Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE ROMA
8
30 — E
25/11

C. J
S. B
O. 8
N. 10–11.

Digitized by Google

8. 30. E. 25

Digitized by Google

Digitized by Google

NOVUM TESTAMENTUM
EX
TALMUDE
ET
ANTIQUITATIBUS HEBRÆORUM
ILLUSTRATUM
CURIS CLARISSIMORUM VIRORUM,

BALTH. SCHEIDII, JO. ANDR. DANZII,
ET JAC. RHENFERDI,

EDITUMQUE UNA CUM
SUIS PROPRIIS DISSERTATIONIBUS
DE NASI SEU PRÆSIDE SYNEDRII M. ET DE DIRECTORIBUS
SCHOLARUM HEBRÆORUM
A

JOH. GERHARDO MEUSCHEN,
SERENIS. SAXON. COBURG. ET ISENACENS. DUCIBUS A CONSILIIS CONSISTORII ET ECCLES. GENERALI SUPERINTENDENTE, SCHOLARCHA, ET PRIM. PROFESS. THEOL. AC PAST. COBURGENSI, REGIÆQUE BORUSSIACÆ SCIENTIARUM ACADEMIÆ MEMBRO.

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

S. BONAVENTURA

LIPSIÆ,
APUD HÆR. JOH. FRID. BRAUNII.
MDCCXXXVI.

Digitized by Google

#9.

Digitized by Google

SERENISSIMO
PRINCIPI AC DOMINO
DOMINO
FRIDERICO
DVCI SAXONIAE,
IVLIACI CLIVIAE AC MONTIVM,
NEC NON
ANGRIAE ET WESTPHALIAE,
LANDGRAFFIO THVRINGIAE, MARCHIONI
MISNIAE,
PRINCIPI COMITI HENNEBERGAE, COMITI
MARCAE ET RAVENSBERG,
DYNASTAE IN RAVENSTEIN ET TONNA;
ET RELIQVA.
PRINCIPI AC DOMINO SVO
CLEMENTISSIMO
GRATIAM PACEM OMNIAQVE FAVSTA HVMILLIME
PRECATVR
IOHANN GERHARD MEVSCHEN.

Digitized by Google

SERENISSIME DUX,
PRINCEPS ET DOMINE CLEMENTISSIME!

QUemadmodum parentes vix enixis ſuis liberis ſtatim patrinos quærunt, qui illos ſuſcipiant, ſuo favore ac tutamine dignentur, imo etiam impoſterum contra quosvis malevolorum inſultus præſidio ſuo tegant; ita quoque viris literatis hactenus moris fuit, ſuo vix in lucem protruſo partui literario etiam proſpicere talibus ſuſceptoribus, qui hunc editum literarium qualemcunque fœtum non ſolum gratioſis exciperent palmis, verum etiam in ſinu ſuo ad majus incrementum foverent, omnesque contra illum ſubornatos lividorum impetus ab eo longe depellerent. Mihi hoc ſo-

Digitized by Google

lenne ſervaturo,ac talem terrenum Deum tutelarem quoque anhelanti, ſummus cordium ſcrutator animum meum ſtatim deflexit ad TE, SERENISSIME DUX AC CLEMENTISSIME PRINCEPS, ut principem omnium optimum, Mœcenatemque Mœcenatum, cuius deliciæ ſummæ ſunt literati, horumque curæ, & ex his præcipue ſacræ. Quemadmodum enim TUUS divus ac immortalis gloriæ Atavus ERNESTUS PIUS ex his præcipuam ſuam delectationem petiit; ita idem pius animi ardor, cum omnibus aliis avitis & paternis exſplendeſcentibus virtutibus, religioſiſſimum pectus TUUM ita corripuit ac inflammavit, ut ſtudii Biblici dulcedine etiam præ omnibus capiaris. Et hæc prima præcipuaque ratio eſt, cur hoc opus Biblicum, Novum Teſtamentum ex Talmude & Hebræorum abſtruſioribus Antiquitatibus magis explanans, licet ex parte tantum meum, ad TUOS innata gratia ſuffultos pedes ſubmiſſiſſime devolvo, TUÆQUE potentiſſimæ tutelæ trado. Comitatur autem hanc rationem & alia, in eo reſidens, quod maximam hujus libri partem conſtituant eruditiſſimæ curæ ac diſſertationes ſummi Eccleſiæ noſtræ Theologi & Philologi, ne dicam (vera tamen dicerem,) principis literarum totius orientis, D. JO. ANDREÆ DANZII, quas TIBI optimo jure ideo vindicare poteris, quia magnum hoc Orientis lumen non ſolum in TUO gremio ſeu Ducatu, nempe SUNDHUSÆ, non procul a TUA GOTHANA Ducali ſede diſtante, anno 1654. felici omine exortum eſt, verum etiam expreſſiſſimo juſſu magniſque impenſis glorioſiſſimi TUI AVI FRIDERICI, curriculo Aca-

Digitized by Google

Academiæ Wittebergæ & Gieſſæ perfecto, per quatuor annos peragravit Belgii fœderati Magnæque Britanniæ provincias & regna, ut primos ex ſe amœniſſimo lumine iam emicantes orientalis literaturæ radios ad ſummum ſplendoris gradum eveheret, & hoc, quod illi quoque annuente benigno fato contigit, ductu celeberrimorum eruditione eo tempore virorum ac philologorum Batavorum Britannorumque, nimirum MARCI MEIBOMII, ANTONII HULSII, STEPHANI LE MOYNE, S. VAN TILL, JACOBI TRIGLANDII, JOHANNIS LEUSDENII, JOHANNIS MEYERI, THEODORI AB ALMELOVEEN, HERMANNI WITSII, MELCHIORIS LEYDECKERI, JACOBI RHENFERDI, PHILIPPO NÆI DE HAUTECOUR, ANTONII VAN DALEN, JOHANNIS BRAUNII, ANGELI DE LA BROSSE, CAMPEGII VITRINGÆ, GUILHELMI VORSTII, EDUARDI POCOCKII, EDMUNDI CASTELLI, RADULPHI CUDWORTHI, JOHANNIS SPENCERI, HENRICI MORI, HUMPHRIDI PRIDEAUX, & ex eruditione claris, Judæis DAVIDIS DE PINA, ISAACI ABENDANÆ, & JOSEPHI ATHIÆ, imo aliorum quam plurimorum, mihi, ut ſuo eſoterico per aliquot annos in Pythagorea ſua orientis ſchola diſcipulo, quondam a ſe ipſo enarratorum clariſſimorum virorum. Quia itaque ex hiſce rationibus, & quod inſuper magnus hic vir per XLVIII. annos usque ad fatalem illum nobis anno 1728. tollentem ſeriem, in Jenenſi Academia ut Theologiæ & LL. Orientalium Profeſſor maxima cum laude docuit, ſummosque Eccleſiæ noſtræ Theologos formavit, SERENISSIME DUX, DANZIUS TUUS totus eſt, ſummæ æquitatis eſſe duxi, eundem in ſuis eruditiſſimis,

mis, & quoad maximam partem rariſſimis, a me magno labore, nec minoribus impenſis, a multis iam retro annis conquiſitis huicque operi inſertis Diſſertationibus biblicis, TIBI reddere, & quidem duobus aliis illuſtribus Philologis, nempe BALTHASARE SCHEIDIO, & JACOBO RHENFERDO, ex utroque latere ſtipatum. Suſcipias itaque, (uti humillime rogo) SERENISSIME DUX, clementiſſimo vultu ac gratioſiſſima manu eruditum hoc trifolium, & ſimul gratiam TUAM pretioſiſſimam inclines in illum, qui, ut cum tota SERENISSIMA DOMO perpetua felicitate floreas, ex toto devotiſſimo animo perpetuo precatur, ut

SERENISSIME DUX
CLEMENTISSIME PRINCEPS ET DOMINE!
CELSITUDINI TUÆ

Scrib. Coburgi ipſis Idibus Septembris
Anno ſalutis cIↄIↄccXXXV.

ſubjectiſſimus ac devotiſſimus ſervus
JOHANN GERHARD MEUSCHEN.

Digitized by Google

PRÆFATIO.

LECTORI BENEVOLO SALUTEM EX FONTE SALUTIS PRECATUR JOHANN GERHARD MEUSCHEN.

PRo *captu Lectoris habent ſua fata libelli* πολυθρύλλητον eſt, uti communiſſimum, ita etiam veriſſimum; quod in omnes unquam ſcriptos aut imposterum emittendos libros cadit, quodque in ipſas Pandectas ſacras ſe quoque diffudit. Licet enim hæ ipſum Deum auctorem agnoſcant, hocque θεῖον in omnibus fere paginis exhibeant, tamen nihilo minus ut res exigui, imo fere nullius momenti, fœtusque corruptæ phantaſiæ fuere proſcriptæ ab inſana impiaque mente actis hominibus; idque olim a PORPHYRIO, CELSO, & LUCIANO, & noſtris temporibus a B. SPINOSA, hujus interprete LUCA, medico Amſtelodamenſi, KOERBACHIO, VANDER EYNDENIO, LAUVIO, TOLANDO, aliisque ejusdem farinæ irreligioſiſſimis ſcurris. Si itaque improba lividaque cenſoria *flamma haſce divinas cedros corripuit*, *quid fiet*, ut Arabum proverbio utar, *de Hyſſopo?* ſeu de inferioribus humano ſolum ſtudio productis laboribus literariis? Licet hos unus, ob latentem in illis vel ſublimiorem ſapientiam, vel rerum gravitatem extollit, alter tamen e contra eosdem ut immaturos omnique ſapientiæ ſale plane deſtitutos partus iterum deprimit.

Expertæ ſunt fatum hoc, præ aliis ingenii humani curis, Pandectæ Talmudicæ, una cum ſuis interpretibus, qui *Rabbinorum* titulo ſuperbiunt: Sunt etenim qui illos ſummis laudibus ad cœlum evexere: ſunt qui ex adverſa parte easdem ut meras venales nugas, aniles fabulas, flammisque digna deliramenta altiſſimo deſpexere ſupercilio. Ad primam claſſem pertinent omnes Judæi, ita magnifice de Talmude dicentes, ut non vereantur opus hoc ipſi Pen-

Digitized by Google

tateucho Moſaico æquare, (ne dicam anteferre) idque ideo, quia ex illorum mente opus Miſchnicum complectitur omnes leges orales Moſi a Deo in monte Sinai eum in finem revelatas, ut perpetua per omnes ætates traditione ad ſeros propagarentur poſteros; cum in Pentateucho Moſaico, tantum præcipuæ, non autem omnes, divinæ leges locum inveniant, & inſuper harum proprius abſtruſior ſenſus illi traditionum oralium corpori, licet frequentiſſime larvata & quidem interdum ludicra ſpecie, ſit inſertus. Quamvis vero ex Chriſtianis nemo præjudicatæ huic Judaicæ opinioni aſſentitur, quia hoc opus, quoad *Miſchnam* primum ſeculo poſt Chriſtum natum III. & quoad *gemaram* ſeu ampliorem illius expoſitionem demum ſeculo V. congeſtum eſt, ſicque a jactata divina origine longiſſime deflectit; tamen eo non obſtante multi Chriſti nomen profeſſi hoc opus ut jucundum, perutile lectuque dignum pronuntiarunt, & hoc quidam ex ipſis Romanis Pontificibus, nempe PIUS IV. & V., GREGORIUS XIII. & XIV. nec non INNOCENTIUS IX. Licet autem hi ſedis Romanæ ſummi Antiſtites] talem æquitate & amore mitigatam de Talmude ſententiam tulere; ita e contra eo duriorem in illud ſtrinxere alii Pontifices Romani, interque hos primum GREGORIUS IX. utpote qui, ex relatione SIXTI SENENSIS (Biblioth. S. *Lib. II. pag.* 149. edit. Colonienſis 1626. 4.) Anno Domini MCCXXX. omnes Talmudis libros, horumque commentarios flammis adjudicavit. Audiamus ipſum SIXTUM SENENSEM l. cit. hæc ita referentem: *Sed cum tam ipſe* (nempe *Rabbi Meyr, R. Aſſe* filius, qui anno Chriſti 476. Talmudis Babylonici operi ſupremam manum impoſuit) *quam majores & poſteri ſui per ſingulos hujus Talmud libros non ſolum contumelias & blaſphemias multas & execrabiles adverſus Chriſtum Deum noſtrum collegiſſent, verum etiam ſanctiones, & præcepta plurima conſcripſiſſent contra ipſam, quam profitentur, Moſis legem, & contra omne jus gentium, atque omnem naturæ legem, quam ipſi, utpote homines ſervare tenentur: viſum eſt ſummis pontificibus, & aliis Chriſtianis principibus, ut tam nefariæ doctrinæ lectio atque uſus omnibus Judæis, qui ſub ditione Chriſtianorum vivunt, interdiceretur, & omnes libri Thalmudici toto Chriſtianorum orbe ignibus traderentur. Quod etiam ſæpe factum eſſe, nonnulli fide digni ſcriptores teſtantur, inter quos* BERNARDUS LUZENBURGIUS *in Catalogo hæreticorum Lib. II. refert, Gregorium pontificem ejus nominis nonum anno Domini*

MCCXXX.

Digitized by Google

MCCXXX., omnia Thalmudica volumina flammis adjudicaſſe. Eo usque SENENSIS SIXTUS, de quo ſane ſatis mirari non poſſum, quod licet in hiſce allegatis verbis & pag. 153. 154. 155. exhibito compendio errorum Thalmudis *adverſus Chriſtum, divinæ majeſtatis celſitudinem, Sanctos V. T. legem Moſis, leges charitatis & humanitatis &c.* infenſiſſimum erga Thalmud animum externe profiteri videatur, tamen latentem ſuum in illud affectum nihilo minus exponat, primo ampliſſima curataque omnium librorum Thalmudicorum loc. cit. facta recenſione, & dein pag. 391. ſqq. prolato Catalogo celeberrimorum Thalmudiſtarum ſeu Rabbinorum, interque illos præcipue R. MOISIS BEN MAIMONIDIS, deque hoc afferat, quod ex ejus *More Nevochim*, ſeu *Ducis Errantium* opere, tam *divus Thomas*, quam veteres *Theologi Scholaſtici* varia teſtimonia ad enarrationem ſex dierum produxerint. Ex his ſane liquet, Thalmudica ac Rabbinica ſcripta ſummum potius in SIXTO SENENSI inveniſſe protectorem, quam ſuppreſſorem, utpote cujus partes ei demandatæ erant a tremendo Romanæ inquiſitionis tribunali, uti hæc *pag. cit.* confitetur his verbis: *Pius V. pontifex M. cum ante pontificatum ei divinitus collatum, ampliſſimo ac ſacro totius Chriſtianæ inquiſitionis ſenatui præeſſet, anno videlicet humanæ ſalutis MDLIX. miſit me Cremonam ad abolendos Thalmudicos Hebræorum libros impiæ ac prodigioſæ doctrinæ, quos Judæi ex omni fere Italia in eam urbem, tanquam in commune Judaicæ nationis aſylum convexerant.*

Quamvis vero PIUS V, uti ex jam allegatis Sixti verbis conſtat, antequam ex Rhadamanteo inquiſitionis ſuperiori tribunali ad eminentiſſimam Romanæ Eccleſiæ curulem eveheretur, adeo infenſus Judæis horumque doctoribus ac Thalmudicis libris fuit; attamen propenſiore animo illos tulit poſt laudatam ſuam ad ſummum pontificatum aſcenſionem, aureis, uti ex *MS. epiſtola* rariore didici, Judæorum alis facilitatam. Equidem jam antea eodem aureo modo per medios ſatellites eruditi pontificis Innocentii IV. ire curabant Judæi; ſed impoſſibile illis eo tempore fuit ſaxa perrumpere hæc Capitolina. Innocentius enim, ut alter Jupiter fulminans, ex hac ſua elata ſede vibravit eo magis in illos tonantia tela, ex quibus unum ad S. LUDOVICUM Francorum Regem, *ex Actis Conciliorum generalium* JOH. HARDUINI horumque *Tomo VII. pag.* 374. 375. lectori B. communicamus, quod ita ſe habet:

Digitized by Google

„Impia Judæorum perfidia, de quorum cordibus propter immenſitatem ſuo„rum ſcelerum Redemptor noſter velamen non abſtulit; ſed ex cœcitate, „quæ contingit ex parte in Iſrael, adhuc manere permittit, prout convenit, „non attendens, quod ex ſola miſericordia pietas ipſos Chriſtiana receptet, & „cohabitationem illorum ſuſtineat patienter, illa committit enormia, quæ ſtu„pori audientibus, & referentibus ſunt horrori. Ipſi enim ingrati Domino „Jeſu Chriſto, qui converſionem eorum ex ſua longanimitatis affluentia pa„tienter exſpectat, nullam prætendentes verecundiam culpæ ſuæ, nec reve„rentes honorem fidei Chriſtianæ, omiſſis ſeu contemptis lege Moſaica & „prophetis, quaſdam traditiones ſeniorum ſuorum ſequuntur. Super qui„bus eos in Evangelio Dominus objurgat dicens: quare vos transgredimini „mandatum Dei, & irritum feciſtis, traditiones veſtras, hominum doctrinas „& mandata docentes? In hujusmodi namque traditionibus (quæ Thalmud „Hebraice nuncupantur, & magnus liber eſt apud eos, excedens textum Bi„bliæ in immenſum, in quo ſunt blaſphemiæ in Deum & Chriſtum ejus, & bea„tam virginem manifeſtæ, intricabiles fabulæ, abuſiones erroneæ, ac ſtultitiæ „inauditæ) filios ſuos docent ac nutriunt, & a legis & prophetarum doctrina „reddunt ipſos penitus alienos. Verentes, ne veritate, quæ in iisdem lege ac „prophetis eſt, intellecta, aperte de unigenito Dei filio venturo in carne, teſti„monium perhibente convertantur ad fidem & ad Redemptorem ſuum hu„militer revertantur. Et his non contenti, faciunt Chriſtianas filiorum ſuo„rum nutrices, in contumeliam fidei Chriſtianæ, cum quibus turpia multa „committunt. Propter quæ fidelibus eſt verendum, ne divinam indignatio„nem incurrant, dum eos perpetrare patiuntur indigne, quæ fidei noſtræ con„fuſionem inducunt. Et licet dilectus filius Cancellarius Pariſienſis, & do„ctores regentes Pariſiis in ſacra pagina, de mandato felicis recordationis Gre„gorii Papæ prædeceſſoris noſtri, tam prædictum abuſionis librum, quam „alios quoſdam, cum omnibus gloſſis ſuis perlectis in poteſtate, ac examina„tis, ad confuſionem perfidiæ Judæorum, publice coram clero ac populo, in„cendio concremarint, prout in literis illorum proſpeximus contineri; „quibus Tu, tanquam Catholicus Rex & princeps Chriſtianiſſimus impendiſti „ſuper hoc auxilium congruum & favorem: pro quo Regalem excellentiam

di-

Digitized by Google

dignis in domino laudibus commendamus, ac proſequimur actionibus gra-"
tiarum. Quia tamen nondum Judæorum ipſorum abuſio profana quievit,"
nec adhuc eis dedit vexatio intellectum; celſitudinem Regiam rogamus &"
obſecramus in Domino Jeſu Chriſto, ut qui exceſſus iſtiusmodi deteſtabiles"
& enormes, commiſſos in contumeliam Creatoris & injuriam nominis Chri-"
ſtiani pie incœpiſti, laudabiliter perſequendo, facias debita ſeveritate percel-"
li. Et tam prædictos abuſionis libros, reprobatos per doctores eosdem,"
quam generaliter omnes cum gloſſis ſuis, qui per ipſos examinati, & repro-"
ti fuerint, mandes per totum regnum tuum, ubicunque reperiri poterunt,"
igne cremari. Firmiter inhibendo, ne de cetero nutrices, ſeu ſervientes ha-"
beant Chriſtianos; ne filii liberæ filiis famulentur ancillæ, ſed tanquam ſervi"
reprobati a Domino, in cujus mortem nequiter conſpirarunt, ſaltem per ef-"
fectum operis, ſervos ſe recognoſcant illorum, quos Chriſti mors & iſtos"
liberos, & illos conſtituit eſſe ſervos: ut proinde ſinceritatis tuæ zelum poſ-"
ſimus in domino dignis laudibus commendare. Datum Laterani V. Idus"
Maji 1444. anno primo. Eo usque Bulla INNOCENTII; quæ tantam vim habuit, ut juſſu Regis eodem anno ſecunda vice in omnibus Galliæ civitatibus, ubi degere Judæis permiſſum, illorum libri Thalmudici fuerint ab inquiſitoribus hæreticæ pravitatis conquiſiti & vulcano conſecrati, id quod etiam antecedente ſeculo XIV. ex decreto *Concilii provincialis Toloſani* A. 1319. habiti, hoc ipſo anno Toloſæ factum eſt, poſtquam reperti libri tracti prius erant per publicas vias in duabus quadrigis, præeunte Miniſtro Curiæ Regalis, & alta voce exclamante: *Propter errores & blaſphemias contra Dominum Jeſum Chriſtum, & ejus ſanctiſſimam genitricem, virginem Mariam, & nomen Chriſtianum,* uti hoc iterum conſtat ex allegato Tomo VII. Conciliorum, *pag.* 1453. & 1454.

Eodem, quo Toloſanum, odio flagrante Talmudica ſcripta quoque excepit *Concilium* provinciale *Avenionenſe* Anno 1594. ductu FRANCISCI MARIÆ TAURUSII, Archi-Epiſcopi Avenionenſis habitum, quando in *Actis cap. VII. §. ult. pag.* 1841. *Tom. X. Concil. Gen.* HARDUINI, dictis codicibus faces ſubjiciendas, his verbis injungit: *Quia vero peſtilentiores illi Codices ſunt, qui blaſphemiis referti, adverſus religionem noſtram virulenta dogmata evomunt: idcirco prohibemus, ne quis Thalmudicos libros, & nefaria hujusmodi Rabbinorum ſcri-*

Digitized by Google

pta legere, tenere, emere, vendere aut evulgare audeat, ſub pœnis, quæ conſtituta ſunt ab Apoſtolicis conſtitutionibus. Quare Epiſcopi in cunctis Synagogis hujusmodi volumina perquirant & comburant.

Qua ſimultate etiam initio Seculi XV. contra Talmudica digeſta inflammati fuerint *Colonienſes Monachi*, horumque præcipue impudens & elatus Antelignanus, JACOBUS HOCHSTRATEN, Inquiſitor Germaniæ, excitatus a JOHANNE PFEFFERKORNIO, caſtra Judaica deſerente, pluribus refert JOHANNES SCHLEIDANUS in candido ſuo *de ſtatu Religionis & Reipublicæ* opere Lib. II. fol. 34. 35. Tom. II. (edit. Lugduni 1556. 8.) ubi ſimul laudat JOHANNIS CAPNIONIS ſeu REUCHLINI, primi in Germania Hebraicæ literaturæ reſtauratoris, maſculum animum, quo ſe Colonienſibus oppoſuit, & contra illos uti in *aula Cæſarea* ita etiam *Romana* Talmudis cauſam tanto ſucceſſu egit, ut triumphando illud omnibus comminatis flammis ſubduxerit, ac tandem in tuto collocaverit. Factum autem hoc eſt præcipue glorioſiſſimi Imperatoris MAXIMILIANI I. in *Reuchlinum* peculiari gratia, & clariſſimorum eo tempore in Germania virorum, ULRICHI HUTTENI, HERMANNI BUSCHII, & HELWOLFFI DE LAPIDE, eruditiſſimorum Equitum, ſtudio, magnaque, qua pollebant, auctoritate; uti hoc LECTORI BENEVOLO pluribus patebit ex meo cum hoc iisdem his nundinis in lucem prodeunte opuſculo, inſcripto: *Vitæ ſummorum dignitate & eruditione Virorum ex rariſſimis monumentis orbi literato reſtitutæ, p.* 17. 66. 67. Plura autem de hoc *Reuchliniano* Talmudico bello deſideranti ex aſſe ſatisfaciet Venerandus, inclytus mihique amiciſſimus Theologus Hamburgenſis JOHANNES CHRISTIANUS WOLFFIUS *Bibliotheca Hebrææ Part. II. Lib. IV. capite V.* pereruditе Fata Talmudis inter Chriſtianos enarrante *pag.* 937. *ſqq.*

Ex quo autem poſt Reuchlinianam deportatam victoriam *Talmudicum Opus* ex Monachalibus perſecutionis fluctibus ſalvum emerſit caputque aliquo modo erigere cœpit, exorſi quoque ſunt multi eruditi Chriſtiani & quidem certatim illud magis volvere, imo revolvere; idque eum in finem, ut ex eo, tamquam hactenus clauſo, licet quoad maximam partem fæculento, mari diſſolutas in ejus fundo latentes tabularum conchiliis incluſas

mar-

Digitized by Google

margaritas veritatum Theologicarum ex Antiquitatum Hebraicarum imo ipſorum myſteriorum Scripturæ S. ex ipſa hac voragine in publicam protraherent lucem.

Equidem illud, quod veritates Theologicas, ſeu dogmata Chriſtianæ fidei tangit, jam antea ſec. nempe XIII. & quidem non infelici ſucceſſu tentaverat RAYMUNDUS MARTINI, Theologus Hiſpanus, in ſuo erudito ad Judæos Maurosque ſuo tempore adhuc Hiſpaniam fere inundantes, ad Chriſtianam tamen religionem trahendos opere, *quod Pugionem fidei* inſcripſit, quodque uti *Lipſiæ* 1687. *fol.* cum erudita introductione celeberrimi BENEDICTI CARPZOVII, ita antea *Pariſiis* 1651. *fol.* prodiit cura & cum eruditiſſimis adnotationibus celeberrimi JACOBI DE VOISIN, qui quoque hanc Talmudis cum Theologia harmoniam pluribus proſecutus eſt in ſua pereleganti *Theologia* Judaica Pariſiis 1647. 4. edita. Glacie hac per *Raymundum* fracta, ad telam ab illo primum textam attexit dein plura PORCHETTUS Genuenſis, a ſuo gentili illuſtri ſtemmate SALVATICUS dictus, in ſua, uti liber inſcribitur, *victoria de Judæis* ed. *Pariſiis* 1520. *fol.* de quo opere hæc habet AUGUSTINUS OLDOINUS in *Theatro Liguſtico* Peruſiæ 1680. 4. edito *pag.* 478. "PORCHETTUS aliis *Prochettus Salvagus*, " ſeu *Salvaticus* Genuenſis, monachus Carthuſianus, nitore morum, ardore pie- " tatis, religionis catholicæ ſtudio præſtantiſſimus, divinarum Hebræarumque " literarum initio Seculi XIV. a Nativitate Chriſti doctiſſimus, ad Hebræorum " obſtinatum animum ſuperandum, opus elaboravit, quod poſt ducentos fer- " me annos *Auguſtinus Juſtinianus*, Nebienſis Epiſcopus, ut Auctoris nomen æ- " ternum in terris redderet, formis tradidit, ſub titulo: *Victoria Porchetti ad-* " *verſus impios Hebræos* Pariſiis 1520. Scripſit etiam adverſus eosdem librum " alium *de Entibus trinis & unis*, qui aſſervatur M. S. in Cœnobio Genuenſi S. Do " minico Patriarchæ ſacro. " Raimundi ac Porchetti veſtigia initio Sec. XVI. preſſit PETRUS GALATINUS, ex Judæo antea acerrimo Chriſtianæ Religionis perſecutore, demum factus devotiſſimus pœnitentiarius apoſtolicus, libris XII. *arcanorum catholicæ* veritatis, ſcriptis juſſu & hortatu Imperatoris MAXIMILIANI I. & LEONIS Papæ X. editisque primum in Italia 1518. &, ut poſt alias editiones optimam mihique ideo familiarem tangam,

Fran-

Digitized by Google

Francofurti 1612 fol. Egit hic optimus vir ſane ſtrenue cauſam Dei adverſus hujus hoſtes apellas in hoc erudito opere, nec ex meo judicio meretur, tanto plagii atro lapillo notari, quam a multis, alias eruditis, ſed purpuram ad purpuram forſan aut ad manus non habentibus, aut non ſatis ſcrutantibus viris factum eſt. Inventis etiam ſua non plane negligenda haud infeliciter addidit. Et quis eſt ex noſtro ſeculo, qui, quam magnas jactatæ novæ ſcientiæ ideas etiam proferat, nihilo minus tamen profiteri teneatur, ſe haſce licet ut informe ovulum jam antea in hac vel iſta matrice primum inveniſſe, & dein perpetuis maturioribus meditationibus foviſſe, tandemque partui ſatis maturas excluſiſſe. Quo autem plagii crimine quidam *Galatinum* notarunt, hoc revera incurrit *Anonymus* ille (quisquis etiam ſit) *Auctor Theologiæ Judæorum*, editæ Pariſiis 1627. 4. utpote quæ mera *Galatini* expilatio eſt. Melioris farinæ eſt JOHANNIS BATTISTÆ ROMANI, ex Judæo Socii Jeſu *Doctrina Chriſtiana ex Talmude & Rabbinis comprobata*, impreſſa *Romæ*, 1556. 4. qua tantum in ſe Judæorum odium concitavit, ut *Memphis*, ad quam urbem ibique eo tempore ſedem habentem Cophtorum patriarcham, a Papa *Pio IV*. ut hujus Nuntius ablegatus erat, in ſummum vitæ diſcrimen ab illis fuerit abreptus, coactusque clam ſibi celerrima fuga conſulere, referente hoc PHILIPPO ALEGAMBE in *Bibliotheca ſcriptorum Societatis Jeſu, p.* 417. edita *Romæ* 1676. *fol.* poſt hosce idem inſtitutum proſecutus eſt magnus eruditiſſimusque præſul DANIEL HUETIUS, in aureo ſuo *Demonſtrationis Evangelicæ opere*, quinta vice Lipſiæ 1703. 4. excuſo; Nam in hoc, & quidem in ultimis *IV. propoſitionibus*, nempe *VII. VIII. IX. ac X.* Veritatem Religionis Doctrinæque Chriſtianæ ex ipſis Talmudiſtarum teſtimoniis contra eosdem ſolidiſſimis argumentis evicit, atque adeo Judæos proprio gladio, ovando ſane, jugulavit. Et hoc quoque ex *noſtris Theologis* haud infeliciter & ſatis erudite perfecere CHRISTOPHORUS HELVICUS *in Elenchis Judaicis* Gieſſæ 1617. 4. editis; MICHAEL HAVEMANNUS, Ducatus Bremenſis Generalis Superintendens, in *Lucerna viæ mediis in tenebris Judaicis* germanice ſcripta editaque Jenæ 1663. 8. AUGUSTUS PFEIFFERUS in *Theologia Judaica* edita Lipſiæ, 1687. 8. JOHANNES MULLERUS, Theologus Hamburgenſis, *in Judaiſmo*, magno & erudito lingua Teutonica ſcripto,

Digitized by Google

pto, ultimoque Hamburgi 1707. 4. edito opere; CASPAR. CALVOERIUS in *Gloria Chriſti & Catechiſmo Judaico* Lipſiæ 1710. 4. etiam in lingua vernacula emiſſo; præcipue autem his omnibus palmam præripiens JOHANNES HENRICUS MAJUS, pater in *Synopſi Theologiæ Judaicæ Veteris & Novæ*, edit. Gieſſæ Haſſorum 1698. 4. Conferri hic quoque poſſunt W. H. F. PERTSCHII amantiſſimi & in Hebraica Literatura verſatiſſimi mei vener. Collegæ, & Paſtoris hujus loci S. Crucis Diaconique S. Mauritii, eruditæ *Notæ*, ſubjunctæ *Conſpectui* ſuo *Theologiæ Judaicæ* in *R. Joſeph Albo* ספר עיקרים ſeu *de articulis fidei fundamentalibus exhibito*, editoque Jenæ 1719. 4.

Ex REFORMATIS eandem operam pererudite exercuit ANTONIUS HULSIUS in *Theologia Judaica*, edita Bredæ 1651. 4. de quo autem opere dolendum, quod non ad finem ſit perductum, ſed *librum* ſaltem *primum*, de Meſſia agentem nobis ſiſtat. JOHANNES HOORNBECKIUS perfectius & inſigni apparatu Talmudico Rabbinico inſtructum opus dedit *Libris VII de convertendis & convincendis Judæis*, editis Lugduni Batavorum 1655. 4. Verum & hoc eruditum opus longe adhuc ſuperatur a JOHANNIS ANDREÆ EISENMENGERI, Profeſſoris quondam Orientis Linguarum Heidelbergenſis, in vaſto germano idiomate eruditiſſime exarato *Judaiſmo Detecto*, edito tandem, poſt longam a Judæis machinatam ſuppreſſionem, juſſu & ſub protectione glorioſiſſimi Boruſſiæ Regis FRIDERICI I. Regiomonti in Boruſſia 1711. duobus voluminibus in quarto. Hiſtoraim ac fata hujus ex ducentis circum Talmudicis Rabbinicisque ſcriptis ſummo judicio ac ſtudio compoſiti operis recenſet JOHANNES JACOBUS SCHUDTIUS in *Memorabilibus Judaicis*, Francofurti 1717. 4. evulgatis *Part. I. Lib. V. Cap. XI. p. 426. ſqq.* & Parte IV. Continuatione I. p. 285. *ſqq.*

Uti autem hi laudati viri Talmude hujusque Interpretum Judaicorum ſcriptis, ad ſtatuminandam magis Chriſtianam doctrinam uſi ſunt; ita ex altera parte alii multi, in nubem quaſi condenſati, viri eruditi, ex illis veram rectamque formam Antiquitatibus Hebræorum dare anniſi ſunt, ſeque invicem in hac re concitatis animis quaſi in certamen vocarunt. Nomina horum celeberrimorum in hoc ſtudii genere virorum ſaltem dabo, initium, unde exordiar, faciens ab illis, qui primum hoc magnificum Antiquitatum Hebraicarum opus ex impolitis Talmudis Rabbinorumque monumentis exſtruere cœpere.

Digitized by Google

Et hoc ex Eccleſiæ Romanæ Theologis peculiari ſtudio primum aggreſſus eſt BENEDICTUS ARIAS MONTANUS, Hiſpalenſis Theologus & Philologus incomparabilis. Hic enim a PHILIPPO II. Hiſpaniarum glorioſiſſimo ac promovendis ſacris literis ſtudiisque deditiſſimo Rege, ob excellentem in Hebraica literatura peritiam, conſtitutus magnificum imo auguſtum illud *Bibliorum Complutenſium* opus regiis ſumptibus in lucem, uti feliciſſime hoc emittere publicam, peropus eſſe cenſuit, hoc aliquali clave donare, clave nempe *Antiquitatum Hebraicarum, Libris IX.* huic ſplendidiſſimo Biblico operi primum præmiſſarum, deinde autem ob inſignem præſtantiam ſæpius recuſarum, ex quibus ſeorſim reiteratis editionibus optima eſt quæ prodiit *Lugduni Batav.* 1593. *fol.* quamquam etiam non negligenda eſt illa, quæ inſerta eſt Tomo VI. *Bibliorum Criticorum* iterum Francofurt i 1696. Tomis IX. fol. editorum. Ariam Montanum in excolendo hoc ex Talmudiſtarum ſcriptis Antiquitatum Hebraicarum ſtudio, ſtatim plures Eccleſiæ Romanæ inſignes Doctores imitati ſunt, nempe CAROLUS SIGONIUS, JOHANNES PLANTAVITIUS, FRANCISCUS RIBERA, PAULUS SCHERLOGUS, JOHANNES BAPTISTA, *Villalpandus* in magnifico *Apparatu urbis ac Templi* Hieroſolymitani, conſtituente integrum *Tomum III. Explanationum* in Ezechielem, editarum Romæ 1596. fol. JACOBUS BOLDUCCINUS, ATHANASIUS KIRCHERUS, FORTUNATUS SCHACHUS, JOHANNES MORINUS, JULIUS BARTOLOCCIUS, RICHARDUS SIMONIUS, ALOYSIUS NOVARINUS, PAULUS COLOMESIUS, & noviſſime BERNHARDUS LAMY in *Apparatu Biblico* ed. Lugduni 13. 1711. 8. nec non in ſplendido & erudito opere de *Tabernaculo Fœderis, de Civitate Hieruſalem & de Templo* ejus, edito Pariſiis 1720. fol.

Non minorem autem in eruendis ex Talmude & Rabbinorum ſcriptis Hebræorum Antiquitatibus operam navarunt *noſtræ A. C. Eccleſiæ* celebriores Theologi & Philologi, nimirum CHRISTOPHORUS HELVICUS, JOHANNES CONRADUS DIETERICUS, MARTINUS GEYERUS, AUGUSTUS VARENIUS, JOHANNES QUISTORPIUS, GUILHELMUS SCHICKARDUS, JOSUA & CAROLUS ARNDIUS, JOHANNES HENRICUS URSINUS, JOHANNES MICHAEL DILLHERRUS, GEORGIUS GOEZIUS, JOHANNES SAUBERTUS, JOH. ANDREAS QUENSTEDIUS, JOHANNES ACOLUTHUS, JOHANNES WULFFERUS, THEODORUS HACKSPANNUS, PAULUS

SCHLE-

Digitized by Google

SCHLEVOGTIUS, ÆGIDIUS STRAUCHIUS, BALTHASAR STOLBERGIUS, JOHANNES REISKIUS, THOMAS BANGIUS, DANIEL WEYMARUS, JOHANNES CONRADUS KESLERUS, JOHANNES GEORGIUS BINDRIM, JOHANNES WILLEMERUS, JO. ERNESTUS GERHARDUS, DAVID CLODIUS, GEORG. FRIDER. MEINHARDUS, EBERHARD. RUDOLPHUS ROHT, MICH. BECKIUS, JOH. HENR. HÆNERUS, CHRISTOPH. SONNTAGIUS, JOH. CHRISTOPH. WAGENSEILIUS, CHRISTOPH. KNORR a ROSENROTH, JOH. FRIDERIC. BREITHAUPTIUS, RUDOLPH. MART. MEELFÜHRERUS, DAN. & JOH. LUNDII, HENR. MUHLIUS, JOH. ANDR. SCHMIDIUS, MICH. LIEBENTANZIUS, BENED. & JOH. BENED. CARPZOVII, JOH. WILH. HILLIGERUS, JOH. JAC. SCHUDTIUS, AUG. PFEIFFERUS, OPITII, HENR. PATER, & JOH. FRIDER. nec non PAUL. FRIDERICUS filii, EZARDI, ESDRAS pater, & GEORG. ELIESER filius, JOH. HENRICI MAJI, pater & filius, HERM. von der Hardt, IOH. FRANCISC. BUDDEUS, HENNING. BERNH. WITTERUS, IOH. GEORG. SCHUPARTUS, IOH. FRIDER. NICOLAI, & qui inſuper hodie adhuc florent inque hoc circo magna cum laude bigas quadrigasque agunt ZELTNERI, CARPZOVII, WOLFFII, DAILINGII, LOESCHERI, MARPERGERI, REIMMANNI, RUSSII, MÜNDENII, WICHMANNSHAUSII, TYMPII, aliique celebriores viri.

Quamvis autem *ex Eccleſia noſtra A. C.* gremio tam magnus ſurrexit Philologorum numerus, tamen non minori (ſive pertractatas arduas materias, ſive illuſtria nomina reſpicias) gaudet *Eccleſia Reformata*, utpote in qua in hac Talmudis antiquitatumque Hebraicarum cultura, erudita capita extulere CONR. PELLICANUS, SEBAST. MÜNSTERUS, JOSEPH. JUST. SCALIGER, JOH. BUXTORFFII, pater & filius, SAM. BOCHARTUS, VOSSII, GERHARDUS JOH. pater, & ISAACUS fil. PAUL. FAGIUS, PETR. CUNÆUS, THOM. ERPENIUS, JAC. GOLIUS, JOH. DRUSIUS, CONSTANTINUS L'EMPEREUR, SAM. BOCHARTUS, STEPH. LE MOYNE, LUDOVICUS DE DIEU, JOH. HENR. HOTTINGERUS, JOH. COCCEJUS, JOH. STEPH. RITTANGELIUS, MICH. ARNOLDI, JOH. a LENT, JOH. BRAUNIUS, ANT. BYNÆUS, ANT. CREGATUS, GEORG. GENTIUS, SAM. PETITUS, JAC. TRIGLANDIUS, HERM. WITSIUS, NIC. GÜRTLERUS, GUIL. HENR. VORSTIUS, JOH. HENR. HEIDEGGERUS, SAL. VAN TILLIUS, HENR. & JAC. ALTINGII, JO. LEUSDENIUS JO. HENR. OTHO, FRIDER. SPANHEMII, CAMPEGIUS VITRINGA, HENR. HORCHIUS, HENR. HOUTINGIUS, JOH. MEYERUS, Harderovicen-

Digitized by Google

vicenſis Profeſſor, hujusque collega THEOD. JANSONIUS ab ALMELOVEEN, MELCH. LEIDECKERUS, HADR. RELANDUS, JAC. BASNAGIUS, JOH. JAC. CRAMERUS, GUIL. SURENHUYSIUS, JOH. CLERICUS, CONR. MEELIUS; Exque Magnæ Brittanniæ illuſtribus viris NIC. FULLERUS, JO. SELDENUS, JOH. SPENCERUS, EDUARD. POCOCKIUS, EDMUND. CASTELLUS, RADULPH. CUDWORTH, THOMAS HYDE, THOM. GODWINUS, CHRISTOPH. CARTWRIGTH. HENR. AINSWORTH, ROB. SCHERINGHAMIUS, HUMPHRIED. PRIDEAUX, JO. MARSHAMUS, LUDOV. de COMPIEGNE. de VEIL, & ROBERT. CLAVERINGH. Ne dicam de noſtræ ætatis adhuc inclareſcentibus Reformatis Philologis MILLHS, BASHUYSIIS, HOTTINGERIS, BUXTORFIIS, MELCHIORIBUS, aliisque, quorum omnium nomina & opera (ſi Deo vitam meam protrahenti placuerit) recenſebo *In Bibliotheca Antiquitatum Hebraicarum ſecundum materias inſtructa*, quam meditor, & cujus hic Tibi præcipua ſaltem nomina per nudam *πρόληψιν* trado.

Vidimus itaque inſignem Talmudiſtarum uſum uti in corroborandis fidei dogmatibus, ita etiam in elucidandis antiquitatibus ſacris; ſed reſtat alius & quidem adhuc præſtantior Talmudis uſus, ſeſe extendens ad ipſam Scripturam Sacram ejusque ſolidiorem explanationem, ex illo petendam, quem uſum pluribus deduxere ac demonſtrarunt LUDOVICUS de TENA, Theologus Complutenſis, in Iſagoge in S. Scripturam, edita Barcinonæ 1620. fol. GUILHELMUS SCHICKARDUS in *Bechinat Happeruſchim* p. 107. CHRISTOPHORUS CARTWRIGHT in præfatione *Electorum* ſuorum *Talmudico Rabbinicorum* in *Geneſin* ed. Londini 1656. 8. LUDOVIC. CAPELLUS Criticæ S. *Lib.* V. *Cap.* XII. *p.* 372. *ſqq.* ed. Pariſiis 1650. fol. JOHANNES MICHAEL DILHERRUS in *Lectionis Rabbinorum aſſertione*, extante *Tom. I. Diſputationum Academicarum, p.* 335. THEODORUS HACKSPANNUS in tractatu, de *ſcriptorum Iudaicorum in* T*heologia vario & multiplici uſu*, quam Diatriben ſubjunxit R. LIPOMANNI Libro *Nizzachon*, edito Norimbergæ 1644. 4. RICHARDUS SIMONIUS in *Hiſtoire Critique de Vieux Teſtament. Lib. VII. cap. VI. & VII. p.* 375. *ſqq.* ed. Roterodami 1685. 4. ISAACUS PEIS in *Allegoriis Talmudico-Rabbinicis*, quibus *viris doctis dijudicandam exponit. Annon etiam credita hactenus*

Digitized by Google

nus fabulæ Iudaicæ uſum habeant in explicanda Sacra Scriptura ed. Frfti. 1707. 4. *clariſſimus* JOHANNES JUSTUS LOSIUS in eleganti Diſſertatione qua *Hebræos veteres Chriſtum ſcripturæ ſcopum ſtudioſe olim quæſiviſſe oſtenditur* §. XIX. *p.* 49. *ſqq.* ed. Halæ Magdeburgicæ 1709. 4. & denique ſummus Philologus THEODORUS DASSOVIUS in *Rabbiniſmo S. Philologiæ Ancillante ad Ierem.* XXIII. *p.* 823. *ſqq.*

Quod ex Talmudicis Rabbinicisque ſcriptis in Scripturæ S. majorem illuſtrationem redundans commodum, hi laudati viri variis exemplis, præceptis ac monitis expoſuere, hoc in praxi initio feliciſſimæ Literarum bonarum reſtaurationis exhibuit JOHANNES REUCHLINUS in Commentariis in varios Scripturæ Sacræ libros, & præcipue in VII. *Pſalmos pœnitentiales*, ed. Tubingæ 1512. 8. quod exemplum dein multi *Eccleſiæ Romanæ* Doctores in ſuis Commentariis ac expoſitionibus biblicis imitati ſunt, exque his primo AUGUSTINUS STEUCHUS, Eugubinus, in *Recognitione V. Teſtam.* ad *Hebraicam veritatem*, edita *Venetiis* 1529. fol. in quo libro conſenſum Judæorum cum S. S. ex illorum adductis teſtimoniis eodem modo eruere anniſus eſt, uti Conſenſum gentilium Philoſophorum in omnibus fidei Chriſtianæ capitibus incomparabili modo, & ſtupenda fere eruditione monſtravit, in ſuo numquam ſatis laudando opere *de perenni Philoſophia*, edito Baſileæ 1542. 4. Hos duumviros dein ſecuti ſunt FRANCISCUS GEORGIUS VENETUS, *in problematibus in utrumque Teſtamentum* ed. Venetiis 1536. 4. FRANCISCUS VATABLUS in Notis in Vet. Teſtam. edit. Salmanticæ 1584. fol. & porro SIXTUS SENENSIS, JOHANNES MERCERUS, SANCTES PAGNINUS, ROBERTUS & HENR. STEPHANUS, CLAUDIUS ESPENCÆUS, AUGUSTINUS MARLORATUS, CASP. SANCTIUS, ANDR. MASIUS, EMANUEL SAA, JOH. MARIANA, JOH. STEPH. MENOCHIUS, JOH. & STEPH. MORINI, HIERONYM. FLORAVANTIUS, DIDACUS DE CELADA, PAUL. SCHERLOGUS, JAC. BOLDUCCIUS, NICOL. ABRAMUS, MARTINUS DEL RIO, ANDR. SCOTTUS, ALPHONSUS SALMERON, NICOLAUS SERRARIUS, PAULUS A S. MARIA, & CORNELIUS A LAPIDE, qui ultimus tamen parum admodum Rabbinos in ſubſidium vocat, & quidem non ex ipſis fontibus ſed aliorum Commentariis. Hoc autem data opera, & quidem magno ſtudio, peregit *Anonymus* Auctor *Commentarii in Eſaiam*, qui

Digitized by Google

Salmanticæ 1570. fol. excuſus eſt, utpote in quo Judæorum detorſiones ex ipſis Rabbinorum Talmudicisq; ſcriptis erudite retuſit, quod quoque fecit alius eruditus *Anonymus*, in *Luminibus Reflexis Rabbinicis Sarragoſſæ* 1562. fol. editis, a quo opere clariſſimus PHILIPPUS PICINELLUS, Abbas Canonicusque Lateranenſis in ſuo elegantiſſimo ex ſacra profanaque antiquitate concinnato *Commentario in univerſam Scripturam S.*, titulum *Luminum Reflexorum* mutuaſſe videtur, quem AUGUSTINUS EMTH ex Italico idiomate latine redditum edidit Francofurti ad Mœnum 1702. fol.

Eandem quoque Talmudico-Rabbinicam facem multi *noſtræ* A. C. *Eccleſiæ* Theologi Scripturæ S. difficilioribus locis ex Antiquitat. Hebræorum magis elucidandis, prætulere; quales ſunt: CHRISTOPH. HELVICUS, MATTH. WASMUTHIUS, JOH. GERHARDUS, SALOMO GLASSIUS, AUGUST. VARENIUS, JOH. QUISTORPIUS, DAN. CRAMERUS, ANDR. PRUCKNERUS, CHRISTOPH. NOLDIUS, MART. GEYERUS, JOH. ANDR. QUENSTEDIUS, THEODOR. HACKSPANNUS, ABRAH. CALOVIUS, BERNH. VAN SANDEN, JOH. SAUBERTUS, JOH. MICHAEL DILLHERRUS, SAM. BOHLIUS, MATTHIAS FRIDER. BECKIUS, JOH. TARNOVIUS, DAN. LUNDIUS, WOLFG. FRANZIUS, JOH. FRISCHMUTHIUS, SEBAST. SCHMIDIUS, AUG. PFEIFFERUS, JOH. BENED. CARPZOVIUS, JOH. GEORG. ABICHT, CHRISTOPH. SAM. MARTINI, JOH. HENR. URSINUS, JOHANNES HENRICI MAJI, pater & filius, HERMANNUS von der Hardt, JOHANNES & GOTHOFREDUS OLEARIUS, GREG. GREGORI, CHRISTOPH. SONNTAGIUS, JOH. REINARTUS BRECHTIUS, BRANDANUS HENR. GEBHARDUS, ZACH. GRAPIUS, NIC. KOEPPENIUS, CHRIST. NIFANIUS, DAVID. NERRETTERUS, JOACH. LANGIUS, SAL. DAILINGIUS, HENR. BENED. STARCKIUS, JOH. REINH. RUSSIUS, JOH. CONRAD. SCHWARZIUS, JO. CHRITOPH. WOLFFIUS, JO. LAUR. MOSHEIMIUS, JO. JUST. SONNESCHMID, aliique plures venerandi adhuc florentes Theologi & Philologi.

Nec minori quam noſtrates ſtudio *Reformatæ Eccleſiæ celebriores Doctores* Scripturam S. ex Talmude & Rabbinorum commentis illuſtrarunt, ex quibus præcipui ſunt: PETR. MARTYR, ANDR. RIVETUS, JOH. DRUSIUS, DAN. HEIN-

SIUS,

Digitized by Google

SIUS, ARNOLD. BOOTIUS, GUILH. CODDÆUS, GERH. JOH. VOSSIUS, ALEXANDER & HENR. MORUS, THOM. GATACKERUS, SIXTINUS AB AMAMA, JOH. D'OUTREIN, JOH. BOISIUS, JAC. & HENR. ALTINGIUS, LUDOVIC. DE DIEU, ANTON. & PAUL. HULSIUS, EDUARD. LEIGH, EDUARD. POCOCKIUS, JAC. & LUDOV. CAPELLUS, JOH. HENR. HOTTINGERUS, JOH. HENR. HEIDEGGERUS, CHRIST. SCHOTANUS, ANT. BYNÆUS, ARNOLD. MOONEN, FRANCISC. BURMANNUS, JOH. MARCKIUS, JOH. BRAUNIUS, JAC. GUSSETIUS, CAMPEG. VITRINGA, RUARD. ANDALA, PHILIPPON. D'HAUTECOUR, PETR. JURIEU, JACOB. SAURIN, FRANCISC. TAYLERVS, HENR. DEUSINGIVS, NIC. GURTLERUS, JAC. NILOE, JOH. MEYERUS, FRID. ADOLPH. LAMPE, DAV. MILLIUS, JOH. FRID. HOMBERG, HIERONYM. WILH. SCHNABELIUS, HIERONYM. SIMON VAN ALPHEN, HENR. JAC. A BASHUYSEN, CORNEL. ADAMI &c. Exque Remonſtrantibus magni illuſtresque Duum-viri HUGO GROTIUS, & JOHANNES CLERICUS.

Quamquam vero omnes hi jamjam in hanc ſcenam Biblicam producti Auctores in ſuis Commentariis aliisque philologicis tractatibus, vel univerſam Script. S. vel ſaltem hunc vel iſtum divinum S.S. librum aut locum Thalmudico-Rabbinicis cancellis circumſcripſere, attamen alii, ſolum horum ſuorum ſtudiorum aut unicum aut ſaltem præcipuum Terminum conſtituere *Novum Teſtamentum*, idque ideo, quia hoc ex illis, propter varias a Chriſto & Apoſtolis prolatas, eoque tempore uſitatas allegorias, emblemata, ſententias, methodosque allegandi explicandique V. T. præcipue autem antiqui fœderis typos, magnam fœnerari poſſe lucem non ſine rationibus credidere. Ideo hoc opus primum ſpecialiori ſtudio aggreſſus eſt anno 1612. JOHANNES DRUSIUS *libris* X. *Prætoritorum in N.* T. eodem anno *Franequeræ*, 4. prodeuntibus, dein autem *Bibliis Criticis S.* incorporatis, rubricamque hanc gerentibus, quia *Druſius* in illis ea ſolum Judæorum ſcripta allegavit, quæ ab *Eraſmo*, *Theodoro*, aliisque præterita fuiſſe obſervaverat. Hiſce autem *Prœteritis* adeo excitatus fuit clar. JAC. CAPELLUS, Theologus Sedanenſis, ut etiam ex *Judaicis*, præcipue autem Talmudicis ſcriptoribus, novas *obſervationes* in N. T. concinnaret, quas tamen demum poſt Auctoris anno 1633. contingentem ex hac vita beatum

tum exceſſum, edidit ejus non minori, ſi non majori, orientis Linguarum cognitione inſtructus frater JAC. CAPELLUS, Salmurienſis Theologus Amſtelodami 1657. 4. apud Elzevirios, addita ſua propria ejusdem commatis *Nova illuſtratione nonnullorum locorum* N. T. quam ex modeſtia *ſpicilegium poſt meſſem* ſaltem vocavit, licet ob profundiorem eruditionem *maturioris meſſis* titulum recte mereatur. Utrumque librum exhibent quoque jam, & quidem ſæpius, allegata *Biblia Critica*. Vix autem ſpicilegium hoc ad manus inclyti JOHANNIS LIGTFOOTI pervenerat, cum ille hoc, tamquam acutiſſimo ſtimulo, incitatus, ſtatim manum admoveret ſcriptioni *Horarum* ſuarum *Hebraico-Talmudicarum* in Quatuor Evangeliſtas & Acta, ſæpius ob ſummam in illis latentem eruditionem recuſarum, & cum ſuo *Chronico Temporum* conſtituentium *Tomum* II. omnium ejus *operum* ſtudio JOHANNIS LEUSDENII ſecunda vice editorum *Franequeræ* 1699. III. Tomis, quorum ultimus complectitur LIGTFOTII *opera poſthuma*, interque hæc *Annotationes quoque Talmudicas* in *Geneſin*, *Exodum*, *Numeros*, & *Joſuam*. Quanto applauſu ab Eruditis hoc pereruditum *Horarum Talmudicarum* opus fuerit exceptum, docetur maximorum eruditorum virorum plurimis teſtimoniis in *Appendice* vitæ *Ligtfootianæ*, Tomo I. operum laudatorum præmiſſæ, §. IV. LIGTFOOTIO ſtatim jungi meretur conjunctiſſimus mihi olim in ſuaviſſima Batavia Amicus GUILHELMUS SURENHUYSIUS in ſuo, omnem Hebræam Biblicam Literaturam, rupto quaſi inter adytum & ſacrarium velo, pandente ספר המשנה edito Amſtelodami 1713. 4. Recenſui pluribus hoc incomparabile Amici opus in *Republica Eruditorum*, lingua batava eo tempore (cum Hagæ Comitum Eccleſiæ ibidem *Aug. Confeſſ.* Paſtoris P. officio fungebar) a me exarata, & a primis, præteriti, noſtrique temporis, Bibliopolis WETTSTENIIS communi eruditorum uſui expoſita. Qui præclarum hoc opus non per tranſennam adſpiciet, meis Bæthiliis adjiciet, ſpero, album lapillum. Non minori, quo meum *Surenhuſium*, cultu proſequor JOH. HENRICUM MAJUM, filium, Academiæ Gieſſenſis primariam hodie fere Lucernam, qui mihi, eum ac magnum ſuum venerandum b. patrem anno 1719. viſitanti, ex ſuis doctiſſimis ſcriniis quam plurima *Talmudico Rabbinica*, magno ſane, quo Deus illum mactavit, judi-

judicio, *congeſta Excerpta* monſtravit, mihique hanc limatam operam probanti ejusque publicationem enixius urgenti, ſpem promulgandi fecit, cui an ſatisfecerit, me hic commercio literario deſtitutum negotiorumque publicorum mole quoad animum corpusque fere depreſſum fugit.

Non ita pridem hoc, quod Majus intenderat, revera præſtitit SAMUEL FRIDERICUS BUCHERUS *Antiquitatum Biblicarum ex Novo Teſtamento ſelectarum* opere, Wittebergæ in quarta forma Anno M DCC XXIX. emiſſo, dum graviſſimas Antiquitates non ſolum ex Græciæ Latiique optimis ſcriptoribus, verum etiam ex Talmude aliisque Rabbinorum ſcriptis elegantiſſime elucidavit. Abſolvit equidem in hoc opere tantum quatuor Evangeliſtas, ſed ſperamus, uti vovemus, clariſſimum virum etiam reliquos N. Teſtamenti libros eodem modo ex Antiquitatibus illuſtratos orbi erudito fore daturum. Magnam quoque gratiam habemus celeberrimo profundiorisque eruditionis viro CHRISTIANO SCHOETTGENIO, quod jam anno 1719. in Novis *Literariis Lipſienſibus pag. 72. ſqq.* promiſſum anxieque præſtolatum, egregium opus *Horarum Hebraicarum & Talmudicarum in univerſum Novum Teſtamentum* Dresdæ 1733. 4. nitidiſſimis formis exſcriptarum nobis dederit muneri, quo dono ſane nihil acceptius univerſæ Reipublicæ Literariæ eſſe potuit, cl. enim Vir in hoc præſtantiſſimo opere ex optimis Talmudico-Rabbinicis fontibus non ſolum LIGTFOOTII *Horas* in Hiſtoricis N. T. libris ſupplevit, verum etiam intactas a Ligtfootio *Epiſtolas Apoſtolicas* ipſamque *Apocalypſin Johanneam* incredibili ſtudio ſingularique judicio ita explanavit, ut *Ligtfootium* aliosque longo poſt ſe intervallo in hoc ſcribendi genere reliquerit.

Interim hi jam laudati clariſſimi viri nondum univerſum numerum abſolvunt illorum, quibus præſertim curæ voluptatique fuit N. T. latentes ſenſus ex intimis Talmudis ac Rabbinorum viſceribus eruere. Intenti huic operi inter alios fuere tres illi præſtantiſſimi ac celebratiſſimi Theologi & Philologi, quorum huc ſpectantes egregias lucubrationes *Tibi, Benevole Lector*, hiſce partim primum trado, partim autem ab interitu vindicatas reddo. Primum ex illis hic occupat locum cl. BALTH. SCHEIDIUS, S. Theol. Doctor, linguarumque orientalium quondam feliciſſimus Profeſſor Argentoratenſis, vir in Græca ac Orientis literatura exercitatiſſimus, uti hoc demonſtrant ejus *Commentarius*

Philologicus in Herodiani Hiſtorias, *Commentarius Hiſtorico-Philologicus in Jonam*, Libri de *Aſtronomia Biblica*, nec non de *Cabbala Hebræorum*, variæque *Philologicæ Diſputationes in libros Regum & Pſalmos Davidicos*, nec non *Maſora Pentateucho ancillans*, quod ultimum tamen opus non ad finem perduxit, quia hoc molientem vita deſtituit anno 1670. qui erat quinquageſimus ſextus ſuæ ætatis. In hujus autem medio fere curſu ſeſe totum dabat Talmudici operis tam *Gemarici* quam *Miſchnici* lectioni, idque eum in finem, ut ex illo omnia ad S. Scripturæ elucidationem collimantia loca, juxta librorum Biblicorum ſeriem in unum redigeret corpus, hocque tandem perfectum in publicum uſum formis mandaret typographicis. Duobus fere ante ſuam beatam ἀνάλυσιν annis, opus hoc *Talmudico Biblicum* perfecit, idque *Decem*, propria ſua manu, in quarta forma, conſcriptis *Tomis*; ex quibus *novem* priores, quos titulo *Nuclei Talmudici* ornaverat, univerſum V. T. in congeſtis Talmudis ſententiis illuſtrant; *Decimus* ac ultimus vero, ſolum N. T. tangit, rubroque, ab ipſa B. Auctoris manu addito, gaudet: *Præterita Præteritorum*; hocque in memoriam clar. JOHANNIS DRUSII, jam laudatorum *Præteritorum Novi Teſtamenti*, quorum curatiori perluſtratione *B. Scheidius* inflammatus, novum hoc poſt illam *Druſianam* meſſem ſpicilegium inſtituit, ac cum illo copulare intendit. Eo autem ipſo tempore, cum *Scheidius* noſter opus hoc ſuum terminabat, advolabat ad illum maximæ dein, ex variis eruditis ſcriptis, famæ Theologus D. JOHANNES FRIDERICUS MEYERUS (ſplendidiſſimis Theologicis muneribus in patria, Wittebergæ, Hamburgi, Kiloni, & Gryphiswaldiæ ſumma cum laude functus) ut telam in Orientis Linguis Lipſiæ jam feliciter cœptam, ſub SCHEIDIO noſtro abſolveret, ſeque, licet jam Magiſteriali Lipſienſi laurea cinctum, ei, ut primariæ tunc temporis ſtatuæ Orientis Mercuriali, ad orientalem literarium curſum perficiendum totum traderet. Vix autem MEYERUS Scheidianam ſcholam intraverat, cum SCHEIDIUS, ejus inſignibus ingenii dotibus, rara humanitate, excitatiſſimo ſpiritu, ac profectibus jam magnis ſtudiorum captus, ejus intimiori familiaritate uti inciperet, eaque propter ipſi hoc ſuum laborioſum Talmudico-Biblicum opus communicaret. Vix exprimi poterit inſignis illa lætitia quæ ex hujus operis aſpectu Meyero oboriebatur, flagransque ſimul cupido hujus Theſauri participem fieri univerſum literatum

orbem

Digitized by Google

orbem per ejusdem publicam impreſſionem, quam in patria ſua procuraturum, ſanctiſſime pollicebatur, hisque promiſſis tandem a SCHEIDII, mox inexſpectata morte correpti, *Hæredibus* attineret, ut ſuæ fidei integrum hoc *αὐτόγραφον* opus formis ſua cura premendum traderent. Sed promiſſa MEYERI nunquam apparuere, nec communicati operis ſpe reſtitutionem, Hæredes Scheidiani, ad infinitas preces pertinaciſſimasque monitorias epiſtolas, a B. MEYERO unquam impetrare potuere, uti mihi hoc B. SCHEIDII illuſtris eruditiſſimusque filius, mihique conjunctiſſimus amicus, nempe D. SCHEIDIUS, Argentoratenſis Canonicus & Medicinæ Profeſſor Prim. nec non Beatiſſimæ ac glorioſiſſimæ memoriæ Sereniſſimi Palatini Principis CHRISTIANI *Ducis Birckenfeldenſis*, & demum *Bipontini*, itemque celſiſſimi *Hanoici Comitis* JOHANNIS REINHARDI, Primarii Archiatri, non una vice tam *Argentinæ*, quam *Bouxovillæ* in Alſatia, ſi mecum huc aulam noſtram Hanovicam (in qua per 8. fere annos *Primarii Concionatoris aulici, Conſiliarii Eccleſ.* ac omnium *Hanoicarum tam Lichtenbergenſium-Alſaticarum*, quam *Münzenbergenſium Wetteravienſium* Eccleſiarum ſupremi Ephori munus obivi) ſequebatur, retulit, addendo; ſe tamen tandem poſt D. MEYERI 1712. Stetini exiſtentem ex hac vita beatum exceſſum, huncque paulo poſt ſubſecutam ampliſſimæ ejus Bibliothecæ translationem ad *Regiam ſedem Berolinenſem*, voti ſui compotem ex clementisſimo auguſtiſſimi omniumq; juſtisſimi BORUSSIALIS REGIS mandato fuiſſe factum, cum ab hoc quaſi poſtliminii jure (exhibito prius B. MEYERI cum ſolennisſima *data fide de reſtituendo*, ſibi, ut unico jam ſuperſtiti filio relicto chirographo) opus hoc ſibi reddendum humillime obſecraſſet. Saliva mihi de hoc inſpiciendo mihi hactenus incognito opere nimium mota, hanc Argentorati reſtrinxit humanisſima ejusdem exhibitione, cum ſimul conceſſa illud deſcribendi poteſtate. Expetii autem hujus eruditi operis ſolum ultimum N. T. illuſtrans Tomum, hunc Hanoviam, ex Alſatia redux, detuli, ſtatimque celeberrimo hodierno *Ruſſiaco Petropolitano* I.L. Orientalium Profeſſori GEORGIO JACOBO KEHRIO, eo tempore meo amanuenſi, deſcribendum dabam, idque eum in finem, ut ex fide etiam laudato Scheidiano illuſtri filio data, illud prelo aliquando ſubmitterem. Sed variis hactenus impeditus graviſſimis negotiis, aliisque fatis, coactus fui illud usque in hoc, in quo tandem

comparet, tempus differre. Quid B. SCHEIDIUS in hoc opere præſtiterit aliis dijudicandum relinquo, hoc tamen addo, me dolere, quod non originalis Talmudis Textus, erudito *Ligtfootiano* & *Schœttgeniano* more ſit ſimul additus, ſed nuda tantum appareat latina verſio, & quod porro paſſim præter neceſſitatem excerpta Thalmudica ſint cumulata, imo hinc inde, talia ex his lacunis in medium prolata; quæ ad explicationem locorum SS. parum aut nihil conferunt, & interdum caſta pectora lædere videntur, qualia ſunt quæ leguntur ad *Matth.* V, 28. *Luc.* I, 7. & 1. *Cor.* VII, 2. 3. quæ ex meo judicio rectius omitti potuiſſent, ut etiam paſſim multæ aniles fabulæ, exempli gratia ad *Rom.* VIII, 28. Interim *hæc præterita præteritorum* non omni carebunt fructu, quia nobis ex Talmude ea quoque pandunt, quæ fruſtra apud omnes antea laude elatos Auctores quæſiveris.

Scheidiano Opuſculo adjunxi acutisſimi immortalisque memoriæ Theologi & Philologi D. JO. ANDR. DANZII, per XLVIII. annos Orientis Linguas una cum Theologia maxima cum laude in Academia Jenenſi profesſi, ibique an. 1727. qui conſtituebat glorioſæ ſuæ vitæ annum LXXIII, non ſine maximo Orientalium Muſarum luctu denati, exque multis a ſe evulgatis Philologicis libris inclyti, varias *Diſſertationes* & *Programmata*, variis, & quidem difficillimis N. T. locis ex *Talmude* aliisque Antiquitatum Hebraicarum a vulgato uſu abeuntibus fontibus maximam lucem affundentes, ſummoque ſtudio & admirando judicio exaratas, quasque Gröningenſis inſignis philologus JO. BRAUNIUS, quanta etiam alias alios eruditos innata invidia opprimere ſolebat, multo auro ſibi præſtantiores eſſe mihi confitebatur, cum illum Anno 1706. *Grœningæ* conveniebam ac *Danzianorum* ſcriptorum inter alia mentionem faciebam. Quia per quatuor annos, in fine elapſi & in principio hujus ſeculi, hujus ſummi Viri, ut mei veri Gamalielis, pedibus adhæſi exque ejus facundisſimo ore, tanquam limpidisſimo fonte, Orientales *Hebraicas*, *Chaldaicas*, *Syriacas*, *Arabicasque* aquas, ſumma cupiditate ac dulcedine hauſi, & inſuper ab eo ad ipſa *Talmudica* & S. S. *Antiquitatum adyta* admiſſus fui, non potui non, quin etiam ad teſtandam ſimul meam adhuc B. hujus mei fideliſſimi Doctoris Manibus gratitudinem, has ſuas hinc inde palantes & vix quoad minimam partem adhuc obvias adeoque interitui proximas eruditiſſimas Diſſertationes conquirerem, inque unum in hoc opere corpus redigerem. Vix autem exprimere poſ-

Digitized by Google

poſſum quantam operam impenderim, ut *illas*, quas hic TIBI, BENEVOLE LECTOR, exhibeo, acceperim. Hanc quæ ſiſtit *Uxorem Maritum Repudiantem* numquam (quia non, niſi quoad primam Tituli plagulam, impreſſa exſtitit) inveniſſem, ſi non celeberrimus mihique amiciſſimus æſtumatisſimusque Theologus & Philologus JO. BENJ. MARTINI, Ordruffienſis dignisſimus Præſul, eandem propria eleganti *Danziana* manu ſcriptam ſuperiori anno mihi humanisſime ſuppeditaſſet, ſimulque ut *Danzianorum Manuſcriptorum* a B. Viro proximus conſanguinitate hæres conſtitutus, mihi indicaſſet, ſe adhuc prelo parata & a *Danzio* ipſo perfecta opera posſidere, primo nempe integrum *Commentarium in Matthæum omnia Ebræorum jura ibi occurrentia ex genuinis Talmudiſtarum fontibus explicantem*; & ſecundo, *Maſoram throno* θεοπνευστίας *motam*, a multis jam retro annis publice promiſſam ab ipſo B. Auctore, qui ſimul brevi ante ſuam b. ἀνάλυσιν venerando Domino MARTINI hujus editionem ſerio injunxit, cujus, & dicti *in Matthæum Commentarii*, publicationis mihi quoque ſpem certisſimam fecit, qua ne deſtituatur Orientalis literaria Respublica, Deum ex toto corde precor.

Tertio & tandem in hac Collectione BENEVOLO LECTORI offero pererudita Philologica ex Talmudico-Rabbinico mari Novum Teſtamentum in variis locis quoque circumfundentia opuſcula, celeberrimi *Franequerenſis* Philologi & Profeſſoris JAC. RHENFERDI, viri de literatura orientali variis, & quidem eruditisſimis imo rarioribus ſcriptis immortaliter quoque meriti, vitæque finem præmaturum facientis Franequeræ Anno 1712. poſt expletos octo & quinquaginta vitalis auræ annos. Clarisſimus Ultrajectinus Philologus DAV. MILLIUS equidem quasdam, quas hic iterum produco, jam intexuit *Rhenferdi operibus philologicis* Trajecti ad Rhenum Anno 1722. 4. a ſe promulgatis, quales ſunt: *De ſeculo futuro, de ſtylo Apocalypſeos Cabbaliſtico*, & quædam *Obſervationes ad loca Hebræa* N. T.; ſed hic reſtituo, & ab interitu ſimul vindico, adhuc plures in *Milliana Collectione* præteritas, nempe plures *in loca Nov. Teſtam. ſelectas* B. viri *Obſervationes*, ejus *Mantiſſam* de *Phariſæis*, Diſſertationem *de lepra cutis Hebræorum*, & eruditiſſimam judicioſiſſimamque *Comparationem anniverſariæ Expiationis Chriſti cum Pontificis M. Veteris Teſtamenti*, quas eruditas Diſquiſitiones B. Vir, ex intima, quæ inter nos

 in

in Batavia conflata erat, familiaritate, in ſui memoriam, cum aliis ſuis ſcriptis mihi dono dedit, quarumque ultimam ſubjunxit illuſtrato a ROBERTO SHERINGHAMIO *Codice Talmudico Joma*, cura ſua ob ſummam præſtantiam iterum recuſo Franequeræ 1696. 8. Quia cl. RHENFERDO cum celeberrimo HERMANNO WITSIO de *ſeculo futuro* controverſia proprie interceſſit, non inutile duxi ut hujus præſtantiſſimi Theologi & Philologi de eadem materia conſcriptam Diſſertationem, tamquam *purpuram juxta purpuram* adjicerem, quod, ad rectius judicium de hoc erudito philologico certamine ferendum, non inacceptum BENEVOLO LECTORI fore confido.

Et hæc ſunt, quæ de hoc meo inſtituto in limine hujus Operis optimum LECTOREM monere partium mearum eſſe duxi, me aliquali ſpe lactans, hos meos qualescunque conatus cum additis in fine operis bigis mearum de *Naſi & Directoribus Scholarum Hebræorum* Meditationum ſibi, ſi non in totum, tamen ex aliquali ſolum parte, non plane ingratos fore; qua ſi non totus dejectus fuero exſpectatione, curabo, ut Deo longiorem vitam viresque ex infinita ſua gratia mihi largiente, nova Collectione iſtiusmodi rariſſimarum in paucisſimorum manibus exiſtentium N. T. *ex Talmude & Hebræorum Antiquitatibus* explicantium lucubrationum maximorum Virorum ejus ſtudiis porro inſerviam. Scribebam Coburgi d. XVIII. Septembris Anno Salutis MDCC XXXV.

BALTHA-

Digitized by Google

BALTHASARIS SCHEIDII
PRÆTERITA PRÆTERITORVM.

Loca Talmudica,

in quibus

JEſu & diſcipulorum ejus

ſit mentio.

IN Tractatu *Schabbath f. 104.* 2. in *Miſchna* dicitur: Si quis (die Sabbathi) lineam ducat, ſeu inciſuram faciat ſuper carnem ſuam, R. Elieſer eum reum cenſet ſacrificii peccati, Sapientes autem abſolvunt. Poſtea in *Gemara*, ad hæc verba notatur: Traditio. Dixit R. Elieſer ad Sapientes: At annon filius סטדא Stadæ (*Gloſſa:* dicit R. *Tam*, hunc non eſſe JEſum Nazarenum: quia ecce de filio Stadæ dicimus hic eum fuiſſe in diebus Paphi filii Judæ, qui erat in diebus R. Akiba: JEſus autem erat in diebus Joſuæ filii Parachiæ: qui repulit JEſum ambabus manibus. R. Joſua autem erat diu ante R. Akibam.) extulit magicas artes ex Ægypto, in inciſura, quæ erat ſuper carne ejus? (*Gloſſa:* quia non poterat eas efferre, ſeu educere, ſcriptas: quia magi diligenter inquirebant in omnes, qui exibant, ne efferrent artes Magicas, ad docendum eas alios homines alibi terrarum habitantes.) Cui reſpondebant; eum ſtultum fuiſſe. (*Gloſſa:* ſtultitiam fuiſſe in eo, ad faciendum id, quod non eſt mos filiorum hominis faciendi, & tradidit animam ſuam propter hanc rem.) Non autem afferunt rationem à ſtultis. Filius Stadæ, filius פנדירא

Digitized by Google

Pandiræ eſt *Sanbedrin f. 67. 1.* Dixit R. *Chasda:* Maritus ſeu procus matris ejus fuit Stada, iniens Pandiram. (*Gloſſa:* & vocabatur hic filius Stadæ de nomine mariti matris ſuæ, qui vocabatur Stada, ſeu a patre, non à matre ſua; quamvis eſſet ſpurius;) maritus Paphus filius Judæ ipſe eſt, mater ejus Stada, mater ejus מרים Maria, plicatrix capillorum mulierum erat: ſicut dicimus in Pombedita; סטת declinavit hæc à marito ſuo. (*Gloſſa:* Ideo, quia ſcortata hæc erat, vocabatur ita.)

Sanbedrin f. 67. 1. Miſchna הַמֵּסִית (de quo Deut. XIII, 6.) ſeductor is eſt idiota, ſeu laicus ſeducens laicum, his verbis: Eſt Deus in iſto loco, cui talis cibus, talis potus præbetur, à quo talia bona, vel mala exſpectantur. Ex omnibus, qui morti adjudicantur in Lege, nulli inſidiæ collocantur, hoc excepto. Nam ſi ad binos ſic loquutus ſit, illique teſtimonium de eo dixerint, in judicium vocatus, lapidatur. &c. Poſtea in *Gemara* notatur: Ex omnibus, qui morti adjudicantur in Lege, nulli inſidiæ collocantur, hoc excepto. Quomodo faciunt id ei? Accendunt ipſi candelam in conclavi interiori, & teſtes collocant in cubiculo exteriori, ut hi ipſum videre, & vocem ejus audire poſſint: ſed ipſe non videt illos. Tum ille, quem antea conatus erat ſeducere, dicit ei; Repete quæſo id, quod antehac dixiſti hic privatim. Tum, ſi id dicat, hic regerit ei; Quomodo relinqueremus Deum noſtrum in cœlis, & ſerviremus idolis? Ad hoc ſi convertatur pœnitentia acta; bene eſt: ſi vero dicat; Hoc eſt officium noſtrum, atque ita omnino decet nos facere; teſtes exterius ipſum audientes, eum ad domum judicii abducunt & lapidant. (Conf. *Schabbath f. 104. 2.*) Sic fecerunt filio Stadæ vel Stadtæ in Lud, & ſuſpenderunt eum in veſpera Paſchatis ſeu pridie diei Paſchatis. Filius Stadæ filius Pandiræ eſt, &c. v. paulo ante, quæ hic repetuntur.

Nota. Quod hic dicitur filius Pandiræ, convenit cum eo, quod veteri Traditione Jesus dicitur filius Panther. *Hug. Grotius* Ann. in N. T. *p. 653.* Eſt & alia vetus traditio, *Epiphanio* memorata: Joſephum maritum Mariæ filium fuiſſe τοῦ Ἰακώβ, ἐπίκλην δὲ πάνθηρ καλουμένου, *Jacobi, cognomento autem Panther vocati:* quod omnino ſpernendum non puto. Quippe & Celſus, Mariam, ait, concepiſſe ἀπό τινος πανθήρα τοὔνομα, *ab aliquo, Panthira nomine*, quod a Judæis haud dubie acceperat: nam iidem Jesum Dominum noſtrum filium Panther appellant, &c.

Chagiga f. 4. 2. R. Joſeph quum legendo ſacra Biblia perveniebat ad locum illum Prov. XIII, 23. *Eſt, qui conſumitur abſque judicio.* (*Gloſſa:* Eſt qui conſumitur, nec eſt iniquitas in manu ejus, nec æquum erat, ut conſumeretur.) Dixit: Num autem ſit, qui abierit, vel mortuus ſit abſque tempore ſuo, ſeu ante tempus ſibi præfinitum? Ita ſane. Scilicet ut illud R. ביבי *Bibi*, filii Abai:

Qui

Digitized by Google

Qui cum eſſet aliquando apud Angelum mortis, dicebat Angelus mortis ad apoſtolum ſeu ſervum; abi, affer mihi Mariam, à te interficiendam, מגדלה, quæ ſolet complicare crines mulierum. Abiens ergo ille, occiſam Mariam מגדלה, quæ ſolebat educare ſeu nutrire pueros, (ſcil: errore circa perſonam commiſſo, & una Maria pro altera interfecta,) afferebat. Dicenti deinde Angelo mortis; Ego illam Mariam, quæ complicare ſolet crines mulierum, adduci jubebam; reſpondebat ejus apoſtolus: ſi ita eſt; hanc reducam (vitæ reſtituam,) illa abducta, (interfecta.) Cui Angelus mortis; poſtquam hanc attuliſti, ait, eſto in numero, (mortua maneat.) Sed quomodo prævaluiſti ei? (*Gloſſa:* poſtquam nondum advenerat tempus ejus præfinitum moriendi?) ſcilicet, illa, accepto manu ſua rutabulo, accendebat, & evertebat furnum; deinde acceptum, pedi ſuo imponebat ignitum, ut eo combureretur, & ſic deſtructo planeta, ſeu fato ejus, mortuam eam attuli. Quo audito, quærebat R. Bibi filius Abai, ex Angelo mortis: Licetne vobis facere ita? Cui ille reſpondebat: Et annon ſcribitur Prov. XIII, 23. *Eſt, qui conſumitur abſque judicio.* Regerenti autem ei R. Bibi: Atqui ſcribitur, Eccl. I, 4. *Generatio abit, & generatio venit:* reponebat Angelus mortis: quia ego benevolus ſum eis, uſquedum implentur illis anni in generationem: (*Gloſſa:* Benevolus ſum eis; h. e. non trado eos cuſtodi mortuorum, cui nomen eſt Duma, ſed devolvuntur illi mecum, & diſcurrunt in mundo, uſquedum alicujus anni implentur: idque vocatur *generatio:*) poſtea autem, quam abſoluti ſeu impleti ſunt anni ejus, trado eum cuſtodi mortuorum, cui nomen eſt Duma. Cum deinde R. Bibi filius Abai pergebat quærere ex eo: Tandem vero, cum altera illa Maria plicatrice capillorum mulierum quid evenit? Reſpondebat ei: Si eſt aliquis ex præſtantiſſimis junioribus Rabbinis, qui autor eſt transgrediendi verba ſua, tum addo illum, vitæ exemplum, numero mortuorum, hicque in locum illius mulieris, quam alioqui ordo moriendi tetigiſſet, facta ſurrogatione, ſubſtituitur. (Cæterum in *Toſephoth* ſeu additionibus ad hunc locum ita notatur: Hæc hiſtoria Mariæ plicatricis capillorum mulierum accidit in domo ſecunda, ſeu templo ſecundo. Fuit enim mater τȣ N. hoc eſt, Jesu: ſicut habetur in Tr. *Schabbath f. 104. 2.*)

Gittin f. 90. 1. Reperias hominem, intra cujus calicem ſi ceciderit muſca, qui exemta ea & abjecta, tamen non bibat eum. Tali more præditus erat פפוס Paphus filius Judæ, qui, cum in publicum prodibat, poſt ſe claudebat januam obducta ſera coram ea, ne ea cum quoquam colloqueretur; Mos autem hic erat, qui non decebat eum: nam mediante eo inter eos orta eſt diſcordia, atque ipſa inde cepit occaſionem ſcortandi.

Chagiga f. 5. 1. 2. R. Joſeph dixit: Manus ejus extenſa eſt ſuper nos, (ut protegat nos:) quia dicitur Eſ. LI, 16. *Et in umbra manuum mearum texi*

te. R. Joſua filius Chananiæ ſtante in domo Cæſaris, indicabat ei (Joſuæ) aliquis ſectarius (*Gloſſa:* ſecundum exemplar Amſtelrod. legitur: *aliquis diſcipulorum Jeſu, qui non aſſentiuntur verbis ſapientum.* In *Baſileenſi* autem editione omiſſa ſunt illa verba, *diſcipulorum Jeſu.* Et tantum legitur; *qui non credunt verbis Rabbinorum benedictæ memoriæ, utpote Sadducæorum aliquis:*) Populus, a quo avertit Dominus ejus faciem ſuam (ſcilicet tu R. Joſua es, cum tuis contribulibus.) Cui indicabat (R. Joſua:) manus ejus (Dei) extenſa eſt ſuper nos. (Sectarius, nutu averſionibus faciei; R. Joſua autem, nutu extenſionis brachii manusque hæc indicabant.) Dicebat Cæſar ad R. Joſuam: Quid indicavit tibi? Reſpondebat R. Joſua (Hac ſua faciei averſione, tanquam nutu quodam ſignificare voluit, quod Judæi ſint) populus a quo avertit Dominus ejus ſuam faciem. Ego autem (extenſione manus,) indico ei, (quod nos Judæi ſimus adhuc populus Dei, & adhuc) manus ejus extenſa ſit ſuper nos. Deinde dicebant ei (Sectario,) quid indicaſti ei? Reſpondebat ille; quod ſit populus, a quo averterit Dominus ejus faciem ſuam. Quid autem indicavit tibi (ſuo iſto nutu?) Reſpondente autem ſectario, ſe neſcire, quid ſibi velit iſte nutus; dicebat ad eum: Vir, qui neſcit, quid indicet ei nutu, indicet coram eo Rex: educite eum, & occidite eum. Quum in eo eſſet, ut moreretur R. Joſua filius Chananiæ, dicebant ad eum Rabbini: quid eventurum nobis eſt ex ſectariis? Quibus ille reſpondebat: *periit conſilium a ſapientibus, fœtida facta eſt ſapientia eorum.* Jerem. XLIX, 7. (*Gloſſa:* De Edom ſcribitur ibid: *annon eſt amplius ſapientia in Theman? Periit conſilium a filiis*, h. e. Iſraelitis.) Quorum verborum ſententia eſt, quod, cum perierit conſilium a filiis, fœtida futura ſit ſapientia nationum mundi.

In Tractatu *Schabbath f. 116. 1.* Quæſivit R. Joſeph filius Chanun ex R. Abhu: Iſtos libros בית אבידן domus Abedan, ſeu perditionis, liberantne Judæi, (die Sabbathi,) incendio oborto, ne eo pereant, non obſtante præcepto de ſervando Sabbatho, aut non liberant? Cui ille reſpondebat modo affirmando, modo negando, & relaxatio fiebat, manu ipſius. רב Rabus non ibat in domum perditionis: multo minus in בית נצרפי domum Nizrephe, ſeu conflatilium imaginum. Samuel in domum Nizrephe non ibat; in domum Abedan tamen ibat. Dicentibus aliquibus ad רבא Raba; quare non veniſti in domum Abedan? Reſpondebat eis: palma aliqua eſt in via, & gravis mihi eſt; (quia radices ejus fiebant colliculi;) Regerentibus illis, eradicandam eam fuiſſe, reſpondebat: Et ſic gravis mihi fuiſſet locus ad ambulandum, quia foſſa tum ibi facta obſtitiſſet. *Mar* filius Joſephi dicebat: Ego ex illis ſum, (ſunt mihi noti & familiares.) nec metuo ab eis. *R. Meir* vocabat libros מינים hæreticorum און גילין Aven Giljon, h. e. vanitatem revela-

revelatam, vel, librum vanum. (*Gloſſa:* quia ipſi vocant eos אונגילא Evangelia.) *Rabbi Johannes* vocabat eos עון גיליון *Aven giljon*, h. e. iniquitatem libri: vel, revelationem iniquitatis.

Notæ: Per domum Abedan ſeu perditionis Talmud intelligit locum Chriſtianorum, in quo leguntur libri Evangeliorum. *Gloſſa* notat ad hunc locum, domum Abedan vocari locum, in quo Chriſtiani diſputabant cum Judæis ex libris ſuis: domum Nizrephe autem vocari templum, in quo imagines erant, quas colebant. Quæ hic impie, & in religionem Chriſtianam contumelioſe traduntur in Talmud; in editione Baſileenſi, a *Marco Marino* ſunt omiſſa; ſed reſtituta ſunt in Amſtelrodamenſi ex Veneta & Cracovienſi. Vocant autem blaſphemo ſcommate & alluſione contumelioſa, Evangelium, *Aven Giljon:* ex און *Aven*, vanitas, moleſtia; item idolum. Vel ex עון *Aven*, iniquitas, & גיליון margo libri, volumen, vel revelatio: a גלה revelavit: affine etiam eſt גלל volvit, convolvit: unde מגלה volumen.

In Tr. *Avoda Sara f. 16. 2.* Tradiderunt Rabbini: Quum captus eſſet R. Eleaſar ab hæreticis Romanis (h. e. Chriſtianis,) ut cogerent eum ad Idololatriam, in altiorem *tribunalis* locum judicandi cauſa, eum adducebant. Tum הגמון h. e dux ille, ſeu judex, pro tribunali ſedens, his verbis eum affabatur: ſeniorem talem, qualis tu es, ſtudere in rebus tam vanis & inutilibus? Reſpondente R. Eleaſare; fide dignus eſt per me ille judex; putabat ille ipſe dux, eum de ipſo hoc dixiſſe, & æquo jure judicaſſe, quod ſtudeat in rebus vanis, cum tamen ipſe non dixerit hoc, niſi reſpectu patris ſui Cœleſtis: quare dicebat ei, quandoquidem fidem habui ei, quod judicaſti me, per te, per Deum meum דימוס *Dimos* juro, te abſolvi, & libertati reſtitui. Libertati ergo reſtitutus R. Eleaſar, cum domum redibat, ingreſſis ad eum diſcipulis ejus, animo eum conſolandi, nolebat admittere in ſe eorum conſolationes. Deinde, dicente ei R. Akiba (qui unus erat diſcipulorum ejus;) quæſo, magiſter mi, da mihi poteſtatem dicendi aliquod verbum de eo, quod docuiſte me; reſpondenteque R. Eleaſare, dic: dicebat R. Akiba: forte hæreſis venit in manum tuam, (vel, paſſus es te vinci a poteſtate hæreſeos,) & placuit tibi, ejusque cauſa captus eras. Tum *R. Eleaſar.* In memoriam mihi, o Akiba, revocaſti, ajebat; me aliquando ſpatiatum in foro ſuperiori ציפורי urbis Ziporiæ, obvium habuiſſe aliquem ex diſcipulis ישו הנוצרי Jeſu Nazareni, cui nomen erat Jacobi, civis כפר סכניא Caphar, vel vici Saccanja; qui dicebat mihi: in Lege veſtra ſcribitur, Deut. XXIII, 19. *Non afferes mercedem meretricis.* Quid ſi fieret ex ea latrina in uſum ſummi ſacerdotis, quo tempore ſecedere ſolet e domo ſua, ante diem expiationis, in cameram ſynedrii, ubi ordinent ei, quibus opus habet? Quo audito, nihil

prorſus ei reſpondebam. Illo autem pergente mihi dicere; ſic docuit me Jeſus Nazarenus: *Si ex mercede meretricia, meretrix quid colligat, usque ad mercedem meretricis id revertetur*, Mich. I, 7. Ex loco impuro ſi qua venerint, in locum impurum redibunt. Et profuit mihi verbum hoc opera hujus, ut captus ſim ab hæreſi, & transgreſſus ſim id quod ſcribitur in lege Prov. V, 8. *Procul remove ab ipſa viam tuam, & ne accedas ad oſtium domus ejus.* Per, *procul remove ab ipſa viam tuam,* intelligitur hæreſis. Per, *& ne accedas ad oſtium domus ejus,* intelligitur domina poteſtas. &c.

Nota: Tradiderunt Rabbini ſemper, ſiniſtra depellente, dextra propius ad ſe rem attrahat; non ut Eliſa, qui depulit Gehaſæum, ambabus manibus ſuis: neque ut Joſua filius פרחיה Parachiæ, qui depulit Nazarenum (Jeſum,) ambabus manibus ſuis, Joſua filius Parachiæ, quid illud?

In Tr. *Sanhedrin f. 107. 2.* & *Sota f. 47. 1.* Quum ינאי Jannai rex interficiebat Rabbinos, fugiebat R. Joſua filius פרחיה Parachiæ, & ישו Jeſus, Alexandriam Ægypti. Facta pace miſerat ei Simeon filius Pohetachi, frater uxoris Jannai regis, qui Hieroſolymis manſerat, hæreticum, qui diceret, Hieroſolyma urbs ſancta tibi, *Lightfoot.* hor. Talm. *p. 31.* vertit: מיני A me Hieruſalem, civitate ſancta, tibi, o Alexandria in Ægypto, ſorori meæ, ſalutem, &c. Alexandria Ægypti, ſoror mea (ſalutem.) Maritus meus eſt intra te; ego autem ſedeo deſolata. Surgens ergo ille veniebat eo, & perveniebat ad aliquem hoſpitem: exhibito ſibi honore amplo, dicebat: O quam pulchra eſt hæc hoſpita! Dicebat ei; Mi magiſter, oculi ejus ſunt teretes. Cui ille reſpondebat: Impie, taliane tu curas, & intentus es in uxorem alterius? Productis ergo 400. tubis, Schammati Zabat, ſeu proclamari curabat eum (Jeſum) eſſe excommunicatum. Eo aliquoties veniente ad illum, illique dicente; recipe nos: tamen non reſpiciebat in eum, neque curabat eum. Die quodam, quum legebat Lectionem *Audi*, Deut. VI, 4. veniebat ad eum: putabat, ſe receptum iri; indicabat ei R. Joſua filius Parachiæ manu ſua, quod vellet recipere eum. Ipſe putabat, quod repellendo repelleret ſe; abibat ergo, erectaque in altum coma ſua, eam adorabat. Dicebat ei; reſipiſce: cui ille reſpondebat; ſic traditum eſt mihi a te, quod nulli, qui peccavit, & ad peccandum multis fuit autor, facultas agendi pœnitentiam ſuppeditetur. Nam dixerat Mar (Doctor Talmudicus) ישו Jeſus ad Magiam ſeduxit, & crimen, ſed nationis, Deut. XIII, 6. & impulſionis, vetitum v. 5. commiſit, & Iſraëlitis ad peccandum autor fuit.

Notæ: Atrociſſima eſt hæc in Jeſum Servatorem impie ejecta blaſphemia, & putidiſſimum mendacium, cujus vel tandem pudere deberet Judæos, qui tamen illam in poſtrema editione Amſtelrodamenſi denuo recu-

Digitized by Google

recudi curarunt, utut omiſſam in Baſileenſi. Obſcure hæc a Talmud referuntur, & videntur ea, quæ de eo, qui tentaverit pudicitiam ſuæ hoſpitæ, in ipſum Jeſum calumnioſiſſime dicta eſſe.

Intricata ſunt inprimis illa verba: שלח ליה שמעון בן שטח מיני ירושלים עיר הקדוש ליכי אלכסנדריא של מצרים אחותי בעלי שרויב בתוכך: quod vel ita verti poteſt, ut vertimus: vel: *Miſit eum Simeon filius Schetachi: a me Hieroſolyma urbe ſancta, tibi Alexandria Ægypti ſoror mea, maritus meus habitat in te.* In Tr. *Sota f. 47. 1.* ubi eadem leguntur, paulo aliter referuntur & ſcribuntur, hoc modo: Quum interficiebat Rex Jannai Rabbinos, Simeon filius Schetach abſcondebat ſororem ſuam. R. Joſua filius Parachiæ abibat & fugiebat Alexandriam Ægypti. Quum facta eſſet pax, miſit eum (videtur ad Jeſum referri) Simeon filius Schetach, מכי a me Hieroſolyma, urbe ſancta, לך ito Alexandriam Ægypti, ſoror mea, maritus (vel dominus) meus habitat in te: ego autem ſedeo deſolata. Dixerat: percipio inde, factam eſſe pacem. Quum venit, pervenit ad aliquem hoſpitem, ſtabat coram eis in honore pulchro. Faciebant ei honorem amplum. Sedebat & gloriabatur: quam pulchra &c.

Ibid. f. 103. 1. ſenſus iſtorum verborum Pſal. XCI, 10. *Non occaſio incidet obveniendi tibi malum:* dicitur eſſe juxta quorundam ſententiam, quod non perterrefacient te mala ſomnia & cogitationes. *Et plaga non appropinquabit ad tentorium tuum:* hoc eſt, non erit tibi filius, aut diſcipulus, qui adurat, (vel, nimium ſaliendo corrumpat) edulium ſuum publice; (hoc eſt, qui a recta via deflectat, degeneret, doctrinam corrumpat, & ad hæreſin, & ad idololatriam deſciſcat, eamque diſſeminet & defendat;) ut, exempli gratia, ישו Jeſus Nazarenus.

Not. Hæc ultima verba; *ut ex gr. Jeſus Nazarenus,* ex Baſileenſi, tanquam ſumme impia omiſſa, a Judæis in Amſtelrodamenſi pariter repetita leguntur.

Ibid. f. 43. 1. Miſchna. Inventa reæ partis innocentia, reus ille liber dimittitur. Sin minus; exit, ut lapidetur. Præco autem exit ante eum, his verbis proclamans: Vir iſte N. N. filius alicujus N. N. exit, ut lapidetur; quia transgreſſus eſt talem transgreſſionem. Cujus rei teſtes ſunt hi N. N. & N. N. Quicunque noverit aliquid de ejus innocentia, veniat, & doceat de eo. Poſtea in Gemara, ad verba Miſchnæ: *præco autem exit ante eum,* &c. notatur. Ante ipſum, nempe immediate, præco exit quidem: ab initio autem totius comitatus lapidandum deducentis ad locum ſupplicii,* non item. Atqui Traditio eſt: (Nota hæc, quæ ſequuntur, ex Baſileenſi editione a Marco Marino expuncta eſſe:) Die paraſceves ſabbathi ſuſpenderunt Jeſum,

Digitized by Google

ſum, & præco exibat ante eum 40. diebus his verbis prolatis proclamans: exit, ut lapidetur: quia magicas artes exercuit, הסית ſeduxit (contra Deut. XIII, 6.) & הדיח impulit (contra v. 5.) Iſraëlitas: quicunque ergo noverit aliquid de ejus innocentia, veniat, & doceat de eo. Cum autem nihil de ejus innocentia comprobanda inveniri potuiſſet, ſuſpenderunt eum die Paraſceves Paſchatis. Dixit Ula: Et putetur, quod filius verſorum, ſeu contrariorum innocentiæ ipſe ſeductor eſt; dixit autem Deus Deut. XIII, v. 8. *Non parces, neque teges ſuper eo.* Sed reſpondeo; diverſam rationem eſſe Jeſu: quia propinquus regno, ſeu regiæ majeſtati erat. Tradiderunt Rabbini: Quinque diſcipulos habuit Jeſus, quorum unus vocabatur מתאי Matthæus, 2. נקאי Nakæus, 3. נצר Nezer, 4. בוני Boni, & 5. תודה Thoda, ſeu Theudas. Adduxerunt Matthæum, ut ſupplicio afficeretur; quibus ille dicebat: מתי Matthæus interficiatur? Atqui ſcribitur Pſal. XLII, 3. מתי *Mathai*, h. e. *quando veniam, & comparebo apud faciem Dei?* Dicebant ei: Imo vero Matthæus interficietur: quia ſcribitur Pſal. XLI, 6. מָתַי *Mathai*, h. e. *quando morietur & peribit nomen ejus?* Adduxerunt Nakæum; quibus ille dicebat: נקאי Nakæus interficiatur? Atqui ſcribitur Exod. XXIII, 7. Et נקי *Naki*, h. e. *innocentem & juſtum ne interficias.* Dicebant ei; imo vero, Nakai interficietur; quia ſcribitur Pſal. X, 8. *In latibulis interficiet* נקי *Naki*, h. e. *innocentem!* Adduxerunt Nezer; quibus ille dicebat: נצר *Nezer* interficiatur? Atqui ſcribitur Eſa. XI, 1. Et נֵצֶר *Nezer*, h. e. *furculus ex radicibus ejus propullulabit.* Dicebant ei; imo vero Nezer interficietur; quia ſcribitur Eſa. XIV, 19. *Et tu projectus es e ſepulchro tuo,* ut נֵצֶר *Nezer*, h. e. *furculus abominabilis.* Adduxerunt Boni: quibus ille dicebat; בוני Boni interficiatur? Atqui ſcribitur Exod. V, 22. בְּנִי *Beni*, h. e. *filius meus primogenitus meus Iſraël.* Dicebant ei: Imo vero Boni interficietur: quia ſcribitur v. 23. *Ecce ego interficio* בִּנְךָ *Bincha*, h. e. *filium tuum.* Adduxerunt Thoda: quibus ille dicebat; Thoda interficiatur? Atqui ſcribitur Pſal. C, 1. *Pſalmus* לְתוֹדָה *pro Thoda*, h. e. *laude.* Dicebant ei: Imo vero תודה Thoda interficietur; quia ſcribitur Pſal. L, 23. *Mactans* תודה *Thoda*, h. e. *ſacrificium laudis, honorabit me.*

Avoda Sara f. 27. 2. Exemplum eſt de filio דמא Damæ, filio ſororis R. Iſmaelis, quem cum momorderat ſerpens, veneratque Jacob civis Caphar Sachanjæ (*Gloſſa:* aliquis diſcipulorum Jeſu,) ut mederetur ei, nolebat eum admittere R. Iſmael. Cum vero diceret, quæſo R. Iſmael frater mi, permitte, ut curer ab eo, & ego adducam textum ex Lege, licitum hoc eſſe, tamen non conceſſit ei rem hanc perficere, usquedum exiret anima ejus. Eo autem defuncto, exclamabat ſuper eo Iſmael: O beatum te fili Damæ! quia corpus tuum mundum eſt, & exivit anima tua in munditie, neque trans-

by Google

transgreſſus es verba collegarum tuorum, qui dicebant Eccl. X, 8. *Et rumpentem ſepem mordebit ſerpens.* Diverſum facit hæreſis, quia attrahit. Nam eo tendit, ut attrahat poſt ſeſe, &c.

De lingua Græca, qua ſcriptum eſt Nov. Teſtamentum, talia leguntur in Talmud. *In Megilla f. 8. 2.* Miſchna. Nihil intereſt inter libros ſacros ſcribendos, quales ſunt Lex, Prophetæ & Hagiographa, & inter תפילין Thephillin, ſeu loca Oratoria, & מזוזות ſchedas poſtibus domus inſcribendas, niſi quod libri illi ſacri ſcribantur omni lingua: loca autem Oratoria, & ſchedæ poſtium non ſcribantur, niſi אשורית Aſſyriace (*Gloſſa:* lingua ſancta, ſeu Hebræa.) Rabban Simeon filius Gamalielis dicit: Etiam circa libros ſacros non permiſerunt eos ſcribi, niſi Græce. Poſtea in Gemara, ad verba Miſchnæ, *libri illi ſacri ſcribantur omni lingua,* &c. notatur. Sed objicio: textus Biblicus, qui ſcribitur Targumice (h. e. Chaldaice.) Et Targum, (h. e. paraphraſis Chaldaica,) quod ſcribitur Biblice (Scriptura Biblica.) Et ſcriptura Hebræa non immundas reddit manus, donec ſcribatur Scriptura Aſſyriaca (*Gloſſa:* hoc eſt, ſcriptura noſtra) ſuper libro, & atramento. Dixit Raba: non eſſe contradictionem. Alterum, quod traditur in *Miſchna fol. 9. 1. in omni lingua,* intelligendum eſt de charactere noſtro; alterum de charactere illorum. Cui reſpondit Abai: De quo confirmaſti illud ipſum? De charactere illorum? Quid docetur illis verbis: textus Biblicus, qui ſcribitur Targumice; & Targum, quod ſcribitur Biblice? Si vel etiam ſit textus Biblicus, qui ſcribitur Biblice; & Targum, quod ſcribitur Targumice, tamen pariter etiam ſe habere. Nam ecce traditur; tum demum id valere, cum ſcribitur Aſſyriace ſuper libro, atramento. Sed non eſt contradictio: alterum eſt Rabbinorum: alterum autem Rabban Simeonis filii Gamalielis. Si Rabban Simeon filius Gamalielis, ecce eſt Græce. Sed non eſt contradictio. Alterum intelligitur de libris; alterum de locis Oratoriis, & ſchedis poſtium. De locis Oratoriis & ſchedis poſtium autem quare? Ideo, quia ſcribitur de illis Deut. VI, 6. *Et erunt.* Per eſſentiam ſuam erunt. Quid Targum quod ſcribitur textus Biblicus, vel Biblice eſt? Eſt extra controverſiam, verba Legis eſſe Gen. XXXI, 47. יְגַר שָׂהֲדוּתָא (Quæ verba ſunt Chaldaica,) *cumulus teſtimonii.* Sed hic quid? Targum eſt. Non eſt contradictio: alterum intelligitur de Megilla, ſeu libro Eſter; alterum de libris (aliis ſacris.) De Megilla quare? Quia ſcribitur de eo; *juxta ſcripturam eorum & juxta linguam eorum*, Eſter. VIII, 9. Quid Targum, quod ſcriptum eſt Biblice, eſt? Dixit R. Papha; *Et audiatur reſponſum regis.* Eſter. I, 20. R. Nachman filius Iſaaci dixit; *Et omnes uxores dent honorem ſuis maritis.* R. Aſche dixit: Ut Traditio hæc ipſa; de reliquis libris. Et R. Juda; illa eſt. Quia Traditio eſt: Loca oratoria, & ſchedæ poſtium non

B ſcri-

ſcribuntur, niſi Aſſyriace. Et Rabbini noſtri permiſerint ea ſcribi Græce? Atqui ſcribitur Deut. VI, 6. *Et erunt.* Sed dicerem: Libri (ſacri,) ſcribuntur omni lingua: & Rabbini noſtri permiſerunt, (ſcribi) Græce. Permiſerunt; præſuppoſito, quod Tannæus primus prohibuerit. Sed dicerem, Rabbinos noſtros non permiſiſſe, ut ſcriberentur, niſi Græce. Et Traditio eſt: dixit R. Juda; etiam quum permiſerunt Rabbini noſtri, Græce (ſcribi;) non permiſerunt, niſi de libro Legis: idque propter factum (ſeu exemplum) תלמי Talmai (Ptolemæi) Regis. Nam Traditio eſt: exemplum eſt de Talmai Rege, quod collegerit 72. ſeniores, quos miſerit 72. domibus, nec revelaverit eis, qua de cauſa collegerit eos. Deinde ingreſſus ad ſingulos, dixit eis: Scribite mihi Legem Moſis Magiſtri veſtri. Indiderat autem Deus Opt. Max. cordibus ſingulorum conſilium, ut conſenſerint illi omnes concorditer, & ſcripſerint ei, Gen. I, 1. *Deus creavit, ab initio.* v. 26. *Faciam hominem in imagine & ſimilitudine.* Gen. II, 2. *Et abſolvit die ſexto: & quievit die ſeptimo.* Gen II, 27. c. V. 2. *Maſculum & fœminam creavit illum.* Non autem ſcripſerunt; *creavit illos.* Item Gen. XI, 7. *Agedum, deſcendam & confundam ibi labium eorum.* Gen. XVIII, 12. *Et riſit Sara in propinquis ſuis.* Gen. XLVI, 6. *Quia in ira ſua occiderunt bovem, & in voluntate ſua exſtirparunt præſepe.* Exod. IV, 20. *Et accepit Moſes uxorem ſuam, & filios ſuos, & vexit eos ſuper ferente filios hominis.* Exod. XII, 40. *Et habitatio filiorum Iſraëlis, qua habitabant in Ægypto, & in reliquis terris, erant 400. anni.* Exod. XXIV, 5. *Et miſit magnates filiorum Iſraël.* Exod. XXIV, 11. *Et in magnates filiorum Iſraël non miſit manum ſuam.* Num. XVI, 15. *Non aſinum unum abſtuli ab illis.* Deut. IV, 19. *Quæ diſtribuit Dominus Deus tuus ad illuminandum omnes populos.* Deut. XVII, 3. *Et ivit & coluit Deos alios, quos non præcepi colere.* Item ſcripſerunt ei: Lev. XI, 6. Deut. XIV. 7. צעירת *parvam pedibus feram.* (Forte pro צְעִירַת רַגְלַיִם *parva pedibus*, rectius legatur שְׂעִירַת רַגְלַיִם *hirſuta pedibus.* Quia in LXX. interpretum verſione legitur, pro λαγὼν, vox δασύποδα, quod *hirſutum pedibus* notat. In *Gloſſa* tamen exponitur, *parva pedibus:* quia armi ejus ſunt breves, & breves pedes ejus. Non autem ſcripſerunt ei, λαγὼς, *lepus;* quia uxor Talmai vocabatur λαγὼς *lepus:* ne diceret, illudunt mihi Judæi, & injecerunt nomen uxoris meæ Legi. Rabban Simeon filius Gamalielis dicit: Etiam circa libros (ſacros) non permiſerunt ſcribi, niſi Græce. Dixit R. Abhu, dixiſſe R Johannem: Halacha, ſeu ſententia juris πατρoπαράδοτες obtinet ſecundum Rabban Simeonem filium Gamalielis. Et dixit R. Johannes; Quæ ratio Rabban Simeonis filii Gamalielis? Quia dixit textus Gen. IX, 27. יַפְתְּ *dilatet Deus Japhet, & habitare faciat eum in tentoriis Semi.*

Semi. Hoc eſt, verba Japheti erunt in tentoriis Semi. At dicerem, vel objicere poſſem: Hoc intelligendum eſſe de reliquis Japheti filiis, utpote Gomere, & Magogo. Ad quod reſpondit R. Chaia: Hoc ipſum ratio eſt, de Japheto ſolo hoc intelligendum eſſe; quia ſcribitur יַפְתְּ *Japhth Deus*, Gen. IX, 27. Hoc eſt יפיתו *jophjatho, pulchritudo* ejus, nempe Japhet erit in tentoriis Semi. (*Gloſſa:* per pulchritudinem Japheti intelligitur lingua Javanis, hoc eſt, Græca, quia lingua Javanis pulchrior omnibus linguis filiorum Japheti.)

Sota f. 49. 2. Maledictus ſit, qui docebit filium ſuum ſapientiam Græcorum, &c. Itane? Atqui dixit Rabus: In terra Iſraël lingua סורסי Syriaca quorſum? Sed aut lingua Sancta, aut lingua Græca. (*Gloſſa:* Quia erant propinqui terræ Græcæ, & lingua Græca erat pulchrior Syriaca; & ea loquendum erat, &c.

MATTHÆI C. I. v. I.
Liber Generationis JEſu Chriſti, filii David.

MEſſias eſt præcipuum argumentum totius Novi Teſtamenti, & vocatur hic *Matth. I, 1. filius Davidis*, uſitatiſſima Novo Teſtamento, & Talmudicis doctoribus appellatione, & ſequentia in Talmud notatu digna leguntur loca.

Quod Meſſias ſit venturus poſt adventum Eliæ; & in paraſceve Sabbathi; v. *Erubin f. 43, 1.*

In Tr. *Avoda Sara f. 5. 1.* Dixit R. *Joſe:* Filius David (h. e. Meſſias,) non venit, donec conſummatæ fuerint animæ, quæ ſunt in corpore: quia dictum eſt Eſa. LVII, 16. *Quia ſpiritus ante me impediet & animæ ego feci.* Idem repetitur in *Nidda f. 13. 2,* Ubi *Gloſſa* notat; per, *in corpore*, ſignificari; in vulva: quia corpus eſt nomen illius loci, qui ſingulariter proprius eſt animabus, quæ adhuc aliquando ſunt naſcituræ. Per, *ſpiritus ante me*, intelliguntur ſpiritus, qui ſunt ante Deum, quos decreverat naſcituros eſſe prius. Vox יַעֲטוֹף *impediet*, ſignificat, quod impediet redemtionem a Meſſia præſtandam. Tò *animæ*, (quas) *ego feci* impediet rem hanc. Vox יַעֲטוֹף habet ſignificatum impediendi, ut Gen. XXX, 42. העטופים *ſero edita*, ſeu *impedita.* Iterum repetitur in *Jevammoth f 63. 2.* Ubi ſententia hæc tribuitur R. Aſe, ibique notat *Gloſſa:* Per corpus, in quo ſunt omnes animæ, notari פרגוד paragaudam, ſeu aulæum, quod intereſt inter Divini-

tatem & Angelos; ibique eſſe ſpiritus & animas reconditas, quæ creatio fuit inde a 6. diebus primæ creationis: quæ infundendæ ſint aliquando procreandis corporibus. Ex quo teſtimonio liquet, quod Talmudici ſtatuant, animas non demum creari, cum homo a parentibus ſuis procreatur; ſed jam omnes in prima creatione eſſe creatas. Deinde, generationem non fieri per traducem, ſed per animæ in corpus infuſionem. * Cæterum vocatur etiam Meſſias filius Joſephi: ut, in *Suca f.52.1.* Rabus dicit: Ideo in templo Salomonæo exſtruendo fecerunt maceriam, quæ diſtingueret viros a mulieribus, ne venirent in poteſtatem laſcivæ levitatis: idemque etiam poſtea inſtitutum peculiari Rabbinorum ordinatione, ut mulieres a viris ſeorſim agerent in conventibus ſacris: quia ducti erant argutiore ſenſu illius dicti Zach. XII, 12. *Et planget terra per ſingulas familias ſeorſim, domus David ſeorſim.* (Ad quem locum notat *Gloſſa:* Prædicitur autem hic de futuro, quod plangent aliquando de Meſſia filio Joſephi, eum eſſe occiſum in bello Gog & Magog. Scribitur autem *familia domus David ſeorſim: & mulieres eorum ſeorſim:* quod etiam tempore doloris ſeu triſtitiæ neceſſe ſit, viros a mulieribus diſtinguere.) Quare ex hoc dicto ita argumentati ſunt, inferentes a minori ad majus: Si enim de futuro beato illo Meſſiæ ſeculo, cum operam dabunt planctui, ubi tamen non amplius hominibus dominabitur figmentum malum, ſeu prava concupiſcentia; Lex juſſit, ut viri ſeorſim, & mulieres ſeorſim agant. Quanto ergo magis nunc, in præſenti adhuc ſeculo, quum ſtudent lætitiæ, & ubi adhuc ipſis dominatur figmentum malum, conveniat, ut viri (in templis) ſeorſim, & mulieres ſeorſim agant? Ecce planctus iſte Zach. XII, 12. deſcriptus, quorſum facit? Diſſentiunt de eo R. Duſa, & Rabbini. Alter dixit: intelligendum eum eſſe de eo, qui ſit propter Meſſiam, filium Joſephi. Alter autem dixit, eum intelligendum eſſe de figmento malo, quod occiſum ſit. Extra controverſiam eſt, ſecundum eum, qui dixit de Meſſia, filio Joſephi, qui occiſus ſit, hoc ipſum eſſe, quod dicitur Zach. XII, 10. *Et aſpicient in ipſum, quem pupugerunt, & plangent ſuper eo, tanquam planctu ſuper unigenito.* Sed ſecundum eum, qui dixit, quod occiſum ſit; hocne planctu proſequendum eſſet? Imo vero lætitia potius proſequendum fuerit, tantum malum e genere humano ſublatum eſſe? Quare ergo fleverunt? ſcilicet ſicut argute expoſuit R. Juda: tempore illius futuri beatioris ſeculi Deus Opt. Max. adducet figmentum malum, & jugulabit illud in conſpectu juſtorum & impiorum. Juſtis videbitur illud ſimile eſſe monti altiſſimo, impiis autem videbitur ſimile eſſe filo tam tenui quantus eſt pilus. Eo viſo, tam illi, quam hi flebunt: juſti (moti nimia admiratione & ſumma lætitia tam immani mole ſuperata,) flebunt, & dicent: hei,

quo-

quomodo potuimus ſubigere & ſuperare montem tam altum, qualis hic eſt! Impii autem flebunt, (moti triſti admiratione, ſera pœnitentia, indignationeque ob tantam ſuam temerariam incuriam,) & dicent; hei, quomodo non potuimus ſubigere, ſeu ſuperare filum iſtud tam tenue, quam eſt pilus! Imo etiam Deus Opt. Max. in admirationem ſimul cum illis abripietur: quia dicitur Zach. VIII, 6. *Sic dixit Dominus Zebaoth; quia mirabile erit in oculis reliquiarum populi bujus in diebus illis; etiam in oculis meis mirabile erit.* Dixit *R. Aſe;* figmentum malum ab initio ſimile eſt filo araneæ: tandem autem (ubi aſſueſcendo habitum ejus contraxeris,) ſimile fit denſo funi plauſtrali: quia dicitur Eſa. V, 18. *Væ trabentibus iniquitatem funibus vanitatis; & funibus denſis plauſtri; peccatum.*

Tradiderunt Rabbini: Meſſiam filium Davidis revelandum eſſe cito in diebus noſtris: quia dicitur Pſal. II, 7. *enarrabo ad decretum,* &c. Dixit ad eum Deus Opt. Max. *Poſtula a me aliquid, & dabo tibi:* quia dicitur v. 8. *Poſtula a me, & dabo tibi gentem, bæreditatem tuam.* Poſtquam autem vidit Meſſias filius Joſephi, ſe occidendum eſſe; dicebat coram eo: Domine mundi, nihil ego a te poſtulo, niſi vitam. Cui reſpondebat Dominus: Imo vero vitam (tibi datum iri.) Jam ante, quam hoc dixiſti, de te prædixit David, pater tuus: quia dicitur Pſal. XXI, 5. *Vitam petiit a te, dediſti ei,* &c.

In Tr. *Avoth. Cap.* 34. Per: *Iſti ſunt filii olei, qui ſtant coram Domino totius terræ,* Zach. IV, 14. intelliguntur Aaron & Meſſias. Nemo autem novit, uter eorum ſit charior: quum dicitur Pſal. CX, 4. *Juravit Dominus, & non pœnitebit, tu es ſacerdos in ſeculum;* ſcias inde, regem Meſſiam multo chariorem eſſe ſacerdote juſtitiæ. Ecce dicitur Pſal. LXXX, 14. *Suffodiet eam ſus de ſylva.* In voce מִיַּעַר *de ſylva.* (Cum litera ע ſupra lineam ſuſpenſa.) *Et ſuffodiet eam ſus* מיאור *de rivo;* ſcribitur; *Et ſuffodiet eam ſus* מִיַּעַר *de ſylva.* Quia in tempore, quo Iſraëlitæ non faciunt voluntatem Dei, populi mundi ſimiles ſunt ſuper illis, ut ſus de ſylva (h. e. aper.) Sicut aper occidit animas, & lædit beſtias; & percutit, ſeu vulnerat homines: ita etiam omni tempore, quo Iſraëlitæ non faciunt voluntatem Dei, populi mundi occidunt & percutiunt, & lædunt eos. Omni autem tempore, quo Iſraëlitæ faciunt voluntatem Dei, populi mundi non dominantur eis, inſtar ſuis rivi, ſeu aquatilis. Sicut ſus aquatilis non occidit animas, neque lædit creaturas: ita etiam omni tempore, quo Iſraëlitæ faciunt voluntatem DEI, nulla eſt natio aut lingua, quæ poſſit occidere eos, vel lædere, vel percutere eos. Ideo ſcribitur מיאור *de rivo.*

In Tr. *Sanhedrin f. 96. 2. & 97. 1.* Dixit R. Nachman, ad R. Iſaacum: numquid fando accepiſti, quando venturus ſit בר נפלי *Bar Nephele*, hoc eſt, filius lapſorum (vel abortuum: eſt unum ex nominibus Meſſiæ?) Ex quo, illo quærente; quisnam eſt ille *Bar Nephele?* Reſpondebat ei; Meſſias. Eo regerente? Meſſiasne ille ſit? Meſſiamne filium lapſorum voces? Reſpondebat ei: Sane quidem; quia ſcribitur Amos IX, 11. *Eo die erigam tugurium Davidis* הנֹּפֶלֶת *collabeſcens.* (*Gloſſa:* Hoc eſt regnum Davidis, quod collapſum eſt: ideo vocavit Meſſiam, filium lapſorum.) Dixit ei: ſic dixit R. Johannes; Ea generatione, qua venturus eſt Meſſias, Studioſus ſapientiæ paucus erit, & reliquorum oculi conſumentur mœrore & gemitu, & anguſtiæ multæ & decreta dura innovabuntur: nondum prima viſitatione (ſeu calamitate) finita, jam ſecunda feſtinabit advenire. Tradiderunt Rabbini: Primo annorum ſeptenario (*Gloſſa:* intermiſſionis ſacræ,) quo adveniet Meſſias, implebitur textus hic Amos IV, 7. *Et pluam ſuper urbem unam, & ſuper alteram non pluam.* (*Gloſſa:* quia parum erit pluviæ, & fames in uno loco, & altero loco ſaturitas:) Anno ſecundo ſagittæ famis emittentur: (*Gloſſa:* fames parva, quia non erit ſaturitas in ullo loco:) Tertio, fames magna erit, & morientur viri & mulieres, & parvuli, ſancti, & viri operis, (rebus geſtis celebres,) & Lex oblivioni tradetur a diſcipulis ſuis, (*Gloſſa:* quia non habebunt, quo veſcantur.) Quarto, erit ſaturitas (ſeu annonæ abundantia,) & nemo tamen ſaturabitur. Quinto, erit ingens ſaturitas, & edent & bibent, & lætabuntur, & Lex redibit ad diſcipulos ſuos. Sexto, קוֹלוֹת tonitrua, vel voces, erunt. (*Gloſſa:* exibunt tonitrua, ſignificantia filium Davidis venire. *Expoſitio alia:* Voces a clangore tubæ; quia dicitur Eſa. XXVII, 13. *clangetur tuba magna.* Septimo, erunt bella (*Gloſſa:* quibus inter ſe confligent populi mundi, & Iſraëlitæ.) Anno, a ſeptimo proximo, (ſeu primo, ſequentis ſeptenarii annorum,) filius Davidis veniet. Dixit *R. Joſeph:* en quot ſeptenarii, annorum hactenus tranſacti ſunt, in quibus res ita evenit; (ut anno primo fuerit fames; ſecundo ſaturitas, &c. *Gloſſa;*) nec tamen Meſſias venit. Cui objectioni reſpondit *Abai:* num evenit, ut ſexto anno eſſent tonitrua; ſeptimo, bella? Atque inſuper, num ea iſto ordine ita evenerunt? Pſal. LXXXIX, 51. *Quia conviciis proſcindunt inimici tui, Domine, quia conviciis proſcindunt veſtigia Meſſiæ tui.* (*Gloſſa:* non explicatum eſt, quare textus hic ſcribatur hoc loco: nam ecce in eo nihil quicquam exponitur.)

Traditio: *R. Juda* dicit; Qua generatione veniet filius Davidis? domus conventus (*Gloſſa:* locus, quo Studioſi conveniunt ad diſcendum legem,) erit in lupanar, & Galilæa devaſtabitur, & הגבלן Haggablan deſolabitur, & homines termini (*Gloſſa:* h. e. terræ Iſraël. *Alia expoſitio:* Homines lapides

pides cædui, (ſeu aſſeſſores Synedrii,) circumibunt de urbe in urbem, & non conſequentur miſericordiam, & ſapientia ſcribarum fœtebit, & timentes peccati ſpernentur, & facies ſeculi erit ut facies canis. (*Gloſſa:* revera caninam habebunt faciem:) *Alia expoſitio:* erunt tanquam canis: quia impudentes erunt, ut canis; ut alter alterum non erubeſcat. Atqui dicitur Eſa. LIX, 15. *Et veritas* בֶּעְדֶּרֶת *gregatim evaneſcens facta eſt, & recedens a malo* מִשְׁתּוֹלֵל *inſanit.* Dixerunt, qui ſunt de domo Ribbi; eo doceri; quod veritas facta ſit עֲדָרִים greges, (h. e. gregatim ſe habens) & magis magiſque evaneſcens, (ſeu gregatim pergens evaneſcere & abſcedere.) Quid eſt *& recedens a malo, inſanit?* Reſponderunt: qui ſunt de domo, ſeu ſcholaſtici *R. Schilæ;* eo ſignificari, omnem, qui recedit a malo, a creaturis (ſeu a quibus vis promiſcue,) pro inſano haberi. (*Gloſſa:* totum mundum dicere de eo, eum ſtultum eſſe. Atque hoc ipſum eſt משתולל, ſignificatu שטות ſtultitiæ, ut Hiob. XII, 17. *ducens conſiliarios* שׁוֹלָל*, pro ſtulto.*)

Dixit *Raba* מריש (vel eſt Epitheton hujus Rabbini, *Mariſch.* vel appellat: Ab initio. *Coccejus* in Sanhedr. *p. 344.* vertit initio,) dicebam: nullam veritatem eſſe in mundo. (*Gloſſa:* Nemo eſt, qui veritatem loquatur jugiter.) Reponebat ei (h. e. mihi,) ille ſeniorum præſtantium Rabbinorum, cui nomen erat טבות *Tabuth;* aliqui autem dicunt, R. טביומי *Tabjome,* ei nomen fuiſſe; quod ſi dediſſent omnia concava mundi, (h. e. quicquid mundi cavitate continetur) non mutaſſent de ſermone ipſius, (h. e. eum non adegiſſent ad mendacium committendum, ſeu ad fidem fallendam;) & narrabat mihi hunc in modum, aliquando ſe veniſſe in locum aliquem, cui nomen erat אֱמֶת h. e. *veritas*, cujus incolæ ſermone ſuo non fallerent, ubi nemo immatura morte obierit. Ducebam (ajebat ille) ex iſtis uxorem, ex qua duos filios ſuſcipiebam. Aliquo dierum ſedente uxore mea, & mundante caput ſuum (da ſie ihr den Kopff zwagte,) veniebat vicina, pulſataque janua, rogabat, ubi ea eſſet. Putabam, incivile eſſe, tum eam admittere, (*Gloſſa:* dicere, ubi ea eſſet; quandoquidem caput ſuum mundabat;) jubebam ergo domeſticos meos ei dicere, uxorem meam non eſſe domi: Quo mendacio commiſſo, ſtatim ambo mei filii obierunt. Mirati incolæ rei novitatem, conveniebant me, rogantes, quænam rei hujus cauſa eſſet: quibus, cum rem, ut geſta erat, expoſuiſſem, dicebant mihi; quæſumus a te, diſcede de loco noſtro, ne mortalitatem in nos inducas.

Traditio: R. *Nehorai* dicit; Qua generatione veniet filius Davidis, adoleſcentes pudefacient faciem ſenum, probro eis affectis, & ſeniores aſſurgent adoleſcentibus, honoris eis habendi cauſa, & filia inſurget contra matrem ſuam, ut probro eam afficiat, & nurus contra ſocrum ſuam, & facies generatio-

rationis inſtar canis erit, & filius non reverebitur patrem. Conf. Michæ VII, v. 6. Luc. XII, 13.

Sota f. 49. 2. Traditio: R. *Nehemias* dicit: Qua generatione veniet filius Davidis, impudentia creſcet & gravitas ſeu honeſtas pervertetur. (*Gloſſa:* alter alterum non honorabunt. Vel, honoratiſſimus quisque erit peſſimus;) vitis reddet fructum ſuum, & nihilominus vinum erit carum, (*Gloſſa:* quia uvæ vino carebunt. *Alia expoſitio:* quia omnes ſectabuntur vinum, & inebriabuntur, carum erit vinum, licet copioſum ſit in mundo;) & convertetur omne regnum in hæreſin ſeu ſententiam Sadducæorum, (in Epicureiſmum degenerabit;) neque erit qui redarguat. Cui dicto auxiliatur ſententia *R. Iſaaci:* quia dixit R. Iſaac: Filius Davidis non veniet, donec convertantur omnia regna in ſententiam Sadducæorum. Dixit *Raba:* quo textu probatur? Lev. XIII, 13. *Totus ipſe vertit in album, mundus eſt.* (*Gloſſa:* Poſtquam ſe diffudit lepra, per cutem totam: ita, quum convertentur omnia regna in ſententiam Sadducæorum, veniet redemtio.)

Tradiderunt Rabbini: Deut. XXXII, 36. *Quia judicabit Dominus populum ſuum, quia videbit, quod* אָזְלַת יָד *abiverit manus, & non ſit concluſus & derelictus:* (*Gloſſa:* judicabit Dominus populum ſuum, ut adducat illis redemtionem: quia videbit, quum abiit manus: quod magis magisque confirmetur manus proditorum, & proſpere agant in calumniis ſuis:) ſcilicet, Filius Davidis non veniet, donec multiplicentur proditores. *Expoſitio alia:* Donec pauci fiant diſcipuli. (*Gloſſa:* qui obeunt manus Iſraelitarum, ut reducant eos in bonum.) *Expoſitio alia:* Donec deficiat nummus ex loculo. (*Gloſſa:* Et hoc ipſum eſt אָזְלַת יָד, quum erit in manibus inanitas.) *Expoſitio alia:* Donec deſperent homines de futura redemtione; quia dicitur, *Et non ſit concluſus & derelictus*, perinde ac ſi fas eſſet dicere adverſus ſupremum: non eſſe, qui ſuſtentet, nec qui adjuvet Iſraëlitas: quia nimis humiliati erunt. Ut, ecce R. *Sira*, quum inveniſſet Rabbinos, quod ſtuderent in ea re, nempe ſciſcitantes, quando venturus eſſet Meſſias, dixit ad eos: obſecro vos, ne in longinquo adventum ejus ponatis. Nam Traditione accepimus, tria venire בהיסח הדעת, hoc eſt, mentis agitatione citius, vel inopinato, ut ſunt (1) Meſſias. (conf. Marc. XIII, 36. Luc. XXI, 35.) (2) Res, quæ amiſſa invenitur, (3) Scorpius pungens hominem ſubito.

Traditur dixiſſe R. קטינא *Katina:* Sexies mille annos perdurat mundus, uno autem millenario vaſtatur. (*Gloſſa:* nam mille annos erit vaſtatio, præter 6. illos annorum millenarios, qui erit millenarius ſeptimus:) quia dicitur Eſa. II, 11. *Atque exaltabitur Dominus ſolus in die iſto.* Abai dixit: Duobus annorum millenariis, mundus devaſtatur. (*Gloſſa:* millenario ſeptimo & octavo:) quia dicitur: Hoſ. VI, 2. *Vivificabit nos a biduo*

Digitized by Google

duo, in die tertio reſuſcitabit nos & vivemus coram illo. (*Gloſſa:* dies Dei ſunt mille anni, Pſal. XC, 4.)

Traditio huic ſimilis eſt, quod dixerit R. *Katina:* ſicut ſeptimus annus facit quieſcere ſeu ceſſare annum unum ex annorum hebdomade: ſic mundus facit quieſcere, (*Gloſſa:* & fit devaſtatus) millenarium annorum ex 7. millenariis annorum: quia dicitur Eſa. II, 11. *Et exaltabitur Dominus ſolus in die iſto.* Dicitur autem Pſal. XCII, 1. *Pſalmus, canticum in die Sabbathi,* ſcilicet, pro eo die, qui totus quies erit. (*Gloſſa:* qui mundum facit quieſcere, ſeu ceſſare.) Et dicitur Pſal. XC, 4. *Quia 1000. anni in oculis tuis, ut dies heſternus, quia tranſibit.* *Avoda Sara f. 9. 1.* Traditur a domo Eliæ; *ſexies mille annos durat mundus:* (*Gloſſa:* mundus hic præſens ſic durando adimpletur:) bis mille annos erat תהו vaſtitas: (*Gloſſa:* quia nondum tradita erat Lex, & erat mundus, ut Thohu, ſeu vaſtitas. Ab Adamo, usque ad Abrahamum quinquagenarium ſecundum ſunt 2000. anni. Ex quo autem abſoluti erant, ſtudebat Abraham in Lege: quia dicitur Gen. XII, 5. *Et animam, quam fecerunt in Charan.* h. e. quam Legem docuerunt: ut in Targum exponitur. Et dicimus in Tr. *Avoda Sara f. 9. 1.* eo ipſo tempore Abrahamum fuiſſe natum 52. annos.) *bis mille annos, erat Lex.* (*Gloſſa:* ab eo tempore, quod dicitur Gen. XII, 5. usque ad annos Meſſiæ ſunt duo millenarii. Scilicet 48. anni, usque dum natus eſt Iſaac: & 60. anni, ex quo genitus, usque dum natus eſt Jacob: qui faciunt 108. annos. Et 130. anni, quos habuit Jacob, cum veniret in Ægyptum: qui faciunt 238. annos. Et 210. anni, quos egerunt in Ægypto: qui faciunt 448. annos. Et ex quo exiverunt ex Ægypto, usquedum ædificatum eſt templum, 480. anni: ut ſcribitur 1. Reg. VI, 1. qui faciunt 928. annos. Et 410. anni, quos duravit templum primum: cujus numeri argumentum exhibet id, quod legimus de numero annorum regum. Et 70. anni exilii Babylonici. Et 420. anni, quos duravit templum ſecundum: qui faciunt 1828. annos. Unde fiunt duo millenarii, minus 172. annis. Annis autem 172. ante abſolutionem 4000. annorum deſolatum fuit templum ſecundum: & ſub finem iſtorum 172. annorum, abſoluti ſunt duo millenarii Legis. Quia dixit duos millenarios vaſtitatem duraturam; dixit duos millenarios Legem duraturam: non autem quod Lex deficiet poſt bis mille annos:) *bis mille annos, erunt dies Meſſiæ:* at vero propter iniquitates noſtras, quæ multæ ſunt, exiverunt ſeu excipiendi erant ex illis, qui exiverunt, (*Gloſſa:* Quia poſt 2000. annos Legis, æquum quidem fuiſſet, ut veniret Meſſias, & deſineret exilium, & ceſſaret ſervitus ex Iſraële. Sed propter iniquitates noſtras, quæ multæ ſunt, non venit Meſſias, ſub finem 4. millenariorum: & exiverunt illi anni, qui exiverunt; quia adhucdum tardatur venire.) Dixit *Elias* ad R. *Judam* fra-

Digitized

trem R. סלא *Salæ* Sancti: mundum duraturum eſſe non minus 85. jubilæis. (h. e. 4250. annis:) in ultimo autem jubilæo venturum eſſe filium Davidis. Quo audito, quærebat ex eo R. *Juda* frater R. Salæ Sancti; In principione iſtius Jubilæi poſtremi; an in fine ejus, venturus eſt Meſſias? Cui ille reſpondebat: Neſcio. Iterum quærenti ex eo; conſummatumne (ſeu finitumne) eſt tempus illud Meſſiæ adventum antecedens; nec ne? Reſpondebat: Neſcio. R. *Aſche* dixit: Ita eum reſpondiſſe; hucusque (donec abſoluta erunt tot jubilæa,) ne expectes Meſſiæ adventum: hinc, (illis autem abſolutis,) & deinceps autem, expectes eum, quod ſit venturus.

Avoda Sara fol. 9. 1. 2. *Traditio:* Occaſione ſententiæ alicujus Doctoris Talmudici, qui rationem numeri temporis alicujus inibat, facta numeri rotundatione, numeratis tantum numeris generalibus, neglectis ſpecialibus: oſtenditur ſimili aliquo exemplo Traditionis domus Eliæ, ubi etiam fiat numeratio rotundatione millenarii numeri, non curatis etiam centenariis annorum. Traditio hæc ita refertur. Traditum eſt a domo Eliæ: ſexies mille annos durat mundus: Bis mille annos Thohu: 2000. annos Lex: 2000. annos dies Meſſiæ. Propter iniquitates noſtras, quæ multæ ſunt, exiverunt ex illis, qui exiverunt. (*Gloſſa:* Et propter iniquitates noſtras, quæ multæ ſunt, exiverunt ex duobus millenariis poſtremis id, quod exivit, & Meſſias non venit.) Bis mille annos Lex: A quo termino initium faciendum hujus numeri? Num dicendum; ab eo tempore, quo data eſt Lex in Sinai; usque in præſens? (*Gloſſa:* usquedum abſolutus eſt numerus annorum creationis mundi. Sicut dicimus, non eſſe 2000. annos?) Atqui ita non quadraret numerus, nec eſſent 2000. anni, ſi ab eo termino inciperemus: Nam ſi conſiderentur iſti bis mille anni, quos duravit Thohu, ante datam Legem, adhuc ultra eos, de millenario tertio, 448. anni, in ſpecie inveniuntur, quos ille duraſſet. Quare rectius eſt, ſi terminum illum ſecundi duplicis millenarii incipiamus ab eo tempore, quo dicitur Gen. XII, 5. *Et animam, quam fecerunt in Charan.* Traditur autem eo ipſo tempore Abraham fuiſſe 52. annorum. Quot ergo ſubtrahimus ex eo número? Ex eo, quod Doctor Talmudicus tradidit, 448. anni eſſent. Nam ſi animum eo intendas ab eo tempore, quo dicitur, *Animam, quam fecerunt in Charan*, usque ad datam Legem, ſunt anni 448. Dixit R. *Papha:* Si erravit Tannæus (qui e cathedra vel pulpitis eſt expoſitor ſeu Doctor Legis,) ſeu Doctor Talmudicus, (*Gloſſa:* qui tradidit; Et propter iniquitates noſtras, quæ multæ ſunt, exiverunt, ſeu ſubtracti ſunt ex illis, qui exiverunt: & vult numerare, quot exiverint ex diebus Meſſiæ, & errat in anno, aut in duobus, aut ultra: quia neſcivit ſpecialia ſuper generale ſeu Summam centenariorum, quot eſſent: quia homo non errat in centenariis. Idcirco non neceſſe habebat R. Papha

ut

Digitized by Google

ut daret ſignum circa errorem generalis,) & neſcivit ſpeciale ejus, quot annorum illud eſſet; quærere debuiſſet, (is, qui numerat regnum Græciæ, quot in ſpecie annorum ſit, ipſe ſcribit ſuper genus ſuum) ſcribam, (ſcriptorem contractuum, aut libellorum repudii, &c. ſeu Notarium publicum,) quot ſcribantur; & ſuperaddere debuiſſet Tannæus de ſpeciali ſuo numero ſuper ſpecialem illum numerum illius Scribæ 48. annos, & inveniſſet gravius ejus. Cujus rei ſigna habes, *48. urbes*, Num. XXXV, 7. Et ſi erravit ſcriba, quærere debuiſſet Tannæum, quot tradiderit, & ſubtrahere de illis 48. & inveniſſet gravius ejus. Cujus rei ſigna habes, quod ſcriba compendioſe computet; Tannæus autem copioſius, ſeu ſcriba minus; Tannæus plus. Dixit *R. Huna* filius R. Joſuæ: Is, qui neſcit, quot hebdomades annorum effluxerint, a deſolatione templi Hieroſolymitani, usque ad id tempus, quo ipſe exiſtit, addat unum annum & ſupputet generale (numeri annorum,) per annos Jubilæos; & ſpeciale, per annorum hebdomadas, aufferatque ex centenis, duos annos, & adjiciat ad ſpeciale, & ſupputet ſpeciale per hebdomadas annorum, & ſciet, quot ſint anni per hebdomadas. Cujus rei ſigna habes, (*Gloſſa:* quod non faciendum ſit tibi ſecundum Rabbinos, ſed ſecundum *R. Judam*, aufferendo duos annos ex quolibet annorum centenario, &c.) Gen. XLV, 6. *Quia iſtis duobus annis fames eſt in medio terræ.* Dixit R. *Chanina:* Poſt elapſos quadringentos annos a deſolatione domus, ſeu Templi, ſi dixerit homo tibi; accipe, (eme,) agrum valentem denarios mille, uno denario; ne accipias, vel emas. (*Gloſſa:* quia illud eſt tempus finis redemtionis, & colligeris ſeu reduceris ad montem ſanctum, ad hæreditatem patrum tuorum. Quare ergo perderes denarium tuum? In *Miſchnica Traditione* traditur: Poſt annos 4231. a creatione mundi, ſi dixerit tibi homo; accipe tibi agrum valentem mille denarios, uno denario; ne accipias.

In Tr. *Sota f. 48I.* In calcaneis Meſſiæ (h. e. in fine exilii, ante adventum Meſſiæ, *Gloſſa*,) &c.

Sanhedrin f. 38. 1. Juda & Hiskia filiis Chajæ aſſidentibus convivio apud Ribbi, & nihil quicquam dicentibus, juſſit pueros ſuos offerre vinum, ut ſi illi biberent, aliquid dicerent. Quare, eo ſumto, quum hilariores facti eſſent, cœperunt dicere: Filius David non venit, priusquam defecerint duæ familiæ patrum ex Iſraële, ut ſunt, familia æchmalotarchæ, qui eſt in Babylonia, &c.

Joma f. 10. 1. Dixit R. Juda, dixiſſe *Rabam:* Filius Davidis non venit, usquedum ſe extenderit regnum impium illud (Romanum) in univerſum mundum 9. menſibus: quia dicitur Mich. V, 2. *Idcirco dabit eos usque ad tempus, quo pariens pariet, & reſiduum fratrum ejus redibit ad filios Iſraël.*

Sanhedrin f. 97. Miſit R. *Chanan* filius R. Tachaliphæ ad R. Joſephum, qui dicerent ei: inveni aliquem hominem, qui manu ſua tenebat volumen aliquod ſcriptum Aſſyriace, (*Gloſſa:* ſcriptura noſtra Aſſyriaca, quæ venit ex Aſſyria, &c.) lingua autem ſeu dialecto ſancta, (Hebræa.) Ex quo cum quærebam; unde librum hunc habes? Reſpondebat mihi: cum inter exercitus Romæ, (pro quo in *Baſileenſ.* legitur; Perſiæ) ſtipendia merebar, tum inter theſauros Romæ (*Baſil.* Perſiæ,) inveniebam eum, & ſcribitur in eo: poſt annos 4291. a creatione mundi elapſos, mundus conſummabitur. Inde ab illis erunt prœlia draconum, (*Gloſſa:* piſcium.) Inde ab illis, prœlia Gogi & Magogi: Reliqui autem dies erunt Meſſiæ. Et Deus Opt. Max. non renovabit mundum ſuum, niſi poſt 7. annorum millia. (*Gloſſa:* ad creandum novum mundum.) R. *Acha* filius Rabæ dixit: poſt quinque annorum millia, mundum renovatum iri.

Traditio: R. *Nathan* dicit; verſus ille Biblicus perforat & deſcendit usque ad abyſſum, Hab. II, 3. (*Gloſſa:* Sicut abyſſus non habet terminum: ita homo non poteſt ſtare ſuper termino verſus hujus: Et ſi interpres, *quando?* dicat, ſi cunctetur, expecta eum: quia non eſt ei finis.) *Quia adhuc viſio ad conſtitutum tempus, & ſpirans ad terminum, & non mentietur: Si cunctabitur, expecta eum: quia veniendo veniet, & non tardabitur.* Non ſecundum Rabbinos noſtros. (*Gloſſa:* Ne expectetis ad illum finem, quem argute expoſuerunt Rabbini noſtri in eo dicto.) Dan. VII, 25. *Usque ad tempus, ad tempora, & dimidium temporis:* (*Gloſſa: Tempus:* ut tempus exilii Ægyptiaci, idque 400. annorum eſt. *Tempora:* ſaltem duo: hoc eſt, 800. anni: quibus additi, 400. efficiunt 1200. annos. *Et dimidium temporis,* hoc eſt, 200. anni. Summa omnium annorum 1400. anni.) Neque ſecundum R. שמלאי *Schamlai*, qui argute exponebat verſum illum Pſal. LXXX, 6. *Cibaſti eos pane lacbrymarum, & propinaſti lacbrymas trientali.* (*Gloſſa:* quaſi diceret; propinavit illis Deus, inter exilium Ægyptiacum & Babylonicum, triental, ſeu tertiam partem: ſcilicet exilium Idumæum, ſeu Romanum. Quia finis exilii Romani hujus erit ſub finem ter 400. annorum, & ter ſeptuaginta annorum, reſpectu exilii Babylonici: id quod ipſum eſt ſub finem 1410. annorum. Et jam præterierunt, & tamen non fuit ita.) Neque ſecundum R. *Akibam*, qui argute exponebat verſum illum Hagg. II, v. 6. *Adbuc unum puſillum eſt, & ego commoveo cœlum & terram.* (*Gloſſa:* Haggæus prophetabat, cum egreſſi Iſraelitæ ex Ægypto, ædificaverunt domum Sanctuarii. Atque hoc ipſum eſt; *unum puſillum eſt:* ſcilicet puſillum gloriæ dabo Iſraëlitis. Ego commoveo cœlum, & terram, & adducam deſiderium gentium, Hieroſolymam. R. Akiba autem illud expoſuit de diebus Meſſiæ, & poſt devaſtationem. Et ita expoſuit illud: *adbuc unum puſillum eſt;*

Digitized by Google

eſt; ſcilicet, puſillum honorem dabo Iſraëlitis, & poſtea iterum non dabo illis omnes dies domus poſtremæ. Atque ſic res etiam evenit: nam regnum primum regum Haſmonæorum duravit 70. annos. Et licet dicamus in *Seder Olam*, ſeu libro Chronologiæ noſtræ, quod regnum domus Haſmonæorum fuerit 103. annorum, & regnum Herodis 103. annorum; tamen præcipuum gloriæ eorum & decoris eorum, quo non dominabatur eis gentilis natio, non durabat tamdiu. Et regnum ſecundum Herodis, 52. annorum erat. Regnum autem Bar Cozbæ, duorum annorum cum dimidio. Et poſtea nullus amplius illis erat Rex. *Expoſitio alia: Adbuc unum puſillum eſt:* ſcilicet puſillum regni dabo Iſraëlitis poſt devaſtationem: & poſt illud regnum ecce ego commoveo cœlum & terram, & veniet Meſſias. Sed nihil eſt hæc expoſitio: nam ecce videmus aliquot regna poſt devaſtationem. Et licet ita ſe res habeat, tamen nondum venit Meſſias: quia regnum primum, quod habebant Iſraëlitæ, poſt devaſtationem, erit ſeptuaginta annorum, Herodis 52. annorum, & Bar Cozbæ, duorum annorum cum dimidio. Et invenimus in *Seder Olam:* a bello Veſpaſiani, usque ad bellum Titi eſſe 12. annos. A bello Titi autem, usque ad bellum Bar Cozbæ, duorum annorum cum dimidio.) Sed regnum primum erat 70. annorum; regnum ſecundum 52. duorum; regnum autem Bar Cozbæ, duorum annorum cum dimidio. Quid eſt Hab. II, 3. וְיָפֵחַ *Vejapbeach* (Talm. exponit,) *Et flatu rumpatur, ad terminum, & non mentietur? (Gloſſa: Japbeach*, hoc eſt, תפח flatu rumpatur anima ſupputantis terminum: quia non fuiſſet ei לְכַזֵּב mentiendum, nec dicendum, poſtquam fecit advenire, &c.) Reſpondit R. *Samuel* filius Nachmani, dixiſſe R. Jonathanem; ſignificari eo, quod flatu rumpi debeat os eorum, ſeu illi ipſi, qui ſupputant tempora, ſcilicet adventus Meſſiæ: quia dicebant; poſtquam fecit advenire tempus, & nondum tamen advenit Meſſias, poſtea non amplius venturus eſt. Sed expectat eum: (*Gloſſa:* Deus ipſe expectat & deſiderat, ut veniat Meſſias:) nam dicitur Hab. II, 3. *Si cunctabitur, expecta eum.* Ne forte dixeris, nos quidem expectamus; Deum ipſum autem non expectare adventum ejus: ideo notanter dicendum erat, Eſa. XXX, 18. *Propterea expectabit Dominus ad gratificandum nobis, & idcirco exaltabitur ad miſerendum veſtri.* Et quid? poſtquam nos expectamus, & ipſe Deus expectat, quorſum ergo res ea tamdiu differtur, & quid eſt, quod adventum illum Meſſiæ hucusque moratur? ſcilicet proprietas ſeu virtus judicii Dei moratur adventum ejus. Quodſi ergo proprietas judicii eum moretur, quare nos expectamus? Ut præmium ſpei illius accipiamus: quia dicitur Eſa. XXX, 18. *Beati omnes, qui expectant* לוֹ *eum.* Dixit *Abai:* non pauciores habet mundus 36. viris probis, qui qualibet generatione faciem Divinitatis recipiunt: (hoc eſt, præſen-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

ſentiam Dei gratioſe cum hominibus habitantis decenti honore & comparitione ſua proſequuntur:) quia dicitur; *Beati omnes, qui expectant* לו *eum.* Vocula לו *eum*, in numeris valet 36. Itane? Atqui dixit *Raba* in *Suca f.45.2.* atrium, quod coram Deo Opt. Max. eſt, habet 18000. paraſangas; quia dicitur Ezech XLVIII, 35. *In circuitu 18000.* (*Gloſſa:* De Hieroſolyma ſuperiori, ſeu Cœleſti loquitur textus hic.) Reſpondeo, non eſſe contradictionem. Nam illud, de 36. probis, intelligendum eſt de illis, qui recta aſpiciunt in ſpeculum ſplendidum ſeu illuminans. (*Gloſſa:* In vim ſplendoris Dei non aſpiciunt plures, quam 36.) Hoc vero de atrio 18000. paraſangarum, intelligendum eſt de illis, qui aſpiciunt in ſpeculum, quod non eſt ſplendidum, (*Gloſſa:* in attenuationem ſplendoris ex obliquo, ſeu ad latera, e longinquo, multæ catervæ aſpiciunt.) Et quid num tantus ſit eorum numerus, ut eorum non ſint pauciores, quam 36? Atqui dixit Hiskias, dixiſſe R. Jeremiam, nomine R. Simeonis filii Joachi: Vidi filios cænaculi (cœleſtis,) & ipſi pauci erant numero. Si mille ſint; ego, & filius meus, ex illis ſumus: ſi duo duntaxat ſint; ego & filius meus, illis ſunt. Reſpondeo, non eſſe contradictionem: illud enim, de 36. probis, intelligendum eſt de illis, qui ingrediuntur בבר cum licentia, ſeu privilegio. (*Gloſſa:* qui opus habent, ut accipiant licentiam, quum ingrediuntur, ad aſpiciendum in ſpeculum ſplendidum: hi non ſunt pauciores, quam 36:) *Coccejus* in *Sanhed. p.349. & 351.* putat, rectius hoc בבר verti, *cum filio.* Hoc vero, de valde paucis, & paucioribus, quam 36. intelligendum eſt de illis, qui ingrediuntur ſine licentia. (*Gloſſa:* qui non neceſſe habent impetrare demum licentiam intrandi: ſed per amplitudinem juſtitiæ ſuæ amplam & liberam habent poteſtatem & privilegium intrandi: de illis, inquam, dubitatur, quot ſint numero.)

• Dixit *Rabus:* elapſi ſunt omnes termini (hoc eſt: omnes temporum periodi, adventui Meſſiæ præfinitæ) & res non pendet, niſi a reſipiſcentia & bonis operibus. (*Gloſſa:* Si totus Iſraël reſipiſcat, veniet Meſſias: ſin minus; non veniet.) *Samuel* autem dixit: Sufficit lugenti, perſiſtere ſeu perſeverare in luctu ſuo. (*Gloſſa:* Sufficit ei, nempe Deo Opt. Maximo, ſi perſiſtat tot dies, & dextera ejus retrorſum. Quaſi diceret: Sin minus; agant ergo pœnitentiam. Non eſt, qui perſeveret in luctu omnes dies; ſed certum eſt, eſſe finem rei illius. Alia *expoſitio:* ſufficit lugenti, h. e. ſufficit Iſraëlitis dolor exilii, etiamſi non agant pœnitentiam, tamen adventu Meſſiæ aliquando redimendi ſunt, juxta Traditionem R. *Elieſeris,* dicentis: Si Iſraëlitæ agant pœnitentiam; redimendi ſunt: Sin minus; non redimentur. Cui repoſuit *R. Joſua:* Si pœnitentiam non agant; non redimentur. Sed Deus Opt. Max. nolentes volentes ad agendam pœnitentiam pertrahet, (gratia irre-

irreſiſtibili:) nam excitabit illis regem, cujus decreta erunt gravia, inſtar Hamanis in diebus Eſter. (quarum gravium calamitatum occaſione adacti) Iſraelitæ agent pœnitentiam, & ipſe reducet eos ad ſtatum meliorem.

Traditio alia: R. *Elieſer* dicit: Si Iſraëlitæ agant pœnitentiam, redimendi ſunt: quia dicitur Jer. III, 23. *Revertimini filii immorigeri, & ſanate averſiones veſtras.* Cui repoſuit R. *Joſua:* Annon vero jam dictum erat, Eſa. LII, 3. *Gratis venditi eſtis, & ſine argento liberabimini?* ſcilicet, *gratis venditi eſtis,* per idololatriam. *Et ſine argento liberabimini:* h. e. absque pœnitentia & bonis operibus, (vel, nullo veſtro intercedente merito.) Cui regeſſit R. *Elieſer:* Annon vero jam dictum erat Zach. I, 3. Mal. III, 7. *Revertimini ad me, & ego revertar ad vos!* Cui reſpondit R. *Joſua*: Annon vero, jam dictum erat, Jer. III, 14. *Quia ego dominatus ſum vobis, & recipiam vos, unum ex civitate & binos ex familia, atque adducam vos Zijonem?* (*Gloſſa:* Significat vox בָּעַלְתִּי *dominatus ſum:* quod invitos eos redimet, absque pœnitentia. *Unum ex urbe:* eligam juſtos & adducam eos Zijonem. Etiamſi omnes illi non convertantur. Eſa. XLIX, 7. *Sic dixit Dominus,* &c. *Ad ſpretum anima, ad abominabilem gente.* Illi ſunt ſpernendi, & abominandi per transgreſſiones; & licet tales ſint, tamen ſunt redimendi) cui reſpondit R. *Elieſer:* Annon vero jam dictum erat, Eſa. XXX, 15. *Reverſione & quiete ſervabimini.* Regeſſit R. Joſua R. Elieſeri: Annon vero jam dictum erat Eſa. XLVII, 2. *Sic dixit Dominus, redemtor Iſraëlis & ſanctus ejus, ad ſpretum anima, ad abominabilem gente, ad ſervum dominantium: Reges videbunt, & ſurgent Principes, & adorabunt.* Cui repoſuit R. Elieſer: Annon vero jam dictum erat, Jer. IV, 1. *Si reverteris Iſraël ad me revertere!* Cui regeſſit R. Joſua: Annon vero jam dictum erat, Dan. XII, 7. *Et audivi virum illum indutum lineis, qui ſuper aquas fluminis, & elevata manu ſua dextera, & ſiniſtra ſua ad cœlum juravit per viventem in æternum, quod ad tempus, & tempora, & dimidium; & ſecundum conſummationem diſſipationis manus populi ſancti, abſolventur omnia iſta?* (*Gloſſa: Ad tempus* &c. Ergo eſt finis in hac re. *Et ſecundum conſummationem diſſipationis manus populi ſancti:* h. e. poſtquam conſummabitur reſurrectio eorum, & vis manuum eorum: quia erat diſſipata huc illuc potentia, & ſucceſſus ſeſe diffundendi hinc atque illinc; poſtquam conſummabitur potentia eorum: quia erunt humiles valde; deficient & conſummabuntur illæ calamitates, & veniet Meſſias: ſicut diximus Deut. XXXII, 16. *quia abiit manus.*) Quo audito, obtinuit R. Elieſer: (h. e. ſilentio agnovit ſe victum eſſe, & os ſibi obturatum eſſe.) vid. *Suca fol. 98. 1.*

Item dixit R. *Abba:* Non habes ullum textum expreſſiorem, ubi in ſacra Scriptura expreſſius revelatus ſit terminus adventus Meſſiæ, quam hic Ezech.

Ezech. XXXVI, 8. *Et vos montes Iſraëlis edituri eſtis ramos veſtros, & fructum veſtrum laturi eſtis populo meo Iſraëli.* (*Gloſſa:* Quum dabit terra Iſrael fructus optime & largiſſime, tunc eveniet finis: neque habes ullum expreſſiorem verſum, quo finis deſcriptus ſit, quam hunc.) R. *Elieſer* dicit: Nec hoc dicto Zachariano facile expreſſiorem textum, qui terminum illum deſcribat, invenias, Zach. VIII, 10. *Nam ante dies illos merces hominis non exſtiterit, & merces jumenti nulla eſt; & exeunti, & intranti nulla pax eſt,* præ anguſtia, vel *ab hoſte.* (*Gloſſa:* Quum videbis, quod nulli hominum merces detur, neque merces jumenti fiat; inde collige, terminum adventus Meſſiæ adeſſe. Atque hoc ipſum eſt, quod diximus; tum adventurum Meſſiam, cum deficiet nummus ex loculo ſuo, & nulli nummi præſentes ſint in loculo. *Merces jumenti nulla:* hoc eſt, merces, quæ eſt pro cultura agri, quæ opera jumentorum fit. *Et exeunti, & intranti, &c.* Tunc, cum talibus nulla erit pax, veniet Meſſias. Atque hoc ipſum eſt, per *intranti & exeunti,* intelligi Studioſos Sapientiæ. Nam æquum eſſet, ut illi inprimis ibi exirent & intrarent in pace; ut ſcribitur Pſal. CXIX, 165. *Pax multa,* &c. Et tamen ne his quidem ulla pax erit. *Præ anguſtia,* h. e. præ multitudine calamitatum.

Alia expoſitio: nulla pax מִן הַצָּר hoc eſt a יֵצֶר figmento malo.) Quid, *& exeunti & intranti, præ anguſtia?* Rabus dixit: per hoc intelligi Studioſos ſapientiæ, de quibus ſcribitur, quod illis pax ſit: nam ſcribitur Pſal. CXIX, 165. *Pax multa eſt diligentibus Legem tuam:* quibus tamen, (ſub adventum Meſſiæ) nulla pax ſit futura, præ anguſtia. Samuel autem dixit: Meſſiam tunc adventurum eſſe, quum omnes menſuræ erunt æquales. (*Gloſſa:* menſuræ frumenti & vini erunt amplæ. Sicut dicimus; quod tempore Meſſiæ futura ſit rerum omnium ſaturitas, & ſufficiens copia. *Alia expoſitio:* Erunt æquales; quia omnia erunt pretioſa. *Coccejus* in Sanhed. p. 452. exponit: donec omnia pretia æquentur.

Dixit R. *Chanina:* Non veniet Meſſias, usquedum quæratur piſciculus pro ægroto, & non invenietur: quia dicitur Eſa. II, 14. *Tunc faciam ſidere aquas illorum & inſtar olei flumina eorum agam.* (*Gloſſa:* faciam, ut omnes illæ aquæ condenſentur; quibus condenſatis nulli piſces reperiantur, hamo capiendi.) Et ſcribitur poſtea Cap. XXIX, 21. *Die illo germinare faciam cornu domui Iſraëlis.* (Quæ verba loquuntur de adventu Meſſiæ.

Dixit R. *Chama,* filius Chaninæ: Filius Davidis non venit, donec conſummetur regnum הזלה viliſſimum ex Iſraële: (*Gloſſa:* tum, cum nulla plane potentia, ſeu dominatio erit Iſraëlitis, ne quidem tenuiſſima:) quia dicitur, Eſa. XVIII, 5. *Et aſcendet* הַזַּלְזַלִּים *viles,* falcibus: & נְטִישׁוֹתָיו *propagines ejus.* (*Gloſſa: propagines ejus,* h. e. parvos ramos: quaſi diceret,

Digitized by Google

ret, principes & judices.) Scribitur autem poſtea v. 7. *Eo tempore adducetur munus Domino exercituum, populus tractus & tonſus.* (Quæ verba loquuntur de adventu Meſſiæ.)

Dixit זעירי *Zeiri*, dixiſſe R. *Chaninam:* Non veniet filius Davidis, donec penitus deficiant ſuperbi ex Iſraële: quia dicitur Zach. III, 11. *Quia tunc removebo e medio tui exſultabundos faſtu tuo.* Scribitur autem v. 12. *Reliquum feci in medio tui populum pauperem & tenuem, & recipient ſe ad nomen Domini.* (*Gloſſa:* quaſi diceret; quia veniet illis redemtio per Meſſiam, & ſe recipient ad umbram Omnipotentis.)

In *Schabbath f. 139. 1.* Dixit R. מלאי *Malai* nomine R. Elieſeris, filii R. Simeonis: Non veniet filius Davidis, donec penitus deficiant omnes judices & moderatores ex Iſraële: quia dicitur Eſa. I, 25. *Et reducam manum meam contra te, & purgabo, tanquam ſmegmate ſcorias tuas,* &c. v. 26. *Et reducam judices tuos.* Dixit *Ula:* Hieroſolyma non redimitur, niſi per eleemoſynam: quia dicitur v. 27. *Zijon per judicium redimetur & reduces ejus per* צְדָקָה *juſtitiam (eleemoſynam.)* Dixit R. *Papha:* Si ceſſent ſuperbi ex Iſraële; ceſſabunt Magi. (*Gloſſa:* Perſæ, qui dolore afficiunt Iſraelitas.) Si ceſſent judices, ceſſabunt prætores. (*Gloſſa:* judices populorum mundi, percutientes Iſraelitas baculis.) Si ceſſent ſuperbi, ceſſabunt Magi: quia ſcribitur v. 25. Et purgabo tanquam ſmegmate סִיגַיִךְ *ſcorias tuas, & removebo omnia* בְּדִילָיִךְ *ſtanna tua.* (*Gloſſa: ſcorias tuas:* h. e. grandes & magnos ſuperbia ſua, quum purgabo, & amovebo eos a me; tunc auferam omnia ſtanna tua; Magos הבדלים qui ſe ſeparant a timore Dei. Vox autem סִיגַיִךְ eſt ut רב *grandis*, quod Chaldaice vocamus סגי.) Et ſi ceſſent judices, ceſſabunt prætores: quia ſcribitur Zephan. III, 15. Removit *Dominus judicia tua, de medio ſuſtulit inimicos tuos.*

Dixit *R. Johannes:* Si videris generationem, quæ ſubinde magis magisque attenuatur, tunc expecta Meſſiam: quia dicitur 2. Sam. XXII, 22. Pſ. XVIII, v. 28. *Populum pauperem ſervabis.* &c.

Dixit *R. Johannes:* Si videris generationem, quam inundabunt multæ calamitates inſtar fluvii, tunc expecta eum: quia dicitur Eſa. LIX, 18. *Quum veniet, ut fluvius, anguſtia, & ſpiritus Domini* כּוֹסְסָה *inſtar blattæ exedet eum:* (*Gloſſa:* ut Eſa. X, 18. כמסוס נוסס *cum exedit exedens inſtar blattæ.* Ut Eſa. LI, 8. *exedet eos* סס *σὴς blatta.* Spiritus Dei perforans & exſiccans eos ab anguſtiis venturis: quia etiam ille intendit perdere eos.) Conjungitur autem ſtatim cum eo v. 19. *Et veniet redemtor.*

Item dixit *R. Johannes:* Filius David non venit, niſi in generatione, quæ tota plena eſt juſtis, aut tota plena eſt peccatoribus. In generatione, quæ tota plena eſt juſtis: quia ſcribitur Eſa. LX, 21. *Et populus tuus omnes*

juſti, hæredes erunt in ſeculum terræ. (*Gloſſa:* Quæ verba loquuntur de redemtione per Meſſiam futura.) In generatione, quæ tota plena eſt peccatoribus: quia ſcribitur, Eſa. LIX, 16. *Et vidit, quod non eſt vir, & obſtupuit, quod nullus intercedens ſit.* Scribitur autem Eſa. XLVIII, 11. *Propter me faciam.*

Dixit *R. Alexander:* R. Joſua filius Levi, duobus inter ſe collatis locis, contrariis inter ſe viſis, objecit: Scribitur Eſa. LX, 22. *Tempore ſuo.* Et ſcribitur ibid: *accelerabo illud.* (hoc eſt; citius rem illam fieri promovebo, quam tempus ejus alioquin eſſet.) Verum bene ſibi hæc concordant: nempe ſi juſtitia ſua mereantur, accelerabo illud: ſi non mereantur; in tempore ſuo, (definito, demum Meſſiam miſſurus ſum.)

Dixit *R. Alexander:* R. Joſua filius Levi, duobus inter ſe collatis locis, tanquam contrariis viſis, objecit: ſcribitur, Dan. VII, 13. *Et ecce cum nubibus Cœli, velut filius hominis venit.* (*Gloſſa: Cum nubibus Cœli*, h. e. feſtinanter & celerrime.) Et ſcribitur Zach. IX, 9. *Pauper, & inſidens aſino* (*Gloſſa:* Sicut pauper veniet, aſino ſuo vectus, h. e. tarde & ſegniter.) Verum hæc duo loca ita inter ſe conciliari poſſunt: nempe ſi juſtitia ſua mereantur Iſraelitæ, Meſſias veniet cum nubibus cœli, ſeu celerrime. Si autem non mereantur; veniet pauper & vehetur aſino, ſeu tardiſſime adveniet.

Dixit *Schabur* Rex (Perſiæ) ad Samuelem: Vos (Judæi) dicitis, Meſſiam aſino vectum adventurum eſſe: mittam ei equum בדקא probe comptum, vel exquiſitiſſimum, quem habeo. In Amſtel. legitur; ברקא ſplendidum, ſeu fulgurantem. *Coccejus Sanhed. p. 355.* vertit, *badio colore.* (*Gloſſa:* pexum, inſtructum & elegantem: vel probatum ad currendum.) Cui dicebat Samuel: Habesne equum centum coloribus diſtinctum? R. Joſua filius Levi inveniebat Eliam, (Prophetam vivum in cœlum translatum,) ſtantem ad januam ſpeluncæ (ſepulchralis) R. Simeonis filii Jochai, ex quo quærebat R. Joſua filius Levi: Num ego admittor ad ſeculum futurum? Cui reſpondebat Elias: Si voluerit Dominus hic. (*Gloſſa:* Nam divinitas præſens erat cum illis, ut pronomine demonſtrativo quaſi demonſtrari potuerit.) Quo audito; ita ſecum dicebat R. Joſua filius Levi: Duos tantum vidi & tamen vocem trium audivi. (*Gloſſa:* Nam divinitas præſens erat cum illis.) Deinde quærente eo ex Elia: quando venturus eſt Meſſias? Reſpondebat ei Elias: abi, & ipſe Meſſiam interroga, de ſuo ipſius adventu. Pergente illo quærere: Ubinam autem ille habitat, ſeu manet? Reſpondebat Elias: Ad januam urbis Romæ. (*Gloſſa:* Viſum erat Præceptori meo, hoc non intelligendum eſſe de janua Romæ revera & proprie; ſed ſignificari eo hortum Eden, ſeu paradiſum eſſe, reſpectu, vel e regione totius mundi: & dicere

Digitized by Google

dicere voluiſſe ei, in eo ipſo late e horti Eden, quod eſt verſus januam Romæ, Meſſiam habitare.) Pergente eo quærere: quonam autem ſigno ille ibi agnoſci poteſt? Reſpondebat: Sedet inter pauperes, bajulantes morborum; (*Gloſſa:* plaga percuſſos ſeu vulneratos, & Ipſe etiam vulnere percuſſus: quia ſcribitur, Eſa. LIII, 5. *Ipſe dolore affectus a peccatis noſtris.* Et ſcribitur v. 4. *Et morbos noſtros ipſe tulit.*) Omnibus autem illis vulnera ſua ſolventibus, & obligantibus, uno ſimul tempore, (eo, qui habebat 4. aut 5. vulnera ſolvente uno tempore ſimul, & abſterſa iterum obligante,) & ipſe Meſſias ſolvebat unum vulnus, & obligabat illud: & poſtea ſolvebat aliud, faciebatque ſimiliter; nec ſolvebat duo vulnera ſimul: ea mente, ne, ſi venire eum neceſſe ſit, ad redimendum Iſraëlem, in mora ſit quicquam. (*Gloſſa*: ne tantilla quidem mora, quanta ſufficit obligandis duobus vulneribus.) Accepto eo mandato ab Elia, R. Joſua filius Levi veniebat ad Meſſiam, his eum verbis affatus: Pax ſuper te, (ſalve;) Magiſter mi, & domine mi. Quem reſalutans Meſſias, dicebat: Pax ſuper te, fili Levi. Quærente R. Joſua filio Levi ex Meſſia: Quando tandem venis Domine? Reſpondebat ei Meſſias: Hodie. Ea reſponſione accepta, redux factus R. Joſua filius Levi, ad Eliam, Eliaque ex eo quærente, quid ipſi dixiſſet Meſſias, reſpondebat ei: Ita mihi dixit: pax ſuper te, fili Levi. Ad hæc Elias: promiſit tibi Meſſias his verbis, & patri tuo ſeculum futurum. (*Gloſſa:* Nam ſi non eſſetis juſti perfecti, non confirmaſſet tibi pacem, neque commemoraſſet nomen patris tui;) Ad quæ R. Joſua filius Levi regerebat: Atqui mentiendo mentitus eſt mihi; quia dixit mihi, ſe hodie venturum eſſe, cum tamen non venerit. Cui reponebat Elias: Sic ſcilicet tibi dicere voluit: *Hodie, ſi voci meæ obediveritis*, Pſal. XCV, 7.

Quærentibus diſcipulis a præceptore ſuo *R. Joſe* filio קיסמא Kisma: quandonam venit filius Davidis? Reſpondebat eis: Vehementer metuo, ne forte a me petatis ſignum. Eis negantibus, ſe petituros ab eo ſignum, reſpondebat: tum veniet Meſſias, quum corruet hæc porta, (*Gloſſa:* urbis Romæ: quia Romæ erat ea ipſa porta,) & reædificata, iterum corruet, denuoque ædificata corruet, neque ſufficient ædificare eam (quarta vice,) donec veniet filius Davidis. Quibus auditis, poſtulabant diſcipuli illi ab hoc ſuo magiſtro, ut ederet ſibi ſignum aliquod ſeu miraculum. Quibus cum ille reſpondebat: at, nonne promiſeratis mihi, vos nullum a me ſignum poſtulaturos eſſe: illis autem inſtantibus; licet ita ſit, tamen ede ſignum aliquod; reſpondebat eis: ſi ita ſe res habet, & omnino ſignum a me edi urgetis, en habete hoc ſignum, & convertantur aquæ ſpeluncæ פמיים Pamias in ſanguinem. (*Gloſſa:* ex qua ſpelunca emanat Jordanes: ſicut dicitur in Tr. *Berachoth.*) Quo dicto, ſtatim aqua illa converſa eſt in ſanguinem.

Digitized by Google

Quo tempore poſtea ex hoc mundo per montem emigrabat R. Joſe filius Kiſmæ, dicebat ad hos ſuos diſcipulos: facito mihi ſepulchrum in ſolo profundo, quorſum demittatis capulum meum. Nam nulla eſt, palma, palmarum ſingularum, quotquot creſcunt in Babylonia ad quam non ſit alligandus equus Perſarum. (*Gloſſa:* invadent Perſæ & Medi Babyloniam, & capient eam, & implebitur tota terra Babyloniæ exercitibus Perſarum & equis eorum: exinde autem venient in terram Iſraël & capient eam.) Neque ullum futurum eſt capulum, quod eſt in terra Iſraël, ex quo loco præſepii alicujus non ſit comeſurus equus Medorum, & fœnum. (*Gloſſa:* Quæ ex capulis e terra extractis facient præſepia in bellis Gog & Magog.)

Dixit *Rabus:* Filius Davidis non eſt venturus, donec ſe effuderit regnum illud impium ſuper Iſraëlem novem menſibus: quia dicitur, Mich. V, v. 2, *Idcirco dabit eos usque ad tempus, quo parturiens pepererit & reſiduum fratrum ejus revertentur ſuper filios Iſraël.* (*Gloſſa: usque ad tempus, quo parturiens pepererit*, h. e. novem menſibus: *ſuper omnes filios Iſraël;* h. e. ſuper totum mundum, in quo Iſraëlitæ diſperſi ſunt.)

Dixit *Ula:* Veniat Meſſias; at ego opto, ne videam eum. Et ſic dixit Raba: Veniat; ego autem non videam eum. R. Joſeph dixit: Veniat; & merear ego, ut ſedeam in umbra aſini ejus. (*Gloſſa:* Et vel ſaltem tale ego cupio: tale, dummodo eum videam.) Quæſivit *Abai* ex Raba: Quid ſibi vult, quod optaris, ne *videas* Meſſiam? An dicendum, propter dolorem Meſſiæ. (*Gloſſa:* magnitudinem doloris ejus. Et infra quærit, quid ſignificet, poſt dolorem ejus? Scilicet timores & dolores, qui erunt in diebus ejus ab exercitu gentilium?) Atqui Traditio eſt: Diſcipulis R. Elieſeris quærentibus ex eo, quid facere debeat homo, ut liberetur a dolore Meſſiæ? Reſpondebat eis: Studeat in Lege, & in liberalitate exercenda. Cui cum diceretur; doctor, ecce Lex, & ecce liberalitas! (*Gloſſa:* In te autem, o Raba, utrumque hoc reperire liceat: qui fit ergo, quod metuas tibi a dolore Meſſiæ?) Reſpondebat Raba: ſcilicet metuo, ne forte peccatum in cauſa ſit, quo minus liber ſim a dolore illo Meſſiæ: ſecundum id, quod in *Berachoth. f. 4. 1.* tradidit R. Jacob filius אידי Aidi. Nam R. Jacob filius Aidi, collatis inter ſe duobus Scripturæ locis, tanquam contrariis viſis, ita opponebat; ſcribitur, Gen. XXVIII, 15. *Ecce ego tecum ſum, & cuſtodiam te in omni quo iveris.* Et ſcribitur: Gen. XXXII, 7. *Et timuit Jacob valde:* (*Gloſſa:* forte poſt promiſſionem peccavi. Et ſecundum Traditionem: quia illud in cauſa erit, ne ſervetur promiſſio:) ſcilicet, ne forte in cauſa ſit peccatum: Secundum id, de quo eſt Traditio, Exod. XV, 16. *Donec tranſeat populus tuus, Domine; donec tranſeat populus tuus, quem acquiſiviſti.* Per, *donec tranſeat populus tuus*, intelligitur adventus primus. (*Gloſſa:* quo adve-

Digitized by Google

advenerunt temporibus Joſuæ;) Per, *donec tranſeat populus tuus; quem acquiſiviſti,* intelligitur adventus ſecundus. (*Gloſſa:* Quum aſcenderunt ex exilio Babylonico, tempore Eſræ.) Dicitur; Hinc conſequi, quod conveniſſet, ut Iſraëlitis fieret miraculum tempore Eſræ in adventu ſecundo, ad eum modum, quo factum erat illis tempore Joſuæ: ſed, quo minus ita fieret, in cauſa fuiſſe peccatum.

Et ſic dixit *R. Johannes:* Veniat Meſſias; ſed ne videam eum. Cui dicebat *Reſch Lakiſch;* Quare hoc optas? (*Gloſſa:* Quænam ergo calamitas ventura eſt in diebus Meſſiæ; ut dicas, te non optare videre eum?) An dicendum? ideo, quia ſcribitur Amos. V, 19. *Sicut fugiet quis coram leone, & occurret ei urſa: & innititur manus ejus parieti, & mordebit eum ſerpens.* Veni, & oſtendam tibi typum vel exemplar ejus in ſeculo hoc præſenti: Si homini eunti in agrum obviam fieret menſor limitum; (*Gloſſa:* qui novit limites agrorum; quouſque cujuslibet agri pertingant; & penes ipſum eſt plus minusve alteri addere, vel demere alteri: & cum occurrit ei menſor, vult metiri agros, & decurtare terminos agrorum;) tunc perinde ei fit, acſi occurreret ei leo. Si ingreſſo in urbem obviam fieret, exactor vectigalis regii, ſeu publicanus; perinde ei fit, acſi occurreret ei urſus. Si ingreſſus in domum ſuam inveniret filios ſuos, & filias ſuas jacere fame correptos; perinde ei fit, acſi morderet ipſum ſerpens. Quare non tam propter hoc dictum Amoſi cap. V, 19. hoc optare viſus eſt R. Johannes; ſed propter illud, quod ſcribitur Jer. XXX, 62. *Quærite quæſo & videte, num pariat mas. Quare vidi omnem virum, manus ſuas tenere ſuper lumbis ſuis inſtar mulieris parturientis, & convertuntur omnes facies in pallorem?* Quid eſt, *vidi omnem virum?* Reſpondit Raba filius Iſaaci, dixiſſe Rabum; ſignificari eo, *omnem,* cujus omnis potentia eſt. (*Gloſſa:* Deum ipſum in ſe dolere, inſtar parturientis mulieris, & dicere ea hora, qua ſinit tranſire populos coram Iſraëlitis: quomodo perderem hos, propter iſtos? &c.) & per, *convertuntur omnes facies in pallorem,* intelligi familiam (Dei) ſuperiorem, (h. e. Angelos,) & familiam inferiorem, (h. e. homines, inprimis Iſraëlitas.) Ea hora, qua dixit Deus Opt. Max. iſti ſunt opus manus meæ, & hi ſunt opus manus meæ; (h. e. utroſque feci;) quomodo ergo perderem iſtos propter hoc, (vel unum propter alterum?) Dixit R. *Papha:* Hóc ipſum eſſe, quod dicitur vulgari adagio: Currit & cadit bos, & it paterfamilias, & ſubſtituit equum in præſepium ejus. (*Gloſſa:* Quum currit bos, & cadit; collocant ſeu ſubſtituunt equum, in locum ejus, in præſepium ejus; id quod voluiſſet facere ante caſum ejus: quia valde dilectus erat, apud eum bos ejus, & longe charior equo. Quum autem ſanatur bos hodie aut cras a vulnere ex caſu accepto; tum grave eſt patriſamilias educere equum ſuum bovis cauſa,

Digitized by Google

poſtquam ſemel collocaverat equum eo. Ita etiam Deus poſtquam vidit caſum Iſraëlitarum, dedit dignitatem ſeu majeſtatem eorum nationibus mundi. Quum autem convertuntur acta pœnitentia Iſraelitæ, & redimuntur; grave eſt ei, perdere nationes mundi, Iſraëlitarum cauſa.)

Dixit *R. Giddel*, verbis Rabi: futurum eſt, ut Iſraëlitæ veſcantur annis Meſſiæ. (*Gloſſa:* h. e. copia rerum, tempore Meſſiæ futura, ad Iſraëlitas pertinebit.) Cui reſpondit R. Joſeph: Liquidum id quidem eſt; at quis veſcetur illis? הילק Hillek, & בילק Billek veſcentur illis; excepto R. Hillele: (*Gloſſa:* Sic dicere ſolebant: Hillek & Billek veſcentur, &c. hoc eſt, quilibet promiſcue: ut; ſ. quis diceret, dæmones & dæmoniſſæ veſcentur eis, &c.) Quare autem Hillel excipiatur a conſortio iſtius beatitudinis? Quia dixit: nullum amplius Meſſiam Iſraëli expectandum eſſe: (*Gloſſa:* Quia Hiskias fuerit Meſſias, & de ipſo dictæ ſint prophetiæ Ezech. XXIX, 21. & Mich. V, 3.) cum jam abunde abſumſerint eum. (hoc eſt: compotiti ſint bonis Meſſiæ, tempore Hiskiæ.) Dixit רב *Rabus:* non creatus eſt mundus, niſi propter Davidem. (*Gloſſa:* propter meritum juſtitiæ Davidis: quia docturus erat tot carmina & hymnos.) Samuel autem dixit: non propter alium, mundum creatum eſſe, niſi propter Moſen. (*Gloſſa:* quia recepturus erat Legem) R. *Johannes* dixit: eum creatum eſſe propter ſolum Meſſiam. Quod nomen habet Meſſias? Qui ſunt de domo שילא R. *Schilæ* (ſeu ſcholaſtici ejus.) Dixerunt שילה *Schilo* eſſe nomen ejus: quia dicitur Gen. XLIX, v. 10. *Usquedum veniet Schilo.* Qui ſunt de domo R. ינאי *Jannai*, dixerunt: ינון *Jinnun* eſſe nomen ejus: quia dicitur Pſal. LXXII, 17. *Sit nomen* ejus in ſeculum, ante ſolem ינון *Jinnun*, ſeu *ſoboleſcet*, *nomen ejus* (*Gloſſa: Ante Solem,* h. e. priusquam Sol crearetur, nomen ejus fuit *Jinnun*. Et hoc ipſum unum ex illis erat, quæ ſubierunt animum, ut crearentur.) Qui ſunt de domo R. חנינה *Chaninæ*, dixerunt: חנינה Chanina, h. e. gratia, vel gratioſus, eſſe nomen ejus: quia dicitur Jerem. XVI, 13. *Quod non daturus ſum vobis* חנינה *Chanina*, h. e. *gratiam.* (*Gloſſa:* Quisque argute exponens inquirebat id, quod ſuo nomini ſimile erat.) Alioqui autem dicunt: *Menachem filius Hiskiæ*, eſt nomen ejus: quia dicitur Thren. I, v. 16. *Quia longe a me abeſt* מנחם *Menachem*, h. e. *conſolator*, *reficiens animam.* Rabbini autem dixerunt, Meſſiæ nomen eſſe חיוורא *Chivora*, h. e. *leproſus*, de domo Ribbi: quia dicitur Eſa. LIII, 4. *Certe morbos noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros bajulavit, & nos reputavimus eum plagis affectum, percuſſum Dei & afflictum.* Dixit R. Nachman: Meſſias ſi ex vivis eſt, mei ſimilis eſt: quia dicitur Jerem. XXX, 21. *Et erit magnificus ejus ex ipſo, & dominator ejus, e medio ejus prodibit.* Dixit *Rabus:* Si ex vivis eſt, ut Magiſter noſter Hakkadoſch, ſeu ſanctus ille eſt. (*Gloſſa:* Si Meſſias ex

illis

Digitized by Google

illis ipſis eſt, qui jamjam vivunt, certum eſt, eum eſſe Magiſtrum noſtrum Hakkadoſch: quia tolerabat morbos & perfectus ſanctus erat:) Si ex mortuis eſt; ut Daniel vir deſideriorum, eſt. (*Gloſſa:* Si Meſſias ex illis eſt, qui jam ante mortui ſunt; fuit is Daniel, vir deſideriorum? quia judicatus erat per caſtigationes in fovea leonum, & ſanctus perfectus fuerat. Aliter ita exponitur: Ut magiſter noſter Hakkadoſch; quaſi diceret, ſi eſt idea aliqua & exemplar Meſſiæ inter vivos, illud eſt Magiſter noſter Hakkadoſch. Si autem illud exemplar Meſſiæ ſit mortuorum reſpectu; tum hic ipſe eſt, ut Daniel vir deſideriorum.) Dixit *R. Juda*, dixiſſe *Rabum:* Deus Opt. Max. excitaturus eſt Iſraëlitis Davidem alterum, qui regnaturus eſt ſuper illos: quia dicitur Jer. XXX, 9. *Et colent Dominum Deum noſtrum, & Davidem Regem ſuum, quem exſuſcitabo eis.* Non dicitur in præterito, *quem exſuſcitavit eis:* Sed, in futuro; *quem exſuſcitabo eis.* (Scilicet, ut ſignificetur, adhuc alium Davidem regem futurum eſſe.) Dixit R. *Papha* ad *Abai:* Atqui ſcribitur Ezech. XXXVII, 25. *Et David ſervus meus, princeps illis in ſeculum.* (Unde conſequi videtur, unum idemque eſſe Davidem.) Verum reſpondeo, hoc eodem modo intelligendum eſſe, ut Cæſar, & qui dimidiati, ſeu ex parte ſunt Cæſar. (*Gloſſa:* Ut Cæſar, & ſecundus ab eo: ſic David ille novus, rex eſt. Sicut ſcribitur Jerem. XXX, 9. *Et Davidem regem ſuum, quem exſuſcitabo.* Ezech. XXXVII, 25. *Et David ſervus meus*, ſcilicet ſecundus ab eo. Sicut ſcribitur, *princeps illis:* non autem ſcribitur, *rex.*) Sermonem argutum habuit R. שמלאי *Schamlai:* Quid eſt, quod ſcribitur Amos. V, 18. *Væ deſiderantibus diem Domini! Quid ad vos attinet dies Domini? Caligo is eſt, non lux.* Res hæc (cum Judæi æque atque Chriſtiani expectant Meſſiam,) ſimilis eſt gallo (qui refert Judaicam gentem,) & veſpertilioni, (qui refert Chriſtianorum gentem,) quorum uterque pariter expectabat lucem. Dicebat gallus ad veſpertilionem, ego expecto lucem, quia lux ad me proprie & ſingulariter pertinet. (*Gloſſa:* Nam ego habeo oculos, quibus videam, & evenit mihi, ut commodum percipiam ex luce. Sic Iſraelitæ expectant redemtionem: quia dies Domini erit illis lux. Sed populi, quare expectant eam? (cum tamen illis ſit caligo, & non lux?) Tibi autem quid cum luce eſt negotii? Atque hoc ipſum eſt, quod dixit aliquis hæreticus ad R. *Abbu:* Quandonam venit Meſſias? Cui ille reſpondebat: Tunc, cum operirent tenebræ tui ſimiles. Eo autem regerente; his verbis omnino convitium dicis, & diras imprecaris; Reſpondebat R. Abhu: textus Scripturæ ſcribitur, Eſa. LX, 2. *Nam ecce tenebræ operient te, & caligo maxima, nationes: at ſuper te exorietur Dominus, & gloria ejus ſuper te apparebit.*

Tradi-

Digitized by Google

Traditio: eſt *fol. 99. 1. R. Elieſer* dicit: Dies Meſſiæ durabunt 40. annos: quia dicitur Pſal. XCV, 10. Quadraginta annos, אקוט *aſſumam in generationem.* (*Gloſſa:* אקוט ſignificat, *aſſumam Iſraëlitas, & regem illis præficiam:* ſignificatus נקטיה acceptionis. Quadraginta annos accipiam in generationem. In generationem parvam 40. annorum, &c.) R. *Eleaſar* filius Aſariæ dixit: Dies Meſſiæ durabunt 70. annos: quia dicitur Eſa. XXIII, v. 15. *Et erit die illo, & oblivioni tradetur Tyrus 70. annos, ſecundum dies regis* אחד *unius.* Quisnam eſt iſte rex מיוחד ſingulariter diſcretus, ſeu unicus? Dic, eum eſſe Meſſiam. *Ribbi* dixit: dies Meſſiæ durabunt tres generationes: quia dicitur Pſal. LXXII. 5. *Timebunt te cum Sole, & ante Lunam, generatione, generationibus.* (*Gloſſa:* Quaſi diceret; cum Meſſia, de quo ſcribitur, *ante Solem Jinnun nomen ejus.* Pſal. LXXII, 17. timebunt te Iſraëlitæ: *& ante Lunam;* hoc eſt, ante regnum domus Davidis, quod Lunæ comparatur. Sicut ſcribitur Pſal. LXXXIX, 35. *Ut Luna ſtabilietur perpetuo: ita etiam te timebunt generatione, generationibus.* דור *generatione,* hoc eſt, una: דורים *generationibus,* hoc eſt, duabus.) R. *Hillel* dixit: Iſraëlitas nullum habere, quem expectent, Meſſiam: (*Gloſſa:* Sed Deum ipſum per ſe regnaturum, & redemturum eſſe eos ſolum:) quia jam penitus abſumſerint eum, vivente Hiskia. Quo audito, dixit R. *Joſeph:* condona ipſi Domine ipſius (tantum peccatum, quod negaverit adventum Meſſiæ expectandum adhuc eſſe!) Hiskias quando vixit? ſcilicet in domo prima, (ſtante adhuc templo primo.) At ecce Zacharias vaticinabatur de templo ſecundo: (*Gloſſa:* Zacharias nihilominus vaticinatus eſt de Meſſia, ſub templo ſecundo: quia ſcribitur Zach. IX, 9. *Ecce rex tuus veniet tibi* &c. Hic autem non eſt Zacharias filius Jojadæ ſacerdotis, qui vaticinatus eſt ſub templo primo. Sed Zacharias filius Barachiæ, qui vixit ſub regno Darii;) & dixit: *Exulta valde Zijon, clange filia Jeruſalem. Ecce enim rex tuus veniet tibi juſtus, & ſalute præditus, pauper, & equitans ſuper aſino, & ſuper pullo, filio aſinorum.* Zachar. IX, 9. Traditio alia: R. *Elieſer* dicit: dies Meſſiæ durabunt 40. Scribitur hic: Deut. VIII, 3. *Et afflixit te, & fecit eſurire te, & cibavit te.* Et ſcribitur ibi Pſal. XC, 15. *Exhilara nos ſecundum dies, quibus afflixiſti nos, quibus vidimus malum,* (*Gloſſa:* hoc eſt, 40. annis, quot in deſerto miſeri egimus.) R. *Doſa* dicit: Dies Meſſiæ durabunt 400. annos. Scribitur hic, Gen. XV, 13. *Et ſervient illis, & affligent illos 400. annos.* Et ſcribitur ibi Pſal. XC, 15. *Exhilara nos, ſecundum dies, quibus afflixiſti nos. Ribbi* dicit: Dies Meſſiæ durabunt 365. annos, ſecundum numerum dierum Solis: quia dicitur Eſa. LXIII, 4. *Nam dies vindictæ in corde meo: annus redemtorum meorum venit.* Quid eſt, *dies vindictæ in corde meo?* Dixit R. *Johannes:* Cordi meo revelavi. (*Gloſſa:* quia non protuli verbum

Digitized by Google

verbum ex ore meo; quod membra mea poterant audire: ſed in corde meo erat abſconditum verbum anni redemtorum. Ut ſinguli dies, pro ſingulis annis, Num. XIV, 34. Ezech. IV, 6. ita hic, ſinguli anni pro ſingulis diebus.) R. *Simeon* filius Lakiſch dixit: ſenſum eſſe: cordi meo revelavi. Angelis miniſterii non revelavi,

Tradidit אבימי *Abimi* filius אבהו Abhu: dies Meſſiæ durabunt Iſraëlitis 7000. annos: quia dicitur Eſa. LXII, 5. *Secundum gaudium ſponſi ſuper ſponſam: ita gaudebit ſuper te Dominus Deus tuus.* (*Gloſſa:* Secundum gaudium ſponſi: h. e. 7. dies conviviis: ſic gaudebit ſuper te 7. dies. Dies autem Dei ſunt 1000. annorum Pſal. XC.)

Dixit *R. Juda* dixiſſe *Samuelem:* Dies Meſſiæ totidem erunt, quos ipſe durabit, quot effluxerunt inde a die, quo creatus eſt mundus, usque in præſentem: quia dicitur Deut. XI, 21. *Ut dies Cœli ſuper terra.*

R. *Nachman* filius Iſaaci dixit: Tot dies eum duraturum eſſe: quot effluxerunt inde a Noacho, huc usque: quia dicitur Eſa. LIV, 9. *Ut aquæ Noachi iſtud mihi quod juravi.* In *Berachoth f. 34. 2.* idem repetitur.

Dixit R. *Chaia* filius Abæ, dixiſſe R. Johannem: Omnes Prophetæ non ſunt vaticinati bonum Iſraëlitis, niſi de diebus Meſſiæ: Sed de ſeculo futuro, *oculus non vidit, Deus, præter te, faciet præſtolandi ipſum.* Eſa. LXIV, 3. (*Gloſſa: oculus non vidit:* quia rei iſtius nullus eſt finis.) At diſſentit *Samuel*, qui dixit: Nihil intereſt inter ſeculum præſens, & dies Meſſiæ, niſi ſervitus regnorum duntaxat. Et dixit R. *Chaia* filius Abæ, dixiſſe Johannem: Omnes Prophetæ non vaticinati ſunt, niſi de dominis pœnitentiæ (hoc eſt, eis, in quos cadit pœnitentia:) at juſtos perfectos (eos, qui non opus habent agere pœnitentiam,) quod attinet; in eos quadrat illud: *Oculus non vidit, præter te.* Eſa. LXIV, 4. At diſſentit R. *Abbu*, quia dixit: quo loco conſiſtent domini pœnitentiæ, (ſeu in quos cadit pœnitentia,) ibi juſti non poterunt ſtare: (*Gloſſa:* quia creſcit vis eorum, in quos cadit pœnitentia: nam nulla creatura poterit conſiſtere coram illis:) quia dicitur Eſa. LVII, 19. *Pacem, pacem, remoto, & propinquo.* Scilicet, ei, qui ab initio remotus, poſtea autem propinquus eſt. (*Gloſſa:* qui remotus fuit procul a Deo, poſtea autem rediit ad eum per pœnitentiam. Et poſtea, pax propinquo. Ab initio juſtus perfectus: quia magna eſt vis eorum, in quos cadit pœnitentia.) Quid remotus? Remotus qui ab initio. Et quid propinquus? Propinquus, qui nunc eſt. R. *Johannes* autem dixit: *Remoto:* qui eſt remotus a peccato. (*Gloſſa:* omnibus diebus ſuis, ſeu toto vitæ ſuæ tempore: quia eſt juſtus perfectus.) *Propinquo:* qui eſt propinquus a peccato, & procul ſe removit ab eo.

Dixit R. *Chaia:* Prophetæ omnes non vaticinati ſunt, niſi de eo, qui filiam ſuam elocat diſcipulo Sapientis (h. e. Studioſo ſapientiæ, Philoſopho)

Digitized by Google

& cui commercium intercedit cum Studioſo ſapientiæ, & qui commoda ſubminiſtrat Studioſo ſapientiæ de ſuis facultatibus. Sed quid ipſis Studioſis ſapientiæ ſit eventurum, *oculus non vidit, præter te*, Eſa. LXIV, 4. Quid eſt, *oculus non vidit?* Reſpondit R. *Joſua* filius Levi: per hoc intelligi, vinum aſſervatum in uvis ipſius inde a 6. diebus primæ creationis. Idem repetitum in *Berachoth f.34. 2. Reſch Lakiſch* dixit: per illud intelligi *Eden*, quem locum oculus a ſeculo non viderit. Et ſi dicas, vel objicias: Ubi ergo habitavit Adam? Reſpondeo: In horto, Gen. II, 8. Si autem dicas, per hortum illum intelligi Eden: reſpondeo negando; qua de cauſa etiam notanter dicendum erat, Gen. II, 10. *Et fluvius exibat ex Eden, ad irrigandum hortum*, (ut ſignificaretur Eden, ab horto illo eſſe diſtinguendum.) Quare conſequitur: hortum ſeorſim fuiſſe, & Eden ſeorſim.

In Tr. *Sanhedrin f.91. 2.* R. Chasda collatis inter ſe duobus locis, in ſpeciem contrariis viſis, oppoſuit: Scribitur Eſa. XXIV, 23. *Et opprobrio afficietur Luna & pudefiet Sol:* (*Gloſſa:* quia Lucem non præbebit.) Et ſcribitur Eſa. XXX, 26. *Et erit lux Lunæ ut Lux Solis; & Lux Solis ſepties major, ut Lux 7. dierum.* (*Gloſſa: ſepties ut lux 7. dierum.* 49 ut lux 7. dierum. Unde conſequitur, quod ſuperet lucem præſentem trecenties quadragies ter.) Reſpondeo, non eſſe contradictionem: Ibi, intelligendum eſt de Seculo futuro. (*Gloſſa: Et opprobrio afficietur Luna & pudefiet Sol:* quia non erit in hoc ſeculo, niſi ſplendor זיוו clariſſimæ lucis, & aſpectus Divinitatis.) Hic, intelligendum eſt, de diebus Meſſiæ; (*Gloſſa:* diebus Meſſiæ erit lux Lunæ, ut lux Lunæ.) Secundum *Samuelem* autem, qui dixit: Nihil intereſſe inter Seculum hoc præſens, & dies Meſſiæ, niſi ſervitus regnorum duntaxat, (*Gloſſa:* R. Samuel dixit: dies Meſſiæ nihil diverſi, habere a diebus præſentis Seculi,) quid eſt dicendum? Utrum illud intelligendum eſſe de Seculo futuro: nec tamen eſſe contradictionem: quia ibi Eſa. XXIV, 23. ſermo eſt de caſtris divinitatis: hic autem Eſa. XXX, 26. de caſtris juſtorum.

Sanhedrin f. 93. 1. Dixit R. Tanchum: Argutum ſermonem habuit filius *Kapparæ* in Siporio: Quid eſt quod ſcribitur Ruth. III, 17. *Sex hordei illa dedit mihi?* Quid eſt: Sex hordei? An dicendum, ſex hordei revera & proprie (h. e. ſex tantum grana hordei) dediſſe ei, eo ſignificari? Num moris fuerit Boaſo, dare donum ſex granorum hordei? Non ita: ſed ſex ſata, ſeu modii hordei erant. Et quid? Num moris fuerit mulieri tantum onus portare? Non ita: Sed nutu quodam ſignificare voluit ei, quod ſex ex ea prodituri eſſent filii, qui benedicendi eſſent 6. benedictionibus, ut 1. David. 2. Meſſias. 3. Daniel. 4. Hananias. 5. Miſaël. 6. Aſarias. (I.) David: quia ſcribitur 1. Sam. XVI, 18. *Et reſpondit unus ex pueris, & dixit: Ecce vidi filium Iſai Bethlehemitæ, (1) ſcientem pulſandi fides, & (2) potentem robore, & (3) virum bellicoſum, & (4) prudentem rei, (5) & virum formoſum,*

Digitized by Google

moſum, (6) *& Dominus eſt cum ipſo.* &c. (II.) Meſſias: quia ſcribitur Eſa. II, 2. *Et requieſcet ſuper eo Spiritus Domini*, (1) *Spiritus ſapientiæ &* (2) *intelligentiæ*, (3) *Spiritus conſilii &* (4) *virtutis*, (5) *Spiritus ſcientiæ &* (6) *timoris Domini.* Et ſcribitur *verſu.* 3. וַהֲרִיחוֹ *& odorari ejus in timore Domini.* Dixit R. Alexander: docere eo voluit, quod oneraverit eum Deus præceptis & caſtigationibus, inſtar lapidis molaris ((*Gloſſa:* ut vox הריחו habeat ſignificatum רֵיחַיִם lapidis molaris.) *Raba* dixit: Quid eſt וַהֲרִיחוֹ *vaharicho.* Scilicet quod olfaciet hominem & judicat: (*Gloſſa:* & ſciat eum, qui reus eſt: quia dicitur; *non ſecundum aſpectum oculorum ſuorum judicabit; neque ſecundum auditum aurium ſuarum arguet.*
Ibid.

[*Succa f.* 52. 2. Per *4. fabros*, Zach. II, 3. dixit Rabbi Channa filius Biznæ, dixiſſe R. Simeonem Sanctum, intelligi 1. Meſſiam filium Davidis. 2. Meſſiam filium Joſephi. 3. Eliam. 4. Cohen Zedek, &c.]

Et vel ſaltem hoc modo, ſeu ſolo odoratu, tamen fiet quod dicitur v. 4. *Et judicabit in juſtitia pauperes.* Scilicet, opera actus odorandi:) quia ſcribitur v. 3. *Non ſecundum aſpectum oculorum ſuorum judicabit.* v. 4. *Et judicabit in juſtitia pauperes, & arguet in rectitudine manſuetos terræ.* בר כוזיבא Bar Coziba, h. e. filius mendacii, duos annos cum dimidio regnabat. (*Gloſſa:* ex regibus Herodis erat.) Dixerat ad Rabbinos; Ego ſum Meſſias. Cui illi regerebant: De Meſſia ſcribitur, quod odoretur & judicet. Videamus ergo nos, num (Bar Coziba) odoretur & judicet. Cum vidiſſent, eum non poſſe odorari & judicare, (h. e. ſaltem odoratu diſcernere probos ab improbis,) interfecerunt eum.

Sanhedrin f. 94. 1. Eſa. IX, 6. לְםַרְבֵּה *amplitudini principatus & paci non eſt finis.* Dixit R. *Tanchum*, ſermonem argutum habuit filius Capparæ in Zipporia: Quare omnis litera Mem, quæ in medio dictionis eſt, aperta eſt; hoc autem Mem in voce לְםַרְבֵּה clauſum eſt? (*Gloſſa:* Mem, quod eſt in dictione לְםַרְבֵּה, clauſit: idcirco clauſum eſt: q. d. clauſa ſunt verba, quæ aſcenderunt in cogitationem, & non factum eſt. *Alia expoſitio:* Quia volebat Deus claudere afflictiones Iſraelitarum: nam volebat eum facere Meſſiam. Doctor autem meus expoſuit: ideo, quia clauſum erat os Hiskiæ, & non dixerat canticum?) ſcilicet, ut ſignificetur eo, quod Deus voluerit Hiskiam facere Meſſiam; Sanheribum autem, Gogum Magogum. Dicebat proprietas ſeu virtus judicii coram Deo Opt. Maximo: Domine mundi, ſi Davidem, regem Iſraelis, qui dixit tot cantica & hymnos coram te, non feciſti Meſſiam: Hiskiamne? cui feciſti tot miracula, (*Gloſſa:* quia liberatus eſt a Sanheribo, & ſanatus eſt a morbo ſuo,) nec dixit canticum coram te, faceres Meſſiam? Propter hoc clauſum eſt Mem. Quo dicto ſtatim cœpit terra dicere coram eo: Domine mundi, ego dicam coram te canticum, pro

Digitized by Google

juſto illo, & fac eum Meſſiam. Incepit ergo dicere terra coram Deo: quia dicitur, Eſa. XXIV, 16. *Ex ora terræ cantica audivimus, deſiderium juſto*, &c. Dicebat princeps mundi, (*Gloſſa:* Angelus, in cujus poteſtatem totus mundus datus eſt; Domine mundi, fac voluntatem illius juſti. Exibat *filia vocis*, & dixit Ibid. *Secretum meum mihi, ſecretum meum mihi.* (*Gloſſa:* occulta mea ſunt, & ego ſcio, quare tardem.) Dicebat Propheta, Ibid. *Væ mihi:* ſcilicet, væ mihi, usque quo? (*Gloſſa:* Dixit Propheta, Væ, quando tandem veniet Meſſias?) Exivit *filia vocis*, & dixit: *Prævaricatores prævaricantur, & prævaricatione prævaricatorum prævaricantur.*

Item dixit *Raba*, eſtque, qui dicit, R. *Iſaac:* Meſſias tum demum veniet, quum veniunt deprædatores, & deprædatores deprædatorum. (*Gloſſa:* tum demum veniet, quum exſpoliati erunt oſores Iſraelitarum, h. e. Iſraëlitæ odio digni, aliquot vicibus.) Eſa. XXI, 11. 12. *Onus* דומה *Duma, ad me clamat ex Seir, cuſtos quid ex nocte? Cuſtos quid ex nocte?* &c. Dixit *R. Johannes;* ille ipſe Angelus, qui præfectus eſt Spiritibus, vocatur Duma. (*Gloſſa:* Princeps Spirituum, apud quem deponuntur animæ. Et hoc ipſum eſt, *onus Dumæ.* Sic dixit Duma; ad me clamant Spiritus, ſuper negotiis Seiri Eſav, & dicit mihi, cuſtos quid ex nocte? Deus, qui ipſe eſt cuſtos, quid dicit ex exilio, quod eſt, ut nox?) Congregati erant omnes Spiritus apud Dumam, dicentes ei: *Cuſtos quid ex nocte?* (*Gloſſa:* Quid rei? Quando tandem eſt finis redemtionis e nocte iſta?) Cuſtos *quid* ex *nocte?* v. 12. *Dicebat cuſtos, venit mane! Et quoque nox; ſi quæretis, quærite, redite, venite.* (*Gloſſa: Venit mane?* legendum eſt per interrogationem. Sunt autem libri, in quibus non ſcribitur. Et conſentaneum eſt, dixiſſe eis principem ita; dixit cuſtos, Deus, *venit mane*, redemtio veniet, & quoque nox: ſed ab initio erit exilium multum. Poſtquam redimentur, & ædificabitur Sanctuarium ſecundum, denuo migrabunt in hoc præſens exilium. *Alia expoſitio: Et quoque nox;* impiis: Et ſic Chaldaica ejus interpretatio arguit, quæ ita habet: Eſt merces juſtis; eſt redemtio juſtis & eſt pœna impiis. *Si quæretis*, hoc eſt, ſi voletis redimi; *quærite*, h. e. petite ſeu implorate Dei miſericordiam. *Redite*, per pœnitentiam: *& venite*, ad redemtionem.)

Nidda f. 13. 2. Tradiderunt Rabbini: Proſelyti & ludentes cum pueris impediunt, quo minus citius veniat Meſſias, &c.

Peſachim f. 54. 1. Nedarim f. 39. 2. Traditio. Septem res creatæ ſunt prius, quam mundus. (1.) Lex. (2.) Pœnitentia. (3.) Hortus Eden. (4.) Gehenna. (5.) Thronus gloriæ. (6.) Domus Sanctuarii. Et (7.) Nomen Meſſiæ: quia ſcribitur, Pſal. LXXII, 17. *Erit nomen ejus in ſeculum: ante Solem* ינון *Jinnun, nomen ejus.*

Peſa-

Peſachim f.54.2. Tradiderunt Rabbini: Septem res latent homines, (1.) Dies mortis, (2.) dies conſolationis. (3.) Profunditas judicii. (4.) Quid in corde ſit alterius. (5.) Quonam lucrum captetur. (6.) Regnum Davidis (h. e. Meſſiæ;) quando rediturum ſit. Et (7.) regnum Perſiæ, quando occaſurum ſit.

Matth. I. verſ. 3.) *Judas autem genuit Phares & Zaram ex Thamar* &c.

Nazir f.23.1. Per, Prov. XVIII, 1. & *Deſiderium quæret ſeparatus*, intelligitur Loth, Gen. XIII, 11. Per, *Et in omni eſſentia revelabitur*, intelligitur, quod reveletur ignominia ejus in omnibus Synagogis & Scholis. Quare tradidimus: Ammonita & Moabita prohibentur a communione, prohibitione perpetua. Dixit *Ula:* Thamar (de qua Matth. I, v. 3.) Thamar ſcortata eſt: (*Gloſſa:* ex intentione ſervandi præcepti Dei hoc fecit, ut conſervaret ſemen, Gen. XXXVIII, 14.) exorti ſunt ex ea reges, (David, & ejus poſteri,) & Prophetæ, Eſaias, Daniel, &c. Zimri ſcortatus eſt, (ex intentione peccandi,) Num. XXV, 14. & ceciderunt ejus cauſa tot myriades ex Iſraëlitis, Dixit R. Nachman: Longe majoris momenti habendum eſt peccatum, ſi quis peccet ex intentione peccandi; quam illa virtus, ſi quis ſervet præceptum, id non ex intentione ſervandi illud, ſeu ejus ipſius cauſa.

Megilla f.10.2. Dixit R. *Levi:* Verbum hoc traditum eſt in manus noſtras, a patribus noſtris: Amoz patrem Eſaiæ, Eſa. I, 1. & Amaziam Regem, fratres fuiſſe. Et quid ſignificare nobis vult? Ut id, quod dixit R. Samuel filius Nachmani, dixiſſe R. *Jonathanem:* Quæcunque ſponſa verecunda eſt in domo ſoceri ſui, ea meretur, ut ex ea prodeant reges & prophetæ. Unde nobis hoc probatur? Ex Thamar. Quia ſcribitur Gen. XXXVIII, 15. *Et vidit eam Juda, & habuit eam pro ſcorto: quia texerat faciem ſuam.* Ideone, quia jam demum faciem ſuam tegebat, illud dicitur, quod habuerit eam pro ſcorto? Non certe: ſed quia jam antea, cum adhuc eſſet in domo ſoceri ſui, texerat faciem ſuam: ita ut Judas de facie eam non eſſet: & ob hanc verecundiam merita eſt, ut prodierint ex ea Reges & Prophetæ. Reges; ex Davide: Prophetæ; ut Eſaias.

Sota f.10.1. Gen. XXXVIII, 14. *Et ſedit in oſtio* עֵינַיִם *oculorum.* Dixit R. *Alexander:* doceri eo, quod Thamar iverit, & ſederit in janua Abrahami patris noſtri: ſcilicet loco, in quem omnes oculi intuentur, ut eum videant. R. Chanina autem ait, dixiſſe *Rabian:* Eſſe locum, cujus nomen fuerit עֵינַיִם *Enajim.* Joſ. XV, 34. R. *Samuel* filius Nachmani dixit: Ideo locum illum ita vocari: quia Thamar dederit עינים oculos, verbis ſuis, (*Gloſſa:* exemplar & januam permiſſionis dederit ſeipſam; non futurum eſſe peccatum, ſi ſecum congrederetur.) Quum petebat Judas ab ea,

ut ſibi copiam ſui faceret; his verbis eam compellabat: Forte tu gentilis fœmina es? Illa reſpondente; proſelyta ſum, (*Gloſſa:* non colo idola; & digna ſum, cum qua congrediaris:) dicebat Judas; forte uxor alterius es? Illa reſpondente; Cælebs ſum, (adeoque permiſſa cuilibet in matrimonium: pergebat Judas dicere; forte recepit in ſe pater tuus pro te ſponſalia, (te jam alii in ſponſam promiſerat,) teque alii jam deſpondit? Reſpondebat: orphana ſum. Denique dicente Juda: Forte immunda es? Reſpondebat: munda ſum. (*Gloſſa:* Non laboro menſtruo) &c. Paulo poſt *fol. 10. 2.* Gen. XXXVIII, 25. *Ipſa* מוצאת (Talm. exponit) *inveniebatur.* Pro eo dicendum fuiſſet: Ipſa מתוצאת quod ſignificaret, ipſam invitam eductam fuiſſe: Nunc autem, quia dicitur מוצאת, ſignificare voluit, quod vox ea habeat ſignificationem מציאה inventionis. Dixit R. *Elieſer;* ſignificari ea voce; quod poſtquam inventa eſſent ſigna ejus, (*Gloſſa:* ſigillum, fila & baculus,) venerit סמאל Sammaël, dæmon ita dictus, & procul amoverit ea; (*Gloſſa:* ut Thamar combureretur, ne prodiret ex ea David,) veniſſe autem Angelum Gabrielem, iterumque ea propius admoviſſe. Atque hoc ipſum eſt, quod ſcribitur Pſal. LVI, 1. *Præcentori ſuper columba multa* רחוקים *longinquorum*, *Davidis aureolum.* (*Gloſſa:* Propter negotium הרחקה remotionis: quia ſigna Thamaris facta erant רחוקים longius remota.) Dixit *R. Johannes:* Voce רְחֹקִים ſignificari; quod ea hora, qua ſigna Thamaris longius remota erant, facta fuerit ut columba muta. Davidis מִכְתָּם *aureolum:* ea voce ſignificari, quod prodierit ex Thamare David, qui fuerit מך *manſuetus*, *ſeu humilis*, & תם integer ad omnem rem. *Alia expoſ.* מכתם *Michtam:* quia מכתו vulnus ejus, nempe Davidis, erat תמה integrum, (*Gloſſa:* vulnus ejus, h. e. locus circumciſionis, qui conveniebat vulneri, erat integer & perfectus) quia ipſa ſua nativitate, jam circumciſus editus erat in hanc lucem. *Alia expoſitio: Michtam:* ſicut David in parvo ſeu vili ſtatu ſuo (*Gloſſa:* antequam rex eſſet,) ſeſe humiliaverit, & pro parvo habuerat coram eo, qui ſe major erat: ita etiam talem ſe gerebat in magno, ſeu honoratiſſimo ſtatu ſuo. (*Gloſſa:* poſtquam rex factus eſt. Et ſenſus vocis *Michtam* eſt, quod fuit תמה מכתו integra humilitas ejus, ab initio uſque ad finem ipſius, non defecit modeſtia ejus, neque mutata eſt.) Gen. XXXVIII, 25. *Et ipſa miſit ad ſocerum ſuum, dicendo: Viro, ad quem hæc pertinent, ego gravida ſum*, (*Gloſſa:* ipſa miſit aliquem, qui diceret; *Viro, ad quem iſta pertinent:* non autem miſit ad eum, qui diceret; *& a te ego gravida facta ſum, & ecce ſigna hæc tua.*) Et ſtupor ſeu admiratio erat ei dicendo, (*Gloſſa:* legato, *dic illi, quod ex eo gravida ſum, & iſta ſunt ſigna.* Cavens ſcilicet, ne publice eum in ruborem daret, & ignominiæ exponeret.) Dixit *R. Zutra*, filius Tobiæ, dixiſſe

Rabum,

Rabum, verbis Rabi: Alii autem tribuunt hoc dictum R. *Channæ* filio Biznæ, dixiſſe R. *Simeonem Sanctum:* Alii etiam dicunt R. *Johannem* id dixiſſe, nomine R. Simeonis filii Jochai: *præſtat homini, ut projiciat ſeipſum in fornacem igneam, quam ut publice pudore afficiat faciem ſocii ſui.* Unde nobis hoc probatur? Ex exemplo Thamaris Gen. XXXVIII, 25. *Agnoſce quæſo.* (*Gloſſa:* Etiamſi educerent eam, ad combuſtionem, tamen non dicebat illis; cum Juda congreſſa ſum; ex eo gravida facta ſum. Et quamvis ipſe confeſſus ſit, tamen hoc ipſe a ſeipſo confitebatur.) Eadem leguntur in *Berachoth f. 43. 2. Ketbuvoth f. 67. 2. Bava Mezia f. 59. 1.* Dixit *R. Chama* filius R. Chaninæ: Per, *agnoſce*, nuncius afferebatur Jacobo patri Joſephi, rei qua ipſe dolore afficiebatur. Per, *agnoſce*, annunciabatur Judæ. Prius; quia dicitur Gen. XXXVII, 32. *Agnoſce* נָא *quæſo, num tunica filii tui ſit.* Poſterius; quia dicitur, Gen. XXXVIII, 25. *Agnoſe* נָא *quæſo, cujusnam,* &c.? Dictio נא *Na* nihil aliud ſignificat, quam petitionem. Dixit ſcilicet Thamar ad Judam: quæſo te, agnoſce faciem Creatoris tui, & ne abſcondas oculos tuos a me: v. 26. *Et agnovit Juda, & dixit: Juſtior eſt me.* Hoc ipſum eſt, quod dixit R. Chanina filius Biznæ, dixiſſe R. Simeonem Sanctum: quia יוֹסֵף Joſeph ſanctificavit nomen Dei clam, meritus eſt, ut ei adderetur litera una de nomine Dei Opt. Max. יהוה: quia ſcribitur Pſal. LXXXI, 6. *Teſtimonium* בִּיהוֹסֵף *in Jehoſeph poſuit eum.* Quia יְהוּדָה Judas ſanctificavit nomen Dei palam, meritus eſt, ut vocaretur totus de nomine Dei Opt. Max. יהוה, Poſtquam Judas confeſſus eſſet & dixiſſet Gen. XXXVIII, 26. *Juſtior eſt me;* exivit filia vocis, (ſeu vox cœlitus audita eſt,) & dixit: Tu liberaſti Thamarem & duos filios ejus ex igne. Ut vivis, (per vitam tuam juro;) ſancte tibi promitto, me liberaturum per meritum tuum tres poſterorum tuorum ex igne. Quinam illi ſunt? Chananias, Miſael & Azarias: Dan. III. Unde Judas ſciverat, Thamarem a ſe eſſe impraegnatam, cum ſuſpicari poſſet, forte alios etiam cum eo congreſſos fuiſſe, ut diceret, Gen. XXXVIII, 26. *Juſtior eſt me?* Scilicet egreſſa filia vocis dixerat, Ex me prodierunt occulta. (*Gloſſa:* Res ſecretæ, quæ decretæ ſunt coram Deo; quod prodibunt ex ea reges. Impoſſibile autem erat, ut prodirent ex alio, præter Judam: quia ſcribitur Gen. XLIX. *Catulus leonis Juda,* &c.) Gen. XXXVIII, 26. *Et non addidit cognoſcere eam.* Dixit *Samuel* ſenex, ſocer R. Samuelis filii R. Immi, nomine R. Samuelis filii Immi; ſignificari his verbis, quod, cum cognoſceret de ea, eam juſtam eſſe, & ex intentione glorificandi Dei nomen hoc feciſſe, poſtea non deſtiterit ab ea. Scribitur hic, *Et non addidit amplius cognoſcere eam.* Et ſcribitur ibi, Deut. V, v. 22. *Vox magna, & non addidit.*

Matth.

Digitized by Google

Matth I, v.5.) Salmoe genuit Boos & Rachab, Boos autem genuit Obed ex Ruth &c.

Zevachim f. 116. 1. Meretrix Rahab (de qua Matth. I, 5.) dixit Joſ. II, 10. *Quia audivimus, quod Dominus areſecerit aquam maris algoſi.* Quid cauſæ eſt, quod ibi Joſ. V, 1. *Et non ſtetit amplius Spiritus in viro?* Scilicet ſignificare voluit, quæ ſi vel etiam arrigere vellent membrum ſuum virile ad congreſſum, tamen non riguerit, nec arrigere potuerint. Unde autem illa hoc ſciebat? Quia dixit, *Mar*, (Doctor aliquis Talmudicus;) Nullum fuiſſe, principem & ducem, qui non congreſſus fuerit cum Rachab meretrice. Dictum perhibetur: 10 annos natam fuiſſe Rachab meretricem tum, cum exibant Iſraëlitæ ex Ægypto: Scortatam autem fuiſſe 40. annos, quos exegerunt Iſraëlitæ, in deſerto, & proſelytam factam fuiſſe poſt quinquageſimum annum ætatis. Dixerat ea: Condonet mihi Deus mea peccata, pro mercede funis, feneſtræ & lini. (*Gloſſa:* Traditur: ita eam dixiſſe; Domine mundi, per tria peccavi; per tria fiat condonatio. Per funem, & linum & feneſtram. Nam adulteri aſcendebant ad eum funibus, via feneſtræ, & deſcendebant, & quoque abſcondebat eos in linis ligni, & per ea ipſa tria, merita eſt, liberando legatos.)

Megilla f. 14. 2. Regeſſit R. עינא *Ina* ſenex R. Nachmano: Octo Prophetæ, iique ſacerdotes exiverunt, (orti ſunt) a Rachab meretrice. Et hi ſunt illi. 1. Neria. 2. Baruch. 3. Seraja. 4. Machasja. 5. Jeremias, 6. Hilkia. 7. Chananel. Et 8. Sallura. R. Juda dicit: Etiam Huldam Prophetiſſam ex nepotibus, ſeu poſteris Rahab meretricis ortam fuiſſe. Scribitur hic (2. Reg. XXII, 14.) Filii חקוה *Tikva.* Et ſcribitur ibi, (Joh. II, v. 18.) *funiculum* תִּקְוַת *Tikvath*, h. e. *dibaphi fili.* Cui dixit, Ina ſenex; aliqui autem dixerunt, urna nigra: (*Gloſſa*: hoc eſt, Rabbinus aliquis brevis, craſſus & niger:) ex meo, & ex tuo deſignetur prælectio. (*Gloſſa:* quaſi diceret; per me, & per te clare exprimatur veritas hujus rei; hoc, aut illud fuit.) Quia Joſua Rahab meretricem in uxorem duxit: Num autem Joſuæ ſemen fuit? Atqui ſcribitur 1. Chron. VII, 27. *Nun filius ejus, Joſua filius ejus* (*Gloſſa:* Tribus Ephraimi genealogiam recenſet Scriptura, usque ad Joſuam: a Joſua autem & deinceps, neminem recenſet. Reſpondeo: Joſuam quidem nullos habuiſſe filios, habuiſſe autem eum filias. Extra controverſiam & de Jeremia & Chananele, eos eſſe Prophetas; de quibus expreſſe illud enunciatur Jer. XXXII, 7. Item de Baruch (cap. XXXVI, 18.) & Seraja, cap. LI, 59. (*Gloſſa:* invenimus autem de diſcipulis Prophetarum, quod fuerint Prophetæ, 2. *Reg. II, 15.*) Sed de Patribus illorum Neria, Machasja, &c. Unde nobis autem conſtat, eos fuiſſe Prophetas? ſcilicet ſecundum

dum

Digitized by Google

dum id, quod eſt Ulæ: quia dixit *Ula;* ubicunque commemoratur nomen alicujus, & nomen Patris ejus, inter Prophetas, certum eſt, eum eſſe Prophetam filium Prophetæ. Ubi autem commemoratur nomen alicujus, omiſſo nomine patris ejus, certum eſt, eum eſſe Prophetam, ſed non filium Prophetæ. Ubi nomen alicujus, & nomen urbis ejus nominatim exprimitur, certum eſt, eum ex illa urbe eſſe oriundum. Ubi autem nomen alicujus exprimitur, omiſſo nomine urbis ejus, certum eſt, eum Hieroſolymis natum eſſe. In *Miſchnica traditione* traditur: Cujuscunque opera, & opus patris ejus clauſa ſunt, (vel, non definite expreſſa) & ſigillatim tibi aliquid, de uno illorum Scriptura enunciat, id fit in laudem; ut Zephan. I, 1. *Verbum Domini, quod fuit ad Zephaniam, filium Cuſchi, filium Gedaliæ.* Certum eſt, quod hic ſit juſtus, filius juſti. Cujuscunque autem ſigillatim tibi mentionem facit Scriptura, de uno illorum, id fit in vituperium: ut Jerem. XLI, 1. *Et fuit in menſe ſeptimo, venit Iſmaël, filius Nethaniæ, filius Eliſamæ.* Certum eſt, eum eſſe impium, filium impii. Dixit R. Nachman; Malachias eſt Mordechai. Quare autem vocatur nomen ejus מלאכי *Maleachi?* Quia fuit ſecundarius לַמֶּלֶךְ regi, (Secundus a rege.) Eſter. X, 3. Regero ego: Baruch filius Neriæ & Seraja filius Maaſchiæ, & Daniel, & Modechai, Bilſan & Haggai, Zacharias & Malachias; omnes illi prophetarunt in anno ſecundo Darii. Reſponſio: *Traditio* eſt; Dixit R. Joſua filius Korchæ: Malachiam eſſe Eſram, Sapientes autem; Malachiam eſſe nomen ejus. Dixit R. *Nachman:* Opinio fert, ſecundum eum, qui dixit; Malachiam eſſe Eſram: quia ſcribitur in prophetiis Malachiæ, Eſter. II, 11. *Prævaricatus eſt Juda, & abominatio facta eſt in Iſraël, & Hieroſolyma; quia profanavit Juda Sanctum Domini, quem dilexit, & ambit filiam Dei peregrini.* Quis autem ſeparavit uxores peregrinas? Eſra, quia ſcribitur, Eſr. X, 2. *Et reſpondit Schechanias, filius Jehiel, ex filiis Elam, & dixit ad Eſram: nos deliquimus in Deum veſtrum, & collocavimus uxores peregrinas.* Tradiderunt *Rabbini:* Quatuor mulieres fuerunt in mundo. 1. Sara. 2. Abigail. 3. Rachab & 4. Eſter. Secundum eum autem, qui dixit Eſteram ſub fulvam fuiſſe, ille excipit Eſteram, & includit Vaſti. Tradiderunt *Rabbini:* Rachab, nomine ſuo audito, ad fornicationem irritavit. (*Gloſſa:* Si quis commemoret nomen ejus, trahitur libidine ſcortationis; Jaël, voce ſua; Abigail, memoria ſui; Michal, aſpectu ſui.) Dixit *R. Iſaac:* Quicunque dicit, Rachab, Rachab, ſtatim pruritum ſentit, & afficitur fluxu ſeminis. Cui dicebat R. Nachman: Ego dico, Rachab, & nihil afficior. Cui ille reſpondebat: Ego hoc intelligo de eo, qui ſcit eam, & diſcrete novit eam.

Berachoth f. 7. 2. Quare vocata eſt רוּת Ruth? Reſpondit R. Johannes? quia merita eſt, ut ex ea egrederetur David, qui רִוָּהוּ inebriavit Deum Opt. Max. canticis & hymnis.

Sota f. 47. 1. Dixit R. Chanina: Propter 42. oblationes, quas obtulit Balak ex Moab Num. XXIII, 1. &c. abſorpti ſunt 42. pueri ex Iſrael, 2. Reg. II, v. 24. Itane? Atqui dixit *R. Juda,* dixiſſe Rabum: Semper ſtudeat homo in Lege, & in rebus præcepto debitis; ſi maxime id non fiat לשמה, nomine ejus ipſius, (ſed alius reſpectus) cauſa. Nam mediante eo, quod non fit ejus ipſius cauſa, devenit tandem eo, ut faciat id ejus ipſius cauſa. Ex mercede enim 42. oblationum, quas obtulit Balak Rex Moab, meritus eſt, ut oriretur ex eo Ruth, ex qua ortus eſt Salomo, de quo ſcribitur 1. Reg. III, v. 4. *Mille holocauſta offerebat Salomo.* Et dixit *R. Joſe* filius Chuni; Ruth filia Eglonis, filii Balaki fuit.

Matth. I, v. 11.) Joſias genuit Jechoniam & fratres ejus &c.

Joſias dicitur genuiſſe Jechoniam. De quo ſcribitur in *Horajoth f. 11. 2.* & *Kerithuth f. 77.* (Baſileenſ. editio, f. 5. 2.) Jehoachazum unxerunt, propter Jehojakimum: quia hic illo erat natu major, adeoque ad regnum dignior videri poterat. Quid autem? Num hic illum ætate anteceſſerit? Atqui ſcribitur 1. Chron. III, 15. *Et filii Joſiæ, primogenitus Johannes, & ſecundus Jojakim, & tertius Zedekias, & quartus Sallum.* Dixit autem R. *Johannes:* Sallum hunc, eundem eſſe cum Zedekia; Johannem, eundem cum Jehoachaſo. Omnino ergo Jehojakim eſt natu maximus eorum. Quare autem Johannem vocavit primogenitum? ſcilicet, quia regnaverat primus in ordine. Et quid? Num regnent minores natu, ante natu maximum? Atqui ſcribitur 2. Chron. XXI, 3. *Et regnum dedit Joramo: quia ipſe erat primogenitus?* Reſpondeo; Joramum impleviſſe locum patrum ſuorum; (*Gloſſa:* Nam dum ad huc erat juſtus, implebat locum patrum ſuorum, poſtea autem degeneravit;) Jehojakimum autem non impleviſſe locum patrum ſuorum. Quomodo dicere potuit Doctor Talmudicus, Sallum hunc eumdem eſſe cum Zedekia; Johannem cum Jehoachaſo; cum tamen ſinguli ſigillatim enumerentur, & ſcribatur, *& tertius, & quartus,* v. 15.? Quid *tertius?* Tertius ſcilicet reſpectu filiorum ſeu natu. Quid *quartus?* Quartus ſcilicet reſpectu regni, ſeu quartus in ordine regnavit. Quia ab initio regnavit Jehoachaz, poſtea autem Johojakim, poſtea autem Jechonia, poſtea autem Zedekias. *Schekalim f. 9. 1.* Tradiderunt *Rabbini:* Eundem eſſe Sallum & Zedekiam. Quare autem vocatum eſt nomen ejus שַׁלּוּם *Sallum?* Quia erat מְשֻׁלָּם perfectus in operibus ſuis. (*Gloſſa:* quia juſtus perfectus erat, præditus bonis operibus.) Nam dicunt Sal-

Sallum vocatum eſſe: quia שלמה perfectum, vel ad finem perductum erat regnum domus Davidis in diebus ejus. Quodnam autem erat nomen ejus? Matthanias erat nomen ejus: quia dicitur 2. Reg. XXIV, 17 *Et regem fecit rex Babyloniæ Matthaniam patruum ejus, pro eo, & convertit nomen ejus in nomen Zedekiæ.* Dixerat Nebucadnezar ad illum יה יצדיק Dominus juſtificet ſuper te judicium, ſi rebellaveris in me: quia dicitur Jer. LII, v. 11. *Et adduxit eum in Babyloniam.* Et ſcribitur, 2. Chron. XXXVI, 12. *Et etiam in regem Nebucadnezarem rebellavit, qui adjuraverat eum per Deum.*

Matth. I, v. 12.) Jechonias genuit Sealthielem &c.

Sanhedrin f. 37. 2. Dixit R. *Juda;* exilium tria expiat, ſcilicet pœnam gladii bellici, famis & peſtilentiæ: quia dicitur Jer. XXI, 9. *Sic dixit Dominus, manens in urbe hac, morietur gladio, fame, & peſtilentia: & qui exit & deficiet ad Chaldæos, obſidentes vos, vivet, & erit ei anima ipſius in prædam.* R. *Johannes* dicit: Exilium expiat omnia: quia dicitur Jer. XXII, 30. *Scribite virum iſtum ſolitarium, virum, cui non ſuccedet proſpere in diebus ſuis: quia non proſperabitur vir ex ſemine ejus, ſedens ſuper throno David, & dominans amplius Judæ.* Poſtquam autem in exilium iviſſet, ſcribitur, 1. Chron. III, 17. *Et filii* Jechoniæ אַסִּר *Aſſir* שְׁאַלְתִּיאֵל *Sealthiel filius ejus.* (In edit. Baſileenſi ſcribitur., *Aſſir filius ejus,* &c. Sed in Amſtelod. בְּנוֹ *filius ejus,* omiſſum eſt. In utroque exemplari, pro שְׁאַלְתִּיאֵל *Sealthiel,* ſcribitur שלתיאל *Salathiel.*) Scilicet dictus erat (Sealthiel,) אסיר *Aſſir:* quia conceperat eum mater ejus in domo האסורין vinctorum (h. e. in carcere.) שלתיאל *Salathiel* autem dictus erat: quia שְׁתָלוֹ אֵל plantaverat eum *Deus.* Nam non ſecundum morem eorum qui plantantur (h. e. non ordinario modo naſcendi,) perhibent eum natum eſſe. Traditione enim edoctus ſum, quod fœmina non concipiat, ſi vir ſtans cum ea ſtante rem habeat. Mater autem Salathielis dicitur eum concepiſſe ex marito ſtante (*Gloſſa:* Nam carcer, quo ambo erant concluſi, tam anguſtus, erat, ut ſpatium cubandi non pateretur.) *Alia expoſitio:* שלתיאל *Salathiel* dictus erat: quia כשאל rogatus erat אל Deus, propter exſecrationem ſuam irritam reddendam. (*Gloſſa:* ut Deus ſolveret illi decretum, quod juraverat, non fore ei filium, Jerem. XXII, 30. Et ſolutum ſeu retractatum fuiſſe cœlitus juramentum illud.) זְרוּבָבֶל *Zerubbabel,* dictus erat: quia נזרע ſatus erat in בָּבֶל Babele. Quodnam autem erat nomen ejus? Nehemias filius Chabaliæ erat nomen ejus.

Matth. I, v. 18.) At JEſu Chriſti generatio hæc erat: deſponſata enim matre ejus Maria Joſeph &c.

Maria dicitur hic *deſponſata eſſe Joſepho;* & v. 20. vocatur *uxor Joſephi.* Ad quæ verba *Druſius* in præteritis varia notat, de ſponſalium & matrimonii jure apud Judæos, ex aliis Judæorum libris; quæ tamen omnia derivata ſunt ex Talmude; imprimis Tractatu *Kidduſchin*, ſeu de Sponſalibus, in quo ſtatim ab initio in Miſchna ita (*fol. 2. 1.*) traditur: Mulier acquiritur ſuo marito, tribus modis. Ipſa autem acquirit ſeipſam, ut penes ſe ſit poteſtas nubendi alteri viro, duabus rationibus. *Illa* acquiritur 1.) argento, ſeu pecunia. 2.) inſtrumento matrimoniali ſcripto. Et 3.) coitu. 1. *Argento;* domus ſeu Schola *Schammai* dicunt; Mulierem a viro acquiri dato denario, & re, quæ æquivalet denario. Domus autem *Hillelis* dicunt; eam acquiri, data ſaltem Pruta, ſeu numo minuto, & eo, quod æquivalet minuto. Quantus autem eſt minutus nummus? Pars una ex octo partibus aſſarii Italici. *Ipſa* autem acquirit ſeipſam (1) libello repudii, a marito accepto. Et (2) morte mariti. Apud Judæos vir mulierque inter ſe deſpondebantur actu, qui ab ipſis vocatur קִדּוּשִׁין, quaſi dicas, *conſecrationes*, vel אֵרוּסִין *Sponſalia*, ſuntque de futuro aliquando matrimonio; unde interdum hoc fiebat, adhuc utraque parte in juniore, ætate conſtituta, adeoque diu ante nuptias initas: Talia autem Sponſalia certo modo erant ſolennia, & publica, coram teſtibus, data arrha, &c. fieri ſolito. Qua in parte differebant ab eis Sponſalibus, quæ dicebantur שִׁדּוּכִין, & fiebant privatim, opera proxenetæ, partes inter ſe matrimonio copulandas conciliantis: paulo ante nuptias initas actus deſpondendi vocabatur לְקוּחִין *acceptiones*, item נִשּׂוּאִין *ductiones*, cum quis ſponſam ſuam ducebat uxorem, actu conſecrationis nuptiarum inito ſub חוּפָּה ſeu thalamo: quem ſequebatur הכנסה introductio uxoris in domum.

MATTHÆI CAP. II.

verſ. 1.) At Jeſu nato in Bethlehem Jehudæ in diebus Herodis Regis &c.

De *Herode* Rege leguntur præ aliis *ἀξιομνημόνευτα*, ſequentia.

Bava Bathra f. 3. 2. Ad id, quod dicebatur בבא בוטא *Baba Buta* conſilium dediſſe Herodi de deſtruenda domo Sanctuarii, poſtea ſcribitur: Et Baba Buta quomodo dederit conſilium Herodi ad deſtruendum domum Sanctuarii? Atqui dixit R. *Chasda*, ne deſtruat vir Synagogam, donec ædificarint Synagogam aliam. Si vis, dicam, ideo id conſilium ei dediſſe; quia videbat ſciſſuram in ea: Aut, ſi malis, dicam: regnum, ſeu regiam poteſtatem, diverſum facere: quia eam non pœnitet ſententiæ, regio decreto ſemel

edito

Digitized by Google

edito. Nam dixit *Samuel;* ſi dixerit regia poteſtas, transferam montes; transfert montes, nec pœnitet eum ſententiæ, ut eam mutet. Herodes ſervus domus Haſmonæorum injiciebat oculos ſuos in aliquam puellam (aulicam.) Die quodam audiebat idem ille vir filiam vocis (ſeu vocem cœlitus editam) dicere: quicunque ſervus jam rebellaverit, proſperos habebit ſucceſſus. Quare ſurrexit, occiſis omnibus herilem poteſtatem in ſe habentibus, relicta ſuperſtite ſola illa puella. Quæ cum vidiſſet, quod ſe vellet ducere uxorem, aſcendebat in tectum, & edita voce clamabat: Quicunque venit & dixit; e domo Chaſmonæorum venio, ſeu ortum habeo, eſt ſervus: quia nemo ex illorum familia ſuperſtes eſt relictus, præter me ſolam. Deinde puellam illam e tecto in terram delapſam, ſumtam Herodes abſcondebat 7. annos in melle. Sunt, qui dicunt, eum cum illa congreſſum eſſe: probant hoc ex verbis: ecce, *quia abſcondebat eam*, quod eum in finem putant ab eo factum eſſe, ut ea uteretur ad ſuam libidinem. Qui autem negant, eum cum illa congreſſum; hic *quod abſconderit eam*, ideo factum, putant, ut dicerent: eum filiam regis duxiſſe uxorem. Dixerat; Quis eſt, qui argute interpretatur locum illum Deut. XVII, 15. *E medio fratrum tuorum pones ſuper te regem.* (Reſpondente aliquo:) Rabbinos ita interpretari: ſurrexit Herodes, & occidit omnes Rabbinos, ſolo relicto ſuperſtite Baba filio Butæ, ut ab eo caperet conſilium. Circumdabat oculos ejus corona facta ex ſetis erinaceis, perforante ſeu pungente oculos ejus. Die quodam veniens, ſedebat coram Baba filio Butæ, hic verbis eum affatus: Doctor, videris mihi malus ſervus. Quid fecit? Dixit ei, quid faciam ei? Reſpondente aliquo iſti Rabbino: Doctor, maledicamus ei. Regerebat ei Baba filius Butæ: *Etiam in animo tuo ne maledicas regi.* Eccleſ. X, 20. Altero dicente: at hic non eſt rex; Reſpondebat Baba; dummodo ſit dives e vulgo. De tali tamen etiam ſcribitur; *Et in conclavibus cubilis tui ne maledicas diviti.* Et ſi ſaltem fuerit princeps, tamen de eo ſcribitur, *Et principi in populo tuo, ne maledicas.* Exod. XXII, 28. Altero regerente; hoc intelligendum eſſe de tali principe, qui facit opus populi tui. At iſte (Herodes,) non facit opus populi tui: Reſpondebat ei Baba; Metuo ab eo. Altero regerente: at nemo adeſt, qui abeat indicatum ei: Nam ego, & tu ſoli confidemus. Reſpondebat ei Baba; ſcribitur, *Quia avis cæli provehet vocem: & præditus alis, indicabit verbum* Eccl. X, 20. Dicebat Herodes ad Babam: Ego ipſe, ſi ſciviſſem, quod Rabbini adeo luceant, non occidiſſem eos. Nunc (*Gloſſa:* nihilominus ego & tu Miſchnam tractamus hic ſeu ſtudemus, & nemo audit,) quod remedium eſt iſti viro? (Hoc eſt quomodo ego Herodes in integrum reſtitui, ſeu reparari poſſum?) Cui ille reſpondebat: Ille extinxit (h. e. quia tu extinxiſti,) lucem mundi: nam ſcribitur

Digitized by Google

bitur Prov. VI, 23. *Quia lucerna eſt præceptum, & lex, lux:* ergo eat & ſtudeat (h. e. tu ergo eas & ſtudeas) in luce mundi: quia ſcribitur, Eſa. II, 2. ונהרו *Et ſplendebunt apud eum omnes gentes.* Sunt, qui dicunt; ſic eum dixiſſe illi: ipſe excœcavit (h. e. tu excœcaſti) oculum mundi: quia ſcribitur, Num. XV, 24. *Et erit, ſi ab oculis excæcatus* &c. Ergo eat & ſtudeat, (h. e. ergo eas & ſtudeas) in oculo mundi: h. e. ſtudeas reparare templum Dei:) nam ſcribitur, *Ecce ego profano Sanctuarium meum, excellentiam fortitudinis veſtræ, deſidertum oculorum veſtrorum.* Ezech. XXIV, 21. Quo audito, Herodes dicebat Butæ: Metuo a regno Romanorum. Cui ille reſpondebat: mitte legatum ad Romanum Imperatorem, & moretur annum, & redeat annuo ſpatio. Interea temporis deſtruebat Herodes domum DEI veterem, & conſtruebat ſeu ædificabat novam iterum. Ita re geſta mittebant Romani ad Herodem legatum, qui diceret; ſi non deſtruxiſti eam, ne poſthac deſtruas. Si autem jam deſtruxiſti, cave, ne iterum ædifices. Si autem deſtruxiſti, & iterum ædificaſti, malus ſervus es: poſtquam ſervi ſumunt ſibi poteſtatem regiam. Si arma tua, quibus te extuliſti, & interfeciſti vi bellica dominum tuum, apud te ſunt, quibus te jactas, ſcias, librum genealogiæ tuæ hic apud nos eſſe, e quo conſtat, te genere ſervum eſſe. Nam Herodes non erat רכא h. e. rex, neque rege natus, & ſeipſum fecit per ſe ipſum hominem nobili loco habendum, ſeu ingenuum. Quid ſignificatur voce רכא *Reca?* Regnum, ſeu rex regno præfectus: quia ſcribitur 2. Sam. III, 39. *Ego hodie* רך *Rach*, (quod alias ſignificat, *tener:* hic autem Talm. eſt) *rex, & unctus rex.* Aut, ſi malis, inde: *Et clamaverunt ante ipſum* אב רך *Ab Rech*, h. e. *pater, rex.* Ajunt: is, qui non vidit ædificium Herodis, (templum ab Herode exſtructum;) non vidit ædificium pulchrum. Quonam (quanam materia) ædificavit illud? Reſpondit Rabbah: lapidibus שישא marmoris viridis, & marmoris albi. Sunt, qui dicunt: eum ædificaſſe illud, adhibitis lapidibus כוחלא h. e. ſpeciem ſtibii referentibus, & marmoris viridis, & marmoris albi. Educebat africando & adducebat africando (h. e. lapides probe poliendo, & inter ſe ultro citroque eductos adductosque bene coaptando,) ut reciperent incruſtationem. Putabat, domum ita exſtructam incruſtandam eſſe auro. Cui dicebant Rabbini: Omitte illud; quia ita ſatis pulchra eſt: nam ſpeciem præ ſe fert intuentibus fluctuum maris. Baba filius Butæ autem quomodo (ſalva conſcientia) facere potuit ita (ut ſcilicet conſilium daret Herodi, quo ſua corrigeret malefacta?) Atqui dixit Rabus; eſtque, qui dicit, dixiſſe *R. Joſuam* filium Levi: Quare punitus eſt Daniel? Ideo, quia conſilium dedit Nebucadnezari: nam dicitur Dan. IV, 24. *Quapropter rex conſilium meum placeat tibi, & peccatum tuum eleemoſyna redime, & iniquitatem tuam, gratificando pauperibus:*

Digitized by Google

bus: ut ſit prolongatio tranquillitati tuæ, &c. Scribitur autem v. 25. *Totum venit ſuper Nebucadnezarem.* (*Gloſſa:* totum ſomnium pœnæ ſupervenit ei.) Et ſcribitur v. 26. *Et tranſactis menſibus 12.* &c. (*Gloſſa:* Propter conſilium Danielis ſuſpenderat ei, ſeu diſtulerat pœnam 12. menſes.) Si vis, dicam, alia eſt ratio ſervi, qui tenebatur præceptis ſervandis. Aut, ſi malis, dicam; aliam rationem eſſe Sanctuarii; quia, ſi non conſilium datum fuiſſet, non ædificatum fuiſſet. De Daniele autem, unde probatur, quod punitus ſit? Quia ſcribitur Eſter. IV, 5. *Et vocavit Eſter* חתך *Chatach.* Dixit autem Rabus: Per Chatach iſtum intelligi Danielem.

MATTHÆI CAP. III.

verſ. 2.) Et dicens pœnitemini &c.

v. 2. Johannes hic monet *pœnitentiam agendam eſſe;* idemque Jesus ipſe cap. IV, 17. eis, qui velint conſortes eſſe regni Cœlorum ſeu redemtionis per Meſſiam præſtitæ: quod ipſum aliqui Rabbinorum etiam ſtatuunt. v. quæ *ſupra p. 20.* &c. ſunt expoſita (ubi allegatur Dan. VII, 25. Usque ad tempus, tempora & dimidium temporis.)

verſ. 4.) Eſca autem ejus erant locuſtæ:

Cibus Johannis dicuntur fuiſſe locuſtæ; quarum aliquas in Oriente eſui fuiſſe, conſtat ex Lev. XI, 22. Ad quem locum in *Cholin f. 65. 1.* ita ſcribitur. Tradiderunt Rabbini: Lev. XI, v. 22. *Iſta ex illis comedetis*, אַרְבֶּה *Arbe locuſtam.* &c. Per אַרְבֶּה *Arbe*, intelligitur ea ſpecies, quæ vocatur alias גובאי *Gobai.* Per סָלְעָם *Solam*, ibid. intelligitur ea, quæ dicitur דשין Daſchon. Per חַרְגּוֹל *Chargol*, ibid. intelligitur ea, quæ dicitur ניפול Nippol. Per חגב *Chagab*, ibid. intelligitur, quæ dicitur גדיאן Gedian. Quorſum notanter dicendum erat, *ſecundum ſpeciem ſuam.* Ibid. quater? ſcilicet ad includendum 1) inſectum volatile vinearum (*Gloſſa:* eſt ſpecies locuſtæ, cui non eſt caput calvum,) & 2) יוחנא ירושלמית Juchanam Hieroſolymitanam (*Gloſſa:* eſt ſpecies locuſtæ, ita dictæ,) & 3) הערצוביא Haar Zubjam (*Gloſſa:* eſt ſpecies locuſtæ, Chargol dictæ, quæ habet caudam, in annis autem primis caudam non habet,) & 4) הרז בניתם Haras banitham. (*Gloſſa:* eſt ſpecies ejus, quæ dicitur Chagab, & non eſt ſimilis iſtis, quoad aſpectum.) &c.

MATTHÆI CAP. IV.

verſ. 18.) Mittentes verriculum in mare:

Projicientes rete in mare, nempe Tiberiadis. *Bav. Kama f. 81. 1. & 802.*

Tradi-

Digitized by Google

Tradiderunt Rabbini: Decem conditiones ſtipulatus eſt Joſua in diſtributione terræ, Joſ. XIV, 1. &c. ut quilibet Iſraëlitarum promiſcue ſequentium rerum liberam haberet poteſtatem, (1) paſcere in ſylvis beſtias, domino Sylvæ ea de cauſa, nemini indignante. (2) colligere ligna ex egro alterius, & colligere gramina pro pabulo pecoris, ubique locorum, excepto fœno Græco. (3) Abſcindere ſurculos, ſeu clavolas de arboribus, ad propagandum vel inſerendum, domino arboris non indignante; ubique locorum, exceptis ramis olivæ. (4) De fonte recens foſſo, cives urbis aquas depromere, quantum vellent. (*Gloſſa:* de novo fonte. Ergo multo magis de veteribus fontibus, qui erant inde a temporibus Joſuæ,) (5) מחכין piſcari hamis בימה של טבריה in mari Tiberiadis, (*Gloſſa:* Non obſtante, quod totum illud eſſet ſitum in parte Naphthali;) dummodo aliquis non expandat aulæum & inhibeat curſum navis. (*Gloſſa:* Moris eſt piſcatoribus ſudes figere in aqua, & ſepes ſtruere ex arundinibus, in quibus capiantur piſces: at hoc non permittitur, quia eſt impedimento navibus.) (6.) Ventrem exonerare retro ſepem, & vel etiam in agro, qui plenus eſſet croco. (7) Ambulare vel ultro citroque commeare in ſemitis liberæ poteſtatis, ſeu publicis; usquedum deſcenderit pluvia ſecunda. (8) Subducere ſe, ſeu recedere ad latera viarum, (*Gloſſa:* omni tempore, & vel etiam eo tempore, quo frumentum ſtat in agro, &c.) propter clavos viarum, ſeu glebas duriores (*Gloſſa:* Tempore æſtivo, vel calido exſiccatur lutum, & fit inſtar clavorum, locus quem pedibus conculcant homo & beſtia: quia calcant ibi diebus humidis ſeu pluvialibus, & fiunt ut foveæ.) (9) Errantem inter vineas divellere palmites, qui impediunt eum, quo minus pergere poſſit, & aſcendere atque deſcendere, donec exitum ſibi fecerit ex errore in rectam viam redeundi. Et (10) defunctum præcepti (h. e. qui mortuus eſt, & inſepultus jacet, dignus tamen eſt, qui ibi, ubi jacet, in campo ſepeliatur,) acquirere locum ſuum. (*Gloſſa:* locum, ubi cecidit, tempore, quo mortuus eſt, acquiſivit talis pro ſepulchro ſuo, neque dominus fundi ea de cauſa jure indignatur. Paulo poſt, *fol. 81. 2.* ad verba illa Traditionis hujus, *piſcari hamis in mari Tiberiadis* &c. notatur: Tradiderunt Rabbini; mare Tiberiadis in parte Naphthali ſitum erat. Neque hoc tantum; Sed & licebat (cuilibet Naphthalitæ) accipere plenitudinem retis in plaga meridionali; ad confirmandum ſeu implendum illud, quod dicitur, Deut. XXXIII, 23 *Mare & meridiem pro hæreditate accepit* (*Gloſſa:* Erat illi in meridionali tractu de ſicco ſpatio terræ tantum; quantum requirebatur ad trahendum rete ſuum.)

Digitized by Google

MATTHÆI CAP. V.

verſ. 6.) Beati, qui fame & ſiti tenentur juſtitiæ; quia ipſi ſaturabuntur.

Convenit cum hac Chriſti ſententia, quod legitur in *Sanhedrin f. 100. 1.* Dixit R. *Tanchum* filius Chanilai: Quicunque ſeipſum jejunio afficit propter verba Legis in hoc præſenti Seculo; Deus Opt. Max. ſaturat eum in Seculo futuro: quia dicitur Pſal. XXXVI, v. 9. *Inebriabuntur a pinguedine domus tuæ, & torrentem deliciarum tuarum bibendum eis dabis.*

verſ. 14.) Vos eſtis lux mundi.

Cum quo confer, quæ ſupra ſunt expoſita, ad Cap. I. ubi Rabbini & templum vocantur *lux mundi.*

verſ. 18.) Jota unum non tranſiverit de Lege.

In *Sanhedrin f. 107. 1.* Argutum ſermonem habuit R. דוסתאי *Doſthai,* דמן ברי (videtur eſſe Epitheton hujus Rabbini, vel proprie ſumendum *Deman Bare;* vel appellative: qui ex *Bare,* vel ex extraneis:) Cui David in Pſalmo XIX. ſimilis eſt? Mercatori Cuthæo, ſeu Samaritano. (*Gloſſa:* qui ſolet merces ſuas ita convaſare, ut quam pauciſſimæ appareant, quo minori pretio eas ferendas elocare poſſit.) Dixit coram Deo Opt. Max. *Domine mundi, errores quis intelligit?* Pſal. XIX, 13. (*Gloſſa:* Quis poteſt ſibi cavere ab erroribus?) Reſpondente Deo; condonantur tibi: pergebat David dicere: *Et ab occultis purifica me*, ibid. (*Gloſſa:* a clam factis.) Reſpondente Deo; condonantur tibi: pergebat David dicere; *Etiam a ſuperbis factis cohibe ſervum tuum,* v. 14. (*Gloſſa:* a data opera, audacter & palam factis,) ne loquantur de me Magiſtri in Scholis. Reſpondente Deo, condonantur tibi: pergebat David dicere; Ne ימשלו בי *parabolis utantur de me: tunc integer ero, & purus a prævaricatione multa (ibid.)* cum non ſcribetur peccatum meum: (*Gloſſa:* Ne ימשלו hoc eſt; ne conciones habeant de meo peccato Sapientes generationis. Et tunc integer ero, cum non ſcribetur peccatum meum: quia expunges illam ſectionem ex textu ſacro, & oblivioni tradetur res hæc in perpetuum.) Reſpondente Deo: Si litera Jod, quam abſtuli a voce שרי *Sarai,* Gen. XVII, 15. ſtabat & clamabat tot annos, donec veniret Joſua, ad cujus nomen eam addidi: quia dicitur, Deut. XXXI, 7. *Et vocavit Moſes* הושע *Hoſeam filium Nun,* יהושע *Jehoſuam:* quanto magis clamaret tota ſectio, qua peccatum tuum in ſacro Codice deſcribitur, ſi ex textu Biblico aufferretur?

Matth. V, verſ. 28.) Ego autem dico vobis, quia omnis conſpiciens mulierem ad concupiſcendam eam, jam mœchatus eſt eam in corde ſuo.

Schabbath f. 64. 1. 2. Dixit R. *Eleaſar.* Per עגיל *inaurem*, Num. XXXI, v. 50. intelligi, quod typum habet mammarum. Per כּוּמָז *cingulam pendulam*, intelligi, quod typum habet vulvæ. Dixit R. *Joſeph:* Si ita eſt; hoc ipſum eſt, quod Chaldaice interpretamur מחוך *cingulam pendulam.* Exod. XXXV, 22. h. e. rem, quæ adducit in poteſtatem גיחוך ſcortationis. Cui dixit Raba: Ex hoc ipſo textu percipio, per כּוּמָז *Cumaz*, hoc loco ſignificari, locum libidinis. Num. XXXI, 14. *Et ſuccenſuit Moſes præfectis exercitus.* Dixit R. *Nachman*, dixiſſe Rabbahum filium Aboh: Dixit Moſes Iſraëlitis; fortaſſis rediiſtis ad pravitatem veſtram priorem? (*Gloſſa:* ad opus Sittim; Scortando cum filiabus Moab. Fortaſſis ita feciſtis cum Midianitis; ut tali oblatione opus habeatis. Cui reſpondebant: v. 49. *Non deficit ex nobis ullus.* Quare Moſes dicebat eis: *Si ita eſt;* quorſum ergo offertur vobis talis oblatio? Cui illi reſpondebant: Si e poteſtate transgreſſionis exivimus, (i. e. ſi ſcortationem ipſam evitavimus;) tamen non exivimus e poteſtate laſcivæ cogitationis. Quare ſtatim factum, quod legitur, v. 50. *Et obtulimus oblationem Domini.* Traditio eſt domus R. Iſmaëlis: Quare opus habuerunt Iſraelitæ, qui in ea ipſa generatione erant, propitiatione? Quia זנו (*Gloſſa:* ſignificat מזון *cibum:* quia voluptatem perceperunt ex conſpectu oculi:) paverunt oculos ſuos conſpectu nuditatis, ſeu rei pudendæ. Dixit R. *Scheſchath:* Quare recenſuit Scriptura mundum mulierum externum, cum interno? Quaſi diceret tibi, quod, quicunque oculis conjectis in mulierem attente, intuetur ſolum minimum ejus digitum, perinde faciat, ac ſi intueretur locum pudendum.

Avoda Sara f. 20. 1. & 2. Deut. VII, 2. Non תחנם h. e. *non dabis eis* חן *gratiam.* Auxiliatur ſecundum Rabum. Quia dicit Rabus: Nefas eſt homini dicere: Quam pulchra eſt hæc gentilis fœmina! Regero ego: Exemplum eſt de Rabban Simeone filio Gamalielis, qui fuit ſuper gradu in monte Domus [illegible], & vidit gentilem fœminam aliquam admodum pulchram: dicebat ex Pſal. CIV, 24. *Quam multa ſunt opera tua, Domine!* Et quoque R. *Akiba*, viſa uxore Turni Rufi impii illius, exſpuebat, ridebat & flebat. Exſpuebat, quod orta eſſet ex gutta ſeminis fœtida; Ridebat, quod futurum eſſet, ut fieret proſelyta, eamque ducturus eſſet uxorem: Flebat, quod hanc pulchritudinem attriturus eſſet pulvis ſepulchri. Et Raba fatendo ſtetuit illud. Quia dicit R. *Mar:* Qui videt creaturas bonas, ſeu pulchras, dicit:

Bene-

Digitized by Google

Benedictus, qui tales creavit in mundo ſuo. At aſpicere eas num licet? Regero ego Deut. XXIII, v. 10. *Et carebis ab omni malo.* Quibus verbis ſignificatur, non debere hominem aſpicere mulierem pulchram, ne quidem innuptam; non uxorem alicujus, ne quidem deformem; neque veſtes coloratas mulieris; neque aſinum, neque aſinam, neque porcum, neque porcam, neque aves, eo tempore, quo inter ſe coëunt. Et ſi vel etiam plenus oculis ſit, ut Angelus mortis, tamen non aſpiciat. Dictum perhibetur de iſto Angelo mortis, quod totus plenus ſit oculis: in hora diſceſſus (mortis,) hominis ægroti ſtat ſupra cervicale ejus, manu ſua tenens gladium evaginatum, pendetque ab eo gutta venenata. Ægrotus, eo viſo, trepidat, & aperit os ſuum, & tum injicit intra os ejus guttam illam venenatam. Ab illa moritur, ab illa putreſcit, ab illa facies ejus fit lurida. Cornu anguli fuit. (*Gloſſa:* Quum reſpiciunt ad dextram vel ſiniſtram, ut intrent de introitu ad introitum, & occurrunt alter alteri in cornu anguli: ubi talem mulierem pulchram non videbat procul advenire contra ſe, ut clauderet oculos ſuos.) Et non, veſtes coloratas mulieris (aſpiciat.) Dixit R. *Judas*, dixiſſe Samuelem: Ne quidem eam quis aſpiciat, quam pictores illinunt pictam in pariete. Dixit R. *Papha:* Et de eo, qui diſcrete agnoſcit eas veſtes, quæ ſupra eas ſunt. (*Gloſſa:* mulier, quæ ſolet eas induere.) Dixit *Raba:* Quia etiam in Miſchna tradere voluit: *& non veſtes coloratas mulieris:* non autem tradere voluit, *veſtes colorum*, percipio inde. Dixit R. *Chasda:* Iſta tum valere, ſi ſint veteres; ſed ſi ſint novæ; nihil nobis in eo caſu metuitur. Nam ſi non dixeris ita: nos veſtem quomodo daremus? Cum ecce aſpiciat. Et ſi tua ratio valeret, ecce, quia dixit R. *Judas:* Si ſit ſpecies cum ſpecie ſua (ſi coëat pecus, cum pecude ſuæ ſpeciei,) licitum eſt homini intromittere manibus membrum maris, ut fibulam ſeu ſtylum in calamum. Ecce ſane aſpicit, ſed in opere ſuo occupatur: (*Gloſſa:* cor ejus intentum eſt ad opus ſuum, & obliviſcitur laſcivæ cogitationis.) Hic pariter etiam, in opere ſuo occupatur. &c. Paulo poſt: Tradiderunt Rabbini: Deut. XXIII, 10. *Et cavebis ab omni re mala.* Ne homo laſcive cogitet interdiu, & veniat in poteſtatem pollutionis noctu. Hinc dixit R. *Pinehas* filius Jair: Lex adducit in poteſtatem admonitionis; admonitio adducit in poteſtatem agendæ alacritatis; agenda alacritas adducit in poteſtatem innocentiæ; innocentia adducit in poteſtatem abſtinentiæ; abſtinentia adducit in poteſtatem puritatis; puritas adducit in poteſtatem pietatis; pietas adducit in poteſtatem manſuetudinis; manſuetudo adducit in poteſtatem timoris, ſeu fugæ peccati; fugæ peccati adducit in poteſtatem ſanctitatis; ſanctitas adducit in poteſtatem reſurrectionis Spiritus Sancti; Spiritus Sanctus adducit in poteſtatem reſurrectionis mortuorum. Pietas autem omnium earum virtutum eſt maxima: quia dicitur

Digitized by Google

Pſal. LXXXIX, 20. *Tunc dixiſti in viſione, ad pios tuos.* Diſſentit autem R. *Joſua* filius Levi: quia dicit R. Joſua filius Levi; Manſuetudinem earum omnium eſſe maximam: quia dicitur Eſa. LXI, 1. *Dominus Deus ſuper me, ideo Dominus unxit me, ad annunciandum manſuetis.* Non dicitur, *piis*, ſed *manſuetis.* Ecce hinc colligis diſcendo, quod manſuetudo omnium earum ſit maxima.

verſ. 28.) Qui videt mulierem, ad concupiſcendam eam. &c.

Rabbinicum fuiſſe commentum cogitationem peccandi, non haberi pro peccato, ex ſequenti loco liquet. In *Kidduſchin f. 40 1.* Cogitatio bona habetur pro opere: quia dicitur Mal. III, 16. *Tunc collocuti ſunt timentes Domini, alter cum altero; & auſcultavit Dominus, & audivit, & ſcriptus eſt liber monumenti coram ipſo, timentibus Domini, & cogitantibus nomen ejus.* Dixit R. *Aſe:* Si vel ſaltem cogitaverit homo facere rem præcepto debitam, vi autem impeditus fuerit, quo minus efficere eam potuerit; imputat ei textus Scripturæ perinde, ac ſi feciſſet eam. Cogitationem malam Deus Opt. Max. non habet pro opere: quia dicitur Pſal LXVI, 18. *Pravitatem ſi vidi in corde meo, non audiet Dominus.* At vero, quid ego confirmo; *Ecce ego adduco ad populum iſtum malum, fructum cogitationum ipſorum!* Jer. VI, v. 19. ſcilicet cogitationem, quæ facit opus, Deus Opt. Max. habet pro opere. Cogitationem autem in qua nullum eſt opus, Deus Opt. Max. non habet pro opere. At vero huic obſtare videtur, quod ſcribitur Ezech. XIV, 4. *Ut apprehendat Iſraël in corde ſuo.* Reſpondit R. Acha filius Jacobi: Hoc ipſum de Idololatria eſſe intelligendum, quod ſcribitur. Quia dixit *Mar* (Doctor aliquis Talmudicus:) Gravius quid eſt idololatria? Nam omnis qui negat idolum, eſt, ut qui confitetur Legem univerſam. *Ula* dixit: Hoc quod ſcribitur Jer. VI, 19. intelligendum eſſe de transgrediente & iterante; ſecundum R. *Hunam:* quia dixit R. *Huna;* poſtquam homo transgreſſus eſt tranſgreſſionem, & iterat eam, permittitur ei. Eamne permitti ceu licitam, putesne? Non certe hoc voluit dicere: Sed, quod, ſi ei aliquoties aſſueſcat, ei talis tranſgreſſio perinde fiat familiaris, ac ſi eſſet res licita, putetque tandem ſibi impune licere peccare. Dixit R. *Abtui*, nomine R. Chaninæ: Præſtat homini, ut transgrediatur transgreſſionem clam, quam ut profanet nomen Dei palam: quia dicitur Ezech. XX, 39. *Et vos domus Iſraël, ſic dixit Dominus: quisque deos ſuos ſtercoreos ite, colite: ſi vos non obeditis mihi. Et nomen ſanctum non profanetis.* (*Gloſſa: profanetis:* nempe palam; quia qui videt, vilipendit gloriam Dei.) Dixit R אילעא *Ailea:* ſi videat homo, quod figmentum ſuum (concupiſcentia ſeu libido) prævaleat ſibi, ſeu fortius ſe ſit, eat in locum, ubi non cognoſcunt ipſum, & inducet linteamina

Digitized by Google

amicta nigra, (*Gloſſa:* ut non videat ſeipſum: forte enim mollietur cor ejus tacite. Et quoque ſi peccet, nemo valde curat; quia non magni fit in oculis eorum; idcirco induat nigras veſtes,) & tegat ſe nigris, & faciat potius, ſicut cor ſuum deſiderat, quam ut profanet nomen Dei palam. Itane? Atqui Traditio eſt: Quicunque non parcit gloriæ, Poſſeſſoris (Dei) ſui, ei convenit, ut non veniat in venturum Seculum. Quid illud? *Rabbah* dicit; per hoc intellig eum, qui contemplatur iridem ſine timore & reverentia. R. *Joſeph* dicit; per hoc intelligi eum, qui transgreditur transgreſſionem clam. Reſpondeo, non eſſe contradictionem: alterum enim, intelligendum eſt de eo, qui potuit inflectere, ſeu domare ſuum figmentum: alterum, de eo, qui non potuit inflectere figmentum ſuum. &c.

In *Nedarim f. 20. 1.* Traditio: Perpetuo ne ſis aſſuetus votis edendis: quia tandem eveniet tibi, ut prævariceris in juramentis. Neque ſis aſſuetus apud populum terræ: quia tandem eveniet tibi, ut faciant te edere de fructibus nondum decimatis. Neque ſis aſſuetus apud ſacerdotem, qui eſt ex populo terræ: quia tandem eveniet tibi, ut faciat te edere de Truma, ſeu ſeparata oblatione. Neque plurimum confabuleris cum muliere: quia tandem eveniet tibi, ut venias in poteſtatem adulterii. *R. Acha* filius R. Joſiæ dicit: Quicunque aſpicit mulieres, tandem evenit ei, ut veniat in poteſtatem transgreſſionis. Et quicunque aſpicit calcaneum mulieris, erunt ei liberi, qui non ſunt decori, vel idonei. Dixit R. *Joſeph:* Etiam is, (tales habebit,) qui aſpicit mulierem ſuam, cum laborat menſtruo. Dixit *R. Simeon* filius, Lakiſch: calcaneum ejus, de quo tradere voluit, eum non eſſe aſpiciendum, de loco immundo intelligere voluit: quia ipſe intentus eſt, verſus calcaneum. Traditio: Exod. XX, 20. *Ut ſit timor ejus ſuper facie veſtra* (per hoc intelligitur, pudor.) *Ne peccetis:* quo ducere voluit; pudorem inducere in poteſtatem timoris peccati. Hinc dixerunt: bonum ſignum eſſe in homine, cum ipſe eſt pudibundus. Alii dicunt: Quicunque hominum eſt pudibundus, non cito peccat. Item; Is qui non habet pudorem faciei, certum eſt, quod majores ejus non ſteterint ad montem Sinai. (*Gloſſa:* quia inde, ut rem hæreditariam, acceperunt pudorem.) Dixit *R. Johannes* filius דהבאי Dahabai: Quatuor res narrarunt mihi Angeli miniſterii. 1) Claudi (nati) quare ſunt? Quia parentes invertunt menſam ſuam. (*Gloſſa:* in congreſſu conjugali, maritus ſuccumbit, & uxor incumbit, contra modum ejus ordinarium.) 2) Muti quare ſunt? Quia oſculantur illum ipſum locum (membra genitalia.) 3) Surdi quare ſunt? Quia colloquuntur in hora concubitus. 4) Stulti quare ſunt? Quia aſpiciunt illum ipſum locum, (membra ſcil. genitalia.) Sed quæro ego: Salutata matre ejus, rogarunt; Quare filii tui ſupra modum pulchri ſunt? Quibus illa reſpon-

dit: Quia ipſe (maritus meus,) non colloquitur (*Gloſſa:* concumbit) mecum, neque in principio noctis, neque in fine noctis; Sed in media nocte. Et cum ipſe colloquitur (concumbit) revelat palmum (de veſte mea,) & obtegit palmum, (*Gloſſa:* eum ipſum palmum de veſte, & ſic facit, usquedum congrediatur mecum:) & perinde ei (marito meo) videtur ac ſi coegiſſet eum dæmon. (*Gloſſa:* Quia congreditur cum ea fortiter, & perinde videtur, atque is, quem co git dæmon.) Aliqui autem dicunt, quod obtegat ſe totum, ut homo, qui metuit ſibi a dæmone.) Et dicebam ad eum: quare ita tegeris? Reſpondebatque mihi maritus ille meus, ideo, ne conjiciam oculos meos in mulierem aliam, & inveniantur filii ejus (mei) ſubire poteſtatem ſtatus ſpuriorum. Reſpondeo: non eſſe contradictionem: alterum enim intelligendum eſt de rebus concubitus; alterum de rebus aliis. &c.

Kidduſchin f.39.2. Traditio: Non eſt tibi ullum præceptum, qualecunque ſeu quantulumcunque etiam, quod ſcribitur in Lege, ſi juxta ſe habeat promiſſum domum mercedis, quin ab eo reſurrectio mortuorum dependeat. De reverentia parentibus exhibenda ſcribitur Deut. V, 16. *Ut prolongent dies tuos, & ut bene ſit tibi.* De dimiſſione nidi ſcribitur Deut. XXII, 7. *Ut bene ſit tibi, & prolonges dies.* Ecce fuit quidam, cui dixit pater ipſius; aſcende in palatium & affer mihi pullos. Quare ille, conſcenſo palatio, dimiſſaque matre pullorum, allaturus pullos, in reditu decidit, caſuque mortuus eſt? Ubi ergo bonitas dierum ejus eſt? Quare hæc non ita ſimpliciter ſunt intelligenda: Sed ſenſus horum verborum, *ut bene ſit tibi,* v. 16. eſt: in Seculo, quod totum bonum eſt. Horum autem, *ut prolongent dies tuos*, eſt: in Seculo, quod totum longum eſt. Forte autem non ſic fuit? R. Jacob exemplum vidit. Forte autem filius ille, cui hoc accidit, ea ipſa hora cogitabat de patranda transgreſſione (tentatione,) & cor ejus non erat intentum ad Deum, & iterabat eam cogitationem, quanquam opere non patrato. Reſpondeo, Deum Opt. Max. malam cogitationem non habere pro opere.

In Tract. *Berachoth f.61.1.* Tradiderunt Rabbini: Si quis numeret pecuniam mulieri de manu ſua in manum ejus, eum in finem, ut eam aſpiciat, ſi vel etiam Lex, & bona opera ſint in manu ejus, inſtar Moſis, qui Legem accepit e monte Sinai, tamen non liberabitur a judicio gehennæ: quia dicitur Prov. XI, 21. *Manus ad manum non inſons erit malus:* Scilicet, *non inſons*, ſeu *liber* erit a judicio gehennæ.

In Tract. *Joma f.74.2.* Dixit R. *Zira*: Quo textu probatur, epulum interdiu eſſe comedendum? Eccl. VI, 9. *Melior eſt aſpectus oculorum, quam ire animam.* Dixit *Reſch Lakiſch:* Meliorem eſſe aſpectum oculorum, quo quis

Digitized by Google

quis mulierem ſibi placentem aſpicit, ipſe opere concubitus cum ea patrato: quia dicitur, *Melior eſt aſpectus oculorum, quam ire animam.* Prov. XXIII. v. 31. *Quum dabit in poculum, oculum ſuum, ambulabit in rectitudinibus.* *R. Immi* & *R. Aſe* diverſimode de hoc loco ſentiunt. Unus dixit: Omnis qui dat (ſeu conjicit) oculum ſuum, in poculum ſuum, amore ebrietatis, ri omnes illiciti concubitus perinde videntur, ac ſi eſſent rectum quid. Altee autem dixit: Quicunque dat oculum ſuum in poculum ſuum, ei totus mundus, quantus eſt, videtur ac ſi eſſet rectum quid. (*Gloſſa:* talis putat, opes aliorum rem ſibi licitam eſſe, quam accipiat.)

In Tract. *Berachoth f. 24. 1.* Dixit R. *Meri* ad R. *Papham:* Si pilus prodeat per veſtem alicujus; (*Gloſſa:* Si quis foramen habeat in veſte ſua e regione pilorum inguinum, & prodeat de pilo, per foramen illud,) quid tum ſtatuendum, num hoc pro re pudenda habendum, & poteſtne Lectio *Audi*, &c. Deut. VI, 4. e regione ejus legi, nec ne? Pilus, pilus eſt: quid ergo in tali referat? In *Calla;* ab initio. Quicunque aſpicit mulierem cum intentione, perinde eſt, ac ſi rem habuiſſet cum ea. Dixit R. *Iſaac:* Spatium palmare, in muliere eſt pudendum quid. Quorſum? An dicendum, ad aſpiciendum in eam, ſi uxor alicujus ſit? Atqui dixit R. *Scheſchath:* Quare ſcriptura Num. XXXI, 50. numeravit ornamenta, quæ ſunt intus; cum ornamentis, quæ ſunt extus (*Gloſſa:* intus; כּוּמָן erat forma loci vulvæ, quam faciebant filiabus ſuis, & perforabant latera loci vulvæ ad eum modum, quo perforant aures, & infigebant formam illam, ne mares ſe cum illis poſſent copulare concubitu. Extus; אֶצְעָדָה & צָמִיד ipſi afferebant illud propter expiationem cogitationis impudicæ ſcortandi, cum aſpexiſſent in filias Midianiticas?) Quæ ſi diceret tibi, quod omnis, qui aſpicit in minimum digitum mulieris, perinde habeatur, ac ſi oculos conjiceret in pudendum. Sed de uxore ſua, & de lectione *Audi*, (*Gloſſa:* ſi ſpatium palmare ſit revelatum in ea, non legat Lectionem *Audi*, e regione ejus.) Dixit R. *Chasda:* Crus in uxore alicujus, eſt pudendum aliquod: quia dicitur Eſa. XLVII, 2. *Revela crus, tranſi flumina.* Et ſcribitur v. 3. *Reveletur pudendum tuum, & quoque videatur opprobrium tuum.* Dixit *Samuel:* Vox in muliere, eſt pudendum. (h. e. peccatum non revelandæ nuditatis poteſt committi, ejus reſpectu;) quia dicitur Cant. II, 14. *Quia vox tua ſuavis eſt, & aſpectus tuus pulcher.* Dixit R. *Scheſchath:* Pilus in muliere eſt pudendum: quia dicitur Cant. IV, 1. *Pilus tuus, ut grex caprarum.*

Baba Mezia f. 43. 2. Miſchna: Si quis cogitet mittere manum in depoſitum, domus Schammai dicunt: eum teneri. Domus Hillelis autem dicunt; eum non teneri, donec immiſerit in id manum: quia dicitur

Exod.

Exod. XXII, 11. *Annon miſerit manum ſuam in opus ſocii ſui.* &c. Gemara: Unde hoc probamus? Quia tradiderunt Rabbini: v. 9. *Propter omnem rem prævaricationis.* Domus Schammai dicunt: Doceri eo, quod reus cenſeatur propter cogitationem æque, ut propter actionem. Domus Hillelis autem dicunt; Non reum eſſe, donec immiſerit in id manum, quia dicitur v. 9. *Annon miſerit,* &c.

Matth. V, verſ. 29. 30.) Si oculus tuus dexter ſcandalizat te erue eum, & projice abs te, confert enim tibi, ut pereat unum membrorum tuorum, & non totum corpus tuum conjiciatur in gehennam. Et ſi dextera tua manus ſcandalizat te, abſcinde eam & projice abs te &c.

Nidda f. 13. 1. Miſchna: Omnis manus, quæ identidem perveſtigat, num deprehendat ſanguinem menſtruum; in mulieribus pro laudabili habetur. In viris autem, ſi qua manus jugiter perveſtiget in membro ſuo virili, num forte ex ſe caſu nocturno, ſeu fortuito, exiverit ſemen; ea amputetur. (*Gloſſa:* quia talis manus pruritum libidinis excitat, & prolicit ſemen, ut in vanum emittatur.) Poſtea in Gemara notatur: Dixit R. *Immi:* Quicunque promovet ſeipſum, ut veniat in poteſtatem cogitationis impuræ, is non intromittitur intra ſeptum Dei Opt. Max. ſcribitur hic, Gen. XXXVIII, v. 10. וַיֵּרַע & *diſplicuit Domino.* Et ſcribitur ibid. Pſal. V, 5. *Non commorabitur tecum* רָע *malus.* Item dixit R. *Eleſer:* Quid eſt, quod ſcribitur Eſa. I, 15. *Manus veſtræ ſanguinum plenæ ſunt?* Per hoc intelliguntur, qui manu membro ſuo virili applicata ſtuprum perpetrant, ſemen inde prolicientes. Traditio eſt domus R. Iſmaëlis: Exod. XX, 14. *Non mœchaberis.* Hoc eſt: Non erit in te adulterium, ſeu ſtuprum; ſive manu, ſive pede illud perpetretur. &c. Paulo poſt, ad verba Miſchnæ; *In viris autem; ea amputetur;* notatur *fol. 13. 2.* in *Gemara:* Quæſitum eſt ex illis; num his verbis voluimus tradere manus amputationem, quæ a judice ſit perficienda; an tantum ſunt verba exſecrationis? ſeu num optatur talis manus, ut amputetur? Reſpondetur, ſignificari amputationem a judice perficiendam. Secundum illud *R. Hunæ:* Amputa manum. Aut num verba exſecrationis tradere voluimus? Veni, audi: Quia traditio eſt: *R. Tarphon* dicit: Si quis manum membro virili applicet, amputetur manus ejus ſuper umbilico ejus. (*Gloſſa:* puteſne, ſuper umbilico ejus, revera & proprie ſignificari, manum ejus eſſe amputandam? Atqui hac ratione, venter ejus diſcinderetur, cuum amputarent ei ibi manum ejus.) Dixit quidam: Quid ſi ſpina infixa ſit ventri ejus, annon tollet eam? Reſpondetur; Non. Inſtat alter: At nonne venter ipſius finderetur? Reſpondetur: Præſtat, ut findatur venter ejus, quam ut deſcendat in puteum corruptionis.

In

Digitized by Google

In *Berachoth f.20. 1.* Dicitur R. Johannes ſediſſe prope locum, ubi lavabant ſe nudæ fœminæ. Dicentibus autem Rabbinis, num ſibi nihil metueret ab oculo malo? Reſpondebat: Ego ex ſemine Joſephi propagatus ſum, cui non dominatus eſt oculus malus: quia ſcribitur Gen. XLIX, 22. *Filius fœcundæ Joſeph* עֲלֵי עָיִן *ſuper oculo* &c. Et *fol.55. 2.* proponitur ſuperſtitioſum remedium oculum malum ſuperandi. v. Tom. I. p. 964.

verſ. 31.) Pronunciatum eſt autem: Quod quicunque dimiſerit uxorem ſuam det ei repudium. &c.

Gittin f. 90. 1. Miſchna: Domus ſeu Schola Schammai dicunt: Non expellat ſeu dimittat (per libellum repudii datum) homo uxorem ſuam, niſi ſi invenerit in ea pudendum rei (h. e. adulterium, ſeu concubitum illicitum:) quia dicitur Deut. XXIV, 1. *Quum invenerit in ea pudendum verbi vel rei.* Domus Hillelis autem dicunt: Licere marito uxorem ſuam expellere, ſi vel ſaltem ea adulſerit pultem ejus: quia dicitur: *Si invenerit in ea pudendum rei. R. Akibas* dicit: Si vel ſaltem invenerit aliam ſua pulchriorem; licere ei ſuam expellere: quia dicitur, ibid. *Et erit, quum non inveniet gratiam in oculis ejus.* Gemara: Traditio: Dixerunt domus Hillelis ad domum Schammai: Et annon jam dictum erat, דָּבָר *verbum* vel *res?* Quibus reſponderunt domus Schammai: Et annon jam dictum erat, עֶרְוַת דָּבָר *pudendum verbi, vel rei?* Quibus regeſſerunt domus Hillelis: ſi dictum eſſet, *pudendum,* non autem dictum eſſet, *verbi;* dixiſſem, eo ſignificari, quod propter pudendum ea debeat exire, vel dimitti; propter דָּבָר verbum autem, vel rem, non debeat exire; idcirco dictum eſt, *verbi.* Si autem dictum eſſet, *verbum,* & non dictum eſſet, pudendum; dixiſſem eo ſignificari, quod propter verbum ducenda ſit ab alio in uxorem, propter pudendum autem, non ducenda ſit ab alio: idcirco dictum eſt, *pudendum.* Domus autem Schammai, quid faciunt cum iſto, *verbi?* Dicitur hic: *verbum,* & dicitur ibi Deut. XIX, 15. *Verbum.* Sicut ibi intelligitur verbum probatum per 2. teſtes: ita etiam hic, intelligitur verbum probatum per duos teſtes. Domus Hillelis autem dicunt; Num ſcribitur, *Pudendum in verbo?* Et domus Schammai dicunt: Num ſcribitur, *Aut pudendum, aut verbum?* Et domus Hillelis: Idcirco ſcribitur; *pudendum verbi,* quod ſignificat utroque modo.

Jevammoth f. 63. 2. Dixit R. *Chama* filius Chaninæ: Poſtquam homo duxit uxorem, omnes iniquitates ejus obturantur; ſeu obſtruuntur: quia dicitur Prov. XVIII, 22. *Invenit uxorem, invenit bonum, & obſtruxit benevolentiam a Domino.* In Occidente ſeu terra Iſrael, quum ducit aliquis

Digitized by Google

uxorem, dicunt ei ita: invenit, (penultima producta,) aut invenit, (penultima correpta.) Invenit: quia ſcribitur; *invenit uxorem, invenit bonum, & obſtruxit benevolentiam a Domino.* Invenit: quia ſcribitur Eccl. VII, 27. *Et invenio amaritudinem præ morte, fœminam.* &c. Dixit *Raba:* Uxor mala, res eſt, ad quam expellendam quis; vi præcepti tenetur: quia ſcribitur, Prov. XXII, 10. *Expelle irriſorem, & ceſſabit lis & ignominia.*

verſ. 29. 30. Nedarim f. 32. 2. Abraham poſt circumciſionem a Deo factus eſt regnare ſuper 248. membra; etiam ſuper oculos, aures, & glandem membri ſui virilis; ne ſcilicet videret, vel audiret quicquam, vel faceret quicquam eis membris, niſi rem præcepto mandatam.

Matth. V, verſ. 34.) Non jurabis neque per Cœlum, quia eſt thronus Dei &c.

Berachoth f. 55. 2. Nazir f. 66. 2. בַּן הִיא הַשָּׁמַיִם Per Cœlum, res ita ſe habet. Ad quæ verba notat R. Sal. Jarchi: Eſſe juramentum, *per Deum:* propter Dan. XII, 7.

Kerithuth f. 81. & 25. 1. & *Kethuboth f. 27. 2.* & *Baba Bathra f. 166. 1.* הַמָּעוֹן הַזֶּה Per habitaculum hoc. Ad quæ verba notat *Gloſſa* eum jurare per domum Sanctuarii.

Kidduſchin f. 71. 1. R. Johannes dicit: היכלא Per templum, in manibus noſtris hæc res eſt. &c. v. infra Matth. XXIII, 6.

Baba Bathra f. 11. 1. Taanith f. 24. 1. הָעֲבוֹדָה per cultum, ſcilicet Dei. Itidem formula jurandi.

verſ. 37.) Sit autem ſermo veſter, eſt, eſt; non, non: quod autem abundans hic de malo eſt.

Schebuoth f. 36. 1. Dixit R. *Elieſer:* Per vocem לאו *non*, intelligitur juramentum: per vocem itidem הן ita, intelligitur juramentum. Ad quæ verba notat *Gloſſa:* Quum quis finit, & abit, dicens: aut; *Non, non:* bis. Aut; *ita, ita:* bis, ecce hoc eſt inſtar juramenti, poſtquam firmiter tenuit verba ſua. Extra controverſiam eſt, voce לאו *non* ſignificari juramentum: quia dicitur Gen. IX, 15. *Et* לא *non erit amplius aqua in diluvium:* ſcribitur autem Eſa. LIV, 9. *Quia aqua Noachi iſtud eſt, de qua juravi.* Sed voce הן *ita*, notari juramentum. Opinio hæc colligitur ex eo, quia voce, לאו *non*, ſignificatur juramentum, quod pariter etiam voce הן *ita* juramentum ſignificetur. Dixit Raba: *Eum demum edere juramentum*, qui bis dixit: *Non, non:* Et qui bis dixit, *ita, ita.* Quia ſcribitur Gen. IX, 11. *Et non exſcindetur amplius omnis caro.* &c. v. 15. *Et non erit amplius aqua,* &c. Ex eo, quia vox, *Non,* bis poſita eſt, colligitur edi hic juramentum. Eodem

Digitized by Google

dem modo, ſi *ita*, *ita*, bis ponatur; juramentum notari, conſentaneum eſt.

verſ. 38.) *Audiſtis quia pronunciatum eſt: Oculum pro oculo, dentem pro dente.* &c.

Baba Kama f. 83. 2. Miſchna: Qui proximum lædit, tenetur ejus cauſa propter quinque (1) damni, (2) doloris, (3) ſanationis, (4) ceſſationis, & (5) ignominiæ nomine. In damno, quomodo? Si oculum alicujus excæcavit, manum amputavit, pedem fregit; eum conſiderant, ac ſi ſervus eſſet in foro vendendus, atque æſtimant, quanti antea valuerit, & quanti jam valeat. &c. Gemara: Exod. XXI, 23. *Oculum pro oculo;* dixit Deus. Putasne hoc ita revera & ſimpliciter intelligendum, & oculum pro oculo dandum eſſe? Quia Traditio eſt: Ne quis putet, quod, ſi excœcaverit quis oculum alterius, excœcandus ſit oculus ipſius: ſi amputaverit manum alterius, amputanda ſit manus ipſius: Si fregerit pedem alterius, frangendus ſit pes ipſius. Ideo notanter dicendum erat Lev. XXIV, 21. *Cædens hominem;* & *cædens beſtiam.* Sicut cædens beſtiam tenetur tantum ad compenſationem (dati damni, non autem ad ſimilis membri privationem:) ita etiam cædens hominem tenetur tantum ad compenſationem, &c. Ubi plura hac de re diſputantur in utramque partem; aliis aſſerentibus, hac phraſi ſignificari compenſationem pecuniariam: aliis, privationem eorundem membrorum naturalem.

verſ. 39.) *Qui te percuſſerit ſuper dextram tuam maxillam, verte illi & aliam.*

Baba Kama f. 90. 1. Miſchna: Impingens ſocio colaphum, ei ſiclum pendit *R. Judas* nomine R. *Joſes Galilæi* minam ſtatuit. Si ei alapam impegit, ducentas drachmas ipſi pendit: Si id fecit inverſa manu; quadringentas drachmas ſolvit. Si ejus aures vulſit, evulſit ejus capillos, exſcreans eum conſpuit, pallium ejus detraxit, dénudavit mulieris caput palam; quadringentas drachmas rependit. Omnia pro ipſius dignitate. *R. Akibas* ſtatuit, Iſraëlitarum pauperrimos conſiderari, ac ſi eſſent nobiles, qui bonis ſuis excidiſſent: quia ſunt Abrahami, Iſaaci & Jacobi poſteri. &c.

Sanhedrin f. 58. 2. Dixit R. *Chanina:* Chutthæus (Gentilis,) qui percuſſit Iſraëlitam, reus eſt mortis: quia dicitur Exod. II, 12. *Et reſpexit huc & illuc, & vidit neminem adeſſe, & occidit Ægyptium.* Item dixit R *Chanina:* Si quis palma infligat alapam Iſraelitæ maxillæ, perinde eſt, ac ſi eam ala-

 pam

pam infligeret maxillæ divinæ præſentiæ: quia dicitur Prov. XX, 25. *Laqueus hominis abſorbebit Sanctum.*

Matth. V, verſ. 39.) Ego vero dico vobis; non reſiſtendum eſſe malo.

Similis ſententia legitur in *Baba Kama fol. 92. 2.* Dixit *Raba* ad Rabbahum filium Meri: Unde probatur illud dictum, quod dicitur Rabbinis: Si ſocius Tuus te vocet aſinum, etiam ſellam, ſeu ephippium aſini ſuper te admove? (Hoc eſt: Hoc convitium patienter fer; ut potius paratus ſis, ad ferendum ſuper te proximum tuum inſtar aſini, quam ut, altero convitio regeſto, eum laceſſas ad majores rixas?) Cui ille reſpondebat: quia ſcribitur Gen. XVI, 8 *Et dixit Angelus Hagari, ancillæ Sarai; unde veniſti & quorſum tendis: Et dixit: Propter Sarai heram meam ego fugio.* (*Gloſſa:* Angelus dixerat; *Ancilla Sarai:* Quod videbatur quaſi convitium eſſe. Ea autem reſpondit: *Sarai hera mea;* non tantum non reddens convitium; ſed & heram ſuam, eam vocans.)

verſ. 41.) Qui te angariavit milliare unum. &c.

Talmudici hoc in ſua lingua hac phraſi exprimunt יַעֲשֶׂה בְךָ אַנְגַּרְיָא *ſi fecerit in te angariam.* Loca ipſa citata vide apud *Lightfootum* in Matth. p. 106. 107.

verſ. 43.) Dictum eſt: Et odio habebis inimicum tuum.

Joma f. 22. 2. Dixit *R. Judas,* dixiſſe Rabum: Quare punitus eſt Saul, (*Gloſſa:* ut ſubiret poteſtatem ejus rei, propter quam ab eo ablatum eſt regnum?) Ideo, quia crimen læſæ ſuæ Majeſtatis condonavit, (vel honorem ſuum violantibus ignovit:) Nam dicitur 1. Sam. X, 27. *Et filii Belial dixerunt: quid ſervaret nos iſte? Et ſpreverunt eum, & non attulerunt ei munus. Et fuit, ut tacens.* Et ſcribitur Cap. XI, 1. *Et aſcendit Nachaſch Ammonita, & obſedit Jabeſch Gilead.* Et dixit R. *Johannes,* nomine R. Simeonis filii Jehozadaki: Omnis Studioſus ſapientiæ, qui non ulciſcitur ultionem ſuam, & ſervat (inimicitiam) in corde ſuo, inſtar נחש *Nachaſch* vel, ſerpentis, non eſt Studioſus Sapientiæ. Atqui ſcribitur Lev. XIX, 18. *Non ulciſceris, & non ſervabis* (iram, vel inimicitiam.) Verum reſpondeo: Hoc ipſum, quod hic ſcribitur, intelligendum eſſe de bonis, quibus utimur ad vitam noſtram ſuſtentandam. Quia *Traditio* eſt: Quænam eſt iſta ultio? Et quænam eſt iſta ſervatio? (Quæ prohibentur Lev. XIX, 18.) Scilicet talis: ut, ſi quis alteri dicat; quæſo commoda mihi falcem tuam: ille autem reſpondeat ei, non commodabo tibi: Poſtridie autem ille, qui rogabatur pridie, roget hunc, &

& dicat ei: quæſo commoda mihi ſecurim tuam; hic autem viciſſim reſpondeat ei: non commodabo eam tibi; quia heri etiam mihi falcem tuam nolebas commodare: iſtud eſt ultio. (talis rei ultio ibi Lev. XIX, 8. prohibetur: non autem ultio cujuslibet rei, & præcipue læſæ famæ.) Servatio autem ita ſe habet, ut, ſi quis dicat alteri: quæſo, commoda mihi ſecurim tuam; ille autem reſpondeat huic roganti; non commodabo tibi ſecurim meam: poſtridie deinde hic, qui rogabatur, veniat ad hunc pridie rogantem, eique dicat; quæſo commoda mihi induſium tuum; hic autem dicat: En habeas tibi; ego nolo eſſe tui ſimilis, ut ſervem ultionem in animo meo, quod pridie mihi nolueris commodare petitam ſecurim. Talis, ſi in tali caſu ſervaret in animo ſuo ultionem, peccaret contra hoc interdictum Lev. XIX, v. 18. (*Gloſſa:* Quia rem ſervaret in corde ſuo, neque removeret eam ex animo ſuo; circa talem rem ad bona pertinentem. Sed alia ratio eſt, ſi fama, vel aliud quid majoris momenti a proximo lædatur, ibi enim licet ultionem ulciſci, & ſervare in animo inimicitiam:)

Unde clariſſime apparet; quomodo veteres illi δευτερῶται ſeu Talmudici Doctores perverterint pravis ſuis interpretationibus textum Moſaicum, ut merito opus fuerit Chriſti emendatione & reprehenſione.

Simile eſt huic, quod legitur in *Megilla f. 16. 1.* Poſtquam Haman totondiſſet caput Mordechai, induebat ei veſtes ejus, his verbis eum affatus: aſcende & equita. Reſpondente Mordechaio; non poſſum abſque ſcabello conſcendere equum, quia emaciatæ ſunt vires meæ a diebus jejunii acti. Quare Haman pronum ſe abjiciebat in terram, ut, inſiſtens corpori ejus, equum conſcenderet. Quum aſcendebat, calcibus Hamanem petebat. Quare Haman dicebat ad eum: Nonne ſcribitur Prov. XXIV, 17. *Cum cadit hoſtis tuus, non lætaberis.* Cui regerebat Mordechai: hæc verba concernunt Iſraëlitas duntaxat. Sed de veſtratibus ſcribitur Deut. XXXIII, 29. *Et tu ſuper excelſa eorum calcabis.* Plura vid. infra ad 1. Corinth. IV, 12.

verſ. 44.) Benefacite odio habentibus vos.

Baba Mezia f. 87. 1. Dixit R. *Levi:* Eo die, quo Abraham oblactavit filium ſuum Iſaacum, faciebat magnum epulum: Omnibus populis ex indignatione murmurantibus & dicentibus; Vidiſtisne Senem & vetulam, qui adduxerunt puerum expoſititium ex platea in Domum ſuam, & tamen dicunt, hunc filium ſuum eſſe? Neque hoc tantum, ſed etiam inſtituunt convivium magnum, ut confirment verba ſua. Quid fecit Abraham pater noſter? (Nil curans illa ſcommata & convitia,) ivit, & invitavit omnes viros magnæ æſtimationis, qui tum vivebant. Sara autem mater noſtra invitavit

Digitized by Google

uxores eorum. Unaquæque vero ſecum afferente filium ſuum, nutricemque non ſimul ſecum adducendo, evenit, ut eſurirent lactentes. Quare factum eſt magnum miraculum in matre noſtra Sara: Nam apertæ ſunt ambæ ejus mammæ, ut duo fontes, & lactavit omnium harum filios: ut conſtaret ſibi dicti illius veritas Gen. XXII, 6. *Lactabit filios Sara.*

Matth. V, verſ. 45.) Et pluviam demittit ſuper juſtos & injuſtos.

Taanith f. 7. 1. Dixit R. *Abbu:* Major (ſeu pluris faciendus) eſt dies pluviarum, quam reſurrectio mortuorum: quia ecce reſurrectio mortuorum eſt (duntaxat) juſtorum: At ecce pluviæ ſunt tam juſtorum, quam impiorum. Et diſſentit R. Joſeph: nam dixit R. *Joſeph:* Ideo, quia dies pluviarum æqualis æſtimatur reſurrectioni mortuorum, affixerunt eam in precatione cum reſurrectione mortuorum vid. plura in *Berachoth f. 33. 1.*

Ibid. f. 25. 1. Levi, exiſtente diu ſiccitate, indixerat jejunium. Cum autem nulla veniret pluvia, dicebat coram Deo: Domine mundi, aſcendiſti & conſediſti, vel manſiſti in alto, & non mifereris filiorum tuorum. Quo dicto, venit quidem pluvia; Levi autem ille claudus factus eſt. Dixit *R. Eleaſar:* Nunquam homo ejaculetur verba ſurſum verſus (h. e. non expoſtulet cum Deo.) Nam aliquando vir quidam magnæ autoritatis ejaculatus eſt verba ſurſum verſus, & claudus factus eſt. Quis autem eſt ille? Levi. Atqui traditur alias, quod in cauſa fuerit ei hujus claudicationis; quod Levi defigebat duos pollices ſuos in terram, & incurvabat ſe, & oſculabatur terram coram Ribbi: hocque peccatum cauſam præbebat ei, ut claudus fieret, actu iſto incurvandi. Verum reſpondeo, utrumque ei cauſam præbuiſſe claudicationis. R. *Chaia* filius לוליני Luliani audiverat aliquas nubes, quod dicerent; Veniamus & demittamus aquas in Ammonitarum & Moabitarum regionem. Quo audito, dicebat R. *Chaia* coram Deo: Domine mundi, quum dabas Legem populo tuo Iſraël, obibas omnes nationes mundi, eisque dabas optionem recipiendi Legem tuam, eamque nolebant recipere: Nunc autem tu das eis pluviam? Quare affatus nubes illas his verbis, dicebat eis: Projicite pluviam, quam intra vos continetis, huc in regionem Iſraëlitarum. Quo audito; projecerunt eam in regionem Iſraëlitarum.

MATTHÆI CAP. VI.

verſ. 1.) Cavete, non facere eleemoſynam veſtram, ante homines. &c.

Moed Katon f. 16. 1. Aliquando decernebat *Ribbi:* Diſcipulos non docendos eſſe Michnam in foro, ſeu publice. Quo ſenſu arguto dicti Biblici move-

movebatur? Cant. VII, 2. *Receſſus femorum tuorum, ut monilia.* Sicut femur eſt in abdito: ita etiam verba Legis ſunt in abdito. Egreſſus R. Chaia docebat duos filios fratris ſui, Rabbum & Rabbahum barbar Channæ, in foro. Quo audito, Ribbi ira percellebatur. Veniebat R. Chaia, ut apparens coram Ribbi viſeret eum. Cui Ribbi dicebat עייא Aja, (*Gloſſa:* Sic probri cauſa R. Chaijam cognominabat,) quis vocat te, ut ad me venias? (*Gloſſa:* Quaſi diceret; apage hinc.) Foris ſciebat, quod ſumſerit rem prudens: ſolitus erat, uti publica objurgatione pro ſe 30. diebus; Die trigeſimo, mittebat aliquem, qui ei: Veni ad me. Poſtea mittebat, qui diceret ei; ne veniat. Ab initio, quidem putabat, quod juberet eum ad ſe venire: Et poſtea putabat, quod prohiberet eum ad ſe venire? Ab initio putabat; partem diei eſſe, ut totum diem: Poſtea autem putabat; non dicimus, partem diei eſſe ut totum diem. Poſtea cum veniebat R. Chaia, dicebat ei Ribbi: quare veniſti? Reſpondebat ei; quia legato miſſo, accerſiviſti me, Domine, ut te convenirem. Cui regerebat Ribbi: Atqui mittebam ad te, qui diceret; ne venires. Reſpondebat ei: hunc vidi; iſtum (ſecundum legatum) non vidi. Quo audito; recitabat ſuper eo verba textus illius Prov. XVI, 7. *Quum bene vult Dominus viis viri, etiam inimicos ejus paratos reddit ei.* (*Gloſſa:* Quia ipſe vel invitus venerat.) Quare Dominus fecit ita, & docuit in foro? Cui ille reſpondebat: Quia ſcribitur Prov. I, 20. *Sapientiæ in platea clamabunt.* At ille regerebat: Si legiſti, non repetiiſti; Si repetiiſti, non tertia vice repetiiſti; & ſi tertia vice repetiiſti, non expoſuerunt tibi; *Sapientiæ in platea clamabunt,* ſecundum id, quod eſt Rabæ, quia dixit *Raba:* Omnis, qui ſtudet in Lege intus, Lex ejus prædicat de eo extus, ſeu foris. Atqui ſcribitur Eſa. XLVIII, 16. *Non a principio in occulto locutus ſum.* Verum reſpondeo, hoc ipſum intelligendum eſſe de die ſponſæ. R. Chaiæ autem hoc, *ambitus femorum tuorum,* Cant. VII, 2 1. quid facit? Refert illud ad eleemoſynam & liberalitatem, eam eſſe exercendam in abdito.

Baba Bathra f. 10 1. Dixit R. *Johannes;* Quid eſt, quod ſcribitur Prov. XIX, 17. *Mutuo dat Domino, gratificans pauperi?* (*Gloſſa:* Quomodo, qui gratificatur pauperi, Deo mutuum dans fiat? cum ſcribatur Prov. XXII, 7. *Servus eſt mutuo accipiens, viro mutuo danti?*) Reſpondeo, niſi textus his ſcriptus eſſet, impoſſibile eſſet eum dicere. Quaſi vero poſſibile ſit ita de Deo loqui, cum ſcriptum ſit Prov. XXII, 7. *Servus eſt mutuo accipiens, viro mutuo danti.* Dixit R. Chaia filius Abbæ: R. Johannes, collatis inter ſe duobus locis in ſpeciem contrariis viſis, objecit: Scribitur Prov. XI, 4. *Non proderunt opes in die iræ, & eleemoſyna liberabit a morte.* Et ſcribitur Cap. X, v. 2. *Non proderunt theſauri impietatis, & eleemoſyna liberabit a morte.* Duæ hæ eleemoſynæ quorſum? Una liberabit aliquem a morte ſingulariter diver-

Digitized by Google

diverſa, ſeu ſubitanea: Altera autem, quæ liberat aliquem a judicio, Gehenna: Ultra vero ea eſt, quæ liberat aliquem a judicio Gehennæ? (*Gloſſa:* Quaſi diceret: Uter ex illis textibus eſt, qui loquitur de judicio Gehennæ?) Scilicet illa ipſa mors, de qua ſcribitur vox עֶבְרָה *iræ*, Prov. XI, 4. Quid ſcribitur Zephan. I, 15. *Dies* עֶבְרָה *iræ*, *eſt dies iſte.* Ultra autem eſt ea, quæ liberat a morte ſingulariter diverſa? ſcilicet ſi quis det eleemoſynam, & neſciat, cui det eam: Si quis accipiat eam, & neſciat, a quo accipiat eam: Si quis det eam, & neſciat, cui det eam: Ad excipiendum inde, id quod eſt Mar Ukbæ. (*Gloſſa: Mar Ukba* projiciebat pauperi, qui ad portas ipſius erat quotidie 4. drachmas, in canalem oſtii. Ecce, quod pauper neſciebat, a quo accipiebat eam eleemoſynam: Ipſe autem ſciebat, cui eam dabat.) Si quis accipiat eam, & neſciat, a quo accipiat eam; Ad excipiendum inde, quod eſt R. Abbæ. (*Gloſſa:* R. *Abba* ligabat in ſudario ſuo, eoque a tergo demiſſo, ſeſe immiſcebat, præſertim turbæ pauperum, ubi pauper accipiens ex eo ſudario a tergo ſuſpenſo accipiebat eleemoſynam & ſciebat, a quonam accipiebat: Sed R. Abba neſciebat, cui dabat eam.) At vero, quomodo faciendum, ut neutrum vitetur? Scilicet, ſi inferatur eleemoſyna in ſaccum eleemoſynarium. Regero ego: Quid facere debet homo, ut naſcantur ei liberi maſculi? Reſpondit R. *Elieſer:* Si diſpergat numos ſuos pauperibus. *R. Joſua* dicit: Si exhilaret uxorem ſuam, ante concubitum, ad rem præcepto debitam (ſeu concubitum matrimonialem lege præceptum.) R. *Eleaſar* filius Ja obi dicit: Ne det homo obolum in ſaccum eleemoſynarium, niſi hac ratione, ſi præfectus ſit ei, ſicut R. Chananias filius Tardejon.

Chagiga f. 5. 1. R. Johannes, cum inter legendum ſacram ſcripturam perveniebat ad illum textum, plorabat: Eccl. XII, 14. *Nam omne Deus adducet in judicium, ſuper omni abſcondito.* (*Gloſſa:* Et ſi etiam ſuper eis, quæ per errorem committuntur, latentque aliquem, adducit eum in judicium. Per, *ſuper omni*, quantumvis parvam rem, ſignificare voluit.) Servone, cui appendit Dominus æquali pondere, per errorem commiſſo, cum data opera patratis criminibus, remedium aliquod ſit! Quid eſt, *ſuper omni abſcondito?* Reſpondit Rabus: Per hoc intelligitur is, qui occidit pediculum in conſpectu proximi ſui, nauſea per hanc rem affecti. Samuel autem dixit: Per hoc intellige eum, qui ſpuit in conſpectu proximi ſui, nauſea per hanc rem affecti. Quid eſt, *ſive bonum, ſive malum.* Ibid. (*Gloſſa:* Quid, *ſive bonum;* quod ſignificat, etiam ſuper bono Deum adducere hominem in judicium?) Dixerunt, qui ſunt de domo *Jannai:* Per hoc intelligi eum, qui pauperi palam dat eleemoſynam. Secundum illud R. Jannai; qui, cum videbat aliquem virum pauperi palam dare eleemoſynam dicebat ei: Præſtitiſſet, ſi non dediſſes ei. Nunc autem, ex quo hanc ei dediſti, & pudore affeciſti eum.

Qui

Digitized by Google

Qui ſunt de domo R. *Schilæ*, dixerunt: Per hoc intelligi eum, qui dat eleemoſynam mulieri clam: quia per hoc eam adducit in poteſtatem ſuſpicionis ſecretæ conſuetudinis cum ea haberi ſolitæ. &c.

In *Tr. Ketbuvoth f. 66. 2.* Tradiderunt Rabbini: Exemplum eſt de Rabban Johanne filio Zachai, quod, cum equitabat ſuper aſino & exibat Hieroſolymis, ſequentibus eum diſcipulis ejus, videns puellam aliquam colligentem grana hordei intèr ſtercora jumenti Arabum, quæ, viſo eo, obvelans ſe capillo ſuo, ſtans coram eo, dicensque ei: ale me, Magiſter mi; dicebat ei R. Johannes: Filia mea, quæ tu es? Cui illa reſpondebat: Sum filia נקדימון Nakdimon (Nicodemi) filii Gorion. Dicebat ei Johannes: Filia mea, opes domus patris tui quorſum evaſerunt? Reſpondebat ei: Magiſter mi, & annon ita vulgari adagio dicere ſolebant Hieroſolymis: Sal opum, eſt חסר defectus, vel diminutio. (*Gloſſa:* Si quis velit ſalire opes ſuas: q. d. efficere, ut conſtanter permaneant, diminuat eas per eleemoſynam jugiter, & diminutio hæc conſervabit eas conſtantes.) Aliqui autem dicunt, pro חסר quod ſignificat, defectus; dici ſolere חסד beneficentia, ſeu liberalitas. (*Gloſſa:* Si quis velit ſalire opes ſuas, ſeu conſtantes efficere, faciat eas חסד, h. e. ſuperabundantem liberalitatem, plus dando, quam per Legem teneretur. Domus autem patris mei non erogabat eleemoſynam, ut decebat, & conſumebat opes ſuas ea re.) Deinde quærente eo: opes autem ſoceri tui quorſum evaſerunt? Reſpondebat ei: Venit unum, & perdidit alterum. (*Gloſſa:* Ideo, quia opes illius mixtæ erant cum opibus hujus.) Deinde illa dicente ad eum: Magiſter mi, memorne es eorum, quæ acta ſunt, cum tu pro teſte obſignabas id, quod in teſtamento matrimoniali mihi pro dote promittebatur a ſponſo? Quo audito ille converſus ad diſcipulos ſuos, dicebat: In memoriam mihi revoco, quod, cum hujus inſtrumentum illud matrimoniale obſignabam, phernam ejus ſeu bona in matrimonium a ſponſa allata, legerim, fuiſſe millies millium denariorum aureorum e domo patris ejus, exceptis eis denariis, quos accepit a ſponſo pro dote ex domo ſoceri ſui. Ad cujus rei memoriam flebat R. Johannes filius Zachai, & dicebat: O beatos vos Iſraëlitas eo tempore, quo facitis voluntatem Dei! Tum enim nulla natio dominatur eis. Quo tempore autem non faciunt voluntatem Dei, tradit eos in manum nationis humillimæ, (*Gloſſa:* Arabes vocantur natio humillima, quia habitant in tentoriis, in deſerto;) neque tantum in manum jumenti nationis humillimæ. Nakdimon autem filius Gorion non fecerit eleemoſynam? Atqui Traditio eſt: Dixerunt de Nakdimon filio Gorion, quod, cum prodibat e domo ſua in ſcholam, veſtes melotæ ſeu valde pretioſæ ſubſtratæ fuerint pedibus ejus, ut illis inambularet, venerintque pauperes, easque complicatas poſt ipſum acceperint pro eleemoſyna. Si vis,

dicam, ideo nihil eum his eleemoſynis meritum eſſe: quia eas erogabat in ſui honorem. Aut ſi malis, dicam: quia non erogaverat eas, eo modo quo decebat eum erogaſſe, ſicut vulgari adagio dici ſolet: *pro camelo ſarcina.* (*Gloſſa:* Camelo onus imponendum eſt, prout vires ejus ferendo pares ſunt.) *Traditio;* dixit R. Eleaſar filius Zadoki: O ſi non videam conſolationem, ſi mentiar, quod viderim eam colligere hordei grana e loco inter ungulas equorum in Acco. Quo viſo, recitabam ſuper ea textum hunc Cantic. I, 8. *Si non ſciveris te, o pulcherrima mulierum, egredere tibi in veſtigiis gregis, & paſce capellas tuas.* (*Gloſſa: Si non ſciveris.* h. e. ſi non animum adhibueris, Eccleſia Iſraëlitica, ſervandi Legem; tunc egredere tibi, &c. h. e. tandem eveniet tibi, ut egrediaris ad veſtigia gregis, & paſcas capellas tuas.) Ne legas גְּדִיּוֹתַיִךְ *Gedijothajich*, quod ſignificaret, *capellas tuas:* גְּוִיּוֹתַיִךְ *Gevijothajich*, quod ſignificat, *corpora tua.*

Bava Bathra f. 9. 2. Dixit R. *Eleaſar:* Major (pluris æſtimandus) eſt, qui erogat eleemoſynam in occulto, Moſe Magiſtro noſtro: quia, ecce de Moſe Magiſtro noſtro ſcribitur Deut. IX, 19. *Quia timui propter iram & excandeſcentiam.* Ecce autem de erogante eleemoſynam ſcribitur Prov. XXI, v. 14. *Donum in occulto ſupprimet iram.* Et diſſentit R. Iſaac: quia dixit R. Iſaac, quod tale donum iram ſupprimat; excandeſcentiam non ſupprimat: quia dicitur ibid: *Et munus in ſinu; fortem excandeſcentiam.* Etiamſi munus eſt in ſinu, tamen excandeſcentia fortis eſt!

Matth. VI, verſ. 2.) ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν, *receperunt mercedem ſuam.* &c.

Talmudici hanc phraſin exprimunt his verbis, *receperunt Seculum ſuum.* Ut in *Sanhedrin f. 101. 1.* Dixit *Rabbah* bar Channæ: Quum ægrotabat R. Elieſer, ingreſſi ſunt diſcipuli ejus viſitatum eum; Quibus ille dicebat: Fervor iræ divinæ magnus eſt in mundo (*Gloſſa:* de ſe ipſo hoc dicebat, quod Deus ſibi ſuccenſeat, & morbum aggravet.) Tum illi cœperunt flere: Sed R. Akibas ridebat. Ex quo cum quærebant, quare rideret; reſpondebat: Vos autem quare fletis? Cui cum reſpondebant: Poſſetne fieri, ut libro Legis (h. eſt: tanto Legis doctore) verſante in angore, nos non ploremus? Reſpondebat eis Akibas: Ea ipſa autem de cauſa ego rideo. Nam quamdiu videbam Magiſtrum ita in omnibus proſpere agere, ut vinum ejus non aceſceret, neque linum ejus percuteretur, neque oleum ejus fraceſceret, neque mel ejus fermento corrumperetur, dicebam: Forte, quod abſit! Magiſter recepit Seculum ſuum (*Gloſſa:* omnem mercedem ſuam.) Nunc autem

Digitized by Google

autem cum video Magiſtrum dolore corripi, (*Gloſſa:* & mercedem ejus aſſervari ei in futurum beatius Seculum,) ego lætor. &c.

In *Horajoth f. 10. 2.* Argutum ſermonem habuit R. *Nachman* filius R. Chasdæ: Quid eſt, quod ſcribitur, Eccl. VIII, 14. *Eſt vanitas, quæ fit ſuper terra!* O beatos juſtos, ſi pertingat ad eos ſecundum opus impiorum Seculi futuri, in Seculo præſenti! (Quaſi diceret: Quum obveniunt eis calamitates in Seculo præſenti, quales obveniunt impiis in Seculo futuro.) O miſeros impios, ſi pertingat ad eos ſecundum opus juſtorum Seculi futuri, in Seculo præſenti! &c.

Erachin f. 16. 2. Traditur a domo R. *Iſmaëlis:* Quemcunque præterierunt dies 40. ſine caſtigationibus, ille recepit Seculum ſuum. (*Gloſſa:* omnem requiem ſuam, quam in futura vita, pro mercede recepiſſet.)

verſ. 3.) Te autem faciente eleemoſynam, neſciat ſiniſtra Tua, quid faciat dextra tua.

Schekalim f. 10. 1. Cap. 7. §. 6. Miſchna: Duæ cameræ fuerunt in Sanctuario: una, camera חטאים *peccatorum;* (Buxtorff. Lex. Tal. c. 838. legit חשאים ſecretorum;) altera autem camera vaſorum. In cameram peccatorum, ſi qui erant timentes peccati, ponebant (munera ſua) intra illam clam. In cameram vaſorum, quicunque pro ſpontanea oblatione offerebat vas, eo projiciebat, & ſemel intra 30. dies quæſtores aperiebant. &c. Poſtea in *Gemara f. 83. 1.* traditur: R. Jacob filius Aidi, & R. Iſaac filius R. Nachmanis, erant gubernatores alendis aliis præfecti, & dabant R. Chamæ patri R. Oſchaiæ alimenta: dabat autem alia R. Zacharias, gener R. Levi. Reprehendebant illud, & dicebant: eum non habere, ut accipiat, & tamen eum accipere de eo, quod eſt diei tui. Invenit eum, quod dederit de eo, quod ipſius erat, aliis. R. Channa filius Paphæ dividebat azyma noctu. Cui, cum occurrebat magiſter ſpirituum, dicens; non juxta doctrinam Rabbinorum, Deut. XIX. 14. *Non amovebis limitem ſocii tui.* Reſpondebat ei: Nec juxta Scripturam, Prov. XXI, 14. *Munus in occulto extinguit iram.* Quare victus fugiebat ab eo. Dixit R. Jonas Pſal. XLI, 2. *Beatus, qui intelligit ad pauperem,* &c. Per hunc intelligitur, qui aſpicit vel conſiderat eleemoſynam ad erogandum eam. Quomodo faciebat R. Johannes? Quum videbat filium bonorum, ſeu beneficiorum ad incitas redactum, dicebat ei: ideo, quia audivi de te, quod ceciderit tibi hæreditas ex loco alio, accipe, & ſolve ei, qui accipiebat. Dixit ei: in donum. Dixit R. Chaia filius Abbæ: illi accipiebant dextra ſua: quia is, qui dabat illis a principio anni, & usque ad jejunium magnum, accipiebant: poſtea autem non accipiebant. &c.

Digitized by Google

Matth. VI, verſ. 5.) Et cum adores, non eris ſicut hypocritæ, qui amant in Synagogis & in angulis platearum ſtantes orare. &c.

Beracboth f. 6. 2. Dixit R. Chelbo, dixiſſe R. *Hunam:* Quicunque certum locum determinat precibus ſuis habendis, Deus Abrahami eſt in auxilio ejus. Et cum moritur, dicunt ei: hei manſuetum! hei pium! & unum ex diſcipulis Abrahami patris noſtri! Unde autem probatur de Abrahamo patre noſtro, quod certum (precibus ſuis) determinarit locum? Quia ſcribitur Gen. XIX, 27. *Et mane ſtetit vel ſurrexit Abraham ad locum, ubi ſteterat.* Per actum ſtandi nihil aliud intelligitur, niſi precatio: quia dicitur Pſal. CVI, 30. *Et ſtetit Pinehas & oravit.*

verſ. 7.) Orantes nolite multum blaterare. &c.

Beracboth f. 55. 1. Dixit R. *Juda:* Tria longiores reddunt dies & annos hominis. (1) Si quis prolixus ſit in ſuis precibus. (2) Si diutius aſſideat menſæ ſuæ. (*Gloſſa:* Quia hac de cauſa pauperes poſſunt venire, & ab ipſo ali.) Et (3) Si diutius commoretur in latrina. (*Gloſſa:* Quia hoc eſt medicina ei.) Si quis autem prolixus ſit in precibus ſuis; id eſt, præſtans aliquid. Dixit R. Chaia filius Abbæ, dixiſſe R. *Johannem:* Quicunque prolixus eſt in precibus ſuis, & dicit in corde ſuo, ſe ideo exauditum iri, & petitionem ſuam ſe conſequuturum eſſe, quia oret cum intentione, tandem venit in poteſtatem doloris cordis: quia petitio ejus non fit. Nam dicitur Prov. XIII, 12. תּוֹחֶלֶת *Precatio protracta, eſt dolor cordis.* (*Gloſſa:* vox תּוֹחֶלֶת habet ſignificatum precationis, ut Exod. XXXII, 11. וַיְחַל *& deprecatus eſt Moſes.*) Dixit R. *Iſaac:* Tria in memoriam revocant iniquitates hominis: (*Gloſſa:* Quia opera eorum, ſcrutantur ſuperne, in opera ejus, dicendo: Confidit hic homo meritis juſtitiæ ſuæ.) Videamus ergo, quænam illa ſint. (1) Murus ruinam minans; (*Gloſſa:* Locus periculoſus.) (2) Attenta conſideratio precum: (*Gloſſa:* Si quis conſideret, ſe ſuis precibus mereri Dei gratiam & auxilium.) Et (3) Caſtigatio judicii ſuper proximum ſuum, reſpectu Dei. (*Gloſſa:* Si quis confidat in merita juſtitiæ ſuæ, quod proximus ſuus ſui cauſa ſit puniendus.) Ecce non eſt contradictio, (inter hæc duo: quod dicebatur antea prolixas preces eſſe rem præſtantiſſimam, & cauſam longævæ vitæ: hic autem dicitur; attentam conſiderationem, precum, cauſam eſſe recordationis iniquitatum alicujus: quia alterum (poſterius) intelligendum eſt de eo, qui attente ſuas preces conſiderat, & putat ſe earum prolixitate aliquid apud Deum mereri: alterum (prius) autem de eo, qui non attente eas ita conſiderat.

Ibid.

Ibid f. 61. 1. Dixit R. Huna, dixiſſe *Rabum* nomine R. *Meiri:* ſemper ſint verba hominis pauca coram Deo Opt. Max. quia dicitur Eccleſ. V, 1. *Ne acceleres ſuper ore tuo, & cor tuum ne feſtinet proferre verbum coram Deo: quia Deus eſt in Cœlis, tu autem in terra. Propterea ſint verba tua pauca.*

Avoth cap. 16. Dixit R. *Simeon:* Quum precaris, ne facito precationem tuam שִׂיחָה loquacitatem, ſed ſupplicationem coram Deo Opt. Max. quia dicitur Joel, II, 13. *Quia Deus miſericors.*

verſ. 13.) Et ne nos inducas in tentationem. &c.

Sanhedrin f. 107. 1. Dixit R. Juda, dixiſſe *Rabum:* Ne unquam homo ſeipſum inducat in tentationem. Nam ecce David, rex Iſraëlis, ſeipſum induxit in poteſtatem tentationis, & lapſus eſt. Dicebat coram Deo: Domine mundi, quare dicunt, Deus Abrahami, Deus Iſaaci, & Deus Jacobi, & non dicunt; Deus Davidis? Cui reſpondebat: Quia illi tentati (probati) mihi ſunt: Tu autem, non. Quare dicebat David Pſal. XXVI, 2. Proba me, & tenta me. Cui Deus reſpondebat: Probabo ergo te; & hujus rei te certiorem facio, cujus tamen eos non certiores feceram. Scilicet, me probaturum te eſſe per negotium illiciti concubitus. Quare ſtatim contigit, quod legitur 2. Sam. XI, 2. *Et factum eſt tempore veſpertino, ut ſurrexerit David e lecto ſuo.*. Dixit *Rabus:* Significari eo, quod inverterit uſum concubitus cum uxoribus, qui noctu ſolet fieri, in uſum ejus diuturnum; (*Gloſſa:* quod concubuerit cum uxore ſua interdiu, ut ſatur eſſet a coitu, nec cogitationibus appeteret mulierem toto die:) Latuiſſe autem eum, iſtam juris Judaici ore traditi ſententiam; quod membrum parvum ſit in homine: quod, ſi ſatures, eſuriat: Si id eſurire ſinas, ſaturetur. Atque hoc ipſum eſt, quod ſcribitur ibid: *Et ambulabat ſuper tecto domus regiæ, & videbat mulierem ſe lavantem deſuper tecto: mulier autem iſta erat aſpectu pulchra valde.* Bathſeba pectebat caput ſuum ſub alveari mellis; veniebat Satanas ſimilis ei viſus inſtar aviculæ: qua viſa David ejaculatus telum, icto alveari, remotoque; nudam mulierem videbat. Quo facto ſtatim contigit, quod legitur v. 3. *Et miſit David, & inquiſivit mulierem, & dixit: Annon iſta eſt Bathſeba, filia Eliam, uxor Uriæ Chittæi*, v. 4. *Et miſit David legatos, & accepit eam, eaque venit ad eum, & concubuit cum ea: ea autem ſanctificabat ſe ab immunditie ſua, & revertebatur in domum ſuam.* (*Gloſſa: Sanctificabat ſe:* Hoc eſt, ea ipſa hora erat in dubio ſtatu immunditiei menſtruæ, & congreſſus erat cum ea, quum ipſa eſſet menſtruata.) Atque hoc ipſum eſt, quod ſcribitur, Pſal. XVII, 3. *Examinaſti cor meum, viſitaſti nocte, exploraſti me, nequa-*

quaquam invenies (me integrum.) זַמּוֹתִי *capiſtraſſem, ne tranſgrederetur os meum.* (*Gloſſa: Viſitaſti nocte:* Hoc eſt, ſuper opere, quod noctu exerceri ſolet, viſitaſti me, num poſſim perſiſtere in tentatione rei tranſgreſſionis. *Exploraſti me:* Hoc eſt, cogitaſti explorare me, & non inveniſti me purum. *Capiſtraſſem:* h.e. utinam fuiſſet in ore meo frenum, ut potuiſſem impedire verbum meum, ne dixiſſem; *proba me.*) Scilicet, dicere volebat David: Utinam זממא frenum vel capiſtrum eſſet in ore ejus, qui odit me (hoc eſt, mei ipſius, odio digni!) ne dixiſſem verbum hujusmodi.

Matth. VI, verſ. 16.) Obſcuram reddunt facies ſuas ut videantur jejunantes.

Sota f. 12. 1. 1. Chron. IV, 5. *Et* לְאַשְׁחוּר *Aſchchuro, patri Thekoæ, fuerunt duæ uxores, Chelach & Naara.* Per Aſchchurum hunc intelligitur Caleb. Quare autem nomen ejus vocatur Aſchur? Ideo, quia facies ejus הושחרו atræ factæ erant jejunio. (*Gloſſa:* Quia ſæpius jejunaverat, ut liberaretur a conſilio exploratorum.)

verſ. 19.) Ne theſauros congerite in terra &c.

Bava Bathra f. 11. 1, Traditio: Dixerunt de *Benjamine juſto*, eum præfectum fuiſſe arcæ eleemoſynariæ: aliquando veniſſe ad eum in annis ſterilitatis mulierem, quæ dixerit ei: Magiſter mi, ale me. Cui, illo dicente: juro per Deum, ſi in arca eleemoſynaria quicquam amplius ſupereſt: illa inſtabat; Si tu non alis me, ecce ego & 7. filii mei morimur. Quare ſurgebat, & alebat eam de ſuo. Poſt aliquot dies, illo ægrotante, & ad mortem inclinante, dicebant Angeli miniſterii coram Deo Opt. Max. Domine mundi, tu dixiſti: Omnis, qui conſervat unam animam ex Iſraele, perinde eſt, ac ſi conſervaret plenum mundum: Et *Benjamin juſtus*, qui in vita conſervavit mulierem & 7. filios ejus, moriatur tam brevi fruens vita? Quo dicto ſtatim lacerarunt ei decretum judicii ejus: (h. e. Fatum ejus immutatum, & terminus vitæ prorogatus fuit.) Traditur; ſuperadditos ei fuiſſe 22. annos, annis vitæ ejus. Tradiderunt Rabbini exemplum de מונבז *Monbazo* rege: (*Gloſſa:* filius erat Helenæ reginæ, ex ſemine Haſmonæorum;) qui erogabat theſauros ſuos & theſauros patrum ſuorum. Ad quem junctim collectis fratribus ejus, & familia patris ejus, his verbis eum dehortantibus: Patres tui theſauros recondiderunt, & auxerunt id, quod patrum ſuorum erat: Tu autem ea erogas. Quibus ille reſpondebat: patres mei recondiderunt theſauros infra (h. e. in terra:) ego autem recondidi ſupra. (h. e. in cœlo:) quia dicitur Pſal. LXXXV, 12. *Veritas e terra germinabit, & juſtitia e cælis proſpexit.* Patres mei recondiderunt in loco, ubi manus dominatur; ego autem

tem recondidi, ubi manus non dominatur; quia dicitur Pſal. XCVII, 2. *Juſtitia & judicium habitaculum throni tui.* Patres mei reconditerunt rem, quæ non fert fructus: ego autem recondidi rem, quæ fert fructus: quia dicitur Eſa. III, 10. *Dicite* צדיק (לְצַדִּיק) *juſto, quod bonus: quia fructum operum ſuorum comedent.* Patres mei reconditerunt pecuniam: ego autem recondidi theſauros animarum, quia dicitur Prov. XI, 30. *Fructus juſti, arbor vitæ: et accipiens animam, ſapiens.* Patres mei reconditerunt aliis: ego autem recondidi mihi ipſi: quia dicitur Deut. XXIV, 13. *Et tibi erit juſtitia.* Patres mei reconditerunt in Seculo hoc: ego autem recondidi in Seculo futuro: quia dicitur Eſa. LVIII, 8. *Et ibit ante te juſtitia tua, & gloria Domini colliget te.*

verſ. 26.) Inſpicite in volatilia cæli, quia non ſeminant neque metunt. &c.

Kidduſchin f. 82. 1. Miſchna: Cujuscunque negotium, ſeu opificium eſt cum mulieribus, ita, ut pro eis, & in earum uſum artem ſuam exerceat; is non ſolus verſetur cum eis, neque cum pluribus ſimul; neque doceat filium ſuum artem inter mulieres exercendam. R. *Meir* dicit: Semper homo doceat filium ſuum artem mundam & facilem: non dicat; artificium hoc non ditat: ſed oret eum, cujus divitiæ & bona ſunt ſua (h. e. Deum, cujus omnia ſunt propria:) quia nulla eſt ars, in qua non ſit egeſtas & divitiæ. Nam neque eſt egeſtas ex arte, neque divitiæ ex arte: ſed omne ſecundum meritum juſtitiæ alicujus. R. *Simeon* filius Eleaſaris dicit: Vidiſtine unquam dum viveres, feram, vel avem, quæ artem exerceant, & tamen ſuſtentantur absque dolore: & annon, non ſunt creata, niſi ut miniſtrent mihi? At ego creatus ſum; ut miniſtrem Domino meo. Nonne æquum foret, ut ſuſtentarer absque dolore? Sed (ideo in dolore & labore cogor veſci pane meo:) quia male geſſi opera mea, & abſcidi alimoniam meam. &c Poſtea in *Gemara* notatur: Traditio eſt; R. *Simeon* filius Eleaſaris dicit: Per vitam meam nunquam vidi capream, quæ ficus in æſtate exſiccaret; neque leonem, qui eſſet bajulus, & vulpem, quæ eſſet numularius: & illa ſuſtentantur ſine dolore, neque creata ſunt, niſi ut miniſtrent mihi: ego autem creatus ſum, ut miniſtrem Domino meo. Quare iſta, quæ non creata ſunt, niſi ut miniſtrent mihi, ſuſtentantur absque dolore; cum ego, qui creatus ſum, ut miniſtrem Domino meo, tanto labore & dolore occuper? Æquum eſſet, ut ego ſuſtentarer, absque dolore; ſed id ideo fit, quia male geſſi opera mea, & abſcidi alimenta mea: nam dicitur Jerem. V, 25. *Iniquitates veſtræ inclinaverunt.*

Matth.

Matth. VI, verſ. 30.) ὀλιγόπιστοι *Parvæ fidei homines.*

Sota f. 48. 2. Ad verba Miſchnæ: *Et defecerunt viri fidei,* &c. notatur in *Gemara.* Dixit R. Iſaac: Per hos intelliguntur, qui non credunt in Deum Opt. Max. (*Gloſſa:* Viri fidei ſunt, qui credunt in Deum, prodige erogando bona ſua in decus obeuntis præceptum, & eleemoſynas, & impenſas Sabbathicas, & dierum feſtorum.) Quia Traditio eſt: R. *Elieſer* ille magnus dicit: Quicunque habet panem in corbe ſuo, & dicit: quid comedam cras? is non eſt, niſi ex קְטַנֵּי אֲמוּנָה *parvis fidei hominibus.* Et hoc ipſum eſt, quod dixit R. *Eleaſar:* Quid eſt, quod ſcribitur Zach. IV, 10. Namquis בַּז *prædatur in diem?* Parvæ? Quis cauſam præbuit juſtis, ut יתבזבז prodige profuſa, & ſuperflue erogata fuerit menſa eorum, in futurum contingens? (*Gloſſa:* quia non accipiunt perfectam mercedem. Et hic ſignificat: *Nam quis prædatur in diem,* ſcilicet venturum, juſtos?) Parvæ, quæ fuerunt in illis: (*Gloſſa:* paucitas fidei:) quia non crediderunt in Deum Opt. Max. &c.

verſ. 34.) Craſtino cura propria, ſufficit diei malum ſuum.

Berachoth f. 9. 2. Exod. III, 4. *Ero, qui ero.* Dixit Deus Opt. Max. ad Moſen: dic Iſraëlitis. Ego fui vobiſcum in ſervitute hac: & ego ero vobiſcum in ſervitute regnorum. Dixit (Moſes) coram eo: Domine mundi: Sufficit vexatio in loca ſua: (Sufficit calamitas, quamjam patiuntur Iſraëlitæ: nec futura alia eſt prædicenda.) Cui reſpondebat Deus Opt. Max. Ito, dic illis: *Ero, miſit me ad vos.*

Sanhedrin f. 100. 2. Inter ſententias *Ben Siræ* recenſetur & hæc: Ne angas te ærumna craſtini diei: quia neſcis, quid hic dies pariturus ſit.* Forte cras non eris, & ſic affligareris ob tempus, quod ad te nihil attinet.

MATTHÆI CAP. VII.

verſ. 1.) Ne judicate, ut non judicemini &c.

Roſch Haſchana f. 16. 2. Qui tradit judicium ſuper ſocium ſuum, facit meminiſſe peccatorum ſuorum. Nam dixit R. *Abin:* Quicunque tradit judicium de ſocio ſuo; ipſe punitur initio: quia dicitur Gen. XVI, 5. *Et dixit Sara ad Abrahamum &c.* Scribitur autem Gen. XXIII, 2. *Et venit Abraham ad plangendum,* &c. v. Tom. I. p. 559.

verſ. 2.) Qua menſura quis metitur, &c.

Sota f. 9. 2. Miſchna: Qua menſura homo metitur, alii metiuntur ei: Uxor declinans ſeipſam ornaverat ad transgreſſionem (adulterium:) Deus (jure

(jure talionis,) deturpat eam. Ipſa revelaverat ſeipſam ad transgreſſionem: Deus revelat ſuper ea. In femore, ubi initium fecerat in transgreſſione, fit initium; & poſtea venter: Idcirco vapulet femur initio, & reliquum totum corpus non evadit liberum. Poſtea in *Gemara* dicitur: Et ſic invenimus de uxore declinante, quod, qua menſura menſa eſt, metiantur ei. Scilicet ipſa ſteterat ad oſtium domus ſuæ, ut videret procum ſuum: idcirco ſacerdos collocat eam juxta portas Nicanoris, & oſtendit ignominiam ejus omnibus &c. vide ibi plura in hanc rem, & in *Sanhedrin f. 100. 1.* Ubi inter alia etiam dicitur: *Traditio* eſt. *Ribbi* dicebat; Unde probatur, quod ea menſura, qua quis metitur, ei remetiatur? Quia dicitur Eſa. XXVII, 8. *In menſuram cum mittis eam, contendes cum ea.* &c.

Megilla f. 12. 2. Eſter I, 10. *In die ſeptimo, cum lætum eſſet cor Regis vino.* Ergone hucusque cor ejus non lætum erat vino? Reſpondit *Raba:* eo ſignificari, quod dies hic ſeptimus, Sabbathum fuerit: quia Iſraelitæ edunt & bibunt, initio facto a verbis Legis, & verbis hymnorum. Sed nationes mundi idololatricæ, quia edunt & bibunt, initio facto nonniſi a verbis inſulſis. Et ſic in iſto epulo iſtius impii, alios dixiſſe; quod *Mediæ* mulieres, alias pulchritudine vincant: alios regeſſiſſe; quod mulieres *Perſicæ* pulchriores ſint. Quare dixiſſe eis Ahasverum: inſtrumentum (uxor,) quo ego utor, neque Medicum eſt, neque Perſicum, ſed Chaldaicum: vultisne illud videre? Reſpondentibus eis: ita ſane, dummodo oſtendas eam nobis nudam. Nam, qua menſura homo metitur, viciſſim metiuntur ei. Quo docere voluit, quod *Vaſthi* impia ſolita fuerit adducere filias Iſraëliticas, & exuere eas nudas, & facere earum opera opus in Sabbatho &c.

Sanhedrin f. 100. 1. 2. Traditio. R. Meir dixit: Qua menſura homo metitur; ea redhoſtietur ipſi: quia ſcribitur Eſa. XXVII, 8. *In menſura, qua dimitteret eam litigabat cum ea.* Num poſſibile eſt dicere, quod filius hominis det plenum pugillum ſuum pauperi in hoc Seculo, Deus autem det ei plenum pugillum ſuum in Seculo futuro &c.

verſ. 4.) Sine ejiciam feſtucam ex oculo tuo. &c.

Baba Bathra f. 15. 2. Dixit R. *Johannes:* Quid eſt, quod ſcribitur Ruth. I, 1. *Et factum eſt in diebus, quibus judicarunt judices?* Scilicet in diebus generationis, quæ judicat ſuos judices. (Quia judicabant ſeipſos depravati, & erat audacia ei, qui judicabatur, redarguendi redarguentem ſe:) Nam dicente cenſore aliquo, ſeu judice; tolle feſtucam ex oculis tuis: (*Gloſſa:* hoc eſt, recede & abſtine a transgreſſione parva, quæ penes te eſt;) tum poterat alter dicere; tolle trabem ex oculo tuo. (*Gloſſa:* hoc eſt, ab-

ſtine a transgreſſione gravi, quæ penes te eſt.) Dicente (cenſore) Eſa. I, v. 22. *Argentum tuum factum eſt Scoriæ:* regerebat alter; *Vinum tuum mixtum eſt aqua.*

Erachin f. 16. 2. Tradiderunt Rabbini: Lev. XIX, 17. *Non odio habebis fratrem tuum in corde tuo:* Ne quis putet, forte non cognomine aliquo (probroſo) eum vocabit, propter rem caſtigatione dignam ab eo commiſſam; neque alapam ei impinget, neque probro eum afficiet: ideo notanter dicendum erat, *In corde tuo.* Scilicet de odio, quod eſt in corde, Scriptura loquitur. Unde probatur, quod, ſi quis videat in ſocio ſuo rem turpem, debeat redarguere eum? Quia dicitur v. 17. *Redarguendo redargues.* Si redarguerit eum ſemel, ipſe autem non receperit ſeu admiſerit eam redargutionem; unde probatur, quod debeat redarguere eum? Quia notanter dicendum erat; *redargues.* Nihilominus. Ne quis putet, forte redarguendum eſſe eum, ſi vel mutetur facies ejus, & ipſe erubeſceret, audita publica redargutione: ideo notanter dicendum erat; ibid. *Non feres ſuper eum peccatum.* Traditio eſt: Dixit R. *Tarphon:* Miror, (vel: cum animi admiratione, vehementer dubito;) num ſit in generatione hac, qui recipiat redargutionem ſaltem dicentis ſibi: tolle feſtucam, ex oculis tuis: quin dicat ei; tolle trabem ex oculis tuis, (*Gloſſa:* Quaſi diceret: Si dicat alteri; auffer iniquitatem parvam, quæ eſt in manu tua: tum ille poterit dicere huic; auffer tu iniquitatem magnam. Ergo non poſſunt redarguere ſe invicem: quia omnes ſunt peccatores.) &c.

* *Matth. VII, verſ. 6.*) *Ne date Sanctum canibus, nec projicite margaritas veſtras ante porcos* &c.

Kidduſchin f. 39. 2. *Chilin f. 142. 1.* Dixit R. *Joſeph:* Si Achar expoſuiſſet illud dictum; *Ut bene ſit tibi!* Deut. XXII, 7. de Seculo futuro, ſecundum R. Jacobum filium Barthæ, non peccaſſet: Acharem autem quid movit, ut hoc faceret. Sunt qui dicunt; moviſſe eum opus ſimile viſum. Aliqui autem dicunt; moviſſe eum, viſam linguam Chuzpith interpretis projectam jacentem in ſterquilinio, quam trahebat res alia, (*Gloſſa:* ſus.) Quo viſo; dicebat: Os, quod ejecit (vel evomuit) margaritas, linget pulverem.

Bechoroth f. 15. 1. Tradiderunt Rabbini: Deut. XII, 15. non autem vellus. *Carnem:* non autem adipem, *Et edes:* non autem canum tuorum erit. Hinc jubemur; non redimi res ſanctas, ut dent eas in eſcam canibus; Idem traditur in Temura f. 130. 2.

verſ.

ed by Google

verſ. 12.) Omnia, quæ vultis, ut faciant vobis homines, facite illis.

Schabbath f. 31. 1. Porro eſt exemplum de gentili quodam, qui veniebat ad *Schammai,* dicens ei: fac me proſelytum, ea conditione, ut diſcam Legem totam, quanta eſt, dum ego ſto ſuper uno pede. Ille repellebat eum menſura cubitali architectonica, decempeda, ſeu baculo ſuo, quem manu tenebat. Quare ita repulſam paſſus, veniebat *ad Hillelem*, qui faciebat eum proſelytum, dicens ei: Quod tibi odioſum eſt, proximo tuo ne facias. Hoc eſt Lex tota, quanta, quanta eſt.

verſ. 14.) Porta anguſta, & ſtricta via ducens ad vitam &c.

Menachoth f. 29. 2. R. *Judas* הנשיא princeps, quærebat ex R. Immi: Quid illud eſt, quod ſcribitur Eſa. XXVI, 4. *Sperate in Dominum, usque in æternum:* quia בְּיָהּ *in Jah* יְהוָה *Jehovah, eſt rupes Seculorum?* Cui reſpondebat: Quicunque ſuſpendit ſpem ſuam (h. e. ſpe ſua unice dependet) a Deo Opt. Max. ille habet fiduciam in Seculo hoc præſenti, & in futuro. Huic ſubjiciebat ille: Ego hoc habeo, quod opponam; Quid cauſæ eſt, quod ſcripſerit בְּיָהּ *Be Jah*, h. e. *in Jah*, & non ſcripſerit יָהּ *Jah*, omiſſo Beth? Scilicet id ideo factum eſt, ſicut argute hoc expoſuit R. Judas filius Aileai: Quia per iſtud ב *Beth*, quod duo in numeris valet, intelliguntur duo Secula, quæ creavit Deus Opt. Max. Unum per ה *He*, & alterum per י *Jod*, Neſcio autem, utrum Seculum futurum, per *Jod;* & Seculum præſens per *He:* an hoc per Jod & illud per He ſignificetur. Secundum id, quod dicitur Gen. II, 4. *Iſtæ ſunt generationes Cælorum* בְּהִבָּרְאָם *cum crearentur illi.* Ne legas: בְּהִבָּרְאָם *Behibbaream,* quod ſignificaret, *cum crearentur illi:* Sed בְּהֵי בְּרָאָם *Be He Beraam,* quod ſignificat; *per He creavit eos.* Quare autem *Seculum præſens per He* creatum eſt? Quia ſimile eſt לאכסדרה exſedræ, vel porticui domus. (*Gloſſa:* quia litera *He* ה ab infima parte aperta eſt: unde quisquis vult exire, exit. (*Gloſſa:* quisquis vult ex eo prolabi in malam indolem, ſeu, degenerare; ille prolabitur.) Quare autem crus literæ ה He, ſuſpenſum ſeu pendulum eſt? (Siniſtrum crus ejus nullibi adhæret, ſed in ſuperiori parte apertum habet ſpatium. Quia, ſi quis convertatur per pœnitentiam; intromittitur. (*Gloſſa:* per oſtium ſuperius inter pedem ſiniſtrum & tectum, interjacens.) Ut autem intromittatur per alterum (oſtium infimum, per quod exivit, ſeu degeneravit,) nullo modo ei præſtatur auxilium (*Gloſſa:* Quia, ſi velit intrare, opus habet auxilio, propter pravum figmentum: idcirco factum eſt ei auxilium per oſtium ſu-

 per-

Digitized by Google

perfluum, quod pro auxilio ei ſuppeditatur.) Requiri autem ſingulare auxilium, ut homo lapſus iterum convertatur, etiam de ſententia *Reſch Lakiſi* aſſeritur: quid dixit; Quid eſt, quod ſcribitur Prov. III, 34. *Si deriſoribus, ipſe deridebit: ſi humilibus, dabit gratiam?* (*Gloſſa:* quaſi diceret: aperit ei, ut fiat deriſor?) Scilicet, qui venit, ut mundetur; ei auxilium præſtatur: qui venit, ut immundus fiat; ei auxilium præſtatur. Quare autem litera ה *He* habet תאגא *coronam*, ſeu apicem? (*Gloſſa:* parvum apicem in fine tecti?) Dixit Deus Opt. Max. Si redeat homo per pœnitentiam ad meliorem mentem; ego ligo ei vinculum. Quare autem creatum eſt Seculum futurum per literam י *Jod?* Quia juſti, qui in eo ſunt, pauci ſunt. (Nam Jod omnium literarum eſt minima.) Quare autem reflexum eſt caput ejus? Quia juſtorum, qui in eo ſunt, capita, reflexa ſunt, propter opera eorum. Nam alterum alteri diſſimile eſt. (*Gloſſa:* gloria unius, major eſt gloria alterius: ideo capita eorum reflexa ſunt: nam unus ab altero pudore ſuffunditur.)

NB. Ex hoc loco clariſſime apparet, ex ſententia Talmudicorum doctorum; characteres literarum Moſaicarum non fuiſſe Samaritanos, ſed eos ipſos, quibus adhuc hodie utimur.

[De paucitate ſalvandorum, v. inf. ad Matth. XIX, 14. de duplici via, v. ad Hebr. XII, 9.]

Matth. VII, verſ. 15.) *Intus autem ſunt lupi rapaces.*

Joma f. 72. 2. Studioſus Sapientiæ, cujus intimum non eſt, ſicut exterius, non eſt Studioſus Sapientiæ.

verſ. 24) *Quicunque audit verba mea, & facit, aſſimilabo illum viro prudenti ædificanti domum ſuam ſupra petram* &c.

vid. inf. ad *Jacob. I, 22.* *Abotb.* Cap. 24. & *Chagiga f. 15. 1.* *Achar* interrogabat R. *Meirum*, poſtquam prolapſus ad malam indolem, degeneraſſet: Quid eſt, quod ſcribitur Hiob. XXVIII, 17. *Non adæquabitur ei aurum & vitrum, & permutatio ejus, aurum ſolidum?* Cui reſpondebat: Per illa intelliguntur, quæ difficulter acquiruntur, ut vas aureum, & vas ex auro ſolido: facile autem amittuntur (pereunt fracta oblivione) ut vas vitreum. Cui dicebat *R. Akibas:* Magiſter tuus non dixit ita: ſed: ſicut vas aureum & vas vitreum, etiamſi frangantur, tamen reparari poſſunt; ita etiam Studioſus Sapientiæ, etiamſi peccaverit, tamen poteſt reparari (pœnitentia.) Ergo etiam tu reſipiſce. Cui reſpondebat Achar: jam audivi poſt velum (h. e. ſecreto) Jer. III, 14. *Revertimini filii refractarii:* excepto Achare. Tradiderunt Rab-

Digitized by Google

Rabbini hiſtoriam de *Achare,* quod eum equo vectum in Sabbatho, ſequutus ſit R. Meir, ut diſceret Legem ex ore ejus. Cum pergerent ita in via, dicebat Achar, ad R. Meirum: Meire, redi ad id, quod a tergo tuo eſt: quia jam menſus ſum veſtigiis equi mei, hucusque porrigi terminum Sabbathicum. Cui ille regerebat: ergo etiam tu redi ad te, ſeu reſipiſce. Cui Achar: non jam dixi tibi, ait, me antea audiviſſe poſt velum: Revertimini filii refractarii, excepto Achare. Quare vi correptum eum introduxit in Scholam; dicebat ad puerum: prælege mihi verſiculum tibi pro lectione propoſitum. Prælegebat ergo ei ex Eſa. XLVIII, 22. *Non eſt pax, dixit Dominus, impiis.* Poſtea introducebat eum in aliam Synagogam: ubi iterum dicebat ad puerum; prælege mihi verſiculum tibi pro lectione propoſitum. Prælegebat ergo ei iſta verba Jerem. II, 22. *Quia ſi lavares te nitro, & multiplicares tibi Smegma; tamen maculoſa eſſet iniquitas tua coram me.* Deinde introducebat eum in Synagogam aliam: ubi dicebat ad puerum: prælege mihi verſiculum tibi pro lectione propoſitum. Prælegebat ergo ei iſta verba Jerem. IV, 31. *Et tu, res vaſtata, quid facies? Quum indues dibaphum, quum ornaberis ornamento auri, quum lacerabis ſtibio oculos tuos, fruſtra pulchrum te facies,* &c. Dehinc introducebat eum in Synagogam aliam; & ſic deinceps pergendo: donec introduxiſſet eum in decimam tertiam usque Synagogam: in quibus omnibus pueri prælegebant tales verſiculos, qui ejusdem erant Sententiæ. In poſtrema Synagoga dicebat ad puerum: prælege mihi tuum verſiculum, qui tibi pro lectione eſt propoſitus. Prælegebat ergo ei iſta verba Pſal. L, 16. *Et ad impium dixit Deus: quid tibi recenſere ſtatutum meum?* &c. Hic puer balbutiebat lingua ſua. Auditum erat aliquoties, quod dixerit ei, pro ולרשע *Uleraſcha,* hoc eſt, *& ad impium,* ולאלישע *Ulechiſcha dixit Deus,* (quia balbutiente & blæſa ſua lingua literam Reſch non recte poterat pronuntiare.) Sunt, qui dicunt, cultrum ei præſto fuiſſe, quo accepto, diſciderit eum, & miſerit eum tredecim Synagogis. Alii dicunt, eum dixiſſe: Si penes me eſſet culter, diſcidiſſem eum. Quum tandem diem ſuum obiit *Achar,* dicebant in Cœlo: Iſte judicando non erit judicandus; neque tamen venturus erit in Seculum futurum. Judicando non erit judicandus ideo, quia ſtuduit in Lege. In Seculum autem futurum non veniet, ideo, quia peccavit. Dixit *R. Meir:* Melius eſt, ut hic judicetur, & ut veniat in Seculum futurum. Quando moriar, tunc elevabo fumum ex ſepulchro ipſius. Deinde cum diem ſuum obiiſſet R. Meir, aſcendebat fumus ex ſepulchro Acharis. Quo viſo, dicebat *R. Johannes:* Potentia, ad cremandum magiſtrum ipſius. Unus erat inter nos, & non poſſumus liberare eum. (*Gloſſa:* diſcipulus unus erat inter nos, & lapſus eſt, & degeneravit, & nemo eſt inter nos omnes qui adducat eum in

in Seculum futurum.) Si accipiam eum manu, quis accipit eum a me? (*Gloſſa:* Si apprehendam eum manu ejus, ut adducam eum in Seculum futurum: quis accipit eum e manibus meis?) Dicebat ergo; quando moriar, tunc extinguam fumum e ſepulchro ejus. Deinde quum obiiſſet diem ſuum R. Johannes, deſinebat fumus e ſepulchro Acharis. Quo viſo, exorſus eſt ſuper eo dicere lamentator: Etiam janitor Gehennæ non reſiſtere tibi potuit, Magiſter noſter, quum venires eo, ad educendum inde Acharem. Filia Acharis deinde veniens ad Ribbi, dicebat ei: Ribbi, quæſo ſias tutor meus. Cui ille reſpondebat: Cujusnam tu filia es? Ea reſpondente: Filia Acharis ſum; dicebat ad eam Ribbi: Adhucne aliquid ſuperet ex ſemine ejus in mundo? Atqui ſcribitur Hiob. XVIII, 19. *Non eſt filius ei, neque nepos in populo ejus, neque ſuperſtes in habitationibus ejus.* Poſtea dicente ea ad Ribbi: quæ recordare legis ſeu doctrinæ ejus, non autem recordare operum ejus. Statim deſcendebat ignis & accendebat ſedile Ribbi. Quo viſo, Ribbi flebat, & dicebat: Et ſi turpitudine affectis per eam ita accidit? quanto magis ergo laude affectis per eam? R. Meir autem didiceritne Legem ex ore Acharis? Atqui dixit *Rabbah bar bar Channæ*, dixiſſe R. Johannem: Quid eſt, quod ſcribitur Mal. II, 7. *Quia labia ſacerdotis cuſtodient ſcientiam, & Legem requirent ex ore ejus: nam Angelus Domini exercituum eſt?* Scilicet, ſi Magiſter ſimilis ſit Angelo Domini exercituum; requirent Legem ex ore ejus. Sin minus; ne requirant Legem ex ore ejus. Reſpondebat *Reſch Lakiſch:* R. Meir tantum textum Biblicum invenit & argute expoſuit, Prov. XXII, 17. *Declina aurem tuam, & audi verba Sapientum, & cor tuum appone ad ſcientiam meam.* Non dicitur, *ad ſcientiam eorum:* (*Gloſſa:* Ergo hic de impiis agimus: & dixit, *declina aurem tuam:*) Sed, *ad ſcientiam meam. R. Chanina* dixit: exinde id probari Pſal. XLV. 11. *Audi filia, & vide, & declina aurem tuam, & obliviſcere populi tui, & domus patris tui,* &c. (*Gloſſa:* declina aurem tuam, & opera eorum obliviſcere, & ne diſcas ea.) Videntur textus hi ſibi invicem contradicere: non tamen revera eſt contradictio. Alterum enim intelligendum eſt de homine adulto: (*Gloſſa:* qui novit cavere ab operibus impii doctoris, is poteſt diſcere Legem ex ore ejus.) Alterum autem de parvulo, qui, quia nondum ſibi cavere novit a pravo exemplo impii, prohibetur diſcere Legem ex ore impii. Quum veniebat *R. Dimmi*, dicebat: Dixerunt in Occidente (h. e. terra Iſraei:) R. Meir comedebat dactylum, & abjiciebat lapidoſum nucleum ejus foras. Sermonem argutum habuit *Raba:* Quid eſt, quod ſcribitur Cant. VI, 10. *In hortum nucis deſcendi, ad videndum virores vallis?* Quare comparantur Studioli Sapientiæ cum nuce? Scilicet, quaſi diceret tibi, quod, ſicut nux aliqua, etiamſi conſpurcetur limo & ſtercore, tamen id, quod intra eam eſt, non rejiciendum reddi-

redditur: ita etiam Studioſus Sapientiæ etiamſi peccet, non tamen Lex, vel doctrina ejus rejicienda eſt.

MATTHÆI CAP. VIII.

verſ. 30.) Erat autem longe ab illis grex porcorum multorum paſcens &c.

Baba Kama f. 79. 2. In Miſchna: Non educant vel alunt porcos in ullo loco. Ad quæ verba poſtea in *Gemara* notatur *f. 82. 2.* Tradiderunt Rabbini: Quum reges domus Haſmonæorum alter alterum obſidebant, vel impugnabant, Hyrcanus intra Hieroſolymam, Ariſtobulus autem extra eam erat. (*In Sota f. 49 2.* & *Menachoth f. 64. 2.* dicitur Hyrcanus extra Hieroſolymam fuiſſe, & Ariſtobulus intra eam.) Quotidie hi, qui intus erant catenis demittebant in capſa (denarios) illis, qui foris erant, & viciſſim hi attollebant eis ſurſum jugis ſacrificii victimas. Erat intra Hieroſolymam Senex aliquis, Græcæ ſapientiæ peritus, qui vernacula lingua exponebat eis, qui foris erant, ſeu obſidentibus; is dicebat illis: quandiu in cultu ſuo occupantur, in manum veſtram non traduntur. Poſtero die ergo demittebant eis denarios in capſa, hique viciſſim ſurſum remittebant porcum. Quum perveniebat ad dimidium muri, ungulas ſuas in murum figebat: unde, quum commota fuiſſet terra Iſraëlitica ad 400. paraſangas quaquaverſum; ea ipſa hora dicebant: maledictus ſit, qui educabit porcos, & maledictus ſit, qui docebit ſuum filium ſapientiam Græcorum. Conf. *Menachot f. 64. 2.*

Taanith. f. 21 2. Dixerunt ad *R. Judam:* Peſtilentia eſt inter porcos. Quare decrevit jejunium. Dicamus: R. Judam indixiſſe hoc jejunium non porcorum cauſa, ſed eum putaſſe; plagam immiſſam ex una ſpecie, immittendam eſſe ex omnibus ſpeciebus.

MATTHÆI CAP. IX.

verſ. 13.) Miſericordiam volo, & non victimam.

Suca f. 49 2. Dixit R. *Eleaſar:* Longe major (pluris æſtimandus) eſt, qui erogat eleemoſynam, quam ſi offerat omnes oblationes: quia dicitur Prov. XXI, 3. *Facere eleemoſynam & judicium probatur Deo plus, quam ſacrificium.* Dixit R. Eleaſar: Pluris facienda eſt גְּמִילוּת חֲסָדִים liberalitas, (qua quis alteri benefacit citra debitum, liberrimo animo.) quam eleemoſyna, (ad quam præſtandam quis lege tenetur:) quia dicitur Hoſ. X, 12. *Seminate vobis in eleemoſynam, & metite ſecundum liberalitatem.* Si homo ſeminat; dubitat adhuc, ſitne inde eſurus, nec ne. Si homo metit; certus eſt, ſe inde eſurum eſſe. Item dixit R. Eleaſar: Non rependitur eleemoſyna,

Digitized by Google

na, niſi ſecundum liberalitatem, quam in ſe habet: quia dicitur, *ſeminate vobis in eleemoſynom, & metite ſecundum liberalitatem.* Tradiderunt Rabbini: Tribus rebus pluris facienda eſt liberalitas eleemoſyna. (1) Eleemoſyna fit bonis alicujus; liberalitas autem fit tam corpore alicujus, quam bonis alicujus. (2) Eleemoſyna fit pauperibus: liberalitas tam pauperibus, quam divitibus. (3.) Eleemoſyna fit vivis; liberalitas fit tam vivis, quam mortuis. Dixit R. Eleaſar: Quicunque facit eleemoſynam & judicium, perinde facit, ac ſi plenus eſſet totus mundus benignitate, ſeu liberalitate: quia dicitur Pſal. XXXIII, 5. *Amans eleemoſynam & judicium, benignitate Domini plena eſt terra.* Ne forte diceres; quicunque venit ſignificatum nutu clauſorum labiorum, ſe velle facere eleemoſynam & liberalitatem, is hoc nutu clauſorum labiorum ſignificat, (*Gloſſa:* & ſuppeditant ei, & præſto exhibent ei homines idoneos, qui talia beneficia accipiant:) ideo notanter dicendum erat Pſal. XXXVI, 9. *Quam pretioſa eſt benignitas tua, Deus.* (*Gloſſa:* Hoc eſt; neceſſe eſt, ut quis adhibeat animum, & laboret, ſummoque ſtudio perſequatur hanc virtutem: ideo, quia non præſto ſemper ſunt tales, qui idonei ſunt, ut quis de illis bene mereatur.) Pſal. XXXIII, 5. *Benignitate Domini plena eſt terra.* Ne quis dicat, forte etiam timens Domini talis eſt: ideo notanter dicendum erat: Pſal. CIII, 17. *Et benignitas Domini a Seculo in Seculum ſuper timentes ſe.* Dixit *R. Chama* filius Paphæ: Super quocunque homine eſt gratia, de eo certo conſtat, quod ſit timens Dei: quia dicitur; *Benignitas Domini a Seculo in Seculum, ſuper timentes ſe.* &c. Dixit *R. Eleaſar:* Quid eſt, quod ſcribitur Prov. XXXI, 26. *Os ſuum aperuit in Sapientia, & lex benignitatis eſt ſuper lingua ejus?* Et quid? Num eſt lex benignitatis? Et eſtne etiam Lex, quæ non ſit benignitatis? Quare non eſt hæc horum verborum mens: Sed ſi Lex ſit propter ſeipſam (non alius reſpectus & finis cauſa;) tum ea eſt Lex benignitatis; Sed ſi Lex non ſit propter ſeipſam; tum ea eſt Lex, quæ non eſt benignitatis. Aliqui ita exponunt, ſi Lex ſit; ut alios quis eam doceat; tum eam eſſe Legem benignitatis: Si autem ſit Lex, ut quis alios eam non doceat; tum eam eſſe Legem, quæ non eſt benignitatis.

Matth. IX, verſ. 15.) Numquid filii thalami lugere poſſunt quamdiu Sponſus cum illis?

Propter ſummum eorum gaudium Talmudici eos liberos eſſe ſtatuunt ab eis rebus, quæ ullo modo gaudium illud impedire poſſent. Unde in *Suca fol. 25. 2.* Tradiderunt Rabbini: Sponſus, & pronubi, & omnes filii thala-

Digitized by Google

thalami (h. e. hoſpites nuptiales,) liberi ſunt ab oratione, (*Gloſſa*: quia ea requirit attentionem,) & a locis Oratoriis ſibi applicandis, (*Gloſſa:* quia vulgo apud eos reperitur ebrietas & protervia.)

verſ. 23.) Et videns Tibicines &c.

Ketbuvoth f. 46. 2. In *Miſchna:* Rabi *Judas* dicit: Si vel etiam pauperrimus Iſraëlitarum ſit; tamen (in funere defunctæ ſuæ uxoris) non pauciores adhibebit, quam duas tibias & unam lamentatricem.

Schabbath f. 151. 1. In *Miſchna:* Gentilis ſi attulerit tibias in Sabbatho, Iſraëlitæ defuncti cauſa; ád tibias iſtas non planget Iſraëlita, niſi hac ratione, ſi venerint ex loco propinquo (*Gloſſa:* intra terminum Sabbathicum.)

Baba Mezia f. 75. 2. In *Miſchna:* Si quis mercede conduxerit aſinarium, aut aurigam, ut afferat ligna (*Gloſſa:* polita & elegantia, apta ad lectos, & thalamos nuptiales;) & tibias, pro Sponſa, ad ex hilarandum Sponſum & Sponſam, Aut pro defuncto; ad lamentandum.

MATTHÆI CAP. X.

verſ. 8.) Gratis accepiſtis, gratis date.

Berachoth f. 29. 1. Miſchna: Si quis accipiat mercedem ſuam, ad judicandum; judicia ejus ſunt vana & inania: Si ad teſtimonium perhibendum; teſtimonia ejus ſunt inania: Si ad aſpergendum aqua luſtrali (*Num. XIX, v. 17. 19.*) ad ſanctificandum miſcendo cinerem expiationis peccati aqua viva in vaſe, tum aqua ejus eſt velut aqua lacunæ; & cinis ejus eſt velut cinis combuſtionis. &c. *Gemara:* Unde probatur, quod non accipi debeat merces propter demonſtrationem ſententiæ Legis, & doctrinam Legis, quam docebit? Reſpondit R. Juda, dixiſſe *Rabum:* quia dixit textus Deut. IV, 5. *Ecce docui vos*, &c. Scilicet, ſicut ego gratis, ita etiam vos gratis. Traditio etiam ita habet: *Sicut præcepit mihi Dominus Deus meus.* Sicut ego gratis: ita etiam vos gratis. Unde autem probatur, quod, ſi non invenerit, ut gratis diſcat, diſcere debeat data mercede? Quia notanter dicendum erat, Prov. XXIII, 23. *Veritatem eme.* Unde autem probatur, quod non dicere debeat: Sicut ego didici eam, data mercede; ita docebo eam accepta mercede? Quia notanter dicendum erat, *veritatem eme, non autem vendes.*

Matth. X, verſ. 25.) Sufficit Servo, ut ſit ſicut Dominus, &c.

Berachoth f. 58. 2. Quum Ula & Chasda una iter facientes perveniſſent ad januam domus R. חנא Chanæ filii חנילאי Chanilai, ſuſpirio tracto graviter ingemiſcebat R. Chasda; cui dicebat Ula: Quare ingemiſcis, cum tamen gemitus frangat dimidium cordis: quia dicitur Ezech. XXI, 11. *Et tu fili hominis ingemiſce in fractione lumborum*, &c. & dixerit R. Johannes: imo gemitum frangere etiam totum corpus hominis: quia dicitur, v. 12. *Et erit cum dicent ad te; quare tu ingemiſcis? Et dices; ad rumorem, & liqueſit totum cor*, &c? Cui ille reſpondebat: Quomodo non ingemiſceret domus, in qua fuerunt 60. coquæ interdiu, & 60. coquæ noctu, & coquebant cuilibet, quo opus habebat, & accipiebat manus ex loculo. Qua putabat, forte veniente paupere bonis viris nato, dum pervenirent ad loculum, pudore affectus, doleret: & porro erant ei 4. januæ, ad 4. plagas mundi, & omnis, qui ingrediebatur jejunus, egrediebatur ut ſatur: & projiciebant ei triticum & hordeum in annis ſterilitatis foras: quia omnis, qui volebat aliquid accipere, interdiu veniebat & accipiebat noctu: nunc vero, cum domus illa corruerit in acervum, non ingemiſcerem? At hic, illi regerebat: Sic dixit R. Johannes; ex quo die deſolata eſt domus Sanctuarii, deciſum eſt decretum ſuper domos juſtorum, eas deſolandas eſſe: quia dicitur Eſa. V, 9. *In auribus Domini exercituum eſt: ſi non domus multæ devaſtationi erunt; magnæ, & bonæ absque habitatore.* Item dixit R. Johannes; Deus Opt. Max. reducturus eſt eas ad tranquillam habitationem ipſarum: quia dicitur Pſal. CXXV, 1. *Canticum graduum. Sperantes in Dominum, ſunt ſicut mons Zijon.* Deus Opt. Max. reducturus eſt montem Zijon ad inhabitationem ejus tranquillam: ita etiam domus juſtorum Deus Opt. Max. reducturus eſt ad inhabitationem tranquillam earum. Viſo autem, quod ad hæc verba, nihilominus mens ejus non acquieſceret a dolore, dicebat ei: Sufficit ſervo, ſi ſit ſicut Dominus ejus. (*Gloſſa:* Quia ecce domus Sanctuarii devaſtata eſt, quæ eſt domus Dei.)

verſ. 28.) Et ne timeatis ab occidentibus corpus &c.

Longe ſanctior eſt hæc Chriſti præceptio, quam illa Talmudicorum in *Sanhedrin f. 47. 1.* Suffragiis initis lata eſt hæc ſententia in cœnaculo domus Netaſæ, in urbe Lydda: De omnibus transgreſſionibus, quæ ſunt in Lege, ſi dicant homini fac; & hoc pacto non morieris; faciat quis eas potius, quam ut mortem ſibi patiatur inferri, excepta idololatria, & illicito concubitu, & homicidio: At idololatria etiam non ſit committenda ad evitandum mortis periculum? Atqui Traditio eſt: Dixit R. Iſmaël; unde probatur, quod

quod, ſi dixerit quis homini alicui, fac idololatriam; quo pacto non morieris, facere eam debeat potius, quam ut interfici ſe patiatur? Quia notanter dicendum erat Levit. XVIII, 5. *Et vivat in illis.* Non autem; *ut moriatur in illis* &c.

verſ.29.) Nonne duo paſſerculi aſſario veneunt, nec unus ex illis cadet ſuper terram ſine voluntate patris veſtri.

Cholin f. 142.1. Ne accipiat homo matrem (avem / paſſerem,) ſuper pullis ipſius, ne quidem, ut ea purificet leproſum. Hinc autem argumentetur aliquis a minori ad majus, hoc modo: Si de præcepto leviſſimo, quod vix aſſario æquivalet Lex dicit: Deut. XXII, 7. *Ut bene ſit tibi, & prolonges dies:* quando magis id verum erit de præceptis graviſſimis; quæ ſunt in Lege?

In *Schabbath: R. Simeon* filio Jochai latente in quadam ſpelunca, & die quodam ſedente ad oſtium ejus, videnteque aucupem aves capientem & rete expandentem, filia vocis ab eo audiebatur, quæ, cum dicebat דימוס hoc eſt: Liberatio; tum evadebat avis. Cum vero filia vocis dicebat ספיקולא ſpiculatio; tum capiebatur. Quare dicebat oraculum: Avicula ſine Cælo (ſine Dei voluntate & providentia) non perit, quanto minus homo.

Ibid: Aſſario veneunt.

Kidduſchin f.12.1. Sex מעה *Meæ* argenti faciunt דינר Denarium, ſive drachmam (aut quadrantem Sicli.) *Mea* una facit duo פונדיונין *Pondiones.* Pondion unus facit duo איסרין *aſſaria.* Aſſarium unum facit duo מוסמיסין *Muſmeſin.* *Muſmes* unum facit duo קונטרינקין Kontrinekin. *Kontrineck* unum facit duo פרוטות *Prutas.* Unde conſequitur, quod una Pruta ſit octova pars Aſſarii Italici.

verſ.35.) Veni dividere hominem adverſus patrem ſuum &c.

Vide, quæ ex *Sanhedrin f.97.1.* ſupra ſunt expoſita.

Sota f.49.2. In calcaneis Meſſiæ, (*Gloſſa:* in fine exilii, ante adventum Meſſiæ) impudentia augebitur, & pretium rerum exaltabitur. Vitis dabit fructum ſuum, & tamen vinum, ob frequentiam bibonum, erit in pretio, & non eſt caſtigatio. (*Gloſſa:* non invenias hominem, qui poterit caſtigare: quia omnes prolapſi ſunt in peccata, & quum caſtigant, dicit reprehenſus reprehendenti: tu es, ſicut ego.) Schola erit in lupanar, & Galilæa devaſtabitur, & הגבלן Haggiblan deſolabitur, & viri termini circumibunt ex urbe in urbem, & nullam gratiam conſequentur, & ſapientia Scri-

 barum

Digitized by Google

barum putreſcet, & timentes peccatum ſpernentur, & veritas erit deſiderata. Pueri faciem Senum pudefacient; Senes aſſurgent coram parvulis; *Filius turpitudine afficit patrem*, &c. Mich. VII, 6. Facies honorati eſt ut facies canis; Filius non reveretur patrem ſuum. Super quo ergo nobis eſt innitendum? Super patre noſtro cœleſti.

MATTHÆI CAP. XI.

verſ. 7.) Spectare Calamum a vento agitatum.

Cum hac proverbiali loquutione Chriſti convenit adagium Talmudicum, quod legitur in *Sanhedrin f. 82. 2.* Inter calamos & ſalices Schevilnai (meretrix illa famoſiſſima, Casbi Num. XXV, 15. alias dicta) quid quærit? (*Gloſſa:* Certum eſt, quod non quærendorum calamorum & ſalicum, tanquam rerum viliſſimarum cauſa, ſed ſub prætextu mendacii ibi obambulet: Scilicet, non alia de cauſa, quærens loca ſolitaria, quam ut captet occaſionem ſcortandi.)

MATTHÆI CAP. XII.

verſ. 3.) Et panes propoſitionis comedit, quos non licitum erat edere.

Menachoth f. 59. 2. Ad verba Miſchnæ R. *Judas* dixit; *Quicquid circa duos panes, Lev. XXIII, 17. & panem faciei, ſeu propoſitionis fiebat, factum fuiſſe intus in templo:* R. Simeon dicit: In perpetuum eſto aſſuetus dicere; duos panes, & panem faciei, legitima fuiſſe in atrio, & legitima in Bethphage, ſeu tota Hieroſolyma. Notatur in *Gemara:* Dixit R. *Abibu* filius Cahanæ: Ambo autem illi, (R. Judas, & R. Simeon) unum textum pro ſua ſententia argute expoſuerunt 1. Sam. XXI, 6. *Et ipſe via profani, quanto magis hodie ſanctificabitur vaſis.* R. Judas putavit: In die profano, Davidem reperiſſe ſacerdotes, quod coxerint panem: quia dicebat eis; Viane profani coxiſtis panem? Quanto magis hodie ſanctificabitur vaſis; (*Gloſſa:* vaſis furni;) & illegitimus ſeu profanus reddetur in craſtinum pernoctatione. (Ergo furnus ſanctificat & pellit Sabbathum; *Gloſſa:*) R. Simeon putavit: In Sabbatho Davidem reperiſſe eos, quod coxerint panem, quibus dixerit; non via profani faciendus fuiſſet vobis: numquid furnus ſanctificat? (*Gloſſa:* Num furnus ſanctificat recentem panem ipſum, ut non illegitimus reddatur pernoctatione? Et quanto magis hodie ſanctificabitur vaſis? Quaſi diceret; num hodie ſanctificabitur furno?) Imo vero, menſa ſacra in templo, cui panis faciei imponitur, &, quæ ſanctificat. Potuiſtine autem dicere quod

Digitized by Google

quod in hora coctionis repererit ſacerdotes? Atqui ſcribitur 1. Sam. XXI, 7. *Et dedit ei ſacerdos panem Sanctitatis: quia non erat ibi panis, niſi panes faciei, qui amoti erant coram Domino.* Sed quid, *via profani*, quod dixit eis? ſic ſcilicet dixerunt ei: *Non eſt panis, niſi panes faciei, qui amoti erant coram Domino.* Quibus reſpondebat, David: non opus eſſe (ut pro tali pane, qui ſibi ſit prohibitus, habeatur.) Ecce, poſtquam exemtus eſt, ex actu abuſus rei ſacræ circa eum: (*Gloſſa:* nam poſtquam amotus erat, permiſſus erat ſacerdotibus. Cuicunque rei autem eſt hora, permiſſionis ſacerdotibus, circa eam non eſt peccatum abuſus rei ſacræ. Et non requirebatur hic; quia non remotus erat iſte, &c.) via profani ipſe ſanctificabitur, Sed vel etiam ita; tamen etiam; quia hodie ſanctificabitur vaſe, date mihi eum: quia edendi neceſſitas me urget, quæ non habet Legem. Nam niſi ederem, de vita periclitarer. (*Gloſſa:* Nam laborabat David bulimia. Tradidimus autem in *Joma f. 83. 1.* Laborantem bulimia cibant etiam rebus immundis, donec melius habeat, etiam in die expiationis.)

Joma f. 85. 1. R. Iſmaël, R. Akiba, & R. Eleaſar filius Azariæ, una iter faciebant. Levi autem חסדר, (*Gloſſa:* ait ſibi non expoſitum fuiſſe, quid hac voce ſignificetur,) & R. Iſmaël filius R. Eleaſaris filius Azariæ eos ſequebantur. Proponebantur tum quæſtio hæc coram eis: Unde probamus de פקוח נפש apertione, ſeu cura animæ, (h. e. cura earum rerum, quæ ad vitæ conſervationem pertinent,) quod pellat Sabbathum, (Sicut traditur in Tr. *Schabbath f. 131. 1.*)? Reſpondebat R. Iſmaël, & dicebat: ex eo loco, Exod. XXII, 2. *Si in effoſſione inveniatur fur.* Nam ſi huic, de quo dubium eſt, num venerit opes furandi, an occidendi animo, non obſtante effuſione ſanguinis immundam reddere terram, & occaſionem præbere ſubducendi ſeſe ab Iſraële; tamen permittitur vitam aufferre, ut paterfamilias ſuam defendat: Quanto magis inde probabitur de apertione animæ; quod ea pellat Sabbathum? Hujus reſponſionem excipit *R. Akibas* & dixit Exod. XXI, 14. *Et ſi de induſtria egerit vir contra proximum ſuum, &c. ab altari meo auferes eum ad mortem.* Dicitur מעם *a cum altari meo:* non autem; מֵעַל *a ſuper altari meo.* (*Gloſſa:* Si ſacerdos ipſe homicida ſit, qui venit ad faciendum miniſterium ſuum. Non autem dicitur, *a ſuper altari meo:* ſcilicet; ſi incepit miniſterium, non cogitur illum abrumpere, ut veniat in manum vindicis ſanguinis, & abſolvit miniſterium ſuum.) Dixit autem *Rabbah bar bar Channæ:* non diſcrepant, niſi quod ad interficiendum attinet; vel etiam a ſuper altari aufferri poterit: (*Gloſſa:* ut, cum talis ſcit docere de innocentia hominis, de quo jam ſententia decretoria lata eſt, ſupplicii capitalis inferendi.) Si itaque hic, de quo dubium adhuc eſt, num certi quid ſubſit, in homicidio, cujus ab altero accuſatur, nec ne; ab hoc mini-

ſterio ſacerdotali abrumpendus eſt; quod tamen alias tam grave, ut ipſum, Sabbathum pellat: quanto magis apertio animæ pellet Sabbathum? Hujus reſponſionem excepit *R. Eleaſar*, qui dicebat: imo vero ego collatione circumciſionis probarem. Nam ſi circumciſio, quæ eſt correctio unius duntaxat membri ex 248. quæ ſunt in homine, tamen pellit Sabbathum: quanto magis apertio animi, quæ totius corporis conſervandi cauſa fit, pellet Sabbathum? *R. Joſe* filius Judæ dicebat: Hoc, inde probari Exod. XXXI, 3. Levit. XIX, 3. *Sabbatha mea obſervabitis.* Ne quis putet, forte hoc intelligendum eſſe quoad omnia, (ne quidem apertione animæ excepta,) ideo addere voluit vocem אך *veruntamen*, Exod. XXXI, 3. Qua voce disjungere voluit. R. *Jonathan*, filius Joſephi dicit: Exinde hoc probari Exod. XXXI, 14. *Quia res ſancta illud eſt vobis:* Quo ſignificatur, illud traditum eſſe in poteſtatem veſtram: Vos autem, non traditos eſſe in poteſtatem illius. *R. Simeon* filius Menaſiæ dicit: Exinde hoc probari Exod. XXXI, 16. *Et obſervabunt filii Iſraël Sabbathum.* (*Gloſſa:* eum in finem, ut faciant Sabbatha alia, cavebunt ſibi in Sabbatho hoc præſenti: quo obſervare poſſint Sabbatha multa futura.) Dixit Scriptura; profanandum eſſe Sabbathum unum; eum in finem, ut obſerventur Sabbatha multa. Dixit *Samuel:* Si interfuiſſem ibi, dixiſſem: Mea probatio præſtantior eſt veſtra, ex Lev. XVIII, 5. *Et vivat in illis:* non autem; *ut moriatur in illis.* Dixit *Raba:* Contra omnes hos aliquid objici poteſt, excepto Samuele, contra quem nihil objici poteſt, &c.

Joma f. 83. 1. Miſchna: Si quem die expiationis corripuerit bulimia; cibant eum, & vel etiam rebus immundis, donec illuſtrentur oculi ejus. Si quem momorderit canis rabidus, non cibant eum de reticulo hepatis ejus. (*Gloſſa:* Et quamvis dent Medici pro medicina, tamen hoc non eſt medicina perfecta, ut permittat ei rem prohibitam beſtiæ immundæ, propter tale.) *R. Matthias* autem filius Charaſch permittit. Item porro dixit R. Matthias filius Charaſch; Qui dolet gutture ſuo, injiciunt ei pharmacum, intra os ejus, in Sabbatho: ideo, quia illud eſt ſtatus dubius animarum. Omnis autem ſtatus dubius animarum pellit Sabbathum. Si cediderit ſuper aliquem ruina ædium, & incertum ſit, an is ibi ſit, nec ne; an vivus ibi ſit, num mortuus; an gentilis ſit num Iſraëlita; tum aperiunt ſuper eo cumulum. Si invenerint eum adhuc vivere, tum pergunt cumulum illum aperire. Si meatu mortuus ſit; non ultra pergunt, ſed eum ita jacere ſinunt.

Matth. XII. verſ. 11.) Ovem unam ſi inciderit Sabbatho, in foveam, prehenſam extrahet.

In Tract. *Schabbath f. 128. 2.* Dixit R. Juda, dixiſſe Rabum: Si beſtia cediſſet in foſſam aquarum; tum affert quis pulvinos & pulvinaria, & ſupponit ei, &c. *verſ.*

Digitized by Google

verſ. 20.) Calamum contritum non confringet. &c.

Sanhedrin f. 105, 2. Dixit R. Samuel filius Nachmani, dixiſſe R. *Jonathanem:* Quid eſt quod ſcribitur Prov. XXVII, 6. *Fida ſunt vulnera amici, & deprecanda oſcula inimici?* Scilicet melior eſt maledictio, qua maledixit Achias Silonita Iſraelis, quam benedictio, qua benedixit Bileam ille impius. Achias Silonita maledixit Iſraëli per calamum: quia dicitur 1. Reg. XIV. 15. *Et percutiet Iſraëlem, ſicut commorabitur calamus in aquis.* Sicuti calamus aliquis ſtans in loco aquoſo, & ſucciſum truncum ſuum reparat, & radices ejus multiplicantur, etſi vel etiam omnes venti, qui ſunt in mundo, veniant, & ſpirent in eum, tamen non amovent eum de loco ſuo: ſed ille cedens illis hinc inde cum illis agitatur dutaxat: nam deinde ſedatis ventis ille ſe recolligit, iterumque erectus ſtat in loco ſuo. Sed Bileam ille impius benedixit illis per cedrum Num. XXIV, 6. Sicut cedrus aliqua non ſtat in loco aquoſo, & radices ejus paucæ ſunt, & truncum ſuum ſucciſum non reparat, etſi vel etiam omnes venti, qui ſunt in mundo, veniant, & ſpirent in eam, tamen non amovent eam de loco ſuo. Sed ſimulac Auſter gravi ſuo flatu ſpirat in eam, confeſtim eam radicitus evellit & invertit collapſam in faciem ſuam. Et non hoc tantum præſtat arundo cedro; verum etiam, quod arundo mereatur, ut ex ea accipiatur calamus, quo conſcribatur liber Legis, Prophetarum & Hagiographorum. In *Tr. Taanith f. 20. 1.* Ubi eadem repetuntur, hæc ſuppinguntur: Semper ſit homo tener, ut arundo: non autem durus, ut cedrus. Venit aliquando R. Eleaſar filius Simeonis, ex turri גדור Gadur, vel obſepta, e domo Magiſtri ſui, vectus aſino, ambulabat ad littus maris, gaudeoque vehementi captus animus ejus ſuperbiebat, quod didiciſſet doctrinam multam. Forte obveniebat ei homo quidam, qui valde erat ſordidus. Is ſalutabat R. Eleaſarem: Sed ille eum non reſalutabat, his verbis eum affatus: Vacue, quam ſordidus es vir: forte omnes cives urbis tuæ tibi ſimiles ſunt. Cui ille reſpondebat: neſcio; ſed i, dic artifici, qui fecit me: quam ſordidum eſt vas hoc, quod feciſti. Eleaſar, cognito intra ſe, quod peccaſſet deſcendebat de aſino, & proſternebat ſe coram eo, dicens ei: humiliter de rogo, ut ignoſcas mihi. Cui ille reſpondebat: non ignoſco tibi, donec eas ad artificem qui fecit me, & dicas ei: quam ſordidum hoc vas eſt, quod feciſti. Quare ambulando ſequebatur ejus eum, donec perveniret in urbem ejus: ubi obviam procedentibus civibus ejus & dicentibus: Pax ſuper te { *Rabbi* / *Magiſter mi* } { *Rabbi* / *Magiſter mi:* } { *Mori* / *Domine mi* } { *Mori* / *Domine mi:* } quærebat ex eis alter ille ſordidus; quem ita vocarent? Reſpondentibus eis: hunc, qui te ſequitur: dicebat eis; ſi hic eſt Rabbi: utinam non multi ſint talis in Iſraele! Quærentibus ex eo; qui ſic? Reſpondebat: Quia ſic & ſic fecit mihi. Dicebant ei: etiamſi ita ſit, tamen ignoſce ei: quia homo magnæ

grati

Digitized by Google

exiſtimationis eſt in Lege. Quibus ille reſpondebat; Veſtri cauſa ecce ego ignoſco ei; dummodo non aſſueſcat ita facere. His auditis, ſtatim ingreſſus *R. Eleaſar* ita concionari cœpit: Semper ſit homo tener, ut arundo; non autem durus, ut cedrus.

verſ. 39.) Generatio mala Signum quærit.

Quam temerarii ſint Judæi in ſigno adventus Meſſiæ petendo, etiam locus ille Talmudis edoceat, *Sanhedrin f. 98, 1,* Quærentibus diſcipulis a Præceptore ſuo R. Joſe, filio Kiſmæ, &c. vid. ſup. ad Matth. I, 1.

MATTHÆI CAP. XIII.

verſ. 12.) Habenti dabitur, & abundabit.

Berachoth f. 55, 1. Dixit R. *Johannes:* Nemini Deus Opt. Max. dat ſapientiam, niſi ei, qui habet ſapientiam: quia dicitur Dan. II, 21, *Dedit ſapientiam ſapientibus, & ſcientiam ſcientibus intelligentiam.* Audivit hoc R. Tachalipha filius Maarabhæ, & dixit coram R. Abhu: Vos unde docetis illud? Nos inde docemus illud: quia ſcribitur Exod. XXXI, 6. *Et in corde omnis ſapientis dedi ſapientiam.*

Ibid. f. 40, 1. & Succa 46, 2. Dixit R. *Zira,* eſtque qui dicit, dixiſſe R. Chinnam filium Paphæ: Veni, & vide, quod non ſit talis Dei mos, qualis mortalis hominis. Mos mortalis hominis eſt, ut vas, ſi vacuum ſit, habeat, ſeu contineat; ſi plenum ſit, non contineat. Sed Deus Opt. Max. non ita agit. Apud ipſum ſi plenum ſit; continet: ſi vacuum, non continet: quia dicitur Exod. XV, 26. *Et dixit, ſi obediendo obedies. Si audiendo* (prima vice;) *audies*, (plus ſecunda vice.) Alia expoſitio: *Si audiendo;* de veteri: *audies.* de novo. Et ſi avertet ſe cor tuum; poſtea non audies.

verſ. 30.) Colligite primum Zizania & alligate ea in faſciculos &c.

Bava Metzia f. 83, 2. R. Eleaſar filius R. Simeonis, dato conſilio, quomodo fures nocturni, interdiu diſcerni & capi poſſint; a Cæſare juſſus ut ipſe, qui conſilium daret, auxilium ferret; lictoris officio functus, pergebat fures comprehendere. Mittebat ea de cauſa ad eum R. Joſua filius Korchæ, qui exprobrarent ei functionem hanc ignominioſam, his verbis: acetum ſi vini, (*Gloſſa* impie, juſto patre nate,) quosque tu prodis populum Dei noſtri ad internecionem? Cui remittebat R. Eleaſar, qui dicerent ei: Spinas ego conſumo, ex vinea. R. Joſua contra remittebat ei, qui dicerent: Noli antevertere dominum vineæ (Deum,) qui eſt dominus vineæ, qui veniet, & conſumet ſpinas ejus.

verſ.

verſ.32.) Ex Sinapi fit arbor. &c.

Ketbuboth f. 111. 2. Traditio: Dixit R. *Joſeph:* exemplum eſſe in Schichin (loco terræ Canaan,) de aliquo, quod reliquerit ei pater ejus 3. caules Sinapi, ex quibus avulſo uno, inventi erant in eo 9. cabi ſeu modii Sinapi, & lignis ejus contexebant tabernacula figulorum.

verſ. 43.) Tunc juſti ſplendebunt, ſicut Sol. &c.

Sanbedrin f. 91, 2. & Peſachim f. 68, 1. Reſch Lakiſch duos iſtos verſus ſibi invicem, ut contrarios viſos, opponebat: Scribitur Jer. XXXI, 8. *Inter eos, cæcum & claudum, gravidam & puerperam ſimul.* (*Gloſſa:* Quia reſuſcitati reſurgent cum priſtinis ſuis maculis ſeu vitiis.) Et ſcribitur Eſa. XXXV, 6. *Tunc ſubſiliet, ut cervus, claudus, & canet lingua muti: quia eruperunt in deſerto aquæ, & fluenta in campeſtri regione.* (*Gloſſa:* Quibus verbis ſignificatur: reſuſcitatos ſanatum iri a priſtinis vitiis.) Hoc quomodo? Reſpondeo; reſurgent quidem cum vitiis ſuis; ſed ſanabuntur. (*Gloſſa:* reſurgunt cum vitiis ſuis; ſed poſtea ab illis ſanantur.) Ula iſtos verſus inter ſe opponebat: ſcribitur Eſa. XXV, 8. *Abſorpſit mortem in æternum.* (*Gloſſa:* abſorbebitur Angelus mortis, ut non amplius dominetur.) Et ſcribitur Eſa. LXV, 21. *Quia puer 100. annorum morietur.* Reſpondeo, non eſſe contradictionem: nam illud Eſa. XXV, 8. intelligendum eſt de Iſraëlitis. Hoc Eſa. LXV, 21. de nationibus mundi. At nationes mundi quid ibi volent? (*Gloſſa:* quorſum eis ibi opus eſt, vel, quid iſtic eis rei eſt?) Quia ſcribitur Eſa. LXI, 5. *Et ſtabunt alieni, & paſcent gregem veſtrum, & filii alienigenæ, agricolæ veſtri, & vinitores veſtri* &c. R. *Chasda* iſtos verſiculos inter ſe opponebat: ſcribitur Eſa. XXIV, 23. *Et expalleſcet Luna.* &c. v. ſupra Paulo poſt: Raba iſtos verſiculos inter ſe opponebat: Scribitur Deut. XXXII, 39. *Ego occidam & vivificabo.* Et ſcribitur Ibid. *Percuſſi, & ego ſanabo.* Nunc, ſi vivificando vivifico; nonne multo magis ſano? Non eſt hæc horum verborum mens. Sed dicere voluit Deus Opt. Max. Id quod ego occido, ego vivifico: ſicut, quod ego percuſſi, & ego ſanabo. Tradiderunt Rabbini: *Ego occidam & vivificabo:* Ne quis putet, forte mortem eſſe in uno, & vitam in altero, (*Gloſſa:* quod ego occidam mortuos, & vivificem alamque vivos), ad eum modum, quo mundus ſolet obſervare, (*Gloſſa:* uno moriente, & altero nato:) ideo notanter dicendum erat: *percuſſi, & ego ſanabo.* Sicut vulnus & ſanatio ad unum eundemque pertinent: ita etiam mors & vita ad unum eundemque pertinent. Hinc habemus refutationem eorum, qui dicunt: Reſurrectionem non poſſe probari ex Lege. *Alia expoſitio:* Initio, id, quod ego occido, vivifico; & poſtea, id, quod ego percuſſi, & ego ſanabo. (*Gloſſa:* Quia ad modum, quo ſunt mortui,

Digitized by Google

claudi, cœci, muti: ſic ipſi reviviſcunt cum vitiis ſuis. Poſtea autem ſanabuntur: Sicut ſcribitur Eſa. XXXV, 6. *Tunc ſubſiliet, ut cervus*, &c.)

Sanhedrin f. 100, 1. Argutum ſermonem habuit *R. Juda* filius R. Simeonis: Quicunque nigram facit faciem ſuam propter res Legis, in Seculo præſenti, ejus ſplendorem lucidum efficit in Seculo futuro: quia dicitur Cant. V, 15. *Aſpectus ejus, ut Libanus, electus ut cedri.* (*Gloſſa:* Scribitur autem paulo ante v. 11. *nigræ, ut cervus.* Et ſtatim cum eo conjungitur, v. 16. *Palatum ejus dulcedines.*)

verſ. 46.) De magni pretii margarita, ab aliquo inventa & emta vid. Schabbath. f. 119, 1.

MATTHÆI CAP. XIV.

verſ. 6.) γενεσίων δὲ ἀγομένων τοῦ Ἡρώδου. *Cum agerentur natalitia Herodis:*

Aboda Sara f. 8. In Miſchna: Inter Feſta gentilium, in quibus nefas eſt Iudæis cum illis negotiari, refertur etiam יום גנוסיא של מלכים dies *γενέσεως*, ſeu generationis regum. Ad quæ verba poſtea in Gemara notatur *f. 10. 1:* Quid eſt dies גנוסיא *Genoſiæ?* Reſpondit R. Judas: per hunc intelligi diem, quo conſtituunt, ſeu creant regem. Atqui Traditio eſt: Dies Genosja & dies, quo conſtituunt regem (ergo hæc duo inter ſe differunt, & dies Genosja, per alterum non poteſt exponi.) Reſpondeo; non eſſe contradictionem. Nam alterum intelligendum eſt, de eo ipſo: alterum de filio ejus. (*Gloſſa:* Quum conſtituunt filium regis, vivente patre ejus, ad confirmandum eum in regno, tum lætatus eſt rex, & facit eum diem feſtum.

verſ. 25.) *Quarta vigilia.*

Berachoth f. 3. 2. Diſputatur inter doctores, tresne an 4. fuerint vigiliæ. vid. Tom. II. p. 112.

verſ. 34.) *Genneſareth.* vid. Inf. Joh. VI, 1.

MATTHÆI CAP. XV.

verſ. 2.) *Quare Diſcipuli tui transgrediuntur traditionem Seniorum? non enim lavant manus, quum panem comedunt.*

Sota f. 4. 2. Sermonem argutum habuit R. *Evira*, interdiu dixit illud nomine R. Immi: interdum autem dixit illud nomine R. Aſes: Quicunqne edit panem abſque lotione manum, perinde facit, ac ſi rem haberet cum muliere

liere meretrice: quia dicitur Prov. VI, 26. *Quia pro muliere meretrice, usque ad tractam panis.* Dixit Raba: Pro hoc, *pro muliere meretrice usque ad tractam panis*, dicendum fuiſſet; *pro tracta panis, usque ad mulierem meretricem.* Quare: non eſt hæc mens horum verborum: Sed, dixit Raba, hoc voluit dicere, quod, quicunque rem habet cum muliere meretrice, poſtea quærat tractam panis. Dixit R. *Zerika*, dixiſſe R. *Eleaſarem:* Quicunque vilipendit lotionem manuum, exſtirpatur ex hoc Seculo. Dixit R. *Chaia* filius Aſches, dixiſſe *Rabum:* Si aquas priores adhibeat, debet elevare manus ſuas ſurſum: Si aquas poſteriores; demittere debet manus ſuas deorſum. Traditio etiam ſic eſt: Si quis lavet manus ſuas ſurſum, ne forte exeant aquæ extra juncturam, & redeant, & immundas reddant manus. Dixit R. *Abbu:* Quicunque edit panem ſuum ſine exſiccatione manuum, perinde facit, ac ſi ederet panem immundum: quia dicitur Ezech. IV, 13. *Sic edent filii Iſraël panem ſuum immundum* &c.

Schabbath f. 107. 2. Manus (antequam mane aqua frigida probe abluta fuerit) ori podicis impoſita, digna eſt, quæ abſcindatur. Ibidem: Si manus illota oculos tangat, cauſa eſt cæcitatis: ſi aures, ſurditatis, &c.

verſ. 5.) Donum quodcunque ex me, &c.

Similiter etiam decreverant de parentibus, quod ob votum, potuerint liberis ſuis victum denegare. *Baba Kama f. 108. 2. Miſchna:* Si quis filio ſuo dixit: Sancte voveo, te ex meis non eſſe utilitatem percepturum; ubi obiit, ejus fit hæres filius. Si de vita ſua, & morte ſua hoc dixit, ubi obiit, ejus hæres non fit filius: Sed illius filiis aut fratribus hæreditatem tradit.

Alii tamen tradunt in *Miſchna Nedarim f. 64. 1.* R. Elieſer dicit: Aperiunt (ſeu occaſionem relaxandi voti dant) homini, per honorem patri & matri habendum. &c.

verſ. 9.) Fruſtra me colunt, docentes doctrinas, ſola præcepta hominum.

Erubbin f. 21. 2. Dixit R. *Chasda:* Sermonem argutum habuit Meri filius Mar: Quid eſt, quod ſcribitur Jer. XXIV, 1. *Et ecce duo* דּוּדָאֵי *calathi ficuum diſpoſiti coram templo Domini* &c. v. 2. *Calathus unus habebat ficus bonas valde, ut primæ ficus ſunt: calathus alter habebat ficus malas valde, quæ non eſui erant, præ malitia?* Per, *ficus bonas,* intelliguntur juſti perfecti. Ne quis autem dicat: forte periiſſe ſpem eorum, & prorſus ſublatam eſſe exſpectationem eorum; ideo notanter dicendum erat Cant. VII, v. 14. הַדּוּדָאִים *Calathi dederunt odorem.* Hoc eſt, Hi & illi, (ambo,

Digitized by Google

perfecti juſti, & perfecti impii;) reddituri ſunt odorem. Sermonem argutum habuit Raba: Quid eſt, quod ſcribitur Cant. VII, 14. *calathi dederunt odorem?* Per hoc intelliguntur juvenes Iſraelitarum, qui non guſtarunt ſaporem peccati. *Et ſuper januis noſtris omnes* מגדים *Megadim*, h. e. *pretioſi fructus: Ibid.* Per hoc intelliguntur filiæ Iſraëlitarum, quæ מגידות *Maggidoth*, h. e. indicant januas ſuas maritis ſuis. (*Gloſſa:* Quum uxor alicujus videt ſanguinem menſtruum, dicit id marito ſuo, ut ipſe ſe ab ea ſeparet.)

Alia expoſitio: Quæ אוגדות *Ogedoth*, h. e. *vinculo colligant* januam ſuam, in uſum maritorum ſuorum. (*Gloſſa:* quia ſe ab aliis non patiuntur iniri.) *Ibid. Nova, etiam vetera* (h. e. verba Legis.) Dixit Eccleſia Iſraëlitica coram Deo Opt. Max. *Abſcondi tibi:* (*Gloſſa:* Servavi omnia iſta tibi, tui cauſa:) Domine mundi decrevi ipſa ſuper me plus; quam tu decreviſti ſuper me, & ſervavi ea. Dixit *R. Chasda* ad aliquem excellentem Seniorem Rabbinorum, qui ordinabat Aggadas coram ipſo: num percipitur tibi, *vetera?* Et, *etiam nova? quid illud?* Cui ille reſpondebat: Per illa intelliguntur præcepta levia: per hæc intelliguntur præcepta gravia. Huic ille regerebat: Et quid? Num aliis atque aliis vicibus data eſt Lex, ut hæc ſit nova, illa autem vetus! Quare non hæc eſt horum verborum ſententia: Sed illa ſunt ex verbis Legis: hæc autem ex verbis Scribarum. (*Nova* quæ innovata ſunt in unaquaque generatione ad definiendum terminum & ſepem.)

verſ. 27.) Catelli edunt, de micis cadentibus de menſa Dominorum.

Schabbath f. 155. 2. Sermonem argutum habuit R. *Jonas* ad januam domus Principis: Quid eſt, quod ſcribitur Prov. XXIX, 7. *Scit juſtus cauſam pauperum?* Scilicet, Deus Opt. Max. agnoſcit de cane, quod alimenta ejus pauca ſint, (*Gloſſa:* quod homo non utatur clementia erga canem, ut det ei pabulum multum;) propterea effecit, ut cibus ejus moretur in inteſtinis ejus 3. dies.

MATTHÆI CAP. XVII.

verſ. 25.) Reges terræ a quibus accipiunt cenſum? an a filiis ſuis, an ab alienis?

Succa f. 30. 1. Dixit R. *Johannes* nomine R. Simeonis filii Jochai: Quid eſt, quod ſcribitur Eſa. LXI, 8 *Quia ego Dominus, diligens judicium, odio habens raptum in holocauſto?* Simile eſt hoc Regi carnis & ſanguinis (h. e. mortali,) qui tranſiens per domum telonii, ſervis ſuis dixit: date telonium publi-

Digitized by Google

publicanis. Dicentibus autem eis; Qui ſic? Cum totum illud telonium tuum ſit. Reſpondebat eis: A meo exemplo diſcant viatores, ſibi non abſtinendum eſſe a dando telonio. Sic etiam Deus Opt. Max. dixit; Ego Dominus odio proſequor raptum in holocauſto. A meo exemplo diſcant filii mei, ut abſtineant ſeipſos a rapto.

MATTHÆI CAP. XVIII.

verſ. 8.) Melius eſt tibi, ingredi in vitam claudum vel mancium &c.

Chagiga f. 14. 1. Hiob. XXII, 16. Qui קֻמְּטוּ *deciſi ſunt absque tempore.* R. Nachman filius Iſaaci dixit: qui deciſi ſunt ad benedictionem; illud eſſe, quod ſcribitur: ut ſunt Studioſi Sapientiæ, qui מקמטין diſcindunt ſeipſos propter verba Legis in hoc præſenti Seculo, quibus Deus Opt. Max. revelat סוד myſterium in Seculo futuro: quia dicitur Hiob. XXII, 16. *Fluvius effuſus* יְסוֹדָם *fundamentum eorum.*

verſ. 10.) Videte, ne contemnatis unum horum parvulorum &c.

Schabbath f. 119. 2. Dixit *Reſch Lakiſch* nomine R. Judæ Principis: Mundus non conſiſtit niſi propter halitum oris puerorum domus Rabban (qui in prima pueritia diſcunt ſub præceptore Scholæ legere & ſcribere.) Dixit R. Papha ad Abai: Meus & tuus oris halitus quid efficit? Cui ille reſpondebat: non eſt ſimilis halitus, in quo eſt peccatum, halitui, in quo nullum eſt peccatum. Item dixit Reſch Lakiſch ad R. Judam Principem: Sic traditione edoctus ſum a patribus meis: alii autem dicunt, eum dixiſſe, a patribus tuis: Omnem urbem, in qua non ſunt pueri domus Rabban (h. e. Scholares,) devaſtari. *Rabbina* dixit: eam anathematizari. Item dixit Raba: Hieroſolyma non eſt devaſtata, niſi ideo, quia deſinere faciebat ex ſe præditos fide: quia dicitur Jerem. V, 1. *Diſcurrite per plateas,* &c.

verſ. 17.) Sit Tibi ut publicanus.

Sanhedrin f. 25. 2. Dixit R. *Juda:* Si quis ſimpliciter ſit publicanus, (nondum convictus, quod plus ſtato exegerit,) legitimus eſt ad teſtimonium dicendum. Pater R. Ziræ egit publicanum 13. annos. Quum venturus erat Princeps loci illius, cujus vectigal fluvii erat, in urbem, ſi quem Rabbinorum videbat pater R. Ziræ, dicebat; *Vade, popule mi, intra penetralia tua.* Eſa. XXVI, 20. (*Gloſſa:* dicebat eis: cavete, ne vos videat princeps urbis: ne, ſi videat, quod multi ſint incolæ urbis, petat multam pecuniam quotannis. Pater R. Ziræ autem levis reddebat eis tributum, & im-

Digitized by Google

pediebat principem urbis, dicendo: paucos eſſe incolas urbis, & neminem, a quo exigeret.)

Matth. XVIII, verſ. 20.) Ubi duo aut tres congregati in nomine meo, &c.

Ibid. f. 39. 1. Dixit Cæſar ad R. Gamalielem: Dicitis, ubicunque locorum deni colliguntur, ibi divinitatem habitare. Quot ergo erunt divinitates? Vocabat Rabban Gamaliel miniſtrum Cæſaris. Quum ille veniſſet, percutiebat R. Gamaliel cervicem ejus. Cui dicente Cæſare; quare eum percutis? Reſpondebat Gamaliel: quia Sol intravit in Regiam Cæſaris. Dicente ei Cæſare: Sol toti mundo incumbit. Regerebat Gamaliel: Si Sol, qui eſt unus ex millenis myriadibus miniſtrorum, qui coram Deo Opt. Max. ſunt, incumbit, ſeu adeſt toti mundo: quanto ergo magis divinitas DEI Opt. Maximi?

Berachoth f. 6. 1. Abba *Benjamin* dicit: Non exauditur Oratio hominis, niſi in Synagoga: quia dicitur 1. Reg. VIII, 28. *Ad audiendum* (רִנָּה) *clamorem, & Orationem.* In loco רִנָּה clamoris, ibi eſt oratio. (*Gloſſa:* In Synagoga: quia ibi dicunt cœtus cantica, & hymnos per melodiam vocis ſuavis.) Dixit *Rabni* filius R. Adæ, dixiſſe R. *Iſaacum:* Unde probatur, quod Deus Opt. Max. frequenter & facile præſens inveniatur in Synagoga? Quia dicitur Pſal. LXXXII, 1. *Deus ſtat in cœtu Dei.* (*Gloſſa:* In ſua domo conventus.) Unde autem probatur de decem, qui orant, quod Deus habitet cum eis? Quia dicitur, *Deus ſtat in cœtu Dei.* Unde autem probatur de tribus, quod, ſi ſedeant judicii habendi cauſa, divinitas habitet cum eis? Quia dicitur ibid: *In medio deorum judicabit.* Unde autem probatur de duobus, quod, ſi ſedeant & ſtudeant in Lege, divinitas habitet cum eis? Quia dicitur Mal. III, 16. *Tunc colloquuti ſunt timentes Domino alter ad alterum, & auſcultabit Dominus,* &c.

Abboth cap. 8. Joſua filius Perachiæ dixit: Magiſtrum tibi parato, & ſocium tibi acquirito, &c. Socium tibi acquirito, quomodo? Docere voluit, quod homo debeat acquirere ſocium ſibi ipſi, qui comedat ſecum, & in Miſchna ſtudeat ſecum, & dormiat ſecum, & cui revelet omnia ſecreta ſua, ſecretum Legis & ſecretum viæ terræ: quia ſedent & ſtudent in Lege, & erraverit unus ex illis, eſt Halacha, aut principium capitis: aut cum dicet, de immundo, mundum: aut de mundo, immundum: vicibus, quibus Socius ejus convertit eum, eſt illis merces bona in labore eorum: quia dicitur Eccl. IV, 9. *Meliores ſunt duo, uno. Eſt illis merces bona in labore eorum.* Si tres ſint, qui ſedent & ſtudent in Lege, imputat eis Deus Opt. Max. perinde,

Digitized by Google

inde, ac ſi אגדה manipulus facti eſſent coram ipſo: quia dicitur Amoſ. IX, v. 6. *Qui exſtruxit in cœlis cœnacula ſua, & ואגדתו manipulum ſuum ſuper terram.* &c. En colligis hinc, quod, ſi vel etiam tres ſint, qui ſedent & ſtudent in Lege, imputet eis perinde, ac ſi manipulus facti eſſent coram Deo Opt. Maximo: Si duo ſedent & ſtudent in Lege, merces eorum recipitur in alto: quia dicitur Mal. III, 16. *Tunc collocuti ſunt timentes Domini alter cum altero, & auſcultavit Dominus.* Per, *timentes Domini*, intelliguntur ii, quibus, quum decernunt decretum, & dicunt: eamus, & ſolvamus vinctos, & liberemus captivos; ſuppeditat Deus Opt. Max. in manus eorum, & eunt, & faciunt ſtatim. Per, *& de cogitantibus nomen ejus*, intelliguntur illi, quibus, quum cogitant in corde ſuo, & dicunt; eamus & ſolvamus vinctos, & liberemus captivos; non ſuppeditavit Deus Opt. Max. in manus eorum, & venit Angelus, & proſternit eos in terram. Si unus ſedet & ſtudet in Lege, merces ejus recipitur in altitudine: quia dicitur, Thren. III, 28. *Sedet ſolitarius, & ſilebit: quia accepit ſuper eo.* Quod per parabolam explicari poteſt, cui ſimile ſit: Scilicet alicui, qui habebat filium parvulum, quem ſinebat exire in plateam: ſtabat ille, & acceptum volumen deponebat inter femora ſua, ſedensque meditabatur in eo. Quum filius veniret e platea, dicebat eis pater: Videte filium meum parvulum, quem ſciebam exire in plateam, a ſeipſo accepto volumine inter femora ſua ſedebat, & diſcebat in eo. Ecce hinc colligis, quod ſi etiam unus ſedeat & ſtudeat in Lege, merces ejus recipiatur in altitudine.

MATTHÆI CAP. XIX.

verſ. 3.) Num licet homini uxorem dimittere absque ulla cauſa?

Vid. ſupr. ad *Cap. V. 31.*

Sanhedrin f. 22. 1. Dixit R. Jacob, dixiſſe R. *Johannem*: Abiſag (de qua 1 Reg. I, 3.) permiſſa erat Salomoni, in matrimonium; prohibita autem Adoniæ. Permiſſa erat Salomoni: quia Rex erat; rex autem utitur ſceptro regio. Prohibita autem erat Adoniæ: quia idiota erat. At quid Abiſag ducine poterat a Salomone, cum uxor patris ejus fuiſſe, videatur? Reſpondeo, quod ſic: cum eam David non duxerit in uxorem. Nam ſcribitur 1. Reg. I, v. 1. *Et Rex David ſenuerat (provectus erat) ætate*, v. 2. *Et dixerunt ad eum ſervi ejus; quærant*, &c. Et ſcribitur v. 3. *Et quæſiverunt puellam formoſam*, &c. Et ſcribitur v. 4. *Et puella erat pulchra ſupra modum, & erat regi adjutrix, & miniſtrabat ei.* Illa dixerat ad regem: accipiamus nos invicem. Reſpondebat ei David: prohibitum mihi eſt te ducere uxorem; (*Gloſſa*: quia jam duxi 18. uxores; ultra quem numerum Regi uxores du-

Matth. XIX, verſ. 12) *Sunt eunuchi ex utero matris* &c.

Jevammoth f. 20. 2. & f. 79. 2. mentio fit caſtratorum ab homine. Ubi notat *Gloſſa:* Significari eum, quem caſtrarunt homines, non autem qui caſtratur a morbo a ſeipſo. Et in Gloſſa *Sanhedrin f. 93. 2.* ſcribitur: ſolitos eſſe reges caſtrare, homines, ut vacarent ſævitiæ regis.

verſ. 14.) *Talium puerorum eſt regnum Cœlorum*, &c.

Sanhedrin f. 110. 2. Traditio. Parvuli nati ex filiis impiorum Iſraëlitarum non venient in Seculum futurum: quia dicitur Mal. III, 19. *Quia ecce hic dies venit, ardens ut fornax: & erit, omnes ſuperbi, & omnes facientes iniquitatem ſtipula, & inflammabit eos hic dies veniens, dixit Dominus exercituum, qui non reliquit illis radicem & ramum.* (*Gloſſa:* per, *radicem & ramum*, intelliguntur parvuli filii eorum.) Scilicet, *radicem*, in hoc Seculo: *& ramum*, in Seculo futuro. (*Gloſſa: radicem in Seculo hoc:* quia morientur per abortum. *Et ramum in Seculo futuro:* quia ſcilicet patres ipſorum fuerint impii, ipſi tamen non peccarunt.): ut ſentit Rabban Gamaliel. R. Akiba dicit: Veniunt ipſi in Seculum futurum: quia dicitur Pſal. CXVI, 6. *Cuſtodit* פתאים *ſimplices Dominus.* Nam ſic (פתיים) vocant in regionibus maritimis infantes. Et dicitur Dan. IV, 11. XII, 20. *Succidite arborem, & perdite eam, ſed ſtirpem radicum ejus, in terra relinquite.* (*Gloſſa:* Per, *ſtirpem radicum ejus, in terra*, intelliguntur parvuli: quia, licet patribus non ſit futura reparatio, tamen his erit.) At quid ego confirmo? Mal. III, 19. *Non relinquet illis radicem & ramum.* Quia non relinquet, neque præceptum, neque reliquias præcepti. * *Alia expoſitio:* Per, *radicem*, intelligitur anima: per *ramum*, intelligitur corpus; Sed de parvulis natis ab impiis nationum mundi, communi omnium ſententia ſtatuitur, quod non veniant in Seculum futurum. Rabban Gamaliel autem inde infert, ex Eſa. XXVI, 14. *Et perdes memoriam illis.* Quæſitum eſt, ecquando parvulus veniat in Seculum futurum? Reſpondebat *R. Chaia* & *R. Simeon* filius Ribbi; alter quidem: Ab ea ſtatim hora, qua natus eſt: Alter autem: Ab ea hora, qua סיפר loqui, vel numerare cœpit. Is, qui dixit, ab ea ſtatim hora, qua natus eſt, probavit inde: quia dicitur Pſal. XXII, 32. *Venient & annunciabunt juſtitiam ejus populo nato, quia fecit.* Is autem, qui dixit, ab ea hora, qua loqui, vel numerare cœpit, probavit inde: quia ſcribitur v. 31. *Semen ſerviet ei* יְסֻפַּר *narrabitur*, vel *numerabitur Domino in generationem.* (*Gloſſa:* Semen המסופר quod loqui vel numerare fit, ſerviet ei, Domino, in generationem & generationem redibit ei & vivet.) Dictum eſt, a Rabinam: Ab ea hora, qua ſemen, ſeu proles, ſeminatur, (*Gloſſa:* qua fœtus conceptus eſt in utero mulieris:) etiamſi abortum faciat mater ejus,

&

& impediatur, quo minus perfectum edat partum, tamen eſt ei pars in Seculo futuro: quia ſcribitur; *Semen ſerviet ei.* Et ſic dicitur in *Ketbuboth cap. ult.* ex Eſa XXVI, 19. *cadaver meum ſurget:* ad includendum abortum, quia dicitur, *ſemen ſerviet ei.* R. *Nachman* filius Iſaaci, dixit: Ab ea hora, qua circumciſus eſt infans, it in Seculum futurum: quia ſcribitur Pſ. LXXXVIII, 16. *Pauper ego ſum, & exſpirans ab excuſſione, tuli errores tuos, deſperabo* (*Gloſſa:* Etiamſi ego ſim pauper, tamen exſpiratio mea habetur pro exſpiratione, & digna eſt, de qua dicatur, ut Gen. XLIX, 33. *& exſpiravit.* Quaſi dicas; quod dignus habeor futuro beato Seculo, ut juſti, de quibus dicitur vox exſpirandi) A quo autem tempore? Ab eo quo ego, fero terrores tuos, metumque tuum devolutum & manentem ſuper me. Hic ipſe autem eſt circumciſio, quæ eſt in carne noſtra, quam nos obſervamus ob terrorem Dei. Traditur in *Schabbath. f. 119. 2.* nomine *R. Meir:* Parvulum venire in Seculum futurum ab ea hora, qua dicere poteſt אמן Amen: quia dicitur Eſa. XXVI, 2. *Aperite portas, & introite gens juſta, ſervans* אֱמוּנִים *fidem.* Ne legas שׁוֹמֵר אֱמוּנִים *Schomêr êmunim* quod ſignificaret, *ſervans fidem;* ſed שֶׁאוֹמֵר אָמֵן *Schæomer Amen*, h. e. *qui ſervat Amen.* Quid eſt Amen, (*Gloſſa:* Poſtquam reſponderi ſolet ad omnem benedictionem, Amen: quomodo ſignificat ſuſceptionem timoris Dei?) Reſpondit *R. Chanina:* Per vocem אמן ſignificari אֵ־ל *Deus* מֶלֶךְ *rex;* נֶאֱמָן *fidelis.* (*Gloſſa:* Per Notaricon innuit talis ſua reſponſione, quod vere credat in Deum.) Eſa. V, 14. *Propterea dilatavit infernus animam ſuam, & diduxit os ſuum ei qui eſt ſine ſtatuto.* Dixit *Reſch Lakiſch:* Ei, qui relinquit vel etiam ſtatutum unum. (*Gloſſa:* ut non ſervet illud, is adjudicatur Gehennæ.) Dixit *R. Johannes:* Non placet Domino illorum, (*Gloſſa:* Non vult Deus, ut adeo rigidiſſime judices Iſraelitas,) quod dixiſti de illis ita: ſed etiamſi non didicerit niſi unum tundaxat ſtatutum, tamen veniet in Seculum futurum quia dicitur Zach. XIII, 8 *Et erit in tota terra, dictum Domini, duo trientes exſcindentur; exſpirabunt, & unus triens ſuperſtes erit in ea.* Dixit *Reſch Lakiſch:* Per hunc intelligi trientem Semi. (*Gloſſa:* Duo Trientes totius mundi exſcindentur. Et triens unus ſuperſtes erit in ea. Et quinam eſt iſte triens? Omnes trientes, quos licet in 3. partes dividere, nos dividimus in 3. partes. Quia a Noacho diviſus eſt totus mundus: tres autem ipſe habuit filios. Ecce triens filiorum ejus eſt Sem. Et triens Semi, eſt Arphachſad: ſicut ſcribitur Gen. X, 23. *Filii Sem, Elam & Aſſur, & Arphachſad, & Lud* &c.) Cui reſpondebat R. *Johannes:* Non placet Domino illorum, quod dixiſti de illis ita. (*Gloſſa:* Non placet Deo, quod tu eos adeo diminuis: ſed vel etiam triens Noachi ſervabitur.) Jer. III, 14. enim legitur: *Quia ego conjugio junxi* (*vos, unum ex urbe, & duos ex familia.* (*Gloſſa: unum ex urbe:* h. e. propter unum, qui eſt ex urbe, accepi totam urbem.) Dixit *Reſch Lakiſch:* Verba hæc accipien-

exiſtimationis eſt in Lege. Quibus ille reſpondebat: Veſtri cauſa ecce ego ignoſco ei: dummodo non aſſueſcat ita facere. His auditis, ſtatim ingreſſus *R. Eleaſar* ita concionari cœpit: Semper ſit homo tener, ut arundo; non autem durus, ut cedrus.

verſ.39.) Generatio mala Signum quærit.

Quam temerarii ſint Judæi in ſigno adventus Meſſiæ petendo, etiam locus ille Talmudis edoceat, *Sanhedrin f.98, 1,* Quærentibus diſcipulis a Præceptore ſuo R. Joſe, filio Kiſmæ, &c. vid. ſup. ad Matth. I, 1.

MATTHÆI CAP. XIII.

verſ.12.) Habenti dabitur, & abundabit.

Berachoth f.55.1. Dixit R. *Johannes:* Nemini Deus Opt. Max. dat ſapientiam, niſi ei, qui habet ſapientiam: quia dicitur Dan. II,21, *Dedit ſapientiam ſapientibus, & ſcientiam ſcientibus intelligentiam.* Audivit hoc R. Tachalipha filius Maarabhæ, & dixit coram R. Abhu: Vos unde docetis illud? Nos inde docemus illud: quia ſcribitur Exod.XXXI,6. *Et in corde omnis ſapientis dedi ſapientiam.*

Ibid. f. 40, 1. & Succa 46, 2. Dixit R. Z*ira*, eſtque qui dicit, dixiſſe R. Chinnam filium Paphæ: Veni,& vide, quod non ſit talis Dei mos, qualis mortalis hominis. Mos mortalis hominis eſt, ut vas, ſi vacuum ſit, habeat, ſeu contineat; ſi plenum ſit, non contineat. Sed Deus Opt. Max. non ita agit. Apud ipſum ſi plenum ſit; continet: ſi vacuum, non continet: quia dicitur Exod. XV, 26. *Et dixit, ſi obediendo obedies. Si audiendo* (prima vice;) *audies*, (plus ſecunda vice.) Alia expoſitio: *Si audiendo;* de veteri: *audies.* de novo. Et ſi avertet ſe cor tuum; poſtea non audies.

verſ.30.) Colligite primum Zizania & alligate ea in faſciculos &c.

Bava Metzia f.83, 2. R. Eleaſar filius R. Simeonis, dato conſilio, quomodo fures nocturni, interdiu diſcerni & capi poſſint; a Cæſare juſſus ut ipſe, qui conſilium daret, auxilium ferret; lictoris officio functus, pergebat fures comprehendere. Mittebat ea de cauſa ad eum R. Joſua filius Korchæ, qui exprobrarent ei functionem hanc ignominioſam, his verbis: acetum ſi vini, (*Gloſſa* impie, juſto patre nate,) quosque tu prodis populum Dei noſtri ad internecionem? Cui remittebat R. Eleaſar, qui dicerent ei: Spinas ego conſumo, ex vinea. R. Joſua contra remittebat ei, qui dicerent: Noli antevertere dominum vineæ (Deum,) qui eſt dominus vineæ, qui veniet, & conſumet ſpinas ejus.

verſ.

verſ.32.) Ex Sinapi fit arbor. &c.

Ketbuboth f. 111. 2. Traditio: Dixit R. *Joſeph:* exemplum eſſe in Schichin (loco terræ Canaan,) de aliquo, quod reliquerit ei pater ejus 3. caules Sinapi, ex quibus avulſo uno, inventi erant in eo 9. cabi ſeu modii Sinapi, & lignis ejus contexebant tabernacula figulorum.

verſ. 43.) Tunc juſti ſplendebunt, ſicut Sol. &c.

Sanhedrin f. 91, 2. & Peſachim f. 68, 1. Reſch Lakiſch duos iſtos verſus ſibi invicem, ut contrarios viſos, opponebat: Scribitur Jer. XXXI, 8. *Inter eos, cæcum & claudum, gravidam & puerperam ſimul.* (*Gloſſa:* Quia reſuſcitati reſurgent cum priſtinis ſuis maculis ſeu vitiis.) Et ſcribitur Eſa. XXXV, 6. *Tunc ſubſiliet, ut cervus, claudus, & canet lingua muti: quia eruperunt in deſerto aquæ, & fluenta in campeſtri regione.* (*Gloſſa:* Quibus verbis ſignificatur: reſuſcitatos ſanatum iri a priſtinis vitiis.) Hoc quomodo? Reſpondeo; reſurgent quidem cum vitiis ſuis; ſed ſanabuntur. (*Gloſſa:* reſurgunt cum vitiis ſuis; ſed poſtea ab illis ſanantur.) Ula iſtos verſus inter ſe opponebat: ſcribitur Eſa. XXV, 8. *Abſorpſit mortem in æternum.* (*Gloſſa:* abſorbebitur Angelus mortis, ut non amplius dominetur.) Et ſcribitur Eſa. LXV, 21. *Quia puer 100. annorum morietur.* Reſpondeo, non eſſe contradictionem: nam illud Eſa. XXV, 8. intelligendum eſt de Iſraëlitis. Hoc Eſa. LXV, 21. de nationibus mundi. At nationes mundi quid ibi volent? (*Gloſſa:* quorſum eis ibi opus eſt, vel, quid iſtic eis rei eſt?) Quia ſcribitur Eſa. LXI, 5. *Et ſtabunt alieni, & paſcent gregem veſtrum, & filii alienigenæ, agricolæ veſtri, & vinitores veſtri* &c. R. *Chasda* iſtos verſiculos inter ſe opponebat: ſcribitur Eſa. XXIV, 23. *Et expalleſcet Luna.* &c. v. ſupra Paulo poſt: Raba iſtos verſiculos inter ſe opponebat: Scribitur Deut. XXXII, 39. *Ego occidam & vivificabo.* Et ſcribitur Ibid. *Percuſſi, & ego ſanabo.* Nunc, ſi vivificando vivifico; nonne multo magis ſano? Non eſt hæc horum verborum mens. Sed dicere voluit Deus Opt. Max. Id quod ego occido, ego vivifico: ſicut, quod ego percuſſi, & ego ſanabo. Tradiderunt Rabbini: *Ego occidam & vivificabo:* Ne quis putet, forte mortem eſſe in uno, & vitam in altero, (*Gloſſa:* quod ego occidam mortuos, & vivificem alamque vivos), ad eum modum, quo mundus ſolet obſervare, (*Gloſſa:* uno moriente, & altero nato:) ideo notanter dicendum erat: *percuſſi, & ego ſanabo.* Sicut vulnus & ſanatio ad unum eundemque pertinent: ita etiam mors & vita ad unum eundemque pertinent. Hinc habemus refutationem eorum, qui dicunt: Reſurrectionem non poſſe probari ex Lege. *Alia expoſitio:* Initio, id, quod ego occido, vivifico; & poſtea, id, quod ego percuſſi, & ego ſanabo. (*Gloſſa:* Quia ad modum, quo ſunt mortui,

M claudi,

Digitized by Google

claudi, cœci, muti: ſic ipſi reviviſcunt cum vitiis ſuis. Poſtea autem ſanabuntur: Sicut ſcribitur Eſa. XXXV, 6. *Tunc ſubſiliet, ut cervus*, &c.)

Sanhedrin f. 100, 1. Argutum ſermonem habuit *R. Juda* filius R. Simeonis: Quicunque nigram facit faciem ſuam propter res Legis, in Seculo præſenti, ejus ſplendorem lucidum efficit in Seculo futuro: quia dicitur Cant. V, 15. *Aſpectus ejus, ut Libanus, electus ut cedri.* (*Gloſſa:* Scribitur autem paulo ante v. *11. nigræ, ut cervus.* Et ſtatim cum eo conjungitur, v. 16. *Palatum ejus dulcedines.*)

verſ. 46.) De magni pretii margarita, ab aliquo inventa & emta vid. Schabbath. f. 119, 1.

MATTHÆI CAP. XIV.

verſ. 6.) γενεσίων δὲ ἀγομένων τοῦ Ἡρώδου. *Cum agerentur natalitia Herodis:*

Aboda Sara f. 8. In Miſchna: Inter Feſta gentilium, in quibus nefas eſt Iudæis cum illis negotiari, refertur etiam יום גנוסיא של מלכים dies γενέσεως, ſeu generationis regum. Ad quæ verba poſtea in Gemara notatur *f. 10. 1:* Quid eſt dies גנוסיא *Genoſiæ?* Reſpondit R. Judas: per hunc intelligi diem, quo conſtituunt, ſeu creant regem. Atqui Traditio eſt: Dies Genosja & dies, quo conſtituunt regem (ergo hæc duo inter ſe differunt, & dies Genosja, per alterum non poteſt exponi.) Reſpondeo; non eſſe contradictionem. Nam alterum intelligendum eſt, de eo ipſo: alterum de filio ejus. (*Gloſſa:* Quum conſtituunt filium regis, vivente patre ejus, ad confirmandum eum in regno, tum lætatus eſt rex, & facit eum diem feſtum.

verſ. 25.) *Quarta vigilia.*

Berachoth f. 3. 2. Diſputatur inter doctores, tresne an 4. fuerint vigiliæ. vid. Tom. II. p. 112.

verſ. 34.) *Genneſareth.* vid. Inf. Joh. VI, 1.

MATTHÆI CAP. XV.

verſ. 2.) *Quare Diſcipuli tui transgrediuntur traditionem Seniorum? non enim lavant manus, quum panem comedunt.*

Sota f. 4. 2. Sermonem argutum habuit R. *Evira*, interdiu dixit illud nomine R. Immi: interdum autem dixit illud nomine R. Aſes: Quicunqne edit panem absque lotione manum, perinde facit, ac ſi rem haberet cum muliere

liere meretrice: quia dicitur Prov. VI, 26. *Quia pro muliere meretrice, usque ad tractam panis.* Dixit Raba: Pro hoc, *pro muliere meretrice usque ad tractam panis*, dicendum fuiſſet; *pro tracta panis, usque ad mulierem meretricem.* Quare: non eſt hæc mens horum verborum: Sed, dixit Raba, hoc voluit dicere, quod, quicunque rem habet cum muliere meretrice, poſtea quærat tractam panis. Dixit R. *Zerika*, dixiſſe R. *Eleaſarem:* Quicunque vilipendit lotionem manuum, exſtirpatur ex hoc Seculo. Dixit R. *Chaia* filius Aſches, dixiſſe *Rabum:* Si aquas priores adhibeat, debet elevare manus ſuas ſurſum: Si aquas poſteriores; demittere debet manus ſuas deorſum. Traditio etiam ſic eſt: Si quis lavet manus ſuas ſurſum, ne forte exeant aquæ extra juncturam, & redeant, & immundas reddant manus. Dixit R. *Abbu:* Quicunque edit panem ſuum ſine exſiccatione manuum, perinde facit, ac ſi ederet panem immundum: quia dicitur Ezech. IV, 13. *Sic edent filii Iſraël panem ſuum immundum* &c.

Schabbath f. 107. 2. Manus (antequam mane aqua frigida probe abluta fuerit) ori podicis impoſita, digna eſt, quæ abſcindatur. Ibidem: Si manus illota oculos tangat, cauſa eſt cæcitatis: ſi aures, ſurditatis, &c.

verſ. 5.) Donum quodcunque ex me, &c.

Similiter etiam decreverant de parentibus, quod ob votum, potuerint liberis ſuis victum denegare. *Baba Kama f. 108. 2. Miſchna:* Si quis filio ſuo dixit: Sancte voveo, te ex meis non eſſe utilitatem percepturum; ubi obiit, ejus fit hæres filius. Si de vita ſua, & morte ſua hoc dixit, ubi obiit, ejus hæres non fit filius: Sed illius filiis aut fratribus hæreditatem tradit.

Alii tamen tradunt in *Miſchna Nedarim f. 64. 1.* R. Elieſer dicit: Aperiunt (ſeu occaſionem relaxandi voti dant) homini, per honorem patri & matri habendum. &c.

verſ. 9.) Fruſtra me colunt, docentes doctrinas, ſola præcepta hominum.

Erubbin f. 21. 2. Dixit R. *Chasda:* Sermonem argutum habuit Meri filius Mar: Quid eſt, quod ſcribitur Jer. XXIV, 1. *Et ecce duo* דּוּדָאֵי *calathi ficuum diſpoſiti coram templo Domini* &c. v. 2. *Calathus unus habebat ficus bonas valde, ut primæ ficus ſunt: calathus alter habebat ficus malas valde, quæ non eſui erant, præ malitia?* Per, *ficus bonas,* intelliguntur juſti perfecti. Ne quis autem dicat: forte periiſſe ſpem eorum, & prorſus ſublatam eſſe exſpectationem eorum; ideo notanter dicendum erat Cant. VII, v. 14. הַדּוּדָאִים *Calathi dederunt odorem.* Hoc eſt, Hi & illi, (ambo,

 per-

perfecti juſti, & perfecti impii;) reddituri ſunt odorem. Sermonem argutum habuit Raba: Quid eſt, quod ſcribitur Cant. VII, 14. *calathi dederunt odorem?* Per hoc intelliguntur juvenes Iſraelitarum, qui non guſtarunt ſaporem peccati. *Et ſuper januis noſtris omnes* מגדים *Megadim*, h. e. *pretioſi fructus: Ibid.* Per hoc intelliguntur filiæ Iſraëlitarum, quæ מַגִידוֹת *Maggidoth*, h. e. indicant januas ſuas maritis ſuis. (*Gloſſa:* Quum uxor alicujus videt ſanguinem menſtruum, dicit id marito ſuo, ut ipſe ſe ab ea ſeparet.)

Alia expoſitio: Quæ אוגדות *Ogedoth*, h. e. *vinculo colligant* januam ſuam, in uſum maritorum ſuorum. (*Gloſſa:* quia ſe ab aliis non patiuntur iniri.) *Ibid. Nova, etiam vetera* (h. e. verba Legis.) Dixit Eccleſia Iſraëlitica coram Deo Opt. Max. *Abſcondi tibi:* (*Gloſſa:* Servavi omnia iſta tibi, tui cauſa:) Domine mundi decrevi ipſa ſuper me plus; quam tu decreviſti ſuper me, & ſervavi ea. Dixit *R. Chasda* ad aliquem excellentem Seniorem Rabbinorum, qui ordinabat Aggadas coram ipſo: num percipitur tibi, *vetera?* Et, *etiam nova? quid illud?* Cui ille reſpondebat: Per illa intelliguntur præcepta levia: per hæc intelliguntur præcepta gravia. Huic ille regerebat: Et quid? Num aliis atque aliis vicibus data eſt Lex, ut hæc ſit nova, illa autem vetus! Quare non hæc eſt horum verborum ſententia: Sed illa ſunt ex verbis Legis: hæc autem ex verbis Scribarum. (*Nova* quæ innovata ſunt in unaquaque generatione ad definiendum terminum & ſepem.)

verſ. 27.) Catelli edunt, de micis cadentibus de menſa Dominorum.

Schabbath f. 155. 2. Sermonem argutum habuit R. *Jonas* ad januam domus Principis: Quid eſt, quod ſcribitur Prov. XXIX, 7. *Scit juſtus cauſam pauperum?* Scilicet, Deus Opt. Max. agnoſcit de cane, quod alimenta ejus pauca ſint, (*Gloſſa:* quod homo non utatur clementia erga canem, ut det ei pabulum multum;) propterea effecit, ut cibus ejus moretur in inteſtinis ejus 3. dies.

MATTHÆI CAP. XVII.

verſ. 25.) Reges terræ a quibus accipiunt cenſum? an a filiis ſuis, an ab alienis?

Succa f. 30. 1. Dixit R. *Johannes* nomine R. Simeonis filii Jochai: Quid eſt, quod ſcribitur Eſa. LXI, 8 *Quia ego Dominus, diligens judicium, odio habens raptum in holocauſto?* Simile eſt hoc Regi carnis & ſanguinis (h. e. mortali,) qui tranſiens per domum telonii, ſervis ſuis dixit: date telonium publi-

Digitized by Google

publicanis. Dicentibus autem eis; Qui ſic? Cum totum illud telonium tuum ſit. Reſpondebat eis: A meo exemplo diſcant viatores, ſibi non abſtinendum eſſe a dando telonio. Sic etiam Deus Opt. Max. dixit; Ego Dominus odio proſequor raptum in holocauſto. A meo exemplo diſcant filii mei, ut abſtineant ſeipſos a rapto.

MATTHÆI CAP. XVIII.

verſ. 8.) Melius eſt tibi, ingredi in vitam claudum vel mancium &c.

Chagiga f. 14. 1. Hiob. XXII, 16. Qui קֻמְּטוּ *deciſi ſunt absque tempore.* R. Nachman filius Iſaaci dixit: qui deciſi ſunt ad benedictionem; illud eſſe, quod ſcribitur: ut ſunt Studioſi Sapientiæ, qui מקמטין diſcindunt ſeipſos propter verba Legis in hoc præſenti Seculo, quibus Deus Opt. Max. revelat סוד myſterium in Seculo futuro: quia dicitur Hiob. XXII, 16. *Fluvius effuſus* יְסוֹדָם *fundamentum eorum.*

verſ. 10.) Videte, ne contemnatis unum horum parvulorum &c.

Schabbath f. 119. 2. Dixit *Reſch Lakiſch* nomine R. Judæ Principis: Mundus non conſiſtit niſi propter halitum oris puerorum domus Rabban (qui in prima pueritia diſcunt ſub præceptore Scholæ legere & ſcribere.) Dixit R. Papha ad Abai: Meus & tuus oris halitus quid efficit? Cui ille reſpondebat: non eſt ſimilis halitus, in quo eſt peccatum, halitui, in quo nullum eſt peccatum. Item dixit Reſch Lakiſch ad R. Judam Principem: Sic traditione edoctus ſum a patribus meis: alii autem dicunt, eum dixiſſe, a patribus tuis: Omnem urbem, in qua non ſunt pueri domus Rabban (h. e. Scholares,) devaſtari. *Rabbina* dixit: eam anathematizari. Item dixit Raba: Hieroſolyma non eſt devaſtata, niſi ideo, quia deſinere faciebat ex ſe præditos fide: quia dicitur Jerem. V, 1. *Diſcurrite per plateas*, &c.

verſ. 17.) Sit Tibi ut publicanus.

Sanhedrin f. 25. 2. Dixit R. *Juda:* Si quis ſimpliciter ſit publicanus, (nondum convictus, quod plus ſtato exegerit,) legitimus eſt ad teſtimonium dicendum. Pater R. Ziræ egit publicanum 13. annos. Quum venturus erat Princeps loci illius, cujus vectigal fluvii erat, in urbem, ſi quem Rabbinorum videbat pater R. Ziræ, dicebat; *Vade, popule mi, intra penetralia tua.* Eſa. XXVI, 20. (*Gloſſa:* dicebat eis: cavete, ne vos videat princeps urbis: ne, ſi videat, quod multi ſint incolæ urbis, petat multam pecuniam quotannis. Pater R. Ziræ autem levis reddebat eis tributum, & im-

 pedie.

Digitized by Google

pediebat principem urbis, dicendo: paucos eſſe incolas urbis, & neminem, a quo exigeret.)

Matth. XVIII, verſ. 20.) Ubi duo aut tres congregati in nomine meo, &c.

Ibid. f. 39. 1. Dixit Cæſar ad R. Gamalielem: Dicitis, ubicunque locorum deni colliguntur, ibi divinitatem habitare. Quot ergo erunt divinitates? Vocabat Rabban Gamaliel miniſtrum Cæſaris. Quum ille veniſſet, percutiebat R. Gamaliel cervicem ejus. Cui dicente Cæſare; quare eum percutis? Reſpondebat Gamaliel: quia Sol intravit in Regiam Cæſaris. Dicente ei Cæſare: Sol toti mundo incumbit. Regerebat Gamaliel: Si Sol, qui eſt unus ex millenis myriadibus miniſtrorum, qui coram Deo Opt. Max. ſunt, incumbit, ſeu adeſt toti mundo: quanto ergo magis divinitas DEI Opt. Maximi?

Berachoth f. 6. 1. Abba *Benjamin* dicit: Non exauditur Oratio hominis, niſi in Synagoga: quia dicitur 1. Reg. VIII, 28. *Ad audiendum* (רִנָּה) *clamorem, & Orationem.* In loco רִנָּה clamoris, ibi eſt oratio. (*Gloſſa:* In Synagoga: quia ibi dicunt cœtus cantica, & hymnos per melodiam vocis ſuavis.) Dixit *Rabni* filius R. Adæ, dixiſſe R. *Iſaacum:* Unde probatur, quod Deus Opt. Max. frequenter & facile præſens inveniatur in Synagoga? Quia dicitur Pſal. LXXXII, 1. *Deus ſtat in cœtu Dei.* (*Gloſſa:* In ſua domo conventus.) Unde autem probatur de decem, qui orant, quod Deus habitet cum eis? Quia dicitur, *Deus ſtat in cœtu Dei.* Unde autem probatur de tribus, quod, ſi ſedeant judicii habendi cauſa, divinitas habitet cum eis? Quia dicitur ibid: *In medio deorum judicabit.* Unde autem probatur de duobus, quod, ſi ſedeant & ſtudeant in Lege, divinitas habitet cum eis? Quia dicitur Mal. III, 16. *Tunc colloquuti ſunt timentes Domino alter ad alterum, & auſcultabit Dominus,* &c.

Abboth cap. 8. Joſua filius Perachiæ dixit: Magiſtrum tibi parato, & ſocium tibi acquirito, &c. Socium tibi acquirito, quomodo? Docere voluit, quod homo debeat acquirere ſocium ſibi ipſi, qui comedat ſecum, & in Miſchna ſtudeat ſecum, & dormiat ſecum, & cui revelet omnia ſecreta ſua, ſecretum Legis & ſecretum viæ terræ: quia ſedent & ſtudent in Lege, & erraverit unus ex illis, eſt Halacha, aut principium capitis: aut cum dicet, de immundo, mundum: aut de mundo, immundum: vicibus, quibus Socius ejus convertit eum, eſt illis merces bona in labore eorum: quia dicitur Eccl. IV, 9. *Meliores ſunt duo, uno. Eſt illis merces bona in labore eorum.* Si tres ſint, qui ſedent & ſtudent in Lege, imputat eis Deus Opt. Max. perinde,

gitized by Google

inde, ac ſi אֲגֻדָּה manipulus facti eſſent coram ipſo: quia dicitur Amoſ. IX, v. 6. *Qui exſtruxit in cœlis cœnacula ſua, & אֲגֻדָּתוֹ manipulum ſuum ſuper terram.* &c. En colligis hinc, quod, ſi vel etiam tres ſint, qui ſedent & ſtudent in Lege, imputet eis perinde, ac ſi manipulus facti eſſent coram Deo Opt. Maximo: Si duo ſedent & ſtudent in Lege, merces eorum recipitur in alto: quia dicitur Mal. III, 16. *Tunc collocuti ſunt timentes Domini alter cum altero, & auſcultavit Dominus.* Per, *timentes Domini*, intelliguntur ii, quibus, quum decernunt decretum, & dicunt: eamus, & ſolvamus vinctos, & liberemus captivos; ſuppeditat Deus Opt. Max. in manus eorum, & eunt, & faciunt ſtatim. Per, *& de cogitantibus nomen ejus*, intelliguntur illi, quibus, quum cogitant in corde ſuo, & dicunt; eamus & ſolvamus vinctos, & liberemus captivos; non ſuppeditavit Deus Opt. Max. in manus eorum, & venit Angelus, & proſternit eos in terram. Si unus ſedet & ſtudet in Lege, merces ejus recipitur in altitudine: quia dicitur, Thren. III, 28. *Sedet ſolitarius, & ſilebit: quia accepit ſuper eo.* Quod per parabolam explicari poteſt, cui ſimile ſit: Scilicet alicui, qui habebat filium parvulum, quem ſinebat exire in plateam: ſtabat ille, & acceptum volumen deponebat inter femora ſua, ſedensque meditabatur in eo. Quum filius veniret e platea, dicebat eis pater: Videte filium meum parvulum, quem ſciebam exire in plateam, a ſeipſo accepto volumine inter femora ſua ſedebat, & diſcebat in eo. Ecce hinc colligis, quod ſi etiam unus ſedeat & ſtudeat in Lege, merces ejus recipiatur in altitudine.

MATTHÆI CAP. XIX.

verſ. 3.) Num licet homini uxorem dimittere absque ulla cauſa?

Vid. ſupr. ad *Cap. V. 31.*

Sanhedrin f. 22. 1. Dixit R. Jacob, dixiſſe R. *Johannem:* Abiſag (de qua 1. Reg. I, 3.) permiſſa erat Salomoni, in matrimonium; prohibita autem Adoniæ. Permiſſa erat Salomoni: quia Rex erat; rex autem utitur ſceptro regio. Prohibita autem erat Adoniæ: quia idiota erat. At quid Abiſag ducine poterat a Salomone, cum uxor patris ejus fuiſſe, videatur? Reſpondeo, quod ſic: cum eam David non duxerit in uxorem. Nam ſcribitur 1. Reg. I, v. 1. *Et Rex David ſenuerat (provectus erat) ætate*, v. 2. *Et dixerunt ad eum ſervi ejus; quærant*, &c. Et ſcribitur v. 3. *Et quæſiverunt puellam formoſam*, &c. Et ſcribitur v. 4. *Et puella erat pulchra ſupra modum, & erat regi adjutrix, & miniſtrabat ei.* Illa dixerat ad regem: accipiamus nos invicem. Reſpondebat ei David: prohibitum mihi eſt te ducere uxorem; (*Gloſſa:* quia jam duxi 18. uxores; ultra quem numerum Regi uxores du-

cere

cere non licet.) Illa contra ei dicebat: Deſtitue furem, ne habeat furandi occaſionem; ipſe ſeipſum componet ad pacem. (*Gloſſa:* Quum fur deſtituitur, quia locum furandi non invenit, ſeipſum conſervat per patientiam, ut vir pacis. Quaſi diceret: ideo, quia ſenuiſti, & languet virilitas tua, tu dicis, me tibi eſſe prohibitam.) Quare ut opprobrium hoc David a ſe averteret, & ſe adhuc virum eſſe probaret,) dixit ad adſtantes: Vocate mihi Bathſebam. Et ſcribitur v. 15. *Et venit Bathſeba ad regem in penetrale.* Dixit *Rabus:* ea ipſa hora exterſerat ſe Bathſeba 13. mappis. (*Gloſſa:* Quia David tum cum ea congreſſus erat tredecim congreſſibus, & poſt ſingulos congreſſus, interim dum ad alium pergebat, ea ſeſe mappa abſterſerat.) Dixit R. *Schaman* filius Abbæ: Veni & vide, quam gravia ſint repudia: nam ecce Davidi regi permittebatur, ut ſolus cum ſola (innupta Abiſag) ageret, (quod tamen alias eſt vetitum;) & tamen non permittebatur ei, ut ullam ex uxoribus repudiaret, (quod tamen alias eſt licitum.)

Gittin f. 90. 1. Ad verba Miſchnæ: *R. Akiba dicit: ſi vel ſaltem invenerit,* &c. vid. ſup. ad Matth. V, 31. notatur in Gemara. De quonam diſſentiunt? De eo, quod eſt Reſch Lakiſch. Nam dixit *Reſch Lakiſch:* vocula כִּי *Ki,* uſurpatur 4. modis, (1) ſignificat אי *Si.* (2) דלמא *ne forte, forte.* (3) אלא *ſed, niſi.* (4) דהא *quia ecce.* Domus Schammai putarunt כִּי *quum inveniet in ea pudendum rei*, Deut. XXIV, 1. כִּי *Ki*, idem eſſe, quod דהא, *ideo, quia,* vel *quia ecce invenit in ea pudendum verbi,* vel *rei.* R. *Akiba* autem pudavit, כִּי *Ki, ſi invenit in ea pudendum rei;* ſignificare: *ſi etiam invenit in ea pudendum rei.* Dixit *R. Papha* ad Rabam: Si non invenerit in ea, neque *pudendum*, *neque verbum*, quid tum? Cui ille reſpondebat: ex eo, quod revelavit Deus de vi comprimente puellam, Deut. XXII, 29. *Non poterit dimittere eam omnibus diebus ſuis.* Scilicet eo, *omnibus diebus ſuis*, ad præceptum ſtandi & reducendi refertur. Ibi illud eſt, quod revelavit Deus: Sed hic id, quod fecit, feciſſe cenſetur. Dixit *R. Maſchreſchia* ad Rabam: Si cor ejus ſit ad expellendum eam, ipſa autem maneat ſub eo, & miniſtret ei; quid tum? Prædicatur de ea: *Ne moliaris adverſus ſocium tuum malum, & ipſe manet ſecure tecum.* Prov. III, 29. Traditio: Dicebat R. *Meir:* Sicut ſunt ſcientiæ in cibo; (*Gloſſa:* Scientiæ, vel ingenia hominum dividuntur circa debilitatem, cibi & potus: Eſt, qui eſt debilis & nauſeabundus circa cibum, propter faſtidium parvum. Eſtque, qui non adeo eſt debilis;) ita etiam ſcientiæ ſunt in mulieribus. (*Gloſſa:* ita etiam ſcientiæ hominum dividuntur circa proterviam. Eſt, qui ſuſpicax vel ſollicitus & propter proterviam. Eſtque qui non ſuſpicax eſt adeo. Et eſt, qui plane non eſt ſuſpicax.) Reperias hominem, inter cujus calicem ſi ceciderit muſca,

Digitized by Google

muſca, qui projiciat eum, neque bibat eum. Tali more præditus erat *Paphus* filius Judæ, qui, cum in publicum prodibat, poſt ſe claudebat januam obducta ſera, coram uxore ſua. (*Gloſſa:* Paphus maritus uxoris alicujus erat, is, cum prodibat e domo ſua in forum, obſerabat januam propter eam, ne ea interim cum quoquam loqueretur. Mos autem hic non erat decorus: quia propter rem hanc, inimicitia inter eos ſuborta, occaſionem uxori dedit ſcortandi ſub illo.) Alium deinde reperias, qui, intra calicem ſuum cadente muſca, ea exempta & abjecta, nihilominus calicem ebibat. Et hic debet eſſe mos cujuslibet hominis, ut, muliere loquente cum fratre ſuo, & propinquis ſuis, maritus hoc ei concedat. Reperias denique hominem, qui, ſi ceciderit muſca intra paropſidem, eam exprimat, & comedat eam. Atque hic eſt mos hominis culpabilis, qui ferre poteſt, cum videt uxorem ſuam prodire in publicum capite nudatam, & nentem in platea, & diſſutam ab utroque latere, & lavantem cum hominibus. Cum hominibus, putasne? Atqui ſic ratio ſubeſſet, quare pro meretrice talis eſſet habenda. Ergo non eſt hæc mens horum verborum: Sed, in loco, ubi homines lavant. (*Gloſſa:* ſi ipſa ingrediatur balneum, eis videntibus, poſtquam hi egreſſi ſunt e balneo: quum ipſi induunt veſtes ſuas.) De tali præceptum eſt ex Lege, ut expellat eam: quia dicitur Deut. XXIV, 1. *Quum inveniet in ea pudendum rei*, v. 2. *Et dimittet eam e domo ſua, & ibit, & erit viro alii.* Scriptura vocavit eum *alium:* quaſi diceret; quia hic non eſt filius comparis priori. Hic enim expulit impiam e domo ſua; ipſe autem (alius, ſeu poſterior,) introduxit impiam intra domum ſuam. Si meritus fuerit ſecundus ſua juſtitia; dimiſit eam: quia dicitur v. 3. *Et oderit eam vir ille poſterior.* Sin minus; ea ſepelit eum, quia dicitur, *ibid: Aut cum morietur vir ille poſterior.* Sicut par, & juſtum erat, ipſe obnoxius eſt morti: Quia alter expulerat impietatem e domo ſua: hic autem introduxerat impietatem intra domum ſuam. Mal. II, 16. *Quia odit dimittere. R. Judas* hæc verba ita exponit: Si oderis eam; dimitte. R. *Johannes* dicit: Et non diſſentiunt: alterum intelligendum eſt de conjugio primo, (uxore juventutis non dimittenda, & de ea loquitur textus:) alterum de conjugio ſecundo. Quia dixit *R. Eleaſar:* Quicunque expellit uxorem ſuam primam; ejus cauſa, & vel etiam altare profundit lachrymas: quia dicitur Mal. II. 13. *Et hoc ſecundo facietis, tegendo lachrymas apud altare Domini, fletum & gemitum: ut non reſpiciat ad Mincham, & accipiat benevole e manu veſtra.* v. 14. *Et dixiſtis, quare? Quia Dominus teſtatus eſt inter te, & inter uxorem juventutis tuæ, contra quam tu perfide egiſti: cum ipſa ſit ſocia tua, & uxor fœderis tui.*

Digitized by Google

Matth. XIX, verſ. 12.) *Sunt eunuchi ex utero matris* &c.

Jevammoth f. 20. 2. & f. 79. 2. mentio fit caſtratorum ab homine. Ubi notat *Gloſſa:* Significari eum, quem caſtrarunt homines, non autem qui caſtratur a morbo a ſeipſo. Et in Gloſſa *Sanhedrin f. 93. 2.* ſcribitur: ſolitos eſſe reges caſtrare, homines, ut vacarent ſævitiæ regis.

verſ. 14.) *Talium puerorum eſt regnum Cælorum*, &c.

Sanhedrin f. 110. 2. Traditio. Parvuli nati ex filiis impiorum Iſraëlitarum non venient in Seculum futurum: quia dicitur Mal. III, 19. *Quia ecce hic dies venit, ardens ut fornax: & erit, omnes ſuperbi, & omnes facientes iniquitatem ſtipula, & inflammabit eos hic dies veniens, dixit Dominus exercituum, qui non relinquit illis radicem & ramum.* (*Gloſſa:* per, *radicem & ramum*, intelliguntur parvuli filii eorum.) Scilicet, *radicem*, in hoc Seculo: & *ramum*, in Seculo futuro. (*Gloſſa: radicem in Seculo hoc:* quia morientur per abortum. *Et ramum in Seculo futuro:* quia ſcilicet patres ipſorum fuerint impii, ipſi tamen non peccarunt.): ut ſentit Rabban Gamaliel. R. Akiba dicit: Veniunt ipſi in Seculum futurum: quia dicitur Pſal. CXVI, 6. *Cuſtodit* פְּתָיִים *ſimplices Dominus.* Nam ſic (פְּתָיִים) vocant in regionibus maritimis infantes. Et dicitur Dan. IV, 11. XII, 20. *Succidite arborem, & perdite eam, ſed ſtirpem radicum ejus, in terra relinquite.* (*Gloſſa:* Per, *ſtirpem radicum ejus, in terra*, intelliguntur parvuli: quia, licet patribus non ſit futura reparatio, tamen his erit.) At quid ego confirmo? Mal. III, 19. *Non relinquet illis radicem & ramum.* Quia non relinquet, neque præceptum, neque reliquias præcepti. * *Alia expoſitio:* Per, *radicem*, intelligitur anima: per *ramum*, intelligitur corpus; Sed de parvulis natis ab impiis nationum mundi, communi omnium ſententia ſtatuitur, quod non veniant in Seculum futurum. Rabban Gamaliel autem inde infert, ex Eſa. XXVI, 14. *Et perdes memoriam illis.* Quæſitum eſt, ecquando parvulus veniat in Seculum futurum? Reſpondebat *R. Chaia* & *R. Simeon* filius Ribbi; alter quidem: Ab ea ſtatim hora, qua natus eſt: Alter autem: Ab ea hora, qua סיפר loqui, vel numerare cœpit. Is, qui dixit, ab ea ſtatim hora, qua natus eſt, probavit inde: quia dicitur Pſal. XXII, 32. *Venient & annunciabunt juſtitiam ejus populo nato, quia fecit.* Is autem, qui dixit, ab ea hora, qua loqui, vel numerare cœpit, probavit inde: quia ſcribitur v. 31. *Semen ſerviet ei* יְסֻפַּר *narrabitur*, vel *numerabitur Domino in generationem.* (*Gloſſa:* Semen המסופר quod loqui vel numerare fit, ſerviet ei, Domino, in generationem & generationem redibit ei & vivet.) Dictum eſt, a Rabinam: Ab ea hora, qua ſemen, ſeu proles, ſeminatur, (*Gloſſa:* qua fœtus conceptus eſt in utero mulieris:) etiamſi abortum faciat mater ejus,

&

& impediatur, quo minus perfectum edat partum, tamen eſt ei pars in Seculo futuro: quia ſcribitur; *Semen ſerviet ei.* Et ſic dicitur in *Ketbuboth cap. ult.* ex Eſa XXVI, 19. *cadaver meum ſurget:* ad includendum adortum, quia dicitur, *ſemen ſerviet ei.* R. *Nachman* filius Iſaaci, dixit: Ab ea hora, qua circumciſus eſt infans, it in Seculum futurum: quia ſcribitur Pſ. LXXXVIII, 16. *Pauper ego ſum, & exſpirans ab excuſſione, tuli errores tuos, deſperabo* (*Gloſſa:* Etiamſi ego ſim pauper, tamen exſpiratio mea habetur pro exſpiratione, & digna eſt, de qua dicatur, ut Gen. XLIX, 33. *& exſpiravit.* Quaſi dicas; quod dignus habeor futuro beato Seculo, ut juſti, de quibus dicitur vox exſpirandi) A quo autem tempore? Ab eo quo ego, fero terrores tuos, metumque tuum devolutum & manentem ſuper me. Hic ipſe autem eſt circumciſio, quæ eſt in carne noſtra, quam nos obſervamus ob terrorem Dei. Traditur in *Schabbath. f. 119. 2.* nomine *R. Meir:* Parvulum venire in Seculum futurum ab ea hora, qua dicere poteſt אמן Amen: quia dicitur Eſa. XXVI, 2. *Aperite portas, & introite gens juſta, ſervans* אֱמוּנִים *fidem.* Ne legas שׁוֹמֵר אֱמוּנִים *Schomèr ènunim* quod ſignificaret, *ſervans fidem;* ſed שֶׁאוֹמֵר אָמֵן *Schæomer Amen*, h. e. *qui ſervat Amen.* Quid eſt Amen, (*Gloſſa:* Poſtquam reſponderi ſolet ad omnem benedictionem, Amen: quomodo ſignificat ſuſceptionem timoris Dei?) Reſpondit *R. Chanina:* Per vocem אמן ſignificari אֵל *Deus* מֶלֶךְ *rex;* נֶאֱמָן *fidelis.* (*Gloſſa:* Per Notaricon innuit talis ſua reſponſione, quod vere credat in Deum.) Eſa. V, 14. *Propterea dilatavit infernus animam ſuam, & diduxit os ſuum ei qui eſt ſine ſtatuto.* Dixit *Reſch Lakiſch:* Ei, qui relinquit vel etiam ſtatutum unum. (*Gloſſa:* ut non ſervet illud, is adjudicatur Gehennæ.) Dixit *R. Johannes:* Non placet Domino illorum, (*Gloſſa:* Non vult Deus, ut adeo rigidiſſime judices Iſraelitas,) quod dixiſti de illis ita: ſed etiamſi non didicerit niſi unum tantummodo ſtatutum, tamen veniet in Seculum futurum quia dicitur Zach. XIII, 8 *Et erit in tota terra, dictum Domini, duo trientes exſcindentur, exſpirabunt, & unus triens ſuperſtes erit in ea.* Dixit *Reſch Lakiſch:* Per hunc intelligi trientem Semi. (*Gloſſa:* Duo Trientes totius mundi exſcindentur. Et triens unus ſuperſtes erit in ea. Et quinam eſt iſte triens? Omnes trientes, quos licet in 3. partes dividere, nos dividimus in 3. partes. Quia a Noacho diviſus eſt totus mundus: tres autem ipſe habuit filios. Ecce triens filiorum ejus eſt Sem. Et triens Semi, eſt Arphachſad: ſicut ſcribitur Gen. X, 23. *Filii Sem, Elam & Aſſur, & Arphachſad, & Lud.* &c.) Cui reſpondebat R. *Johannes:* Non placet Domino illorum, quod dixiſti de illis ita. (*Gloſſa:* Non placet Deo, quod tu eos adeo diminuis: ſed vel etiam triens Noachi ſervabitur.) Jer. III, 14. enim legitur: *Quia ego conjugio junxi* (*vos, unum ex urbe, & duos ex familia.* (*Gloſſa: unum ex urbe:* h. e. propter unum, qui eſt ex urbe, accepi totam urbem.) Dixit *Reſch Lakiſch:* Verba hæc acci-pien-

cipienda eſſe, uti ſonant in Scriptura. Cui reſpondebat *R. Johannes:* Non placet Domino eorum, quod ita de illis loquutus es. Sed (hæc potius eſt horum verborum ſententia;) quod vel unus ex urbe, totam urbem juſtificabit; & quod vel duo ex familia, juſtificabunt totam familiam. Sedit R. *Cabana* coram Rabo, feditque & dixit: Verba illa accipienda eſſe, uti ſonant, in Scriptura. Cui reſpondebat *Rabus:* Non placet Domino illorum, quod ita loquutus es de illis. Sed (hæc potius eſt horum verborum ſententia,) quod vel unus ex illis juſtificabit totam urbem: & vel duo ex familia, juſtificabunt totam familiam. Videbat eum, quod fricando laverit caput ſuum, aſcenderitque & ſederit coram ſe: cui proinde dicebat: Hiob. XXVIII, 13. *Non invenieris in terra viventium.* (*Gloſſa:* in Seculo futuro.) Huic ille reſpondebat: Tu me exſecraris? Regerebat alter; Verba Scripturæ ſunt, quæ dico. Nimirum non invenietur Lex in eo, qui vitæ ſuæ fovendæ deditus eſt, propter eam. (*Gloſſa:* Qui vitam ſuam potiorem habet, ſtudio Legis. Traditio: R. *Simmai* dicit; dictum eſt Exod. VI, 7. *Et accipiam vos mihi in populum.* Et dictum eſt v. 8. *Et introducam vos.* Æquiparat exitum eorum ex Ægypto, ad introitum eorum in terram Canaan. Sicut duo tantum de 600000. introierunt in terram Canaan; Ita etiam duo tantum de Sexcentis millibus exiverunt ex Ægypto. (*Gloſſa:* quia ex omnibus Sexcentis millibus, qui erant in Ægypto, non reliqui fuerunt, niſi duo tantum, & iſti duo iſtorum Sexcentorum millium aſcenderunt: reliqui autem omnes mortui erant tribus illis diebus tenebrarum Exod. X, 21. ne viderent Ægyptii cadavera Iſraelitarum.) Dixit *Raba:* Eandem rationem futuram in diebus Meſſiæ: (*Gloſſa:* quia non reliqui erunt ex ſingulis Sexagenis myriadibus plures, quam duo:) quia dicitur Hoſ. II, 15. *Et humiliabitur ibi, ut diebus adoleſcentiæ ſuæ; & ut die, quo aſcendit ex terra Ægypti:*

Matth. XIX, v. 24.) Facilius eſt Camelum per foramen acus tranſire, &c.

Berachoth f. 55. 2. Dixit R. *Jonathan:* Non oſtenditur (noctu per inſomnium) homini, niſi ex eis rebus, quas *ipſe* cogitat interdiu: quia dicitur Dan. IX, 29. *Tu rex, cogitationes tuæ ſuper cubili tuo aſcendebant* Aut, ſi malis, dicam, exinde rem hanc probari, v. 30. *Et cogitationes cordis tui ſcies.* Dixit Raba: Scias, quod non oſtendatur homini, vel palma aurea, (h. e. inſolita) vel elephas, qui intret per foramen acus.

Bava Mezia f. 38. 2. R. *Amram* dicebat R. *Scheſchatho:* forte deſcendere proximos agnatos in bona captivi abducti, eaque vendere; in Miſchna tradidimus. Cui regerebat: forte tu es Pombeditanus, qui intromittunt elephantem per foramen acus. (h. e. qui dicunt impoſſibilia.)

verſ.

Digitized by Google

verſ. 30.) Primi erunt ultimi, & ultimi primi. &c.

Baba Bathra f. 10. 2. Dixit R. Abhu: quærentibus aliquibus ex *Salomone*, quisnam ſit filius Seculi futuri? Reſpondebat; Omnis qui eſt ſicut ille, de quibus ſcribitur Eſa. XXIV, 23. *Coram ſenibus ejus gloriæ.* (*Gloſſa:* illi ſunt, quibus attribuunt honorem in Seculo hoc, propter ſapientiam ſenectutis eorum.) Secundum id, quod eſt Joſephi filii R. Joſuæ, qui, cum juxta *Peſachin f. 50. 1.* ægrotabat, in ecſtaſin raptus erat. (*Gloſſa:* exſpirabat, & ſpiritus ejus volitabat.) Quærenti ex eo patri ejus, quid vidiſti? reſpondebat; Seculum ſeu mundum inverſum: ſuperiores, inferius; & inferiores, ſuperius: (*Gloſſa:* illos, qui hic ſunt ſuperiores, propter divitias ſuas, vidi ibi, quod ſint inferius: Pauperes, qui ſunt inter nos humiles, & abjecti, ibi vidi honoratiſſimos.) Quo audito, dicebat ei pater: Seculum electum vidiſti. Nos autem, qui ſumus doctores Legis, eamque ſervamus, quales vidiſti ibi eſſe honores noſtros? Cui reſpondebat: vidi nos, quod, quales reputamur hic, tales reputemur etiam ibi. Et audiebam, quod dicerent: O beatum eum, qui venit huc, & doctrinam ſuam, quam didicit, manu habet. Et audiebam, quod dicerent, in ſepto, ſeu ſeparato loco, ubi degunt, qui occiſi ſunt tyrannica poteſtate (h. e. in loco martyrum,) nulla creatura poteſt conſiſtere.

MATTHÆI CAP. XX.

verſ. 1. ſeqq.) Ad conducendum operarios in vineam ſuam. &c.

Bava Mezia f. 110. 2. Miſchna: Mercenarius diei, ſeu, qui conducitur in diem, exigit (mercedem ſuam,) tota nocte. Mercenarius noctis exigit, toto die. Mercenarius horarum, exigit tota nocte & toto die. Mercenarius hebdomadis, mercenarius menſis, mercenarius anni, mercenarius ſeptennii, ſi exiverit in die, exigit in toto die; Si exiverit in nocte, exigit toto die & tota nocte. Poſtea in *Gemara f. 111. 1.* notatur: Mercenarius horarum noctis exigit tota nocte, & toto die. Hinc dixerunt: quicunque per vim detinet mercedem mercenarii, transgreditur quinque ſequentium interdictorum violatorum nomine, & peccat (1.) propter *Ne opprimas ſocium tuum*, Lev. XIX, 13. (2.) Et propter, *Ne rapias*, Lev. XIX, 13. Et propter (3.) *Ne vi opprimas mercedem mercenarii*, Deut. XXIV, 14. Et propter (4.) *Ne ſinas pernoctare* Lev. XIX, 3. Et propter, (5.) *In die ejus dabis dabis mercedem ejus*, Deut. XXIV, 15. Et *Non occidet ſuper eo Sol.* Deut. XXIV, 15. Iſta, quæ ſunt in die, non ſunt in nocte: quæ ſunt in nocte, non ſunt in die.

Bava Mezia f. 83. 1. Miſchna: Si quis conducat operarios, & dicat illis; ut mane & veſperi intenti ſint operi, ex loco, ubi ſolent ita mane & veſperi operam tractare; non licet ei cogere eos. Eo loco, quo ſolent operariis cibum ſubminiſtrare, ſi conduxerit operarios, ſe cibum

 ſup-

ſuppeditaturum ſuaviter, omnia ſuppeditet, ſecundum conſuetudinem urbis, &c.

Matth. XX, verſ. 6). *Exiens circa undecimam horam.* &c.

Aboda Sara f. 3. 1. Dicuntur gentes coram Deo in extremo judicio compariturae, & petiturae, ut Deus de integro ipſis Legem ſervandam praeſcribat, quam jam velint ſervare: Quibus Deus ſit reſponſurus; O ſtultiſſimi hominum, qui ſunt in mundo; is, qui die Veneris (*Gloſſa:* h. e. in Seculo praeſenti) laboraverit, habebit, quod comedat in Sabbatho. Qui vero non laboraverit die Veneris: unde in Sabbatho comedat? &c. Quomodo ita (de praeceptis ibi demum, in Seculo futuro ſervandis) dici potuit? Atqui dixit *R. Joſua* filius Levi; quid eſt, quod ſcribitur Deut. VII, 11, *Quae ego praecipio tibi hodie?* Scilicet, *hodie ad faciendum ea* (in Seculo praeſenti) non autem cras (in Seculo demum futuro) ad faciendum ea. Hodie ad faciendum ea; non autem hodie ad accipiendum mercedem eorum: Reſpondeo; non eſſe hanc horum verborum mentem; ſed eo ſignificavi, quod Deus ſuas creaturas non tractet per modum tyrannidis.

verſ. 12.) *Et pares eos nobis feciſti,* &c.

Berachoth f. 17. 1. Margarita (vel dicterium, ſ. verbum uſu triſtiſſimum) erat in ore Rabbinorum *Jaſnenſium:* Ego, (qui ſtudeo in Lege,) ſum creatura, & ſocius meus (populus terrae, ſeu vulgus hominum) eſt creatura. Me quod attinet; artificium ſeu opificium meum eſt in urbe: & eum, quod attinet; artificium ejus eſt in agro. (h. e. artificium meum facilius eſt artificio ejus.) Ego mane aggredior artificium meum, & is mane aggreditur artificium ſuum. Sicut ipſe non magnificeret per artificium meum, (h. e. ſi aggrederetur meum ſtudium;) ita etiam ego non magnificerem per artificium ejus. Ne autem dicas; (aequum eſſe cum eo, ut non magnificat per artificium meum, non eſſet ei cor apertum, ad multum efficiendum in Lege, ſicut ego; & parum efficeret, & non eſſet ei merces) ego multum; is autem parum efficit: Reſpondeo; ambos nos eſſe unius ejusdemque rationis; ſive quis multum efficiat, ſive parvum efficiat: (tamen mercedem aequam accipiat) dummodo recte intendat cor ſuum ad Deum.

verſ. 26.) *Qui vult eſſe magnus inter vos, eſto veſter miniſter.*

Kidduſchin f. 32. 2. Traditur: Si princeps condonet laeſionem honoris ſui, pro rato habetur. Regero ego: Exemplum eſt in R. Elieſere, R. Joſua, & R. Zadok, qui diſcumbebant in domo convivii filii Rabban Gamalielis: Rabban Gamaliel autem ſtabat, & potum praebebat (ſui pincernae officio fungebatur) eis; porrigebatque poculum R. Elieſeri, quod ille recuſabat accipere. Cui

Cui dicebant R. Elieſer: Quid hic Joſua? nobisne ſedentibus filius Rabban Gamalielis ſtet, & potum infundat nobis? Cui ille reſpondebat: invenimus majorem, qui miniſtri officio functus eſt. Abraham maximæ ſuæ ætatis virorum exiſtimationis erat, & tamen de eo ſcribitur Geneſ. XIII, 8. *Et ipſe ſtabat apud eos.* At forte dicerent: id ideo factum eſſe, quia videbantur ei Angeli miniſterii eſſe. Verum nego tales ei viſos eſſe: Sed ajo eum habuiſſe illos pro mercatoribus Arabibus: Nos autem quod attinet, Rabban Gamaliel filius Ribbi non ſtans potum nobis infunderet? Dicebat eis R. Zadok: usquequo relicta gloria Dei ſtudetis gloriæ creaturarum? Deus Opt. Max. agitat ventum ſuum, & elevat vapores, & dimittit pluviam & facit ut progerminet, & inſtruit menſam coram unoquoque. Et Gamaliel filius Ribbi non aſtaret nobis & vinum infunderet?

verſ. 27.) Qui vult eſſe primus inter vos, eſto veſter ſervus.

Horajoth f. 10. 1. Tradiderunt Rabbini Lev. IV, 22. *Qui princeps peccaverit?* Excepto ægrotante. Ideo, quodſi ægrotaverit, depellitur a ſuo principatu. Dixit R. *Abdimi* filius Chamæ: excepto Principe lepra correpto; quia dicitur 2 Reg. XV, 5. *Et plaga percuſſit Dominus regem, & fuit leproſus, usque ad diem mortis ſuæ, & habitavit in domo libertatis.* (*Gloſſa:* Quia factus erat liber a regno. Nam privatus eſſe videbatur, neque afferebat hircum pro oblatione &c.) Ex eo, quod dixit, *in domo libertatis*, conſequitur, quod usque in præſens ſervus fuerit. (*Gloſſa:* nam Principatus ſervitus erat ei jugum multorum:) Secundum dictum illud: cum enim Rabban Gamaliel & R. Joſua una iter facerent navale, penes Rabban Gamalielem erat panis; penes R. Joſuam erat panis & farina. Conſumto pane Rabban Gamalielis, hic R. Joſua ſe ſuſtentabat farina. Quare R. Gamaliel quærebat ex R. Joſua; unde ſciebas, nos tantum temporis itineri huic inſumturos eſſe, ut, eum in finem, farinam tecum ſumeres. Cui ille reſpondebat: ſtella aliqua intra 70. annos aſcendit, & ſeducit naves. Dixeram autem; forte aſcendet talis ſtella & ſeducet nos. Cui dicebat R. Gamaliel: Tanta tu pollens ſapientia, opus tamen habes tui ſuſtentandi cauſa, tam difficile iter ſuſcipere, & navim conſcendere? Reſpondebat ei Joſua: Usque adeone me miraris? Ego potius miror duos diſcipulos tuos, quos habes in terra, R. Eleaſarem Chaſmam, & R. Johannem filium Gudgedæ, qui ſciunt metiri, quot ſint guttæ in mari, nec tamen habent panem, quo veſcantur; nec veſtem, quo induantur. Quo audito; Gamaliel animo ſuo proponebat, collocare eos, in locum principatus, ut ex eo loco alerentur. Quare redux, factus ex maritimo itinere in terram accerſebat eos ejus rei cauſa, & non veniebant. Iterum ergo ab eo accerſiti, veniebant. Quibus ille dicebat: Videmini mihi, quia ad primam vocationem, non comparuiſtis putaſſe,

Digitized by Google

putaſſe, me daturum vobis principatum, quem ſubterfugere voluiſtis. Ita certe eſt, dum principatum vobis do, ſervitutem vobis do: quia dicitur 1. Reg. XII, 7. *Et loquuti ſunt ad eum dicendo: Si hodie eris ſervus populo huic.* Tradiderunt Rabbini, Lev. IV, 22. אֲשֶׁר (*Talmud.* exponit, ut אַשְׁרֵי *bene eſt, ſi princeps peccabit.* Dixit R. Johannes: Beata eſt illa generatio, cujus Princeps affert oblationem ſuam, propter errorem ſuum. Si Princeps, quem habet generatio, (qui ſibi tamen non eſt conſcius, quod cor ſuum ſit incurvatum,) affert ablationem propter errorem ſuum; quanto magis privati erit hoc, qui ſentit cor ſuum eſſe incurvatum? Et ſi propter errorem ſuum affert oblationem, tu neceſſe habes, ut dicas; quid tandem mihi luendum erit, propter data opera patratum crimen?

MATTHÆI CAP. XXI.

verſ. 2.) Invenietis Aſinam ligatam, & pullum cum ea. &c.

Baba Bathra f. 78. 2. Miſchna. Si quis vendiderit aſinam, vendidit הסיח pullum. Si quis vendiderit vaccam, non etiam vendidit pullum ejus. &c. *Gemara:* Quomodo videtur eſſe hæc venditio aſini, & vaccæ, quod in aſina, vendiderit pullum; in vacca autem, non vendiderit pullum ejus: & vel etiam valeat pariter in altero; vacca & pullus ejus. Aut, ſi, quia non dixerat ei: ipſa, & pullus ejus; & vel etiam ſi ſit aſina; pariter non dixit: Dixit *R. Papha:* quia dixit ei; Aſina lactans eſt. Et, vacca lactans eſt, quam volo tibi vendere Extra controverſiam eſt, ſi ſit vacca, dicendum, lacte ejus ei opus fuiſſe. Sed quod aſinam attinet, quid dicere voluit ei? Percipio inde; ipſa & pullus ejus, voluiſſe dicere ei. Quare autem pullum vocavit סְיָח *Siach?* Quia pergit in via eundo poſt סיחה alloquium blandum. *Gloſſa:* Sequitur facile, & levi nutu ambulat in locum, quorſum vult homo, cum ſenex aſinus opus habeat ſtimulo.)

verſ. 5.) Rex tuus venit tibi, manſuetus, & inſidens aſino.

Vid. quæ ſupra ex *Sanhedrin f. 98. 1.* de hoc loco ſunt expoſita.

verſ. 12.) Menſas collybiſtarum evertit.

Schekalim f. 2. 1. Primo die (1.) menſis Adar, ſeu Februarii publico præconio proclamatur de Siclis dandis, &c. Paulo poſt; die decimo quinto ejuſdem menſis, menſæ reſidebant in regione; die vigeſimo quinto, ſedebant in Sanctuario. Ex quo ſedebant in Sanctuario, ad pignus dandum, eum, qui Siclum pendere non poterat, compellere incipiebant. Quoſnam compellebant ad dandum pignus? Levitas, & Iſraëlitas; Proſelytos & Servos manumiſſos:

Digitized by Google

miſſos: Sed non mulieres, & ſervos, & parvulos. &c. Paulo poſt: Et iſti ſunt, qui tenentur dare collybum; Levitæ & Iſraelitæ, & proſelyti, & ſervi manumiſſi: Sed non Sacerdotes, & mulieres, & parvuli,&c.

verſ. 19.) *Et nihil invenit in ea, niſi folia tantum.*

Erubin f 54. 1. dixit R. *Chaia* filius Abbæ, dixiſſe *R. Johannem:* Quid eſt, quod ſcribitur Prov. XXVII, 18. *Servans ficum, comedet fructum ejus?* Quare comparantur verba Legis, cum ficu? Scilicet quod, ſicut homo in ficu arbore, omni tempore, quo ea utitur, invenit ficus: ita etiam in verbis Legis, omni tempore, quo homo meditatur, invenit in eis ſaporem ſapientiæ.

verſ. 42.) *Architecti lapidem reprobantes.* &c.

In Mikvaoth c. 9. 7. R. Joſe dicit: *Veſtes architectorum diſtinguunt.* Ad quam Traditionem in *Schabbath fol. 114. 1.* ubi repetitur, notatur in *Gemara.* Quid intelligitur per architectos? Dixit R. Johannes: Per eos intelligi diſcipulos Sapientum, qui ſtudent in artificio mundi omnibus diebus ſuis.

verſ. 43.) *Aufferetur a vobis regnum Dei, & dabitur genti*&c.

Sanhedrin f 98. 2. Jerem. XXX, 6. *Quærite, quæſo, & videte, num pariat mas? Quare vidi omnem virum manus ſuas tenentem ſuper lumbis ſuis, inſtar mulieris parturientis, & convertuntur omnes facies in pallorem?* Quid eſt, *vidi omnem virum?* Reſpondit *Raba* filius Iſaaci, dixiſſe *Rabum:* Significari eo *omnem*, cujus omnis potentia eſt. (*Gloſſa:* Deum ipſum in ſe dolere, inſtar parturientis mulieris, & dicere; ea hora, qua finit tranſire populos coram Iſraelitis; quomodo perderem hos, propter iſtos? &c. Et per, *convertuntur omnes facies in pallorem*, intelligi familiam ſuperiorem (Angelos,) & familiam inferiorem, (Iſraelitas.) Ea hora, qua dixit Deus Opt. Max. Iſti ſunt opus manus meæ, & hi ſunt opus manus meæ. Quomodo ego perderem iſtas propter hos? Dixit R. *Papha:* hoc ipſum eſt, quod vulgari adagio dici ſolet: *currit, & cadit bos, & it paterfamilias, & ſubſtituit equum in ejus præſepium.* (*Gloſſa:* Quum currit bos, & cadit, collocatur ejus in locum equus, in præſepium ejus, id, quod non feciſſet ante caſum ejus, quia valde dilectus erat apud eum bos ejus, & longe charior equuo. Quum autem ſanatur bos, hodie aut cras, a vulnere ex caſu accepto, tum grave eſt patrifamilias educere equum ſuum, propter bovem, poſtquam ſemel collocavit equum eo. Ita etiam Deus, poſtquam vidit caſum

Digitized by Google

Iſraëlitarum, dedit magnitudinem, ſeu dignitatem eorum nationibus mundi. Quum autem redeunt per pœnitentiam Iſraëlitæ; grave eſt ei, perdere nationes mundi, propter Iſraëlitas.)

MATTHÆI CAP. XXII.

verſ.3.) *Et nolebant venire*, &c.

Druſius in *Præteritis* ad Matth. XXV, 1. & *Lightfoot* in *Horis Talmud.* ad eundem locum; citant quidem, & exponunt eandem parabolam: verum non ex Fonte, unde hauſta; ſed ex rivulo, nempe *Kimchio* in Eſa. LXV, 13. & 14. ſed videantur Fontes.

Schabbath f.153. 1. Dixit R. *Elieſer:* Redi, & reſipiſce uno die ante mortem tuam. Quo audito, quærebant ex eo diſcipuli ejus. Et quid? Num homo ſcire poteſt, quo die ſit moriturus? Quibus ille reſpondebat: Cum ergo homo neſciat, quo die ſit moriturus, quanto magis ei incumbit, ut hodie pœnitentiam agat? Ne forte cras moriatur, & ſine pœnitentia acta, pereat. Sic enim invenietur omnes ſuos dies exegiſſe in pœnitentia. Et quoque Salomo dixit in Sapientia ſua, Eccl. IX, 8. *Omni die ſint veſtes tuæ albæ*, (h. e. anima tua ſit pura, & munda,) &c. Dixit Rabban *Johannes* filius Zachai: Res hæc ſimilis eſt homini, qui invitavit ſervos ſuos ad epulum, eisque non præfixit certum tempus. Prudentiores ergo eorum ornabant ſeipſos, & manebant ad januam regis, dicentes: num deficiat quid aulæ Regiæ? *(Gloſſa:* Omne paratum eſt: forte ergo ideo nullum præfigebatur tempus, quia quantocyus vult, ut veniamus, citius pranſurus: nobis autem ingrediendum eſt ad epulandum ornatis.) Stolidiores illorum interim ibant ad opus ſuum peragendum, dicentes: ullumne eſt epulum, quod ſine labore, & mora temporis apparetur? Templum adhuc eſt eo eundi: quia adhuc dum opus habent laborare in aula regis circa apparatum neceſſariarum epuli. Quare adhuc nobis multum ſpatium temporis ſuppetit, quo nos ornare queamus. Subito deinde requirente Rege ſervos ſuos, prudentiores illorum ingrediebantur ante ipſum, ut erant ornati: ſtolidiores autem illorum ingrediebantur ante ipſum, ut erant ſordidis veſtibus induti. Quare gaviſus rex obviam ſibi factis prudentioribus; ſuccenſus autem obviam ſibi factis ſtolidioribus, dicebat: illi, qui ornarunt ſeipſos ad epulum; aſſideant, & comedant, & bibant. Hi, qui non ornarunt ſeipſos ad epulum, ſtent & videant. *(Gloſſa:* Et quoque in Seculo futuro juſti ſedent & edunt: impii autem ſtant & vident.) Gener R. Meiri, nomine R. *Meiri* dixit: Si ſtarent ibi impii, etiam viderentur ac ſi miniſtrarent. *(Gloſſa:* Nam R. Meir dicebat; impios non ſtare ibi & videre: Si enim ita eſſet, viderentur etiam, ac ſi

ex

Digitized by Google

ex convivis eſſent, & miniſtrarent menſæ: quia ſic eſt mos miniſtrantium menſæ, ut ſtent; neque hac in re ipſis eſſet ignominia.) Quare non eſt hæc horum verborum mens; ſed quod illi, & hi (ſeu ambo) ſedeant: verum prudentiores edant; ſtolidiores autem eſuriant. Illi; bibant: hi autem, ſitiant: quia dicitur Eſa. LXV, 13. *Sic dixit Dominus; ecce ſervi mei edent; vos autem eſurietis: ecce ſervi mei bibent; vos autem ſitietis.* &c.

verſ. 11.) Vidit hominem non indutum veſte nuptiali. &c.

Sanhedrin f. 109. 2. Sodomitæ pacti erant inter ſe, ut, qui alium ad nuptias invitaſſet, ei pallium detraheretur. Inſtituebatur aliquando aliquod convivium, ad quod veniebat Elieſer, ſervus Abrahami, & non dabant ei panem. Quum volebant epulari, veniebat Elieſer, & ſedebat ultimo poſt omnes. Cui cum dicerent; quis te huc invitavit? Ille dicebat ad proxime accumbentem, tu invitaſti me: Hic timens, ne, ſi ea res audita eſſet, quod ipſe adduxiſſet Elieſerem, pallio ſuo ſpoliaretur, correpto pallio ſuo foras curſu ſe proripiebat. Sicque omnibus faciebat, usquedum egreſſis omnibus, ipſe ſolus remanens, epulum comedebat.

Vid. etiam infra dicta ad Matth. XXV, 1.

verſ 29.) Erratis, ignorantes Scripturas, &c. *Vid. Inf.* 1. Theſſ. IV, 16.

Sanhedrin f. 92. 1. Dixit Raba: Unde probatur reſurrectio mortuorum ex Lege? Quia dicitur Deut. XXXIII, 6. *Vivat Ruben, & ne moriatur.* Scilicet, *Vivat Ruben,* in Seculo hoc præſenti. *Et ne moriatur,* in Seculo futuro. *Rabina* dixit: eam hinc probari, Daniel. XII, 2. *Et multi ex dormientibus in pulvere terræ evigilabunt, iſti ad vitam æternam; illi autem, ad ignominiam æternam.* R. *Aſche* dixit: Hinc eam probari; v. 13. *Et tu ito, & quieſces, & ſurges in ſorte tua, in fine dierum.* Dixit R. *Eleaſar:* Omnis gubernator, qui gubernat cœtum quiete, ſeu moderate, meretur, ut gubernet eos in Seculo futuro: quia dicitur Eſa. XLIX, 10. *Quia miſerans eos ducet eos, & juxta ſcaturigines aquarum deducet eos.* (*Gloſſa:* miſerans eos in Seculo præſenti, ducet eos in Seculo futuro.)

Ibid. f. 90. 2. Dicuntur interrogaſſe *Sadducæi* Rabban *Gamalielem*, undenam probaret, quod Deus Opt. Max. reſuſcitet mortuos? Quibus ille reſpondebat: Probari id (1) *ex Lege*, (2) *ex Prophetis*, & (3) *ex Hagiographis.* (1) *Ex Lege:* quia ſcribitur Deut. XXXI, 16. *Et dixit Dominus ad Moſen, ecce tu occumbens cum patribus tuis, & ſurgens.* Cui reſpondebant:

Digitized by Google

forte autem hæc, ita inter ſeſe cohærent. *Et ſurgens populus iſte, & ſcortabitur.* (2) *Ex Prophetis:* quia ſcribitur Eſa. XXVI, 19. *Vivent mortui tui,* (*Gloſſa:* quia mortui terræ Iſraël reviviſcent,) *reſurgent cadaver meum,* (*Gloſſa:* quia etiam editi abortus reviviſcent,) *evigilate,* &c. Reponebant Sadducæi: At forte id pertinet ad mortuos, quos Ezechiel cap. XXXVII. dicitur *vivificaſſe;* non vero pertinent ad reſurrectionem futuri Seculi. (3) *Ex Hagiographis:* quia ſcribitur Cant. VII, 10. *Et palatum tuum ſicut vinum optimum, manans amico meo in rectitudine* דובב *loqui fecit labia dormientium.* (*Gloſſa:* quaſi dicat; quæ ſe agitant & commovent, poſtquam reviviſcent.) Reponebant Sadducæi: At forte labia motitando motitabuntur vulgariter. (*Gloſſa:* agitata parum in ſepulchro; ſed non revicturos eſſe eos, & exituros in aerem mundi.) Nam dixit R. Johannes, nomine R. Simeonis filii Jozadaki; *Cujuscunque nomine Halacha, ſeu juris ſententia dicta eſt in Seculo præſenti, ejus labra* דובבות *movent ſe in ſepulchro,* quia dicitur: *Loqui fecit labia dormientium:* Et non receperunt ab eo, usque dum diceret illis iſtum textum Deut. XI, 21. *Quam juravit Dominus patribus veſtris, ſe daturum* לָהֶם *illis.* Non dicitur לָכֶם *vobis,* ſed לָהֶם *illis.* Hinc conſtat de reſurrectione mortuorum ex Lege. Aliqui autem dicunt, quod eam probaturus, hunc textum illis dixerit, Deut. IV, 4. *Vos autem, qui adhæretis Domino Deo veſtro, vivi vos cuncti hoc die.* (*Gloſſa: Vivi vos cuncti hoc die:* quia τὸ, *hoc die,* eſt ſuperfluum. Nam potuiſſet ſcribere; *vivi omnes vos.* Quorſum ergo notanter dicendum erat; *hoc die?* Ut ſignificaret, ſicut hoc die, &c.) Clarum erat per ſe, quod vivatis vos omnes. Ergo non hæc erat mens horum verborum, ſed quod etiam in eo die, quo totus mundus erunt mortui, vos victuri ſitis. Scilicet, ſicut hoc die vos omnes ſuperſtites vivitis: ita etiam in Seculo futuro omnes vos reſurrecturi, eſtis vivi & ſuperſtites.

Sanhedrin f. 90. 2. Dixit R. *Johannes:* Unde probatur Reſurrectio mortuorum ex Lege? Quia ſcribitur Num. XVIII, 28. *Et dabitis ex eo oblationem Domini, Aaroni ſacerdoti?* Et quid? Num ſacerdos in perpetuum ſuperſtes manet, ut filii Iſraël ei Trumam, ſeu ſeparatam oblationem dare poſſint? Et annon ipſe non ingreſſus eſt in terram Iſrael? Quomodo ergo darent ei Trumam? Non hoc ita accipiendum eſt; ſed docere voluit, fore aliquando, ut ipſe vivus reſurgat, & Iſraëlitæ ei dent Trumam. Hinc ergo probatur reſurrectio mortuorum ex Lege.

Ibidem: Traditio eſt: R. *Simmai* dicit: Unde probatur ex Lege, mortuos eſſe reſurrecturos? Quia dicitur Exod. VI, 4. *Et quoque erexi fœdus meum cum illis, ad dandum* לָהֶם *illis terram Canaan.* Non dicitur לָכֶם *vobis:*

vobis: ſed לָהֶם *illis.* Quare hinc conſequitur illos, (quia jam mortui erant,) reſurrecturos eſſe.

Ibid. f. 90. 2. Quæſiverunt Romani ex *R. Joſua* filio Chananiæ: Unde probatur, quod Deus Opt. Max. in vitam revocet mortuos, & præſciat futurum? Quibus ille reſpondebat: Ambo ea ex uno eodemque verſu probantur: quia dicitur Deut. XXXI, 16. *Et dixit Dominus ad Moſen, ecce tu occumbens cum patribus tuis, & ſurgens, populus iſte, & ſcortabitur.* At forte illud ita cohæret; *Et ſurgens populus iſte, & ſcortabitur.* Reſpondit eis: accipite tamen dimidium in manus veſtras, quod præſciat futurum. Fertur quoque dixiſſe R. *Johannes,* nomine R. Simeonis filii Jochai; Unde probatur, quod Deus Opt. Max. vivificet mortuos, & præſciat futurum? Quia dicitur, Ibid: *occumbens cum patribus tuis, & ſurgens.*

Ibid. Traditio. Dixit R. *Elieſer*, filius R. Joſes: in hac re falſationis inſimulavi libros Samaritanorum, quod dicerent: non eſſe reſurrectionem mortuorum ex Lege. Dixit ad illos, falſaſtis Legem veſtram, & nihil quicquam produxiſtis manibus veſtris, quia dicitis, non eſſe reſurrectionem mortuorum ex Lege. Ecce ipſe dicit, Num. XV, 31. *Excidendo excidetur anima iſta; iniquitas ejus in ipſa.* Per, *excidendo excidetur*, intelligitur in hoc Seculo: *Iniquitas ejus in ipſa.* Quando? Nonne in Seculo futuro? Dixit R. *Papha* ad Abai: Et dici potuiſſet illis; ambo iſta poſſe confici ex geminatione verbi, *excidendo excidetur.* Quia Lex more humano loquuta eſt. Secundum Tannæos, per *excidendo excidetur*, intelligitur, per *excidendo,* in Seculo hoc: per, *excidetur*, in Seculo futuro, ut ſentit R. *Akiba*, Cui dixit R. *Iſmaël:* Et annon dictum eſt v. 30. *Dominum ipſe blaſphemat, & excidetur.* Et quid? Num tria Secula ſunt? Quare non eſt hæc mens horum verborum? Sed per, *excidetur,* intelligitur in hoc Seculo; Per *excidendo*, in Seculo futuro: Quum autem dixit, *excidendo excidetur*, loquuta eſt Lex more humano. Quid autem, tam R. Iſmaël, quam R. Akiba, faciunt cum iſto, *iniquitas ejus in ea?* Referunt ad id, de quo eſt Traditio: Ne quis putet, forte etiam tum hoc valere, cum quis egerit pœnitentiam; ideo notanter dicendum erat, *iniquitas ejus in ea:* Scilicet, nolo hoc de alio tempore intellectum, niſi de eo, cum iniquitas ejus eſt in ea.

Ibid. & fol. 91. 1. Quæſivit *Cleopatra* Regina ex R. Meiro, his verbis eum affata: Scio, quod mortui ſint revicturi: quia ſcribitur Pſal. LXXII, 16. *Et effloreſcent ex urbe, ſicut gramen terræ.* (*Gloſſa:* Quia Iſraëlitæ aliquando effloreſcent, & progerminabunt ex urbe Hieroſolymitana: Et ſicut dicimus, Deus facit cavernas juſtis, per quas eunt, & aſcendunt Hieroſolymam.) Verum

rum cum reſurgunt, reſurguntne nudi, an cum veſtibus ſuis? Cui ille reſpondebat: argumento a minori ad majus, licet illud colligere, ex tritico. Nam ſi triticum, quod nudum ſepelitur, prodit tot veſtibus veſtitum: quanto magis juſti, qui ſepeliuntur induti ſuis veſtibus? Dixit *Cæſar* ad Rabban *Gamalielem:* dicitis mortuos revicturos eſſe, atqui in pulverem redacti ſunt, pulvis autem num reviviſcat? Petiit filia Cæſaris a Rabban Gamaliele, ut ipſe omiſſo Cæſare, ſibi relinqueret poteſtatem reſpondendi. Quare ipſe eo miſſo facto, dabat ei reſpondendi poteſtatem, quæ proinde reſpondebat: duo figuli ſunt in urbe noſtra, unus fingit vaſa ex aqua: alter autem fingit vaſa ex luto: Uter eorum præſtantior? Cui Cæſar reſpondebat: is, qui fingit ex aqua. Regerebat ei filia: Si ita ſe res habeat, Deus ipſe, qui ex aqua (gutta ſeminis humida) format hominem, nonne multo magis eum ex luto efformet? Qui ſunt de domo R. Iſmaëlis, tradiderunt: rem hanc conſtare argumento a minori ad majus, ex vitreis vaſis. Nam ſi vaſa vitrea, quæ elaborata ſunt Spiritu ſeu flatu hominis mortalis, poſtquam fracta ſunt, reparari poſſunt: quanto magis reparari poterit caro & ſanguis, ſeu homines mortales, qui Spiritu Dei Opt. Max. ſunt conditi? Dixit quidam Sadducæus ad R. *Immi:* Dicitis, mortuos reſurrecturos eſſe. Atqui in pulverem redacti ſunt. Pulvis autem num reviviſcat? Cui ille reſpondebat: rem tibi hanc per parabolam explicabo, cui ſimilis ſit: Scilicet regi mortali, qui dixit ad ſervos ſuos: ite, & ædificate mihi palatium magnum in loco, ubi nec aqua, nec pulvis eſt. Quibus eo profectis, & palatio exſtructo, interjecto aliquo tempore, illud collapſum erat. Quare dicebat ad eos; iterum ædificate illud in loco, ubi eſt pulvis & aqua. Quibus dicentibus ad eum, ſe non præſtare id poſſe, ſuccenſebat eis, dicens ad illos: in loco, ubi non erat aqua, & pulvis, ædificare poteratis: nunc, in loco, ubi eſt aqua & pulvis, nonne multo magis ædificare poſſitis? (*Gloſſa:* Et ſic etiam Deus format hominem ex gutta parva, in qua nihil ſolidi eſt. Quanto ergo magis formare eum poterit ex pulvere? Si etiam totum mundum formavit per *Tobu, Vabohu,* ſeu *Chaos?*) Si tu autem non credis, exi in convallem, & aſpice Sciurum, qui hodie dimidia ſui parte caro, & dimidia ſui parte terra exiſtens, cras fit reptile, quod totum eſt caro. Si forte dicas: id fieri aliquanto temporis ſpatio. (*Gloſſa:* Quia reptile illud non procreatur ſubito, ſed tempore longiori, ſcilicet ſeptimana, aut aliquot ſeptimanis: & putas Deum non reſuſcitare mortuos extempore.) Ergo aſcende in montem, & vide, quod hodie non ſit in eo unus חלזון murex, ſeu vermis, unde colligitur purpura, (*Gloſſa:* vermis, qui prodit ex mari poſt 70. annos, & tingunt ſanguine ejus hyacinthum: primitus autem non viſus erat in toto monte, niſi unicus talis duntaxat.) Cras autem, deſcendentibus pluviis, impleatur totus

tus ille muricibus. (*Gloſſa:* ova muricis primi, abunde & ſubito tam multos produxerant. Ergo eſt in ejus poteſtate vivificare extempore.) Dixit aliquis hæreticus, ſeu Sadducæus ad גביהה Gabihah (*Gloſſa:* ſic erat nomen ejus, eratque ei gibbus,) filius Peſiſæ: Væ vobis ſcelerati, quia dicitis, mortuos reſurrecturos eſſe: nam viventes moriuntur; quomodo ergo, qui jam mortui ſunt, reviviſcerent? Cui ille reſpondebat: Væ vobis ſcelerati, quia dicitis, mortuos non revicturos eſſe. Nam, qui nunquam in rerum natura extiterunt, vivunt, (per generationem exiſtere cupiunt;) quomodo ergo, de his qui jam ſemel in rerum natura exſtiterunt, non multo magis veriſimile ſit, quod iterum exiſtere poſſint a morte ſua?

Ibid. f. 91. 2. Traditio: Dixit R. *Meir:* Unde probatur reſurrectio mortuorum ex Lege? Quia dicitur Exod. XV, 1. Tunc יָשִׁיר *canet Moſes & Filii Iſraël Canticum hoc Domino.* Non dicit שָׁר *cecinit:* ſed, *canet;* ut inde conſtet ex Lege, futuram aliquando mortuorum reſurrectionem. Cui affine eſt, quod legimus Joſ. VIII, 30. Tunc יִבְנֶה *ædificabit Joſua altare Domino.* Non dicitur בָּנָה *ædificavit;* ſed ædificabit: ut inde conſtet ex Lege, de reſurrectione mortuorum. Atque hinc ſequeretur, quod, quia dicitur 1. Reg. XI, 7. *Tunc ædificabit Salomo excelſum* &c. eodem modo res ſe habeat. Reſpondeo: imputat ei Scriptura tantum, perinde ac ſi ædificaſſet.

Ibid: Dixit R. *Joſua* filius Levi: Unde probatur reſurrectio mortuorum ex Lege? Quia dicitur Pſal. LXXXIV, 5. *Beati, qui manent in domo tua, adhuc laudabunt te, Sela.* Non dicitur, *laudaverunt;* ſed *laudabunt te.* Quare hinc probatur reſurrectio mortuorum ex Lege. Dixit R. *Joſua* filius Levi: Quicunque dicit canticum in Seculo hoc, meretur dicere illud in Seculo futuro: quia dicitur: *Beati, qui manent in domo tua, adhuc laudabunt te, Sela.*

Ibid. Dixit R. *Chaia,* filius Abbæ, dixiſſe R. *Johannem:* Unde probatur reſurrectio mortuorum ex Lege? Quia dicitur Eſa. LII, 8. *Vox ſpeculatorum tuorum, extulerunt vocem, una canent.* Non dicitur, *cecinerunt;* ſed, *canent:* Hinc probatur reſurrectio mortuorum ex Lege.

Ibidem; & Peſachim f. 68. 1. Raba, duobus locis inter ſe contrariis viſis, oppoſuit: ſcribitur Deut. XXXII, 39. *Ego occidam, & vivificabo;* Et ſcribitur, ibid. *Percuſſi, & ego ſanabo.* Nunc, ſi vivificando vivifico, nonne multo magis ſano? Non eſt hæc horum verborum mens: Sed dicere voluit Deus Opt. Max. id, quod ego occido, ego vivifico, ſicut, quod percuſſi, & ego ſanabo. Tradiderunt Rabbini: *Ego occidam & vivificabo:* Ne quis putet,

Digitized by Google

putet, forte mortem eſſe in uno, (me occidere mortuos;) & vitam in altero, (me vivificare alereque vivos,) ad eum modum, quo mundus ſolet obſervare; ubi, uno moriente, alter naſcitur, ideo notanter dicendum erat, *percuſſi, & ego ſanabo.* Sicut vulnus & ſanatio, ſunt in uno eodemque, ita etiam mors & vita ſunt in uno eodemque. Hinc habemus refutationem eorum, qui dicunt, reſurrectionem mortuorum ex Lege probari non poſſe. *Alia expoſitio:* Initio id, quod ego occido vivifico: & poſtea iterum id, quod ego percuſſi, & ego ſanabo. (*Gloſſa:* quia ad modum, qui ſunt mortui, claudi, cæci, muti; ſic ipſi reviviſcunt cum ſuis vitiis; poſtea autem ſanantur: ſicut ſcribitur Eſa. XXXV, 6. *Tunc ſaliet, ut cervus, claudus.*

verſ. 30.) *In reſurrectione neque uxores ducunt.* &c.

Eracbin f. 31. 1. Res ſancta non habet generationes. Ad quam ſententiam notatur in *Gloſſa:* Quia non eſt fœcundatio & multiplicatio per generationem apud Deum.

Berachoth f. 17. 1. Margarita (pretioſiſſimà, ſeu tritiſſima ſententia) in ore *Rabi:* In futuro Seculo non eſt eſus & potus, neque fœtificatio & multiplicatio per conjugium, neque emtionis & venditionis commercium, neque invidia, neque odium, neque rixa: ſed ſedent juſti, & capitibus ipſorum incumbunt coronæ, & fruuntur ſplendore Divinitatis: quia dicitur Exod. XXIV, 11. *Et viderunt Deum, & ederunt, & biberunt.*

MATTHÆI CAP. XXIII.

verſ. 2. &c. Ubi de hypocriſi Scribarum & Phariſæorum.

Joma f. 86. 2. Manifeſtant hypocritas ad præcavendam profanationem nominis Dei? quia dicitur Ezech. III, 20. Et quum avertet ſe juſtus, &c. vid. *infra* ad Galat. III, 11.

verſ. 12.) *Qui ſe extollit, humiliabitur* &c.

Aboth cap. 11. R. *Schemaja* dicere ſolebat; Honorem magiſtratus odio habeto. Quomodo? Docere hoc voluit, quod homo non debeat imponere coronam a ſeipſo, ſed exſpectare, dum alii ſibi imponant: quia dicitur Prov. XXVII, 2. *Laudat te alius, & non os tuum.* Dixit R. *Akiba:* quicunque exaltat ſeu extollit ſeipſum, propter verba Legis, ſimilis eſt cadaveri jacenti in via; quisquis ultro citroque illud præterit, imponit manum naribus ſuis, & procul abſcedit ab eo, magis magisque pergendo: quia dicitur Prov. XXX, 32. *Si* נָבַלְתָּ *ſtulte egeris te efferendo, ſi mala cogitaris, manum ori admove.*

Si

Si מנבל turpem faciat te homo propter verba Legis, & comedat plurimos dactylos, & induat veſtes ſordidas, & ſedeat, & frequentet januam ſapientum; tum omnis, qui ultro citroque præterit, dicit: forte hic ſtultus eſt. Tandem invenis apud eum totam Legem. R. *Joſe* dicebat: deſcende ſurſum, & elevare deorſum. (In ſublimi ſtatu te humilia: in humili autem, te exalta.) Quicunque ſeipſum exaltat propter verba Legis, tandem ſunt, qui humilient eum: Et quicunque ſeipſum humiliat, proptet verba Legis, tandem ſunt, qui exaltent eum.

Idem dicere ſolebat: ne affectes celebrem fieri nomine magiſtratus. Quomodo? Scilicet docere voluit, quod homo non debeat ſtudere, ut divulgetur nomen ſuum fama celebritatis, magiſtratus nomine: Nam periculum ſubeſſe, ne, poſtquam divulgatur nomen ejus, ob magiſtratum, tandem conjectis in eum oculis, eum occidant, & auferant ab eo omnes opes ejus. Quomodo? Si fuerit ſocius ejus in foro, & dicat: utinam Deus det huic N.N. hodie, ut exeant e domo ejus 100. boves, 100. oves, & 100. capræ: eoque audito, lictor dicat Principi, qui progreſſus, circundata tota domo ejus, auferat ab eo omnia bona ejus. De eo Scriptura dicit: Prov. XXVII, 14. *Benedicens ſocio ſuo voce magna, mane ſurgendo, maledictio reputabitur ei.*

verſ. 24.) Qui percolatis culices, deglutientes camelum.

Cholin f. 67. 1. Nemo percolet, fundendo de uno vaſe in alterum ſiceram (*Gloſſa:* humorem dactylorum; inveniantur autem in eo vermiculi,) per qualos, veſperi ad lucernam. (*Gloſſa:* Nam ſi cadat vermis ſuper ſarmenta iſtius quali, nec videat eum, unde ceciderit in dolium, poſtero autem die, quum videbit eum, putare poſſet, vermiculum iſtum non prodiiſſe ex ſicera in qualum: vermis autem aquarum permiſſus eſt.) Nam forte abſcederet ille vermis ſupra qualum, & poſtea incideret in poculum, & transgrederetur aliquis interdictum illud Levit. XI, 41. *Reptile, quod reptat ſuper terra.* Si ita; in vaſe etiam, forte abſcederet ad latus vaſis, & poſtea incideret in vas. Reſpondeo, hoc eſſe augmentum (incluſionem) ejus, (*Gloſſa:* Et velut id, quod non abſceſſit ex aquis, illud eſt,) & vas eſt dactylus: Quia Traditio eſt: Unde probatur, includendas eſſe ciſternas, foveas & ſpeluncas, quod, ſi quis procumbens, bibat ex illis, non prohibeatur? Quia notanter dicendum erat Lev. XI, 9. *Edetis ex omni, quod eſt in agris,* & ſi metus ſubeſſet, ne forte abſceſſerit ad latus, & poſtea inciderit, dico hoc eſſe augmentum ejus. Dixit R. *Chaſda*, ad R. Hunam: Traditio eſt, quæ auxiliatur tibi Lev. XI, 41. *Omne reptile, quod reptat ſuper terra.* Ad augendum (includendum) muſcas parvas vinarias, quales in cellis vino adhærere

P ſolent,

ſolent, quia percolamus: Ratio, quia percolamus; Nam ſi ſit, quam non percolamus, permittitur. &c.

Matth. XXIII, verſ. 25.) Quia mundatis exterius poculi, & patinæ.

Mikvaoth c. 10. 1. Multa habentur de ſuperſtitioſa nimisque curioſa lotione vaſorum, & inter alia dicitur: Vas, quod emundavit via oris ejus, (h. e. orificio ejus primum in aquam immerſo,) perinde eſt, ac ſi non laviſſet illud: (Quia ob fugam vacui, aqua non poterat intrare.) Si laverit illud ſecundum conſuetudinem ejus ſine anſa; (necdum recte lotum eſt;) donec inclinarit illud in latus. Vas, quod eſt anguſtum hinc & illinc, & lotum e medio, non ſit mundum (lotione,) donec inclinarit illud in latus ejus. Ampulla, cujus os, ſeu orificium eſt profundum, ſeu ſuſidit, non ſit munda; donec perforaverit eam e latere ejus. &c.

verſ. 28.) Extra quidem apparetis juſti. &c.

Joma f. 72. 2. Exod. XXV, 11. *Extra & intra obduces arcam auro.* Dixit *Raba:* Omnis Studioſus Sapientiæ, cujus medium (interius,) non eſt, ut exterius, is non eſt Studioſus Sapientiæ. Dixit *Abai;* eſtque qui dicit, Rabbah filius Ulæ: Talis vocatur abominandus; quia dicitur Hiob. XV, 16. *Quanto magis abominabilis & putidus, vir bibens, ut aquam, iniquitatem.*

verſ. 32.) Implete menſuram patrum veſtrorum.

Erachin f. 15. 1. Sota f. 9. 1. Non obſignatum fuit decretum judicii ſuper patres noſtros in deſerto, niſi propter linguam calumnioſam, quia dicitur Num. XIV, 22. *Et tentaverunt me decem iſtis vicibus.* Undenam? Forte, quod adhuc nondum impleta eſſet menſura eorum: Nam dixit R. *Hammenuna:* Deus Opt. Max. non ſumit ultionem ab homine, donec impleta ſit menſura ejus; quia dicitur Hiob. XX, 22. *In implendo ſufficientiam ejus afflictio erit ei.* Dixit *Reſch Lakiſch,* dixiſſe textum Num. XIV, 12. *Et tentaverunt 10. vicibus iſtis.*

verſ. 35.) Usque ad ſanguinem Zachariæ filii Barachiæ.

Sanhedrin f. 96. 2. Gittin fol. 57. 2. Quum *Nebuſar Adan* (de quo 2. Reg. XXV, 8.) verſaretur in templo, videbat locum, ubi ebulliebat ſanguis Zachariæ, occiſi a Joas, 2. Chron. XXIV, 25. Quo viſo, quærebat ex Judæis: quid hoc rei eſt? Cui reſpondebant, eum eſſe ſanguinem, qui ex victimis mactatis effuſus ſit. Quare dicebat ad eos: Afferte talem ſanguinem, & tentabo

Digitized by Google

tabo, an ſimiliter ille ebulliat. Sed, poſtquam, re tentata, reprehendebat, ſanguinem illum non ſimiliter ſe habere, ſed terra abſorberi, dicebat ad illos; revelate mihi rei hujus cauſam veram: Sin minus, lacerabo vobis carnem veſtram ferreis ſtrigilibus. Dicebant ergo ad eum: hunc (cujus ſanguis ibi ita ebulliat) fuiſſe quondam ſacerdotem & prophetam, qui prædixerit Iſraëlitis devaſtationem Hieroſolymæ, qua de cauſa eum interfecerint. Quo audito, dicebat *Nebuſar Adan:* ſi res ita ſe habeat, ego faciam, ut reſideat iſte ſanguis, ſiſtaturque. Adductus ergo Rabbinos ſuper iſto loco, ubi ſanguis ille ebulliebat, interficiebat: quum nondum ſiſteretur; adductos pueros Scholæ Magiſtralis, ſuper eo interficiebat. Quum nondum ſiſteretur, adductos juvenes ſacerdotales ſuper eo interficiebat. Sed ille non ſiſtebatur, donec interfeciſſet ſuper eo 94, myriadas, h. e. 940000. homines, (*Joh. Lightfoot* hallucinatur, cum vertit in Horis Hebraicis in Matth. nonaginta & quatuor millia.) Eo tamen necdum ſeſe ſiſtente; propius ad eum accedens, dicebat: Zacharia, Zacharia: optimos eorum interfeci; gratumne tibi, ut omnes interficiam? Eo dicto, ſtatim ſanguis ille reſidebat.

verſ. 37.) *Congregare filios tuos, uti congregat gallina pullos.*

Sanhedrin f. 96. 2. Deus Opt. Max. etiam ex nepotibus impii illius Nebucadnezaris volebat aliquos congregare ſub alas divinitatis: Verum dicebant Angeli miniſterii coram DEO Opt. Max. Domine mundi, num eum, qui devaſtavit domum tuam, & combuſſit templum tuum, congregabis ſub alas divinitatis? Hoc ipſum eſt, quod ſcribitur Jer. LI, 9. *Curavimus Babylonem, & non curata eſt.* (*Gloſſa:* Quia Deus volebat ſanare eum, congregando ex poſteris ejus, ſub alas Divinitatis.)

MATTHÆI CAP. XXIV.

verſ. 1.) *oſtendere Structuras templi.* &c.

Succa, f. 51. 2. Tradiderunt *Rabbini:* Is, qui non vidit domum Sanctuarii in ſtructura ſua, nullam unquam vidit ſtructuram ornatam. (*In Baba Bathra f. 4. 1.* Ubi eadem leguntur, ita ſcribitur: Ajunt; is, qui non vidit ſtructuram Herodis, non vidit ſtructuram pulchram.) Quonam exſtruxit Sanctuarium illud? Reſpondit Raba: Lapidibus שישא marmoris viridis, & marmoris albi. Sunt, qui dicunt; lapidibus marmoris, כוחלא dictis, h. e. ſpeciem ſtibii referentibus, & marmoris viridis & marmoris albi ſeries lapidum ingrediebatur, & ſeries exibat, ut reciperet incruſtationem. (In *Bathra* ſic ſcribitur: Educebat affricando, & adducebat affricando: h. e. ultro citroque affricando poliebat probe, & inter ſe coaptabat lapides. In *Bava Bathra* legitur: Series lapidum ingrediebatur, & ſeries exibat; ut reci-

peret calcem ſeu incruſtationem.) Putabat ædificium illud incruſtandum eſſe auro: Cui dicebant Rabbini: Omitte illud, quia ita ſatis pulchrum eſt, nam apparet, ut fluctus maris. (*Gloſſa:* inſtar fluctuum maris: quia lapides diverſi erant coloribus ſuis, alter, ab altero: & oculi, qui aſpiciebant illos, diſcurrebant, & apparebant, perinde ac ſi eſſent fluctus maris, hinc inde vagantes & fluctuantes.)

Matth. XXIV; verſ.2.) Non relinquetur lapis ſuper lapidem, qui non diſſolvetur.

Joma f.39.2. Tradiderunt Rabbini: Quadraginta annis ante deſolationem templi (ſecundi,) non aſcendebat ſors dextra, neque albeſcebat particula coccinei, neque ardebat lucerna occidentalis, & valvæ templi aperiebantur a ſeipſis, (*Gloſſa:* ſignum hoſtibus, ut veniant, & intrent,) donec verbis eas increpans, reprimeret Rabban. Johannes, filius Zachai: dixit illi; hei templum templum! Quare tu ipſum te perterrefacis? Scio ex te, quod finis tuus ſit venturus: & jam ante prophetavit de te Zacharias filius Iddo, (*Gloſſa:* quod apertio hæc ſit futura in ſignum deſolationis,) cap. XI, 1. *Aperi Libanon valvas tuas, & comedet ignis cedros tuas.* Dixit R. *Iſaac* filius Tablai: Quare vocatum eſt nomen Templi לבנון *Libanon?* Ideo quia מלבן dealbat iniquitates Iſraëlitarum.

verſ. 8.) Principum dolorum partus (ὠδίνων)

Schabbath f. 118. 1. Dixit R. *Simeon*, filius פזי Pazi, dixiſſe R. *Joſuam* filium Levi, nomine filii Kapparæ: Quicunque conſtanter obſervat, ut die Sabbathi edat 3. epula, is eripitur a tribus pœnis, (1) a חבל *dolore Meſſiæ.* (*Gloſſa:* ſicut dicimus in *Ketbuboth f. 112. 2.* Generatio, ſub qua venturus eſt filius David, ita erit comparata, ut ventura ſit accuſatio contra Studioſos Sapientiæ: quia dicitur Eſa. VI, 13. *Et adhuc in ea decima.* Vox חבל habet ſignificationem ὠδίνων, dolorum partus.) (2) *a judicio gehennæ.* Et (3) *a bello Gog & Magog.* (1) *a dolore Meſſiæ* ſcribitur hic, Exod. XVI, 25. *dies.* Et ſcribitur ibi, Mal. III, 23. *dies.* (2) A judicio gehennæ, ſcribitur hic, *dies.* Et ſcribitur ibi, Eſa. XXXVIII, 18. *dies* (3) De doloribus Meſſiæ. vid. etiam ſupra ex *Sanhedrin f. 98.2.*

verſ. 21.) Erit tunc afflictio magna, qualis non fuit ab initio mundi.

Vide, quæ de diebus Meſſiæ ſupra dicta ſunt ex Sanhedrin.

Ketbuboth f. 112. 2. Dixit R. *Zira* dixiſſe R. Jeremiam filium Abbæ: Qua generatione filius Davidis veniet, veniet accuſatio contra Studioſos Sapientiæ. Quum dicerem illud coram Samuele, dicebat: Conflatio poſt conflationem: (h. e.

Digitized by Google

(h. e. calamitas una poſt alteram: qua conflentur, ſeu purgentur pii, ut argentum igne Eſa. XLVIII, 10. *Erit tempore Meſſiæ adventus:*) quia dicitur Eſa. VI, 13. *Et adhuc in illa decimatio, & erit aſcenſioni.* (*Gloſſa:* Quum decimabis partes, erunt 9. pereuntes, & non reliqua erit niſi decima: etiam ipſa redibit, & erit aſcenſioni.) Tradidit R. *Joſeph:* Eo tempore futuros prædones, & deprædatores prædonum.

verſ. 22.) vid. infra ad 2 Petr. III, 8.

verſ. 26. 27.) *Sicut fulgur exit* &c.

De ſubitaneo Meſſiæ adventu vid. quæ ſupra dicta ſunt ex *Sanhedrin fol. 97. 1.*

verſ. 28.) *Ibi congregabuntur aquilæ.*

De perſpicaciſſimo viſu avis אַיָּה, vel רָאָה, quam & aquilæ ſpeciem interpreteris, ſcribitur in *Cholin f. 63. 2.* Quare vocatur nomen ejus avis quæ דָאָה Lev. XI, 14. dicebatur, רָאָה Deut. XIV, 13. Quia רואה videt præſtantiſſimo modo. Et ſic dicitur Hiob. XXVIII, 17. *Semita, quam non cognovit avis, nec vidit eam oculus* איה. Traditur avem iſtam tam acute cernere, ut conſiſtens in Babylonia, videat cadaver in terra Iſraelis.

verſ. 44.) *Qua hora neſcitis* &c. vid. ſup. ex *Sanhedrin f. 97. 1.*

MATTHÆI CAP. XXV.

verſ. 1. &c.

Vid. ſimilem parabolam ſupra ex *Sabbath f. 153. 1.* expoſitam ad *Matth. XXII, 3.*

Schabbath f. 152. 2. Tradiderunt *Rabbini:* Eccl. XII, 7. *Et ſpiritus revertetur ad Deum, qui dedit illum.* Da eum illi, ſicut eum dederat tibi; In puritate eum dederat tibi, ſic eum tu redde illi in puritate. Res hæc ſimilis eſt regi mortali, qui diſtribuit veſtes regias ſervis ſuis: Si qui eorum erant prudentiores, complicatas eas recondebant in arcam veſtiariam, Stolidiores eorum ibant, ex illis induti vacabant operi ſuo. Poſt aliquot dies, repetebat rex veſtes ſuas: tum prudentiores eorum reſtituebant ei, quales erant, nempe adhuc candidas. Stolidiores eorum reſtituebant ei, quales erant, coinquinatas. Quare lætatus rex occurrens prudentioribus; ſuccenſebat occurrens ſtolidioribus, & de prudentioribus dicebat: ponantur veſtes in theſaurum, ipſi autem eant in domum in pace. De ſtolidioribus dicebat: Veſtes dentur ad lotionem, ipſi autem conjiciantur in carcerem. Etiam Deus Opt. Max. de corpore juſtorum

Digitized by Google

rum dicit, Eſa. LVII, 2. *Veniat in pacem, requieſcant ſuper cubilibus ſuis:* De animabus autem eorum dicitur 1 Sam. XXV, 29. *Et erit anima domini mei colligata in faſciculo viventium.* De corpore autem impiorum dicitur Eſa. XLVIII. 22. c. LVII, 21. *Non eſt pax, dixit Dominus, impiis:* Et de animabus eorum dicitur 1 Sam. XXV, 29. *Et animam hoſtium tuorum disjiciet per medium manus fundæ.*

Convenit cum hac ad prudentiam admonitione ſententia illa proverbialis, quæ legitur in *Pirke Abboth c. 4.* Præpara te in veſtibulo, (h. e. in Seculo hoc;) ut poſſis ingredi in triclinium. (h. e. in Seculum futurum.)

Matth. XXV. verſ. 36.) ***Nudus eram, & amiciviſtis triclinium me.*** &c.

Sota f. 14. 1. Dixit R. *Chama* filius R. Chaninæ: Quid eſt, quod ſcribitur Deut. XIII, 4. *Poſt Dominum Deum veſtrum ibitis?* Et quid? Num poſſibile eſt, ut homo eat poſt (ſequatur) divinam Majeſtatem? Nonne jam dictum erat Deut. IV, 24. *Quia Dominus eſt ignis conſumens?* Quare non hoc, ſed illud, præcipere voluit iſto mandato, ut ſequatur virtutes ſeu proprietates Dei Opt. Max. ſicut ipſe induit nudos; quia ſcribitur Gen. III, 21. *Et fecit Dominus Deus homini & uxori ejus tunicas pelliceas, & induit eos:* ita etiam tu indue nudos. Ut Deus Opt. Max, viſitat ægrotos; quia ſcribitur Gen. XVIII, 1. *Et apparuit illi Dominus in quercetis Mamre:* ita etiam tu viſita ægrotos. Ut Deus Opt. Max. conſolatur lugentes; quia ſcribitur Gen. XXV, 11. *Et fuit poſt mortem Abrahami, & benedixit Deus Iſaaco filio ejus:* (*Gloſſa:* h. e. conſolatus eſt eum ſuper patre mortuo, & benedixit ei benedictione, quæ lugentibus dici ſolet:) ita etiam tu conſolare lugentes. Ut Deus Opt. Max. ſepelit mortuos; quia ſcribitur, Deut. XXXIV, 6. *Et ſepeliit eum in valle:* ita etiam tu ſepeli mortuos.

MATTHÆI CAP. XXVI.

verſ. 2.) ***Scitis quia poſt duos dies paſcha fit, & filius hominis traditur crucifigi.***

Sanhedrin f. 89, 1. Miſchna: Non interficiunt reum capitalis ſupplicii, neque in domo judicii, quæ eſt in urbe rei iſtius, neque in domo judicii, quæ eſt in urbe Jaſne; ſed faciunt aſcendere eum ad domum judicii magni, quæ eſt Hieroſolymis, & aſſervant eum in cuſtodia usque ad feſtum, & interficiunt eum in feſto: quia dicitur Deut. XVII, 13. *Et totus populus audient, & timebunt, & non amplius data opera peccabunt.* Ita ſentit *R. Akiba.* R. *Judas* autem dicit: non acerbum reddunt judicium ejus, dilatione longiori, ſed quamprimum eum occidunt, literasque conſcribunt, & nuncios undequaque dimittunt, hac formula: Vir ille N. N. filius illius N. N. ex Senatus ſententia ſupplicio capitis affectus eſt.

Digitized by Google

verſ. 34.) Priusquam gallus cantabit, ter abnegabis me.

Joma 21. 1. Traditio eſt ſecundum R. *Schilam:* Si quis ad iter faciendum domo ſolitarius exeat, ante gallicinium; ſanguis ejus in capite ejus, hoc eſt vitæ ſuæ periculo id facit: (*Gloſſa:* propter dæmones noxios, iniquitas mortis ejus capiti ejus incumbit: quia ipſe interfecit ſeipſum.) R. *Jaaſchia* dicit: usque dum ſecunda vice canet. De quonam autem gallo dixerunt? De intermedio gallo. (*Gloſſa:* qui neque citius, neque tardius canit.)

verſ. 73.) Locutio tua te manifeſtum reddit. &c. (Conf. Mar. XIV, 70.) *Galilæus es.* &c.

Erubbin f. 53. 1. Dixit R. Juda, dixiſſe *Rabum:* Filii (cives) Judææ, qui accurati fuerunt in lingua ſua, confirmata eſt lex eorum in manibus eorum. Filii Galilææ, qui non accurati fuerunt in lingua ſua, non confirmata eſt lex eorum in manibus eorum. (*Gloſſa:* Qui accurati fuerunt: h. e. qui ſtudebant loqui lingua nitida ſeu eleganti) Num e diligenti ſolicitudine pendet res? Non ita; ſed: Filii Judææ qui ſubtiliter accurati erant in lingua ſua, & faciebant ſibi certa ſigna: propterea confirmata erat in ipſis lingua eorum. Galilæi, quia non erant ſubtiliter accurati in lingua ſua; & non faciebant ſibi certa ſigna: propterea non confirmata erat lex eorum in manu eorum &c. Et poſtea *f. 53. 2:* Si quis eſt, qui interroget cives Judææ, qui ſubtiliter accurati ſunt circa linguam ſuam, vocem Hebræam quæ habet ע Ajin docetne pronunciandam eſſe ut א Aleph: ex. gr. מאברין, an מעברין pronunciandum? ſciunt illud, &c. Paulo poſt: Cives Galilææ, qui non ſubtiliter acccurati ſunt circa linguam ſuam, quid de illis traditum eſt? Quod Galilæus quidam diceret cuidam Judæo, אמר למאן, אמר למאן? Reſpondebatur ei: Galilæe ſtulte, חמר (aſinus) ad equitandum, aut חמר (vinum) ad bibendum? עמר (lana) ad veſtiendum, aut אימר (agnus) ad abſcondendum ad mactationem? (Quia Galilæus neſciebat inter pronunciandum diſcernere in poteſtates literarum *Aleph*, *Cheth*, & *Ajin*, ſed eas inter ſe confundebat.) &c.

MATTHÆI CAP. XXVII.

verſ. 9.) Tunc impletum eſt effatum per Jeremiam Prophetam, dicentem: & acceperunt triginta aureos &c.

Lightfoot, Horis Talmud, in h. l. putat Jeremiam poni pro toto volumine Prophetarum: quia ſecundum Talmudicos in *Baba Bathra f. 14. 2.* fuerit in codice Biblico primus. Quod poſtremum quidem verum eſt; ſed valde incertum, an tempore Matthæi is fuerit ordo, quod a Jeremia totum Prophetarum Syſtema denominatum ſit. Nam, quod dicit ex Luc. XXIV, 44. a Pſalmis, totum librum Hagiographorum denominatum, in quo primum locum obti-

Digitized by Google

obtinuerit liber Pſalmorum, falſum eſt: Si ſtandum ſit autoritate ejuſdem loci Talmudici, ubi contenditur, primum locum inter Hagiographa obtinere librum Ruth, non obſtante, quod temporis ratione deberet primus eſſe liber Hiob; qui ideo primo loco poſitus non fuerit, quia argumentum pœnæ in ſe contineat, a quo ordiri non conveniat. Et quanquam liber Ruth etiam contineat argumentum pœnæ; tamen talem eam eſſe pœnam, cui fuerit tandem conſequens ſub finem merces, Dixiſſe enim R. *Johannem*: ideo nomen ejus dictum eſſe Ruth רות: quia poſtea ex ea prodierit David, qui רוה *inebriavit* Deum canticis & hymnis.

Matth. XXVII. verſ. 24.) Sumens aquam abluit manus, &c.

Gittin f. 56. 1. Cupit Deus vaſtare domum ſuam, & cupit abſtergere manus ſuas. *Gloſſa*: In ſignum innocentiæ lavabantur, vel abſtergebantur manus.)

verſ. 25.) Sanguis ejus ſuper nos, & ſuper liberos noſtros.

Quæ hic *Druſius* in præteritis p. 57. ex rivulo hauſit, audiamus ex fonte ipſo, ſeu Talmud *Sanhedrin f. 37. 1.* In *Miſchna*. Ne ſitis neſcii (dicunt judices ad teſtes, rei capitalis,) aliter ſe habere judicia, quæ de pecunia, quam quæ de capite habentur. Nam in illis, pecunia data, peccatum piari poteſt: In his, ſi quid deliqueris, ſanguis rei, & ſeminum ejus ad finem usque Seculi tibi imputatur. Ita enim de Caino legimus, quum interfeciſſet fratrem ſuum. Gen. IV, 10. *Vox ſanguinum fratris tui clamantium.* Non dicit, *ſanguinis*, ſed *ſanguinum fratris tui*: Scilicet, ipſos & ſeminum ejus. Aliorum ſententia eſt, dici *ſangines*, quia ſanguis ejus in ligna lapideſque diſperſus fuerit. Propterea homo ſolitarius conditus eſt, ut docereris, ſi quis animam ex Iſraële unam perdat, haberi a Scriptura, quaſi integrum mundum deſtruxiſſet. Itemque qui unam ſervet, quaſi totum mundum conſervaſſet. &c.

Joma f. 20. 2. Tradiderunt Rabbini: Tres voces eunt a fine mundi, usque ad finem ejus: ut ſunt (1) *vox rotæ*, ſeu *ſphæræ Solis.* (2) *vox turbæ populi Romani.* Et (3) *vox animæ*, ea hora, qua exit e corpore. &c. Paulo poſt: Et implorarunt Rabbini divinam miſericordiam ob animam ea hora, qua exit e corpore, & ceſſare fecerunt eam. Traditio ſecundum R. *Schilam*: Si quis ſolitarius ad iter faciendum domo exeat, ante gallicinium, ſanguis ejus eſt in capite ejus, (iniquitas mortis ejus capiti ejus incumbit, &c. *Gloſſa*.)

verſ. 30.) Et conſpuentes in eum, &c.

Erubhin f. 99. 1. Dixit Reſch Lakiſch, ſi quis craſſum ſputum exſcreet coram magiſtro ſuo, reus eſt mortis; quia dicitur Prov. VIII, 36. *Omnes oſores*

Digitized by Google

res mei, amarunt mortem. Ne legas לְמְשַׂנְאַי, (quod ſignificaret,) *oſores mei:* ſed לְמַשְׂנִיאַי, (quod ſignificat) *odio exponentibus me per luctum.*

verſ. 31.) *Abduxerunt eum ad crucifigendum,* &c.

Vide, quæ ſupra ſunt expoſita.

verſ. 34.) *Dederunt ei acetum cum bile mixtum:*

Sanhedrin f. 43. 1. Dixit R. *Chaia* filius R. Aſches, dixiſſe R. *Chasdam:* qui exit, ut capite plectatur, ei datur bibendum granum thuris in poculo vini, ut abripiatur mens eius: quia dicitur Prov. XXXI, 6. *Date ſiceram pereunti, & vinum amaris animæ.* Traditio autem eſt: Mulieres honoratiores Hieroſolymitanas ſpontaneo motu animi, allatum obtuliſſe ei talem potum. Si autem ſpontaneo motu non darent illæ honoratiores mulieres, ex cujusnam facultatibus potus ille præbebatur? Ecce in confeſſo eſt, opinionem eſſe, quod ex bonis cætus, ſeu fiſco publico ſumptus illius potus ſumendus eſſet: poſtquam ſcribitur, *Date*, ſcilicet, ex eo, quod ipſorum (h. e. veſtrum) eſt.

verſ. 45.) *Tenebræ factæ erant ſuper univerſam terram.*

Succa f. 29. 1. Tradiderunt *Rabbini:* quo tempore Sol patitur eclipſin, ſignum malum eſt toti mundo. Res hæc ſimilis eſt regi mortali, qui apparavit epulum ſervis ſuis, & poſuit ante eos lucernam. Poſtea autem eo ſuccenſente eis, juſſit ſervum ſuum, ut aufferret lucernam, ex conſpectu ipſorum: qua ablata effecit, ut ſederent in tenebris. *Traditio* eſt: R. *Meir* dicit: quocunque tempore luminaria eclipſin patiuntur, ſignum malum eſt oſoribus Iſraëlitarum (h. e. ipſis Iſraëlitis odio dignis:) quia docentur plagis ſuis; (*Gloſſa:* de præcepto. Omnes iſtæ pœnarum ſpecies, quæ ſuperveniunt mundo, magis ſollicitos reddunt Iſraëlitas, ut dicant: non venit ſignum illud, niſi noſtri cauſa, idque potius, quam reliquorum populorum cauſa: quia Iſraëlitæ magis aſſueti ſunt vapulare, quam alii omnes.) Res hæc ſimilis eſt magiſtro puerorum, ſcribere eos docenti, quo veniente in Scholam ſcriptoriam, & lorum manu tenente, quis metuit ſibi a verberibus? Scilicet ille, qui aſſuetus eſt vapulare quotidie, ſibi metuit a verberibus. Tradiderunt *Rabbini:* Quo tempore Sol eclipſin patitur, eſt ſignum malum populis mundi: Quo luna; eſt ſignum oſoribus Iſraëlitarum (h. e. Iſraëlitis ipſis odio dignis:) quia Iſraëlitæ metiuntur tempus ſecundum Lunam: populi mundi autem ſecundum Solem. Si eclipſin patiantur in ortu, ſignum malum eſt Orientalibus populis: Si in occaſu, ſignum malum eſt Occidentalibus: Si in meridie, ſignum malum eſt toti mundo. Si facies ejus ſimilis ſit ſanguini, portendit gladium bellicum, mundo ſuperfuturum: Si ſacco, portendit Sagittas famis mundo ſuperventuras: Si utrique, portendit utramque calamitatem mundo ſuperventu-

 ram

Digitized by Google

ram. Si eclipſin patiatur in occaſu ſuo, portendit pœnam tardius venturam: Si in ortu ſuo, portendit citius venturam. Quidam autem modo contrario dicunt rem ſe habere: Neque reperias ullum populum, quin, eo vapulante, ſimul etiam dii ejus cum eo vapulent: quia dicitur Exod. XII, 12. *Et in omnibus diis Ægypti faciam judicia.* Quo autem tempore Iſraëlitæ faciunt voluntatem Dei, non metuunt ſibi ab omnibus iſtis ſignis: quia dicitur Jerem, X, 2. *Secundum viam gentium non diſcatis & a ſignis cæli ne conſternemini: quia gentes inſternabuntur ab illis.* Tradiderunt Rabbini: Propter 4. res Sol eclipſin patitur, (1) *propter patrem domus judicii, ſi is mortuus bonore luctus non afficiatur*, ſecundum Halacham ſeu ritum traditum. (2) *propter puellam deſponſatam, quam vi compreſſam clamantem in urbe nemo ſervavit.* (3) *Propter concubitum maſculorum.* Et (4) *propter duos fratres, quorum ſanguis ſimul effuſus eſt.* Et propter 4. res luminaria deficiunt: (1) *propter ſcriptores falſorum contractuum.* (2) *propter deſtificantes falſum teſtimonium,* (3) *Propter eos, qui educant pecudem parvam in terra Iſraëlis.* (*Gloſſa:* quales devaſtant terram: quia non poſſunt cuſtodiri, qui paſcantur in agro alterius.) Et (4) *propter eos, qui cædunt arbores bonas.*

Matth. XXVII, verſ. 51.) Velum templi fiſſum eſt.

Tamid f. 29. 2. Rabban *Simeon* filius Gamalielis dicit nomine R. Simeonis ſecundarii ſacerdotis: Veli (Sancto Sanctorum oppoſiti) denſitas erat palmaris, & ſuper 72. liciis textum erat, & ſuper unoquoque filo erant 24. fila: Longitudo ejus erat 40. cubitorum, & latitudo ejus 20. cubitorum, & ex 820000. filis factum erat, & vicies mille puellæ in eo texendo annum laborabant: Ubi autem immundum factum erat, in eo lavando 300. ſacerdotes operam ſuam adhibebant.

In Cholin f. 90. 2. Ubi eadem repetuntur, dicitur: Sapientes hic hyperbolice locutos eſſe.

[*Joma f. 21. 2.* Dixit R. *Samuel* filius Ingæ: Inter 5. res, quæ in Sanctuario ſecundo defuerunt, fuit velum.]

De valvis templi apertis 40. annis ante deſolationem ipſius, vid. ſupr. ad Matth. XXIV, 2.

verſ. 58.) Joſeph petiit corpus Jeſu, &c.

Sanhedrin f. 46. 1. Miſchna: Quomodo ſuſpendebant aliquem? Trabs in terram depangitur, ex qua lignum exſtet: dein revinctis manibus, ſuſpenditur. R. *Joſe* ait: Trabs ad parietem inclinatur, & ſuſpendit eum ad eum modum, quo lanii faciunt, (cum mactatam pecudem ſuſpendunt.) E veſtigio autem ſolvitur. Si pernoctet, interdicti violatio eſt, quia dicitur Deut. XXI, 23.

Ne

Ne ſinas pernoctare cadaver ejus in ligno; ſed ſepeliendo ſepelias eum eodem die. Nam exſecratio Dei eſt ſuſpenſus, &c. Quaſi dicas: Quare hic ſuſpenſus eſt? Quia maledixit Deo. Quo pacto nomen Dei profanationi eſt, cum ab aliis toties in vanum pronunciatur? Dixit R. *Meir:* Ea hora, qua homo dolet; quid lingua fatur? Si ita fas eſt (de Deo) loqui: caput mihi dolet; brachium mihi dolet. Quum hoc modo, humanitus loquendo, Deus affli-ctet ſe ob ſanguinem improborum, multo magis ob ſanguinem juſtorum? Neque hoc tantum, verum etiam, quicunque ſinit cadaver mortui ſui pernoctare, interdictum violat; niſi id faciat honoris cauſa, ut paret ei capulum & involucra. Lapidatus non ſepelitur in ſepulchris majorum ſuorum. Duo autem ſepulchreta a domo judicii conſtituta fuerunt; unum lapidatis & uſtis; alterum gladio & laqueo interemtis. Quando abſumta caro eſt, oſſa coacervata in privata ſepulchra inferuntur. Propinqui judices ut & teſtes ſalutant, quaſi dicerent: Perſuaſum vobis ſit, nos nullo modo vobis ſuccenſere, quippe qui recte judicaveritis. Propinquos ſuos morte affectos non plangunt, ſed lugent: quia non eſt אבינות luctus, niſi cordis.

MATTHÆI CAP. XXVIII.

verſ. 2.) Angelus revolvit lapidem ab oſtio.

Lapis talis, incumbens ſepulchro, Talmudicis vocatur גולל unde ſcribitur in *Sanhedrin f. 47. 2:* A quonam tempore incipit אבילות luctus? Inde ex quo clauditur ſepulchrum impoſito operculo, quod גולל dicitur. Et in *Oholoth cap. 2. §. 4.* Refertur הגולל inter ea, quæ immundum reddunt attactu, & in tentorio, non autem immnndum reddunt lotione. Ubi notatur a *Gloſſa* גולל Golal eſt operculum, quo obtegendi erant defuncti, ſive ſit ex lapide, ſive ex ligno, aut ex alia præter hanc materia. &c. Vocari autem hoc operculum Golal; ut eſſet apud illud ex lapide מתגולל devoluto ſuper os ſeu oſtium ſepulchri.

MARCI CAP. III.

verſ. 4.) Licetne in Sabbathis animam ſervare, vel perdere?

Druſius ad hoc notat in *Præterit. p. 64.* Lex eſt hominibus, quod aqua piſcibus. Cujus ſententiæ origo eſt ex Talmud *Aboda Sara f. 3. 2.* Dixit R. Judas, dixiſſe Samuelem: Quid eſt, quod ſcribitur Hab. I, 14. *Et feciſti hominem ut piſces maris: ut reptile, cui nemo dominatur?* Quare comparati ſunt filii hominis cum piſcibus maris? Scilicet, quaſi diceret tibi,

 quod,

quod, ut piſces, qui in mari ſunt, poſtquam aſcendunt in aridum, ſeu terram; ſtatim moriuntur: ita etiam filii hominis poſtquam ſecedunt a verbis Legis, & a præceptis, ſtatim moriantur.

MARCI CAP. VII.

verſ. 2.) Illotis manibus edentes panem.

Erubbin f. 21. 2. Raba ſermonem argutum habuit: Quid eſt, quod ſcribitur Eccl. XII, 12. *Et plus ex illis monitus eſto, facere libros multos,* &c. Fili mi, monitus eſto per verba Scribarum plus, quam verbis Legis: quia in verbis Legis eſt præceptum affirmativum & negativum. Verba Scribarum autem quod attinet, omnis, qui transgreditur ea, reus eſt mortis. Ne forte dicas, ſi eſt in illis res vera, quare ergo non ſcripta ſunt? Scilicet, *ibid. facere libros multos, non eſt finis, &* לַהַג *ſtudium multum, eſt defatigatio carnis.* Dixit R. *Papba* filius R. Achæ, filii Adæ, nomine R. *Acba*, filii Ulæ: Docere iſto voluit, quod omnis, qui מלעיג ſubſannat verba Sapientum, judicatur (h. e. punitur) in excremento ferventi. Cui opponebat *Raba*: Num לַעַג (quod ſignificaret) *ſubſannationem*, ſcribitur? Imo vero לַהַג (quod ſignificat) *ſtudium*, ſcribitur: Quare non eſt hæc horum verborum mens; ſed quod omnis, qui meditatur in illis, guſtet ſaporem carnis. Tradiderunt *Rabbini* exemplum de R. *Akiba*, qui vinctus tenebatur in carcere, cui R. Joſua Garſæus miniſtrabat: Quotidie introducebat ei aquam per menſuram; Quodam die inveniebat eum cuſtos carceris, dicens illi: hodie aquas plures accepiſti, fortaſſis ad perfodiendum carcerem illis opus habes. Quare effuſo ſemiſſe earum, ſemiſſem earum dabat. Poſtquam veniebat ad R. Akibam, dicebat ei: Joſua, tune ignoras, me ſenem eſſe, & vitam meam pendere a vita tua? Narrabat ergo Joſua omne id, quod ſibi acciderat. Deinde dicenti Akibæ, da mihi aquam, ut lavem manus meas, reſpondebat Joſua: ad bibendum non ſufficiunt; & ſufficerent ad lavandum manus? Reponebat ei Akiba: quid faciam? Condemnatur quis morte, ſi non lavet manus. Præſtat ergo me mori morte voluntaria, quam transgredi ſententiam Rabbinorum. Dixerunt: eum nihil quicquam guſtaſſe, donec afferret ei aquam, qua manus ſuas lavaret. Poſtquam id audiebant ſapientes, dicebant: Si ſenex, & quidem captivus, tam rigide ea obſervat; quanto magis decebit juvenes, & quidem liberos. Dixit R. *Judas* dixiſſe Samuelem: Ea hora, qua ordinavit Salomo mixturas Sabbathicas, & lotionem manuum, egreſſa filia vocis, dicebat: Prov. XXIII, 15. *Fili mi, ſi ſapiat cor tuum, lætabi-*

Digitized by Google

tabitur cor tuum, etiam ego. Prov. XXVII, 11. *Sapiens eſto, fili mi, & exhilara cor meum, & reſpondebo convitiatori meo verbum.*

verſ. 3.) Niſi crebro lavent manus. &c.

Vid. Matth. XV, 2. 3. In Tr. Talm. *Jadajim cap.* 2. plura habentur, de lotione manuum, §. 1. Si quis levaverit manui ſuæ uni ex immerſione ſeu ablutione una; tum manus ejus munda eſt. Si duabus manibus ſuis ex immerſione una; tum R. Meir pro immundis habet, donec levaverit ex quartali. Si ceciderit fruſtum Trumæ, ſeu oblationis ſeparatæ (ſuper eas ipſas aquas, quæ ceciderunt de manibus ejus;) pro mundo habetur. R. Meir pro immundo habet. §. 2. Si ſumſerit aquas priores (quibus ante cibum ſumtum manus lavit) in locum unum; & ſi aquas poſteriores (poſt cibum ſumtum;) in locum unum, & ceciderit fruſtum Trumæ ſuper priores, pro immundo habetur: ſi ſuper poſteriores, pro mundo habetur. Si ſumſerit priores & poſteriores in locum unum, & ceciderit fruſtum Trumæ, pro immundo habetur. Si ſumſerit priores, & inveniatur ſuper manibus ejus feſtuca, aut lapillus, tum manus ejus immundæ ſunt, quia aquæ poſteriores non purificant, niſi aquas, quæ ſunt ſuper manum. *R. Simeon* filius Gamalielis dicit: quicquid eſt in creatura aquarum, mundum eſt. §. 3. Manus polluuntur & purificant usque ad articulum. Quomodo? Si ſumſerit priores aquas usque ad articulum, & poſteriores extra articulum, & redierint ad manum; pro munda habetur, &c. Ubi plures tales frivolæ traduntur præceptiones. vid. etiam locum in *Schabbath f. 108. 1. 2.* ubi, quantum noceat omiſſa lotio manuum traditur.

MARCI CAP. IX.

verſ. 43.) Abire in gehennam, in ignem inextinguibilem.

Peſachim f. 54. 1. Dictum perhibetur: Cavitatem eſſe (*Gloſſa:* inferni,) quæ creata ſit prius, quam mundus crearetur: Ignem autem ejus creatum eſſe in veſpera Sabbathi, h. e. die Veneris: (primi hexaëmeri.) Huncne vero ignem Gehennæ, creatum eſſe die Veneris? Atqui Traditio eſt: R. Joſe dicit; Ignis, quem Deus Opt. Max. creavit, nullam habet extinctionem in æternum. (*Gloſſa:* quia iſte ignis eſt Gehennæ:) nam dicitur Eſa. LXVI, v. 24. *Et exibunt & videbunt cadavera hominum prævaricantium in me: quia vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur.* Item dixit R. *Benaa*, filius R. Ulæ: Quare non dicitur Gen. I, 6. 7. (ut de reliquorum dierum operibus;) *quod bonum eſſet*, in ſecundo die primæ hebdomadis? Scilicet, quia in eo creatus erat ignis inferni. Et dixit R. *Eleaſar:* Etiamſi

hic, de eo, non dicatur, quod bonum ſit, tamen poſtea ſub genere etiam opus diei ſecundi complexus eſt, cum diceret, Gen. I, 31. *Et vidit Deus omne, quod fecerat, & ecce bonum valde erat.* Sed de cavitate inferni, antequam crearetur mundus, & de igne ejus in ſecundo die hebdomadis, & de igne eorum creandis cogitatio ſuſcepta erat in die Veneris; non tamen creatus eſt usque ad exitum Sabbathi h. e. primum diem hebdomadis.

MARCI CAP. XI.

verſ. 25.) *Quum ſtabitis ad orandum.* vid. ſupra ad Matth. VI, 5.

MARCI CAP. XII.

verſ. 43.) *Vidua hæc pauper plus dedit in gazophylacium.* &c.

Menachoth f. 110. 1. Schevuoth f. 14. 2. *Miſchna:* Dicitur de holocauſto beſtiæ; *ſacrificium ignitum odoris grati*, Lev. I, 9. 13. Et de holocauſto avis; *ſacrificium ignitum odoris grati.* Et de Mincha; Lev. II, 2. *Sacrificium ignitum odoris grati.* (Quorum primum, magni; reliqua duo, parvi conſtant:) quaſi diceret tibi: unum idemque eſſe, ſive quis multum, ſive parum offerat, dummodo cor ſuum intendat in Deum. *Gemara:* Dixit R. *Zira:* quo textu hoc probatur? Eccl. V, 11. *Dulcis eſt ſomnus operantis, ſive parum, ſive multum ederit.* (*Gloſſa:* operantis opus oblationum, & afferentis ad altare, dulcis eſt ſomnus: quia ipſe dormit & non metuit: ſive multum ederit, ſive donum mercedis ſuæ.) R. *Ada* filius Ahabæ dixit: hinc id probari Eccl. V, 10. *Benedictionibus boni multiplicati ſunt edentes* (*Gloſſa:* ſacerdotes) *ejus, & quanta eſt rectitudo Dominis ejus?* (*Gloſſa:* hoc eſt, Deo ejus; cum vident oculi ejus, hunc intentum eſſe in bonum.) R. *Simeon* filius Ezai dicit: Veni, vide, quid ſcribatur in ſectione oblationum, Lev. I. & ſeqq. quia non eſt dictum in illis, אֵל *Dei*, neque אֱלֹהִים *Dei:* ſed יְהֹוָה *Domini:* ne daretur occaſio adverſario audacter dicendi, dividendam eſſe Deitatem in plures Deos. (Eis, qui dicere poſſent, potentias ſeu deitates multas eſſe; idque rem arguere: quia hic, cujus nomen eſt tale, eis præcepit ſibi offerri Mincham, cujus autem nomen eſt tale, præcipit ſibi offerri juvencos, alter autem arietes. Idcirco de omnibus iſtis dictum eſt, *ſacrificium ignitum Domino.*) Et dicitur, *de bove*, grandi animali, Lev. I, 9. 13. *Sacrificium ignitum odoris grati, Domino.* Item *de ave*, tenui animali, v. 17. *Sacrificium ignitum odoris grati, Domino.* Et de *Mincha* Lev. II, 2. *Sacrificium odoris grati, Domino.* Quaſi diceret tibi; unum idemque eſſe, ſive quis multum, ſive parum offerat, dummodo cor ſuum inten-

Digitized by Google

intendat ad Deum. Ne quis autem forte diceret, eum opus habere eſu; quare notanter dicendum erat, Pſal. L, 12. *Si eſuriam, non dicam tibi: quia meus eſt orbis, & plenitudo ejus.* Et dicitur v. 10. *Nam meum eſt animal Sylveſtre, beſtiæ in mille montibus.* v. 11. *Novi omnes aves montium; fera agreſtis mecum eſt.* v. 13. *An edam carnem boum, & ſanguinem hircorum bibam? Non dixi vobis ſacrificate mihi hoc fine: ſed ut dicas, faciam voluntatem ejus.* (*Gloſſa:* quaſi diceret: non ad commodum meum juſſi vos mihi offerre: nam ego nolo vos gravare, ut inviti hoc faciatis:) & faciam voluntatem meam. Non autem ſecundum (vel, ad) voluntatem ejus vos ſacrificatis; ſed ad voluntatem veſtram vos ſacrificatis: (*Gloſſa:* h. e. ad uſum & neceſſitatem veſtri ipſorum, ad implendum mandata: ut ſit expiatio vobis per tale:) quia dicitur Lev. XIX, 5. *Ad voluntatem veſtram ſacrificabitis. Alia Expoſitio: Ad voluntatem veſtram ſacrificabitis:* h. e. ex animo, & ſponte veſtra ſacrificate.

MARCI CAP. XIII.

verſ. 32.) De die illo & hora nemo ſcit.

Vid. ſupra ex *Sanhedrin fol. 99.* ubi Deus dicitur notitiam dierum Meſſiæ ſibi ſoli reſervaſſe, nec Angelis revelaſſe.

MARCI CAP. XVI.

verſ. 62.) Videbitis ſedentem a dextris potentiæ.

חַגְּבוּרָה Potentia eſt unum ex Synonymis Dei.

Schabbath f. 87. 1. Quid reſpondit Moſes coram הַגְּבוּרה potentia, h. e. coram Deo.

LVCÆ CAP. I.

verſ. 7.) Eliſabeth erat ϛεῖρα, ſterilis.

Incertum, num fuerit ex eo genere ſterilium, quas *Talmudici* vocant eximie ſteriles, & prorſus ad pariendum ineptas. Hebr. אַיְלוֹתִית, de qua in *Nidda f. 47. 2.* Si qua nata 20. annos, nondum protulerit 2. pilos in loco pubis, afferat rationem, ſe eſſe natam 20. annos: Et ipſa eſt אילונית *ſterilis:* non extrahit calceum, neque ducitur in uxorem jure leviratus. Et in *Jebammoth f. 80. 2.* Quænam eſt אילונית *Ailonith* ſterilis ita dicta? Quæcunque nata 20. annos nondum produxit 2. pilos, & ſi vel etiam produxerit poſt hoc tempus; tamen ecce illa eſt, ut *Ailonith*, ſecundum omnes

res

Digitized by Google

res ipſius. Hæc autem ſunt ſigna ejus: (1) quæcunque non habet mammas. (2) quæ difficultatem ſentit tempore coitus. R. *Simeon filius Gamalielis* dicit: Quæcunque non habet declivitatem in pube, ad modum mulierum. R. *Simeon filius Eleaſaris* dicit: Cujuſcunque vox eſt craſſa; & non diſcerni poteſt, ſitne mas an fœmina.

verſ. 9.) Zacharias Sorte accepit officium ſuffiendi.

Joma f.22.1. Miſchna: Quatuor Sortes erant in atrio ſacerdotum; quarum *prima* erat de expurgando altari a cineribus (*fol.25.1.*) Sors *ſecunda* erat, quis mactaret, quis ſpargeret ſanguinem, quis portaret membra victimæ ad gradus &c. *fol.26.1.* *Tertia* Sors erat: Novi (h.e. ii, qui non antea functi officio ſuffiendi) ad ſuffitum veniant & Sortes projiciant. *Quarta* denique Sors: Novi & etiam veteres, quis portabit membra a gradibus ad altare?

verſ. 21.) Mirabantur, cum diutius moraretur in templo.

Pariter Talmudici tradunt de Summo Sacerdote, quod, cum in die expiationis ingrediebatur in templum, brevem tantum habuerit orationem, ne metum incuteret populo, ſ. longiorem moram necteret in templo. In *Joma f.52.2.*

Cum Summus Sacerdos in die expiationis pertigit ad aream in Sancto Sanctorum, ponebat thuribulum inter duos vectes, congregabat ſuffitum ſuper prunis, & implebatur tota domus fumo. Exibat, & veniebat via loci ingreſſus ſui, (ſeu retrorſum incidens,) & precabatur precationem brevem in domo exteriori, neque prolixus erat in precatione ſua, ne perterrefaceret Iſraëlitas.

LVCÆ CAP. III.

verſ. 13.) Nihil plus, præter conſtitutum exigite. &c.

Baba Kama f.113.1. Miſchna: Pecunias non permutant ex arca מוכסין publicanorum &c. *Gemara:* Traditur: Si det ei denarium; dat ei reliquum, *Publicanorum:* Atqui dixit *Samuel:* judicium regni, pro judicio habetur. Dixit R. *Chanina* filius Cahanæ, dixiſſe Samuelem: hoc intelligendum eſſe de telonio ſeu vectigali, cui non eſt קיצבא exactio determinata, (h.e. διατεταγμένον conſtitutum quid.) &c.

LVCÆ

Digitized by Google

LVCÆ CAP. VI.

verſ. 1.) Ψώχοντες, *fricantes.* vid. *Maaſeroth c. 4. ſ. 5.* Item in Tractatu *Schabbath f. 128. 1.*

verſ. 36.) *Eſtote miſericordes,* &c.

Schabbath f. 133. 2. Abba Schaul dixit: Voce ואנוהו Exod. XV, 2. ſignificari: eſto ſimilis ei, (quaſi diceretur אני *Ego,* והוא *& ipſe:* invicem ſimiles ſumus.) Qualis ipſe eſt? Gratioſus & miſericors: ita etiam tu ſis gratioſus & miſericors.

verſ. 38.) *Date Menſuram bonam,* &c.

Baba Bathra f. 88. 1. Miſchna: הסיטון Mercator frumentarius (*Gloſſa:* Per hunc intelligitur magnus tabernarius, qui multa ſimul emit, & poſtea iterum vendit minoribus tabernariis,) abſtergit menſuras ſuas, quibus merces ſuas, quas vendit, metitur, ſemel intra 30. dies, (ne, ſi quæ ſordes eis adhærerent, emtoribus fraudi eſſet.) Paterfamilias autem, abſtergit ſuas, intra duodecim menſes. Rabban *Simeon* filius Gamalielis dicit: Rem hanc inverſa vice ſe habere: Tabernarius minor abſtergit menſuras ſuas bis in hebdomade, & abſtergit pondera ſua ſemel in hebdomade, & abſtergit lances libræ, quolibet ponderandi actu. Dixit Rabban Simeon filius Gamalielis: de quibus hæc dicuntur? De re humida: ſed in re ſicca non opus eſt. Tenetur autem (venditor) emtori dare tantum ſuperpondium, ut lanx libræ ſpatio unius palmi deprimatur infra æquilibrium. Si ponderarit ei oculo ad oculum (h. e. juſto æquilibrio,) dat ei ſuperpondium, partem unam, reſpectu denarum, in rebus humidis: & partem unam, reſpectu vicenarum, in rebus aridis. In loco, quo ſolent metiri, menſura parva; non metietur quis magna: ubi magna; non metietur parva. Ubi ſolent abradere hoſtorio menſuram, (da mans pflegt mit der Streich abzuſtreichen;) non accumulabit (darff mans nicht aufhäuffen:) ubi ſolent accumulare menſuram; non abradet.

LVCÆ CAP. VII.

verſ. 32.) *Tibia cecinimus vobis, & non ſaltaſtis.* &c.

Sanhedrin f. 103. 1. Dixit R. *Johannes,* nomine R. Simeonis filii Jochai: Quid eſt, quod ſcribitur Prov. XXIX, 9. *Vir ſapiens diſceptat cum ſtulto, & excandeſcit, & ridet, & non eſt quies?* (*Gloſſa:* Per, *virum ſapientem,* intelligitur Deus. Nam Deus vocatur *Vir,* Exod. XV, 3. Per, *virum ſtultum,*

intelliguntur reges, qui continui inter ſe erant, Achaz & Amazias. Et per, *excandeſcit, & ridet, & non eſt quies*, intelligitur; ſive Deus iraſcatur illis (ſeu iracunde agat cum illis, ſive ludat & rideat cum illis; tamen illi non metuunt ſibi ab eo, neque pavent, ut ad meliorem mentem redeant.) Dixit Deus Opt. Max. iracunde egi cum Achazo, & dedi eum in manus regum Damaſci, & tamen, (nullo Numinis mei metu perculſus,) ſacrificavit, & ſuffitum fecit diis Damaſci 2. Chron. XXVIII, 23. *Qui percutiebant eum, & dixit: dii Regum Syriæ ipſi juvant eos*, &c. Riſi cum Amazia, & dedi reges Idumææ in manum ejus. At ille adduxit deos eorum & adoravit eos: quia dicitur 2. Chron. XXV, 14. *Et factum eſt poſtquam veniret Amazias a clade Idumæorum, tunc adduxit deos filiorum Seir.* &c. Dixit R. *Papha*: Hoc ipſum eſt, quod vulgari adagio dici ſolet: ſive fleant ei domino, qui neſcit; ſive rideant ei domino, qui neſcit: væ ei domino, qui neſcit diſcernere inter bonum & malum. Clar. *Coccejus* in *Sanhedrin p. 407.* vertit ita: Ploravi tibi, ſed animum non advertiſti: riſi tibi, ſed non curaſti. Væ tibi, qui bonum malumque non internoſcis. Ubi etiam notat, convenire hoc adagium cum Luc. VII, 32. & male acceptum eſſe a Druſio in *Adagiis p. 105.* Idem etiam obſervat *Buxtorff. Lex. Talm. p. 1247. Gloſſa* notat vocem מר *domini*, non acceptam eſſe abſolute, & ſimpliciter, ſed propterea, quia ita vulgo dicere ſoleant: quum ipſe eſt ſapiens; quum ipſe vult judicio agere, & diſceptare cum illis: ſive ſit ridens ſuper eis, ſive iracunde agens, tamen non metuunt ſibi ab eo, neque terrentur, ut redeant ad meliorem mentem.

verſ. 41.) Duo debitores erant, fœneratori cuidam.

Aboda Sara f. 4. 1. Petebant aliqui hæretici a R. Abhu, ut ſibi exponeret locum illum Amos. III, 2. *Duntaxat vos novi ex omnibus familiis terræ: propterea viſitabo ſuper vos omnes iniquitates veſtras.* Cum hoc dictum parum quadrare videatur cum eo, quod is, qui alteri ſuccenſet, extollat aliquem apud amicum ſuum, ut illi audientes ex æmulatione moriantur. Quibus ille reſpondebat: per parabolam rem vobis explicabo, cui hoc ſimile ſit: Scilicet ſimile eſt homini, qui in fœnus credit pecuniam duobus hominibus, uni, amico ſuo, alteri hoſti ſuo. Ab eo, qui eſt amicus ipſius, patitur ſibi ſolutionem fieri paulatim: (*Gloſſa:* Sic ab Iſraëlitis Deus ſumit ultionem iniquitatum eorum, ceu debitorum ſolutionem, in Seculo hoc, eum in finem, ut juſtificentur in die judicii. A nationibus autem mundi non ſumit ultionem ullo modo: eum in finem ut extrudat eos ex Seculo futuro. Et actus viſitandi ſignificat paulatim: ſicut homo, qui viſitat ſocium ſuum ſingu-

ſingulis matutinis.) Ab eo, autem qui eſt hoſtis ipſius, ſolutionem ſibi fieri vult ſimul una vice.

LVCÆ CAP. X.

verſ. 1.) Miſit alios Septuaginta duos.

Druſius in *præterit. p. 96.* Obſervatum Ebræis, judices Synedrii majoris fuiſſe numeri ſeptuaginta duos. Vellem nominaſſet, quinam illi Hebræi ſint, qui hoc obſervarint. Nam ſententia hæc prorſus contraria eſt traditioni Talmudicæ: quia ſic traditur in *Sanhedrin f. 2. 1.* in Miſchna: Synedrium magnum ſeptuaginta & unum judices habuit. Minus; tres & viginti. Unde conſtat, 71. fuiſſe illius Synedrii judices? Ex eo, quod dicitur Num. XI, 6. *Congrega mihi 70. viros ex Senioribus Iſraëlis.* His Moſes junctus erat: En tibi 71. R. *Judas* ait: 70. fuiſſe. Ad quæ verba poſtea in *Gemara f. 17. 1.* notatur: Quæ ratio Rabbinorum? Quia dixerunt: Et Moſen fuiſſe ſuper illos. Dixit textus: Num. XI, 16. *Et conſiſtant ibi tecum.* Scilicet, *tecum*, & tu cum illis. R. *Judas* autem ait, *tecum:* propter divinitatem. (*Gloſſa:* Tecum ſtabunt extra tentorium, & non venient in tentorium, propter divinitatem,) Rabbini autem ajunt: dixit textus, Num. XI, v. 17. *Et ferent tecum de onere populi.* Scilicet, *tecum*, & tu cum illis. R. Judas autem ait; *tecum;* de ſimilibus tibi. *Rabbini* autem ajunt: ex Exod. XVIII, 22. *Et allevando a te & ferant tecum;* infertur & diſcitur Synedrium magnum ex Synedrio minori. Tradiderunt Rabbini: Num. XI, v. 26. *Et relicti ſunt duo viri in caſtris:* Sunt, qui cenſeant; in Schedis (urnæ) relicta eſſe nomina eorum. Nam ea hora, qua dixerat Deus Opt. Max. v. 16. *Congrega mihi 70. viros ex Senioribus Iſraëlitarum:* dicebat (cogitabat) Moſes: quomodo faciam? Si eligam Senos ex ſingulis tribubus; tum (fient 72) & invenientur duo ſuperflui. Si eligam quinos ex ſingulis tribubus; tum fient 60. & invenientur deficere 10. Si eligam Senos ex hac tribu, & quinos ex tribu altera; tum ecce ero autor excitandæ invidiæ inter tribus. Quid ergo fecit? Elegit Senos ex ſingulis, & adduxit 72. pittacia ſeu Schedulas. Septuagenis inſcripſit vocem זקן *Zaken*, h. e. *Senior*. Duas autem Schedas reliquit planas, ſeu absque inſcriptione. Deinde Schedulis probe inter ſe agitando mixtis, dixit ad illos: Venite, & accipite Schedulas veſtras. Cuicunque aſcendebat (ex urna,) accepta manu ſua Scheda cum inſcriptione, *Senior*, ei dicebat: jam pridem te deſtinatum ſanctificavit Deus ad hoc officium. Cuicunque aſcendebat Schedula plana; ei dicebat: Deus non delectatur te. Ego quid faciam tibi? &c. Unde apparet, Hebræos non ſentire

tire Synedrii judices fuiſſe 72. neque a Moſe conſtitutos fuiſſe, initio conſeſſum illum e 72. viris.

verſ. 7.) In ea ipſa domo manete, edentes & bibentes. &c.

Eracbin f. 16. 2. Usque quo homo non mutabit hoſpitium ſuum? Reſpondit *Rabus*, usque ad percuſſionem. (h. e. donec non vapulet.) Samuel autem dixit: usquedum ſuſpenſa erunt inſtrumenta ipſius retrorſum in humero. (*Gloſſa:* Donec ſuſpendat paterfamilias inſtrumenta hoſpitis poſt ipſum, ſeu a tergo ipſius, ad projiciendum eum e domo.) De percuſſione ejus, (ſi a patrefamilias hoſpes percutiatur) totus mundus non diſſentiunt, (quod tum debeat mutare ſuum hoſpitium.) De ſuſpenſione inſtrumentorum ejus, poſt ipſum, totus mundus pariter non diſſentiunt: Quia diſſentiunt de percuſſione, quæ eſt domus ipſius. Mar (unus Doctor) putavit, (ſcilicet Samuel,) quum eum, qui ipſius eſt, non percutit, ſeu dolore afficit; quid infertur ei ex eo? Mar autem (alter Doctor, nempe Rabus, putavit; veniſſe eum, ut moleſtia afficiatur. Omnia autem hæc, quorſum ei tendunt? (*Gloſſa:* ſcilicet ad ferendum hoſpitem mutantem ſuum hoſpitium.) Quia dixit Mar; Hoſpes rumpit & rumpitur (h. e. lædit & læditur. *Gloſſa:* rumpit patremfamilias) rumpitur autem ipſe a ſeipſo; Quia vulgari adagio dicitur: *Quam difficiles ſunt illi, quia non poſſunt habitare una.*) Dixit R. Judas, dixiſſe Rabum: Unde probatur ex Lege, quod homo non debeat mutare hoſpitium ſuum? Quia dicitur Gen. XIII, 3. *Ad locum, ubi fuit tentorium ejus ab initio.* R. Joſe filius Chaninæ dixit: Hinc illud probari; *Et ivit in profectionibus ſuis. Ibid* (*Gloſſa:* In via, qua ſolitus erat caſtra metari, de profectione in profectionem: quia non mutavit domum pernoctationis ſuæ.) Quid intereſt inter eos? Intereſt inter eos, ſcilicet hoſpitium fortuitum. (In quo quis non fixam ſedem collocavit, ſed in quod forte fortuna incidit, id facile iterum mutare poteſt; non autem fixum.

LVCÆ CAP. XI.

verſ. 8.) Tamen propter impudentiam ejus excitatus dabit ei. &c.

Sanhedrin f. 105. 1. Num. XXII, 8. *Et manſerunt principes Moab cum Bileamo.* Principes autem Midian quorſum evaſerunt? Scilicet, poſtquam illis dixiſſet Bileam, *ibid: Pernoctate hic, hac nocte, & reſpondebo vobis verbum*, dixerunt, (ſecum cogitarunt, quid fruſtra diutius exſpectemus?) Numquid uspiam eſt pater, qui oderit filium ſuum? (*Gloſſa:* Quia putaverat Bileam, Deum dicturum eſſe: exſecrare filium meum: nam dixit; pernoctate hic.) Dixit R. *Nachman:* Impudentia etiam adhibita apud Deum, fru-

fructuoſa eſt. (*Gloſſa:* Quia profuit Bileamo id, quod impudenter ſe geſſerat apud Deum, jubendo legatos pernoctare, & deinde precibus pertinaciter inſiſtendo, ut ſibi concederet cum illis abire:) En! ab initio ſcribitur v. 12. *Ne eas cum illis:* Poſtea autem ſcribitur v. 20. *Surge, ito cum illis.* Dixit R. *Schejcbath:* Impudentia eſt regnum, quod non habet coronam, (*Gloſſa:* q. d. Magnam ea habet poteſtatem, & nullo eget, niſi corona. Multum poteſt, & paſſim dominatur; ſed laude deſtituitur:) quia ſcribitur 2. Sam. III, v. 39. *Et ego hodie ſum tener, & unctus rex: viri autem illi, filii Zerujæ, duriores ſunt me.* (*Gloſſa:* Ego non ſum major illis, niſi honore unctionis ad regnum. Illi plus poteſtatis, ego plus honoris habeo.) Exemplum impudentis precatoris proponitur in *Taanith f. 19. 1.* In *Miſchna:* Propter omnem calamitatem, ut non superveniat cœtui, fracto clangore clangunt, exceptis nimiis pluviis. Exemplum eſt: Quia dixerunt aliquando ad חוני המעגל Chone Hammaagal (h. e. ducentem circulum,) ut Deum precaretur, pro demittendis cœlitus pluviis. Quibus ille dicebat: exite, & introducite furnos agnorum Paſchalium; (*Gloſſa:* quia ipſi erant in atriis, & quidem teſtacei: & de loco removebant eos, ne ſub dio relicti diſſolverentur liquefacti a pluviis;) ea de cauſa, ne diſſolvantur liquefacti a nimiis pluviis. Orabat ergo Deum pro impetrandis pluviis, eæque non deſcendebant. Quid faciebat? Circulo ducto, conſiſtebat intra eum, & dicebat coram eo: Domine mundi, filii tui, converſa in me facie, fiducia mei, quod ſim velut domi tuæ natus; (petierunt a me, ut a te illis pluviam exorarem.) Quare juro per nomen tuum magnum, quod nolim me hinc promovere, donec miſereris filiorum tuorum: Quo dicto, cœperunt pluviæ guttatim decidere. Dicebat ergo: non ſic petii; ſed pluvias largiſſimas, quibus impleantur ciſternæ, foſſæ & ſpeluncæ. Deinde, incipientibus pluviis deſcendere cum impetu, & nimia vehementia; dicebat: Non ſic petii: ſed pluvias benevolentiæ, benedictionis, & doni ſpontanei. Quare deſcendebant, prout diſponebat eas, donec exirent Iſraelitæ Hieroſolymis, in montem domus Dei, pluviarum cauſa: Poſt hæc veniebant, & dicebant ei: ſicut oraſti pro eis, ut deſcenderent: ita nunc ora, ut deſinant, & evaneſcant. Quibus ille dicebat: Exite, & videte, num madeat lapis הטועים errantium. (*Gloſſa:* Lapis errantium erat Hieroſolymis, & quicunque amiſerat rem aliquam amiſſam, eo ſe convertebat: & qui invenerat rem amiſſam, eo ſe convertebat: alter ſtabat, & proclamabat, alter autem ſtabat, & dabat ſigna, & accipiebat. vid. *Baba Mezia f. 28. 2.* ubi pro הטועים, *errantium*, ſcribitur הטוען, *qui arguebat*, vel *refutabat.*) Mittebat ad eum Simeon filius Schetachi aliquem, qui his verbis eum compellaret: Niſi tu Chone eſſes, decernerem ſuper te excommunicationem. Sed quid faciam

tibi: quia tu impune peccas coram Deo, & facit tibi voluntatem tuam; ſicut filius, qui impune peccat apud patrem ſuum, & cui fecit voluntatem ejus. Et de eo Scriptura dicit Prov. XXIII, 25. *Lætabitur pater tuus, & mater tua, & exultabit genetrix tua.* Poſtea in *Gemara f. 23. 1.* ad hoc notatur: Tradiderunt Rabbini: Aliquando elapſo menſe Adar, ſeu Februario, magna ſui parte, & nullis deſcendentibus pluviis, mittebant ad Chone Hammaagal aliquem, qui diceret ei ipſorum nomine: ora pro nobis: ut deſcendant pluviæ. Orabat ergo ille, & deſcendebant pluviæ; Ducto circulo, conſiſtebat intra illum, ad eum modum, quo fecerat Habacuc Propheta: quia dicitur Hab. II, 1. *Super cuſtodia mea ſtabo, & conſiſtam ſuper munitione,* &c. Dixerat Chone ad Deum: Domine mundi! filii tui converſa in me facie ſua, fiducia mei, quod ſim velut domi tuæ natus, (petierunt a me, ut a de illis pluviam exorarem:) quare juro per nomen tuum magnum, quod nolim me hinc promovere, donec miſerearis filiorum tuorum. Quo dicto cœperunt pluviæ guttatim decidere. Cui dicentibus diſcipulis ejus: Magiſter, videamus te, & non moriamur fame, propter cohibitionem pluviarum, ut perſuaſum nobis erat, non deſcenſuras eſſe pluvias, niſi ad ſolvendum juramentum tuum: dicebat; Non ſic petii, ſed pluvias, quibus impleantur ciſternæ, foſſæ & ſpeluncæ. Deſcendentibus ergo pluviis tanto cum impetu, donec ſingulæ guttæ æquarent plenitudinem orificii dolii; in menſiſque Sapientum nullam guttam minorem deſcendiſſe, menſura Logi: dicebant ei diſcipuli ejus: Magiſter videamus te, & non moriamur, ut perſuaſum nobis erat, non deſcenſuras pluvias, niſi ad perdendum mundum. Quare Chone dicente coram Deo: non ſic petii; ſed pluvias benevolentiæ, & ſpontanei doni. Deſcendebat ergo, prout diſponebat eas, donec aſcenderet totus Iſrael in montem domus Dei, pluviarum cauſa. Dicebant ei: Magiſter, ſicut oraſti, ut deſcenderent: ita nunc ora, ut deſinant & evaneſcant. Quibus ille reſpondebat; Sic per Cabbalam, ſeu Traditionem patrum, accepi, quod non ſoleant orare, ad nimium donum avertendum. Hoc tamen non obſtante; afferte mihi juvencum confeſſionis. Quare adducto juvenco confeſſionis, impoſitis ambabus ſuis manibus, dicebat: Domine mundi, populus tuus Iſraël, quem dixiſti ex Ægypto, non poſſunt ferre, neque nimium boni, neque nimium pœnæ. Succenſueras eis (inhibitis pluviis;) non poterant conſiſtere. Nimia abundantia (pluviarum) dediſti eis bonum; nec poſſunt conſiſtere. Quæſo, placeat tibi, ut deſinant pluviæ, & ſit reſpiratio mundo! Quo dicto ſtatim flabat ventus, & diſpergebantur nubes, & Sol lucere incipiebat, facta ſerenitate, exibatque populus in rus, & afferebant ſibi fungos & boletos. (*Gloſſa:* Qui creverant ex humore pluviarum: & ſciverant inde, quod hæ pluviæ benedictionis eſſent.) Mittebat ad hunc Chonen Hammaagal *Simeon* filius Schetachi, aliquem,

Digitized by Google

aliquem, qui his verbis eum compellaret: niſi tu eſſes Chone Hammaagal, decernerem ſuper te excommunicationem. (*Gloſſa:* Quia excommunicant propter honorem Magiſtri: nam ejaculatus erat verba contra Deum, & dixerat; non ita petii:) qui niſi hi anni eſſent ut anni Eliæ, (decretum cohibitionis pluviarum, & clavis recludendarum earum erat in manu Eliæ,) quibus claves pluviarum erant in manu Eliæ; non inventum eſt nomen Dei profanatum: Quia Elias juraverat: *Vivit Dominus, ſi erit his annis ros, & pluvia, niſi ſecundum verbum meum.* 1 Reg. XVII, 1; Et tu juras, quod nolis diſcedere hinc, donec deſcendant pluviæ, inventum eſt nomen Dei profanatum, opera tua. (*Gloſſa:* Quia ſive hoc, ſive illud fiat; venis in poteſtatem juramenti falſi:) Sed quid faciam? Quia tu impune peccas, coram Deo, & facit tibi voluntatem tuam: ſicut filius, qui impune peccat apud patrem ſuum, & cui facit voluntatem ejus: & dicebat ei, pater, deduc me, ad lavandum me aquis calidis: intinge me aquæ frigidæ: da mihi nuces, amygdalas, mala Perſica, & Punica; & dat illi. Et de te Scriptura dicit Prov. XXIII, 25. *Lætabitur pater tuus, & exultabit genetrix tua.* Tradiderunt *Rabbini:* Quorſum miſerunt filii cameræ lapidis cæſi (Senatores Synedri magni) ad Chonen Hammagaal: Hiob. XXII, 28. *Et decernes ſermonem, & ratus erat tibi, & ſuper vias tuas ſplenduit lux?* Scilicet, *& decernes ſermonem;* tu decreviſti inferius; Deus Opt. Max. autem, ratum habet ſermonem tuum ſuperius. *Et ſuper vias tuas ſplenduit lux:* generationem, quæ erat caligo, (*Gloſſa:* præ nimio dolore, quod non deſcenderint pluviæ,) illuminaſti precibus tuis, v. 29. *Quum humiliarunt, & dixiſti cultum:* generationem, quæ erat humilis, exaltaſti precibus tuis. Ibid. *Et depreſſum oculis ſalvabit:* Generationem, quæ deprimebatur, iniquitate ſua, ſalvaſti precibus tuis, (*Gloſſa:* ex morte: quia adduxiſti ſuper eam ſaturitatem, ſeu annonæ abundantiam.) v. 30. *Eripiet non innocentem:* generationem, quæ non erat innocens, eripuiſti precibus tuis. *Et ereptus eſt puritate manuum tuarum: Ibid.* Eripuiſti eam operibus manuum tuarum innocentibus.

verſ. 17.) Omne regnum in ſe diviſum deſolatur &c.

Derech Erez Zota, *c. 5. f. 21. 1.* R. *Elieſer* Hakkaphar dicebat: Res magnifacienda eſt pax (ſeu concordia;) & exoſum quid eſt diviſio: (ſeu diſcordia.) Res magnifacienda eſt pax: quia ſi vel etiam ſint idololatræ, ſi fas eſt ita loqui, divinitas non poteſt attingere ſeu lædere eos, qui dicitur Hoſ. IV, 17. *Conſociatus idolorum eſt Ephraim; Sine illum.* Et ſi eſt diviſio, vel diſcordia inter eos; quid dicitur de illis? Hoſ. X, 2. *Dixit cor eorum, nunc devaſtabuntur.* Hoc quomodo? domus, in qua eſt diviſio, tandem deſolabitur. Et Sapientes dicunt: ſit diviſio in Synagoga, tandem ea excidetur. Duobus, Studioſis

Digitized by Google

dioſis Sapientiæ habitantibus in una civitate, ipſisque exiſtentibus domibus judiciorum; ſi ſit inter eos diviſio; tandem futurum eſt, ut moriantur. Abba Saul dicit: Domus judicii habeat diſcordiam; eſt deſolatio mundi.

Lucæ XI, verſ. 28.) Vid. 2. Timoth. III, 16.

verſ. 42.) *Qui decimatis, & rutham & omne olus.*

Succa f. 39. 1. Traditio: Non tradunt, de pretio fructuum anni ſeptimi intermiſſionis populo terræ, plus alimento trium epularum. (*Gloſſa:* Quia Lex dicit, edendos eſſe illos fructus, non autem vedendos eſſe, &c.) Si autem tradiderit, (quia oblitus erat, hoc vetitum eſſe) dicat ei, ecce pecuniæ hæ, quas dedi populo huic terræ, ſint profanatæ ſuper fructibus, qui ſunt intra domum meam; (*Gloſſa:* qui non ſunt anni ſeptimi, & ſubeant fructus hi pro ſanctificatione pro eis:) & venit, & edit (abſumit) eas in ſanctificatione anni ſeptimi. (*Gloſſa:* eſu & potu, & unctione, & accenſione lucernæ, quæ ſunt perceptiones commodi rei licitæ in eis.) De quo res hæ, (quod alimentum trium epularum nihilominus tradant) dicuntur? De emente fructus ex publicato agro: ſed de emente, ex agro cuſtodito, ſeu ſepe cincto, ſi vel tantillum ſit, quantum pro dimidio aſſario emitur, prohibetur. Regero ego: R. *Scheſchath* ait: Et de publicato, tres epulæ: & poſtea non. At quæro ego: (*Scheviith c. 9. ſ. 1.*) Ruta, & fatui, aſparagi, & portulaca, & coriandrum, quod eſt in montibus, & apium aquaticum, & eruca, libera ſunt a decima de illis danda, & accipiuntur (emuntur) a quovis homine in anno ſeptimo: quia non cuſtoditur, quod eſt ejus generis.

LVCÆ CAP. XII.

verſ. 58.) *Dum adhuc in via es, da operam ab eo liberari.*

Sanhedrin f. 95. 2. Dixit R. *Elieſer* filius R. Joſes Galilæi: Eo die, quo Deus ultionem volebat ſumere a Sanheribo, dicebat ad Gabrielem: falxne tua extenſa eſt? (*Gloſſa:* num acuta facta eſt, ad occidendum illos? Gabriel eſt ille Angelus, qui præfectus eſt maturationi fructuum?) Cui ille respondebat: Domine mundi extenſa eſt, & perſtat jam inde a ſex diebus primæ creationis: quia dicitur Eſa. XXI, 15. *Propter gladios fuerunt.* &c. R. *Simeon* filius Joachi dicit: Eo ipſo articulo temporis maturationem fructuum fuiſſe Dixerat Deus Opt. Max. ad Gabrielem: quum tu exis ad maturandos fructus, conjungente exercitui Sanheribi, ad occidendum eos: quia dicitur Eſa. XXVIII, v. 19. *Ex quo tranſit, accipiet vos: quia ſingulis matutinis tranſibit, die & nocte, & erit, tantummodo commotio faciet intelligere auditionem.* &c. Dixit R. *Papha:* Hoc ipſum eſſe, quod vulgari adagio dici ſolet: *dum es in via, obedito inimico tuo.*

LVCÆ CAP. XIII.

verſ. 4.) *Supra quos cecidit Turris in Siloam.*

Druſius quærit: שילוח *Siloa*, rivuline ſit an fontis nomen? Adducitque autores, qui pro fonte habuerint. שילוח *Siloa*, Talmudicis etiam eſt nomen modo fontis, modo rivuli. *Erachin f. 10. 2.* Siloa profundebat aquas, per foramen (orificium,) quod tantæ erat latitudinis, quantæ eſt aſſarium. (*Gloſſa:* orificium fontis, ubi ſcaturiebat, latum erat, ut aſſarium.) Quare præcipiebat rex, ut dilatarent illud, quo majori copia aquæ ejus promanarent: Verum, eo facto, pauciores inde profluebant. Iterum ergo eo diminuto foramine, profundebat aquas more priſtino, ad implendum id, quod dicitur Jer. IX, 22. *Ne glorietur Sapiens ſapientia ſua, neque glorietur potens potentia ſua.*

Sanhedrin f. 94. 2. Eſa. VIII, 6, *Quia faſtidit populus hic aquas Siloæ, euntes leniter.* Dixit R. *Joſeph:* Niſi eſſet Chaldaica paraphraſis hujus loci, neſciviſſem, quid hic diceretur. Ea autem hunc locum ita expoſuit: *ideo, quia deſpicatui eſt populo huic regnum familiæ Davidis, quæ leniter & ſuaviter eos gubernabat; ſicut aquæ Siloæ ſenſim decurrunt; & acquieverunt in Rezin & filio Remaliæ,* &c.

In *Targum* Eccleſiaſtæ cap. II, 5. ſcribitur; *ad littus aquarum Siloæ.* Et quod 1 Reg. I, 33. vocatur *Gichon:* ab eodem vertitur *Siloa.*

verſ. 15.) *Quisque veſtrum Sabbatho nonne ſolvit bovem ſuum, aut aſinum a præſepio?*

Schabbath f. 13. 1. Dixit R. Abba, dixiſſe R. *Chainam,* verbis Johannis: Affert homo die Sabbathi funem e medio domus ſuæ, & ligat eum in vacca & in præſepio. &c.

verſ. 23.) *Num pauci, qui ſervantur?*

Succa f. 45. 2. Dixit Hiskias, dixiſſe R. *Jeremiam* nomine R. Simeonis filii Jochai: Poſſum ego (*Gloſſa:* merito juſtitiæ meæ ego porto omnes iniquitates eorum, & libero eos a Judicio) liberare totum; inde ab eo die, quo procreatus ſum, hucusque: (h. e. omnes meos coætaneos, qui in toto mundo mecum vixerunt.) Et ſi filius meus *Eleaſar* ſit mecum, poſſum liberare omnes homines, quotquot fuerunt in mundo, a quo die ille creatus eſt; & hucusque. Et ſi ſit *Jotham* filius Uziæ nobiscum: poſſumus omnes in univerſum homines liberare, quotquot unquam fuerunt, inde a die, quo mundus creatus eſt, usque ad finem ejus. (*Gloſſa:* Quia rex Jotham juſtus erat, &

manſuetior reliquis regibus, & meritus erat per honorem, quem exhibebat patri ſuo: Et de eo dicitur Mal. I, 6. *Filius honoravit patrem.* Quia toto tempore, quo pater ejus erat leproſus, & ipſe judicabit populum terræ, ſicut ſcribitur 2 Reg, XV, 5. 2 Chron. XXVII, 21. *Et Jotham filius ejus judicabat.* &c. Non accipiebat ſuper ſe coronam regni, patre adhuc vivente: & omnia judicia, quæ judicabat, dicebat ea nomine patris ſui.) Item dixit Hiskias, dixiſſe R. Jeremiam, nomine R. Simeonis filii Jochai: Videbam filios עליוה cœnaculi, & niſi pauci facti erant: Si mille ſunt, ego, & filius meus ex eorum numero ſumus. Si centum ſunt; ego & filius meus ex eorum numero ſumus. Si duo ſunt; ego & filius meus, illi ſunt. Num autem usque adeo pauci ſint? Atqui dixit Rabba: Decies octies mille fuerunt generatio, quæ coram Deo Opt. Max. erat, quia dicitur Ezech. XLVIII, 35. *Circumquaque* 18000. &c. vid. mox infra, quæ hic ſequuntur.

Sanhedrin f. 97. 2. Dixit *Abai:* Non pauciores habet mundus 36. viris probis, qui qualibet generatione faciem Divinitatis ſuſcipiunt. (h. e. præſentiam Dei gratioſe cum hominibus habitantis debito modo venerantur:) quia dicitur Eſa. XXX, 18. *Beati omnes, qui exſpectant* לו *eum.* Vocula לו in numeris valet 36. Itane? Atqui dixit Raba: atrium, quod coram Deo Opt. Max. eſt, habet 18000. paraſangas, quia dicitur Ezech. XLVIII, 35 *Circumquaque 18000.* Reſpondeo; non eſſe contradictionem. Illud enim (de 36. probis,) intelligendum eſt de illis, qui aſpiciunt in ſpeculum ſplendidum: Hoc vero, (de atrio, 18000.) de illis, qui aſpiciunt in ſpeculum, quod non eſt ſplendidum. Et quid? Num tantus ſit eorum numerus, ut eorum ſint 36. Atqui dixit Hiskias, dixiſſe R. *Jeremiam,* nomine R. Simeonis filii Jochai: Videbam filios cœnaculi &c. vid. paulo ante, ex *Succa f. 45. 2,* ubi eadem leguntur. Poſt quæ hic ſequitur: Reſpondeo: non eſſe contradictionem; illud enim de 36. intelligendum eſt de illis, qui ingrediuntur בבר *cum licentia:* (*Gloſſa:* Qui opus habent, ut accipiant licentiam, quum igrediuntur, ad aſpiciendum in ſpeculum ſplendidum: illi non ſunt pauciores, quam 36. *Coccejus* ad Sanhedr. *p. 349 & 351.* putat rectius hoc בבר verti *cum filio.*) Hoc vero; intelligendum eſt de illis, qui ingrediuntur ſine licentia. (*Gloſſa:* de illis, qui non neceſſe habent impetrare demum intrandi licentiam; ſed per amplitudinem juſtitiæ ipſorum liberam habent poteſtatem atque privilegium pro libitu intrandi de illis, inquam, dubitatur, quod ſint numero.) Idem legitur in *Succa f. 45. 2.* De numero Salvandorum vid. etiam ſupra ad Matth. XIX, 14.

Lucæ XIII, verſ. 33.) Non poteſt propheta perire extra Hieroſolymam.

Quæ *Druſius* in Præterit. *p. 102.* hic allegat ex libro præceptorum *187, 1.* malo

Digitized by Google

malo ex ipſo fonte Talmudico proferre: *Sanhedrin f. 2.1:* In *Miſchna*, & *fol. 81. 2:* in *Gemara:* Non judicant, neque tribum (ad Idololatriam deficientem,) neque Prophetam falſum, neque Summum Sacerdotem, niſi per domum judicii LXXI. Virorum. Et dixit R. *Ada* filius Ahabæ Exod. XVIII, 22. *Omnem rem* דבר *magnam adducent ad te.* Scilicet verba, (vel res) magni viri.

LVCÆ CAP. XIV.

verſ. 5) Cujus veſtrum aſinus, aut bos in puteum cadet?

Joma f. 85. 1: In *Miſchna.* Dixit R. *Matthias* filius Charaſch: Qui dolet gutture ſuo, ei injiciunt, pharmacum intra os ipſius, in Sabbatho: quia periclitatur circa vitam, Omne autem periculum animæ pellit Sabbathum. Is, ſuper quo cecidit cumulus glumæ, ſi dubium eſt, ſitne ipſe ibi, nec ne; ſitne vivus, an mortuus; ſitne gentilis an Iſraelita; tamen aperiunt ſuper eo cumulum. Si invenerint eum vivum; aperiunt: ſin mortuum; relinquunt eum. Poſtea in *Gemara* notatur: traditur; Quouſque explorant, num adhuc vivat, nec ne? Uſque ad naſum ejus. Alii dicunt; uſque ad cor ejus. &c.

verſ. 8.) Ne accumbas in primum accubitum.

Aboth cap. 25. Filius *Ezai* dicebat: Deſcende e loco tuo per 2. aut 3. gradus, & ſede: Melius eſt, ut dicant tibi, aſcende: quam ut dicant tibi, deſcende: quia dicitur Prov. XXV, 7. *Quia melius eſt tibi, dicere, aſcende huc.*

verſ. 11.) Omnis exaltans ſeipſum, humiliabitur.

Vid. ſupr. ad Matth. XXIII, 12.

Sota f. 5. 1. Argute diſſeruit R. *Evira:* vel nomine R. Aſes, vel nomine R. Immi: Quicunque habet ſpiritum faſtu elatum, tandem parvus redditur. &c.

verſ. 18.) Cœperunt ſe excuſare omnes una.

Joma f. 36. 1. Tradiderunt **Rabbini:** Paupere & divite, & impio venientibus ad judicium, ut ſe coram Dei tribunali excuſarent, quare non ſtuduerint in Lege; dicebat pauperi Deus: Quare non ſtuduiſti in Lege? Eo reſpondente Pauper eram, & occupatus circa compa[illegible]la alimenta mea; regerebatur ei: Num forte pauperior eras Hillele? Di[illegible]nt de Hillele Seniore, quod ſingulis diebus laborabat, conductus mercede numi dicti טרעפעיק ſeu dimidii denarii (*Gloſſa:* moneta urbis, valens dimidium denarium.) Cujus nummi ſemiſſem unum dabat cuſtodi Scholæ, alterum autem ſemiſſem inſumebat

mebat in ſe & domeſticos ſuos alendos. Aliquando accidebat, ut, a nemine conductus nullam mercedem mereretur, nec haberet, quod daret cuſtodi Scholæ: Quare cuſtos Scholæ nolebat ei concedere, Scholam ingredi; Tum is, conſcenſa domo, ſuſpendens ſe deorſum, usque ad feneſtram (ſeu catarractam,) ſedebat ad orificium illius, ut audiret verba Dei vivi ex ore Schemajæ & Abtalionis. Perhibetur, eo ipſe die, diem Veneris, & Solſtitium hybernum fuiſſe, deſcendiſſeque ſuper ipſum nivem e Coelo. Aſcendente deinde columna auroræ, dicebat Schemaja ad Abtalionem: frater mi Abtalion, qui fit quod, cum quotidie domus illuminetur, hodie tamen caliget? Tum alter reſpondebat: forte dies nubiloſus eſt. Proſpiciebant ergo oculis ſuis per feneſtram, & videbant ſimilitudinem hominis in feneſtra hærentis. Aſcendebant, & nivem inveniebant, Hilleli incumbere nivem altitudine 3. cubitorum. Quem e nive extractum lavabant, & ungebant, & collocabant e regione rogi, dicentes: dignus hic eſt, ut profanetur propter eum Sabbathum.

Ad divitem coram Dei tribunali comparentem, negligentiam ſuam circa ſtudium Legis excuſaturum, dicebatur: Quare non ſtuduiſti in Lege? Eo reſpondente; quia dives eram occupatus in bonis meis ſervandis & augendis. Cui regerebatur: Num forte ditior fuiſti R. *Eleaſare?* Perhibetur de hoc R. Eleaſare filio Charſum, quod reliquerit ei pater ipſius mille urbes in terra, & totidem naves ejusdem valoris cum eis in mari: quotidie tamen ille, accepto utre farinæ, humerisque impoſito, ibat de urbe in urbem, & de regione in regionem, ad diſcendum Legem. Aliquando inventum eum ſervi ejus, cogebant eum ad operas publicas peragendum. (*Gloſſa:* ad operas Principi urbis præſtandas, quæ operæ pertinebant ad hunc ipſum R. Eleaſarem, qui erat urbis iſtius Dominus: Servi autem illi eum non cognoverant, quod eſſet dominus ipſorum, & putabant, dum eſſe ex civibus urbium ejus. Quia ipſis incumbebat procuratio iſtarum operarum urgendarum.) Quibus ille dicebat: quæſo a vobis, ſinite me ire & diſcere Legem. Cui illi reſpondebant: per vitam R. Eleaſaris filii Charſum, non ſinimus te. Dum autem in vita erat, non ibat, ut viſeret urbes iſtas, atque naves ſuas, ſed ſtudebat in Lege ſingulis diebus & noctibus.

Ad impium, qui veniebat ad tribunal Dei, ſe excuſatum ob neglectum ſtudium Legis, dicebatur: Quare non ſtuduiſti in Lege? Eo reſpondente; formoſus eram, & occupatus circa figmentum meum (implendam concupiſcentiam meam pravam:) Regerebatur ei: num forte formoſior eras Joſepho? Perhibetur de Joſepho juſto, quod uxor Potipheræ quotidie eum allexerit verbis & geſtibus. Veſtes, quas in gratiam ejus mane induerat, veſperi non

Digitized by Google

induebat: quas veſperi induerat, altero mane ejus gratia, aliis permutabat. Dicebat ad eum: obſecunda mihi (ſeu concumbe mecum.) Gen. XXXIX, 8. Cui ille reſpondebat: non facio. Regerente illa; *ſi non feceris, ego te ligatum carceri mancipabo:* reſpondebat ei Joſephus; *Dominus vinctos ſolvit.* Pſal. CXLVI, 7. Mirante ea, ſe depreſſuram, ejus ſtaturam: reſpondebat ei; *Dominus erigit depreſſos*, v. 8. Pergente illa comminari: ecce erutis oculis te occœcabo: reſpondebat ei; *Dominus aperit viſum cæcorum;* Ibid. Cum ea offerret illi 1000. talenta argenti, ut obſecundaret ſibi, & ſecum concumberet, tamen hoc recuſabat facere, ut concumberet cum ea in hoc Seculo: metuens, ne poſtea eſſet cum ea in Seculo futuro. Sic ergo deprehenſus eſt Hillel, condemnare pauperes; R. Eleaſar filius Charſum, condemnare divites, Joſeph, condemnare impios.

LVCÆ CAP. XV.

verſ. 10.) Gaudium coram Angelis.

Contrarium tradunt Talmudici de quibusdam catervis Angelorum, inſultantium apoſtaſiæ; in *Sanhedrin f. 38. 2.*

LVCÆ CAP. XVI.

verſ. 9.) Recipiant vos in æterna tabernalula. &c.

Baba Bathra f. 10. 1. Omnis eleemoſyna, quam Iſraëlitæ faciunt in hoc mundo, ſunt pax magna, & advocati maximi inter ipſos & patrem ipſorum Cœleſtem.

verſ. 13.) Nemo ſervus poteſt duobus Dominis ſervire.

Sanhedrin f. 103. 2: Rex Amon introduxit idolum in Sanctum Sanctorum: quia dicitur Eſa. XXVIII, 20. *Quia brevius eſt ſtratum, quam ut redundet, & fuſa imago anguſtior eſt, quam ut colligatur.* Dixit R. Samuel filius Nachmani, dixiſſe R. *Jonathanem:* Brevius eſt ſtratum iſtud, (*Gloſſa:* domus Sanctuarii,) quam ut principatum agunt ſuper eo duo ſocii ſimul. (*Gloſſa:* Divinitas & imago vultus iſtius.) Quod eſt: *Et fuſa imago* צָרָה (Talm. exponit:) *æmula* eſt, לְהִתְכַּנֵּס *ad colligendum ſe?* *Ibid.* Dixit R. Samuel filius Nachmani: Cum R. Jonathan inter legendum perveniebat ad hunc textum plorabat: (ita ingemiſcens, & dicens:) Ah, quod ei, de quo ſcribitur Pſal. XXXIII, 7. כּוֹנֵס *colligens quaſi cumulum aquam maris:* facta ſit fuſa imago pro צָרָה æmula! *Gloſſa:* inſtar mulieris, quæ facta eſt æmula ſociæ ſuæ in bigamia,)

Lucæ XVI, verſ. 22.) *Aſportari ab Angelis in ſinum Abrahæ* &c.

Kidduſchin f. 72. 1. *Ada* filius Ahabæ erat in loco dicto Akra Agma: hodie ſedet in ſinu Abrahami (*Gloſſa:* Aliqui dicunt per hoc intelligi, hodie mortuus eſt: mihi videtur, per hoc ſignificari; eum ingreſſum eſſe hodie fœdus circumciſionis.)

verſ. 23.) *Exiſtens in tormentis.* &c.

De Gehenna, ejusque igne vid. Inf. ad Jacob. I, 13.

verſ. 25.) *Recordare, quia bona tua accepiſti in hac vita.*

Aboth cap. 12. Sicut homo non diſtribuit mercedem ſuam ſocio ſuo in hoc Seculo: ita etiam non diſtribuit mercedem ſuo ſocio in Seculo futuro: quia dicitur Eccl. IV, 1. *Ecce lacrymæ oppreſſorum, & non erat illis conſolator. Et e manu opprimentum eos, vires: & non erat illis conſolator.* Quare bis poſitum eſt; *& non erat illis conſolator?* Per hoc intelliguntur filii hominis, qui edunt & bibunt, & proſperantur per filios & filias in Seculo præſenti: Sed in Seculo futuro non eſt illis conſolator. Nam ſi quid furto ablatum ſit ab homine, aut ſi mortuus ſit ei aliquis defunctus, veniunt filii ejus, & fratres, & conſolantur eum. Ne quis putet, forte etiam in Seculo futuro taliter fiet; ideo notanter dicendum erat, Eccl. IV, 3. *Etiam filius & frater non eſt ei* &c.

Qui hic divites ſunt; ibi dolent: qui hic pauperes ſunt, & dolent; ibi conſolationem percipiunt. vid. ſupr. ad Matth. XIX, 30. ex *Baba Bathra f. 10. 2.* Et *Berachoth f. 61. 2.* Dixit *Raba:* Non creatus eſt mundus, niſi pro impiis perfectis, (*Gloſſa:* pro his creatum eſt Seculum præſens: quia nihil habent de Seculo futuro, & debent accipere mercedem ſuam hic, ut Achab, qui fuit dives valde, 1. Reg. XX, 3.) aut pro juſtis perfectis. (*Gloſſa:* Seculum futurum creatum eſt pro juſtis perfectis: quia nihil habent prorſus de Seculo hoc præſenti: ut R. Chanina filius Duſæ, qui projecerat ſibi in cabum ſiliquas, quibus veſceretur, de uno die Veneris, in alterum.) Dixit Raba: Cognoſcat homo ipſe per ſe, num ſit juſtus perfectus, nec ne. Dixit Rabus: Non creatus eſt mundus, niſi pro Achabo filio Omri, & pro R. Chanina filio Duſæ. Pro Achabo filio Omri, mundus hic præſens: pro R. Chanina, filio Duſæ, autem mundus futurus.

verſ.

Digitized by Google

verſ. 30.) *Si quis ex mortuis redierit.*

De *Achar* ex Gehenna liberato *vid.* ſupra ad Matth. VII, 24.

LVCÆ CAP. XVII.

verſ. 6.) *Si dixeritis Sycamino eradicator & plantator* &c.

Baba Mezia f. 59. 2: Traditur, die quodam. R. Elieſer pro ſua ſententia confirmanda reſpondiſſe omnes reſponſiones quæ ſunt in mundo, & tamen eas non receptas eſſe ab illis. Quibus tamen reſpondebat: ſi Halacha ſeu juris ſententia obtinet Secundum meam ſententiam, arbor iſta ſiliqua arguat. Quo dicto ſtatim eradicata arbor iſta ſiliqua e loco ſuo, translata eſt alio per 100. cubitos. Illis autem reſpondentibus ei: non ſolere adduci rationem ex arbore ſiliqua: iterum dicebat eis. Si juris ſententia obtinet ſecundum me, foſſa iſta plena aquis fluens arguat. Quo dicto, aqua iſtius foſſæ fluxu contrario retroceſſit. Illis autem iterum replicantibus: non ſolere adduci rationem ex foſſa aquæ: regerebat eis; Si juris ſententia, non eſt ſecundum me, parietes Scholæ arguant: Quo dicto, inclinarunt ſe parietes Scholæ ruinam minitantes.

verſ. 10.) *Quum feceritis omnia præcepta vobis, dicite: Servi inutiles ſumus.* &c.

Aboth cap. 5. Antigonus vir סוכו Soco accepit (Legem) a Simeone illo juſto. Ipſe dicebat ad ſuos diſcipulos: Ne ſitis ut ſervi, qui ſerviunt domino eo fine, ut accipiant præmium: ſed eſtote, ut ſervi, qui ſerviunt domino, non eum in finem, ut accipiant præmium; & ſit timor Dei ſuper vobis; ut merces veſtra dupla ſit in futurum contingens. Antigono viro Soco erant duo diſcipuli, qui ſtudebant repetendo verba ejus; quæ repetendo inculcabant diſcipulis, & diſcipuli diſcipulis ſuis. Exſugebant & accurata ſubtilitate inquirebant ea perſequuti, & dicebant: quid movis patres noſtros, ut dicerent; poſſibile eſt, ut faciat operarius opus ſuum toto die, nec tamen tollat mercedem ſuam veſperi. Sed, ſi agnoviſſent patres noſtri, quod ſit Seculum (aliud futurum,) quodque ſit reſurrectio mortuorum, non ita dixiſſent. Quare exſurgebant & exponebant ex Lege, & eruperunt ex illis duæ Sectæ *Sadducæorum.* & *Baitboſæorum.* Quorum illi dicti ſunt Sadducæi, & nomine Autoris ſui *Zadok*; hi autem, Baithoſæi, de nomine Autoris ſui *Baitbos:* qui quanquam utebatur toto vitæ ſuæ tempore, vaſis argenteis & aureis, non tamen mens ejus ea de cauſa ſuperbia intumeſcebat: ſed Baithoſæi dicunt: traditione acceptum eſſe, (quaſi Zadok dixerit;) domus,

Digitized by Google

domus, ſeu Secta Phariſæorum ſeipſos dolore afficiunt in Seculo hoc, cum tamen nihil quicquam illis reſtet in Seculo futuro.

Succa f.28.1. Baba Batbra f.134.1. Abotb cap.13.; Tradiderunt Rabbini: Octoginta diſcipulos habebat *Hillel* Senex: 30. illorum digni erant, ut ſuper eis habitaret Divinitas, ut ſuper Moſe Magiſtro noſtro: Et 30. illorum digni erant, ut ſtaret illis Sol, ſicut Joſuæ filio Nun: Viginti erant intermedii: Maximus omnium illorum erat *Jonathan* filius Uzielis: (autor Targum, ſeu Chaldaicæ Bibliorum translationis.) Minimus omnium illorum erat *Rabban Johannes* filius Zachai. Dictum perhibetur de iſto Rabban Johanne filio Zachai, quod non reliquerit textum Biblicum, & Miſchnam, & Gemaram, & Halachas, & Aggadas, ſubtilitates Legis, & ſubtilitates Scribarum, argumenta a minori ad majus, argumenta a paribus, revolutiones, (*Gloſſa:* ſupputationem motus Solis & Lunæ,) & Gematrias, (h. e. Cabbaliſticas textus Sacri explicationes per numeros inſtitui ſolitas,) confabulationem dæmonum, confabulationem palmarum, (*Gloſſa:* de his duobus neſcimus, quid ſit;) parabolas a botris, parabolas a vulpibus deſumtas, rem magnam, & rem parvam; rem magnam, ſcilicet opus currus ab *Ezechiele* deſcripti *cap. 1.* rem parvam, ſcilicet omnes eſſentias Abai & Rabæ (h. e. omnia quæſita & diſputata iſtorum doctorum) ad implendum id, quod dicitur Prov. VIII, 21. *Ut hæreditatem rei eſſentiæ dem amantibus me, & theſauros eorum impleam.* Et quid? poſtquam minimus eorum omnium tantus exſtitit: maximus ergo illorum omnium quanto magis? Dictum perhibetur de eo *Jonathane* filio Uzielis: quod ea hora, qua ſedebat, & ſtudebat in Lege, quælibet avis, quæ volabat ſuper ipſum, ſtatim comburebatur. (*Gloſſa:* Quia Angeli Miniſterii erant circa ipſum, & congregabantur, ad audiendum verba Legis ex ore ejus.) Rabban Johannes filius Zachai dicebat: ſi feciſti Legem tuam multum, ne præſumas bonum tibi ipſi: (ne ideo tibi nimium arroges,) Nam ad hoc ipſum formatus es: Non enim formatæ ſunt creaturæ aliam ob cauſam, niſi ut ſtudeant in Lege.

verſ. 20.) Regnum Dei non venit cum obſervatione.

Berachoth f.58.1. Tradiderunt *Rabbini:* Si quis videat Sapientes Iſraëlitarum, debet dicere: Benedictus qui diſtribuit de Sapientia ſua, timentibus ipſum. Si videat Sapientes nationum mundi, debet dicere: Benedictus, qui dedit de Sapientia ſua, carni & ſanguini. Si quis videat Reges Iſraëlitarum, debet dicere: Benedictus, qui diſtribuit de gloria ſua, timentibus ipſum: Si videat reges nationum mundi, debet dicere: Benedictus, qui dedit de gloria carni & ſanguini. Dixit R. *Johannes:* Semper homo curam adhibeat, ut

currat

currat in occurſum regum Iſraelis, neque in occurſum regum Iſraëlis, neque in occurſum regum Iſraëlis non tantum; ſed vel ſaltem in occurſum regum populorum mundi. Nam ſi merebitur, (*Gloſſa:* Seculum futurum, & videbit gloriam regis Meſſiæ;) diſcernet examine probe inſtituto, inter reges Iſraelitarum, & reges populorum mundi. (*Gloſſa:* diſcernet, quanto plus gloriæ ſit accipientium mercedem pro præſtitis præceptis, quam erat gloria populorum in hoc mundo.) R. *Scheſchath* cœcus erat: toto mundo occurſo ſuo honorantibus faciem regis, ſurgebat, & ibat cum illis R. Scheſchath. Inveniebat eum aliquis hæreticus, qui dicebat ei: Hydriæ (integræ) ad fluvium eunt hauſtum aquas: vaſa fracta quorſum? (*Gloſſa:* Quaſi diceret: quare eunt, & tu quoque: quia tu cœcus es, neque videbis eum, quorſum ibis?) Reſpondebat ei: Veni, vide: quia novi melius, quam tu. Tranſeunte ergo turma prima, cum ſtrepitus eſſet, dicente ei iſto hæretico: reſpondebat ei R. Scheſchath: nondum venit. Tranſeunte turma ſecunda, cum ſtrepitus eſſet, dicente ei iſto hæretico; nunc venit Rex; reſpondebat ei R. Scheſchath; nondum venit rex. Tranſeunte turma tertia, cum eſſet ſilentium, dicebat ei R. Scheſchath: certum eſt, jam venire regem. Cui dicente hæretico iſto: Unde tibi conſtat hoc? Reſpondebat ei: Quia regnum terreſtre eſt inſtar regni Cœlorum, (vel Dei;) de quo ſcribitur I Reg. XIX, 11. *Exi, & ſtabis in monte coram Domino, & ecce Dominus tranſit, & Spiritus magnus rumpens montes, & frangens petras, ante Dominum. Non in Spiritu Dominus erat. Et poſt Spiritum terræ motus. Non in terræ motu Dominus erat. Et poſt terræ motum ignis: Non in igne Dominus erat. Et poſt ignem, vox ſilentii tenuis,* &c.

verſ. 22.) Cum deſiderabitis unum dierum filii hominis videre.

vid. ſupra ex *Sanhed. f. 89 2.*

LVCÆ CAP. XIX.

verſ. 8.) Si quid alicui per fraudem rapui, &c.

Baba Kama f. 94 2. Tradiderunt Rabbini: Raptores & mutuo dantes in uſuram, quum reſtituerunt, non recipiunt ab eis! Et qui recipit ab eis, is animo Sapientum non ſatisfacit. Dixit R. Johannes: In diebus Rabi tradita eſt *Miſchnica* hæc traditio: Exemplum eſt de homine aliquo, qui voluit agere pœnitentiam, cui dicebat uxor ipſius: Stulte, ſi tu agis pœnitentiam, ne quidem balteus tibi proprius manebit. Quare impeditus eſt, ne ageret pœnitentiam. In ea ipſa hora edixerunt: Raptores & mutuo dantes in uſu-

ram, quum reſtituerunt, non tamen recipiunt ab eis; & qui recipit ab eis, is animo Sapientum non ſatisfacit.

LVCÆ CAP. XXIII.

verſ. 12.) Facti ſunt ea die Pilatus & Herodes amici, antea inimici.

Sanhedrin f. 105. 1. Occaſione ſocietatis initæ inter Moab & Midian adverſus Iſraelitas, Num. XXII, 7. dicitur eſſe Traditio: Midianitæ & Moabitæ nunquam inter ſe pacem coluerunt: (quia dicitur Gen. XXXVI, 35. *Percutiens Midian in agro Moab.*) En habe apologum de duobus canibus paſtoralibus, qui erant alter alteri indignabundi. Invadente autem lupo alterum eorum, dicebat alter, niſi eum juvem, hodie occiſo eo, cras me invadet. Quare ambo lupum adorti, occiderunt. Dixit R. Papha: Hoc ipſum eſt, quod vulgari adagio dicitur: muſtela & felis, quando faciunt nuptias, augetur infortunium.

verſ. 31.) Si in virido ligno hoc faciunt, quid fiet in arido?

Sanhedrin f. 93. 1. Dicitur *Jeſua Summus Sacerdos*, una cum Zedekia (de quo Jerem. XXIX, 21.) & Echab, a Nebucadnezare projectus fuiſſe in fornacem ignitam, duobus illis combuſtis, nihil aliud damni paſſus eſſe, quam quod veſtes ejus adurerentur, quia dicitur Zachar. III, 1. *Et oſtendit mihi Jeſuam Summum Sacerdotem, ſtantem coram Angelo Domini, &c.* Et ſcribitur v. 2. *Et dixit Dominus ad Satanam: increpet te Dominus, o Satan! &c. Annon hic eſt titio?* (*Gloſſa:* Sicut titio aduritur in ſuperficie tantum: ita etiam hic adurebatur.) Quo facto, quærebat ex eo Nebucadnezar: novi te juſtum eſſe: Sed quare parum emolumenti a te lædendo accepit ignis? (*h. e.* quare ſaltem aliquid damni ignis intulit, læſis veſtibus?) Cum tamen ne tantillum quidem emolumenti accipere potuerit ab Hanania, Miſaele, & Aſaria; quorum ne veſtes quidem aduſtæ ſunt? Cui ille reſpondebat: Scilicet, quia illi tres erant (juſti;) ego autem unicus duntaxat eram. Atqui, regerebat Nebucadnezar, Abraham unicus exiſtebat, & tamen ſalvus & integer evadebat ignem, (in quem a Nimrod idololatra dicitur in Ur Chaldæorum conjectus fuiſſe.) Ad quod Jeſua reſpondebat: Ibi, cum Abrahamo, non erant impii: (Quales duo mecum erant:) quare igni nulla data erat poteſtas urendi: Hic autem mecum erant duo impii, quare igni data erat poteſtas urendi. Atque hoc ipſum eſt, quod vulgari adagio dici ſolet: Duobus titionibus aridis datis, unoque viridi; aridi comburunt viridem.

verſ.

Digitized by Google

verſ. 43.) *Hodie mecum eris in Paradiſo.*

Vid. infra 2. Corinth. XII, 4.

verſ. 54.) *Et dies erat Paraſceves.*

Vid. ſupra & tractat. *Sanhedr. f. 43. 1.* Traditio eſt: Die Paraſceves Sabbathi.

LVCÆ CAP. XXIV.

verſ. 13.) *Cui nomen Emmaus.*

Forſan hic locus idem cum eo, cujus ſit mentio in *Erachin f. 10. 1.* Ex loco dicto עמאום Emaus, Sacerdotes ducebant filias eorum in uxores, ad Sacerdotium?

JOHANNIS CAP. III.

verſ. 1.) *Homo Phariſæus nomine Nicodemus.*

An hic idem ſit, cum נקדימון Nakdimon, ſeu Nicodemo, cujus mentio ſit aliquoties in Talmud, non immerito dubitatur. De eo leguntur ſequentia in *Gittin f. 56. 1:* Cum Veſpaſianus Hieroſolymam obſidebat tres annos, erant in ea tres illi divites, (1) Nicodemus filius Gorion, (2) Filius Kalbæ Sabuæ, & (3) filius Zizith Hakkæſeth. *Nakdimon* filius Gorion ita dictus erat: quia נקדה perforatus ei erat Sol, propter ipſum. (*Gloſſa:* legit נקדה perforatus erat, ſeu ex diſpulſis nubibus ortus erat.) &c. Habebant tres hi divites tantam commeatus copiam, ut unus eorum diceret ad Rabbinos: ego alam eos tritico & hordeo. Alter autem diceret: ego, quæ pertinent ad vinum & oleum, ſuppeditabo. Tertius autem diceret: ego, quæ ad ligna pertinent, ſubminiſtrabo. &c. Habebant 3. illi divites tantam copiam commeatus tritici, hordei, vini, & ligni, ut potuiſſent omnes cives Hieroſolymitanos 21. annos ſuſtentare.

Taanith f. 19. 2. Tradiderunt Rabbini: Aliquando aſcendentibus omnibus Iſraëlitis ad Feſtum ſolenne Hieroſolymam, non ſuppetente eis aqua, quam biberent, ibat Nicodemus filius Gorion, ad dominum aliquem, dicens ad eum: Commoda mihi duodecim receptacula aquarum fontanarum pro eis, qui aſcendunt Hieroſolymam, & ego tibi viciſſim dabo totidem fontes plenos aquis. Si autem tibi non dem, ecce ego in me recipio, me daturum tibi duodecim talenta argenti: præfigebatque ei tempus rei præſtandæ. Poſt-

Digitized by Google

quam adveniſſet præfixum illud tempus, nec tamen adhuc deſcendiſſent pluviæ in tempore orationis matutinæ, mittebat vir ille aliquem ad Nicodemum, qui diceret ei: mitte mihi aut promiſſas aquas, aut pecuniam, quam mihi ex pacto debes. Remittebat ei Nicodemus aliquem, qui diceret: adhuc mihi tempus eſt toto die, quem ex pacto præfixi mihi. Circa meridiem iterum vir ille mittebat aliquem ei, qui diceret: mitte mihi aut aquas, aut pecuniam, quam mihi ex pacto debes. Remittebat ei, qui diceret: adhuc mihi eſt mora in die. Sub tempus Minchæ (circa ineuntem veſperam, hora circiter tertia vel quarta) mittebat denuo, qui diceret ei: mitte mihi aut aquas, aut pecuniam, quam ex pacto debes mihi. Cui ille remittebat, qui diceret: eſt mihi adhuc mora in die. Quo audito, ſubridens ille Dominus, dicebat: toto anno non deſcenderunt pluviæ, & nunc deſcenderent? Ingreſſus ergo in balneum cum lætitia, jam quaſi de certo obtenta illa pecunia ſibi gratulabatur. Eo usque exſpectaverat Nicodemus ille, dum cum lætitia ſua hic ingreſſus erat in balneum; tum ipſe ingreſſus in domum Sanctuarii, quum dolens, obvelato capite, ſtans in oratione coram Deo in hæc verba erupiſſet: Domine mundi; manifeſtum & notum eſt coram te, me hoc non feciſſe ad gloriam meam, neque ad gloriam domus paternæ; ſed feciſſe ad gloriam tuam, ut invenirentur aquæ adſcendentibus Hieroſolymam ad feſta ſolennia. Quo dicto, ſtatim colligati erant Cœli nubibus, & deſcendebant pluviæ, usque dum implerentur 12. illi fontes aquarum, & redundarent. Egreſſo domino illo e balneo, Nicodemus e domo Sanctuarii egreſſus, alter alteri occurrebat; tum Nicodemus ad dominum illum dicebat: da mihi pretium aquæ ſuperfluæ, quod penes me habeo. Cui ille reſpondebat: certo ſcio, Deum Opt. Max. non condemnaſſe mundum, nimiis pluviis immiſſis, niſi tui cauſa: ſed nunc habeo fiduciam adverſus te, quod velim a te acceptam efferre pecuniam promiſſam: quia jam occidit Sol; (Quia cum præ nimium ſpiſſis nubibus nemo videre poterat,) & pluviæ meis viribus deſcenderunt. Denuo ergo Nicodemus ingreſſus in domum Sanctuarii, obvelato capite, ſtans coram Deo in Oratione, in hæc verba erumpebat: Domine mundi, notum fac, quod habeas dilectos in mundo tuo. Quo dicto, ſtatim, depulſis nubibus, Sol iterum ſe conſpiciendum exhibebat. Ea ipſa hora dicebat ad Nicodemum dominus ille: niſi perforatis nubibus Sol iterum apparuiſſet, habuiſſem fiduciam contra te, efferendi e manibus tuis, mihi a te promiſſam pecuniam.

JOHAN-

JOHANNIS CAP. IV.

verſ. 9.) Non commercium habent Judæi cum Samaritanis.

Sanhedrin fol. 63. 2. Ad verba *Miſchnæ:* Idololatra, qui votum concipit in nomine Idoli violat præceptum negativum: notatur in Gemara. Unde hoc probamus? Quia Traditio eſt, Exod. XXIII, 13. *Et nomen Deorum aliorum non commemorabitis.* Quia non dicet homo: cuſtoditur mihi (hoc donum,) per modum Idoli hujus N. N. *Et non audietur ſuper ore tuo,* quia non concipiet votum in nomine ejus, neque autor erit alienigenis, ut votum concipiant in nomine ejus, & id exſolvant in nomine ejus. *Alia Expoſitio: Non audietur ſuper ore tuo:* interdictum hoc eſt datum ſeducenti & impellenti. De ſeducente in confeſſo eſt: ſcribitur Deut. XIII, 11. *Et omnes Iſraëlitæ audiant, & timeant.* Sed quod interdictum ſit datum impellenti, & ne quis autor ſit alienigenis, votum concipere in nomine ejus, idque exſolvere in nomine ejus; juvat eum ita ſentientem, quod pater Samuelis dixit; Vetitum eſt homini ſocietatem inire eum Cutthæo (Samaritano) (ita ſcribitur in exemplari Baſileenſi. Sed in Amſtelodam: cum Gentili, ſeu Chriſtiano,) ne forte obligetur ei ad juramentum, & juret per idolum ſuum, cum tamen Deus dicat, ibid: *Non audietur ſuper ore tuo.*

Megilla f. 28. 1. אבוי Aboh filius איהי Ihi, & מנימין Minjamin filius Ihi: unus dixit; eveniat mihi, ut nunquam aſpiciam Cutthæum: Alter autem dixit; eveniat mihi, ut nunquam ſocietatem ineam cum Cutthæo.

verſ. 27.) Cum viderent eum muliere Samaritana loquentem, &c.

Berachoth f. 43. 2. Tradiderunt Rabbini: Sex res ſunt dedecori Studioſo Sapientiæ. (1) Ne prodeat in forum, quum ipſe aromatibus conditus eſt. (2) Ne prodeat ſolitarius, noctu. (3) Ne prodeat indutus calceis reſartis. (4) Ne confabuletur cum muliere in foro. (5) Ne accumbat cum Societate populorum terræ. Et (6) Ne ingrediatur poſtremus in Scholam. Aliqui autem dicunt: Etiam ne incedat inceſſu craſſo, ſeu ſuperbo; & ne eat ſtatura erecta.

(1) *Ne prodeat in forum, quum ipſe aromatibus conditus eſt.* Dixit R. Ada filius R. Chaiæ filii Abbæ; dixiſſe R. Johannem: in loco, ubi ſuſpecti ſunt concubitus maſculini. (*Gloſſa:* aromatibus condiunt ſe ipſos, ut concupiſcant ſe.) Dixit R. Scheſchath: non dicimus, niſi de veſte ejus: ſed de corpore ejus, ſudorem facit tranſire ei (balſamum.) Dixit R. Papha: & pi-

lus ejus, ut veſtis ejus videtur eſſe. (*Gloſſa:* in qua non invenitur ſudor.) Aliqui autem dicunt; ut corpus ejus videtur eſſe (*Gloſſa:* in quo invenitur ſudor.)

(2) *Ne prodeat ſolitarius, noctu.* Propter ſuſpicionem ſcortationis. Non autem dicimus, niſi de eo, cum non præfixum eſt alicui tempus a magiſtro ſuo, ſe velle docere eum noctu, ſed cum præfixum eſt ei tempus tale, certo conſtat, eum venire ad hoc ipſum tempus.

(3) *Ne prodeat indutus calceis reſartis.* Auxiliatur ei ſecundum R. Chaiam filium Abbæ: quia dixit R. Chaia filius Abbæ: dedecorum eſt Studioſo Sapientiæ, ſi prodeat indutus calceis reſartis. Itane? Atqui R. Chaia filius Abbæ, prodiit. Dixit Mar *Zuba* filius R. Nachmanis: ne prodeat indutus calceis, in quibus ſunt aſſumenta ſuper aſſumentis. Et non dicimus, niſi cum aſſumentum eſt in obſtragulo: Sed cum aſſumentum eſt in ſolea, nihil id curamus. Et non dicimus, niſi in via (publica:) ſed ſi domi talibus calceis indutus ſit, nihil id curamus. Et non dicimus; niſi cum dies ſereni ſunt. Sed ſi dies ſint pluvii; nihil id curamus.

(4) *Ne confabuletur cum muliere in foro.* Dixit R. *Chasda:* Ne quidem tunc, ſi ea ſit uxor ipſius. Traditio etiam talis eſt: Ne quidem tunc, cum ea eſt uxor ejus; & ne quidem tunc, cum ea eſt ſoror ejus: quia non omnes ſunt periti propinquarum ejus, & facile eum ſuſpectum habent alicujus impudicitiæ.

(5) *Ne accumbat cum ſocietate populorum terræ.* Quæ ratio? Forte evenit, ut trahatur poſt eas, (ut mores eorum ſequatur.)

(6) *Et ne ingrediatur poſtremus in Scholam.* Ideo, quia vocant eum pigrum. Aliqui autem dicunt: Etiam ne incedat inceſſu craſſo: quia dixit Mar: Inceſſus craſſus auffert partem unam de 500. e lumine oculorum hominis. Quodnam eſt remedium ejus? Si repetat ſanctitatem, quæ eſt inter Solem. (*Gloſſa:* Si bibat calicem Sancti in Sabbatho, noctu.) Et ne eat ſtatura erecta: quia dixit Mar: Qui incedit ſtatura erecta, ſaltem 4. cubitis, perinde eſt, ac ſi premeret divinitatem: quia ſcribitur Eſa. VI, 3. *Plena eſt tota terra gloria ejus.*

Joh. IV, verſ. 53.) Similis hiſtoria legitur in *Berachoth f. 32. 2.* de filio Rabban Gamalielis a R. Chanina abſente ſanato.

JOHAN-

JOHANNIS CAP. VI.

verſ. 1.) *Mare Tiberiadis.*

Megilla f. 6. 1. Dixit R. Johannes: quum eſſem puer, dixi rem, quam interrogavi a Senioribus, & res comperta eſt, ſecundum meam ſententiam. Per חַמַּת *Chammath* Joſ. XIX, 35. intelligitur Tiberias: Quare autem vocatum eſt nomen ejus *Chammath?* Propter חמי thermas Tiberiadis. Per רַקַּת *Rakkath*, Ibid. intelligitur Siporium. Quare autem vocatur nomen ejus Rakkath? Quia urbs illa in altum ſuſpenſa eſt, ut רקתא *Rakkatha*, h. e. littus fluminis. *Gloſſa:* quod altius eſt fluvio: ita etiam Siporium ſitum eſt in cacumine montis, Per כִּנֶּרֶת *Cinnereth*, ibid. Intelligitur Geneſareth. Quare autem vocatur nomen ejus *Cinnereth?* Quia dulces ſunt fructus ejus, ut dulcis eſt ſonus כינרי cithararum. Dixit *Raba;* Num eſt ſecundum eum, qui dixit Rakkath non eſſe Siporium? Atqui cum moritur homo magnæ autoritatis hic (in Babylonia,) plangunt ei ibi, Tiberiade, hunc in modum: Magnæ autoritatis eſt ille in ששך Scheſchach (*Gloſſa:* h. e. Babylonia: per permutationem literarum את ב״ש, h. e. Ethbaſch,) & nomen eſt ei in Rakkath. Et quum afferunt capulum eo. (*Gloſſa:* quum avehunt capulum defuncti ex Babylonia, ut ſepeliant eum in Tiberiade; plangunt eum hoc in modum: O qui amatis ſuperſtites ex Iſraelitis, cives Rakkath, exite, & accipite occiſos profunditatis. (*Gloſſa:* defunctos profundæ Babyloniæ.) Mortuo R. Zira (*Gloſſa:* qui ex Babylonia in terram Iſraël aſcenderat, ibique, Tiberiade, mortuus erat,) ſi exorſus eſt dicere Siticen aliquis ſuper eo: terra Sinear concepit & peperit (defunctum R. Ziram:) terra צבי capreæ (h. e. Iſraëlitica) educavit delicias terræ Sinear. Væ nunc illi, dixit Rakkath: quia amiſit vas ſuum deſideratiſſimum! Sed dixit Raba: Per *Chamath* Joſ. XV, 35. intelligi חמי thermas Geraris. Per *Rakkath* intelligi Tiberiadem. Per *Cinnereth* intelligi Geneſareth. Quare autem vocatur nomen ejus Rakkath? Quia etiam ריקנים inanes (ſeu vacui ſapientia,) qui ſunt in ea, pleni ſunt præceptis, ut malum Punicum. R. Jeremias dicit; Rakkath eſſe nomen ejus. Quare autem vocatur nomen ejus טבריא h. e. umbilico, ſeu medio terræ Iſraëlis. Raba dicit: Rakkath eſt nomen ejus. Quare autem vocatur nomen ejus שבריא Tiberias? Quia טובה ראיתה bonus, ſeu pulcher eſt aſpectus ejus: (Scilicet, propter hortos & pomaria, quæ ibi fuerunt.) In *Bereſchith Rabba Sect. 23.* tamen dicitur: Tiberiadem dictam eſſe a nomine *Tiberii Imperatoris.*

verſ. 51.) *Panis, quem ego dabo, eſt caro mea.* &c.

Sanhedrin f. 59. 2. R. Juda filius Thimæ dicebat: Homo primus accumbebat in horto Eden, & Angeli miniſterii aſſabant ei carnem, & percolabant ei

vinum:

vinum: In quem intuitus videnſque ſerpens gloriam ejus, invidebat ei ibi carnem cœlitus deſcendentem. Quid? daturne caro cœlitus deſcendens? Imo. Ecce enim cum R. *Chilpetha* iter faceret, occurrebant ei aliqui leones, qui rugitu coram ipſo edito videbantur devoraturi ipſum. Dicente autem eo Pſalm. CIV, 21. *Leones juvenes rugiunt ad rapinam:* deſcendebant ei duo femora, quorum alterum comedebant leones; alterum relinquebant ei. Quod cum attuliſſet in Scholam, quærentibus de eo Scholaribus; eſſetne res munda, an immunda? Reſpondebat: nulla res immunda deſcendit cœlitus. Quærebat R. Zira ex R. Abhu: Si deſcenderet ei ſpecies aſini, quorſum illud? (Nonne palam eſſet res immunda & prohibita?) Cui reſpondebat: יארוד נאלא Draco ſtulte; ecce dictum tibi; nullam rem immundam deſcendere cœlitus.

Joh. VI. verſ. 22.) Et in Sabbatho circumciditis hominem.

Schabbath f. 132. 1. Ratio R. Elieſeris eſt: quia dixit textus Lev. XIII, 3. *Et in die octava circumciditor caro præputii ejus:* Et vel etiam in Sabbatho. Et ſcripſiſſet Deus, in circumciſione, & veniſſent illa, & confeciſſent rem exinde: ideo, quia opponi poteſt; Quid ad circumciſionem? Quia ut ſic ita ſunt ſuper ea tredecim fœdera. (*Gloſſa:* tredecim voces ברית fœdus dictæ ſunt de Abrahamo in ſectione circumciſionis Gen. XVII.) Vel, invito te, non diſſentiunt Rabbini ſuper ea, niſi de legitimantibus circumciſionem. Et de communi omnium ſententia ſtatuitur, quod pellat Sabbathum: unde nobis probatur? Dixit *Ula:* Eſſe Halacham (rem conſtare traditione patrum:) Et ſic dixit R. Iſaac; eſſe Halacham. Regero ego: Unde probatur de apertione animæ, (h. e. eis, quæ ad vitæ conſervationem pertinent,) quod pellat Sabbathum? R. Elieſer filius Aſariæ dicit: Si circumciſio, quæ eſt unum ex membris hominis, pellit Sabbathum; quanto magis id verum erit de apertione animæ, quod pellat Sabbathum? &c.

R. Iſmaël dicit: Res magni æſtimanda eſt circumciſio: quia pellit Sabbathum, tam grave præceptum. R. Joſua filius Korchæ dicit: Res magni æſtimanda eſt circumciſio: quia non ſuſpenſa erat Moſi, juſto iſti, ſaltem plenitudine horæ. (*Gloſſa:* Quia omnia merita Moſis non conſtiterunt ei ea hora, qua remiſſum ſe geſſerat in circumciſione diſpenſanda: quia dicitur Exod. IV, 24. *Et erat in via, in diverſorio,* &c.) R. Jeremias dicit: Res magni æſtiſtimanda eſt circumciſio: quia pellit plagas terræ. (*Gloſſa:* Quia ſcribitur Lev. XII, 3. *Et in die octavo circumciditor.* Non obſtante, ſi ibi habeat populum albam.) &c. Et paulo poſt.

Neda-

Digitized by Google

Nedarim f. 32. 1. Traditio. Ribbi dicit: Res magni æſtimata eſt circumciſio: quia haud reperias ullum, qui tantam operam dederit obſervandis præceptis, quantam Abraham pater noſter, nec tamen ille vocatus *eſt integer*, niſi propter circumciſionem: quia dicitur Gen. XVII, 1. *Ambula coram me, & eſto integer.* v. 2. *Et dabo fœdus meum inter me & te.* Alia expoſ. Circumciſio eſt res magni æſtimanda: quia pondere ſuo æquatur omnibus in univerſum præceptis. Nam dicitur Exod. XXXIV, 27. *Quia juxta os verborum iſtorum*, &c. Aliter: Circumciſio eſt res magni æſtimanda, quia, niſi eſſet circumciſio, non perſiſterent Cœlum & terra: quia dicitur Jerem. XXXIII, 25. *Si non fœdus meum; die & nocte* &c. Diſſentit tamen R. Elieſer, qui dicit: Res magni æſtimanda eſt Lex: quia niſi Lex eſſet, non perſiſterent Cœlum & Terra: quia dicitur; *Si non fœdus meum die & nocte, ſtatuta Cœli & terræ non poſſuiſſem.* Ibid. vid. Inf. ad Rom. III, 1.

JOHANNIS CAP. VII.

verſ. 37.) Die ultima magna Feſti, ſtabat Jeſus & clamabat: Si quis ſitit veniat ad me.

Succa f. 51. 1. Miſchna: Is, qui non vidit gaudium domus השואבה hauſtus aquæ (in feſto tabernaculorum hauriri ſolitæ ex Eſa. XII, 3.) nullum unquam vidit gaudium. Poſtridie die primi feſti illius ſolennitatis deſcendebant in atrium mulierum, & ordinabant ibi ordinem magnum. Candelabra aurea erant ibi, & 4. Simpula aurea in extremitatibus eorum, & 4. Scalæ erant ſingulis: Et 4. pueri e flore juventutis ſacerdotalis, qui manibus tenebant Cados 120. logorum olei, quos ipſi injiciebant cuique ſimpulo. Ex veteramentis femoralium ſacerdotalium, & ex balteis eorum abrumpebant particulas, ex quibus facerent ellychnia, eisque accendebant lucernas: neque ullum erat atrium Hieroſolymis, quod non illuminabatur a lumine domus hauſtus. (*Gloſſa:* Quia candelabra erant alta 50. cubitis. Mons autem domus Dei erat altus ut lumen potuerit ſpargi per totam urbem. &c.) Sancti & viri operis ſubſiliebant ante eos, lampadibus igneis, quas manibus ſuis tenebant, & dicebant ante eos verba canticorum & hymnorum. Et Levitæ citharis & nablijs, & cymbalis, & tubis, & inſtrumentis Muſicis innumeris, *ſuper 15. gradibus* deſcendentibus ex atrio Iſraëlitarum, in atrium mulierum, reſpectu 15. graduum, qui ſunt in Pſalterio (a Pſalmo CXX. usque ad Pſal. CXXXV.) Quia ſuper illis Levitæ ſtabant cum Inſtrumentis Muſicis, & dicebant canticum. &c.

Ibid. f. 50. 1. Miſchna: Tibia, quam interdum quinque, interdum ſex diebus inflabant, ea eſt, quæ eſt tibia domus hauſtus, quæ non pellit, neque

Sabbathum, neque diem bonum, ſeu feſtum. *Gemara:* Dictum perhibetur *fol.50. 2. R.* Judam & R. Innam diverſimode de hoc ſentire. Unum tradidiſſe, locum illum dictum eſſe שואבה *Schoaba;* (ab hauriendo) Alterum autem tradidiſſe חשובה *Chaſchuba*, (a magna æſtimatione.) Dixit Mar Zutra; is, qui tradidit *Schoaba*, non aberrat; & is, qui tradidit *Chaſchuba*, non aberrat. Is, qui dixit *Schoaba*, non aberrat, quia ſcribitur Eſa. XII, 3. ושאבתם *Et haurietis aquas cum gaudio.* Et is, qui tradidit *Chaſchuba*, non aberrat. Quia tradidit R. Nachman: præceptum magnæ æſtimationis hoc eſſe & originem ſuam habere inde a 6. diebus primæ creationis. &c.

Roſch Haſchana f. 161. In *Miſchna: In feſto* (tabernaculorum) *judicium habetur propter aquas.* Poſtea in *Gemara* notatur: Quare dixit Lex? Fundite aquas in feſto. Dixit Deus Opt. Max. Fundite coram me aquas in feſto, ut benedicantur vobis pluviæ anni.

Ibid. f. 48. 1. Miſchna. Fuſio aquarum, quomodo fiebat in feſto tabernaculorum? Ampullam auream continentem 3. Logos implebat ex Siloa; (*Gloſſa:* fonte vicino Hieroſolymæ.) Si attigiſſent portam aquarum, tuba canebant clangore fixo edito, & iterum clangore fixo edito, iterumque clangore fracto, & iterum clangore fixo. Si aſcenderet (Sacerdos in feſto tabernaculorum ad fundendam aquam) in gradum altaris, & reſpiceret, ad ſiniſtram ſui duo Simpula argentea erant ibi. R. Juda dicit: ea ex calce fuiſſe facta, niſi quod ſuperficies eorum denigrata eſſet, (ut ſimilia viderentur argento, quod nigrius eſt calce: *Gloſſa:*) propter vinum, & perforata erant inſtar duorum naſorum tenuium. (*Gloſſa:* naſus unus in Simpulo uno, & foramen unum in naſo ejus, & ſacerdos effundebat per orificium ſimpulorum, & libamina effluebant, & deſcendebant per viam vaſorum ſuper altare, & in altari erat foramen, in quod aqua & vinum deſcendebant ad fundamenta altaris, quæ erant perforata & excavata valde.) Et alterum eorum erat craſſius, alterum autem tenuius. (*Gloſſa:* unum ex foraminibus, craſſius, pertinebat ad effundendum vinum, tenuius autem, ad aquas;) idque eum in finem, ut ambo abſolverentur, ſeu totæ effluerent ſimul. (*Gloſſa:* Quia aquæ citius exeunt, idcirco foramen earum oportebat tenuius eſſe.) Occaſio ejus eſt, aquarum; ortus ejus, vini. (*Gloſſa:* Simpula ponebantur apud cornu, hoc coram illo; conjuncta, unum cum altero, unum ad latus occaſus, & alterum ante illud ipſum eſt ad ortum.) Si effudiſſet id, quod erat aquarum, intra id quod erat vini; & id, quod erat vini, intra id, quod erat aquarum; ſatisfecerat ſuo officio. R. Juda dicit: per menſuram logi libabat omnes dies 8: Et libanti dicebat: exalta manum tuam: (*Gloſſa:* ut appareat, quod impones aquas Simpulo:

Digitized by Google

pulo: ideo, quia Sadducæi non concedunt libationem aquarum:) quia aliquando libabat Sadducæus aliquis aquam ſuper pedes ſuos, & lapidabant (obruebant) eum totus populus malis ſuis citreis. Quale eſt opus ejus in die profano, tale eſt opus ejus in Sabbatho: niſi quod impleret a die paraſceves Sabbathi vas aureum, quod non erat deſtinatum Sacro cultui altaris, ex aquis Siloæ, idque deponebat in cameram. Si effuſum eſſet, aut apertum relictum, implebat illud ex aquis, quæ erant in labro. &c.

JOHANNIS CAP. VIII.

verſ. 39.) Si filii Abrahami eſſetis, Opera Abrahæ faceretis.

Beza f. 32. 2. Schabthai filius Marinos veniebat in Babyloniam, aque divitibus Judæis petebat, ut ſibi quid daret negotiandum, unde viveret, & non dabant ei. Quare petebat ab eis alimenta: & alendo nolebant eum alere. Dicebat ergo ad eos: Vos ex turba miſcellanea multa, (de qua Exod. XII, 38.) orti eſtis: quia ſcribitur Deut. XIII, 17. *Et dabit tibi miſerationes, & miſerebitur tui: ſicut jurato promiſit patribus tuis.* Scilicet, quicunque miſeretur creaturarum, certo indicio prodit, ſe eſſe ex ſemine patris noſtri Abrahami. Quicunque autem non miſeretur creaturarum, certo indicio prodit, ſe non eſſe ex ſemine Abrahami patris noſtri.

JOHANNIS CAP. IX.

verſ. 2.) Quis peccavit, hic aut ejus parentes?

Vid. ſupra ad Lucæ Cap. XIII, 4.

JOHANNIS CAP. X.

verſ. 33.) Ob bonum opus non lapidamus Te, ſed ob blaſphemiam.

Blaſphemum lapidatum fuiſſe non eſt dubium ex *Sanhedrin cap. 7. §. 4.* in *Miſchna:* Hi lapidantur: Qui rem habet cum matre, uxore patris ſui, nuru, mare, jumento: Mulier item quæ jumentum admiſit, blaſphemus, idololatra. &c.

JOHANNIS CAP. XII.

verſ. 24.) Niſi granum tritici cadens in terram, mortuum fuerit.

Taanith f. 4. 1. Præſtantiſſimus aliquis juniorum Rabbinorum ſimilis eſt grano, quod eſt ſub gleba, quod poſtquam incipit vireſcere, vireſcit. (Scilicet. nihil obſtante gleba.) Sic Sapientes inclareſcunt, nihil obſtante invidia malorum,

JOHANNIS CAP. XVIII.

verſ. 13.) Et adduxerunt eum ad Annam primum, erat enim ſocer Caiphæ, qui erat Summus Sacerdos anni illius.

Quanta ἀταξία fuerit in templo ſecundo circa conſtituendos Summos Sacerdotes, vid. *Joma f. 18. 1.*

verſ. 31.) Nobis non licet occidere quenquam.

Berachoth f. 58. 1. R. *Schila* flagellaverat aliquem virum, qui iniverat Syram fœminam: is abiens criminabatur eum in aula regia, his verbis: Eſt aliquis vir inter Judæos, qui exercet judicis poteſtatem, ſine licentia regis. Quare miſſus ab eo apparitor, quum adveniſſet, quærebat ex R. Schila: quare flagellaſti hunc? Cui ille reſpondebat: quia congreſſus erat cum aſina. Dicebant ei: habesne rei hujus teſtes? Reſpondebat eis: imo vero. Veniebat Elias, ſimilis ei videbatur viro, & teſtimonium ei perhibebat. Dicebant ei: Si talis erat, dignus erat morte. Reſpondebat eis: *Ex eo die, quo in exilium migravimus ex terra noſtra, non habemus poteſtatem exercendi Supplicium capitale. Vos, quod vultis, facite cum eo.* &c.

Sanhedrin f. 41. 1. Rabban *Johannes*, filius Zachai, num fuit in Synedrio? Atqui Traditio eſt: Omnes anni Rabban Johannis filii Zachai erant 120. Quadraginta primos annos ſtuduit in negotiatione: Quadraginta annos ſequentes didicit: Quadraginta poſtremos annos docuit: Et Traditio eſt: Quadraginta annis ante deſolationem domus (templi,) in exilium migravit Syendrium, & ſedit in חנות *Canuth* (*Gloſſa:* Eſt locus Hieroſolymis, qui ita vocatur.) Et dixit R. Iſaac filius Abodimi: Quaſi diceret; quod non judicarint judicia mulctarum ſeu pœnalia. Judicia mulctarum putasne? Non ita: Sed quod non judicarint judicia capitalia. Atqui tradidimus: Ex quo deſolata eſt domus Sanctuarii, ordinavit Rabban Johannes filius Zachai: Sed filius Zachai vulgaris aliquis eo nomine dictus erat.

Aboda Sara f. 8. 2. & Schabbath f. 19. 1. Aegrotante R. Iſmaële filio Joſes, mittebant ad eum Rabbini, qui ex ipſo ſciſcitarentur, duas tresve res, quas ipſis nomine patris ſui narraverat. Dixerat eis: centum & octoginta annis ante, quam deſolaretur templum, decreverant immunditiem ſuper regionem populorum, & ſuper vaſa vitrea. Quadraginta annis ante, quam deſolaretur templum, in exilium migravit Synedrium, & ſedit in Canuth (hoſpitio extraordinario montis domus Dei.) Quorſum opus erat hoc præcipi? Reſpondit R. Iſaac filius Abodimi: Quaſi diceret, quod non judicarint judicia mulctarum.

Digitized by Google

rum. Putasne judicia mulctarum? Atqui dixit R. Juda, dixiſſe Rabum: Profecto meminit viri iſtius in bonum, & R. Juda filius Bubæ eſt nomen ejus. Nam absque eo fuiſſet, oblivioni tradita fuiſſent judicia mulctarum ex Iſraele. Oblita fuiſſent, ut docerent ea (*Gloſſa:* non autem, ut ſcriberent ea: nam ecce non inſcribuntur Halachæ:) Ceſſarunt judicia mulctarum ex Iſraële: quia decrevit regnum impium (Romanum) perſequutionem: Omnis, qui creat Rabbinos, capite, mulctetur. Et omnis, qui creatur Rabbinus, capite mulctetur, &c. Et paulo poſt: Dixit R. Nachman filius Iſaaci: Noli dicere, id intelligendum eſſe de judiciis mulctarum: ſed, quod non judicarint judicia capitalia. Quare? Quum vidiſſent multiplicari apud ſe homicidas, quos non poterant judicare, dicebant: Bene eſt, migremus hinc in alium locum. Quod ea de cauſa fecerant, ut hac ratione liberi eſſent a culpa: quia ſcribitur Deut. XVII, 10. *Et facies ſecundum verbum, quod indicabunt tibi ex hoc loco.* Quo docetur, quod locus in cauſa ſit.

JOHANNIS CAP. XIX.

verſ. 31.) Ut non manerent in cruce corpora in Sabbatho.

Sanhedrin cap. 6. ſ. 4. f. 45. 2: In *Miſchna:* Lapidati omnes ſuſpenduntur: ut ſentit R. Elieſer. Sapientes autem dicunt: non ſuſpenditur niſi blaſphemus & idololatra. Mas ſuſpenditur, faciem populo obverſus. Mulier, faciem converſa ad lignum, ut ſentit R. Elieſer. Sapientes autem dicunt: mas ſuſpenditur, non item mulier. Quibus R. Elieſer opponebat: Atqui, annon R. Simeon filius Schetachi mulieres ſuſpendebat Askalone? Quin imo, reſponſum eſt ab ipſis, octoginta ſuſpendit vice una: quum tamen ne bini quidem judicentur die uno. Quomodo fiebat ſuſpendium? Trabs in terram depangebatur, ex qua lingnum exſtabat: dein revinctis manibus ſuſpendebatur. R. Joſe dicit: Trabs ad parietem inclinata ſtatuebatur, tum ſuſpendebatur; conſimiliter atque a laniis fieri conſuevit. E veſtigio autem ſolvebatur. Si pernoctaret, interdicti violatio eſſet: quia dicitur Deut. XXI. 23. *Ne ſinas pernoctare cadaver ejus in ligno: ſed omnino ſepelies eum eodem die: nam exſecratio Dei eſt ſuſpenſus.* &c. Quaſi diceret: Quare hic ſuſpenſus eſt? Quia maledixit Deo. Quo pacto nomen Dei profanationi eſt.

JOHANNIS CAP. XX.

verſ. 29) Beati, qui non vident, & credunt.

Baba Bathra f. 75. 1. Eſa. LIV. 12. *Et ponam* כַּדְכֹּד *pyropum,* שִׁמְשֹׁתַיִךְ *muros tuos.* Dixit R. Samuel filius Nachmani: diſſentiunt (*Gloſſa:* de lapidibus murorum Hieroſolymæ, qualesnam lapides olim futuri ſint,) duo Angeli

in firmamento, Gabriel & Michael. Aliqui autem dicunt; duo Gemarici Doctores, in Occidente (h. e. terra Iſrael.) Quinam autem illi ſunt? Judas, & Hiskias, filii R. Chajæ. Unus dixit, lapides murorum Hieroſolymæ futuros eſſe שוהם ex Sardonyche: alter autem dixit, ex Jaſpide. Quibus dixit Deus Opt. Max. ſit ſecundum hujus & illius ſententiam. (*Gloſſa:* Et hoc ipſum ſignificatur voce כַּדְכֹּד *Cadcod*, q. d. *quaſi*, *quaſi*. Ex Sardonyche & Jaſpide ædificabitur. Quamvis autem hoc, quod in textu ſcribitur, longe ante filios R. Chajæ dictum ſit, dici tamen poteſt, quod ſic prophetarit Eſaias, ſecundum ſententiam omnium interpretum aliquando ædificandum eſſe ita murum.) *Ibid. Et portas tuas, ex lapidibus* אֶקְדָּח *carbunculi.* Secundum id, quod ſedens R. Johannes ſermone arguto obſervavit: Deus Opt. Max. aliquando, adducturus eſt gemmas & margaritas, quæ ſunt tricenorum quadratorum cubitorum, & inſculpet de quibus excidit decem, altitudine viginti cubitorum; (*Gloſſa:* decem latitudinis, in altitudine vicenorum. Atque hoc ipſum eſt אֶקְדָּח *Ekdách*, ſignificatu קידח perforandi, vel terebrandi, quia inſculpit eis. Et ſignificat etiam gemmam, quæ lumen ſpargit inſtar ignis קודח flagrantis;) & collocaturus eſt ea in portis Hieroſolymæ; Quo audito, ſalſe ridebat ſuper eo aliquis diſcipulus, in hæc verba erumpens: Nunc, quantum eſt ovum turturis, talem gemmam non invenimus, & tantæ adeo magnitudinis tum inveniamus? Poſt aliquot dies, in altum mare progreſſa navi ejus, videbat Angelos miniſterii, quod ſederent, & cæderent gemmas & margaritas, quæ erant tricenorum quadratorum cubitorum, & excidebantur ex eis decem, vicenorum altitudine. Quibus ille dicebat: Hæc quorſum? Reſpondebant ei: quia Deus Opt. Max. collocuturus eſt ea in portis Hieroſolymæ. Poſtea, quum redux factus eſſet ad R. Johannem, dicebat ei: Exponebatur tibi nuper recte. Secundum id, quod exponebatur tibi, & dicebas: ita vidi. Cui R. Johannes reſpondebat: Vacue homo; Niſi vidiſſes & credidiſſes. Tunc ſalſe irrides verba ſapientum? Quare, cum conjeciſſet in eum oculos, factus eſt acervus oſſium. (*Gloſſa:* mortuus eſt; nam homo mortuus fit acervus oſſium.)

Verba R. Johannis, qui optat, ne videat Meſſiam, vid. ſup. p. 29.

JOHANNIS CAP. XXI.

verſ. 7.) Τὸν ἐπενδύτην διεζώσατο: *Amiculum ſuccinxit.*

Druſius Præterit: p. *155.* putat hoc veſtimenti genus idem eſſe cum Talmudico voce אפונדתא, de quo vehementer dubito. Legitur in *Beracboth. f. 62. 2.* Non intret homo, in montem domus DEI, cum baculo ſuo, & cum calceo ſuo, ובאפונדתו & cum induſio ſuo. Ita legit & exponit Druſius. Verum in ipſo Talmud, ejusque textu Miſchnico *f. 54. 1.* in exemplari Amſte-

lod.

lod. legitur ita: Non intret homo in montem domus Dei cum baculo ſuo, & cum calceo ſuo, & ובפונדתו, & cum funda, ſeu reticulo ſuo, & cum pulvere, qui eſt ſuper pedibus ſuis, neque faciat eam viæ compendium. &c. Ubi R. Sal. Jarchi in *Gloſſa* marginali notat per פונדה intelligi cingulum ſeu Zonam cavam, cui indere ſoleant pecuniam. Ad hæc verba deinde in *Gemara f. 62. 2.* notatur: Traditio eſt: Ne intret homo in montem domus Dei; neque cum baculo ſuo, quem tenet manu ſua, neque cum calceo ſuo, quem habet in pede ſuo, neque cum pecunia, quam colligatam habet in ſudario ſuo, & in פונדתו reticulo ſuo ſuſpenſo a tergo ſuo: Item in *Schabbath fol. 92. 1.* In Miſchna: Si quis (die Sabbathi) efferat (quid,) ſive manu dextra ſua, ſive ſiniſtra, in ſinu ſuo, aut ſuper humeris ſuis, reus eſt: quia taliter ſe habebat onus, quod (tempore Moſis, cum arca fœderis portabatur) ferebant filii Kahath. Si quis autem efferat quaſi poſt manum ſuam, in pede ſuo, in ore ſuo, in cervice ſua, in aure ſua, & in pilo ſuo, & in פונדתו reticulo ſuo, & os ſuum habeat deorſum inter reticulum ſuum & induſium ſuum; & (ſi ferat quid) in labio, ſeu ora infima induſii ſui, in calceo ſuo, & in ſolea ſua; liber eſt; liber eſt: quia non extulit ſecundum morem eorum, qui quid efferunt. Ex quibus locis apparet; diverſam tantum lectionem eſſe vocis פונדה & אפונדה. Rem autem unam eandemque utraque voce ſignificari. Deinde vocem ſimplicem non eſſe אפונדתא, ut legebat Druſius, quo magis quadraret, ad Græcum ἐπενδύτης; ſed אפונדה. Potius aſſentior *Davidi Coben de Lare*, qui in libro, quem vocat עיר דויד *Civitas David*, exponit, funda, follis, reticulum. Ita ut juxta ipſius ſententiam cum Latino, *funda*, conveniat.

ACTORVM CAP. I.

verſ. 7.) Non eſt veſtrum noſſe, tempora &c.

Schabbath f. 30. 1. Quod dixit Salomo, Eccleſ. IX, 4. *Quia, quod canem vivum attinet, ipſe melior eſt, quam leo mortuus.* (*Gloſſa:* Non dixit hoc reſpectu negotii majoris æſtimationis; Sed reſpectu negotii Sabbathi & diei feſti;) eſt ſecundum id, quod eſt R. Judæ, ex ſententia Rabi. Nam dixit R. Judas, dixiſſe Rabum: Quid eſt, quod ſcribitur Pſal. XXXIX, 5. *Notum mihi fac, Domine, terminum meum, & menſuram dierum meorum quanta ſit, & cognoſcam, quando deſiturus ſim ego?* Scilicet, dixerat David coram Deo Opt. Max. Domine mundi, notum mihi fac terminum meum, (*Gloſſa:* eventura mihi?) Cui reſpondebat Deus: decretum eſt coram me, quod non notum faciam terminum carnis & ſanguinis (h. e. mortalis hominis.) Pergente eo petere, *Et menſuram dierum meorum, quanta ſit:* (h. e. quot futuri ſint dies vitæ meæ; revela mihi.) Reſpondebat ei Deus: decretum eſt coram me, quod non

Digitized by Google

non notam faciam menſuram dierum hominis. Pergente eo petere; *Et cognoſcam, quando deſiturus ſim ego:* (h. e. quonam die ceſſem ego, & deſinam eſſe in mundo.) Reſpondebat ei Deus: die Sabbathi morieris. Quo audito, dicebat David ad Deum: quæſo, primo die hebdomadis moriar. (*Gloſſa:* Hoc ideo petebat, ut eo die plus vacare poſſent ejus funeri.) Cui reſpondebat Deus: jamjam advenit regnum Salomonis filii tui: nullum autem regnum eſt, quod contingat ſocium ſuum, ne quidem tantillo ſpatio, quantum eſt plenitudo fili. Pergente Davide petere: quæſo moriar die Veneris: reſpondebat ei Deus; atqui jamjam coram me, dixeras Pſal. LXXXIV, 11. *Quia melior eſt dies in atrio tuo, quam mille:* Scilicet melior mihi eſt dies unus, quo tu ſedes & ſtudes in Lege, quam mille holocauſta quæ oblaturus eſt Salomo filius tuus coram me in altari. David ergo, hoc ex Dei ore audito, quolibet die Sabbathi totius anni ſedebat & ſtudebat in Lege per totum diem. (*Gloſſa:* ne appropinquaret Angelus mortis ad eum: quia Lex protegit a morte.) Die illo, quo volebat Angelus mortis auferre animam ejus, ſurgebat coram Davide. & non prævalebat ei, quia os ejus non deſiſtebat a lectione Legis. Quare dicebat Angelus mortis: quid faciam ei? Habebat David hortum poſt domum ſuam, quem ingreſſus Angelus mortis, conſcenſis arboribus illas concutiebat, ut ſtrepitum ederent. Quo ſtrepitu audito, David egreſſus, ſpectatum, quid ſibi vellet ſtrepitus ille, conſcenſa per ſcalas arbore, eisque ſub eo fractis, delapſus, conticuit & quievit anima ejus, (h. e. mortuus eſt.) Eo audito Salomo mittebat in Scholam, qui dicerent; pater mortuus eſt, & jacet humi in radiis ſolaribus, canes autem domus paternæ famelici ſunt. Quid faciam? (cum obſtet Sabbathum, quo minus vacemus funeri ejus.) Mittebat illi, qui dicerent Salomoni: incide cadaver beſtiæ alicujus, & depone apud canes. Super patrem autem tuum depone tractam panis, aut puerum, & agita eum. Et non placebat res hæc Salomoni: dixerat enim, Eccl. IX, 4. *Quia quod canem vivum attinet, ipſe melior eſt, quam leo mortuus.*

Actor. I, verſ. 12.) Itinere Sabbathi.

Hoc eſt, bis mille cubitis. Tantum enim erat iter, ſeu terminus Sabbathi: Hebræis תְחוּם הַשַּׁבָּת dictus.

Erubbin f. 54. 2. Miſchna. Is, qui exivit (in Sabbatho) cum licentia, & dixerint ei (obvenientes in via;) jam factum eſt opus illud, (cujus perficiendi cauſa exiveras;) habet bis mille cubitos, in omnem ventum (h. e. plagam mundi, h. e. licet ei redire per 4. plagas mundi, ad bis mille cubitos, qui eſt terminus itineris Sabbathici conceſſus,) &c.

Item,

Digitized by Google

Item, f. 45. 1. Is, qui dormivit in via, & neſcivit tenebras ingruiſſe; habet bis mille cubitos in omnem plagam mundi: ut ſentit R. Johannes filius Nuri. Sapientes autem dicunt: eum non habere niſi 4. cubitos. &c.

Item f. 49. 2. Is, qui profectus eſt in via, & tenebræ ingruerunt ei, & cognoſcebat arborem aut maceriam, & dixit; quies mea Sabbathica eſto ſub ea; nihil quicquam dixit. (Si vero dixerit:) quies mea Sabbathica eſto in radice ejus; tum abit a pedum ſuorum loco, & usque ad radicem ejus, per bis mille cubitos: & a radice ejus, & usque ad domum ſuam, per bis mille cubitos. Invenitur (conſequitur inde) iviſſe, ex quo tenebræ obortæ ſunt, per quater mille cubitos. Si (iter faciens) non cognoſcat diſcrete (terminum Sabbathicum,) aut non ſit exercitatus in Halacha (jure tradito de termino illo,) & dixerit; quies mea Sabbathica eſto in loco meo; tum acquiſivit ſibi jus loci ſui ad bis mille cubitos, verſus quamlibet mundi plagam: & quidem, rotundos; ut ſentit R. Chaninæ filius Antonini. Sapientes autem dicunt; Quadratos, ſicut tabula quadrata: eum in finem, ut lucretur angulos.

ACTORVM CAP. II.

verſ. 29.) Davidis ſepulchrum eſt inter nos.

Aboth cap. 35. Hieroſolymis nulla erigunt ſepulchra, exceptis ſepulchris domus David, & Huldæ, prophetiſſæ, quæ fuerunt ibi a temporibus priſcorum Prophetarum.

ACTORVM CAP. III.

verſ. 2.) Θύραν ὡραίαν: *Portam ſpecioſam,* (ſcil. Templi.)

Joma f. 37. 1. In *Miſchna:* Nicanoris valvis facta erant miracula, & commemorabant ei in laudem. Ad quæ verba *f.* 38. 1. in *Gemara* notatur: Tradiderunt Rabbini; quænam miracula facta ſunt valvis ejus? Dixerunt; Proficiſcente Nicanore, ut afferret valvas Alexandria Ægypti, & redeunte, oboriebatur ſuper eo tempeſtas, quæ in mari erat, ſubmerſura eum. Quare acceptam unam earum, ut navim allevarent, in mare projiciebant. Ad huc autem nondum mari quieſcente ab æſtu ſuo, volebant etiam alteram earum projicere. Quare ipſe ſurgens, amplexus eam, dicebat ad eos: Projicite me, cum ea. Quo dicto, ſtatim quieſcebat mare ab æſtu ſuo. Quum autem ſollicitus eſſet de recuperanda altera harum, in mare projecta, poſtquam appuliſſet ad portum Acco, prorumpebat illa, & prodibat ſub lateribus navis.

Digitized by Google

Aliqui autem dicunt, quod creatura, ſeu belua aliqua, quæ in mari erat, eam deglutitam, iterum evomitam in terram ejecerit. Et de ea dixit Salomo Cant. I, 17. *Tigna domuum noſtrarum ſunt cedrina, ambulacra noſtra* ברותים *abiegna.* Ne legas ברותים *Berothim*, (quod ſignificaret, *abiegna:* Sed בריַת יָם *Birjath jam*, (quod ſignificat, *creatura maris.* Idcirco omnes portæ, quæ erant in Sanctuario, (quum cives Hieroſolymitani ditiores evaſiſſent) mutatæ ſunt, ut aureæ fierent, exceptis portis, ſeu valvis Nicanoris: ideo, quia facta erant per ipſum miracula. Aliqui autem dicunt: quod æs earum coruſcarit. R. Eleaſar filius Jacobi dicit: æs terſum fuiſſe, & ſplendorem emiſiſſe inſtar aureæ portæ.

Middoth cap. 2. ſſ. 3. Ad omnia oſtia & portas iſtius loci quod attinet, cujusque altitudo 20. cubitorum erat, latitudo vero cubitorum 10. excepta porticus porta. Omnibus iſtius loci oſtiis erant fores, præterquam in porticu. Omnibus portis erant limina, excepta porta Teri: ibi erant lapides duo, altero alteri immiſſo. Omnes portæ, quæ ibi erant, mutatæ fuerunt: præter portam Nicanoris: propterea, quod ibidem editum fuerit miraculum. Alii dicunt, propterea, quod æs ipſius coruſcaret ac niteret in modum auri. *Et cap. 4.* §. *1*, Portæ templi altitudo erat 20. cubitorum, & latitudo 10. cubitorum: habebatque quaternas valvas, binas intus, & binas foris: quia dicitur Ezech. XLI, 23. *Binæ valvæ templo, & Sanctitati.* Exteriores aperiebantur intra portam, tegendo muri craſſitiem. Interiores vero aperiebantur intra ædem, obtegendo, quod a tergo erat valvarum: quia tota ædes erat obducta auro, præterquam a tergo valvarum. R. Judas dicit, intra portam conſiſtebant, erantque ſimiles ſcamno plicatili ſpondæ, & retro plicabantur ſingulæ ad duos cubitos cum dimidio, (præterea hinc inde poſtes dimidii cubiti:) quia dicitur v. 24. *Binæ valvæ binis foribus, valvæ verſatiles.* Unis foribus, duæ valvæ: & duæ valvæ, alteris.

Tamid Cap. 3. f. 64. 2. & *Middoth Cap. IV.* §. 2. Duo oſtiola erant portæ magnæ, unum in Septentrione, & alterum in Auſtro. Per illud, quod in Auſtro erat, nemo ingrediebatur. De eo illud explicate traditur opera Ezech. XLIV, 2. *Et dixit ad me Dominus: porta hæc clauſa erit, non aperietur, & nemo intrabit per eam; quia Dominus Deus Iſraël intrat per eam, & erit clauſa.* Accepta clave, aperiebat oſtiolum, ingreſſus in thalamum, & de thalamo in ædem, donec perveniret ad portam magnam. Quum perveniebat ad portam magnam, removebat peſſulum & clauſtra, & aperiebat eam: Non prius mactabat, penes quem erat officium mactandi Sacrificium juge, donec audiret ſonum apertæ portæ magnæ. Inde ab Hierichunte audiebatur ſonus portæ magnæ, cum aperiebatur. &c.

verſ.

verſ. 19.) Tempora refrigerii a conſpectu Domini.

Pirke Abboth c. 4. Melior eſt una hora refrigerii animi in Seculo futuro, quam tota vita Seculi præſentis.

ACTORVM CAP. IV.

verſ. 1.) Et Sadducæi.

R. Iſaac in *Sanhedrin f. 97. 1.* dicit; Meſſiam non venturum eſſe, donec totus mundus fient Sadducæi.

verſ. 19.) Vos audire magis, quam Deum, &c.

Sanhedrin f. 94. 1. Judex Joabo datus, ut coram ipſo ageret cauſam ſuam, quærebat ex eo: quæ ratio te movit, quod Amaſam occideres? Cui reſpondebat Joab: quia rebellabat adverſus regiam Majeſtatem. Nam ſcribitur 2. Sam. XX, 4. *Et dixit Rex ad Amaſam, clamore edito congrega mihi virum Judæ 3. dies,* v. 5. *Et ivit Amoſa, ad clamore edito congregandum Judam, & moratus eſt.* &c. Cui judex regerebat: enimvero Amaſa obſervavit אכין, hoc eſt, loca illa Biblica, in quibus legitur vocula אך, *veruntamen*; & רקין, hoc eſt, loca illa Biblica, in quibus legitur vocabula רק, *tantummodo.* Scilicet Amaſa invenerat Iſraëlitas occupatos in Studio Talmudico: quare nolebat eos turbare, & ab eo ſtudio arcere. Dicebat igitur (cogitabat;) ſcribitur Joſ. I, 18. *Quicunque rebellis erit ori tuo, & non audiet verba tua, in omni, quod præcipies ei, morte plectitor.* Numquid etiam, quum Legis præcepta exſequitur? Non certe. Quare etiam notanter dicendum erat Joſ. I, 7. רַק *tantummodo eſto fortis, & corroborare.* (*Gloſſa:* Voculæ tales רקין tantummodo ſignificantes, ſunt excluſivæ. Quia, ſi veniat rex ad abolendum res Lege præceptas, non obediunt ei.) &c. Paulo poſt: 2. Sam. III, 27. *Ad loquendum cum ipſo* בַּשֶּׁלִי *ſecreto.* Dixit R. Juda. dixiſſe Rabum: Significari eo, quod loquutus fuerit cum ipſo de negotiis שלו *extractioris.* (*Gloſſa:* Significatu שַׁל *extrahe calceum tuum,* Exod. III, 5. Interrogabat eum aſtute: levira manibus carens, quomodo extrahit calceum? Is, hoc audito, incipiebat inclinato verſus humum corpore coram ipſo ei rem illam oſtendere; inquiens, ita illum extrahit, dentibus ſuis. Interim Joab extrahebat gladium ſuum, & occidebat eum, ſicut ſcribitur 1. Reg. II, v. 5. *In cingulo ſuo, quod erat in lumbis ipſius; & in calceo ſuo, qui erat in pedibus ipſius.*) 2. Sam. III, 27. *Et percuſſit eum ibi in quintam coſtam.* Dixit R. Johannes, in quintam coſtam, hoc eſt, in locum, ubi fel & hepar ſuſpenſa ſunt, 1. Reg. II, 32. *Et reddidit Dominus ſanguinem ejus ſuper caput*

 ipſius,

ipſius: quia incurrit in duos viros, ſe meliores & juſtiores. Scilicet *meliores:* quia argute expoſuerant pro ſe voculas אַךְ *veruntamen*, & רַק *tantummodo* (*Gloſſa:* Quod non ſit ſervandum præceptum regis, ut quis transgrediatur res Lege præceptas;) quas Joab non argute expoſuerat. *Juſtiores* autem: quia, cum ipſi ipſo Saulis ore juſſi eſſent interficere ſacerdotes, 1. Sam. XXII, 17. tamen noluerant Regi plus obedire, quam Deo; recuſato iſto mandato. Cum Joab a Davide tantum per epiſtolam juſſus a Davide interficere Uriam, tamen id feciſſet, 2. Sam. XI, 15. Regi ſuo plus obediens, quam Dei mandato.

ACTORUM CAP. V.

verſ. 17.) Quæ erat Secta Sadducæorum.

Joma f. 18. 2. Mentio fit alicujus Summi Sacerdotis, qui Sadducæus erat, & in die expiationis ingreſſus in Sanctum Sanctorum, ab Angelo percuſſus ſuper faciem, & interfectus fuerit.

ACTORUM CAP. VII.

verſ. 16.) Et translati ſunt in Sichem. &c.

Sota f. 7. 2. Baba Kama f. 92. 1. Maccoth f. 11. 2. Quid eſt, quod ſcribitur Deut. XXXIII, 6. *Vivet Ruben & non morietur.* v. 7. *Et iſtud Judæ?* Scilicet, omnibus illis annis, quos exegerunt Iſraëlitæ in deſerto, oſſa Judæ circumvolvebant ſe in urna, ſeu capulo; (*Gloſſa:* Oſſa omnium tribuum ſecum exportarant Iſraëlitæ ex Ægypto. Et hoc eſt, quod dixerat Joſeph Gen. L, 25. *Et exportabitis oſſa mea hinc.* Scilicet *vos, Ibid.* hoc eſt; me, *cum oſſibus veſtris.* Oſſa autem omnium tribuum, ſolide conjuncta permanſerant: Sed Juda oſſibus ſuis in partes diviſus erat, & ea ſe circumvolvebant in urna ſua: ideo, quia excommunicaverat ſeipſum fidejuſſione ſua pro Benjamin, his verbis: Gen. XLIII, 8. *Et peccavero tibi omnes dies.* Et vel etiam in Seculo futuro. Hinc autem infertur nobis excommunicatio Sapientis, ſi vel etiam ſub conditione proferatur;) usquedum ſurgebat Moſes & implorabat divinam miſericordiam pro eo. Nam dixerat Moſes coram eo: Domine mundi, quis cauſam præbuit Rubeni, ut confeſſus eſſet ſuum crimen? Juda: v. 7. *Eſt iſtud Judæ.*

ACTORUM CAP. VIII.

verſ. 32.) Περιοχὴ τῆς γραφῆς. *Sectio Legis.*

Druſius dubitat *in Præt.* a Hebræis פָּרָשָׁה Sectio, etiam de breviori loco Biblico

Biblico uſurpetur extra 5. libros Moſis; Sed ſi conſuluiſſet codicem Talmudicum, de hac re non dubitaſſet, utpote in quo ſæpius ita accipitur: etiam de uno alterove verſu tantum.

ACTORVM CAP. X.

verſ. 11.) Fabulam de carne cœlitus deſcendente munda judicata, vid. ſupr. ad Joh. VI, 51.

ACTORVM CAP. XV.

verſ. 4.) *Deducti comitatu Eccleſiæ.* &c.

Sota f. 46. 2. Quicunque comitatur Socium ſuum (per 4. cubitos, per urbem, non læditur. &c. Tradiderunt *Rabbini:* Magiſter comitatur diſcipulum ſuum usque ad tranſitum urbis: Socius, Socium; usque ad terminum Sabbathicum. Diſcipulus, Magiſtrum, ſine menſura. &c.

ACTORVM CAP. XVIII.

verſ. 3.) *Ars eorum erat conficere Scenas; ſeu tabernacula.*
vid. ſupr. ad Matth. VI, 26.

Kidduſchin f. 82. 1. In *Miſchna* R. Nehorai dixit: Ego relictis omnibus artibus, quæ ſunt in mundo, filium meum non aliam doceo artem, niſi Legem: quia homo comedit de lucro ejus in Seculo præſenti, manente interim ei ſorte integra in Seculo futuro: cum reliquæ omnes artes ita non ſint comparatæ. Quum homo occupatur a vi morbi, vel ſenectutis, vel aliarum caſtigationum, ut non poſſit exercere artem ſuam, tum ecce moritur fame. Sed Lex non ita comparata eſt, ſed ſervat ſui ſtudioſum ab omni malo, in adoleſcentia ipſius, & dat ei tandem mercedem & ſpem in ſenectute ipſius. In adoleſcentia ipſius: quia dicitur Eſa. XL, 31. *Et exſpectantes Dominum permutabunt vires.* In ſenectute ipſius: quia ſcribitur Pſal. XCII, 15. *Adhuc germinabunt in ſenectute.* Et ſic dicitur de Abrahamo patre noſtro, Gen. XXIV, 1. *Et Abraham ſenuit, & Dominus benedixit Abrahamo in omnibus.* Invenimus, quod Abraham pater noſter fecerit totam Legem, antequam adhuc ea data eſſet: quia dicitur Gen. XXVI, 5. *Ideo, quod obedivit Abraham voci meæ, & ſervavit obſervationem meam. præcepta mea, ſtatuta mea, & Legem meam. Gemara:* Tradiderunt *Rabbini:* cujuscunque commercium eſt cum mulieribus, ejus conſuetudo mala eſt: exempli gratia, aurifabrorum, & pectinatorum, & terebratorum, & aromatariorum, & textorum, & tonſorum, & fullonum, & venæ ſectorum, & bal-

Digitized by Google

neatorum, & coriariorum. Non conſtituunt ex his regem, neque Summum Sacerdotem. Quæ ratio? Non ea de cauſa, quod ſint illegitimi: Sed ea de cauſa, quod vilis ſit ars eorum. &c. *Paulo poſt:* Sermonem argutum habuit filius *Kupparæ:* ſemper doceat homo filium ſuum artem puram & facilem. Quænam eſt illa? Reſpondit R. Judas: acus ſulcationis. (*Gloſſa:* acus ſubtilis, ſartoria, qua ſuturæ rectæ, inſtar ſulcationis, nentur, **damit man ſteckt.**) *Traditio:* Ribbi dicit; nullam invenias artem, quæ tranſeat ex hoc Seculo: beatus ille, qui videt parentes ſuos in arte honeſta. Væ illi, qui videt parentes ſuos in arte inhoneſta. Impoſſibile eſt, mundum eſſe absque aromatario: &, coriario. Beatus eſt is, cujus ars eſt aromatarii: Væ illi, cujus ars eſt coriarii. Impoſſibile eſt, mundum eſſe absque maribus & fœminis: beatus ille, cujus liberi ſunt mares. Væ autem illi, cujus liberi ſunt fœminæ. R Meir dicit: ſemper homo doceat filium ſuum artem puram & facilem, & imploret miſericordiam ab eo, cujus ſunt divitiæ & bona propria. (h. e. in Deo.) Quia non eſt egeſtas ex arte, neque divitiæ ſunt ex arte, ſed ab eo, cujus divitiæ ſunt propriæ: quia dicitur Hagg. II, v. 8. *Meum eſt argentum, & meum eſt aurum, dicit Dominus.*

ACTORVM CAP. XXV.

verſ. 13.) Agrippas rex.

Sota f. 41. 1. In *Miſchna:* Agrippas rex (*Gloſſa:* rex Iſraëlitarum erat, ex ſemine Herodis, cujus tempore deſolatum eſt Sanctuarium;) ſtabat, (cum Lex publice in Synagoga legebatur,) & accipiebat librum Legis, & legebat: Stabat inter legendum, eoque nomine eum laudabant Sapientes. Quum autem inter legendum perveniſſet ad ea verba Deut. XVII, 16. *Non poteris dare ſuper te virum alienigenam;* ſtillabant oculi ejus lacrymas; (*Gloſſa:* præ dolore, quod hic textus pro illegitimo ad regnum eum declararet.) Quare dicebant ei: ne timeas, Agrippa; frater noſter es, frater noſter es. (*Gloſſa:* Quia mater ejus erat ex Iſrael.)

ACTORVM CAP. XXVIII.

verſ. 4.) Vid. ſimile exemplum de R. Chanina filio Duſa in *Berachoth f. 33. 1.*

ROMANORVM CAP. II.

verſ. 13.) Non auditores legis ſed factores juſtificabuntur.

Vid. infra ad *Jacobi* Cap. I, 22.

verſ.

verſ. 13.) Non auditores Legis juſti apud Deum, ſed factores.

Aboda Sara f. 2. 2. Dicuntur omnes nationes comparere coram Dei tribunali, ut judicentur ſecundum opera ipſorum. Primum, Romani: Secundo, Perſæ: Deinde alii atque alii populi: Sed nullam mercedem lucrari eſſe. Additurque: Et quid? Poſtquam vidiſſent priores, ſeſe nihil quicquam lucratos eſſe, quare ergo & hi poſteriores ingreſſi ſunt, comparituri coram Deo tribunali ad accipiendum mercedem? Scilicet, quia putaverant; Perſas & Romanos ideo nihil mercedis a Deo accepiſſe, quia ſervituti ſubjecerint Iſraëlitas: ſeſe autem eos nulli ſervituti eos ſubjeciſſe. Quid cauſæ eſt, quod iſti tam magni reputentur, hi autem non tam magni reputentur? Ideo, quia iſti continuabunt ſua regna, donec venerit Meſſias. Dicunt coram eo: Domine mundi, num aliquid dediſti nobis, quod non receperimus? Quid vero? Num ita potuit dici? Atqui ſcribitur Deut. XXXIII, 2. *Et dixit Dominus: ex Sinai venit, & ortus eſt ex Seir illis.* Et ſcribitur Hab. III, 2. *Deus e Theman veniet, & Sanctus de monte Paran.* Quid ſibi vult, *in Seir?* Et quid ſibi vult, *In Paran?* Reſpondit R. *Johannes*: Doceri hoc, quod Deus Opt. Max. circumduxerit Legem ſuam per omnes populos & linguas, nec ab ullo fuiſſe receptam, donec veniret ad Iſraëlitas, quare receperint eam. Quare non hæc eſt iſtorum verborum mens: Sed ita voluerunt dicere: Domine mundi, num, quia non recepimus eam, non ſervavimus eam? Et propter hanc reſponſionem, ceſſit hoc eis in accuſationem ſui potius, quam in defenſionem, quod non receperint eam. Quare non hæc eſt illorum verborum mens: ſed ſic dicere voluerunt coram eo; Domine mundi, num obtexiſti nos monte, tanquam cupa, & non recepimus eam? Quia ſcriptum eſt Exod. XIX, 17. *Et ſteterunt ſub monte.* Dixit autem R. *Dimmi*, doceri his verbis, quod Deus Opt. Max. Iſraëlitas obtexerit monte, tanquam cupa, ad illosque dixerit: Si vos recipitis Legem, bene eſt; ſin minus, ſub hoc monte, qui capitibus veſtris imminet, quem in vos proſternam, erit ſepulchrum veſtrum. Qua reſponſione eorum audita, ſtatim dicebat Deus Opt. Max. Priora facient audire nos: quia dicitur Eſa. XLIII, 9. *Priora facient audire nos.* Septem præcepta (filiis Noachi data,) quæ recepiſtis in vos, vos ea ſervaturos eſſe; num ſervaſtis? Unde autem probamus, quod non ſervarint ea? Quia tradidit R. Joſeph Hab. III, 6. *Stetit, & menſus eſt terram, vidit, & ſolvit gentes.* (*Gloſſa:* viſum eſt in oculis ejus, & placuit ſolvere eas.) Quid vidit? Vidit 7. præcepta, quæ in ſe receperant filii Noachi, & non ſervarunt ea. Poſtquam non ſervarunt ea, ſtetit & ſolvit eas. Idcirco omnino proſelyti facti erant. Si ita eſt, conſequeretur, peccatorem lucro affectum eſſe. Reſpondit ad hanc objectionem Mar filius Rabinæ:

næ: Quaſi diceret; quod etiamſi ſervarint ea, tamen non recepiſſent propterea mercedem. (*Gloſſa:* Solutio hæc non eſt beneficium eorum, ſed quia non inveniuntur ſervaſſe ea. Et ſi maxime ſervarent, tamen non acciperent mercedem.) Et non accipiant mercedem? Atqui *Traditio* eſt: R. Meir dicebat: Unde probamus, quod, ſi vel ſaltem Gentilis aliquis ſit, ſtudeat tamen in Lege, æqualis habeatur Summo Sacerdoti? Quia notanter dicitur Lev. XVIII, 5. *Qui fecerit ea homo, & vivet in illis.* Non dicitur; *Sacerdotes, Levitæ, & Iſraëlitæ, qui fecerint ea: ſed, homo, qui fecerit ea.* Ut inde diſceres, quod, ſi vel Gentilis aliquis ſit, ſtudeat tamen in Lege, æqualis habeatur Summo Sacerdoti. Quare non eſt hæc mens horum verborum: ſed quaſi diceret tibi, quod non accipiat propter ea mercedem talem, qualem accipit is, cui præceptum datum eſt, quod & facit: ſed talem, qualem accipit is, cui præceptum non eſt datum, quod tamen facit. Nam dixit R. Chanina: Longe major eſt is, cui præceptum datum eſt, quod & facit; eo, cui præceptum non eſt datum, quod tamen facit.

Actor. IV, verſ. 15.) Opus Legis ſcriptum in cordibus, &c.

Nidda f. 30. 2. Hiob. XIX, 2. *Quis dabit me, ut menſes, antiquitatis? ut dies, quibus Deus me cuſtodiebat?* Qui vero ſunt dies iſti, in quibus ſunt menſes, & tamen non ſunt in eis anni? Dic, per hos intelligi menſes generationis (in utero materno.) Atque tum (in utero materno hærens) docetur totam Legem: quia dicitur Prov. IV, 4. *Et docuit me, & dixit mihi: ſuſtentet verba mea cor tuum, cuſtodi præcepta mea, & vive.* Dicitur Hiob. XXIX, 4. *In arcano Dei, ſuper tentorio meo.* Quare, quod uno dicto probari potuiſſet, adhuc alio probandum erat? Scilicet; ut, ſi opponendi animo diceres; eum, qui hic (Prov. IV, 4.) loquitur, prophetam eſſe, (adeoque de communi omnium hominum generationis conditione id intelligi non poſſe:) tibi viciſſim reponatur; veni, audi (quod in altero Hiob. XXIX, 4. dicitur:) *In arcano Dei, ſuper tentorio meo.* Poſtquam autem homo natus venit in aërem mundi, adeſt Angelus, inflictaque ei alapa, facit, ut iterum totius Legis obliviſcatur: quia dicitur Gen. IV, 7. *Ad oſtium peccatum cubat.* Neque hinc exit & diſcedit, donec adjurant eum: quia dicitur Eſa. XLV, 23. *Quia mihi* (alii legunt, *tibi*) *incurvabitur omne genu.* Per hoc, *incurvabitur,* &c. intelligitur dies mortis: quia dicitur Pſal. XXII, 20. *coram eo incurvabuntur;* Per, *jurabit omnis lingua,* Eſa. XLV, 23. intelligitur dies nativitatis: quia dicitur Pſal. XXIV, 4. *Et non juravit in vanum.* Quodnam autem eſt juramentum illud, quo eum adjurant? Sis juſtus potius, quam ut ſis impius. Et ſi vel etiam totus mundus tibi dicant: juſtus es. Tu tamen tibi in oculis tuis

tuis ſis, ut impius: & ſcias, Deum purum eſſe, & miniſtros ejus puros eſſe, animamque, quam tibi indidit, puram eſſe. Quam ſi ſerves in puritate, bene eſt, ſin minus: ecce eam tollo a te.

verſ. 19) *Ducem cæcorum.*

Judæi ſibi videntur eſſe gallis perſpicaces; gentiles autem eſſe veſpertiliones. Vid. *ſupra.*

verſ. 22. &c. *Docens alium te ipſum non doces,* &c.

Joma f. 72. 2. Dixit R. Samuel filius Nachmani, dixiſſe R. Jonathanem: Quid eſt, quod ſcribitur Prov. XVII, 16. *Quorſum pretium in manu ſtulti, ad emendum ſapientiam, cum cor non ſit?* Scilicet væ oſoribus Studioſorum Sapientiæ (h. e. Studioſis Sapientiæ, odio dignis.) qui ſtudent in Lege, cum tamen non habeant timorem Dei. Prædicabat R. *Jonnai:* Væ, cui non eſt atrium, & portam atrio facit. (*Gloſſa:* Quia Lex nihil aliud eſt, niſi porta, intrandi per eam in timorem Dei. Idcirco opus habet, ut prius ſit alicui timor Dei.) Dixit Raba ad Rabbinos: Quæſo a vobis, ne hæredes fiatis duarum Gehennarum. (*Gloſſa:* dum ſummo cum labore & moleſtia ſtudetis in Lege, in hoc Seculo, eamque ſi non impleatis ipſo opere, hæredes fiatis Gehennæ in morte veſtra: cum tamen in vita veſtra non uſi fueritis cum voluptate Seculo veſtro.)

ROMANORVM CAP. III.

verſ. 1.) *Quæ utilitas circumciſionis?*

Nedarim f. 31. 2. *Miſchna:* Si quis voveat, ſe nolle commodum percipere ex præputiatis; permittitur commodum percipere ex Iſraëlitis, ſi qui tales eſſent inter Iſraëlitas; prohibetur autem commodum percipere ex circumciſis, ſi qui eſſent inter nationes mundi. Si voveat, ſe nolle commodum percipere ex circumciſis; prohibetur commodum percipere ex præputiatis; ſi qui eſſent inter Iſraëlitas; permittitur autem illud percipere ex circumciſis, ſi qui eſſent inter Gentiles mundi: quia nullum præputium vocatur, niſi propter gentes: quia dicitur Jer. IX, 25. *Quia omnes gentes præputiatæ ſunt, & tota domus Iſraël præputiati ſunt corde.* Et dicitur 1. Sam. XVII, 36. *Et erit Peliſtæus iſte præputiatus.* Et dicitur 2. Sam. I, 20. *Ne exultent filiæ Palæſtinorum, ne gaudeant filiæ præputiatorum.* R. *Eleaſar* filius Aſariæ dicit: Res contemta eſt, præputium: quia per illud ignominioſe traducuntur, & infamia notantur gentes. Nam dicitur Jer. IX, 25. *Quia omnes gentes præputiatæ.* Res magni æſtimata eſt circumciſio; quia

icta ſunt ſuper ea 13. fœdera. (Gen. XVII. Vox ברית *fœdus:* tredecies legitur.) &c. *Vid. ſup.* ad Joh. VI, 22.

Negant Judæi, Legem eſſe proponendam præputiato ſeu Gentili. *Chagiga f. 13. 1.* Dixit Rabus: Quare non tradunt verba Legis Gentili, ſeu Chriſtiano? (in Baſileenſi in gratiam Chriſtianorum mutatum eſt, in Cutthæo. Quia dicitur Pſal. CXLVII, 20. *Non fecit taliter omni gentili, & judicia ejus neſciunt.*

Judæi ſeipſos ſupra omnes populos extollunt. *Baba Kama f. 90. 1. Miſchna.* Impingens Socco colaphum, ei Siclum pendit; R. Judas nomine R. Joſes Galilæi, minam ſtatuit. Si ei alapam impegit, 200. drachmas ipſi pendit; ſi id fecit inverſa manu, 400. drachmas ſolvit. Si ejus aures vulſit, evulſit ejus capillos, exſcreans eum conſpuit, pallium ei detraxit, denudavit mulieris caput palam, 400. drachmas rependit. Omnia pro ipſius dignitate. R. *Akiba* ſtatuit, Iſraelitarum pauperrimos conſiderari ac ſi eſſent nobiles, qui bonis ſuis excidiſſent: quia ſunt Abrahami, Iſaaci & Jacobi poſteri.

Sanhedrin f. 58. 2. Dixit R. *Chanina:* Si Gentilis (Chriſtianus) percutiat Iſraelitam, reus eſt mortis; quia dicitur Exod. II, 12. *Et reſpexit huc illuc, & vidit neminem eſſe,* &c. Item dixit R. Chanina: Si quis cædat maxillam Iſraëlitæ, perinde eſt, ac ſi cæderet maxillam Divinitatis: quia dicitur Prov. XX, 25. *Laqueis hominis abſorbebit Sanctum.* &c.

Keritbuth f. 78. 2. Si quis Sacro oleo unctionis inungat Gentilem, non tenetur iſto interdicto Exod. XXX, 32. Quia ibi dicitur; *In corpus hominis non tundetur.* Gentiles autem non ſunt homines: quia dicitur Ezech. XXXIV, 31. *Vos grex meus, & grex paſcuorum meorum, homo vos eſtis.* Scilicet, *vos Iſraëlitæ vocamini homo. Gentiles autem non vocantur homo.*

ROMANORUM CAP. VI.

verſ. 7.) Qui mortuus eſt, juſtificatus eſt a peccato.

Schabbath f. 151. 2. Traditio. Rabban Simeon filius Gamalielis dicit: Si infans filius diei ſui (diem unum natus,) ſuperſtes vivat, profanatur ejus cauſa Sabbathum. Si autem moriatur, vel David etiam, ex Iſraëlitis; tamen ejus cauſa non profanatur Sabbathum. Si infans filius diei ſui ſuperſtes vivatur, profanatur ejus cauſa Sabbathum: dixit Lex; profana ejus cauſa Sabbathum unum, ut ſervet Sabbatha quam multa. Si autem moriatur, vel David etiam, ex Iſraelis; tamen ejus cauſa non profanatur Sabbathum: poſt-

Digitized by Google

poſtquam mortuus eſt homo, ceſſat a præceptis (ſervandis.) Atque hoc ipſum eſt, quod dixit R. Johannes Pſal. LXXXVIII, 6. *In mortuis liber.* Poſtquam mortuus eſt homo, liber factus eſt a præceptis. Vid. plura in *Nidda fol. 61. 2.*

Schabbath f. 30. 1. Quæſiverunt quæſtionem hanc coram R. Tanchum, qui ex hoc dicto Nevi: Quid de eo caſu ſtatuendum, extinguenda ne eſt lucerna ignis coram ægrotante, in Schabbath? Exorſus eſt dicere: tu Salomo, quorſum evaſit Sapientia tua? Ubi intelligentia tua? Non ſufficit tibi, quod verba tua repugnent verbis Davidis patris tui, ſed & verba tua repugnant ipſa inter ſe. Pater tuus dixit Pſal. CXV, 16. *Mortui non laudabunt Dominum.* Tu autem dixiſti Eccl. IV, 2. *Et laudabam ego mortuos, qui jam mortui erant.* Et poſtea dixiſti cap. IX, 4. *Quia quod canem vivum attinet, ipſe melior eſt leone mortuo.* Reſpondeo, non eſſe contradictionem: Nempe hoc, quod dixit David, *mortui non laudabunt Dominum;* ſic dicere voluit: ſemper ſtudeat homo in Lege, & in Præceptis antequam moriatur. Quia poſtquam mortuus eſt, ceſſat a Lege, & a præceptis, neque amplius Deum Opt. Max. laudat per illud. Atque hoc ipſum eſt, quod dixit R. Johannes: Quid eſt, quod ſcribitur Pſal. LXXXVIII, 6. *In mortuis eſt liber?* Poſtquam mortuus eſt homo, liber eſt factus a Lege & a Præceptis. At illud, quod dixit Salomo Eccl. IV, 2. *Et laudabam ego mortuos,* &c. intelligendum eſt, ut id, quod legitur Exod. XXXII, 13. Nam cum peccaſſent Iſraelitæ, *ſtabat Moſes coram Deo Opt. Max.* & dicebat aliquot Orationes, & Supplicationes coram ipſo, & non exauditus erat. Simul ac autem dicebat; *Memento Abrahami, Iſaaci & Iſraëlis ſervorum tuorum;* ilico exauditus erat. Quare pulchre dixit Salomo: *Et laudabam ego mortuos*, qui *jam mortui erant. Alia expoſitio:* Conſuetudo mundi eſt: Si rex mortalis decernat decretum, dubium eſt, num ſervent illud, nec ne. Et ſi ſervent illud, id fit tantum, eo vivente adhuc: poſt mortem autem ejus, non amplius ſervant illud. Et licet cum illis ita ſit comparatum, tamen res aliter ſe habet cum Moſe Magiſtro noſtro. Quot enim ille decreta decrevit, quotque ordinationes ordinavit, quæ tamen ſervantur in Seculum, & Secula Seculorum. Et non recte dixerit Salomo, *Et laudabam ego mortuos?* &c.

ROMANORVM CAP. VIII.

verſ. 28.) Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum

Incredibilem ſive hiſtoriam, ſive fabulam commemorant Talmudici, de viro quodam *Nachum*, qui quia omnes ſuos caſus in bonum eventuros

 credi-

credidit, & ad omnia dicere ſolitus erat גם זו *Etiam hoc* cedet in bonum *Gam Zu* cognominabatur. Verba ita ſonant: *Schekalim f. 8.* Nachum, viro Gam Zu, deducenti donum in domum ſoceri ſui, occurrebat ulceroſus aliquis, qui dicebat ei: opera miſericordiæ mihi exhibito, bene merere de me. Cui ille reſpondebat: exſpecta, dum redeam. Cum redibat, inveniebat eum, quod interim mortuus eſſet. Quare ſurgebat, ut cum querula voce lamentaretur, in hæc verba erumpens: oculi, qui non viderunt te, excæcentur: manus, quæ non extenſæ ſunt, ut darent tibi ſtipem, mutilentur: pedes, qui non accurrerunt, ad erogandum tibi, frangantur. Quæ omnia deinde ei, ut optaverat, obtigerunt. Aſcendebat R. *Akiba*, ut eum ita miſere affectum viſeret, dicens ei: Væ mihi, quod videam te taliter affectum! Cui ille reſpondebat: Væ autem mihi, quod te non videam, ſimiliter affectum? Regerente autem R. Akiba: Et qui fit, quod tu mihi maledicas? Reſpondebat Nachum: quare tu recalcitras adverſus caſtigationes.

Taanith f. 21. 1. Dixerunt de Nachum viro Gam Zu, quod eſſet cæcus ex ambobus oculis ſuis, & mancus ex ambabus manibus ſuis, & mutilus ex ambobus pedibus ſuis, totoque corpore ſuo plenus ulcere; quodque jaceret in domo ruinoſa, pedesque ſpondæ ejus inſiſterent pelvibus aquæ, ne formicæ ad eum adſcendere poſſent. Aliquando, cum, metu ruinæ domus imminentis, diſcipuli ejus eam cum lecto inde efferre vellent, & poſtea demum vaſa exportare, dicebat eis: filii mei, efferte prius vaſa, & poſtea demum efferte lectum meum: quia certam ſpem facio vobis, quod, quamdiu ego ſum in domo, domus non ſit ruinam paſſura. Quare exportatis inde prius vaſis, poſtea demum efferebant lectum ejus. Quo facto corruebat domus. Quærentibus deinde ex eo diſcipulis ejus: Magiſter, & quid? Poſtquam juſtus perfectus es, quare evenit tibi ita? Quibus ille reſpondebat: Filii mei. ego ipſe mihi in cauſa fui. Nam aliquando iter faciebam in domum ſoceri mei, & erat mecum opus 3. aſinorum, quorum unus ferebat cibum, alter potum, tertius autem ſpecies מגדנים h. e. rerum pretioſarum: veniebat pauper aliquis & reſiſtebat mihi in via, & dicebat mihi: ale me. Cui dicebam: exſpecta, donec auferam quid abſtractum de aſini colligata ſarcina. Non ſuppetebat mihi tantum temporis, auferendi quid de illa ſarcina ex aſini dorſo, antequam exiret anima ejus. Quare ibam & cadebam in faciem ejus, & dicebam: Oculi mei, qui non pepercerunt tuis, excæcentur: manus meæ, quæ non pepercerunt manibus tuis, mancæ evadant: pedes mei, qui non pepercerunt pedibus tuis, mutilentur. Neque requiem habebat animus meus, usque dum dicerem: & totum corpus meum plenum fiat ulceribus. Dicentibus deinde illis ad eum: *Væ nobis, qui videmus te taliter affectum?* Reſpondebat eis Nachum: *Væ mihi, niſi me videretis*

taliter

taliter affectum. Quare autem vocabant eum, Nachum virum *Gam Zu?* Quia, quæcunque tandem res ei accidebat, dicere ſolitus erat גם זו *Gam Zu,* etiam iſtud, in bonum (cedet.) Quodam tempore, cum vellent mittere munus ad domum Cæſaris, dicebant: Quis eo ibit? Et viſum erat, ut eo iret Nachum vir Gam Zu, qui edoctus erat edere miracula. Mittebant ergo manu ejus arculam plenam gemmarum & margaritarum. Profecto eo & pernoctante in quodam diverſorio, nocte illa ſurgebant incolarum ejus loci aliqui, ablatisque ex illa arcula gemmis & margaritis, implebant eam pulvere. Poſtero die, re illa viſa, dicebat Nachum Gam Zu, גם זו, h. e. *etiam iſtud in bonum* (mihi cedet.) Quum veniebat ad Cæſarem, volebat rex eum, cum omnibus Judæis interficere, dicens: profecto Judæi mihi illudunt. Veniebat Elias, ſimilis ei apparens uni ex ipſis, dicens ei: Forte hic eſt pulvis, de pulvere Abrahami patris veſtri. Nam cum ille in bello contra 4. reges geſto Gen. XIV. pulverem projiciebat, ex eo facti erant gladii; cum ſtipulas, ex eis facta erant jacula: quia ſcribitur Eſa XLI, 2. *Dabit ut pulverem, gladium ſuum, ut ſtipulam impulſam, arcum ſuum.* Erat tum aliqua civitas, quam expugnare non poterant. Re a Cæſarianis explorata, compertaque, ut Gam Zu dixerat, fore, ut ex pulvere iſto projecto gladii fiant; expugnataque ita iſta urbe, ibant in gazophylacium, & implebant arculam ejus gemmis & margaritis, dimiſſo eo, magno honore affecto: Quum veniebat pernoctatum in eo ipſo diverſorio, quærebant ex eo; quid attuliſti tecum, quod exhibuerint tibi tantum honorem? Quibus ille reſpondebat: Id obtuli, quod attuli ex hoc loco. Quo audito, illi, deſtructis ſuis habitaculis, pulverem illorum inde corroſum advehebant in domum Cæſaris, dicentes ad eum: En hic eſt pulvis, quem attulerat ille Gam Zu, de noſtro huc. Re autem explorata, quum eventus promiſſioni eorum non reſponderet, interfecerunt incolas iſtos. Iisdem fere verbis idem refertur in *Sanhedrin f. 108. 2. & 109. 1.*

Similis fere hiſtoria refertur de *R. Akiba* in *Berachoth fol. 60. 2.* ſub finem.

ROMANORVM CAP. IX.

verſ. 11.) Nondum natis, neque agentibus quid bonum aut malum, ſecundum electionem propoſitum Dei manet.

Sanhedrin f. 22. 1. Dixit Rabbah bar bar Channæ, dixiſſe R. *Johannem:* Tam *difficile eſt coram Deo copulare eos;* (*Gloſſa:* in *Sota f. 2. 1.* ubi eadem leguntur, exponit: maritum & uxorem per omnia, ſimiles inter ſe, quoad

 opera-

opera. *Coccejus* autem in *Sanhedrin p. 190.* exponit: fletum ob defunctam uxorem, & cantus ob novas nuptias;) *quam mare rubrum deſcendere:* (*Gloſſa:* ubi tamen immutati erant ordines primæ creationis:) quia dicitur, Pſal. LXVIII, 7. *Qui habitare facit unicos in domo, educit* אֲסִירִים *vinctos* בַּכּוֹשָׁרוֹת *catenis.* Ne legas מוֹצִיא אֲסִירִים *Mozi aſirim*, (quod ſignificaret, *educit vinctos:*) ſed כְּמוֹצִיא *Kemozi*, (quod ſignificat, *ut educens vinctos.*) Ne legas בַּכּוֹשָׁרוֹת *Baccoſcharoth*, quod ſignificaret, *catenis:*) ſed בְּכִי וְשִׁירוֹת *Bechi veſchiroth*, quod ſignificat; *fletum & cantica.* (*Gloſſa: qui habitare facit vinctos*, hoc eſt: hominem unum, & mulierem unam, & ipſe copulat eos una, & habitabilem facit per eos domum. *Educit vinctos*, &c. h. e. educit Iſraëlitas ex Ægypto in menſe כשר recto, ſeu idoneo, quo neque æſtus, neque frigus erat. Æquiparat copulam conjugalem unicorum ad exitum ex Ægypto: Itane? (*Gloſſa:* Num copulatio conjugum eſt ſecundum impietatem & juſtitiæ meritum? Atqui prior tamen ea eſt, & decreto antecedit formationem eorum: quo tempore nondum ſcitur impietas vel meritum juſtitiæ alicujus. Nam jam ante formationem hominis in curia Cœleſti proclamatur, præconio edito, matrimonium alicujus futurum. Si autem dicas; omnia patere coram Deo: reſpondeo, omnia coram eo patere, excepto timore Dei, quis pius ſcilicet, vel impius futurus ſit: quod ab eo non præſcitur: Atqui dixit R. Judas, dixiſſe Rabum: Quadraginta diebus ante formationem pueri in utero, filia vocis exit, & dicit: filia hujus N. N. nubet maſculo illi N. N. Reſpondeo: Hæc ſibi invicem non contradicere. Poſterius enim intelligendum eſt de matrimonio primo; quod facto divino ita alicui obveniat. Prius autem, de Secundo; quod ſecundum opera alicujus ei obveniat.

Nidda f. 16. 2. Reſch Lakiſch, quid in iſto textu Hiob. III, 2. *Pereat dies, quo naſcebar, & nox, quæ dixit: conceptus eſt vir;* obſervavit? Refertur ei ad id, quod argute expoſuit R. Chanina filius Paphæ: Ille ipſe Angelus, qui præfectus eſt conceptioni, vocatur לַיְלָה *Laila*, h. e. *Nox*, & accipit guttam (ſeminis, formationi hominis deſtinatam,) & collocat eam coram Deo Opt. Max & dicit coram eo: Domine mundi; ex gutta iſta quid fiet? Fortisne homo, an invalidus? Sapiensne an inſipiens? Divesne, an pauper? Iſta autem verba; Impiusne an juſtus? non dixit: Idque ſecundum R. Chaninam: nam dixit R. *Chanina:* (In *Berachoth f. 33. 2.*) Omnia ſunt per manum Dei: (*Gloſſa:* omne, quod accidit homini, per manum Dei eſt, & ex decreto Dei regio dependet: ex. gr. ut quis ſit procerus, brevis, pauper, dives, ſapiens, ſtultus, albus, niger: omnia per manum Dei ſunt. Sed juſtum & impium eſſe, non accidit per manus Dei: Scilicet hoc tradidit in manum, ſeu poteſtatem hominis, & propoſuit ei duas vias, & ipſe eligere ſibi

ſibi debet timorem Dei:) excepto timore Dei: quia Deut. X, 12. *Et nunc Iſraël, quid Dominus Deus tuus petit a te, niſi timorem?* Ergone timor Dei res adeo parva ſit? Atqui dixit R. Chanina, nomine R. Simeonis filii Jochai: Nil habet Deus Opt. Max. reconditum in gazis ſuis niſi theſaurum timoris ſui: quia dicitur Eſa. XXXIII, 6. *Timor Domini eſt theſaurus ejus.* Ita eſt: Scilicet apud Moſen res parva erat. Dixit R. Chanina: res hæc ſimilis eſt homini, a quo petitur vas magnum. Quod, ſi habeat, videtur ei, ac ſi eſſet vas parvum Petentibus autem vas parvum, ſi tale non habeat, videtur ei, tanquam vas magnum.

ROMANORVM CAP. XI.

verſ 33. Quam inperſcrutabiles viæ ejus?

Berachoth f. 7. 1. Moſes petiit a Deo, ut ſibi notas redderet vias ſuas. Quo impetrato; quia dicitur Eſa. XXXIII, 13. *Notas fac mihi nunc vias tuas;* dixit coram eo: Domine mundi, quare alicui juſto, bene; alteri autem male eſt: alicui impio bene; alteri autem, male eſt? Cui reſpondebat: Moſe, juſtus ille, cui bene eſt, eſt juſtus juſto patre natus. Juſtus ille, cui male eſt, eſt juſtus impio patre natus. Impius ille, cui bene eſt, eſt impius juſto patre natus. Impius ille, cui male eſt, eſt impius impio patre natus. Itane? Atqui ſcribitur Exod. XX, 5. c. XXXIV, 7. *Viſitans iniquitatem patrum ſuper filios.* Scribitur autem Deut. XXIV, 16. *Et filii non interficientur propter patres.* Et inter ſe invicem opponimus textus & docemus, non eſſe contradictionem. Alterum enim intelligendum eſt, quum apprehendunt opus patrum ſuorum manibus ſuis. Alterum, quum non apprehendunt opus patrum ſuorum manibus ſuis. Imo vero hæc eſt verborum Dei ſententia: juſtus ille, cui bene eſt, perfecte juſtus eſt. Juſtus ille, cui male eſt, imperfecte juſtus eſt. Impius ille, cui bene eſt, imperfecte impius eſt. Impius ille, cui male eſt; perfecte impius eſt.

ROMANORVM CAP. XII.

verſ. 18.) Pacem colentes cum omnibus hominibus.

Berachoth f. 17. 1. Margarita in ore Abai: In perpetuum (ſemper) homo ſit aſtutus in timore, (*Gloſſa:* ut aſtutum ſe gerat in omnibus ſpeciebus aſtutiæ, ad timendum creatorem ſuum.) Prov. XV, 1. *Reſponſum tenerum avertet iram:* & multam pacem colat, (vel frequens ſit in ſalutandis illis) cum fratre ſuo, & cum propinquis ſuis, & cum omni homine, & vel etiam cum alienigena in foro: ut ſit dilectus ſuperne, & deſideratus inferne, & acceptus creaturis. Perhibent de Rabban *Johanne* filio Zachai, quod nunquam eum antevertit ullus homo ſalutatione, & ne quidem alienigena in foro.

ROM-

Digitized by Google

ROMANORVM CAP. XV.

verſ. 16.) Miniſtrum in gentibus ſacrificantem. &c.

Aboth c. 4. Si ſapiens ſedeat, & argute exponat Legem in Eccleſia, imputat hoc ei Scriptura perinde, ac ſi obtuliſſet adipem, & ſanguinem ſuper altari.

I. CORINTH. CAP. I.

verſ. 26) Non multi ſapientes ſecundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles.

Nedarim f. 81. 1. Admonemini circa ſocietatem: (*Gloſſa:* ne diſcatis Legem, niſi in ſocietate: quia homo non diſputat, niſi mediante doctrina ſocii ſui.) Admonemini circa filios pauperum: (*Gloſſa:* ne deſpecti ſint in oculis veſtris, ad docendum eos Legem:) quia ex illis exibit Lex. Nam dicitur Num. XXIV, 7. *Fundet aquam* מִדָּלְיָו (quod Talmud exponit) *e pauperibus ſuis,* ſcilicet, quia ex illis exibat Lex. Quare autem non inveniuntur Studioſi Sapientiæ, ut e medio eorum exeant Studioſi Sapientiæ? Reſpondit R. *Joſeph:* ne dicant homines; Legem eſſe hæretidatem illis propriam; nos autem non obligamur ad diſcendum Legem. R. *Scheſchath* filius R. Aidi dicit: Id ideo fieri, ne ſi efferant ſupra cœtum Eccleſiæ. Mar *Zuba* dicit: Id ideo fieri, quia tales ſoleant nimiam potentiam ſibi arrogare ſupra cœtum Eccleſiæ. R. *Aſche* dicit: id ideo fieri; quia tales ſoleant alios vocare aſinos. *Rabina* dixit, id ideo fieri; quia non precentur in docenda Lege initio: Nam dixit R. Judas dixiſſe Rabum: Quid eſt, quod ſcribitur Jer. IX, 11. *Quis vir ſapiens, & intelliget iſtud,* &c. נִצְּתָה *incenſa eſt, ut deſertum, abſque transeunte?* (*Gloſſa:* נִצְּתָה ſignificat, conſeſſum Studioſorum ſapientiæ eſſe, ut deſertum abſque incola?) Res illa quæſita eſt a Sapientibus & Prophetis, (*Gloſſa:* a Sapientibus, quia dicitur, *Quis vir ſapiens,* &c. *A Prophetis:* quia dicitur: *& ad quem loquutum eſt os Domini.* Ibid.) & non expoſuerunt eam: donec expoſuit eam Deus Opt. Max. ipſe per ſe: quia ſcribitur v. 12. *Ideo quia relinquunt Legem meam.* &c. Scilicet hoc ipſum eſt; *non obedinerunt voci meæ: Ibid.* Hoc ipſum eſt; *non iverunt in ea. Ibid.* Dixit R. Judas; dixiſſe Rabum: Hoc ideo fieri, quia non precentur, quum tales docent alios doctrinam Sapientiæ, & ſunt Studioſi Sapientiæ nati a Studioſis Sapientiæ, tum, quia prompti, & expediti ſunt in tractando Legem, non ſunt promti ad orandum divinam gratiam, cum exordiuntur verba facere.

Non multi potentes. &c.

Contrarium dicitur in *Nedarim f. 38. 1:* Dixit R. *Johannes:* Deus non habitare ſinit ſuam divinitatem, niſi ſuper viro forti, divite, ſapiente, & manſueto:

to: quæ omnia clara ſunt ex Moſe, (1) *fortis* erat. Exod. XL, 19. (2) *dives* Exod. XXXIV, 1. (3) *Sapiens*, Pſ. VIII, 6. (4) *Manſuetus*, Num. XII, 3.

1 CORINTH. CAP. III.

verſ. 9.) Ut ſapiens architectus fundamentum poſui.

Schabbath f. 114. 1. Quid בנאין architecti? Dixit R. Johannes: per hos intelligi Studioſos ſ. diſcipulos Sapientiæ, qui ſtudent in ædificio mundi, omnibus diebus ſuis.

1 CORINTH. CAP. IV.

verſ. 5.) Et occulta cordium manifeſtabit.

Sota f. 3. 1. R. *Meir* dicebat: Homo transgreditur transgreſſionem clam; ſed Deus prædicat eam palam. Quia dicitur Num. V, 14. Et עָבַר *transiverit ſuper eo*, &c. *Per* עבירה *actum transeundi*, nihil aliud intelligitur, niſi prædicatio: quia dicitur Exod. XXXVI, 6. וַיַּעֲבִירוּ & *transire fecerunt*, &c. Tom. II. p. 1311.

verſ. 12.) Convitiis laceſſiti, benedicimus.

Schabbath f. 88. 2. Joma f. 23. 1. Gittin fol. 36. 2. Tradiderunt *Rabbini:* Si qui injuria affecti, viciſſim non inferant; Si qui audientes convitium ſibi dici, viciſſim non reddant; Si qui faciant præcepta Dei ex amore, & lætentur in caſtigationibus, de illis Scriptura dicit Jud. V, 31. *Et diligentes eum ſunt ſicut cum oritur Sol in virtute ſua.*

Bava Kama f. 93. 1. Dixit R. *Abbu:* ſemper malit homo eſſe ex iis, qui perſequutionem patiuntur; quam qui inferunt: quia non facile reperias inter aves aliquam, quæ plus perſequutionis patiatur, quam turtures & columbæ; & tamen Scriptura eas adeo dignata eſt, ut legitimas, ſeu idoneas eas cenſuerit ad altare.

Sanhedrin f. 49. 1. Cum David mala imprecabatur Joabo, *2 Sam. III, v. 29.* ea ipſa recidebant in ejus poſteritatem. Nam erant inter ejus poſteros. (1) *fluxu laborans*, Rehabeam. 1 Reg. XII, 18. collato loco Lev. XV, 9. (2) *Leproſus*, ex gr. Uſia, 2. Chron. XXVI, 16. (3) *Podagricus* 1 Reg. XV, 23. (4) *Cadens gladio.* 2 Chron. XXXV, 23. Et (5) *egens pane;* ex Jechonia: quia ſcribitur 2 Reg. XXV, 30. *Et victus ejus, victus jugi datus eſt ei.* Dixit R. Juda, dixiſſe Rabum: hoc ipſum eſt, quod vulgari adagio dici ſolet: *Satius eſt diris devoveri, quam devovere.*

Digitized by Google

1 CORINTH. CAP. V.

verſ. 7.) Expurgate Vetus fermentum.

Berachoth f. 17. 1. R. Alexander finita ſua oratione, dicebat ita: Sit voluntas, ab eo, quod coram te eſt, prodiens, ut ſtatuas nos in cornu, ſeu angulo lucis, & non ſtatuas nos in angulo tenebrarum, & ne dolore langueat cor noſtrum, & ne caligent oculi noſtri. Sunt qui dicunt, hac formula orandi uſum eſſe R. Hammenunam: R. Alexandrum autem finita oratione ſua, ita dixiſſe: Domine Seculorum, manifeſtum & notum eſt coram te, quod voluntas noſtra ſit faciendi voluntatem tuam. Quis autem impedit, quo minus faciamus voluntatem tuam? Fermentum, quod eſt in maſſa, (*Gloſſa:* figmentum eſt malum, quod in corde noſtro, quod fermentat nos,) & ſervitus, quia cogimur ſervire regnis. Sit voluntas tua ab eo, quod coram te, ut humilies ea ante nos, & poſt nos, & revertamur facere ſtatuta voluntatis tuæ, corde integro.

De accuratiſſima fermenti veteris inquiſitione & expurgatione olim ante Paſcha Judaicum fieri ſolita, ex profeſſo agitur in *Peſachim f. 2. 1. & ſq. Miſchna:* Luce decimi quarti diei (menſis Niſan,) diligentiſſime perſcrutantur fermentum ad lucem lucernæ. In nullo loco, quorſum nullum introducere ſolent fermentum, opus eſt inquiſitionem illam inſtituere. Quoties autem? Dixerunt: duplici Serie, in cella & loco, quorſum introducunt fermentum. Domus *Schammai* ajunt: duplici Serie, per ſuperficiem totius cellæ. Domus *Hillelis* autem dicunt; duplici Serie exteriori, quæ ſunt ſuperiores. Poſtea in *Gemara* prolixe hac de re diſſeritur, & inter alia *f. 7. 2.* ad verba Miſchnæ, diligentiſſime perſcrutantur fermentum ad lumen lucernæ: notatur in *Gemara:* Unde hæc probantur? Reſpondit R. Chasda: Rem hanc conficimus, colligentes inventionem unam ex collatione cum inventione altera, Exod. XII, 19. cum Gen. XLIV, 12. Et inventionem ex inquiſitione; ex hoc ipſo textu. Inquiſitionem autem ex lucernis, Zephan. I, 12. Et lucernas, Prov. XX. 12. &c.

1 CORINTH. CAP. VI.

verſ. 1.) Judicari apud iniquos, non apud ſanctos.

Jebammoth f. 102. 1. Dixit Raba: Proſelytum judicare alterum proſelytum, (*Gloſſa:* etiam quod cauſas capitales, non tantum pecuniarias,) eſt ſententia Legis: quia dicitur Deut. XVII, 15. *Ponendo pones ſuper te regem, quem elegit Dominus Deus tuus, e medio fratrum tuorum pones ſuper te regem.* Scilicet, ſi *ſuper te* eſt ponendus, tum talem requirimus, qui ſit, *e medio fratrum tuorum.* Sed ſi proſelytus debeat judicare alterum proſelytum; hoc ei eſt conceſſum: & ſi mater ejus ſit ex Iſraële, tum vel etiam Iſraëlitam judicat.

Git-

Gittin f. 81. 2. Traditio: R. *Tarphon* dicebat: Quocunque loco tu invenis collegia alienigenarum, etiam ſi judicia eorum ſint ut judicia Iſraëlitarum, tamen tibi non licet, ut te cum illis conjungas. Quia dicitur Exod. XXI. v. 1. *Ad faciem eorum* ſcilicet, *eorum*, non autem alienigenarum.

1 CORINTH. CAP. VII.

verſ. 2.) Propter fornicationes unusquisque ſuam uxorem habeat, & quælibet uxor proprium Virum.

Kidduſchin f. 29. 2. Pater tenetur filio ſuo dare uxorem. Paulo poſt dicitur aliquis dixiſſe: Si quis natus 20. annos, non duxerit uxorem, tum omnes dies ſuos transigit in transgreſſione (h. e. Scortatione.) In transgresſione putasne eum dicere voluiſſe ſimpliciter? Non hæc eſt mens illorum verborum: Sed dicam; quod omnes dies ſuos transigat cogitatione impudica transgreſſionis. Dixit Raba: & ſic traditum eſt a domo R. *Iſmaëlis;* usque ad vigeſimum annum ſedet Deus Opt. Max. & exſpectat hominem, quando ducturus ſit uxorem: poſtquam advenit annus vigeſimus, necdum ille duxerit; dicit: inſletur quodvis oſſium ejus. Dixit R. *Chaida:* In hoc præſtantior ſum ſocio meo, quod duxerim uxorem in anno decimo ſexto. Et ſi duxiſſem eam in anno decimo quarto, dixiſſem ad Satanam: jaculum in oculis tuis. (*Gloſſa:* q. d. ſe cum eo certaturum, jaculis eum petendo. Per Satanam autem intelligitur figmentum malum. Vult dicere, ſe non timere, ne ſibi autor ſit peccandi.) Dixit *Raba*, ad R. Nathanem filium Immi: Dum manus tua eſt ſuper collo filii tui, da ei uxorem. (*Gloſſa:* dum adhuc manus tua valida eſt ſuper filium tuum, antequam fiat adultior, & non recipiat redargutionem tuam: da ei uxorem;) ab anno decimo ſexto ætatis ejus, usque ad annum vigeſimum ſecundum. Et dixit ei: ab anno 18. usque ad annum 24. ſecundum Tannæos. Et paulo poſt *f. 30. 2.* Quod pater teneatur filio ſuo dare uxorem probatur inde, quia ſcribitur *Jer. XXIX, 6. Accipite uxores & gignite filios & filias, & accipite filiis veſtris uxores, & filias veſtras elocate viris.* In pace, ſeu extra controverſiam, eſt, quod pater filiis ſuis poſſit accipere uxores: quin in poteſtate ipſius ſunt: ſed filiæ ejus num ſunt in poteſtate ejus? (*Gloſſa:* Num poteſt ei aſſuefacere viros, quia eam ducant: cum dixerit textus: *& filias veſtras elocate viris?*) Quare non eſt hæc horum verborum ſententia: ſed ſic ſcilicet dicere voluit eis: Det ei aliquid, & veſtibus atque tegumentis eam inſtruat, eum in finem, ut citius promtiusque accurrant annuantque viri, qui ducant eam uxorem.

Jevammoth f. 61. 2. In *Miſchna:* Non ceſſet homo ab actu creſcendi & multiplicandi, præcepto *Gen. I, 28.* niſi habeat liberos. Domus *Schammai* dicunt. Saltem duos habeat, eosque maſculos (ſi velit ceſſare.) Domus autum *Hillelis* volunt, ut habeat maſculum & fœminam: quia dicitur Gen. V, 2. *Maſculum & fœminam creavit eos.* Poſtea in *Gemara* notatur: Si quis habeat liberos, ceſſat (ceſſare poteſt) ab actu creſcendi & multiplicandi; ab uxore tamen non ceſſat. R. Nachmani auxiliatur, quod dixit Samuel: Etiamſi homo habeat aliquot liberos, non tamen maneat absque uxore: quia dicitur Gen. II, v. 18. *Non eſt bonum, hominem eſſe ſolum.* Et ſunt, qui dicunt: ecce ſi ſint ei liberi, ceſſat ab actu creſcendi & multiplicandi; & ceſſat etiam ab uxore. Dicere debuiſſet: ſit objectio R. Nachmanis: dixit Samuel; Non, ſi non ſint ei liberi (vel filii) ducit uxorem, præditam liberis: Si ſint ei liberi; ducit uxorem, quæ non eſt prædita (vel apta pariendis) liberis. Infertur inde *fol. 62. 2;* quod quis vendere debeat librum Legis, liberorum cauſa. &c. Poſtea: *Traditio* eſt: R. *Joſua* dicit: Si duxerit homo uxorem in juventute ſua, ducat uxorem in ſenectute ſua: quia dicitur: Eccl. XI, 6. *Mane ſere ſemen tuum, & veſperi ne ſinas eſſe remiſſas manus tuas: quia neſcis, utrum eorum rectum fuerit; hoc ne, an illud, num ambo illa ſimul bona ſint.* &c. Paulo poſt: Dixit R. *Tanchum*, dixiſſe R. *Chanilai: Omnis Judæus, qui non habet uxorem,* (1) *habitat absquæ lætitia,* (2) *absque benedictione, &* (3) *absque* bono. Primum: quia ſcribitur. Deut. XIV, 26. *& lætaberis tu, & domus tua.* Secundum: quia ſcribitur Ezech. XLIV, 30. *Ad relinquendum benedictionem apud domum tuam.* Tertium: quia Gen. II, 17. *Non eſt bonum, hominem eſſe ſolum.* In Occidente (h. e. terra Iſraël) dixerunt: talem eſſe (1) *ſine lege,* (2) *ſine muro.* Prius: quia dicitur Hiob. VI, 13. *An ſi non auxilium meum in me, & eſſentia expulſa eſt a me.* (*Gloſſa:* auxilium, h. e. uxor: ex Gen. II, 18. *Eſſentia,* h. e. Lex.) Poſterius: quia dicitur Jer. XXXI, 22. *Fœmina circumdabit virum.* R. *Ula* dixit: Talem eſſe ſine pace: quia ſcribitur Hiob. V, 24. *Et cognoſces, quod pax, tentorium tuum.* (*Gloſſa:* h. e. uxor tua: ex Deut. V, 30.) *Et viſitabis habitaculum tuum, & non peccabis.* Dixit R. *Eleaſar:* Omnis Judæus, qui non habet uxorem, non eſt homo: quia dicitur Gen. V, 2. *Maſculum & fœminam creavit eos, & vocavit nomen eorum homo.* &c. Paulo poſt: Item dixit R. Eleaſar: Quid eſt illud, quod ſcribitur Gen. II, 18. *Faciam ei adjutorium* כְּנֶגְדוֹ *e regione ipſius?* (*Gloſſa:* h. e. diviſam, ſeu diſſentientem ab ipſo repugnantem verbis ejus?) Scilicet, ſi meritus ſit; tum ea eſt adjutorium ejus: Si non meritus ſit; tum eſt כנגדו ut quæ eſt ex adverſo ejus, vel contraria ei. Sunt etiam, qui dicunt: R. Eleaſarem contendiſſe: Scribitur כְּנֶגְדוֹ *Chenegdo* (quod ſignificat:) *ex adverſo ejus:* & legimus כְּנִיגְדוֹ *Chenigdo,* (quod ſignificat) *ut flagellationem ejus.* Scilicet, ſi meritus ſit, tum ea

eſt

eſt כְּנֶגְדּוֹ, ut talis, quæ eſt coram eo, vel juxta eum. Si non meritus ſit; tum eſt, ut talis, quæ eſt מְנַגְּדָתוֹ *flagellatrix* ejus. R. Joſe invenit Eliam, cui dixit: ſcribitur Gen. I, 18. *Faciam illi adjutorium.* In quonam fœmina homini eſt adjutorium? Cui reſpondebat Elias: Homo adducit triticum: triticumne comedit? (Non certe, ſed ope fœminæ molitum pinſitur, & coquitur panis.) Homo adducit linum: linumne induit? (Non certe, ſed ope fœminæ conficitur, netur, & inde fit pannus.) Nonne ea obtingit homini, quæ oculos ejus illuminat, & erigit eum in pedes ejus? &c. Paulo poſt: Dixit R. *Papha;* Pro ſiti, eme fundum (h. e. cito eme fundum, quem colas, ne alius occupet illum & prior te emat:) cunctare, duc uxorem. (*Gloſſa:* hoc eſt, exſpecta, donec diligenter in eam inquiſiveris, quæ ſint opera ejus: ne ſit mala & rixoſa.) Deſcende per ſcalam ducturus uxorem: (*Gloſſa:* ne ducas uxorem te præſtantiorem, ne forte non acceptus ſis ei:) Aſcende per ſcalam, electurus amicum bonum.) (*Gloſſa:* elige tibi hominem præſtantem & honoratum, quem ſequaris ei adhærendo.) &c. Paulo poſt. Rabus deceſſurus a R. Chaia, dicebat ei: Utinam te Deus liberet ab aliquo, quod gravius ſit ipſa morte? Egreſſus, re diligenter inquiſita, deprehendebat locum illum Eccl. VII, 27. *Et invenio ego rem acerbiorem morte, mulierem,* &c. Rabum dolore afficiebat uxor ejus: eo dicente ad eam; para mihi lentes, illa parabat ei cicera. Eo dicente; para mihi cicera: parabat ei lentes. Adulto facto filio ejus Chaja, invertebat matri ſuæ juſſa paterna. (*Gloſſa:* dicente patre, ad filium ſuum; dic matri tuæ, ut paret mihi lentes; ipſe dicebat, ad eam; para patri cicera: tum illa parabat lentes.) Quare pater dicebat ad filium ſuum? mater tua te potiorem habet me. Cui ille reſpondebat: Ego ſcilicet juſſum tuum illi invertebam. Quo audito, dicebat ei: Hoc ipſum eſt, quod vulgari adagio dici ſolet: *Quod egreditur de te, rationem docet te.* (*Gloſſa:* Interdum fit, ut filius ſapientem reddat patrem ſuum. Mihi faciendum fuiſſet ita: ſed tibi hoc eſt res falſa.) Tu non debuiſſes facere ita: quia dicitur Jerem. IX, 4. *Docuerunt linguam ſuam loqui falſum, perverſe agere.* R. Chaiam dolore afficiebat uxor ipſius: Quum ipſe inveniebat rem, quæ conveniebat uxori ſuæ, ligatam in ſudario ſuo, afferebat ei. Cui dicente Rabo (vel, Magiſtro:) qui ita facis, cum tamen te dolore afficiat? Reſpondebat ei: Sufficit nobis, quod educent liberos noſtros, & liberent nos a peccato. (*Gloſſa:* a cogitatione Scortationis.) R. Judas jubebat R. Iſaacum filium ſuum legere locum illum Eccleſ. VII, 27. *Invenio rem morte acerbiorem, mulierem,* quæ *eſt inſtar laquei & retis:* Cum autem filius ejus ex eo quærebat, qualisnam illa eſſet? Reſpondebat ei: ſi ſit talis, qualis eſt mater tua. Atqui R. Judas docebat filium ſuum R. Iſaacum: Homo non invenit refrigerium animæ ſuæ niſi in uxore ſua prima: quia dicitur, Prov. V, 18. *Eſto fons tuus benedictus, & oblectare cum conjuge adoleſcentiæ tuæ.*

Digitized by Google

Rogabat patrem filius, cujusmodi uxorem indigitaret: cui ille reſpondebat; talem, quæ eſt matri tuæ ſimilis: quæ facile quidem exardeſcebat, & verbis ſe opponebat marito; ſed in propoſito non erat pertinax. Quomodo videtur mulier mala? Reſpondit Abai: Adornans marito ſuo menſam, adornans ei os. (*Gloſſa:* ad maledicendum & ad convitiandum, usque ad tempus epuli, ut vexet eum.) Raba dixit: adornans ei menſam & obvertens ei tergum(*Gloſſa:* nolens edere cum eo.)

I CORINTH. CAP. VII.

verſ. 3.) Uxori vir debitam benevolentiam reddat. &c.

Jevammoth f. 62. 2. Dixit R. *Joſua* locum Hiob. V, 24. *Et cognoſces, quod pax,* &c. intelligendum eſſe de omni, qui cognoſcit uxorem ſuam. Nam hoc eſt timor Domini. Et qui non viſitat eum (*Gloſſa:* congreditur cum ea debito tempore,) vocatur peccator. Dixit R. Joſua: Tenetur homo viſitare uxorem ſuam & hora, qua vult peregre proficiſci, quia dicitur Hiob V, 24. *Et cognoſces,* &c. Hocne hinc colligitur? Imo ex Geneſ. III, 16. *Et ad maritum tuum appetitus tuus,* colligitur. Quo docere voluit; uxore appetere maritum ſuum ea hora, qua peregre iturus eſt. Dixit R. *Joſeph:* Non opus habet (congreſſu mariti,) niſi appropinquante tempore menſtrui. Quoties autem? Dixit Raba: Tempore congreſſui, deſtinato. Iſta autem pertinent ad id, quod attinet negotium præcepti, in eo obſervando adhibent aſſiduam operam.

Erubin f. 100. 2. Dixit Remi filius Chamæ, dixiſſe R. *Aſen:* Vetitum eſt homini cogere uxorem ſuam ad rem præcepti (*Gloſſa:* ad concubitum:) quia dicitur Prov. XIX, 2. *Et urgens pedibus, peccat.* (*Gloſſa: Pedes,* ſignificant congreſſum conjugalem: quia ſcribitur Jud. V, 27. *Inter pedes ejus.*) Nam dixit R. *Joſua* filius Levi: Quicunque cogit uxorem ſuam ad rem præcepti, ei erunt filii minus idonei. Dixit R. *Ikka* filius Chinnæ: quo textu hoc probatur? Prov. XIX, 2. *Etiam ſine ſcientia, animo non eſt bona.* (*Gloſſa:* hoc eſt, filii, qui procreantur absque ſcientia uxoris, ſeu ea invita; non ſunt boni: quia maritus ejus אץ urgebat, ſeu cogebat pedibus ſuis.) *Traditio* etiam ſic eſt: per, *Etiam ſine ſcientia, anima non eſt bona,* intelligitur is, qui cogit uxorem ſuam ad rem præcepti. Per *Et urgens pedibus, peccat;* intelligitur is, qui congreditur cum uxore, & iterat, ea invita. Itane? Atqui dixit Raba: Si quis velit procreare omnes ſuos liberos, maſculos; congrediatur cum ſua uxore, & iteret. Reſpondeo: non eſſe contradictionem. Alterum enim intelligendum eſt de eo, ſi fiat conſcia uxore; alterum ſi fiat ea invita (*Gloſſa:* Quia ſi conſcia uxore congrediatur, & iteret, propter congreſſum priorem, illa concupiſcentiam contrahit, & induit deſiderio. Et quum venit con-

congreſſus poſterior; ipſa emittens ſemen initio, concipit marem. Nam dixit R. *Samuel* filius Nachmani, verbis R. Johannis: Quæcunque uxor exigit a marito ſuo rem præcepti, (uſum conjugalem vi præcepti Dei, *reſcite & multiplicamini*, mandatum,) ei erunt filii tales, ut etiam in generatione Moſis non fuerint eis ſimiles: quia de illis, qui in generatione Moſis vixerunt, dicitur: Deut. I, 13. *Date nobis viros ſapientes, &* נְבֹנִים *intelligentes, & celebres in tribubus veſtris.* (*intelligentes*, ſcilicet rem ex re.) Et ſcribitur v. 15. *Et accepi capita tribuum veſtrarum, viros ſapientes & celebres.* Viros autem iſtos intelligentes, non invenio repeti. Quæ eſt iſt us rei cauſa? Scilicet, quia iſti ſunt, de quibus ſcribitur circa partum Leæ Gen. XXX, 16. *Et exivit Lea in occurſum ejus, & dixit: mecum congredieris: quia* שכר *conducendo conduxi te.* Scribitur autem 1 Chron. XII, 32. *Et filiis* יששכר *Iſaſchar, ſcientes* בינה *intelligentiæ, ſecundum tempora, ad ſciendum, quid facturus ſit Iſrael, capita eorum 200. Et omnes fratres eorum ad os eorum.* Itane? (Hocne laudabile ſit in Lea, quod ore popoſcerit hoc?) Atqui inter 10. maledictiones, quibus obnoxia facta eſt Eva, ejusque poſteri, una eſt hæc, quod uxor poſcat corde (debitum conjugale;) maritus autem ore. &c. Ad quod paulo poſt reſpondetur: Ex alia Traditione haberi; quod hæc potius laudi ſint mulieri, quam vituperio, vel pœnæ.

Kethuboth f. 46. 2. In *Miſchna.* Maritus tenetur ad alimenta uxoris ſuæ, & ad redemtionem ejus (*Gloſſa;* ſi captiva abducta fuerit,) & ad ſepulturam ejus. Poſtea in *Gemara f. 47. 1.* notatur ad hæc verba: Dixit Raba: Hic Tannæus, vel Doctor Miſchnicus putavit alimenta ex eo, quod Legis eſt. Nam Traditio eſt: Per שְׁאֵרָהּ *carnem ejus*, Exod. XXI, 10. intelliguntur alimenta *ejus.* Et ſic dicitur Mich. III, 3. *Et quod comederunt* שאר *carnem populi mei.* Vox כְּסוּתָהּ *tegumentum ejus* ſignificat id, quod litera ſonat. Per עוֹנָתָהּ *Onathah* intelligitur עוֹנָה, hoc eſt, tempus determinatum congreſſui matrimoniali, quod in Lege dicitur. Et ſic dicitur Gen. XXXI, 50. Si תענה *affixeris filias meas.* R. Elieſer dicit: per שארה intelligi tempus congreſſus cum ſua uxore. Et ſic dicitur Lev. XVIII, 6. *Quisque ad quodlibet* שאר *propinquum carnis ſuæ, ne accedito.* Per כסותה ſignificari, quod litera ſonat: Per עונתה intelligi, alimenta. Et ſic dici Deut. VIII, 3. וַיְעַנְּךָ *& afflixit te, & fecit eſurire te.* R. Elieſer filius Jacobi dicit: שְׁאֵרָהּ *caro ejus:* כְּסוּתָהּ *tegumentum ejus*, h. e. pro ratione carnis ejus, da tegumentum ejus. Ne det ei; neque puellæ, veſtem congruentem vetulæ, neque vetulæ, veſtem congruentem puellæ. Tegumentum ejus, & עֹנָתָהּ, h. e. pro ratione temporis ejus ſive calidi ſive frigidi: ſecundum tempus ſtatutum ejus da tegumentum ejus. Scilicet, ne det nova, diebus Serenis, & ob radios Solis calidis; neque detrita diebus pluvioſis & frigidis.

Gittin

Digitized by Google

Gittin f. 84. 2. Omnis maritus, qui paciſcitur (cum ducenda uxore in inſtrumento matrimoniali,) ſe non daturum eſſe ei id, quod ſcribitur in Lege, ejus pactum pro irrito habetur: ut Exod. XXI, 10. *Carnem ejus, tegumentum ejus,* & tempus congrediendi cum ea.

Nedarim f. 14. 2. *Miſchna:* Si quis dicat ad uxorem ſuam: voveo, me abſtenturum ab uſu conjugali: ecce in hoc caſu tenetur iſto interdicto; *nequaquam profanabit verbum ſuum* Num. XXX, 3. Poſtea in *Gemara f. 15. 2.* notatur ad hæc verba: Atqui obligatus eſt maritus uxori ſuæ, ad præſtandam ei conjugalem conſuetudinem, vi Legis Exod. XXI, 10. *Carnem ejus, tegumentum ejus, & tempus congrediendi cum ea, non detrahet.* Reſpondeo hoc intelligendum de eo, qui dicit; commodum concubitus tui ſuper me eſto. (*Gloſſa:* q. d. commodum, quod provenit mihi, ex concubito tuo; ab eo voveo me abſtenturum. Atqui non placet ei concubitus. Quia dixit R. Chana: ſi quæ uxor dicat, ad maritum: Voveo me abſtenturam eſſe a concubitu meo; tum cogunt eam, & ea concumbit cum marito ſuo: quia obligando obligata eſt ei. Si quæ autem dicat: voveo, me obſtenturam a commodo concubitis tui, tecum; tum is prohibetur: quia non edendam dant homini rem prohibitam ei.

Kethuboth f. 61. 2. *Miſchna.* Si quis faciat vovere uxorem ſuam, abſtinere a concubitu matrimoniali, (*Gloſſa:* ex. gr. ſi dixerit: nefas mihi ſit perceptio commodi ex concubitu tuo: Sed, ſi dixerit; perceptio commodi concubitus mei eſto ſuper te; tum ea prohibetur: quia ecce neceſſitate Legis obligatus eſt ei: nam ſcribitur Exod. XXI, 10. *tempus congrediendi cum ea;*) Domus *Schammaj* dicunt: Si duas ſeptimanas ab eo abſtinere, fecerit eam vovere; quod eo in caſu uxori liceat differre tamdiu: Sin diutius uxor velllet abſtinere, & marito conjugale debitum denegare; quod eo in caſu poſſit eam expellere, data tamen dote in inſtrumento matrimonii ſcripto promiſſa. Domus *Hillelis* reſtringunt hoc tantum ad unam ſeptimanam. Diſcipuli exeunt ad diſcendum legem, alio profecti, cum poteſtate, 30. dies: Operarii; ſeptimanam. (cum uxoribus non conſueſcentes.) Tempus debiti conjugalis exhibendi, quod dicitur in Lege Exod. XXI, 10. ita ſe habet. *Otioſi*, ſingulis diebus id perſolvunt: Operarii, bis in ſeptimana: Agaſones, (*Gloſſa:* qui exeunt in pagos ad afferendum commeatum, quem vendant in foro,) ſemel in ſeptimana. Camelarii, (*Gloſſa:* qui mercaturam exercent, faſciculis mercium, quos camelorum dorſo inpoſitos procul hinc advehunt,) ſemel intra trecenos dies. Nautæ, (*Gloſſa:* qui proficiſcuntur per mare magnum, ad fines terræ,) ſemel intra 6. menſes; ut ſentit R. Elieſer. *Gemara:* Quæ ratio domus Schammai: Confecerunt rem hanc, colligentes ex ea, quæ parit fœminam.

nam. Domus Hillelis autem conficiunt colligentes eam ex ea quæ parit maſculum. Et domus Hillelis etiam colligere debuiſſet ex pariente fœminam &c. Paulo poſt: *Diſcipuli exeunt ad diſcendum Legem*, &c. In poteſtate quanta? Scilicet, quantam requirit via rei (*Gloſſa:* h. e. mos terræ; ut non ferat in ſe peccatum. Et vel etiam ipſe poteſt perſuadere ſuæ uxori, ut det ſibi poteſtatem, ſeu licentiam.) Quanta ea eſt? Dixit Rabus: Si maneat menſem hic (apud Magiſtrum,) & menſem domi: quia dicitur 1. Chron. XXVII, 1. *Ad omnem rem diſtributionum, venientem & exeuntem, de menſe in menſem, ſecundum omnes menſes anni.* R. Johannes autem dicit: Si maneat menſem hic, & duos menſes domi: quia dicitur 1. Reg. V, 14. *Menſem erant in Libano; duos menſes, domi ſuæ.* Rabus autem, quare non etiam dixit, ex eo ipſo textu rem hanc conſequi? Quia putabat, ibi diverſum facere ædificium domus Sanctuarii, quod potuit etiam fieri opera aliorum. R. Johannes autem, quare non etiam dixit, ex eo ipſo textu? Quia putavit; ibi diverſum facere: quia eſt ei reſpiratio. (*Gloſſa:* Quia commodum percipiebat ex domo regia, eſtque reſpiratio domus: ideo uxor recipit ſuper ſe, ut ſit maritus ipſius in domo regis, uno ex duobus menſibus. Nam poſtquam maritus inde lucratur mercedem, inde illa habet alimentà & ornamenta. Sed, ſi diſcat Legem; tum res hæc eſt, quam vi præcepti agere tenetur.

verſ. 18.) Circumciſus ne attrahatur. &c.

Jevammoth f. 72. 1. dixit R. Huna, ſententiam eſſe Legis: משוך attractus (*Gloſſa:* circumciſus, cujus attractum eſt præputium, ut iterum tegat glandem,) comedit de Truma ſeu oblatione honoraria. ſeparata At ex Rabbinorum ſententia vetuerunt illud, ideo, quia talis ſimilis eſt præputiato. Regero ego: attractus opus habet, ut denuo circumcidatur; ex Rabbinorum ſententia. Et qui hoc nobis objicit, quare objicit illud? Ecce, neceſſe eſt, tradere voluit, abſciderunt poſtea. R. Judas dicit: Non circumcidatur talis. Ideo, quia id ei periculoſum eſt, (ne faciat eum exſectum mentula.) Cui reſpondebant: At annon multi tales denuo circumciſi ſunt tempore filii *Cozibæ*, qui poſtea genuerunt filios & filias? (*Gloſſa:* Tempore Cozibæ, alienigenæ etraxerant præputium Judæis invitis, per vim, in urbe Bitther; prævalente autem manu filii Cozibæ, & prœlio hoſtes Judæorum vincente, & regnante ſuper eos $2\frac{1}{2}$. annos, illi denuo circumcidebantur?) Nam dicitur Gen. XVII, 13. *Circumcidendo circumciditor.* Et vel centies etiam. Et dicitur, v. 14. *Fœdus meum irritum fecit.* Ad includendum attractum. (Qui

Digitized by Google

ipſe ſibi attrahit præputium, perinde habetur, ac ſi fœdus DEI de circumci-
ſione irritum redderet, ac profanaret.) Quid cum uno textu id probari
poſſet, duobus opus erat? Quodſi autem dicas, illud, *circumcidendo circum-
cidītor*, eo pertinere, ut ſignificetur, includendas eſſe etiam ציצין pinnas
impedientes circumciſionem: veni, audi; *Fœdus meum irritum fecit;* ad in-
cludendum attractum. *Sanhedrin f. 38. 2.* R. Iſaac dixit, Adamum ſibi attraxiſſe
præputium.

1 Cor. VII, verſ. 34.) Mulier innupta curat quæ ſunt Dei. &c.

Sota f. 20. 1. In Miſchna, Pius fatuus, & impius aſtutus, & mulier Pha-
riſæa, ſeu abſtinens, & vulnera Phariſæorum, (*Gloſſa:* qui ſeipſos vulnerant
in parietibus, ut videantur manſueti & pudici;) ecce iſti Senium inducunt
mundo. Poſtea in *Gemara f. 22. 1.* ad hæc verba notatur: Tradiderunt *Rab-
bini;* Virgo צליינית aſſidue precatrix, & vidua ſæpius vicinas viſitans, &
parvulus, cui non ſunt completi menſes ipſius; ecce iſta מבלי Senium in-
ducunt mundo. (*Gloſſa:* hæ mulieres conſeneſcere faciunt mundum: quia
nil ſunt niſi adulteræ, & ſagæ, & præ ſe ferunt, quaſi eſſent juſtæ: quia non
diligenter in eas inquiritur) *Scaliger* Elencho Trihær. *c. 25.* legit מכלות.
& exponit Græce καταναλίσκονται, *conſumuntur.* *Lightfoot* Hor. Talm. in
Matthæum *p. 5, 2:* exponit; corrumpunt mundum. Itane? Atqui dixit
R. Johannes: didicimus fugam peccati a voragine, & acceptionem merce-
dis a vidua. (*Gloſſa:* Quæ defatigabat ſeipſam plus quam opus erat, ut ac-
ciperet mercedem: ex ea didicimus, quod homo defatigare ſeipſum debeat
in præcepto, ad accipiendum plus mercedis.) Fugam peccati a virgine:
quia R. Johannes audiverat aliquam virginem cadentem in faciem ſuam, &
dicentem: Domine mundi, creaſti hortum Eden (Paradiſum,) & creaſti Ge-
hennam: creaſti juſtos, ut hæredes eſſent Paradiſi: creaſti impios, ut hæ-
redes eſſent Gehennæ. Sit voluntas coram te (quæſo,) ne labantur per me
homines (*Gloſſa:* ne mei cauſa jacturam faciant ſuæ portionis, quam habent
ad Paradiſum, & hæredes fiant Gehennæ.) Acceptionem mercedis a vidua:
quia aliqua vidua in viciniam, cujus erat Synagoga, quotidie veniebat & ora-
bat in domo Midraſch, ſeu Schola: ad quam dicente R. Johanne, filia mea,
nonne eſt tibi Synagoga in vicinia tua; illa reſpondebat ei: Magiſter mi;
Et (ſi Synagogam mihi vicinam frequentarem,) non eſſet mihi merces
greſſuum.

verſ. 36.) ὑπέρακμος, *ſuperadulta.*

Peſachim f. 113. 1. Dixit Ribbi: Tria dixit R. Joſua filius Levi, nomine
civium

civium Hieroſolymæ: (1) Ne multiplices turpitudinem, ſeu ignominiam, propter factum, quod fuit, (2) Si filia tua בגרה pubes facta fuerit, manumitte ſervum tuum, & da eum illi in maritum. (Scilicet, ut omnes occaſiones promiſcuarum libidinum in tempore præcidantur.) (3) Et eſto cautus circa uxorem tuam de ſponſo ejus primo. Quare? R. Ohasda dixit: propter pudendum (ſeu illicitum concubitum.) R. Cahana dixit: Propter pecuniam, ſeu opes. Hoc & illud ſunt.

Kethuboth f. 29. 1. Traditio eſt: Parvulæ, ſeu minorenni, a filia diei unius, &, usque dum produxerit duos pilos (in pube, exactis 12. annis & 6. menſibus;) eſt venditio, (h. e. poteſt eam pater vendere in ſervam;) Non autem eſt ei mulcta, (h. e. Si quis talem minorennem compreſſerit; tum ſtuprator non tenetur patri mulctam 50. florenorum dare.) Ex quo autem ea produxerit 2. pilos, & usque dum pubes, vel adulta (poſt 12. annos & 6. menſes completos) facta fuerit, (h. e. tempore 6. menſium intermedio, inter ſtatum נערות pueritiæ, & בגרות pubertatis adultæ,) eſt ei mulcta, & non eſt ei venditio: ut ſentit R. Meir. &c.

Jebammoth f 12, 2: f. 39. 1. f. 100, 2. Kethuboth f. 39, 1; Nidda f. 45, 1: Tradidit R. *Bibi* coram R. Nachman: Tres mulieres (cum rem habent cum ſuis maritis) utuntur linteo molli, quo obſtruunt matricem, ne poſſint concipere ex congreſſu. 1) Parvula, 2) Gravida, 3) Lactans. 1) Parvula, ne forte gravida facta, in partu poſtea moriatur. 2) Gravida; ne forte fœtus ejus fiat mola inſtar Sandalii, *(Gloſſa:* comprimens priorem fœtum, & minuens ejus formam per abortum.) 3) Lactans, ne forte ablactet filium ſuum & moriatur. Quænam autem eſt parvula? (A filia 11. annorum, & diei unius, usque ad filiam 12. annorum & diei unius. Quæ vel major vel minor natu eſt, ea concumbit ſecundum ordinarium ſuum modum, & pergit: *(Gloſſa:* Nam ſi minor ſit natu; non concipit: ſi major, facta conceptione, non moritur ex partu:) ut ſentit R. Meir. Sapientes autem dicunt: tam hanc, quam illam concumbere ſecundum ordinarium ſuum modum, & pergere, cœlitus ei ſuccurrere Dei miſericordiam: quia dicitur Pſal. CXVI, v. 6. *Cuſtodit ſimplices Dominus.* Et ſi dicas, quod gravida facta ſit, cum ipſa eſſet puella; & pepererit cum ipſa eſſet puella. At intra 6. menſes num ea pepererit? Atqui dixit Samuel: nihil intereſt inter pueritiam, & adultam pubertatem, niſi ſpatium 6. menſium. &c.

1 CORINTH. CAP. VIII.

verſ. 4.) Scimus quod Idolum nihil eſt in mundo.

Sanhedrin f. 63. 2. Dixit R. Judas, dixiſſe Rabum; 2. Reg. XVII, 30. *Ci-*

Digitized by Google

ves Babyloniæ fecerunt Syccoth Benoth. Quid autem illi fecerunt? Gallinam (*Gloſſa:* fecerunt ſibi idolum, gallinam, ad ſimilitudinem gallinæ colebant, & in lingua ipſorum vocabant gallinam, *Syccath Benoth.*) *Cives Cuthæ fecerunt Nergol. Ibid:* Et quid illi fecerunt? Gallum. *Cives Hemath fecerunt Aſima. Ibid:* Et quid illi? Hircum calvum. v. 31. *Avvæi fecerunt Nibchan & Tharthaæ.* Et quid illi? Canem & aſinum. *Et Sepharvajim comburebant filios ſuos & filias ſuas igne Adramelecho & Anamelecho diis Sepharvajim. Ibid:* Et quid illi? Mulum & equum. Scilicet (mulus) ideo אַדְרַמֶּלֶךְ *Adrammelech* dicebatur; quia domino ſuo (מֶלֶךְ Melech, h. e. rex, dicto,) אדר *Adar*, h. e. portat onus. (*Gloſſa:* facit incedere dominum ſuum, & honorat eum. Nam projicit ſuper ipſum onus ſuum, quod oportebat portare ſuper collo ſuo, h. e. מהדר *Mehadder* honorat מלכו *Malco*, regem ſuum. q. d. dominum ſuum.) Et עֲנַמֶּלֶךְ *Anammelech* ideo dicebatur, quia עני *Ani*, h. e. exaudit dominum (regem) ſuum in prælio. Etiam Hiskiæ regi Judæ volebat pater ipſius facere ita; (2. Reg. XVI, 3. comburere eum igne, ut Sepharvajim faciebant filiis ſuis:) ſed fruſtra id tentabat, nihil in eo efficiente igne: quia mater ejus inunxerat eum ſanguine Salamandræ. (*Gloſſa:* Salamandra eſt parvum animal, quod exit ex furno, in quo arſit ignis 7. annos. Et ſi quis ungatur ſanguine ejus, ei ignis non dominatur. De Achas autem invenimus ſcriptum 2. Reg. XVI, 3. *Etiam filium ſuum traduxit per ignem.* Neque reperimus de eo, quod alium habuerit filium, præter Hiskiam.) Dixit R. Judas, dixiſſe *Rabum:* Sciebant Iſraëlitæ de idolo, quod non eſſet in eo ממש quicquam ſolidi, vel rei veritatis, (h. e. quod nihil eſſet,) & non colebant idolum, ſed (ideo talia idola faciebant,) *ut ſibi indulgerent lege vetitos concubitus palam.* (*Gloſſa:* Quia malum figmentum eorum urgebat eos ad illicitos concubitus: ideo dicebant; *abrumpamus omne jugum Legis a nobis*, & ne redarguant nos propter illicitos concubitus. Sed ad idololatriam non valde urgebat eos malum figmentum.) Regerit R. *Maſchreſchja* Jer. XVII, 2: *Sicut quis recordatur filiorum ſuorum: ita ſunt altaria ipſorum.* (*Gloſſa:* Significat, quod non aliter habebant oblectationes de illis, quam homo, qui habet oblectationes de filio ſuo, & cum recordatur ejus mortui, ingemiſcit, &c.) Dixit R. *Eleaſar:* Senſum hujus dicti eſſe, ſummopere eos delectatos altaribus idololatricis, non ſecus ut homo, qui habet oblectationes de filio ſuo. Reſpondeo; tum demum, idolo delectati ſunt valde, poſtquam cum eo conjuncti ſunt, eique adhæſerunt a ſeipſis. (*Gloſſa:* tum demum vehementer eos urſit amor eorum ſuper idololatria.) Veni, audi: Lev. XXVI, 30. *Et imponam cadavera veſtra, cadaveribus ſtercoreorum Deorum veſtrorum.* Dictum perhibetur, quod Elias ille juſtus obiverit inflatos a fame, qui erant Hieroſolymis: Ali-

quando

quando inveniebat puerum, qui inflatus jacebat in ſterquilinio: ex quo Elias quærebat: ex quanam familia tu es? Cui ille reſpondebat: Sum ex familia N. N. Quærenti iterum Eliæ: aliquisne adhuc ſupereſt de illa familia? Reſpondebat puer; nemo præter me. Iterum quærenti Eliæ: Si ego docerem te aliquid, per quod convaleſceres, diſceresne illud? Reſpondebat puer: Omnino. Quare jubebat eum quotidie dicere: *Audi, Iſraël, Dominus Deus noſter, Dominus unus eſt.* Deut. VI, 4. Cui puer reſpondebat: Tace. Nam non eſt commemorandum Numen, quod non docuit aliquem pater ſuus aut mater ſua. Statimque producto a ſinu ſuo idolo, quod reverebatur, amplexatus, oſculabatur illud, donec diſrupto ventre ejus, idolum ejus, quod reverebatur, caderet in terram & ipſe pronus caderet ſuper illud: ad implendum illud, quod dicitur Levit. XXVI, 30. *Et imponam cadavera, &c.*

1 CORINTH. CAP. IX.

verſ. 9.) *Non obturabis os bovi trituranti:*
Num boves curæ ſint DEO?

Baba Mezia f. 87. 1. 2. *Miſchna:* Et iſti edunt ex eo fructu, in quo occupati ſunt, de ſententia Legis: Si quis laboret in eo, quod conjunctum adhuc eſt cum terra, tum edit inde ea hora, qua perfecit opus (conjunctum avellendo.) Si autem occupetur in eo fructu, qui jam de terra avulſus eſt, tum edit inde, antequam perfectum ſit opus ejus. Item ex ea re, quæ incrementum capit ex terra. Iſti autem ſunt, qui non edunt ex eo fructu, in quo occupantur: Si quis laboret in eo, quod conjunctum adhuc eſt cum terra; tum ea hora, qua opus nondum perfecit (ex. gr. ſi quis avellat cepas de terra,) nondum edit: & ſi occupetur in avulſo de terra, (*Gloſſa:* ex. gr. ſi alicujus orbes panis diſperſi eſſent;) tum perfecto jam opere ſuo, non licet ei edere inde: Item ex eo, quod ſuum incrementum non capit ex terra: (*Gloſſa:* ex. gr. ſi quis mulgeat beſtias alicujus, vel caſeos faciat.) Poſtea in *Gemara* prolixe hac de re diſſeritur, & loca, unde hæc probantur; adducuntur, & inter alia adducitur Deut. XXXIII, 25. *Secundum animam tuam.* Ad quod notatur *in Baba Mezia f. 88. 2.* Quorſum hoc tendit? Ad id, de quo eſt Traditio: *Secundum animam tuam.* Sicut eſt anima tua, ſi obturaſti os (*Gloſſa:* pactus es pretium, quod non ad edendum, aut præſumtionem;) liber es, (*Gloſſa:* ab interdicto, *non obturabis,* Deut. XXII, 4. &c.) ita etiam operarius, ſi obturaſti; liber eſt, &c. Paulo poſt: Regerit *Mar Zutra,* filius R. Nachmanis: Area alicujus, reſpectu decimæ, fecit eum reum: cujus cauſa? fructus non decimati, inde ab eo tempore, quo perfectum erit opus eorum. (fructuum.) Quænam autem eſt illa perfectio operis eorum?

Digitized by Google

Opus introductionis eorum: (in horreum, ſeu cellam.) Quare non introductio eorum, vel etiam in agrum? Quia hoc non eſt introductio eorum in domum; hæc enim pro perfectione operis habetur. Et ſi vis, dicam: Quia dicere voluit Jannai, de olivis & uvis, quæ non apta ſubjecta areæ ſunt. Sed de tritici & hordei area manifeſte ſcribitur. Invenimus, (quod probandum ſuſceperamus) de homine, circa fructum conjunctum cum terra, & de bove (triturante non capiſtrando,) circa fructum de terra avulſum. De homine, circa fructum avulſum de terra; unde probatur nobis? Argumento a minori ad majus, ex bove, *Deut. XXV, 4.* Nam ſi bos, qui non comedit de conjuncto, comedit autem de avulſo: nonne æquiori jure colligitur, quod homo, qui comedit de conjuncto, comedat de avulſo? Quid ad bovem? De quo, ut ſic, præceptum tibi eſt ſuper obturatione oris ejus? Quid dices de homine, de quo non præceptum tibi eſt, ſuper oris ejus obturatione? Et erit homini præceptum datum de obturatione oris ejus? Argumento a minori ad majus, ex bove. Nam ſi de bove, de quo non præceptum tibi datum eſt in vita conſervando, præceptum tibi datum ſuper obturatione oris ejus; nonne æquiori jure colligitur, quod de homine, de quo in vita conſervando præceptum tibi datum eſt, ſuper obturatione oris ejus præceptum tibi datum ſit? Dixit textus, Deut. XXIII, 25. *Secundum animam tuam.* Scilicet *ſecundum animam tuam,* nempe operarii. &c.

1 CORINTH. CAP. XI.

verſ. 5.) Omnis mulier orans non velato capite, deturpat caput ſuum.

Kethuboth f. 72. 1. Miſchna: Iſtæ ſunt uxores, quæ expulſæ a maritis ſuis exeunt ſine dote; ſi qua transgreditur jus Moſis & יהודית Judaicum. (*Gloſſa:* quod uſu exercent Iſraëlitæ, etiamſi nullibi ſcriptum ſit.) &c. Quodnam autem eſt jus Judaicum? Si qua exit capite ſuo denudata, & fila ducens in platea, & verba faciens cum quolibet homine. &c. Poſtea in *Gemara* notatur: Si caput ejus nudatum ſit: tum res Legis eſt, (ſeu aliquid, quod ipſa lege ſcripta vetitum eſt:) quia ſcribitur Num. V, 18. *Et denudabit caput mulieris.* Traditur autem a domo R. *Iſmaëlis:* Hoc dehortationem eſſe pro filiabus Iſraëliticis, ne exeant nudato capite.

Aboth

Digitized by Google

Aboth. c.35. Mater *Iſmaelis* filii Kimchi, vidit filium ſuum & fratrem ejus uno die Summos Sacerdotes; dignitatem hanc merita, quod nunquam trabes domus ejus eam viderint nudam capite.

verſ. 6.) Turpe, mulierem tonderi.

Erubin f. 100. 2. Mulier obvelatur peplo inſtar lugentis. &c. Prolixas alit crines, ut Lilith. &c.

verſ. 10.) Mulier debet habere poteſtatem ſupra caput.

Aboth c. 16. Dicitur R. *Elieſer* a filia ſororis ſuæ abſtuliſſe רשות poteſtatem, ſibique eam deſpondiſſe, & cum ea congreſſum eſſe.

1 CORINTH. CAP. XIII.

verſ. 2.) Si omnem habuero fidem ad montes transferendos.

Berachoth f. 64. 1. Dixit R. *Abin* Levita: Quicunque arcte premit horam ſeu tempus, (*Gloſſa:* ex. gr. Abſalom, qui quæſivit regnare, vi;) hora arcte premit eum: & quicunque pellitur a facie horæ, ſeu temporis, hora pellitur a facie ipſius: Quod ex eo patet, quod contigit circa *Rabbahum* & R *Joſephum.* Nam R. *Joſeph*, vocabatur, *Sinai:* (*Gloſſa:* quia erat exercitatus & peritus multarum externarum Traditionum.) *Rabbah* autem; transferens montes, vocabatur. (*Gloſſa:* Quia erat longe acutior in diſputatione.) Neceſſe erat illis hora: (*Gloſſa:* ut fieret unus illorum, Rector Academiæ.) Miſerunt eo aliquem, qui diceret: *Sinai*, & *Transferens montes*, uter eorum prior? Miſerunt aliquem, qui diceret, ſeu reſponderet: Sinai prior eſt; quia omnes opus habent domino tritici. (*Gloſſa:* eo, qui colligit frumentum, ad vendendum. q. d. eo, qui collegit lectiones, quas alios doceat. Hoc eſt, viro ſapiente omnes opus habent, qui pura & ſolida doctrina & cognitione rerum divinarum eſt inſtructus. Hic apud omnes, ſemper, & ubique utiliter adhiberi poteſt. Ut frumenti uſus ſemper, & omnibus eſt neceſſarius: ita quoque ejusmodi virorum copia.

verſ. 12.) Videmus per ſpeculum in ænigmate.

Jevammoth f. 49. 2. Traditio eſt: Omnes Prophetæ aſpexerunt in ſpeculum (Deum videntes.) quod non illuminabat. Moſes autem Magiſter noſter aſpiciebat in ſpeculum, quod illuminabat.

Digitized by Google

1 CORINTH. CAP. XIV.

verſ. 16.) Idiota quomodo dicet, Amen, ſuper Tua gratiarum actione? vid. ſupr. ad Matth. XIX, 14.

Schabbath f. 119. 2. Dixit R. *Joſua* filius Levi: Quicunque (poſt recitatas preces, vel benedictionem,) reſpondet; *Amen, ſit nomen ejus* (Dei) *magnum, benedictum, omnibus viribus ſuis, ei laceratur decretum judicii ejus,* (h. e. aboletur pœna divinitus ei immittenda) quia dicitur Jud. V, 2. *In abolendo ultiones in Iſraël, cum liberalem ſe exbibebat populus, benedicite Domino.* Quare, in abolendo ultiones (ſeu ceſſarunt pœnæ?) Ideo, quia benedixerunt Domino. R. *Chaia* filius Abbæ dixit, verbis R. *Johannis:* Si vel ſit nihili (qui hoc modo dicit, *Amen,* poſt benedictionem, vel preces,) pauxillum idololatriæ tamen condonatur ei. Scribitur hic Jud. V, 2. בִּפְרֹעַ *in abolendo ultiones.* Et ſcribitur ibi Exod. XXXII, 25. Quia פָּרֻעַ *abolitus* vel *ceſſans erat* (*Gloſſa:* Targum exponit, בטיל ceſſans, ſeu otioſus.) *Reſch Lakiſch* dixit: Omni, qui reſpondet *Amen,* omnibus viribus ſuis, aperitur porta horti Eden: quia dicitur Eſa XXVI, 2. *Aperite portas.* &c. *vid. ſupr.* ad *Matth. XIX, 14.*

Nazir f. 66. 1. Dixit *Rabus* ad Chaiam filium ſuum: corripe calicem benedictionis (*Gloſſa:* celer eſto ad benedicendum, ut ſis alacer, & mercede afficiaris.) Sicque dicebat *R. Huna* ad Rabbahum filium ſuum; corripe calicem benedictionis, recita formulam benedictionis. Quaſi diceret: benedicentem præſtantiorem eſſe. Atqui *Traditio* eſt; *R. Joſe* dicit: Longe majoris æſtimandus eſt is, qui reſpondet *Amen,* poſt eum, qui recitat formulam benedictionis, quam qui recitat ipſam benedictionis formulam. Et dicebat ei *Neborai:* Per Deum, ita ſe res habet, & majoris æſtimandus eſt is, qui reſpondet, *Amen,* quam qui benedicit. Scias nempe, quod ecce velites quidem confligant in prœlio, potentiores autem victoriam obtineant. (*Gloſſa:* Scias, rem ita ſe habere. Nam ecce velites infirmiores confligunt in prœlio initio: poſtea autem potentiores veniunt & vincunt. Ita etiam hic, qui reſpondet, recitata voce, *Amen,* venit poſt eum, qui benedicit, & vincit. Quaſi diceret, quod, qui reſpondet, dicto verbo *Amen,* laudatior ſit eo, qui benedicit) *Tannæorum* illud eſt; Quod qui eſt ſecundum eum, qui dixit, ſit laudatior eo, qui benedicit: Et eſt, qui dicit, quod is, qui benedicit, ſit laudatior. Tam is, qui reſpondet, recitata voce *Amen*; quam qui benedicit: continetur ſub ſenſu illius textus, quo dicitur Pſal. XXXIV, 4. *Magnificate Dominum mecum:* eſt benedictio. *Et exaltemus nomen ejus una:*

Ibid.

Ibid: eſt Amen. Quia Traditio eſt: Tam is, qui benedicit: quam qui reſpondet, recitato verbo *Amen*, ſub ſenſu continetur: ſed quod feſtinent benedicere initio.

Berachoth f. 47. 1. *Rabbah in Synagoga, operam impendebat filio ſuo in domo R. Samuelis filii R. Katinæ: prior ſedebat, & docebat filium: Qui (in epulo) diſcindit panem, non habet poteſtatem diſcindendi, donec abſolvatur *Amen* ex ore reſpondentium. R. Chasda dixit, ex ore maximæ partis reſpondentium. Cui dixit Remi filius Chamæ: Quid diverſi facit, ſi ſit maxima pars? (vel quid cauſæ eſt, quod maxima pars?) Cum adhuc non abſoluta ſit benedictio? Si minor pars ſit, etiam pariter nondum eſt abſoluta benedictio. Cui reſpondebat: Diverſum facit, dicens: omnis, qui reſpondet *Amen* plus, quam ſatis, vel par eſt, nonniſi errat. Tradiderunt *Rabbini:* non reſpondent, neque *Amen acceleratum* (quod accelerate & feſtinanter effertur, quaſi cum א breviſſimo, & accentu in ultima: vel, quod ante abſolutam orationem præmature reſpondetur,) *neque Amen amputatum*, (a quo ultima litera Nun in pronunciatione quaſi ſuccisa, & amputata eſt; quaſi diceretur, *Ame,*) *neque Amen pupillare*, (quod præcedente benedictione, ceu patre, caret; quando ſcilicet quis inconſiderate, & animo aberrante reſpondet Amen, non ad præviam Sacerdotis benedictionem vel orationem, ſed ad murmura populi,) & ne ejiciat benedictionem ex ore ſuo. Filius Ezai dicit: Omnis, qui reſpondet *Amen* *pupillare*, ſeu orphanicum, erunt filii ejus orphani: *qui acceleratum;* accelerabuntur dies ejus: qui *amputatum;* amputabuntur dies ejus. *Et omnis, qui longe producit vocem Amen, longe producuntur ei dies ejus, & anni ejus.*

verſ. 34.) Mulieres in Eccleſiis taceant.

Megilla f. 23. 1. Tradiderunt Rabbini: Omnes aſcendunt (vel computantur) in numerum 7. (perſonarum, coram quibus, & non paucioribus legendum eſt volumen Eſter,) ſi vel etiam ſit parvulus, & vel etiam mulier. Sed Sapientes dixerunt: *Mulier non legat in Lege, propter honorem cœtus.*

1 CORINTH. CAP. XV.

verſ. 19.) Miſerrimi omnium hominum ſumus. Vid. ſupr. ad Rom. II, 21.

verſ. 37.) Et quod ſeminas. &c. Vid. ſupra ad Matth. XXII, 26.

verſ. 51.) Omnes mutabimur.

Schabbath f. 152. 2. Diſputatur, an etiam juſtorum corpora in pulverem redigantur: alio affirmante, ex *Eccleſ. XII, 7.* & *Prov. XIV, 30.* Alio negante.

* Vid. infra ad Apoc. XX, 5.

2 CORINTH. CAP. II.

verſ. 16.) His quidem odor mortis in mortem.

Joma f. 72. 2. Dixit *R. Joſua* filius Levi: Quid eſt, quod ſcribitur Deut. IV, 44. *Et iſta eſt* Lex, quam שׂם *poſuit Moſes?* Si quis juſte meritus ſit, Lex facta eſt illi סם *pharmacum vitæ:* Si non juſte meritus ſit, facta eſt illi *pharmacum mortis.* Et hoc eſt, quod dixit Raba: Qui eſt אומן opifex, vel nutritius Legi, eſt ei pharmacum vitæ: qui non eſt ei opifex; huic eſt pharmacum fortis.

Schabbath f. 88. 2. Dixit R. *Chananel* filius Paphæ: Quid eſt, quod ſcribitur, Prov. VIII, 6. *Audite: quia principes eloquar?* Quare comparata ſunt verba Legis cum Principe? Quaſi diceret tibi, quod, ſicut princeps aliquis habet poteſtatem occidendi & vivificandi. Hoc ipſum eſt, quod dixit *Raba:* Dextre agentibus in ea eſt pharmacum vitæ, ſiniſtre agentibus, pharmacum in ea mortis. Tom. II. p. 448.

Kidduſchin f. 30. Tradiderunt Rabbini: Deut. XI, 18. וְשַׂמְתֶּם *Et ponetis.* Scilicet תַּם סַם *aroma*, vel *pharmacum perfectum.* Comparatur Lex pharmaco vitæ. Res hæc ſimilis eſt homini, qui percuſſit filium ſuum plaga magna, & impoſuit ei emplaſtrum ſuper vulnus ejus, & dixit ei: Fili, toto tempore, quo emplaſtrum hoc eſt ſuper vulnere tuo, comede omne id, quod gratum eſt animo tuo (*Gloſſa:* Si vel etiam ſit mel, & omnes ſpecies dulcedinis, quæ graves, ſeu adverſæ ſunt vulneri,) & bibe id, quod gratum eſt palato tuo, & lava te tam calida, quam frigida, neque ab ullo tibi metuas. Si autem illud emplaſtrum removeas, tum ecce vulnus illud producit nomas, ſeu cancrum. Sic Deus Opt. Max. dicit ad Iſraëlitas: filiis meis creavi figmentum malum: ſed creavi ei Legem pro condimento, vel pharmaco. Et ſi vos ſtudetis in Lege, non tradimini in manum ejus: quia dicitur Gen. IV, 7. *Annon ſi bene egeris,* שְׂאֵת *elevatio.* (*Gloſſa:* elevaberis ſuper figmentum tuum:) Si autem non ſtudetis in Lege; tradimini in manum ejus: quia dicitur, *Ad manum peccatum excubat*, Ibid: Et hoc non tantum, ſed & quod omne commercium ejus eſt tecum. *Et ad te appetitus ejus.* Et ſi velis; tu dominaberis ei: quia dicitur, *Et tu dominaberis ei.*

Taanith f. 7. 1. Traditio: R. *Benaa* dicebat: Quicunque ſtudet in Lege, ipſius, & non alius reſpectus cauſa, doctrina ejus fit illi aroma vitæ: quia dicitur Prov. III, 18. *Arbor vitæ ipſa eſt eis, qui tenaciter apprehendunt eam.* Et dicitur Cap. VIII, 36. *Quia inveniens me, invenit vitam.* Quicunque autem ſtudet in Lege, non ipſius, ſed alius reſpectus cauſa; fit illi aroma mor-

mortis: quia dicitur Deut. XXXII, 2. יַעֲרֹף *decidet cervicem, ut pluvia, doctrina mea.* Per עריפה *aripha* (actum verbi יַעֲרֹף) nihil aliud ſignificatur, niſi interfectio, quæ gladio fit: quia dicitur Deut. XXI, 4. וְעָרְפוּ *& decollabunt ibi juvencam in valle.*

2 CORINTH. CAP. V.

verſ. 10.) *Ut quilibet reportet propria corporis*, &c.

Sanhedrin f. 91. 1. *Antoninus* (Cæſar) dicebat ad *Ribbi:* Corpus & anima poſſunt defenſioni ſuæ innocentiæ propoſita ſeſe (aliquando, ſi ratio ab illis exigeretur,) liberare a judicio. Quomodo? Corpus dicit: (Ego non peccavi; ſed) anima peccavit. Nam ex quo illa diſcedit a me, ecce ego jaceo in ſepulchro inſtar lapidis, nihilque agere poſſum, niſi ejus opera. Anima autem dicit: (Ego non peccavi, ſed) corpus peccavit. Nam ex quo ego diſcedo ex eo (per mortem ſoluta a corpore,) ecce ego volito per aërem, inſtar aviculæ. Cui reſpondebat *Ribbi:* Per parabolam tibi rem hanc explicabo, cui hoc Simile ſit: nempe regi mortali, qui habebat hortum amoenum, in quo erant optimorum fructuum maturæ primitiæ; in quem collatis duobus cuſtodibus, uno claudo, & altero cæco; claudus dicebat ad cœcum: maturas primitias optimorum fructuum ego video in horto, age ergo, & humeris ſuſceptum me deduc eo, ut acceptis & allatis iis veſcamur. Inſidebat igitur claudus humeris cæci, & afferebant eas, & comedebant eas. Aliquanto poſt tempore, veniens dominus horti, dicebat ad illos: maturæ illæ primitiæ optimorum fructuum quorſum evaſerunt? Cui claudus reſpondebat: Num pedes habeo, quibus incedam? Item cæcus dicebat: num oculos habeo, ut videam? Quid fecit rex ille? Juſſit inſidere claudum dorſo cæci, & judicavit (condemnavit) illos ita conjunctos ſimul. Sic etiam Deus Opt. Max. adducta anima, & iterum injecta corpori, judicat ea ſimul: quia dicitur Pſal. L, 4. *Vocabit Cælum deſuper & terram, ad judicandum populum ſuum.* (*Gloſſa:* quaſi diceret: Vocabit Deus animam venientem intra corpus hominis a Cœlo deſuper, & quoque corpus, quod venit ex terra.) Per *Vocabit Cælum deſuper*, intelligitur anima. Et per *vocabit terram ad judicandum populum ſuum*, intelligitur corpus.

2 CORINTH. CAP. VI.

verſ. 10.) *Ut pauperes, multos autem ditantes.*

Nedarim f. 40. 2. Dixit R. Immi, dixiſſe *Rabam:* Quid eſt, quod ſcribitur Ezech. XII, 3. *Et tu fili hominis fac tibi vaſa exilii?* Per hæc intelliguntur, lucerna, & ſcutella, & expanſum quid (*Gloſſa:* pellis, ad edendum

 ſuper

ſuper ea,) Deut. XXVIII, 57. *In penuria omnium.* Dixit R. Immi, dixiſſe Rabum; Per hoc intelligi; ſine lucerna, & ſine menſa. R. *Chasda* dixit; ſine uxore. R. *Scheſchath* dixit; ſine miniſtro. R. Nachman dixit; ſine ſcientia. Traditur, eo ſignificari; ſine ſale & ſine adipe. Dixit *Abai:* Recipimus, non eſſe pauperem, niſi in ſcientia. In Occidente (ſeu terra Iſrael) dixerunt: In quo ſcientia eſt, is eſt, ut ille, in quo omnia ſunt. (*Gloſſa:* qui nulla re indiget.) In quo illa deeſt, quid eſt in eo? Is qui poſſidet ſcientiam, quo eget? Qui eam non poſſidet; quid poſſidet?

verſ. 10.) Ut nihil habentes, & omnia continentes.

Berachoth f. 17. 2. Rabus & Samuel; ſuntque, qui dicunt, R. *Johannes* & R. *Eleaſar*, diverſimode de loco Eſa. XLVI, 11. *audite me, robuſti corde, longinqui a juſtitia;* explicando, ſentiunt. Unus dixit, Alios omnes, qui ſunt in toto mundo, ali Dei eleemoſyna, non proprio juſtitiæ merito; iſtos autem robuſtos corde ali ſuo brachio, ſeu propria ſua virtute. Alter autem dixit; alios omnes, qui ſunt in toto mundo, ali virtute juſtitiæ illorum robuſtorum corde: ipſos autem (juſtos) ne quidem ſua ipſorum ali juſtitia: cum non ſuppetat illis, quantum ſatis ſit neceſſitatibus ipſorum, ſeſeque ſuſtentent ægerrime. Secundum R. Judam, verbi Rabi: Nam dixit R. Juda, dixiſſe *Rabum:* Quotidie filia vocis (vox edita Cœlo) exit ex monte Horeb, & dicit: Omnes, quotquot ſunt in toto mundo, aluntur propter Chaninam filium meum: Chaninæ autem filio meo ſufficit, ſi habet cabum (ſeu parvam menſuram) fructuum arboris ſiliquæ in ſingulas ſeptimanas.

2. CORINTH. CAP. IX.

verſ. 7.) Hilarem datorem amat Deus.

Aboth cap. 13. Schammai dicebat: Eſto recipiens (vel excipiens) quemvis hominem cum aſpectu vultus ſereni. Quomodo? Docet, quod ſi dediſſet homo proximo ſuo omnia dona, quæ ſunt in mundo, & vultus ejus ſit indignabundus, in terram deſpiciens, imputet ei Scriptura, perinde ac ſi non dediſſet ei. Sed ſi quis recipit, (vel excipit) proximum ſuum cum aſpectu vultus ſereni, ſi vel ei dederit nihil quicquam, tamen imputat ei Scriptura perinde, ac ſi dediſſet ei omnia dona bona.

2 CORINTH. CAP. XI.

verſ. 24.) A Judæis quinquies quadragenas, una minus, accepi.

De flagellatione prolixe agitur in *Maccoth, cap. 3.* ubi diſſeritur; quinam vapulent, & quomodo. Ubi inter alia *fol. 22. 1. 2.* in *Miſchna* ita ſcribitur: Quot ictibus flagellant ſontem? Quadraginta, uno minus. Quia dicitur Deut.

Deut. XXV, 2. *Per numerum.* v. 3. *Quadraginta* ſcilicet, numero, qui vicinus eſt quadragenario. R. *Judas* dicit: *Quadraginta* ſignificare integritatem numeri: qud totis 40. ictibus flagelletur ipſe. Ubi ergo ictum accipit abundantem? Inter ſcapulas ſuas. Non conjecturam faciunt, ſeu æſtimant eum, niſi per ictus convenientes, ut ternario numero numerentur: Si æſtimarint eum, quod ferre poſſit 40. & parte tolerata videatur reliquos ictus ſuſtinere non poſſe, liber dimittitur. Si æſtimarint eum, quod 18. tantum ictus perferre valeat, & ex quo totidem vapulavit, conjecturam fecerunt, quod ipſe adhuc poſſet reliquos ictos ſuſtinere, donec eſſent 40. his reliquis omiſſis, liber dimittitur. *Gemara:* Quæ ratio? Si ſcriptum eſſet; *quadraginta per numerum;* dixiſſem, ſignificari quadraginta, numero. Nunc vero, quia ſcribitur: *per numerum, quadraginta;* intelligo numerum, qui ipſe numerat quadragenarium. Dixit *Raba:* Quam ſtulti ſunt reliqui homines, qui honoris cauſa aſſurgunt coram libro Legis, & non aſſurgunt coram viro magnæ autoritatis. Nam quamvis in libro Legis ſcriptum ſit, *quadraginta:* Tamen venerunt Rabbini, & ſubtraxerunt unum.

Ibid. f. 22. 2. *Miſchna:* Quomodo flagellant eum? Alligat quis duas manus ejus columnæ huc illucque, & ædituus apprehendit veſtes ejus: ſi lacerentur, lacerentur, ſi diſſuantur, diſſuantur: (h. e. nil curat, ſi lacerentur, vel diſſuantur:) usque dum revelat pectus ejus. Et lapis poſitus eſt a tergo ipſius, cui ædituus inſiſtit, & manu ſua tenet lorum vitulinum duplicatum, ſimplex ex duobus, & ex duobus quadruplex: duo autem lora aſinina aſcendebant & deſcendebant in eo. Manubrium ejus, palmi longitudinem habebat: latitudo ejus etiam palmaris: extremitasque ejus lori pertingebat usque ad os ventris (h. e. umbilicum) ejus. Et verberat eum triente inflicto ab anteriore ejus parte; beſſe autem, a poſteriore ejus parte. Non autem verberat eum vel ſtantem, vel ſedentem, ſed inclinatum: quia ſcribitur Deut. XXV. 2: *Et proſternet eum judex.* Et qui verberat, verberat una manu ſua omnibus viribus ſuis: & præco clamat, ex Deut. XXVIII, 58. *Si non obſervaveris, ut facias,* &c. v. 59. *Mirificabit Dominus verbera tua, & verbera,* &c. Et redit ad initium illius textus *cap XXIX, 9. Et obſervabitis verba fœderis bujus,* &c. Et obſignat (ſeu claudit his verbis,) Pſal. LXXVIII, 38. *Et ipſe eſt miſericors, excipiat iniquitatem:* Et redit ad initium illius textus. Si moriatur reus ſub manu flagellantis; flagellans liber eſt a pœna homicidii (*Gloſſa:* quia apparitor domus judicii eſt.) Si, qui cædit, adhuc unum lorum ſuperaddiderit, & inde moriatur cæſus, tum ecce talis cædens (ut homicida involuntarius) exulare tenetur: Si depravetur cæſus, fimo, ſive aqua; cædens liber eſt: non obſtante, quod ſcriptum ſit, Deut. XXV, 3. *Et depravetur.* R. *Judas* dicit: Vir, ſi fimo depravetur, fœmina autem, ſi aqua.

2 CORINTH. CAP. XII.

verſ. 2.) Raptum usque ad tertium cœlum.

Peſachin f. 50. 1. R. *Jonathan* dixit: Per, Zach. XIV, 6. *Et erit in die iſto, non erit lux* יְקָרוֹת *pretioſarum*, & קִפָּאוֹן *concretio;* intelligi plagas & ejulatus, quæ יקרין pretioſa ſunt in Seculo hoc, & vilia ſunt in Seculo futuro. R. *Joſua* filius Levi dixit: per illa intelliguntur homines, qui pretioſi ſunt in Seculo hoc; (*Gloſſa:* qui divites ſunt & æſtimati, non autem boni ſunt Deo;) & viles ſunt in Seculo futuro. Secundum illud R. *Joſephi* filii R. Joſuæ filii Levi: quo ægrotante & in ecſtaſin rapto, cum ille ad ſe rediret, dicebat ei pater ejus: quid vidiſti, quod tot ſuſpiria emittas? Cui ille reſpondebat: Quia Seculum ſeu mundum inverſum vidi, &c. vid. ſup. ad Matth. IX, 30.

verſ. 4.) Raptus in Paradiſum, & audivit arcana verba.

Chagiga f. 14. 2. & f. 15. 1. Tradiderunt *Rabbini:* Quatuor viri ingreſſi ſunt in Paradiſum. (*Gloſſa:* aſcenderunt in Firmamentum, adjuti manu Dei: non tamen aſcenderunt revera, ſed perinde ipſis viſum erat, ac ſi eo aſcendiſſent.) ut ſunt (1) *Filius Ezai*, (2) *Filius Zumæ*, (3) *Achar.* (4) R. *Akiba.* Dixit ad illos R. Akiba: quum pervenitis vos ad lapides marmoris puri, (*Gloſſa:* ſplendentis inſtar aquæ limpidæ,) ne dicatis: aqua, aqua, ideo, quia dicitur Pſal. CI, 7. *Loquens mendacia non conſiſtet coram oculis meis.* Filius Ezai proſpexit (h. e. curioſius intuitus & ſcrutatus eſt divinam majeſtatem,) & mortuus eſt, ſuper eo Scriptura dicit: Pſal. CXVI, 15. *Pretioſa eſt in oculis Domini mors Sanctorum ejus.* Filius Zumæ proſpexit, & mente captus. Et ſuper eo Scriptura dicit, Prov. XXV, 16. *Mel inveniſti, comede, quod ſatis eſt tibi: ne ſatieris eo, & evomas illud.* Poſtquam abſcidit plantationes, R. Akiba egreſſus eſt in pace & illæſus rediit.

GALAT. CAP. III.

verſ. 11.) Juſtus ex fide vivet.

Maccoth f. 23. 2: Initio tradita erant a Deo præcepta perquam multa per Moſen, nempe 613, ſecundum numerum dierum anni, 365, & ſecundum numerum membrorum corporis humani, 248. Quæ deinde ab aliis magis magiſque contracta ſunt, & ad minorem numerum redacta: Ut, a Davide ad undecim, Pſalm. XV. Ab Eſaia ad Sex, Cap. XXXIII, 15.

Venit deinde Michas, & redegit ea ad tria: quia ſcribitur Mich. VII, 8. *Indicavit tibi, o homo, quid ſit bonum, & quid Dominus poſtulet a te, nempe facere*

Digitized by Google

cere judicium, & amorem miſericordiæ, & verecunde ambulare coram Domino Deo tuo. Per, *facere judicium,* intelligitur judicium forenſe. Per, *amorem miſericordiæ*, intelligitur libertas. Per, *verecunde ambulare*, intelligitur elatio ſeu eductio funeris ad locum ſepulturæ, & introductio ſponſæ in locum thalami. (*Gloſſa:* Quia ſcribitur de utroque, actus ambulandi, Eccleſ. VII, 2. Et annon hæc conſtant argumento a minori ad majus. Nam ſi de rebus, quas non ſolemus facere cum verecundia, Lex dicit: *& verecunde ambulare:* quanto magis id intelligendum erit de illis, quos non ſolemus niſi cum verecundia peragere? Iterum venit Eſaias, & ad duo, ea contraxit: (*Gloſſa:* quolibet tempore, generationes poſteriores, magis magiſque numerum præceptorum diminuebant:) quia dicitur Eſa. LVI, 1. *Sic dixit Dominus: Servate judicium, & facite juſtitiam.* Venit Amos, & redegit ea omnia ad unum: quia dicitur Amos: V, 6. *Sic dixit Dominus domui Iſraël: quærite me, & vivite.* Cui opponebat R. *Nachman* filius Iſaaci: dicerem; per, *quærite me:* intelligi, quod in tota Lege hoc ſit faciendum; Quare potius dicendum fuerit, quod venerit Habacuc, & redegerit ea ad unum; quia dicitur Hab. II, 4. *Et juſtus per fidem ſuam vivet.*

GALAT. CAP. IV.

verſ. 25.) *Hieroſolyma, quæ nunc eſt,* &c.

Taanith f. 5. 1. Dixit R. *Nachman* ad R. Iſaacum: Quid eſt, quod ſcribitur Hoſ. XI, 9. *In medio tui Sanctus, & non veniam in urbem?* Ideo, quia in medio tui Sanctus eſt; (*Gloſſa:* quia tu benefacis opera tua, non veniet Deus in urbem Hieroſolymæ, &c;) dixit ei. (*Gloſſa:* ſic dicere voluit; usque dum erit in medio tui Sanctus inferne, quod ipſum eſt Hieroſolyma: non veniam in urbem ſuperne, ſeu ſupremam.) Sic dixit R. *Johannes*, dixiſſe Deum Opt. Max. Non veniam in ſupernam Hieroſolymam, usque dum veniam in Hieroſolymam infernam. Num autem eſt Hieroſolyma ſuperna? Ita ſane: nam ſcribitur Pſal. CXXII, 2. *Hieroſolyma, quæ ædificatur ut urbs, cui ſocia facta eſt alia ſimul.* (*Gloſſa:* Hieroſolyma, quæ infra eſt, erit ædificata, ut urbs, cui ſociatur ea, quæ eſt ejus generis, ſocia ejus, & typus ejus: præſuppoſito, dari Hieroſolymam aliam. Illa autem ubi eſt, ſi non eſt ſuperne?)

Baba Bathra f. 75. 2. Quid eſt Eſa. IV, 5. *Et ſuper* מִקְרָאֶיהָ *convocationes ejus?* Reſpondit Raba, dixiſſe R. *Johannem:* Non ut Hieroſolyma Seculi præſentis, eſt Hieroſolyma Seculi futuri. In Hieroſolymam Seculi præſentis, quilibet, qui vult aſcendere, aſcendit: In Hieroſolymam Seculi futuri nulli aſcendunt, niſi המזומנים qui præparantur (ſeu invitantur) ad eam, quia dicitur Eſa. XLIII, 7. *Omnis vocatus de nomine meo, ad honorem meum creavi eum,*

eum, finxi eum, etiam feci eum. Et dixit *R. Samuel* filius Nachmani, dixiſſe R. *Johannem:* Tres vocati ſunt de nomine Dei Opt. Max. quorum cognomen erit יהוה Jehova, (1) Juſti, (2) Meſſias, (3) Hieroſolyma.

(1) Juſti: quod ipſum ex hoc loco, quem diximus modo, probatur. (2) Meſſias: quia ſcribitur Jerem. XXIII, 6. *Et iſtud eſt nomen ejus, quo vocabunt eum,* יְהוָה *Jehova, juſtitia noſtra.* (3) Hieroſolyma: quia ſcribitur Ezech. XLVIII, 35. *Circumquaque 18000. & nomen urbis a die,* יְהוָה *Jehova* שָׁמָּה *ibi.* Ne legas שָׁמָּה *ibi;* ſed שְׁמָהּ *nomen ejus eſt.* Dixit R. *Eleaſar:* Dicturi ſunt aliquando Angeli coram juſtis, τὸ, *Sanctus,* ad eum modum, quo dicebant coram Deo Opt. Max. Eſa. VI, 4. Quia dicitur Eſa. IV, 3. *Et erit reliquus in Zijon & ſuperſtes Hieroſolymis, Sanctus, dicetur ei.* Item dixit Rabbah, dixiſſe R. *Johannem:* exaltaturus eſt Deus Opt. Max. aliquando Hieroſolymam 3. paraſangis ſurſum verſus: quia dicitur Zach. XIV, 10. *Et alta erit, & habitabit ſub ea,* ſcilicet ut ſub ea. (h. e. tam alte elevata, quanta erat ſubea, ſeu inferior Hieroſolyma.) Unde autem probatur, quod hoc, *ſub ea*, ſignificet eam tribus paraſangis fore exaltatam? Reſpondit *Rabbah:* dixit mihi Senex aliquis; ſecundum meam ſententiam videbatur mihi prima Hieroſolyma, & trium paraſangarum erat: Ne autem forte diceres, moleſtum & cum dolore conjunctum futurum eſſe, ſi tam alte ſita ſit, ad eam aſcendere: ideo notanter dicendum erat Eſa. LX, 8. *Qui iſti? Ut nubes volabunt, & ut columbæ ad catarractas ſuas.* Dixit R. *Papha:* Percipio ex eo (*Gloſſa:* quod comparatur nubes cum exaltatione Hieroſolymæ,) quod nubes illa tribus paraſangis ſit exaltata. Dixit R. *Chanina* filius Paphæ: Volebat Deus Opt. Max. dare Hieſolymam in menſuram, (*Gloſſa:* facere eam parvam:) quia dicitur Zach. II, v. 6. *Et dixi, quorſum abis? Et dixit ad me, ut metiar Hieroſolymam: ut videam, quanta ſit latitudo ejus, & quanta ſit longitudo ejus.* Dicebant Angeli miniſterii coram Deo Opt. Max, Domine mundi, multas nubes creaſti in mundo, quas inhabitant nationes mundi, & non dediſti menſuram longitudinis earum, nec menſuram latitudinis earum. In Hieroſolyma, intra quam tamen eſt nomen tuum, & Sanctuarium tuum, & juſti; tu dares menſuram? (Parvam eam faceres?). Quo dicto ſtatim accidebat, quod legitur v. 8. *Et dixi ad eum: loquere ad puerum iſtum, dicendo: per pagos habitabitur Hieroſolyma, præ multitudine hominis & beſtiæ intra eam.* (*Gloſſa:* Sicut pagis aliquibus nulla eſt menſura, in ſtructura habitationis eorum: Sed quantum usque volunt, ædificant: ita etiam Hieroſolyma erit.) Dixit *Reſch Lakiſch:* aucturus eſt aliquando Deus Opt. Max. Hieroſolymam mille hortis טפף æqualibus, mille קפל columnis turrium, mille וליצוי בירגיות (*Gloſſa:* legit ליצוי, & exponit eſſe vocem Gematriæ, vel rationis numeri) ſtructuris *Vlizurim* dictis magnorum palatinorum, & mille & duobus שילות (*Gloſſa:* duæ & mille vices

ces in Gematria, ſeu ratione numeri, eſt (שילדי) *Schila* palatinorum parvorum, & ſingula ſunt, ut urbs Zipporiæ in tranquillitate (ſeu pace) ſua. Traditio: dixit R. *Joſe:* ego vidi Zipporiam in tranquillitate ſua, & erant in ea centum octoginta millia fororum, ubi vendebant condimenta ollæ. Ezech. XLI, v. 6. *Et ſubſtructiones, ſubſtructio ad ſubſtructionem 3. & 30. vicibus. Quid eſt 33. vicibus?* Dixit R. *Levi*, dixiſſe R. Paphe, nomine R. Joſuæ, Sichnæi: Significari eo, quod, ſi tres Hieroſolymæ ſunt, in unaquaque ſint 30. habitationes ſuperne: Si autem 30. Hieroſolyma; in unaquaque ſint 30. habitationes ſuperne.

EPHESIORVM CAP. V.

verſ. 4.) Μωρολογία. de נבלות פה turpiloquio, vid. *Schabbath fol.* 33. 1.

verſ. 28.) *Debent diligere uxores ſuas, ut corpus ſuum.*

Sanhedrin f. 76. 1. Opponit R. *Jacob* frater R. Achæ filii Jacobi: Hoc, Lev. XIX, 29. *Ne profanes filiam tuam, ut facias eam Scortari:* quorſum tendit? Scilicet, requiritur, vel refertur, ad id, de quo eſt Traditio: *Ne profanes filiam tuam, ut facias eam Scortari.* Ne quis putet, forte de Sacerdote elocante filiam ſuam Levitæ, aut Iſraëlitæ, Scripturam loqui: ideo notanter dicendum erat, v. 29: *Ut facias eam Scortari.* De profanatione, quæ eſt per Scortationem, Scriptura loquitur: de eo, qui tradit alicui filiam ſuam, ad congreſſus Scortationis, non eos, qui fiunt nomine matrimonii. Si ſic; dixiſſet textus תָּחֵל *profanes.* Quare ergo dixit, Ibid: Ne תְּחַלֵּל (*Gloſſa:* quod duos actus profanandi ſignificat,) quaſi diceret, *facias profanare ſe?* ſcilicet, percipio inde duo. Abaio autem & *Rabæ*, hoc, *Ne profanes filiam tuam, ut facias eam Scortari;* quid facit eis? Reſpondit R. *Meni:* per hoc intelligi eum, qui elocat filiam ſuum Seni. (*Gloſſa:* quæ, quia non libenter ei nubit, deinde ejus cauſa ſcortatur.) *Ne profanes filiam tuam, ut facias eam Scortari* R. *Elieſer* dicit; per hoc intelligi eum, qui elocat filiam ſuam Seni. R. *Akiba* dicit: per hoc intelligi eum, qui domi detinet (nec nubere ſinit in tempore) filiam ſuam puberem. (*Gloſſa:* Quia hac ratione ea concupiſcit coitus ſcortatorios, qui non ſunt nomine matrimonii.) Dixit R. *Cahana* nomine R. Akibæ: Nemo eſt tibi pauper in Iſraële, niſi impius callidus, & qui domi detinet filiam ſuam puberem (ſive nubilem,) nec eam ſinit nubere. Ergone qui detinet domi filiam ſuam nubilem, non ſit impius callidus? Dixit *Abai:* ſic dicere voluit; Quis eſt ille pauper callidus? Scilicet is, qui domi detinet filiam ſuam nubilem: (nempe, laboris ſibi præſtandi cauſa, ex avaritia.) Item dixit R. *Cahana*, nomine R. Akibæ: Cave tibi ab eo, qui tibi conſilium dat, ſecundum viam ſuam (h. e. ut ſibi ſit uſui, & ex ſuo uſu, *Gloſſa.*) Dixit R. Judas, dixiſſe Rabum:

Digitized by Google

Qui elocat filiam ſuam Seni; & qui uxorem (grandævam) dat filio ſuo parvulo, de eo dicit Scriptura Deut. XXIX, 19. *Ideo ut conjungat ebriam cum ſitiente.* v. 20. *Non volet Dominus condonare ei.* (*Gloſſa:* Saturam in re, cum ſitiente rem: Senem cum adoleſcentula: eodemque modo ſe habet grandæva mulier ad marem natu minorem.) Qui diligit uxorem ſuam, ut corpus ſuum, & qui honorat eam pulchris ornamentis, plus quam corpus ſuum, & qui curat, ut filii ſui & filiæ ſuæ ambulent in via recta, & qui promovet eos, easque ad matrimonium, dum adhuc ſunt prope florem ætatis; (*Gloſſa:* dum adhuc ſunt parvuli;) de eo Scriptura dicit Hiob. V, v. 24. *Et ſcies, quod pax tentorio tuo, & viſitabis habitaculum tuum, & non peccabis.* Reſpondeo: prope florem ætatis eorum, diverſum facit. (Hoc eſt, poſterius effatum, priori non eſt contrarium: quia vult, ut ad matrimonium promoveantur tum, cum nec nimis ſunt parvæ, nec nimis adultæ ætatis.)

EPHES. CAP. VI.

verſ. 4.) Educate liberos in diſciplina & correptione Domini.

Kidduſchin f. 29. 1. Tradiderunt *Rabbini:* Pater tenetur filio ſuo, ut eum curet circumcidi, & ut (ſi ſit primogenitus) redimat eum (quinque Siclis,) &, ut eum doceat Legem, & det ei uxorem, & curet eum doceri artem. Aliqui autem dicunt; doceat eum natare in aqua (*Gloſſa:* ne, ſi forte navi proficiſcatur, ea faciente naufragium, aqua pereat, ſi neſciat natare.) R. *Judas* dicit: quicunque non docet filium ſuum artem aliquam, docet eum latrocinium. Putasne eum latrocinium ſenſiſſe? Non ea eſt mens ejus: Sed quod perinde faciat, ac ſi doceret eum latrocinium. Poſtea *f. 29, 21.* notatur ad hæc verba: Unde probatur, quod pater teneatur filium ſuum docere Legem? Quia dicitur Deut. XI, 19. *Et docebitis ea filios veſtros.* Ubi autem pater alicujus non docuerit eum, tum ipſe tenetur docere ſe, quia ſcribitur, *Et docebitis.* Ipſa autem (mater,) quod non teneatur docere filium ſuum, unde nobis probatur? Quia ſcribitur (in maſculino) *Et docebitis: Ibid:* Item: Deut. V, 1. *Et diſcetis.* Quicunque jubetur diſcere, jubetur docere: Quicunque autem non jubetur diſcere, non jubetur docere. De illa autem, quod non teneatur docere ſeipſam, unde nobis probatur? Deut. XI, 19. *Et docebitis.* Cap. V, 1. *Et diſcetis.* (In maſcul:) Quemcunque jubentur alii docere, is jubetur docere ſeipſum: Quemcunque autem non jubentur docere, is non jubetur docere ſeipſum. Unde autem nobis probatur, quod alii non jubeantur docere eam? Quia dixit textus, *Et docebitis ea filios veſtros:* non autem; *filias veſtras.* Tradiderunt *Rabbini:* Si

Digitized by Google

Si pater diſcere, filius autem docere deberet; pater haberet priores partes filio ſuo. R. *Judas* dicit: Si filius ejus ſit promtus, ſeu ſolers, (*Gloſſa:* & pater ejus videat filium ſuum citius & felicius ſe profecturum eſſe in ſtudio, neque ſuppeterent ei ſufficientes opes, ſi ambo ipſi diſcerent; tum diſcat filius ejus, pater autem ejus laboret circa victum acquirendum, ut ſufficere poſſit, filio ſuo,) & ſale (acris ingenii) conditus, doctrinaque ejus, quam diſcit, ſit durabilis, & conſtans in manu ejus; tum filius priores partes habet patre ſuo. &c. *Paulo poſt:* Tradiderunt *Rabbini:* Pater tenetur curare ut filius diſcat Legem, & ducat uxorem: Si autem ipſi ſit impoſſibile eſſe abſque uxore, ducat uxorem, & poſtea diſcat Legem. R. *Johannes* dixit: Et ſi quis lapidem molarem ſuſpenſum habeat in collo ſuo, tamen operam det Legi diſcendæ: (h. e. ſi quis in tenui re conſtitutus uxorem duxerit, neque mediis commodis ad vitam ſuſtentandam inſtructus fuerit, adeo, ut uxor ei non minori ſit oneri, quam ſi molarem lapidem de collo ſuſpenſum haberet, tamen operam det Legi.) Et non diſſentiunt inter ſe hi duo. Alterum enim intelligendum eſt de nobis, (*Gloſſa:* Babyloniis Judæis, qui ibant & diſcebant Miſchnas Tannæorum in terra Iſraelis, & ea de cauſa, quod diſcerent extra locum ſuum, ideo cura ſuſtentandæ familiæ, non injiciebatur eis.) Alterum, de illis, (in terra Iſraelis habitantibus, qui diſcebant Legem in loco ſuo: talis ſi ducat uxorem, curæ ſuſtentandæ familiæ ei debent eſſe impoſitæ, quæ faciant ceſſare eum.) &c. *Paulo poſt:* Prov. XXII, 6. *Initiato puerum ſuper ore viæ ejus.* R. *Judas* & R. *Nehemias* diverſimode ſentiunt de hoc loco. Alter dixit, ab anno decimo ſexto, usque ad annum vigeſimum ſecundum. Alter autem dixit, ab anno decimo octavo, usque ad annum vigeſimum quartum. Quamdiu tenetur quis filium ſuum docere Legem? Dixit R. Judas, dixiſſe *Rabum:* Tamdiu, ut Zebulonem filium Dan, (*Gloſſa:* diſcipulus aliquis erat, qui vivebat tempore eorum,) quem docuit avus ſuus textum Biblicum, & Miſchnam, & Gemaram, & Aggadoth. Regero ego: tenetur quidem docere eum textum Biblicum, non autem tenetur docere eum Miſchnam, (*Gloſſa:* Non incumbit ei debitum filii ſui, niſi in textu Biblico: hinc, & deinceps ipſe doceat ſeipſum.) Et dixit *Raba*: per textum Biblicum intelligi Legem (non autem Prophetas & Hagiographa.) Ut Zebulonem filium Dan. Et non ut Zebulonem filium Dan. Ut Zebulonem filium Dan, quem docuit avus paternus. Et non ut Zebulonem filium Dan: quia ſit ibi; tum ſunt textus Biblicus, Miſchna & Gemara, Halachæ & Aggadæ. Si autem hic; tum eſt textus Biblicus duntaxat. Avus autem quomodo tenetur? Atqui Traditio eſt: Deut. XI, 19. *Et docebitis ea filios veſtros:* Non autem nepotes veſtros. Et quid ego confirmo, Deut. IV, 9. *Et nota facies ea filiis tuis, & filiis filiorum tuorum, ſeu nepotibus tuis.* q. d.

Digitized by Google

Quod omni, qui docet filium ſuum, perinde imputet Scriptura, ac ſi doceret eum, & filium ejus, & filium ejus, & filium filii ejus, usque ad finem omnium generationum. Ipſum, quod dixit, ſimile eſt iſti Doctori Talmudico. Quia Traditio eſt: *Et docebitis ea filios veſtros:* per hoc non intelligerem, niſi filios veſtros. De filiis filiorum (ſeu nepotibus) veſtrorum unde probatur? Quia notanter dicendum erat Deut. IV, 9. *Et nota facies ea filiis tuis, & filiis filiorum tuorum.* Si ſic; quorſum ergo notanter dicendum erat, Deut. XI, v. 9. *Filios veſtros?* Scilicet, ut ſignificaretur, docendum eſſe filios veſtros, non autem filias veſtras. Dixit *R. Joſua* filius Levi: Quicunque docet filium filii ſui Legem, ei perinde hoc imputat Scriptura, atque ſi accepiſſet eum e monte Horeb: quia dicitur Deut. IV, 9. *Et nota facies ea filiis tuis, & filiis filiorum tuorum.* Et ſcribitur ſtatim poſtea, v. 10. *Die, quo ſtetiſti coram Domino Deo tuo in Horeb.* R. *Chaia* filius Abbæ invenit R. Joſuam filium Levi, quod injecerit capiti ejus Sindonem (*Gloſſa:* quia non conveniebat obvelationi capitis, niſi tegumentum vulgare; imponebat capiti ejus, ne iret aperto ſuo capite, & non ſufficiebat, ut obvelaret eum Sudario ipſius) & curabat ut accederet puer in Synagogam. Cui dicebatur: Quid tantopere? (*Gloſſa:* quia feſtinaverat exire abſque obvelatione convenienti ei?) Reſpondebat ei: Num parvum eſt id, quod ſcribitur Deut. IV, 9. *Et nota facies ea filiis tuis. Et ſtatim conjungitur cum eo,* v. 10. *Die, quo ſtetiſti coram Domino Deo tuo in Horeb.* Hinc, & deinceps R. Chaia filius Abbæ non guſtabat mane partem carnis parum aſſatæ, usquedum curabat legere puerum lectionem textus Hebraici, quem pridie docuerat, ſuperaddita nova lectione. Rabbah bar bar Channæ, mane non guſtabat partem carnis, parum aſſatæ, donec adduceret puerum in Scholam. Dixit R. *Saphra*, nomine R. Joſuæ filii Chananiæ: Quid eſt, quod ſcribitur, Deut. VI, 7. וְשִׁנַּנְתָּם *Et exacues ea filiis tuis?* Ne legas וְשִׁנַּנְתָּם Veſchinnantham (quod ſignificaret, *& exacues ea:*) Sed וְשִׁלַּשְׁתָּם *veſchillaſchtôm* (quod ſignificat,) *& in tria divides ea.* Scilicet perpetuo homo in tria dividat annos ſuos. Unum trientem tribuat legendo textu Biblico: alterum, Gemaræ: tertium Miſchnæ. Quis novit, quanta ſit vita? (ars longa, vita brevis.) Non opus habet diebus hebdomadis. (*Gloſſa:* q. d. bini dies deputentur textui Biblico; bini, Miſchnæ; & bini Gemaræ: & ſic ſingulis hebdomadibus.) Idcirco vocati ſunt priſci illi סופרים *numerantes* 1. Chron. II, 55. quia numerabant omnes literas, quæ ſunt in Lege. Nam dicebant Vav majuſculum in voce גָּח וֹן Lev. XI, 42. eſſe mediam literam omnium literarum libri Legis: Voces דָּרֹשׁ דָּרַשׁ *quærendo quæſivit*, Lev. X. eſſe medias ejus voces. Verſiculum 13. Lev. XIII. וְהִתְגַּלָּח *& abradet ſe:* eſſe medium omnium

Digitized by Google

omnium verſuum Legis. Literam ע in voce מִיָּעַר *de ſylva*, Pſal. LXXX, v. 14. eſſe mediam literam in Pſalmis. Verſum 38. Pſal. LXXVIII. *Et ipſe miſericors propitiabitur*, &c. eſſe medium verſum in Pſalmis. Tradiderunt *Rabbini*: Deut. VI, 7. *Et exacues ea*: Scilicet, ut ſint verba Legis acuta, & cuſpidem habentia in ore tuo: ita, ut ſi interrogaverit homo rem, non balbutias, dum dicis ei: ſed dicas ei ſtatim: quia dicitur Prov. VII, 4. *Dic ſapientiæ, ſoror mea es*, &c. Et dicitur cap. VII, 9. *Alliga ea digitis tuis, inſcribe ea tabulæ cordis tui*. Et dicitur Pſal. CXXVII, 4. *Sicut Sagittæ in manu potentis: Ita filii juventutis*. (*Gloſſa*: Quia ut Sagittis aliquis pugnat cum hoſtibus ſuis: ita filii juventutis, h. e. diſcipuli alicujus, &c.) Et dicitur, Pſal. CXX, 6. *Sagittæ potentis acutæ*. Et dicitur Pſal. XLV, 6. *Sagittæ tuæ acutæ, populi ſub te cadent*. Et dicitur Pſal. CXXVII, 5. *Beatus vir, qui implevit pharetram ſuam illis, non pudeſient, quum loqueretur cum inimicis in porta*. Quid eſt, *cum inimicis in porta?* Reſpondit R. *Chaia* filius Abbæ: Si vel etiam pater & filius ejus; Magiſter & diſcipulus ejus, qui ſtudent in Lege, in porta una (h. e. folio libri uno,) fiant inimici, (*Gloſſa*: quia alteri alter opponunt, & hic non recipit verba alterius, tamen non diſcedunt inde, donec fiant iterum amici alter cum altero: quia dicitur Num. XXI, 14. Et Hebr. בְּסוּפָה *beſupha*. Ne legas בְּסוּפָה *beſupha*: quod ſignificaret, *in Supha*: Sed בסופו *beſupho*, quod ſignificat, *in fine ejus*. (*Gloſſa*: Ita expoſuit argute illud *Ibid*: *fol. 30. 2. librum bellorum*, ſcilicet, bellum, quod fit opera libri Legis; amor eſt in fine ejus. h. e. bellum illud tandem deſinit in amicitiam, quod geritur inter duos, propter res libri Biblici.) Tradiderunt Rabbini Deut. XI, 8. וְשַׂמְתֶּם *& ponetis*. &c. vid. ſupr. ad 2. Cor. II, 16.

Verba: *Ne ad iram concitate* notant motam æmulationem inter filios, interdictam in *Schabbath f. 10. 2.*

PHILIPPENSIVM CAP. II.

verſ. 9.) *Donavit ei nomen ſuper nomen.*

Sanhedrin f. 38. 2. Traditur, *Melahon* Angelus idem habere cum Deo nomen.

PHILIPPENSIVM CAP. IV.

verſ. 4.) *Gaudete in Domino ſemper*,

Hebræorum dicterium eſt: *Divina præſentia non quieſcit ſuper homines triſtes & melancholicos, ſed ſuper lætos & alacres.* Unde in *Avoth c. 30.*

Digitized by Google

dicitur; Spiritum Sanctum, qui ob mœſtitiam ſe ſubduxerat a Jacobo, iterum veniſſe, & manſiſſe ſuper eo, Gen. XLV, 26. *cum renuntiabant ei, Joſephum adhuc vivere*, eaque de cauſa dici, v. 27. *Et revixit Spiritus*, &c.

COLOSSENSIVM CAP. II.

verſ. 22.) *Quæ ſunt omnia ad corruptionem uſu.* &c.

Baba Kama f. 91. 2. Dixit R. *Elieſer Hakkaphar* filius Ribbi: Quorſum notanter dicendum erat Num. VI, 11. *Et expiabit ſuper eo, a quo peccavit.* &c.? Et quid? In quamnam animam iſte peccavit? (Non hic eſt ſenſus:) Sed ideo hoc dicitur, quia ſeipſum afflixit abſtinentia vini. Et ſi iſte, qui non afflixit ſeipſum niſi abſtinentia vini duntaxat, peccator vocatur: quanto magis is, qui affligit ſeipſum abſtinentia omnis rei? Tom. I. p. 386.

COLOSSENSIVM CAP. III.

verſ. 19.) *Viri ne ſitis amari adverſus uxores.*

Quæ *Druſius* in Præterit. *p. 298.* ex libro Muſar citat, malo ex ipſo fonte haurire; nempe *Baba Mezia f. 59. 1:* Dixit R. *Chanina* filius R. Aidi: Quid eſt, quod ſcribitur Lev. XXV, 17. *Non defraudabitis vir* עֲמִיתוֹ *proximum ſuum:* Hoc eſt עַם *populum*, שֶׁאִתְּךָ *qui tecum eſt*, in Lege, & in præceptis, ne defraudes eum. Dixit *Rabus:* Semper homo caveat ſibi, a defraudatione uxoris ſuæ: (h. e. ne eam defraudet, vel ei injurius ſit. (*Gloſſa:* A defraudatione, quæ fit verbis, ne contumelia & dolore afficiat eam:) quia ideo quod lacryma ejus invenitur (præſto eſt;) is ſibi accelerat pœnam inferendam ob defraudationem, qua ipſam affecerat. *Buxtorffius Lex. Talm. col. 125.* plane in alium ſenſum detorquet hoc dictum; hoc modo: *Semper ſit homo cautus de fraude uxoris. Quando enim lacrymæ ejus prodeunt, tunc fraus ejus proxima eſt.* Quaſi de fraude uxoris activa, quam marito infert; non paſſiva, quæ ei a marito infertur, ageretur. Dixit R. *Eleaſar:* Ex quo die deſolata eſt domus Sanctuarii, obſeratæ ſunt portæ precationis: quia dicitur Thren. III, 8. *Etiam cum clamabo & vociferabor, obſtruxit precationem meam.* Quamvis autem portæ precationis obſeratæ ſint, tamen portæ lacrymarum non ſunt obſeratæ: quia dicitur Pſal. XXXIX, 12. *Audi precationem meam, Domine, & clamorem meum auribus percipe, & ad lacrymas meas ne ſile.* Idem repetitur in *Berachoth f. 322.* & dixit *Rabus:* Quicunque ambulat in conſilio uxoris ſuæ, (qui conſilio ejus paret,) cadit in Gehennam: quia dicitur 1. Reg. XXI, 25. *Sed non fuit, ut Achab,* &c. *quem pellexit*

lexit Iſabel uxor ejus. Cui dixit R. *Papha:* Atqui dicere ſolent vulgari adagio; *ſi uxor tua ſit brevis ſtaturæ, incurva te, & muſſita cum ea.* (h. e. clam & ſubmiſſe ejus conſilio in rebus domeſticis utere, habita cum illa ſecreto colloquio. Vel, ut *Buxtorffius* Lex. Talm. *col. 406.* exponit: Hoc Proverbio monuerunt maritum, ut infirmitati uxoris ſe accommodet, ejusque defectus patienter ferat. Idem docuit Apoſtolus 1. Petr. III, 7. Reſpondeo: hæc ſibi invicem non ſunt contraria. Alterum enim intelligendum eſt de rebus in mundo (ſeu communibus & vulgaribus;) alterum de rebus domus, ſeu privatis. *Expoſitio alia:* Alterum intelligendum eſt de rebus divinis: alterum de rebus mundanis.

Peſachim f. 49. 2. Traditio, R. *Meiri:* Quicunque collocat filiam ſuam in uxorem populo terræ (rudi, & plebejo viro,) perinde facit, ac ſi alligaret eam, & relinqueret apud leonem. Sicut leo dilacerat, & edit, absque pudore: ita etiam populus terræ verberat (ſuam uxorem;) & congreditur cum ea absque pudore. Traditio R. *Chaiæ:* Quicunque ſtudet in Lege coram populo terræ, perinde facit, ac ſi iniret puellam deſponſatam alicujus, in conſpectu ejus, (*Gloſſa:* quia pudore & ignominia afficit ipſum: quia dicitur Deut. XXXIII, 4. *Legem præcepit Moſes* מוֹרָשָׁה *hæreditatem.* Ne legas מוֹרָשָׁה *Moraſcha*, (quod ſignificaret *hæreditatem:* Sed מְאוֹרָסָה *Meoraſa*, quod ſignificat *deſponſatam.*) Majus eſt odium, quo populus terræ proſequitur. Studioſos Sapientiæ; quam odium, quo proſequuntur Idololatræ Iſraëlitas; uxores autem illorum, plus quam illos.

1. THESSALONICENSIVM CAP. II.

verſ. 16.) Probibentium nos gentibus loqui, &c.

Sanhedrin f. 59. 1. Dixit R. *Johannes:* Si quis gentilis ſtudeat in Lege, reus eſt mortis: quia dicitur Deut. XXXIII, 4. *Legem præcepit Moſes nobis hæreditatem:* Scilicet, *nobis hæreditatem*, non autem illis. Illum autem reputandum eſſe juxta 7. præcepta Noachidis data.

Chagiga f. 13. 1. Dixit *Rabus:* Quare non docemus gentilem, Legem? Quia dicitur, Pſal. CXLVII, 20. *Non fecit taliter ulli gentili.* &c.

1 THESSAL. CAP. IV.

verſ. 16.) Quia ipſe Dominus veniet in celeuſmate. &c.

Berachoth f. 15. 2; Sanhedrin f. 92. 1. Dixit R. *Tabe*, dixiſſe R. *Joaſchiam:* Quid eſt quod ſcribitur Prov. XXX, 16. *Tria illa non ſaturabuntur.*

v. 17.

v. 17. *Infernus, & occluſio uteri.* &c. Et quid? Num aliquid negotii eſt inferno cum utero? Non eſt hoc horum verborum mens; ſed quaſi diceret tibi, quod? ſicut uterus intromittit (ſemen,) & emittit (natam prolem:) ita etiam infernus intromittat (mortuum,) & emittat (redivivum.) Et annon res illæ conſtant argumento a minori ad majus. Nam ſi ex utero, in quem tamen intromittunt (ſemen) tacite; emittunt (prolem,) per voces vocum, (magnis & multis vocibus parturientis, & vagitu infantis:) quanto magis ex inferno, in quod intromittunt (defunctum) per voces vocum; (*Gloſſa:* vocibus fletus & planctus) emittent (redivivum) per voces vocum: (*Gloſſa:* Quia dicitur Eſa. XXVII, 13. *Clangetur buccina magna.*) Hinc proſtat argumentum, quo refutatur ſententia eorum, qui negant, reſurrectionem mortuorum ex Lege probari poſſe.

verſ. 17.) Simul rapiemur cum illis, &c.

Vid. ſupr. ad Gal. IV, 25. & infr. ad Apoc. XX, 5.

2 THESSALON. CAP. III.

verſ. 10.) Si quis non vult operari, nec manducet.

vid. Inf. ad 2. Tim. III, 16.

Aboth cap. 11. Schemaja dixit: Dilige opificium, ſeu laborem. &c. Quomodo? Docere voluit, quod homo debeat diligere laborem, & illum odio non proſequi. Sicut Lex data eſt in fœdere: ita etiam labor datus eſt in fœdere: quia dicitur Exod. XX, 9. *Sex dies operaberis, & facies omne opus tuum. Et dies ſeptimus eſt quies Domino Deo tuo.* R. *Akiba* dicit: Interdum homo faciens laborem, reus fit mortis a Deo inferendæ. Quomodo? Si ſedeat homo tota hebdomade, & nihil laboris faciat, & die Veneris nihil habeat, quo veſcatur, habeat autem pecuniam conſecratam intra domum ſuam, & accipiat de illa, quo cibum ſibi comparet, tum hac ratione reus fit mortis a Deo inferendæ. Sed ſi laboraſſet, & perrexiſſet, in ædificatione domus Sanctuarii, ſi vel etiam data fuiſſet ei pecunia conſecrata pro mercede laboris impenſi ab eo, eamque accepiſſet, & ex ea ſibi comparaſſet cibos, & ediſſet; tamen liber fuiſſet a ſupplicio mortis. R. *Dothai* dicit: Unde probatur, quod, ſi quis non faciat laborem totos 6. dies hebdomadis, facturus ſit eum totos 7. dies. Cujus rei exemplum perhibetur in aliquo, qui ſedebat omnes dies hebdomadis otioſus, nec faciebat laborem. Die Veneris autem, cum nihil haberet, quo veſceretur, abibat, & incidebat in manus peregrinorum, qui captum tenebant collari, ubi cogebatur etiam laborem facere

Digitized by Google

facere in Sabbatho. Quod omne ei eveniebat, quia nil feeerat totis ſex diebus. R. Simeon filius Eleaſaris dicit: ne quidem hominem primum (in Paradiſo,) quicquam guſtaturum fuiſſe, non præſtito aliquo opere: quia dicitur Gen. II, 15. *Et poſuit eum in hortum.* Et poſtea v. 16. *Ab omni arbore horti edes.* Imo R. *Tarphan* dixit: Deus Opt. Max. non ſinit ſuam Divinitatem manere ſuper Iſraëlitis, donec fecerint opus: quia dicitur Exod. XXV, v. 8. *Et facient mihi Sanctuarium.* R. *Juda* filius Bathiræ dicit: Is, qui non habet opificium, in quo occupetur, habet autem magnam villam, & magnum agrum; abeat, & occupetur in illis: quia dicitur Exod. XX, 9. *Sex dies operaberis, & facies opus tuum.* Quare autem notanter dicendum erat; *Et facies opus tuum?* Scilicet, ut includat eum, qui habet villas, aut agros, ut eat, & occupetur in illis. Dixit *R. Joſe:* Homo non moritur, niſi propter otium: quia dicitur Gen. XXV, 8. *Et exſpiravit, & collectus eſt ad populos ſuos.* Iſte, qui incurvatus cecidit ſuper artificem ſuum & mortuus eſt; ecce hic non eſt mortuus, niſi propter otium. Nam ſic audimus de viris & fœminis: quia dicitur Exod. XXXVI, 6. *Vir aut mulier, ne faciant opus ullum in oblationem Sanctuarii.* De acceſſoriis unde probatur? Quia dicitur, Ibid: *Et fuit populus cohibitus ab adducendo.* Dixit R. *Nathan:* ea hora, qua occupatus fuit Moſes in opere tabernaculi, noluit conſilium capi a principibus Iſraëlis: principes autem Iſraëlis ſedebant & tacebant: & (poſtea) dicebant; nunc opera noſtra indiget Moſes. Audientibus autem eis, proclamari per caſtra, quod dicitur v. 7. *Et opus fuit ſufficiens,* dicebant: Væ nobis, quod nulla nobis fuerit ſocietas in opere tabernaculi. Quare ſurgentes addebant rem magnam a ſeipſis: quia dicitur Exod. XXXV, 25. *Principes vero attulerunt lapides Sardonychas.*

1 TIMOTHEVM CAP. I.

verſ. 9.) *Juſto Lex non eſt poſita.*

In Tr. *Nedarim f. 22. 2.* Dixit R. *Ada* filius R. Chaninæ: Niſi peccaſſent Iſraëlitæ, non datum fuiſſet illis aliud præter Pentateuchum & librum Joſuæ: quia ordo terræ eſt: neque tot legum præceptis onerati fuiſſent. Quæ ratio? Eccl. I, 18. *Quia in multitudine ſapientiæ eſt multitudo iræ.*

1 TIMOTHEVM CAP. II.

verſ. 2.) *Orationes pro regibus,* &c.

Aboda Sara f. 4. 1. Hab. I, 14. *Et feciſti hominem, ut piſces maris.* &c. Sicut cum piſcipus, qui ſunt in mari, comparatum eſt, ut quilibet major altero,

 tero,

tero, deglutiat alterum: ita etiam cum filiis hominis comparatum eſt, niſi metus eſſet regiæ poteſtatis, quilibet major altero, deglutiret alterum. Atque hoc ipſum eſt, quod tradidimus: R. *Chanina* Secundarius princeps Sacerdotum dicit; precare pro ſalute regiæ poteſtatis: Nam niſi metus eſſet regiæ poteſtatis; alter alterum deglutiret.

verſ. 11.) Mulierem nec diſcere, nec docere debere Legem.

Vid. ſupr. ad *Eph. VI, 4.*

verſ. 12.) Neque autoritatem uſurpare in virum.

Vid. ſupr. ad *1. Cor. VII, 2.* & *Col. III, 19.*

1 TIMOTHEVM CAP. IV.

verſ. 4.) Quæ Deus creavit ad uſum cum gratiarum actione.

Vid. ſupr. ad 1. Cor. XIV, 16.

Berachoth f. 35. 2. Sanhedrin f. 102. 1. Dixit R. *Chinna* filius Paphæ: Quicunque commodum, ſeu voluptatem percipit in hoc mundo, abſque benedictione, (nullis Deo actis gratiis,) perinde facit, ac ſi deprædaretur Deum & Eccleſiam Iſraëliticam: quia dicitur Prov. XXVIII, 24. *Deprædans patrem ſuum & matrem ſuam, & dicens, non eſſe prævaricationem, Socius eſt viro corrumpenti.* Et per *Patrem* nemo intelligitur, niſi Deus Opt. Max. Quia dicitur Deut. XXXII, 6. *Annon eſt pater tuus, qui acquiſivit te? Per matrem ſuam* autem nemo intelligitur, niſi Eccleſia Iſraëlitica: quia ſcribitur Prov. I, v. 8. *Audi, fili mi diſciplinam patris tui, & ne deſeras Legem matris tuæ.* Quid eſt; *Socius eſt viro corrumpenti?* Reſpondit R. *Chanina* filius Paphæ: Socium eum eſſe Jeroboami filii Nebat, qui corrupit Iſraëlitas Patri ipſorum Cœleſti, 2. Reg. XVII, 21.

verſ. 8.) Pietas promiſſionem habet hujus & futuræ vitæ.

Schabbath f. 127. 1. Sex res ſunt, quarum fructus homo comedit in Seculo ſ. mundo hoc, & Sors capitalis ſtabilis manet ipſi in futuro Seculo: ut ſunt,

(1) *ſuſceptio peregrinantium,*
(2) *viſitatio ægrotorum,*
(3) *attentio in precibus,*
(4) *matutina frequentatio Scholæ.*

(5) *Edu-*

Digitized by Google

(5) *Educatio liberorum ad ſtudium Legis Divinæ*, &
(6) *judicans proximum ſuum æquo animo.*

Et in *Kidduſchin f. 40. 1.* hoc ad 4. reſtringitur, ut ſunt
(1) *Honoratio parentum*, Deut. XXV, 16.
(2) *Beneficentia*, Prov. XXI, 21.
(3) *Conciliatio pacis inter diſcordes*, Pſal. XXXIV, 15. Et
(4) *Studium Legis æquipollens omnibus*, Deut. XXXII, 47.

Menachoth f. 44. 1. Dixit R. *Nathan:* Nullum invenias præceptum, vel omnium Legis præceptorum etiam leviſſimum in Lege, in quo non ſit donum mercedis accipiendæ, ſi id ſervetur, & in hoc, & in futuro Seculo. &c. ubi exemplum refertur alicujus, qui obſervantia præcepti Zizith meritus eſt matrimonium ditiſſimæ alicujus meretricis converſæ. Subjungiturque: Atque hoc eſt donum mercedis ejus in Seculo hoc. Quanta autem ſit ejus merces futura in Seculo futuro, ſuperat meam ſcientiam.

1 TIMOTHEVM CAP. V.

verſ. 6.) Voluptuoſa Viva mortua eſt.

Berachoth f. 18. 2. Dicebat aliquis: Mortuos nil ſcire eorum, quæ ipſis fiunt: alio negante. Quia autem obſtare videbatur locus Eccl. IX, 5. *Et mortui nihil quicquam ſciunt:* Reſpondebat: Per hos intelligi impios, qui in vita ſua vocantur mortui. Quia dicitur Ezech. XXI, 30. *Et tu confoſſe impietate, princeps Iſraël.* Aut, ſi malis, dicam; hinc probari; quod impii, dum vivunt, mortui vocentur: nempe, ex Deut. XVII, 6. *Super ore duorum teſtium, aut ſuper ore trium teſtium, interficitor mortuus.*

verſ. 13.) Circumeuntes domos &c.

Talem viduam Hebræi vocant in Talmud. *Sota f. 22. 2.* שׁובבית frequenter vicinas viſitantem, ſeu circumvagam.

verſ. 23.) Ne amplius aquam bibe, ſed modico vino utere.

Nazir f. 22. 1. Qui excruciat ſeipſum propter vinum, peccator vocatur; Quia ſcribitur Num. VI, 11. *eo quod peccavit in animam ſuam.* Hoc eſt, ſi voverit abſtinentiam a vino, & propterea in morbum inciderit; vocatur talis peccator.

Berachoth f. 35. 2. Dixit *Mar Zuba:* Ratio, quare ſingularis aliqua benedictionis formula ſuper vinum recitetur, eſt, quia vinum alit: &c. Vel:

quia vinum confortat. Vinum autem num confortet? Atqui *Raba* bibebat vinum omnibus diebus paraſceves Paſchatis, cum in finem, ut attraheret cor ejus (vel: appetitum ſtimularet) edendi plurimos azymos panes. Reſpondeo; Vinum plurimum ſtimulare, parum autem confortare. Et quid? Num ullo modo confortet? Atqui ſcribitur, Pſal. CIV, 15. *Et vinum lætificat cor hominis, & panis cor hominis confortet:* Scilicet panis illud eſt, quod confortat; vinum non confortat. Sed, reſpondeo, ideo diverſam rationem eſſe vini circa benedictionem: quia ſunt in eo duo, nempe, confortat & lætificat. Panis confortando confortat; ſed lætificando non lætificat.

1 TIMOTHEVM CAP. VI.

verſ. 14.) Servare præceptum immaculatum.

Kidduſchin f. 39. 2. Iſtæ ſunt res, quarum uſumfructum homo comedit in Seculo præſenti; Sorte capitali perdurante in Seculum futurum: ut ſunt, reverentia parentibus exhibita, liberalitas, hoſpitalitas, reconciliatio amicorum: doctrina autem Legis par pondere eſt omnibus illis.

verſ. 16.) Deum nemo videre poteſt, & inhabitat lumen inacceſſibile.

Cholin f. 59. 2. Dixit Cæſar ad R. *Joſuam* filium Chananiæ: vellem videre Deum veſtrum. Cui ille reſpondebat: non poſſes videre eum: Tum ille; profecto, ait, percupio eum videre. Quare abiens R. Joſua ſiſtebat eum verſus Solem in ſolſtitio æſtivo, dicens ei: Reſpice in eum. Dicente Cæſare; non poſſum: reſpondebat; Indiem (Solem clarum,) qui eſt unus ex miniſtris Dei Opt. Max. coram ipſo exiſtentibus, dixiſti, non poſſum reſpicere, quanto ergo minus in ipſam Divinitatem intuereris?

Megilla f. 19. 2. Dxit R. *Chaia* filius Abbæ, verbis Johannis: niſi in ſpelunca, in qua ſtetit Moſes & Elias (videntes Dominum) relictum fuiſſet ſaltem tantum ſpatium, quantum eſt foraminis acus ſartoriæ, non potuiſſent conſiſtere propter lumen: quia dicitur Exod. XXXIII, 20. *Quia non videbit me homo, & vivet.*

verſ. 19.) Vid. ſupr. *ad Matth. VI, 19.*

2 TIMOTHEVM CAP. III.

verſ. 8.) Jannes & Jambres reſtiterunt Moſi.

Menachoth f. 85. 1. Dixerunt יוחנא Jochana (Jannes,) & ממרא Mamre

Mamre (Mambres) ad Moſen: Stramen tu infers in עפרים Aphrajim? Quibus ille reſpondebat: Vulgari adagio dicere ſolent homines: In urbem olerum, olera inferto. (*Gloſſa:* Jochana & Mamre; princeps magorum Ægypti, ſic dicebant ad Moſen Magiſtrum noſtrum; quum incipiebat facere Signa coram Pharaone. Quia putabant, quod ea faceret opera artis magicæ. Locus Aphrajim dictus abundabat ſtramine: in talem locum tu deportas ſtramen, qui feraciſſimus eſt frumenti, ut illud vendas? Sic Ægyptus, quæ erat plena artibus Magicis, eſt: tunc venis eo, ut ibi exerceas artes Magicas? Quibus ille reſpondebat; In urbem, in qua creſcit olus multum, affer olus tuum, quod vendas: ideo, quia congregantur ibi omnes, qui emunt ea. Ipſi dicebant ei verba ſcoptica: ipſe autem reſpondebat eis ex re ſeu materia propoſita.)

verſ. 16.) Omnis Scriptura a Deo inſpirata.

Sanhedrin f. 90. 1. In *Miſchna:* Expers Seculi futuri eſt, qui negat Legem eſſe e Cœlo. Ad quæ verba poſtea in *Gemara f 99. 1.* notatur: Tradiderunt *Rabbini*, Num. XV, 31. *Quia verbum Domini ſprevit, & præcepta ejus irrita fecit, exſcindendo exſcindetur.* Hoc de illo intelligitur, qui negat Legem eſſe e Cœlo. *Alia expoſitio: Quia verbum ejus ſprevit:* per hoc intelligitur, qui revelat faciem in Lege (h. e. qui proterve, & impudenter agit, & inſurgit contra eam.) Per, *& præcepta ejus irrita fecit*, intelligitur, qui irritum facit fœdus carnis. (h. e. circumciſionem.) Per, *exſcindendo*, intelligitur in Seculo præſenti: per, *exſcindetur*, intelligitur, in Seculo futuro. Hinc dixit R. *Eleaſar* Modaæus: Qui Sacra profanat, qui ſpernit feſtivitates (*Gloſſa:* profanos dies feſti, h. e. inter diem primum & ultimum interjacentes,) qui irritum facit fœdus Abrahami, patris noſtri, (h. e. circumciſionem,) qui revelat faciem in Lege, qui pudore ſuffundit ſocium ſuum publice; etiamſi penes ſe habeat Legem & bona opera, tamen expers eſt Seculi futuri. *Traditio* alia: Per, *Quia verbum Domini ſprevit*, intelligitur, qui negat Legem eſſe e Cœlo: Et quamvis totam Legem (reliquam) concedat, e Cœlo eſſe, excipiat autem unum duntaxat verſiculum, quem contendit, eum non dixiſſe Deum Opt. Max. ſed Moſen de ſuo addidiſſe, nihilominus verbis illis comprehenditur: *Quia verbum Domini ſprevit.* Et quamvis concedat, totam Legem eſſe e Cœlo, excipiat autem ſubtilem diſcurſum (h. e. διάνοιαν, ſeu quod per bonam conſequentiam inde infertur,) item collationem, quæ fit a minori ad majus, item eam, quæ fit a paribus; tamen comprehenditur his verbis: *Quia verbum Domini ſprevit.* Traditio: R. *Meir* dicebat; Qui diſcit Legem, ſed non docet eam, is eſt, de quo dicitur; *Verbum Domini ſprevit.* R. *Nathan* dicit: Per hunc ſignificari omnem,

 qui

qui non curat Miſchnam. R. *Neborai* ait; Omnem, qui, cum poſſet ſtudere in Lege, in ea tamen non ſtudet. R. *Iſmaël* ait: Eum, qui colit Idola. Quid eſt, quod illum hujus rei admoneat? Quia traditur a domo R. Iſmaëlis: *quia verbum Domini ſprevit.* Per hunc intelligitur is, qui ſpernit Decalogum, qui dictus eſt Moſi e Sinai. Exod. XX, 2. *Ego ſum Dominus Deus tuus.*&c. R. *Joſua* filius Korchæ dicit: Quicunque diſcit Legem, & non diligenter eam repetit, ſimilis eſt homini, qui ſeminat quidem, ſed nil metit. R. Joſua dicit: Quicunque diſcit quidem Legem, ſed eam iterum obliviſcitur; ſimilis eſt mulieri, quæ parit quidem, ſed mox iterum ſepelit, quem peperit: R. *Akiba* dicit: Pſalle omni die; (*Gloſſa:* ordinato doctrinam tuam, quam diſcis, etiam ſi ſit ordinata in ore tuo, ut pſalmodia. Et hoc cauſam tibi præbebit, ut in Seculo futuro verſaturus ſis cum lætitia & canticis;) pſalle, (h. e. ita pſalles,) omni die. (*Gloſſa:* q. d. Qui ſtudet in Muſica & modulationibus jugi & continuo ſtudio, tandem Muſicus evadit: ita, qui repetit Legem, fit ei tandem ordinata in ore ejus.) Dixit R. *Iſaac* filius Abdimi: Quo textu hoc probatur? Quia dicitur Prov. XVI, 26. *Anima laborioſi laborat ipſi:* (*Gloſſa:* Ideo, quia laboravit in Lege, Lex laborat ipſi:) quia אכף incurvavit ſuper eo os ſuum. (*Gloſſa:* Ideo, quia ipſe ponit verba ejus jugiter in ore ſuo כאוכף inſtar clitellarum, quæ ſunt ſuper aſino.) Ipſe (Studioſus Legis,) laboravit loco hujus: & Lex ejus laboravit ipſi, loco alterius. (*Gloſſa:* Quia obit eum, & petit ab eo, qui poſſidet ſe, h. e. Deo, ut tradat ei rationes Legis, & ordines. Et quare usque adeo? Ideo, quia אכף, hoc eſt, כפדו coëgit os ſuum ad verba Legis.) Dixit R. *Eleaſar:* Homo ad laborem creatus eſt: quia dicitur Hiob. V, 7. *Homo ad laborem naſcetur.* Neſcio, utrum ad laborem oris creatus ſit homo, an ad laborem opificii (qui fit manibus.) Quum autem dicitur Prov. XVI, 26. *Nam* אכף *curvavit ſe illi os ſuum;* dic, hinc intelligi, ad laborem oris creatum eſſe hominem. Sed nondum tamen certo ſcio, ad qualem laborem oris homo creatus ſit, utrum ad laborem Legis (ore vel diſcendæ, vel docendæ,) an ad laborem confabulationis (ore perficiendæ.) Quum vero dicitur Joſ. I, 8. *Non recedet liber Legis hujus ex ore tuo;* dic, hinc perſpici ad Laborem Legis creatum eſſe hominem. Atque hoc ipſum eſt, quod dixit *Raba:* *Cum omnia corpora ſint* דרופתקי *thecæ*, (*Gloſſa:* cum ſint laborioſa & ærumnoſa: beatus ille eſt, qui meretur, ut labor ejus & defatigatio ſit in Lege. *Alia expoſitio:* דרדופתקי ſignificat thecam longam, in quam reponuntur nummi: hoc ſenſu, omnia corpora ſunt thecæ ad recipiendum & ad proferendum verba: beatus autem ille eſt, qui meretur, ut fiat theca Legis:) *beatum illud corpus eſt, quod meretur, ut ſit theca Legis;* Prov. VI, 32. *Qui mæchatur cum muliere, caret corde.* *Reſch Lakiſch* hoc expoſuit de eo, qui

diſcit

Digitized by Google

diſcit Legem לפרקי ſecundum partes. h. e. interrupte, per intervalla. (*Gloſſa:* qui non diſcit jugiter & continuato ſtudio: ut is, qui nullam habet uxorem, & modo hanc, modo illam init:) quia dicitur Proverbior. XXII, v. 18. *Quia ſuave eſt, quum ſervabis ea in ventre tuo: promta & firma erunt in labiis tuis.* Tradiderunt *Rabbini:* Num. XV, 30. *Anima quæ faciet manu elata.* Per hunc intelligitur Rex Manaſſes filius Hiskiæ, qui ſedebat, & ſtudioſe inquirebat in Haggadas, ſeu hiſtorias narrationi criminationis obnoxias. Scilicet, animo ſcoptico dicebant: Hui, num nihil aliud ſcribere poterat Moſes, quam res iſtas non neceſſarias: ut, Gen. XXXVI, 31. *Soror Lothanis Thimna,* Item v. 12. *Thimna fuit concubina Eliphazi.* Item. Gen. XXX, v. 14. *Et ivit Ruben in diebus meſſis tritici & invenit Dudaim in agro.* Quare, (hac ſubſannatione impia ab eo dicta) egreſſa filia vocis, dicebat ad illum ex Pſal. L, v. 20. *Sedes, de fratre tuo loqueris, de fratre matris tuæ edis obtrectationem: iſta facis, & ſiles, & putas, me futurum omnino tibi ſimilem? Arguam te, & proponam oculis tuis.* Et de eo exponitur per Cabbalam locus Eſa. V, 18. *Hei, qui trahunt ſcelus funibus vanitatis, & inſtar reſtium plauſtri, peccatum!* (*Gloſſa:* Gratis, & abſque ullo emolumento, ex mera animi libidine & petulantia Manaſſes peccaverat.)

HEBRÆORVM CAP. III.

verſ. 13.) vid. ſupr. ad Matth. XXII, 3.

HEBRÆORVM CAP. IV.

verſ. 3.) vid. ſupr. ad Matth. XX, 6.

HEBRÆORVM CAP. IX.

verſ. 5.) ***Cherubbim obumbrantia propitiatorium.***

Sanhedrin f. 54. 1. Dixit R. *Katina:* ea hora, qua Iſraëlitæ aſcendebant ad feſtum ſolenne, revoluto velo oſtendebant eis Cherubhim, quod adhærerent alter alteri; & dicebant eis: Videte dilectionem veſtram coram Deo, qualis eſt dilectio maris & fœminæ! Regerit R. *Chasda:* (Contrarium liquere ex) Num. IV, 20. *Et non venient ad videndum, quum abſorbent Sanctum.* Reſpondit autem R. Juda, dixiſſe *Rabum:* Hoc intelligendum eſt de ea hora, qua introducta ſunt vaſa in thecam ſuam. Dixit R. *Nachman:* Simile hoc eſſe ſponſæ, quæ toto tempore, quo ipſa eſt in domo patris ſui, erubeſcit procum ſuum. Poſtquam autem venit in domum ſoceri ſui, tunc non amplius erubeſcit, procum (maritum) ſuum, quin congrediatur cum eo.

verſ.

Digitized by Google

Hebr. IX. verſ. 22.) Abſque ſanguinis effuſione non fit remiſſio.

Zebachim f. 6.1. Veni, audi; Lev. I, 4. *Et imponet manum, & acceptum erit ei.* Et quid? Num manuum impoſitio expiat? Et annon, per nihil aliud expiatio fit, quam per ſanginem: quia dicitur Lev. XVII, 11. *Quia ſanguis ipſe pro anima expiabit?* Idem repetitur in *Joma f. 5.1.*

HEBRÆORVM. CAP. XI.

verſ. 9.) Fide peregre habitavit Abraham. &c.

Sanhedrin f. 111. 1. Traditio: Dixit R. *Elieſer* filius Joſes: Aliquando ingreſſus Alexandriam Ægypti, inveniebam Senem aliquem, qui dicebat ad me: Veni, & oſtendam tibi, quid fecerint patres mei, patribus tuis. Quosdam illorum mari ſubmerſerunt: quosdam gladio interfecerunt: quosdam conſtructis anguſtis ædificiis compreſſerunt. (Sie haben ſie lebendig eingemauret.) Atque ob hanc rem punitus eſt Moſes Magiſter noſter: (*Gloſſa:* Cum enim videret, quod ita fieret Iſraëlitis, cœpit obmurmurare & anxie cogitare coram Deo: Exod. V, 23.) quia dicitur Exod. V, 23. *Et ex tunc veni ad Pharaonem, ad loquendum in nomine tuo, malefecit populo huic.* Dixit Deus Opt. Max. Væ, periiſſe, & non amplius inveniri ſimiles priſcis illis patribus: (*Gloſſa:* Merito dolendum eſt de magnis illis viris, qui perierunt, & quorum ſimilem amplius invenire non poſſum. Tu enim non es ut Abraham, Iſaac & Jacob, qui non curioſe & infideliter cogitantes ſcrutati ſunt proprietates meas.) Ecce toties manifeſtatus ſum Abrahamo, Iſaaco & Jacobo in Deo Omnipotente & tamen non הרהרו curioſe & ſcrupuloſe ſcrutati ſunt proprietatem meam, neque dixerunt ad me, (ut tu,) Exod. III, 13. *Quod nomen eſt tibi?* (*Gloſſa:* Nam dixi illi, Gen. XXXVIII, 11. *Ego Deus omnipotens, creſce,* &c. Et promiſi ei, fore, ut tota iſta terra ipſius, & ſeminis ejus ſit futura. Ubi autem non dixerunt: quod nomen eſt tibi? ut tu feciſti ab initio? Et nunc curioſe ſcrutatus es proprietates meas dicendo: Exod. V, 23. *liberando non liberaſti.*) Et dixi ad Abrahamum Gen. XIII, 17. *Surge, ambula in terra, ſecundum longitudinem & latitudinem ejus: quia tibi dabo eam.* Quærebat locum, ubi ſepeliret Saram, & non inveniebat, donec emeret 400. Siclis argenti: attamen non curioſe ſcrutabatur proprietates meas. Dixi ad Iſaacum, Gen. XXVI, 3. *Peregrinare in terra hac, & ero tecum, & benedicam tibi.* Quærebant Servi ejus aquam, quam biberent, & non inveniebant, donec jurgium faceret, quia dicitur Gen. XXVI, 20. *Et jurgati ſunt,* &c. Nec tamen curioſe ſcrutatus eſt proprietates meas. Dixi ad Jacobum Gen. XXVIII, 13. *Terram, in qua cubas, tibi dabo.* Quærebat locum, ubi figeret tentorium ſuum, & non inveniebat, donec emeret 100. nummis, Gen. XXXIX, 19. Nec tamen curioſe ſcrutatus eſt proprietates meas. Et non dixerunt ad me: Quodnam eſt nomen tuum? &c.

verſ.

Digitized by Google

verſ. 26.) *Majores divitias arbitratus*, &c.

Simile exemplum legitur de Thimna filia Lotan, in *Sanhedrin fol. 99. 2.* Thimna filia regia erat: quia ſcribitur Gen. XXX, 39. אלוף *Princeps Lotan;* Jam autem omnis vox אלוף *alluph* ſignificat regnum, quod non habet coronam. (*Gloſſa:* Significat Principem magnum, ſed qui non eſt coronatus. Poſtquam autem Thimna erat ſoror regis, certum eſt, fuiſſe filiam regis.) Volebat ea proſelyta fieri; veniebat ergo ad Abrahamum, Iſaacum & Jacobum. Sed cum eam nollent admittere, abibat & fiebat pellex Eliphazi, filii Eſavi. Dicebat, (cogitabat apud ſe,) melius eſt, ut ſim ancilla populi iſtius (*Gloſſa:* filiorum Abrahami, Iſaaci & Jacobi, qui ſunt timentes Dei,) quam ut ſim domina populi alterius. Ex hac ortus eſt Amalek, qui dolore afficit Iſraëlitas. Quare? (Sera illa vindicta ſupervenit inde Iſraëlitis?) Quia (Patres eorum) non debuiſſent illam a ſe repellere, (*Gloſſa:* quo minus ſe ſubderet alis divinitatis. Nam debuiſſent eam facere proſelytam.)

HEBRÆORUM CAP. XII

verſ. 7.) *Quis eſt filius, quem non corripit pater*, &c.

Eracbin f. 16. 2. Usque quo determinandus eſt terminus caſtigationum, quibus Deus ſolet ſuos caſtigare? Reſpondebat R. *Eleaſar:* Cuicunque texitur veſtis, quam induat, ſi non quadret ad corpus ejus, ut inde doleat; tum hoc jam pro caſtigatione aliqua habendum eſſe. Cui opponebat *Raba:* Si quæ veſtis minor eſſet juſto; tum rem ita ſe habere. Eſtque qui dicit; R. Samuel filius Nachmani: Si qua major eſſet juſto. Dixerunt: Si vel ſaltem intenti ſint ad miſcendum poculum vini, aqua calida, & miſcuerint ei frigida: ſi frigida, & miſcuerint ei calida; hoc pro caſtigatione habendum eſſe. Et tu dixiſti usque adeo? Imo vero, Mar Zuha filius Rabinæ dixit: Si ſaltem alicui invertatur induſium ſuum: (*Gloſſa:* Quia non induit illud ſecundum ordinem, & neceſſe habet invertere illud, & exuere illud;) hoc pro caſtigatione habendum eſſe. Raba, eſtque, qui dicit, R. Chasda, eſtque, qui dicit, R. Iſaac, ſuntque qui dicunt in Miſchna tradere Tannæum; Si ſaltem quis extendat manum ſuam in marſupium, aut accipiat tria, & aſcenderent duo tantum in manu ipſius, moleſtiam eſſe, repetere extenſionem manus, ad accipiendum tertium, hocque pro aliqua caſtigatione habendum eſſe. Scilicet præciſe tria, & aſcenderint duo in manu ejus. Sed ſi duo; & aſcenderint tria in manu ejus; non item. Quia non eſt moleſtia, projicere ea iterum in marſupium. Sed omnia iſta quorſum attinuit tradi, & tam tenui modo caſtigationem determinare? Quia Traditio eſt domus R. Iſmaëlis: Cuicunque præterierunt 40. dies ſine caſtigationibus, ille recepit Seculum ſuum. (*Gloſſa:* Omnem requiem ſuam,

Digitized by Google

quam in futura vita,pro mercede recepiſſet.) In Occidente (h. e. Terra Iſraël) dicunt: Pœnam tali præparari, ſi quem præterierint 40. dies, quibus nullam caſtigationem paſſus eſt. Traditio: R. *Eleaſar* magnus dicit: Niſi veniſſet Deus Opt. Max. cum Abrahamo, Iſaaco, Jacobo in judicium, non poſſent conſiſtere propter redargutionem: (*Gloſſa:* Quia redarguebat eis opera eorum:) quia dicitur 1 Sam. XII, 7. *Nunc ſiſtite vos, & diſceptabo vobiſcum coram Domino, ob omnes juſtitias Domini, quas fecit vobiſcum & cum patribus veſtris.*

Chagiga f 9. 2. Dixit Elias ad filium Hihi, & dixit R. Eleaſari: Quid eſt, quod ſcribitur Eſa. XLVIII. 10. *Ecce conflavi te, & non argento, probavi te in catino afflictionis?* Scilicet, docere eo voluit, quod Deus Opt. Max. obitis omnibus ſuis proprietatibus bonis, quas Iſraelitis exhiberet, nullam meliorem invenire potuerit, afflictione. Dixit Samuel eſtque qui dicit, R. *Joſeph:* Hoc ipſum eſt, quod vulgari adagio dici ſolet: *Pulchra eſt afflictio Judæo, ut lorum rubrum, equo albo.*

Hebr. XII, verſ. 29.) *Deus noſter eſt ignis conſumens.*

Aboth cap. 25. Ea hora, qua per mortem ex hac vita migraturus erat Rabban Johannes filius Zachai, clara voce exclamabat, & flebat. Cui dicentibus diſcipulis ejus: Væh Magiſter, columna alta, lucerna mundi, mallee fortis; quare tu ita fles? Quibus ille reſpondebat: Quid? Num ego eo compariturus coram facie regis alicujus mortalis, qui, ſi ſuccenſeret mihi, iram tantum haberet hoc Seculo terminandam; & ſi juberet me vinciri, vincirer tantum in hoc Seculo; Si interfici, mors mea non eſſet niſi duntaxat in hoc Seculo: Adde, quod fieri poſſet, ut ego eum verbis placarem, vel data pecunia demererer. Jam autem ego hinc diſcedo, compariturus nonniſi apud faciem regis, ſub quo ſunt Reges regum, ſcilicet coram Deo illo Opt. Max. qui cum ſuccenſebit mihi, iram habet duraturam non tantum in hoc, ſed & in futuro Seculo. Accedit, quod nequaquam eum vel verbis placare, vel pecunia data demereri queam. Adhæc duas mihi vias propoſitas habeo: Unam, ducentem ad hortum Eden (Paradiſium:) alteram, ad Gehennam. Ego autem neſcio, num me depreſſurus ſit in Gehennam, an introducturus in hortum Eden, &c.

HEBRÆORVM CAP. XIII.

verſ. 2.) *Latuit eos, quod hoſpitio exceperunt Angelos.*

Vid. ſupr. ad Matth. XX, 26.

JAC.

JACOBI CAP I.

verſ. 13.) ***Deus non eſt tentator ad mala.***

Menachoth f. 99. 2. Dixit Hiskias: Quid eſt, quod ſcribitur Hiob. XXXVI, v. 16. Etiam הֲסִיתְךָ *ſeduxit*, vel *pellexit te ab ore anguſtiæ, latitudo non arctatur ſub eo?* Veni, & vide; non eſſe morem Dei Opt. Max. qualis eſt mos mortalis alicujus hominis. (*Gloſſa:* Seductio mortalis hominis non eſt niſi ad malum, ut Deut. XIII, 6.) Scilicet mos mortalis hominis eſt, ut ſeducat ſocium ſuum a viis vitæ, ad vias mortis: Deus Opt. Max. autem ſeducit hominem, a viis mortis ad vias vitæ: quia dicitur, *Et etiam ſeduxit te ab ore anguſtiæ.* (*Gloſſa:* Deus ſeduxit te, ad diſcendum Legem, ut liberareris a Gehenna:) hoc eſt, a Gehenna, cujus os eſt anguſtum: eum in finem, ut fumus ejus coacervetur intra eam cumulatim. (*Gloſſa:* ne fumus poſſit prodire foras: ut impii judicentur non tantum igne, ſed & fumo.) Ne autem forte diceres, quod, ſicut os ejus anguſtum, ita etiam tota ſit anguſta: ideo notanter dicendum erat Eſa. XXX, 33. *Profundum fecit, dilatavit.* (*Gloſſa:* Ubi venit Gehenna ad profunditatem, ſtatim ea ſe dilatat.) Ne autem forte diceres: regi non præparatam eſſe: (*Gloſſa:* h. e. Diſcipulo, qui ſecedit a Lege, non præparatam eſſe Gehennam: nec eum illa judicandum eſſe: Diſcipulum, ſeu Studioſum Sapientiæ vocavit regem, quia ſcribitur Prov. VIII. *per me reges regnant.*) ideo notanter dicendum erat, Eſa. XXX, 33. *Regi præparata eſt.* Ne autem forte diceres: non eſſe in ea ligna; ideo notanter dicendum erat, Ibid: *Rogus ejus ignis & ligna.* Ne autem forte diceres, hanc eſſe mercedem Legis ſervatæ, quod liberet a Gehenna, prætereaque nullam: ideo notanter dicendum erat Hiob. XXXVI, v. 16. *Et quis menſæ tuæ plena eſt pinguedine.*

verſ. 19.) ***Tardus ad loquendum.***

Aboth Cap. 1. Filius Ezai dixit: Eſto cautus in verbis tuis, ne quicquam temere & otioſe loquaris. Item: facite Sepem Legi; & fac Sepem verbis tuis, ſicut (1) Deus Opt. Max. (2) Adam, (3) Lex, (4) Moſes, (5) Hiob, (6) Prophetæ & (7) omnes Sapientes, Sepem fecerunt verbis ſuis. (1) *Deus*, Deut. XXIX, 24. (2) *Adam*, Gen. II, 26. (3) *Lex*, Lev. XVIII, 19. (4) *Moſes*, Exod. XIX, 10. 15. (5) *Hiob.* c. I, 1. (6) *Prophetæ*, Eſa. XLII, 13. Amos: III, 8. Ezech. XLIII, 2. (7) *Hagiographa:* Prov. V, 8.

Aboth c. 22. R. *Simeon* filius Gamalielis dicit: Toto vitæ meæ tempore crevi inter Sapientes, & non inveni corpori melius quid ſilentio. Si ſapientes decet ſilentium: quanto ergo magis ſtolidos? Non exiſtente Sapientia, affert quis verba: non autem exiſtentibus verbis, affert quis Sapientiam. Quicunque multiplicat verba, affert peccatum: quia dicitur Prov. X, 19 *In multitudine verborum*, &c. Et dicitur c. XVII, 18. *Etiam ſtultus ſilens, Sapiens reputabitur.*

Digitized by Google

Aboth cap. 1. Dixerunt viri Synagogæ magnæ: Tardi ſitis in judicio ferendo: Quomodo? Docere voluerunt ea ſententia, quod homo debeat tardus eſſe in verbis ſuis proferendis potius, quam ut nimis præceps ſit in verbis ſuis proferendis: quia qui nimis præceps eſt in proferendis ſuis verbis, is facile inducit ipſe ſibi oblivionem ſuorum verborum. &c.

Jac. I, verſ. 22.) *Eſtote factores verbi.* &c.

Kidduſchin f. 40. 2. Diſcumbebant R. *Tarphon* & Seniores in cœnaculo domus Nithzæ, in urbe Lydda: ubi quærebatur quæſtio illa coram illis: Doctrina (quæ diſcitur) magnine ſit facienda, an opus? (Præſtetne theoria an praxis?) Reſpondebat, habita deliberatione, R. Tarphon, & dicebat: Opus magnum faciendum eſſe cupis. Sermonem excipiens R. Akiba, dicebat: Doctrinam magni faciendam eſſe. Reſpondebant deinde omnes; doctrinam magnifaciendam eſſe: quia doctrina adducit in manus operis, (cauſam præbet faciendo operi.) Traditio R *Joſe* dicit: Doctrina magnifacienda eſt; quia eſt ante Challam, ſeu placentam (h. e. præceptum de illa datum, Num. XV, 18.) 40. annis: ante Trumas & decimas (ante præceptum, de illis datum, Deut, XIV, v. 22.) 54. annis: ante annos intermiſſionis ſeptenos, 61. annis: ante Jubilæa, 103. annis. Imo vero 104. fuerint; Scilicet putabat, Jubilæum a principio ſui dimiſſum eſſe. Et ſicut doctrina eſt ante opus: ita etiam judicium ejus eſt ante opus. Secundum id, quod eſt R. Hammænunæ. Quia dixit R. *Hammenuna:* Non eſt principium judicii de homine habendi; de alia re, niſi Lege præcepta: (*Gloſſa:* tempore judicii aliquando habendi, exigetur initio ratio ab homine de eo; quare non ſtuduiſti in Lege?) Quia dicitur Prov. XVII, 14. *Solvens aquam, principium litis.* (*Gloſſa:* Qui abrumpit jugum Legis, principium litis illud eſt, h. e. initium judiicii de habendi. Per *aquam* autem nihil aliud intelligitur, niſi *Lex*, Eſa. LV, 1.) Sicut autem pœnale judicium, circa neglectum ſtudii Legis, de eo habendum, eſt ante pœnale judicium circa omiſſum opus: ita etiam merces ſtudii Legis, erit ante mercedem operis facti: quia dicitur Pſal. CV, 44. *Dabit illis terras gentium.* &c.

Aboth cap. 22. R. *Chananias* filius Duſæ dixit: Cujuſcunque fuga peccati prior eſt Sapientia ipſius, ejus Sapientia ſtabilis eſt: quia dicitur Prov. IX, v. 10. *Initium Sapientiæ, timor Domini.* Idem dicebat: Cujuſcunque opera (praxis) plura ſunt, quam ſtudium (Theoreticum) Sapientiæ, ejus Sapientia ſtabilis eſt: quia dicitur Exod. XXIV, 7. *Faciemus & audiemus.* Dixerunt coram R. Johanne filio Zachai: Si quis ſit ſapiens, & timens (fugiens) peccatum; quid tum ſentiendum de tali? Quibus ille reſpondebat: ecce hic artifex, & inſtrumenta artificii ejus ſunt in manu ejus. Sed, ſi quis ſapiens, non autem

timens

timens peccatum, quid de illo ſentiendum? Quibus ille reſpondebat: ecce hic artifex, nulla autem inſtrumenta artificii ejus, ſunt in manu ejus. Si autem quis ſit timens peccatum, non autem Sapiens; quid de iſto ſentiendum? Quibus ille reſpondebat: Hic non eſt artifex, quanquam inſtrumenta artis ejus ſint in manu ejus.

Dixit R. *Eleaſar* filius Aſariæ: Homo, in quo (pauca) ſunt opera (bona,) & doctrina Legis multa, cuinam ſimilis eſt? Arbori, quæ ſtat juxta aquam, cujus rami pauci ſunt, ſed radices multæ, ſi vel *maxime 4. venti* mundi veniant, & ſpirent in eam, tamen non dimoverent eam de loco ſuo: quia dicitur Pſal. I, 3. *Et erit ſimilis*, &c. Homo autem, in quo nulla ſunt bona opera, ſed tamen doctrina Legis, cui ſimilis eſt? Arbori, quæ ſtat in arido loco, cujus rami ſunt multi, ſed radices paucæ: in quam cum ſpirat ventus, ſtatim eam exſtirpat, ſurſum deorſum vertet eam: quia dicitur Jerem. XVII, 6. *Et erit ſicut myrica.* &c. ad 2 Tim. III, 16.

JACOBI CAP. II.

verſ. 2.) *In Veſte candida.* &c.

Schebuoth f. 30. 2. Unde probatur de duobus, qui venerunt in forum, litigandi cauſa, quorum alter indutus eſt veteramentis, alter autem ſtola valente 100. minas, quod huic non dicant: indue te, ſicut ille; aut cura alterum indui, ſicut tu indutus es? (*Gloſſa:* ne nobis cauſam præbens perſonam reſpiciendi, aut ſupprimendi, quæ contra te ſunt, propter autoritatem tuam, nec alter dicat; quomodo credent mihi judices, contra hominem tantæ autoritatis?) Quia notanter dicendum erat Exod. XXIII, 7. *A re falſa procul ſis.* Quum aliqui veniſſent ad Rabam filium Hunæ, jubebat eos extrahere ſuos ſoccos pretioſos, & tum demum deſcendere in judicium.

verſ. 10) *Qui totam legem ſervabit, impinget* (*ſ. offendet*) *vero in uno, factus eſt omnium reus.*

Chagiga f. 9. 2. Dixit filius Hihi ad Hillelem: quid eſt, quod ſcribitur Malach. III, 18. *Et redibitis & videbitis inter juſtum & impium; inter colentem Deum, & eum, qui non colit eum.* Idem eſt juſtus cum eo, qui non coluit Deum. Cui ille reſpondebat: *coluerunt & non coluerunt.* Ambo illi juſti perfecti ſunt? Et non ſimilis videtur diſcens lectionem ſuam centies, diſcenti lectionem ſuam centies & ſemel? Regerebat ei: & propter unam vicem dicetur de eo; *non coluit eum?* Reſpondebat ei; omnino. Exi, & diſce rem ita ſe habere ex foro aſinariorum: decem paraſangæ pro drachma; undecim paraſangæ, pro duabus drachmis.

Digitized by Google

verſ. 14.) Si quis dicat fidem habere, opera autem non habeat.

Aboth cap. 13. Schammai dixit: Dic parum, & fac multum. Quomodo? Scilicet, quia juſti ſolent dicere parum & facere multum; Impii autem, dicere multum, & ne quidem parum facere. Unde autem probatur, quod juſti dicant parum, & faciant multum? Nam ita in Abrahamo patre noſtro invenimus, quod dixerit ad Angelos: Fruſtum panis vos mecum prandebitis hodie: quia dicitur Gen. XVIII, 5. *Et accipiam fruſtum panis:* ſed poſtmodum vide, quid fecerit Abraham Angelis miniſterii. Nam abiit, & paravit eis 3. boves & 9. ſata farinæ. Unde autem probatur, quod fecerit illis 9. ſata? Quia dicitur Gen. XVIII, 6. *Cito parato tria ſata farinæ ſimilagineæ:* Per, *tria*, tot intelliguntur, ut litera ſonat. Per, *farinæ*, intelliguntur, alia tria, ut fiant ſex. Per, *ſimilagineæ*, iterum alia tria, ut fiant in Summa, novem. Unde autem probatur, quod fecerit illis 3. boves? Quia dicitur Gen. XVIII, v. 7. *Ad bovem cucurrit Abraham.* Per, *bovem*, intelligitur unus. Per, *filium bovis*, intelligitur iterum unus, qui cum priori facit duos. Per *tenerum*, iterum unus, ut fiant in Summa tres. Imo aliqui dicunt: Per, *bonum* (adhuc unum ſignificari, ut fiant) quatuor. Gen. XVIII, 7. *Et dedit puero, & juſſit, ut eum faceret.* Nempe dedit in manus Iſmaëlis filii ſui, ut eum initiaret præceptis. Quin & ipſe Deus Opt. Max. dixit parum, & fecit multum: quia dicitur Gen. XV, 13. *Et dixit Dominus ad Abrahamum, ſciendo ſcias, quod peregre aget ſemen tuum in terra non ſua, & ſervient eis, & affligent eos 400. annos.* v. 16. *Et etiam populi, cui ſervient, judico ego. Et poſtea exibant cum ſubſtantia multa.* Non uſus eſt, cum hæc diceret ad illum, pluribus, quam 54. literis: (Tot enim in Hebræo ſunt literæ, utriusque verſus.) Sed tandem, cum ſumebat Deus Opt. Max. ultionem ab oſoribus Iſraëlitarum, non ſumebat eam, niſi per 72. literas: quia dicitur Deut. IV, 34. *Aut unquam tentavit Deus venire, ad accipiendum ſibi gentem, e medio gentis, per tentationes magnas, & per prodigia, & per terribilia magna?* Ecce diſcis, quod, cum ultionem ſumit ab oſoribus Iſraëlitarum, non ſumat eam, niſi per 72. literas. Unde autem probatur, quod impii dicant multum, & ne parum quidem faciant? Quia ſic invenimus de Ephron, qui dixit ad Abrahamum Gen. XXIII. 15. *Terra eſt 400. Siclorum argentorum.* Poſtea autem, quum pependit ei argentum, v. 16. *Et auſcultavit Abraham Ephroni, & pependit ei argentum.*

JOCOBI CAP V.

verſ. 14.) Ægrotans advocet Presbyteros Eccleſiæ.

Baba Bathra f. 116. 1. Sermonem argutum habuit R. *Pinehas* filius Chamæ: Quicunque habet ægrotum intra domum ſuam, eat ad Sapientem, & petat,

petat, ut pro ipſo imploret Dei miſericordiam: quia dicitur Prov. XVI, v. 14. *Ira regis eſt nuntius mortis, vir autem ſapiens expiabit eam.*

verſ. 16.) *Confitemini aliis transgreſſiones.*

Quomodo læthaliter ægrotans debeat peccata ſua confiteri vid. *Schabbath f. 32. 1.*

1 PETRI CAP. III.

verſ. 15.) *Parati ſemper ad defenſionem.* &c.

Pirke Aboth cap. 2. Eſto aſſiduus ad diſcendam legem Dei, ut habeas, quod reſpondeas Epicureo.

1 PETRI CAP. IV.

verſ. 17.) *Incipere judicium a domo Dei.*

Boba Kama f. 60. 1. Dixit R. *Samuel* filius Nachmani, verbis R. Jonathanis: Pœna non venit in mundum, niſi quo tempore impii ſunt in mundo: neque ea initio incipit aliunde, quam a juſtis. Prius probatur, quia dicitur Exod. XXII, 6. *Quum exibit ignis, & invenit ſpinas.* Quandonam ignis exit? Scilicet quo tempore inveniuntur ei ſpinæ. Poſterius autem probatur: quia dicitur ibid: וְנֶאֱכַל *& conſumta eſt meta.* Non dicitur וְאָכַל *& conſumſit,* ſed, *Et conſumta eſt:* quia jam conſumta erat meta antea. Tradidit R. *Joſeph:* Quid eſt, quod ſcribitur Exod. XII, 22. *Et vos non exibitis vir ex oſtio domus ſuæ, usque ad mane?* Scilicet poſtquam tradita eſt poteſtas perdenti, ille non diſcernit inter juſtos & impios. (Quare præmonendi erant, ne promiſcue perirent a perdente, ſi domo exirent.) Neque hoc tantum; ſed etiam incipit a juſtis initio: quia dicitur Ezech. XXI, 8. *Et exſcindam ex te juſtum & impium.* R. Joſeph cum inter legendum ad hunc verſum perveniret, plorabat, ita ingemiſcens: Usque adeone etiam pro nihilo reputentur juſti (*Gloſſa:* adeo pro vano habeantur, ut etiam primi ſint, ad pœnam?) Cui reſpondebat *Abai:* Imo vero beneficii loco hoc ipſi habendum eſt. (*Gloſſa:* quia prius, quam videant malum quod proxime eventurum eſt, aufferuntur &c.) quia ſcribitur Eſa. LVII, 1. *Quia ante malum colligitur juſtus.*

2 PETRI CAP. II.

verſ. 22) *Canis reverſus ad vomitum.*

Joma f. 53. 2. Dixit R. *Joſua* filius Levi: Si quis oret, debet retro ferre inceſſum ſuum 3. gradibus, & poſtea dicere, ſalve. Cui dicebat R. *Mardechai:* Poſt-

Digitized by Google

Poſtquam proceſſit 3. gradibus (ſ. greſſibus) retro ſe, ibi fuiſſet ei conſiſtendum, (*Gloſſa:* in loco, quo greſſus abſolvuntur, & non redire ſtatim,) Et ſi non fecerit ita, ſimilis videtur ei, qui non accipit poteſtatem diſcendi, & conveniſſet ei potius, ut non adveniſſet orandi cauſa. Et nomine *Schemajæ* dixerunt: Simile hoc eſt diſcipulo, qui diſcedit a magiſtro ſuo: Si redeat ſtatim, ſimilis eſt cani, qui redit ad vomitum ſuum.

2 PETRI CAP. III.

verſ. 8.) *Unus dies apud Dominum, ſicut mille anni.*

Gittin fol. 88. 1. Dixit R. *Chasda*, dixiſſe Mar Ukbam; ſuntque qui dicunt, dixiſſe R. Chasdam: Sermonem argutum habuit Meri Mar: Quid eſt, quod ſcribitur Dan. IX, 14. *Et ſedulus ſeu feſtinus fuit Dominus ſuper malum & adduxit illud ſuper nos: quia juſtus eſt Dominus Deus veſter?* Ideone quia juſtus eſt Dominus Deus noſter; etiam ſedulus fuit ſuper malum, & adduxit illud ſuper nos? Non ita: ſed ſignificare voluit, juſtitiam (ſeu eleemoſynam) Deum Opt. Max. feciſſe cum Iſraele, quod citius adduxerunt captivitatem Zedekiæ, & adhuc durante exilio Jechoniæ: quia ſcribitur de eo in exilio Jechoniæ 2 Reg. XXIV, 16. חָרָשׁ *Fabros*, & הַמַּסְגֵּר *ferarios mille.* Scilicet חָרָשׁ *Fabros*, quia in hora, qua aperiunt loqui ex Lege, facti erant omnes, ut חרשים *ſurdi;* מסגר *ferarios*, poſtquam סוגרים *claudunt* (*Gloſſa:* Halacham, in qua ipſi clauduntur: quia neſciunt reſpondere, ſuis opponentibus,) ſeu irreſolubilem judicant quaeſtionem; nemo poſtea aperire, ſeu ſolvere, eam tentat. Et quot erant? Mille. *Ula* dicit: Hanc ipſam fuiſſe juſtitiam (ſeu eleemoſynam,) quod anticipaverit duobus annis, (*Gloſſa:* quod citius adduxerit malum,) reſpectu ejus, quod dicitur Deut. IV, 25 וְנוֹשַׁנְתֶּם & *intentati fueritis.* Quod in numeris valet 852. Cum ultimum exilium inciderit in annum 850. adeoque duobus annis citius. Dixit R. *Acba* filius Jacobi: Percipio hinc, τὸ מְהֵרָה *cito* Domini mundi eſſe annorum 852. Idem legitur in *Sanhedrin f. 38. 1.*

verſ. 13.) *Novos Cælos.* &c.

Vid. infra ad Apocal. XX, 5.

1 JOHANNIS CAP. I.

verſ. 8.) *Peccatum non habemus*

Baba Batbra f. 134. 2. Tres transgreſſiones ſunt, a quibus homo nullo die liberatur, (1) *Cogitationes peccati*, (2) *Contemplatio orationis*, Et (3) *Lingua mala.*

JUDÆ

Digitized by Google

JVDÆ EPISTOLA.

verſ. 9.) Michaël diſceptans de corpore Moſis.

Sota f. 13. 2. Ubi Moſes ſepultus eſt? In agro attributo Gado: quia ſcribitur Deut. XXXIII, 21. *Et vidi principium ipſi:* &c. Ab agro autem Rubenis, usque ad agrum Gadi, quantum ſpatium erat? 4000. paſſuum. Per ſpatium illud 4000. paſſuum quis deportavit eum? Docere voluit, quod Moſes jacuerit in alis Divinitatis. (*Gloſſa:* in ala veſtimenti gloriæ Dei,) & Angeli miniſterii dixerint; (pro parentali ſermone,) *Juſtitiam Domini fecit, & judicia ejus cum Iſraël. Ibid:* Deus Opt. Max. autem ipſe dicebat ex Pſal. XCIV, 16. *Quis ſtabit mihi cum maleficis? Et quis conſiſtet mihi cum operantibus iniquitatis?* (*Gloſſa:* ad coarguendum eos, nomine meo.) R. *Samuel* autem dixit, (Deum ex hoc loco verba feciſſe) Eccleſ. VIII, 1. *Quis ut ille Sapiens, & quis ſcit interpretationem rei?* (*Gloſſa:* ut faciat interpretationem inter me & filios meos?) R. *Johannes* autem dixit: Ex hoc loco Deum verba feciſſe: Hiob. XXVIII, 12. *Sapientia unde invenietur?* R. *Nachman* autem: Ex hoc loco; Deut. XXXIV, 5. *Et mortuus eſt Moſes,* &c. *Samaljon* (*Gloſſa:* nomen eſt alicujus Sapientis,) dixit: hanc vocem ibi a Deo eſſe editam; *Et mortuus eſt ibi Moſes, Scriba magnus.* Traditio eſt: Duodecim millibus paſſuum in longitudinem & latitudinem patuiſſe caſtra Iſraëlitarum, & ubique locorum editam a Deo filiam vocis exaudire potuiſſe, quæ dicebat: *Et mortuus eſt Moſes, Scriba magnus Iſraëlis.* Aliqui autem dicunt, Moſen non eſſe mortuum. Scribitur hic Deut. XXXIV, v. 5. *Et mortuus eſt Moſes;* Et ſcribitur ibi: Exod. XXXIV, 28. *Et fuit ibi cum Domino.* Sicut ibi ſignificatur fuiſſe ſtans & miniſtrans: ita etiam hic ſignificatur fuiſſe ſtans & miniſtrans, Deut. XXXIV, 6. *Et ſepeliit eum in valle, in terra Moab, e regione domus Peor.* R. *Barachias:* Eſſe hoc ſignum in medio ſigni. (*Gloſſa:* q. d. ſigna multa in hoc facto concurrere, unde res poſſet cognoſci: ut, (1) terra Moab, (2) in valle, (3) e regione domus Peor. Hoc tamen non obſtante, neminem locum ſepulchri ejus ſcire: & vel ita, (hoc tamen non obſtante,) tamen verum eſt, quod dicitur: *Et nemo ſcivit locum ſepulchri ejus. Ibid:* Et quum aliquando miſiſſet regnum Græciæ, ad præfectum domus Peor, legatos, qui dicerent: quæſo, oſtende nobis, ubinam Moſes ſepultus ſit; tum, cum ejus rei periculum facere vellet, eisque oſtendere, ſi ſtabant illi ſupra; apparebat illis infra: ſi ſtabant infra, apparebat illis ſupra. Cum diviſi in duas claſſes, altera eorum ſtaret ſupra, altera autem infra; tum illi, qui ſupra ſtabat, apparebat infra; illi autem, quæ infra ſtabat, apparebat ſupra, (uno eodemque ſimul tempore:) ut confirma-

firmaretur id, quod dicitur: *Et nemo ſcivit ſepulchrum ejus.* R. *Chama* filius Chaninæ dixit; Etiam Moſes Magiſter noſter neſciebat, quorſum ſepeliretur. Scribitur hic: *Et nemo ſcivit ſepulchrum ejus.* Et ſcribitur ibi, Deut. XXXIII, 1. *Et iſta eſt benedictio, qua benedixit Moſes, vir Dei.*

APOCALYPS. CAP. I.

verſ. 18.) *Habeo claves inferni & mortis.*

Sanhedrin f. 113. Tres claves legato a Deo ſunt nunquam traditæ, (1) parturientis, (2) pluviarum, (3) reſuſcitationis mortuorum, &c.

APOCALYPS. CAP. VI.

verſ. 19.) *Vidi ſub altari animas interfectorum.* &c.

Aboth cap. 26. R. *Akiba* dicebat: Quicunque ſepelitur in reliquis terris, perinde eſt, ac ſi ſepeliretur in Babylonia: Quicunque ſepelitur in Babylonia, perinde eſt, ac ſi ſepeliretur in terra Iſraël. Quicunque ſepelitur in terra Iſraël, perinde eſt, ac ſi ſepeliretur ſub altari: quia toti terræ Iſraël conveniret, ut eſſet locus altaris. Quicunque autem ſepelitur ſub altari, perinde eſt, ac ſi ſepeliretur ſub throno gloriæ: quia dicitur Jerem. XVII, 2. *Thronus gloriæ altitudo, a primo, locus Sanctuarii noſtri.*

APOCALYPS. CAP. XI.

verſ. 5.) *Ignis exit ex ore eorum, & devorat inimicos.* &c.

Cholin f. 137. 2. R. *Johannes* invento Aiſi filio Hini, quærebat: Quis eſt caput ſeu princeps Orilines h. e. Academiæ in Babylonia? Cui reſpondebat: Abba *Aricha* h. e. Pater longus. Dicebat ei: Abba Aricha vocaſti eum (*Gloſſa:* & non dixiſti; Magiſter noſter, voce honorifica:) memini, quum eſſet hic, antequam deſcenderet in Babyloniam, quod eſſet honoratior me, quia ſedebat ante Ribbi: eo autem ſedebam 17. lineis, vel ordinibus poſt Rabum, ante Ribbi, & egrediebantur ſcintillæ igneæ ex ore Rabi, in os Ribbi: & ex ore Ribbi, in os Rabi; & ego neſciebam, quid eſſent. (*Gloſſa:* Scintillæ: h. e. commercium mutuum habebant inter ſe conferentes de Halacha.)

APOCALYPS. CAP. XIV.

verſ. 14.) *Falcem acutam in manu habens.*

Vid. ſupra ad Luc. XII, 58.

Digitized by Google

APOCALYPS. CAP. XIX.

verſ. 20.) Demiſſi ſunt in locum ignis ardentem ſulphure.

Chagiga f. 13. 2. Scriptura una dicit, Dan. VII, 10. *Millies milleni miniſtrabant ei, & decies millia myriadum coram ipſo ſtabant.* Altera autem Scriptura dicit, Hiob. XXV, 3. *An eſt numerus turmarum ejus?* Reſpondeo, non eſſe contradictionem. Alterum enim intelligendum eſt de tempore, quo domus Sanctuarii adhuc durabat; alterum autem, de tempore, quo domus Sanctuarii non amplius ſuperſtes erat. Ac ſi fas, ſeu poſſibile ſit, de rebus divinis ita loqui, quaſi diminuta ſit familia ſuperna, ſeu Cœleſtis. Traditio eſt: *Ribbi* dicit, nomine Abbæ Joſes filii Doſai, Dan. VII, 10. *Millies milleni miniſtrabant ei.* Eſt numerus turmæ ejus, ſed non numerus turmarum ejus. Et R. *Jeremias* filius Abbæ dicit: *Millies milleni miniſtrabant ei*, ad fluvium די נור Di Nur: quia dicitur Dan. VII, 10. *Fluvius* די נור *Dinur*, h. e. *ignis trahebat ſe, & exibat ex conſpectu ejus; millies milleni miniſtrabant ei, & decies millia myriadum coram ipſo ſtabant.* Unde oritur fluvius ille? Ex ſudore animalium, quorum *Ezech. I, 6. 7.* fit mentio. Quorſum autem effunditur? Reſpondet R. *Zuba* filius Tobiæ, dixiſſe *Rabum:* eum effundi ſuper caput impiorum in Gehennam: quia dicitur Jer. XXIII, v. 19. *Ecce turbo Domini, excandeſcentia exivit, & turbo permanens ſuper capite impiorum permanebat.* R. *Acha*, filius Jacobi autem dixit: eum effundi ſuper eos, qui קֻמְּטוּ exciſi, vel deciſi ſunt: quia dicitur Hiob. XXII, 16. Qui קֻמְּטוּ *deciſi ſunt, absque tempore, fluvius effuſus, fundamentum eorum.* Traditio eſt: Dixit R. *Simeon Sanctus:* Per hos intelliguntur 974. generationes, quæ prædeſtinatæ, ſeu prædeciſæ, erant, ut crearentur, antequam mundus creatus eſſet; (*Gloſſa:* antequam decretum erat, ut crearentur, ante donum Legis: ad implendum id, quod dicitur 1. Cor. XVI, 14. *Rem præcepit 1000. generationibus.* Conveniens fuiſſet, ut Lex daretur ſub finem 1000. generationum: quum autem vidiſſet, quod non perſiſteret mundus absque Lege, ſtabat & urgebat, ut daretur ea. Quare data eſt ſub finem 26. generationum, ab Adamo primo, usque ad Moſen magiſtrum noſtrum;) & non creatæ ſunt. Stabat Deus Opt. Max. & accipiebat eas in unaquaque generatione, & per iſtas intelliguntur fortes facie, (ſeu impudentes,) qui ſunt in generatione, (h. e. omnium impudentiſſimi iſtius generationis.) R. *Nachman* filius Iſaaci autem dixit: Qui קֻמְּטוּ deciſi ſunt ad benedictionem; illud eſſe, quod ſcribitur: ut ſunt ſtudioſi Sapientiæ, qui מקמטים corrugant (conſtringunt vel diſcindunt) ſeipſos, propter verba Legis in hoc Seculo, quibus Deus Opt. Max. revelat סוד arcanum in Seculo futuro: quia dicitur Hiob. XXII, 16. *Fluvius effuſus* יְסוֹדָם *fundamentum eorum.* Dixit

Samuel ad Chajam filium Rabi filium Arjæ: Veni, dicam tibi rem aliquam, ex iſtis rebus præſtantiſſimis, quas dicere ſolebat pater tuus: Singulis diebus creantur Angeli miniſterii ex fluvio Dinur, & dicunt Canticum & ceſſant: quia dicitur Thren. III, 23. *Nova, ſingulis matutinis, magna eſt fides tua.*

APOCALYPS. CAP. XX.

verſ. 2.) Et ligavit Draconem mille annos. &c.

In Gittin f. 68. 1. Prolixa, & ridicula fabula refertur de vermiculo *Schamir*, cujus opera Rex Salomo, duriſſimos lapides ſine ullo ferro polivit ad ſtructuram templi, quomodo illum, ab Aſmodæo, rege dæmonum repetierit. Rabbinis a Salomone conſultis, quomodo vermiculum illum adipiſceretur, reſpondebant: cura adduci (occaſione Eccl. II, 8. שדה ושדות quod Talmud exponit, dæmonem & dæmoniſſas,) שידה ושידתין dæmonem, & dæmoniſſam, quos una vinctos, adige, adhibitis tormentis, donec tibi dicant, ubi vermiculus ille reperiatur. Fieri poteſt, ut ſciant, ubi ille ſit, & revelent tibi. Adductos ergo ille conſtringebat una arctiſſime colligatos & compreſſos. Verum illi reſpondebant: nos neſcimus, ubi ille ſit: forte Aſmodæus, rex dæmonum, illud noverit. Quærebat ergo Salomo ex eis: quomodo adducam eum, ut vinctum adigam ad rem hanc mihi revelandam? Cui reſpondebant: Cura eum adduci per montem N. N. Foderat enim Aſmodæus ille ſibi puteum, eumque aquis impleto, lapideque obtecto, & ſigillo ſuo obſignato, quotidie aſcendebat in firmamentum, & docebat Academiam firmamenti: deinde deſcendebat in terram, & docebat Academiam terræ, veniebatque ad inſpiciendum ſigillum, quo lapis putei ori incumbens obſignatus erat, ne quis illud adigiſſet, reſignatumque puteum revelaſſet. Ipſe autem, eo revelato, bibebat, iterumque obtegebat, eumque obſignabat. Quo audito Salomo abiens mittebat Benajam filium Jojadæ, cui dabat catenam, quæ inſculptum habebat nomen יהוה Jehova, & floccos lanæ, & utres vini. Profecto ergo Benaja, fodiebat in radice montis infra puteum Aſmodæi, curabatque, ut foveæ illi influerent aquæ putei, & obſtruebat floccis lanæ ſecum ſumtis aquas, ne refluerent in puteum priſtinum. Deinde fodiebat ſupra puteum, & infundebat vinum, quod ſecum in utribus ſumſerat, & obſtruebat. Quo facto, conſcenſa arbore, ibi ſedebat, eventum rei exſpectaturus. Quum veniret Aſmodæus ad puteum ſuum, inſpecto ſigillo, eoque integro deprehenſo, revelabat puteum, ſigillo reſignato, remotoque lapide. Cum guſtaret potum, deprehendens eum vinum eſſe, dicebat ex Prov. XX, 1. *Irriſor vinum; tumultuans ſicera: omnis*

errans

Digitized by Google

errans in eo, non erit ſapiens. Item ſcribitur Hoſ. IV, 11. *Scortatio, & muſtum, & vinum aufferet cor.* Ratione ergo horum dictorum habita, nolebat illud bibere: mox tamen vini deliciis captus, non poterat ſe continere, quin illud biberet. Quo largius hauſto, ſomno ſopitus jacebat. Hoc viſo ex arbore Benaja, deſcendebat, injectaque ei catena, caput aſtringebat, ne illud eximere poſſet. Aſmodæus expergefactus, furore & amentia capiebatur, & laborabat, ſi qua ratione diſrupta catena, liber evaderet, dicens: forte quia Dominus tuus (Deus) ſuper te! forte, quia Dominus tuus ſuper te eſt! ita conſtrictus teneor, ut liber evadere nequeam. &c.

verſ. 5.) Hæc eſt reſurrectio prima.

Sanhedrin f. 92 1. Traditur a domo Eliæ: juſti, quos Deus temporibus Eliæ in vitam revocabit, poſtquam reviviſcent, non amplius in pulverem ſuum redigentur. (*Gloſſa:* intermedio tempore, quod intercedet inter Meſſiam, & inter Seculum futurum. Sed caro illorum perdurabit incorrupta ſuper eis, usque dum denuo reviviſcent victuri in Seculo futuro:) quia dicitur Eſa. IV, 3. *Et erit, ut, qui reſiduus fuerit in Zijon, & ſuperſtes Hieroſolymis, Sanctus dicatur, omnis, qui ſcribitur ad vitam* (vel *ad vivos,*) *Hieroſolymis.* Sicut Sanctus in æternum ſupereſt: ita etiam illi in æternum ſuperſunt (ſeu durant.) Si autem quæras: Quid juſti facturi ſunt annis illis quibus Deus Opt. Max. mundum ſuum renovaturus eſt, (*Gloſſa:* quibus mundus hic præſens vaſtatus erit 1000. annos:) quia dicitur Eſa. II, 11. *Quo tempore ſolus Dominus exaltabitur?* (*Gloſſa:* Juſti illi ubinam ſunt, cum non ſint ſepulti in terra?) Reſpondeo: Deus Opt. Max. facit illis alas, ut volent, vel natent in ſuperficie aquarum: quia dicitur Pſal. XLVI, 3. *Propterea non timebimus, quum mutabit terram, quum mutabunt montes in corde aquarum.* (*Gloſſa:* Quum mutat Deus terram, non timebimus: ideo quia nos ſumus in corde marium.) Ne autem forte dicas, eſſe illis dolorem: ideo notanter dicendum erat, Eſa. XL, 31. *Exſpectantes Dominum, permutabunt vires, aſcendent ala, ut aquilæ, current, & non delaſſabuntur.* Et colligendo diſcendum fuiſſet ex defunctis, quos reſuſcitavit *Ezechiel* cap. XXXVII. (*Gloſſa:* Quod, ſicut illi iterum mortui ſunt: Sic etiam juſti, quos in vitam revocabit, iterum redigendi ſint in pulverem ſuum.) Verum reſpondeo, eum putaſſe, ſecundum eum, qui dixit; Certum eſt, parabolam illud eſſe, (non, veram hiſtoriam,) quod dixit Ezechiel. (*Gloſſa:* Quæ nutu quodam ſignificabat populo exilium, inſtar hominis mortui, qui revixit: Sic Iſraelitas reverſuros eſſe ex exilio. Quia Traditio eſt: Defuncti illi, quos Ezechiel cap. XXXVII. reſuſcitavit, reſurrexerunt ſuper pedes ſuos, & dicto cantico, iterum mortui ſunt. Quodnam autem canticum dixerunt? Scili-

cet illud: *Dominus mortificat in juſtitia, & vivificat in miſericordia.* R. *Joſua* dicit: eos, hoc canticum dixiſſe: 1. Sam. II, 6. *Dominus mortificat & vivificat: detrudit in infernum, & iterum educit ſurſum.* R. *Judas* dicit: Veritatem parabolæ fuiſſe (viſionem Ezechielis.) Cui dicebat R. *Nehemias:* Si veritas (res vere geſta) fuit; quare parabola? Si autem parabola; quare veritas eſt? Scilicet, non ita voluit dicere; Sed, in veritate (ſeu vere) parabolam fuiſſe. R. *Elieſer* filius R. Joſes Galilæi dicit: Defuncti, quos reſuſcitavit Ezechiel, aſcenderunt in terram Iſraël, & ductis uxoribus, genuerunt liberos. Conſurgebat R. *Judas* filius Bathiræ in pedes ſuos, & dicebat: Ego ſum ex poſteris eorum: & hæc ipſa ſunt Thephillin, ſeu lora illa oratoria, quæ reliquit mihi avus, ex illis reſidua, quæ illorum defunctorum reſuſcitatorum erant. Quinam autem ſunt illi defuncti, quos reſuſcitavit Ezechiel? Reſpondit *Rabus:* Hos eſſe filios Ephraim, qui numerato fine annorum exilii Ægyptiaci (Gen. XV, 13, definiti) in numero illo errarunt: quia dicitur 1. Chron. VII, 20. *Et filii Ephraim Schuthelach, & Bered filius ejus, & Tachath filius ejus, & Eloda filius ejus, & Tachath filius ejus.* v. 21. *Et Zabad filius ejus, & Schuthelach filius ejus, & Eſer, &* אֶלְעָד *Elad* (Talmud legit אל עזר *Eleſer*) *filius ejus: & interfecerunt eos filii Gath, qui nati erant in terra.* &c. Et ſcribitur v. 22. *Et luxit Ephraim pater eorum dies multos, & venerunt fratres ejus ad conſolandum eum.* R. *Samuel* dixit: Per defunctos illos ab Ezechiele reſuſcitatos intelligi homines, qui negarunt reſurrectionem mortuorum: quia dicitur Ezech. XXXVII, 11. *Et dixit ad me, fili hominis; per oſſa illa intelligitur tota domus Iſraël: ecce dicunt, exaruerunt oſſa noſtra, periit exſpectatio noſtra; exciſi ſumus.* R. *Jeremias* filius Abbæ dicit: Per hos (reſuſcitatos) intelligi homines, qui nullum humorem præcepti habent: quia dicitur v. 4. *Oſſa arida, audite verbum Domini.* R. *Iſaac Faber* dixit: per hos (reſuſcitatos) intelligi homines, qui obduxerunt totum templum rebus abominandis & reptilibus: (*Gloſſa:* Qui efformabant imagines parietibus templi inſcriptas:) quia ſcribitur, Ezech. VIII, v. 10. *Et veni, & vidi, & ecce omnis imago reptilis, & beſtiæ abominabilis, & omnes dii ſtercorei domus Iſraël, inſculpta erant muro* סָבִיב *circumquaque.* Et ſcribitur Cap. XXXVII, 2. *Et traduxit me ſuper eos* סָבִיב סָבִיב *circumcirca.* (*Gloſſa:* Quaſi diceret, ſuper illos ipſos viros, de quibus ſcribitur סָבִיב *circumquaque, cap. VIII, 10.* tranſivit Ezechiel, ut reſuſcitaret eos.) R. *Johannes* dixit: Per hos (reſuſcitatos,) intelligi defunctos, qui erant in convalle Dura. (*Gloſſa:* Quos interfecerat Nebucadnezar rex Babyloniæ, propterea, quod eſſent pulchri, ut infra dicitur.) Et dixit R. Johannes: a flu-

Digitized by Google

a fluvio Aſchel, usque ad Rabbath (*Gloſſa:* loca ſunt; ſita in convalle Duræ,) eſt convallis Dura. Nam ea hora, qua Nebucadnezar ille impius in exilium tranſportavit Iſraëlitas, erant inter eos (tam pulchri,) ut turpem redderent Solem ſua pulchritudine, & Chaldææ mulieres videntes eos, abunde effunderent fluxum ſeminis fœmineum, præ nimia concupiſcentia & pruritu libidinis. Quam rem cum referrent ad ſuos maritos, hique ad Regem; Rex præcipiebat, ut eos interficerent. Quibus interfectis, cum adhuc dum illi tam pulchri apparerent, ut mulieres illæ aſpectu illorum accenderentur, ad tantam libidinem, ut iterum abunde talem fluxum profunderent; juſſu regis, conculcabant eos pedibus. Tradiderunt *Rabbini:* Ea hora, qua Nebucadnezar projecit Chananiam, Miſaëlem & Aſariam in fornacem igneam, dicebat Deus Opt. Max. ad Ezechielem; abi, & reſuſcita defunctos in convalle Duræ. Quibus reſuſcitatis, veniebant oſſa ſeu Sceleta ex convalle, & percutiebant Nebucadnezarem in faciem ejus, & abibant. (*Gloſſa:* Et ſunt, qui dicunt, quod Nebucadnezar habuerit ex illis ipſis oſſibus vaſa, & quum adveniebat hora, qua revixerant, percutiebant eum in faciem ejus, quum volebat bibere ex eis.) Quo facto, dicebat Nebucadnezar: Quæ natura eſt & ratio horum vaſorum, quod me ita percutiant? Reſponſum ei erat: Hoc ideo fieri, quia Socius illorum (Ezechiel) reſuſcitat mortuos in convalle Duræ. (*Gloſſa:* De Ezechiele dicebant, qui erat Socius Chananiæ, Miſaëlis & Aſariæ: & Nebucadnezar ſciebat, quod Deus reſuſcitavit eos.) Quo audito, Nebucadnezar cœpit dicere ad Deum, Dan. III. *Signa ejus quam multiplicata ſunt*, &c.

APOCALYPS. CAP. XXI.

verſ. 2.) Vid. ſupr. ad Gal. IV, 25.

verſ. 3.) *Ecce σκηνὴ tabernaculum* &c.

Hoc eſt שְׁכִינָה divina præſentia. De qua multa apud Talmudicos vid. *Buxtorffii* Lexic. Talmud. *Col. 2395.* &c.

APOCALYPS. CAP. XXII.

verſ. 11.) *Juſtus juſtificetur adhuc.*

Jomo f. 39. 1. Tradiderunt Rabbini: Lev. XI, 43. *Ne pollutos vos redda-*

reddatis per illa, *ne polluamini per illa*. Si homo polluat ſe parum, polluunt eum multum; Si infernes polluunt eum ſuperne; Si in Seculo præſenti, polluunt eum in Seculo futuro. Tradiderunt *Rabbini:* Lev. XI, 44. *Et ſanctificabitis vos, & eritis Sancti.* Si homo Sanctificet ſeipſum parum, Sanctificant eum multum; Si inferne, Sanctificant eum ſuperne; Si in Seculo præſenti, Sanctificant eum in Seculo futuro.

EXPLICIUNT

PRÆTERITA PRÆTERITORUM

BALTHASARIS SCHEIDII.

J. A. DANZII.

Digitized by Google

JOH. ANDR. DANZII

BAPTISMVS PROSELYTORVM JVDAICVS

ad illuſtrandum Baptiſmum Johannis

MATTH. III, 5. 6.

DE *Baptiſmo Initiationis*, DEO propitio, pauca commentaturus, leviter tango, illius Originem e Græcia repetendam. Ubi *βαπτισμὸς*, *βάπτισμα* vel *βάπτισις merſionem* denotat, vel *intinctionem;* item *lotionem* vel *lavacrum*. Joſepho (a) Johannes dicitur, cum pietatis & juſtitiæ ſtudio, commendaſſe Judæis *βαπτισμῷ συμιέναι· ἔτω γὰρ καὶ τὴν βάπτισιν ἀποδεκτὴν αὐτῷ φανεῖσθαι.* Can. L. Apoſt. dicuntur *τρία βαπτίσματα μιᾶς μυήσεως* (b). Ad quem Zonaras (c): *τρία βαπτίσματα ἐνταῦθα τὰς τρεῖς καταδύσεις φησὶν ὁ κανὼν ἐν μιᾷ μυήσει ἤτοι ἐν ἑνὶ βαπτίσματι.*

2. Mera eſt alluſio, eaque haud parum dura, quam Anaſtaſius Sinaita monachus aſtert, *βάπτισμα* dictum aſſerens, quaſi *βάπτλαισμα, ἐν ᾧ βάλλεται ἤγουν πίπτει πᾶν πταῖσμα* (d); utut in hoc Phavorinum habeat ſibi aſſentientem. Planum eſt ejus Etymon, quod *ἀπὸ τῦ βαπτίζειν* derivat. Id quod cum Tertulliano (e), & Hieronymo (f) non incommode *mergito* vertas: cum tota iſta pars, quæ dicitur *βαπτίζεσθαι* undiquaque aqua vel liquo-

Gg re

(a) Antiq. l. 18. c. 7. f. 626. G. *baptiſmo attendere; ita enim acceptam demum fore merſionem* &c. (b) unius myſterii *merſiones* tres. (c) p. 50. *Tria* BAPTISMATA *Canon h. l. vocat tres* IMMERSIONES *in una initiatione, i. e. in uno Baptiſmo*. Eadem habet Balſamon ad l. c. p. 259. & Ariſtinus in Synopſ. Can. Ap. Can. 46. p. 676. Bibl. Jur. Can. (d) *abjectionem lapſus, in quo abjiciatur ſeu cadat omne peccatum*. Vid. Etymolog. M. B. Gerhard de S. Baptiſm. §. 2. Suicer. Theſ. p. 623. (e) lib. de Coron. Militis c. 3. p. 289. (f) adverſus Luci-

re alio immergitur. In quem ſenſum apud Veterem iſtum (g): *βάπτισον σεαυτὸν εἰς θάλασσαν te ipſum mari immergito.* Et paſſim alibi (h).

§. 3. Nequaquam tamen cum *Salmaſio* (k) facimus, Bellarmino, aliisque, contendentibus, *Baptiſmum* in ſuo ambitu non æque *aſperſionem* includere, quam *immerſionem*. Verba quibus iſte ſuam declarat mentem, hæc ſunt: *Non id βαπτισμὸς eſt, quo hodie infantes initiant, non merſio, non tinctio, non lavacrum; nec λῦτρον, ut etiam Græci vocant, & vox baptiſmi græca ſignificat: ſed ῥαντισμὸς aſperſio, vel infuſio.*

§. 4. Cum modernam *Aſperſionem* non minus *tinctionem* recte dici poſſe neget, quam *baptiſmum*; quaſi utrinque id quod *tingi* dicitur, vel *baptizari* totum liquore circumfundatur: dubium, an ſatis valide contra hunc concludant, qui βαπτίζειν non minus bene *tingendi* notionem ſuſtinere contendunt, quam *mergendi*. Id enim non negabit Salmaſius, imprimis de primitivo βάπτειν; tot convictus locis e ſacra pariter Scriptura, atque profanis. Luc. XVI, 24. *ἵνα βάψῃ τὸ ἄκρον τοῦ δακτύλου αὐτοῦ ὕδατος.* Homerus (l) *ἐν ὕδατι ψυχρῷ βάπτῃ.* Hinc Gloſſæ antiquæ: *βάπτω, tinguo. βαπτὸς, tinctus.* Aliæ: *tinguit, βάπτει.* Vetus Onomaſticon: *tingo βάπτω* (m). Et Tertullianus eodem ſenſu, quo ſupra *mergito* uſurparat, alibi *tingere* adhibet (n), nonnunquam & ejus compoſitum *intingere*. Cyprianus quoque Præceptorem ſecutus, verba Matthæi citaturus, *Tingentes eos* inquit, *in*

ferian. (g) Plutarchus de Superſtit. Tom. II. Op. p. 166. A. (h) v. g. 2. Reg. V. v. 14. *καὶ κατέβη Ναιμὰν καὶ ἐβαπτίσατο ἐν τῷ ἰορδάνῃ ἑπτάκις κατὰ τὸ ῥῆμα Ελισαιέ.* Eliſa enim v. 10. lotionem jubebat prout in populo erat recepta. Hic vero totum mergitabat corpus nulla prorſus parte relicta. *Maimonides* hilc. מקואות cap. 1. § 7. ex Cod. *Erubin* f. 4. b. l. 7. ſeqq. *Succa* f. 6. a. l. 13. ſeqq. כל הטובל צריך שיטבול כל גופו כשהוא ערום בבת אחת ואם היה בעל שער יטביל כל שער ראשו והרי הוא כגופו דין תורה i. e. *Omnis baptizandus neceſſe habet, totum immergat corpus, cum denudatum eſt, vice una: & ſi piloſus fuerit, omnem capitis comam immergat ſimul, quæ ſtylo Scripturæ perinde ſe habet ac corpus ipſum.* (k) In Apparatu ad lib. de Primatu Papæ p. m. 292. (l) Od. 1. v. 392. (m) Vid *Voſſius* de Baptiſ. Diſputat. 1. Th. 1. pag. 25. (n) Contra Praxeam: non ſemel ſed ter, ad ſingula nomina, in

in nomine Patris (o) &c. Quæ omnia lubens admittet. Id vero negabit, quod *tinctio* proprie dicatur, quæ ſola fit *aſperſione*. Certe βάπτειν ὑδρίαν dicitur, qui aquam haurit e puteo vel flumine: quod fieri non poteſt, niſi tota ſub aquam mergatur ſitula. *Veſtis quoque* quæ Ciceroni *ſanguine tincta dicitur,* ea parte qua tincta vocatur, liquore tota circumfunditur.

§. ſ. Nec ad vaſorum provocarem ablutionem, quæ exprimitur nomine *Baptiſmi*. Hanc quippe ſola aſperſio non conficiebat. Tota, neceſſe erat, mergerentur æquæ (p). Ea propter aquis hauſtis non poterat peragi (q), nec ex vaſe alio (r). Idem locus aquarumque menſura illis legitime abluendis requirebatur, qui mergendo corpori (s). Si Scaturi-

perſonas ſingulas, *tingimur*. (o) Epiſtola ad Cœcilium. (p) *Maim.* hilc. *Mikvaoth.* c. 3. §. 1. כל הטמאים בין אדם בין כלים שנטמאו טומאת של תורה בין שנטמאו בטומאה של דבריהם אין להם טהרה אלא בטבילה במים הנקוין בקרקע i. e. *Polluta omnia, ſive homo fuerit ſive vaſa, perinde eſt, ſive polluta facta ſint pollutione graviori lege expreſſa, ſive pollutionem contraxerint e ſtatutis Majorum; non purificantur, niſi facta in aquam immerſione collectam in fundo.* De homine Vid. ſupra ad lit. i. De Utenſilibus ſimul *Jore Dea* nr. 201. 202. (q) *Jore Dea* ſeu Part. II. *Arba Turim* n. 201. p. m. 3ſ. c. 1. init. ואילו מ' סאין צריכים שיהיו נקווים ועומדים במקום אחר וגם לא יהו שאובים אלא שיתקבצו מי גשמים בגומא אחת אבל אם שאבו או אפילו לא נשאבו ואינ' עמדין במקום אחר אלא זוחלין על הארץ בסול i. e. *quadraginta illa Sata, neceſſe eſt, confluxerint, conſtituta in loco uno. Neque ſint hauſta, ſed congregentur aquæ pluviales in foveam unam. Verum ſi hauſta fuerint, aut non hauſta quidem, nec tamen ſtent loco uno, ſed ſuper terram adhuc decurrant, inepta ſunt.* Vid. ibid. ſeqq. pluribus *Maim.* hilc. *Mikv.* cap. 4. §. 2. (r) *Arba Turim* in *Jore Dea* nr. 201. p. m. 3ſ. col. 1. l. 18. אין טובלין בכלים *non mergunt in vaſibus aliis* &c. Plura Vid. l. c. in ſeqq. it. *Maim.* hilc. *Mikv.* cap. 6. §. 1, ſqq. (s) *Maim.* l. c. c. 9. §. ſ. מקוה שיש בו ארבעים סאה מים שאינם שאובים שבו טובל כל אדם טמא חוץ מן הזב הזכר ובו מטבילין את כל הכלים הטמאים ואת הידים שמטבילין לקדש i. e. *In conceptaculo, quadraginta Sata aquæ comprehendente non hauſtæ, quo omnis ho-*

Digitized by Google

go (t) non adfuerit, vel fluvius (u), conceptaculum exigebatur aquarum in fundo confluentium, comprehendens Sata ad minimum quadraginta (x). Utenſilia nonnulla eam ſtructuram habent, ut aqua nullo modo parti pollutæ aſpergi poſſit: ſed totis ſub aquam merſis demum purgentur (y). Conſtan

mo pollutus baptizare ſe poteſt, excepto mare ſeminifluo, mergunt omnia vaſa polluta, manusque quas ad ſanctum comedendum mergunt. R. *Moſes* Comment. ad Cod. *Mikvaoth*. cap. 1. theſ. 7. hunc ex mente *Toſiphtæ* adducit Canonem univerſalem: כל מקום שאדם טובל ידים וכלים טובלים אין אדם טובל אין ידים וכלים טובלין i. e. *Quocunque loco homo immergitur, mergat etiam manus ac utenſilia. Sed ubi homo corpus non mergere ſolet, ibi nec manus lavat, nec utenſilia.* (t) ordinem aquarum enarratum Vid. Cod. *Mikvaoth*. c. 1. tot. item *Maim*. hilc. *Mikv*. c. 9. toto. Ibi § 7. 8. hic § 6. ſeqq. fontium dignitas tanta deprædicatur, ut non modo ad univerſas pollutiones abſtergendas conducat, cujusmodi etiam ſeminiflui, ac leproſi: ſed & nullam certam requirat menſuram, effectum producens quantumcunque ejus adfuerit. Quod *Rubbenu Jacob* in *Arba Turim* l. c. limitat: אף על גב דמעיין מטהר בכל שהוא היינו דוקא לכלים וכו׳ i. e. *quamvis ſcaturigo purificet, quantulumcunque ejus fuerit; id tamen præciſe intelligendum eſt de utenſilibus* &c. (u) *R. Moſes* Comment. ad Cod. *Mikvaoth* cap. 5. th. 5. verba הזוחלין כמעיין *fluenta ſunt inſtar fontium* hæc annotat: אמר שהמימות הבוהלים מן המעיין בנהרות הגדולים והנחלים משפטן ומשפט המעיין אחד i. e. *innuit hoc ipſo, aquas fluentes e fontibus in flumina magna ac torrentes eundem habere valorem cum fontibus ipſis.* Vid. infra §. 32. 33. & Conf. Cod. *Schaab*. fol. 65. a. b. *Nidda* f. 67. a. l. 2. *Nedarim* fol. 40. a. *Biccuroth* fol. 55. b. coll. ubique Gloſſa marg. Quæ *R. Jacob* obſervat in hanc rem, habentur *Arba Turim* Part. II. nr. 201. p. m. 34. cap. 4. fin. *Maim*. hilc. *Mikvaoth* cap. 9. §. 13. (x) *Maim*. l. c. c 4. §. 1. שיעור זה הוא מחזיק ארבעים סאה מים *menſura hæc quadraginta Sata aquarum comprehendit*. Vid. *Jore Dea* l. c. Cod. *Mikvaoth*. c. 1. th. 7. *Avoda Sara* f. 75. b. l. 15. ſqq. *Chagiga* fol. 11. a. l. 27. ſqq. *Erubin* f. 4. b. l. 7. ſqq. (y) *Maim*. hilc. *Mikvaoth*. cap. 3. §. 12. ſqq. כלי שהפך פיו למטה והטבילו כאילו לא טבל מפני שאין המים נכנסין בכולו • היה בו מקום שאין המים נכנסין בו עד שיטנו על צדו לא עלתה לו טבילה עד שיטנו על צדו׃ כלי שהוא צר מכאן ומכאן ורחב באמצע

ſtantiſſime quoque Ebræi de illis uſurpant טבל טבילה &c. quæ cum *aſpergere* vel *aſperſione* neutiquam reciprocantur. Subindeque dicunt, aquis eadem ingerere, inducere (z) &c. Ipſa Scriptura quoque † vult *vas inferri aquis*, non *aquam ad illud aſpergi*.

§. 6. Verum quis Lucæ * verba *ὅτι οὐ πρῶτον ἐβαπτίσθη πρὸ τοῦ ἀρίστου* paulo attentius conſideraverit, vix poterit, quo minus a noſtris ſtet partibus, averſus Salmaſio. Non agitur h. l. de immerſione corporis totius, cum nulla præceſſerit immunditia, quæ iſtam requiſiviſſet (a). Phariſæorum ſectæ non erat addictus Salvator, ut a turba confertim confluente (verſ. 29.) forte fortuna tactus, pollutionem contraxiſſe crediderit (b). Nec probabile, eum a Phariſæo invitatum fuiſſe, ſi hic ipſum crediſiſſet pollutum metus, ne ab illo &

אינו טהור עד שיטבו על צדו/ צלוחית שפיה שוקע אינה טהורה עד שיטנה על צדה וכו' i. e. *Si quod vas, cujus orificium deorſum inclinarant, merſerint, perinde eſt, ac ſi non lotum fuerit; eo quod aqua totum illud non pertranſierit. Si quis locus in eo fuerit, quem aqua non pertranſeat, donec in alterum inclinetur latus, nil efficit immerſio, donec in latus illud inclinaverit. Si quod vas utrinque anguſtum fuerit, ac in medio ſpatioſum; non habetur pro puro, niſi inclinatum fuerit in latera. Ampulla depreſſi orificii non habetur pro pura, niſi in latus inclinata.* Eadem fere *R. Jacob* in *Arba Turim* Part. II. nr. 202. ubi circa finem: ובכל כלי שפיו צר צריך להשהותו במים עד שיתמלא i. e. *quodcunque vas orificium habet anguſtius, neceſſe eſt, aquis tamdiu illud detinere, donec impleatur* &c. (z) *Jore Dea* l. c. כלי שהטבילו דרך פיו פי' שכפהו למטה והכניסו כך למים וכו' *Si quis vas per orificium ſuum merſerit, i. e. orificium deorſum inverterit, atque ita illud aqua ingeſſerit,* ſeu *in aquam introire fecerit* &c. † Lev. XI, v. 32. * Cap. XI. verſ. 38. (a) Vid. Cod. *Kelim* cap. 1. th. 1. 2. 3. *Raſchi* citatum ad §. 12. x. (b) Cod. *Chagiga* c. 2. th. 7. בגדי עם הארץ מדרס לפרושין i. e. *Veſtes plebejorum Phariſæis ſunt calcatio. i. e.* ut Raſchi explicat: אב הטומאה לטמא אדם וכלים במדרס הזב שמטמא אדם וכלים כדכתיב וכל אשר יגע במשכבו יכבס בגדיו *pollutio principalis, ad polluendum hominem ac vaſa, haud ſecus ac calcatio ſeminiflui, qui hominem pariter ac vaſa polluit: prout ſcriptum eſt* Lev. XV, 5. *quicunque tetigerit ſedile ejus, lavet veſtes ſuas Maim.* ad l. c. inquit: פרושים הם אוכלי חולין בטהרה ונזהרין מן הטומאות כולן תמיד וכמו כן שומרין

& ipſe contaminaretur, haud dubie eum ab hoc avocaſſet propoſito (c). Præterea nec locus ubi conſtituti erant, merſionem patiebatur, nec aliorum præſentia. Non ad fontem erant, nec ad fluvium; imo ne ad conceptaculum quidem in fundo congregatum, ubi corporis immerſio recte potuerit peragi (d): ſed in triclinio, ubi nulla aqua vel apta vel ſufficiens ne quidem poteſt concipi. Turpe quoque fuiſſet, aliis præſentibus, veſtes exuere, nudatumque corpus aquæ immergere. Imo crinibus ſimul, pro more gentis, tinctis (e), id ipſum neutiquam tam facile fuiſſet exſiccatum; ut cibo jam præparato, &, ut præcedentia ſuadent, menſa dudum ſtructa, brevi frui potuiſſet.

§. 7.

מאכליהן כדי שיהיו טהורין׳ וענין למדרס לפרושים כי חם כשהיו נתעים בבגדיהם נטמאו כאילו נגעו במדרס הזב וצריכין טבילה i. e. *Phariſæi comedunt etiam cibum communem cum cura mundiciei, ac cavent ſibi continuo ab omnibus immunditiæ ſpeciebus. Atque ita curioſe obſervant cibum ac potum ſuum, ut ſi purus. Et ſenſus CALCATIO PHARISÆIS eſt, quod iſtorum veſtes forte fortuna tangentes, pollutos ſe exiſtiment, haud ſecus ac ſi tetigiſſent calcationem ſeminiflui; & neceſſe habent, ut lavent ſe immergendo.* Vid. eund. *Maim.* hilc. *Metammee Miſchcab Vmoſchab* c. 10. §. 1. (c) Cod. Schabb. f. 13. a. l. 5. ſqq. ר׳ שמעון בן אלעזר אומר בוא ולאה עד היכן פרצה טהרה בישראל שלא שנינו לא יאכל הטהור עם הטמאה אלא לא יאכל הזב עם הזבה מפני הרגל עבירה כיוצא בו לא יאכל זב פרוש עם זב עם הארץ וכו i. e. *R. Simeon filius Eleaſar inquit, veni ac vide, quousque excreverit puritas Iſraëlitæ: quod non doceamus, mundum non capere debere cibum cum polluta:* quod nemo hac doctrina, ut Raſchi explicat, indigeret; unoquoque ipſorum cibum etiam communem in puritate comedente. Cum nemo ipſorum comederet cum uxoribus impuris. *Sed ne ſeminifluus quidem comedat cum muliere fluxum patiente, ob conſuetudinem transgreſſionis. quemadmodum nec Phariſæus ſeminifluus cibum ſumit cum ſeminifluo plebejo.* Vid. Lightfoot ad Matth. V, 8. (d) Vid. ſupra ad i) & p). (e) Cod. *Erubbin.* f. 4. b. l. 14. 15. רנוא ורחץ את כל בשרו את הטפל לבשרו לרבות את שערו *communis circumfertur doctrina, ut lavet omnem carnem ſuam, h. e. ſimul id quod carni adhæret,*

§. 7. Relinquitur ergo de ſola manuum lotione ibi ſermonem fore. Et erat hæc quidem inter Judæos gemina. Alia, quæ immerſione fiebat, aſperſione vel affuſione altera (f). Varietatem hanc exigebat varius, quem ſumturi erant, cibus. Ad communem, quin & Decimas lavabant, aqua manibus vel affuſa vel aſperſa; ſed ad ſanctum, manibus ad juncturam usque brachialem aquæ immerſis (g). Et licet hæc priori multis modis antecellere credatur (h), ut, qui ſanctiores reliquis videri volebant, eam adhibuerint,

ut una ejus includat capillum. Vid. ſupra §. 2. (f) illa Ebraice טבילה vocatur, hæc נטילה. *Maim.* Præf. ad Cod. *Jadaim* נטילת ידים אינה טבילת i. e. *lotio manuum non ita ſeſe habet ac merſio.* (g) Cod. *Chagiga* cap. 2. th. 5. fol. 18. b l. 1. ſqq. נוטלין לידים לחולין ולמעשר ולתרומה ולקודש מטבילין ולחטאת אם נטמאו ידיו נטמא גופו i. e. *lavant manus aqua illis affuſa ad cibum communem, ad decimas, & ad Trumam; ſed ad Sanctum immergunt. Ad aquas luſtrales vero manibus pollutis, totum corpus cenſetur pollutum.* *Maim.* Præfat. Comment. ad Cod. *Jadaim* והחפרש בין הטבילה והנטילה כי נטילת ידים תהיה במים שאובים אכן מתנאיה הוא שישפכו מכלי על כל פנים על הידים אבל אם היו מים שאובים שנתקבצו במקוה לא יותר נטילת ידים בהם וצריך שלא יהיה מראה המים משונה ותהיה רביעית או יותר לכל אחד ואמנם טבילת ידים אינה ראויה במים שאובים אלא במי מקוי משאר המקוה והוא שיהיה בהם ארבעים סאה וטבילת ידים ונטילת ידים בין לחולין בין לתרומה עד הפרק i. e. *Intercedit aliqua inter merſionem ac lotionem differentia. Lotio quippe manuum peragitur aquis hauſtis, at ex* neceſſariis ejus *requiſitis eſt, ut ex vaſe aliquo omnino affundatur ſuper manus. Sed aquis e confluento, ubi congregatæ fuerant, hauſtis, non permittitur illis manuum lotio. Et opus omnino eſt, ut aſpectus aquarum ſit adhuc integer* ſeu limpidus, *quartaque exiſtat aut amplius unicuique. Verum merſio manuum legitime non peragitur aquis hauſtis, ſed aquis in aliquo conceptaculo confluentibus, quod quadraginta contineat Sata. Utraque tamen & lotio manuum & earum merſio, ſive ad cibum communem ſive Trumam, ſit ad juncturam usque brachialem.* Vid. idem *Maim.* hilc. *Mikvaoth.* c. 11. §. 1. & Conf. Cod. *Chüllin* f. 106. a. l. pen. ſqq. *Maim.* hilc. *Berach.* c. 6. §. 4. *Orach Chajim.* nr. 155. ſqq. (h) Gloſſa interior Cod. *Chüllin* fol. 106. a. l. 13

rint, ubi ſola affuſione res potuit confici: cujusmodi quid de Johanne quodam Gudgediade Talmudiſtarum afferunt Pandectæ (i); paſſim inculcantes, eum; qui ſola manuum lotione indigebat, ſi aquæ eas immerſerit, ac cibum legitime ſumendum, nil opus habuiſſe amplius (k). Ea tamen hic neutiquam poteſt concipi.

§. 8. Siquidem in triclinio conſtitutus erat Salvator, uti dictum, ubi nullus conceptaculo locus, in quod manus immergendæ fuiſſent (l). Prandium ad quod vocatus comparuit, cibum continebat communem, qui ſolam lotionem requirebat (m). Plures alii erant præſentes, eodem procul dubio ritu cibum ſumturi; quibus aqua ad immergendas decenter manus non ſuppetiiſſet, per anteceſſorem quemque jam inquinata (n). Nec dubium, quin eadem obſervanda expectarit h. l. Hoſpes, quæ alibi in Judæorum conviviis, & in hoc ipſo probabiliter etiam a reliquis, obſervari conſueverant. Ut nimirum vocati, triclinium ingreſſi, non illico menſæ aſſideant, quemadmodum hic a Salvatore factum, conjecturam præbent verba v. 37. εἰσελθὼν δὲ ἀνέπεσεν: ſed in ſubſelliis reliquos expectent, alteram interea manum loti, qua calicem vini appetentiam creaturi apprehendunt. Donec ſingu-

טבילה עולהלידים יותר מן הנטילה כדאמרינן בחגיגה נוטלין לידים לחולין ולמעשר ולקדש מטבילין אלמא טבילת ידום עדיפא i. e. *merſio manibus magis conducit, quam lotio, ſicut in Chagiga* (c. 2. §. 5.) *dicimus, lavant manus, aquas illis affundentes, ad cibum communem, & decimas: ſed ad ſanctum immergunt. Ergo merſio manuum præſtantior.* Vid. *Lebuſch* Part. 1. num. 159. §. 14. (i) Cod. *Chagiga* c. 2. §. 7. fol. 18. b. l. 11. (k) *Maim:* hilc. *Berach.* c. 6. §. 5. כל הצריך נ"י והטביל ידיו במי מקוה אינו צריך דבר אחר i. e. *Si quis ad lotionem manuum obligatus, eas immerſerit aquis conceptaculi, non indiget re nulla alia.* Vid. Cod. *Chullin.* f. 106. a. *Jadaim* c. 1. *Chagiga* l. c. (l) *Maim.* hilc. *Berach.* c. 6. §. 5. אם חטבילן במים שאין בהם שיעור מקוה או במים שאובין שבקרקע לא עשה כלום שאין המים שאובין מטהרין את הידים אלא בנטילה i. e. *Si quis manus immerſerit aquis, menſuram conceptaculi legitimam non comprehendentibus, aut aquis hauſtis in fundo extantibus, nil fecit quicquam; quia aquæ hauſtæ non purificant manus, niſi in lotione.* (m) Vid. §. 7. lit. g. Cod. *Chagiga* c. 2. §. 5. (n) Cod. *Chagiga* f. 19. a. l. 29. ſeqq. *Mikvaoth* c. 7. § 6. f. 132. a. *Gittin* fol. 16. a. l. 4. ſeqq. מקווה שנמדד ויש בו ארבעים

ſingulis jam congregatis, antequam menſæ accumbant, aqua porrigatur (o) a miniſtro, unicuique affundente manum utramque purgaturo. Quæ omnia ne conjecturam quidem faciunt immerſionis, quam penitus reſpuit ſolicita illa Judæorum cura, utrum aquæ de manu decidentes vaſe aliquo ſint excipiendæ; an v. permittendum, ut in fundum profluant (p). Neque ea Talmudis loca tolerant, quæ ſuſpicionem faciunt, aquam convivis non fuiſſe traditam, niſi jam in ſede ſua accumbentibus (q).

Hh §. 9.

סאה מכוונות וירדו שנים וטבלו זה אחר זה הראשון טהור והשני טמא i. e. *Si in conceptaculnm menſuram quadraginta Satornm circumſcriptam continens, duo deſcenderint ſucceſſive, & ſe immerſerint, primus purificatur, poſterior manet pollutus.* Confer. Cod. *Mikvaoth* c. 1. coll. *R. Moſe* ad id ipſum. *Maim.* hilc. *Berachoth* c. 6. §. 7. ex Cod. *Jadaim* c. 1. §. 3. *aquæ quibus aliquid jam factum eſt, habentur pro effuſis, & ad lotionem manuum ſunt ineptæ.* (o) Cod. *Berach.* fol. 43. a. l. 9. ſeqq. כיצד סדר הסבה אורחין נכנסין יושבין ע"ג ספסלין ועל גבי קתדראות על שיכנסו כולם הביאו להם מים כל אחד ואחד נוטל ידו אחת בא להם יין כל אחד ואחד מברך לעצמו עלו והסבו ובא להם מים אף על פי שכל אחד ואחד נטל ידו אחת חוזר ונוטל שתי ידיו וכו' i. e. *Quis accumbendi ordo? convivæ ingreſſi ſedent in ſubſelliis aut cathedris, donec intromiſſi ſint omnes, allata ipſis aqua. quilibet iſtorum alteram lavat manum, vino oblato, ſinguli ſeorſim benedictionem recitant. Surgentibus illis, ut accumberent, affertur aqua; & quamvis ſinguli ipſorum alteram manum laverint, quilibet tamen denuo lavat utramque* &c. Vid. fol. 46. b. l. 22. ſeqq. (p) Cod. *Chiüllin* f. 105. a. l. 26. ראשונים נוטלין בין בכלי בין על גבי קרקע אחרונים אין נוטלין אלא בכלי i. e. *Aquis prioribus manus lavant vel in vas aliquod, vel in fundum; poſterioribus non niſi in vas ſubſtratum.* (q) Cod. *Berach.* l. c. l. 12. עלו והסבו ובא להם מים *aſſurgunt in lectos ac accumbunt, tunc venit illis aqua.* fol. 46. b. l. 22. ſeqq. מים ראשונים מהיכן מתחילין אמר ליה מן הגדול וישב גדול וישמור ידיו עד שנוטלין כולן אמר ליה לאלתר מיתו תכא קמיה מים אחרונים מהיכן מתחילין אמר ליה מן הקטן וגדול יתיב וידיו מזוהמות עד שנוטלין כולן אמר ליה לא מסלקי תכא מקמיה עד דנמטיו מיא לגביה i. e. *Aquas priores undenam incboant* affundere? *reſpondit ipſi, ab honoratiori.*

§ 9. In hac vero manuum lotione non modo aqua, ſecundum expreſſa Talmudiſtarum verba, affundebatur (r), paulatim e vaſe unde præbebatur, accreſcente lavantium numero, deficiens (s): Sed ſæpe etiam aſpergebatur guttatim. Cognoſcitur id non modo ex eo, quod ſubinde non niſi extimos manuum articulos humectarint (t): ac exigua aquæ portio quamplurimis hominum lavantibus ſuffecerit (u). Verum ipſum etiam vas טיטרוס (x) ſive אפרכס (y) in hunc uſum quandoque adhibitum, idem evin-

---

Siccine honoratior ſedeat, ſervans manus ſuas, donec omnes laverint? reſpondit ipſi, illico aſſerunt ipſi menſam. Aquas poſteriores undenam incipiunt? reſpondit ipſi, ab infimo. Numquid Honoratior ſedeat manibus commaculatis, usquedum laverint omnes? reſpondit, non auferunt a facie ejus *menſam, donec aqua ad ipſum pervenerint.* (r) Vid. ſupra § 7. lit. g. ubi *Maimon.* inter neceſſarias, ad legitimam manuum lotionem, conditiones ponit, ut *affundatur aqua manibus.* (s) Vid. infra §. 10. (t) *Chüllin* f. 105. a. l. penult. תנו רבנן נטילת ידים לחולין עד הפרק לתרומה עד הפרק וכו׳ i. e. *tradunt Doctores noſtri, lotionem manuum ad cibum communem ad hunc usque articulum* pertingere, manu monſtrando, ut Gloſſa habet exterior, pag. b. ad juncturam ſecundam, quæ eſt in digitorum medio; *ob Truma, ad hunc usque articulum,* monſtrando juncturam tertiam, quæ in ſuprema manus eminentia &c. Vid. *Maim.* hilc. *Berach.* c. 6. § 4. ejusque Comment. *Ceſeph. Miſchne. R. Moſe de Kozi* Præc. Affirm. nr. 27. fol 112. c. 3. l. 1. ſeqq. (u) Cod. *Jadaim* c. 1. §. 1. מי רביעית נותנין לידים לאחד אף לשנים מחצי לוג לשלשה או לארבעה מלוג לחמשה ולעשרה ולמאה i. e. *de quarta aquarum indunt manibus unius vel duorum. De Logo dimidiato, tribus aut quatuor. De Logo, quinis vel denis aut centenis.* (x) ita vocatur Cod. *Kelim*, cap. 2. § 6. טיטרוס רבי יוסי מטמא מפני שהוא כמוצא פרוטות *Rab. Joſe exiſtimat, TITROS contrahere immunditiem: quia, emittendo aquam, eſt inſtar expendentis nummos minutiſſimos.* ad quæ *R. Moſes* וטיטרוס הוא כלי חרס מעשב רדכה ילו צואר צר ארוך דק מאד ובתושב חכלי נקבים נקבים וכאשר תמלא הכלי במים וחושם האצבע על ראש הצואר הדק ומנע האדר שלוכנס בכלי ולא יצאו המים אשר בו מאלו הנקבים וכאשר הוסר האצבע מראש הכלי יצאו המים מקרעות הכלי ויקרא אצלנו זה הכלי מזה המים ואמרו מפני שהוא כמוציא פרוטה ר״ל כי המים כאשר יצאו מאלו הנקבים לא יצאו במהרה אבל יצאו מעט מעט באיחור גדול הנה

Digitized by Google

evincit apertiſſime. Ex iſto enim aqua non egreditur niſi minutim, vel ut alii loquuntur guttatim (z). Proinde & Maimonidi non inepte *Aſperſorium* dicitur (a).

§. 10. Quod ſi hoc in conviviis uſurpatum ambigas, perinde uti illud, cui fiſtula ὑδροχυτ⊙ addita erat, e qua, remoto epiſtomio, in modum ſcatebræ ſalientis aqua erumpebat (b): his talibus commodius forte uſui privato adjudicatis. Nihilominus quodcunque tandem concipias, ita compa-

 ratum

כבר שב כלי קבול i. e. TITROS *eſt vas teſtaceum* (metallinum facit Autor Aruch, & ר״ש ad l. c.) *ampli fundi, ſed collum habet anguſtum, longum, gracile admodum; in fundo vas plenum eſt rimarum ac foraminum. Impleto eo aquis, ſi digitus imponatur ſummitati colli iſtius gracilis, cohibetur aër, quo minus in id introeat, nec prodeunt aquæ, quæ intus ſunt, per iſta foramina. Remoto autem ab orificio vaſis digito, exeunt aquæ ex ejus fundo. Nobis vocatur hoc vas Aſperſorium. Et dicunt, quod, quia inſtar minutos nummos proferentis, h. e. quia aquæ, quum ex foraminibus iſtis egrediuntur, non proruunt ſubito, ſed ſenſim admodum exeunt, cum mora magna, ideo vas omnino aptum habeatur receptioni &c.* Rabbenu Aſcher ad Cod. *Chüllin* f. 172. c. 1. l. 36. ſeqq. vaſe eodem fere modo deſcripto, l. 39. ſubjicit: נראה לי שמותר ליטול ממנו לידים *quantum mihi videtur, aptum eſt, quod adbibeatur ad lotionem manuum.* (y) ita in *Bereſchith Rabba* ſect. 4. fol. 4 col. 1. l. fin. Edit. Ven. *Rab. Aſcher* l. c. l. 38. vult alio nomine dici מיארג in *Erubbin* c. ult (z) Rab. *Aſcher* l. c. l. 43. verba Miſchnæ, quibus *proferenti nummos minutos* comparatur, reſpicere ait id quod מוציא טיפין טיפין כשמסיר אצבעו *emittat aquas, remoto digito, guttatim.* Rabbenu Nathan in *Aruch* f. 78. c. 4. טיפה אחר טיפה *guttam poſt guttam* aſſerit prodire ex iſto, (a) ſupra verbis ad x) citatis. (b) *Rabbenu Aſcher* ad Cod. Chüllin. f. 172. c. 1. l. 27. ſeqq. ומים שבחבית ויש בו ברזא יסיר הברזא ויחזירנו בכל שפיכה ושפיכה וקרי ביה שפיר כח גברא כיון דעל ידי חסרת הברזא באין המים ולא דמי לחבית שמוטה על צדה אבל לא החזיר הברזא בין שפיכה לשפיכה דמי לחבית שמוטה על צדה וכו׳ i. e. *Aquis in vaſe quodam exiſtentibus, cui epiſtomium; ſi epiſtomium remotum, ad* quamcunque affuſionem *reſtituat, bene de eo dicitur, quod concurrente homine effundat aquas, quia per remotionem epiſtomii aquæ proveniunt: nec comparari poteſt cum vaſe in latus inclinato. Sed ſi inter* ſingulas affuſiones *epiſtomium non reſtituat, ſpeciem habet vaſis*

ratum eſſe debet, ut ex illo aqua ſenſim lavantium manibus affundatur (c); non autem hi manus illi immergant (d). Propterea Talmudiſtæ in hoc argumento ordinarie dicunt *aquam manibus indere* (e), vel *affundere* (f), aut eadem manum *inundare* (g). Curioſe quoque præcaverunt, ut, pluribus ſimul

in latus inclinati &c. (c) Cod. *Jadaim.* c. 1. §. 2. בכל הכלים נותנין לידים אפילו בכלי גללים בכלי אבנים בכלי ארמה אין נותנין לידים לא ברפנות חכלים ולא בשולי חמחצ ולא במגופה החבית וכו׳ i.e. *omni vaſe aquas* indunt *manibus*, *etiam marmoreis, lapideis, teſtaceis. Sed non* indunt *manibus e partibus vaſorum fractis, nec e vaſorum operculo &c. Maim.* hilc. *Berach.* c. 6. §. 10. יש לנוטל ליתן על ידיו מעט מעט עד שיתן כשיעור ואם נתן הרביעית כולה בשטיפה אחת כשר i. e. *lavant paulatim aquas* affundere *debet manibus, donec legitimam menſuram* indiderit. *Quod ſi totam quartam una* indiderit *affuſione,* re confecta, *ne ſit irritum.* (d) *Maim.* hilc. *Berach.* c. 6. § 14. השוקת שהולח אדם בידו או בלגל ונותן לחוכה והמים נמשכים ממנה באמה והולכין ומשקין הירקות או הבהמה והניח ידו בשוקת ועברו המים ושטפו על ידיו לא עלתה לו נטילה שהרי אין כאן נותן על ידיו ואם היו ידיו קרובות לשפיכת חולי עד שנמצאו המים שטפו על ידיו מכח נתינת האדם עלתה לו נטילה i. e. *Si quis aquæductui, in quem homo haurit manu ſua, vel rota eidem infundens, aquis exinde in foveam derivatis, quæ decurrunt irrigaturæ olera aut jumenta potaturæ, manus inferat, quam inundent aquæ tranſeuntes; non imputatur ei hæc lotio cum nemo ſit, aquas indat manibus. Quod ſi manus prope fuerint effuſioni ſitulæ, adeo, ut deprehendantur aquæ manus inundantes vi affuſionis ab homine factæ, imputatur ipſi lotio.* (e) Exempla in modo dictis paſſim obvia. Confer. inprimis Codic. *Jadaim* c. 1. §. 1. 2. (f) Vid. ſupra lit. b) *R. Moſes* ad *Jadaim* c. 1. §. 1. verba ultima: ובלבד שלא יפחות לאחרון שבהם מרביעית *modo ultimo iſtorum non relinquatur minus quarta,* hæc adjicit: ר״ל שיהיה בכלו בעת שישפוך ממנו האחרות רביעית *innuunt, quartam adhuc contineri debere in vaſe, quo tempore affundit ex iſto ultimum.* Paulo poſt: ובמים שנים כשרחץ קצת ידו ותמו המים או נפסקים השפיכה חזר ומשלים רחיצת ידו שישפך מים על החלק אשר לא נתרחץ i. e. *aquis poſterioribus, poſtquam partem manus laverat, deficientibus aut interruptis, affuſionem repetit, perfecturus ablutionem manus ſuæ, dum affundit aquas ad eam partem, quæ nondum lota eſt &c.* (g) Cod. *Jadaim* c. 2. §. 1. נטל לידו אחת משטיפה אחת ידו טהורה לשתי ידיו משטיפה אחת

ſimul ordi e lavantibus, etiam ultimo, aquis paulatim e vaſe deficientibus, *quarta* ad minimum *logi* ſuppetat (h). Requirunt λȣτροχόον diverſum a lavante, qui aquas huic affundat (i). In iſtius vero defectu hujusmodi præſcribunt remedia, quæ nullatenus neceſſaria, ſi merſione res deberet confici (k). Maniſeſto argumento, lotionem manuum aſperſione factam, vel aquarum affuſione. Quum igitur hæc Lucæ *Baptiſmus* dicatur, & βαπτίζεσθαι qui manus lavat: quis dubitare jure poteſt, *Baptiſmum* rite perfici, nuda aquarum affuſione vel aſperſione, vereque dici βαπτίζεσθαι, cui aquæ tantum affunduntur, vel pro loci conſuetudine aſperguntur? Exempla hujus occurrent infra.

וכו' i. e. *laverit manum unam* inundatione *una, manus ejus pura eſt: ſi utramque manum ſuam ex* inundatione *unica &c.* Ubi *Maim.* pro *inundatione* ſubſtituit שפוכה *affuſionem.* Alibi vero Hilc. *Berach.* c. 6. §. 10. שטיפה *inundationem* retinuit. Sunt Synonyma, niſi quod hæc affuſionem denotet paulo liberiorem, & ſæpe præter intentionem affundentis erumpentem. (h) Cod. *Jadaim* c. 1. §. 1. verbis ſupra §. 9. lit. u) citatis, ſubnectitur: רבי יוסי אומר ובלבד שלא יפחות לאחרון שבהם מרביעית *R. Joſe inquit, modo ultimo iſtorum non relinquatur infra quartam.* (i) *Arba Turim* Part. I. *Orach. Chajim*, num. 162. p. m. 23. c. 4. l. 11. ex *Rabbenu Aſcher* ad Cod. *Chüllin* fol. 172. col. 2. l. 47. הנוטל צריך שישפוך אחר על ידיו i. e. *Si quis manus lavare velit, neceſſe eſt, alium manibus hujus affundere.* Hinc enim eſt, ut Cod. *Jadaim* c. 1. §. 2. dicatur ולא יתן לחבירו בהפניו *nemo* aquam *indat proximo ſuo pugnis.* it. ib. §. 5. הכל כשרים ליתן לידים אפילו חש״ו i. e. *Omnes apti ſunt, qui aquam* alterius *indant manibus, etiam ſurdus, ſtultus ac minorennis.* (k) *Maimon.* hilc. *Berach.* cap. 6. §. 13. Recitata Miſchna nunc memorata, ulterius pergit: אם אין שם אחר מניח הכלי בין ברכיו וצק על ידיו או יטה החבית על ידיו ויטול או מטל ידו אחת וצק בה על זו וחוזר וצק בראשונה על השנייה i. e. *Si non adſit alius*, qui aquas ſuppeditet, *vas intra genua ſua collocet, ſuisque affundat manibus: aut vaſe in manus inclinato, lavet. Vel altera manu lota, affundat ſuper alteram, ac rurſus priori effundat ſuper ſecundum.* Vid. ead. ap. *Rabbenu Aſcher* ad *Chüllin* c. 8 f. 172. col. 1. l. 21. ſeqq. coll. l. 10. ſeqq. l. 5. col. 2. l. 47. ſeqq. Ex eo filius *Rabbenu Jacob* in *Orach. Chajim.* num. 162. p. m. 23. col. 4. l. 12. ſeqq. inquit: ואם אין לו אחר יאחז הכלי בראשי אצבעותיו וישפוך על שתי ידיו כאחת או ישפוך על זו רביעית ועל

§. 11. Cæterum *Baptiſmus* varie poteſt dividi. Qui ductum Scripturæ ſequuntur, *Baptiſmum* alium *Fluminis* ſtatuunt (l), alium *Flaminis*, ac *Sanguinis* alium ſeu Martyrii (m). Duæ poſteriores ſpecies, quemadmodum τὸ τῶν δακρύων βάπτισμα (n), aliæque translatæ, ad nos nil attinent, de proprio dicturos. Neque tamen *Fluminis Baptiſmus* univerſim ſumtus, & prout etiam baptiſmum *Expiationis* ſub ſe comprehendit, noſtræ jam eſt conſiderationis. Proinde differentiæ ergo vocem *Initiationis* adjecimus, in ea acceptam latitudine, quam vi ſuæ originis ab *initiando* deducendæ, jure merito ſibi vindicat. Utut enim ſæpe Synecdochice pro *ſacrorum* uſurpetur *initiis* (o), &, quemadmodum *facere* ſubinde notat veteribus idem ac *ſacra facere*; ita *initiare* paſſim extet pro *ſacris initiare* (p), vel *ſacris primum adhibere*. Unde quibus id contingit, *Initiati* vocantur, & *Initiorum dies*, quibus hæc ſacra celebrabantur, teſte Livio (q). Nobis tamen generalem ſuam notationem retineat, facta ad omnes eos, qui *novum* aliquem ſtatum, vel conditionem, aut profeſſionem ſubituri erant; ſive ſacer fuerit ac honorificus, ſive civilis ac ſæpe etiam miſerabilis.

§. 12. Equidem haud aſſeruero, in hoc *expiationem* negligi. Certe hæc intendebatur ubivis: modo a ſordibus externis ac corporis, nunc ab internis ſeu animæ. Verum in quamplurimis luſtrationibus nil ſpectabatur extra purificationem amplius. Judæus ſeminifluus, ob tactum cadaveris aliorumque pollutus, luſtratione utitur; menſtruata, puerpera, concubitu viri inquinata (r) &c. immergit ſe aquæ; non alium in finem, quam ut purificentur. Cum apud Gentiles templa ingreſſuri, oraturi, ſacrificaturi, ludos ſeculares ſpectaturi, peracto homicidio, propter funera & alia hujus generis multa, luſtrarent ſeſe: non alio id fiebat fine, quam ut a ſordibus ſive corporis ſive animæ purificati, magis forent accepti (s). Unde & effectus hujus

---

זו, רביעית ואחר כך ישפשפם זו בזו i.e. *Quodſi alium non habeat, ipſe vas apprehendat extremis digitis, & effundat ſuper utramque ſimul manum: aut ſeorſim nunc huic quartam affundat, nunc alteri totidem, illis mutuo deinceps ſibi affricatis.* Vid. *Maim.* l. c. §. 13. 14. (l) *Nazianzeno* Orat. 39. in ſancta lumina, tom. 1. p. 634. βάπτισμα ἐν ὕδατι dictum. (m) *Nazianz.* l. c. βάπτισμα μαρτυρίου καὶ αἵματος. Vid. Matth. XX, 22. Marc. X, 32. (n) eidem *Nazianz.* l. c. Vid. quoque *Damaſc.* lib. 4. Orthodoxæ fidei, c. 10. cit. a *Voſſio* Diſp. 1. de Baptiſ. th. 1. p. 26. (o) Vid. Cicer. de leg. l. 2. c. 444. D. Varro de re ruſt. l. 3. c. 1. (p) unde *Cic.* l. c. *initiari Cereri.* (q) Vid. *Saubert.* de Sacrific. p. 400. (r) Vid. de *Bathſeba* 2. Sam. XI, 4. (s) *Tertull.* de Bapt. c. 5. idque ſe in rege-

Digitized by Google

hujus luſtrationis non durabat diutius, quam novam denuo contraxiſſent labem, nova rurſus luſtratione expiandam. Apud Judæos (t) pariter ac gentiles (u) toties lavabant, quoties ſacra erant facturi: metu perculſi, an forte vel

neratiönem & *impunitatem perjuriorum ſuorum*, agere præſumunt. *Pauſanias* l. 10 p. 620. *Carmanor*, e Creta, καθῆραι Ἀπόλλωνα *Apollinem de cæde purgaſſe dicitur. Diodor.* Sic. l. 4. p. 155. c. Ceres πρὸς τὸν καθαρμὸν τῦ Κενταύρων φόνυ *ad expiandam Centaurorum cædem*, *Parva myſteria inſtituit*, *in honorem Herculis. Plutarch.* Theſeo p. 5. c. de hoc refert, *certos ex Phytalidarum ſtirpe, occurrentes, rogavit* καθαρθῆναι, *ut expiarent ſe; qui* τοῖς νενομισμένοις ἁγνίσαντες, καὶ μειλίχια θύσαντες εἱστίασαν οἴκοι *more ſolenni luſtrantes eum, & immolantes hoſtias ad placandos Deos, invitarunt domum.* Apollodor. l. 2. p. 87. *Bellephoron Glauci f. Syſiphin. Corintho pulſus, ob cædem imprudenter factam confugit ad Pratum Argivorum regem, ut ab eo expiaretur.* Hæc Joh. Marſcham. Can. Ægypt. ſec. XI. p. m. 264. ſeqq. (t) *Maim.* hilc. *Biath Hammikdaſch* c. 5. §. 4. 5. e Cod. *Joma* cap. 3. §. 2. 3. זה הכלל היה במקדש אין אדם נכנס לעזרה לעבודה אף על פי שהוא טהור עד שהוא טובל׃ וכל המסיך את רגליו טעון טבילה וכל המטיל מים טעון קידוש ידים ורגלים׃ יצא חוץ לחומת העזרה אם לשהות בחוץ יצא כשחוזר טעון טבילה ואם לחזור מיד יצא כשחוזר טעון קדוש ידים ורגלים בלבד i.e. *Hæc generalis in Sanctuario obtinet regula: Nemo atrium ingreditur ſacro functurus officio, etiamſi mundus ſit, quin prius aquæ ſe immerſerit. Et quicunque pedes texerit, immerſione indiget. Veſicam vero ſolvens, obligatur ad conſecrationem manuum pedumque. Exeunte aliquo extra murum atrii, ſi, ut commoraretur aliquamdiu, egreſſus fuerat, reverſus debet ſe immergere; ſed ſi animo ſtatim redeundi fuerat egreſſus, reverſus non obligatur niſi ad ſolam manuum pedumque conſecrationem.* Ibid. §. 8. קדש ידיו היום צריך לחזור ולקדש למחר אף על פי שלא ישן כל הלילה שהידים נפסלות בלינה׃ קידש בלילה והקטיר החלבים כל הלילה צריך לחזור ולקדש ביום לעבודת היום i.e. *Si quis hodie manus ſuas conſecraverat, craſtina luce neceſſe habet, ut conſecret denuo, quanquam tota non dormiverit nocte; pernoctatione enim creduntur manus pollutæ. Conſecraverit nocte, totaque nocte iſta adoleverit adipes, neceſſe habet, die facto, conſecret denuo ad miniſterium diei.* Vide prolixius *Maimonidem* toto cap. citato. it. Cod. *Joma* c. 3. §. 4. 7. c. 4. §. 8. c. 7. §. 3. 4. 5. 6. *Gemara* fol. 29. a. b. fol. 30. ſeqq. coll. etiam fol. ult. (u) *Ægyptiorum Sacerdotes*, ut ait *Herodotus* l. 2. 37. λοῦνται δὶς τῆς ἡμέρας ἑκάστης ὕδατι ψυχρῷ, καὶ δὶς

Digitized by Google

vel inſcii ſe contaminarint (x). At hæc, de qua jam dicturi ſumus luſtratio, in ſola purificatione non acquieſcit; ſed ea jam impetrata, tranſcendit intentione ſua altius, viam apertura novo ſtatui, functioni, aut profeſſioni, unde baptizatus olim erat remotus. Quo occupato, deinceps ad eundem finem non repeti ſolet amplius.

§. 13. Proinde *Initiationis Baptiſmus* nil aliud eſt, quam luſtratio quædam ſolennis, qua decenter præparatus, tribus ordinarie adhibitis teſtibus, poſt clare editam confeſſionem, aquis decenter abluitur; ut hoc modo ab immunditie & ſordibus ſuis purgatus, membrum fiat novæ, ad quam adſpirat, ſocietatis.

§. 14.

ἑκάστης νυκτὸς *quotidie lavantur frigida, bis interdiu, ac bis noctu. Chæremon.* a Porphyrio citatus de abſtin. l. 4. τρὶς δὲ τῆς ἡμέρας ἀπελέοντο ψυχρῷ, ἀπό τε κοίτης, καὶ πρὸ ἀρίστου, καὶ πρὸς ὕπνον, *ter* inquit, *unoquoque diei ſe frigida abluunt, a lecto, ante prandium, & cum eunt dormitum.* Ex eodem emanavit ritu, quod *Plautus in Aulul.* Act. III. Sc. 6. v. 43. *Ego*, inquit, *ſi quid me vis, eo lavatum, ut ſacrificem.* Ibid. Act. IV. Sc. 2. v. 5. *nunc lavabo, ut rem divinam faciam.* Haud dubie enim ſacra violari putabant, *niſi*, ut *Alex ab Alex.* Genial. dier. l. 4. c. 17. aſſerit, *in omnibus ſacris ſocerdos, quum diis immolaret, & rem divinam faceret, prius corporis ablutione purgaretur.* Atque ea propter minus grata fore putabant, neque exaudiri, ut *Heſiod.* adſtruit, Opera & dies l. 2. circ. fin. p. m. 54.

μηδέ ποτ᾽ ἐξ ἠοῦς Διὶ λείβειν αἴθοπα οἶνον,
χερσὶν ἀνίπτοισιν, μηδ᾽ ἄλλοις ἀθανάτοισιν,
οὐ γὰρ τοίγε κλύουσιν ἀποπτύουσι δέ τ᾽ ἀράς.

i. e. ex Verſione Nic. Vallæ:

Acre Jovi vinum, ſeu diis, de mane cavendum eſt,
Illauta libare manu, tum vota precando.
In caſſum fundes, nulli exaudita Deorum.

(x) Cod. *Joma* f. 30. 2. ad l. 28. Gloſſa interior id fieri, ait, כדי לעלות על לב שאין טבילה אלא לטמאין ולשת ללבו אם יש טומאה עליו ויזכור טומאה ושכח שיש עליה ושכחה ויפריש מלבוא לעזרה היום עד שיעריב שמשו אחר הבילה ולא יעבור היום *ut in mentem veniat, nullam fieri merſionem niſi a pollutis, & ut ad animum revocet, utrum forte inhæreat ſibi*

§. 14. Hujus *Subjectum* eſt inprimis *Gentilis Judaicam amplexurus fidem.* Quo quadantenus referri poteſt *ſervitutem ſubiturus* inter Ebræos; cujus inaugurationem Maimonides aliquam Proſelytiſmi partem vocat. Præter hos luſtratione inaugurabantur *vindicandus in libertatem*, item *Sacerdotio functurus, e cœlibatu tranſiens ad conjugium, Nomine donandus*, ac *conſecrandus literis;* quin & *in Deorum evehendus numerum.* De ſingulis ordine ita diſpiciemus, ut primas concedamus Proſelytis; reliquis deinceps tactis.

§. 15. *Proſelytorum* ſolicitam curam egiſſe Deum, hinc inde Scriptura inculcat ſerio. Paria illis ſubinde attribuit cum Judæis originariis (y). Se vere paſſim illorum prohibet perſecutionem. Ne quis itaque falſo ipſorum nomen mentiatur, ſub hoc prætextu varias in ſe derivaturus immunitates, ſæpe cum maximo indigenarum damno: neve viciſſim Judæorum aliquis, ignarus quam alienigena religionem colat, divinam de illo fovendo legem transgrediatur, quidvis ſibi in gentilem licere præſumens: & ut rei ipſi externa pompa major concilietur autoritas, reverentia ſanctior: Sapiens Judæorum Antiquitas prudenti conſilio inſtituit, ne qui clanculum in viſcera Eccleſiæ ſuæ irreperent; ſed ſolenni ritu, cujus Deum ipſum faciunt autorem, reciperentur publice.

pollutio. Revocata enim in animum pollutione veteri ſibi imminente, qua exciderat; abſtrahat ſe quo minus iſto die ingrediatur in atrium, donec occubuerit ipſi ſola merſione facta, nec die iſto aliquam ſubeat functionem. (y) ἰσοτιμίαν inquit Philo l. 1. de Monarch. p. m. 631. F ἅπασιν ἐπηλύταις μεταδοὺς καὶ χαρισάμενος ὅσα καὶ τοῖς αὐτόχθοσι, παραινεῖ τοῖς εὐπατρίδαις μὴ μόνον αὐτοὺς τιμαῖς γεραίρειν, ἀλλὰ καὶ ἐξαιρέτῳ φιλίᾳ καὶ εὐνοίᾳ περιττῇ· καὶ μήποτ' εἰκότως ἀπολελοιπότες, φησὶ, πατρίδα καὶ φίλους καὶ συγγενεῖς δι' ἀρετὴν καὶ ὁσιότητα, μὴ ἀμοιρείτωσαν ἑτέρων πόλεων καὶ οἰκιῶν, καὶ φίλοι, ἀλλ' ἔστωσαν καταφυγαὶ τοῖς πρὸς εὐσέβειαν αὐτομολοῦσι· φίλτρον γὰρ ἀνυσιμώτατον καὶ δεσμὸς ἄλυτος εὐνοίας ἐρωτικῆς, ἡ τοῦ ἑνὸς θεοῦ τιμή. h. e. *Omnes æquo jure uti voluit tam advenas quam indigenas, veteres cives admonens, ut hos novos non ſolum honorent, verum etiam eximia proſequantur benevolentia. Et merito. Cum relinquerint patriam, cognatos amicosque pietatis ergo ſanctitatisque, non excludantur ab aliis civitatibus familiis, amicitiis; ſed pateant receptacula hominibus ad religionem veram transfugientibus. Nam unius Dei cultus eſt amoris mutuæque benevolentiæ vinculum inſolubile.* Vid. Plutarch. Conjug. Præcep.

§. 16. Quanquam hic tria, ſi fieri poſſit, uſurpet media, Circumciſionem, Baptiſmum & Sacrificium. Horum tamen Circumciſio in ſexu ſequiori nunquam invenit locum: Sacrificium, templo deſolato, a nemine offerri poteſt. Solus *Baptiſmus* univerſalis eſt ac perpetuus, cuilibet ſexui ac tempori conveniens (z). Hinc eum usque eo putant neceſſarium, ut ſine eo, omnibus noto vel idoneis comprobato teſtibus (a), nemini jura Proſelyti concedant; ſi vel maxime & corpore, & teſtimonio ſufficienti probatum dederit, ſe eſſe circumciſum.

§. 17.

---

p. m. 140. (z) *Maim* hilc. Iſſure Bia c. 13. §. 4. 5. 6. (Quæ iisdem fere verbis habentur in *Smag.* P. N. 116 fol. 40 cap. 2. l. 46. ſeqq.) ſuorum mentem exprimit verbis ſequentibus: לדורות כשירצה הכותי להכנס לברית ולהסתופף תחת כנפי השכינה ויקבל עליו עול תורה צריך מילה וטבילה והרצאת קרבן ואם נקבה היא טבילה וקרבן ובזמן הזה שאין שם קרבן צריך מילה וטבילה — גר שמל ולא טבל או טבל ולא מל אינו גר עד שימול ויטבול i. e. *Quandocunque Gentilis in fœdus cum Deo vult recipi, ac vel ſub extimis alarum divinæ Majeſtatis partibus deliteſcere, jugo legis in ſe recepto, opus* ad hoc *habet circumciſione, Baptiſmo, ac placatione ſacrificio facta; & ſi fæmella ſit, ſolo Baptiſmo, ac ſacrificio. Noſtro hoc tempore, quo non vigent ſacrificia, circumciſione opus habet* mas, *ac Baptiſmo. Proſelytus qui circumciſus baptizatus non fuerit, aut baptizatus, ſed non circumciſus, non eſt Proſelytus, donec circumciſus etiam baptizetur.* Celebris in hanc ſententiam circumfertur deciſio R. Johannis. Cod *Jevam.* fol 46 a. l. 26. Vid. p. b. l. 10. לעולם אין גר עד שימול ויטבול וכיון דלא טביל נכרי הוא i. e. *Nunquam in æternum reputatur quis Proſelytus, donec circumciſus etiam baptizetur: nam antequam baptizatus fuerit, æſtimatur pro alienigena.* Secundum R. Judæ opinionem l. c. p. b. l. 18 l. 12. ſeqq. עיקר טבילה *Baptiſmus* in hoc negotio eſt *pars primaria*, ac *fundamentum* totius inaugurationis (a) *Maim.* hilc. *Iſſure bia* cap. 13. §. 7. טבל בינו לבין עצמו ונתגייר בינו לבין עצמו ואפילו בפני שנים אינו גר בא ואמר נתגיירתי בבית דינו של פלוני והטבילוני אינו נאמן לבוא בקהל עד שיביא עדים i. e. *Si baptizet ſe quispiam ſeorſim, & Proſelytiſmum recipiat ſeorſim, aut duobus tantummodo præſentibus, non eſt Proſelytus. Si quis adveniens dixerit, proſelytus factus ſum per judicium hujus vel iſtius, qui curarunt me baptizari; non habetur ipſi fides, ut veniret in Eccleſiam, donec teſtes attulerit.* *Rabbenu Aſcher* ad Cod. *Jevam.* fol. 135. cap. 1. l. 16. ſeqq.

Digitized by Google

§. 17. Hinc factum eſt, ut nondum legitime baptizatus nec admiſſus fuerit, qui de ſanctis comederet (b), aut uxorem duceret Iſraelitidem (c). Quod ſi quis interea temporis, eo inſuper habito, aliquam demum duxerit, eaque ex ipſo conceperit, fœtus habetur pro ſpurio, haud ſecus ac ſi ex gentili fuiſſet genitus (d). Ex eodem quoque emanavit principio, quod clanculum

Ii 2 baptiz

והיכא דאתא נכרי ואמר כבר נתגיירתי וטבלתי בבית דין של פלוני לא מהימנינן ליה עד דמייתי סהדי דאמר רבי חייא בר אבא אמר ר׳ יוחנן הלכה בין בארץ בין בחוצה לארץ צריך להביא ראיה׳ i. e. *Siculi peregrinus venerit, dicens: jam duaum in proſelytorum numerum adſcriptus ſum, ac baptizatus coram judicio iſtius N.; non habemus ipſi fidem, donec afferat teſtes. Nam R. Chija f. Abbæ inquit, R. Johannem dixiſſe, id obſervari deciſum, ut ſive quis in eadem ſit terra ſive extra eandem, opus habeat planam afferre rationem.* Conf. omnino Gemara Babyl. *Jevam.* fol 46. b. fin. fol. 47. a. inprimis l. 14. 15. *Rab. Alphes* Part. II. fol. 15. b. Edit. Amſtel. (b) Refertur enim inter eos, qui nondum plene ſunt reconciliati. Cod. *Cerith.* c. §. 1. ר״א בן יעקב אומר גר מחוסר כפרא עד שיזרק עליו הדם i. e. *R Elieſer f. Jacobi inquit: Proſelytus integra deſtituitur expiatione, usque dum ſanguis in eum fuerit ſparſus.* Sed vero, ut *Gemara* habet l. c. fol. 9. a. l. 18. it. *Jevam.* fol. 46. b. l. 8. אין הזאה בלא טבילה *Aſperſio ſine baptiſmo non invenit locum.* (c) Id ad lit. (a) *Maimonides* expreſſerat, per *venire in Eccleſiam.* Alibi l. c. § 9. clarius loquitur, dicens: גיורת שראינוה נוהגת בדרכי ישראל תמיד כגון שתטבול לנדתה ותפרוש תרומה בעיסתה וכיוצא בזה׳ וכן גר שנוהג בדרכי ישראל שטובל לקריו ועושה כל המצוות הרי אלו בחזקת גירי צדק ואף על פי שאין שם עדים שמעידין לפני מי שנתגיירו׳ ואף על פי כן אם באו להתערב בישראל אין משיאין אותם עד׳ שיביא עדים או עד שיטבילו בפנינו הואיל והוחזקו כותים i. e. *Si quam videmus Ethnicam via Iſraëlitarum continuo inſiſtentem, cujusmodi quæ lavat ſe poſt menſtrua, & Truma ſeparat de maſſa ſua, & ſi quod huic ſimile: Item ſi qui Peregrinus Iſraelitarum legat veſtigia, lavans ſeſe ad pollutionem nocturnam, omniaque Præcepta perficiens. Hujusmodi præſumuntur Proſelyti juſtitiæ, utut nulli adſint teſtes, qui teſtatum faciant, coram quibus in numerum Proſelytorum ſint recepti. Hoc non obſtante, ſi venerint permixturi ſecum Iſraëlitis, in ipſorum connubia non conſentiunt, donec teſtes afferant, aut baptizentur nobis præſentibus, quia præſumi poſſunt Samaritæ.* Vid. etiam §. 10. & Conf. Cod. *Jevam.* fol. 45. b. l. 30. ſeqq. (d) Cod. *Jevam.* 46. a. l. 22. ſqq.

Digitized by Google

tiam (f). Sed aliorum non aſſecutus eſt aſſenſum (g); quin ex communi Doctorum conſilio, ſuffragantibus ſapientibus omnibus damnatus fuit (h), coa-

Ii 3 ctus-

לבין עצמי נאמן לפסול את עצמו ואינו נאמן לפסול את הבנים וחוזר וטובל בבית דין i. e. *Si cui matrimonio juncto Iſraëlitidi, aut proſelytiſſæ filii fuerint, qui dixerit, privatim factus ſum proſelytus; fidelis habetur, qui ſe ipſum ineptum reddat, ſed non filios. Baptizaturque denuo præſente Senatu.* Priora vide apud *Rab. Alphes* l. c. f. 16. a. l. 3. ſeqq. *R. Aſcher* l. c. f. 135. c. 1. l. 29. ſeqq. Deſumta ſunt e Cod. *Jevam.* f. 47 a. l. 20 ſqq. (f) Cod. *Jevam.* f. 46. a. l. 33. גר שמל ולא טבל ר״א אומר הרי זה גר שכן מצינו באבותינו שמלו ולא טבלו i. e. *Si quis circumciſus, non fuerit baptizatus, R. Elieſer inquit, en talis eſt Proſelytus: ita enim deprehendimus in Patribus noſtris, quod circumciſi fuerint, & non baptizati.* Conf. ad §. 20. lit. u). (g) Vid. §. ſeqq. (h) *Jevam.* l. c. l. 35. וחכ״א טבל ולא מל מל ולא טבל אין גר עד שימול ויטבול ור׳ יהושע נמי נילף מאבות ור״א נמי נילף מאימהות וכי תימא אין דנין אפשר משאי אפשר והתניא ר״א אומר מניין לפסח דורות שאין בא אלא מן החולין נאמר פסח במצרים ונאמר פסח בדורות מה פסח האמור במצרים אין בא אלא מן החולין אף פסח האמור לדורות אין בא אלא מן החולין א״ל ר׳ עקיבא וכי דנין אפשר משאי אפשר א״ל אע״פ שאי אפשר ראיה גדולה היא ונלמד הימנה i. e. *Sed Sapientes dicunt: baptizatus qui non circumciditur, circumciſus qui non baptizatur, neuter eſt Proſelytus, donec & circumcidatur & baptizetur. R. Joſua autem etiam a Patribus diſcere debebat, & R. Elieſer a Matribus. Quod ſi dixeris non deſumunt rationem poſſibilis ab impoſſibili*, & conſequenter non opus ut R. Elieſer Matrum rationem habeat, utpote in quibus circumciſio erat ἐκ τῶν ἀδυνάτων. *Nonne nota eſt doctrina hæc: R. Elieſer inquit, undenam de Paſchate perpetuo* probari poteſt, *quod non conquiratur, niſi de profanis? Reſp. Paſcha dicitur tam in Aegypto* celebrandum, *quam in quacunque generatione alio. Quæ ratio fuit Paſchatis in Aegypto celebrati? non ſumebatur niſi de profanis: ita etiam Paſchalis aliis celebrandum generationis non ſumatur niſi de profanis;* nec de decimis ſecundis, quæ in Ægypto nondum exiſtebant, ut exinde Paſcha potuerit acquiri. *Etiam dicente ipſi R. Akiva, numquid poſſibile dijudicant ex impoſſibili? reſpondit utut impoſſibile magnum pondus habeat, diſcamus tamen exinde. Rab. Alphes* l. c. fol. 15. l. 26. ſeqq. & *R. Aſcher* l. c. f. 134. c. 4. l. penult. controverſia hac recitata, ſubjiciunt: א״ר חייא בר אבא א״ר יוחנן הלכא לעולם אינו גר עד שימול ויטבול i. e. *R. Chija dixit filius Abbæ,*

ctusque tandem fateri, in iſtis Patribus Baptiſmum non minus fuiſſe adhibitum, quam Circumciſionem (i).

§. 19. E contrario plures omnino fuere, qui in ſolo *Baptiſmo* omne poſuerunt momentum. R. Joſua præcedenti Doctori e diametro ſe oppoſuit, Proſelytumque pronunciavit legitimum, qui nude baptizatus fuerit, utut non circumciſus (k). Adductus ad hoc fuit fœminarum exemplo, quæ extabant tempore Patriarcharum (l). Erant hæ in fœdere cum Deo, ac ſimul ſanguine conſperſæ præſumuntur, cum totus populus iſto conſpergeretur ad montem Sinai. At nec aſperſio ex eorum hypotheſi, datur ſine præcedaneo Baptiſmo, nec circumcidendi in mulieribus locus (m). R. Juda, qui expreſſe *unicum medium ſufficere initiationi* ſtatuit (n), pro Baptiſmo ſtetiſſe vel ideo poteſt concipi, quod de circumciſione parum ſolicitus, illico fidem adhibuerit dicenti; ſe fore circumciſum, & in id modo incubuerit, ut Baptiſmo initiaretur legiti-

---

dixiſſe R. Johannem, deciſum eſſe, nunquam fore Proſelytum, donec circumcidatur & baptizetur. Idem quoque inferunt Cod. *Jevam.* f. 46. b. l. 26. ex facto R. Oſajæ, qui circumciſum detinuit, ut craſtino etiam *baptizetur.* Subjicitque *Rab. Alphes* l. c. l. antep. וכן הלכתא *ita fore deciſum,* juxta quod pronunciare debeant omnes. Vid. *Rambam* hilc. *Iſſure bia* c. 13. §. 6. *Smæg.* Negat, 116. fol. 40 c. 2. l. 4. fin. (i) Cod. *Jevam.* f. 46. b. l. 2. ſeqq. (k) Gloſſa exterior ad Cod. *Jevam.* f. 46. b. aliquoties de *R. Joſua* inculcat, דסברא ליה דטבילה בלא מילה מהניא אבל מולה בלא טבילה לא מהני *quod eam foveat ſententiam, ac ſi Baptiſmus ſolus ſine circumciſione conducat, circumciſio autem ſine Baptiſmo nil valeat quicquam.* (l) Cod. *Jevam.* fol. 46. a. l. 34. טבל ולא מל ר׳ יהושע אומר הרי זה גר שכן מצינו באימהות שטבלו ולא מלו i. e. *Si quis baptizatus fuerit, utut non circumciſus, R. Joſua inquit, en talis eſt Proſelytus: ita enim de Matribus noſtris ſtatuere fas eſt, ſolum baptizatas eas fuiſſe, non circumciſas.* דאם לא טבלי במה נכנסו תחת כנפו השכינה *nam,* quæ Gloſſæ inter. verba ſunt, *ſi baptizatæ non fuiſſent, quo quæſo! medio fuiſſent ingreſſæ ſub alas Majeſtatis divinæ?* cum circumciſio in illis non invenerit locum. quæ ex Gemara ſunt deſumta l. c. p. b. l. 8. 9. (m) *Jevam.* fol. 46. b. l. 7. מהכא ויקח משה את הדם ויזרוק על העם וגמירי דאין הזאה בלא טבילה ור׳ יהושע טבילה באמהות מנלן סברת היא דא״כ במה נכנסו תחת כנפי השכינה i. e. *Inde Baptiſmus probari poteſt, quod Moſes* Exod. XXIV, 8. *acceptum ſanguinem aſperſerit ſuper populum. Tradunt enim, Aſperſionem non fore ſine Baptiſmo. Undenam hæc R. Joſuæ opinio de Baptiſmo Matruum nobis innoteſcit? quia ſi non per eam, quo fuiſſent ingreſſæ ſub alas divinæ Gratiæ?* (n) l. c. l. 16. א״ר יהודה בחדא סגי׳ *R. Juda inquit,*

Digitized by Google

giti… e (o). Atque ab hac ſententia non eximit *Toſiphta* Codicis Jevammoth R. *Oſajam;* dum accedentem ad ſe Proſelytum, qui nullo ſtipatus teſtimonio, aſſeruerat, ſe circumciſum eſſe, ſed non baptizatum, ſine ulteriori in veritatem iſtius inquiſitione, in craſtinum, ut *baptizaretur*, remiſerit (p) Quin & tota Secta *Hilleliana*, Proſelyto quidem apella exiſtente, ſtatuit, non expectato ſanguine fœderis, ſolum ſufficere *Baptiſmum* (q). Ac ſatis audacter in Gemara

---

in uno ſufficit. (o) l. c. l. 12. 13. חרי שבא ואמר מלתי ולא טבלתי מטבילין אותו (פר״שי ואין צריך לברוק בעדים אם מילתו לשם מצות אם לא הואיל וטבל בטבילת סגי) ומה בכך דברי ר׳ יהודה i. e. *Si quis venerit, dicens, circumciſus ſum, ſed non baptizatus, curant eum baptizari* (i. e. ut Gloſſa habet, *non opus æſtimant, inquirere in teſtes, an circumciſio præceptum divinum facta ſit*, an non. *Poſteaquam baptizatus fuerit, in baptiſmo ſ… fficit*) *Et quid in hanc rem? verba Rabbi Judæ.* (p) l. c. l. 26. ſeqq. ר׳ אושיא ברבי חייא דאתא לקמיה גר שמל ולא טבל אמר ליה שהי כאן עד למחר ונטבלינך i. e. *R. Oſchaja f. R. Chijæ accedenti ſibi Proſelyto, qui circumciſus fuerat, ſed non baptizatus, dixit, expecta hic usque in craſtinum, tunc baptizari te curabimus.* Cumque inter tria, quæ ex hac actione elicienda exiſtimabant, etiam inferrent, *non fore Proſelytum, donec circumciſus, baptizaretur;* ad iſta verba *Toſiptha* annotat: מהכא לא מצי לדקדק דלא תסגי בטבילה לחודה ולא בא לדקדק אלא דמילה בלא טבילה לא מהניא i. e. *exinde nemo accurate inferre poterit, quod ſolus Baptiſmus non ſufficiat. Nil enim amplius exinde …robare ſatagit, quam circumciſionem non valere ſine Baptiſmo.* (q) Cod. *Schabb.* fol 135. a. l. 8. ſeqq. א״ר שמעון בן אלעזר לא נחלקו ב״ש וב״ה על נולד כשהוא מהול שצריך להטיף ממנו דם ברית מפני שערלה כבושה היא על מה נחלקו על גר שנתגייר כשהוא מהול שב״ש אומר צריך להטיף ממנו דם ברית וב״ה אומר אין צריך להטיף ממנו דם ברית i. e. *R. Simeon f. Eleaſar inquit, non diſſentiunt inter ſe Schola Schammæana & Hilleliana de eo qui Apella genitus eſt, opus fore elicere ex iſto ſanguinem fœderis; quia …aputium forte depreſſum eſt adhærens carni. De quo igitur diſſentiunt? De Proſelyto qui recipi vult in gremium Eccleſiæ, glande denudatus. De hoc Schola Schammæana aſſerit, ſanguinem fœderis eſſe eliciendum; Sectatores vero Hillelis aſſeverant, non opus eſſe, deſtilletur ex eo ſanguis fœderis.* Conf. *Rabbenu Tam* ad l. c. Gloſſa exterior ad *Jevam.* f. 46.

Digitized by Google

mata aſſerunt, neminem in hoc mundo litem movere ei, qui pro ſolo *Baptiſmo* pronunciarit, quod abſque Circumciſione valeat (r).

§. 20. Neque id injuria. Nullum quippe dubium, quin intra tres iſtos menſes, qui effluxiſſe dicuntur (s) ab exitu ex Ægypto ad promulgationem legis, non neglecto ſeptiduo quo in ſervitute adhuc commorantes circumcidi non poterant legitime (t), plures nati fuerint *Maſculi*. Tanta hominum copia erat, quæ non permittit ſentire aliter. Deficientibus aliis novi quotidie ſuccedunt, natura operatrice nunquam deficiente. *Hi omnes*, præſuppoſita Judæorum, de initiamento Baptiſmi ad montem Sinai facto, ſententia, *abſque circumciſione in fœdus cum Deo introierunt, ſolo uſi Baptiſmo.* Ponamus in Ægypto genitos omnes ſeptiduum ſuperantes circumciſos fuiſſe (u). At nemo iſtorum ab eo die, quo ex Ægypto egreſſi fuerant, quamdiu forent in itinere ſuſtulit præputium, donec ad collem Araloth circumciderentur a Joſua omnes (x). Parvulos autem a ſolenni illo Baptiſmo eximendos haud fuiſſe, & generalis *populi* mentio comprobat, qui conſecrandus jubetur (y), & conſtans Judæorum traditio (z). Nec ſcrupulum figere poteſt, quod hodienum quilibet parentum pro ſe baptizetur omnibusque poſteris (a). Siquidem id de ea ſaltem prole valet, quæ in lucem editur poſt initiationem, in parentibus ſuis adhuc exiſtens ſimul cum ipſis conſecrata.* Fieri quoque potuit, ut iſtiusmodi parvulus parentibus fuerit orbatus: qui aut in fœdere cum Deo non fuit, aut, ſi receptis acquieſcimus mediis, initiamento uſus eſt *Baptiſmo.*

§. 21.

b. l. 21. *Rabbenu Aſcher* ad l. c. fol. 135. c. 1. l. 2. ſeqq. (r) Cod. *Jevam.* fol. 46. b. l. 1. בטבל ולא מל כולי עלמא לא פליגי דמהני כי פליגי במל ולא טבל i. e. *de baptizato, qui circumciſus non eſt, totus mundus non diſſentit, quod conducat; ſed diſſentiunt tantum de circumciſo, qui non eſt baptizatus.* Vid. *Toſiptha* ad l. 8. (s) Exod. XIX, 1. Conf. *Aben Eſra* ad l. c. it. Cod. *Taanith.* fol. 28. b. l. 24. 25. ubi lex promulgata dicitur die menſis tertii ſexto. (t) Gen. XVII, 12. (u) Ita *Rambam* l. c. §. 2. it. *R. Moſes de Kozi* Præc. Neg. 116. f. 40. col. 2. l. 41. ſeqq. (e Cod. *Kerith* f. 9. a. cujus Conf. Gloſſæ) מילה היתה במצרים שנאמר וכל ערל לא יאכל בו ומל אותם משה רבינו שכולם בטל ברית מילה במצרים הוץ משבט לוי ועליהם נאמר, ובריתך ינצורו׃ i. e. *Circumciſio in Ægypto extitit. ſicut dicitur* Exod. XII, 48 *nullus præputiatus de iſto comedat. Itaque circumcidit eos Moſes Doctor noſter. Omnes enim in Ægypto abrogarunt fœdus circumciſionis, excepta tribu Levi, qua de dicitur* Deut. XXXIII, 9. *& fœdus tuum obſervabunt* (x) Joſ. V, 5. (y) Exod. XIX, v. 20. (z) Vid. ad § 24. verba *Rabbenu Aſcher* ad lit. o) p. 260. (a) Vid. § 24.
* Vid. *Toſiphta* ad *Jevam.* f. 78. a. l. 41. Cod. *Temuroth* c. 6. circa fin. f. 130. b.

Digitized by Google

§. 21. Plures præterea Gentes erant, qui circumciſionis morem obſervabant præter Iſraëlitas. Philo (b) præſertim Ægyptios laudibus extollit, reverenter de hoc ritu ſentientes. Herodotus (c) *Colchos* enumerat, *Ægyptios*, atque *Æthiopes* omnium primos: a quibus didicer int *Phœnices*, *Syri* ac *Macrones*. Diodorus Siculus (d) nominat *Troglodytas*, quos Joſephus (e) exiſtimat e Ketura Abrahami genitos. Epiphanius (f) Judæis annumerat Ægyptios, *Seracenos* ſive *Iſmaëlitas* (quos Joſephus (g) & paſſim Talmudiſtæ vocant *Arabes*,) item *Samaritanos*, *Idumæos* atque *Homeritas*. His pronum fuiſſet, Judæis glande detecta imponere, ni aliquid acceſſiſſet amplius ac evidentius, quo mediante reciperentur in Eccleſiam.

(b) de *Circumciſ.* p. m. 625. Λ. πρᾶγμα σπȣδαζόμενον ȣ̓ μετρίως καὶ παρ' ἑτέροις ἔθνεσι, καὶ μάλιϛα τῷ αἰγυπτιακῷ. ὃ καὶ πολυανθρωπόταλον καὶ πολυσοφώτατον ἔιναι δοκεῖ. i. e. *Res non mediocri bonore babita etiam apud gentes alias, præſertim Ægyptiam, bominum tam frequentia quam ſapientia præcellentem.* (c) l. 2. c. 36. τὰ αἰδοῖα ἄλλοι μὲν ἐῶσι ὡς ἐγένοντο, πλὴν ὅσοι ἀπὸ τȣ́των ἔμαθον. Αἰγύπτιοι δὲ περιτάμνονται. *Alii virilia relinquunt qualia natura ſunt, prætereos qui ab iſtis didicerunt; Ægyptii autem circumcidunt.* c. 104. μȣ̃νοι πάντων ἀνθρώπων Κόλχοι, καὶ Αἰγύπτιοι, καὶ Αἰθίοπες περιτάμνονται ἀπ' ἀρχῆς τὰ αἰδοῖα. Φοίνικες δὲ καὶ Σύριοι οἱ ἐν τῇ παλαιςίνῃ, καὶ αὐτοὶ ὁμολογȣ̃σι παρ' Αἰγυπτίων μεμαθηκέναι. *Soli omnium bominum Colchi, & Ægyptii, & Æthiopes a principio pudenda circumcidunt: Phœnices enim & Syri in Palæſtina confitentur ipſi, ſe boc ab Ægyptiis didiciſſe. Syri autem, qui Thermodontem & Partbenium fluvium accolunt, & bis vicini Macrones, id a Colchis nuper didiciſſe dicuntur.* (d) l. 3. p. 115. D. τὰ αἰδοῖα πάντες οἱ τρωγλοδύται παραπλησίως τοῖς Αἰγυπτίοις περιτέμνονται. *Troglodita omnes genitalia circumcidunt, ritu Ægyptiorum* (e) Antiq. l. 2. c. 5. p. m. 55. C. καὶ καταλιπεῖν μὲν, ἰσμαήλῳ καὶ τοῖς ἐξ αὐτȣ̃ τὴν ἀράβων χώραν τοῖς δ' ἐκ χαιτέρας τὴν τρωγλοδύτιν. *& Ismaëli quidem ejusque poſteris reliquiſſe Arabum Regionem, Chaturæ filiis Troglotytidem.* (f) Hæreſi XXX. quæ eſt Ebionis, num. 33. p. m. 160. τί δὲ καυχᾶται ἐβίων περισομὲν, ὁπότε καὶ οἱ εἰδωλολάτραι καὶ ἱερεῖς τῶν Αἰγυπτίων περιτομεν ἔχȣσιν. ἀλλὰ καὶ οἱ Σαρακηνοὶ, οἱ καὶ ἰσμαηλῖται περιτομεν ἔχȣσι, καὶ Σαμαρεῖται, καὶ Ἰȣδαῖοι, Ἰδȣμαῖοι καὶ Ομηρῖται. *Et vero quid eſt, quod Ebion adeo de circumciſione ſua glorietur? cum & idolorum cultores, & ſacerdotes Ægyptii ſe circumcidant. Quod & Saraceni & Ismaëlitæ, ac Samaritani, Judæi, Idumæi, & Homeritæ faciunt.* (g) Antiq. l. 1. c. 13. p. m. 21. G. Ἄραβες δὲ, μετὰ ἔτος τρισκαιδέκατον ἰσμαὴλος γὰρ ὁ κτίςης αὐτῶν τȣ̃ ἔθνȣς ἐν τȣ́τῳ περιτέμνεται τῷ χρόνῳ. *Arabes vero poſt annum decimum tertium* circumciduntur: *quia Ismaël, princeps eorum generis ea ætate circumciſus eſt.* Vid.

Digitized by Google

§. 22. Imo multi ſunt, qui ſi ſine *Baptiſmo* forent, nullum prorſus externum ſymbolum haberent, quo intercedente in fœdus cum Deo reciperentur. Res nota eſt de omni fœmina (h). In qua Judæi nunquam Æthiopum approbarunt circumcidendi morem (i). Paſſim introducuntur a Talmudiſtis pueri, qui apellæ naſcuntur (k). Ac deploranda comprobat experientia, alios hominum malitia exſectos eſſe penitus (l). In his ac olim

---

Marſcham Can. Ægypt. Sec. V. p. 74. & ſec. IX. p. 175. Illuſtris *Ludolfus* Hiſtor. Æthiop. l. 3. c. 1. n. 19. ſeqq. (h) Cod. *Jevam.* f. 46. b. l. 8. 9. רי יהושע טבילה באימהות מנלן סברה הוא דא"כ במה נכנסו תחת כנפי שכינת i. e. *undenam nobis iſta, quam R. Joſua de Baptiſmo matrum fovet, ſententia probatur? Reſp. quia niſi per hunc, quonam medio ingreſſæ eſſent ſub Gratiæ divinæ alas?* (i) de quo vid. *D. Ludolfus* l. c. n. 37. qui *Judæorum fœminas de hoc more audientes ridere* ait, *tanquam ignorantes, quid puellis abſcindi poſſit.* (k) Cod. *Jevam.* cap. 8. f. 71. a. l. 27. 28. ר"א קסבר קטן כשנולד מהול אין צריך להטיף ממנו דם ברית i. e. *R. Elieſer exiſtimat, non opus eſſe, ut a puero ſine præputio genito ſtillare curent ſanguinem fœderis.* Quo cum conſentire Autorem הלכות גדולות aliosque γνωμολόγȣς, tradit *R. Moſes de Kozi*, hilc. *Iſſure bia* f. 40. c. 4. l. 31. ſeqq. פסק ב"הג דקטן שנולד משהוא מהול אינו צריך להטיף ממנו דם ברית, וסובר כמו האמוראים שאומר כן בפרק רבי אליעזר דמילה h. e. cap. 19. Cod. *Schabbath* f. 135. a. ubi l. 8. dicitur: וב"ה אומרים אינו צריך i. e. *Sectæ Hillelianæ addicti exiſtimant, non opus eſſe* ex iſtiusmodi puero extrahatur ſanguis fœderis. Vid. *Toſiphta* ad l. h. item Cod. *Jevam.* f. 72. a. (l) *Rabbenu Aſcher* ad *Jevam.* fol. 135. cap. 1. l. 6. ſeqq. בריש הערל פליגי ר"א בר שמעון ורבנן בגר שנתגייר כשהוא מהול אם נמול ביום ובלילה אבל/ כולהו מודו דצריך הטפת דם ברית ויש ליתן טעם לדבריהם דנולד כשהוא מהול שלא היתה לו ערלה מעולם אין צריך אבל גר שהיתה לו ערלה ומילתו לאו בלים הוא צריר לחטיף ממנו פלחתגייר דם ברית/ ומיהו אם נכרת כל הגיד ובא בטבילה לחזרה לחתגייר נראה שאין מילתו מעכבתו ומודים חכמים דסני i. e. *In principio capitis Octavi Cod. Jevammoth* f. 71. a. *diſputant inter ſe R. Elieſer filius Simeonis, & Doctores noſtri de Proſelyto, qui in cœtum recipitur jam apella exiſtens, utrum circumcidendus ſit die aut nocte. Sed omnes fatentur, quod deſtillatio ſanguinis fœderis omnino ſit neceſſaria. Nec deeſt verbis ipſorum ratio. Qui enim apella genitus eſt, cum*

Digitized by Google

olim circumciſis *Baptiſmus* vel inaugurationem unice conficit, vel primario. Utut enim ſint, qui in circumciſis gentibus, alii etiam in appellis genitis, ſanguinem quem vocant fœderis, putant circumciſionis loco eliciendum: Deſeruntur tamen non modo a quibusdam, ſed & ipſimet, eo non obſtante, *Baptiſmus* ſummopere æſtimant neceſſarium. Omnes vero in fœmellis, & exſectis *Baptiſmum* ſolum rem omnem conficere uno fatentur ore.

§. 23. Proinde admodum diſputant (m) de muliere quadam gentili, quam ſervus R. Chijæ fil. Immi baptizari curaverat uxoris nomine, utrum reputandus ipſi ſit hic *Baptiſmus*, ut perfecta declaretur Proſelytiſſa, ejusque filia, ſi quam pareret, reddatur legitima, quæ nuberet Sacerdotibus; an vero nova inſtituenda veniat initiatio per *Baptiſmum* ſolenni modo ſuſceptum. In

præputium nunquam habuerit, nil indiget. Sed proſelytus, qui præputium habuit, quia circumciſio ejus in Gentiliſmo facta nullius eſt momenti, omnino opus habet, ſanguis fœderis ex ipſo deſtilletur. Enimvero ſi, cui virga tota exciſa eſt, ambiat Proſelytiſmum, videtur ipſius circumciſio non impedire, quo minus fiat Proſelytus: nam fatentur Sapientes quod ſolus Baptiſmus ſufficiat. Vid. *Rab. Moſes de Kozi* hilc. Iſſure bia fol. 40. c. 4 poſt. med. *Epiphanius* lib. de Menſuris & pondere num. 16. p. m. 172. *Rabbenu Jacob* in *Jore Dea* num. 268. qui eſt hilc. *Gerim.* ſuperiori Patris ſui ſententia recitata, ſubjicit: וכן כתב גאון סריס שבא להתגייר נכנס תחת כנפי השכינה באשה *Atque ita ſcripſit Gaon, ſi Eunuchus accedat, ut fieret Proſelytus, ingreditur ſub alas, Gratiæ divinæ perinde ut mulier.* (m). Cod. *Jevam.* f. 45. b. l. 25. ſeqq. עבדיה דר׳ חייא בר אמי אטבלה להההיא נכרית לשם אנתתא אמר רב יוסף יכילנא לאכשורי ובברתה i. e. *Servus R. Chijæ f. Immi baptizavit aliquam gentilem nomine Uxoris. Dixit R Joſeph, poterimus legitimam pronunciare eam ejusque filiam?* h. e. ut Gloſſa interior explicat: להיות גיורת גמורה נדה וא״ע שלא טבלה לשם גירות ואמר לקמן לעולם אין גר עד שימול ויטבול וטבילת לנדותה׳ סלקה לה לשם גירות דנכריה לא טבלה i. e. *poſſumus legitimam pronunciare eam, ut ſit proſelytiſſa perfecta, quamvis non baptizata ſit ad proſelytiſmum, dicaturque infra, nunquam proſelytus ſit, donec circumciſus baptizetur. Lavacrum quippe menſtrui reputatur ipſi loco Baptiſmi ad Proſelytiſmum. Ethnica enim non ſolet lavari ob menſtruum.* Ita pronunciant re jam confecta, in gratiam prolis, ne illegitimarum numerus creſce-

In eo quippe cardinem rei verti, non inter ſolos Judæos obtinet: Sed ejus fama dudum quoque ad ipſas emanavit gentes. Arrianus (n) diu multos Judaismum ſimulare aſſerit, quamdiu non ſunt baptizati. Quod ſi quos *Baptiſmum* recepiſſe conſtet, illis de ſincero Judaismo non amplius movendam litem: quaſi eo jam obſignatis ſigillo, quod fallere plane neſciat.

§. 24. *Subſunt* autem *Baptiſmo* huic penes Judæos omnes omnino alienigenæ, cujuscunque ſint ſexus atque ætatis (o), extra fœdus cum Deo geniti,

---

ret in infinitum. Vid. *Alphes* l. c. p. m. 15. b. l. 8. Multa in hoc caſu permittuntur, quæ re integra neutiquam conceſſa. Certe in profanis etiam merſionibus *intentio* usque eo illis erat neceſſaria, ut ea neglecta, actio ſubinde fieret irrita. Vid. Cod. *Chagiga* c. 2. §. 6. it. fol. 19. b. l. 29. ſeqq. (n) in *Epictetum* l. 2. c. 9. circ. fin. τί οὖν στωϊκὸν λέγεις σεαυτόν; τί ἐξαπατᾷς τοὺς πολλούς; τί ὑποκρίνῃ ἰουδαῖος ὢν ἕλληνας; οὐχ ὁρᾷς, πῶς ἕκαστος λέγεται ἰουδαῖος; πῶς Σύρος; πῶς Αἰγύπτιος, καὶ ὅταν τινὰ ἐπαμφοτερίζοντα ἴδωμεν, εἰώθαμεν λέγειν, οὐκ ἔστιν ἰουδαῖος, ἀλλ' ὑποκρίνεται. ὅταν δ' ἀναλάβῃ τὸ πάθος, τὸ βεβαμμένου καὶ ᾑρημένου, τότε καὶ ἔστι τῷ ὄντι, καὶ καλεῖται ἰουδαῖος. οὕτω καὶ ἡμεῖς παραβαπτισταί, λόγῳ μὲν ἰουδαῖοι, ἔργῳ δ' ἄλλο τι. *Quid igitur* (Philoſophiam nudis verbis venditantes increpat.) *appellas te Stoicum? quare decipis tam multos? quam ob cauſam Græcorum perſonam induis, cum ſis Judæus? an neſcis, quare dicatur quisque Judæus, quare item Syrus, quare Ægyptius, ut quum viderimus quempiam animo utrinque ancipiti, dicere ſolemus, Judæus non eſt, ſed ſimulat: quum autem* ſuſceperit affectum Baptizati, & inter Sectatores aſciti, *tum revera & eſt & appellatur Judæus. Ita & nos quoque* Parabaptiſtæ ſ. male initiati *ſumus, dum quisque verbotenus duntaxat Judæus eſt, revera autem aliud quiddam.* (o) De adulta quidem ætatæ res manifeſta. Sed ne Parvulos quidem eximendos eſſe, multa comprobant. *Maim.* hilc. *Iſſure bia.* c. 13. §. 7. גר קטן מטבילין אותו על דעת ב"ד שזכות היא לו *Proſelytum minorennem baptizant ad conſenſum Senatus, quod hoc ipſi proficuum.* Deſumta hæc (quæ & in *Smag.* extant p. 40. c. 3. l. 7.) e Cod. *Cethuboth* fol. 11. a. l. 4. ſeqq. אמר רב הונא גר קטן מטבילין אותו על דעת ב"ד מאי קמ"ל דזכות הוא לו וזכין לאדם שלא בפניו תנינה זכין לאדם שלא בפניו ואין חבין לאדם שלא בפנו i. e. *Rab. Hunna inquit, Proſelytum parvulum baptizant ad ſententiam Senatus. Quidnam eſt quod hoc nobis reddit probabile? quia id ipſi eſt proficuum. In rebus autem homini profuturis ejus non ſemper expectant conſenſum. Nota eſt theſis illa Miſchnica: abſolvunt hominem etiam neſcium; ſed non condemnant, niſi conſcium.* וקטן לאו בר דיעה הוא *Parvulus ſiquidem*, ut Gloſſa ait, *uſum judicii*, aut noti-

Digitized by Google

geniti, cum primum ad ipſorum accedunt religionem, totius legis in ſe recepturi jugum. Quilibet vero pro ſe atque poſteris ſuis nondum genitis ita initiatur, ut deinceps in Sanctitate editi *Baptiſmum* non recipiant amplius, parentibus poſt ſuum Baptiſmum jam factis Iſraelitis; ad quorum poſteros non ſpectat initiationis *Baptiſmus*. Imo infans a matre adhuc gentili conceptus, ſi gravida *baptizetur* proſelytiſſa facta, in lucem deinceps editus, ſub fœdere jam eſt, & ſi puer, non niſi circumciditur (p). Qui vero nati jam

 erant,

---

tiam nondum habet. *R. Aſcher* ad *Jevam.* f. 135. c. 2. l. 12. ſqq. hac recitata ſententia, ſubjicit: וכן מצינו באבותינו שנכנסו לברית והיו בהם כמה יונקי שרים׳ *atque ita invenimus de Majoribus noſtris, quod in fœdus introierint, tot inter eos infantibus, qui ubera ſugebant matrum, exiſtentibus.* Vide ſupra §. 20. In Cod. *Cetbub.* c. 1. §. 2. mentio fit הגיורת שנתגיירו פחותות מבנות ג׳ שנים ויום אחד *Proſelytiſſarum, infra tertium ætatis annum ac diem unum in gremium Eccleſiæ Judaicæ receptarum.* Ad quam theſin in Gemara f. 11. a. l. 14. ſeqq. annotatum eſt: עסקינן בגר שנתגיירו בניו ובנותיו עמו דניחא להו במאי דעביד אבוהון אמר רב יוסף הגדילו יכולין למחות (ולומר אי אפשנו לחיות גרים וחוזרין לסורן) *ſermonem in ea fore de Proſelyto, cujus filii filiæque cum ipſo ſimul amplectantur Judæorum fidem; queis conſultum ducatur, in eo acquieſcere, quod ipſorum facit parens. Quod ſi adoleverint, ex ſententia Rab Joſeph integrum ipſis, impune recedere,* ac, ut Gloſſa adjicit, *dicere, non placet nobis eſſe Proſelytos; redibimus inde, quo ſumus digreſſi* &c. *Rabbenu Jacob* in Jore Dea num. 268. p. m. 47. c. 4. l. 22. ſeqq. קטן גמור שגיירו אביו או גיירוהו בית דין יכול למחות אבל כרג כשוגדיל ואין דונו כושראל מומר אלא כגוי יכול במחות בר״א כשלא נהג מנהג יהדות משהגדיל דונו כישראל מומר׳ מנהג יהדות משהגדיל שוב אינו ואם חזר בו i. e. *Parvulus quem Parentes aut Senatus ad Proſelytiſmum adduxere, poteſt annihilare illud, factus majorennis; neque in eo obſerventur leges Iſraelitæ Apoſtatæ, ſed habetur pro Gentili perfecto. De quonam hæc dicuntur? De eo, qui majorennis factus, nunquam more Judaico ſe geſſerit: quod ſi fecerit non poteſt ulterius recedere; aut deficiens, jura incurrit Iſraelitæ apoſtatæ.* (p) Cod. *Jevam.* f. 78. a. l. 14. 41. *Maim.* hilc. *Iſſurebia* c. 13. §. 7. *R. Jacob* in *Jore Dea* num. 268. p. m. 47. l. 19. *R. Moſes de Kozi* Pr. Neg. 116. fol. 40. c. 3. l. 19. טבילה נכרית רבא אמר לשום ר״ל דא מיח מעוברת שנתגיירה בנה אין צריך טבילה גיר׳ דמלקא ליה i. e. *Rabba inquit, Si Ethnica gravida proſelytiſſa fiat, ipſa baptizata, ejus proles Baptiſmo non diget,* nimirum, ut Gloſſa adjicit, *ad Proſelytiſmum, quia in hunc finem ei imputatur ſuæ matris Baptiſmus.*

Digitized by Google

erant, non participant de fœdere, niſi media initiationis eodem modo recipiant, quo parentes.

§. 25. Venerationem Ritui conciliat Antiquitas, divinaque, quam habere creditur, *Origo*. Falluntur, qui ejus natales non ultra *Johannis præconium* extendunt. Scriptura pariter ac Joſephus de Hujus Baptiſmo loquuntur, tanquam ritu dudum in Eccleſia Judaica recepto. Utrinque magis occupatus deſcribitur in ejus abrogando abuſu (q), quam confirmanda inſtitutione. Populus accedit ad eum copioſiſſime (r), tanquam rem uſurpāturus jam diu notam. Legati Procerum Iſraelitarum miſſi ad Johannem (s), non de Baptiſmo ipſo quæſtionem movebant, tanquam ritu aliquo inuſitato; ſed de autoritate, qua inſtructus eum etiam apud eos adhiberet, qui in fœdere cum Deo erant geniti.

§. 26. Jam *Davidis tempore* immenſus Proſelytorum numerus ad Eccleſiam Judaicam acceſſiſſe perhibetur (t), Regis erga exteros motus bene-

---

f. 11. a. l. 25. ſuperioribus Gemaræ verbis annectit: והוי גר מן התורה וישראל גמור הוא ואית ליה מסך מן התורה כגון שירש את אמו וכו i.e. *ex ipſa lege reputatur Proſelytus, & eſt Iſraelita perfectus, habetque de lege opes, ut v. g. hæreditatem adeat matris &c.* (q) Matth. III, 2. 8. 11. &c. *Joſeph.* Antiq. l. 18. c. 7. m. 626. F. τῦτον κτείνει ἡρώδης ἀγαθὸν ἄνδρα, καὶ τοῖς ἰȣδαίοις κελεύοντα ἀρετὴν ἐπασκῦσιν, καὶ τὰ πρὸς ἀλλήλȣς δικαιοσύνη, καὶ πρὸς τὸν θεὸν εὐσεβείᾳ χρωμένοις, βαπτισμῷ συνιέναι. ȣ̃τω γὰρ καὶ τὴν βάπτισιν ἀποδεκτὴν αὐτῷ φανεῖσθαι, μὴ ἐπὶ τινῶν ἁμαρτάδων παραιτήσει χρωμένων, ἀλλ' ἐφ' ἁγνείᾳ τȣ̃ σώματος, ἅτε δὴ καὶ τῆς ψυχῆς δικαιοσύνῃ προσεκκεκαθαρμένης. i. e. *Hunc interfecit Herodes virum bonum, jubentemque Judæis virtutem exercentibus, ac erga ſe mutua juſtitiæ, erga Deum vero pietati ſtudentibus, Baptiſmo ſe committere. Ita enim & Baptiſmum Deo gratum futurum, ſi non ab uno tantum alterove peccato abſtineant, ſed puritatem corporis addant* demum *animis juſtitia prius optime perpurgatis.* (r) Matth. III, 5. ἐξεπορεύετο πρὸς αὐτὸν ἱεροσόλυμα καὶ πᾶσα ἡ ἰȣδαία, καὶ πᾶσα ἡ περίχωρος ἰορδάνȣ (s) Joh. I, 19. 25. (t) Cod. *Jevam.* f. 79. a. poſtquam prolixe narratum fuerat, quomodo David ad reconciliandos Gibeonitas, ſeptem viros poſteritatis regiæ ſuſpendi permiſerit, in cauſas inquirunt relictorum in ligno cadaverum, contra expreſſa Deuteron. XXI, 23. verba, h. m. א״ר יוחנן משום ר״ש בן יהוצדק מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ויתקדש שם שמים בפרהסיא שהיו עוברים ושבים אומרים מה טיבן של אלו הללו בני מלכים הם ומה עשו פשטו ידיהם בגרים גרורים אמרו אין

benevolentia. De quibus omnibus perſuaſus eſt Maimonides, (u) quod Baptiſmo uſi fuerint externo gratiæ medio. An *Salomon* & *Simſon* in convertendis uxoribus ſuis, quas non niſi Proſelytiſſas duxiſſe creduntur a Judæis, (x) aliquod externum adhibuerint elementum, & quodnam illud fuerit, non offendi ullibi ſpeciatim ad Ebræis expreſſum. Qui, licet in *Jethro* Baptiſmum

---

לך אומה שראויה להדבק בה כזו ומה בני מלכים כך בני
הדיוטות על אחת כמה וכמה ומה גרים גרורים כך ישראל על
אחת כמה וכמה מיד נתוספו על ישראל מאה וחמשים אלף i. e. *Reſpondet R. Johannes nomine R. Simeonis f. Jozadaki: bene ſe res habet, una de lege litera eradicata, ſi exinde ſanctificetur nomen cælorum publice. Tranſeuntes quippe dicebant, quanti æſtimantur illi! hi certe Regum filii ſunt, & quid mali commiſſum? extenderunt manus ſuas adverſus Proſelytos ſuapte opera attractos. Inferebant, nullam eſſe gentem huic ſimilem, quæ æque digna ſit, ut ei quis adhæreat. Nam ſi hæc in Regem filiis, quanto magis in privatorum! Et ſi tanti æſtimantur Proſelyti ſua ſponte tracti, quanto majoris Iſraelitæ. Illico acceſſerunt Iſraelitis certum ac quinquaginta millia.* Conf. Gloſſa exterior ad tit. cit. f. 24. b. & Vid. 1. Reg. V, 29. c. IX, 22. 2 Chr. II, 17. (u) hilc. *Iſſure bia* c. 13. §. 15. הרין גרים
הרבה מתגיירים בימי דויד ושלמה בפני הדיוטות והיו בית דין
הגדול חוששין להם לא דחוין אותן אחר שטבלו וכו׳ i. e. *Proſelyti plurimi facti ſunt in diebus Davidis & Salomonis coram privatis, de quibus ſoliciti admodum fuere viri Synedrii Magni; non repulere eos, poſteaquam baptizati fuerant &c.* (x) idem *Maim.* l. c. §. 14. ſeqq. אל יעלה
על דעתך ששמשון המושיע את ישראל או שלמה מלך ישראל
שנקרא ידיד ה׳ נשאו נשים נכריות בגיותן אלא סוד הדבר כך
הוא־כל החוזר מן הגותים בשביל דבר מהבלי העולם אינו מגירי
הצדק־ולפי שגייר שלמה נשים ונשאן וכן שמשון גייר ונשא
והדבר ידוע שלא חזרו אלו אלא בשביל דבר ולא על פי ב״ד
גיירום חשבן הכתוב כאלו הן כותיות ובאסורן עומדין i. e. *Ne tibi in mentem veniat, ac ſi Simſon Redemtor Iſraelis aut Salamon Rex Iſrael, quem Scriptura dilectum Dei vocat, uxores duxerint alienigenas in Ethniciſmo ſuo ſubſiſtentes, Sed rei myſterium ita ſe habet: quicunque Gentilium convertit ſe ob rem aliquam e vanitatibus mundanis, non eſt e numero Proſelytorum juſtitiæ. Cum itaque Salomo converteret mulieres*

Digitized by Google

ptiſmum applicatum aſſerant (y); ſui tamen aſſerti nullum e Scriptura norunt producere fundamentum. De Proſelytis *Abrahami* ac *Saræ* opera converſis (z), uti res ipſa eſt incerta: Ita multo incertius medium, quod in recipiendis illis fuerit adhibitum.

§. 27. Id vero nullum prorſus meretur aſſenſum, quod *filiam Pharaonis* ad rivum deſcendentem lotum, Rabbi Johannes ſtatuat, eo ipſo baptizatam fuiſſe ad Proſelytiſmum (a). Talis tunc erat Judæorum ſtatus, qui non facile aliquem, nedum Majeſtatis ſobolem in ſui traheret aſſenſum. Nulli eam comitati leguntur Ebræi, religionis fundamenta inſtillantes, ejusque

---

easque duceret uxores, ſimiliterque Simſon ducendam converteret; ac res nota eſſet, nullam iſtarum acceſſiſſe, niſi propter rem aliquam mundanam. *Præterea quoque nec Senatum de illis convertendis conſuluiſſent: reputavit eas Scriptura, ac ſi adhuc gentiles forent, probibitæ quæ nubant Israelitis.* (y) in *Zennorenna* fol. 83. c. 1. cit. *D. Pfeiff.* Antiq. Dec. 1. Poſ. 1. §. 5. (z) In *Bereſchith Rabba* fol. 24. cap. 3. l. 5. ſeqq. ad verba Gen. XII, 5. *& animam iſtam, quam fecerant in Haran*, annotant: א״ר אלעזר בר זימרא אם סתכנסין כל באי העולם לבראת אפילו יתוש אחד אינן יכולין לזרוק בו נשמה את אמ׳ ואת הנפש אשר עשו אלא אלו הגרים שגיירו ואם כן שגיירו למה אמר עשו אלא ללמדך שכל סי שחוא מקרב את הנכרי ומגיירו כאילו בראו ויאסר אשר עשה למה נאמר אשר עשו א״ר חונא אברהם היה מגייר את האנשים ושרה מגיירת את הנים, i. e. *Elieſer fil. Simræ dixit, ſi vel maxime omnes mundi incolæ congregarentur, ut crearent etiam muſcam unicam, non poſſent animam ei infundere, & hic dictum eſt: animam quam fecerunt. Enimvero intelliguntur hic Proſelyti, quos converterant. Quod ſi* ſaltem *converterunt* eos, *quare dicitur fecerunt? ut te erudiat, omnem qui admovet alienigenam, eumque ad fidem convertit, perinde ſe habere, ac ſi eum creaſſet. Dicendum vero fuiſſet, quam fecit: quare autem dicitur* in plurali *quam fecerunt? reſpondit R. Hunna, Abraham convertit maſculos, Sara autem fœmellas.* (a) Cod. *Sota* fol. 12. b. l. 1. *Megilla* fol. 13. a. l. 11. ותרר בת פרעה לרחוץ על חיאור וא״ר יוחנן שירדה לרחוץ מגילולי בית אביה i. e. *quando* Exod. II, 5. *filia Pharaonis deſcendiſſe* dicitur, *ut lavaret ad rivum, R. Johannes inquit, deſcendiſſe eam, ut ſe ablueret ab idololatrico cultu domus patris ſui.* Gloſſa annotat לרחוץ לטבול לשון גירות *lavare*

Digitized by Google

que audientes confeſſionem (b). Ipſam quoque avitæ deinceps inhæſiſſe religioni, non modo ſilentium Scripturæ contrarium aſſerentis adſtruit; ſed & Moſis educatio. Quippe quem in Ægyptiorum ſapientia educari curavit (c), non Ebræorum: rationem ſecutura procul dubio contrariam, ſi ſemel imbuta fuiſſet fide Judaica. Ad *Ægyptios* ipſos cum nonnemine (d) ejus Originem derivare velle, non ſatis tutum judico. Dubium adhuc, an nudam religionem amplexuros æque illi lavacro initiarint, ac eos, qui ſacris erant defuncturi. Recentius inſuper eſt Apuleji exemplum (e), quam ut veram nobis viam monſtret. Præterea vehementer ambigo, an non magis dicendum, Ægyptios ab Abrahamo, Jacobo, Joſepho, aliisque Judæis accepiſſe, * ſi quem rituum communium uſum habuerint; quam hos ab illis.

§. 28. Neque etiam veſtigia legerem iſtorum (f), qui aſſerunt, a Judæis *Baptiſmum* circumciſioni fuiſſe ſuperadditum, *ob odium Samaritanorum*, a quibus & ipſis circumciſis hoc modo different. Recentius eſt odium (g), quo erga hanc gentem flagrabant, quam ut in ejus initiis figamus pedem. Baptiſmi uſus inter Judæos obtinuit, antequam vel nomen Cutthæorum, quos Samaritanos vocant, illis innoteſceret (h). Adhæc ſi Ebræorum hypotheſi paulo poſt tradendæ inſiſtas, Samaritani non minus ac alii vel Judæi vel proſelyti, primum in fœdus cum Deo recepti fuerunt mediante baptiſmo: a quibus proinde Judæi originarii, & ipſi non niſi in Majoribus ſuis, primum fœdus cum Deo ineuntibus, baptizati, hoc modo nil differrent quicquam.

§. 29. Si certum foret, *Jacobum Patriarcham* captas a filiis Mulieres Sichemitidas ſecum retinuiſſe, in familiam ſuam ac religionem cooptatas: non careret probabilitate, ab eo derivare hunc, quem deſcribimus, Baptiſmum. Idola enim exterminaturus, quæ intra eas, ſimul jubet ut *mundentur* (i). Aben Eſræ ac Abarbanelis interpretatio, qui *lotionem corporis* hac voce intelligunt (k), textui valde congrua eſt, ac plurimorum obtinuit aſſenſum. Verum nullibi traditur, illas a Jacobo fuiſſe converſas. Odium a quo erga maritorum occiſores fervebant, altius erat infixum, quam ut

L l intra

idem eſſe ac Baptizari, quo ſenſu ſumitur in Proſelytiſmo. (b) Vide infra §. 38. (c) Act. VII, 22. ἐπαιδεύθη Μωσῆς πάσῃ σοφίᾳ Αἰγυπτίων, (d) *Marsham.* Can. Ægypt. Sec. IX. p. m. 200. (e) Vid. infra. * Vid. *Joſeph.* Antiq. l. 1. c. 9. p. m. 17. Conf. *Pridieux* de Sap. Ægypt. (f) *Schik.* de Jur. Reg. c. V. theor. 17. p. m. 329. *Mayer.* Phil. S. P. 1. p. 91. (g) Vid. Esdr. IV, 1. ſeqq. 2. Reg. XVII, 24. ſeqq. (h) Vid. §. 26. lit. u) §. 30. (i) Gen. XXXV, 2. (k) ille ורחצו גופכם hic f. 99. c. 3. l. 17. שירחצו הגוף i. e. *ut lavent corpus:*

intra tantillum temporis ſpatium ex ipſarum deleretur animis: facinus vero a filiis Jacobi commiſſum, atrocius, quam ut amorem ingeneraret illis erga religionem iſtorum, qui fidem ſervarant peſſime. Profligata ſectariorum vita ab optima etiam religione animos avertit ambientium. Adhæc brevior erat mora, qua intra domeſticos Jacobi fuerant verſatæ, quam ut intra illam de capitibus fidei ſufficienter potuerint erudiri, tantoque digne præparari negotio. Præterea non ſolos hoſpites alloquitur, ſed domeſticos omnes (l), qui hac initiatione non indigebant. Finis quoque luſtrationis iſtius expreſſus eſt alius. Votiva facturus erat ſacrificia (m), non homines novo initiaturus cultui. Etiam ibi luſtrationem viguiſſe, notum eſt. Nec quicquam in hanc rem faciet exterminatio Deorum alienigenæ. Ex Syria enim Labanis Teraphim attulerat Rahel (n), e Sichemitis nuperrime opima ſpolia filii; in quibus Deorum vel imagines extitiſſe, vel alia pretioſa ad ipſorum cultum pertinentia, non improbabile (o).

§. 30. Communis inter Judæos Antiquos circumfertur ſententia, Baptiſmum ceu medium initiandi a Patriarchis ad Proſelytos derivatum (p), inde *a temporibus promulgandæ legis* in gente ſua obtinuiſſe, ab ipſo Deo inſtitutum. Hic enim publicaturus in monte Sinai legem ſuam, quæ conditiones comprehenderet, de quibus utraque pars fœdus contrahentium convenire debebat; Moſi jubet, ut deſcenderet ad populum conſecratum eos,

& lavate corpus veſtrum. (l) l. c. *& dixit Jacob ad domum ſuam, & ad omnes qui cum ipſo.* (m) l. c. v. 1. *fac ibi altare* &c. *Joſeph.* Antiq. l. 1. c. 21. p. m. 34. Deus Jacobo per viſum bono animo eſſe juſſo, imperat, ἁγνίσαντι δὲ τὰς σκηνὰς, θυσίας ἐπιτελεῖν ἃς τὸ πρῶτον ἀπιὼν εἰς τὴν μεσοποταμίαν, ἐπὶ τῇ ὄψει τοῦ ὀνείρου ηὔξατο, *luſtrare tentoria, ſacrificiumque, quod olim poſt ſomnium illud in profectione Meſopotamena voverat, perſolvere.* (n) Joſeph. l. c. pergit: ἁγνίζων τοὺς ἑπομένους, ἐπιτυγχάνει τοῖς λαβάνου θεοῖς. οὐ γὰρ ἠπίστατο ὑπὸ τῆς ῥαχὴλ κλαπέντας. καὶ αὐτοὺς ἔκρυψεν. *Dum luſtrat, incidit in Labani Deos: neſciverat enim, Rachelem eos furatam. quos abſcondidit* &c. (o) *Abarb.* l. c. l. 15. ſeqq. הסירו את אלהי הנכר כלומר אני ידעתי כי יש בידכם כלי עכ"ום הרבה ממה שלקחתם בעיר הזאת הסירו אותם מכם כי הם תשמישי עכ"ום ואינם ראוים למקום קדוש i. e. *removete Deos alienigenæ, q. d. novi intra vos eſſe vaſa idololatrica plurima de eo, quod ſurripuiſtis in hac urbe. Removete ea ex vobis; ſunt enim idolorum Utenſilia, neutiquam apta ſancto illi,* quem petimus, *loco.* (p) ad verba Num. XV, 15. *Uti vos, ita quoque peregrinus ſit,* in Cod. *Cerith.* c. 2. f. 9. a. l. 7. *ſeqq.* Talmudiſtæ annotant:

Digitized by Google

eos, lavaturos veſtes (q). Quod non modo ad tenorem præſcriptum ſancte exſecutus legitur (r); ſed & poſt legem jam promulgatam, mactati ſacrificii ſanguine totum conſperſiſſe populum (s). Cum itaque Judæis nulla ſtatuatur aſperſio ſine prævio baptiſmo, nec veſtium injungi dicatur lotio, ubi non ſimul totius corporis indigitetur merſio. *Exinde Baptiſmum rite inſtitutum & celebratum autumant* (t). Sed nec immerito quis urgeat injunctam *conſecrationem*. Hæc enim immerſione fieri usque eo conſuevit, ut Talmudiſtis *conſecratio manuum pedumque* in templo frequens, nil deno-

 tet

לכם היקשתיו ולא לדבר אחר לקרבנותיכם ר׳ אומר בכם כאבותיכם מה אבותיכם לא נכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דם אף הם לא יכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרעאת דמים׃ i. e. *Vobis aſſimilavi eum, non rei alii, Veſtris ſacrificiis. Rab inquit: ſicut Vos i. e. Patres veſtri, quomodo vero Patres veſtri? non introierunt in fœdus, niſi per circumciſionem, Baptiſmum, & aſperſionem ſanguinis. Ita nec illi recipientur in fœdus, niſi per circumciſionem, Baptiſmum, ac ſanguinis aſperſionem.* (q) Exod. XIX, 10. (r) l. c. v. 14. *& deſcendit Moſes de monte ad populum, & conſecravit populum illum, qui laverunt veſtes.* (s) Exod. XXIV, 8. *& accepit Moſes ſanguinem iſtum, & aſperſit ſuper populum & dixit, ecce ſanguis fœderis, quod pepegit Deus vobiscum ad omnia verba illa.* (t) Cod. *Jevam.* fol. 46. b. l. 1. ſeq. בטבל ולא מל כולי עלמא לא פליגי דמהני כי פליגי במל ולא מבל ר"א יליף מאבות ורבי יהושע באבות נמי טבילה הוה מנא ליה אילימא מלך אל העם וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם ומת במקום שאין טעון כיבוס טעון טבילה מקום שטעון כבוס אינו רין שטעון טבילה ודילמא נקיות בעלמא אלא מהכא ויקח משה את הדם ויזרוק על העם וגמירי ראין הזאה בלא טבילה׃ i. e. *De Baptizato, qui non circumciſus, nemo in hoc mundo litem movet, quo minus ſit legitimus: ſed diſputant de circumciſo, qui non fuerit baptizatus. R. Elieſer*, ad juſtificandum eum *ad Patriarchas provocat: R. Joſua vero Baptiſmum itidem in Patriarchis extitiſſe aſſerit. Undenam id habet? an dicam* ex verbis Exod. XIX, 19. *abi ad populum hunc, conſecraturus eos hodie & in craſtinum, & lavent veſtes ſuas, quid enim? an quo loco nulla jubetur veſtium lotio, Baptiſmum neceſſarium diceres, (quemadmodum,* verba ſunt Gloſſæ

tet aliud, quam ipſorum tinctionem (u). Quam ego magis hoc loco concipere fas eſt, quo manifeſtus cum *veſtium lotione* conjungitur, parum procul dubio effectura, polluto corpore. Quin & fuga conſuetudinis conjugalis

---

interioris, *qui communem paſſus noctis pollutionem, jubetur* Lev. XV, 16. *aquis lavare, immundus ad veſperam usque, veſtium lotione omiſſa*) & *non æquum foret, ut ibi* baptiſmus ſeu *corporis immerſio adhiberetur, ubi lotionis veſtium expreſſa ſit mentio? Quod ſi quis dixerit, civilem hic intelligi munditiem,* qua nitidis & puris compareant veſtibus coram divina Majeſtate. Conf. Joſ. Ant. 3. 4. p. 77. *F. tunc R. Joſua ſententia fundari poterit* verbis Exod. XXIV, 8. & *accepit Moſes ſanguinem iſtum & aſperſit ſuper populum. Cum recepta ſit doctrina, nullam fieri aſperſionem ſine Baptiſmo* præeunte Conf. *Toſiphta* l. c. pluribus. *Maim.* hilc. *Iſſure bia* c. 13. §. 3. טבילה היתה במדבר קודם מתן תורה שנאמר וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם i. e. *Baptiſmus in deſerto obtinuit ante promulgationem legis, ſicut dicitur: & conſecra eos hodie ac cras, & lavent veſtes ſuas.* Quomodo enim ſub *veſtium lotione* imperata, ſimul comprehendi exiſtimet *corporis* ablutionem, ſequens ejus Canon indicat, qui extat Hilc. *Mikvaoth* c. 1. §. 2. כל מקום שנאמר בתורה רחיצת בשר וכיבוס בגדים מן הטומאה אינו אלא טבילת כל הגוף *ubicunque in lege jubetur abſterſio carnis, & lotio veſtium ob immunditiem, nil intelligitur aliud quam corporis totius immerſio.* Vid. *R. Moſes Mikkozi* Pr. Neg num. 115. p. m. 40. c. 2. l. 13. fin. *Bechai* Com. in legem fol. 87. c. 2. מכבוס הבגדים למדנו טבילת הגוף וכן דרשו ר"זל במכילתא אין לך כבוס בגדים שלאיהא טעון טבילה i. e. *lotione veſtium diſcimus baptiſmum corporis. Et ſic expoſuerunt Doctores noſtri p. m. in Mechilta, numquam lotio veſtium tibi injungitur, quin obligatio ſignificetur ad Baptiſmum.* (u) Conf. Cod. *Joma* c. 3. § 2. 3. 7. &c. *Maim.* hilc. *Biath bammikdaſch.* c. 5. § 1. מצות עשה לקדש כוהן העובד ידיו ורגליו ואחר כך יעבוד שנאמר ורחצו אהרון ובניו ממנו את ידיהם ואת רגליהם וכהן שעבד ולא קידש ידיו ורגליו שחרית חייב מיתה בידי שמים שנאמר ירחצו מים ולא ימותו i. e *Præcepto Affirmativo obligatur ſacerdos, ut miniſtraturus conſecret manus ſuas pedesque, ac tum denique fungatur officio, ſicut dicitur:* Exod. XXX, 19. & *lavent Aaron ac filii ejus de iſto manus ſuas pedesque. Quod ſi quis Sacerdos miniſtret, manibus ac pedibus ſuis mane non conſecratis,*

Digitized by Google

galis imperata ſimul nonnemini probabiliorem reddit hanc ſententiam (x). Ab iſta quippe multæ hodienum gentes purificant ſe toto corpore aquæ immerſo.

§. 31. Non eſt mei inſtituti, ſolicitius hic inquirere in primi hujus *Baptiſmi* circumſtantias; quæ parce admodum a Talmudiſtis recenſentur, in Scriptura omittuntur penitus. Copia hominum tum temporis præſentium exigit, plures qua vel ſecundum familia. vel ſecundum ſexum diſtinctos *baptizatos* ſtatuamus. Sapientia ac Omnipotentia jubentis ſuadet, ut extra dubium ponamus, etiam in deſerto & loco petroſo non defuiſſe aquas,

mortis reatum contrahit per Deum inferendæ. Quia dicitur l. c. v. 21. *lavent ſe aquis, ut ne moriantur.* Vid. de tali *conſecratione,* quam Scriptura fere *lotionem* vocat, totum cap. cit. Maimonidis. Nonnulla ad §. 12. lit. t).

(x) *Aben Eſra* Comment. ad Exod. XIX, 10. Bibl. Baſ. f. 81. b. l. r. long. וטעם וקדשתם שירחצו במים ויורה על זה וכבשו שמלותם כדרך ואם . לא יכבס ובשרו לא ירחץ על כן אמר משה אל תגשו אל אשה מעתה ויהיו קדושין ולא טמאים ומי שנגש אל אשה יתקדש כדרך והיא מתקדשת מטומאתה i. e. *ſenſus* vocis *& conſecrabis eos*, eſt, *ut lavent ſe aquis. Id quod confirmant* adjecta verba*: & lavent veſtes ſuas more* quo alias hæc duo conjunguntur Lev. XVII, 16. *& ſi non laverit, & carmen ſuam non luſtrarit. Propterea juſſit Moſes* v. 15. *ne abhinc cum uxoribus conſueſcant; quo puri ſint, nec coinquinati. Qui vero cum uxore jam conſueverit, conſecret ſe, more quo Bathſeba* 2. Sam. XI, 4 *ſe conſecraſſe dicitur, a contracta per concubitum immunditia.* Abarbanel ad l. c. f. 169. c. 3. l. 11. fin. נכלל בקדושה ההיא מה שפירש מר״עה אל תגשו אל האשה ורחיצת הגופים והרחקת התאוות הגשמיות עד וכבשו שמלותם כדי שיהיו בנקיות וטהרה ואפשר שאמר יקדשתם היום ומחר על הרחיצה שירחצו ויזכו בימים ההם כי זה יקרא קדוש כמו שאמר קידוש ידים ורגלים i. e. *in conſecratione hac comprehenditur id quod expoſuit Moſes Doctor noſter p. m.* verbis v. 15. *ne accedatis ad uxorem, item lotio corporum, & amotio corporalium concupiſcentiarum, in tantum, ut & veſtes ſuas lavent, quo in puritate appareant ac munditie. Imo nil obſtat, quo minus dixerit: & conſecrabis eos hodie ac cras, de luſtratione; ut luſtrent ſe ac purgent iſtis diebus. Hoc enim vocatur conſecratio, quemadmodum conſecratio manuum atque pedum.*

Digitized by Google

quæ tot hominum centenis millibus abunde ſuffecerint. Locus paſcuoſus, qualis hic deſcribitur (y), herba ac gramine luxurians, nunquam eſt in totali aquarum penuria. Imo vero experientia magiſtra diſcimus, nullibi majorem aquarum copiam inveniri, quam in montium abundantia; & maximos quosque fluvios, e maximis oriri montibus (z). Philoſophus exemplis id comprobavit, ex omni Orbis parte petitis (a). Quamdiu Iſraelitæ abberrarent per loca plana, ſubinde querelas ingeminabant ob defectum aquæ (b). Sed montium radicibus adhærentes, de eo nil movent amplius. Quo obſervato non opus ad nubium aquas miraculoſe demiſſas provoces, ſubnixus verbis Pauli: *Omnes per Moſen baptizati nube.*

§. 32. Sequioribus ævis, ſingulis ad hunc actum, rite diſpoſitis, a Judæis ad *Baptiſmum* adhibetur *aqua vulgaris ac uſualis*, ſive fluvialis ea ſit, ac primum a ſcaturigine emanans; ſive, deficiente iſta, in conceptaculo aliquo, arte ac opera humana facto, collecta (c). Amnes naturam habent fontium

(y) Exod. III, 1. c. XIX, 13. Joſeph. Antiq. l. 2. c. 5. p. m. 60. B. μωυσῆς χρόνῳ ὕϛερον νέμων, ἐπὶ τὸ σιναῖον καλούμενον ὄρος ἄγει τὰ ποίμνια. τοῦτο δ᾽ ἔϛιν ὑψηλότατον τῶν ταύτῃ ὀρῶν, πρὸς νομὰς ἄριϛον ἀγαθῆς φυομένης πόας &c. *Moſes aliquanto poſt egit paſtum greges in montem, qui dicitur Sina, omnium in ea regione celſiſſimum, & paſcuis valde commodum, abundabat enim herba &c.* (z) *Ariſt.* Meteorologic. l[illegible]. c. 13. Tom. 1. p. m. 767. fin. τὰ ῥεύματα τῶν ποταμῶν ἐκ τῶν ὀρῶν φαίνεται ῥέοντα· καὶ πλεῖϛοι καὶ μέγιϛοι ῥέουσιν ἐκ τῶν μεγίϛων ὀρῶν. ὁμοίως δὲ καὶ αἱ κρῆναι αἱ πλεῖϛαι ὄρεσι καὶ τόποις ὑψηλοῖς, γειτνιῶσιν. ἐν δὲ τοῖς πεδίοις, ἄνευ ποταμῶν ὀλίγαι γίγνονται πάμπαν. οἱ γὰρ ὀρεινοὶ καὶ ὑψηλοὶ τόποι, οἷον σπόγγος πυκνὸς ἐπικρεμάμενος, κατὰ μικρὰ μὲν, πολλαχῇ δὲ διαπιδῶσι καὶ συλλείβουσι τὸ ὕδωρ. *Amnium fluxus e montibus corrivari cernuntur: atque plurimi & maximi amnes e maximis defluunt montibus. Pari modo & montibus locisque excelſi vicini ſunt fontes plurimi: in planis vero latisque campis, pauci admodum ſine fluviis fiunt. Montana ſiquidem & edita loca, tanquam ſpongia quædam, locis incumbentia humilibus, pauxillatim quidem, ſed multis ex partibus effundunt ſtillantque aquam.* Vid. *Varen.* Geogr. gen. l. 1. c. 16. prop. 5. p. m. 225. ſeqq. 228. ſeqq. (a) l. c. p. 768. 769. (b) Exod. XV, 22. c. XVII, 1. Vid. Joſeph Antiq. l. 3. c. 1. (c) diverſi ſunt pollutionum gradus, (*Maim.* hic. *Mikv.* c. 10. §. 6. ſeqq. Cod. *Mikv.* c. 2. §. 2. ſive iſtarum conſideres durationem, ſive purificationem. Quoad hanc inprimis eminet *ſeminifluus mas* (de fœmella vid. R. Moſ. ad *Mikv.* c. 5. §. 5. Hilc. *Mikv.* c. 1. §. 5.), & *leproſus*; qui non purificantur, niſi ſpecie aquarum optima. Harum ſex recenſent ordines *Talmudiſtæ* in Cod. *Mikvaoth* cap. 1. Supremum omnium obtinent ſcaturientes e fontibus. Ita eſt

Google

tium (d), aptique in quibus decurrentibus lavarent, quacunque (e) polluti immunditia, non curioſe nimis ad ipſorum attendentes capacitatem. Aquæ *Siloæ* vocantur *vivæ*, ut fontium; perindeque, ut horum, Sacerdotem luſtrant comburentem vaccam rufam *. Neque pluvia ipſorum pervertit aptitudinem, utut delapſa copioſiſſime (e). Quanquam enim aqua pluvialis non aliam naturam habeat, quam conceptaculi, h. e. non purificet, niſi ſtagnans, in decurſu vero neutiquam (f): cum fluvio tamen commixta, hujus merito induit naturam, pleriſque Judæorum adſtipulantibus. Quippe

---

l. jam c. §. 8. למעלה מהם מים חיים שהן טבילה לזבין והזיה למצורעים ובשרים לקדש מהם מי חטאת *Omnium dignitate ſunt ſupremæ aquæ vivæ*, h. e. ſecundum Gloſſam R. Moſis, ſcaturientes dulces, *quæ lavacrum præbent ſeminifluo, & aſperſionem leproſo, aptæ quoque ſunt, ex quibus conſecretur aqua expiationis.* De ſingulis hiſce rite purificandis Scriptura uſurpat *aquas vivas*. Vid. Gloſſ. marg. l. c. it. cap. 5. §. 4. (d) Cod. *Mikvaoth*. c. 5. §. 5. הזוחלין כמעיין *Fluenta ſunt inſtar fontium.* Ad quæ *R. Simſon*: הזוחלין כגון נהרות שהן זוחלין כמעיין הן לטהר בכל שהוא i. e. *Fluenta cujusmodi ſunt fluvii, qui defluunt, per modum fontis ſe habent ad purificandum quantulacunque* ſint *capacitate*. *R. Maimon.* ad l. c. שהמימות הנוזלים מן המעיין בנהרות הגדולים והנחלים משפטן ומשפט המעיין אחד אמר i. e. *indicat, aquarum e fonte decurrentium in fluviis magnis ac amnibus, idem eſſe jus cum fontibus ipſis*. R. Sal. Jarchi ad Cod. *Schabb*. f. 65. *b*. l. 6. יש תורת' מעיין על נהרות המושכים i. e. *in omnibus e fonte derivatis ead. obtinet lex quæ in fontibus ipſis.* Vid. omnino Cod. *Para* cap. 8. §. 8. & 9. una cum Comment. *Maimonidis*. * Cod. *Para* c. 3. §. 2. coll. R. *Simone* ad l. c. & c. 8. §. 10. (e) Raſchi ad *Schab*. l. c. מטהרין בזוחלין שהנוטפין שבתוכן מטהרין בריבוי הזוחלין ונתבטלו הנוטפין בהן להיות זב וזבה טובלין בהן בשביל הזוחלין i. e. *Purificant ſe in torrentibus. Aqua enim pluvialis copioſæ torrentium multitudini adjecta purificat, aquis pluvialibus intra hanc quaſi abſorptis; ut etiam seminifluus vir ac fœmina idem patiens immergant ſe illis licite ob torrentem.* Vid. ad lit. h) item Cod. *Niddæ* fol. 67. a. (f) Cod. *Mikvaoth* c. 5. §. 5. הנוטפין כמקוה. *aquæ ſtillantes ſunt inſtar conceptaculi.* Ad quæ *R. Simſon*: הנוטפין כגון מי גשמים כמקוה הן לטהר באשבורן דוקא ולהצריך ארבעים סאה i. e. *aquæ ſtillantes, cujusmodi pluviales, inſtar conceptaculi ſe habent, ad purificandum præciſe in ſcrobo* ad minimum *comprehendente quadraginta Sata.* Toſiphta ad Cod. *Schabb*. f. 65. b. §. שמא habet: ואמרין דאין מקוה מטהר בזוחלין כי אם באשבורן i. e. *communis circumfertur ſententia, non purgare conceptaculum aquis decurrentibus, ſed unice in ſcrobe ſtagnantibus.* Vid. *Raſchi*

Digitized by Google

Quippe ſemper præſumitur fluvius incrementa cepiſſe e fontibus ſuis ex rupe ſe exonerantibus (g); atque adeo in quantum intumeſcat pluviis decidentibus, nil ipſius decedit aptitudini (h). Proinde & ordinarie leguntur baptizati

---

l. c. qui provocat ad antiquiſſimum librum *Torath Cohanim*, ad Levit. XI, 36. Conf. ad Cod. *Nedarim* fol. 40. a. §. אמר in *Toſiphta* ubi dicitur: אין מי גשמים הנוטפים מטהרין בזולין אלא באשבורן כלומר דנקוו וקיימי כדתניא בספרי אי מה מעין מטהר בזוחלין אף מקוה מטהר בזוחלין ת״ל אך מעין ובור מעין מטהר בז חלין ומקוה באשבורן הילכך כל היכא דאיכא למיחש שמא רבו נוטפין על הזוחלין אסורי. i. e. *aquæ imbrium deſtillantes non purificant in alveis* ſeu decurſu ſuo, *ſed in ſcrobe* unice, *h. e. in locum unum confluentes & ſubſiſtentes. Prout in Siphri docetur, quomodo ſe habet fons? purificat in decurſu. Ergone etiam conceptaculum purificabit in decurſu. Enimvero* Levit. XI, 16 *dicitur veruntamen fons & ciſterna. Fons purificat in decurſu, conceptaculum autem in ſcrobe* ſeu ſtagno. *Ergo, ubicunque licet conjicere, quod aquæ imbre deſtillantes ſuperent decurrentes* fluviales, *interdictum viget.* (g) Sententia eſt Samuelis, celebrata, Cod. *Schabb.* f. 65. b. l. 5. נהרא מכיפיה מבריך *amnis e petra ſua augetur.* Ad quod *Toſiptha*, פירש ממקומו ומסלעו סלע מתרגם כיפיה מנביעתו מיתברך ולא ממימי גשמים i. e. *e loco ſuo ac rupe ſua, quæ chaldaice Cepha dicitur. E ſcaturigine ſua incrementa capit, nec ex aquis pluvialibus.* Mox ſubjicit, ſecundum hanc ſententiam *pronunciari* in Scholis Ebræorum uſitate. Vid. eandem Cod. *Nedarim* f. 40. a. l. penult. *Biccuroth* c. 9. f. 55. b. l 7. (h) *Rabbenu Niſſim* ad Cod. *Nedarim* f. 40. a. l. 55. נהרא מכיפיה מתבריך מכיפיה מסלעו כלומר ממקורו הוא מתגדל שאע״פ שאנו רואים שכשהגשמים יורדין נהרות מתרבין ועיקר רבוי ממקורן הוא כדאמר בפ׳ סדר תעניות אין לך כל טפח וטפח יורד מלמעלה שאין התהום עולה לקראתו טפחיים ונמצא שלעולם זוחלין רבין על הנוטפין דהא לטפח של גשמים איכא טפחיים דמעיין הילכך לשמואל מותר לטבול בנהרות לעולם אפילו כשראה לעין שנתרבו הרבה מחמת המטר i. e. *Amnis e* כיפיה *h. e. petra ſua benedictionem accipit q. d. e ſcaturigine ſua eſt, quod intumeſcit. Nam utut videamus intumeſcentes fluvios imbribus decidentibus: fundamentum tamen* ac potior pars *iſtius intumeſcentiæ ab ipſorum dependet fontibus. Secundum id quod habetur in Cod. Taanith. cap.* סדר תעניות *h. e. tertio* f. 25. b. l. 26. *nunquam ſuperne aqua deſcendit ad palmam unam,*

baptizati in fluviis (i). Exempla novi Fœderis ubivis ſunt obvia (k). Hypocriſeos ab ipſis Talmudiſtis (l) inſimulantur Samuelis ſorores, quod Euphrate pluviis intumeſcente, laverint in ſcrobo ad ripam fluminis effoſſa; & alio tempore, ne detumeſcentibus aquis luto impedirentur, ſcirpeæ vel ſtoreæ (in einer Flechten) incluſæ, quæ aquam equidem transmitterent, ſed excluderent craſſiora (m). Qui in Talmude ſpeciatim excipiuntur fluvii

quin duplo majus ei obviam aſcendat ex abyſſo. Ut manifeſtum adeo ſit, quod aquæ fluviales ſemper ſuperent pluviales, reſpondentibus palmo e pluvia deſtillantium unico, duobus palmis derivatarum e fontibus. Licitum itaque eſt, juxta hoc Samuelis fundamentum, quocunque tempore baptizari in amnibus; utut oculari aſpectu cernamus, multum eos intumeſcere propter pluviam. Ad l. c. annotat *R. Aſcher* רוב גדול הנהר מן התהום *major pars intumeſcentiæ fluminum eſt ex abyſſo.* Toſiphta ad Cod. *Schabb.* f. 65. b. §. דאמר circa fin. שמואל דאמר נהרא מכיפיה מתבריך ועל זה אנו סומכין לטבול בנהרות אפילו אם גדלו מאד i. e. *Sententiæ Samuelis, qua fluvium intumeſcere aſſerit a rupe ſua, innitimur, baptizantes in aquis, utut aſſurrexerint nimium.* Vid. etiam præcedentia, queis ſingulis guttis per pluviam decidentibus binas ex abyſſo propullulantes reſpondere aſſerit. (i) Vid. ad Cod. *Biccurath* f. 55. b. l. 10. *Raſchi.* Cod. *Nidda* f. 66. b. fin. fol. 67. a. *Nedarim* f. 40. b. *Schabbath* f. 65. a. *Maim.* hilc. *Mikv.* c. 6. §. 10. (k) Matth. III, 6. Joh. I, 28. cap. III, 23. Act. VIII, 36. (l) Cod. *Schabb.* f. 65. a. l. 27. בנתיה דאבוהי שמואל רצבעונן הוו i. e. *filiæ patris Samuelis pigmentatæ erant.* Conf. *Sota* f. 22. 2. (m) ll. cc. ad lit. i). *Schabb.* l. c. l. 25. dicitur: אבוה דשמואל לא שביק להו לבנתיה דנפקי בחוטין ולא שבוק להו גניאן גבי הדדי ועביד להו מקואות בבומי ניסן ומיוצי ביומי תשרי i. e. *Pater Samuelis non permiſit filialibus ſuis* Sabbatho *in publicum prodire cum filiis, nec ut una dormirent, fecitque illis conceptacula in diebus Niſan, & paradas in diebus Tisri.* Ad quæ *R. Salomon Jarchi:* מקואות בימי ניסן של מים מכונסין או כמוך לנהר וממשיך להוכן מי הנהר וטובלות שם i. e. *conceptacula aquarum hinc inde collectarum, aut prope fluvium, in quæ amnis aquas derivabat; & lavabant ibi.* Ad verba reliqua: שטובלות בפרת ומפני הטיט שלא יהא הציצה נתנות המפץ תחת רגליהן i. e. *lavantibus illis in Euphrate, ob lutum, ne interveniat, ſubſternebant pedibus ſuis paradam.* Idem *Raſchi* ad Cod. *Nidda* f. 67. a. l. 2. בימי ניסן אינן טובלות בנהר לפי שרבו המים בימות הגשמים מגשמים שנפלו וחייש טמא שרבו נוטפין על הזוחלין i. e. *menſe Niſan non lavabant in fluvio* Euphrate, *quia ab imbribus tum ordinarie cadentibus aquæ excreſcunt nimium; ſuſpicione, ne forte pluviales aquæ ſuperent fontanas.* Conſentit huic *Rabbenu Niſſim* ad Cod. *Nedarim* f. 40. b.

vii (n), ob aquas vel lutoſas vel undicunque collectas; ad certos ſaltem & pauciſſimos purificandi actus (o) inepti pronunciantur. Qua ipſa exceptione ſatis evidenter cognoſcitur, *baptizari* alioquin in fluviis fuiſſe receptum (p). Neque mulier alia de cauſa in portu *baptizari* prohibetur

---

ante med. אבוה דשמואל עביד להו לבנתיה מקוואות ביומי ניסן שמפני שהיה חושש להפשרת שלגים לא היה מניחן לטבול בזוהלין. ומפצי ביומי תשרי בנהר היה כותבן תחת כפות רגליהן משום טיט דלא ליהוי חציצה אי נמי לצניעותא בעלמא׳ והיה מניחן לטבול בנהר משום דביומי תשרי ליכא למיחש לזוחלין i. e. *Pater Samuelis in diebus Niſan, ſollicitus de nivibus lique factis, non permiſit filiabus ſuis, ut aquis decurrentibus ſe immergerent. Et in diebus Tiſri paradas in amnem poſuit ſub plantas pedum ipſarum, propter lutum ne lotioni interveniat. Forte etiam ob verecundiam ſexui iſti familiarem. Permiſit autem, ut in fluvio ſe immergerent, eo quod menſe Tiſri non eſt, cur quis jure de aquis decurrentibus ſit ſollicitus.* Reliqua copioſiſſima vid. l. c. in ſeqq. *Gloſſa* interior ad Cod. *Biccuroth*. f. 55. b. l. 10. כשהיו טובלות בנהר ביומי תשרי היה עושה להם מחצלות של קנים שקורין קלויש ומשליכין לתוך המים ועומרות עליהן וטובלות לפי שבימי תשרי יש טיט רך בנהרות אצל שפתים וחושש שמא יעלה טיש למעלה על רגליהן ויהיה הוצץ i. e. *lavantibus illis menſe Tiſri in fluvio, paradas fecit ſcirpeas, quas Clauſtra vocant; ut illis in medias aquas injectis inſiſtentes, ſeſe immergant. Quum enim in diebus Tiſri lutum tenax ſit ad oras fluminum, ſuſpicabatur, ne aſcendat illud, ipſarum inhærens pedibus, ſuoque interventu lotionem reddat irritam.* (n) Cod. *Para* c. 8. §. 10. מי קרמיון ומי פיגה פסולין מפני שהם מי בצים מי ירדן ומי ירמוך פסולין מפני שהם מי תערובת ואלו הן מי תערובות אחד כשר ואחד פסול שנתערבו שניהן כשרין ונתערבו כשרין ר׳ יהודה פוסל׳ i. e. *aquæ* fluviorum *Karmijon & Pigæ ineptæ ſunt, quia lutoſæ. Aquæ Jordanis & Jarmochi ineptæ ſunt, quia collectæ ex variis. Iſtæ vero ſunt aquæ ex diverſis collectæ, perinde eſt ſive altera ſit legitima, & illegitima altera, ſi commiſceantur inter ſe. Utraque legitima exiſtente, ſi miſceantur invicem, ſunt legitimæ. R. Juda autem declaravit ineptas.* Sed, ut Gloſſæ annotant, non pronunciant juxta *R.* Judam. (o) Seminiflui ſcil. leproſi, ac vaccæ ruffæ. De his paſſim hoc capite. Jordanem etiam lavacro fuiſſe aptum, non modo Baptiſmus Johannis demonſtrat; ſed & Naëmanis 2. Reg. V, 10. 14. (p) Cod. *Para* cap. 8. §. 8. כל הימים מטהרין בזוחלין ופסולין לזבים

Digitized by Google

tur (q), quam, ut ne pudore ſuffuſa ob civium præſentiam, negligeret omnia rite exſequi; nequaquam vero ob aquarum ineptitudinem.

§. 33. Quod ſi vero non ſuppetat aqua fontana aut fluviatilis, in alveis decurrens; vel fluminibus, v. g. hyberno tempore gelu nimium rigentibus, aut condenſatis penitus (r): tunc confugiunt ad aquas in ſcrobe ſeu foſſa in fundum terræ excavata ſtagnantes. Sive hanc exundantia imbrium, aqua

ולמצורעים ולקדש מהם מי חטאת i. e. *Omnia maria purificant in alveis decurrentia: ſed inepta ſunt ſeminifluis, leproſis, & ad conſecrandum de illis aquas luſtrationis.* Quem effectum R. Juda l. c. ſoli Oceano denegat, reliqua maria omnia ſub lege fontium comprehendens. Conf. ad l. c. *R. Simſon* & *Maim.* Equidem de fluviis, quorum aquæ fallunt nonnunquam, dubium movetur l. c. §. 9. itemque ap. *R. Niſſim* ad Cod. *Nedarim* f. 40. b. l. 10. ſeqq. ſed non inepti judicantur, niſi cauſa aquæ deficientis ignorata; idque eo caſu, in ſolo aquarum decurſu, neutiquam iis in ſcrobem collectis. (q) *Maim.* hilc. *Mikvaoth.* cap. 1. §. 11. אשה אינה טובלת בנמל מפני שמתביישת מבני העיר ואוינה טובלת כהוגן ואם הקיף לה מפץ וכיוצא בו כדי להצניעה טובלת בנמל i. e. *mulier non baptizetur in portu, Pudor enim, quem præſentia civium elicit, impedit eam, quo minus digne ſe lavet. Quod ſi vero matta aut ſimile quod ſepimentum eam includat, ut verecundiæ ſuæ tuto poſſit conſulere, in portu licite lavat.* Deſumta ſunt e Cod. *Nidda,* f. 66. b. fin. Ubi *Gloſſa* exterior adducit *Rabbenu Tam* eandem approbantem rationem, verbis: כי בני אדם מצויין שם וביעתה וממהרת מפני שבושה מבני אדם המצויין שם *quia homines præſto ibi ſunt, unde perturbatur illa, ac properat: erubeſcit enim ob homines ibi exiſtentes.* Quam cauſam multi quoque allegant facti ſuperius memorati a patre Samuelis. l. c. paulo poſt; ופי מפצי מחצלות כמין גדר׳ בנהר לצניעות שלא יראוה עוברים ושבים *Paradæ* quas in aquas abjeciſſe dicitur, *erant inſtar ſepimenti in fluvio, ob verecundiam: ne hinc inde tranſeuntes mulierem lavantem videant.* Quibuscum conſpirat Gloſſa exter. ad Cod. *Biccuroth* f. 55. b. §. ומפצי. Atque hæc tam operoſe hic tradidi, quod videam, multos Chriſtianorum in hoc articulo non niſi *conceptaculi* meminiſſe; perſuaſos, id ſolum penes Judæos legitimum fore *Baptiſterium*, ſacro huic ritui deſtinatum. Impoſuit illis haud dubie Maimonides. Qui tamen excluſive non erat intelligendus; difficultate præter neceſſitatem illis N. T. locis conciliata, quæ in amnibus *Baptiſmum* loquuntur peractum. (r) *Rabbenu Niſſim* ad Cod. *Nedarim* f. 40. b. §. אבוה l. 4. נ״ל דבנתיה דאבוה דשמואל בסתוא לא הוו טובלות בנהר משום צנה אלא במקוואות שבבתיהן i. e. *quantum ego*

Digitized by Google

per terræ meatus ſudans, vel fluviorum exonoratio effecerit, ſive hominum induſtria. Hanc enim qui doctiſſimus *Seldenus* (s) excludat, non video: tot fere in privatis hominum ædibus exiſtentibus in hunc finem foveis, quot familiæ degunt Judaicæ. Quarum omnium excavationem ſi providæ adſcripſeris naturæ, vix etiam Judæorum quantumvis ſibi applaudentium mereberis aſſenſum. Quin potius expreſſe monent, naturæ hic ſuccurrendum; nec opus, ut totum conceptaculum per Cœlorum conſtituatur manus (t). Samuelis pater ſupra adductus fuit (u), qui ſcrobem ſuis præparaſſe dicitur domeſticis. Quales hinc inde occurrunt plures. Curioſa foveæ adaptatio non permittit, quo minus humanam concipias operam. Latitudo requiritur quaquaverſum ad minimum cubitalis, altitudo ſ. profunditas aquis repleta trium cubitorum (x): non connumerato, ut videtur, ſpatio vacuo, ad quod, corpore in aquas immiſſo, pars aliqua aſſurgit caput perfluens & brachia (y). Cana-

conjicio, filiæ patris Samuelis hyberno tempore non lavabant in fluvio, ob frigus; ſed in conceptaculis, quæ domi habebant. (s) de Jur. N. & G. lib. 2. c. 2. p. m. 141. abluendum, inquit, Proſelyti corpus omnino integrum erat, idque in confluente ſeu conceptaculo aquarum *naturali* &c. Mox: *nihil minus admittunt, quam ut* aqua hauſta, aut *conceptaculis artificioſis* recepta, quis rite omnino ſive ut Proſelytus ſive aliter mundaretur &c. Quaſi vero labrum in templo conſtitutum, unde mundabantur ſacerdotes, non fuiſſet artificioſe confectum! (t) *Maim.* hilc. *Mikv.* c. 4. §. 3. אמרו חכמים המקוה לא יהיה כולו שאוב כבור ואינו צריך להיות כולו בידי שמים כמעיין׃ אלא אם יש בו תפיסת יד אדם כשר i. e. *Sapientes dicunt, conceptaculum non ſit penitus hauſtum, inſtar ciſternæ: neque tamen opus, ut totum ſit per Cœlorum manus, fontis inſtar: ſed ſi in eo homo aliquod proprietatis jus ſibi vindicet, legitimum eſt,* (u) Vid. §. 32. ad lit. m) (x) Vid. §. 5. lit. y). (y) Cod. *Joma* f. 31. a. l. 19. ſeqq. ורחץ בשרו במים במי מקוה כל בשרו מים שכל גופו עולה בהן וכמה הן אמה על אמה ברום שלש אמה ושיערו חכמים מי מק וארבעים סאה׃ i. e. cum Lev. XVI. v. 24. 26. dicitur: *lavet aquis carnem ſuam, intellige, aquis conceptaculi; omnem carnem ſuam* i. e. *aquis, in quas totum corpus ſuum immittatur. Sed quanti hæ ſunt? cubiti quaquaverſum, in altitudine autem cubitorum trium. Sapientes æſtimarunt aquas conceptaculi quadraginta Satorum.* Eadem habentur Cod. *Peſachim* f. 109. a. l. antep. & ad §. 5. lit. x) citatis ibi p. b. §. ברום in *Toſiphta* habetur: וא׳ע דקומת אדם שלש אמות בלא הראש ולכך מצריך בכוכין ארבע אמות בשביל הראש ועובי הדפין במקוה סגי בג׳ אמות דכשטובל עולין המים למעלה וטיידי כשהכלי גבוה משלש אמות דא״לכ כש כנס

Canales aliaque media præſto ſunt, queis purgentur a luto aliisque heterogeneis, aqua aliunde exonerata *. Quin & dolium ſpacioſum terræ infoſſum, vicem Baptiſterii præbet, ſi in eo excaventur foramina (z); & mare ſulcantibus, ob denegatum terræ fundum, etiam capſa perforata in mare projecta (a).

§. 34. Extra hunc vero caſum, neceſſe erat, in fundo terræ exiſtat baptiſterium (b), quo eo ſe recipiat aqua undecunque per ſuos meatus collecta. Hinc enim eſt, ut dicatur *conceptaculum*. Ariſtoteli locus diceretur ὑποδοχὴ vel κοιλία, aqua ὕδωρ συλλεγόμενον (c). Perinde ſiquidem eſt, ſive aqua ibi comprehenſa fontana ſit (d), ſive pluvialis (e), aut maris fluctibus eo delata (f):

יפלו המים למטה ויחסר השיעור i. e. *quamvis hominis altitudo ad tres aſſurgit cubitos, non commenſurato capite, ut hinc etiam in cavernis quatuor requirantur cubiti, propter caput & denſitatem aſſerum: in conceptaculo tamen tres cubiti ſufficiunt. Quia aquæ, homine iisdem immerſo, aſſurgunt ſurſum. Dicunt vero vas altius concipiendum tribus cubitis. Quod, niſi hoc, aquæ homine ingreſſo, deciderent exundantes, deficeretque menſura determinata.* Ita *Toſiphta* ad Cod. *Joma* l. c. b. l. 9. הזקק של בית הטבילה היה גבוה יותר מג׳ אמות אע״פ שהמים עולים מעלה כשנכנס לתוכו לא היו יוצאין לחוץ וכו׳ i. e. *Locus Baptiſterii exciſus altior fuit tribus cubitis, ut, quancumvis aquæ, homine immiſſo, ſurſum aſſurgerent, non exundarent foras.* Idem conjicere licet de conceptaculis communibus: quia alia quadraginta ſatis impleta dicuntur, antequam aqua ad tertiam ipſorum foſſulam aſcenderit, Cod. *Mikvaoth* c. 2. §. 1. 4. *Maim.* hilc. *Mikv.* c. 5. §. 4. Alia vero ad memoratam aquæ quantitatem plus amplius recipiunt. *Maim.* l. c. §. 9. c. 4. 6. c. 7. §. 1. * Vid. *Maim.* hilc. *Mikv.* c. 8. §. 7. e Cod. *Mikvaoth* c. 6. §. 8. (z) *Maim* l. c. cap. 6. §. 4. הלוקח כלי גדול כגון חבית גדולה או עריבה גדולה ונקבו נקב ומטחו וקבעו בארץ ועשאהו מקוה הרי זה כשר i. e. *Si quis acceptum vas aliquod magnum, cujusmodi ſpatioſum dolium, aut labrum magnum, excavato foramine, in terram defixerit, ac fecerit ex eo conceptaculum: en illud eſt legitimum.* Mox ſubjicit foſſam in muro ac ſtructura lignea excavatam. (a) *Maim.* l. c. § 8. e Cod. *Mikv.* c. 6. § 5. השידה והתיבה שבים אין מטבילין בהן אלא אם כן היו נקובין כשפופרת הנוד ואם היה שק או קופה מטבילין בהן i. e. *in Arca & capſa in mare projectis non lavant ſe, ni perforatæ ſint inſtar fiſtulæ utris. Quod ſi ſaccus fuerit aut cupa, in illis lavant.* (b) Vid. *Maim.* ſupra §. 3. ad lit. p) it. ad §. præc. lit. y). (c) Meteorolog. l. 1. c. 13. p. m. 767. (d) Vid. Maim. hilc. *Mikv.* cap. 9. toto

lata (f): modo pura ſit, legitimam habeat copiam, ac ſtagnet ibi per meatum ſuum collecta (g), non aliunde hauſta. Pura tamdiu exiſtimatur, quam-

---

e Cod. *Mikvaoth* c. 1. toto. (e) Vid. ll. cc. §. prioribus. Inprimis th. 5. & ad eand. *R. Simſon* prolixe. c. 7. th. 1. *Maim.* §. 16. item 3. 4. §. 3. ſeqq. cap. 10. §. 5. fin. Conf. hinc inde inſerta ſupra ad §. 22. (f) vid. Cod. *Para* c. 8. §. 8. Cod. *Mikvaoth* c. 5. §. 4. 6. Cod. *Chagiga* f. 19. a. l. 3. ſeqq. Cod. *Chullin* f. 31. a. l. penult. Unde *Maim.* hilc. *Mikv.* c. 9. §. 17. 18. ſequentia: גל שנתלש מן הים ונפל על הארם או על הכלים אם יש בו ארבעים סאה הדי אלו מהורין לחולין שאין הטובל לחולין צריך כוונה ואם נתכוון והיה יושב ומצפה עד שיפול עליו הגל עלתה לו טבילה לדבר שנתכוון לו׃ אין מטבילין בגל כשהוא באויר קודם שיפול על הארץ ואעפ״ שיש בו ארבעים סאה לפי שאין מטבילין בזוחלין קל וחומר באוויר׃ היו שני ראשי הגל ניגעים בארץ מטבילין בו ואין מטבילין בכיפה שלו מפני שהוא באויר i. e. *Si quæ unda a mari avulſa in hominem cadat, aut ſuper vaſa quum quadraginta ſata contineat, munda hæc fiunt ad profana: Ad hæc enim lavans intentione non indiget. Quod ſi intenderit, ſedendo expectans, donec in ipſum fluctus incidat, imputatur ipſi* hæc *lotio, ad quamcunque rem intenderat. Non tamen in unda baptizant ſe, cum in aere exiſtit antequam in terram decidat; utut in eo ſint quadraginta ſata. Quia in decurſu non lavant, nedum in aëre. Quod ſi utraque fluctus extremitas terram attingat, inibi ſe mergitant, non vero in ejus convexitate: quia hæc exiſtit in aëre.* (g) *Maim.* l. c. §. 16. מי גשמים הבאים מן המדרון והנם נזחלין ויורדין אע״פ שיש מתחילתן ועד סופן ארבעין סאה אין מטבילין בהן כשהן נזחלין עד שיקוו וינוחו באשבורן ארבעין סאה i. e. *Dentur aquæ pluviales e declivitate proruentes, quæ decurrunt deſcendentes: quamvis a principio ad finem usque quadraginta ſata contineant; non tamen immergunt ſe illis, quamdiu decurrunt, donec confluant, atque in loco ſtagnent ſata quadraginta &c.* e Cod. *Mikvaoth* c. 5. in fine. Idem *Maim.* l. c. c. 9. §. 8. מה בין מעיין למקוה המקוה אינו מטהר אלא בארבעים סאה והמעיין מטהר בכל שהוא׃ המקוה אינו מטהר אלא באשבורן והמים הנזחלין ממנו אינן מטהרין והמעיין מטהר בזוחלין׃ המקוה לא תעלה בו טבילה לזבין והמעיין אם היו מימיו מים חיים הזב טובל בהן׃ i. e. *Quæ differentia intercedit inter fontem & conceptaculum? concepta-*

Digitized by Google

quamdiu non mutat colorem (h). Menſura ea requiritur, quæ ſufficiat toti corpori ſimul una vice immergendo: cujusmodi quadraginta ſata creditur conficere (i).

§. 35. Baptiſmus ſiquidem hic fœderalis una creditur abſtergere ſordes antiquas. Hinc eadem aqua eidem adjudicatur, quæ aliis detergendis pollu-

culum non mundat, niſi quadraginta contineat ſata: fons autem cujuscunque ſit quantitatis. Conceptaculum non mundat, niſi ſtagnans; aquæ autem exinde decurrentes non purificant: fons autem mundat aquis decurrentibus. In Conceptaculo facta immerſio non imputatur ſeminifluis; ſed ſi fontis aquæ vivæ ſint, in illis mergitat ſe ſeminifluus. Conf. ſupra §. 32. ad lit. f). (h) *Maim.* l. c. c. 10. § 1. אין המקוה נפסל לא בשינוי הטעם ולא בשינוי הריח אלא בשינוי מראה בלבד׃ וכל דבר שאין עושין בו מקוה לכתחילה פוסל את המקוה בשנוי מראה׃ כיצד היין או החלב והדם וכיוצא בהן ממי כל הפירות אינן פוסלין את המקוה בשלושת לוגין שלא אמרו אלא מים שאובין ופוסלין בשינוי מראה אפילו מקוה שיש בו מאה סאה ונפל לו לוג יין או מי פירות ושינה את מראיו פסול i. e. *Conceptaculum non redditur ineptum, guſtu mutato, aut odoratu; ſed ſolo aſpectu. Et omne id, unde non primum conficiunt conceptaculum, hoc reddit ineptum, ſimul ac colorem variat. Qua ratione? vinum, lac, ſanguis, aut ſi quod his ſimile de omnis generis ſucco fructuum, non ineptum reddunt conceptaculum, infuſa quantitate trium logorum; quod non niſi de aquis hauſtis obtinet. Polluunt vero aſpectu variato, etiam ſi in conceptaculum centum ſatorum non niſi logus vini aut ſucci fructuum inciderit, fit, aſpectu mutato, ineptum.* (i) *Maim.* l. c. c. 4. §. 1. דין תורה שכל מים מכונסין טובלין בהן שנ׳ מקוה מים מכל מקום והוא שיהיה בהן כדי להעלות בהן כדי טבילה לכל גוף האדם בבת אחת׃ שיעור חכמים אמה על אמה ברום שלוש אמות ושיעור זה הוא מחזיק ארבעים סאה מים׃ i. e. *In lege fundatur hoc jus, quod in omnibus aquis hinc inde confluentibus ſe immergitent. quia dicitur* Lev. XI, 15. *confluxus aquarum, undecunque tandem venerint: modo tantum contineant aquarum, quantum ſufficit toti corpori humano una vice immergendo.* Minimam *ejus menſuram Sapientes conſtituerunt longitudine ac latitudine cubitalem, profunditate autem tricubitalem. Cujusmodi menſura ſata conti-*

pollutionibus (k). Ubi quo puriores ſunt aquæ, magisque pellucidæ, eo ad lavacrum exiſtunt aptiores (l). Aliunde autem hauſtæ licet fontanæ ſint (m), vel infra legitimam menſuram 40. Satorum collectæ & hauſtis ad tres logos auctæ (n), aut jam coinquinatæ (o), ad hunc finem prorſus exiſti-

---

net quadraginta. Vid. ſupra ad §. 5. lit. x). §. 33. lit. u). (k) Cod. *Jevam.* f. 47. b. l. 10. המקים שנרה מובלת שם גר ועבר משוחרר טובלין i. e. *Ubicunque menſtruata ſe lavare poteſt, ibi etiam Proſelytum, ſervum, ac libertum baptizant.* (l) Vid. Cod. *Mikvaoth* cap. 1. tot. *Maim.* hilc. *Mikv.* c. 9. §. 1. ſeqq. (m) *Maim.* l. c. c. 4. *§.* 2. מרברי סופרים שהמים השאובין פסולין לטבילה i. e. *e verbis ſcribarum conſtat, aquas aliunde hauſtas ineptas eſſe ad baptiſmum.* Vid. Cod. *Mikv.* c. 2. § 3. ſeqq. (n) *Maim.* prioribus ſubjicit: ולא עוד אלא מקוה מים שאינן שאובין שנפל לתוכן שלשת לוגין מים שאובין פסלו את הכלי i. e. *neque id modo; ſed ſi in conceptaculum* ſeu ſtagnum *aquarum minime hauſtarum tres incidant logi aquarum hauſtarum, totum redunt ineptum.* Idem c. 4. *§.* 8. אין המים השאובין פוסלין את המקוה בשלשת לוגין עד שיפלו לתוך המקוה מן הכלי אבל אם נגררו המים השאובין חוץ למקוה ונמשכו וירדו למקוה אינן פוסלין את המקוה עד שיהיו מחצה למחצה אבל אם היה רוב מן הכשרים הרי המקוה כשר i. e. *aquæ hauſtæ non corrumpunt conceptaculum tribus logis, niſi in medium ejus incidant e vaſe aliquo. Verum ſi deriventur aquæ hauſtæ extra conceptaculum, & trahantur ut decidant in illud, non ineptum reddunt conceptaculum, niſi ejus conficiant dimidium. Sed majori parte exiſtente legitima, totum conceptaculum eſt legitimum.* l. c. §. 6. כיצד פוסלין המים השאובין את המקוה בשלשת לוגין שאם היה במקוה פחות מארבעים סאה הכל פסול אבל מקוה שיש בו ארבעים סאה מים שאינן שאובין ושאב בכד ושפך לתוכו כל היום כולו כשר i. e. *quomodo corrumpunt aquæ hauſtæ conceptaculum tribus logis? ſi in conceptaculo exiſtat minus quadraginta ſatis, totum fit ineptum. Sed ſi quod conceptaculum quadraginta ſata comprehendat aquarum minime hauſtarum, utut hydria quis hauriat & effunder in illud toto die, totum tamen manet legitimum* &c. Ejusdem tenoris ſunt verba hujus Doctoris comment. ad Cod. *Mikvaoth* c. 2. §. 2. מקוה שיש בו מ׳ סאה לא יפסלוהו מים

exiſtimantur ineptæ. Exinde vehementer ambigo, *hydrias* illas *lapideas*, vel e ſaxo exciſas, quarum Johannes in Evangelio ſuo (p) meminit, huic perficiendo operi, ut *Altingius* (q) voluit, fuiſſe aptatas. Hæ quippe non modo aquas hauſtas continebant: ſed & ex uno loco facile deferri poterant in alium. Quorum hoc cum capacitate illa, qua integrum hominem, non excluſo capite, ita comprehendere debebat, ut uno motu totum ſimul corpus abluere poſſet (r), difficulter congruit: Illud vero difertis verbis a Talmudiſtis prohibetur non uno loco (s). Omne vas eximunt ab hoc opere, quod ullo modo eum in finem præparatum eſt, ut retineat ſibi inditum (t) Aqua quoque, quæ vel ſtudio in eo excepta fuerat, vel ſolo fluxu ſuo ſuper illud decurrerat, etiam hinc exonerata, & collecta in ſtagnum, locum alioquin huic negotio admodum convenientem, baptiſmo pronunciatur inepta (u). Nec ea admittitur, quæ per canalem ligneam, cui foſſu-

שאובין אם נפלו בו ואפילו נפלו בו אלף סאה מים שאובין ואמנם יפסלו מים שאובין למקוה שאין בו ארבעים סאה ואחר השלים המ׳ סאה במי שאובין ושמור זה העיקר׳ i. e. *Conceptaculum 40. Satorum non vitiant aquæ hauſtæ, in id incidentes, utut cadant in id mille ſatæ aquarum hauſtarum: ſed id vitiant, in quo nondum exiſtunt 40. ſata, quæ aquis hauſtis* quis *ſupplet. Quæ regula fundamentalis obſervatu digna.* (o) Vid, *Maim.* l. c. c. 7. tot. Conf. ſupra §. 8. ad lit. n). §. 34. lit. g). (p) c. II, 8. (q) Diſſert. Philol. 7. §. 32. p. m. 234. (r) Vid. §. 34. lit. h) & Conf. §. 36. (s) Vid. *Maim.* hilc. *Mikvaoth* c. 4. §. 2. ſeqq. cap. 5. & 6. tot. Conf. ſupra ad lit. m). (t) *Maim.* l. c. c. 6. §. 1. כל הכלים המקבלין שהלכו המים עליהן או שנפלו מתוכן הרי הן שאובין ופוסלין את המקוה והוא שיעשו לקבלה׃ אפילו היו כלים שאין מקבלין טומאה כגון כלי אבנים וכלי אדמה הרי אלו פוסלין i. e. *Omnia vaſa recipientia aliquid, aquis ſuper ea currentibus aut ex illis decidentibus, quæ habentur pro hauſtis, ineptum reddunt conceptaculum: ſi quidem eum in finem parata ſint, ut aliquid recipiant* vel contineant. *Et quamvis vaſa alioquin in ſe non recipiant pollutionem, cujusmodi vaſa lapidea, aut teſtacea; ineptum tamen illa reddunt conceptaculum.* Vid *Jore Dea* num. 201. p. m. 25 c 1. l 18 (u) *Maim.* l. c. c. 4 §. 4. המניח כלים תחת הצינור תמיד בכל עת ובכל זמן אחר כלים קטנים ואחד כלים גדולים אפילו כלי אבנים וכיוצא בהן מכלים שאינן מקבלין טומאה ונתמלאו מי גשמים הרי אלו פסולין ואם כפאן על פיהן או שבר המים הנקוין מתוך כשאובין לכל דבר שהרי לדעתו נתמלאו שחזקת הצינור לקלח מים׃ אפילו שכח הכלים תחת הצינור פסולין גזרו על השוכח מפני המניח׃

la erat inciſa (ad lapillos in aqua agitatos excipiendos, atque a conceptaculo retinendos), ad ſedem aptam defertur (x); niſi foſſula iſta, quæ retinendi capacitatem habebat, pulvere fuerit expleta, aut materia alia (y). Etiam quæ præter hominum intentionem in vaſe alia fine expoſito collecta fuerat pluvia, tunc demum permittitur; quum vaſe fracto vel deturbato, per meatus conſuetos in conceptaculum ſe receperit (z). Quæ omnia hydriis illis neutiquam in fundo defixis, male conveniunt. Tanta cæteroquin eſt Judæorum vel quoad baptiſterium vel ejus aquas ſolicitudo, ut ſpecialem tractationem exigat.

§. 36.

וכן המניח את הכלים בחצר בעת קשור העבים ונתמלאו המים שבהן פסולין שהרי לדעתו נתמלאו· וכן גזרו על השוכח בחצר בשעת קישור עבים משום מניח i. e. *Si quis vaſa conſtituat ſub canali continuo quocunque tempore ac opportunitate; perinde eſt, ſive vaſa minora fuerint, ſive magna, etiam lapidea aut his ſimilia, quæ impuritatem non recipiunt: illis imbre repletis, aqua eſt inepta. Et ſi vel maxime invertat ea in orificium ſuum, aut frangas, aquæ exinde collectæ quoad omnia hauſtis ſunt ſimiles: quia ex iſtius intentione repleta ſunt; cum canalis eandem cum torrente habeat præſumtionem. Imo vaſis iſtis etiam per oblivionem ſub canali relictis, aquæ ſunt ineptæ. Adverſus obliviſcentem decernunt, ob collocantem. Atque ita ſi quis vaſa in atrium conſtituat, quo tempore contenſantur nubes; impletis illis, aqua eſt inepta: quia ex iſtius intentione ſunt repleta. Eandem ferunt ſententiam adverſus obliviſcentem in atrio condenſatis nubibus*, unice *propter eum qui* data opera *illic* vaſa *conſtituit.*

(x) *Maim.* l. c. c. 6. ſ. 6. החוטט בצינור מקום לקבל בו הצרורות המתגלגלין במים כדי שלא ירדו עם המים אם היה הצינור של עץ והפר בו כל שהוא פוסל שהרי כל המים שיורדין באין מתוך כלי שנעשה לקבלה i. e. *Si quis in canali locum exſculpat, pro recipiendis lapillis cum aqua ſe devolventibus, ut ne cum hac deſcendant* in conceptaculum: *ſi canalis e ligno fuerit, quantillum etiam ſit quod exſculpſerat, aquas reddit ineptas Omnes enim deſcendentes e vaſe proveniunt ad receptionem aptato* &c.

(y) l. c. ירד לתוך המקום שחקק עפר וצרורות וסתמו ונכבש הרי זה כשר i. e. *deſcenderit in locum quem excavaverat pulvis aut lapilli, qui obturarint; ſi quis laverit, ſit legitime.* (z) e Cod. *Mikvaoth* c. 2. ſ. 7. refert *Maim.* l. c. c. 4. ſ. 3. המניח קנקנין בראש הגג לנגבם וירדו להם גשמים ונתמלאו אע״פ שהיא עונת הגשמים הרי זה ישבור את הקנקנים או יכפם והמים הנקוים מהם כשרים לטבול ואע״פ שכל המים האלו היו בכלים שהרי לא מלאן בידו לפיכך אם הגביה את הקנקנים והערם הרי כל המים שבהן שאובין i. e. *Si quis amphoras in vertice tecti exponat, ut exſiccen-*

§. 36. Baptizandi *Modus* ita peragitur, ut baptizandus modeſte ac ſenſim (a), exutis veſtibus, in aquam demiſſus, edita denuo confeſſione ſua, ſimul ac ſemel totum immergeret corpus (b): membris omnibus ita diſpoſitis, ut ſingulas ipſorum partes, ne pilis quidem exceptis, aut rugis contractioribus, undiquaque aqua difflueret (c). Utut enim Baptiſmus irritus non fieret tinctione iterata; probroſum tamen habetur tingenti, tinctionem repetere (d). Veſtibus vero indutus, ſi quis, pudore nuditatis ſuffuſus, lavare vellet; neceſſe eſt, ut tenues ſint, quæ aquam facile transmittant, nec impedirent, ut ulla vel minima corporis pars maneat illota (e). Nam ſi vel filum aut pilus impediret, quo minus aqua undiquaque perflueret, totus Baptiſmus habetur irritus (f).

§. 37. Maſculus autem non baptizatur, niſi vulnuſculo illo, quod e circumciſione, quæ ſemper præcedit, ceperat, bene curato (g). Periculum enim, ne aqua, ut omnibus vulneribus, ita & huic, ob frigiditatem ſuam, inde-

tur, &, deſcendentibus in illas imbribus, impleantur; utut dies ſint pluviales, quum fractis amphoris aut inverſis, binc aquæ ſtagnent, ſunt ad immergendum legitimæ, quamvis omnes in vaſis extiterint; non enim ea ſua replevit manu. Itaque ſi amphoris in ſublime latis, aquas effuderit; omnes quæ inibi exiſtunt aquæ, æſtimantur bauſtæ. Ibid. §. 4. fin. הניחן בחצר בעת פיזור עבים ובאו עבים ונתמלאו הרי אלו כשרין כמו שהניחן בראש הגג לנגבם׃ וכן אם הניחן בעת קישור עבים ונתפזרו וחזרו ונתקשרו ונתמלאו הרי אלו כשרין ואם שברן או כפאן המים הנקוין מהן כשרין i. e. *Collocarit qui vaſa in atrium, cælo ſereno, ſi exortis nubibus impleantur, en legitimæ ſunt, quemadmodum in vertice tecti, ad exſiccandum expoſita; Atque ita ſi tempore nubilo expoſita, nubibus diſſipatis, ac condenſatis denuo, repleantur, legitima ſunt. Fractisque illis, aut inverſis, aquæ inde ſtagnantes ſunt legitimæ.* (a) *Maim.* l. c. c. 1. §. 9. הקופץ לתוך המקוה הרי זה מגונה i. e. *Si quis ſaltu in baptiſterium ſe præcipitat, bomo turpis eſt.* מפני שהקופץ למכוה עף אם מתכוין לטבול הרואים ספורין שאינו מתכוין אלא להקר *Quia ſubſilientem in conceptaculum, ſi vel maxime intendat ſe immergere, videntes putant, nil intendere amplius quam refrigerium.* Quæ ratio eſt *R. Iſaaci f. Scheſchat*, citata a *R. Joſeph Karo* in *Ceſeph Miſchne* l. c. (b) Vide ſupra §. 2. ad lit. h) *Maimonidem* Eund. l. c. c. 1. §. 2. (c) *Maim.* l. c §. 10. Cod. *Nidda* f. 66. b. f. 67. a Cod. *Mikv.* c. 9. §. 2. ſqq. Vid. *Buxt.* Syn. Jud p. 94. (d) *Maim.* hilc. *Mikv.* c. 1. §. 9. Vid. *Voſſ.* Diſp. 2. de Bapt. th. 3. p. 44. ſeqq (e) *Maim.* l. c. §. 7. Cod. *Beza* f. 18. a. l. 21. (f) *Maim.* l. c. cap. 2. tot. hilc. *Iſſure bia* c. 13. §. 13. Cod. *Mikv.* cap. 9. tot. Cod. *Schab.* f. 57. a. b. (g) Cod. *Jevam.* f. 47. b. l. 4. 33. *Maim.* hilc. *Iſſure bia* c. 14.

Digitized by Google

indeque metuendam alterationem, valde infenſa, eſſet noxia (h). Quo caſu legum obſervantia non vitam, quam promittunt (i), afferret, ſed, quantum in ſe, redderet dubiam. Uterque ſexus non prius aquæ immittitur, quam ſufficienter fuerit edoctus de fidei capitibus: inprimis de Deo uno, præmiis fideles poſt hunc mundum manentibus, Iſraelitarum prærogativa, ac idololatrarum incommodis (k). De quibus, ut & aliis nonnullis Præceptis tam gravioribus quam levioribus, in ipſa aqua conſtitutus, confeſſionem prius edere debet, quam actus baptizandi perficiatur (l).

§. 38. Ut itaque legitime peragantur omnia, legibus cautum eſt, *Tres* adhiberi *Teſtes* omni exceptione majores. Coram Senatu fieri debere Proſelytorum initiamenta, paſſim inculcant Talmudiſtæ (m). Ut & publica polleat autoritate, defendendi exoſos, ſicubi de ipſorum converſione lis mota fuerit: & peritia emineat legum domeſticarum, ad informandos rudes, ac judicandum de valore confeſſionis editæ. Ad hoc quanquam nullum dubium, quin olim, vigente adhuc puritate doctrinæ, gravitas rei ipſius eos compulerit, ut veritati ſua ubivis conſtaret certitudo; eodem modo, quo inter Chriſtianos hodienum Patrini adhibentur ſeu ſuſceptores (n), & probabiliter Johanni Baptiſtæ duo adſtitere diſcipuli, quorum hinc inde fit mentio (o): moderni tamen omnes obligatos ſe exiſtimant ex eo, quod in Scriptura de Proſelytis nomen uſurpetur *Judicii;* quod pauciores Tribus nunquam poſſit complecti (p). Ubicunque enim ſecundum plurimum vota debet decerni, neceſſe eſt, numero ſint Senatores impari: qui infra ternarium non poteſt concipi. Huic proinde numero tam tenaciter inhærent, ut, vel uno deficiente, totam actionem jure merito in dubium vocari poſſe cenſeant (q). Facile fieri poterat, ut duo in teſtimonium vocati, vel de re ipſa, vel aliqua ejus circumſtantia diſſentiant: quo facto, quod ab alterutro aſſertum fuerat, deſtruetur rurſus ab alio; Judici difficultate relicta inextricabili, in quam partem ferenda ſit ſententia.

§. 39.

§. 5. (h) Cod. *Jevam.* l. c. l. 33. *R. Moſes Mikkozi* P. N. 116. f. 40. c. 4. l. 22. (i) Lev. XIIX, 5. (k) Cod. *Jevam.* f. 47. a. l. 34. ſeqq. *Maim.* hilc. *Iſſure bia* c. 14. §. 2. ſeqq. *R. Moſes de Kozi* l. c. f. 40. c. 3. poſt med. *Arba Turim* Part. 2. hilc. *Gerim.* f. 47. c. 3. circa fin. *Rabbenu Aſcher* ad Cod. *Jevam,* f. 135. c. 1. poſt med. (l) Cod. *Jevam* f. 47. b. l. 4. ſeqq. *Maim.* hilc. *Iſſure bia* c. 14. §. 6. (m) Cod. *Jevam.* l. c. l. 34. *Maim.* l. c. §. 6. *Moſ. de Kozi* l. c. c. 4. l. 23. (n) Vid. Suic. Th. Eccl. in ἀναδέχομαι II. col. 258. (o) Matth. XI, 2. 2. Joh. I, 35. (p) Cod. *Jevam.* fol. 46. b. l. 30. *Rab. Aſcher.* ad l. c. fol. 134. c. 4. l. 23. (q) *Maim.* hilc. *Iſſure bia.* c. 13. §. 7.

Digitized by Google

§. 39. In caſu tamen neceſſitatis, ubi vel ob paucitatem hominum, ordinarius trium virorum Magiſtratus conſtitutus non eſt; vel rerum penuria, aut alia cauſa tot numero eruditi convocari non poſſunt; quin &, neceſſitatibus his non urgentibus, re jam confecta; acquieſcunt in tribus teſtibus plebejis, alioquin minime aptis, qui Baptiſmum perficerent. Taciti expectantes, quam vitæ rationem converſus ſit initurus (r). Imo nonnulli in gratiam mulieris pronunciant, quæ, modo informationis ſuæ & confeſſionis teſtes eruditos tres habeat, Baptiſmi peracti non alios producere noverit teſtes, quam mulieres, ad teſtimonium ferendum alioquin prorſus ineptas. Quia receptio præceptorum divinorum *judicii* quaſi ſit principium; cujus non niſi complementum Baptiſmus (s).

§. 40. Omnino enim aliquid dandum videtur pudicitiæ muliebri, quæ omnibus nudata veſtibus, ægre circa ſe patitur maſculos, præſertim luce clara adſtantes (t). Ob memoratam quippe Judicium præſentiam, legibus cautum eſt, *ne* qui Proſelyti *nocte baptizentur*, *neque* in *Sabbatho, aut die feriato* (u). Cum in hiſce juſtitium. Illa quidem, quod eandem judiciorum rationem eſſe contendant, quæ plagarum dignoſcendarum: ad quas rite dijudicandas clara lux requiritur (x). Reliquis vero, quod ſacris vacare debeant: quæ non niſi extremo vitæ periculo profanantur (y). Adhæc reliquæ quoque lotiones, multo minoris momenti, interdiu fiebant omnes, ſi ſolam menſtruatam exceperis ac puerperam (z): in quibus, præter alia, pudicitiæ muliebris aliquam haberi rationem, non inepte dixeris.

§. 41. Cui alioquin conſulunt, hoc negocio mulieribus commiſſo, quæ baptizandam ad aquas deducunt, in easque ſiſtunt collotenus. Quo facto judices demum accedunt, informantes eam denuo, ac confeſſionem exigentes. Edita hac, ſe ipſam immergit; illis, ne aſcendentem ex aqua adſpiciant, facie averſa exeuntibus (a). Nec opus, ſi Rabbenu Aſcher habenda fides, ut ipſam immergentem videant, confeſſione enim edita, omnibusque

(r) *Maim.* hilc. *Iſſure bia* c. 13. §. 17. (s) *Rabbenu Aſcher* ad Cod. *Jevam.* f. 134. c. 4. l. 24. ſeqq. Vid. *R. Jacob*, Jore Dea, n. 268. p. m. 47. c. 4. l. 8. ſeqq. (t) *R. Aſcher* ad l. c. l. 24. 25. *non eſt mos* inquit *mulierum*, *ut viri eant cum illis tempore Baptiſmi.* (u) *Maim.* l. c. c. 13. §. 6. Cod. *Jevam.* fol. 46. b. l. 29. Cod. *Jom. Tob.* ſ. *Beza* c. 2. §. 2. ad quem vid. *Raſchi* fol. 17. b. *Toſiphta* ad *Jevam.* l. c. l. 16. *Cicero* de leg. l. 2. pag. m. 442. (x) Cod. *Sanhedr.* cap. 4. §. 1. *Maim.* hilc. *Sanhedr.* cap. 3. §. 3. (y) *Maim.* hilc. *Sanhedr.* c. 3. §. 1. hilc. *Schab.* c. 23. §. 14. Cod. *Beza* c. 5. §. 2. *Gem.* Bab. fol. 36. b. 36. b. Vid. *Hier.* (z) hilc. *Mikv.* c. 1. §. 6. Cod. *Peſachim* f. 90. b. l. antep. Cod. *Joma* f. 6. b. l. 5. ſeqq. f. 88. a. l. 2. ſeqq. Cod. *Schab.* f. 121. a. l. 4. ſeqq. (a) *Maim.* hilc. *Iſſure*

buſque ad Baptiſmum requiſitis decenter diſpoſitis, ac muliere in eo jam conſtituta, ut ſe immergitet, de modo jam ante ſatis edocta: Baptiſmum rite peragi, nemo amplius dubitat (b).

§. 42. Si huic ſententiæ inſiſtendum, non dubium, quin hominum etiam Judicum malitia multum ad eam ferendam contulerit. Olim enim pia hominum ſimplicitate vigente, eo usque non arcebantur viri a conſpectu nude lavantium mulierum, ut etiam ibi, ubi ipſorum teſtimonium neutiquam requirebatur, frequentes adfuiſſe legantur: vel de modo baptizandi informaturi, vel aliam illis allaturi utilitatem (c). Prorſus ut in primitiva Eccleſia Chriſtiana, latina non minus quam græca. Quamdiu ſincera obtinuit ſimplicitas, candidaque morum probitas; non infantes modo, ſed & adulti ſexus utriusque nudi baptizabantur, omnibus exuti veſtibus. Id quod in Eccleſia etiam latina floruit ad tempora usque Bernhardi. Diaconiſſis, ne quid baptizandis oculis inverecunde ingereretur, id dabatur negocii, ut veſtibus exui curarent baptizandam (d). Sed poſtquam, ut aliorum, ita Sacerdotum crevit nequitia; ab aliquot jam ſeculis, per univerſum pene Occidentem conſuetudo iſta exolevit.

§. 43. Rebus omnibus legitime peractis, ſimul ac quis aſcendit ex aqua, in fœdus cum Deo plenarie jam receptus, *habetur pro Iſraelita in omnibus* (e). Exuit natales priſtinos, omnemque Majorum ſanguinem; ut nullos amplius in Gentiliſmo agnatos habere credatur, queis inceſtus nomine interdici poſſet matrimonio (f); nec ſi absque prole decedat, hæredem (g). Prorſus *ut infans recens in lucem editus* hinc inde apud Talmudiſtas introducitur (h). Nec immerito Chriſtus Nicodemi habetudinem perſtringit (i) admirantis, hominem regenerari, qui adultus jam eſt. Id quod Doctori Iſraelitico non debebat non eſſe perſpectiſſimum.

§. 44. Patris vero vicem deinceps præſtat Triumviratus iſte, quo præſente fuit baptizatus, Matris vero Synagoga Judaica. Hinc ipſorum *poſteri*

bia c. 14. §. 6. Cod. *Jevam.* f. 47. b. l. 7. ſeqq. *R. Aſcher* ad l. c. f. 134. c. 4. l. 24. f. 135. c. 1. l. 6. fin. *R. Moſes Mikkozi* l. c. f. 40. c. 4 l. 26. (b) *R. Aſcher* l. c f. 134. c. 4. l. 24 ſeqq. (c) Vid. Cod. *Berach.* fol. 20. a. l. 18. ſeqq. (d) Vid. *Voſſius* Diſp. 1. de Bapt. th. 6. ſeqq. pag. 31 ſeqq. *Suic.* Theſ. Eccl. in ἀπέκδυσις c. 429. ſqq. (e) Cod. *Jevam.* fol. 47. b. l. 6 35. *Moſ. Mikkozi* l. c. c. 4. l. 25. (f) *Maim.* hilc. *Iſſure bia* cap. 14. §. *10.* ſeqq Cod. *Jevam.* f. 98. a. (g) *Maim.* hilc. *Sechija Umattena* c. 1. §. 6. ſeqq. Cod. *Bava Bathra* c. 3 §. 3. *Gem.* Bab. f. 42. a. l. penult. Cod. *Kidduſchin* f. 22. b. l. penult. f. 23. a. l. 2. ſqq. Cod. *Gittin* f. 39. a. l. 32. (h) Cod. *Jevam.* f. 22. a. l. 29 f. 48. b. l. 39. f. 97. b. l. 23. *Maim.* hilc. *Iſſure bia* c. 14. §. 11. *Jore de* a. l. c. p. 48. c. 1. l. 13. (i) Joh. III. v. 10.

Digitized by Google

poſteri matre ſaltem Iſraelitide geniti, *ad ſummos* inter Judæos *bonores adſpirare* poſſunt (k), dignitatemque & regiam conſequi (ut exemplum comprobat Agrippæ (l),) & ipſius Pontificatus (m); a quo tamen filius Levitæ excluſus eſt, dignitate alioquin Sacerdotibus ſecundus, omnesque Iſraelitas alios ſuperans.

(k) Cod. *Jevam.* f. 45. b. l. 24. f. 102. a. l. 1. ſqq. coll. *Toſiphta* ad f. 45. b. prolixe. (l) Cod. *Sota* f. 41. a. l. 28. ſqq. (m) *Bereſcb. Rab.* fol. 87. c. 4. l. 24. ſqq.

JOH. ANDR. DANZII

ANTIQUITAS BAPTISMI INITIATIONIS ISRAELITARUM VINDICATA.

1.

BAptiſmus Proſelytorum Judaicus, e Baptiſmo Iſraelitarum Origenariorum V. T. derivandus eſt, ut *rivulus* e ſuo fonte a).

a) Ita olim in *Baptiſmo Proſelytorum Judaico* tradidi §. 30.

2. Quotquot talem admittunt, de primo tamen Iſraelitarum *Baptiſmo Initiationis*, fœderis obſignaculo, incerti; ſine cauſa fluctuant b). Quum Scriptura utriusque fœderis, tempus ejusdem ſatis clare determinet.

b) De quibus *Max. Rev. Dn. D. Wernsdorf*, Recent. de Baptiſmo Controverſ. §. 28. nr. 7.

3. *Pſaltes* Iſraelitas Deo per Baptiſmum initiatos ac mancipatos ait, *poſtquam egreſſi fuerant ex Egypto* c).

c) Pſalm. CXIV, 1. 2. ob emphaſin vocis קדשו, de qua infr. §. 23. ſeqq.

4. *Ezechiel* tempus *lavacri* d) ſalutaris, per quod DEO fuerint mancipati e), ac in fœdus recepti f), ad commorationem in deſerto rejicit exitum ex Ægypto ſecutam g).

d) cap. XVI, 9. e) c. XX, 12. f) c. XVI, 8. g) c. XX, 10. ſeqq.

5. Je

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITT. EMANUELE

5. *Jeremias* quoque *confœderationem* inter Deum & Iſraelitas ſancitam, ad tempus rejicit, quo eosdem manu veluti apprehenſos eduxerit ex Ægypto h). Eam autem *Baptiſmo* ſignatam fuiſſe, Moſes adſtruit i).

h) Cap. XXX, 32. i) Exod. XIX. de quo inf. §. 25. ſeqq.

6. *Paulus* hunc *Baptiſmum*; quo *ad doctrinam & formam religionis Moſaicam initiati* fuerint, medium locat inter tranſitum per mare rubrum, atque promulgationem Decalogi k)

k) 1. Cor. X, 2. verbis: πάντες εἰς τὸν Μωσῆν ἐβαπτίσαντο &c. coll. v. 1. 3 4.

7. Propoſitio hæc, ἐν τῇ νεφέλῃ καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ ἐβαπτίσαντο, vocibus omnibus ſine tropo intellectis, de vero periclitatur. Mare enim ſicco tranſierant pede l), nedum corpore reliquo. Columna vero nubis nunquam eos humectavit aquis. Unde neutro horum *tincti* forent.

l) Exod. XIV, 16. 22. c. XV, 8. 19. Joſ. II, 10. c. IV, 23. &c.

8. Si Tropum in verbo ἐβαπτίσαντο poſueris, aut idem prorſus dicetur cum verſu præcedenti m), per tautologiam inanem; aut de veritate rurſus laborandum. Nec mari nec nube *implebantur* aut *obruebantur*, ut dici poſſent *imbui*: nec *initiari*, cum plura præceſſerint miracula, quibus ad fidem tam Moſi quam Deo habendam, *initiamenta* dudum ſubierant.

m) Juxta Aut. *Quæſtionum* in Epiſt. Pauli, Athanaſio tributarum, Quæſt. CI. Tom. 3. Op. p. m. 329.

9. Ægre autem per Epexegeſeos excuſabitur frequentiam, ſi in oratione præcipue conciſa per tautologiam ingratam, tranſitum per mare rubrum bis enarrari ſtatuas.

10. E contra elegantiam haud condemnendam parit in lingua quacunque, ſi vox eadem in diverſis Propoſitionibus proxime ſe conſequentibus, diverſos, per antanaclaſin, induat ſenſus n)

n) Cujusmodi Gen. III, 1. coll. c. II, v. ult. Jud. XV, 26. c. X, 4. Jeſ. XXXVII. v. 18. coll. 2. Reg. XIX, 17. Jer. IIX, 4. Eccl. VII, 7. Dan. II, 24. Matth. IIX, 22. Joh. II, 23. 24.

11. Unde *per nubem & mare baptizari* commode dicuntur illi, qui aquis pluviarum fluminumque imbuuntur maritimis o).

o) Ductu Pſ. LXIIX, 9. 10. Pſ. LXXIIX, 15. 16. Exod. XVII, 6. Amos V. v. 8. c. IX, 9.

12. *Moſes* autem, in quem perhibentur baptizati, in eodem ſenſu ſumitur, quo in Inſtitutione p) hujus Baptiſmi, Iſraelitæ in ipſum dicuntur credituri: pro *doctrina* ſcil., *diſciplina & religionis forma, per ipſum propagata* q). Certe

p) Exod.

Digitized by Google

p) Exod. XIX, v. 9. conf. c. 14. 31. q) Vid. in hanc ſententiam *Baſil. M.* de Spirit. Sanct. c. 14. Tom. 2. Op. p. m. 175. *Camerarius*, *Flacius Illyr.* *Balduinus*, *Thom. Mortonus*, *Beza* ad Act. 19. 3. *Vorſtius*, *Gataker* Adverſar. Miſcell. Poſth. c. V. col. 440.

13. Rupes, e qua percuſſa fons erupit aquarum, hominum compeſcens pecudumque ſitim r), nec ſpiritualis erat, nec Iſraelitarum ſequebatur caſtra; niſi quis inſipidam amplectatur Talmudiſtarum fabulam s).

r) Vid. Exod. XVII, 3. 6. s) Qua de Cod. *Bava mezia* f. 86. b. l. 38. *Taanith*, f. 9. a. l. 27. *Bammidbar rabba* Sect. I. f. 209. c. 2. l. 17. ſeqq.

14. Chriſtus vero ſpiritualis rupes t), iſtorum continuo comitabatur caſtra; Angelus alibi vocatus, in cujus medio Dei nomen u). Atque ita

t) Jeſ. VIII, 14. c. XXVIII, 16. Rom. IX, 33. 1. Petr. II, 6. conf. Dan. II, 34. 35. Deut. XXXII, 18. u) Exod. XXIII, 21.

15. Nec Manna cibus erat ſpiritualis, nec aqua e rupe erumpens ſpiritualis erat potus: cum uterque non animum refecerit, ſed corpus. At vero

16. Verbum DEI animæ pabulum eſt x), cibi potusque vicem præſtans Spiritui: quod ſinguli Iſraelitarum hauſerunt, ſigillatim adeo a DEO compellati y).

x) τροφὰς διανοίας vocat Philo de Decal. p. 745. D. *leges & præcepta divina* tunc promulgata: alibi pag. 749. E συμπόσιον. Vid. Jeſ. LV, 1. 2. Amos VIII, 11. Pſal. XLII, 3. Jeſ. XII, 3. Jer. XV, 16. Ezech. III, 3. Prov. IX, 5. Apoc. X, 9. Sirach. XV, 3. c. XXIV, 29. y) Exod. XX. v. 1. ſeqq. Conf. *Philo* de Decalog. p. 749. tot. *Rabboth* ad Cant. I, 2. f. 4. c. 4. l. 32. ſqq. f. 5. c. 1. *R. Moſ. Alſchech* ad Exod. XIX, f. 122. c. 1. med. *Abarb.* ad Exod. l. c.

17. Atque ad illud commode τὸ αὐτὸ v. 3. & 4. referri poterit: quod, ſi *idem numero* denotat, ad Manna & aquam elementarem accommodatur perperam.

18. Idipſum vero *a Chriſto* Iſraelitis ad montem Sinai conſiſtentibus, promulgatum fuiſſe, Paulus teſtatur alibi z).

z) Vid. Gal. III, 19. Ebr. II, 2. conf. Act. VII, 53. Joh. IV, 10. c. VI, 27. 33. it. *Rabboth* in Cant. I, 2. f. 4. c. 4. l. 25. ſeqq. f. 5. *Maim.* More Nebuch. lib. 1. c. 30. Cod. *Sopherim*, c. XI. th. 7.

19. Cum Paulo, in tempore definiendo, conſpirat Moſes. Qui diem inſuper ac menſem determinat: tertio poſt egreſſum ex Ægypto menſe, Baptiſma illud mandatum & executioni datum adſtruens; intra triduum a promulgatione legis a).

a) Exod. XIX. v. 1. 10. 11. 14.

20. Verba mandati divini, *abi ad populum hunc, & conſecrabis eos hoc die & craſtino, ac lavabunt veſtes ſuas*, evidenter nimis *Baptiſmum* inferunt, corpore toto aquis luſtrando.

21. Nec audiendus *Anton van Dale* b) qui vim verbi וקדשתם ignorans, *ſolam veſtium lotionem*, h. l. *præcipi*, nimis audacter contendit. Veſtium lotio unicuique baptizando committitur; corporis vero, Moſis miniſterio.

b) Hiſtor. Baptiſmorum p. 339. ſqq.

22. Præterquam enim quod Talmudiſtarum c) illatio a minori ad majus, qua ſub veſtium lotione, corporis luſtrationem putant includendam, in Scriptura ſic ſatis fundetur d): & veſtium lotio, corpore adhuc polluto, prorſus ſit inanis.

c) Cod. Jevamm. f. 46. b. l. 4. ſqq. d) Vid. Lev. XI, 25. 28. 32. 40. c. XIV, 8. 47. Num. XIX, 10. 21. c. XXXI, 24. c. VIII, 7. 21.

23. Ebræorum קָדַשׁ *conſecrationem* infert, *corpore* vel ſubjecto conſecrando, *aquis luſtrato*.

24. Tam profunda, lateque deinceps diffuſa, eſt formalis hujus verbi ſignificatio, ut nativam ejus vim ac efficaciam, nec Græca nec ulla Europæorum lingua, unica voce comprehendere valuerit. Unde factum, ut vel nudis addicti Verſionibus, vel minus in idiomate Ebræo exercitati, vel receptis indulgentes opinionibus, non ſatis aſſequerentur verum loci ſenſum.

25. In genere *ſeparationem* infert ab actione, uſu, vel ſtatu communi ac promiſcuo; & *mancipationem* ad functionem, uſum, vel ſtatum peculiarem, quicunque tandem ille fuerit e).

e) Vid. Raſchi ad Deut. XXII, 9. Ab. Eſr. ad Num. XI, 18. LXX. Intt. 1. Reg. XV, 12. it. Am. VII, 9. τελεῖαι, & 1. Reg. XXII, 47. Hoſ. IV, 14. τετελεσμένοι, Sym. κεχωρισμένοι

26. Hoc ſenſu de *deſponſatione* mulieris vox קִדּוּשִׁין adhibetur, ipſaque vocatur מְקֻדֶּשֶׁת f): quod per eam a conſuetudine omnium totius mundi virorum *excludatur*; ei ſoli *mancipata*, cui dicitur deſponſata g). De viro *deſponſato*, non memini, hanc vocem ullibi uſurpatam: quum eum uxor, ſecundum leges Ebræorum, non potuerit ſibi ſoli *mancipare*, a conſuetudine aliarum mulierum prorſus *ſeparatum*.

f) Maim. hilc אישות c. I. § 2. 3. & paſſim. g) Vid. Cod. *Kidduſch.* f. 2. b. l. 3. 4. coll. Toſaph *Jevam.* c. II, th. 3. 4. *Gem.* l. c. f. 20 a. l. 34. ſqq. Unde formale *Repudii* conſiſtit in *ſolutione obligationis* iſtius, poſt quam rurſus *libere nubat*, cui velit. Vid. Cod. *Kidduſch.* f. 5. b. l. 34. f. 6. a. l. pen.

Digitized by Google

pen. b. l. 5. *Maim.* Hilc. *Geruſcb.* c. 1. §. 4. c. 8. §. 6. c. 4. §. 12. cujus intuitu, Scriptura vocat ספר כריתות Deut. XXIV, 1. 3. Jeſ. L, 1.

27. Eodem valore *Sacerdotes* h) dicuntur מקודשים, qui a functionibus mundanis *ſeparati*, omnem operam ſuam Deo *mancipant*, ejusque cultui. *Vaſa* i) quoque recenſentur *conſecrari*, quorum uſus a re quacunque profana *excluditur*, divinis unice *mancipatus* functionibus. *Milites* conſcripti k) hac voce veniunt; quod ab aliis occupationibus *ſeparati*, ſolis *vocare* debeant negotiis militaribus. Quin vile *ſcortum* utriusque ſexus קדש l) dicitur atque קדשה m), non tam per antiphraſin, quod minime *ſancti* ſint; quam quod ab omni honeſtate *ſeparati*, libidinoſis ſe *mancipa-rint* voluptatibus. Quos κεχωρισμένους vocarat Theodotion Hoſ. IV, 14. eosd. Hieronymus putat Sacerdotes Priapo *mancipatos*: Spencerus n), fornicatione Dæmonum myſteriis *initiatos*, per voces ſuperius dictas, intelligit.

h) Ez. XLVIII, 11. 2. Chr. XXVI, 18. Exod. XXVIII, 3. 41. c. XXIX, 1. 33. 44. c. XXX, 30. Lev. VIII, 30. 1. Sam. VII, 1. i) Exod. XXIX, 36. 37. 44. c. XXX, 29. c. XL, 9. 10. 11. 2. Chr. XXIX, 19. ad quem locum conf. Cod. *Avod. ſara* f. 54. b. l. 2. 4. k) Jeſ. XIII, 3. Jer. LI, 27. l) Deut. XXIII, 18. 1. Reg. XIV, 24. c. XV, 12. c. XXII, 47. m) Gen. XXXVIII, 21. 22. Deut. XXIII, 18 Hoſ. IV, 14. Vid. Ab. Eſr. ad Deut. XXIII, 17. n) De Legib. Hebr. Ritual. lib. II, c. 23. p. 410.

28. Cum autem hæc ipſa *ſeparatio* ac *mancipatio*, in diverſis *luſtratione* peragatur, atque *ablutione* perſonæ vel rei conſecrandæ o): hinc fit, ut, ob defectum vocis actus iſtos ſimul comprehendentis omnes, nunc *purificare* reddatur, nunc *initiare*, nunc *luſtrare* vel *lavare*; *ſeparatione* tamen & *mancipatione*, ob quam *lotio* talis inſtituitur, nuspiam excluſa. *Conſecrandi* vox ſatis foret idonea, ſi *luſtrationem aqua* factam ſimul induceret.

o) Conf. Exod. XXIX, v. 1. cum v. 4. c. XL, 12. 13.

29. Hæc enim primum intenditur in tritiſſima illa Talmudiſtarum formula קדוש ידים ורגלים, i. e. *conſecrationis manuum pedumve* p): *lavabantur* manus ac pedes, a pollutione *ſeparandæ*, & puritati ſacrisque *mancipandæ* actionibus. Atque ita

p) Exempla hujus ſunt infinita. Vid. Cod. *Joma* c. III. theſ. 2. 3. 4. 6. 10. ad quam conf. *Sheringh.* it. l. c. c. V. theſ. 5. c. VI. theſ. 3. 4. *Maim.* Hilc. *Biath bammikd.* c. V. §. 1. ſqq. it. *Jom hakkippurim* c. II. §. 2. *Thorath Cohanim* ad Lev. XVI. f. 41. col. 4. cap. 6. §. 3.

30. Quando Bathſeba מתקדשת מטומאתה a contracta per concubitum immunditia, ſe *conſecraſſe* dicitur q); recte id multi trahunt ad *lotionem* Lev. XV, 18. mandatam: eodem ſenſu, quo ille *noctem flumine purgat*

la erat inciſa (ad lapillos in aqua agitatos excipiendos, atque a conceptaculo retinendos), ad ſedem aptam defertur (x); niſi foſſula iſta, quæ retinendi capacitatem habebat, pulvere fuerit expleta, aut materia alia (y). Etiam quæ præter hominum intentionem in vaſe alia ſine expoſito collecta fuerat. pluvia, tunc demum permittitur; quum vaſe fracto vel deturbato, per meatus conſuetos in conceptaculum ſe receperit (z). Quæ omnia hydriis illis neutiquam in fundo defixis, male conveniunt. Tanta cæteroquin eſt Judæorum vel quoad baptiſterium vel ejus aquas ſolicitudo, ut ſpecialem tractationem exigat.

§. 36.

וכן המניח את הכלים בחצר בעת קשור העבים ונתמלאו המים שבהן פסולין שהרי לדעתו נתמלאו׃ וכן גזרו על השוכח בחצר בשעת קישור עבים משום מניח i. e. *Si quis vaſa conſtituat ſub canali continuo quocunque tempore ac opportunitate; perinde eſt, ſive vaſa minora fuerint, ſive magna, etiam lapidea aut his ſimilia, quæ impuritatem non recipiunt: illis imbre repletis, aqua eſt inepta. Et ſi vel maxime invertat ea in orificium ſuum, aut frangas, aquæ exinde collectæ quoad omnia hauſtis ſunt ſimiles: quia ex iſtius intentione repleta ſunt; cum canalis eandem cum torrente habeat præſumtionem. Imo vaſis iſtis etiam per oblivionem ſub canali relictis, aquæ ſunt ineptæ. Adverſus obliviſcentem decernunt, ob collocantem. Atque ita ſi quis vaſa in atrium conſtituat, quo tempore contenſantur nubes; impletis illis, aqua eſt inepta: quia ex iſtius intentione ſunt repleta. Eandem ferunt ſententiam adverſus obliviſcentem in atrio condenſatis nubibus,* unice *propter eum qui* data opera *illic* vaſa *conſtituit.*

(x) *Maim.* l. c. c. 6. ſſ. 6. החוטט בצינור מקום לקבל בו הצרורות המתגלגלין במים כדי שלא ירדו עם המים אם היה הצינור של עץ ותפר בו כל שהוא פוסל שהרי כל המים שיורדין באין מתוך כלי שנעשה לקבלה i. e. *Si quis in canali locum exſculpat, pro recipiendis lapillis cum aqua ſe devolventibus, ut ne cum hac deſcendant* in conceptaculum: *ſi canalis e ligno fuerit, quantillum etiam ſit quod exſculpſerat, aquas reddit ineptas Omnes enim deſcendentes e vaſe proveniunt ad receptionem aptato* &c.

(y) l. c. ירד לתוך המקום שחקק עפר וצרורות וסתמו ונכבס הרי זה כשר i. e. *deſcenderit in locum quem excavaverat pulvis aut lapilli, qui obtburarint; ſi quis laverit, ſit legitime.*

(z) e Cod. *Mikvaoth* c. 2. ſſ. 7. refert *Maim.* l. c. c. 4. ſſ. 3. המניח קנקנין בראש הגג לנגבם וירדו להם גשמים ונתמלאו אע״פ שהיא עונת הגשמים הרי זה ישבור את הקנקנים או יכפם והמים הנקוים מהם כשרים לטבול ואע״פ שכל המים האלו היו בכלים שהרי לא מלאן בידו לפיכך אם הגביה את הקנקנים והערם הרי כל המים שבהן שאובין i. e. *Si quis amphoras in vertice tecti exponat, ut exſiccen-*

§. 36. Baptizandi *Modus* ita peragitur, ut baptizandus modeſte ac ſenſim (a), exutis veſtibus, in aquam demiſſus, edita denuo confeſſione ſua, ſimul ac ſemel totum immergeret corpus (b): membris omnibus ita diſpoſitis, ut ſingulas ipſorum partes, ne pilis quidem exceptis, aut rugis contractioribus, undiquaque aqua diffluerет (c). Utut enim Baptiſmus irritus non fieret tinctione iterata; probroſum tamen habetur tingenti, tinctionem repetere (d). Veſtibus vero indutus, ſi quis, pudore nuditatis ſuffuſus, lavare vellet; neceſſe eſt, ut tenues ſint, quæ aquam facile transmittant, nec impedirent, ut ulla vel minima corporis pars maneat illota (e). Nam ſi vel filum aut pilus impediret, quo minus aqua undiquaque perflueret, totus Baptiſmus habetur irritus (f).

§. 37. Maſculus autem non baptizatur, niſi vulnuſculo illo, quod e circumciſione, quæ ſemper præcedit, ceperat, bene curato (g). Periculum enim, ne aqua, ut omnibus vulneribus, ita & huic, ob frigiditatem ſuam,

inde-

tur, &, deſcendentibus in illas imbribus, impleantur; utut dies ſint pluviales, quum fractis amphoris aut inverſis, hinc aquæ ſtagnent, ſunt ad immergendum legitimæ, quamvis omnes in vaſis extiterint; non enim ea ſua replevit manu. Itaque ſi amphoris in ſublime latis, aquas effuderit; omnes quæ inibi exiſtunt aquæ, æſtimantur hauſtæ. Ibid. §. 4. fin. הניחן בחצר בעת טהור עבים ובאו עבים ונתמלאו הרי אלו כשרין כמו שהניחן בראש הגג לנגבם· וכן אם הניחן בעת קישור עבים ונתפזרו וחזרו ונתקשרו ונתמלאו הרי אלו כשרין ואם שברן או כפאן המים הנקוין מהן כשרין i. e. *Collocarit qui vaſa in atrium, cælo ſereno, ſi exortis nubibus impleantur, en legitimæ ſunt, quemadmodum in vertice tecti, ad exſiccandum expoſita; Atque ita ſi tempore nubilo expoſita, nubibus diſſipatis, ac condenſatis denuo, repleantur, legitima ſunt. Fractisque illis, aut inverſis, aquæ inde ſtagnantes ſunt legitimæ.* (a) *Maim.* l. c. c. 1. §. 9. הקופץ לתוך המקוה הרי זה מגונה i. e. *Si quis ſaltu in baptiſterium ſe præcipitat, homo turpis eſt.* מפני שהקופץ למקוה עת אם מתכוין לטבול הרואים ספורין שאינו מתכוין· אלא להקר *Quia ſubſilientem in conceptaculum, ſi vel maxime intendat ſe immergere, videntes putant, nil intendere amplius quam refrigerium.* Quæ ratio eſt *R. Iſaaci f. Scheſchat*, citata a *R Joſeph Karo* in *Ceſeph Miſchne* l. c. (b) Vide ſupra §. 2. ad lit. h) *Maimonidem* Fund. l. c. c. 1. §. 2. (c) *Maim.* l. c. §. 10. Cod. *Nidda* f. 66. b. f. 67. a Cod. *Mikv.* c. 9. §. 2. ſqq. Vid. *Buxt.* Syn. Jud. p. 94. (d) *Maim.* hilc. *Mikv.* c. 1. §. 9. Vid. *Voſſ.* Diſp. 2. de Bapt. th. 3. p. 44. ſeqq. (e) *Maim.* l. c. §. 7. Cod. *Beza* f. 18. a. l. 21. (f) *Maim.* l. c. cap. 2. tot. hilc. *Iſſure bia* c. 13. §. 13. Cod. *Mikv.* cap. 9. tot. Cod. *Schab.* f. 57. a. b. (g) Cod. *Jevam.* f. 47. b. l. 4. 33. *Maim.* hilc. *Iſſure bia* c. 14.

Digitized by Google

indeque metuendam alterationem, valde infenſa, eſſet noxia (h). Quo caſu legum obſervantia non vitam, quam promittunt (i), afferret, ſed, quantum in ſe, redderet dubiam. Uterque ſexus non prius aquæ immittitur, quam ſufficienter fuerit edoctus de fidei capitibus: inprimis de Deo uno, præmiis fideles poſt hunc mundum manentibus, Iſraelitarum prærogativa, ac idololatrarum incommodis (k). De quibus, ut & aliis nonnullis Præceptis tam gravioribus quam levioribus, in ipſa aqua conſtitutus, confeſſionem prius edere debet, quam actus baptizandi perficiatur (l).

§. 38. Ut itaque legitime peragantur omnia, legibus cautum eſt, *Tres* adhiberi *Teſtes* omni exceptione majores. Coram Senatu fieri debere Proſelytorum initiamenta, paſſim inculcant Talmudiſtæ (m). Ut & publica polleat autoritate, defendendi exoſos, ſicubi de ipſorum converſione lis mota fuerit: & peritia emineat legum domeſticarum, ad informandos rudes, ac judicandum de valore confeſſionis editæ. Ad hoc quanquam nullum dubium, quin olim, vigente adhuc puritate doctrinæ, gravitas rei ipſius eos compulerit, ut veritati ſua ubivis conſtaret certitudo; eodem modo, quo inter Chriſtianos hodienum Patrini adhibentur ſeu ſuſceptores (n), & probabiliter Johanni Baptiſtæ duo adſtitere diſcipuli, quorum hinc inde fit mentio (o): moderni tamen omnes obligatos ſe exiſtimant ex eo, quod in Scriptura de Proſelytis nomen uſurpetur *Judicii;* quod pauciores Tribus nunquam poſſit complecti (p). Ubicunque enim ſecundum plurimum vota debet decerni, neceſſe eſt, numero ſint Senatores impari: qui infra ternarium non poteſt concipi. Huic proinde numero tam tenaciter inhærent, ut, vel uno deficiente, totam actionem jure merito in dubium vocari poſſe cenſeant (q). Facile fieri poterat, ut duo in teſtimonium vocati, vel de re ipſa, vel aliqua ejus circumſtantia diſſentiant: quo facto, quod ab alterutro aſſertum fuerat, deſtruetur rurſus ab alio; Judici difficultate relicta inextricabili, in quam partem ferenda ſit ſententia.

§. 39.

§. 5. (h) Cod. *Jevam.* l. c. l. 33. *R. Moſes Mikkozi* P. N. 116. f. 40. c. 4. l. 22. (i) Lev. XIIX, 5. (k) Cod. *Jevam.* f. 47. a. l. 34. ſeqq. *Maim.* hilc. *Iſſure bia* c. 14. §. 2. ſeqq. *R. Moſes de Kozi* l. c. f. 40. c. 3. poſt med. *Arba Turim* Part. 2. hilc. *Gerim.* f. 47. c. 3. circa fin. *Rabbenu Aſcher* ad Cod. *Jevam*, f. 135. c. 1. poſt med. (l) Cod. *Jevam* f. 47. b. l. 4. ſeqq. *Maim.* hilc. *Iſſure bia* c. 14. §. 6. (m) Cod. *Jevam.* l. c. l. 34. *Maim.* l. c. §. 6. *Moſ. de Kozi* l. c. c. 4. l. 23. (n) Vid. Suic. Th. Eccl. in ἀναδέχομαι II. col. 258. (o) Matth. XI, 2. 2. Joh. I, 35. (p) Cod. *Jevam.* fol. 46. b. l. 30. *Rab. Aſcher.* ad l. c. fol. 134. c. 4. l. 23. (q) *Maim.* hilc. *Iſſure bia.* c. 13. §. 7.

Digitized by Google

§. 39. In caſu tamen neceſſitatis, ubi vel ob paucitatem hominum, ordinarius trium virorum Magiſtratus conſtitutus non eſt; vel rerum penuria, aut alia cauſa tot numero eruditi convocari non poſſunt; quin &, neceſſitatibus his non urgentibus, re jam confecta; acquieſcunt in tribus teſtibus plebejis, alioquin minime aptis, qui Baptiſmum perficerent. Taciti expectantes, quam vitæ rationem converſus ſit initurus (r). Imo nonnulli in gratiam mulieris pronunciant, quæ, modo informationis ſuæ & confeſſionis teſtes eruditos tres habeat, Baptiſmi peracti non alios producere noverit teſtes, quam mulieres, ad teſtimonium ferendum alioquin prorſus ineptas. Quia receptio præceptorum divinorum *judicii* quaſi ſit principium; cujus non niſi complementum Baptiſmus (s).

§. 40. Omnino enim aliquid dandum videtur pudicitiæ muliebri, quæ omnibus nudata veſtibus, ægre circa ſe patitur maſculos, præſertim luce clara adſtantes (t). Ob memoratam quippe Judicium præſentiam, legibus cautum eſt, *ne* qui Proſelyti *nocte baptizentur*, *neque* in *Sabbatho, aut die feriato* (u). Cum in hiſce juſtitium. Illa quidem, quod eandem judiciorum rationem eſſe contendant, quæ plagarum dignoſcendarum: ad quas rite dijudicandas clara lux requiritur (x). Reliquis vero, quod ſacris vacare debeant: quæ non niſi extremo vitæ periculo profanantur (y). Adhæc reliquæ quoque lotiones, multo minoris momenti, interdiu fiebant omnes, ſi ſolam menſtruatam exceperis ac puerperam (z): in quibus, præter alia, pudicitiæ muliebris aliquam haberi rationem, non inepte dixeris.

§. 41. Cui alioquin conſulunt, hoc negocio mulieribus commiſſo, quæ baptizandam ad aquas deducunt, in easque ſiſtunt collotenus. Quo facto judices demum accedunt, informantes eam denuo, ac confeſſionem exigentes. Edita hac, ſe ipſam immergit; illis, ne aſcendentem ex aqua adſpiciant, facie averſa exeuntibus (a). Nec opus, ſi Rabbenu Aſcher habenda fides, ut ipſam immergentem videant, confeſſione enim edita, omnibusque

(r) *Maim.* hilc. *Iſſure bia* c. 13. §. 17. (s) *Rabbenu Aſcher* ad Cod. *Jevam.* f. 134. c. 4. l. 24. ſeqq. Vid. *R. Jacob*, Jore Dea, n. 268. p. m. 47. c. 4. l. 8. ſeqq. (t) *R. Aſcher* ad l. c. l. 24. 25. *non eſt mos* inquit *mulierum, ut viri eant cum illis tempore Baptiſmi.* (u) *Maim.* l. c. c. 13. §. 6. Cod. *Jevam.* fol. 46. b. l. 29. Cod. *Jom. Tob.* ſ. *Beza* c. 2. §. 2. ad quem vid. *Raſchi* fol. 17. b. *Toſiphta* ad *Jevam.* l. c. l. 16. *Cicero* de leg. l. 2. pag. m. 442. (x) Cod. *Sanhedr.* cap. 4. §. 1. *Maim.* hilc. *Sanhedr.* cap. 3. §. 3. (y) *Maim.* hilc. *Sanhedr.* c. 3. §. 1. hilc. *Schab.* c. 23. §. 14. Cod. *Beza* c. 5. §. 2. *Gem.* Bab. fol. 36. b. 36. b. Vid. *Hier.* (z) hilc. *Mikv.* c. 1. §. 6. Cod. *Peſachim* f. 90. b. l. antep. Cod. *Joma* f. 6. b. l. 5. ſeqq. f. 88. a. l. 2. ſeqq. Cod. *Schab.* f. 121. a. l. 4. ſeqq. (a) *Maim.* hilc. *Iſſure*

buſque ad Baptiſmum requiſitis decenter diſpoſitis, ac muliere in eo jam conſtituta, ut ſe immergitet, de modo jam ante ſatis edocta: Baptiſmum rite peragi, nemo amplius dubitat (b).

§. 42. Si huic ſententiæ inſiſtendum, non dubium, quin hominum etiam Judicum malitia multum ad eam ferendam contulerit. Olim enim pia hominum ſimplicitate vigente, eo usque non arcebantur viri a conſpectu nude lavantium mulierum, ut etiam ibi, ubi ipſorum teſtimonium neutiquam requirebatur, frequentes adfuiſſe legantur: vel de modo baptizandi informaturi, vel aliam illis allaturi utilitatem (c). Prorſus ut in primitiva Eccleſia Chriſtiana, latina non minus quam græca. Quamdiu ſincera obtinuit ſimplicitas, candidaque morum probitas; non infantes modo, ſed & adulti ſexus utriusque nudi baptizabantur, omnibus exuti veſtibus. Id quod in Eccleſia etiam latina floruit ad tempora usque Bernhardi. Diaconiſſis, ne quid baptizandis oculis inverecunde ingereretur, id dabatur negocii, ut veſtibus exui curarent baptizandam (d). Sed poſtquam, ut aliorum, ita Sacerdotum crevit nequitia; ab aliquot jam ſeculis, per univerſum pene Occidentem conſuetudo iſta exolevit.

§. 43. Rebus omnibus legitime peractis, ſimul ac quis aſcendit ex aqua, in fœdus cum Deo plenarie jam receptus, *habetur pro Iſraelita in omnibus* (e). Exuit natales priſtinos, omnemque Majorum ſanguinem; ut nullos amplius in Gentiliſmo agnatos habere credatur, queis inceſtus nomine interdici poſſet matrimonio (f); nec ſi absque prole decedat, hæredem (g). Prorſus *ut infans recens in lucem editus* hinc inde apud Talmudiſtas introducitur (h). Nec immerito Chriſtus Nicodemi habetudinem perſtringit (i) admirantis, hominem regenerari, qui adultus jam eſt. Id quod Doctori Iſraelitico non debebat non eſſe perſpectiſſimum.

§. 44. Patris vero vicem deinceps præſtat Triumviratus iſte, quo præſente fuit baptizatus, Matris vero Synagoga Judaica. Hinc ipſorum *poſteri*

bia c. 14. §. 6. Cod. *Jevam.* f. 47. b. l. 7. ſeqq. *R. Aſcher* ad l. c. f. 134. c. 4. l. 24. f. 135. c. 1. l. 6. fin. *R. Moſes Mikkozi* l. c. f. 40. c. 4 l. 26. (b) *R. Aſcher* l. c f. 134. c. 4. l. 24 ſeqq. (c) Vid. Cod. *Berach.* fol. 20. a. l. 18. ſeqq. (d) Vid. *Voſſius* Diſp. 1. de Bapt. th. 6. ſeqq. pag. 31 ſeqq. *Suic.* Theſ. Eccl. in ἀπέκδυσις c. 429. ſqq. (e) Cod. *Jevam.* fol. 47. b. l. 6 35. *Moſ. Mikkozi* l. c. c. 4. l. 25. (f) *Maim.* hilc. *Iſſure bia* cap. 14. §. *10.* ſeqq Cod. *Jevam.* f. 98. a. (g) *Maim.* hilc. *Sechija Umattena* c. 1. §. 6. ſeqq. Cod. *Bava Bathra* c. 3 §. 3. *Gem.* Bab. f. 42. a. l. penult. Cod. *Kidduſchin* f. 22. b. l. penult. f. 23. a. l. 2. ſqq. Cod. *Gittin* f. 39. a. l. 32. (h) Cod. *Jevam.* f. 22. a. l. 29. f. 48. b. l. 39. f. 97. b. l. 23. *Maim.* hilc. *Iſſure bia* c. 14. §. 11. *Jore de* a. l. c. p. 48. c. 1. l. 13. (i) Joh. III. v. 10.

Digitized by Google

poſteri matre ſaltem Iſraelitide geniti, *ad ſummos* inter Judæos *honores adſpirare* poſſunt (k), dignitatemque & regiam conſequi (ut exemplum comprobat Agrippæ (l),) & ipſius Pontificatus (m); a quo tamen filius Levitæ excluſus eſt, dignitate alioquin Sacerdotibus ſecundus, omnesque Iſraelitas alios ſuperans.

(k) Cod. *Jevam.* f. 45. b. l. 24. f. 102. a. l. 1. ſqq. coll. *Toſiphta* ad f. 45. b. prolixe. (l) Cod. *Sota* f. 41. a. l. 28. ſqq. (m) *Bereſch. Rab.* fol. 87. c. 4. l. 24. ſqq.

JOH. ANDR. DANZII

ANTIQUITAS BAPTISMI INITIATIONIS ISRAELITARUM VINDICATA.

1.

Baptiſmus Proſelytorum Judaicus, e Baptiſmo Iſraelitarum Origenariorum V. T. derivandus eſt, ut *rivulus* e ſuo fonte a).

a) Ita olim in *Baptiſmo Proſelytorum Judaico* tradidi §. 30.

2. Quotquot talem admittunt, de primo tamen Iſraelitarum *Baptiſmo Initiationis*, fœderis obſignaculo, incerti; ſine cauſa fluctuant b). Quum Scriptura utriusque fœderis, tempus ejusdem ſatis clare determinet.

b) De quibus *Max. Rev. Dn. D. Wernsdorf*, Recent. de Baptiſmo Controverſ. §. 28. nr. 7.

3. *Pſaltes* Iſraelitas Deo per Baptiſmum initiatos ac mancipatos ait, *poſtquam egreſſi fuerant ex Egypto* c).

c) Pſalm. CXIV, 1. 2. ob emphaſin vocis קדשו, de qua infr. §. 23. ſeqq.

4. *Ezechiel* tempus *lavacri* d) ſalutaris, per quod DEO fuerint mancipati e), ac in fœdus recepti f), ad commorationem in deſerto rejicit exitum ex Ægypto ſecutam g).

d) cap. XVI, 9. e) c. XX, 12. f) c. XVI, 8. g) c. XX, 10. ſeqq.

5. Je

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITT. EMANUELE

Digitized by Google

5. *Jeremias* quoque *confœderationem* inter Deum & Iſraelitas ſancitam, ad tempus rejicit, quo eosdem manu veluti apprehenſos eduxerit ex Ægypto h). Eam autem *Baptiſmo* ſignatam fuiſſe, Moſes adſtruit i).

h) Cap. XXX, 32. i) Exod. XIX. de quo inf. §. 25. ſeqq.

6. *Paulus* hunc *Baptiſmum*; quo *ad doctrinam & formam religionis Moſaicam initiati* fuerint, medium locat inter transitum per mare rubrum, atque promulgationem Decalogi k)

k) 1. Cor. X, 2. verbis: πάντες εἰς τὸν Μωσῆν ἐβαπτίσαντο &c. coll. v. 1. 3. 4.

7. Propoſitio hæc, ἐν τῇ νεφέλῃ καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ ἐβαπτίσαντο, vocibus omnibus ſine tropo intellectis, de vero periclitatur. Mare enim ſicco transierant pede l), nedum corpore reliquo. Columna vero nubis nunquam eos humectavit aquis. Unde neutro horum *tincti* forent.

l) Exod. XIV, 16. 22. c. XV, 8. 19. Joſ. II, 10. c. IV, 23. &c.

8. Si Tropum in verbo ἐβαπτίσαντο poſueris, aut idem prorſus dicetur cum verſu præcedenti m), per tautologiam inanem; aut de veritate rurſus laborandum. Nec mari nec nube *implebantur* aut *obruebantur*, ut dici poſſent *imbui*: nec *initiari*, cum plura præceſſerint miracula, quibus ad fidem tam Moſi quam Deo habendam, *initiamenta* dudum ſubierant.

m) Juxta Aut. *Quæſtionum* in Epiſt. Pauli, Athanaſio tributarum, Quæſt. CI. Tom. 3. Op. p. m. 329.

9. Ægre autem per Epexegeſeos excuſabitur frequentiam, ſi in oratione præcipue conciſa per tautologiam ingratam, transitum per mare rubrum bis enarrari ſtatuas.

10. E contra elegantiam haud condemnendam parit in lingua quacunque, ſi vox eadem in diverſis Propoſitionibus proxime ſe conſequentibus, diverſos, per antanaclaſin, induat ſenſus n)

n) Cujusmodi Gen. III, 1. coll. c. II, v. ult. Jud. XV, 26. c. X, 4. Jeſ. XXXVII. v. 18. coll. 2. Reg. XIX, 17. Jer. IIX, 4. Eccl. VII, 7. Dan. II, 24. Matth. IIX, 22. Joh. II, 23. 24.

11. Unde *per nubem & mare baptizari* commode dicuntur illi, qui aquis pluviarum fluminumque imbuuntur maritimis o).

o) Ductu Pſ. LXIIX, 9. 10. Pſ. LXXIIX, 15. 16. Exod. XVII, 6. Amos V. v. 8. c. IX, 9.

12. *Moſes* autem, in quem perhibentur baptizati, in eodem ſenſu ſumitur, quo in Inſtitutione p) hujus Baptiſmi, Iſraelitæ in ipſum dicuntur credituri: pro *doctrina* ſcil., *diſciplina & religionis forma, per ipſum propagata* q). Certe

p) Exod.

p) Exod. XIX, v. 9. conf. c. 14. 31. q) Vid. in hanc ſententiam *Baſil. M.* de Spirit. Sanct. c. 14. Tom. 2. Op. p. m. 175. *Camerarius*, *Flacius Illyr.* *Balduinus*, *Thom. Mortonus*, *Beza* ad Act. 19. 3. *Vorſtius*, *Gataker* Adverſar. Miſcell. Poſth. c. V. col. 440.

13. Rupes, e qua percuſſa fons erupit aquarum, hominum compeſcens pecudumque ſitim r), nec ſpiritualis erat, nec Iſraelitarum ſequebatur caſtra; niſi quis inſipidam amplectatur Talmudiſtarum fabulam s).

r) Vid. Exod. XVII, 3. 6. s) Qua de Cod. *Bava mezia* f. 86. b. l. 38. *Taanith*, f. 9. a. l. 27. *Bammidbar rabba* Sect. I. f. 209. c. 2. l. 17. ſeqq.

14. Chriſtus vero ſpiritualis rupes t), iſtorum continuo comitabatur caſtra; Angelus alibi vocatus, in cujus medio Dei nomen u). Atque ita

t) Jeſ. VIII, 14. c. XXVIII, 16. Rom. IX, 33. 1. Petr. II, 6. conf. Dan. II, 34. 35. Deut. XXXII, 18. u) Exod. XXIII, 21.

15. Nec Manna cibus erat ſpiritualis, nec aqua e rupe erumpens ſpiritualis erat potus: cum uterque non animum refecerit, ſed corpus. At vero

16. Verbum DEI animæ pabulum eſt x), cibi potusque vicem præſtans Spiritui: quod ſinguli Iſraelitarum hauſerunt, ſigillatim adeo a DEO compellati y).

x) τροφὰς διανοίας vocat Philo de Decal. p. 745. D. *leges & præcepta divina* tunc promulgata: alibi pag. 749. E συμπόσιον. Vid. Jeſ. LV, 1. 2. Amos VIII, 11. Pſal. XLII, 3. Jeſ. XII, 3. Jer. XV, 16. Ezech. III, 3. Prov. IX, 5. Apoc. X, 9. Sirach. XV, 3. c. XXIV, 29. y) Exod. XX. v. 1. ſeqq. Conf. *Philo* de Decalog. p. 749. tot. *Rabboth* ad Cant. I, 2. f. 4. c. 4. l. 32. ſqq. f. 5. c. 1. *R. Moſ. Alſchech* ad Exod. XIX, f. 122. c. 1. med. *Abarb.* ad Exod. l. c.

17. Atque ad illud commode τὸ αὐτὸ v. 3. & 4. referri poterit: quod, ſi *idem numero* denotat, ad Manna & aquam elementarem accommodatur perperam.

18. Idipſum vero *a Chriſto* Iſraelitis ad montem Sinai conſiſtentibus, promulgatum fuiſſe, Paulus teſtatur alibi z).

z) Vid. Gal. III, 19. Ebr. II, 2. conf. Act. VII, 53. Joh. IV, 10. c. VI, 27. 33. it. *Rabboth* in Cant. I, 2. f. 4. c. 4. l. 25. ſeqq. f. 5. *Maim.* More Nebuch. lib. 1. c. 30. Cod. *Sopherim*, c. XI. th. 7.

19. Cum Paulo, in tempore definiendo, conſpirat Moſes. Qui diem inſuper ac menſem determinat: tertio poſt egreſſum ex Ægypto menſe, Baptiſma illud mandatum & executioni datum adſtruens; intra triduum a promulgatione legis a).

a) Exod. XIX. v. 1. 10. 11. 14.

Digitized by Google

pen. b. l. 5. *Maim.* Hilc. *Geruſch.* c. 1. §. 4. c. 8. §. 6. c. 4. §. 12. cujus intuitu, Scriptura vocat ספר כריתות Deut. XXIV, 1. 3. Jeſ. L, 1.

27. Eodem valore *Sacerdotes* h) dicuntur מקודשים, qui a functionibus mundanis *ſeparati*, omnem operam ſuam Deo *mancipant*, ejusque cultui. *Vaſa* i) quoque recenſentur *conſecrari*, quorum uſus a re quacunque profana *excluditur*, divinis unice *mancipatus* functionibus. *Milites* conſcripti k) hac voce veniunt; quod ab aliis occupationibus *ſeparati*, ſolis *vocare* debeant negotiis militaribus. Quin vile *ſcortum* utriusque ſexus קדש l) dicitur atque קדשה m), non tam per antiphraſin, quod minime *ſancti* ſint; quam quod ab omni honeſtate *ſeparati*, libidinoſis ſe *manciparint* voluptatibus. Quos κεχωρισμένες vocarat Theodotion Hoſ. IV, 14. eosd. Hieronymus putat Sacerdotes Priapo *mancipatos*: Spencerus n), fornicatione Dæmonum myſteriis *initiatos*, per voces ſuperius dictas, intelligit.

h) Ez. XLVIII, 11. 2. Chr. XXVI, 18. Exod. XXVIII, 3. 41. c. XXIX, 1. 33. 44. c. XXX, 30. Lev. VIII, 30. 1. Sam. VII, 1. i) Exod. XXIX, 36. 37. 44. c. XXX, 29. c. XL, 9. 10. 11. 2. Chr. XXIX, 19. ad quem locum conf. Cod. *Avod. ſara* f. 54. b. l. 2. 4. k) Jeſ. XIII, 3. Jer. LI, 27. l) Deut. XXIII, 18. 1. Reg. XIV, 24. c. XV, 12. c. XXII, 47. m) Gen. XXXVIII, 21. 22. Deut. XXIII, 18. Hoſ. IV, 14. Vid. Ab. Eſr. ad Deut. XXIII, 17. n) De Legib. Hebr. Ritual. lib. II, c. 23. p. 410.

28. Cum autem hæc ipſa *ſeparatio* ac *mancipatio*, in diverſis *luſtratione* peragatur, atque *ablutione* perſonæ vel rei conſecrandæ o): hinc fit, ut, ob defectum vocis actus iſtos ſimul comprehendentis omnes, nunc *purificare* reddatur, nunc *initiare*, nunc *luſtrare* vel *lavare*; *ſeparatione* tamen & *mancipatione*, ob quam *lotio* talis inſtituitur, nuspiam excluſa. *Conſecrandi* vox ſatis foret idonea, ſi *luſtrationem aqua* factam ſimul induceret.

o) Conf. Exod. XXIX, v. 1. cum v. 4. c. XL, 12. 13.

29. Hæc enim primum intenditur in tritiſſima illa Talmudiſtarum formula קדוש ידים ורגלים, i. e. *conſecrationis manuum pedumve* p): *lavabantur* manus ac pedes, a pollutione *ſeparandæ*, & puritati ſacrisque *mancipandæ* actionibus. Atque ita

p) Exempla hujus ſunt infinita. Vid. Cod. *Joma* c. III. theſ. 2. 3. 4. 6. 10. ad quam conf. *Sheringh.* it. l. c. c. V. theſ. 5. c. VI. theſ. 3. 4. *Maim.* Hilc. *Biath bammikd.* c. V. §. 1. ſqq. it. *Jom bakkippurim* c. II. §. 2. *Thorath Cohanim* ad Lev. XVI. f. 41. col. 4. cap. 6. §. 3.

30. Quando Bathſeba מתקדשת מטומאתה a contracta per concubitum immunditia, ſe *conſecraſſe* dicitur q); recte id multi trahunt ad *lotionem* Lev. XV, 18. mandatam: eodem ſenſu, quo ille *noctem flumine purgat*

 apud'

Digitized by Google

apud Perſium r). Quamvis ſimul ab impuritate adhærente corpus *ſeparetur* puritati *mancipatum* ſecuturæ.

q) 2. Sam. XI. 4. r) Satyr. II. v. 16. Ovid. *Amor.* l. 3. eleg. 7. v. ult. *Sueton.* in Aug. c. 94. Vid. Cod. *Schabb.* f. 127. b. l. 24. ſqq. *Obad.* de *Bart.* ad *Berach.* c. IV. theſ. 4. *Gemar.* l. c. f. 20. b. l. 44. coll. Gloſſ. f. 21. b. l. 23. ſqq. l. 42. ſqq.

31. Qualis *luſtrandi* ſignificatio in loco Exod. XIX, 10. etiam exinde aliquod robur obtinet s); quod Moſes præceptum Dei executurus, etiam maritis *fugam conſuetudinis conjugalis* ad certum tempus imperarit, l. c. v. 15.

s) *Ab. Eſra* urgente ad l. c.

32. Quid? quod ex conſenſu omnium, parandi hic erant ad rem ſacram percipiendam: ad quam non admittebantur, etiam apud Gentiles, profani; niſi corpore prius ſufficienter *luſtrati* t.)

t) Vid. *Briſſonius* Formul. p. 2. ſeqq. *Callimach.* hym. in Apoll. v. 2. ad eumque Vulcan & *Spanhem.* qui plurima in hanc rem. *Liv.* lib. I. c. 45. *Senec.* Trag. Herc. fur. v. 1323. ſqq. *Lactant.* lib. V. c. 19. *Juſt. Mart.* ad imitationem cultus divini. fieri ait. Vid. *Petr. Halloix,* vit. Juſtin Martyr. c. 16. §. 1. p. 197.

33. Ut taceam, ex communi Doctorum ſententia, nullam contingere *purificationem,* & paucas admodum *initiationes,* niſi per *luſtrationem* inſtituantur *aquarum* u)

u) *Maim.* hilc. *Mikvaoth.* c. I. §. 1. 2. conf. tamen Num. XXXI. 23.

34. Quod ſi חול gr. κοινὸν, *illotum* denotat, Marco interprete x); conſentaneum erit, ex natura oppoſitorum inferas, קדש idem fore ac *lavare, luſtrareque.*

x) cap. VII. 2.

35. *Luſtratio* autem hic indicata, & ab ipſis admiſſa diſſentientibus y), *in ſola ſordium corporis purgatione* z) *haudquaquam conſtitit.* Cum probabile non ſit, omnes in univerſum ibi luſtratos, ſordibus è ſudore pulvereque collectis fuiſſe inquinatos.

y) Celeb. Dn. *Wernsdorf.* l. c. §. 17. z) Quam quidam Talmudici prætendunt, נקיות בעלמא dictam, Cod. Jevam. f. 46. b. l. 6. *purgationem in mundo,* h. e. communem.

36. Adhæc quisque ſui corporis ſordes ipſe purgaſſet, & parentes infantum: nec opus fuiſſet, ut Moſi id officii ſeu ſervitii genus demandaretur a), quod viro principe prorſus indignum. Nec probabile, homines de plebe id permiſſuros b).

a) Celeber. Dn. D. *Wernsdorf.* l. c. §. 24. (β.) b) Vid. Exod. XIX. v. 10. 14.

37. Et,

37. Et, ſi vel maxime dixeris, formam verbi קדשתם ex Piel derivati, inferre, Moſen publicatione mandati divini *curaſſe* ſaltem, ut *ſeſe lavarent ipſi.* Eo minus id noſtræ derogat ſententiæ, quod Paulo c) dicantur *baptizari;* & Ezechiel d) *luſtrationem* hanc Deo adſcribat. Quæ, niſi Moſis directionem poſtulaſſet, uno perfici potuiſſet die. Etiam in aliis Baptiſmi actibus, inſpiciente dirigenteque Baptiſta, initiandus ipſe aquis ſe imbuit e)

c) 1. Cor. X, 2. ἐβαπτίσαντο. d) c. XVI. 9. conf. Schemoth rabb. Sect. 20. f. 127. col. 3. circ. fin. it. mea Diſſ. de Bapt. Prof. §. 38. ſeqq.

38. Eo quoque contigit ævo, quo leges ceremoniales, interque eas de pollutionibus crebra lotione purgandis, nondum latæ erant; nec hactenus iſtarum proxime condendarum ulla injecta fuerat mentio f).

f) Conf. Init. Ebr. ad. Ezech. XX. 25.

39. Alius in textu finis exprimitur: ut ſcil. per lavacrum hoc, *abjurata* Ægyptiorum Idololatria g), Deo *manciparentur* h), & in fœdus cum eo coirent i), Peculium k) ipſius facti, inita inter ipſos ſpirituali deſponſatione l).

g) Conf. Ez. XX. v. 7. ſeqq. h) l. c. v. 12. Exod. XIX. 6. 10. 14. i) l. c. verſ. 5. Ez. XVI. 8. k) סגולה Exod. l. c. v. 5. l) Id infert וקדשתם conf. ſupr. §. 24. cui æquipollet Ez. XVI. 8. ותהי לי ad quæ conf. *Abarb.* f. 122. c. 1. ſeqq.

40. *Fœderis* quippe contrahendi conditiones ordine præmittuntur; *ſtipulatio* Dei enarratur m); pars altera de conſenſu ſuo interrogatur n); nec Baptiſmus in ſignaculum fœderis peragitur, priusquam omnium contigerit *adſtipulatio* o): quod nimirum dicenda velint obſervare, fidemque habere Moſi perpetuo.

m) Exod. 19. v. 4. 5. 6. n) l. c. v. 7. o) l. c. v. 8. 9.

41. Nec deſunt alia Scripturæ loca, in quibus actio tum temporis celebrata ſalutatur *Fœdus* p): ipſæque tabulæ, cui Decalogus erat inſcriptus, ideo dicuntur לוחות הברית *fœderis* q), quod *pactum* continuerint, in quo tunc utraque pars convenerit, altera ad id ſervandum Baptiſmo ſolenni initiata.

p) Exod. XXXIV, 27. Deut. IV. 13. 23. c. V. 1. 2. conf. Pſal. LXXVIII, 37. Jer. XXXI, 32. Hag. II, 5. q) Deut. IX. v. 9. 11. 15.

42. Nec prorſus de nihilo fuerit, ſi quis *veſtium lotionem* hic mandatam r) ad *ſtolam albam* s) traxerit, qua induebantur antiquitus recens baptizati. Deus ipſe apud Ezechielem t) veſtes tunc baptizatis exhibuiſſe dicitur: quas penes Talmudiſtas, ſexaginta Angelorum myriades Iſraelitis è Baptiſmo aſſurgentibus, & obedientiam ſtipulantibus, contuliſſe narrantur

tur u). Cujus fides ſit penes Autores. Ipſe in veſtibus parum colloco præſidii.

r) Exod. XIX. 10. s) λευκὴ ϛόλη, ἔνδυμα φωτινὸν, μυϛικὴ ἐσθὴς, ἐμφώτειος ἐσθὴς dicta. Vid. ad Ez. XXIII, 15. t) c. XVI. v. 10. u) *Tanchuma* f. 42. c. 4. circ fin. *Echa rabbethi* cit. in Jalkut, & Abarb. ad. Ez. XVI. 10.

43. Ab hoc ipſo tamen *conſecrationis* actu, ſive *bapeiſmo initiationis* videtur mons Sinai, ad quem peracta fuit, nunc *terminus* dici *conſecrationis ejus* x); nunc ora ejus (ad mentem Talmudiſtarum) *conſecrationis deſertum* y): & Iſraelitæ ipſi, judice Rabbenu Jacob, *populus conſecrationis ejus*, ſive *mancipatus* ipſi z).

x) Pſalm LXXVIII, 54. conf. Abarb. ad Exod. XIX. Quæſt. II. f. 166. c. 4. f. 168. c. 3. med. y) Pſ. XXIX. 8. conf. Cod. *Schabb.* f. 89. a. l. pen. *Kimchi* ad Jer. II, v. 3. *Toſiphta* ad Cod. *Bava kamma* f. 38. a. l. 9. z) Præfat. ad *Jore dea*, poſt princip. it. *Joſeph. Karo* ad l. c.

44. Hæc itaque ex utroque fœdere, *de Iſraelitarum* ad montem Sinai conſiſtentium *Baptiſmo* allata teſtimonia, in aſſenſum me rapiunt; etiamſi nemo antiquorum modernorumque Doctorum, Baptiſmi deinceps inter Judæos unquam uſitati, aliquam feciſſet mentionem.

45. Occurrunt equidem hinc inde alia quædam Baptiſmi *Initiationis* inter eos ante captivitatem exiſtentis veſtigia; ſed ſubobſcura ſunt, multisque onerata difficultatibus.

46. Gentilium, tempore Davidis & Salomonis converſorum Baptiſmus, ſola nititur recentiorum auctoritate: quæ ſæpe fallit a). Sed

a) Vid. Diſp. m. de Bapt. Prof. §. 26.

47. Nomina a *Baptiſmo* quibusdam impoſita, cujusmodi illud טבליהו i. e. *Deo per Baptiſmum initiatus* b), conjecturam omnino faciunt, Baptiſmum, qui ad DEUM duceret, baptizatosque ἐννόμους juxta Paulum c), vel בני תורה juxta Talmudicos d,) redderet, inter ipſos non fuiſſe ignoratum.

d) 1. Chr. XXVI, v. 11. 16. c) 1. Cor. IX, v. 21. d) *Jevammoth* f. 46. a. l. 29. 33. &c.

48. Nec minus ornatus ille capitis, quem *baptizatorum* vocat Ezechiel e), *initiatis* videtur adſcribendus. Quod ob ſolam immunditiem expurgandam, etiam quotidie loti (ἡμεροβαπτιϛαί eapropter vocati), nuſpiam legantur peculiarem geſtaſſe tiaram: quam primitiva Eccleſia ad religionem initiatis haud quaquam denegat f).

e) c. XXIII. 15. f) Vid. etiam Ez. XVI. 10. & conf. §. 42. ſupr. inpr. *Tertull.* de Corona milit. c. XV. in fin.

49. Jam

Digitized by Google

49. Jam ſua ætate Jeſaias reprehendit lavacro initiatos ad cultum idolatricum g). Et hic ipſe

g) cap. LXVI. 17.

50. Jeſaias h) non minus, quam Jeremias i) Baptiſmum norunt, non corporis abluentem ſordes, ſed animæ: quod primus in *Initiationis baptiſmo* gradus eſt.

h) c. I. 16. Unde ſua putat Juſtinus Martyr. deſumſiſſe Gentiles, Apol. 1. pro Chriſtian. §. 81. p. 118. Edit. Grabii. i) c. II. 22.

51. *R. Elieſer* Hircani filius, & *R. Joſua* f. Chananiæ, quorum de *Baptiſmo Proſelytorum* prolixa in Talmude extat diſceptatio k), non multò erant Johanne Baptiſta juniores: & de Baptiſmo agunt, tanquam ritu dudum inter ſuos recepto.

k) in Cod. *Jevammoth* f. 46. a. b.

52. Iſte enim in matrimonio habuiſſe creditur Rabban Gamalielis *Jabnenſis* ſororem l), qui vaſtationi Templi ſuperfuit m). Hic Trajano charus n), filius Chananiæ, qui ſtante Templo, ſacras in eo obierit functiones.

l) Præfat. in *Pirke Elieſer*, Edit Ven. m) *Dav. Ganz* in Zemach David, ad A. M. 4833. f. 27. b. n) Dav. Ganz l. c. Maim. Præfat. in *Seraim* cap. VI.

53. Nec. R. Elieſer *Baptiſmum* ſuis uſitatum fuiſſe unquam negavit; quamvis audacter id aſſerat *Knatchbull* o), imponens hoc ſuo clamore multis: ſed non tantæ putabat neceſſitatis, ut circumciſus verum Eccleſiæ membrum haberi nequeat, priusquam baptizetur. Quum Abraham, Iſaac, Jacob, multique Patriarcharum, & qui in Ægypto ex Gentilibus ad Paſcha ſimul comedendum accedebant p), ante Baptiſmum inſtitutum ſub alis Dei latuerint, per ſolam Circumciſionem Deo fœderati.

o) Animadverſ. ad 1. Petr. III. v. 20. 21. p. m. 128. p) Exod. XII. v. 43. ſeqq. v. 48. 49. Toſiph. ad Jevam. f. 46. b. l. 16. ſeqq.

54. His paulo inferior *Arrianus*, celebris ſub Hadriano q) Philoſophus, Dux exercitus, & Cappadociæ Præfectus, tâm evidenter de Judæis, eorumque per *Baptiſmum initiatione* diſſeruit r). ac ſi iſti R. Elieſeris ac R. Joſuæ diſceptationi ipſe interfuerit; hujus ſecutus ſententiam.

q) Vid. *Henr. Dodwelli* Diſſert. V. Geographiæ Scriptoribus minor. præmiſſ. p. m. 106. ſeqq. *Blancard* in not. ad Tactic. Arriani init. *Salmaſ.* not. ad Simplic init. *Oiſel.* ad Gellii N. A lib. 1. c. 2. p. 9. *Suidas* Tom. 1. Op. p. 320. *Photius* Biblioth. Cod. LVIII. p. m. 54. *Guil. Cave* Script. Eccleſ. hiſt. liter. ad Sec. II. p. 57. Edit. 1705. r) ad Epictetum lib. 2. c. 9. circa fin. Cujus verba citantur in Diſſert. mea de Bapt. Proſelyt. §. 23. allegata olim. *Joh. Marsham.* Cron. Secul. IX. p. m. 199.

55. Eo

Digitized by Google

55. Eo in loco vixit, iis admotus officiis, ut ob continuum cum Judæis commercium, res ipſorum nullatenus ignorare potuerit. Et

56. Temporè prorſus nonnulli s), ne ſuæ noceant cauſæ, per *Judæos* Arriani, *Chriſtianos* intelligunt. Quippe quos ipſe Galilæos vocant t): quique ea ætate vitam potius perdidiſſent, quam ſuam diſſimulaſſent religionem, teſtimonio & exemplo Juſtini M. Neque hi commodè Græcis opponerentur, ex quibus tunc plerique Chriſtianorum conſtabant u). Judæos autem & Græcos inter ſe componit ſacra pagina x).

s) *Petavius* ad Themiſtii Orat. V. p. 70. not. p. 403. *Knatchbull* l. c. p. m. 128. & *Ruarus* Cent. 1. ep. 31. Max. Rev. *Dn. D. Cypriano*, de Bapt. Proſelyt. Jud. Sacram. cap. III. §. 16. p. m. 45. citatus. t). ad Epictet. lib. 4. c. 7. p. 500. u) *Sozomenus* Hiſt. Eccl. l. 3. c. 17. in fin f. 529. Juſtin. Mart. Apolog. 1. §. 69. coll. §. 40. cir. fin. Edit. Oxon. 1700. x). Act. XVIII, 4. Rom. I, 16. c. II, 9. c. III, 9. c. X. 12. c. XII, 13. Gal. III, 28. Col. III, 11.

56. Deſperatæ cauſæ eſt indicium, quando Petavius pro ἠγημένϐ, legendum contendit περιτετμημένϐ; ut ex *ſectatore*, faciat *circumciſum*.

58. Niſi me omnia fallunt, etiam *Corn. Tacitus* evidens de *Baptiſmo Judæorum* præbet teſtimonium, verbis y): *Transgreſſi in morem eorum, idem uſurpant. Nec quicquam prius IMBUUNTUR, quam contemnere Deos, exuere patriam: parentes, liberos, fratres, vilia habere.* Ut enim *imbuere* proprie denotat *aquis implere, tingere* z); & *imbutum* juxta Feſtum, *quod cujuspiam rei ſuccum bibit:* ita reliqua cuilibet baptizando inculcantur ſedulo. Et *transgreſſi* apertè notant ab alia religione ad Judaicam deficientes: quos Scriptura dicit *Proſelytos* a).

y) Hiſtor. lib. V. c. 5. m. 426. z) Gloſſ. vet. imbuo, ἐμβάπτω. a) Matth. XXIII, 15. Act. II, 11. c. VI. verſ. 5. cap. XIII, 43.

59. Joſephi b) aſſertum, quo Eſſenorum ſectator καθαρωτέρων τῶν πρὸς ἁγνείαν ὑδάτων μεταλαμβάνει, i. e. *puriorum ad luſtrationem aquarum particeps fit*, non prorſus contemnendum. *R. Abrah. Sacbut* c), Joſephum in hac Secta deſcribenda cæteroquin ſecutus, de iisdem ait: *anno præterlapſo, ſi viderint bonis præditum moribus, in ſui admittunt conſortium; docentes eos BAPTIZARI, ut vitæ aſſveſcant Phariſæis dignæ.* De modo recipiendi Proſelytos agitur: aquæ luſtrales contradiſtinguuntur illis, quibus quotidie corpus abſtergebant, inprimis cœnaculum ingreſſuri: Eſſeni gente erant Judæi, & juxta Epiphanium d), in omnibus adhærebant Judæis.

b) De Bel. Jud. lib. 2. c. 12. p. m. 786. D. c) in Juchaſin f. 139. b. d) Hæreſ. LIII. quæ Sampſæorum, §. 1. p. m. 461.

60. Eidem *Joſepho* e) Iſraelitæ ipſi Decalogum accepturi, dicuntur, voce

Digitized by Google

voce ſupr. uſitata, ἁγνεύοντες ἁγνείαν f). Non auſim tamen ejus autoritate meam confirmare ſententiam.

e) Antiq. lib. III. c. 4. (A. 5.) f) *Theodor. Abucara* Opuſc. Quæſt. 17. Bibl. Patr. gr. lat. Tom. 1. p. 409. verba Chriſti Joh. XVII. 19. ἐγὼ ἐμαυτὸν ἁγιάζω ὑπὲρ ὑμῶν, transfert βαπτίζω.

61. Ante ipſum adducti *Elieſer, Joſua, Arrianus* & *Tacitus*, tali omnes ætate vixerunt, qua Chriſtianorum res nondum ea ceperat incrementa, ut ab illis mutuarent Ebræi. A Parentibus filii diſcunt, non vice verſa g).

g) *Hier.* ad Amos II. 7. col. 1383. *Patrem noſtrum eſſe populum Judæorum, ſæpe legimus. Tertullianus* Apolog. c. 16. 40. *Lactantius* lib. V. c. 22. *Kortholt* Pagan. Obtrect. c. 3. p. 59. Vid. 1. Cor. X. 1. & conf. Gen. IX. v. 26. cum v. 27.

62. Palpum ſuo more obtrudunt, quotquot ex Judæis ad Chriſtianorum Sacra converſi, credulis perſuadere auſint, *a Chriſtianis Baptiſmum tranſiiſſe ad Judæos* h.)

d) Quales fuerunt, *Seldeno* citati de Synedr. lib. 1. c. 3. p. 40.

63. Gens invida, & divinis ad id obſtricta legibus, ne alienigenarum æmuletur ſtatuta; quæque ne in ſuppliciis quidem malefico infligendis, more Gentibus recepto uti voluit; mortem potius ſubiiſſet, quam ut in re tanti momenti iſtorum reciperet ſymbolum, à quibus quam maxime ſe cupiebat diſtinctam.

i) Exod. XXIII. 24. Lev. XVIII. 3. c. XX. 23. Deut VII. 2. ſeqq. Jer. X. 2. ſeqq. Cod. Vid. *Schabb.* f. 67. a. b. Cod. *Avod. ſara* f. 11. a. l. 26. *Sanhedr.* f. 52. b. l. 2. ſeqq. *Maim.* in ספר המצוות, nr. 30. סמג Interd. L. f. 10. c. 4. *Jore Dea* num. 178.

64. Rem ex Scriptura probatam ne quicquam deſtruere poterit Doctorum ſilentium: inprimis, ſi Verſionibus addicti, fontes vel prorſus non conſuluerint, vel non ſatis intellexerint k); aut cæteroquin ad exterorum Antiquitates parum attenderint.

k) Vid. ſupr. §. 24. ſeqq.

65. Neque tamen nihil prorſus apud Antiquos inveniuntur, *ne quidem veſtigium* l), quod ad Initiationis Baptiſmum Ebræorum accommodari queat.

l) ut loqui amat Max. Rev. Dn. D. *Wernsdorff*, l. c. §. 27.

66. *PHILO* novit *lavacrum, animam abluens ab iniquitatibus* m): & eam ipſam lotionem, qua Iſraelitæ ad montem Sinai luſtrabantur, ait *animas purgaſſe ab iniquitatibus*, antequam mentis alimenta caperent n). Alibi o) dicitur *luſtratorum* tunc *anima* ἱεροφαντουμένη τὰς μεγάλας τελεῖσθαι τελετάς, *ſacras edocta ceremonias, ut ad magna INITIETUR MYSTERIA.* Quibusdam interjectis, p), adſtat populus ἁγνεύσας ὁμιλιῶν τῶν πρὸς γυναῖκας.

κας— λουτροῖς τε καὶ περιῤῥαντηρίοις καθηράμενος, ἔτι καὶ τὰς ἐσθῆτας ἀποπλυνάμενος ἐν τοῖς μάλιστα λευχειμῶν, verbis initiationi aptiſſimis q).

m) Lib. quod deterior pot. inſid. p. m. 186. A. n) lib. de Decal. p. 745. C. D. o) p. 749. fin. p) p. 750. D. q) Conſ. de vita Moſis p. 674. fin. 675. E. 687. A. *Apulejus* ſuam ad cultum Iſidis *initiationem* deſcribit, Metamorph. lib. XI. p. m. 430. *me religioſa coborte deducit ad proximas balneas, & prius ſacro lavacro traditum, puriſſime circumrorans abluit.* pag. 255. Edit. Pricæi.

67. *JUSTINUS MARTYR* agnoſcit *Baptiſmum initiationis* Chriſtiano affinem, ſed antiquiorem: utpote quem Dæmones a Propheta prædicatum exaudiviſſent, & ad Gentes detuliſſent; ut ad Mithræ myſteria ſuos initiarent ſimiliter r). Idque ut in ſpecu fieret, mutuatum putat s) a Jeſaia. Alibi t) *Baptiſmum* circumciſioni adjungit, oppoſitum ei, qui *Spiritu S.* peragitur, Chriſtianisque proprius u) eſt.

r) *Apolog.* I. pro Chriſt. §. 80. 81. p. 117. ſeqq. Ed. Grab. s) *Dial. cum Tryph.* p. 304. Edit. Pariſ. Conſ. *Petr. Halloix* vit. Juſt. Phil. &. Mart. c. XVI. §. 1. pag. 196. *Joh. Ern. Grabbe* Spicil. Patr. Sec. II. Not. p. 241. *Pamelius* ad Tertull. de Cor. militis c. XV. not. 207. p. 363. de Præſcript. c. XL. not. 240. p. 437. de Baptiſm. c. V. not. 29. 30. p. 474. t) *Dial. cum Tryph.* p. 246. C. it. p. 235. E. u) Matth. III, 11. Luc. III, 16.

68. Hujus veſtigia legit *TERTULLIANUS* x), inquiens: *Diabolus ipſas quoque res Sacramentorum divinorum in Idolorum myſteriis æmulatur. Tingit & ipſe quosdam, utique credentes & fideles ſuos: expiationem delictorum de lavacro repromittit, & ſic adhuc initiat Mithræ.* Alibi y) *Nationes* inquit, *exteræ viduis aquis ſibi mentiuntur. Nam & ſacris quibusdam per lavacrum initiantur, Iſidis alicujus aut Mithræ* &c. Antiquiora ſunt hæc Gentilium Sacra, quam ut Chriſtianorum Sacramentis ſuam debeant originem z). Tertulliano a) ipſi, *diabolus moroſitatem illam Judaicæ legis imitatus*, dicitur. A judæis autem diſcere non potuiſſet, niſi inter ipſos jam olim ſimilis initiandi mos viguiſſet.

x) de *Præſcript.* adv. Hæret. c. 40. p. 400. Edit. *Pam.* Pariſ. 1583. y) de *Baptiſmo* cap. V. z) ut voluit *Pamelius* ad c. XL. de *Præſc.* not. 239. p. m. 436. a) de Præſcript. adv. Hæret. l. c.

69. Etiam *ORIGENES* ex verbis Exod. XIX, 10. *Baptiſmi gratiam* eruit, ubi *non ſolo quis corpore purificetur*, ſed *ab omni mundetur inquinamento carnis & ſpiritus.*

b) in Exod. Homil. XI. circ. fin. p. m. 98.

70. *BASILIUS M.* c) Moſis, Johannis, & Chriſti *Baptiſmum* inter ſe contendens, in *expiationibus* quidem ſubſtitit, *initiationis* virtute neglecta

Sed

Digitized by Google

Sed quando alibi d) *Iſraelitas in legem Moſaicam baptizatos* aſſerit, idque ex Pauli l. c. e) comprobat, *Initiationis Baptiſmati*, olim, eo ipſo tempore in quod locaram, recepto teſtimonium præbet haud contemnendum.

c) Tom. I. Oper. de *Baptiſm.* l. I. p. 547. ſeqq. d) de *Sancto Spiritu* Tom. 2. Oper. p. 175. e) Supr. ad §. 6. e. 1. Cor. X, 2.

71. *GREGOR. NAZIANZENUS* de Baptiſmo Initiationis occupatus f), diverſos refert Baptiſtas: interque eos Moſen enarrat, qui *proprium* aliquod *Baptiſma* celebravit, diſtinctum atque poſterius tranſitu per mare; quod non niſi typice & metaphorice dicatur baptiſma. Ἐβάπτισε inquit Μωϋσῆς, ἀλλ᾽ ἐν ὕδατι. Καὶ, ΠΡΟ' ΤΟΥ'ΤΟ ἐν νεφέλῃ καὶ ἐν θαλάσσῃ. Quæ ex Paulo g) immediate ſubjungit, indicant, quod *Baptiſmum* reſpiciat, quo in Moſis baptizabantur doctrinam: qui *Initiationis* erat.

f) Orat. XXXIX. Tom. 1. Op. p. 634. C. g) e 1. Cor. X.

72. Quando *HIERONYMUS* verba Ezechielis h) *facta es mihi, dici putat, pro eo quod eſt, meo conjugio copulata es: & lavi te, aqua* ſcil. *Baptiſmi ſalutaris:* admittit Baptiſmum circa promulgationem legis peractum. Quippe quo tempore *ſpiritualis* illa contigit *Deſponſatio* *).

h) Cap. XVI. v. 8. Tom. 3. Op. col. 787. *) Conf. Raſchi ad Cant. I, 12. cap. III. v. 11.

73. In quæ verba & *THEODORETUS* i), *HULSEMANNUS*, & ipſe *B. CALOVIUS* aſſenſum ex parte nobis præbent. Iſte enim, *aqua* ait, *doctrinæ lavi te, & luſtrationes ac circumrorationes* (ἁγνισμὸς δὲ καὶ περιῤῥαντήρια) *adhibui.* Hic k) *præſtat* inquit, *cum aliis hæc intelligere, ut explicat B. Hulſemannus, de ſpirituali deſponſatione, gratioſa regeneratione & ſanctificatione.* Refert enim Propheta Dei beneficia Iſraelitis ad montem Sinai præſtita: ubi per Moſen eos ſibi *deſpondit*, interveniente lavacro. Ad idem tempus *Theodoretus* ipſe accommodat præcedentia.

i) Tom. II. Op. interpr. in Ezech. p. m. 368. B. k) *Abr. Calovius* Bibl. V. T. illuſtrat. ad Ez. XVI. v. 8. 9. p. 519. Conf. ejusd. *Hülſemanni* aurea verba, βαπτισθῆναι cum εἰς conſtructo, ap. eund. B. *Calov.* l. c ad 1. Cor. X, 4.

74. Etiam *JOH. DAMASCENUS* l) VIII. enumerans Baptiſmatum ſpecies, id quod *per mare & nubem* contigiſſe dicitur, Paulo deſcriptum m), contradiſtinguit *legali*, Iſraelitas purificanti, ut mundi ingrediantur caſtra. *Per nubem, ſpiritum* præfigurari ait, per mare *aquam* n). Id quod baptiſmati iſti per Moſen ad montem Sinai peracto, apprime competit: utut ipſe in diverſum abire videatur.

l) Orthodox. Fid. lib IV. c. 10. p. m. 297. ex Scriptore *Quæſtionum* in Epiſt. Pauli, *Athanaſio* tributarum, Quæſt. CI. Tom 3. Oper. p. m. 329. ſeqq m) 1. Cor. X. v. 2. n) σύμβολον γὰρ ἡ μὲν νεφέλη τοῦ πνεύματος, ἡ θάλασσα δὲ τοῦ ὕδατος.

75. Nec dubito catalogo teſtium meorum inſerere *VERSIONEM ÆTHIOPICAM* o), quæ verba ποιῆσαι ἕνα προσήλυτον p), transfert, *ut BAPTIZETIS unum Proſelytum* &c. Eſto enim, antiquiſſimam illam non fore: docet tamen, intra XVI. ſecula extitiſſe, qui *Proſelytos* Judæorum *baptizatos* fuiſſe ſtatuerint.

o) dudum allatam a *Max.Rever.Dn. D.Cypriano*, Lipſ. de Baptiſm. Proſ. Jud. Sacr. V. T. cap. III. §. 17. p. 47. p) Matth. XXIII. 15.

76. *Ebræorum* catervam, brevitatis amore, nunc quidem, ubi ſciagraphiam ſaltem exhibeo, augere nolo: fiet id in elaboratione proxima. In tempus promulgandæ legis conſpirant plerique.

77. Nec eſt, ut quis objiciat q) Iſraelitas ante id tempus Deo fœderatos fuiſſe, pacto per *Circumciſionem* firmato. Exciderant enim hac gratia, turpi Ægyptiorum contaminati idololatria r): reſtaurandum erat pactum, novo ſuperveniente fœderis obſignaculo.

q) cum *Max. Rev. Dn. D. Gottl. Wernsdorfio*, Recent. de Baptiſm. Controv. §. 27. ſeqq. r) Ezech. XX. v. 5. 7. ſeqq. c. XXIII. v. 1. 2. 19. c. XVI, 26. Pſal. CVI, 7. Conf. *Hieron.* ad Ez. XX, 7. coll. 832. circ. fin.

78. Ad legem autem Moſaicam initiari non poterant, antequam Moſes exiſteret, & lex promulganda proxime, divinitus ſignificaretur. Deus ipſe *confœderationem* illam in tempus commorationis ad montem Sinai rejicit s): & diſerte declarat, quod *cum ipſorum parentibus tale fœdus non pepigerit* t).

s) Vid. ſupr. §. 39. ſeqq. t) Deut. V, 3. conf. Jer. XXXI. v. 32.

79. Unde nec in *Sichemitis* u) locum habuit Baptiſmus, nec in ullo ante id tempus Judæis adhærente x). Parum etiam promoviſſet Baptiſmus Simeonis & Levi conſilium doloſum, necem ex dolore infirmatis intentantium cruentam: qui in Baptiſmo nullus.

u) de quibus Gen. XXXIV, 14. ſeqq. x) Quales erant Paſcha cum Judæis celebraturi, Exod. XII. verſ. 38. 43. ſeqq. verſ. 48. ſeqq.

80. Ad montem Sinai, in legem & formam religionis Moſaicam, primum baptizabantur omnes, *originarii* non minus Iſraelitæ, quam ex colluvie Ægyptiorum aſſociati ipſis. Qui Baptiſmus origo eſt baptiſmatis Proſelytorum; a quo differt, ut fons a deductis inde rivulis.

81. Si quæ deinceps in Initiatis crebræ jubebantur lotiones aliæ; *purificationis* ſeu *expiationis* hæ erant, fœderis ſaltem refricantes memoriam.

82. Nec ad ſe ipſos accedebant Iſraelitæ, *ſui ipſorum facti Proſelyti*; ſed ad legem, formamque religionis, cui initiabantur, Moſaicam. Luſus eſt in voce *Proſelyti*.

83. Joſephus, Idumæorum ſub Hircano circumciſionem memorans y), extantiora, duriora, minusque grata adducit nominetenus; reliquis ad initiationem

Digitized by Google

tiationem facientibus haudquaquam excluſis. Nam præter Circumciſionem, jubentur καὶ τοῖς Ἰουδαίοις νόμοις χρῆσθαι, i. e. *reliquis quoque uti ritibus Judaicis.* Ipſique non tantum circumciſionem dicuntur acceptaſſe; ſed & τὴν ἄλλην τοῦ βίου δίαιταν ὑπέμειναν τὴν αὐτὴν Ἰουδαίοις ποιήσασθαι, i. e. *alium inſuper juxta ritus Judaicos vivendi morem, ſuſceperunt exequi.*

y) Antiquit. lib. 13. c. 17. p. m. 450. E.

84. Etiam ſub *Conſtantini M. filiis*, quorum ætate extra dubium Proſelytorum Baptiſmus viguit, ad Judaiſmum converſi, ab evidentiori ſaltem Initiationis medio, dicuntur circumciſi z). Erat hoc ſignum ſingulis affigendum individuis: absque quo, Nobilitas parentum per Baptiſmum olim acquiſita, dignitatem ſibi conceſſam non exequitur. Delebilis erat Baptiſmi character, Majoribus impreſſus; niſi in unoquoque poſterorum mare, circumciſionis renovetur ſignaculo. Unde & Juſtino Martyri, baptiſmum juxta dicta a) admittenti, *Judæi non alia nota, quam circumciſione, dignoſcuntur ab aliis* b).

z) *Sozomen.* hiſt. Eccl. lib. 3. c. I. p. m 526. a) Vid. §. 67. b) Dialog. cum Tryph. p. 234.

85. Senatus Judæorum in Johanne baptizante non examinat *Baptiſmi* naturam, ceu aliquid novi; ſed quod rem, quæ ad triumviratum pertinebat, aut Prophetam ſingulari DEI ductu vocatum, ipſe autoritate exerceret privata, Prophetæ titulum renuens; atque in illis, qui in Majoribus jam fuerant baptizati: alium quoque baptiſmi finem intendat, quam a Majoribus ſuis propoſitum.

86. Peculiari eapropter inſtrui debebat Johannes mandato divino; ut quilibet Prophetarum, ad rem vel prorſus novam ſuſcipiendam, vel ad alium applicandam uſum. Baptizandis enim non promittebat expiationem, niſi ſeria peracta pœnitentia c): & expiatos non initiabat ad doctrinam Moſaicam, ſed regni cœlorum d), mox revelandi.

c) Matth. III, 8. 11. c. IV, 17. Luc. III. v. 3. 8. Marc. I. v. 4. 15. Act. XIII, 24. *Joſeph.* Antiq. lib. XVIII. c. 7. p. m. 626. G. οὕτω καὶ τὴν βάπτισιν ἀποδεκτὴν αὐτῷ φανεῖσθαι μὴ ἐπί τινων ἁμαρτάδων παραιτήσει χρωμένων, ἀλλ' ἐφ' ἁγνείᾳ τοῦ σώματος, ἅτε δὴ καὶ τῆς ψυχῆς δικαιοσύνῃ προεκκεκαθαρμένους. d) Matth, 2. c. IV, 17. Marc. I, 15.

87. Nicodemus ad injectam *Regenerationis* mentionem non obſtupuit, tanquam ad rem antea inauditam; ſed ad regerationem *ex ſpiritu* e). Cum non aliam, niſi ex aqua & circumciſione hactenus cognoverat. Niſi noſſe eam potuerit, & etiam debuerit; profecto tam ſevera in eum reprehenſione, non animadvertiſſet f) Salvator, cæteroquin benigniſſimus.

 e) Joh.

e) Joh. III, 5. *Tertull.* de Bapt. c. II *incredulitas miratur, non credit. Miratur enim ſimplicia quaſi vana, magnifica quaſi impoſſibilia.* f) Joh. III. v. 10.

88. Circumciſionem in aliis, præter Judæos, gentibus obtinuiſſe, ipſa Scriptura teſtis eſt. Inter illas recenſet Ægyptios, Idumæos, Ammonitas, Moabitas, & nonnullos Arabum g). Admiranda eſt ſtyli varietas, in interitu diverſarum gentium deſcribendo h): quarum aliæ v. g. Aſſur, Meſech, Elam, Thubal, & Zidonii dicuntur cubare *præputiati* i); ſed Idumæi & Ægyptii *inter præputiatos* k).

g) Jer. IX. v. 24. 25. h) Ezech. XXXI. & XXXII. i) Ez. XXXII. v. 21. 24. 25. 26. 27. 28. 30. Conf. *Montacutius* Orig. Eccleſ. Part. prior. p. 57. k) Ezech. XXXII, 29. c. XXXI. v. 18. 19. 18. 29. 32.

89. Qui ipſi tamen a duriori hoc vivendi ritu remiſerunt aliquoties: nec eum ſemper obſervarunt, niſi religioſiores forte Sacerdotes, peculiarem vitæ ſectati puritatem. Eſavum l), ob jus primogenituræ ſibi ſubductum, in tantum efferbuiſſe dicunt, ut notam circumciſionis in ſe deleverit, præputio arte maligna reducto. Ægyptios, poſt mortem Joſephi, circumciſionem neglexiſſe, conſtans eſt Ebræorum m) traditio. Unde invenit Hircanus, quod præcidi curaret in Idumæis.

l) e *Tanchuma* Jalkut ad Jer. IX, 24. f. 63. c. 1. *Epiphanius* de Menſ. & Pond. §. 16. p. m. 172. C. D. *Sanctius* ad Jer. l. c. De *Menelao* & *Tobia* conf. 1. Macc. I. verſ. 15. de *Achior* Judith V. v. 3. ſeqq. *Joſeph.* Antiq. lib. XII. c. 6. p. m. 408. m) *Rabboth.* Exod. I. f. 116. c. 4. poſt princ. *Tanchuma* f. 34. 35.

90. Non videtur Moſes ex amputato præputio agnitus; ſed ex educatione denegata, & abjectione in fluvium n). Quod ſi forte in notam illam incidiſſet juvenilis filiæ regiæ petulantia; eo ipſo tamen non illico Ægyptios præputiatos diceres. Potuiſſet diſcrimen e diverſitate ætatis dignoſci: ſi ætate ſaltem matura novaculam admiſerint Ægyptii; more Arabum o), qui ad exemplum Iſmaelis p), XIII. demum vitæ annum negocio huic arbitrati creduntur aptum.

n) ad ductum Exod. I, 22. conf. *Ghislerius* in Jerem. IX. p. 835. o) *Origenes* Philocal. c. XXIII. p. 77. Edit. Spenc. Cantabr. 1676. *Zonoras* Annal. Part. I. p. m. 23. *Ambroſius* de Abrah. l. II. c. 11. poſt. princ. *quartum decimum* ætatis annum definit, a quo paſſio virilis flagrare incipiat. p) de quo vid. Gen. XVII, 25.

91. Philiſtæos a genitalium mutilatione, ſalva Herodoti, a quo mea deſumſeram, auctoritate, eximeres, ob frequens cum Græcis commercium q): quo præcipue delectantur, oram inhabitantes maritimam r). Quid, ſi ab

Digitized by Google

ſi ab Egyptiis s) receſſiſſe dixeris, antequam circumciſionem hi admiſerint? Unde *præputiatorum* nomen ipſis velut Gentile t).

q) *Herodot.* lib. II. c. 104. Φοινίκον ὁκόσει τῇ Ἑλλάδι ἐπιμίσγονται, οὐκέτι Αἰγυπτίους μιμέονται κατὰ τὰ αἰδοῖα, ἀλλὰ τῶν ἐπιγινομένων οὐ περιτάμνουσι τὰ αἰδοῖα. r) Vid. Zeph. II. v. 5. 6. Ezech. XXV. v. 16. s) conf. Jer. XLVII. 4. cum Gen. X. v. 14. Deut. II. 23. *Boebart. Georg.* lib. IV. c. 32. t) Vid. Jud. XV, 18. 1. Sam. XIV, 6. cap. XVII, 26. 36. c. XXXI, 4. &c.

92. Imo dantur, qui e Jer. IX, 25. inferunt, *Præputiatorum* nomen denotare Gentiles, a fœdere cum Abrahamo per circumciſionem inito alienos; ſi vel maxime glandem a nativitate, aut opera humana habuerint detectam u). Etiam Judæus legis transgreſſor, Paulo *præputiatus* dicitur x); quamvis *Apella* fuerit.

u) ut οἱ ἐν ἀκροβυστίᾳ Rom. IV, 9. 10. 11. 12. c. II, 26. 1. Cor. VII, 18. Eph. II, 11. Conf. *Rabbenu Niſſim* ad *Nedarim* f. 31. b. x) Rom. II, 25. 28.

93. *Sanguis fœderis e verenda corporis parte jam circumciſa*, in quibusdam quidem *elici* potuit, idque factum fuiſſe affirmant y). Sunt tamen, v. g. *Mulier* quælibet; טומטום *obturatus*, ſine externo ſexus indicio, in lucem editus; atque caſu *exſectus*: quibus, Sacrificio inprimis, cujus ſanguine aſpergi poſſent, ceſſante, nil niſi Baptiſmus relinquitur z).

y) Vid. *Rabbenu Aſcher* ad *Jevammoth* f. 135. c. 1. l. 6. ſeqq. cujus verba adducta ſunt Diſp. mea de *Bapt.* Proſel. ad §. 22. fin. z) *R. Moſ. Kozzenſis* in סמ״ג hilc. *Iſſure bia* f. 40. c. 4. poſt. med. *Rabbenu Jacob*, in *Jore dea* num. 268. quorum verba habentur l. c. De mulieribus dicunt Cod. *Jevam* f. 46. a. circ. fin. דאם לא טבלו במה נכנסו טחת כנפי השכינה, *quod, ſi non baptizatæ eſſent, quo modo receptæ fuiſſent ſub alas Majeſtatis divinæ?*

94. Miſchnicorum (non Miſchnæ) de Baptiſmo Judæorum ſententiam, nec Scripturæ nec veterum teſtimoniis adverſam fore, ſed ibi fundatam; abunde docent adducta ſuperius.

95. Pro ætate rerum in Talmude comprehenſarum, non ad tempus attendendum eſt, quo vel Miſchna, in ea qua hodienum proſtat forma, condita putatur, vel ejus Gemara; ſed ad ætatem iſtorum, quorum quicquid adducitur nomine. Vel ſola auctorum concatenata & tœdioſa quandoque repetitio, quorum unus ſemper ex ore cognoverit alterius; it. ſollicita illa in primum doctrinæ autorem inquiſitio, paſſim in Gemara obvia; abunde declarat, quod ſit mera rerum ab Antiquis traditarum compilatio.

96. Tam in Scriptura Sacra, quam Ebræorum monumentis, infinita proſtant veſtigia, e quibus tam *Apoſtolorum* titulus, quam Apoſtolatus dignitas abunde declaratur. Moſes a Deo ad Pharaonem *miſſus* a): *Angelus facierum*

facierum b) Domini, Iſraelitis per deſertum ducendis præfectus: *Angelus* fœderis c): Elias Meſſiæ præcurſor *mittendus* d) &c. eodem veniunt titulo, שליח צבור *Synagogæ legatus* e) jam erat conſtitutus, quum Salvator textum Prophetæ publice prælegeret f).

a) Exod. III, 10. ſqq. c. IV. verſ. 12. 13. 28. b) Jeſ. LXIII, 9. Exod. XIV, 19. 20. c. XXIII, 20. ſeqq. c) Mal. III, 15. Qui diſerte *Apoſtolus* ſalutatur Ebr. III, 1. Vid. *Juſtin. Mart.* Apolog. I. pro Chriſt. §. 14. p 22. & §. 82. p. 121. Edit. Grab. d) ex mente Ebræorum, Mal. III. v. 23. e) De quo vid. celeber. *Camp. Vitringa*, de Synagog. vet. lib. 3. Part. 2, c. 2. pag. 903. ſeqq. f) Luc. IV. v. 17. ſeqq.

97. Quod ſi hunc *Eccleſiæ miniſtrum* dixeris, cum Chriſtianorum æditũo comparandum: memineris, alium inter Judæos celebrari שליח צבור *Eccleſiæ Apoſtolum* ſeu *Delegatum;* qui preces publice nomine omnium recitarit, reliquis per ipſum ſuo ſatisfacientibus officio g). Qui idem forte cum illo, quem Johannes *Angelum* vocat *Eccleſiæ* h). De Pauli *Apoſtolis Eccleſiæ* i) nunc nil dicam. Si vero unquam Judæorum Rex in feſto Tabernaculorum legem in Templo publice prælegerit, *Dei* gerens *Apoſtolum* k); & Seniores Synedrii Jeruſolymitani, qui Pontificem in Sanctiſſimum introiturum, nomine totius Eccleſiæ adjuraſſe dicuntur, ne quid mutare auſit, ſeipſis *Synedrii* vocarunt *Apoſtolos* ſeu *Delegatos*; & Pontificem, *Apoſtolum* ſeu *Delegatum* ſuum l): ob perſonarum titulo hoc ornatarum dignitatem, nemo non munus concipit ſplendidiſſimum. Id vero ea jam viguiſſet ætate, qua Templum adhuc ſtabat inquo lectio celebratur peracta, & in cujus adytum parabatur introitus. Unde non demum a Chriſtianis ad Judæos, vel ex invidia translatus eſt titulus, vel quadam providentia, ad ſuos felicius in officio retinendos.

g) Cod. *Roſch haſſchana* IV. th. ult. h) Apoc. I. v. 20. c. II, v. 1. 8. 12. 18. c. III. v. 1. 7. 14. i) 2. Cor. VIII, 23. Phil. II, 25. k) juxta *Maim.* in Hilc. *Chagiga* c. III. §. 6. l) Cod. *Joma* c. I. th. 5.

98. Non affectant convenientiam cum Chriſtianis Judæi; ſeparationem a Bileamo prædictam m) & a DEO vice plus ſimplici ipſis injunctam n), in Sacris præcipue religioſe ſervantes.

m). Num. XXIII, 9. Vid. ſup. §. 62. 63. n) vid. ſupr. §. 63.

99. Utut igitur inter Baptiſmum Judaicum & Chriſtianum, magna intercederet (qua præviam inſtitutionem, examen, confeſſionem, merſionem, teſtes adhibitos, tributam regenerationem &c.) convenientia o): differunt tamen in quamplurimis, & ex parte etiam in modo memoratis; inprimis vero in ipſo formali. *Aquam & Verbum* p) *veluti partes Baptiſmi Chriſtianorum* συστατικὰς καὶ ἐσσιώδεις, *ſacramentali unione ita conjungi certum, ut ſine aqua Verbum, & vice verſa, Baptiſmi nomen neutiquam obtineat, nec id nominis*

nominis mereatur. Sed aqua & Verbum ἑνώσει *ſeu unione ſacramentali ſimul juncta, Baptiſmi* τὸ εἶναι, *ſive* τὰς ὁλικὰς αἰτίας *abſolvunt & conſtituunt* q). In Baptiſmo Judaico exercendo, nuspiam aliqua præſcribitur formula r).

Vid. *Max. Rev. Dn. D. Wernsdorff* l. c. §. 31. p) Unde Paulo dicitur λουτρὸν τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι Eph. V, 26. q) Verba ſunt *B. Joh. Forſteri*, approbata B. noſtro *Beiero*, Comp. Theol. Part. III. cap. X. §. 5. p. 890. r) fatente *Celeb. Dn. D. Wernsdorff*. l. c. §. 24.

100. In Baptiſmo Chriſtianorum initiantur baptizati ad profeſſionem doctrinæ per Meſſiam jam revelatum promulgatæ, nominetenus eam, quæ in unitate eſſentiæ divinæ, ſacroſanctam Trinitatem aperte & rotunde celebrat. In Baptiſmo autem Judæorum initiabantur ad doctrinam, formamque religionis per Moſen conſtitutam: quæ Meſſiam adhuc exſpectat futurum.

101. In Baptiſmo Chriſtianorum, e verbis Chriſti Joh. III, v. 5. 6. 8. inferre licebit s), aquam *Spiritu S.* ceu *Re cæleſti*, fœcundari quaſi, ad regenerationem efficiendam t): ut in primæva creatione, maſſa illa terraquea, cui incubabat u), præparabatur ad res viſibiles inde producendas. Quo de altum rurſus in Baptiſmo Judæorum eſt ſilentium: quamvis non omnes eorum aquas, ſtylo Tertulliani x), prorſus *viduas* dixerint, ut Gentilium. Quæ autor Quæſtionum Athanaſio tributarum y), & Damaſcenus, de nube Spiritum Sanctum in Baptiſmo Moſis referente, tradunt; a Judæis non admittuntur, nec evidenter ſatis e Scriptura poſſunt erui z).

s) Vid. *B. Scherzer*. Syſt. Theol. de Bapt. §. 16. t) Conf ad Tit. III, v. 5. u) Gen. I, 2. x) de Baptiſmo. c. V. y) conf. ſupr. §. 74. z) Vid. de 1. Cor. X. v. 2. ſupr. §. 11.

102. Baptiſmus Chriſtianus in ſingulis Eccleſiæ membris requiritur adhibendus: nec ordinaire ſufficit, natum eſſe a parentibus Baptiſmo ad Chriſtianiſmum initiatis. Sed Baptiſmus Judaicus creditur parentes ſub alas divinæ Majeſtatis introducere, una cum omnibus a ſe deſcendentibus poſteris: quorum nemo per baptiſmum in fœdus recipitur, ſed per ſolam, ſi mas fuerit, circumciſionem.

103. Atque adeo veritati ſententiæ Chriſtianæ ipſiusque Baptiſmi dignitati, nil detrahitur; ſi vel maxime quis, Scripturam S. ſecutus, aliquem *Initiationis Baptiſmum* olim inter Judæos obtinuiſſe, ſtatuat. Nec veritas ideo deſerenda eſt, ſi abutantur ea male ſentientes, ad Concluſiones ejusmodi eliciendas, quas nemo probus cautusque providere poterat.

Tantum hac vice.

S. D. G.

Digitized by Google

JOH. ANDR. DANZII
INAUGURATIO CHRISTI AD DOCENDUM HAUD OBSCURIOR MOSAICA.

E Spectaculis
Matth. III, 13. ſeqq. Marc. I, 9. ſeqq. Luc. III, 21. ſeqq. Joh. I, 26. ſqq.
circa Baptiſmum Chriſti univerſæ multitudini viſis,
& ad DEi cum Moſe Exod. XIX. colloquium collatis;
pro enervanda Antiquorum & Modernorum Judæorum
Cavillatione Joh. IX, 29.
&
pro confirmanda doctrinæ Evangelicæ Θεοπνευστίας adſerta.

CUm nemine ſupremum Numen agnoſcentium graviores nobis intercedunt controverſiæ, quam cum Judæis. Ipſum quippe Religionis Chriſtianæ principium, in quantum ex novo aſſeritur fœdere, pernegantes, jugulum veluti petunt ipſius Chriſtianiſmi. Ut autem id deſtruant, omnemque ei, quantum in ſe, adimant divinitatem; nunc occultam ejus accuſant Originem, quæ cum promulgatione Legis Moſaicæ collata, in angulo videatur orta, & privatos veluti intra parietes. Nunc Chriſti arguunt docendi munus: qui Doctoris functiones arripuerit, nec *divinitus vocatus*, nec ſatis *ſolenniter inauguratus*, totique præſentatus Eccleſiæ. Johannis de eo teſtimonium a) ſolitarium dicunt, &, quod magis, domeſticum b); utpote agnato præſtitum, quod rigorem Legis non ſuſtineat. *Vocem Dei* teſtimonium ipſi præbentem, quam cœlitus delapſam Evangeliſtæ referant c), *a nemine Judæorum*, præter Johannem, ob cognationem ſuſpectum, referri *auditam:* nec Spiritum S. in forma columbæ in Chriſtum deſcendentem d), immanentemque e) quemquam vidiſſe adſtantium; niſi forte Baptiſtam f) ſuſpicione non carentem, cum ſuo baptizato g). Illuſtriora eſſe omnia, quæ de divinitate teſtentur Legis Moſaicæ. Deum namque cum Moſe Oraculorum interprete h), jam olim miraculoſe vocato i) loquentem, audiviſſe aliquot hominum myriades k), monti, de quo Decalogus promulgabatur, attentiſſime adſtantes. Promulgationem Legis adhuc futuram, aliquot diebus antea toti ſignificatam fuiſſe Eccleſiæ l); quo attentiores forent, & in verita-

a) Joh. I. v. 7. 15. 17. 26. 27. 29. ſqq. b) Luc. I, 36. 40. ſqq. c) Matth. III, 17. Marc. I, 11. Luc. III, 22. d) Matth. III, 16. Marc. I, 10 Luc. l. c. e) Joh. I, v. 32. f) Joh. I, cit. v. 34. g) Matth. III, 16 Marc. I, 10. h) Deut. V, 5. Gal. III, 19. i) Exod. III, 2. ſqq. k) Exod. XII, 37. l) Exod. XIX, 10. ſqq.

Digitized by Google

veritatem ipſius inquirere poſſent magis parati. Deum in nube deſcendentem, ignemque hinc emicantem ſuis cunctos obſervaſſe oculis m): &, quod magis, ſingula Legislatoris verba, e nube ignea Legem promulgantis, ſuis diſtincte percepiſſe auribus n). Idque tam clare & evidenter, ut de divina ejus Origine nemo, quamtumvis pervicaciſſimus, ulla veri ſpecie, unquam dubitare potuerit. Quapropter ſimilem urgent novæ promulgationem doctrinæ, quoties in conflictum deſcendunt cum Chriſtianis; vel æque ſolennem, vel æque ſaltem certam de divina ſua Origine, pluribus præſentibus omni exceptione majoribus ſufficienter demonſtrata. Qua ceſſante, non putant, ſe ad fidem habendam poſſe obligari.

Legem noſtram, verba ſunt veteris Nizzachon o), *quæ miniſterio Moſis tradita nobis eſt inter fulgura & tonitrua, ad oculum cujuslibet viventis, non ſeponemus deſerturi, propter legem veſtram; quæ data vobis eſt in ſecreto & clanculum, citra ullius hominis notitiam, præter popellum* illum paupercu-lum,

m) Exod. XX. v. 15. 19. Deut. IV. v. 9. 35. 36. coll. c. V. v. 21. 23. 33.

n) Deut. IV. v. 10. 12. 33. 36. c. V. v. 4. 19. 20. 21. Conf. *Philo* de Decalogo, p. 748-750. D. *Mechilta* ad Exod. XIX. 9. f. 24. c. 2. l. 26. *Rabboth* ad Cant. I, 2. f. 4. c. 4.

o) Ebraica apud B. Dn. D. *Wagenſ.* Tel. Ign. Sat. p. 256. את תורתנו שנתנה
לנו על ידי משה בקולות וברקים לעין כל חי לא נניח לעזוב
בעבור תורתכם שנתנה לכם בסתר ובחשאי בלא ידיעת שום
אדם רק אומה של ישו לבדה: *Maim.* Hilc. יסודי התורה
cap. VIII, §. 1. משה רבינו | לא האמינו בו ישראל מפני האותות
שעשה׳ שהמאמין על פי האותות יש בלבו דופי שאפשר שיעשה
האות בלט וכשוף ובמה האמינו בו במעמד הר סיני שעינינו ראו
ולא זר ואזנינו שמעו ולא אחר האש והקולות והלפידים והוא נגש
על הערפל והקול מדבר אליו ואנו שומעים משה משה לך אמור
להן כך וכך: וכך הוא אומר פנים בפנים דבר יהוה עמכם: ונאמר
לא את אבותינו כרת יהוה את הברית הזאת: ומנין שמעמד הר
סיני לבדו היא הראיה לנביאתו שהיא אמת שאין בו דופי שנאמר
הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך
וגם בך יאמינו לעולם: מכלל שקודם דבר זה לא האמינו
בו הימנות שהיא עומדת לעולם אלא הימנות שיש אחריה
הרהור ומחשבה׳ i. e. *In Moſen Doctorem noſtrum non crediderunt Iſraelitæ propter miracula ab ipſo perpetrata* &c. *per quod igitur crediderunt ipſi? Per ſtationem illam ad montem Sinai, ubi noſtri viderunt oculi, non peregrinus, & noſtræ audiverunt aures, non alterius cujusdam. Ignem illum & tonitrua, & tædas ardentes, ipſumque ad denſiſſimam illam caliginem acce-*

lum, *Jeſu adhærentem*, valde tenuem. Cujus preſſe premunt veſtigia moderni omnes. Quam abjecte de *Reſurrectione Chriſti* per teſtes aſſerta domeſticos, ſentiat & loquatur nefandus ille *Benedictus de Spinoza;* ejus teſtatur epiſtola ad *Henricum Oldenburgium* p) exarata. Qua ſatis aperte profitetur, tum demum fidem inventuram, ſi *Synedrio* Jeruſolymitano, *vel Pilato*, eorumque aſſeclis, per quos interemtus antea fuerat, vivum ſe ſtitiſſet, & talem declaraſſet, qualem olim admittere noluerant. Non autem *ſanctis tantum*, vel ſuis Sectatoribus. De qua objectione forſan alias videbimus q). Nuper autem admodum docuimus r), *Promulgationem Evangelii haud obſcuriorem* fuiſſe *Legali:* quum in primo poſt aſcenſum Chriſti feſto Pentecoſtali Sanctus Dei Spiritus Apoſtolos corripuerat, divinis Eos & mirificisſimis exornans χαρίσμασι, in conſpectu & præſentia honeſtiſſimorum virorum, ex toto ferme terrarum orbe ad feſtum Jeruſolymis tunc congregatorum. Adjiciebam ſimul, diſertis innixus Scripturæ literis s,) non aliam ab cauſam, tonitrua de monte Sinai ad Decalogi promulgationem tam horribiliter ſonuiſſe, *quam* ut *fidem* Deus *Moſi*, oraculorum interpreti *apud ſuos conciliaret*, quos erat docturus t) Quo ceu Doctore, quem Deus ad inſtruendum eos miſerit, agnito; a ſimili colloquio terribili eo magis abſtinuerit, quod talem alloquendi modum Iſraelitæ in omne tempus humillimis deprecati fuerint precibus u). Quas

dentem. Vocem quoque ad eum loquentem nos ipſi audivimus, dicentem *Moſe, Moſe! abi, dic illis ita vel ita. Sic etiam ipſe ait* Deut.V, 4. *facie ad faciem locutus eſt Dominus vobiscum. Et* alibi l. c. v. 3. *dicitur, non cum Patribus noſtris pepigit Dominus fœdus hoc. Undenam vero* conſtat, *quod Conſiſtentia illa in monte Sinai VNICA ratio ſit qua veritatem Prophetiæ iſtius tam evidenter probat, ut refutationi non relinquatur locus? Quia dicitur* Exod. XIX. 9. *Ecce ego venturus ſum ad te in denſitate nubis, adeo ut audiat hic ipſe populus, cum loquor tecum, & etiam in te credant in æternum. Unde ſequitur, quod ante rem hanc non crediderint in eum fide duratura in perpetuum; ſed tali perſvaſione, quam comitatur meditatio & ſcrupuloſa inquiſitio.* Quam ſententiam in Hilc. *Melachim* c. XI. & XII. repetitam, ita applicat, ut omnes aperte cognoſcant, quod (ob negatam ſimilitudinem) Chriſtianorum pungere velit Meſſiam, munerisque ab eo peracti divinitatem vocare in dubium. p) numero XXIII. p. 453. Oper. Poſthum. q) Vid. interim *Joh. Coleri* Waarachtige Verryzenis JESV CHRISTI uit den Dooden, tegen B. de Spinoſa, t' Amſterd. 1705. r) In Program. Pentecoſten V. & N. T. conferente, d. 20. Maji 1714. in Acad. Jen. P. P. s) Exod. XIX. 9. t) Conf. Cod. *Joma* f. 4. b. l. 12. & infr. ad §. 16. u) Exod. XX, 16. Deut. V, 20. ſqq.

Digitized by Google

Quas exaudiverit Deus x); promiſſione addita, ſe memorem poſtulati ipſorum ad Horeb facti futurum, cum alium aliquando ipſis miſſurus eſſet Prophetam; quem, ex compacto utrinque approbato, absque voce terribili commendatum, audire debeant y). In Jeſu Salvatore noſtro vaticinium illud adimpletum fuiſſe; ipſi concludebant Judæi, in carne Eum videntes z). Sciebant (e prædictionibus Prophetarum, & operibus ipſius convicti), *a Deo* ipſum vocatum & *miſſum* eſſe *Doctorem* a). Non autem in latebris ille, aut ſeceſſu ab hominum confluxu remoto *inauguratus fuit ad munus docendi;* nec domeſticis ſaltem, ut impie calumniantur, commendatus teſtibus. Sed, voce cœlitus delapſa, infinitæ hominum multitudini, in utraque fluminis ripa circumfuſæ, *Doctor divinitus conſtitutus,* tam ſolenniter probatus legitur; ut nemo de divinitate doctrinæ ejus ulla veri ſpecie dubitare potuerit. Quod, quum tunc temporis brevi me aſſerturum promiſerim: id ipſum nunc, præcipue ex hiſtoria Chriſti a Johanne baptizati, pro viribus præſtiturus ſum; divinam ad id opem devotis precatus ſuſpiriis.

§. 1. Hiſtoriam Chriſti per Johannem in Jordane baptizati, plures enarrant Evangeliſtæ: Matth. c. III. v. 13. ſqq. Marcus. c. I, 9. ſqq. atque Lucas c. III, 21. ſq. Nec intactam reliquit Johannes, hinc inde ad eam provocans, c. I. v. 26. 28. 29. 31. ſqq. Quoad rem quidem concordant omnes: quam tamen verbis nec prorſus iisdem efferunt; nec omnium judicio adeo evidentibus, ut non trahi potuerint in ſenſum minus gratum.

§. 2. Ab antiquiſſimis jam temporibus Quæſtio inter Eccleſiæ Doctores ſatis anxie agitata fuit, *Quare Chriſtus a Johanne baptizari voluerit?* Cum hic *Baptiſmum* prædicarit *reſipiſcentiæ;* & ut, peractam ſeriam *peccatorum confeſſionem*, baptizati fructus edant *pœnitentia* dignos b). Jeſus autem *peccatum non habuerit, nec dolus unquam in ore ejus fuerit inventus* c). Qui autem ipſa puritate purior exiſtebat; nullius indigus erat purgationis. Ex qua cauſa etiam Jeſum accedentem, impediebat primum Johannes d): ἵνα μὴ νομίσωσιν οἱ ὁρῶντες καὶ αὐτὸν ὡς ἕνα τῶν πολλῶν εἰς μετάνοιαν, βαπτιζόμενον, h. e. ut *Theophylactus* e) loquitur, *Cryſoſtomum* f) pro more ſecutus: *ne videntes eum, putent, quaſi unum ex multis, ad pœnitentiam baptizari.*

 §. 3. Di-

x) l. c. v. 25. c. XVIII. 17. y) Deut. XVIII. v. 15. 18. 19. z) Joh. VI, 14. a) Id enim nomine omnium fatebatur Nicodemus Joh. III, 2. conf. v. 16. c. V. 43. Jeſ. XLVIII, 16. cap. LXI. v. 1. coll. Luc. IV, 18. ſqq. & vid. Matth. XVII, 5. Marc. IX, 7. Luc. IX, 35. b). Matth. III. v. 2. 6. 8. ſeqq. c) 1. Petr. II, 22. conf. Jeſ. LIII. v. 9. 2. Cor. V, 21. 1. Joh. III, 5. Ebr. VII, 26. d) Matth. III, 14. e) Comment. ad l. c. p. 20. B. Edit Pariſ. 1635. f) Homil. XII. in Matth. circ. princ. p. 36. Edit. Franc. 169.

Digitized by Google

§. 3. Diverſas diverſi huic dubio diſſolvendo rationes afferunt. Inter quas palmam aliquamdiu præripuerunt aliis, quod, quemadmodum circumciſione in ſe admiſſa, Judæorum cooptatus fuerat cœtui; ita mediante Baptiſmo, in Chriſtianorum tranſire voluerit Eccleſiam. Et, ut ſanctiſſimi ſui corporis contactu aquam ſanctificaret luſtralem, virtutemque eidem conferret purgandi alios, in ipſius nomine deinceps baptizandos. Priorem urget nomine ac re Magnus *Hugo Grotius* g), verbis: *Ipſe per hanc ceremoniam, quæ nos populo Dei inſerit, eidem populo velut concorporatus eſt; certosque ſuo exemplo fecit omnes, qui, ut oportet, baptizantur, apertæ ipſis regiæ cæleſtis, conſequendi ſpiritus, & juris filiorum Dei. Neque efficacius oſtendi potuit, quantus honos inſtitutis a Deo ritibus deberetur; quam ſi Chriſtus Ipſe uſum eorum nobis exemplo ſuo commendaret.* Tantum abeſt, eum hoc nomine a *B. Calovio* h) reprehendi, ut eandem ſententiam pluribus potius adſtruat: & pro poſteriori confirmanda auctoritates alleget *Optati* Milevitani, *Hieronymi*, atque *Hilarii.* Quorum iſte i), *Chriſti caro* inquit, *ipſo Jordane ſanctior invenitur: ut magis aquam ipſe deſcenſu ſuo mundaverit, quam ipſe mundatus ſit.* Ille k) *Dominus* dicit, *noſter Jeſus Chriſtus non tam mundatus eſt lavacro, quam in lavacro ſuo univerſas aquas mundavit.* Hujus l) verba ſunt: *Non ille neceſſitatem habuit abluendi, ſed per illum in aquis ablutionis noſtræ erat ſanctificanda purgatio.*

§. 4. Quæ licet recte ſe habeant; non tamen proximum ac primarium finem, ob quem Chriſtus baptizari voluit, tetigiſſe videntur. Alibi m) docuimus, geminum jam olim n) viguiſſe *Baptiſmum:* quorum alter *Purgationis* dici merebatur, *Initiationis* alter. Tam frequens hic erat inter Ebræos pariter, gentesque exteras; ut vix ullus concipi poſſit ſtatus, ad quem initiati non fuerint interveniente Baptiſmo. Et licet in plerisque *purgandi* vim ſimul inferret o): potior tamen ejus effectus, quem in *conſecrando* ſeu *initiando* conferebat, prædominabatur ubique, &, ſepoſita externa corporis purgatione, conſiderabatur unice.

§. 5. Ipſe Salvator *Baptiſmum* ideo urgebat, quod *deceat eos*, Johannem non minus quam Chriſtum, *omnem implere juſtitiam* p.) Tale quid per

Commelin. autem p. 110. g) Comment. ad Matth. III, 15. p. 25. a. ita & Lightf. Hor. Hebr. ad l. c. h) Bibl. Illuſtr. ad l. c. p. 163. b. i) lib. I. de ſchiſm. Donatiſt. c. 8. p. m. 8. k) adverſ. Luciferianos, Tom. IV. Op. Part. II. Edict. Marc. col. 293. l) Comment. in Matth. c. II. p. m. 253. m) Diſp. de *Baptiſmo Proſelytorum Judaico* §. 11. 12. n) Conf. Antiquitas Baptiſmi Initiat. Iſrael. vindic. o) In ipſa etiam Sacerdotum *Initiatione*, ad quam hic reſpicit. De illa enim Abrabbanel ad Exod. XXIX.

per juſtitiam, *δικαιοσύνην* gr., intelligi hoc loco convenit, quod jam olim viguit, divinitus præſcriptum: &, ad quod explendum Johannes, ſalva analogia fidei, poterat concurrere, ceu actionis particeps. Temerarium autem foret Johannem in ſocietatem trahere *juſtitiæ*, pro juſtificandis coram Deo hominibus *adimplendæ:* niſi in eo ſaltem concurriſſe dixeris, quod *viam præpararit*, acceſſumque fecerit Domino, opus illud aggreſſuro. Vocem *δικαιοσύνης* pro Ebræorum משפט a LXX. Intt. quandoque adhibitam deprehendimus q). Hæc vero ſæpe *ritum* nudum, ac *ceremoniam* denotat, ex æquo bonoque in re quadam ſolenni adhiberi ſolitam: quam non nemo *æquitatem legis ceremonialis atque typicæ* vocare conſuevit. In eo optimus Salvator jam erat conſtitutus, ut *munus docendi*, ad quod miſſus fuerat, *auſpicaretur* publice. Quod ut magis innoteſcat, & ſimul turba ad Eum remitteretur ſolenniter, de voluntate Dei *in ipſo* poſthac *audiendo* certior facta: ad exemplum *Pontificis* cæterorumque *Sacerdotum* Vet. Teſtamenti *inaugurari* voluit *Baptiſmate*. Illos quippe inter alia, etiam hoc ritu *præliminari* initiandos præſcripſerat Deus Exod. XXIX. v. 4. quem Moſes executioni dediſſe legitur Lev. VIII, 6. Solam corporis purificationem quilibet, remotis arbitris, ſeorſim expedire potuiſſet: nullo ad hanc opus fuiſſet Mediatore, præſertim in tanto dignitatis culmine conſtituto. Ut Moſes baptizando initiabat Doctores veteris fœderis, eosque hoc ritu *præliminari* ſiſtebat populo: ita Johannes, in hunc finem Meſſiæ præcurſor datus, *Baptiſmo initiare* debebat Doctorem ac *Angelum fœderis* r) novi, Eumque hoc modo turbæ *ad audiendum* commendare univerſæ. Quem Deus ipſe *inungebat* Spiritu Sancto in Eum effuſo; voceque cœlitus delapſa declarabat, *Hunc* ipſum *eſſe Filium ſuum dilectum*, *quem* (ceu Prophetam olim Patribus ſuis promiſſum Deut XVIII. v. 15. 18. 19.) *audire debeant* s) omnes. Etiamſi doceret aliquid, a moribus vulgo receptis diverſum.

§. 6. Eo usque enim, quod quis de gente pertinaci miretur! extendunt ipſimet Judæi ſenſum verborum de *Propheta audiendo:* modo ſpectatæ fidei

---

v. 4. f. 202. c. 2. l. 28. ſeqq Edit, Ven. מפני שהזכות קודם לקשוט ראוי שירחצו אותם להעביר מהם כל לכלוך ואח״כ ילבישם הבגדים הקדושים המיוחדים להם: i. e *quia purificatio antecedit ornatum; conveniens erat, ut abluerent eos, ad tranſire faciendum ab illis omne inquinamentum. Deinceps indueret eosdem veſtibus ſanctis unice ipſis competentibus.*

p) Matth. III, 15. q) v. g. Jeſ. LXI. 8. Ez. XVIII, 17. 19. 21. Mal. II, 17. Prov. XVI, 12. c. XVII. 24. r) juxta vaticinium *Malachiæ* c. III, 1. s) Matth. III, 17. coll. c. XVII, 5. Marc. I. 11. coll. c. IX, 7. Luc. III, 22. coll. c. IX, 35.

Digitized by Google

tæ fidei fuerit, & certo conſtet, divinitus Eum eſſe miſſum. Ne de veritate aſſerti quiſquam dubitet; propria ipſorum verba adducam, latine ſaltem reddita. *BAAL HATTVRIM* ideo verſum 15. Deuter. XVIII. *decem* dicit, *conſtare vocibus;* ut *innuat, non minus ad verba* Prophetæ attendendum *eſſe, quam ad Decalogum* cœlitus ipſis promulgatum t). Et, ſi quis forte, ob ætatem autoris recentem, & fundamentum nimis Cabbaliſticum, auctoritatem hanc flocci faciat; en *Talmud* ipſum! Cujus verba u) ſunt: *veni ac audi! ad ipſum attendatis* dicitur x); *etiamſi dixerit tibi, transgredere aliquod Præceptorum legis divinæ, ſicut Elias* fecit *in monte Carmel. Qui*, (ut Gloſſa adjicit marginalis y), *victimas obtulit in Excelſo quodam, idque eo tempore*, (ſtante ſcil. templo Jeruſolymitano) *quo ſub pœna excidii erat prohibitum, ne quis extra illud* tale quid ſuſcipiat. *Omnia prouti tempus poſtulat. Obtempera ipſi.* In Cod. *SANHEDR.* z) diſputant: *Undenam quis cognoſcere poteſt, quod verba Prophetæ ſuperflua reputans, eapropter puniendus ſit?* Reſp. *Quum miraculo ſuam probarit ſententiam.* Exc. *Atqui Micha nullum ediderat miraculum* a): *& nihilominus* (Achab ob neglectum verborum ejus) *fuit punitus!* Reſp. *aliter ſe res habet, ubi aliquis in præſumtione juſti jam confirmatus eſt. Nam niſi ita dixeris, quomodo Abrahamum in monte Moria audiviſſet Iſaac? aut quomodo Eliæ in monte Carmel inniti potuiſſent, ut hoſtias immolarent extra Templum? Omnino igitur aliter ſe res habet, ubi vir ſpectatæ fidei*, aliquid nevi præcipit. Tali enim obtemperandum, etiamſi nullo id confirmet miraculo. In antiquiſſimo Judæorum libro *SIPHRE* b), interpretantur verba Deut. XVIII, 15. *EVM AVDIETIS; etiamſi dixerit tibi transgredere aliquod Præceptorum in lege præſcriptorum; ſicut Elias in monte Carmel. Pro natura temporis*, & ad tempus *obtempera ipſi.* Quæ ipſa

t) Verba Ebræa in Bibl. Baſil. f. 210. a. ita ſonant: ויש בו י׳ תיבות לומר
u) in Cod. *JEVAMMOTH* שתשמע לו כמו לעשרת הדברות:
f. 90. b. l. 4. ſqq. ת״ש אליו תשמען אפילו אומר לך עבור על אחת
מכל מצות שבתורה כגון אליהו בהר הכרמל הכל לפי שעה שמע
לו וכו׳: x) Deut. XVIII, 15. y) cujus verba Ebræa ſunt: שהקריב
z) f. 89. b.: בבמה ושעת איסור הבמות היתה ואיכא כרת דשחוטי חוץ
l. 13. ſqq. המותר על דברי נביא מנא ידע דאיענש דיהב ליה אות והא
מיכה דלא יהב ליה אות ואיענש היכא דמוחזק שאני דאי לא תימא
הכי אברהם בהר המוריה היכי שמע ליה יצחק אליהו בהר הכרמל
היכא סמכי עליה ועבדי שחוטי חוץ אלא היכא דמוחזק שאני:
a) 1. Reg. XXII. b) f. 46. c. 2. אליו תשמעון אפילו אומר לך עבור
על אחת מכל מצות האמורות בתורה כאליהו בהר כרמל לפי
שעה שמע לו:

Digitized by Google

ipſa cum augmento quodam exhibet liber haud paulo minoris, quoad res tractatas antiquitatis, *PESIKTA ſotarta* c). *Audiatis eum, etiamſi te jubeat transgredi aliquod ex omnibus Præceptis in lege præſcriptis: prout Elias fecit in monte Carmel; idque omne pro natura temporis. Quomodo etiam ſe habet factum Gideonis filii Joas.* Prolixior forem, quam natura inſtituti hujus poſtulat, ſi vel ſola Antiquorum loca huc facientia allegare vellem. Plura pro hac ſententia inveniet, quisquis præter Gloſſam marginalem locorum e Tamulde citatorum *Toſiphtam* contulerit, utrinque ll. cc. additam: nec non *R. Salomonem*, ac *R. Levi b. Gerſom* Comment. ad Deut. XVIII. v. 15. ſeqq. itemque *Maimonidem* in Hilc. *Jeſode thora* c. VII. circa finem.

§. 7. Sed ut e diverticulo in viam redeam, quæ de *Voce* coelitus delapſa, nec non de *Spiritu S.* Salvatori *incumbente* dicuntur, aliquid difficultatis continent, in relatione ad eos, *qui vocem* iſtam *audiverint*, *quique Spiritum viderint deſcendentem.* Quod turba circumſtans viderit & audiverit; nullibi diſerte dicitur: quin ipſe *tenor vocis* auditæ non ſatis conſtans eſt. Cum Marcus & Lucas eundem recenſeant, tanquam ad Chriſtum directum; Matthæus autem ut dictum Johanni vel ſpectatoribus. Et certe uno eodemque actu non potuit dici: *Tu es filius meus dilectus, in te complacui; & hic eſt filius meus dilectus, in quo complacui.* Quicquid etiam de æquipollentia utriusque, ad concilianda inter ſe loca d), ſolerti excogitetur ingenio.

§. 8. Quod ſi a *voce* ad *viſionem* acceſſeris, neque hic Evangeliſtæ prorſus inter ſe conſentiunt: niſi quod *uni* ſaltem eam *tribuant.* Sed in tali orationis ſerie, ut incertum maneat *uter* ex duobus *viderit?* baptiſta, an baptizatus? Johannis enim in proxime præcedentibus, nulla fit mentio: & uti Chriſtus *aſcendiſſe* dicitur ex aqua, & in ripa *oraſſe* e); ita & ille eo magis credi poterat *vidiſſe* ſolus, cœlum ſupra ſe apertum, & ſanctum ſibi incumbentem Spiritum, quo clarius Matthæus dixerat, cœlos αὐτῷ fuiſſe apertos, h. e. *Eidem* aſcendenti. De *Spiritu S.* autem Naziræorum Evangelium Matthæi, Ebræo exaratum idiomate, ſequentia exhibet apud Hieronymum f). *Factum eſt*

 autem

c) ad l. c. f. 77 col. 2. init. Edit. Ven. אליו תשמען אפילו אמר לך לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה כגון אליהו בהר הכרמל הכל לפי שעה וכן מעשה גדען בן יואש: d) cum *Auguſtino* de conſenſu Evangeliſtarum lib. II. c. 14. Tom. IV. Op. p. 294. *Alfon. Salmer. Toletan.* Tom. IV. Part. I. tr. VII. p. 75. b. circa fin. *Seb. Barrad.* Tomo II. Comment. in Conc. Evangel. lib. I. c. 13. p. 46. a. *Alphonſ. Toſtat. Abulenſ.* Quæſt. 95. p. 359. a. b. e) Matth. III, 16. Marc. I, 10. Luc. III. v. 21. f) lib. IV. in Jeſaiam, ubi Comment. in cap. IX. v. 1. col. 99. Edit. Martian. Pariſ. A. C. 1704.

autem, quum aſcendiſſet Dominus de aqua, deſcendit fons omnis Spiritus ſancti, & requievit ſuper eum, & dixit illi: Fili mi! in omnibus Prophetis expectabam te, ut venires, & requieſcerem in te. Tu es enim requies mea, tu es filius meus primogenitus, qui regnas in ſempiternum. Quæ, ſi ita eveniſſent; ſoli etiam Chriſto ſanctus hic innotuiſſet Spiritus: atque adeo tota hæc Inauguratio parum *publicationis* in ſe contineret; ſed in ſolam *Baptizati* fidem ſolveretur, tota adſtantium mulditudine parum vel nihil hinc confirmata.

§. 9. Enim vero Naziræorum Evangelium in nulla apud orthodoxos unquam fuit autoritate: reliquis autem pleriſque dubiis dudum ſatisfecerunt Noſtri. Ne verbum *VIDIT* ad ſolum Chriſtum referas, obſtat pronomen αὐτὸν, *ſuper ipſum* g), alium indicans ab eo qui *VIDIT*. Cum, ſi idem fuerit, reciprocum adhiberi debuerit ἐφ' ἑαυτὸν, vel contracte ἐφ' αὑτὸν *ſuper ſe*. Quod nuſpiam deprehenditur. Accedit non ad erudiendum vel confirmandum Chriſtum, *Viſionem* hanc contigiſſe; ſed partim propter Johannem. Ut non modo abunde certus ſit de eo, quem in re maximi momenti univerſo commendare debebat populo, utut antea de facie eum non noverit h), ne ex compoſito inter Agnatos res videatur transacta: ſed & impleatur ipſi, quod dudum fuerat promiſſum. Scilicet iſtum fore Meſſiam, *ſuper quem viſurus ſit Spiritum deſcendentem, & immanentem ipſi* i). Quæ niſi hic adimpleta dicantur, nullibi referentur executioni data. Quod vix probabile. Partim etiam & præcipue, populus per utramque ripam diſperſus erudiendus erat de dignitate Baptizati, & evidentibus convincendus indiciis, Eum talem fore, quem in poſterum ſine transgreſſione Legis tuto audire poſſint. Cum alibi k) Chriſto ad turbam ſermonem faciente, Vox cœlitus delapſa glorificaret eum; mox ipſe dicebat: *non propter ſe, ſed propter populum* ea eveniſſe, *ut hic crederet in ipſum.* Idem certe, & multo magis circa primordia muneris ſubeundi neceſſarium erat. Cui omnino plus accedebat confirmationis, ſi Johannes *ea omnia vidit,* de alio teſtaturus; quam ſi ſolus Chriſtus vidiſſet: qui de ſe ipſo teſtatus, Judæis erat ſuſpectus l). Et quamvis αὐτὸς interdum reciproce ſumi videatur: nulla tamen nos cogit neceſſitas, quare vocem a propria ſignificatione dimotam, in uſu capiamus minus proprio. Cum extra dubium id ſit, quod in omni Scriptorum genere, Verba illis quandoque reſpondeant ſubjectis, quæ remotius præceſſerant m); Exempla ſunt ubivis obvia.

§. 10.

g) Matth. III, 16. Marc. I, 10. Luc. III, 22. h) Joh. I, 31. i) Joh. I, 33. k) Joh. XII, 30. l) Joh. V, 31. m) Ut de Pronom. Interpr. §. 41. & ap. *B. Glaſſ.* lib. 3. tr. 2. Can. 10. p. 188. ſqq. (A. 513. ſeqq.) Hic conf. Jer. XV, 9. ubi pleri-que בושה וחפרה cum ילדת conjungunt, non cum proximiore שמשה.

§. 10. Quod verba attinet de cœlo pronunciata, omnis inter Evangeliſtas evaneſcit diſſenſus, & quilibet iſtorum voces non modo quoad valorem, ſed prouti dictæ fuerint, concipi poteſt exhibuiſſe: ſi, cum *Gerſone*, & *B.* noſtro *Chemnitio*, quem & *Gerbardus* uterque approbat, dixeris, Patris vocem bis fuiſſe repetitam. Primo ad Chriſtum directam, prouti Marcus eam annotat atque Lucas, *Tu es filius* &c. & deinceps *ad Baptiſtam*, & *reliquos omnes ad ripam conſtitutos*. Quibus Chriſtum ex cœlorum apertura, & Spiritu Sancto ſub forma columbæ in ipſum deſcendente, ſatis conſpicuum, digito veluti monſtrarit, verbis: *hic eſt filius meus* &c. prout ead. Matthæus conſignata reliquit. In quem ſenſum diverſitatem hanc, circa ipſa Eccleſiæ Chriſtianæ primordia, conciliatam fuiſſe; indicat Ebionitarum Evangelium Matthæi Ebræum, Epiphanio n) recte *mutilum* vocatum & *adulteratum*. Cum multa explicationis ergo inſerat, alia mutet, & deleat alia. Verba ejus in Verſione latina ſunt ſeqq. *Baptizato populo, venit & Jeſus, & a Johanne baptizatus fuit. Cumque aſcendiſſet ex aqua, aperti ſunt cœli, & vidit Spiritum Dei ſanctum, columbæ ſpecie deſcendentis & intrandis in ſeſe. Et vox reddita de cœlo dicens: Tu es filius meus dilectus, in te mihi complacui. Et iterum, Ego hodie genui te. Statimque eo in loco lux ingens affulſit. Qua conſpecta, Johannes ſic eum alloquitur: Tu! quis es Domine? rurſumque vox lapſa de cœlo hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Ad hæc Johannes ad ejus pedes accidens, quæſo! inquit, Domine, tu me ipſe baptiza. At ille probibeat eum, dicens: ſine, ita enim decet nos implere omnia* o).

§. 11. Quando vero porro quæritur, *quis vocem iſtam* cœlitus delapſam *audiverit*, & intellexerit? utrum baptizatus ſolus? an vera Baptiſta ſimul, & turba adſtans univerſa? id, ob Scripturæ ſilentium, altioris eſt indagi-

n) Hæreſi XXX. §. 13. p. m. 137. o) Verba ex Ebræo in græcum translata, apud *Epiphanium* l. c. ita ſunt concepta: τοῦ λαοῦ βαπτισθέντος, ἦλθε καὶ Ἰησοῦς, καὶ ἐβαπτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου. Καὶ ὡς ἀνῆλθεν ἀπὸ τοῦ ὕδατος, ἠνοίγησεν οἱ οὐρανοὶ, καὶ εἶδε τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὸ ἅγιον, ἐν εἴδει περιστερᾶς κατελθούσης καὶ εἰσελθούσης εἰς αὐτόν. Καὶ φωνὴ ἐγένετο ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λέγουσα, σύ μου εἶ ὁ υἱὸς ὁ ἀγαπητὸς, ἐν σοὶ ηὐδόκησα. Καὶ πάλιν, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκα σέ. Καὶ εὐθὺς περιέλαμψε τὸν τόπον φῶς μέγα ὃ ἰδὼν (φησι) ὁ Ἰωάννης λέγει αὐτῷ, σύ τίς εἶ Κύριε; καὶ παλὶν φωνὴ ἐξ οὐρανοῦ πρὸς αὐτόν, οὗτος ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, ἐφ' ὃν ηὐδόκησα. Καὶ τότε, φησὶν ὁ Ἰωάννης προσπεσὼν αὐτῷ ἔλεγε, δέομαί σου Κύριε, σύ με βάπτισον. ὁ δὲ ἐκώλυεν αὐτῷ, λεγων, ἄφες, ὅτι οὕτως ἐστὶ πρέπον πληρωθῆναι πάντα.

indaginis. De *videndo* quidem Spiritu S. Johanni facta fuerat promiſſio p). Cujus adimpletionem ingenue profitetur, verbis τεθέαμαι & ἑώρακα q) quam & duo alii atteſtantur Evangeliſtæ, Matthæus atque Marcus *, verbo εἶδε, ad remotius relato. De *Voce* vero ipſi *audienda*, nulla uſpiam extat promiſſio. Nihilominus tamen verba Matthæi, *hic eſt filius meus* &c. poſtulant; vocem hanc ab alio, præter Chriſtum, auditam fuiſſe & intellectam. Niſi fruſtra eam contigiſſe, temerarie admodum dixeris.

§. 12. Quod Johannes eam *audiverit* atque intellexerit, haud parum inde confirmatus in teſtimonio illo edendo r): *Teſtor*, *quod hic ipſe ſit ille Dei filius*; nemo ambiget. Et forte ἑώρακα l. c. idem eſt ac *audivi*. Cum *viſus*, uti pro quocunque ſenſu poni conſuevit, haud raro pro *auditu* adhiberi ſoleat. Ne, quod *viderit*, bis dicatur expreſſum, ob v. 32. illis, quæ *audiverit*, prorſus neglectis. Hoc ſenſu dicitur populus monti Sinai adſtans, *vidiſſe vocem* s), it. oculis ſuis *vidiſſe* verba t): & regeneratio Jeremiæ jubetur *videre* verbum Domini u). Turbæ vero adſtanti vocis hujus perceptionem dubiam faciunt, ut alia multa, ita inprimis Salvatoris verba x), Judæis ipſis exprobrata, *Patris vocem NVNQVAM audiverint.*

§. 13. Hinc moti potiſſimum videntur diverſorum ſeculorum autores, ut in diverſas irent ſententias. *DIONYSIVS* Carthuſianus *Chriſtum ſolum*, *& Johannem columbam vidiſſe*, *& vocem audiviſſe*, ait y). Quo trahunt nonnulli z) quædam *Hilarii* a) verba, dicentis: *Forte in Hieroſolymis manentes non audiverant; quia in deſertis JOHANNES SOLVS AVDIERIT. ——— Non enim teſtimonio jam JOHANNIS utitur*, *VOCEM e cælo AVDIENTIS.* Paulo liberaliores erant illi, ad quos provocat *Chryſoſtomus* b), dicentes: *non omnes*, *ſed Johannem tantum*, *&* *quosdam*

p) Joh. I, 33. q) l. c. v. 32. 34. *) Ille c. III, 17. hic c. I. 10. r) Joh. I. v. 34. s) Exod. XX, 15. t) Deut. IV, 9. 35. coll. c. V, 21. 23. 33. u) Jer. II, 31. Conf. *Rabboth.* ad Cant. I, 2. f. 2. 4. circa fin. f. 5. c. 1. *Schemoth rabba* Sect. V. f. 123. c. 2. l. 11. ſeqq. *Jalkut Rubeni* Sect. יתרו f. 96. c. 4. ant. med. *Ab. Eſr.* ad Exod. III, 6. *R. Moſes Alſchech* ad Cant. f. 6. a. circa fin. *Abarb.* ad Exod. XX, 15. f. 176. c. 4. l. 24. ſqq. x) Joh. V, 37.

y) Enarrat. in Evang. Matth. art. VI. z) *Sebaſt. Barradius* Commentariorum in Concordiam Evangeliſt. Tom. II. p. 47. b. a) Lib. IX. de Trinit. p. m. 122. Edit. Baſil. 1570. b) Homil. XVI. in Johannem, p. 107. Verba græca ſunt, *οὐδὲ πάντας αὐτὸς τεθεᾶσθαι, ἀλλ᾽ ἢ μόνον Ἰωάννην, καὶ τοὺς εὐγνωμονέστερον διακειμένους.*

Digitized by Google

quoſdam vita & moribus probatiores, vidiſſe Spiritum, ac vocem audiviſſe. *CAJETANVS columbam a Chriſto ſolo, & Johanne viſam* putat; *vocem vero a multis auditam* quidem, ſed *non intellectam.* Charthuſiani, ferme ſententiam e recentioribus celeberrimus *JOH. LIGHTFOOT* c), præter jam dictam, aliis inſuper VII. rationibus adſtruit, non prorſus contemnendis. Quod *Ego vidi*, dicat Baptiſta d): qui, ſi vidiſſent univerſi, & audiviſſent, majori cum fructu dixiſſet, *vidimus*, *audivimus.* Vel, ut *BARRADIVS* e) urget, *vos vidiſtis.* Præterea quod vix locum invenire videatur apud eos, *in quorum medio ſtetiſſe* dicitur f), non agnitus. Ipſa inſuper Scriptura teſte, *tota* hæc *revelatio*, ſi non unice, *præcipue* ſaltem *propter Johannem* facta fuerit g). Per cujus prædicationem deinceps certior fieri debeat populus; utpote in hunc finem unice miſſi h). Ad hæc vix credibile putetur, ut poſt tam memorabile ſpectaculum, populus diutius vel Meſſiam prorſus ignoraverit; vel majoris fecerit Johannem, quam Jeſum cœlitus ipſis commendatum i). Et, ſi ad Johannis indicium digito factum, ſtatim diſcipuli quidam ſe ei adjunxerunt k); multo magis id feciſſe putarentur, ſi Deus ipſe cœlitus eundem ipſis demonſtraſſet: præſentesque non vidiſſent modo Spiritum in ſpecie columbæ deſcendentem, & in Chriſto manentem; ſed & teſtimonium de Eo cœlitus datum, diſtincte percepiſſent, & intellexiſſent omnes. Quid? quod ratio afferri non poſſit, quorſum Chriſtus pari e cœlo fretus teſtimonio, tribus ſolummodo ſpectantibus Apoſtolis, his tam ſolicite ſilentium impoſuiſſet l), circa rem jam antea turbæ promiſcuæ manifeſtatam. Quibus annecti poſſit, *revelationes* hujusmodi Prophetis ſeu *Docentibus*, ex ſingulari DEi gratia fuiſſe conceſſas; non plebi promiſcuæ: quæ per Prædicationem iſtorum eſſet convertenda, ceu medium ordinarium, homines ad veri Meſſiæ cognitionem perducendi.

§. 14. Equidem inuſitatum non eſt, ut e pluribus præſentibus, viſiones cœleſtes vel unus ſaltem percipiat, vel pauciores. Stephanus ſolus vidit cœlum apertum, & Jeſum a dexteris DEi ſtantem m), adverſariis ejus nil quicquam hujus obſervantibus. Qui Paulum comitabantur, Chriſtianos perſecuturum prope Damaſcum proxime adſtabant ipſi: ille

 tamen

c) Harmonia Evangeliſtarum p. 344. b. ſeqq. d) Joh. I, 32. 34. e) l. c. a. circa fin. f) Joh. I, 26. g) Joh. I, 33. h) Joh. I, 7. 31. i) quam rationem urget etiam *Barradius* l. c. k) Joh. I, 29. ſqq. v. 37. ſqq. l) Matth. XVII, 9. m) Act. VII, 55. 56.

Digitized by Google

tamen *ſolus Vocem audiviſſe* dicitur vehementiſſimam n); reliquis lucem quidem videntibus, & Pauli ſolum, non autem loquentis cum eo vocem audientibus o). Quæ turba Chriſto aderat, quum vox cœlitus delapſa, glorificationem Ejus confirmabat, audiebat quidem ſonum, ſeu ſtrepitum ingentem; ſed ſenſum verborum non percipiebat p). Alioquin nec Angeli alloquium ſoli Chriſto ſanctum interpretati eam fuiſſent, nec fulgur. Utut in iſtorum unice gratiam, Chriſto teſte, vox illa evenerit q).

§. 15. Et, ne Judæi veritatem rei in dubium vocent, e veteri fœdere prodeat Eliſa: qui Syris Dothanem obſidentibus, *equos curruſque igneos*, *ſe* ipſum atque miniſtrum *undique cingentes*, ſolus vidit; minime obſervatos miniſtro, donec ſingulari Dei beneficio, ad preces magiſtri, ejus aperirentur oculi r). Quoties vox Dei facta dicitur ad Moſen, de tentorio conventus; toties eam ſoli Moſi auditam contendit omnis Ebræorum Antiquitas: quamvis totus populus præſens adſtiterit, & tanto Vox edita fuerit fragore, ut ad ſonum acceſſerit tonitrui. Prolixiores ſunt pro hac ſententia inculcanda, in *Torath Cohanim;* quam ut propriis hic verbis legi poſſint, in id collimantibus, ut ne Aaroni, qui Moſi adſtiterit, imo ne Angelis quidem miniſtrantibus, Vocem concedant auditam s). Audiamus tamen *R. Salomonem Iſaacidem*, mentem Majorum in ſynopſi exhibentem,

n) Act. IX, 4. o) Act. XXI, 9. c. XXVI, 14. p) Joh. XII, 28. 29. q) l. c. v. 30.
r) 2. Reg. VI, 15. ſqq. s) *Perek* II. *θ.* 10. 11. f. 3. c. I. Edit. Venet. Ubi f. 2. c. IV. *θ.* 4. *R. Joſe Galilæus* ait: *in tribus locis Deum Moſi locutum fuiſſe, ut Aaron*, (quamtumvis adſtans), *non exaudiverit: in Ægypto* Exod. VI, 28. *in monte Sinai*, Num. III, 1. *& de tentorio conventus* Lev. I, v. 1. *R. El-aſar* l. c. *θ.* 5. 7. 8. 9. *E verbis* Exod. XXV, 22. *conveniam tecum*, infert, *tibi indictio loci facta eſt*, *non autem toti Iſraeli*. Exc. *Aut eximam quidem eos a conventu, non autem ab alloquio?* Reſp. *doctrinam reſpondendi* huic dubio *continent verba* ſqq. l. c. *& loquar tecum*, Inſt. *Forte Iſraelitæ ſunt eximendi non tamen Seniores? aut ſi Seniores, non eximendi erunt filii Aaronis. Aut ſi etiam hi, non tamen Aaron ipſe erit eximendus!* Reſp. *Dubium hoc ſolvunt verba, ut loquar AD TE: q. d. tecum erit locutio, non autem cum omnibus.* Exc. *Numquid forte locutionem quidem non audiverunt*, (ſingulis vocum literis articulate & diſtincte obſervatis, juxta interpretationem *R. Aaronis Aben Chajim*, in *Korban Aaron* f. 40. c. 4. circa fin.); *audiverunt vero vocem?* Reſp. *dubium hoc ſolvit reſtrictio*, *El*, ſcil vox facta eſt; non autem toti Iſrael. Exc. *Aut eximam quidem omnes Iſraelitas, non autem Seniores? aut ſi*

Digitized by Google

bentem, in limine Commentarii in Leviticum t). *Cum dicitur vocaſſe* Deus *Moſen*, *vox illa prodibat*, *& aures feriebat Moſis*, *nemine Iſraelitarum quicquam audiente.* Interjectis quibusdam, ad verba *de tentorio conventus* commentari pergit u) *docent*, *quod vox iſta abrupta fuerit*, *nec extra tentorium ſe extenderit. Fieri ne poteſt*, id eveniſſe, *quia Vox illa depreſſa erat? reſponſionem dubio huic reddendam ſuppeditant* verba Num. VII. v. 89. ubi dicitur audiviſſe *eam ipſam vocem*, cum articulo. *Ut indigitet eandem vocem*, *quæ in hymnis explicatur*, Pſal. XXIX. v. 4. 5 *Vox Domini robuſta*, *vox Domini magnifica*, *vox Domini cedros confringens.* Exc. *Si ita fuerit*, *quare diceretur*, *de tentorio conventus?* Reſp. *Docet*, *vocem illam fuiſſe abruptam. Eodem modo*, *quo* Ezech.X. v. 5. *dicitur*, *& ſonus alarum Cheruborum audiebatur ad atrium usque exterius.* Inſt. *Numquid ita evenit*, *quia vox erat depreſſa?* Reſp. *reſponſionem huic dubio reddendam* ſuppeditant verba proxime ſqq. *qualis eſſe ſolet vox Dei omnipotentis*, *quando ipſe loquitur.* Exc. *Quod ſi res ita ſe habeat*, *quare dicitur*, *ad atrium* ſaltem *exterius* fuiſſe auditam? *quia*, *ſimul ac eo perveniſſet*, *fuit abrupta.* Conf. Cod. *Joma* f. 4. b. l. 23. ſqq. Similiter cum poſt vitulum in deſerto turpiter conflatum, & per Moſen mox diſſipatum, Deus, columna nubis ad oſtium tentorii conſtituta, cum Moſe loqueretur; totus populus videbat quidem columnam nubis ibi rectam: ſed ni-

Seniores eximendi ſunt, *non eximam filios Aaronis? Et ſi etiam hi eximendi ſunt*, *non eximetur tamen Aaron ipſe?* Reſpondetur *El* tantum *Vox* facta eſt. Exc. *Quod ſi omnes ſunt eximendi*, *non tamen Angeli miniſteriales poterunt eximi? quia ne Moſes quidem in ipſorum ingredi poteſt ſocietatem*, *niſi prius vocetur.* Reſp. *dubium hoc ſolvunt*, quod modo El, modo *AD EVM* Num. VII,89. *vox* dicitur directa. *Id quod docet*, *Moſen eam audiviſſe vocem*, *non vero ullum memoratorum vocem percepiſſe eandem.* t). Verba Ebræa ſunt ſqq. ויקרא אל משה הקול הולך
מלמד שהיה הקול (u ומגיע לאזניו וכל ישראל לא שומעין:
כפסק ולא היה יוצא חוץ לאוהל: יכול מפני שהקול נמוך ת״ל
את הקול מהו הקול הוא הקול המתפרש בתלים קול יהוה
בכוח קול יהוה בהדר קול יהוה שובר ארזים: א״כ למה
נאמר מאהל מועד מלמד שהיה הקול נפסק כיוצא בו וקול
כנפי הכרובים נשמע עד החצר החיצונה: יכול מפני
שהקול נמוך ת״ל כקול אל שדי בדברו: ואם כן למה
נאמר עד החצר החיצונה שכיון שמגיע שם היה נפסק:

ſed nihil prorſus percepiſſe creditur de verbis Dei, cum Moſe familiariter colloquentis x).

§. 16. Et, quod propius ad noſtrum accedit inſtitutum, Deus Moſi fidem conciliaturus apud populum, ut in poſterum omnia ab ipſo præſcripta reciperent, tanquam Oracula divinitus ſibi tradita, iisque aſſenſum præberent & obſequium y): alloquebatur eundem in monte Sinai, & ad interrogata reſpondebat. Totus vero populus ad radices montis conſtitutus, audiviſſe quidem putatur ſonum loquentium. De ſenſu vero verborum

x) Exod. XXXIII, 9. ſeqq.

y) Digna ſunt, quæ hic audiantur, verba *ABEN ESRÆ*, Comment. ad Exod. XIX, v. 9. דע כי מצרים והודו הם מבני חם ואלה סומכים על אלה־־ וחכמי הודו נותנין ראיה כפי מחשבתם כי לא יתכן שידבר השם עם אדם וחי׳ וישראל היו במצרים והיו בהם אנשים על דעת האמונה הזאת והיתה נבואת משה בספק אצלם אך סענה ממלת ויאמינו ביהוה ובמשה עבדו/ כי כתוב וירא שראל ולא כל ישראל/ ואילו היה כתוב כל ישראל ידבר על הרוב כמשפט הלשון כמו וימת כל מקנה ימצרים ואחר כן כתוב שלח העז את מקנך׳ והנה טעם אנכי בא אליך תשובה על דברי משה שהגיד לו כן׳ וטעם כעב הענן ברדת השם על ההר׳ ובדברי עמך עשרת הדברים אז יאמינו כי נכון הוא שידבר השם עם אדם וחי׳ וטעם וגם בך יאמינו שאתה נביא ויוסר הספק ממחשבותם׳ והנה כתוב מפורש היום הזה ראינו כי ידבר אלהים את האדם וחי/ ועוד כתוב שם כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים מדבר מתוך האש כמונו ויחי ושם כתוב קרב אתה ושמע וזהו וגם בך יאמינו לעולם: i. e. *Scito, Ægyptios atque Indos ex poſteris Chami fore, pluresque inter ſe conſuetudines habere communes.* ——— *Ghymnoſophiſtæ autem Indorum rationes reddunt, ſecundum opinionem ipſorum* evidentes; *quod fieri non poſſit, ut Deus cum ullo loquatur homine, qui vivus maneat. Cum itaque Iſraelitæ in Ægypto commorarentur, plures inter ipſos eandem amplectebantur ſententiam. Quibus Prophetia Moſaica ſuſpecta* ac *dubia erat. Nec ratio in contrarium afferri poterit ex dicto illo* Exod. XIV, 31. *& crediderunt in Dominum, & in Moſen ſervum ſuum. Quia ibidem ſcriptum extat: & vidit Iſrael, non autem omnis Iſrael. Et ſi vel maxime ſcriptum extaret, Omnis Iſrael: loqueretur*

Digitized by Google

borum nihil percepiſſe penitus. z). Quin imo ipſa Decalogi promulgatio, de qua tantopere gloriantur Judæi, non tantum, acutiſſimo ipſorum Docto- re.

tamen de maxima ejus parte, pro more linguæ. Quemadmodum Exod. IX, 6. *dicitur, & moriebatur omnis pecus Ægyptiorum; & nihilominus paulo poſt ſcriptum legibus* v. 19. *mitte, collige omnem pecudem tuam. Ecce ergo ſenſus verborum* Exod. XIX, 9. *Ego venturus ſum ad te, reſponſionem continet ad verba Moſis, Ipſi ita indicata. Et ſenſus* verborum *in denſitate nubis, quando* ſcil. *deſcenderit Dominus ſuper montem: & quum locutus fuero tecum* l. c. *Decalogum; tunc credent, quod verum ſit, Deum cum homine colloqui diutius victuro. Ac proinde ſenſus* verborum, *& etiam in te credent, quod ſcil. Propheta ſis. Eoque ipſo dubium ab ipſorum removebitur cogitationibus. Ecce enim clare ſcriptum eſt* Deut. V, 21. *hoc ipſo die vidimus, quod loqui ſoleat Dominus cum homine, qui vivus permanet. Et amplius ibi ſcriptum eſt* v. 23. *Nam quæ eſt ulla caro, quæ audiverit vocem Dei viventis, loquentis de medio igne, ſicut nos, & vixerit? Ubi ſimul ſcriptum eſt* v. 24. *propius accede tu, & audi. Et hoc eſt illud: etiam in te credent in æternum.* Fruſtra vellicat eum *RAMBAN* Comment. ad Exod. XIX. 9. quaſi probroſum ſit ſemini Abraham, *dubium fuiſſe de veritate Prophetiæ: cui crediderint inde a ſuis Majoribus.* Ipſa ſcripturæ verba ab *Ab. Eſr.* allegata clare docent, ex nulla alia cauſa colloquium illud inſtitutum fuiſſe, quam ut fides habeatur Moſi, ſeu Doctori divinitus miſſo. *ABRAB.* ad Exod. XX, 1. f. 171. c. 3. l. 40. ſqq. היה המעמד ההוא כדי שידעו ויאמינו ישראל בשלמות שמשה היה שליח נאמן לאלהים במדרגת הנבואה ושהיה השם מדבר עמו כאשר ידבר איש אל רעהו וכו׳: i. e. *Stationem illam factam fuiſſe*, ait, *ut cognoſcerent & crederent Iſraelitæ perfectiſſime, Moſen fore fidelem Dei Legatum in Gradu Prophetiæ, & quod Deus cum ipſo loquatur, ut loqui ſolet vir cum proximo ſuo.* Alibi ad Exod. XIX, 16. f. 170. c. I. l. 23. ſeqq. *Octo* nominetenus recenſet grandia miracula, in hunc unice finem tunc perpetrata.

z) Exod. XIX. v. 9. *R. MOSES BAR NACHMAN* ad l. c. v. 13. a Majoribus edoctus, aſſerit, *totum populum, qui in caſtris erat, trepidaſſe,* ולא השיגו דבור בגבורה הזאת זולתי קול: i. e. *qui non aſſecuti ſint ſermonem, per Fortitudinem hanc editum, præter* nudum *ſonum.* Paulo inferius ad v. 19. ישראל שומעים קול האלהים שעונה אותו ויצונו והם לא יבינו מה ויאמר לו ויצוה אותו: i. e. *Iſraelitæ* inquit, *audiebant vocem DEI ipſius, qui reſpondebat Moſi,* (ante promulgationem Decalogi),

Digitized by Google

re *R. Moſe Maimonide* judice a), ita traditur peracta, ut univerſus populus monti adſtans, vocem quidem audiverit vehementisſimam; articulatam autem & verborum ſenſum nemo perceperit, niſi Moſes. Qui ceu mediator divinitus conſtitutus b), eundem deinceps revelarit reliquis. Sed Antiquorum plurimi eandem cum ipſo tenuerunt ſententiam: ipſis Scripturæ verbis, ad eam defendendam, inducti. In quem finem urgent verba ad *unum* directa, non ad populum univerſum: item præcepta, quæ *Legislatorem* Deum introducunt, tanquam *tertium*, & diverſum a promulgante internuncio: & quod *vocem* ſaltem, vel *ſonum verborum* audiviſſe dicantur c); non verba ipſa d).

§. 17.

eique præcepta dabat: IPSI VERO NON INTELLIGEBANT, QVID DICERET EI, QVIDVE *MANDARET EIDEM.* Quem *R. Bechai* ad Deut. V, 5. f. 194. c. 3. l. 38. ſeqq. hoc nomine commendat, Conf. idem ad Exod. XIX, 9. f. 87. c. 3. l. 21. & vid. *Joma* l. c.

a) in *More Nebuchim* Part. II. c. 33. b) Deut. V, 5. coll. Gal. III, v. 19. c) Deut. IV, 12. c. V, 23. d) Verba *Maimonidis* in Verſione Ebræa per *R. Sam. Aben Tybbon* confecta, ita ſonant: יתבאר לי שבמעמד הר סיני לא היה המגיע למשה מגיע לכל ישראל/ אבל הדבור למשה לבדו ע״ה ולזה בא ספור עשרת הדברות כולו ספור היחיד הנפרד והוא עליו השלום ירד לתחתית ההר ויגד לבני אדם מה ששמע/ אמרה התורה אנכי עומד בין יהוה וביניכם/ ואמר גם כן משה ידבר והאלהים יעננו בקול/ ובביאור אמרו במכילתא כי כל דבור ודבור היה משיבו להם כמו ששמע׳ וכתוב בתורה גם כן בעבור ישמע העם בדברי וגו מורה כי הדבור היה לו והם ישמעו הקול ההוא העצום לא הבדל הדברים/ ועל שמע הקול ההוא העצום אמר כשמעכם את הקול/ ואמר קול דברים אתם שומעים ולא אמר דברים אתם שומעים/ וכל מה שבא משמע הדברים אמנם הנרצה בו שמע הקול ומשה הוא אשר ישמע הדברים ויספרם להם/ זהו הנראה מן התורה ומרב דברי החכמים ז״ל/ i. e. *Clarum mihi eſt, in Statione ad montem Sinai, id quod ad Moſen pervenit, non perveniſſe ad omnem Iſraelitam; ſed Sermonem Moſi ſoli p. m. contigiſſe. Quapropter occurrit recenſio Decalogi tota in numero ſingulari abſtracto. Ipſe autem, ſuper quem pax ſit, deſcenderat ad radices montis, & ſignificabat filiis hominum id quod audiverat. Docet hoc ipſa Scriptura* Deut. V, 5. verbis: *ego ſtabam inter Dominum & in-*

Digitized by Google

§. 17. Nec aliter ſentire potuerunt tam illi, qui totum Decalogum *locutione una*, vel *ſimul* pronunciatum inepte contendunt e); quam qui

 ſonum

ter Vos. Quæ ſimiliter dicit Exod. XIX, 19. *Moſes loquebatur, & Deus reſpondebat ipſi voce. Et clare dicunt in Mechilta, quod ſingula verba ad eos retulerit, ſicut audiverat. Et ſcriptum ſimiliter eſt in Lege* Exod. XIX, 9. *propterea ut audiat hic populus cum loquor ego* &c. *Id quod docet, Sermonem contigiſſe ipſi, reliquos autem audiviſſe vocem illam robuſtam, non diſcrimen verborum,* (מבלי התיך אותיות‎ *absque interſectione literarum,* ut *Abrab.* allegat verba Quæſt. XIV.). *De auditu enim Vocis iſtius robuſtæ ſermo eſt, quum dicitur* Deut. V, 23. *Cum audiretis vocem illam: &* alibi *dicit* c. IV, 12. *Vocem verborum vos audiebatis: nec dicit, Verba vos audiebatis. Quicquid ergo de auditu Verborum occurrit, intelligi vult de auditu vocis. Moſes autem eſt, qui verba audiebat, & enarrabat reliquis. Hoc eſt id, quod mihi videtur e Scriptura* inferendum, *a plerisque Doctorum noſtrorum p. m. approbatum.* Mox plures affert, dicentes, quod Octo præcepta poſteriora, ne quoad ſonum quidem ex ore Dei enunciata populus audiverit; ſed a ſolo Moſe. Quorum veſtigiis inſiſtit *R. Moſe bar Nachman*: cujus Verba in compendium redacta exhibet *Abrabb.* Quæſt. XIV. in Exod. XIX. f. 167. c. 2. med. Ubi & f. 171. c. 3. circa fin. pariter utrique reſpondet. Etiam *Bechai* f. 88. c. 2. l. 33. ſeqq. *Maimonidis* affert ſententiam. Quam usque eo non improbat, ut non dubitet ſubjungere, וכן אמרו רבותינו ז״ל אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום וזהו ההבדל שבין משה לישראל׃ ישראל שומעין קול דברים ומשה שומע הדברים׃ i. e. *Similiter* prorſus *dixerunt Doctores noſtri p. m. EGO, & NON ERIT TIBI ex ore Fortitudinis audivimus: hoc diſcrimine Moſen inter atque Iſraelitas intercedente; ut Iſraelitæ audiverint ſonum Verborum, Moſes autem perceperit Verba ipſa: quæ deinceps illis diſtincte expoſuerit.* Et idem addit, etiam *Onkeloſum* hanc foviſſe ſententiam, eamque in ſua conatum fuiſſe exprimere Verſione Chaldaica. Digna forent verba hujus Doctoris in hanc rem, ut exprimerentur, niſi paulo forent prolixiora. Conferat, qui poteſt, una cum *Raſchi* ad Exod. XIX, 19.

e) Quæ communis ferme eſt omnium Antiquorum ſententia: quam incertum, an ex וידבר quod unum loquendi actum denotat, conjuncto cum כל הדברים, Exod. XX. verſ. 1. an aliunde, inferant. *Raſchii* verba ad l. c. ex *Mechilta* ſunt deſumta: ubi f. 25. c. 1. circa fin. edit.

Ven. legimus: וידבר אלהים את כל. בדבור אחד מה שאי אפשר לבשר ודם לומר כן שנאמר וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמור: אם כן מה תלמוד לומר אנכי יהוה אלהיך: לא יהיה לך: מלמד שאמר הקב״ה בדיבור אחד עשרת הדברות: חזר ופירשן דיבור דיבור בפני עצמו: שומע אני אף כל דברות שבתורה נאמרו כולם בדבור אחד: ת״ל את כל הדברים האלה נאמרו בדיבור אחד ושאר כל הדברות דיבור דיבור בפני עצמו: i. e. *Et locutus eſt Deus Omne elocutione una,* (vel ſimul): *quod carni & ſanguini foret ἀδύνατον, ut ita loqueretur: dicitur enim* Exod. XX, 1. *& locutus eſt Deus omnia verba iſta, dum loqueretur.* Exc. *Quod ſi ſic, quid vult dicendo, Ego ſum Dominus Deus tuus?* it. *Non erit tibi* Reſp. *Docet, ſanctum illum benedictum dixiſſe prius unica elocutione,* (vel voce) *Decem Verba; & deinceps denuo explicuiſſe eadem, quolibet Præcepto diſtincte & ſeorſim repetito.* Exc. *Inde inferri licebit, etiam ſermones omnes in Lege contentos una voce fuiſſe pronunciatos?* Reſp. *doctrina reſpondendi* ad hoc dubium continetur in verbis, *omnes ſermones ISTOS, unica voce expreſſit; in reliquis autem ſermonibus omnibus, quamlibet vocem ſeorſim & diſtincte expreſſit.*

TANCHUMA videtur illud ex ſumma Dei perfectione derivaſſe: qua non diverſa modo, ſed & contraria uno actu perpetret. Cum enim f. 36. c, 1. l. 28 ſeqq. Edit. Venet. ſed Francof. f. 28. c. 1. med. ad verba Deut. V, 19. adjeciſſet, מהו קול גדול לא נסף רבותינו אומרים שעשרת הדברות כולן בקול אחד יצאו מפי הגבורה דבר קשה עד מאד מה שאין הדיוט יכול לדבר ולא האוזן יכולה לשמוע ולפיכך כתיב נפשי יצאה בדברו קול גדול לא יסף והקול נחלק לשבעה קולות ומשבעה לשבעים לשון: h. e. *quid hoc ſibi vult illud, Vocem magnam non addidit?* Reſp. *Doctores noſtri dicunt, quod Decem Præcepta in univerſum omnia voce unica prodierint ex ore Fortitudinis. Quæ res admodum ſit difficilis: quam nemo mortalium eloqui poſſit, nec auris valeat audire. Quapropter etiam ſcriptum* legatur Cant. V, 6. *Anima mea exiit eo loquente. Vocem grandem non addidit. Ea ipſa autem vox diviſa fuit in ſeptem voces, & exinde in ſeptuaginta linguas.* Interjectis quibusdam, ſubjungit: וידבר אלהים את כל חדברים הכל בבת אחת ממית ומחיה בבת אחת מכה ורופא בבת אחת יוצר אור ובורא חשך עושה שלום ובורא רע כל אלה בבת אחת: i. e. *& locutus eſt Deus omnia Verba iſta, Omne ſcil. momento uno: interficit, & vivificat momento uno: vulnerat, & ſanat momento uno:*

formans

ſonum illum ad omnes mundi partes penetraſſe dicunt f), quibusdam Gentium

——— *formet lucem, & creat caliginem: efficit pacem, & creat malum: & iſta omnia momento eodem.* Quæ ipſa etiam in *SCHEMOTH RABBA* leguntur Sect. XXVIII. f. 144. c. 2. l. 12. ſqq. In *BAMMIDBAR RABBA* autem Sect. XI. f. 245. in fin. & f. 246. ab init. Pſ. CXLVII, 4. & Jeſ. XL, 26. inter ſe collatis inferunt: כשהקדוש ב״ה קורא אותם הוא קורא שמות
כלן כאחת והם עונין/ מה שאי אפשר לו לבשר ודם
לקרוא שני שמות כאחת/ וכן הוא אומר וידבר אלהים את
כל הדברים האלה לאמור מלמד שכל עשרת הדברות
אמר בדבור אחד/ ואומר אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי כי
עוז לאלהים/ i. e. *Quum Sanctus ille benedictus convocat Angelos, omnium nomina iſtorum ſimul vocat, quolibet iſtorum* ſeorſim *reſpondente. Id quod nemo mortalium valet* ut vel *duo ſimul nomina ſimul efferat. Atque ita qum dicit: & locutus eſt Deus omnia Verba iſta* Exod. XX, 1. *docet quod omnia decem Præcepta dixerit Verbo unico. Cum dicatur* Pſalm. LXII, 12. *Unum locutus eſt Deus, duo id ipſum audivi, quia robur eſt DEO.* Sed *R. BECHAI* vocem לאמר verbo וידבר ſuperadditam, cauſam dediſſe putat receptæ huic ſuorum ſententiæ. Ita enim ſuam in hac re declarat mentem f. 88. c. 2. l. 21. ſqq: וידבר אלהים
את: כל הדברים האלה לאמור/ הוסיף לאמר להורות
שכל הדברות האלה באמירה אחת כאמרו מה
שאין הפה יכול לדבר ומה שאין האוזן יכולה לשמוע
או יש לפרש לאמר על הנסתר כי כל דברי השי״ת יש בהם
נגלה ונסתר ויבא הדבור על הנגלה והאמירה על הנסתר
וכו׳/ i. e. *Et locutus eſt Deus omnia verba iſta, dicendo: Addidit DICERE LOCVTIONI, ad docendum, quod omnia illa Verba* (vel Præcepta,) *voce unica dicta fuerint. Id quod nullum os valet eloqui, nec auris potens eſt ad* id *audiendum.* ——— *Aut explicandum eſt illud DICENDO, de occulto. Quia in omnibus Dei verbis aliud eſt manifeſtum* & apparens; *aliud autem occultum* latitans. *Quomodo LOQVI occurreret de manifeſto, & DICERE de occulto* &c. Vid. id pluribus explicatum apud eund. f. 76. c. 3. l. 33. ſqq. Alia autem *Talmudiſtarum* loca brevitatis ſtudio omitto. Quisquis vero Judæorum hanc approbat ſententiam; non poteſt non confiteri, Patribus ſuis ſolam vocem, ſeu ſonum promulgantis Decalogum, fuiſſe auditam, verbis non intellectis. Nemo quippe mortalium ex voce una diſtincte audita, diverſos diſtinctiſſimos elicere poterit ſonos, & pro veritate horum varias ſententias.

f) Verba *TANCHVMÆ* ſupr. jam vidimus paucis: pluribus idem dixerat f. 26.

indaginis. De *videndo* quidem Spiritu S. Johanni facta fuerat promiſſio p). Cujus adimpletionem ingenue profitetur, verbis τεθέαμαι & ἑώρακα q) quam & duo alii atteſtantur Evangeliſtæ, Matthæus atque Marcus *, verbo εἶδε, ad remotius relato. De *Voce* vero ipſi *audienda*, nulla uſpiam extat promiſſio. Nihilominus tamen verba Matthæi, *hic eſt filius meus* &c. poſtulant; vocem hanc ab alio, præter Chriſtum, auditam fuiſſe & intellectam. Niſi fruſtra eam contigiſſe, temerarie admodum dixeris.

§. 12. Quod Johannes eam *audiverit* atque intellexerit, haud parum inde confirmatus in teſtimonio illo edendo r): *Teſtor, quod hic ipſe ſit ille Dei filius*; nemo ambiget. Et forte ἑώρακα l. c. idem eſt ac *audivi.* Cum *viſus*, uti pro quocunque ſenſu poni conſuevit, haud raro pro *auditu* adhiberi ſoleat. Ne, quod *viderit*, bis dicatur expreſſum, ob v. 32. illis, quæ *audiverit*, prorſus neglectis. Hoc ſenſu dicitur populus monti Sinai adſtans, *vidiſſe vocem* s), it. oculis ſuis *vidiſſe* verba t): & regeneratio Jeremiæ jubetur *videre* verbum Domini u). Turbæ vero adſtanti vocis hujus perceptionem dubiam faciunt, ut alia multa, ita inprimis Salvatoris verba x), Judæis ipſis exprobrata, *Patris vocem NVNQVAM audiverint.*

§. 13. Hinc moti potisſimum videntur diverſorum ſeculorum autores, ut in diverſas irent ſententias. *DIONYSIVS* Carthuſianus *Chriſtum ſolum, & Johannem columbam vidiſſe, & vocem audiviſſe*, ait y). Quo trahunt nonnulli z) quædam *Hilarii* a) verba, dicentis: *Forte in Hieroſolymis manentes non audiverant; quia in deſertis JOHANNES SOLVS AVDIERIT. ——— Non enim teſtimonio jam JOHANNIS utitur, VOCEM e cælo AVDIENTIS.* Paulo liberaliores erant illi, ad quos provocat *Chryſoſtomus* b), dicentes: *non omnes, ſed Johannem tantum, & quosdam*

p) Joh. I, 33. q) l. c. v. 32. 34. *) Ille c. III, 17. hic c. l. 10. r) Joh. I. v. 34. s) Exod. XX, 15. t) Deut. IV, 9. 35. coll. c. V, 21. 23. 33. u) Jer. II, 31. Conf. *Rabboth.* ad Cant. I, 2. f. 2. 4. circa fin. f. 5. c. 1. *Schemoth rabba* Sect. V. f. 123. c. 2. l. 11. ſeqq. *Jalkut Rubeni* Sect. יתרו f. 96. c. 4. ant. med. *Ab. Eſr.* ad Exod. III, 6. *R. Moſes Alſchech* ad Cant. f. 5. a. circa fin. *Abarb.* ad Exod. XX, 15. f. 176. c. 4. l. 24. ſqq. x) Joh. V, 37.

y) Enarrat. in Evang. Matth. art. VI. z) *Sebaſt Barradius* Commentariorum in Concordiam Evangeliſt. Tom. II. p. 47. b. a) Lib. IX. de Trinit. p. m. 122. Edit. Baſil. 1570. b) Homil. XVI. in Johannem, p. 107. Verba græca ſunt, οὐδὲ πάντας αὐτὰς τεθεᾶσθαι, ἀλλ᾽ ἢ μόνον Ἰωάννην, καὶ τοὺς εὐγνωμονέστερον διακειμένους.

quoſdam vita & moribus probatiores, vidiſſe Spiritum, ac vocem audiviſſe. *CAJETANVS columbam a Chriſto ſolo, & Johanne viſam* putat; *vocem vero a multis auditam* quidem, ſed *non intellectam.* Charthuſiani, ferme ſententiam e recentioribus celeberrimus *JOH. LIGHTFOOT* c), præter jam dictam, aliis inſuper VII. rationibus adſtruit, non prorſus contemnendis. Quod *Ego vidi*, dicat Baptiſta d): qui, ſi vidiſſent univerſi, & audiviſſent, majori cum fructu dixiſſet, *vidimus*, *audivimus*. Vel, ut *BARRADIVS* e) urget, *vos vidiſtis.* Præterea quod vix locum invenire videatur apud eos, *in quorum medio ſtetiſſe* dicitur f), non agnitus. Ipſa inſuper Scriptura teſte, *tota* hæc *revelatio*, ſi non unice, *præcipue* ſaltem *propter Johannem* facta fuerit g). Per cujus prædicationem deinceps certior fieri debeat populus; utpote in hunc finem unice miſſi h). Ad hæc vix credibile putetur, ut poſt tam memorabile ſpectaculum, populus diutius vel Meſſiam prorſus ignoraverit; vel majoris fecerit Johannem, quam Jeſum cœlitus ipſis commendatum i). Et, ſi ad Johannis indicium digito factum, ſtatim diſcipuli quidam ſe ei adjunxerunt k); multo magis id feciſſe putarentur, ſi Deus ipſe cœlitus eundem ipſis demonſtrasſet: præſentesque non vidiſſent modo Spiritum in ſpecie columbæ deſcendentem, & in Chriſto manentem; ſed & teſtimonium de Eo cœlitus datum, diſtincte percepiſſent, & intellexiſſent omnes. Quid? quod ratio afferri non poſſit, quorſum Chriſtus pari e cœlo fretus teſtimonio, tribus ſolummodo ſpectantibus Apoſtolis, his tam ſolicite ſilentium impoſuiſſet l), circa rem jam antea turbæ promiſcuæ manifeſtatam. Quibus annecti poſſit, *revelationes* hujusmodi Prophetis ſeu *Docentibus*, ex ſingulari DEi gratia fuiſſe conceſſas; non plebi promiſcuæ: quæ per Prædicationem iſtorum eſſet convertenda, ceu medium ordinarium, homines ad veri Meſſiæ cognitionem perducendi.

§. 14. Equidem inuſitatum non eſt, ut e pluribus præſentibus, viſiones cœleſtes vel unus ſaltem percipiat, vel pauciores. Stephanus ſolus vidit cœlum apertum, & Jeſum a dexteris DEi ſtantem m), adverſariis ejus nil quicquam hujus obſervantibus. Qui Paulum comitabantur, Chriſtianos perſecuturum prope Damaſcum proxime adſtabant ipſi: ille

 tamen

c) Harmonia Evangeliſtarum p. 344. b. ſeqq. d) Joh. I, 12. 34. e) l. c. 2. circa fin. f) Joh. I. 26. g) Joh. I, 33. h) Joh. I, 7. 31. i) quam rationem urget etiam *Barradius* l. c. k) Joh. I, 29. ſqq. v. 37. ſqq. l) Matth. XVII, 9. m) Act. VII, 55. 56.

Digitized by Google

tamen *ſolus Vocem audiviſſe* dicitur vehementisſimam n); reliquis lucem quidem videntibus, & Pauli ſolum, non autem loquentis cum eo vocem audientibus o). Quæ turba Chriſto aderat, quum vox cœlitus delapſa, glorificationem Ejus confirmabat, audiebat quidem ſonum, ſeu ſtrepitum ingentem; ſed ſenſum verborum non percipiebat p). Alioquin nec Angeli alloquium ſoli Chriſto ſanctum interpretati eam fuiſſent, nec fulgur. Utut in iſtorum unice gratiam, Chriſto teſte, vox illa evenerit q).

§. 15. Et, ne Judæi veritatem rei in dubium vocent, e veteri fœdere prodeat Eliſa: qui Syris Dothanem obſidentibus, *equos curruſque igneos*, *ſe* ipſum atque miniſtrum *undique cingentes*, ſolus vidit; minime obſervatos miniſtro, donec ſingulari Dei beneficio, ad preces magiſtri, ejus aperirentur oculi r). Quoties vox Dei facta dicitur ad Moſen, de tentorio conventus; toties eam ſoli Moſi auditam contendit omnis Ebræorum Antiquitas: quamvis totus populus præſens adſtiterit, & tanto Vox edita fuerit fragore, ut ad ſonum acceſſerit tonitrui. Prolixiores ſunt pro hac ſententia inculcanda, in *Torath Cohanim;* quam ut propriis hic verbis legi poſſint, in id collimantibus, ut ne Aaroni, qui Moſi adſtiterit, imo ne Angelis quidem miniſtrantibus, Vocem concedant auditam s). Audiamus tamen *R. Salomonem Iſaacidem*, mentem Majorum in ſynopſi exhibentem,

n) Act. IX, 4. o) Act. XXI, 9. c. XXVI, 14. p) Joh. XII, 28. 29. q) l. c. v. 30.
r) 2. Reg. VI, 15. ſqq. s) *Perek* II. θ. 10, 11. f. 3. c. I. Edit. Venet. Ubi f. 2. c. IV. θ. 4. *R. Joſe Galilæus* ait: *in tribus locis Deum Moſi locutum fuiſſe, ut Aaron*, (quamtumvis adſtans), *non exaudiverit: in Ægypto* Exod. VI, 28. *in monte Sinai*, Num. III, 1. *& de tentorio conventus* Lev. I, v. 1. *R. El-aſar* l. c. θ. 5. 7. 8. 9. *E verbis* Exod. XXV, 22. *conveniam tecum*, infert, *tibi indictio loci facta eſt, non autem toti Iſraeli.* Exc. *Aut eximam quidem eos a conventu, non autem ab alloquio?* Reſp. *doctrinam reſpondendi* huic dubio *continent verba* ſqq. l. c. *& loquar tecum.* Inſt. *Forte Iſraelitæ ſunt eximendi non tamen Seniores? aut ſi Seniores, non eximendi erunt filii Aaronis. Aut ſi etiam hi, non tamen Aaron ipſe erit eximendus!* Reſp. *Dubium hoc ſolvunt verba, ut loquar AD TE: q. d. tecum erit locutio, non autem cum omnibus.* Exc. *Numquid forte locutionem quidem non audiverunt*, (ſingulis vocum literis articulate & diſtincte obſervatis, juxta interpretationem *R. Aaronis Aben Chajim*, in *Korban Aaron* f. 40. c. 4. circa fin.); *audiverunt vero vocem?* Reſp. *dubium hoc ſolvit reſtrictio, El*, ſcil. vox facta eſt; non autem toti Iſrael. Exc. *Aut eximam quidem omnes Iſraelitas, non autem Seniores? aut ſi*

Digitized by Google

bentem, in limine Commentarii in Leviticum t). *Cum dicitur vocaſſe* Deus *Moſen, vox illa prodibat, & aures feriebat Moſis, nemine Iſraelitarum quicquam audiente.* Interjectis quibusdam, ad verba *de tentorio conventus* commentari pergit u) *docent, quod vox iſta abrupta fuerit, nec extra tentorium ſe extenderit. Fieri ne poteſt*, id eveniſſe, *quia Vox illa depreſſa erat? reſponſionem dubio huic reddendam ſuppeditant* verba Num. VII. v. 89. ubi dicitur audiviſſe *eam ipſam vocem*, cum articulo. *Ut indigitet eandem vocem, quæ in hymnis explicatur*, Pſal. XXIX. v. 4. 5 *Vox Domini robuſta, vox Domini magnifica, vox Domini cedros confringens.* Exc. *Si ita fuerit, quare diceretur, de tentorio conventus?* Reſp. *Docet, vocem illam fuiſſe abruptam. Eodem modo, quo* Ezech. X. v. 5. *dicitur, & ſonus alarum Cheruborum audiebatur ad atrium usque exterius.* Inſt. *Numquid ita evenit, quia vox erat depreſſa?* Reſp. *reſponſionem huic dubio reddendam* ſuppeditant verba proxime ſqq. *qualis eſſe ſolet vox Dei omnipotentis, quando ipſe loquitur.* Exc. *Quod ſi res ita ſe habeat, quare dicitur, ad atrium* ſaltem *exterius* fuiſſe auditam? *quia, ſimul ac eo perveniſſet, fuit abrupta.* Conf. Cod. *Joma* f. 4. b. l. 23. ſqq. Similiter cum poſt vitulum in deſerto turpiter conflatum, & per Moſen mox diſſipatum, Deus, columna nubis ad oſtium tentorii conſtituta, cum Moſe loqueretur; totus populus videbat quidem columnam nubis ibi rectam: ſed ni-

Seniores eximendi ſunt, non eximam filios Aaronis? Et ſi etiam hi eximendi ſunt, non eximetur tamen Aaron ipſe? Reſpondetur *El* tantum *Vox* facta eſt. Exc. *Quod ſi omnes ſunt eximendi, non tamen Angeli miniſteriales poterunt eximi? quia ne Moſes quidem in ipſorum ingredi poteſt ſocietatem, niſi prius vocetur.* Reſp. *dubium hoc ſolvunt*, quod modo El, modo *AD EUM* Num. VII, 89. *vox* dicitur directa. *Id quod docet, Moſen eam audiviſſe vocem, non vero ullum memoratorum vocem percepiſſe eandem.* t). Verba Ebræa ſunt ſqq. ויקרא אל משה הקול הולך מלמד שהיה הקול (u ומגיע לאזניו וכל ישראל לא שומעין: כפסק ולא היה יוצא חוץ לאוהל: יכול מפני שהקול נמוך ת״ל את הקול מהו הקול הוא הקול המתפרש בתלים קול יהוה בכוח קול יהוה בהדר קול יהוה שובר ארזים: א״כ למה נאמר מאהל מועד מלמד שהיה הקול נפסק כיוצא בו וקול כנפי הכרובים נשמע עד החצר החיצונה: יכול מפני שהקול נמוך ת״ל כקול אל שדי בדברו: ואם כן למה נאמר עד החצר החיצונה שכיון שמגיע שם היה נפסק:

ſed nihil prorſus percepiſſe creditur de verbis Dei, cum Moſe familiariter colloquentis x).

§. 16. Et, quod propius ad noſtrum accedit inſtitutum, Deus Moſi fidem conciliaturus apud populum, ut in poſterum omnia ab ipſo præſcripta reciperent, tanquam Oracula divinitus ſibi tradita, iisque aſſenſum præberent & obſequium y): alloquebatur eundem in monte Sinai, & ad interrogata reſpondebat. Totus vero populus ad radices montis conſtitutus, audiviſſe quidem putatur ſonum loquentium. De ſenſu vero verborum

x) Exod. XXXIII, 9. ſeqq.

y) Digna ſunt, quæ hic audiantur, verba *ABEN ESRÆ*, Comment. ad Exod. XIX, v. 9. דע כי מצרים והודו הם מבני חם ואלה סומכים על אלדת וחכמי הודו כיתכן ראיות כפי מחשבתם כי לא יתכן שידבר השם עם אדם וחי׳ וישראל היו במצרים והיו בהם אנשים על דעת האמונה הזאת׳ והיתה נבואת משה בספק אצלם אך טענה מטלת ויאמינו ביהוה ובמשה עבדו/ כי כתוב וירא שראל ולא כל ישראל/ ואילו היה כתוב כל ישראל ידבר על הרוב כמשפט הלשון כמו וימת כל מקנה ימצרים ואחר כן כתוב שלח העז את מקנך׳ והנה טעם אנכי בא אליך תשובה על דברי משה שהגיד לו כן׳ וטעם כעב הענן ברדת חשם על ההר׳ ובדברי עמך עשרת הדברים אז יאמינו כי נכון הוא שידבר חשם עם אדם וחי׳ וטעם וגם בך יאמינו שאתה נביא ויוסר הספק ממחשבותם׳ והנה כתוב מפורש היום הזה ראינו כי ידבר אלהים את האדם וחי/ ועוד כתוב שם כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים מדבר מתוך האש כמונו ויחי ושם כתוב קרב אתה ושמע וזהו וגם בך יאמינו לעולם: i. e. *Scito, Ægyptios atque Indos ex poſteris Chami fore, pluresque inter ſe conſuetudines habere communes. —— Ghymnoſophiſtæ autem Indorum rationes reddunt, ſecundum opinionem ipſorum* evidentes; *quod fieri non poſſit, ut Deus cum ullo loquatur homine, qui vivus maneat. Cum itaque Iſraelitæ in Ægypto commorarentur, plures inter ipſos eandem amplectebantur ſententiam. Quibus Prophetia Moſaica* ſuſpecta ac *dubia erat. Nec ratio in contrarium afferri poterit ex dicto illo* Exod. XIV, 31. *& crediderunt in Dominum, & in Moſen ſervum ſuum. Quia ibidem ſcriptum extat: & vidit Iſrael, non autem omnis Iſrael. Et ſi vel maxime ſcriptum extaret, Omnis Iſrael: loqueretur*

Digitized by Google

borum nihil percepiſſe penitus. z). Quin imo ipſa Decalogi promulgatio, de qua tantopere gloriantur Judæi, non tantum, acutisſimo ipſorum Docto-

tamen de maxima ejus parte, pro more linguæ. Quemadmodum Exod. IX, 6. *dicitur, & moriebatur omnis pecus Ægyptiorum; & nihilominus paulo poſt ſcriptum legibus* v. 19. *mitte, collige omnem pecudem tuam. Ecce ergo ſenſus verborum* Exod. XIX, 9. *Ego venturus ſum ad te, reſponſionem continet ad verba Moſis, Ipſi ita indicata. Et ſenſus* verborum *in denſitate nubis, quando* ſcil. *deſcenderit Dominus ſuper montem: & quum locutus fuero tecum* l. c. *Decalogum; tunc credent, quod verum ſit, Deum cum homine colloqui diutius victuro. Ac proinde ſenſus* verborum, *& etiam in te credent, quod ſcil. Propheta ſis. Eoque ipſo dubium ab ipſorum removebitur cogitationibus. Ecce enim clare ſcriptum eſt* Deut. V, 21. *hoc ipſo die vidimus, quod loqui ſoleat Dominus cum homine, qui vivus permanet. Et amplius ibi ſcriptum eſt* v. 23. *Nam quæ eſt ulla caro, quæ audiverit vocem Dei viventis, loquentis de medio igne, ſicut nos, & vixerit? Ubi ſimul ſcriptum eſt* v. 24. *propius accede tu, & audi. Et hoc eſt illud: etiam in te credent in æternum.* Fruſtra vellicat eum *RAMBAN* Comment. ad Exod. XIX. 9. quaſi probroſum ſit ſemini Abraham, *dubium fuiſſe de veritate Prophetiæ: cui crediderint inde a ſuis Majoribus.* Ipſa ſcripturæ verba ab *Ab. Eſr.* allegata clare docent, ex nulla alia cauſa colloquium illud inſtitutum fuiſſe, quam ut fides habeatur Moſi, ſeu Doctori divinitus miſſo. *ABRAB.* ad Exod. XX, 1. f. 171. c. 3. l. 40. ſqq. היה המעמד ההוא כדי שידעו ויאמינו ישראל בשלמות שמשה היה שליח נאמן לאלהים במדרגת הנבואה ושהיה השם מדבר עמו כאשר ידבר איש אל רעהו וכו׳: i. e. *Stationem illam factam fuiſſe*, ait, *ut cognoſcerent & crederent Iſraelitæ perfectiſſime, Moſen fore fidelem Dei Legatum in Gradu Prophetiæ, & quod Deus cum ipſo loquatur, ut loqui ſolet vir cum proximo ſuo.* Alibi ad Exod. XIX, 16. f. 170. c. I. l. 23. ſeqq. *Octo* nominetenus recenſet grandia miracula, in hunc unice finem tunc perpetrata.

z) Exod XIX. v. 9. *R. MOSES BAR NACHMAN* ad l. c. v. 13. a Majoribus edoctus, aſſerit, *totum populum, qui in caſtris erat, trepidaſſe*, ולא השיגו דבור בגבורה הזאת זולתי קול: i. e. *qui non aſſecuti ſint ſermonem, per Fortitudinem hanc* editum, *præter* nudum *ſonum.* Paulo inferius ad v. 19. ישראל שומעים קול האלהים שעונה אותו ויצונו והם לא יבינו מה יאמר לו ויצוה אותו: i. e. *Iſraelitæ* inquit, *audiebant vocem DEI ipſius, qui reſpondebat Moſi,* (ante promulgationem Decalogi),

re *R. Moſe Maimonide* judice a), ita traditur peracta, ut univerſus populus monti adſtans, vocem quidem audiverit vehementisſimam; articulatam autem & verborum ſenſum nemo perceperit, niſi Moſes. Qui ceu mediator divinitus conſtitutus b), eundem deinceps revelarit reliquis. Sed Antiquorum plurimi eandem cum ipſo tenuerunt ſententiam: ipſis Scripturæ verbis, ad eam defendendam, inducti. In quem finem urgent verba ad *unum* directa, non ad populum univerſum: item præcepta, quæ *Legislatorem* Deum introducunt, tanquam *tertium*, & diverſum a promulgante internuncio: & quod *vocem* ſaltem, vel *ſonum verborum* audiviſſe dicantur c); non verba ipſa d).

§. 17.

---

eique præcepta dabat: IPSI VERO NON INTELLIGEBANT, QVID DICERET EI, QVIDVE *MANDARET EIDEM.* Quem *R. Bechai* ad Deut. V, 5. f. 194. c. 3. l. 38. ſeqq. hoc nomine commendat, Conf. idem ad Exod. XIX, 9. f. 87. c. 3. l. 21. & vid. *Joma* l. c.

a) in *More Nebuchim* Part. II. c. 33. b) Deut. V, 5. coll. Gal. III. v. 19. c) Deut. IV, 12. c. V, 23. d) Verba *Maimonidis* in Verſione Ebræa per *R. Sam. Aben Tybbon* confecta, ita ſonant: יתבאר לי
שבמעמד הר סיני לא היה המגיע למשה מגיע לכל
ישראל/ אבל הדבור למשה לבדו ע״ה ולזה בא ספור עשרת
הדברות כולו ספור היחיד הנפרד והוא עליו השלום ירד לתחתית
ההר ויגד לבני אדם מה ששמע/ אמרה התורה אנכי
עומד בין יהוה וביניכם/ ואמר גם כן משה ידבר והאלהים יעננו
בקול/ ובביאור אמרו במכילתא כי כל דבור ודבור היה
משיבו להם כמו ששמע׳ וכתוב בתורה גם כן בעבור
ישמע העם בדברי וגו׳ מורה כי הדבור היה לו והם
ישמעו הקול הה״א העצום לא הבדל הדברים/ ועל שמע הקול
ההוא העצום אמר כשמעכם את הקול/ ואמר קול דברים
אתם שומעים ולא אמר דברים אתם שומעים/ וכל מה
שבא משמע הדברים אמנם הנרצה בו שמע הקול
ומשה הוא אשר ישמע הדברים ויספרם להם/ זהו
הנראה מן התורה ומרב דברי החכמים ז״ל/
i. e. *Clarum mihi eſt, in Statione ad montem Sinai, id quod ad Moſen pervenit, non perveniſſe ad omnem Iſraelitam; ſed Sermonem Moſi ſoli p. m. contigiſſe. Quapropter occurrit recenſio Decalogi tota in numero ſingulari abſtracto. Ipſe autem, ſuper quem pax ſit, deſcenderat ad radices montis, & ſignificabat filiis hominum id quod audiverat. Docet hoc ipſa Scriptura* Deut. V, 5. verbis: *ego ſtabam inter Dominum & in-*

Digitized by Google

§. 17. Nec aliter ſentire potuerunt tam illi, qui totum Decalogum *locutione una*, vel *ſimul* pronunciatum inepte contendunt e); quam qui

ter Vos. Quæ ſimiliter dicit Exod. XIX, 19. *Moſes loquebatur, & Deus reſpondebat ipſi voce. Et clare dicunt in Mechilta, quod ſingula verba ad eos retulerit, ſicut audiverat. Et ſcriptum ſimiliter eſt in Lege* Exod. XIX, 9. *propterea ut audiat hic populus cum loquor ego* &c. *Id quod docet, Sermonem contigiſſe ipſi, reliquos autem audiviſſe vocem illam robuſtam, non diſcrimen verborum*, (מבלי התוך אותיות *abſque interſectione literarum*, ut *Abrab.* allegat verba Quæſt. XIV.). *De auditu enim Vocis iſtius robuſtæ ſermo eſt, quum dicitur* Deut. V, 23. *Cum audiretis vocem illam: &* alibi *dicit* c. IV, 12. *Vocem verborum vos audiebatis: nec dicit, Verba vos audiebatis. Quicquid ergo de auditu Verborum occurrit, intelligi vult de auditu vocis. Moſes autem eſt, qui verba audiebat, & enarrabat reliquis. Hoc eſt id, quod mihi videtur e Scriptura* inferendum, *a plerisque Doctorum noſtrorum p. m. approbatum.* Mox plures affert, dicentes, quod Octo præcepta poſteriora, ne quoad ſonum quidem ex ore Dei enunciata populus audiverit; ſed a ſolo Moſe. Quorum veſtigiis inſiſtit *R. Moſe bar Nachman*: cujus Verba in compendium redacta exhibet *Abrabb.* Quæſt. XIV. in Exod. XIX. f. 167. c. 2. med. Ubi & f. 171. c. 3. circa fin. pariter utrique reſpondet. Etiam *Becbai* f. 88. c. 2. l. 33. ſeqq. *Maimonidis* affert ſententiam. Quam usque eo non improbat, ut non dubitet ſubjungere, וכן אמרו רבותינו ז״ל אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום וזהו ההבדל שבין משה לישראל, ישראל שומעין קול דברים ומשה שומע הדברים, i. e. *Similiter* prorſus *dixerunt Doctores noſtri p. m. EGO, & NON ERIT TIBI ex ore Fortitudinis audivimus: hoc diſcrimine Moſen inter atque Iſraelitas intercedente; ut Iſraelitæ audiverint ſonum Verborum, Moſes autem perceperit Verba ipſa: quæ deinceps illis diſtincte expoſuerit.* Et idem addit, etiam *Onkeloſum* hanc foviſſe ſententiam, eamque in ſua conatum fuiſſe exprimere Verſione Chaldaica. Digna forent verba hujus Doctoris in hanc rem, ut exprimerentur, niſi paulo forent prolixiora. Conferat, qui poteſt, una cum *Raſchi* ad Exod. XIX, 19.

e) Quæ communis ferme eſt omnium Antiquorum ſententia: quam incertum, an ex וידבר quod unum loquendi actum denotat, conjuncto cum כל הדברים, Exod. XX. verſ. 1. an aliunde, inferant. *Raſchii* verba ad l. c. ex *Mechilta* ſunt deſumta: ubi f. 25. c. 1. circa fin. edit.

ſonum illum ad omnes mundi partes penetraſſe dicunt f), quibusdam Gen-

——— *formatlucem, & creat caliginem: efficit pacem, & creat malum & iſta omnia momento eodem.* Quæ ipſa etiam in *SCHEMOTH RABBA* leguntur Sect. XXVIII. f. 144. c. 2. l. 12. ſqq. In *BAMMIDBAR RABBÆ* autem Sect. XI. f 245. in fin. & f. 246. ab init. Pſ. CXLVII, 4. & Jeſ. XL, 26. inter ſe collatis inferunt: כשהקדוש ב״ה קורא אותם הוא קורא שמות
כלן כאחת והם עונין מה שאי אפשר לו לבשר ודם
לקרוא שני שמות כאחת/ וכן הוא אומר וידבר אלהים את
כל הדברים האלה לאמור מלמד שכל עשרת הדברות
אמר בדבור אחד/ ואומר אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי כי
עוז לאלהים/ i. e. *Quum Sanctus ille benedictus convocat Angelos, omnium nomina iſtorum ſimul vocat, quoli et iſtorum ſeorſim reſpondente. Id quod nemo mortalium valet ut vel duo ſimul nomina ſimul efferat. Atque ita qum dicit: & locutus eſt Deus omnia Verba iſta* Exod. XX, 1. *docet quod omnia decem Præcepta dixerit Verbo unico: Cum dicatur* Pſalm. LXII, 12. *Unum locutus eſt Deus, duo id ipſum audivi, quia robur eſt DEO.* Sed *R. BECHAI* vocem לאמר verbo וידבר ſuperadditam, cauſam dediſſe putat receptæ huic ſuorum ſententiæ. Ita enim ſuam in hac re declarat mentem f. 88. c. 2. l. 21. ſqq: וידבר אלהים
את: כל הדברים האלה לאמר/ הוסיף לאמר להורות
שכל הדברות האלה באמירה אחת כאמרו מה
שאין הפה יכול לדבר ומה שאין האוזן יכולה לשמוע
או יש לפרש לאמר על הנסתר כי כל דברי השי״ת יש בהם
נגלה ונסתר ויבא הדבור על הנגלה והאמירה על הנסתר
וכו׳/ i. e. *Et locutus eſt Deus omnia verba iſta, dicendo: Addidit DICERE LOCVTIONI, ad docendum, quod omnia illa Verba* (vel Præcepta,) *voce unica dicta fuerint. Id quod nullum os valet eloqui, nec auris potens eſt ad* id *audiendum.* ——— *Aut explicandum eſt illud DICENDO, de occulto. Quia in omnibus Dei verbis aliud eſt manifeſtum* & *apparens; aliud autem occultum* latitans. *Qvomodo LOQVI occurreret de manifeſto, & DICERE de occulto.* &c. Vid. id pluribus explicatum apud eund. f. 76. c. 3. l. 33. ſqq. Alia autem *Talmudiſtarum* loca brevitatis ſtudio omitto. Quisquis vero Judæorum hanc approbat ſententiam; non poteſt non confiteri, Patribus ſuis ſolam vocem, ſeu ſonum promulgantis Decalogum, fuiſſe auditam, verbis non intellectis. Nemo quippe mortalium ex voce una diſtincte audita, diverſos diſtinctiſſimos elicere poterit ſonos, & pro veritate horum varias ſententias.

f) Verba *TANCHVMÆ* ſupr. jam vidimus paucis: pluribus idem dixerat f. 26.

tium putantibus, novum Mundo imminere cataclyſmum; aliis autem interitum ejus per ignem inſtare opinantibus g). Et quomodo ſingula Decalogi verba percepiſſe, eorumque valorem intellexiſſe dici poterunt? qui ad pri-

c. 3. l. 20. ſqq. ad illuſtrandum Job. XXXVII, 5. מהו ירעם אל בקולו נפלאות כשנתן הקב״ה את התורה בסיני הראה בקולו לישראל פלאי פלאים כיצד היה הקב״ה מדבר והיה הקול יוצא ומחזיר בכל העולם וישראל שומעין את הקול וכו׳ i.e. *Quod eſt illud: tonat Deus voce ſua mirabilia? Cum promulgaret Deus in Sinai Legem ſuam, oſtendit voce ſua Iſraelitis mirabilia ſtupenda. Quomodo? Deo benedicto loquente, Vox illa prodibat, & circuibat per mundum hunc univerſum. Quam vocem audiebant Iſraelitæ* &c. Quibusdam interjectis, l. 34. ſqq. pergit: וכל העם רואים את הקול אינו אומר אלא את הקולות אמר ר׳ יוחנן היה הקול יוצא ונחלק לשבעה קולות ומשבעה קולות לשבעים לשון כדי שישמעו כל האומות וכל אומה ואומה שומעת קולו בלשון האומה ונפשותיהם יוצאות וכו׳ i.e. Exod. XX, 15. *non dicitur, & omnis populus videbant Vocem iſtam, ſed voces iſtas. Docuit R. Jochanan, Vocem iſtam exeuntem in Septem diviſam fuiſſe Voces, e quibus ſeptem Vocibus in Septuaginta* tranſierit *linguas; adeo ut audirent nationes omnes. Quælibet autem natio audiebat vocem ejus in lingua genti ſuæ vernacula: & animæ iſtarum exſpirabant* &c. Quæ iisdem ferme verbis proſtant in *SCHEMOTH RABBA* Sect. V. f. 123. col. 1. fin. & c. 2. In Cod. *SCHABBATH* f. 88. b. l. 11. ſqq. א״ר יוחנן מאי דכתיב יתן אומר המבשרות צבא רב כל דבור ודבור שיצא מפי הגבורה נחלק לשבעים לשונות תנא דבי ר׳ ישמעאל וכפטיש יפצץ סלע מה פטיש זה נחלק לכמה ניצוצות אף כל דיבור שיצא מפי הקב״ה נחלק לשבעים לשונות i.e. *R. Jochanan dixit, quid eſt quod ſcriptum extat* Pſ. LXVIII, 12. *Deo edente ſermonem, annunciantes exiſtunt exercitus amplus?* Reſp. *Quodlibet verbum, quod ex ore egrediebatur Fortitudinis, in LXX. diviſum fuit linguas. Scholæ R. Iſmaelis* huc *applicat* Jer. XXIII, 29. *& quemadmodum malleus diffindit rupem. Quomodo ſe res habet cum malleo? diffinditur in infinitas particulas;* ita *etiam quodlibet verbum ex ore Dei egreſſum, in LXX. diviſum fuit linguas.*

g) Ita in antiquiſſimo Judæorum libro *MECHILTA* Sect. וישמע יתרו init. f. 22. a. Edit. Ven. proſtat, conſentiente Cod. Talm. Bab. *SEBACHIM*, f. 116. a. l. 44. ſqq. מה שמועה שמע ובא מלחמת עמלק שמע ובא שהיא כתובה בצדו דברי רבי יהושע רבי אלעזר אומר

ad primam vocem *exanimati*, & per aliquot milliaria a monte rejecti, tamdiu inſenſibiles & velut mortui jacuiſſe perhibentur; donec Decalogus jam promulgatus, ſupplex apud Deum intercederet, ut in vitam revocaret mortuos h). Quod de Majoribus ſuis monti Sinai adhærentibus pleno ore commemorant Antiquiſſimi quique. §. 18.

מתן תורה שמע ובא׳ שבשעה שנתנה תורה לישראל זעו כל מלכי האדמה בהיכליהם שנאמר ובהיכלו כלו אומר כבוד׳ באותה שעה נתקבצו כל מלכי אומות העולם אצל בלעם הרשע אמרו לו בלעם שמא המעשה זה עושה לנו כשעשה לדור המבול שנ׳ יהוה למבול ישב וישב יהוה מלך לעולם׳ אמר להם שוטים שבעולם כבר נשבע הקב״ה לנח שאינו מביא מבול לעולם שנ׳ כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ׳ אמרו לו שמא מבול של מים אינו מביא מבול של אש מביא׳ להם אינו מביא לא מבול של אש ולא מבול של מים׳ אלא תורה נותן הקב״ה לעמו ולידידיו שנ׳ יהוה עז לעמו יתן׳ כיון ששמעו כולם מפיו הדבר הזה ענו כולם ואמרו אחר כך יהוה יברך את עמו בשלום ופנו והלכו איש למקומו

i. e. *Quinam eſt rumor ille, quem* Jethro *audivit, ut veniret! Bellum cum Amalekitis audiverat, ideo venit. illud enim a latere hujus deſcriptum fuerat. Quæ ſententia eſt R. Joſua. At R. Elaſar opinatur, Promulgationem Legis ipſi fuiſſe auditam, unde venerit: Ea quippe hora, qua Lex promulgabatur Iſraeli, omnes in Palatiis ſuis commoti fuerunt Reges terræ, ſicut dicitur* Pſalm. XXIX, 9. *In Palatio ſuo quisque dicit honorem. Hoc ipſo tempore omnes Gentium hujus mundi Reges congregabant ſeſe apud Bileamum iſtum impium, dicentes ipſi: Bileam! forte opere hoc facit nobiscum, ſicut olim faciebat cum generatione Diluvii? ſicut dicitur* l. c. v. 10. *Dominus ad Diluvium ſedit, & reſidet, Dominus Rex in perpetuum. Quibus reſpondit, o ſtultiſſimi mortalium! jam olim juravit Sanctus ille benedictus Noacho, quod nunquam amplius inducturus ſit mundo diluvium,* (Conf. Gen. VIII, 21.) *ſicut dicitur* Jeſ. LIV, 9. *nam* ut *aquæ diluvii, hoc mihi: certe juravi, ne tranſeant aquæ Diluvii amplius ſuper hanc terram. Reſpondebant ipſi: forte Delevium aquarum non inducturus eſt, ſed Delevium per ignem inferet. Quibus regerebat: Nec ignis Delevium inferet, neque aquarum. Sed Legem promulgat Sanctus ille benedictus populo ſuo ſuisque Amicis, ſicut dicitur* Pſalm. XXIX, 11. *Dominus robur populo ſuo dabit. Qua ex ore ipſius ſententia audita, ad unum Omnes reſpondebant, ac dicebant deinceps* l. c. *Dominus benedicat populo ſuo in pace; atque reſpicientes abierunt, quisque ad locum ſuum.* Conf. *JALKVT Simoni* ad *l.* c. f. 76. c. 4. circa fin. h) Cod. *SCHABB.* f. 88. b.

l, 29. אמר ריב״ל כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב״ה יצתה
נשמתן של ישראל שנ׳ יצאה נפשי בדבריו וכו׳ i. e.
R. Joſua f. Levi dixit, ad quodcunque Verbum ex ore Sancti illius benedicti egreſſum exſpiravit anima Iſraelitarum, ſicut dicitur Cant. V. v. 6. *exſpiravit anima mea, quum loqueretur ille.* Paucis interjectis l. 31. ſqq. pergit, eundem *R. Joſuam b. Levi* docuiſſe כל דבור ודיבור שיצא
מפי הקב״ה חזרו ישראל לאחוריהן י״ב מיל׳ i. e. *ad quodcunque verbum ex ore Dei benedicti egrediens, retro actos fuiſſe Iſraelitas retrorſum ad duodecim milliaria.* *SCHEMOTH RABBA* Sect. XXIX. f. 144. c. 4. l. 13. ſeqq. ואת קולו שמענו מתוך האש
ולא היתה בהם כח לעמוד שכיון שבאו לסיני נגלה להם
פרחה נשמתם על שדבר עמהן שנ׳ נפשי יצאה בדברו. אבל
התורה בקשה עליהם רחמים מלפני הקב״ה. יש מלך משיא בתו
והורג ביתו כל העולם כולו שמחים ובניך מתים. מיד חזרה נשמתן
שנ׳ תורת יהוה תמימה משיבת נפש. א״ר ל וכי לא היה גלוי לפני
המקום שאם הוא מראה כבודו לישראל ומשמיען קולו
שאינן יכולין לעמוד. אלא צפה הקב״ה שהן עתידין לעשות
עבודה זרה שלא יהיו אומרין אלו הראנו את כבודו ואת גדלו
והשמיענו את קולו לא היינו עושין ע״ז. לכך נאמר שמעה
עמי ואדברה. i. e. Deut V, 21. dicitur: *Oſtendit nobis Dominus* Deus noſter *gloriam ſuam, & majeſtatem ſuam, & vocem ſuam audivimus de medio Ignis: nec manſit in illis facultas ad ſubſiſtendum. Poſteaquam enim ad* montem *Sinai pervenerant, Ipſo illis manifeſtato, avolavit ipſorum anima interea dum cum ipſis loquebatur, ſicut dicitur* Cant. V, 6. *anima mea exſpiravit, dum mecum loquebatur. Verum enim vero Lex ipſa miſericordiam pro illis implorabat a Deo. Foret*, ac ſi *Rege filium elocante, totus lætaretur mundus, tui vero filii* jacerent *mortui. Quo facto, anima ad ipſos rediit, ſicut dicitur* Pſalm. XIX, v. 8. *Lex Domini integra eſt, reſtituens animam. R. Levi dicebat, an ignorabat Deus immenſus, quod, ſi oſtenſurus eſſet ſuam Iſraelitis gloriam, ac ſuam audiendam præberet vocem, nec quicquam poſſet ſubſiſtere? Imo vero prævidebat Deus, prolapſuri ſint ad idololatriam. Vt ne dicerent, ſi oſtendiſſet nobis gloriam ſuam, & majeſtatem, ac aupræbuiſſet vocem ſuam; nunquam in Idololatriam eſſemus prolapſi.* Ibidem interjectis plurimis f. 145. c. 1. l. 33. ſeqq. pergunt: כשנגלה
הקב״ה ליתן תורה לישראל שמעו קולו ומתו i. e. *cum manifeſtaretur Deus, ut Legem daret Iſraelitis; ſimul ac audirent vocem ejus, mortui ſunt.* Eandem ſententiam profitentur etiam in *BAMMIDBAR RABBA* Sect. X. poſt. princ. f. 236. c. 2. circa fin. & c. 3. Pleni-

Digitized by Google

Plenius tamen in *SCHIR HASSCHIRIM RABBA* ad Cant. V, 6. f. 31. c. 2. l. 2. v. ſqq. unde non pigebit plura huc transferre: ר' עזריה
ור' אחא בשם ר' יוחנן אמרו בשעה ששמעו ישראל
בסיני אנכי פרחה נשמתן הה"ד אם יוספים אנחנו לשמוע
הה"ד נפשי יצאת בדברו: וחזר הדיבור לפני הקב"ה
ואמר רבש"ע אתה חי וקיים ותורתך חייה וקייאת ושלחתני
אצל מתים כלם מתים/ באותה שעה חזר הקב"ה והמתיק
להם את הדיבור הה"ד קול יהוה בכח קול יהוה בהדר/
א"ר חמא בר ר' חנינא קול יהוה בכח לבחורים קול יהוה
בהדר לתשישין/ תני ר' שמעון בן יוחאי תורה שנתן הקב"ה
לישראל החזירה להם נפשותיהן הה"ד תורת יהוה תמימה משיבת
נפש/ ר"א חכו ממתקים למלך שדיבר כנגד בנו ונתירא
ונשמטה נפשו ממנו: כיון שראה המלך כך שנשמטה
נפשו התחיל מגפף ומנשק אותו ומפתהו ואומר לו מה לך
לא בני יחידי אתה לא אני אביך/ כך כשדיבר הקב"ה אנכי
יהוה אלהיך מיד פרחה נשמתן: כיון שמתו התחילו המל
אכים מגפפין ומנשקין אותן ואומרין להם מה לכם אל
תיראו בנים אתם לה' אלהיכם/ והקב"ה ממתיק בהבן הדיבור
ואומר להם לא בני אתם אנכי יהוה אלהיך עמי אתם חביבין
אתם לפני והתחיל מפתה אותן עד שחזרה נשמתן/
והתחילו מבקשין מלפניו הוי' חכו ממתקים/ התחילה התורה
מבקשת רחמים על ישראל מן הקב"ה אמרה לפניו רבונו של
עולם יש מלך משיא בתו והורג את בן ביתו: כל העולם כלו
שמח בשבילי ובניך מתים: מיד חזרה נשמתן אה"ד תורת יהוה
תמימה משיבת נפש/ i. e. *R. Aſarias & R. Acha, ex ſententia R. Jochanan docuerunt, quum audirent Iſraelitæ ad* montem *Sinai* vocem *EGO* Exod. XX, 2. *evolavit anima ipſorum, juxta id quod dicitur* Deut. V, 22. *Si pergamus Nos audire. Hoc enim eſt, quod ſcriptum extat* Cant. V, 6. *Anima mea exſpirabat, cum loqueretur ipſe. Redibat itaque Verbum illud ad facies Dei benedicti, dicens: o mundi hujus Dominator! Tu ipſe vivus es, & conſiſtens: & Lex tua vivit, ac conſiſtit: me vero miſiſti ad mortuos. Ecce enim hi mortui ſunt. Eo ipſo momento recolligebat ſe Sanctus ille benedictus, & ſuavitatem conciliabat apud iſtos Verbo iſti, ſecundum id quod ſcriptum eſt* Pſal. XXIX, 4. *Vox Domini in robore, vox Domini in magnificentia. Ad mentem R. Chammæ filii* R. *Chaninæ, Vox Domini cum robore* ſonuit *apud juvenes: vox Domini in magnificentia, erga debiles.* (Conf. *SCHEMOTH RABBA* Sect. V. f. 123.

§. 18. Quibus obſervatis, omnis ilico evaneſceret gloriationis cauſa, & vana illa ſuperius indicata Judæorum gandiloquentia i). In iisdem, quoad *Vocem Dei auditam & perceptam*, cum Chriſtianis conſiſterent gradibus; omni hinc quæſita prærogativa longius excluſa. Nec haberent, quod,

---

c. 2. l. 19. ſqq. *TANCHVMA* f. 26. c. 3. l. 35. ſqq.) *R. Simeon f. Jochai docuit, Lex Iſraelitis a Deo promulgata reſtituit illis animas ſuas, juxta id quod ſcriptum eſt* Pſalm. XIX, 8. *Lex Domini integra, reducit animam. Alio modo*, in verbis Cant. V, 16. *palatum ejus dulcedines, parabola* continetur *a Rege, ſuum alloquente filium: qui timore perculſus, animi ſenſerit deliquium. Quem in deliquio conſtitutum Rex videns, cœpit complexari, delinire oſculis, blandisque pellicere verbis. Quid tibi eſt*, inquiens? *annon filius meus es, unice mihi dilectus? annon Pater tuus ſum? ſimiliter cum loqueretur Sanctus ille benedictus, EGO SVM JEHOVA DEVS TVVS, ilico evolabat ipſorum anima. Quibus* jam *mortuis, incæperunt Angeli amplecti eosdem, & oſculari ſuaviter, dicentes: quid vobis eſt? nolite timere! filii eſtis Jehovæ Deo veſtro* dilectiſſimi, Deut. XIV, 1. *Ipſe quoque Deus benedictus ſuavem reddebat in palato ſuo Sermonem iſtum, dicebatque illis, annon filii mei eſtis? Ego* certe *ſum Jehova Deus tuus*, Exod. XX, 2. *populus meus vos eſtis, dilectiſſimi coram me vos ipſi. Et incipiebat blandis illos delinire verbis, donec animam reciperent. Etiam* Angeli *incipiebant ab ipſo poſtulare, ut ſit palatum ipſius dulcedines* Cant. V. 6. *Ipſa Lex quoque incipiebat Dei implorare miſericordiam pro Iſraelitis, his cum allocuta verbis: o Dominator mundi! Erat aliquando Rex*, qui ſuam *elocabat filiam, interficiebat autem filiumfamilias ſuum. Totus hic mundus quantus quantus eſt, mei cauſa lætatur; filii autem tui mortui ſunt. Ilico redibat* ad eos *anima ipſorum, ſecundum id quod ſcriptum eſt* Pſalm. XIX, 8. *Lex Domini integra eſt, reſtituens animam.* In Cod. SCHABBATH f. 88. b. l 30. dicuntur in vitam revocati, rore iſto in ipſos dimiſſio, quo Deus aliquando reſuſcitaturus ſit mortuos. הוריד טל שעתיד להחיות בו מתים והחיה אותם שנ׳ גשם נדבות תניף אלהים ונלאה אתה כוננתה: ex Pſalm. LXVIII, 10. De quo rore conf. etiam Cod *Chagiga* f. 12. b. l. 45. *R. Bechai* ad Deut. IV, 32. f. 104. c. 1. l. 21. ſqq. & vid. *R. Iſaac. Abuhab* in Menorath hammaor, Part. V, cap. 3. f. 39. c. 1. poſt med. i) Cujusmodi ſupr.

quod, in divina Chriſti ad docendum commendatione, jure merito deſiderarent: etiamſi (quod infra pernegabitur,) *vocem cælitus delapſam non omnes, ſed ſolus Chriſtus atque Johannes* diſtincte *audiviſſent;* & reliqui Spectatores vel nil niſi ſonum, vel ne hunc quidem animadvertiſſent k). Cum ſimilia in gente iſtorum evenerint plurima: & Moſi ipſi, ſuo apud ipſos Legislatori fides, ex propria ipſorum hypotheſi l), conciliata fuerit, oculis ipſorum magis fulgore captis, quam auribus ſermone recreatis articulato.

§. 19. Sed eo usque nondum redactæ ſunt res Chriſtianorum, ut tam lubrico eluctari conarentur effugio. Ingenue, cum Judæis, quorum cauſa hic nobis communis eſt, agam; prout cordatum decet. Non omnia aſſenſum merentur, quæ ex Rabbinorum effatis allata fuerunt ſuperius. Quædam ipſorum, fabulam redolent m): & quæ ſubtilitatem aliquam ſpirant n); ea ipſa partim finem Apparitionis iſtius o) impugnant, partim claram Scripturæ literam. Profecto *ſingula ſinguli, perceperunt tam Decalogi, quam colloquii cum Moſe habiti Verba; eorumque* diſtincte *intellexerunt valorem,* quotquot modo linguæ gnari, ad uſum rationis per-

Tt 2 vene-

in Præfat. p. 307. 308. k) juxta dicta §. 13. p. 316. ſqq. l) *Nachmanidis* ſcil., aliis quoque approbati, juxta §. 16. ad lit. (z), p. 321. fin. inprimis p. 323. m) præcipue tradita ad §. 17. p. 323. ſqq. n) cujusmodi *Maimonidis*, & *Nachmanidis* ſententia §. 16. p. 320. ſqq. tradita; quam prolixe examinat *Abrab.* in Exod. XIX. Quæſt. XIV. f. 167. c. 2. l. 19. ſqq. Edit. Venet. it. f. 171. c. 2. l. 6. ſqq. o) Qui erat, ut ex Dei cum Moſe colloquio intellecto, perſuadeatur omnibus, Moſen divinitus eſſe vocatum; & non ſua proferre, ſed a Deo ſibi ſuppeditata *) PHILO de Decalogo, p. 748. circ. fin. *Vocem* ait, *iſtam articulatam, omnibus ſive prope, ſive longius diſtantibus* κατ᾽ ἴσον *æqualiter fuiſſe exauditam.* & p. 750. circa fin. *Omnibus ad audiendum arrectis & attentis,* φωνὴ ἐκ μέσου τοῦ ῥυέντος ἀπ᾽ οὐρανοῦ πυρὸς ἐξήχει καταπληκτικωτάτη, τῆς φλογὸς εἰς διάλεκτον ἀρθρουμένης τὴν συνήθη τοῖς ἀκροωμένοις, ἣ τὰ λεγόμενα οὕτως ἐναργῶς ἐτρανοῦτο, ὡς ὁρᾷν αὐτὰ μᾶλλον, ἢ ἀκούειν δοκεῖν. h. e. *Vox e medio flammæ ſuperne ruentis horrendum inſonuit, diſerta & articulata, juxta communem captum auditorii, tam manifeſte ſe ingerebat; ut videre magis, quam audire ſe putarent.* *R. JOSEPH ALBO* in *Ikkarim* lib. III. c. 11. p. 73. b. l. 1. ſqq. probaturus, *Dei ſermonem parum* alioquin *aptis evenire* poſſe, ob præſentiam excellentioris cujusdam Prophe-

tæ, qualis Moſes & Elias, in h. m. loquitur: וזה דבר נתאמת מציאותו
בשעת מתן תורה שהגיעו כל ישראל טפשיהם עם
חכמיהם למעלת הנבואה/ אמר הכתוב את הדברים
האלה דבר יהוה אל כל קהלכם בהר מתוך האש/ ולא
למעלת הנבואה בלבד אבל למדרגת פנים בפנים שהיא
המדרגה האחרונה שאי אפשר שיגיע האדם אליה אלא
בחסד אלהי/ והיא היתה מדרגת מרע״ה אמר הכתוב
עליו ודבר יהוה אל משה פנים אל פנים/ ונאמר גם
כן במדרגת כל ישראל בשעת מתן תורה פנים בפנים
דבר יהוה עמכם בהר מתוך האש/ והוא מבואר כי שש
מאות אלף רגלי שיצאו ממצרים מורגלים בעבודה קשה
בחומר ובלבנים לא היו ראויים למדרגה גדולה כזו/ ואע״פ כן
הגיעו אליה באמצעות מרע״ה אמר הש״י הנה אנכי בא אליך
בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך כלומר אני רוצה
לבוא אליך ולהגלות לך במדרגה גדולה שהיא מדרגת
פנים בפנים אע״פ שאתה בעובי ועכירות החמר
הנקרא עב הענן ואינך ראוי אליה/ וכל זה אני עושה
בעבור ישמע העם בדברי עמך וזו היא המדרגה היותר
גבוהה שאפשר/ והוא שישמע האדם בהקיץ קול מדבר
אליו בזולת ראיית שום תמונה/ אמר הכתוב קול דברים
אתם שומעים ותמונה אינכם רואים זולתי קול/ והגיעו
אליה בחסד אלהי ובאמצעית משה/ וזה כדי שיסתלק
מלבם הספק שהיו מסופקים באפשרות הגעת הנבואה אל
האדם/ שעל זה היו תמהין אחר מתן תורה ואומרים
כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים וגו׳
שיראה שישראל היו מסופקין באפשרות הגעת הנבואה
אל האדם עד היום ההוא/ אבל משה לא היה תמה
על הגעת הנבואה לאיש אחד אלא על הגעת לעם
בכללו/ ועל כן אמר השמע עם קול וגו׳ ואחר המעמד
ההוא הודו באפשרות הגעתה אמר הכתוב היום
הזה ראינו כי ידבר אלהים את האדם וחי
שיראה שבאותו מעמד הוסר מלבם הספק הזה וכו׳:
i. e. *bujus aſſerti veritas comprobata fuit tempore promulgatæ Legis: quo omnes* in univerſum *Iſraelitæ, ſtupidi non minus quam ſapientiores iſtorum, ad ſublimitatem pervenerunt Prophetiæ. Ipſa ait Scriptura* Deut. V, 19. *verba illa locutus eſt Dominus ad totam Eccleſiam veſtram in monte hoc de medio Ignis. Nec ad ſublimitatem tantum Prophetiæ; verum ad gradum illum facierum collatarum, qui omnium ſupremus eſt, inter diverſos Prophetiæ gradus: ad quem*

venerant *). Id certe petierat populus p), ex mente quorundam q), ut

quem nemini datur acceſſus, niſi per ſingularem *Dei gratiam. Hic quippe gradus Moſi Doctori noſtro fuit peculiaris: de quo Scriptura dicit* Exod. XXXIII, 11. *locutus vero eſt Dominus cum Moſe facie ad faciem. Et ſimiliter de gradu totius Iſraelis, tempore legis promulgatæ, dictum* invenitur Deut. V, 4. *facie ad faciem locutus eſt Dominus vobiſcum in monte hoc de medio ignis. Id vero clarum eſt, ſexcenta millia peditum, quot ex Ægypto egrediebantur, dura ſubactorum ſervitute, lateribus cum intrito parandis, gradum hunc ſublimem nequaquam meruiſſe.* Quo non obſtante, *elevati ad eum fuerunt, mediante Moſe noſtro Doctore. Dicebat ipſe Deus benedicendus* Exod. XIX, 9. *ecce ego venturus ſum ad te, in denſa quadam nube; propterea ut audiat hic populus, cum ego tecum locutus fuero. Q. d. ego ad te venire volo, tibique revelari gradu iſto ſublimi, qui eſt facierum coram collatarum; quamvis in denſa & turbida hæreas materia, DENSITATE NVBIS hic vocata: atque adeo eo ſis minime dignus. Hoc omne enim ideo faciam, ut audiat hic populus, cum ego tecum fuero locutus. Hic quippe gradus eſt, quo ſublimior excogitari nequit. Quando ſc. homo vigilando audit vocem ad ſe loquentem, nulla prorſus viſa imagine. Scriptura dicit* Deut. IV, 12. *vocem verborum vos audiebatis, imaginem autem nullam videbatis, præter vocem. Evecti autem ad eum fuerunt Dei gratia, & Moſe mediante. Idque, ut evaneſcat ex ipſorum animo dubium, quo reddebantur ancipites, utrum pervenire poſſit prophetia ad* ullum *hominem. Hoc enim* præcipue *obſtupeſcebant poſt legem latam, dicentes* Deut V, 23. *Certe quæ eſt ulla caro, quæ audiverit vocem Dei viventis, loquentem* &c. *Videtur enim, Iſraelitas ad illum usque diem dubios fuiſſe, utrum pervenire poſſit prophetia ad ullum hominem. Moſes autem nec quicquam admirabatur acceſſum Prophetiæ ad certum Individuum; ſed iſtum, qui evenit populo in univerſum ſumto. Quapropter ipſe dicebat* Deut. IV. 13. *an audivit* totus *populus vocem Dei loquentis de medio Ignis? Poſt ſtationem autem iſtam* utrinque *confeſſi ſunt, communicationem hanc eſſe poſſibilem. Scriptura certe teſtatur* Deut. V, 21. *hoc ipſo die vidimus, quod loqui ſoleat Deus cum* quolibet *homine, ut vivat. Videtur enim ex animo ipſorum dubium illud per ſtationem iſtam ablatum* &c. Conf. in hanc rem AB. ESR. ad § 21. lit. (y), & ad §. 16. lit. (y) p. 320. ſqq. p) Exod. XIX, 8. q) In antiquiſſimo

ut Deum ipſum audirent loquentem: obſequium promittentes illis omnibus, quæ Deus immediate, (non Moſes, ipſius nomine,) locuturus fuerit. Promiſerat etiam Deus, ſe locuturum, ut omnis audiat intelligatque populus

---

Judæorum libro MECHILTA ad Exod. XIX 9. f. 24. c. 2. l. 26. ſqq. Edit. Ven. legitur: מה אמרו ישראל למשה לאמור למקום אמרו רצוננו לשמוע מפי מלכנו לא דומה שומע מפי פרגוד לשומע מפי המלך אמר אמקום תן להם מה שבקשו בעבור ישמע העם דא׳ אמרו רצוננו לראות את מלכנו לא דומה שומע לרואה כי ביום השלישי ירד ה׳ לעיני כל העם על הר סיני i. e. *Quid dixerunt Iſraelitæ Moſi, ut Deo referat?* Reſp. *dixerunt, noſtrum eſt deſiderium, ut ex ore audiamus Regis noſtri. Non eodem modo ſeſe habent quisquis ex ore audit velo obtecti, & qui ex ore percipit Regis ipſius. Reſpondit Immenſus; da illis, quod poſtulant: propterea ut audiat hic populus* Exod. XIX, 9. *Similiter dicebant, volumus videre Regem noſtrum: qui audit, non ſimilis eſt videnti. Die quippe tertio deſcendebat Dominus, in oculis totius populi ſuper montem Sinai*, l. c. v. 11. Unde videtur mutuaſſe ſua R. SAL. Comment. ad l. c. & ad Exod. XX, 22. *Abrabb.* expreſſe librum iſtum nominat, ad l. c. f. 169. c. 3. l. 47. ſqq. Qui de ſuo tradiderat l. c. l. 37. ſqq. Iſraelitas *non acquieſcere in eo*, ut Deum audiant cum Moſe loquentem, כי הם לא שאלו אלא שידבר השם עמהם לא שישמעו אותו מדבר למשה i. e. *quia ipſa non petierant, niſi ut loquatur Deus cum populo ipſo, non ut audiant eum loquentem Moſi*, conf. col. 2. l. 33. ſeqq. Quibus conſpirat R. LEVI in *Schemoth rabba* Sect. XXIX. f. 144. c. 4. l. 9. ſqq. verbis: שני דברים שאלו ישראל מלפני הב״ה שיראו כבודו וישמעו קולו והיו רואים את כבודו ושומעין את קולו שנ׳ ותאמרו הן הראנו ה׳ אלהינו את כבודו ואת גדלו וכתיב ואת קולו שמענו מתוך האש i. e. *Rem geminam poſtularunt Iſraelitæ a Deo benedicto: ut viderent gloriam ipſius; & audirent ſui ipſius vocem. Videbant itaque gloriam ejus, & ipſius audiebant vocem, ſicut dicitur* Deut. V, 21. *dicebatis, en videre fecit nos Dominus Deus noſter gloriam ſuam, & majeſtatem ſuam. Et amplius: vocem quoque ejus audivimus de medio Ignis.* Cum R. MOSES ALSCHECH in תורת משה ad Exod. XIX. f. 122. c. 1. med. æquipollentia ex Antiquis ſuorum libris adduxiſſet, ſubjungit: והוא עיקר גדול כי כל איש ישראל נצטוה מפיו ית׳ אנכי ולא יהיה לך שמע כל איש

Digitized by Google

pulus r). Quod & haud dubie reipſa præſtitit: Scriptura id ipſum diverſis in locis atteſtante s).

§. 20. Ambabus inſuper manibus concedimus, divinam illam, quæ circa *Decalogi promulgationem* & *Confirmationem Moſis* contigit, apparitionem tam evidentem fuiſſe, ut intuentium nemo in dubium eam vocare potue-

---

ישראל מפי הגבורה ומקרא מלא דברה תורה פנים בפנים דבר ה׳ אל כל קהלכם וכן יראה מאומרו דבר אתה עמנו וכו יורה כי מתחלה עמהם הוא והבר היה מדברו i. e. *Articulus fidei fundamentalis eſt, quod quisque Iſraelitarum Præcepta obtinuerit ex ore ipſius Dei benedicti.* Nam *EGO* Exod. XX, 2. & *NON ERIT TIBI*, l. c. v. 3. *audivit unus quisque Iſraelitarum ex ore ipſius Fortitudinis. Et plane ac diſerte dicit Scriptura* Deut. V. v. 4. 19. *facie ad faciem locutus eſt Dominus ad omnem Eccleſiam veſtram. Id quod etiam apparet ex eo, quod dicitur,* Exod. XX, 16. *Loquere tu nobiscum* &c. *ad innuendum, quod a principio* ſtatim *cum illis Deus ipſe fuerit locutus.* r) Exod. XIX, 9. Deut. IV, 10. s) Conf. Exod. XX, 19. Deut. IV, 33. coll. c. V. 23. amplius Deut. IV. verſ. 9. 12. 15. 36. cap. V. v. 4. 19. 20. 21. Quod adeo certum credebatur Antiquis Ebræorum, ut verba Cantici c. I. 2. *Oſculetur me oſculo oris ſui*, haud illepide ad promulgationem applicent Decalogi, in MEDRASCH RABBA f. 4. col. 4. Quaſi ſingula Præceptorum *Verba* a Deo pronunciata, vel immediate, vel ope Angeli cujusdam unicuique Iſraelitarum diſtincte fuerint inſtillata; ſenſu ac valore cujusque expreſſo, cum blandiſſimis his illecebris, *an me recipis in te? num quid meam agnoſcis divinitatem?* Quo affirmante, ilico oſculum infixerint ori cujusque accipientis. Prolixiora ſunt, quam ut hic commode adjici potuerint. Paucis tangit eadem RASCHI in ſuo ad Canticum l. c. Commentario. Pluribus R. MOSES ALSCHECH. non tantum in שושנת העמקים fol. 8. circa finem; ſed & in תורת משה Sect. יתרו f. 122. c. 1. med. col. 3. l. 20. ſqq. Quæ, quamvis fabulæ ſpeciem referant, indicant tamen mentem Majorum, in argumento conformem Scripturæ, aſſerenti, quod Deum ipſum loquentem audiverint, & intellexerint, ll. modo cc. Nec aliter ſtatuunt, qui *vocem* iſtam *Dei* dicunt *cujusque viribus fuiſſe accommodatam: haud ſecus ac Manna, omnium palato ac guſtui inſerviens.* Vid. SCHEMOTH RABBA Sect. V. f. 123. c. 2. l. 14. ſqq. TANCHVMA f. 26. c. 3. l. 19. ſqq. Edit. Venet.

Digitized by Google

potuerit. Cum, Deo in montem deſcendente t) (& e denſiſſima caligine vocem vibrante ignitam, tonitrui inſtar tam horribiliter ſonantem, ut mons ipſe contremuiſſe dicatur fumigans u) in aſſenſum abrepti fuerint, ſuorum uſu ſenſuum convicti externorum. Quo ipſo tamen nondum aſſecuti ſunt, ut criſtas merito erigant, Chriſti noſtri inaugurationem præ Moſaica contemturi; etiamſi apparatu, priſtinum illum per omnia referente, initiatus haud fuerit. Nec *Moſis* dignitas, quem tantopere veneratur gens Judaica, ſarta tecta maneret; nec primæ *antiquitatis* Iſraeliticæ, Decalogum ex ore Dei recipientis, conſtaret autoritas, ad quam tamen ultimo confugiunt unice; nec *Dei* ipſius inviolata maneret promisſio, cui tamen ſalvandi tuto innituntur omnes: ſi ſequiorum Judæorum temerario ſatisfactum eſſet deſiderio. *Moſes* quippe conſignatum reliquit x) Deum Eccleſiam Judaicam in monte allocutum fuiſſe *e medio ignis*, *nubis*, *ac denſæ caliginis voce magna*, ולא יסף i. e. *nec perrexiſſe:* vel (Præterito in Futurum converſo y), *non ADDITVRVM*, ſcil. ſimilem alloquendi modum

t) Exod. XIX, 16. 20. u) l. c. v. 18. x) Deut. V, 19. y) Ne opus habeas, punctis mutatis, in Futuro efferre, legendo יֹסֵף *addet*, nulla mutata litera. Præteriti autem ſignificatio dura eſt, & filo Orationis parum apta; ſi ſignificationem verbo, ex ſententia *R. Sam. fil. Meir*, perpetuam, *additamenti* ſcil., ſervaveris. A qua recedunt utplurimum, formam Præteriti in ſenſu expreſſuri. *Abrumpendi* ſignificationem attribuunt eidem *Onkelos* atque *Jonathan:* quorum, veſtigit & autor Verſionis Samaritianæ legiſſe videtur. Quod non *abruperit* orationem, ſeu *non ceſſarit* in ea, more hominum, reſpirationem hoc modo captantium. Quæ quamvis Deo neceſſaria non fuerit; erat tamen auditoribus aliqua *ceſſatio* neceſſaria, ad ſenſum dictorum, ex mora interpoſita, capiendum. Et quod maximum, ignorat Scriptura talem verbi יסף uſum. Præter memoratum *Raſchbam*, etiam *Dav. Kimchi*, & autor capitum Concordantiarum, obſervant; omnia exempla hinc diducta eſſe ענין אחד *unius ſignificationis*, quam hic determinat לשון תוספת per *additamentum*, vel *adjectionem*. Unde & *Raſchi* Chaldæis alioquin nimium addictus, rejecto hic ipſorum commento, receptam *addendi* ſignificationem reſtituit, verbis: מתרגמינן ולא פסק (לפי שמדרך בשר ודם אינו יכול לדבר כל דבריו בנשימה אחת וצריך להפסיק, ומדת הקב״ה אינו כן לא היה פוסק, ומשלא היה פוסק לא היה מוסיף) כי קולו חזק וקיים לעולם. דבר אחר לא יסף לא הוסיף להראות באותו פומבי

unquam. *Ideo conſcripſiſſe eadem*, ne opus habeat, ſæpius repetere. Vix audiverant olim Judæi ad radices montis Sinai conſtituti, ſonitum Dei, Decalogum promulgantis, (aut, ſecundum Bechai z) & qui cum ipſo faciunt

i. e. ***interpretantur chaldaice, & non abrumpebat.*** (*Quia*, ut verba habent interpretis, *a Schabbathai* in שפתי חכמה, & inde inPentateucho Gloſſato Berolinenſi inſerta, ***non ſuſtinet natura hominis vulgaris, ut omnia verba ſua uno proloquatur halitu; ſed opus habet abrumpere: Dei autem indoles non ita ſeſe habet, non ceſſat ita. Et quia non ceſſabat, non*** novo ***addebat***). *Quia vox ejus robuſta perdurat in æternum.* ***Alia vero ratione*** interpretari licet, ***ut*** לא יסף ***idem ſit ac, non amplius apparuit***, vel apparituras erit *in illa ipſa pompa.* R. Sal. BEN. MEIR. ad quem ſupra provocabam, verba ſunt: שוב לא נוסף קול גדול כזה בעולם לפי פשוטו כי כל יסף לשון תוספת׃ i. e. ***rurſus non addenda eſt vox ingens huic ſimilis in hoc mundo, ſecundum ſenſum ejus ſimplicem*** ac literalem. *Quia* יסף *ubivis locorum ADDITAMENTVM denotat.* Nec alienus eſt ab hac ſententia ſubtilis alioquin AB. ESRA; qui probationem ejus petit ex contextu, verſu proxime ſequenti in ſubſidium vocato, verbis: לא יסף כי זה היה פעם אחת׃ והנה ביאר למה לא יסף והוא ויהי כשמעכם׃ i. e. *non additurus eſt, quia hoc ſemel contigit.* ***Ecce autem elucidat, quare non additurus ſit? ſcilicet, quia eveniebat, cum audiretis vos*** &c. Quibus pollicem premit ABRAB. liberioris ingenii homo, nullius ſuperſtitioſe verbis addictus, inquiens: ומה שאמר הכתוב קול גדול ולא יסף ענינו שלא יסף עוד הקב״ה לדבר בקול ההוא ולהשמיעו בעולמו׃ i. e. ***quando Scriptura dicit, voce magna, qua non addet; ſenſus ejus eſt, quod nunquam additurus ſit denuo Sanctus ille benedictus in eadem loqui voce, aut audiendam præbere eandem in mundo ſuo.*** In quam ſententiam forte non male traxeris ***autorem*** ipſum ***epiſtolæ ad Ebræos*** Canonicum, cap. XII, 19. dicentem: *παρῃτήσαντο*, ΜΗ' ΠΡΟΣΤΕΘΗ͂ΝΑΙ *αὐτοῖς λόγον*, deprecati ſunt, ***ne addatur illis quicquam***, ſcil. ſimile. Alia enim deprecationis ipſorum verba græcis his minus conveniunt. Omnium optime, ad mentem noſtram, tranſtulit Arabs, verbis: بصوت عظيم غير معاود i. e. ***voce magna nunquam repetenda.*** z) Comment. ad Exod. XX. f. 88. col. 1. circa fin. it. fol. 92. col. 3 med. ויש לך לדעת כי פרשת

unt a) promulgaturi); cum omnes *tribuum Principes ac Seniores* b) conferto agmine ſupplices Moſen adeuntes rogarent, procul a monte conſtituti: *loquere tu nobiscum, & audiemus; neque loquatur nobiscum Deus ipſe, ne moriemur* c). Item, *quare moriemur? nam conſumet nos Ignis ille magnus, ſi porro nos audiverimus ſonitum Domini noſtri in poſterum, omnino moriemur* d). Et hoc ipſorum poſtulatum *Deus* ipſe ratum habebat; ſingulari id exornans præconio, verbis Moſi factis e) *audivi vocem verborum*

וכל העם רואים את הקולות וגו׳ וירא חעם וינועו קודם מתן תורה היה׃ כי אז אמרו אל משה דבר אתה עמנו ונשמעה כי במראה ובשמיעת הקולות ההם נהפכו ציריהם עליהם ולא עצרו כהם׃ ואם ישמעו הדבור מפי הגבורה ימותו׃ ומשה חזק את לבם ואמר להם אל תיראו כי לבעבור נסות אתכם וגו׳ ואז שמעו אליו ויעמוד העם מרחוק כי לא עשו ולא רצו בכל דבריו להתקרב אל הגבול ומשה נגש אל הערפל לא בא בתוכו ואז דבר אלהים עשרת הדברים וכו׳.
i. e. *Scire debes, Sectionem* Exod. XX, 15. *& totus ille populus videbant Voces* (tonitrua) *iſtas &c. quod quum vidiſſet populus, commovebantur, ante Legis extitiſſe promulgationem. Tunc enim Moſi dicebant, loquere tu nobiscum, & audiemus*, Exod. XX, 16. *Nam per viſionem iſtam, & auditum Vocum iſtarum commovebantur tormina iſtorum apud eosdem, nec ſuum continebant robur*, (e Dan. X, 16, coll. 1. Sam. IV, 19.) *& ſi audiviſſent Sermonem ex ore Dei fortiſſimi, paſſi fuiſſent animi deliquium. Cum autem Moſes confirmaret iſtorum animum, diceretque illis* (v. 17.) *ne timeatis! nam propterea ut tentaret vos* &c. *tunc obtemperabant ei, ſtetitque populus a longinquo* (v. 18.). *Sed non executi ſunt, nec voluerunt, omnibus ejus perſuaſionibus moti, propius ſe ſiſtere ad* conſtitutum *limitem. Moſes vero propius admotus fuit ad denſam caliginem*, v. 18. *in medium tamen ejus nondum venerat, cum eloqueretur Deus Decalogum.*
a) Ipſimet *Talmudici* in Cod. BERACHOTH f. 6. b. l. 34. אותן קולות קודם מתן תורה הות i. e. *iſtæ Voces ante promulgationem Legis fuerunt.* Sed nollem hujusmodi ſalebris cauſam defendere Chriſtianorum: quamvis pro noſtra ſententia incruſtanda exinde ſequatur, neminem Judæorum Decalogum ex ore Dei audiviſſe, ſed ſolius Moſis. Veritas fuco non indiget. b) Deut. V, 20. c) Exod. XX, 16. d) Deut. V, 22. e) l. c. v. 25. In *Pirke Elieſer* c. XL. l. poſt med. f. 23. b. l. 21. dicitur: וישמע הקב״ה קולן של ישראל וערב לו i. e. *& audivit Deus benedictus hanc Iſraelitarum vocem, quæ JVCVNDA*

Digitized by Google

rum populi hujus, quæ prolocuti ſunt apud te: bene fecerunt omne, quod locuti ſunt. Quæ ejus approbatio tam tenaciter veraciſſimi Numinis animo inhærebat; ut, cum *Prophetam* ipſis promitteret, *Moſi ſimilem, quem audituri ſint* f) ſimul declararet, ſe hujus rationem habiturum, faciendo *ſecundum omne, quod poſtulaſtis a Jehovah Deo tuo in Horeb, in die conventus iſtius, dicendo: ne amplius audiam ſonitum Jehovæ Dei mei* (ſcil. terribilem), *& ignem iſtum magnum ne videam in poſterum; ut ne moriar* g). Stante igitur Moſis, Majorumque Judaicæ gentis auctoritate, ac Dei Veritate immutabilis; apparitionem Sinaiticæ ſimilem nemo ſanus, quique aliquam Scripturæ reverentiam fovet, unquam expectare poterat: nec tali rerum ſtatu, ullo prætextu ſperare debeant Judæi; nedum poſtulare, *ut* eadem aut majori pompa, vel *novi* fundamenta *fœderis* promulgarentur; vel *Doctor* ejus *initiaretur ſolennius, quam* dudum inter Deum ac Majores ipſorum *convenerat.* Idque eo minus, quod poſt plurium ſeculorum intervalla, Deus denuo per Jeremiam prædixerit h) *fœdus novum non futurum inſtar fœderis iſtius, quod cum Patribus ipſorum pepigerat, quo die manibus ipſorum apprehenſis, eduxerit eosdem ex Ægypto.* Promiſſis pacto utrinque confirmato ultro citroque datis, religioſe rigideque inhærendum: ni, quæ pars a compacto recederet, dici velit fœdus fregiſſe turpiter. Quod de Deo cogitare, foret blasphemum: qui in fictitium myſticorum modum i), ſine ſuffragio ejus, penes quem facultas eſt, liberrime agendi, excogitatum, nuſpiam conſenſiſſe legitur.

 §. 21.

ipſi erat. f) Deut. XVIII, 15. g) l. c. v. 16. h) Jer. XXXI, 32. i) Cujusmodi proſtat in *Jalkut Simoni* ad Jeſaiam §. 296. f. 46. c. 1. l. 34. ſqq. עתיד הקב״ה להיות יושב בגן עדן ודורש וכל צדיקים יושבים לפניו וכל פמליא של מעלה עומדים על רגליהם וחמה ומזלות מימינו של הקב״ה ולבנה וכוכבים משמאלו והקב״ה יושב ודורש תורה חדשה שעתיד ליתן על יד משיח וכו׳: i. e. *Sedebit aliquando Sanctus ille benedictus in horto Eden, concionaturus: ante quem omnes ſedebunt juſti. Omnes autem familiæ ſuperiores in ſuis conſiſtent pedibus, Sole ac ſyderibus dexteram ejus cingentibus, Luna autem atque ſtellis ejus ſiniſtram. Tunc ſanctus ille benedictus ſedens interpretabitur Legem novam, promulgaturus eſt per miniſterium Meſſiæ.* * Vid. Rom. IV, 15 & conf infr. p. 341. k) Vid. Joſ. XXIV, 14. Ezech. XVI, 26. c. XX. v. 7. 8. 16. 18. 24. 30. c. XXIII, 3. 8. 19. ſqq. conf. THEODORETVS Græcarum affectionum Curatione Serm. VII. de ſacrificiis,

Digitized by Google

§. 21. Unde conſtat, quod majori ad Chriſtum noſtrum inaugurandum ſolennitate uti non decuerit; quam quæ adhibita vel clare legitur, vel ab ipſiſmet oblique conceditur adverſariis. Diverſa utriusque ſtatus indoles, modum agendi paulo diverſum poſtulabat. *Tonitrua* ac *fulgura horriſona Legi* melius conveniebant, terrorem incuſſuræ ferocibus, nimisque protervis peccatoribus *. Evangelio magis competebat vox jucunda, lentam referens hominum loquelam; ut contritos, ac mole peccatorum conſternatos demulceat, atque in ſpem obtinendæ erigat remiſſionis. Rudes quoque olim erant Judæi ex Ægypto reduces k), qui per diuturnam cum incolis, (quorum plurimi adhuc inter illos commorabantur l), hujus conſuetudinem, a priſtinis Patriarcharum moribus adeo degenerarant; ut, Aben Eſra teſte m) *ne crederent quidem Dei cum hominibus colloquia, aut commercium.* Evidentibus itaque ac violentis ad meliorem frugem revocandi erant remediis n). Quibus nequaquam indigebant ipſorum poſteri, ætate Johannis Baptiſtæ viventes. Hi enim, quamvis & ipſi multis adhuc corru-

Tom. IV. Opp. p. 584. EUSEBIUS Præparat. Evang. lib. VII. c. 8. p. 312. *Moſen ait, ad Judæos Legislatorem miſſum, cum* τὰ μὲν τῆς εὐσεβοῦς ἀγωγῆς τῶν πρόπαλαι θεοφιλῶν προπατόρων κατὰ σμικρὸν αὐτοῖς ἐξησθένει, καὶ ἀπημβλύνετο. τὰ δὲ τῆς παρ' Αἰγυπτίοις διατριβῆς, τοσοῦτον τῆς τῶν δηλουμένων κατίσχυε πληθύος, ὡς τῆς μὲν πατρίου ἀρετῆς εἰς λήθην ἐλθεῖν. τῇ δὲ παρ' Αἰγυπτίοις ὁμοιοτροπίᾳ τοὺς βίους περιενεχθῆναι, ὡς κατὰ μηδὲν Αἰγυπτίων τὸν τρόπον διαφέρειν δοκεῖν. i. e. *prima illa, quam a Deo chariſſimis Majoribus acceperant, pietatis ac religionis inſtitutione debilitata paulatim obtuſaque hebeſceret. Cum vero tantum apud ipſos Ægyptiorum ſocietas communioque poſſet, ut patriæ virtutis evaneſcente memoria, ſic Ægyptiorum mores ac ritus induerent, nihil ut inter utriusque populi vitæ genus diſcriminis eſſe videretur* l) Exod. XII, 38. m) Cujus verba ſupr. ad §. 16. (*b*) p. 320. ſq. longa ſerie adducta, hic repetantur. Vid. ABRAB. ad Exod. XIX, 16. ſqq. f. 170. c. 2. l. 44. ſqq. R. JOSEPH ALBO in עקרים Serm III. c. XI. p. 73. b. l. 14. ſqq. Cujus verba, quibus ſuam e Scriptura probat ſententiam, (citata ad §. 19. (*) p. 331. ſqq.) digna ſunt, legantur, ob Nachmanidem ſupr. Ab Eſræ contradicentem. Ut alii contradicere deſinant. Conf. etiam *COSRI*, P. I. §. 87. *Abrab.* f. 170. c. 4. l. 11. ſqq. n) Merentur etiam hic conferri verba Talmudis Bab. Cod. *Beza* f. 25. b. l. 16. ſqq. adducta hinc in *Jalkut Simoni* ad Deut. XXXIII, 2. f. 310. c. 4. init. תנא משמיה דרבי מאיר מפני

corrupti eſſent erroribus; de *commercio* tamen *Dei cum quibuſdam hominibus*, per tot Prophetarum V. T. exempla ſatis ſuperque convicti erant. Agnoſcunt etiam antiquorum plerique Judæorum, *Legem* ſuam *Igni* comparandam; ex rationibus non in univerſum ſpernendis: (quibus tamen

 & illa

מה נתנה תורה לישראל מפני שהן עזין: תנא דבי
ר׳ ישמעאל מימינו אש דת למו אמר הקב״ה ראויין
הללו שתנתן להם דת אש: איכא דאמרי דתיהם של
אלו אש: שאלמלא לא נתנה תורה לישראל אין כל
אומה ולשון יכולין לעמוד מפניהם והיינו דאמר רשב״ל
שלשה עזין הן ישראל באומות כלב בחיות תרנגול בעופות
וכו׳ i. e. *Docuit quidam ſub nomine R. Meir, quare Lex exbibita fuit Iſraelitis? eo quod feroces ſunt* (& impudentes). *Alius e Schola R Iſmaelis,* provocat ad Deut. XXXIII. 2. *a dextera ejus Ignis Lex illis. Dixiſſe enim Sanctum illum benedictum, digni ſunt illi, quibus detur Lex Ignis. Alii dicunt,* ſenſum verborum iſtorum fore, *Lex iſtorum Ignis eſt. Nam ſi Lex non tradita fuiſſet Iſraelitis, nulla natio aut lingua poſſet conſiſtere propter ipſos. Id ipſum enim eſt, quod R. Simeon fil. Lakiſch docuerat, Tres fore feroces: Iſraelitas inter gentes, Canem inter beſtias, & gallum gallinaceum inter aves.* Conferri etiam meretur *CHRYSOSTOMVS*, eandem urgens diverſitatis rationem, in promulgatione Evangelii Pentecoſtali obſervatæ, Homil. I. in Matthæum, poſt princ. verbis: μάθωμεν, πῶς μὲν ὁ παλαιὸς ἐδόθη νόμος. πῶς δὲ καὶ καινὴ διαθήκη. πῶς οὖν ὁ νόμος ἐκεῖνος ἐδόθη τότε. καὶ πότε καὶ ποῦ; μετὰ τὸν τῶν αἰγυπτίων ὄλεθρον, ἐπὶ τῆς ἐρήμου, καὶ ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ, καὶ τοῦ καπνοῦ, καὶ τοῦ πυρὸς ἀνιέντος ἀπὸ τοῦ ὄρους, σάλπιγγος ἠχούσης. βροντῶν καὶ ἀστραπῶν γενομένων. τοῦ Μωσέως εἰς αὐτὸν εἰσιόντος τὸν γνόφον. Ἐν τῇ καινῇ δὲ, οὐχ οὕτως. οὔτε ἐν ἐρήμῳ, οὔτε ἐν ὄρει. οὔτε μετὰ καπνοῦ καὶ σκότους, καὶ γνόφου, καὶ θυέλλης. ἀλλ᾽ ἀρχομένης ἡμέρας, ἐν οἰκίᾳ, πάντων συγκαθημένων, μετὰ πολλῆς τῆς ἡμερότητος, πάντα ἐγίνετο. τοῖς μὲν γὰρ ἀλογωτέροις καὶ δυσηνίοις, σωματικῆς ἔδει φαντασίας. οἷον ἐρημίας, ὄρους, καπνοῦ, σάλπιγγος ἤχους, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων. τοῖς δὲ ὑψηλοτέροις καὶ καταπειθέσι, καὶ τὴν τῶν σωμάτων ἔννοιαν ἀναβεβηκόσιν, οὐδενὸς ἦν τούτων χρεία. i. e. *diſcamus, quemadmodum vetus promulgata fuerit lex, & quomodo novum* conditum ſit *teſtamentum. Quonam igitur tunc modo illa lex data eſt? & ubi? ac quando? Poſt Ægyptiorum* nimir. *perniciem, ad deſertum, in monte Sina; fumo & igne de monte ſubmiſſo, & tubæ*

Digitized by Google

& illa adjici meretur, quod *purget omnia*): atque adeo haud immerito per *Ignem* fuiſſe promulgandam o). Evangelium autem fragranti aſſimilatur opobalſamo. Conſtat inſuper, plurima V. T. myſteria denſis veluti ignorantiæ tenebris involuta fuiſſe, in ultima demum dierum periodo revelanda: quare Deus ibi in montem deſcendiſſe dicitur, e denſiſſima locutus nube,

terribiliter inſonante, ac tonitruo crebrius comminante, & coruſcante fulgure, atque Moſe in ipſam nubis caliginem introeunte. In novo vero non ita. Non enim neque in deſerto neque in monte, nec cum fumo & caligine, nedum cum tenebris & procellis: ſed ſumente initium die, cunctis in domo ſedentibus, multa cum manſuetudine univerſa fiebant. Siquidem adhuc illis ferocioribus & effrenioribus humano quodam terrore opus erat; ut ſolitudine, monte, igni, fumo, tubarum ſono, & cæteris talibus. Sublimiores vero, ac perfectiora doceri faciles, & qui jam corporalium intellectum uſu virtutis exceſſerant; horum, quæ diximus, non indigibant. o) Pleni de hoc ſunt Judæorum libri: unde ex antiquiſſimis, non ubivis obviis, pauca ſaltem excerpam. In MECHILTA ad Exod. XIX, 18. f. 24. c. 4. l. 31. ſq. Edit. Ven. dicitur: ירד עליו יהוה באש מגיד שהתורה אש ומאש נתנה ובאש נמשלה: ומה דרכה של אש: שאם קרב אדם אצלה נכוה רחק ממנה צנן אין לו לאדם להתחמם אלא כנגד אורה: i. e. *quando Deus in montem deſcendere dicitur Igne, indicat, Legem Ignem fore, & de Igne promulgatam, & Igni comparari. Qua enim indoles eſt Ignis? ſi quis hominum propius ad eum accedit; comburitur: receſſerit ab eo* longius, *gelido infeſtatur frigore. Nemo itaque mortalium aliunde ſe calefaciat, quam ad Ignem ejus lucidum.* Quæ hinc afferuntur in *Jalkut Simoni* ad l. c. §. 284. f. 80. c. 1. l. 46. ſqq. Ubi idem ferme repetitur ad Deut. XXXIII, 2. f. 310. c. 3. circa fin. & c. 4. cujus l. 11. ſqq. ait: אש דת התורה נקראת אש דת אמר ר׳ יוחנן כל מי שהוא בא לעסוק בתורה יראה בעצמו כאילו הוא עומד באש תורה שנתן הקב״ה למשה אש לבנה חרותה באש שחורה חצובה מאש ונתנה מאש וכו׳: i. e. *Lex vocatur Ignitum ſtatutum. R. Jochanan docuit, quisquis operam dat Legi diſcendæ, conſideret ſeipſum veluti ſtantem ad Ignem. Lex, quam tradidit Deus benedictus Moſi,* eſt *ignis candidus, inciſa Igni nigro, atque exſculpta ab Igne, & de Igne tradita.* RASCHI ad l. c. clarius hæc exprimit, dicens: היתה כתובה באש שחורה על גבי אש לבנה i. e. *quod ſcripta fuerit atro Igne, ſuper Ignem candidum;*

be, ac atra caligine p). Circa inaugurationem vero novi Doctoris, diſpelle-bantur nubes, & cœlo circa inaugurandum aperto, lux ingens totum ſubito collustrabat locum q): tanta fulgidiſſimæ lucis coruſcatione circumſtantium oculos vibrante, ut fulminis referret ſpeciem. Niſi forte diutius moraretur circa illum, cujus gratia chaſma illud evenerat, rectius digno-ſcen.

cum traderetur illis, manu dexteræ divinæ tabulis inſcripta lapideis. Ut attamento albæ inſcribimus chartæ. In SIPHRE ad Deut. XXXIII, v. 2. f. 60. c. 4. med., unde ſua deſumſit autor *Jalkut* citati f. 310. c. 3. poſt med., paulo prolixiores ſunt, verbis: אש דת למו מגיד הכתוב שדברי תורה נמשלו באש: מה אש נתנה מן השמים כך דברי תורה נתנו מן השמים שנאמר אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם: מה אש חיים לעולם אף דברי תורה חיים לעולם: מה אש קרוב לה נכוה רחוק ממנה צונן: כך דברי תורה כל זמן שאדם עמל בהם חיים הם לו ליפרש מהם ממיתים אותו: מה אש משתמשין בה בעולם הזה ובעולם הבא, כך דברי תורה משתמשין בה בעולם הזה ובעולם הבא: ומה אש כל המשתמש בה עושה בגופו רושם, אף בני אדם שעמילים בה ניכרים הם בין הבריות: כך תלמידי חכמים ניכרים בהילוכם ובדיבורם ובעטיפתם בשוק, i. e. verbis, *Ignis eſt Lex illis, ſignificat Scriptura, quod verba Legis comparentur Igni. Quomodo* ſe habet *Ignis? de cœlo datus eſt: ita Legis verba ſimiliter de cœlo data ſunt, prout dicitur* Exod. XX, 19. *vos vidiſtis, quod de cœlo locutus ſim vobiscum. Quid Ignis? vitam confert mundo: etiam Legis verba vitam mundo conferunt. Quomodo* porro *Ignis? quisquis propius accedit ad eum, comburitur; qui longius autem ab eo recedit, friget. Ita ſe habent verba Legis. Quamdiu quis occupatur in illis diſcendis, vitam ipſi conferunt: ſi, ut ſe ſeparet ab illis,* meditetur; [illegible]*cidunt ipſum. Quid Ignis? uſus ejus eſt in hoc mundo, & in futuro; ita Legis* quoque *verbis utentur tam in hoc ſeculo, quam in futuro. Quomodo tantem* ſe habet *Ignis? quisquis eo utitur, ſtigma ſuo inurit corpori: & qui mortalium in eo laborant,* facile *dignoſcantur inter alios. Ita diſcipuli ſapientum* Legi ſtudentes *dignoſci poſſunt ex inceſſu ſuo, ſermone, ac veſtitu, in ipſo foro* aliis immixti. Gemina his inveniuntur in PESIKTA SOTARTA ad Deut. l. c. f. 91. col. 1. l. 17. ſqq. quæ brevitatis ſtudio omitto: cum nudis verbis diſcrepent; niſi quod addatur,

ſcendum: quem Scriptura etiam veteris fœderis *Lucis* nomine introducit, illuminaturæ gentes r), caligine errorum ac ignorantiæ diſcuſſa.

§. 22. Pactum itaque jam olim Deum inter atque Iſraelitarum Majores initum, nec non ipſa doctrinæ in N. T. prædicandæ indoles impedivere; ne quid nimis *tremendi*, *ac terrorem* ſpectatori *incutiens*, in Doctore hujus initiando adhiberetur, vel ſtipulationi olim factæ contrarium, vel naturæ rei minus conveniens. Quo ſolo excepto, tantum abeſt, aliquid amplius *in Chriſto initiato* ſolennitatis fuiſſe omiſſum, quod in *Moſe confirmato* ſacra approbat pagina; ut in plerisque evidentiora *Divinitatis* hic conſpiciantur *teſtimonia.* Populus quidem utrinque teſtaturus, qui ibi ad montis conſiſtebat radices *, hic per utramque fluminis ripam diſperſus † in eo convenit; quod utrinque *aqua purgatus fuerit*, & *præparatus* veluti, *atque* ad rem divinam decenter recipiendam ſuo modo *ſanctificatus* s). Deus vero, qui ibi in montem præruptam deſcendiſſe dicitur t), quo nemini Iſraelitarum integrum erat accedere u), ut in res in occulto ibi geſtas inſpiceret; hic in aperto & libero aëre ſua Se Voce conſpiciendum veluti præbebat, ubi omnia detecta erant, luci expoſita manifeſtæ x). Quamvis

quod, ut Ignis lucem præbit mundo, idem mundo præſtent verba Legis, juxta illud, Prov. VI, 23. *lucerna eſt præceptum, & Lex lux.* p) In PIRKE ELIESER c. XLI. circa fin. in rationem inquirunt, *quare e medio Ignis & caliginis*, (ſeu caliginoſi), *& non potius ex Igne lucido* ſuam Deus prodire voluerit Vocem: & reſponſionem; reddunt non ſatis aptam. Cui hæc præferenda. q) Vid. ad §. 10. p. 315. r) Vid. Jeſ. XLII, 6. cap. XLIX, 6. cap. LX, 1. cap. IX, 1. * Exod. XIX, 17. † Luc. III, 21. Matth. III. v. 5. 6. 13. Marc. I, 5. 10. s) Vid. Exod. XIX, 10. 11. 14. PHILO de Decalogo p. 750. D. *παρειστήκει ὁ λεὼς ἁγνεύσας ὁμιλιῶν τῶν πρὸς γυναῖκας, καὶ πασῶν ἡδονῶν, ἔξω τῶν πρὸς τὰς τροφὰς ἀναγκαίων ἀπεχόμενος, λουτροῖς τε καὶ περιῤῥαντηρίοις καθηράμενος ἐκ τριῶν ἡμερῶν, ἔτι καὶ τὰς ἐσθῆτας ἀποπλυνάμενος ἐν ταῖς μάλιστα λευχειμονῶν*, i. e. *adſtabat populus purus, mulieribus & omnibus voluptatibus abſtinens, præter cibos neceſſarios, lavacris etiam purificatus per triduum, candidis nitidisque indutus veſtibus.* LVCAS l. c. notanter inquit, id contigiſſe, *ἐν τῷ βαπτισθῆναι ἅπαντα τὸν λαὸν* interea *tum jam baptizatus modo eſſet omnis populus.* t) Exod. XIX, 9. 16. 20. u) l. c. v. 12. 13. 23. x) Matth. III, 16. *ἀνεῴχθησαν αὐτῷ οἱ οὐρανοί*; dicit *σχιζομένους.* *Ebionitarum* Evangelium Matthæi ebræum,

Digitized by Google

vis gloria Dei totum repleat mundum y); cœlum tamen atque aër Dei habitaculo, ex uſu Scripturæ, magis competit z), quam mons rigidus, ſpinis conſitus aſperis. Ibi Candidatus intra limites circa montem ductos, &, ex ſententia quorundam Rabbinorum, propius jam ad denſam, ubi Deus erat, caliginem acceſſerat a), oculis Iſraelitarum ferme ſubductus, & extra ipſorum poſitus obſervationem, cum Dei honorabatur alloquio: hic Chriſtus in medio ferme omnium ſpectatorum, per utramque fluminis ripam locatorum, ita conſiſtebat, ut ab omnibus diſtincte conſpici, & a qui-

ſupr. §. 10. p. 315. citatum, *affulſiſſe* ait, *lucem eo in loco ingentem.* In illam etiam aëris partem humanæ fraudes vix pertingunt. y) Jeſ. VI. v. 3. Pſalm. CXXXIX. v. 7. ſqq. Pſalm. CXLV, 3. Jer. XXIII, 23. ſqq. 1. Reg. VIII, 27. 2. Chr. VI, 18. ut PROSPER Opuſc. de Providentia Dei, Tom. VIII. Biblioth. Patr. max. p. 99. G.

— *Nullo immenſus cohibetur fine locorum:*
Sed nusquam non eſſe, Dei eſt: qui totus ubique,
Et penetrat mundi membra omnia liber, & ambit.

Et Epigram 41. l. c. *p.* 91.

— *LOCIS præſens ſimul eſt Deus omnibus unus.*

Unde eleganter admodum Ebræi vocant eum מקום *locum*, כי הוא מקום עולמו ואין עולמו מקומו i. e. *quia ipſe locus eſt mundi ſui, neque mundus ipſi locus, ut* BECHAI loquitur in *Kad hakkemach*, lit זין f. 28. c. 3. l. ult. ex *Bereſch. rabb.* Sect 68. f. 76. c. 3. fin. c. 4. init. *MAIM.* More Neb. l. I. c. 70. conf. tamen *R. JOSEPH ZARPATHI* in ס' יד יוסף f. 6. c. 4. fin. *R. JOSEPH ALBO* in Ikkarim. Serm. II. c. 17. inprimis circa fin. *In ipſo* enim *ſumus, movemur, & vivimus*, juxta Paulum, Act. XVII, 27. 28. Quod in *Medraſch Tillim* f. 40. c. 2. probant ex Exod. XXXIII, 21. z) Jeſ. LXVI, 1. Matth. V, 34. c. VI. v. 9. Act. VII, 49. conf. Pſalm. XCVII, 2. Pſ. CIV, 3. Jeſ. XIX, 1. Pſ. CXXIII, 1. Eccl. V, 1. & *cælo inequitare* dicitur *Deus*, Pſ. LXIIX, 34. de cujus phraſeos ſenſu conf. *Maim.* More Nebuch l. I. c. 70. כסא כבוד *ſolium* Dei *glorioſum*, de quo pleni ſunt omnes Judæorum libri, ſæpius in aëre locatur, vel ſuper nubes: quo & Chriſtus collocat, Matth. XXV. v. 31. coll. c. XXIV. 30. c. XXVI, 46. a) R. ISAAC ARAMA in עקדת יצחק Port. XLIV. circa fin. f. 147. c. 2. עלה משה אל ראש ההר סמוך אל הערפל אשר שם האלהים וכו׳: i. e. jam inquit, *aſcenderat Moſes in verticem montis, prope ad*

quibusdam etiam manibus contrectari potuerit b). In quo minus erra-re poterant, quum Spiritus S. in viſibili & corporali columbæ ſpecie in ipſum deſcendens c) ac permanens d), abunde determinaret, iſtum fore eundem, de quo *Vox cœlitus delapſa* debeat intelligi e); una cum vaticiniis Jeſaiæ

---

denſam illam caliginem, ubi Deus erat. b) Nemo enim hic a totius negocii contemplatione, inquiſitione, ac inſpectione intima, ullo prohibebatur interdicto; ſed aditus unicuique concedebatur liberrimus. c) Luc. III, 22. *σωματικῷ εἴδει, ὡσεὶ περιστεράν.* Ex quo patres priorum ſeculorum plerique inferunt, *non* tam *ad modum*, *quo columbæ deſcendere ſolent*, qui lentus eſt, & cum prudenti quaſi deliberatione ſuſceptus, reſpectum fieri in Matthæo & Marco, dicentibus: *πνεῦμα ὡσεὶ περιστερὰν, καταβαῖνον ἐπ᾽ αὐτόν*; quam ad ipſam formam columbæ externam, in qua apparuerit. Ita *Auguſt.* epiſt. 102. ad Evodium, aliquoties, de doctrina Chriſtiana c. 21. d) Joh. I, 32. e) Ita HIERON. in Matth. I. c., *ne quis putaret, vocem Patris ad Johannem factam, non ad Dominum.* Nec abludit *JUSTINVS Matyr*, Dialogo cum Tryph. p. m. 315. ſqq. Etiam *CHRYSOSTOMVS* hanc affert rationem, Homil. XII. in Matth. p. 137. med. Edit. Francof. *Etonenſis* autem Tom. II. p. 77. l. 24. ſqq. Ubi, cum pluribus opinionem vulgi, Johannem Chriſto præferentis, enarraſſet, ſubjungit: *ἐνενόουν γὰρ, ὅτι οὗτος μὲν τῶν πολλῶν εἷς ἦν. οὐδὲ γὰρ, εἰ μὴ τῶν πολλῶν εἷς ἦν, οὐκ ἂν μετὰ τῶν πολλῶν ἐπὶ τὸ βάπτισμα ἦλθεν. ἐκεῖνος δὲ μείζων αὐτοῦ καὶ πολλῷ θαυμαστότερος. ἵν᾽ οὖν μὴ αὕτη κρατήσῃ παρὰ τοῖς πολλοῖς ἡ δόξα, καὶ οἱ οὐρανοὶ ἀνοίγονται βαπτισθέντος αὐτοῦ, καὶ τὸ πνεῦμα κάτεισι, καὶ φωνὴ μετὰ τοῦ πνεύματος κηρύττουσα τοῦτο τοῦ μονογενοῦς τὴν ἀξίαν. ἐπειδὴ γὰρ ἡ φωνὴ ἡ λέγουσα, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, παρὰ τοῖς πολλοῖς μᾶλλον ἁρμόττειν ἐδόκει τῷ Ἰωάννῃ. οὐ γὰρ προσέθηκεν, οὗτος ὁ βαπτιζόμενος, ἀλλ᾽ ἁπλῶς οὗτος. καὶ τῶν ἀκροατῶν ἕκαστος περὶ τοῦ βαπτίζοντος μᾶλλον, ἢ τοῦ βαπτιζομένου εἰρῆσθαι αὐτὴν ὑπενόει, διά τε αὐτὸ τοῦ βαπτιστοῦ τὸ ἀξίωμα διά τε τὰ εἰρημένα ἅπαντα. ἦλθε τὸ πνεῦμα ἐν εἴδει περιστερᾶς, τὴν φωνὴν ἕλκον ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν, καὶ πᾶσι δῆλον ποιοῦν, ὅτι τὸ, οὗτος, οὐ περὶ Ἰωάννου τοῦ βαπτίζοντος, ἀλλὰ περὶ Ἰησοῦ τοῦ βαπτιζομένου εἴρηται.* i. e. *arbitrabantur enim, hunc unum quendam e vulgo eſſe: non enim, niſi unus e pluribus foret, cum vulgo ad baptiſma veniſſet. Iſte autem* Johannes *longe major eo videbatur, multoque admirabilior. Ne igitur apud plurimos opinio iſta firmaretur; baptizato illi & cœli aperiuntur, & Spiritus deſcendit, & Vox cum Spiritu Unigeniti hujus prædicat dignitatem. Quia enim vox illa, quæ dicebat, hic eſt filius meus dilectus,*

Digitized by Google

multis videbatur magis Johanni competere: nec enim adjecerat, hic ipſe baptizatus, ſed ſimpliciter ISTE. Unde auditorum quisque de baptizante potius, quam de baptizato, dictum id fuiſſe putabat. Partim ob ipſam Baptiſtæ dignitatem, partim propter omnia ſuperius *dicta.* Ideo *venit Spiritus in ſpecie columbæ, vocem iſtam trahens ad Jeſum, cunctisque notum faciens, quod illud, HIC EST, non de Johanne baptizante, ſed de Jeſu baptizato dictum fuerit.* Et interjectis quibusdam: ἡ περιστερὰ διὰ τοῦτο τότε ἐφάνη, ἵν᾽ ὥσπερ ἀντὶ δακτύλου τινὸς δείξῃ τοῖς παροῦσι, καὶ τῷ Ἰωάννῃ τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ. i. e. *Columba ideo tunc apparuit, ut veluti loco exerti digiti oſtendat præſentibus ac Johanni ipſi Dei filium.* Q. d. *ille,* quem veluti digito monſtro, eſt &c. Conf. idem ad h. l. in Catena Patr. Græc. *Corderii.* Eadem ante ipſum ſtatuit CREGORIVS, cognominatus THAVMATVRGVS, Serm. in SS. Theophan. circ. fin. p. 36. B. Edit. Pariſ. 1622. prioris v. Moguntinæ 1604. p. 112. fin. verbis: Τῶν δὲ παρόντων Ἰουδαίων τῶν ἐγγὺς, καὶ τῶν πόῤῥωθεν διαλογιζομένων, καὶ καθ᾽ ἑαυτοὺς καὶ πρὸς ἀλλήλους λεγόντων. μὴ, μάτην ὑπενοοῦμεν τὸν Ἰωάννην ἀμείνονα τοῦ Ἰησοῦ; μὴ, μάτην ἐνομίζομεν ἐκεῖνον κρείττονα τούτου; οὐκ αὐτὸ τό βάπτισμα τῷ βαπτιστῇ τὸ κρεῖττον προσμαρτυρεῖ; οὐκ ὁ μὲν ἐβάπτισεν, ὡς ὑπερέχων, ὁ δὲ βεβάπτισαι, ὡς ἐλάττων; Τοιαῦτα θρυλλούντων τῶν ἀγνοούντων τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον, ὁ μόνος κύριος καὶ φύσει πατὴρ τοῦ μονογενοῦς, ὁ μόνος εἰδὼς ἀκριβῶς ὃν μόνος ἐγέννησεν ἀπαθῶς, διορθούμενος τὴν ἐσφαλμένην τῶν Ἰουδαίων ὑπόνοιαν, ἀνέῳξε τὰς πύλας τῶν οὐρανῶν, καὶ κατέπεμψε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν εἴδει περιστερᾶς, ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἰησοῦ δακτυλοδεικτῶν τὸν νέον Νῶε, καὶ δημιουργὸν τοῦ Νῶε, καὶ τῆς ναυαγούσης φύσεως ἀγαθὸν κυβερνήτην. καὶ αὐτὸς οὐρανόθεν ἐπιβοᾷ φαιδρῶς λέγων. Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου, ὁ ἀγαπητός. ἐκεῖνος ὁ Ἰησοῦς, οὐχ ὁ Ἰωάννης. ὁ βαπτισθεὶς, οὐκ ὁ βαπτίσας. ὁ ἐξ ἐμοῦ γεννηθεὶς πρὸ παντὸς χρονικοῦ διαστήματος, οὐχ ὁ ἐκ Ζαχαρίου. ὁ ἐκ τῆς Μαρίας γεννηθεὶς κατὰ σάρκα, οὐχ ὁ ἐκ τῆς Ἐλισάβετ &c. i. e. *Cum vero Judæi, qui cominus & eminus aderant, apud ſe cogitarent, & inter ſe dicerent: Nunquid fruſtra ſuſpicabamur, Johannem potiorem ac meliorem Jeſu? Nunquid fruſtra exiſtimabamus, illum hoc excellentiorem? Nonne ipſum baptiſma Baptiſtæ atteſtatur, quid ſit potius? Nonne is baptizavit, ut is qui præſtat; at hic baptizatus eſt, ut inferior? Hæc inter ſe murmurantibus iis, qui diſpenſationis myſterium ignorabant; ille qui ſolus Dominus eſt, & natura pater unigeniti: qui ſolus accurate at-*

 que

Jeſaiæ f) atque Davidis g) talem de Meſſia inunctionem, *Spiritu Dei*, ceu *oleo letitiæ* peragendam, prædicentibus. Quæ initiationis pars in Moſe montem conſcendente h) omiſſa fuit penitus.

§. 23. *Vox* iſta memorata minime quidem terribilis erat & horriſona. *non* tamen *tenuis* ac remiſſa nimis; *ſed* cum jucunditate quadam, tenori Verborum conveniente, *ſatis ſonora & penetrans.* Qualis Deum potentiſſimum decet, & quæ ab illis, quos confirmare debebat, diſtincte poſſit percipi. Cum pro Chriſto glorificando *vox cælitus delapſa* diceret, *glorificavi, & glorificabo denuo;* quæ adſtabat turba vocem iſtam audiens, putabat, *factum eſſe TONITRV* i). Quia *cælum* hic dicitur *apertum* k), vel, ſecundum Marcum l) *fiſſum;* cujusmodi *chaſma* ſeu *hiatus* apparet, *fulmine* ſubito per aërem vibrato, non improbabile videtur, etiam hic *FVLMEN prius erupiſſe* penetrabile, ad excitandum adſtantium animos; *voce TONITRV referente* mox ſubſecuta m) Ebræorum קול *Vox*, ejusque

que perfecte novit eum, quem ſolus abſque paſſione ac perturbatione genuit; ipſe, inquam, erroneam Judæorum ſuſpicionem corrigens, aperuit cælorum portas, & Spiritum S. in ſpecie columbæ demiſit ſuper caput Jeſu; digito velut oſtendens novum Noë, & creatorem Noë bonumque naufragio periclitantis naturæ gubernatorem. Et ipſe cælitus inclamat, clare dicens: hic eſt filius meus dilectus. Ille Jeſus, non Johannes. Qui baptizatus eſt, non qui baptizavit: qui ex me genitus eſt, ante omne temporale ſpatium; non qui ex Zacharia: qui ex Maria natus eſt ſecundum carnem non qui ex Eliſabet &c. f) cap. LXI. v. 1. coll. cap. XI. v. 2. g) Pſalm. XLV, 8. h) Quod cæteroquin divino repletus fuit *Spiritu*, non vocatur in dubium. Alias de eo non diſtributum fuiſſet LXX. Senioribus, Num. XI, 25. i) Joh. XII, 28. 29. k) Matth. III. 16. *ἀνεῴχθησαν οἱ οὐρανοὶ*, Luc. III, 21. *ἀνεῳχθῆναι τὸν οὐρανόν.* l) c. I. 10. *εἶδε σχιζομένους τοὺς οὐρανοὺς* m) Non auſim hic provocare ad Evangelium *Ebionitarum* Ebræum, ex *Epiphanio* Hæreſ. 30. §. 13. ſupr. ad §. 10 fin. p. 315 adductum: ubi proſtat, *καὶ εὐθὺς περιέλαμψε τὸν τόπον φῶς μέγα.* Quia ſcriptum eſt apocryphum: & hanc illuminationem *Voci* jam editæ poſtponit. Quamvis *JVSTINVS Martyr*, tali ordine non obſervato, in ſuo cum Tryphone Dialogo p. m. 315. fin. hinc deſumſiſſe credatur, tanquam *ab Apoſtolis profectum*, & *ipſis Chriſti legatis*, quod *πῦρ ἀνήφθη ἐν τῷ Ἰορδάνῃ.* Autor tractatus de *Baptiſmo Hæreticorum*, inter Cypriani opera relati, provocat ad librum confictum, PETRI PRÆDICATIO inſcriptum: in quo legatur, *Ignem*

Digitized by Google

que pluralis קולות *Voces*, quibus Lex ſeu Decalogus promulgatus dicitur n) *de Deo uſurpatæ*, haud raro denotant *TONITRVA*. Dubitantem

ſuper aquas eſſe viſum, cum Chriſtus baptizaretur. Sed ſubjicit, *in Evangelio nullo id ſcriptum eſſe*. Quæ ex *Syrorum* liturgiis in hanc rem afferunt, itidem incerta ſunt, Si *Severi Patriarchæ* precationem intelligunt, quæ incipit ܢܘܗܪܐ ܢܘܗܪܝܐ ܘܡܫܒܚܢܐ quamvis ad Pſ. XXIX, 3. provocet, p. 12. ſq. Edit. Plant. Antverp. 1572. cujus verba multum conferrent meæ probandæ ſententiæ. Propius videtur accedere *JVVENCVS Hiſp.*, hanc Matthæi hiſtoriam carmine complexus verbis:

Hæc memorans, vitreas penetrabat fluminis undas,
Surgenti manifeſta Dei præſentia claret.

Tom. IV. Biblioth. Patr. max. p. 58. D. Non inepte enim *Joh. Millius* Prolegom. 766. conjicit, *Manifeſtam hanc Dei præſentiam* שכינה dictam Ebræis, *lumen fuiſſe illud magnum, quod fulſerit in aqua, dum Chriſtus baptizaretur*. Cujus *luminis* etiam mentionem faciat pervetuſtus Codex S. Germani Pariſiis, ubi extet: *Et cum baptizaretur Jeſus, lumen magnum fulgebat de aqua; ita ut timerent omnes, qui congregati erant.* De quo judicent, quibus datur inſpiciendi examinadique facultas. Potuit *cum fulmine*, *Ignis* deſcendere per aquam diſperſus: cum fulmen ipſum Ignis ſit, ingenti comitatus fragore. n) R. MOSES NACHMANIDES ad Exod. XIX, 21 adductis aliquot e Scriptura locis, in quibus dicuntur Iſralitæ audiviſſe *Vocem* vel verborum, vel Dei loquentis, ſubjungit: ומזה תבין מה שאמרו רבותינו . תמיד במדרשי הגדות כי בשבעה קולות נתנה התורה והם שהזכיר דויד במזמור הבו ליהוה בני אלים/ והוא המנין הנרמז בפרשה הזאת כי ויהי קלת וברקים חסר וימנה אחד/ וכן וכל העם רואים את הקולת חסר ממנו הרבים ודנה הבם ששה — וכן במשנה תורה הזכיר שבעת קולות במתן תורה ובמסכת ברכות אמרו בגמרא שנתנה בחמשה קולות וכו׳: i. e. *Hinc intelliges, quid ſit, quod ubivis locorum in Commentariis allegoricis Doctores noſtri dicant, per ſeptem VOCES Legem fuiſſe promulgatam. Quæ ſunt iſtæ, quas David commemorat in Pſalmo XXIX. Date Domino filios arietum. Et idem numerus tecte in hac innuitur Sectione. Quoniam* קלת Exod. XIX, 16. in verbis: *& fuerunt* קלת *voces, & fulgura, defective ſcribitur; hinc reputatur pro una.* *Similiter* Exod. XX, 15. (Al. 18.) *& omnis populus*

tem confirmabit evolutio Pſalmi XXIX., o) quem ad Legis promulgationem accomodari vidimus p). Quæ *vox* in Paradiſo ſonuit q), Adamum ad rationem perpetrati facinoris reddendam evocans, jucunda non erat, & leniter ſonora: alioquin præ timore ejus non aufugiſſet Adam, inter denſos arborum ramos quærens latibulum r). Neque talem facinus a Protoplaſtis perpetratum meruerat s). Et ſi nuſpiam alias hoc ſenſu occurreret; in hiſtoria certe Decalogi promulgati *Vox* a *TONITRV* notando non eſt aliena. Cum *fulgura* t) adjecta habeat, *tædas ardentes* u), *denſas nubes* x), *ignem*, *& montem clibani inſtar fumigantem* y). Ut de *tremore* populi, ipſiusque montis z) nil dicam. Quæ licet circa inaugurationem Chriſti non extiterint, ob pactum ſæpius hactenus commemoratum a): ea tamen erat anni tempeſtas, qua uſitatiſſime fieri ſolent TONITRVA. Et ſi dixeris, cœlo hoc contigiſſe ſereno; eo magis in admirationem & attentionem, arduo huic negocio neſſariam, rapiebat adſtantes quoſcunque *.

§. 24. Deprehenditur aliquid in Scriptis Ebræorum nimis frequens: quod vocatur בת קול *filia Vocis*, uti ad literam redditur. Non pauci ſunt Chriſtianorum, qui poſteriori Nomini recto קול, *TONITRVI* hic tribuunt notationem b): quamvis in applicatione plerique aberrent, per *filiam vocis* intelligentes *ſonum repercuſſum*, e tonitru veluti prognatum

videbant הקלת *Voces iſtas*, *deficit* ו *in ſigno pluralitatis*, *quod valet ſex. Ita quoque in Deuteronomio ſepties Vocis mentionem facit in promulgatione Legis. In Gemara autem codicis BERACHOTH dicunt* fol. 6. b. l. 32. ſqq. *quod promulgata ſit*, *per quinque VOCES* &c. mentem iſtorum propius cogniturus, adeat autorem ipſum l. c. pluribus ſe explicantem. o) inprimis v. 3. 4. 5. 7. ſqq. Talia enim ibi proſtant Prædicata, quæ VOCI modice ſonanti nequaquam competunt. p) ſupra §. q) Gen. III, 8. ſqq. r) l. c. v. 10. coll. fine v. 8. s) l. c. v. 6. coll. l. c. v. 3. c. II. v. 17. t) Exod. XIX, 16. u) Exod. XX, 15. x) Exod. XIX, 16. y) l. c. v. 18. z) conf. Exod. XIX, v. 16. 18. a) inprimis §. 20. p. 336. ſqq. * Quemadmodum quum, ad diſcurſum *R. Joſua* & *R. Joſe* Sacerdotis, in ſolſtitio Junii, quo cœlum ſerenum eſſe ſolet, ſubito cœlum obducebatur nubibus, in admirationem abrepti dicuntur omnes, in Cod. *Chagiga Bab.* f. 14. b. l. 23. ſqq. *Jeruſ.* f. 77. c. 1. l. 5. fin. b) Conf. DAN. HEINSIVS Ariſtarch. ad *Nonnum*, Exercit XIV. p. 277. Exercit. XXV. p. 455. ſqq. approbatus B. noſtro *Glaſſio*, Gram. Sacr.

Digitized by Google

tum c) quem *Echo* dicimus. Judæorum eos in hoc decepit autoritas d), & uſi-

lib. III. tr. 1. Can. 36. §. 6. p. 478. (Al. 139.) it. lib. IV. Tr. 3. Obſ. 14. p. 986. (A. 837. ſqq.) *Schindl.* Lex. in קול &c. c) Vid. *Hotting.* Theſaur. Philol. lib. II. c. 1. Sect. IV. p. 509. ſqq. Edit. tertiæ, *Buxt.* Lex. Chald. Talm. in בת col. 320. *Abbreviat* in ב״ק p. 57. *Spencer* de uſu Urim & Thummim c. 2. Sect. 1. p. 7. d) *R. Jacob ben. Chabib* in En Iiſrael (ad *Cod. Barach.* c. I. f. 3. a. circ. fin.) f. 1. col. 3. ait, ſe inveniſſe in *Toſaphoth.* Cod. Sanhedr. (ſcil. f. 11. a.) quod יש אומרים שלא היו שומעים קול היוצא מן השמים אלא מתוך קול אחר כמו פעמים שאדם מכה בכוח ושומע קול אחר חיוצא ממנו למרחיק ואותו קול היו שומעין לכך קורין אותו בת קול/ i. e. *ſint, qui dicunt, non audiviſſe eos vocem ex ipſo cælo exeuntem: verum quod ex illa voce prodierit vox alia. Quemadmodum ſæpe contingit, ut homo vehementer* (rem aliquam) *percutiens, audiat vocem aliam ex iſta prodeuntem, velut e loco longe diſſito. Quam ipſam vocem audiverint; ac ea propter vocarint eandem VOCIS FILIAM.* Quilibet videt, quod *Echo* conceperit. Nec alieni ab hac ſententia ſunt Antiquiſſimi iſtorum Scriptores, v. g. in *SCHEMOTH RABBA*, Sect. XXVIII. circa fin. f. 144. c. 3. l. 16. ubi examinaturi ſignificationem verborum Deut. V, 19. קול גדול ולא יסף/ i. e. *voce magna, quæ non addidit* hæc addunt, שלא היה לו בת קול/ i. e. *quod non habuerit filiam vocis*, h. e. vi contextus, *repercuſſionem ſoni*, quam *Echo* dicimus. Et ibid. Sect. XXIX. circa fin. f. 145. c. 2. l. 10. ſqq. אמר רבי שמעון בן לקיש מהו ולא יסף אלא כשאדם קורא לחברו יש לקולו בת קול/ והקול שהיה יוצא מפי הקב״ה לא היה לקולו בת קול: ואם תמה אתה על זו הרי אליהו כשבא לכרמל כנס כל הכומרים וא״ל קראו בקול גדול כי אלהים הוא/ מה עשה הקב״ה הדמים כל העולם והשתיק העליונים והתחתונים והיה העולם תוהו ובהו כאלו לא היה בריאה בעולם שנ׳ אין קול ואין עונה ואין קשב/ שאם ידבר הם אומרים הבעל עננו: עאכ״ו כשדבר הקב״ה על סיני השתיק כל העולם כדי שידעו הבריות שאין חוץ ממני׳ i. e. *Dixit R. Simeon fil. Lakiſch, quodnam eſt illud*, Deut. V, 19. *ET NON ADDIDIT? Scil. quoties homo vocat proximum ſuum, datur voci ipſius FILIA VOCIS*, h. e. *aliqua repercuſſio. Voci autem ex ore Dei benedicti prodeunti nulla erat FILIA VOCIS*, h. e. *reciprocatio. Quod ſi mireris hoc,*

Digitized by Google

& uſita *filiæ* ſignificatio, matrem reſpicientis, e qua naſcitur e). Sed latior eſt ipſius uſus *. Ea vero propter, quod plura proſtent exempla, in quibus *filia vocis* conjunctim quemcunque *ſonum* denotat, etiam *primigenium*, non ex alio ortum f); non ilico dicendum, *filiam* prorſus otioſe ſu-

conſidera Eliam, qui ad montem Carmel accedens, omnes congregabat Atratos (Sacerdotes), *dicens illis* 1. Reg. XVIII, 27. *clamate voce magna, numquid Deus eſt?* (ubi Echo reſpondiſſet), *Deus eſt. Quid fecit ſanctus ille benedictus? conticere voluit totum terrarum orbem, ſilentio Superis impoſito Inferisque: haud ſecus ac ſi toto mundo in vaſtitatem ac inanitatem redacto, nulla amplius in eo foret creatura, prout dicitur* l. c. v. 29. *neque vox extitit, neque reſpondens, neque attentio. Si quis enim locutus fuiſſet; dixiſſent illi, Baal reſpondit nobis. Quanto magis S. I. B. in Sinai ſermonem faciens, totum hunc mundum voluit ſilere: ut omnes cognoſcant creaturæ, neminem fore præter ipſum.* Series Orationis urget, ut dicamus, autores hos *vocis* exprimere voluiſſe *repercuſſionem*, quam *Echo* dicimus. Loco cujus *filiam vocis* adhibuerunt: nunquam id facturi, niſi credidiſſent, celebratiſſimam ipſorum *VOCIS FILIAM*, *repercuſſionem* inferre *vocis alterius*. PISKE TOSAPHOTH Cod. *Sanhedr*. c. I. nr. 29. בת קול היינו כשקול יוצא מן השמים יוצא מתוכו קול אחר· i. e. *Filia vocis eſt, quando Vox quædam e cœlo egreditur, & ex eadem voce prodit alia.* ELIAS GERMANVS in *Tiſbi* conſentit, verbis: ואומרים שאינו קול ממש אלא בת של קול i. e. *dicunt, non eſſe vocem proprie dictam*, & primigeniam; *ſed talis vocis filiam.* Nec alium ſenſum pariunt verba R. BECHAI ad Deut. XXXIII, 8. citata infr. ad §. 25. lit. (k)
e) Unde TREMELLIO ad Act. XII, 22. *veluti ſoboles eſt, partu vocis edita:* SPENCERO l. c. *ex tonitru, tanquam ex utero matris ſuæ prodiiſſe* dicitur. HOTTINGER. l. c. *ipſam vocis Etymologiam haud parum eos* juvare putat, qui per *filiam vocis* intelligant *ſonum repercuſſum*, *qui* ἠχὼ *Græcis* dicatur, *& Hebræis alias* הברה *aut* קול דממה, ex 1. Reg. XIX, 11. * Vid. Interpr. §. 27. B. GLASSIVS Grammat. Sac. lib. III. Tr. I. Can. 36. f) Præter exempla a JOH. VORSTIO de Hebraiſmis N. T. cap. XIII. p. 335. ſqq. ex Targumim poſterioribus, ac Verſione Syr. N. T. allata, v. g. Gen. XXXVIII, 26. Num XXI, 6. Act. XII, 22. Hebr. III, 15. quibus addidit *B. Joh. Heinr. Häner* de בת קול cap. I. §. 6. Deut. XXVIII, 15. c. XXXIV. 5. Cant. II, 14. c. IV, 1. c. V, 14. & Thr. III, 38. it. Rom. X. 16. c. V, 18. qui urget inprimis

fuiſſe appoſitam g), vel nudum exprimere articulum præpoſitivum h) Omnis redundantia nobis eſt ſuſpecta i). Quod Kimchi k) obſervat, בן *atque* בת *extra Regimen, & ſine mentione patris aut matris, PARVVLVM denotare, & PARVVLAM;* id latius extendendum quandoque eſt, ad ea etiam loca, quæ Patrem aut matrem, vel ſimile quid diſerte adjiciunt; ut iſtorum intuitu ceu majorum, horum inferatur *parvitas.* Quando *oppidula*, *villæque* minores, aut *pagi* in Sacris FILIÆ dicuntur, in relatione ad *metropolin* אם Ebræis dictam, ceu *matrem* l), non ſemper ab hac deſcendunt, ceu coloniæ hinc deductæ: ſed ſufficit, quod iſta ſint minores. Ut de *filiabus* Eccleſiarum nil dicam. Novit Scriptura adhuc בת הנשים *filiam fœminarum* m) & Talmudis Pandectæ בן פטיש *filium mallei* n) בן חריץ *filium aquæductus* o) בר שורא *filium muri* p) at-

Hebr. III. v. 3. cum v. 15. collatum; quorum prior *filiam* omittat. Plura alia adduci poſſent e Talmude. In Cod. *Berach.* f. 3. a. l. 37. Elias ſimpliciter *Vocem* vocat, quod *R. Joſe* l. ſqq. *filiam vocis.* In Cod. *Sota* c. VII. f. 33. a. l. 11. Johannes Pontifex M. *vocem* audiviſſe dicitur e Sanctiſſimo prodeuntem: & mox l. 14. *Simeon juſtus* ex eodem loco *vocem* exeuntem: quam mox tamen l. 18. *filiam vocis* dicunt. Quam formulam etiam adhibet *Talmud Jeruſ.* Cod. *Sota* c. IX. ad θ. 14. easdem recenſens hiſtorias, quæ in *Babyl.* l. c. c. VII. referuntur. Exemplorum horum copia foret immenſa. g) ut *Vorſtius* l. c. ſtatuit, approbatus *B. Hänero* l. c. §. 10. h) ex ſententia *Andr. Mülleri*, Exercit. VI. ſub Præſid. *Vorſtii*, Roſtochii quondam habita; citante *Hänero* l. c. §. 20. i) Conf. Interpr. §. 29. k) in שרשים ס׳ ad rad. בנה poſt med. Verba ejus ſunt: וכאשר יבוא בן או בת סלתי סמיכות ובלי זכר האב או האם יורה על הקטן והקטנה: probationis loco affert Exod. XXI. v 31. coll. v. 28. conſentiente Ab. Eſr. it. Ezech. XIV, 16. l) *Dav. Kimchi* l. c. in præcedentibus: ונקראו המגרשים והכפרים בנות לפי שהם כבנות לעיר והעיר להם כאם׳ i. e *vocantur etiam* inquit, *ſuburbia & pagi filiæ: quia ſunt filiarum inſtar Urbi, ipſaque Urbs illis eſt inſtar matris.* Exempla ſunt ubivis obvia, Joſ. XV, 48. c. XVII, 11. 17. 1. Chr. V, 16. c. VII, 28. 29. c. VIII, 12. c. XVIII, 1. 2. Chr. XIII, 19. Neh. XI, 25. 27. 30. 31. m) Dan. XI, 17. n) Cod כלים cap. XXIX. θ. 7. o) Cod. *Bava bathra* cap. VII θ. ult. p) *Kimchi* ad Jeſ. XXVI, 1. explicaturus vocem חיל dicit, היא

Digitized by Google

atque ברת בירתא *filiam foſſæ* q). In quibus omnibus *filius* atque *filia* vim habent *diminuendi;* Subſtantivo recto ita applicandam, ut *Diminutivum* exprimat. De Talmudicis nullum eſt dubium. Quod enim *filius mallei*, *malleum parvum* ſeu *malleolum* notet; tam Maimonides quam Obadias de Bartenura conſentiunt, & ipſa menſura in contextu definita poſtulat. Quæ & urget, ut per *filium aquæductus*, *minorem* intelligamus *canalem:* cum latitudini *aquæductus* ſex tribuat palmos, *filio* autem *aquæductus* non niſi tres. Qui proinde altero parte dimidiata minor eſt, & contractior. Idem judicium de *filia foſſæ* ferendum, ſuppeditabit controverſia ibid.

החומה הקטנה שלפני החומה הגדולה: ובדברי חז״ל אמר חיל וחומה שורא ובר שורא: i. e. *notare* eam *murum iſtum parvum, ductum ante murum majorem.* Ut *in ſcriptis Doctorum noſtrorum p. m.* legimus: *quid ſibi volunt* verba Thr. II. 8. חיל וחומה Reſp. notant *murum*, & *FILIVM MVRI.* Provocat nim. ad Cod. *Peſachim* c. VII. ubi ad θ. 12. f. 86. a. l. 24. 25. examinant verba Miſchnæ, quibus *feneſtræ & denſitates muri ad partem* referuntur *interiorem*, & dicunt: בשלמא החלונות משכחת לה דשויה לקרקע עזרה אלא עובי החומה היכי משכחת לה משכחת לה בבר שורא דכתיב ויאבל חיל וחומה ואמר ר׳ אחא ואיתימא ר׳ חנינא שורא ובר שורא; i. e. *recte quidem ſeſe habet quoad feneſtras: invenis enim, quod æquales ſint fundo Atrii. Verum ubi tale quid invenis de denſitate muri?* Reſp. *invenis ei in FILIO MVRI; juxta id, quod ſcriptum eſt* Thr. II, 8. *& luxit* חיל וחומה, *quæ R. Acha, alii tamen dicunt R. Chanina, interpretatur murum & FILIVM MVRI.* Gloſſa marginalis *filium muri* explicat per חומה קטנה לפנים מן החומה גדולה והיא נמוכה ושוה לקרקע גובה העזרה שקרקע העזרה הולך וגבוה ועולה במעלות· i. e. *murum parvum, ab interiori parte muri majoris: qui depreſſus eſt, & fundo quoad altitudinem Atrii æqualis. Atrii quippe fundus ſenſim fit altior, & per gradus aſſurgit.* Videtur fundamentum murorum intelligere, quod ſemper latius eſſe ſolet muro impoſito. Quem exceſſum vocat *filium muri.* q) Cod. *Chüllin.* f. 106. a. l. 17. Nam loc. cit. l. 11. ſqq. legimus: חמי טבריא חזקיה אמר אין נוטלין מהם לידים אבל מטבילין בהן הידים ורבי יוחנן אמר כל גופו טובל בהן אבל לא פניו ידיו ורגליו השתא כל גופו טובל בהם פניו

ibid. Hiskiam inter & R. Jochanan agitata: quam Rab Papa per diſcrimen hoc *exigui rivuli*, e thermis Tiberienſibus derivati, qui vaſis naturam referat, & tantum aquæ non contineat, quantum ad merſionem rite inſtituendam requiritur, componere ſatagit. Nec *filia fœminarum* e pluribus na-

ידין ורגליו לא כל שכן: אמר רב פפא במקומן דכע״ לא פליגי דשרי משקל מוניהו במנא דכע״ לא פליגי דאסור כי פליגי דפסקינהו בברת בירתא מר סבר גזרינן בת בירתא אטו מנא ומר סבר לא גזרינן כתנאי מים שנפסלו משתיית בהמה בכלים פסולים בקרקע כשרין רש״ בן אלעזר אומר אף בקרקע טובל בהן כל גופו אבל לא פניו ידיו ורגליו השתא כל גופו טובל בהן ידיו ורגליו לא כל שכן אלא לאו דפסקינהו בבת בירתא ובהא פליגי דמר סבר גזרינן בברת בירתא אטו מנא ומר סבר לא גזרינן:

i. e. *De thermis Tiberiadis ſtatuebat Hiskias, quod manus non laveut ex illis, immergant tamen illis manus* licite. *Sed R. Jochanan docuit, totum corpus immergat illis; at nec faciem ſuam neque manus, nec pedes ſuos!* Exc. *Quod ſi totum corpus ſuum, illis immergere licet, nonne multo magis vultum ſuum, manus atque pedes ſuos? dixit Rab Papa*, aquis iſtis *in loco ſuo* ſubſiſtentibus, *nemine mortalium diſſentiente, permiſſum eſt:* illis vero *vaſe quodam exinde hauſtis, toto mundo conſentiente, prohibitum eſt. Verum diſſentiunt inter ſe, decreturi de aquis in FILIAM FOSSÆ collectis. Uno opinante, decidendum eſſe* FILIAM FOSSÆ *itidem pro vaſe habendam; altero autem ſtatuente, non ita decidendum fore. Secundum illam conventionem, aquæ per potum beſtiæ cujusdam vitiatæ, in vaſis, rejectitiæ ſunt; in fundo autem, recte ſeſe habent. R. Simeon filius Elaſar docebat, etiam in fundo ſuo* exiſtentibus, *totum corpus illis licet immergere; non tamen vultum, manus atque pedes. Quod ſi totum corpus immergere illis licuit, nonne multo magis manus ſuas, atque pedes? Nequaquam vero, quia decreturi id erant de FILIA FOSSÆ, circa quem in partes abeunt: altero iſtorum ſtatuente, decidendum eſſe de FILIA FOSSÆ*, quod & illa pro vaſe ſit habenda: *altero autem opinante, non ita fore decidendum.* Qui rem ipſam diſputatione hac ventilatam planius cognoſcere velit; adeat *Maimonidem*, Hilc. *Berachoth* c. VI. §. 5. & Hilc. *Mikvaoth* c. XI. §. 1. Interim collatio FILIÆ FOSSÆ cum vaſe non admodum capace, quemque docebit, quod *foſſam* admo-

naſci potuit mulieribus, vel idem notare ac *fœmina fœminarum* *, ad præſtantiſſimam iſtarum exprimendum; ſed *fœmellam* denotat *ætatis* adhuc admodum *tenellæ*, & vix ſatis viro maturam. Qualem concipiunt *Cleopatram*, cum nuptui daretur Ptolemæo, qui de ea locum interpretantur r) Ad horum itaque valorem, בת קול *FILIA VOCIS* ſeu *TONITRVI*, idem foret ac *Vox remiſſior*, vel *tonitru remiſſius*, atque *intenſum minus*, quam illud erat, quod circa Decalogi promulgationem in monte Sinai horribiliter intonabat.

§. 25. Potuiſſet primus appellationis autor, Genus Subſtantivo recto, ut in proxime præcedentibus, accommodaturus, vel deceptus dici ex terminatione קולות Fœmininorum; ut & uſum vocis קול in eodem Genere conceperit, ac *filiam* potius ſonitus vel vocis dixerit, quam *filium*: vel, juxta ELIAM s), per קול aliquam Dei מדה *proprietatem* concepiſſe, quam Cabbaliſtæ תפארת *Pulcritudinem* t) vocant, conſtructione ſenſui conformata: vel ſtudio *fœmininum* adhibuiſſe ad *ſonum* vel *jucundiorem*, vel *magis remiſſum* u) ſubinnuendum. Qualem neceſſario concipias, ſi ex *horridiori* iſto in monte Sinai audito, qui in continuatione magis magisque vehementius fremuiſſe dicitur x), hunc derivatum tibi perſuaſeris, vi pacti Deut. XVIII, 16. repetiti. Quod ſi autem reſpectum fieri dixeris ad *filiam* a matre *ortam*; concipere liceret *vocem articulatam*, quæ

dum *exilem* exprimat, a ſcrobe parum vel nihil diſtantem *. Dan. XI. v. 17. ad mentem quorundem Interpretum, Interpr. §. 14. nr. 1. vel 5. abutentium. r) Conf. *Joſeph.* Antiquit. l. XII. c. 3. p. 401. A. s) *Germanum* illum, quem & *Grammaticum* ſubinde cognominant, in ſuo *Tisbi*, ad vocem בת. Ubi verbis e cod. *Sanhedr.* ſupra §. 24. lit. (d) tactis ſubjungit: ובעלי הקבלה אומרים שהוא קול של מדה אהת הנקראת קיל ואולי כן הוא׃ i. e. *Cabbaliſtæ dicunt, quod ſit vox Proprietatis cujusdam, divinæ, quæ vocetur VOX: & forte ita eſt* t). Ita ex שערי אורה ordine alphabetico digeſtis, Autor Cabbalæ denudatæ Part. I. p. 663. קול *Vox*, ait, *nullibi non ad* תפארת *pertinet.* Vi cujus בת קול perinde foret, ac בת תפארת u) conſtructione naturæ ipſi conformata, quæ in ſexu ſequiori ſemper eſt debilior quidem, ſed & amœnior. Vid. Jeſ. XXVII, 9. & conf. Interp. §. 5. II. Et id ipſum intendiſſe videtur *Bechai*, priori ratione Verborum mox lit. (k) citandorum; quæ alioquin nihil facerent ad quæſtionem propoſitam x). Exod. XIX, 19

Digitized by Google

quæ *tonitru* cum fulmine *præmiſſum*, ceu ſuam ſequeretur matrem, *jucundo expreſſam alloquio*. Aſſenſum quippe eruditorum non meretur ſententia R. BECHAI y), qua ideo *filiam* potius *vocis* dicendam contendit, quam

y) Ex inſtituto hanc Quæſtionem format, (ex ſingulari arcano id factum aſſerens,) quare *FILIA* potius *vocis* dicatur, quam *filius?* ut poſtulare videbatur קול maſculinum. Et, quum ſoluturus eam, illuſtrationis ergo pluribus diſſeruerat, quare Talmudici בנין אב *ſtructuram PATRIS* dixerint, non *matris*; & vice verſa יש אם למקרא *datur MATER Scripturæ* non *pater*. Quod ſcil. ibi de *Lege ſcripta* ſermo ſit, hic de *orali*. Deinceps f. 227. c. 4. l. 26. ſqq. pergit: וכן
בכאן בבת קול שהזכירו בת ולא בן מוכרח היה
לפי שהקיל הזה המגיע לאזני השומע הוא נמשך
מאותו הקול שכתוב בו והיה אם שמוע תשמע בקול
יהוה אלהיך וכן עוד וישמע את הקול מדבר אליו
והקול הזה הנשמע יקרא בת לפי שהוא נמשך מאותו
קול וזהו לשון בת קול: ועוד לטעם אחר נמרץ
הוצרכו לומר בת קול כי היה הקיל יורד לאזני השומע
כמדת הכסא שהוא רחב מלמעלה וקצר מלמטה כי
כן דמות כסא הכבוד וכן צורת האש של מעלה רחבה
למעלה קצרה למטה וזה לשון בת קול שהיה הקול יוצא
במדת הכסא: i. e. *Et ita hic ſe res habet in FILIA VOCIS, quando mentionem ejus faciunt, ſub nomine FILIÆ, NON FILII.* Scil. quemadmodum in formula præcedente, *datur MATER Scripturæ.* Alias ratio proxime ſequens omni prorſus deſtitueretur conſequentia). *Neceſſarium fuit* ita loqui. *Quia hæc ipſa Vox ad aures audientis pertingens, derivatur ab illa voce, de qua ſcriptum extat* Deut. XXVIII. v. 1. *eveniet, ſi obtemperando obtemperaveris VOCI Jehovæ Dei tui: & porro* Num. VII, 89. *& audivit VOCEM continuo loquentem cum ipſo. Hæc itaque vox audibilis FILIA vocatur, quia AB ALTERA illa DERIVATVR: unde reſultat formula FILIÆ vocis.* (Quod & obtineret, ſi *FILIVM vocis* dixerint). *Præterea ob aliam rationem prægnantem coacti veluti fuerunt dicere FILIAM vocis: quia Vox illa ad aures deſcendebat audientis, juxta attributum Solii* glorioſi: *quod ſuperne amplum eſt, inferius contractum. Talis enim eſt ſimilitudo Solii iſtius glorioſi. Et hæc quoque forma eſt Ignis ſuperioris: ſpatioſus eſt ſuperne, & inferne contractus. Id quod denotat formula FILIA VOCIS: quia vox il-*

Digitized by Google

quam ejus *filium*, (cui Gentilium reſponderet *Ajus locutius* z); quia vel ſolius ſit Legis oralis, vel convenientiam habeat cum ſolio Dei glorioſo, vel igne ſublunari. Nec auſim ad notiſſimum provocare Idiotiſmum, quo Fœminina Ebræi ſubſtituunt pro Neutris latinorum: vi cujus, *filia Vocis* idem eſſet, ac *aliquid vocale*, vel *ſonorum* a) Quia Adjectivis Idiotiſmus ille proprius, non Subſtantivis adjectivorum vim inferentibus. Omnem ex ſexu moveri ſolitam difficultatem feliciter ſuperaret, qui בת *filiam*, per Appoſitionem, vel cum שכינה *manifeſtatione majeſtatis divinæ*; vel cum נבואה *prophetia* conjungeret; vel cum רוח הקודש *Spiritu ſancto*, ubi vox prior communis generis ſæpius in fœmino occurrit. Judæi namque, plurimis approbati Chriſtianis, *filiam vocis* pro ſpecie habent Prophetiæ b): quamvis nec MAIMONI-

la egreditur per naturam Solii. Subtiliora hæc ſunt, quam ut rationem conſequentiæ, quam inde inferre conatur, diſtincte poſſim perſpicere. z). Quo de videatur LIVIVS lib. V. cap. 32. med. & c. 50. *CICERO* de Divinatione lib. I. c. 45. qui *Ajum loquentem* dicit, p. m. 450. *PLVTARCHVS* de fortuna Rom. p. m. 319. *GELLIVS* N. A. lib. XVI. c. 17. a) Interpr. §. 2 b). Ita diſerte ſcribit BECHAI, loc. cit. l. 10. ודע כי ארבע מדרגות הן בנבואה בת קול אורים ותומים רוח הקודש נבואה וכולן מדרגות חלוקות זו למעלה מזו וכו׳: i. e. *Scito autem, quot quatuor in Prophetia exiſtant gradus: filia vocis, Urim & Thummim, Spiritus ſanctus*, & *Prophetia* ſtricte dicta. *Omnium vero iſtorum graduum ſubſequens ſuperior eſt proxime præcedente.* Paucis interjectis, *filiam vocis* omnium iſtorum vocat infimum. R. JACOB FIL. CHABIB in *En Iſrael* f. 1. c. 3. circa fin. בת קול לפי האמת היא מדרגה קטנה ממדרגת רוח הקודש: i. e. *Filia vocis*, inquit, *in rei veritate gradus minor eſt eo, quem Spiritum S. dicimus* col. 4. l. 6. de R. Joſe, nimis attente preces fundente affirmat, quod באה אליו השגה כדמות נבואה קטנה שלא היתה אפילו על ידי מלאך אלא למטה מזה שהוא על ידי אליהו הקיים בגוף ונפש וכו׳: *ſupervenerit eidem apprehenſio, ad ſimilitudinem Prophetiæ exiguæ: quæ ne quidem miniſterio Angeli cujusdam contigerit; ſed adhuc inferius, ELIÆ MINISTERIO facta, corpore atque anima adhuc ſuperſtitis* &c. l. c. l. ult. filiam vocis vocat מדרגה תחתונה ממדרגת רוח הקודש: *gradum inferiorem gradu Spiritus ſancti.* Autor libri COSRI, Part. III. c. 21. טובי החכמים בבית שני רואים הצורות ושומעין בת קול והוא

NIDES c) nec R. JOSEPH ALBO d) inter diverſos Prophetiæ gradus eam recenſeat. Et haud pauci Talmudiſtarum eadem de רוח הקודש, ſeu *Spiritu ſancto,* referunt, quæ alii de בת קול ſeu *FILIA VOCIS* *. Quod autem גלוי השכינה, h. e. *divinæ MAJESTATIS revelationem* teſtatur, omni caret dubio; atque ad id probandum, nec ad Talmudiſtarum e) neque Cabbaliſtarum f) opus eſt, provocemus conſenſum. Cum quocunque autem horum per Appoſitionem conjunxeris; rationem invenires in natura Principalis appoſiti, quare *filia* potius diceretur, quam *filius Soni*, vel Vo-

מדרגת החסירים ולמעלה ממנה מדרגת הנביאים: i. e. *Præſtantiores* inquit, *Sapientum in templo ſecundo videbant figuras, & audiebant FILIAM VOCIS, qui gradus eſt Piorum iſtorum: quo gradus Prophetarum eſt ſuperior.* Ibidem c. 73. *Prophetiæ* ſubjungit: בת קול לא פסקה מהם בבית שני והיא מדרגה למטה ממדרגת החזון והדיבור וכו׳: i. e. *FILIA VOCIS nunquam ſubducta illis fuit, durante Templo ſecundo: quæ ipſa gradus eſt inferior gradu Viſionibus, & ſermonis Prophetici.* Idem loc. cit. c. XLI. paulo clarius exponitur, verbis: לא נסתלקה מהם הנבואה או מה שעומד במקומה מבת קול וזולת זה וכו׳. i. e. *nunquam ſubduxit ſe ab illis Prophetia, aut id, quod iſtius locum occupabat, FILIA* ſcil. *VOCIS, & præter hunc,* h. e. juxta *R. Judam Muſcato* f. 175. c. 1. מדרגת רוח הקודש שהיא אמצעית בין נבואה לבת קול׳ i. e. *gradum SPIRITVS SANCTI: qui medius eſt inter Prophetiam, & FILIAM VOCIS.* c) in *More Nebuchim* Part. II. cap. 45. coll. I. cap. 44. it. Hilc. *Jeſode Tora* cap. VII. d) in ס׳ עיקרים lib. III. c. 10. & 11. p. 71. ſqq. * Conf. cod. *Maccoth* f. 23. b. l. 25. coll. l. 27. 29. 31. *Medraſch Kobeleth* f. 111. c. 4. l. 35. f. 112. c. 1. l. 1. 5. 8. *Bereſchith rabba* Sect. 85. f. 96. c. 2. l 19. 20. coll. l. 25. 27. *Jalkut Simoni* ad Gen. XXXVIII. v. 26. f. 44. c. 1. l. penult. *R. Sam. Japhe Toar* ad l. c. c. בק׳ f. 473. a. col. 1. & 2. e) citatorum mox infr. ad lit. (m) p. 360. Quibus adde *Talm. Jeruſol.* Cod. *Sota* cap. IX. ad θ. 14. f. 24. c. 2. l. 22. ſqq. Cod. *Berach.* f. 3. c. 2. circa fin. Cod. *Cil aim* f. 32. c. 2. l. 18. ſqq. Cod. *Schabbath* c. VI, f. 8. c. 3. l. 46. ſqq. *Avoda ſara* f. 42. c. 3. l. 16. ſqq. l. 28. ſqq. ubi *FILIA VOCIS* vicem *Prophetiæ* ſubiiſſe dicitur. f) Vid. *SOHAR* Sect. ויגש: f. 114 c. 4 l. 2. ſqq Edit. Sulzbac. ad Gen. XLV, 16. & Jer. XXXI, 15. ubi aliquoties *Schechina* per *vocem* manifeſtata dicitur. Quod & in Cod. Bab. *Megilla* f. 29. a. l.

Vocis: &, per conſuetum Idiotiſmum, quo בן atque בת concreta conſtituunt, a Subſtantivo ab illis recto denominata g); nullo ad *tonitru*, ſed ad *vocem* in ſermone uſitatam, reſpectu habito, הנבואה בת קול *prophetiam* verteres *vocalem*, ſeu *ſonoram;* & השכינה בת קול *majeſtatem Dei vocalem*, ſeu *ſonoram*, ſive *per vocem manifeſtatam;* atque רוח הקודש בת קול *Spiritum Sanctum ſonorum*, ſeu *vocalem.* Ibi quidem in oppoſitione ad iſtum Dei influxum, qui ſolum Prophetæ intellectum afficiebat, ſenſibus organorum corporalium ceſſantibus h): iſthic in relatione ad Majeſtatem Dei in denſa nube Tabernaculum Moſis, ac Salomonis templum adimplente i), revelatam: hic vero in oppoſitione ad *Spiritum S. impellentem*, & vehementer commoventem ad actiones heroicas ſuſcipiendas, aut Dei voluntatem populo annunciandam. Cum & in ipſa Scriptura N. T. Act. XIII, *Spiritus ſanctus* dicatur *locutus.* Verum quia eadem vocum connexio nullibi locorum, quantum mihi conſtat, invenitur: & tam *Prophetia* quam *divina Majeſtas*, jam olim *per vocem* innotuit, non modo pluribus in viſionem abreptis k); ſed Moſi minimum vigilanti, ſuiſque utenti ſenſibus: quoties Tabernaculum ingreſſus, Deum inter Cherubos Propitiatorii de re dubia conſuleret l). Judæi autem *filiam vocis* ordinarie *Spiritui ſancto* contradiſtinguunt †, & eo præcipue tempore uſitatam contendunt, quo *Spi-*

24. ſqq. habetur. g) *Interpr.* §. 27. h) Conf. *Maim.* & *Joſeph Albo* ll. cc. i) Vid. Exod. XI, 34. 1. Reg VIII, 10. 11. k) Vid. Num. XII, 6. & conf. 1. Sam. III, 4. 6. 8. 10. Jeſ. VI, 1. 8. Ezech. XVII, 12. c. II, 1. c. XL, 3. 4. Sach. I, 14. Dan. VIII, 13. 16. Gen. XXXI, 1. c. XV. v. 4. Joſ. V, 13. *MAIM.* More Nebuch. Part. II. c. 44. & 25. *R. Joſeph Albo*, l. c. f. 72. a. circa fin. l) Num. VII, 89. c. XII, 8. c. IX, 8. Exod. XXV, 22. cap. XXXIII, 11. Deut. V, 21. conſ. *Joſeph Albo* Serm. III. cap. 10. f. 72. b. l. 4. ſqq. Imo in promulgatione Decalogi totus populus, vigentibus adhuc omnibus ſenſibus & extra Viſionem & ecſtaſin, *vocem Dei* audiviſſe dicuntur, Exod. XX, 19. Deut. IV, 12. 15. 33. 36. cap. V, 4. 19. 20. 21. 23. conf. *Joſeph Albo* l. c. cap. II. f. 73. b. l. 1. ſqq. Vid. ſupr. §. 19. * p. 331. ſqq. Cæterum Prærogativæ, quibus Moſes gaviſus dicitur ſuper alios omnes Prophetas, recenſentur *Maimonidi* Comment. ad *Sanhedr.* c. חלק, fundamento VII. ſed elegantius & conciſius Hilc. יסודי תורה c. VII. §. 6. Ad priora ipſe, provocat, More Nebuch. Part. II. cap. 45. in fine. †) verba *Bechai* ad Deut. XXXIII. v. 8. f. 227. c. 4. l. 10. ſqq. vid. ſupr. ad lit. (b). p. 358. Quibus paulo poſt l. 12. ſubjungit, *filiam vocis* gradum eſſe omnium *infimum:* in-

Digitized by Google

Spiritus S. inter illos operari ceſſarit m) in *Actis* autem l. c. *Spiritus S.* dici queat per os cujusdam Prophetarum locutus, qui ibid. v. 1. recenſentur congregati; uti Act. I. v. 16. refertur *locutus per os Davidis.* Ideo, horum quidem intuitu, mallem in *Diminutivo Soni* vel *tonitrui*, juxta ſuperius tradita ſubſiſtere. Utut enim neutiquam dixerim, vocem circa Baptiſmum Chriſti cœlitus delapſam, ullo modo coincidere cum Talmudiſtarum בת קול *FILIA VOCIS*; prouti ſcil. ipſi eam definiunt, & admittunt. Neſcio tamen qui fiat, ut quoties eam conſidero, ſemper in mentem veniat horridior illa *Vox* in monte Sinai olim audita. Cujus hæc, ceu *Diminutivum iſtius*, ſecundum ſenſum ſuperius traditum, quaſi *filia* videtur. Qui *remiſſius ſonuit*, audientes ad attentionem potius provocans, & ad acceſſum invitans propiorem; quam ut trepidantes, cum illis * ſtarent e longinquo. Poſſet & eo ſenſu *FILIA VOCIS* ſive *TONITRUI* vocari; ſi prius *tonitrua* in nube diſſipata ſonuiſſe conceperis, quorum fragorem vox remiſſior, articulata & intelligibilis mox interceperit.

§. 26. Si cui vero nihil horum placuerit; meminerit, inter מדות ſeu *Proprietates* divinas, quæ corporei quid inferre, ac eapropter Deo minus competere videntur, referri *FACULTATEM LOQUENDI:* quæ ordinarie organa poſtulat corporalia, a Deo per Scripturam pariter, ac ſanam rationem removenda. Cum *Coſreus* ille de Nominibus Dei, ejusque *Proprietatibus* ſolicitus o), Nominum explicatione cognita

inter quem, & *Spiritum ſanctum* intercedat: gradus *Urim* ac *Tümmim.* *Maimonidi* quidem in More Nebuch. Part. II. c. 45. *Spiritus Domini* gradum Prophetiæ conſtituit omnium infimum; ſed eidem l. c. cap. 42. fin. *filia vocis* etiam ei contingit, qui ad *prophetiam* prorſus præparatus non eſt. Ut Manoæ, ejusque uxori, Hagari, aliisque. Præcipue nimis evidenter ibidem ſibi invicem opponuntur, ubi *filia vocis in uſum* dicitur *introducta*, poſtquam כשנסתלקה רוח הקודש מישראל i. e. *ſubduxerit ſeſe Spiritus ſanctus ab Iſraelitis.* Uti loquuntur ll. cc. ſupr. ad (c) p. 359. ſqq. & mox ad (m) p. 361 Si *Spiritus ſanctus ſe ſubduxit* ab illis; non potuit illos præſens alloquutus dici præſentes. Niſi ſubductionem iſtam ſoli motui interno ad actiones heroicas adſcripſeris. m) Vid. cod. *Joma* f. 9. b. l. 34. ſqq. *Sota* f. 48. b. l. 13. ſqq. *Sanhedr.* f. 11. a. l. 24 ſqq. *Bechai* ad Deut. XXXIII, 7. f. 227. c. 4. l. 34. ſq. *Coſri* Part. III. c. 73 med. p. 253. in verſ. lat. Buxt. Adde ſupr. p. 81 lin. ult. ſqq. *) ad radices montis Sinai aliquamdiu conſtitutis Exod. XIX. v. 17 unde mox perterriti, aufugiebant c. XX. v. 15. Deut. V, 20. ſqq. o) in COSRI Part.

gnita p), porro inſtaret, quid faciendum de מדות *Proprietatibus*, quæ magis corporales ſint, ut cum *videns* dicitur, audiens, *LOQVENS* q) &c.? Præceptor ejus Judæus talem nonmodo explicationem ſubjungit, quæ *FILIÆ VOCIS* exacte competit r): ſed in progreſſu illam *LOQVENDI facultatem* aliquo-

II. c. 1. fin. f. 59. b. Edit. Ven. quæ Commentarium *R. Juda Muſcato* adjectum habet, legimus: ותחלה מה ששאל מותו על השמות והמדות המיוחסות אל הבורא יתברך ומה יראה בקצתם מן ההגשמה עם הרחקת הדבר ההוא אצל השכל וכן מרחקת אותו התורה בביאור: i. e. *Primum* (vi methodi delineatæ Part. I. c. 23. & 24.) *quod interrogabat eum, erat de Nominibus iſtis, ac proprietatibus peculiariter Creatori benedicto attributis, & quod in quibusdam ipſarum aliquid corporeitatis appareat; quam longe removendam ſuadet ſana ratio & ipſa Lex aperte eam removet.* p) Quam toto cap. II. Præceptor Judæus peragit. q) Ita l. c. §. III. איך תעשה במדות שהם יותר גשמיות כמו רואה ושומע ומדבר וכותב על הלוחות וכו׳: i. e. *quid facies de illis Proprietatibus, quæ magis corporales ſunt, ut* cum dicitur *videns, audiens, atque LOQVENS, nec non ſcribens ſuper tabulas?* Ad quæ *R. Juda Muſcato* כי הראיה והשמיעה והדבור והכתיבה הן פעולות נשלמות בכלים גופיים i. e. *certe viſus, & auditus, ac locutio, atque ſcriptura, actus ſunt, perficiendi inſtrumentis corporalibus.* r) loc. cit. §. IV. ושהאויר וכל הגופים נפעלו לרצונו ומצטיירים בדבורו כאשר הצטיירו השמים והארץ ונקרא כותב ומדבר i. e. *Quando aër & omnia corpora efficiuntur juxta voluntatem ipſius, & formantur ſermoni ejus exprimendo apta, ut olim cœli formabantur atque terra; tunc dicitur ſcribens & loquens.* Vid. his gemin. lib. I. §. 89. ad quæ hic provocat *R. Juda Muſcato* f. 63 b. illiſque ſubjungit col. 3. l. 14. ſq. ומה שאמר בכאן ומצטיירים בדבורו אין להבין ממנו שהיה לו דבור קודם שאם כן נפלנו בספק עצמו שברחנו ממנו ליחס לו דבור גשמי רק ענינו שמצטיירים בצירות האותיות המורות על הענינים שהוא חפץ להשמיעם אל הנביא או אל ההמון: i. e. *quando vero hic dicit, & formantur* בדבורו; *non intelligi debet*, per ſermonem ejus, *ac ſi foret ipſi ſermo antiquior*, per quem juſſerit: ſed ב id eſt ac כ, *juxta ſermonem* ipſi deſideratum. *Nam ſi illud foret; in id ipſum incideremus dubium, quod evitare conamur, attribuendo ipſi ſermonem corporalem. Sed ſenſus ejus eſt, quod formentur in figuras,* efferentes *literas iſtas, ſignificam-*

Digitized by Google

quoties diſertis verbis *FILIAM VOCIS* cognominat s). *R. Jacob fil. Chabib.* in EN ISRAEL t) ad Cod. *Berachoth* mirum in modum evehit u) ſententiam *R. Sal. Iſaacidis*, de *FILIA VOCIS* ad Cod. *Sota* x) traditam. Ibi vero, aliter quam *ELIAS* ſupr. citatus *, בת קול *Dei* vocat מדה ſeu *PROPRIETATEM*; *per quam nunc huic, nunc alteri ſuam diſtincto ſermone voluntatem revelet* y). Eodem prorſus ſenſu, quo autor libri *Coſri* modo laudatus. Et in *Medraſch Koheleth* z) iſta *R. Elieſaris* ſententia, qua in tribus Conciliis, Semi ſcil., Samuelis, atque Salomonis, inſonuiſſe dicitur *filia vocis*, incertos *directura* a), adſcribitur למדת הדין *proprietati judiciali*, ſeu *deciſivæ*. Quam & *Bechai* b) derivandam putat e *Proprietate Juſtitiæ* quæ in *judicio* præcipue vigeat. Quorum ſi quod receperis; nec opus habebis, *FILIAM* cum *FILIO* confundere, turpi ſexus neglectu c): nec periculoſum concipere Pleonasmum d), ad ipſius Scripturæ injuriam: nec *ad TONITRV* reſpicere, vel in Sinai horriſonans, vel quodcunque aliud, e quo concipiatur naſci e). Neceſſario enim *FILIA* fuerit adhibenda, non *FILIVS*; ut cum מדה in genere conveniat, per Appoſitionem conſuetam מדת השם בת קול vel מדת הדין בת קול, h. e. *Proprietas Dei* vel *proprietas judicialis SERMOCINANS*, vel *loquens*, *elocutoria*, *affabilis*, vel *facunda*. Ad imitationem Romanorum f), *Ajam* diceres *Locutiam*. A qua gentili ta-

tes verba iſta, quæ audire vult Prophetam quendam, vel turbam integram. Quæ verba ſunt ipſius autoris l. c. & ultima §. 89. lib. I. s) l. c. Part. III. §. 11. f. 148 b. it. §. 41. f. 175. a. §. 73. f. 193. b. conf. etiam §. 39. f. 171. b. ad mentem *Muſcato*. t) f. 1. col. 3. l. 12. ſqq. u) fol. 3. a. circa fin. x) cap. VII. *Babylon.* f. 33. a. l. 9. ſqq. *Jeruſol.* ad cap. IX. θ. 14. * §. 25. lit. (s) p. 356. y) Verba Ebræa ſunt: בת קול אותה מדה הממונה על כך יודעת בשבעים לשון מפני שעשויה להשמיע והיא משתלחת לכל הלשונות פעמים לזה ופעמים לזה: ad literam: *Proprietas iſta FILIA VOCIS, cum in finem conſtituta, ſeptuaginta linguas intelligit: quia cum in finem poſita eſt, ut audita percipiatur, & ad quascunque linguas mittitur, nunc ad hanc, nunc ad aliam.* z) ad Eccl. X, 16. f. 111. c. 4. l. penult. a) cod. *Maccoth* f. 23. b l. 25. ſqq, *Bereſchith rabba* Sect. 85. f 96. c. 2. l. 19. ſqq. *Jalkut Simoni* ad Gen. XXXIIX, 26. f. 44. c. 1. l. penult. *R. Sam. Japhe* in יפה תואר ad loc. cit. c. פ״ב f. 473. a. c. 1. 2. b) ad Deut. XXXIII, 8. f. 227. c. 4. l. 11. 12. c) Quem committunt, *filiam* idem dicentes ac *filium*; ſubſidia etiam mala LXX. Intt. verſione quærentes. d) de quibus ſupr. ad §. 24. lit. (g) p. 353. e) juxta 24. 25. f) de

tamen appellatione, Chriſtianos haud immerito abſtinent: niſi, adſcititiam Talmudiſtarum בת קול, ut Judæos intra debitos modeſtiæ cancellos contineant, unice applicuerint g).

§. 27. Non enim Deus aliquis ignotus, cui Romani h) pariter atque Græci i) aram excitaſſe leguntur, hic *loquens* introducitur; nec Angelus, vices Dei mittentis ſuſtinens k) ſed idem *Deus ſupremus*, qui Moſen olim de

---

quibus ſupr. §. 25. ad lit. (y) p. 357. g) Quæſtio enim eſt de ſola appellatione, auribus latinis cognita; non de re ipſa. h) Quum enim ignorarent, qui *ajebat* & *loquebatur*, vocem edens humana clariorem; nomen ex eo invenit, & aram. i) Conf. Act. XVII, 23. ubi Paulus dicitur *Athenis* aram inveniſſe, ἀγνώςῳ Θεῷ inſcriptam. Cujus & plures alii mentionem faciunt. PHILOSTRATVS in vita *Apollinii* lib. VI. c. 2. in fine: unde ſua deſumſit *Suidas* in Τιμασίων LVCIANVS in *Philopatr.* Op. T. II. p. m. 769. & circ. finem Dialogi hujus, p. 780. conf. ISIDORVS *Peluſiota* lib. IV. epiſt. 69. unde ſua OECVMENIVS ad Act. l. c. DIOGENES *Laërtius* in *Epimenide* lib. I. §. 110. p. 71. Edit. *Meibom.* 1692. βωμὸς ἀνωνύμες i. e. *aras ſine nomine* vocat. Alios vid. apud *Joh. Meurſ.* in Piræeo cap. X. De utriusque TERTVLLIANVS adv. Marc. lib. I. c. 9. *Invenio* inquit, *plane ignotis Deis aras proſtitutas. Sed Attica idololatria eſt. Item incertis Deis: ſed ſuperſtitio Romana eſt. Porro, incerti Dei minus noti, ut minus certi; & proinde ignoti, quia minus certi.* Cui mox verus Deus vocatur *Deus notus, creator*, & *Deus certus.* k) Quod magno molimine evincere conatur LIPPMAN in *Nizzachon* §. 28. ad Gen. XXII. v. 11. ex communi ſuorum hypotheſi, qua Angeli creduntur ita ſermonem inſtituere, ac ſi Deus ipſe loquatur. Verba ejus ſunt: ומה שאמר המלאך ולא חשכת את בנך את יחידך ממני ולא מאת השם ית׳ שאין השם ית׳ מדבר עם הנביא אלא על ידי מלאך אמצעי וחכי פי׳ ויקרא אליו מלאך כלו׳ ויקרא אליו השם על ידי מלאך אמצעי ומסיים ולא השכת את בנך את יחידך ממני כלו׳ כן הייתה קריאת הש״י ויכצת בו ויאמר אליו מלאך אנכי האל בית אל וגו׳ וכאלה רבות: i. e. *Quod Angelus dixerit, & non cohibuiſti filium tuum unigenitum a ME, non autem a DEO benedicto;* factum eſt, *quia Deus benedictus NVNQVAM cum Propheta loquitur, niſi per angelum intermedium. Ita enim explicari debent verba v. 11. & acclamavit eum Angelus, quaſi diceretur, & clamavit*

Digitized by Google

de monte Sinai allocutus ſcribitur. *Vox* quippe *cœlitus delapſa* l) a nemine proveniſſe præſumitur, niſi qui cœlorum Dominus eſt & poſſeſſor m). Ver-

---

ad eum DEVS PER ANGELVM mediatorem. Proinde finit, nec cohibuiſti filium tuum unigenitum a ME. Ut ſignificaret, talem fuiſſe Dei compellationem benedicti, Cui gemellus eſt locus, Gen. XXXI. v. 11. 13. *& dixit ad eum Angelus, EGO ſum DEVS ille Bethelis* &c. *cujusmodi extant plurima.* Mox inquirit, quare Gen. XVIII. ubi Angeli manifeſto humana induti forma apparuerant, iſtorum tamen unus dixerit v. 10. *revertendo REVERTAR?* למה לא אמר המלאך השם ישוב אליך כמו שנ׳ בסוף ויהוה פקד את שרה והיינו משום שהמלאך בא בשליחות הקב״ה אין צורך לשנות ממה שמקבל שפע דיבור הש״י לפי שאינו מקבל דבר הש״י בדמיונות כמו נביא: — וכאשר קיבל המלאך דיבור הש״י שוב אשוב אליך וגו׳ כך אמר המלאך ופי׳ מן דברי המלאך שאמר לו למי נשלח איך דבר הש״י וכה״ג מצינו בכמה מקומות בתלמוד שנתן עליהם בת קול — והקול נשמע כאילו הש״י בעצמו מדבר עמהם: — אלא הענין כמו שבאתי שאינו גשמי שמקבל שפע דיבור הש״י לכן אין צריך לשנותו: i. e. *quare non dixerit* potius *Angelus iſte, Jehova redibit ad te, quemadmodum in fine dicitur* cap. XXI. v. 1. *& Jehovah viſitavit Saram. Id vero factum eſt, quia Angelus iſte Legatione fungebatur Sancti iſtius benedicti: non opus habens quicquam mutare in ſermone, prouti per influxum a DEO recipiebat. Non enim Dei ſermonem per Imaginationem recipiebat, ut Propheta. Quum itaque accepiſſet Angelus Dei ſermonem benedicti, revertendo revertar ad te* &c. *ita enunciavit Angelus; ut ex ipſis Angeli verbis, quæ recitabat ei, cui miſſus fuerat, pateat, quomodo dixerit ipſe Deus benedictus. Et ad eundem prorſus modum invenimus in quam plurimis locis Talmudicis, quod præbuerit illis FILIAM VOCIS: quæ vox ita percipiebatur, ac ſi Deus ipſe loquatur cum illis. Sed ſenſus eſt, prouti explicui. Quod corporalis non ſit, qui influxum Sermonis Dei benedicti reciperet: itaque* opus non habuit, *eundem mutare.* Si cum B. *Wagenſeilio* legeris, inſerto שמי ante תאינו, talis foret ſenſus: *quod is qui corporalis non eſt, cum recipit influxum ſermonis divini, non opus habeat eum mutare.* Sed h. m. לכן abundaret

l) Matth. III, 17. Φωνη ἐκ τῶν οὐρανῶν, & ita Marc. I, 11. Luc. autem III. cap. 22. in ſing. ἐξ οὐρανοῦ. m) Vid. ſupr. ad §. 22.

ba ipſa, *filius meus tu es* n), indicant, a nullo hæc dicta fuiſſe, qu Ejus *Pater* reapſe fuerit: qui honor nulli Angelorum competit, Deo ſupremo ac æterno. Qui ea ipſa verba jam olim per Davidem parte, & partim per Jeſaiam p) de Meſſia prædixerat, ſuo enunc mine *. Et quid obſtat, quo minus vocom Θεȣ̃, cum πνεῦμα jun

lit. (l) p. 345.! n) Prouti Marcus & Lucas ea efferunt ll. cc. argumenti vis manebit, ſi juxta Matthæum concipias, ȣ̃τός ἐστιν μȣ, *hic eſt Filius meus.* o) Pſalm. II. ubi proſtat בני אתה, *fili tu es.* Conf. ſupr. §. 10. p. 315. Ebionit. Evang. p) cap. XLII reliqua habentur בחירי רצתה נפשי *dilectus meus*, in quo בך e præcedenti membro repetita,) *delectatur anima mea*, i. e. ἐυ juxta Inſtit. §. 36. Interpr. §. 44. * ibi enim diſerte præmittit *hovam* ita *dixiſſe.* In Cod. *Succa* cap. V. f. 52. a. l. 23. ſqq. (cu ba, quia propius accedunt ad antiquos Codd. MStt. & Edit. V ex *En Jacob* adducam, tit. c. nr. 29. f. 117. col. 3. Edit. antiq uſus eſt B. *Hachſp.* ſed f. 118. c. 1. Edit. Ven. 1625. & f. 41. c. 4. po Edit. Amſtelod. cum כתנורת עור ita tradita:) משיח בן דויד להגלות במהרה בימינו אומר לו הקב״ה בני שאל יהוה מבקש ואני נותן לך שנ׳ אספרה אל חוק יהוה אמר אלי בני אתה וגו׳ i. e. *docent* communi omnium ſu *Doctores*, *Meſſiæ filio Davidis*, (*qui cito atque adeo in noſtris ad bus appareat!*) *dicere Sanctum illum benedictum*, *MI FILI*, *poſtul cunque velis*, *dabo illud tibi: quia dictum eſt* Pſ. II, 7. *enarrabo Jehova dixit mihi*, *FILIVS MEVS TV ES*, *ego quolibet die Poſtula a me*, *& dabo gentes hæreditatem tuam.* Quousque verb cuntur in Talm. Edit. Venet., in ſqq. omiſſa. In poſteriori loco deſumto, evidenter tota orationis ſeries indicat, *Deum* introduci loq Et quamvis de Objecto non omnes conveniant; *R. Dav. Kimchi* ta Jeſ. LXI, 25. obſervat, Patrem ſuum *R. Joſeph Kimchium* totam *Se de Meſſia interpretatum;* qui obſervarit l. c. *dici EXCITAVI*, *non ſo eo, quem excitarit; donec dixerit, en ſervus meus, fulciam me* mentem ſcil. *Jonathanis f. Uſiel*, qui verba c. 42. v. 1. tranſtulit משיחא אקרבניה בחירי דאתרעי ביה מימרי אתן רוחא דקודשי עלוהי דיני לעממך יגלי: i. e. *en ſervu Meſſias! admovebo eundem: ſelectus meus, in quo delectatur meum*, h. e. complacui ego ipſe (conf. int. §. 29. 12. §. 44. II, 2.) *ritum meum ſuper eundem; judicium meum populis revelabit.* omnia ex aſſe conveniunt verbis noſtræ hiſtoriæ. Sed & rurſus

Digitized by Google

præcedenti 16. Matthæi, hic repetas? ut, ſicut *Dei Spiritus* in commate præmiſſo deſcendiſſe dicitur, ita & hic *Dei vox* locuta. Certe in Scriptura ſæpe dictio una pluribus inſervit locis, quam quibus expreſſe additur q). Et quamvis Marcus c. I. 10. eam ne *Spiritui* quidem adjungat; ipſum tamen Orationis argumentum, & collatio cum reliquis Evangeliſtis, eandem referentibus hiſtoriam, inſtituta poſtulat, ut *Dei* dicatur *Spiritus*; & ita *vox* ejusdem *Dei* ſupremi.

§. 28. Contemnerem Judæos, qui *Angelos* dicunt Autores *filiæ vocis* proximos r) omnisque ſermonis, Dei nomine ad Prophetas, aut totam

---

Ebræorum diſerte a noſtris ſtant partibus. In *Medraſch* שוחר טוב citante *R. Simeone* in *Jalkut* ad Mal. III, 23. §. 595. f. 88. c. 4. & ad Pſalm. XLII, 9. §. 745. f. 104. c. 4. אמרו ישראל בגאולה ראשונה כתיב שלח משה עבדו אהרין אשר בחר בו שלח לי אף שנים כנגדם שלח אורך ואמיתך אמר הקב״ה הנני משלח שנ׳ הנני שולח לכם את אליה הנביא הרי אחד והשני הן עבדי אתמוך בו בחירי רצתה נפשי i. e. *introducuntur Iſraelitæ dicentes, in redemptione prima ſcriptum eſt* Pſalm. CV, 26. *miſit Moſen ſervum ſuum, Aaronem quem ſelegerat. Mitte mihi itidem duos, ipſis correſpondentes: mitte lucem tuam, veritatem tuam,* e Pſ. XLIII, 3. Quibus RESPONDIT SANCTVS ILLE BENEDICTVS: *en Ego miſſurus ſum.* (Quod ibi in Suffixo dicitur הנני, hic in pronomine ſeparato exprimitur אני משלח:) *ſicut dicitur* Mal. III, 3. *ecce ego mitto vobis Eliam Prophetam: en unum! alterum autem* Jeſ. XLII, 1. *ecce ſervum meum, cui innitar; ſelectum meum, quo mea delectatur anima* q). Ebræi id exprimunt, per במקום שנים עומד, *ſtat loco duorum*: vel מושך עצמו ואחר עמו i. e. *trahit ſe & aliam ſecum*, paſſim v. g. *Ab. Eſr.* ad Jeſ. XX. v. 4. מלת וחשופי מושכת עצמה ואחרת עמה, ut non tantum *natibus* dicantur *denudati, ſed & pudendis.* r) Ne prolixus ſim in coacervandis teſtimoniis; vel ſolus Talmudiſtarum locus, quo contendunt, *ANGELOS non intelligere linguam chaldaicam*, idque invertere conantur per *FILIAM VOCIS* chaldaice loquentem; quam tandem a Gabriele formatam concludunt: id abunde comprobat. Legitur Diſputatio in Cod. SOTA cap. VII. f. 33. a. l. ſqq. אמר רב יהודה לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמית דאמר ר׳ יוחנן כל השואל צרכיו בלשון ארמי אין מלאכי השרת נזקקין לו לפי שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי׳ ל״ק הא ביחיד הא בצבור ואין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי והתניא

Digitized by Google

יוחנן כהן גדול שמע מבית קודשי הקדשים שהוא אומר נצחו טליא דאזלו לאגחא קרבא לאנטוכיא: ושוב מעשה בשמעון הצדיק ששמע קול מבית קדשי הקדשים שהוא אומר בטילת עבידתא דאמר שנאה לאיתאה על היכלא ונהרג גסקלגס ובטלו גזרותיו: וכתבו אותה שעה וכיוונו ובלשון ארמי היו אמרין: אי בעית אימא בת קול שאני דלאשמועי עבידא: ואי בעית אימא גבריאל הוה דאמר מר בא גבריאל ולימדו שבעים לשון: i. e. *Docuit Rab Juda, nunquam poſtulet homo res ſibi neceſſarias idiomate chaldæo: quia R. Jochanan docuit, quisquis poſtulat res ſibi neceſſarias idiomate chaldaicam iſti non intelligunt.* Reſp. *nulla hic* adeſt *difficultas. Alterum intelligitur de unico, alterum vero de precibus in Eccleſia fuſis.* Exc. *Numquid vero Angeli miniſteriales non intelligerent linguam chaldaicam? atqui recepta eſt ſententia, Johannem Pontificem maximum audiviſſe Vocem e Sanctiſſimo prodeuntem, quæ dixerit* idiomate chaldæo*: Vicerunt Juvenes, qui abierant ad prælium ineundum Antiochiam. Et denuo alia* circumfertur *hiſtoria de Simeone juſto, quod audiverit Vocem e loco Sanctiſſimi prodeuntem, quæ dixerit: irritum factum eſt Opus illud, quod jactaverat Oſor ille inferre adverſus Templum. Interfectus quippe eſt Gaikalgas,* (in Jeruſ. l. c. vocatur גוליקס) *ejusque aboleverunt decreta. Annotarunt item horam illam, & applicuerunt eam rebus geſtis.* (in Jeruſol. *Sota* ad cap. IX. § 14. f. 24. c. 2. l. 26. dicitur יכתבו אותה הערה וכתבו בו זמן וכיוונו שבאותה שעה היתה:) *Hæc ipſa vero idiomate dixerant chaldæo.* Reſp. *Si vis, dicam, FILIAM VOCIS diverſimode ſe habere: quia ad promulgandum* aliquid *conſtituta fuit. Aut ſi mavis, dicam, Gabrielem fuiſſe* qui eam vocem ediderit. *De hoc quippe aliquis,* (infra in hoc. cap. f. 36. b. l. 37.) *retulit, quod Gabriel superveniens, Joſephum LXX. linguas docuerit.* In COSRI lib. III. c. 11. f. 1. v. 8. a. l. ult. & b. l. 1. ſqq. legimus: הוא לעולם כאלו השכינה עמו והמלאכים מתחברים עמו בכוונה ואם יחזק בחסידות ויהיה במקומות הראוים לשכינה יחברוהו בפועל ויראה אותם עין בעין למטה ממדרגת הנבואה כאשר היו טובי החכמים בבית שני רואים הצורות ושומעים בת קול והיא מדרגת החסידים i. e. *Vir ſanctus ſemper eſt, ac ſi Majeſtas divina adeſſet ſibi, & Angeli ſua ſe virtute cum ipſo aſſociarent. Quod ſi in ſanctitate confirmetur, & in locis fuerit recipiendæ divinæ Majeſtati aptis; aſſociarent ſe ipſi actu, ut oculariter eos videat, infra Prophetiæ gradum. Quemadmodum Optumi quique Sapientum in Templo ſecun-*

tam quandoque communionem delati s); vel ipſum nonnunquam *Eli-*

ſecundo videbant hujusmodi figuras, audientes FILIAM VOCIS, quæ gradus eſt Sanctorum iſtorum. R. SAMVEL ELIESER in *Cothnoth Or*, Cod. Sota f. 42. c. 2. l. 24. ſqq. diſerte ait, Voces iſtas durante Templo ſecundo editas. NON A DEO IMMEDIATE proveniſſe. Verba ejus ſunt, לאו מפי השכינה היה׃ האם כן נבואה היה ואלו המעשים בבית שני היו שכבר בטלה הנבואה או משמתו חגי זכריה ומלאכי׳ אבל בבת קול כדמס״ק הי׳ משתמשין גם לאחר חרבן בית שני כדמוכח בפ״ק דיבמות וכן י״ל דמשתמשין הי׳ במלאכים או כדמסיק גבריאל הי׳ה׃ i. e. *Non ex ore ipſius Majeſtatis divinæ fuit. Quia ſi ſic eſſet, foret Prophetia. Iſtæ vero hiſtoriæ durante Templo ſecundo contigere, quum dudum perierat Prophetia; aut ſaltem ex quo Haggæus, Sacharias, & Malachias mortui fuerant. Verum FILIA VOCIS, juxta concluſum, utebantur etiam poſt domum ſecundam vaſtatam, prout evincitur capite primo* Cod. *Jevamoth* (ſc. fol. 14. a.). *Atque ita dicendum eſt, quod Angelorum uſi fuerint miniſterio: aut, ſecundum concluſum, Gabriel erat.* Idem videtur inferendum eſſe ex rebus circa martyrium *R. Akivæ* geſtis. Cum enim, hoc ob confeſſionem fidei crudeliſſime trucidato, Angeli cauſam Confeſſorum apud Deum egiſſent, quod de manu Ejus potius moriendum ipſis foret, quam a tyrannide humana; reſponſumque ipſis fuiſſet, חלקם בחיים יצתה בת קול ואמרה אשריך ר״ע שאתה מזומן לחיי העה״ב׃ *partionem ipſorum fore inter vivos: Illico prodiit FILIA VOCIS, dicens, beatus es R. Akiva! tu enim paratus es ad vitam mundi futuri.* e Cod. Cod. Berach. f. 61. b. lin. 38. ſqq. Quaſi ſententiam a Deo prius cognitam, mox ratione hac revelarint hominibus. Cum in Cod. *Bava Mezia* c. IV. f. 59. b. *R. Joſua* in ſententia *R. Elieſaris* nollet acquieſcere, utut eandem, poſt varia miracula, etiam *de cœlo* per *FILIAM VOCIS* probarit; ſed regereret ex Deut. XXX. v. 12. *non in cœlo eam fore*, ſed dudum de monte Sinai promulgatam, ideoque ad *FILIAM VOCIS* non eſſe attendendum: ſubjungit R. SAMVEL ELIESER in *Cothnoth Or*, ad l. c. num. 17. f. 67. c. 3. lin. 13. ſqq. הוא כפי מה שאמרו לא נתנה התורה למלאכי השרת׃ i. e. *hoc fore juxta id quod dicunt, non traditam eſſe Legem Angelis miniſtrantibus*, ut ſcil. ab his, ſeu *FILIA VOCIS* deciſionem petamus. Unde & alibi idem ait, uſum *FILIÆ VOCIS* non admittendum, niſi ubi Legi non ſit contraria. Conf. Gal. I, 8. s) MAIMON. in *More Nebuchim* P. II.

Eliam t); ſi hi ſoli dubium hoc moverent, & ad ſolam Chriſtianam cauſam deprimendam applicarent. Verum cum ipſosmet Chriſtianos haud paucos hic hæſitantes deprehendamus; Judæos autem in propria ſua cauſa circa Decalogi promulgationem u), & influxum Prophetis in Vet. Teſtam. ſa-

c. 45. f. 122. b. Edit. Sabionet. אכן אפשר שיראה הנביא עוד במראה הנבואה כאלו השם ודבר עמו הוא רחוק אצלי ולא יגיע פעל הכח המדמה לזה i. e. *an fieri poſſit, ut Propheta aliquis* (alius præter Moſen) *in Viſione Prophetiæ videat, ac ſi Deus ei loqueretur? id, meo quidem judicio, valde abſurdum eſt: neque eo pertingere mihi videtur facultas imaginatrix.* Inter *Viſionem* diſtinguit, atque *ſomnium;* & huic ſoli concedit, juxta Num. XII, 6. Quibusdam interjectis, pergit: יסודנו שכל נביא ישמע הדבור באמצעות מלאך אלא מרעה אשר נאמר בו פה אל פה אדבר בו i. e. *Fundamentum noſtrum eſt quod quisque Propheta audiat ſermonem, per mediationem Angeli alicujus; præter Moſen p. m. de quo dictum* Num XII, 8. *Ore ad os loquar cum ipſo.* t) Memoratu digna ſunt verba *R. Jacob fil. Chabib*, ſupr. ad §. 25. lit. (b) pag. 358. in *En Iſrael* citata; quibus *Eliam* autorem facit *FILIÆ VOCIS*, quam R. Joſe, in ruderibus urbis dirutæ precans, perceperat. Et ſi quis paulo attentius ea legerit, quæ de *R. Simeon b. Jochai*, ejusque filio *R. Elieſer* in Cod. *Schabbath* referuntur, f. 33. b. imp. l. 29. ſqq. citanda Diſſ. de *filia vocis, neſanda divinæ æmula* § 29 (e) *Eliam* oſtio ſpeluncæ advigilantem, ipſorumque actiones obſervantem diligentemque enarrantia; non poterit non ſuſpicari, *filiam vocis* illis auditam, *Eliæ* ſuam debere originem. Et qui aliter cogitabit? qui eundem *Eliam* deprehendit, *R. Nathani* viſum, quum *R. Elieſer*, & plures ipſi contradicentes tanta inter ſe litigarent vehementia, ut iſte nullo miraculo, & ne *filia vocis* quidem aſſenſum extorquere potuerit, *Bava mezia* f. 59. b l. 20. ſqq. Si enim Deum autorem hujus vocis credidiſſent; non auſi fuiſſent eidem reſiſtere: nec interrogaſſent *Eliam*, quid Deus, durante hoc ipſorum litigio, feciſſet? utpote cujus mentem per ipſam *vocis filiam*, jam percepiſſent. Multo minus tam ancipiti deluſi fuiſſent reſponſo, *filiæ vocis* jam publicatæ parum apto: קא חייך ואמר נצחוני בני נצחוני בני *quod rideat, dicatque, ſuperarunt me filii mei ſuperarunt me!* Quaſi vero delectaretur Deus pr-ritu ſibi obloquentium. u) Conf. §. 26. ad lit. (o), (q) atque (r) p. 361. 362. e *Coſri* adducta. Quibus conſentanea ſunt illa ABRABANELIS, ad Exod. XIX, 9. f. 169. c. 3. l. 18. ſqq. כתיבת התורה בקול

factum x), in eodem argumento admodum ſolicitos: non eſt, ut ſoli partium ſtudio, aut odio adverſus religionem Chriſtianam, id unice tribuamus; ob id ipſum

מוחש היותו בלתי ראוי מצד הנותן ומצד המקבל: כי הנותן הוא הסבה הראשונה יתברך הרחוק מכל גשמיות ואם אין לו כלי הדבור המוחש איך ידבר בקול מוחש גשמי i. e. *Promulgatio Legis per vocem ſenſibilem indecens erat, tam a parte promulgantis, quam recipientis. Promulgans enim eſt cauſa prima Benedictus ille, qui procul abeſt ab omni corporeitate. Quod ſi ergo organo locutionis ſenſu apprehendendæ deſtituitur; quomodo loqui poterit voce ſenſibili corporali?* Quibusdam interjectis f. 170. c. 1. l. 28. ſqq. Inter VIII. ſtupida circa publicationem Decalogi creata, refert nr. 6. קול אלהים מדבר מתוך האש בקול אנושי עצום מאד i. e. *Vocem Dei loquentem de medio Ignis, voce humana robuſtiſſima.* Alibi f. 168. c. 2. l. 57. dixerat, ועל הכל קול יהוה בכוח מדבר מתוך האש i. e. *vocem Jehovæ cum vi maxima de medio Ignis loquentem*, miraculis *præferendam eſſe omnibus*, PHILO Judæus lib. de *Decalogo* p. m. 748. *Quæres* inquit, *num ipſe Deus ſit vocem emittens?* & reſpondet, ἄπαγε, μηδ' εἰς νοῦν ποτ' ἔλθῃ τὸν ἡμέτερον· οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωπος ὁ Θεὸς στόματος καὶ γλώττης καὶ ἀρτηριῶν δεόμενος. i. e. *abſit! ut in mentem noſtram deſcendat hæc cogitatio. Nec enim, more hominum, Deus habet opus ore, lingua, & arteriis.* RABBOTH ad Cant. I. v. 2. f. 4. c. 4. l. 24. ſqq. אמר רבי יוחנן מלאך היה מוציא הדבור מלפני הקב"ה על כל דבור ודבור ומחזירו על כל אחד ואחד מישראל וכו' i. e. *R. Jochanan docuit, Angelum prodire feciſſe ſermonem ac conſpectu Sancti illius benedicti, & unumquemque circumduxiſſe unicuique Iſraelitarum* &c. JOSEPHVS, Antiq. l. XV. c. 8. p. 522. ἡμῶν inquiens, τὰ κάλλιστα τῶν δογμάτων, καὶ τὰ ὁσιώτατα τῶν ἐν τοῖς νόμοις δι' ἀγγέλων, *Optima dogmatum, & maxime venerandas ex Legibus, per Angelos tradita fuiſſe a Deo,* ad Decalogum reſpexiſſe videtur. Quam ſententiam antiquitus Judæis communem fuiſſe, *Joh. Clericus*, ſecutus *Dionyſium* Pſeudareopagitam, de cœleſti Hierarch. lib. IV. §. 2. 3. p. m. 48. 49. probat ex Act. VII, 38. Gal. III, 15. Ebr. II. v. 2. 3. Et ipſe *Oecumenius* ad Act. VII, 53. quosdam, ait, e Chriſtianis fore, qui dicant, per Angelos legem Moſi traditam fuiſſe. A qua ſententia nec *Braunius* adhorret, Comment. ad Ebr. l. c. & ex inſtituto eam propugnat *Grotius* ad Exod. XX. v. 1. x) Vid. ſupr. ad lit. (s) p. 369. Qui-

ipſum minus ſolicite in rei veritatem inquiſituri. Plurimi quippe Chriſtianorum quæſtionem hic movent, *utrum Deus ipſe* immediate *hanc Vocem formaverit, an ejus nomine Angelus?* In qua ſolvenda ALPHONSUS TOSTATUS y) eo usque progreſſus eſt temeritatis, ut vel Auguſtino z), Deo Patri eam tribuenti, dicam ſcribere non dubitarit. Ipſe certe ſtatuendum putat; *Vocem iſtam nec a Patre fuiſſe formatam, nec ab aliqua Perſonarum divinarum, nec ab omnibus tribus ſimul; ſed ab aliquo ANGELO.* In quo aſſenſum ipſi præbet SEBAST. BARRADUS, ALFONSUS SALMERON, & dudum antea DIONYSIUS CARTHUSIANUS, ac forte alii. Quod Judæos attinet, certum quidem eſt, in quibusdam caſibus explicandis *ignorantiam Angeli increati* eos impuliſſe, ut creaturæ tribuerent, quod invidebant Creatori a). In aliis vero Moſis eos excæcavit veneratio: ut hunc ſolum, hac prærogativa, ut Deum ipſum immediate ſecum loquentem audiret, gaudentem reliquis præferrent Prophetis ac doctoribus omnibus b). Ali-

---

bus adde *R. Joſeph Albo* Ikkarim lib. III. cap. 10. p. 72. a. poſt med. y) Quæſt. XCI. in Matth. III. p. m. 355. b. z) Vel *Fulgentio* Ruſpenſi, qui autor creditur libri de Fide ad Petr. Diac. c. 9. inter Auguſtini Opera, Tom. III. pag. 161. ubi legitur: *firmiſſime tene & nullatenus dubites, Patris & Filii & Spiritus ſancti, unam quidem eſſe naturam, tres vero eſſe perſonas: Patremque ſolum eſſe, qui dixit: Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Et filium ſolum eſſe, ſuper quem Vox illa ſolius Patris inſonuit; quando in Jordane ſecundum carnem baptizatus eſt unigenitus Deus, qui carnem ſolus accepit. Atque Spiritum ſanctum Patris & filii ſolum eſſe, qui in ſpecie columbæ ſuper Chriſtum baptizatum & aſcendentem ab aqua, deſcendit.* —— *Illam vocem, qua SOLUS locutus eſt DEUS PATER: atque illam carnem, qua ſolus homo factus eſt unigenitus Deus: & illam columbam, in cujus ſpecie Spiritus S. ſuper Chriſtum deſcendit, opera eſſe totius ſanctæ Trinitatis* &c. a) conf. hic prolixe *R. Joſeph Albo* in עקרים lib. II. cap. 28. f. 54. b. l. 14. ſqq. f. 55. a. tot. eique oppoſitum, meum olim Præceptorem venerandum, B. ABR. CALOVIUM, Bibl. illuſtr. ad Exod. XX, 1. reliquisque ab eo ib. cit. locis. b) Vid paulo ſuperius ad lit. (s) p. 369. verba *Maimonidis* e More Nebuchim: qui Moſis Prærogativam quatruplicem (*decuplam* refert *Abrab.* ad Exod. XIX, 1. f. 167. c. 4. l. 15. ſqq. f. 168. c. 1. & 2.) longa ſerie enarrat Comment. in Cod. *Sanhedr.* cap. חלק fundamento VII. ad quod ipſe provocat circa fin. c. 45. lib II. More Neb. (itemque *Joſeph Albo* l. c. lib. III. c. 10. f. 72. b. l. 11.) Elegantius tamen idem præſtat in Hilc. יסודי

Alibi tamen, cum de Dei attributis enarrandis occupantur c), idem eos ſcrupulus vellicat, qui quosdam Chriſtianos. *Natura* ſcil. *Dei SPIRI-TVA-*

תורה cap. VII. §. 6. ubi ſecundam *Moſis* prærogativam his verbis recenſet: כל הנביאים על ידי מלאך לפיכך רואים מה שהם רואים במשל וחידה/ משה רבינו לא על ידי מלאך שנאמר פה אל פה אדבר בו ונאמר ודבר יהוה אל משה פנים אל פנים ונאמר ותמונת יהוה יביט כלומר שאין שם משל אלא רואה את הדבר על בוריו בלא חידה ובלא משל/ i. e. *Omnes Prophetæ interveniente Angelo* quodam influxum capiebant: *unde quicquid videbant, videbant in parabola ac ænigmate. Moſes* autem *Doctor noſter nullo interveniente Angelo, quia* de eo *dicitur* Num. XII, 8. *oretenus loquar ad eum: & alibi* Exod. XXXIII. v. 11. *& locutus eſt Dominus ad Moſen de facie ad faciem: ac inſuper dicitur* Num. XII, 8. & *imaginem Domini intuebitur, q. d. nullam ibi fore parabolam; ſed quod videat rem juxta puritatem ſuam, abſque ænigmate, & abſque parabola.* In *More Nebuch.* Part. I. cap. 37. pluribus interpretatur valorem phraſeos פנים בפנים. De qua conferri etiam meretur BECHAI ad Exod. XXXIII, 10. f. 112. c. 4. l. 49. ſqq. & ad Deut. V, 5. f. 194. c. 3. l. 30. ſqq. JOSEPH ALBO l. c. l. 4. ſqq. ſupremum Prophetiæ gradum facit, quum quis לא יראה ולא ידמה שום צורה ומבלי ראיית מלאך ולא תמונה לנגד עיניו ישמע קול מדבר אליו תודיעהו ענינים כלליים לאומה או לאומות והנהגה או הנהגות למין האנושי או לקצתם במה שיושג השלמות האנושי וזה בזולת מראה ולא מחזה אבל בהיותו ער ביום וכן בכל עת שיכונן מחשבתו וישאל בשאלה תבואהו מיד התשובה בהקיץ ולא לעתים רחוקות אבל בכל עת שיקצה/ והמדרגה הזאת כשיגיע אליה האדם אין ראוי שיקרא אדם אלא מלאך· ואין אצלנו מי שהגיע למדרגה הזאת אלא משה רבינו עליו השלום שנבדלה נבואתו אכל שאר הנביאים וכו' i. e. *nec viderit nec imaginetur ſibi ullam formam, &, ſine apparitione Angeli, nulla imagine oculis ejus objecta, audiverit vocem ſecum loquentem, manifeſtantem ipſi ſtatus univerſales de tota natione vel nationibus pluribus, item gubernationem vel gubernationes humani generis, vel quorundam ex eo; in quantum apprehendi poteſt humana integritate: idque abſque ſpeculo & viſione; ſed dum interdiu vigilat. Similiter quocunque tempore ſuam præparat cogitationem, & quæſtionem proponit, ſu-*

Digitized by Google

pervenit eidem ilico reſponſio vigilanti: nec per longa intervalla, ſed quocunque velit tempore. Ad quem gradum ſi quiſquam mortalium pervenerit, non amplius homo dicendus eſt, verum Angelus. Et nemo unquam penes nos ad hunc pervenit gradum, niſi SOLVS MOSES Doctor noſter pacificæ memoriæ: cujus Prophetia aliquid peculiare habuit præ reliquis Prophetis omnibus. In quo conſentiunt inter ſe ad unum Omnes. Conf etiam *Lipman* ad Deut. XXXIV. v. 10. nr. 153. *Abrabbanel* ad Exod. XIX, 1. f. 167. c. 4. l. 56. ſqq. f. 168. c. 1. l. 53. ſqq.

c) Ut COSRÆVS ille, adductus ſupr. §: 26. lit. (o) & ſqq. p. 361. 362.

d) Inter Articulos fidei fundamentales Religionis Judaicæ recenſet MAIMON. Comment. ad Cod. *Sanhedr*. cap. חלק nr. III. שלילת הגשמות ממנו וזה שנאמין כי האחד הזה שזכרנו איננו גוף ולא כוח בגוף ולא ישיגוהו מאורעות הגופים כמו התנועה והמנוחה והמשכן לא מצד עצמות ולא במקרה׃ i. e. *Negatio corporeitatis de eodem. Scilicet ut credamus, quod Unus iſte, cujus mentionem fecimus, non ſit corpus, facultas corporalis. Neque tangent ipſum accidentia corporalia, cujusmodi ſunt motus & quies, nec non habitatio: nec ratione eſſentiæ, neque accidentaliter.* Eadem ferme, paucis mutatis, habentur in Catecheſi ipſorum לקח טוב dicta; cujus itidem חיסוד השלישי שהאלוה היחיד והמיוחד הזה איננו גוף ולא יוגדר בגדרי הגוף וכמו שכתוב כי לא ראיתם כל תמונה׃ *articulus tertius* eſt, *quod Deus ille unicus & ſingulariſſimus non ſit corpus, nec deſcribi poſſit definitionibus corporeis, ſicut ſcriptum eſt* Deut. IV, 15. *certe non vidiſtis ullam imaginem.* In *More Nebuchim* MAIMON. ubivis ferme occuppatur in *Corporeitate* a Deo removenda: & in Præf. Partis II. XXV. affert Propoſitiones, a quibusvis conceſſas Philoſophis, quarum pleræque *in corporeitati* ejus demonſtrandæ inſerviunt. Part. I. c. 26. e Propoſitione VII. Præfationis iſtius infert, nec *motum* nec *quietem* Deo, cum ſit *incorporeus*, competere: unde nec proprie dici poſſe *deſcendere, aſcendere, ambulare, ſtare, circumire, ſedere, habitare, egredi, venire, tranſire, & ſimilia.* P. I. c. 35. ipſos pueros initiandos vult doctrina hac ſumme neceſſaria בהרחקת הגשמות, de *remotione corporeitatis* in Deo. Cum, juxta P. I. c. 46. ob imperitam plebem, non videntem, quomodo aliquid vere & citra dubitationem poſſit exiſtere, niſi corpus ſit, tantum Scriptura ſimilitudines de Deo adhibeat corporeas. Ubi prolixe etiam de *ſermone* & *voce*. nec non *organis* & *inſtrumentis* ad *loquelam* pertinentibus, occupatur. P. I. c. 36. eos, qui Deum credunt eſſe corporeum, deteriores pronunciat illis, qui actu idola colunt. Un-

Digitized by Google

Unde Judæus ille, COSRÆO tribulibus ſuis הגשמה דעת ſententiam *corporeatis* tribuente, vehementer id deteſtatur, & contrarium omni conatu adſtruit, *Coſri* lib. I. §. 88 & 89. A qua ſententia etiam MAIMON. l. c. 46. omnes Majores ſuos eximit, utut in Talmud & Medraſchim allegoriæ quandoque nimium indulgeant. P. I. c. 76. ex eo id probat, quod corpus ex materia & forma componatur: quam compoſitionem natura divina reſpuat. Quod & urget in Præfat. cit. Propoſitione XXII. nec non P. II. c. 1. circa fin. & cap. 25. ac paſſim. Alibi in Hilc. יסודי התורה cap. I. §. 7. & 8. ex *Unitate* Dei ſimpliciſſima id infert, item ex immenſitate, omnipotentia, ac Scriptura, verbis: אילו היו אלוהות
הרבה היו גופין וגויות מפני שאין הנמנים שוין במציאותן
נפרדין זה מזה אלא במאורעין שיארעו הגופות והגויות:
ואילו היה היוצר גוף וגויה היה לו קץ ותכלית: שאי
אפשר להיות גוף שאין לו קץ: וכל שיש לגופו קץ
ותכלית יש לכוחו קץ וסוף: ואלהינו ברוך שמו הואיל
וכחו אין לו קץ ואינו פוסק שהרי הגלגל סובב תמיד אין
כוחו כח גוף והואיל ואינו גוף לא יארעו לו מאורעות
הגופות כדי שיהא נחלק ונפרד מאחר. הרי מפורש בתורה
ובנביאים שאין הקב"ה גוף וגויה שנ' כי יהוה אלהיכם
הוא אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת והגוף לא
יהיה בשני מקומות. ונאמר כי לא ראיתם כל תמונה:
ונאמר ואל מי תדמיוני ואשוה. ואילו היה גוף היה
דומה לשאר גופין: i. e. *Si plures forent Dii, eſſent corpora & materiati. Quia, qui æquales ſibi conſtituti ſunt quoad eſſentias ſuas, non differunt inter ſe niſi per accidentia, quæ eveniunt corporibus ac materiatis. Quod ſi autem Creator corpus foret, & aliquid materiatum; terminum haberet, atque finem. Quia fieri non poteſt, ut ſit corpus, quod non haberet terminum. Cujuscunque autem corpori terminus datur, atque finis; ejus quoque potentia limitata eſt, ac finita. Cum autem Dei noſtri, cujus nomen ſit benedictum, potentia non habeat terminum, nec* unquam *ceſſet; jugitur quippe hunc circumvertit orbem: non eſt potentia ejus potentia a corpore proveniens. Et, quia corpus non eſt; non accidere poſſunt ipſi accidentia corporea, cum in finem, ut per illa ſecernatur & ſeparetur ab alio.* — *Inſuper clare exponitur in Lege atque Prophetis, Sanctum illum benedictum non habere corpus aut quicquam materiatum. Dicitur enim* Deut. IV, 39. *Dominus Deus veſter eſt Deus in cœlis ſuperne, & in terris inferne: corpus autem in duobus* ſimul *locis eſſe nequit. Porro dicitur* l. c. v. 15. *non vidiſtis ullam imaginem: & am-*

TVALIS d): a qua alienum videtur, quicquid organa præſupponit corporalia. Quibus Vocem formari cernimus. Hanc Dubii rationem COSRÆUS ille urget e): & quotquot fieri non potuiſſe ſtatuunt, ut Deus ipſe *Vocem*, qua Decalogus promulgabatur, ſine *Angelorum* formaret miniſterio f). Cui, præter Scripturæ locum e Joh. V, 37. deſumtum, ABULENSIS g) annectit, quod *Deus nihil facere poſſit cum ſucceſſione* h): quam

amplius Jeſ. XL, 25. *cui quæſo! aſſimilabitis me, ut æqualis forem. Quod ſi autem corpus foret, ſimilis* oppido *eſſet reliquis corporibus.* Idem ex iisdem aliisvè rationibus, Maimonidis alibi adductis, nervoſe inculcat R. JOSEPH ALBO, in עיקרים Serm. II. c. 6. f. 36. b. l. 8. ſqq. inquiens: ואולם שאינו גוף ולא כח בגוף מבואר גם כן היותו מתחייב לעקר מציאות השם ומסתעף ממנו על זה הדרך גם כן: וזה לפי שכל גשם מורכב מחומר וצורה וכל מורכב הנה הרכבתו סבת מציאותו וישוב אל מופת האחדות: — שאם היה גשם יתחייב שיהיה בעל תכלית בהכרח ויהיה לו דומה כי יהיה דומה בזה אל שאר הגשמים ויהיה כחו בעל תכלית והוא יתברך אין לו דומה כמו שאמרנו: ועוד שהגשם לא יניע גשם אלא כשיתנועע הוא גם כן כשיניעהו ואם הוא מתנועע יצטרך אל מניע אחר חוץ ממנו שלא יהיה גשם ויהיה המניע ההוא המחוייב המציאות ולא גשם: i. e. *Profecto quod iſte non ſit corpus, nec facultas in corpore reſidens, manifeſtum etiam eſt, quia ex articulo fundamentali de exiſtentia Dei conſequitur, & ſimiliter hinc eodem modo derivatur. Itaque quia omne corpus compoſitum eſt ex materia & forma: cujuslibet autem compoſiti compoſitio ecce cauſa eſt ejus exiſtentiæ.* (vid. *Maim.* More Neb. P. II. Præfat. Propoſ. XXI.). *Ita redibit ad demonſtrationem Unitatis.* ——— *Quod ſi corpus foret, ſequeretur, id neceſſario eſſe finitum, & habere ſui ſimile. In hoc quippe ſimile foret reliquis corporibus. Etiam* Potentia *ejus foret finita.* (Maim. Præfat. Part. II. Propoſ. XII.). *Deo vero benedicto, prout diximus* c. 5. *nihil ſimile eſt. Præterea corpus nunquam movere poterit aliud corpus, niſi ipſius, dum alterum movet, ſimul commoveatur ipſum.* (Maim. l. c. Prop. IX.). *Quod ſi autem ipſum commovetur, opus habebit motore alio extra ſe, qui corpus non eſſet: & talis motor neceſſariam haberet exiſtentiam, nec corpus foret.* e) ll. cc. inprimis Part. II. §. 3. f) Vid. ſupr. ad lit. (u) p. 370. g) l. c. ad lit. (y) p. 372. h) Ex qua fluxiſſe videtur hypotheſi, quod pleriqueAntiquo-

Digitized by Google

quam *Vox* omnis, inprimis articulata poſtulet. Quum ſit ſonus quidam *continuus:* qui, quamdiu durat, per *vocantem,* aëre ad formationem *vocis* ſeu

---

rum gentis Judaicæ Interpretum ſtatuunt, omnia Decalogi verba ſimul & eodem momento ex Dei ore emanaſſe, & quaſi erupiſſe. In TANCHVMA f. 36. c. 1. l. 39. ſqq. itemque in SCHEMOTH RABBA Sect. XXVIII. f. 144. c. 2. l. 22. ſqq. ad verba Exod XX. v. 1. *& locutus eſt Deus OMNIA verba iſta dicendo*, annotant. שהוא עושה את הכל
בבת אחת: ממית ומחיה בבת אחת מכה ורופא בבת
אחת: אשה על המשבר יורדי ימים והולכי מדברות חבושי
בבית האסורין אחד במזרח ואחד במערב אחד בצפון ואחד
בדרום שומע כולן בבת אחת: יוצר אור ובורא חושך
עושה שלום ובורא רע כל אלה בבת אחת וכו׳:
i. e. *Ipſe enim omnia facit vice una*, vel ſimul. *Interficit, ac vivificat vice una: percutit, ac ſanat vice una* vel ſimul. *Mulierem ſuper ſella parturientium, deſcendentes in maria, iter facientes per loca deſerta, incluſos carceri, ſi vel maxime unus in Occidente, alter ad Aquilonem, ac rurſus alius ad Auſtrum* foret; *omnes tamen audit ſimul. Format lucem, & creat caliginem; facit pacem, ac creat malum*, Jeſ. XLV, 7. *& hæc omnia vice una* vel ſimul. In BAMMIDBAR RABBA Sect. XI. f. 245. c. 4. l. ult. & fol. 246. c. 1. המוציא במספר צבאם לכולם בשם
יקרא כשהקב״ה קורא אותם הוא קורא שמות כולן כאחת
והם עונין: מה שאי אפשר לו לבשר ודם לקרוא שני שמות
כאחת: וכן הוא אומר וידבר אלהים את כל הדברים
האלה לאמור מלמד שכל עשרת הדברות אמר בדיבור אחד:
conferunt inter ſe loca Pſ. CXXXVII, 4. & Jeſ. XL, 26. in quorum ultimo dicitur: *educit ſecundum numerum exercitum eorum, omnes iſtos nominetenus vocat. Quando ſanctus ille benedictus vocat eos, ipſe nomina omnium iſtorum vocat ſimul; qui ſigillatim reſpondent. Id quod a carne ac ſanguine fieri nequit, ut vel duo vocet nomina ſimul. Similiter dicit* Scriptura Exod. XX, 1. *& locutus eſt Deus OMNIA iſta verba DICENDO. Ut doceat, quod omnia decem præcepta elocutus ſit ſimul.* Id ipſum R. BECHAI in ſuo ad Exod. XX, 1. commentario f. 88. c. 2. l. 22. ſqq. infert ex voce לאמר, ſuperaddita alteri וידבר, verbis: הוסיף לאמור
להורות שכל הדברות האלה באמירה אחת כאמרו מה
שאין הפה יכול לדבר ומה שאין האוזן יכולה לשמוע:
i. e. *ſuperaddidit DICENDO; ut doceat, omnia Præcepta illa uno pronunciata fuiſſe elocutionis momento. Id quod nec os eloqui poſſet, nec*

Digitized by Google

ſeu ſoni fracto, impelli debeat. Quod actionem cum ſucceſſione efficiat quæ Deo minime competat.

§. 29. Quid Judæi de ſua *filia Vocis*, graduum Propheticorum minimo, ſomnient; parum nunc moramur: utpote conferentes veram *Vocis filiam* cum gradu Prophetiarum ſupremo i), quem nonniſi ſuo conce-
dunt

---

auris audire ſufficeret. Eandem ſententiam RASCHI ex כל eruit, & ſimul ad dubium inde ortum reſpondet, ſqq. מלמד שאמר הקב״ה עשרת
הדברות בדיבור אחד מה שא״א לאדם לומר כן אם כן מה
ת״ל עוד אנכי ולא יהיה לך שחזר ופירש על כל
דיבור ודיבור בפני עצמו i. e. *Docet, Sanctum illum benedictum omnia decem Præcepta uno Verbo dixiſſe: id quod nemo mortalium præſtare poteſt, ſimiliter elocuturus. Quod ſi ſic, amplius volunt verba EGO* &c. *item NON ERIT TIBI? Reverſus deinceps eſt* Deus, *ac diſtincte expreſſit unumquodque Præceptum ſeorſim. NACHMANIDES* verbis ſupr. 23. lit. (ה) p. 319. allegatis adjicit; למשה רבינו נתנה בשבעה
הקולות והוא השומע ומתבונן בהם אבל לישראל בקול
אחד ישמע כמו שאמר קול גדול ולא יסף ונאמר קול
דברים אתם שומעים ותמונה אינכם רואים זולתי קול
ואף כאן רמז וכל העם רואים את הקולת בחסרון ווי אחד
כי כל הקולות יראו אחד והוא מה שנאמר אחת דבר
אלהים שתים זו שמענו על דרך האמת: i. e. *Moſi Doctori noſtro tradita quidem fuit ſeptem Vocibus; quas ipſe audiebat, ac intelligebat: ſed Iſraelitis VOCE VNICA; audirent. Sicut dicit* Deut. V, 19. *Voce magna, & non addidit. item* cap. IV, 12. *Vocem verborum audiebatis; ſed imaginem non videbatis, præter Vocem. Quin & hic* Exod. XIX, 18. idem *ſubinnuit: & omnis populus videbant* קולת, *deficiente altero Vau,* & quidem Pluralitatis, q. d. *Vocem* unicam. *Quia omnes voces videbantur unica. Et hoc ipſum eſt, quod dicitur* Pſ. LXII. v. 12. *unum locutus eſt Deus, duo id audivimus, in rei veritate.* Quibus verbis etiam in *Bammidbar rabba* loco nuperrime cit. hanc probant ſententiam, ſatis impertinenter. Conf. *Raſchi* ad Exod. XX, 8. *R. Maimonidis* opinionem quadantenus huc inclinantem, in *More Nebuch.* P. II. c. 33. refutat *Abrabb* f. 171. c. 3. circa fin. & c. 4. it. f. 167. c. 2. l. 44. ſqq. *Aben Eſra* ad Exod. XX, 1. miraculorum omnium maximum arbitratur, ſi hæc unquam eveniſſent. i) ABRAB. ad *Exod. XX, 1.* f. 171. c. 3. l. 35. ſq. & c. 4. l. 9. ſqq. Iſraelitas omnes Moſi hic æquales facit, nullamque ipſi in iſta quidem ſtatione prærogativam concedit, verbis הבה

Digitized by Google

dunt Moſi, Prophetarum principi. Legatorum neminem ſui induere per-

בהיות הקול נברא האפשריות שימצא בצפעם אחת ימצא
במאה פעמים: ואם היה קול נברא ומוחש מגיע לאזניהם
למה לא תהיה בו מדרגת משה שווה למדרגתם כי
הבנת הקול הוא זולת שמיעתו: שהבנה היוחס אל
השכל והשמיעה אל החוש: ולמה לא יהיו בו שוים
כולם: — ע״כ אמרתי שהיה דעת הרב המורה שהיתה
השגת משה רבינו בזה נבואיית והשגת ישראל חושיית
ושמפני שהם לדעתו לא הבינו הדברות לא היו צריכים לקולות
הרבה כי אם לקול אחד למופת ולאות כי ידבר אלהים
את האדם וחי׃ אבל אנחנו קהל התורניים דרך מלך נלך
שכלם שמעו בשווה הקול האלהי מוחש מגיע לאזניהם ושהיו
קולות רבים כפי הדיבורים עם היותם סמוכים
זה לזה מבלי הפסק׃ i. e. *Ecce, quia fieri potuit, ut vox iſta creata exiſtat una vice; poterit exiſtere centum vicibus. Et, ſi Vox creata & ſenſibilis ad aures ipſorum perveniebat; quare non foret in eo gradus Moſis æqualis gradui ipſorum? Quia intellectus Vocis auditui ejus contradiſtinguitur: intelligentia enim appropriatur intellectui, auditus autem ſenſui* externo. *Quare ergo non omnes illi in hoc forent æqualis?* —— *Quapropter dico* Maimonidem quidem *magnum illum Doctorem ſtatuere, apprehenſionem Moſis Doctoris noſtri in hoc fuiſſe propheticam; Iſraelitarum autem ſenſibilem: & quod ideo, quia, juxta ipſius* quidem *ſententiam, quum ipſi verba non intellexerint, opus non habuerint pluribus Vocibus; ſed una ſola Voce, ad demonſtrationem & ſignum, quod loqui ſoleat Deus cum homine, hoc in vivis manente. Nos vero Eccleſia Legi addicta, regia incedemus via; quod omnes audiverint æqualiter Vocem illam divinam ſenſibilem, ad ipſorum aures delatam: & quod plures fuerint Voces pro natura Præceptorum. Quamvis una alteri fuerit contigua, abſque interruptione.* Idem inculcat Quæſt. XIII. f. 167. c. 1. fin. & init. c. 2. f. 171. c. 3. l. 55. ſqq. Ibi rejicit varia illa diſcrimina, a *Raſchio*, & Allegoricis excogitata, verbis: המחיצות האלה לא היו בשעה שנתנו עשרת
הדברות כי אן לא היו שם מחיצות ולא ושגות מתחלפות
ומדרגות שונות לפי שכלם השיגו בחוש השמע שלהם
כמו שיתבאר קול יהוה מדבר מתוך האש עשרת הדברות
בקול מוחש מגיע לאזניהם ושוים היו בשמיעת
אותו קול אהרן קדוש יהוה לקמוז שבכל מחנה ישראל׃
i. e. *parietes illi diſcriminantes non fuerunt hora iſta, qua Decalogus*

ſonam Principalis, ut ejus nomine loqui auſit; etiam ii k) concedunt, qui alioquin non abnuere videntur, *Decalogum* per *Angelos* fuiſſe promulgatum. Quæ autem de organis corporeis, *Voci* formandæ adeo neceſſariis, ut

tradebatur. Tunc enim nulla ibi erant diſcrimina: nec apprebenſiones diverſæ, aut gradus diſtincti. Quia omnes aſſequebantur, quisque externo auditus ſui ſenſu, prout explicatur Deut. IV, 33. *Vox Domini de medio eloquens igne Decalogum, voce ſenſibili ipſorum aures tangente. Et æquales erant in perceptione Vocis iſtius, Aaron Sanctus Domini, ac minimus totius Iſraelitarum exercitus.* Hic provocat ad aſſenſum ipſorummet Talmudiſtarum, dicentium, quod in Statione illa omnes Iſraelitæ plus viderint, quam ipſe Ezechiel filius Buſi Sacerdos, in viſione currus &c. Etiam R. JOSEPH ALBO in *Ikkarim* Serm. III. c. 11. eo inclinat, ut Iſraelitas in ſtatione iſta Moſi, quoad perceptionem ſermonis divini, faciat æquales: quamvis ob ejus unice excellentiam, ad eam evecti fuerint dignitatem. Prolixiora ſunt verba ejus f. 73. b. & 74. a. quam ut huc transferantur. De eminentia veræ *FILIÆ VOCIS* Chriſtianorum plurimi loquuntur. conf. JOH. LIGHTFOOT Hor. Hebr. ad Matth. III, 17.

k) *Celeber.* JOH. CLERICVS Comment. ad Exod. XX, 1. cum diſerte dicat: *nobis tamen non probatur eorum ſententia, ſi qui ſint, qui nomen Jehovæ, proprie loquendo, aliis quam Deo tribui volunt. Is enim vocari Jehova dici poſſet, qui ex perſona ſua agens, non legati Dei munus ſuſtinens, ſeſe ita vocitaret; quod nusquam ſit.* Quæ autem de ſententia omnibus antiquitus Judæis, circa Apoſtolorum tempora viventibus, communi, qua *Decalogus miniſterio Angelorum promulgatus* putatur, e dictis quibusdam N. T. evincere voluit; ea omnia ex locis non ſufficienter examinatis emanarunt. Quamvis Vir eruditiſſimus crediderit, *aut id ſatis teſtimoniorum, aut ſe, ut ajebat ille, neſcire, quid ſit ſatis.* Quod non omnia dicta ab ipſo allata ejusdem ſint tenoris; poſt alia, ex eo quoque conſtat, quod quædam (ſc. Gal. III, 19. Ebr. II, 2) *de pluribus* loquantur Angelis, ibi occupatis; Act. VII, 38. autem *de unico.* Enallage numeri, conciliatio eſt coacta. Nec minus coacta eſt ellipſis: ſi ad imitationem exemplorum a *Grotio* ad Exod. XX, 1. adductorum, dicere velis, Act. VII, 53. intelligi *Angelum Angelorum*, h. e. iſtorum Principem, ſeu *Archangelum*, *Chriſtum* nimirum. Quum tam Syrus quam Arabs ſingularem hic exprimant: ad cujus exemplum deinceps facile componeretur Gal. III, 19. Dubium enim, an non *Legatus Legatorum*, minimum potius Legatorum exprimat, quam maximum: quia in formali ſuo aliquid

ut absque illis nulla poſſet exiſtere, a Judæis pariter atque Chriſtianis moventur; ſoli Creaturarum naturæ accommodata ſunt: quam Creator infi-

infert, ſi non ſervile, certe ſuperiorem agnoſcentis. Ut autem *διὰ* Ebr. II, 2. cum optimo meo B. CALOVIO, per *inter* reddas; impedit eadem vox v. 3. repedita in ſenſu *per*, reſpondente Ebræorum על ידי. Nec opus eſt, ut in eo hypotheſi noſtræ accommodando, multum deſudemus. Cum *nihil in ſerie orationis appareat, ob quod Decalogi promulgationem reſpicias.* Quin potius diverſa reſpicit Dei mandata, hinc inde per Angelos hominibus denunciata: nominetenus Manoæ, ejusque uxori, Jud. XIII, 5. 14. de filio unquam radendo, ſuppeditata; item Loto, ejusque familiæ, ut ne reſpiciant retrorſum, Gen. XIX, 17. impoſita. Utrinque enim iſtorum transgreſſio *juſtam invenit mercedis retributionem.* Simſon raſus, viſum cum vita perdidit, Jud. XVI. v. 17. it. v. 19. ſqq. Loti uxor retroſpiciens, in ſalis vel bituminis converſa fuit ſtatuam, Gen. XIX, 26. Nec cauſa ſatis prægnans urget, ut Act. VII, 53. per *Legem* præciſe *Decalogum* intelligas. Et, ſi eum conceperis; vocula *εἰς* pro *ἐν* ſumta, *διαταγὴ* perinde ac *διακονία* Ebr. I, 14. *diſpoſitionem* notare poterit, vel *præparationem* ad inſigne aliquod opus *miniſtris debitam:* qualis buccinarum clangor, concuſſio montis, fumigans ignis, aliaque prodigia Exod. XIX, 16. 18. enarrata. Si vero primam voculæ *εἰς* notationem retinueris *εἰς διαταγὰς ἀγγέλων*, *in ordinationes Angelorum*, vertere licebit, *quaſi Angelos ordinare & informare* debeat; non Vos. *Nam non ſervaſtis.* Ut autem Gal. III, 19. ad *Decalogum* referas, plures urgent circumſtantiæ. *Διατάσσεσθαι* tamen, ut ſupra de *διαταγὴ* monitum, meram *præparationem* ad legislationem, ab Angelis factam innuit; in procellis, tonitrubus fulminisbusque, atque aliis, modo memoratis, excitandis. Etiam apud profanos, juſtam *militum inſtructionem*, ac *ordinationem* indicat, per inferiores tribunos ordinarie fieri ſolitam. Nemo enim dixerit, Angelos poteſtatem ſibi arrogaſſe, *edicta ſanciendi:* nedum ut ſe ipſos propoſuerint adorandos! Legislatorem dicuntur comitati, tanquam ſatellites Deut. XXXIII, 2. Pſal. LXVIII, 18. Quibus huic officio relictis, nil obſtabit, quo minus deinceps per *Mediatorem* Gal. III, 19. *Chriſtum* intellexeris *Angelum increatum:* qui cum Moſe locutus dicitur, non tantum cum ſolus rubum videret ardentem Act. VII, 30. ſqq. coll. Exod. III, 2. ſqq. ſed etiam cum inter ſuos exiſteret, in Eccleſia ad montis radices, ad Decalogum ſuſcipiendum, conſtituta, Act. l. c. v. 38. coll. Exod. XIX, 9. 19. Memoratu quippe dignum eſt, quod, ex *Cabbaliſtarum* ſententia, obſer-

Digitized by Google

nitis modis ſuperat. Quod ille πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως olim Patribus lo-
ca-

vat RABBENV BECHAI ad Exod. XX, 1. f. 88. c. 3. l. 50. ſqq. שכתוב כי ביה יהוה יבאר כי השם המיוחד שהוא צור עלמים ביה ובו ידבר ואומר אנכי יהוה אלהיך והוא בקרבו שנאמר כי שמי בקרבו וזהו סוד הכתוב אני יהוה בקרב הארץ׃ i. e. *iſtum Scripturæ locum* Jeſ. XXVI, 4. *certe IN JAH JEHOVA, intelligendum eſſe, quod Jehova, qui eſt rupes Seculorum, ſit in Jah*, (conf. Col. II, 9.), & *per eum loquatur, ac dicat* Exod. XX, 2. *ego ſum Jehova Deus tuus. Eſt enim in medio ejus, ſicut dicitur* Exod. XXIII, 21. *quia nomen meum in medio ejus. Et hoc eſt arcanum dicti iſtius* Exod. VIII, 18. *ego Jehova in medio terræ.* Alibi verba Jeſaiæ citata reddunt, *per Jah* ceu architectum, *Jehova formavit mundos* Jeruſ. Cod. *CHAGIGA* ad cap. II. θ. 1. f. 77. c. 3. l. 44. ſqq. Bab. Cod. *MENACH* f. 29. b. l. 27. ſqq. Etiam alii Judæorum Angelum iſtum, quem *METATOREM* vocant, cum Moſe locutum contendunt. Quorum ſententiam affert *R. JOSEPH ALBO* l. c. Serm. II. c. 28. f. 54 b. circ. fin. ומה שתמהו על ואל משה אמר עלה אל יהוה עלה אלי מיבעי ליה ולא תמהו על אליהו ועמדת בהר לפני יהוה לפני מיבעי ליה כי באליהו לא היה זר אצלם שיהיה המדבר עמו אמצעי אבל במשה אחר מתן תורה שהשיג למעלת פנים בפנים תמהו על זה איך יאמר עלה אל יהוה שיראה שהיה מדבר עמו אמצעי זולת השם: והשיבו כי האמצעי ההוא היה מטטרון ששמו כשם רבו והוא שר הפנים: אבל לא היה אמצעי אחר כמו לשאר הנביאים שהיו נדברים על ידי מלאכים ואמצעיים אחרים׃ i. e. *Cæterum quod admirantur* (in Cod. *Sanhedr.* c. IV. f. 38. b. l. 35. ſqq.) *verba* Exod. XXIV, 1. *& ad Moſen dixit, aſcende ad Dominum; aſcende AD ME debebat dici: non autem admirantur de Elia*, cui dicebatur 1. Reg. XIX, 11. *egredere, ut ſtes in monte hoc ante Dominum; ANTE ME fuiſſet dicendum.* Factum eſt, *quia de Elia nihil novi id erat penes illos, ut loquatur cum ipſo* aliquis *intermedius. Verum de Moſe*, & quidem *poſt promulgationem Legis, qua ad eminentiam colloquii de facie ad faciem* inſtituendi, *evectus fuerat, merito in admirationem abripiuntur, propter id, quod dicatur* l. c. *aſcende ad DOMINVM. Quia videtur, fuiſſe aliquis præter Dominum, qui locutus ſit cum eo* ceu *Mediator. Reſpondent autem, quod Mediator iſte fuerit METATRON, cujus nomen ſit, ſicut nomen Heri ſui: qui eſt Princeps facierum. Non autem alius fuit internuntius, quemadmodum apud reliquos Prophe-

cutus ſit l) & quibusdam etiam *de facie ad faciem*, ſine interveniente mediatore, prouti amici ſe mutuo compellant m); ſacra teſtatur utriusque fœderis pagina. Cujus verba in dubium vocare velle, hominis eſt impii, & prorſus profani. Quomodo autem *Vocem* in colloquio uſurpatam formarit? an per organa quædam ex aëre, aut aliunde præparata, an absque iisdem? an formaliter ad inſtar hominis? an efficienter vel eminenter? ut loqui amant; alii inquirant, qui magis ineptis his delectantur ſubtilitatibus. Habeantur Judæi, plurimorum judicio, ſtupidi: in eo tamen ad pietatem ſapere videntur, quod de veritate *locutionis divinæ*, per ſenſus externos in Decalogi promulgatione convicti, non patiantur, per ratiocinationem aut ſpeculationem intellectualem a fide ſe dejici, facto cuidam præſtanda, ſuis cognito ſenſibus. Quamvis modum ignorare ſe fateantur, quo Deus ſermonem formavit articulatum n). Stupidiores potius ſunt, qui ſibi imaginantur, Deo opus eſſe iisdem prorſus organis, & requiſitis ad formandam vocem, quibus nobis o) Quanto ſatius addo & ſanius, iſti ſapiunt Judæorum, qui cum Creatione, aliisque rebus miraculoſe productis, comparant; in quibus Deus non opus habuerit cauſis ſecundis, aut inſtrumentis ordinariis. Huc *Phi-*

tas: qui compellati fuerunt per Angelos, ac internuncios alios. In SOHAR Part. II. f. 52. c. 1. l. 39. allocutio hæc, Moſi facta, tribuitur לשכינה ſ. *Majeſtati Dei conſpicuæ.* Unde ſequitur, *Schechinam* & *Mediatorem* unum fore. Quod ingenue fatetur *Jalkut Rubeni* f. 24. c. 3. l. 30. In memorato ſupr. Talmudis loco, dicitur *Hæreticus quidam* ההוא מינא dubium id moviſſe *Rab. Ieditho:* quo nomine ordinarie Chriſtianos indigitant. Unde conſtat, jam iſta ætate hos ſtatuiſſe, CHRISTVM cum Moſe FVISSE locutum, & IN PROMVLGATIONE DECALOGI OCCVPATVM. l) Hebr I, 1. m) Moſi ſc. juxta Num. XII, 8. Exod. XXXIII. v. 11. & Iſraelitis, Legem ſuſcipientibus, Deut. V, 4. 21-22. 24. c. IV. v. 33. 36. Exod. XX, 15. 16. 19. conf. dicta ad §. 28. lit. (b) p. 372. & 373. & ad principium hujus §. lit. (i) pag. 378. n) Hoc nomine laudat eosdem COSRÆVS l. c. Part. I. §. 88. & 89. f. 41. a. l. 3. ſqq. Edit. Venet. cum Muſcato הדין עלינו שלא נדחה מה שקבלנו מן המעמד ההוא ונאמר שאין אנחנו יודעים איך נגשם הענין עד שׁשב דבור וקרע אזננו וכו i. e. *de jure nobis incumbit, ut ne quicquam repellamus de eo, quod in Statione illa accepimus. Quin potius dicamus, nos ignorare, quomodo incorporata fuerit res illa, donec ſermo fieret, noſtrasque feriret aures* &c. o) Quibus verbis *Abulenſi* reliquisque otioſis Scholaſticis recte reſpondet *Frid. Spanheim,* Theologus optime olim de

Digitized by Google

Philo p) inclinat; huc *R. Juda Levita* q), huc *R. Moſe bar Nachman* r), huc

Eccleſia reformata meritus, Dub. Evangel. XLIX. p. 184. p) Et ipſe *Judæus*, lib. de *Decalogo* p. 748. circ. fin. οὐχ ὡς ἄνθρωπος ὁ Θεὸς, στόματος καὶ γλώττης καὶ ἀρτηριῶν δεόμενος. ἀλλ' ἐμοὶ δοκεῖ τότε κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἱεροπρεπέστατόν τι θαυματουργῆσαι, κελεύσας ἦχον ἀόρατον ἐν ἀέρι δημιουργηθῆναι, πάντων ὀργάνων θαυμασιώτερον ἁρμονίαις τελείαις ἡρμοσμένων, οὐκ ἄψυχον, ἀλλ' οὐδ' ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς τρόπον ζώου συνεστηκότος, ἀλλὰ ψυχὴν λογικὴν ἀνάπλεον σαφηνείας καὶ τρανότητος, ἣ τὸν ἀέρα σχηματίσασα καὶ ἐπιτείνασα, καὶ πρὸς πῦρ φλογειδὲς μεταβαλοῦσα, καθάπερ πνεῦμα διὰ σάλπιγγος φωνὴν τοσαύτην ἔναρθρον ἐξήχησεν, ὡς τοῖς ἔγγιστα τοὺς πορρωτάτω κατ' ἴσον ἀκροᾶσθαι δοκεῖν. Quæ *Gelenius* ita transtulit: *Non more hominum Deus opus habet ore, lingua, & arteriis: ſed opinor, eum illo tempore ſacrum quoddam edidiſſe miraculum, juſſiſſeque, vocem inviſibilem prodire ex aëre, quovis inſtrumento abſolutiorem ſonantioremque; non inanimem, nec tamen profectam ex corpore animato, qualis eſt animalium. Sed animam rationalem diſerte ſonoram: quæ pulſato aëre formatoque in flammæ ſpeciem, ſpiritu quodam inſtar tubæ articulate ab omnibus exaudiretur, vel prope vel longius diſtantibus.* q) in *COSRI* Part. I. §. 89. f. 41. a. b. נאמר כי הוא יתברך ברא את הלוחות וכתב אותם כתב חרות כאשר ברא את השמים במאמרו בלבד — ונחרת בהם הכתב בעשרת הדברים כאשר נאמר כי קרע את הים ושמהו לחומות עומדות מימין העם ומשמאלם — וכן הקריעה והבנין והתקון מיוחס אליו ית' לא נצטרך בו אל כלי ולא אל סבות אמצעיות — כי המים עמדו במאמרו ונצטיירו בחפצו: וכן יצטייר האויר המגיע אל אוזן הנביא וכו' i. e. *Dicimus, benedictum iſtum creaſſe Tabulas, & inſcripſiſſe illis ſcripturam eis exaratam, eodem modo quo cælos condidit, nudo ſuo verbo. Quibus inſculpta fuit ſcriptura Decalogi. Quomodo dicimus, quod mare ſiderit, & poſuerit illud in muros a dextera populi, atque ab iſtorum ſiniſtra. ——— Similiter fiſſionem* maris, *ædificationem* murorum ab utroque latere, & *complanationem* vitæ per illud, *Deo tributam benedicto. Non indiguit in eo inſtrumento, nec cauſis intermediis: ſed aquæ conſtiterant ad verbum ipſius, & formatæ fuerunt ad ipſius voluntatem. Eodem modo formari poterit aër, ad Prophetæ aures pertingens* &c. r) Cui *Abrab.* Quæſt. XIV. in Exod. XIX. f. 167. c. 2. l. 36 37. adſcribit *auditum, ex ore Fortitudinis,* populum conceſſum, מפי הגבורה בקול נברא *vocis creatæ:* quamvis

huc *Iſaac Abrabbanel* s), multique alii; de Dei potentia circa *Vocem* producendam, ne quicquam dubitantes t) Ut autor Pſalmi XCIV. v. 9. recte inferebat, *an aurem plantans, non audiret? numquid formans oculum, non videret?* Ita & hic inferri liceat, an is, *qui unicuique facultatem dedit loquendi, os ponens homini, & conſtituens mutum,* juxta Exod. IV. v. 11. ipſe vocem formare nequeat? ne quidem efficienter, &, ſi ita viſum, per organa ſeparata & externa? Si enim hæc eligere placuerit; quid ni aër, omniaque corpora ab ipſo producta, ad voluntatem ejus in momento ita concurrerent, ut talem edant vocem, qualem aliis velit audiendam? Etiam Angeli his opus haberent ſubſidiis; qui & ipſi Spiritus ſunt. Nihil ergo lucraretur Deus, ſi eorum uti vellet miniſterio: qui ad ea ipſa confugerent inſtrumenta, quæ Deus, ſine ipſorum ope, adhibere poterat. De loco Johannis dicetur inferius. Quando autem *Deus diffamatur, nihil facere poſſe cum ſucceſſione:* mirum in modum id Ejus derogat omnipotentiæ, providentiæ, ac eſſentiæ ipſi ſempiternæ. Ipſa Creatio opus eſt, ſoli Deo proprium u), quæ non uno peracta

---

terminum *creatæ* in loco, ad quem provocat, ſc. Exod. XIX, 21. non invenerim. s) Aliquoties hic ita loquitur. v. g. Quæſt. modo citata, l. 22. אם שמעו אותם בקול מוחש כברא לשעתו על דרך נסו i. e. *num audiverint eandem voce ſenſibili, creata ad momentum per viam miraculoſam?* Quod deinceps pluribus affirmat. Ad Exod. XX. v. 1. f. 171. c. 3. l. 28. vocat קול עצום מאד נברא לשעתו בחלק האויר מגיע לאזניהם i. e. *vocem grandem admodum, isto creatam tempore, per particulas aëreas, quæ ad aures ipſorum pervenerit* Ibid. col. 4. l. 8. rurſus *vocem creatam & ſenſibilem* dicit: & l. 18. הקול האלהי מוחש מגיע לאזניהם i. e. *vocem divinam ſenſibilem ipſorum ferientem aures.* Verba integra citata ſunt ad principium hujus §. lit. (q) p. 108. t) In *COSRI* verbis ad lit. (u) hujus §. pag. 383. citt. ſubjungitur לא יחסר לו יכולת i. e. *non deeſt Deo Potentia.* u) Jeſ. XLIV. v. 4. *Ego Jehova facio cuncta: extendo cœlos ſolus, & expando terram hanc: quis mecum eſt?* conf. *BERESCH RABB.* Sect. I. f. 3. c. 2. circ. fin. it. Sect. III. f. 6. c. 1. l. 21. ſqq. Etiam Job. IX. v. 8. *ſolus* Deus *cœlos extendere* dicitur. Cui hoc paſſim attribuitur opus, Jeſ. XLIV, 6. 7. Pſ. CXXI, 2. CXXIV, 8. CXXXIV, 3. Act. IV. v. 2. 4. In quo nulla uſus fuit cauſa inſtrumentali, ſeu media; *ſed IPSE dixit & facta ſunt: IPSE mandavit, & extitit.* Pſ. XXXIII. v. 9. IRENÆVS lib. II. c. 2. p. m. 117. a. *Nullius*, inquit, *indigens omnium Deus: verbo condidit omnia & fecit: neque Angelis indigens adjutoribus*

Digitized by Google

cta fuiſſe die, dicenda eſt; ſed per ſex ſibi ſuccedentes: niſi omnem Scripturæ autoritatem in dubium vocare auſis. Sigillatim nec *Terra* in momento fuit exornata x); ſed per diverſos ſibi ſuccedentes dies y): &, quæ eam ornabat *herba*, primum דשא *tenera* fuiſſe dicitur, antequam eodem licet die, ad adultam perveniret maturitatem, ſeminis capacem, qua עשב מזריע זרע vocari poſſet z). Nec *aquæ* totam prius terram ambientes, in momento ad locum unum fuerunt collectæ; ſed ſucceſſive a): nullus tamen tunc ventus extitit, quo, ceu cauſa ſecunda, Deus uſus dicatur; ut ad terras poſt diluvium exſiccandas b). Conſervatio & Gubernatio hujus Univerſi, quamvis *B.* noſtri *Weigelii* ſententiam, de *creatione in momenta rediviva* c), non amplectaris, certe continua eſt, & ſucceſſiva d): atque ipſa *Filii generatio*, ac *Spiritus ſancti ſpiratio* quæ per ἐνέργειαν ἀΐδιον, ab æterno fieri dicuntur e), vix

---

ad ea, quæ fiunt; neque virtute aliqua valde inferiori ab illo. Et quibusdam interjectis: *Proprium hoc eſt Dei Supereminentiæ, non indigere aliis organis ad conditionem eorum, quæ fiunt: & idoneus eſt & ſufficiens ad formationem omnium proprium ejus Verbum.* x) dicitur enim תהו ובהו Gen. I, 2. LXX. *ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος.* y) Tertium videlicet Gen. I, 11. 12. quintum l. c. v. 20. 21. atque ſextum l. c. v. 24. 25. z) Gen. I, 11. 12. a) Gen. I, 9. b) Gen. VIII, 1. c) hinc inde in Opusculis ſuis, ac quotidiano colloquio, inculcatam. d) Chriſto teſte, qui, *Pater*, inquit, *cœleſtis ἕως ἄρτι operatur*, Joh. V, 17. & væ miſeris mortalibus, ſi ad momentum ab operatione ceſſaret. PHILO Legis allegoriarum lib. I. circa princ. p. m. 41. *παύεται οὐδέποτε ποιῶν ὁ Θεὸς, ἀλλ' ὥσπερ ἴδιον τὸ καίειν πυρὸς, καὶ χιόνος τὸ ψύχειν, οὕτω καὶ Θεοῦ τὸ ποιεῖν. καὶ πολύ γε μᾶλλον, ὅσῳ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἀρχὴ τοῦ δρᾷν ἐστιν. Nunquam Deus operari deſinit; ſed ſicut proprium ignis eſt, urere, & nivis refrigare; ita Dei quoque operari. Idque multo magis, eo quod ipſe aliis etiam rebus omnibus operandi autor eſt.* e) Pſ. II, 7. אני היום ילדתיך notanter cum Articulo: qui in infinitis Scripturæ locis *diſtributive* ſumitur, ad *Univerſalitatem* inferendam, juxta Interpret. § 49. VI. cujus intuitu verteres, *ego QVOLIBET DIE te genui*, ut Pſ. XCV. v. 7. היום *QVOLIBET DIE*, i. e. *quotiescunque audiveritis vocem ejus, ne obduretis cor veſtrum.* Jud. XI, 27. Dominus judicans היום *quolibet die*, i. e. *quotidie:* quo ſenſu & יומם ſumi Jeſ. XXI, 8. non tantum תמיד adjectum indicat; ſed & oppoſitum הלילות, quod vocem כל additam habet. Ut enim hoc *noctes quascunque* denotat; ita illud, vi

vix concipi poſſunt; niſi talem, ſi non ſucceſſionem, certe *continuationem* vel *durationem*, ex qua ipſa æternitas conſtat, conceperis.

§. 30. Firmum itaque ac inconcuſſum manet, Vocem illam cœlitus delapſam, ab ipſo Deo ſupremo *immediate* fuiſſe formatam, *ſine* aliquo *in-*

oppoſitorum, *dies quoscunque.* Conf. etiam Gen. XXII. 14. cap. XXXI. v. 48. non tamen neglecto Jeſ. XLIII. v. 13. Iſto certe modo expetita omnibus *æternitatis* ſignificatio, quam multi magno molimine non potuerunt eruere, ſua ſponte ſe aperit. Ex eadem voce היום Deut. IV, 4. extante, aliter *æternitatem* eruit PHILO de *Profugis* p. m. 458. in fin. inquiens, σήμερον ἐστὶν ὁ ἀπέραντος καὶ ἀδιεξίτητος αἰών. μηνῶν γὰρ καὶ ἐνιαυτῶν καὶ συνόλως χρόνων περίοδοι, δόγματα ἀνθρώπων εἰσὶν ἀριθμὸν ἐκτετιμηκότων· τὸ δὲ ἀψευδὲς ὄνομα αἰῶνος, ἡ σήμερον. i. e. *HODIE eſt infinitum & impervium ævum. Menſium enim, annorum, & in univerſum temporum circuitus, dogmata ſunt hominum magnifacientium numeros: verum autem nomen ævi eſt HODIE.* Quæ, quia ab hoſte Chriſtiani nominis proveniunt, in quantum nobis proſunt, admitti poterunt; multis tamen impedita ſunt ambagibus, quibus prior ſententia non indiget. *AVGVSTINVS* iisdem uſus ambagibus ad Pſalm. II. *in æternitate* ait, *nec Præteritum quicquam eſt, quaſi eſſe deſierit; nec futurum, quaſi nondum ſit: ſed Præſens tantum. Quia quicquid æternum eſt, ſemper eſt.* Exinde infert Ep. 174. Tom. II. Op. p. 505. circa fin. & p. 506. *ſemper gignit Pater, & ſemper naſcitur Filius.* Conf. etiam Epiſt. 178. pag. 511. A. *Theodorus ABVCARAS* contra Saracenum *æternam* Filii cum Patre coexiſtentiam probaturus, Opuſculo XXVI. quod eſt 420. ſqq. Tom. I. Biblioth. vet. Patrum Græcorum, id inprimis urget, ἀεὶ γεννᾶσθαι τὸν υἱὸν, τοῦτ᾽ ἔστιν, ἀεὶ ἐκ τοῦ πατρὸς ἔχειν τὸ εἶναι· καὶ ὁ πατὴρ ἄρα ἀεὶ γεννᾷ, ἤγουν, ἀεὶ αἴτιός ἐστι τοῦ υἱοῦ. i. e. *ſemper generari filium, h. e. ſemper habere ex Patre eſſentiam. Pater itaque ſemper generat, id eſt, ſemper eſt principium filii.* In præcedentibus dixerat: ἐπεὶ τὸ γεννᾶσθαι τὸν υἱὸν οὐκ ἄλλο σημαίνει ἢ τὸ ἔχειν τὴν ὕπαρξιν ἐκ τοῦ πατρός· ἀεὶ πατρόθεν ἔχει τὴν ὕπαρξιν, ἀεὶ ἄρα γεννᾶται. i. e. *Quoniam generari Filium, nil aliud ſignificat, quam habere eſſentiam ex Patre; ſemper autem habet eſſentiam ex Patre: ſemper igitur generatur.* Conf. *Cyrillus Alex.* tom. V. Op. Theſauri Aſſert. V. p. 35. 36. item lib. VI. p. 47. Edit. Pariſ. 1638. *Baſil. M.* tom. II. Op. adv. Eunom. lib. II. p. 54. Contra æternam hanc Filii generationem jam olim inſurrexerunt hoſtes divinitatis Chriſti, cavil-

Digitized by Google

terveniente Angelo. Quis autem tenor *Vocis* iſtius fuerit, diverſimode narrant

lantes, aut *imperfectam fore generationem*; & hoc ipſum, quod producitur, nondum eſſe abſolutum, ſi pater generat, & Filius generatur: aut *deſiiſſe Patrem generare*, ſi jam genuit, & Filius genitus eſt. Præteriiſſe enim τὸ τὸν πατέρα γεννᾷν, τὸν υἱὸν γεννᾶσθαι, h. e. illud *generare Patrem*, & *generari Filium*: præterita ſiquidem accepiſſe finem. Unde ceſſatio Patris a generando, exiſtentiæ Filii ſit principium, nec ipſum fore æternum. Quibus pridem ſatisfecerunt *Cyrillus Alex.*, *Baſilius M*, ac *Abucaras* ll. cc. Utramque illationem unica voce reprimeres; ſi, quod Talmudicis uſitatiſſimum eſt, dicere liceret, *ne legas* ילדתיך· *ſed*, iisdem prorſus literis ſervatis ילדתיך pro ילדתיך, forma ex participio ac Præterito mixta, juxta *Inſtitut.* §. 42. Obſ. 3. quæ in verbi hujus ſecunda fœminina, Maſora obſervante, ter ita legitur, ſcil. Gen. XVI, 11. Jud. XIII, 5. & 7. ſecus ac v. 3. Poterat enim Chriſto addictus ſuſpicari. Punctores forte receptam olim lectionem per cholem, in odium Chriſtianorum rigide id urgentium, in (:) mutaſſe; ad nervum argumenti non nihil incidendum. Cum alioquin ילדתיך היום utriusque Temporis ſignificatione ſimul obſervata, ad ductum *Interpr.* §. 64. nervoſe admodum reddi debuerit, *quolibet die te genero*; ita ut ſingulis momentis, vel ſemper *te genuerim*, tuque perfecte ſis genitus. Quæ, quamvis ſpecioſa ſint; præſtat tamen, (ne vel infirmior, in doctrina de Punctorum Origine non ſufficienter confirmatus, offendatur; vel integritati ac certitudini Scripturæ aliquid decedat,) retentis punctis, cum *B.* noſtro *Luthero*, alteri dubiorum obicem ponere voce היום, (ſive *quolibet die*, h. e. *quotidie* eam reddideris, ſive *hodie*; cum eodem recidat,) ad *præſens* vel *perpetuitatem* denotandam: ne dicant, *præteriiſſe* generationem. Alteri autem per Verbum Præteriti Temporis, *genui*; ne eandem dixerint *imperfectam*. Ita enim beatus Vir tom. IV. Op. Jen. latin. f. 750. a. med. ſcriptum reliquit: *Auguſtini diſputatio non diſplicet, ubi comparat verbum præteriti temporis cum adverbio præſentis temporis: & dicit, coram Deo* neque *præteritum*, neque *futurum eſſe; ſed extra tempus, ut in æternitate omnia eſſe præſentia. Et tamen tempore Præterito voluit Spiritus S. uti ad* notandam PERFECTIONEM NATIVITATIS. *Alioquin ſi, ut res eſt, loqui volumus, HODIE, QVOTIDIE, & SEMPER NASCITVR, & NATVS EST Filius Dei. Nam æternitas neque Præteritum, neque Futurum habet. Ad hunc modum accipienda particula HODIE eſt pro tempore, ſcil. Dei, non noſtro. Non enim nobiscum loquitur Deus; ſed cum illo, qui eſt extra tempus apud Deum. Nos*

rant Evangeliſtæ f), pro varietate objecti, ad quod dirigebatur. Cum primum Chriſtum jam baptizatum & ex aqua aſcendentem, eo ipſo momento, Pater cœlitus alloqueretur verbis apud Marcum g), & Lucam h) extantibus: *Tu es ille filius meus dilectus, in te bene complacui*, vel (*in te me oblecto*): populus autem anceps hæreret, quem ita fuiſſet allocutus; baptizantem, an baptizatum? ſubito Spiritus S. in forma columbæ viſibili, in Chriſtum deſcendebat; &, quum in conſpectu omnis turbæ, per utramque fluminis ripam diſperſæ, ac cum ſtupore intuentis, cogituræ, quid hæc res inſolita ſibi vellet, Spiritus ille S. ſuper Chriſtum aliquamdiu maneret i); Pater hanc etiam turbam alloquitur, de modo promulgatis eam confirmaturus. Haud ſecus ac ſi diceret, ne dubitetis de verbis modo cœlitus enunciatis! nec putetis, ad Johannem eadem fuiſſe directa! *Hic* enim *ipſe*, ſuper quem, Spiritum meum deſcendiſſe, vidiſtis, eique immanentem, revera *eſt filius meus dilectus*, *in quo me* ſemper *oblectavi:* prout Matthæus k) exprimit. Eodem prorſus modo, quo olim circa Moſis confirmationem eveniebat. Ut enim Deus tum temporis prius Moſen in conſpectu adſtantis alloquebatur multitudinis l); & deinceps demum turbam univerſam m) ita & hic prius Baptiſmo initiatum, quem audituri in poſterum erant reliqui, alloquitur n); & deinceps demum adſtantium multitudinem o): cui initiatum commendabat, ad fidem ipſi habendam, quoties deinceps ſuam ipſis declaraturus eſſet voluntatem.

habemus iſta temporum diſcrimina, ut aliud ſit hodie, aliud heri, aliud cras. Hanc differentiam neſcit æternitas: ubi nullum eſt tempus, neque præteritum, nec futurum HODIE &c. Sed de hoc Pſalmi loco forte alibi ex inſtituto. f) Vid. ſupr. ad §. 10. p. 315. g) cap. I, 11. Quæ enim hic conſpicitur vox ἐν ᾧ, in quibusdam ſaltem Codicibus, recte judicatur a *Grotio*, cui pollicem premit JOH. MILLIVS Prolegom. §. 1196. a Matthæo huc translata; vel etiam ex Jeſ. XLII. v. 1. a Sciolo quodam, orationis ſeriem non ſatis obſervante. Cum non tantum Lucas, Marci in plurimis imitator, ἐν σοὶ, convenienter contextui, habeat: ſed & *Syrus* ܐܬܪܥܝܬ ܒܟ ac *Vulgata in TE complacui*, nec non *Perſ. Goth. Armen. Copt. Æthiop.* &, quod maximum, multi *Codices MSti:* e quibus numerat laudatus MILLIVS *Steph.* γ. δ. η. *Cant.* L. *Vel. Colb.* 2. 4 *Hunt.* 2. *Bodl.* 4. 5. h) c. III, 22. i) Joh. I, 32. 33. k) cap. III, 17. conf. ſuperius dicta ad §. 22. lit. (e), p. 346. ſqq. l) Exod. XIX, 9. 19. ſqq. m) Exod. XX, 1, ſqq. n) juxta Marcum & Lucam ll. cc. o) juxta Mat-

§. 31. Prævidebat ſcil. Deus omniſcius, Judæos ex hoc ipſo fundamento *negati cum Deo colloquii*, non tantum præſenti ſe ſalvatori oppoſituros; prout homini iſti, cui viſum contulerat Chriſtus, contemptum ejus ſignificaturi, dicebant * *nos novimus, quod Moſi locutus ſit Deus; hunc autem non novimus, unde ſit?* Sed, ipſo in cœlum ſublato, ejusdem aſſeclis, continuo oblocuturos, poſtulaturosque, ut ſuis videant oculis, ſuisque percipiant auribus, Deum ipſum ita cum Chriſto novi fœderis Doctore colloqui, quemadmodum olim cum ſuo locutus fuerat legislatore Moſe, in conſpectu ſuorum omnium. Singulari itaque ejus providentia factum, ut Marcus atque Lucas ſupplerent, quod a Matthæo fuerat ommiſſum. Verba nimirum ad Chriſtum ipſum directa: quæ Dei Patris cum Chriſto publice habitum continent colloquium. In caſſum itaque laborat R. MOSES KOZZENSIS prolixo illo diſcurſu, quem pro explicandis verbis Exod. XIX. v. 19. avertendisque ab amplectenda Religione Chriſtiana ſuis Tribulibus, ſuæ in Præcepta affirmativa Præfationi inſertum teſtatur R. BEER p), his verbis: *Quare hac*

thæum c. III, 17. Conf. ſupr. §. 10. p. 315. * Joh. IX, 29. p) In ס׳ צדה לדרך ad Exod. XIX, 9. f. 61. c. 2. circa fin. & col. 3. init. In noſtris enim Editionibus Venet. impreſſis non apparent verba hæc. Incertum, an Judæorum malitia fuerint deleta? an vero, quod probabilius, Chriſtianorum imperitia; qui cenſuram librorum ſubierunt, & inepte crediderunt, hæc ceu Religioni noſtræ adverſa, delenda potius eſſe, quam evertenda per reſponſionem Cenſori forte ignoratam. Pontificiorum *expurgandi* pruritus ſatis notus. Verba autem Ebræa ſunt ſqq. וגם בך יאמינו לעולם ולמה הוצרך לזה והרי כבר כתוב על הים ויאמינו ביהוה ובמשה עבדו· אלא כך אמר הקב״ה למשה אני רוצה שיאמינו בך ישראל שאתה נביא על ידי אותות ומופתים שעשית אבל בתורה שאני רוצה ליתן איני רוצה שיאמינו בך על ידי שום אות או מופת אלא על ידי שישמעו באזניהם שאני מדבר עמך· ולכך עשה הקב״ה את הדבר הזה שכשיהיו ישראל בגולה אם יאמר להם גוי או ישמעאל לעזוב תורתם ולעבוד אלהים אחרים ויתן להם אות או מופת יכולין ישראל לענות לו אפילו תרבה אותות ומופתים כמשה בן עמרם לא נאמין לך בחילוף תורתינו אלא אם כן נשמע באזנינו שידבר השם עמך כמו שדיבר עם משה/ כי אפילו משה בחירו נאמן ביתו לא רצה שנאמינהו בתורה אלא על ידי מה ששמענו שדיבר עמו/ ולאחר שנתן את התורה אמר אתם ראיתם

hac nova manifeſtatione *opus fuit? cum jam antea, miraculo ad mare perpetrato, ſcriptum ſit, quod crediderint in Deum, & in Moſen ejus ſervum* q)? *Enimvero ita dicebat S. I. B. Moſi, volo* quidem, *ut credant tibi Iſraëlitæ, quod Propheta ſis, propter Signa & miracula, quæ perpetraſti. Sed quantum ad Legem, quam promulgaturus ſum, nollem, fidem tibi habeant per ullum ſignum atque miraculum; ſed per id, ut ſuis audiant auribus, quod ego loquar tecum. Et ideo S. I. B. hanc rem ita diſpoſuit; ut, ſi, Iſraëlitis in captivitate exulantibus, Gentilis* r) *vel Iſmaëlita* s) *autor fuerit, ſuam deſerere Legem, & De-*

כי מן השמים דברתי עמכם כלומר אין לכם להאמין עוד לשום אדם שיאמר שהחלפתי תורה זאת אם לא תראו שאדבר עמכם מן השמים להחליפה עכ״ל׃ Quibus ſubjungit, quod etiam *R. Moſis Nachmanidis* huc inclinet explicatio. Cujus verba, refutationi *Aben Eſræ*, ob ſententiam ſupr. ad §. 16. p. 320. ſqq. adductam, annexa, ad Exod. XIX, 9. hæc ſunt: והנכון בעיני שאמר אני בא אליך בעב הענן שתגש אתה אל הערפל בעבור ישמע העם דברי ויהיו הם עצמם נביאים בדברי לא שיאמינו מפי אחרים כמו שנ׳ באמור יהוה אלי הקהל לי את העם ואשמיעם את דברי למען ילמדון ליראה אותי כל הימים וגם בך יאמינו לנצח בכל הדורות׃ ואם יקום בקרבכם נביא או הולם הלום כנגד דבריך יכחישוהו מיד שכבר ראו בעיניהם ושמעו באזניהם שהגעת למעלה העליונה בנבואה וכו׳ : i. e. *meo autem judio rectum eſt, quod dixerit* Exod. XIX 9. *ego veniam ad te in denſitate nubis, ut proprius accedas tu ad ipſam caliginem denſiſſimam; quo audiat populus hic verba mea, hic verba mea, & ipſi fiant Prophetæ, dum loquor ego: nec in fide ſua ab ore pendeant aliorum. Sicut dictum eſt* Deut. IV, 10. *dum loquebatur Dominus mihi, congrega mihi populum hunc, ut audire faciam eos verba mea; quo diſcant me timere omnibus diebus, & etiam in te credant* (Exod. XIX. v. 9. *in æternum, in quibuscunque generationibus. Et, ſi ſurrexerit in medio veſtro Propheta, aut ſomniator* (Deut. XIII, 1,) *adverſus verba tua; mendacii eum ilico arguant: utpote qui dudum ſuis viderint oculis, ſuisque audiverint auribus, quod ad ſupremum in Prophetia gradum perveneris.* Tecte hic agit, nec tam aperte Chriſtianos impugnat, ut autor *libri Præceptorum magni.* Cum quo conf. ſupr. ad Præfat. p. 3. 4. adducta q) Exod. XIV, 31. r) Quo nomine ut plurimum pungunt Chriſtianos: ut alibi, de *Sacris Judæorum* bis quotidie obeundis, §. 20. ſqq. fuſius docui. s) Turcas indigitant, ex Iſmaële ortos.

Digitized by Google

Deos colere alienos, ſuamque hanc perſuaſionem ſigno ac miraculo edito confirmarit, reſpondere illi poſſint: quantumvis, Moſis inſtar filii Amram, plura edideris ſigna ac miracula; non tamen *fidem adhibebimus tibi in mutatione Legum noſtrarum, niſi noſtris audiverimus auribus, quod Deus ipſe tecum loquatur, quemadmodum locutus fuit cum Moſe. Quoniam etiam Moſi dilecto ſuo* t) *& fideli domus ſuæ* u) *noluit, fidem habeamus, quoad Legem; niſi propter id, quod audiverimus, Deum cum ipſo loquentem. Quin & Lege jam promulgata, dicebat* x): *Vos ipſi vidiſtis, quod de cœlis locutus ſim vobiscum. Q. d. non integrum vobis eſt, in poſterum ulli mortalium credere, dicenti, me hanc mutaſſe Legem; niſi videritis, quod loquar vobiscum de cœlo ad mutandum eam.* Nec vulnerat cauſam Chriſtianorum *R. Lipmann*, quamvis ad calcem Pentateuchi, contra eosdem tela torqueat, inquiens y) *Omnes* in univerſum *Iſraelitæ in promulgatione Legis teſtes ſunt doctrinæ Moſaicæ. Quomodo ergo crederemus iſti, qui venit *, ut mendacii noſtrum arguat teſtimonium? Certe ſimilis foret hæc res ei, cui* alii *quid indicarent, cujus ipſe ſuis oculis viderit, ſuisque audiverit auribus contrarium. Nam revera fieri nullo modo poterit, ut fidem illis habeat.* Nemo quippe noſtrum in dubium vocat ipſorum teſtimonium: nec quisquam tam temerarius eſt, ut verba Moſis mendacii velit arguere z). Quin potius ejus urgemus prædictionem de Propheta, quibusdam iſtius legibus complementum allaturo; quem audire cun-

ℭi

t) alludit ad Pſ. CVI, 23. u) Num. XII, 7. x) Exod. XX, 19. y) Verba ejus ſunt: כל ישראל עדים על נבואתו במתן תורה׳ ואיככה נאמין למי שבא להכחיש עדות עצמינו׳ הא למה הדבר דומה׳ למי שמגידין לו שראה׳ דבר בעיניו ושמע באזניו העוכו׳ שבודאי שאי אפשר שיאמין׳ Niſi omnia me fallunt, מי שבא *eum, qui venit*, noſtrum determinate Salvatorem intelligit, quem pungere conatur. Unde & addit immediate præcedentibus: וכן גרסינן במגלה׳ אין נביא רשאי לחדש דבר׳ i. e. *& ita legimus in* Cod. *Megilla* f. 2. b. l. pen. *nemo Prophetarum licentiam habet, innovare quicquam.* Quod & in Cod. *Schabb.* repetitur f, 104. a. l. 5. *Joma* f. 80. a. l. 28. & alibi paſſim. In cujus ſenſum hic non datur inquirendi locus. Diverſum ab eo vid. ſupr. ad §. 6. p. 311. ſqq. Sufficit, ex ipſorum docuiſſe hypotheſibus, quod Salvator *Propheta* extiterit, quo cum Deus ipſe de cœlo ſit locutus * alias verteres, *ulli venturo.* z) Ipſe Chriſtus noſter, quem haud oblique pungit, eod. modo, quo Kimchi ad Mal. IV, 4. (Al. c. III, 22.) in MStis, quos poſſideo codicibus, diſerte dicit, *ſe non veniſſe, ut legem ſolvat; ſed adimpleat* Matth. V. v. 17.

Digitized by Google

cti debeant a), rationibus adducti a Lege ipſa indicatis. Quicquid ſuperius urgebant, in Chriſto novi fœderis Doctore, ad docendum inaugurato, ex aſſe adimpletum fuit. Pater cœlitus cum illo loquebatur in conſpectu turbæ adſtantis: quam ipſam mox compellabat verbis diſertis ac perſpicuis. Non ſupereſt itaque excuſatio, ob quam verbis ejus fidem denegent.

§. 32. Quodſi enim verba *Kozzenſis* b) ita intelligenda dixerint, ut tum demum aſſenſum præbere liceat; quando hodienum Deus cum quolibet, doctrinam religionis Chriſtianæ Judæis inſtillaturo ita de cœlo colloqueretur, ut ſuis ipſi adhuc oculis videant, ſuisque audiant auribus Deum cum tali colloquentem, omnesque ejus approbantem ſermones. Næ ad extremam dici poterunt prolapſi impudentiam! quæ omnem cum Moſe comparationem tolleret. Semel hic univerſo oſtendit populo c), ſe cum Deo habere commercium, ab eoque haurire, quæ ſuis obſervanda proponeret. Illi ſoli teſtes erant oculati, qui tum temporis monti adſtabant, Deum cum Moſe loquentem audientes. Omnes ipſorum poſteri a Majorum unice dependent teſtimonio, & relatione ſolius *Moſis:* qui, *in cauſa* partim *propria,* illud ita geſtum fuiſſe, redegit in literas; nullius coævi conſentaneo ſuffultus ſuffragio. Hoc ipſum ingenue confitetur Judæus Coſræo d): hoc pluribus inculcat *Nachmanides* e): hoc tota veteris Teſtamenti comprobat hiſto-

a) Deut. XVIII. v. 15. 19. b) §. præced. 31. ad lit. (p) p. 390. ſqq. citata c) ex decreto divino Exod. XIX, 9, ſqq. d) lib. I. §. 15. circa fin. אני חיב בו וחייבין בו כל קהל ישראל אשר התברר אצלם המעמד ההוא בראות עיניהם ואחר כן הקבלה הנמשכת שהיא במראה העין i. e. *ego ad id* credendum *obligatus ſum, & tota obligata eſt Eccleſia Iſraelitica, quibus Statio illa cognita eſt, quæ ſuis vidit oculis: quam CONSTANS poſtea TRADITIO, derivata ab illis, qui per aſpectum cognoverant ocularem,* ad alios *propagavit.* e) Maimonidis verba, quoad antecedens ex Hilc. *Jeſode Thora* cap. VIII, §. 1. vid. ſupra ad Præfat. p. 307. 308. quibus §. 2. addit: נמצאו אילו ששולח להן הם העידים על נבואתו שהיא אמת — שהם והוא עדים בדבר כשני עדים שראו דבר אחד ביחד שכל אחד מהם עד לחברו שהוא אומר אמת ואין אחד מהם צריך להביא ראיה לחבירו כן משה רבינו כל ישראל עדים לו אחר מעמד הר סיני וכו׳: i. e. *Deprehenduntur illi ipſi, ad quos miſſus erat, teſtes fuiſſe Prophetiæ ejus, quod vera ſit.* —— *Quia tam illi, quam ipſe idem teſtabantur, ſicut duo teſtes, qui rem eandem ſimul vi-*

ria f), & poſtulatum Majorum ſuorum veluti extorquet g). Nemo amplius Prophetarum fidem ſibi conciliavit, divino cœlitus impetrato alloquio; &, *qui Rabbinorum id extorſiſſe creditur, ob id ipſum Excommunicationis fulmine percutiebatur ab aliis* h). Suffic.t ergo itidem primo Chriſtianorum Doctori

derunt: ubi quisque eorum ſuo teſtari poteſt ſocio, quod verum dicat, nec quisquam eorum opus habet, rationem afferre ſuo ſocio. Ita Moſi Doctori noſtro omnes Iſraelitæ teſtes erant poſt Stationem illam ad montem Sinai. Ut enim hi ſuis ſaltem poſteris referant, quid tunc geſtum fuerit, ſerio adhortatur Moſes: ſatis certus, ſimilem apparitionem nunquam fore repetendam, Deut. IV, 9. ſqq. in quæ verba ita commentatur *RAMBAN*: כשתגיע אלינו התורה מפי הגבורה לאזנינו ועינינו הרואות אין שם אמצעי נכחיש כל חולק וכל מספק ונשקר אותו וכו׳ וזהו שאמר שם וגם בך יאמינו לעולם: כי כשנעתיק גם כן הדבר לבנינו ידעו שהיה הדבר אמת בלא ספק כאלו ראוהו כל הדורות: כי לא נעיד שקר לבנינו ולא ננחיל אותם דבר הבל ואין בם מועיל והם לא יסתפקו כלל בעדותנו שנעיד להם אבל יאמינו בודאי שראינו כולנו בעינינו כל מה שספרנו להם וכו׳ i. e. *Quando pervenerit ad nos Lex ex ore ipſius Fortitudinis in aures noſtras, noſtrique oculi viderint, nullum ibi fore Mediatorem: mendacii arguemus quemcunque diſſentientem, & moventem dubia, qui mendacii convincitur &c. hoc enim eſt, quod dicitur* Exod. XIX, 9. *& etiam in te credent in æternum. Quando enim TRANSFEREMUS REM SIMILITER AD FILIOS NOSTROS; cognoſcent, rem iſtam veritati congruere absque dubio, haud ſecus ac ſi eam* ipſi *vidiſſent* in *omnibus generationibus. Nec enim falſum teſtabimur filiis noſtris, nec jure hæreditario ad eos transferemus rem vanam, nihil eos juvantem. Nec ipſi ullo prorſus dubio afficient ſeipſos circa noſtrum, quod ipſis præbebimus, teſtimonium: ſed certo credent, quod omnes nos noſtris viderimus oculis, quicquid narravimus ipſis.* Etiam *R. SAADIAS* in eo loco, quo æternitatem Legis Moſaicæ probare ſatagit, *Oratione* III. ס׳ אמונות f. 22. c. 2. l. 11. *Traditioni* maxime innititur, aſſeritque, כי ההגדה הנאמנת אמת כאמנת הדבר המושג בראות *quod Narratio iſta conſtans ipſa veritas ſit, non minus vera, quam res per viſum ſenſibiliter cognita.* Ad quæ duo loca *R. Juda Muſcato*, ad verba ſupr. adducta, provocat. f) Inprimis dicta illa, quæ jubent, rem tunc geſtam ſuis narrare filiis, ne ex ipſorum excidat memoria. Vid. Deut. IV, 9. 10. Et quod nuspiam actus ille legatur iteratus. g) Exod. XX v. 16. Deut. V, 20. ſqq. h) Scil. *R. Elieſer*, Hircani fil. alias *Magnus* cog.

Digitized by

ctori divinum immediate eveniſſe colloquium; pluribus, qui id teſtentur, adſtantibus: quamvis eodem modo, & eadem ſolennitate non niſi ſemel contigiſſet. Cum non unus id in literas redegerit; ſed coætaneorum quatuor i): quorum nullus proprio honori quicquam indulſiſſe putandus eſt, omnibus rem alienam narrantibus. Et, ſi inſtent Judæi, Deum & alias cum Moſe collocutum, non modo abſentibus ipſis k); ſed & comitantibus ipſum quibusdam, vel in montem conſcendentem l), vel ingredientem Tabernaculum m): quamvis verba colloquii tunc comites non exaudiverint diſtincte intellecta n). Neque hic Chriſtianorum cauſa erit deterior. Siquidem alias quoque Deus cum Chriſto locutus legitur, non tantum quibusdam e diſcipulis ſuis, (ut ibi erant Seniores,) præſentibus o); ſed promiſcua quandoque turba p). Quorum alii vocem loquentis audientes, tonitru fieri putabant, alii Angelum cum ipſo colloqui. Proinde nec in hac parte cedemus Judæis: potiores ipſis in eo putandi, quod veritatem cauſæ noſtræ quatuor conſignarint coætanei; iſtorum non niſi unicus, plura de ſe ipſo teſtatus.

§. 33. Altius adhuc caput poſſemus erigere, ſi verba colloquii ipſa examinaverimus, cum illis collata, quæ Moſi dicta perhibentur. Deus Doctorem noſtrum *ſuum* vocat *Filium* q); voce procul dubio proprie ſumta, ut

nominatus; qui toti Sapientum Concilio ſe oppoſuit, & ut contra eosd. obtineat, diverſis miraculis ſuum probabat aſſertum: quæ cum recipere nollent, tandem poſtulabat, ut *de cælo ſuam confirment ſententiam.* Ad cujus deſiderium יצתה בת קול ואמרה מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו i. e. *prodiit FILIA VOCIS ac dicebat, quid vobis eſt cum R. Elieſer? decidendum certe eſt juxta iſtius ſententiam.* Quo non obſtante, *R. Joſua* iſtius adverſarius, autoritate *Rabban Gamalielis*, qui tum temporis Principatum gerebat, fulfultus, non *acquievit;* donec נמנו עליו וברכוהו *ejus cauſa concilium conveniret, eumque anathemate ferirent.* In quo ſtatu etiam mortuus dicitur, poſt *obitum* demum ab hoc vinculo ſolutus. Quæ prolixe recenſentur in Cod. *Bava Mezia* f. 59. b. in *En Jacob* §. 17. f. 66. col. 1. 2. 3. Conf. *Juchaſin*, in vita *R. Elieſaris*, cognominati *Magni*, f. 32. b. l. 2. ſqq. i) *Matthæus* ſcil. cap. III. v. 17. *Marcus* c. I, 11. *Lucas* cap. III, 22. & *Johannes* cap. I, 32. 33. k) Num. VII, 89. c. IX, 8. ſqq. c. XXVII, 5. ſqq. l) Exod. XXIV. v. 1. 9. ſqq. m) Exod. XIX, 17. 19. ſqq. cap. XXXIII, 9. ſqq. n) Vid. ſupr. ad §. 15. p. 318. ſqq. o) Matth. XVII, 1. ſqq. inpr. v. 5. Marc. IX, 1. ſqq. inpr. v. 6. Luc. IX, 28. ſqq. inpr. v. 35. p) Joh. XII, 28. 29. q) Il. cc. ad

ut ὁμοούσιον ipſi denotet, *ejusdem* cum ipſo *eſſentiæ participem*. Hoc ſenſu Baptiſta interpretabatur r): eodemque ſumebant illi Judæorum, ipſius, uti videntur, Synedrii Aſſeſſores s), qui per id nomen a Chriſto acceptatum inferebant, quod Deo æqualem ſe feciſſet t). Ipſe quoque cacodæmon hoc ſenſu intellexit u): alias nunquam efflagitaturus a tentato, ut, ſi talis foret, lapides in panem converteret. Et, ſi tali ſenſu *Dei filius* declaratus fuiſſet, quo vel reliqui mortalium omnes, vel etiam Deo peculiariter chari, ac fideles *): quid opus fuiſſet, tam ſolenniter id cœlitus declarare? quum Judæis omnibus conſtaret, & Johannem pluresque alios peculiari modo, omnesque reliquos *Dei filios* dici poſſe, voce metaphorice accepta pro creatura Dei x). Jam olim Deus per Moſen Pharaoni ſignificabat, Iſraelem *filium* ſuum fore *primogenitum* y); in tali ſenſu, quo plures habebat filii nominis participes, quamvis ſecundo tertioque genitos: & Iſraelitis ipſis, *filii eſtis Domini Dei veſtri* z), palam declararat. In quod eo adhuc valebat tempore: & ad Chriſtum, a Patribus iſtis deſcendentem ſecundum carnem a), applicatum fuiſſet; etiamſi nulla nova ejus fieret declaratio. Qua nihilominus promulgata, neceſſario ſenſus concipi debet ſublimior, & Chriſto peculiaris b), ac nemini Iſraelitarum communis. *Moſen* vero *ſervum ſuum*

§. præc. lit. (i), p. 395. r) Joh. I, 34. c. III, 31. 35. nec minus *Nathanael* Joh. I, 49. s) Quia poteſtas *occidenti* penes eos Joh. V, 15. 16. & Chriſto in templo agnito, præſentes erant; *Synedrium* enim לשכת הגזית in atrio erat conſtitutum, l. c. v. 14. 15. iis quoque ſolis competebat, de veris falſisque pronunciare Prophetis. Contextus etiam indicat, coram illis Chriſtum ſe defendiſſe, qui miſerant ad Johannem, inquiſituri &c. Joh. V, 33. hi autem Aſſeſſores erant Synedrii Joh. I, 19. 22. 24. Præterea dicuntur *ambitioſi*, qui honores captarint ab aliis, Joh. V, 43. Conf. *Lightfoot* Harmon. IV. Evangeliſt. Part. III. c. 24. pag. 527. & p. 535. ſqq. t) Joh. V, 18. u) Matth. IV, 3. Luc. IV, 3. * quo ſenſu electi omnes *ex Deo geniti* dicuntur Joh. I, 13. conf. etiam Deut. XIV, 1. it. 1. Theſſal. V, 5. x) Quando ילד cum ברא permutatur, ut Deut. XXXII, 18. Unde & Gen. II, 4. creaturæ omnes dicuntur תולדות: conf. Jer. II, 27. Pſ. XC, 2. y) Exod. IV, 22. z) Deut. XIV, 1. a) Rom I, 3 coll. Matth. I, 1. ſqq. Luc. III, 23. ſqq. Apoc. V, 5. b) Unde & μονογενὴς Θεοῦ vocatur, *tali modo* ab eo *genitus, quo nihil amplius*, Joh. I, 14 ὁ μονογενὴς υἱὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς l. c. verſ. 18. conf. c. III, 16. 18. 1. Joh IV, 9. Ebr. XI, 17. εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου. Col. I, 15. ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑπο-

ſuum vocat c), eundem tamen in tota domo ſua fidelem: interdum etiam *ſibi dilectum* d). Filii autem titulum nunquam tributum ipſi legimus. Qui apud Talmudicos hoc nomine veniunt, plures; eo minus attendimus, quo certius novimus, id nominis hac ſola ipſis fine fuiſſe tributum, ut noſtrum de Chriſto enervarent elogium. Quod ſi nunc autor epiſtolæ ad Ebræos e) recte infert, Chriſtum *Angelis eo præſtantiorem fore, quo excellentius præ illis nomen ſit ſortitus.* Eodem uſi argumento, ejus inaugurationem excellentiorem dicemus Moſaica. Quod in ea Chriſtus *Dei filius* fuerit declaratus; Moſes non niſi *ſervus*. Ille, etiam inter natura pares, hæres eſt, & Dominus totius hæreditatis f); hic hæreditatis pro filio conſervandæ non niſi miniſter. Atque hujus tantum officia imponuntur Moſi, in omnibus, quæ Deus cum illo, Iſraelitis audientibus, locutus dicitur. Nunc *populum cohibere* debebat; *ne terminum* ipſis conſtitutum *perrumpens, damnum incurrat* g): nunc *Aaronem ſecum* jubetur *adducere* h). Ut de *populo ſanctificando* i) nil dicam: quia incertum, an hæc verba reliqui radicibus montis adſtantes audiverint.

§. 34. An vero omnis turba, quæ Chriſto ad docendi munus per Baptiſmum inaugurato, præſens erat, per utramque Jordanis ripam diſperſa, *Vocem Dei* hactenus explicatam audiverit, cœlumque apertum viderit, & Spiritum Dei in forma columbæ deſcendentem? *id ipſum eſt, cujus cauſa præcipue hanc operam ſuſcepimus.* De *videntibus* primum diſpiciemus. Quia non modo *videntis* apud Matthæum k) & Marcum l) diſerta fit mentio: ſed & *viſus* ſenſuum omnium acerrimus m) eſt; & teſtis *oculatus* in quo-

ςάσεως αὐτοῦ, Ebr. I, 3. ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, Phil. II, 6. ut dicere potuerit ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα. Joh. XIV, 9. Quod nemo alias. c) Num. XII, 7. 8. Joſ. I, 2. 7. 2. Reg. XXI, 8. Mal. III. v. 22. d) Pſ. CVI, 23. e) cap. I, 4. f) Gal. IV, 1. g) Exod. XIX. v. 21. h) l. c. v. 24. i) l. c. v. 10. & 14. k) c. III, 16. l) c. I, 10. m) Certitudinem hujus quotidiana comprobat experientia. Unde *Ab. Eſr.* ad Exod. XX, 1. הנה ידענו כי הרגשת העין נכבדת מהרגשת האזן כי ידענו בראיות גמורות כי רגע הראות הברק לעין הוא רגע הרעם רק העין ראהו מרחוק והאויר מביא הקול אל האזן והליכתו לאט ולא יגיע אל האזן רק אחר עבור רגע i. e. *ecce novimus, ſenſum viſus honoratiorem fore auditu. Nam per rationes evidentiſſimas cognoſcimus, quod eodem momento, quo tonitru fulgur vibrat, ad oculum id perveniat, qui id a longinquo pervidet.*

Digitized by Google

quolibet judicio præferri ſolet aliis, qui ex ſolo auditu narrata referunt. *Lucæ* relatio n) ita eſt concepta, ut neminem a *viſu* excludat: quia nulli ſpecialiter eum adjudicat; ſed ſola recenſet *ſpectacula* admiranda; illis procul dubio *ſpectata*, de quibus in ſubſtrata agitur materia; niſi fruſtra ea exhibita, impie dixeris. *Matthæi* verba ſine ullo molimine in noſtram tranſire ſententiam, ea teſtabuntur, quæ brevi poſt o) annectam. Solius *Marci* narratio aliquid difficultatis continet. Utitur ea Verbo numeri ſingularis εἶδε *vidit*: & per copulam hoc ipſum connectit cum verbis præmiſſis *venit*, & *baptizatus fuit* p). Unde non errare videtur, quisquis omnium iſtorum idem concipit Subjectum. Quo admiſſo, ſolus *Jeſus* Dominus noſter illa *vidiſſet* ſpectacula: utpote qui a Nazareth Galilææ *veniſſe* dicitur, & a Johanne in Jordane *baptizatus* *. Enim vero ſupra q) jam vidimus, non ad Chriſtum erudiendum confirmandumque; apparitionem iſtam contigiſſe; utpote qui jam ante ſatis certus fuerit, ſe *Dei filium* fore, tota divinitatis plenitudine inhabitatum r). Nec Johannem, ob alia Scripturæ loca, (de promiſſione ipſi facta, ad *ſpectaculum* hoc *videndum* s), ejusque executione celebrata t), quibuscum verba Marci concilianda ſunt, ullo modo a *viſione*

Sonitum autem aër ad aurem deſert, progreſſus vero ejusdem ſenſim fit, qui ad aurem non pervenit, niſi poſt aliquod temporis intervallum. Conf. tamen *R. Becbai* in כד הקמח lit. Sain, f. 28. c. 4. l. 10. ſqq. & vid. dicta ad §. 12. p. 316. n) cap. III. v. 21. 22. ἐγένετο ἐν τῷ βαπτισθῆναι ἅπαντα τὸν λαὸν, καὶ Ἰησοῦ βαπτισθέντος καὶ προσευχομένου, ἀνεωχθῆναι τὸν οὐρανόν. Καὶ καταβῆναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον σωματικῷ εἴδει, ὡσεὶ περιστερὰν, ἐπ' αὐτόν. καὶ φωνὴν ἐξ οὐρανοῦ γενέσθαι &c. o) §. ſqq. 35. lit. (f), (g), pag. 400. p) verba integra c. I, 9. 10. ſunt: Καὶ ἐγένετο ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις, ἦλθεν Ἰησοῦς ἀπὸ Ναζαρὲτ τῆς Γαλιλαίας, καὶ ἐβαπτίσθη ὑπὸ Ἰωάννου εἰς τὸν Ἰορδάνην. Καὶ εὐθέως ἀναβαίνων ἀπὸ τοῦ ὕδατος, εἶδε σχιζομένους τοὺς οὐρανοὺς, καὶ τὸ πνεῦμα ὡσεὶ περιστερὰν, καταβαῖνον ἐπ' αὐτόν. * *Joh. Lightf.* Harmon. quat. Evangeliſt. Sect. X. p. 344. *Vetat*, inquit, *quæ in Marco eſt, ſyntaxis verborum, & ordo grammaticalis, quo minus particula El* (Matth. III, 16.) *ad quemquam, niſi ſolum Chriſtum, referri poſſit.* q) §. 9. p. 314. ſqq. in quam ſententiam *Auguſtinus* de Conſenſ. Evangeliſt. lib. II. c. 14. tom. IV. Op. p. 294. *Non Chriſto*, inquit, *indicabatur, quod ſciebat; ſed audiebant, qui aderant: propter quos etiam ipſa vox facta eſt.* r) Col. II, 9. ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς. s) Joh. I. v. 33. t) l. c. v. 32. 34.

ſione poſſe excludi. Cum & voces ipſæ a Scriptoribus ſacris adhibitæ, aliquo modo inhibeant, ne ſoli Chriſto illud VIDIT applices. Quia non ἐφ ἑαυτὸν, vel ἐφ' αὐτὸν adhibuerunt u), ad ſignificandum *ſuper ſe;* ſed ἐπ' αὐτὸν, h. e. *ſuper illum;* diverſum ſcil. ab eo, qui VIDIT. Unde manifeſtum fit, verba Marci, quibus Chriſtum illa *vidiſſe* aſſerit, minime excluſive intelligenda eſſe, quaſi ſolus viderit: cum & alias, unius poſitio non ſtatim ſit excluſio alterius. Et Johannem quidem ſimul includendum, ſine magno molimine erues; modo voculæ καὶ, ad imitationem ו Ebræorum x), ſignificationem pronominis Relativi tribueris: quam toties commode obtinere videtur, quoties inter duo Verba finita diverſorum ſubjectorum ita ponitur, ut poſterius verbum non habeat ſubjectum ſuum in Nominativo expreſſum. Ita namque Marcum, in quantum huc pertinet, verteres: *venit Jeſus, & baptizatus eſt a Johanne, qui aſcendens ex aqua, vidit fiſſos cœlos, & Spiritum deſcendentem.* Procul dubio enim non ſolus Chriſtus ex aqua aſcendit; ſed & Johannes: imo & reliqui omnes baptizati. Et hi ipſi intercedunt, ne in hac explicatione, qua ſoli Johanni ſuus conſervatur *viſus*, Chriſto y) quadantenus, totique populo negatus prorſus aquieſcam.

§. 35. Ipſe Baptiſta alicubi z) commemorat, hac fine ſe veniſſe, aqua baptizantem; *ut Chriſtus manifeſtaretur Iſraeli.* Et Lucas ait a), cœlum fuiſſe apertum, ſanctumque in Chriſtum baptizatum deſcendiſſe Spiritum, ἐν τῷ βαπτισθῆναι ἅπαντα τὸν λαὸν, *cum baptizatus eſſet omnis populus*, per fluminis ripam adhuc diſperſus. Cum ergo apud Marcum non dicatur, definita perſona Prædicato immediate connexa, *Jeſus vidit;* vel *Johannes vidit;* ſed *aſcendens* e flumine *vidit.* Certum autem ſit, non ſolum Jeſum aſcendiſſe, aut cum eo ſolum Johannem; ſed *univerſum populum*, qui tum temporis proxime ante Chriſtum fuerat baptizatus. Quidni *aſcendens* diſtributive ſumatur, vel collective? ut idem ſit, ac ἅπας ὁ λαὸς, *univerſus* ille *populus aſcendens,*

u) tam Matthæus cap. III. v. 16. quam Marcus c. I. 10. x) juxta *interpr.* §. 149. III, 1. (ϐ). conf. NOLDII Concordant Part. in ו §. 53. p. 296. 297. & examina hoc ipſo cap. I. Marci v. 23. it. 1. Cor. VI, 14. Eph. V, 5. y) Ut enim v. g. Gen. III, 6. de muliere non ſimul prædicatur verbum ויאכל, *& comedit;* quamvis ea ſubjectum ſit Verborum omnium præcedentium, & *ſumſit*, & *comedit* & *dedit:* ſed ſolus *Adam*, cui maſculinum hoc. ויאכל unice competit. Ita, ſi καὶ Marc. I, 10. verteres *qui* ſcil. Johannes *aſcendens vidit* &c., ad Dominum Jeſum hoc non pertineret. z) Joh. I, 31. a) Verbis ad §. 34. lit. (o) pag. 398. citatis.

Digitized by Google

dens, ſubito b) *vidit* fiſſos cœlos, & Spiritum inſtar columbæ ſuper Chriſtum deſcendentem. Hunc enim ſenſum urgent verba Matthæi c) Quippe apud quem verbum temporis finiti εἶδε *vidit*, ſine ſubjecto, vel Nominativo proxime præmiſſo, extat. Quod quoties fit in Scriptura, toties vel eiusdem verbi Participium ſubintelligi debet d), ad ipſius Scripturæ ductum e); vel ſuppletur איש pronominaliter ſumtum f), nunc infinite pro *aliquis, quispiam;* nunc diſtributive, pro *unusquisque, quilibet.* Et hoc ipſum itidem ex mente ipſius *Keri* g); cui divinam plerique autoritatem tribuunt. Qua obſervatione ad textum Matthæi applicata, talis prodibit ſenſus: *Et ecce aperti ſunt cæli*, & QVISQVE (baptizatorum e flumine *aſcendentium*) *VIDIT Spiritum Dei deſcendentem* &c. Quem conficiunt omnes Evangeliſtæ, conjunctim, ad harmoniam eliciendam, inter ſe collati. Quicquid enim ab uno omiſſum fuit, fideliter ſuppeditat alter. Marco *aſcendens* ex aqua dicitur *vidiſſe*, poſt baptiſma peractum; Lucæ autem ἅπας ὁ λαὸς, h. e. *univerſus ille populus* baptizatus, & poſt baptiſmum aſcendens. Unde Matthæus, omnibus conjunctim ſumtis, infert: *quisque* baptizatorum *vidit*. Ex quo, ut ingenue fatear, totam hanc conciliationem modo ſuppeditatam didici.

§. 36. Ne vero arbitreris, id ipſum adverſari Baptiſtæ, apud Johannem ea intentione, ut teſtimonium de Chriſti præberet divinitate, dicenti h): τεθέαμαι, obſtupeſcens *ſpectavi*; item ἑώρακα, *diſtincte accurate vidi* i). Qui majori pondere dixiſſet, *ſpectavimus, vidimus*, Evangeliſtam k) ſecu-

b) Commodius enim hic εὐθέως cum εἶδε conjunxeris, quam cum ἀναβαίνων; niſi aliud forte ſvaſerit Matthæus: apud quem integro commate εὐθὺς ab ἀνεῴχθησαν ſejungitur. c) cap. III, 16. Καὶ ἰδὲ, ἀνεῴχθησαν αὐτῷ οἱ ἐρανοὶ, καὶ εἶδε τὸ πνεῦμα τȣ̃ Θεȣ̃ καταβαῖνον &c. d) Juxta *Interpr.* §. 79. II, 1. e) Quæ Participia talia quandoque exprimit, v. g. Nah. II. v. 3. בקקום בוקקים Jeſ. XVI, 10. ידרוך הדורך 2. Reg. III. v. 15. כנגן המנגן &c. f) Juxta *Interpr.* §. 31. g) Ad 2. Sam. XVI, 23. ubi *Maſorethæ* verbo ישאל præmittendum ſvadent איש, ceu ſenſui neceſſarium. Et forte id ipſum didicerunt Moſorethæ ab ipſo literarum autore, 1. Sam. IX, 9. dicente: olim in Iſrael ita dicebat האיש *quisque.* Conf. Gen. XVI, 14. c. XXV, 26. c. XXXIV, ult. c. XXXV, 8. c. XXXVIII, 29. 30. Exod. X, 21. 1. Sam. XXIII, 22. Jeſ. VI, 2. c. IX, 6. Ezech. XLIII, 26. Mich. II, 4. Job. XXVII, 23. partim apud *B. Glaſſium*, Philol. Sacr. lib. III, tr. 3. Can. XXIII. p. 302. ſqq. h) Joh. I. v. 32. i) l. c. v. 34 k) Johannem l. c. v. 14

Digitized by Google

ſecutus: vel etiam *vidiſtis;* ſi re ipſa ita eveniſſet. Obſervandum, non eodem die, quo baptizabatur Chriſtus, hoc perhibitum fuiſſe teſtimonium; ſed aliquamdiu poſtea: quum Chriſtus, poſt memorabilem illam quadraginta dierum tentationem, quam ſtatim a baptiſmo ſuſcepiſſe dicitur, glorioſe jam peractam, rurſus illuc redierat; Johanni denuo, altero poſt rigoroſum Synedrii examen exantlatum die, viſus. Quum dicere poterat, *μέσος ὑμῶν ἕστηκεν, in medio veſtrum STETIT* l); item *μεμαρτύρηκα*, jam ante *TESTATVS SVM* m), hunc eſſe Dei filium. Atque adeo nec coram iisdem perhibebatur ſpectatoribus; ſed novis ad baptiſmum venientibus, qui non adfuerant, quum iſta ederentur ſpectacula nec cum Phariſæis, ad rumorem a prioribus allatum, alii eo fuerant ablegati; ut in rei geſtæ veritatem accurate inquirerent n). Tum demum aliquid ponderis hæc haberet objectio, ſi ad eosdem ſpectatores, vel iſtorum plurimos, quamvis non eodem die, his uſus fuiſſet verbis, quibus proprio ipſorum conſpectui nil plane tribuit. Erga diverſos autem auditores, aliter loqui non potuit; niſi falſi ilico convinci voluiſſet.

§. 37. Minoris momenti eſt exceptio e ſingulari Pronominis *αὐτῷ*, apud Matthæum o) extantis, formata, dicentem: *ἀνεῴχθησαν* ΑΥΤΩ *οἱ οὐρανοὶ*, i. e. *aperti ſunt EI cæli.* Unde autor Operis imperfecti in Matthæum, Chryſoſtomo perperam adſcripti p), infert *ſoli* Domino *Jeſu* ex aqua aſcendenti cœlos fuiſſe apertos. *Non rupta eſt*, inquit, *EI ipſa creatura cælorum.* —— *Si enim ipſa creatura rupta fuiſſet; non dixiſſet, EI aperti ſunt: non tantum EI aperti fuiſſent. Quia quod corporaliter aperitur, omnibus eſt apertum. Quod autem ſpiritualiter, illis ſolis* &c. Interjectis quibusdam q), *baptizato quidem,* ait, *Chriſto aperti ſunt, ſed EI tantum.* Equidem ſi apertura fuiſſet tantum imaginaria, per ſolam Viſionem facta, atque adeo in mera phantaſia, juxta quosdam r), ſita; locum invenire poſſet hæc iſtius ſententia. At Marcus dicit s), cœlos (aëreos ſcil.) reapſe *fiſſos:* & Johannes t), diverſus a Jeſu, vidit Spiritum S. per iſtam cœlorum fiſſuram,

 in

l) l. c. v. 26. m) l. c. v. 34. n) quod indicat Joh. I. v. 24. coll. v. 19. o) c. III, 16. p) Tom. II. in N. T. Homil. IV. e. c. III. p. m. 21. E. q) l. c. p. 22. C. *Job. Lightfooti* conſentientis quadantenus verba vid. ſupr. ad §. 34. (*) poſt lit. (p) p. 398 ſqq. Quibus addi poſſunt, quæ, interjectis quibusdam, ibidem porro habentur: *quum de UNO Chriſto loquatur, idque ſingulari modo clare monet, apertos fuiſſe cœlos EI, tanquam aperiendi cauſæ.* r) *Lighfooto* tactos, *Harmon.* quatuor *Evangeliſt.* Sect. X. p. 343. a. Edit. Roterod. 1686. s) cap. I, 10. t) Joh. I, 32. 34.

in ſpecie columbæ, corporaliter u) deſcendentem. Unde nec in *Viſione* contigit, *uni propria*; nec imaginaria fuit. Falſo proinde fundamento tota ſuperſtructa eſt memorati autoris ſententia; quæ nudum colorem e Scriptura mutuat. Iſto ſubruto, tota moles eidem impoſita corruit. Scripturæ vox commodam admittit interpretationem, fini totius apparitionis minime adverſam. Teſtimonium *iſta cælorum fiſſio* præbere debebat Chriſto, Iſraelitis manifeſtando x): quod nullum fuiſſet, niſi aliis innotuiſſet, præter ipſum. Atque adeo prorſus fuiſſet inutilis: cum ipſe ad ſui confirmationem ea non indiguerit; alii autem non viderint. Piſcatoris explicatio, Evangelio Matthæi Ebræo a Münſtero edito, accommodata, (qua Dativum αὐτῷ, cum αὐτοῖς Act. II, 3. *viſæ ſunt EIS linguæ*, contendit; ut, ſicut ibi idem valeret, ac SVPER EOS, ita & hic dicatur, *cælos SVPER EVM* Ebr. עליו, Chriſtum ſcil., fuiſſe *fiſſos*), evitaret quidem conſequentiam hinc illatam: quia nullo modo fieri poterit, ut apertura in aëre ſublimi facta *uni* plurium, in eodem terræ loco ſtantium, *magis tribuatur*, quam reliquis, libera videndi facultate præditis. Modo exemplum, probationis loco adductum, ſatis firmum foret; & majorem hactenus eruditorum inveniſſet aſſenſum. Apud Ebræos, (ſive eorum idiomate Evangelium Matthæi, ut plerique Patrum contendunt, primitus ſcriptum fuerit y); ſive ſolos in græco obſer-

u) Luc. III. v. 22. x) Joh. I, 31. ubi duplex particula cauſalis ΙΝΑ φανερωθῇ τῷ Ἰσραὴλ ΔΙΑ ΤΟΥΤΟ ἦλθον ἐγὼ ἐν τῷ ὕδατι βαπτίζων. y) Ita PAPIAS Johannis auditor, & Polycarpi ſodalis, citatus *Euſebio* hiſt. Eccleſ. lib. III, c. 39. circa fin. f. 113. B. IRENÆVS adv. Hær. lib. III. c. 1. cujus verba græca citat *Euſebius* H. E. lib. V. c. 8. *Fevardentius* ad h. l. Irenæi annotat: *Idipſum ante Irenæum ſcripſerat quoque Papias apud Euſebium lib. 3. Hiſt. c. 33., & Pantænum in India illud literis Hebraicis ſcriptum reperiſſe, opera Bartholomæi illic relictum: & illud ipſum cuſtoditum conſtare, idem Euſebius affirmat lib. 5. c. 10. Quod & in Cypro, in tumulo Barnabæ, & ipſius manu exaratum poſtmodum repertum fuiſſe, Theodorus Lector lib. 2. collect. aſſerit. Idem quoque Hebraicum manſiſſe ſuo tempore in Bibliotheca Cæſarienſi, quam Pamphylus martyr confecerat, autor eſt Hieronymus: qui & deſcribendi ſibi factam poteſtatem a Nazaræis Berrhöenſibus, qui eo utebantur, literis tradidit. Prodiit hoc noſtro ſeculo opera Sebaſtiani Münſteri, quoddam Evangelium Hebraicum, nomine Matthæi: cui quantum deferendum ſit, pronunciet Eccleſia.* Quod & in ſua Editione retinuit, ſine animadverſione *Joh. Ernest. Grabe*: niſi quod adjecerit, *omnes jam eruditos Münſteri illud pronunciare ſpurium*.

Digitized by Google

obſervarit Ebraiſmos, per totum N. T. diſperſos,) litera ל Dativum denotat z). Ea vero in infinitis Scripturæ locis, idem eſt ac *propter* a) Qua ſignificatione huic loco applicata; *PROPTER ipſum* ſcil. Chriſtum, vel *iſtius GRATIA*, cœli dicerentur aperti b): *apertura* iſta *omnibus* circumſtan-

Præter Patres citatos, eandem quoque ſententiam fovent ORIGENES tom. I. in Matthæum, ap. *Huet.* pag. 203. & in Johannem tom. 8. ap. *Huetium*, p. 123. D. CHRYSOSTOMVS in Matth. Homil. I. p. 6. D. EVSEBIVS H. E. lib. III. c. 24. & 30. lib. V. c. 8. 10. lib. VI. c. 25. EPIPHANIVS adverſ. Ebionitas §. 3. p. 127. C. §. 6. p. 130. C. adv. Nazaræos §. 9. p. 124. D. adv. Alogos §. 5. p. 426. A. ATHANASIVS, in Synopſi Sacr. Script. circa fin. Tom. II. Op. p. 202. Edit. Benedict. Pariſ. 1698. HIERONYM. Præfat in Matth. nec non in cap. XII. it in Catalogo Script. Eccl. AVGVSTINVS de conſenſu Evangeliſtarum. lib. I. c. 2. Tom. IV. op. p. 263. circ. fin. it. lib. II. c. 66, p. 322. A. THEOPHYLACTVS Præfat. in Matth. p. 2. D. Alios recentioris ævi, brevitatis ſtudio prætereo. z) Conf. Interpr. §. 19. §. 151. l. 3. a) *Kimchi* in Michlol. f. 15. c. 4. circa fin. ועוד תשמש הלמד בענין בעבור כמו אמרי לי אחי הוא — כי כן צוה לו המלך ואחרים רבים זולת אלה׳ i. e. *Præterea litera* ל *idem denotat ac PROPTER v. g.* Gen. XX, 13. *dic MIHI*, i. e. propter me, mei gratia; *frater meus ille eſt*: item Eſth. III, 2. *nam ita præceperat EI*, i. e. ejus gratia, *Rex*: (non enim Haman aliquid obſervare juſſus erat; ſed *in ejus gratiam*, omnes Regis ſervi, Portæ ejus adſcripti. Hamanem flexis genibus veneraturi): *& alia, præter hæc, plurima* Exempla paſſim obvia ſunt: in quorum ſenſu determinando, Ebræi Interpretes utplurimum dicunt, ל idem notat ac Gen. l. cit. אמרי לי. De Sacerdotibus dicitur Lev. XXI. v. 1. 2. 3. *Nemo iſtorum polluit ſe cadavere, niſi CONSANGVINEO ſuo, propinquo ſibi, matri ſuæ, ac patri ſuo, atque filiæ ſuæ, nec non fratri ſuo, ac ſorori* adhuc *virgini* &c. Quod iisdem ferme verbis repetitur de Naſiræo Num. VI, 7. *Patri ſuo ac matri ſuæ, fratri ſuo atque ſorori ſuæ, ne polluat ſe illis, mortui fuerint* &c. Ipſa Orationis ſeries poſtulat, ut Dativus ille ubivis in accuſativum reſolvatur, interveniente Præpoſitione *PROPTER. Propter conſanguineum ſuum, propinquum ſibi, propter matrem, patrem, filium, filiam, fratrem, ſororemque virginem.* Plura hujus exempla invenies in Concordantiis *Noldii* ad literam ל §. 28. p. 457. Qui tamen l. c. §. 39. p. 461. multa quoque exempla in gratiam *Piſcatoris* affert, in quibus idem ſignificare putatur, ac *ſuper*. Videtur enim nunc ex אל decurtatum eſſe, nunc ex על. b) Quomodo jam olim lo-

Digitized by Google

ſtantibus *viſa*, atque obſervata. Qui circa Ebraiſmos, in ſtylo N. T. ſervatos, anceps hæret; eandem locutionem apud Græcos pariter atque Latinos, ſuo tantum indulgentes genio, paſſim inveniet c). Atque adeo nil prorſus in hac pericopa apud ullum Evangeliſtarum invenitur, quod impediat, quo minus cuncti dicantur (αὐτόπται) ſuis vidiſſe oculis, tam cœlum ſupra ſe hiatu quodam fiſſum, quam Spiritum S., in ſpecie columbæ, ſuper Chriſtum deſcendentem.

§. 38. Quod ſi autem omnis turba tunc prorſus *vidit*, quæ conſpicienda afferebantur; haud dubie etiam *audivit* ea, quæ rem viſam illuſtrabant: niſi fruſtra ſpectacula iſta omnia dixeris exhibita. Profecto incongruum foret, & nullius certi uſus, Spiritu ſancto deſcendente Chriſtum, ceu digito indice, monſtraſſe; & non ſignificaſſe, quem in finem Eum ita monſtraret omnibus. Ut vox *audita*, ſine indice, eum ad quem pertinebat, determinante, occaſionem præbuiſſet erroris, applicata Johanni d): it

ſub

cum interpretatus eſt *Abulenſis* citat. Quæſt. LXXXII. in Matth. III. p. m. 346. b. Et dudum ante ipſum, nominatus ſupra autor Operis Imperfecti, eo ipſo l. c. p. m. 21. b. *aperti ſunt*, inquiens, *ei cœli, id eſt, PROPTER eum, gratia ejus. Aperti ſunt autem cœli non ſolum ei, ſed omnibus PROPTER eum.* Itemque non ita pridem celeberrimus *Dn D. Gottfr. Olearius*, Pr. Lipſienſium meritiſſimus, Obſerv. ſacr. ad Evang. Matth. Obſ. X. §. 8. p. 99. ubi etiam ad *Lightfooti* atque *Clerici* teſtimonia provocat: aſſerti veritatem illuſtraturus ex Luc. XV, 29. 30. ἔθυσας ΑΥΤΩ τὸν μόσχον, *mactaſti El*, i. e. *in ejus gratiam, mactari juſſiſti vitulum.* c) *Abulenſis* l. c. huc trahit, ſi imperator alicui pro filio petendi dicat: ecce hoc beneficium non illi do; ſed TIBI, i. e. *propter te*, do illi. Noti quoque ſunt verſus: *Sic vos non VOBIS vellera fertis oves* &c. Et quid aliud Dativus poſterior Joh X, 38. κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις πιστεύσατε. i. e. *ſi mihi non creditis, OPERIBVS credite*, ſignificat, quam *propter opera?* Fides enim operibus præſtita parum juvaret; ſed Chriſto, *propter opera.* Unde & Chriſtus ipſe eandem ſententiam repetiturus Joh. XIV. v. 11. reddit, εἰ δὲ μὴ ΔΙΑ τὰ ἔργα αὐτὰ πιστεύετέ μοι. Non in ſolo Pronomine αὐτὸς, vis phraſeos quærenda; ſed in uſu Dativi: quem docere poterit *Franciſci Sanctii* MINERVA lib. II. c. 4. p. m. 72. ſqq. it. lib. III. cap. IV. p. 196 ſqq. cum notis Gaſp. Sciopii, Amſtel. 1654. d) Chryſoſt. Homil. XII. in Matth. poſt princ. f. 77. l. 28. ſqq. Edit. Eton. d. ſed Franc. col. 137. 138. C. ἐπειδὴ inquit, ἡ φωνὴ ἡ λέγουσα, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, παρὰ τῆς πολλοῖς μᾶλλον, ἁρμόττειν ἐδόκει τῷ

ſubjecti, ſpectaculo in omnium oculos incurrente cogniti, naturam & ſtatum nequicquam cognoviſſent; niſi *Vocem*, ſpectaculum illuſtrantem, diſtincte ſimul *audiviſſent* omnes. *Auditus* viſum explicabat, & *viſus* auditui oſtendebat ſubjectum. Neuter horum ſenſuum ſine altero eſſe poterat e).

§. 39. Unde & II. omnium Evangeliſtarum verba ita ſunt diſpoſita, ut in nullo aliquid obſtet, quo minus dicamus, *vocem* iſtam cœlitus delapſam, ab *omnibus* fuiſſe *auditam.* Generaliter tantum referunt, *Vocem* aliquam eveniſſe *loquentem* f), & quid ea dixerit; auditu ejusdem nemini adjudicato,

 nec

Ἰωάννῃ, (οὐ γὰρ προσέθηκεν, οὗτος ὁ βαπτιζόμενος, ἀλλ' ἁπλῶς οὗτος. καὶ τῶν ἀκροατῶν ἕκαστος περὶ τοῦ βαπτίζοντος μᾶλλον, ἢ τοῦ βαπτιζομένου εἰρῆσθαι αὐτὴν ὑπενόει, διά τε αὐτὸ τοῦ βαπτιστοῦ τὸ ἀξίωμα, διά τε τὰ εἰρημένα ἅπαντα). ἦλθε τὸ πνεῦμα ἐν εἴδει περιστερᾶς, τὴν φωνὴν ἕλκων ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν, καὶ πᾶσι δῆλον ποιοῦν, ὅτι τὸ, οὗτος, οὐ περὶ Ἰωάννου τοῦ βαπτίζοντος, ἀλλὰ περὶ Ἰησοῦ τοῦ βαπτιζομένου εἴρηται. i. e. *quia vox illa, quæ dixit, hic eſt filius meus dilectus, a multis Johanni potius convenire putari poterat: (non enim addiderat, ISTE baptizatus; ſed ISTE ſimpliciter. Unde auditorum quisque de baptizante potius, quam de baptizato, dictam eam opinatus fuiſſet; tam ob ipſum Baptiſtæ characterem, quam* modo *dicta omnia*). Ideo *venit Spiritus in ſpecie columbæ; vocem iſtam ad Jeſum trahens, omnibusque manifeſtum faciens, quod ISTE non de Johanne baptizante, ſed de Jeſu baptizato debeat intelligi.* In proxime præcedentibus plura dixerat de iis, quæ apud plebem imperitam majorem Johanni conciliare potuerint autoritatem, quæ Chriſto. V. g. quod *ſemper in deſerto egerit, fuerit filius Pontificis maximi, tali indutus ſit matre. Cum Jeſus de obſcura natus ſit puella, (cujus virginitas nondum omnibus innotuerat), domi educatus, & cum vulgo promiſcuo converſatus, communi tegeretur veſte.* Eadem, (quod exciderat,) & plura alia, jam expreſſa vide ſup. ad §. 22. lit. (c), p. 346. ſqq.

e) B. noſter *JOH. GERHARD.* Annot. poſth. ad h. l. p. 192. *Nec columba,* inquit, *ſine voce, nec vox ſine columba, Chriſtum certo demonſtraſſet. Si columba deſcendiſſet, voce Patris non audita; haud quaquam intelligi potuiſſet, quid deſcenſus ille columbæ ſibi vellet. Si vox Patris audita fuiſſet, columba non deſcendente; incertum videri poterat, quemnam vox illa Patris deſignaret.* f) Matth. III, v. 17. Καὶ ἰδοὺ, φωνὴ ἐκ τῶν οὐρανῶν λέγουσα. Marc. I, 11. καὶ φωνὴ ἐγένετο ἐκ τῶν οὐρανῶν. Luc. III, 12. (ἐγένετο), καὶ φωνὴν ἐξ οὐρανοῦ γενέσθαι, λέγουσαν.

Digitized by Google

retur. Nomina Originis metonymice pro poſteris poſita, *raro unum* u); *ſed* uſitate, ſi non omnes, *plures* tamen *denotant*. Quo fine ſi excidiſſet, nunquam auſes fuiſſet Baptiſta, ad illum provocare actum: quem tamen non ſemel ſuis inculcat Auditoribus. Evidentiſſimo indicio, quod ſuum DEus ſcopum in eo obtinuerit, Chriſtumque omnibus ibidem congregatis, eo quo intendebat modo, revelarit. Non autem alius hic erat, quam, *ut cœlitus ſignificaret OMNIBVS*, hunc recens *BAPTIZATVM, SUUM ESSE FILIUM* x); cujus doctrinam in poſterum omni reciperent reverentia. Quo ſane excidiſſet; niſi præſentes omnes verba iſta divinitus promulgata audiviſſent, iſtorumque ſufficienter percepiſſent valorem.

§. 42. Et quo minus de hoc ſcopo Baptiſmi Johannei genuino dubites; VI. *tempus ipſum, quo Chriſtus baptizari voluit*, abunde te *docere poterit*. Si propter Chriſtum unice initiandum, vel etiam propter ſolum inſuper Johannem in fide ſua confirmandum, actus ille fuiſſet inſtitutus; potuiſſet eundem Johannes initiare remotis arbitris, ut Saulem Samuel Regem ungebat y), & mox Davidem z): vel in limine ſaltem ſuſcepti a ſe muneris, uno ſaltem alteroque teſte adhibito. Neutrum autem horum factum: ſed ex induſtria tamdiu expectare debebat, donec, fama de Baptiſmo ſuo totam jam terram peragrante, undique plures ad eum concurrerent: & ita *infinitæ hominum multitudini uno actu Chriſtus ſiſteretur magis ſolenniter*. Certe non ſine cauſa tum demum Jeſus ad Jordanem acceſſiſſe dicitur, quum ad Johannem *egreſſa fuerit Jeruſolyma, an regio Jordani adjacens univerſa* a): & Lucas b) *Chriſtum*, ait, *baptizatum, cum omnis baptizaretur populus*. Quæ circumſtantia fruſtra fuiſſet addita; niſi præſentes *omnes* vocem cœlitus delapſam clare audiviſſent, ejusque diſtincte intellexiſſent ſenſum.

§. 43.

lib. V. c. 1. p. 6. circ. fin. & p. 7. u) Unde cum *David*. Ezech. XXXIV v. 23. c. XXXVII, 24. 25. Jere. XXX, 9. Hoſ. III, 5. &c. pro *Meſſia* ponitur, e Davide ſecundum carnem naſcituro, Metaphoram potius concipiunt. Conf. autem de hac denominatione *Jeruſ. Berach*. f. 5. c. 1. l. 10. *Bab. Sanhedr*. f. 98. b. 29. Edit. Amſt. x) Vid. ad §. 40. lit. (m) p. 407. y) Vid. 1. Sam. IX, 26. ſqq. c. X, 1. z) 1. Sam. XVI, 11. ſqq. a) Matth. III, 5. ἐξεπορεύετο πρὸς αὐτῦ Ἱεροσόλυμα, καὶ ΠΑΣΑ ἡ Ἰουδαία, καὶ ΠΑΣΑ ἡ περίχωρος τῦ Ἰορδάνου; Marc. I, 5. ἐξεπορεύετο πρὸς αὐτὸν ΠΑΣΑ ἡ Ἰουδαία χώρα, καὶ οἱ Ἱεροσολυμῖται. b) c. III, 21. ἐγένετο, ἐν τῷ βαπτισθῆναι ΑΠΑΝΤΑ τὸν λαὸν, καὶ Ἰησοῦ βαπτισθέντος.

Digitized by Google

43. Nec dubitandum, quin VII. *idem finis* fuerit *diverſarum*, Chriſto in aliorum præſentia factarum, *cæleſtium apparitionum.* Ut, cum ad preces Chriſti, de nomide DEI glorificando, vox de cœlo diceret c), *& glorificavi, & denuo glorificabo;* adſtantibus quibusdam tonitruum factum putantibus, aliis autem Angelum cum iſto locutum opinantibus d), ipſe reſponderet, dicens e): *non propter me facta eſt hæc vox, ſed propter vos.* Item cum in Lazaro a mortuis reſuſcitando, oculis ſurſum elevatis, Patrem alloqueretur f), ut exaudiret ipſum: ſtatim adjiciebat, ſe iſta *propter turbam* dixiſſe, quæ circumſtet. *Ut iſti credant, quod ab ipſo miſſus fuerit* g) Et quis dubitare auſit, illam in monte excelſo h), quem *Thabor* nominat antiquitas i) transformationem, præſentibus Petro, Jacobo, atque Johanne factam, in horum gratiam contigiſſe? ut in ſua erga Chriſtum fide corroborarentur plenius. Quod ſi, ad exemplum harum, ex opinione plurimorum k), etiam in iſta, qua occupamur, apparitione *admonendi erant Spectatores, ut reverentiam* Chriſto exhiberent, ceu DEI FILIO, & Prophetæ, ſuis olim Patribus per Moſen promiſſo: *quem omnes audire debeant,* ſub comminatione ſevera vindictæ a tergiverſautibus exigendæ l) Nemo non

videt,

c) Joh. XII. v. 28. d) loc. cit. v. 29. e) loc. cit. v. 30. f) Joh. XI, 41. g) l c. v. 42. h) Matth. XVII, 1. ſqq. Marc. IX, 1. ſqq. Luc. IX, 28. ſeqq. i) Ita HIERONYMVS ep. 27. ad Euſtochium, in qua *Pauli* matris ponit Epitaphium, ant. med. c. 6. Edit. Marian. Vict. Reatini Antverp. 1579. Tom. I. p. 76. ſed p. 175. Edit. Baſil. 1553. *Scandebat montem Tabor in quo transfiguratus eſt Dominus.* Idem CHYRILLVS Jeruſolymit. catech. XII. BEDA tract. de Locis ſanctis c. 17. *Euthymius, Abulenſis, Maldonatus, Janſenius, Barradius, Toletus, Brochardus, Adrichomius, DAMASCENVS* ſerm. de Transfiguratione, confirmat id ex Pſalm. LXXXIX, 19. & *Beda* l. c. in memoriam ejus *tres* ibi Eccleſias ædificatas fuiſſe ait, ad votum Petri Matth. XVII, 4. Helenæ unam iſtarum tribuit NICEPHORVS Calliſt. Eccl. Hiſt. l. VIII. c. 30. p. m. 596. ingenti cenſu ibid. relicto, in ſubſidium iſtorum, qui ſedem ibi fixuri ſint. Unde eidem accommodat *Joh. Mabillon.* Obſervat. tom. IV. Actor. Sanctor. Ord. Benedict. p. 374. ἅγιον ὄρος Petri, 2. epiſt. I, 18. Cui tamen ſententiæ ſe oppoſuiſſe dicitur *Cornelio a Lapide* Franc. Lucas: & in dubium eam vocat e Proteſtantibus JOH. LIGHTFOOT Hor. Hebr. ad Marc. IX, 2. p. 624. ſqq. & non ita pridem Celeberr. ADRIAN. RELAND. Palæſtin. illuſtratæ lib. I. cap. LI, 334. ſqq. non contemnendis rationibus k) Vid. *Alphonſ. Toſtat.* Abulenſis, in Matth. III. Quæſt. XCIII. num. 7. l) Deut. XVIII, 15. 19.

quolibet judicio præferri ſolet aliis, qui ex ſolo auditu narrata referunt. *Lucæ* relatio n) ita eſt concepta, ut neminem a *viſu* excludat: quia nulli ſpecialiter eum adjudicat; ſed ſola recenſet *ſpectacula* admiranda, illis procul dubio *ſpectata*, de quibus in ſubſtrata agitur materia; niſi fruſtra ea exhibita, impie dixeris. *Matthæi* verba ſine ullo molimine in noſtram transire ſententiam, ea teſtabuntur, quæ brevi poſt o) annectam. Solius *Marci* narratio aliquid difficultatis continet. Utitur ea Verbo numeri ſingularis εἶδε *vidit*: & per copulam hoc ipſum connectit cum verbis præmiſſis *venit*, & *baptizatus fuit* p). Unde non errare videtur, quisquis omnium iſtorum idem concipit Subjectum. Quo admiſſo, ſolus *Jeſus* Dominus noſter illa *vidiſſet* ſpectacula: utpote qui a Nazareth Galilææ *veniſſe* dicitur, & a Johanne in Jordane *baptizatus* *. Enim vero ſupra q) jam vidimus, non ad Chriſtum erudiendum confirmandumque; apparitionem iſtam contigiſſe; utpote qui jam ante ſatis certus fuerit, ſe *Dei filium* fore, tota divinitatis plenitudine inhabitatum r). Nec Johannem, ob alia Scripturæ loca, (de promiſſione ipſi facta, ad *ſpectaculum* hoc *videndum* s), ejusque executione celebrata t), quibuscum verba Marci concilianda ſunt, ullo modo a *viſione*

Sonitum autem aër ad aurem defert, progreſſus vero ejusdem ſenſim fit, qui ad aurem non pervenit, niſi poſt aliquod temporis intervallum. Conf. tamen *R. Becbai* in כד הקמח lit. Sain, f. 28. c. 4. l. 10. ſqq. & vid. dicta ad §. 12. p. 316. n) cap. III. v. 21. 22. ἐγένετο ἐν τῷ βαπτισθῆναι ἅπαντα τὸν λαὸν, καὶ Ἰησοῦ βαπτισθέντος καὶ προσευχομένου, ἀνεῳχθῆναι τὸν οὐρανόν. Καὶ καταβῆναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον σωματικῷ εἴδει, ὡσεὶ περιστερὰν, ἐπ᾽ αὐτόν. καὶ φωνὴν ἐξ οὐρανοῦ γενέσθαι &c. o) §. ſqq. 35. lit. (f), (g), pag. 400. p) verba integra c. I, 9. 10. ſunt: Καὶ ἐγένετο ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις, ἦλθεν Ἰησοῦς ἀπὸ Ναζαρὲτ τῆς Γαλιλαίας, καὶ ἐβαπτίσθη ὑπὸ Ἰωάννου εἰς τὸν Ἰορδάνην. Καὶ εὐθέως ἀναβαίνων ἀπὸ τοῦ ὕδατος, εἶδε σχιζομένους τοὺς οὐρανοὺς, καὶ τὸ πνεῦμα ὡσεὶ περιστερὰν, καταβαῖνον ἐπ᾽ αὐτόν. * *Joh. Lightf.* Harmon. quat. Evangeliſt. Sect. X. p. 344. *Vetat*, inquit, *quæ in Marco eſt, ſyntaxis verborum, & ordo grammaticalis, quo minus particula El* (Matth. III, 16.) *ad quemquam, niſi ſolum Chriſtum, referri poſſit.* q) §. 9. p. 314. ſqq. in quam ſententiam *Auguſtinus* de Conſenſ. Evangeliſt. lib. II. c. 14. tom. IV. Op. p. 294. *Non Chriſto*, inquit, *indicabatur, quod ſciebat; ſed audiebant, qui aderant: propter quos etiam ipſa vox facta eſt.* r) Col. II, 9. ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς. s) Joh. I. v. 33. t) l. c. v. 32. 34.

Digitized by Google

ſione poſſe excludi. Cum & voces ipſæ a Scriptoribus ſacris adhibitæ, aliquo modo inhibeant, ne ſoli Chriſto illud VIDIT applices. Quia non ἐφ ἑαυτὸν, vel ἐφ' αὐτὸν adhibuerunt u), ad ſignificandum *ſuper ſe;* ſed ἐπ' αὐτὸν, h. e. *ſuper illum;* diverſum ſcil. ab eo, qui VIDIT. Unde manifeſtum fit, verba Marci, quibus Chriſtum illa *vidiſſe* aſſerit, minime excluſive intelligenda eſſe, quaſi ſolus viderit: cum & alias, unius poſitio non ſtatim ſit excluſio alterius. Et Johannem quidem ſimul includendum, ſine magno molimine erues; modo voculæ καὶ, ad imitationem ו Ebræorum x), ſignificationem pronominis Relativi tribueris: quam toties commode obtinere videtur, quoties inter duo Verba finita diverſorum ſubjectorum ita ponitur, ut poſterius verbum non habeat ſubjectum ſuum in Nominativo expreſſum. Ita namque Marcum, in quantum huc pertinet, verteres: *venit Jeſus, & baptizatus eſt a Johanne, qui aſcendens ex aqua, vidit fiſſos cœlos, & Spiritum deſcendentem.* Procul dubio enim non ſolus Chriſtus ex aqua aſcendit; ſed & Johannes: imo & reliqui omnes baptizati. Et hi ipſi intercedunt, ne in hac explicatione, qua ſoli Johanni ſuus conſervatur *viſus,* Chriſto y) quadantenus, totique populo negatus prorſus aquieſcam.

§. 35. Ipſe Baptiſta alicubi z) commemorat, hac fine ſe veniſſe, aqua baptizantem; *ut Chriſtus manifeſtaretur Iſraeli.* Et Lucas ait a), cœlum fuiſſe apertum, ſanctumque in Chriſtum baptizatum deſcendiſſe Spiritum, ἐν τῷ βαπτισθῆναι ἅπαντα τὸν λαόν, *cum baptizatus eſſet omnis populus,* per fluminis ripam adhuc diſperſus. Cum ergo apud Marcum non dicatur, definita perſona Prædicato immediate connexa, *Jeſus vidit;* vel *Johannes vidit;* ſed *aſcendens* e flumine *vidit.* Certum autem ſit, non ſolum Jeſum aſcendiſſe, aut cum eo ſolum Johannem; ſed *univerſum populum,* qui tum temporis proxime ante Chriſtum fuerat baptizatus. Quidni *aſcendens* diſtributive ſumatur, vel collective? ut idem ſit, ac ἅπας ὁ λαὸς, *univerſus* ille *populus aſcendens,*

u) tam Matthæus cap. III. v. 16. quam Marcus c. I. 10. x) juxta *interpr.* §. 149. III, 1. (β). conf. NOLDII Concordant. Part. in ו §. 53. p. 296. 297. & examina hoc ipſo cap. I. Marci v. 23. it. 1. Cor. VI, 14. Eph. V, 5. y) Ut enim v. g. Gen. III, 6. de muliere non ſimul prædicatur verbum ויאכל, *& comedit;* quamvis ea ſubjectum ſit Verborum omnium præcedentium, & *ſumſit,* & *comedit* & *dedit:* ſed ſolus *Adam,* cui maſculinum hoc ויאכל unice competit. Ita, ſi καὶ Marc. I, 10. verteres *qui* ſcil. Johannes *aſcendens vidit* &c., ad Dominum Jeſum hoc non pertineret. z) Joh. I, 31. a) Verbis ad §. 34. lit. (o) pag. 398. citatis.

Digitized by Google

dens, ſubito b) *vidit* fiſſos cœlos, & Spiritum inſtar columbæ ſuper Chriſtum deſcendentem. Hunc enim ſenſum urgent verba Matthæi c) Quippe apud quem verbum temporis finiti εἶδε *vidit*, ſine ſubjecto, vel Nominativo proxime præmiſſo, extat. Quod quoties fit in Scriptura, toties vel eiusdem verbi Participium ſubintelligi debet d), ad ipſius Scripturæ ductum e); vel ſuppletur איש pronominaliter ſumtum f), nunc infinite pro *aliquis, quispiam;* nunc diſtributive, pro *unusquisque, quilibet.* Et hoc ipſum itidem ex mente ipſius *Keri* g); cui divinam plerique autoritatem tribuunt. Qua obſervatione ad textum Matthæi applicata, talis prodibit ſenſus: *& ecce aperti ſunt cæli*, & QVISQVE (baptizatorum e flumine *aſcendentium*) *VIDIT Spiritum Dei deſcendentem* &c. Quem conficiunt omnes Evangeliſtæ, conjunctim, ad harmoniam eliciendam, inter ſe collati. Quicquid enim ab uno omiſſum fuit, fideliter ſuppeditat alter. Marco *aſcendens* ex aqua dicitur *vidiſſe*, poſt baptiſma peractum; Lucæ autem ἅπας ὁ λαὸς, h. e. *univerſus ille populus* baptizatus, & poſt baptiſmum aſcendens. Unde Matthæus, omnibus conjunctim ſumtis, infert: *quisque* baptizatorum *vidit.* Ex quo, ut ingenue fatear, totam hanc conciliationem modo ſuppeditatam didici.

§. 36. Ne vero arbitreris, id ipſum adverſari Baptiſtæ, apud Johannem ea intentione, ut teſtimonium de Chriſti præberet divinitate, dicenti h): τεθέαμαι, obſtupeſcens *ſpectavi*; item ἑώρακα, *diſtincte accurate vidi* i). Qui majori pondere dixiſſet, *ſpectavimus, vidimus*, Evangeliſtam k) ſecu-

b) Commodius enim hic εὐθέως cum εἶδε conjunxeris, quam cum ἀναβαίνων; niſi aliud forte ſvaſerit Matthæus: apud quem integro commate εὐθὺς ab ἀνεῴχθησαν ſejungitur. c) cap. III, 16. Καὶ ἰδὲ, ἀνεῴχθησαν αὐτῷ οἱ ȣ̓ρανοὶ, καὶ εἶδε τὸ πνεῦμα τȣ̃ Θεȣ̃ καλαβαῖνον &c. d) Juxta *Interpr.* §. 79. II, 1. e) Quæ Participia talia quandoque exprimit, v. g. Nah. II. v. 3. בקקום בוקקים Jeſ. XVI, 10. ידרוך הדורך 2. Reg. III. v. 15. כנגן המנגן &c. f) Juxta *Interpr.* §. 31. g) Ad 2. Sam. XVI, 23. ubi *Maſorethæ* verbo ישאל præmittendum ſvadent איש, ceu ſenſui neceſſarium. Et forte id ipſum didicerunt Moſorethæ ab ipſo literarum autore, 1. Sam. IX, 9. dicente: olim in Iſrael ita dicebat האיש *quisque.* Conf. Gen. XVI, 14. c. XXV, 26. c. XXXIV, ult. c. XXXV, 8. c. XXXVIII, 29. 30. Exod. X, 21. 1. Sam. XXIII, 22. Jeſ. VI, 2. c. IX, 6. Ezech. XLIII, 26. Mich. II, 4. Job. XXVII, 23. partim apud *B. Glaſſium*, Philol. Sacr. lib. III, tr. 3. Can. XXIII. p. 302. ſqq. h) Joh. I. v. 32. i) l. c. v. 34 k) Johannem l. c. v. 14

Digitized by Google

ſecutus: vel etiam *vidiſtis;* ſi re ipſa ita eveniſſet. Obſervandum, non eodem die, quo baptizabatur Chriſtus, hoc perhibitum fuiſſe teſtimonium; ſed aliquamdiu poſtea: quum Chriſtus, poſt memorabilem illam quadraginta dierum tentationem, quam ſtatim a baptiſmo ſuſcepiſſe dicitur, glorioſe jam peractam, rurſus illuc redierat; Johanni denuo, altero poſt rigoroſum Synedrii examen exantlatum die, viſus. Quum dicere poterat, μέσος ὑμῶν ἕστηκεν, *in medio veſtrum STETIT* l); item μεμαρτύρηκα, jam ante *TESTATVS SVM* m), hunc eſſe Dei filium. Atque adeo nec coram iisdem perhibebatur ſpectatoribus; ſed novis ad baptiſmum venientibus, qui non adfuerant, quum iſta ederentur ſpectacula nec cum Phariſæis, ad rumorem a prioribus allatum, alii eo fuerant ablegati; ut in rei geſtæ veritatem accurate inquirerent n). Tum demum aliquid ponderis hæc haberet objectio, ſi ad eosdem ſpectatores, vel iſtorum plurimos, quamvis non eodem die, his uſus fuiſſet verbis, quibus proprio ipſorum conſpectui nil plane tribuit. Erga diverſos autem auditores, aliter loqui non potuit; niſi falſi ilico convinci voluiſſet.

§. 37. Minoris momenti eſt exceptio e ſingulari Pronominis αὐτῷ, apud Matthæum o) extantis, formata, dicentem: ἀνεῴχθησαν ΑΥΤΩ οἱ οὐρανοὶ, i. e. *aperti ſunt EI cœli.* Unde autor Operis imperfecti in Matthæum, Chryſoſtomo perperam adſcripti p), infert *ſoli* Domino *Jeſu* ex aqua aſcendenti cœlos fuiſſe apertos. *Non rupta eſt*, inquit, *EI ipſa creatura cœlorum.* ——— *Si enim ipſa creatura rupta fuiſſet; non dixiſſet, EI aperti ſunt: non tantum EI aperti fuiſſent. Quia quod corporaliter aperitur, omnibus eſt apertum. Quod autem ſpiritualiter, illis ſolis &c.* Interjectis quibusdam q), *baptizato quidem,* ait, *Chriſto aperti ſunt, ſed EI tantum.* Equidem ſi apertura fuiſſet tantum imaginaria, per ſolam Viſionem facta, atque adeo in mera phantaſia, juxta quosdam r), ſita; locum invenire poſſet hæc iſtius ſententia. At Marcus dicit s), cœlos (aëreos ſcil.) reapſe *fiſſos:* & Johannes t), diverſus a Jeſu, vidit Spiritum S. per iſtam cœlorum fiſſuram,

Eee in

l) l. c. v. 26. m) l. c. v. 34. n) quod indicat Joh. I. v. 24. coll. v. 19. o) c. III, 16. p) Tom. II. in N. T. Homil. IV. e. c. III. p. m. 21. E. q) l. c. p. 22. C. *Joh. Lightfooti* conſentientis quadantenus verba vid. ſupr. ad §. 34. (*) poſt lit. (p) p. 398 ſqq. Quibus addi poſſunt, quæ, interjectis quibusdam, ibidem porro habentur: *quum de UNO Chriſto loquatur, idque ſingulari modo clare monet, apertos fuiſſe cœlos EI, tanquam aperiendi cauſæ.* r) *Lightfooto* tactos, *Harmon.* quatuor *Evangeliſt.* Sect. X. p. 343. a. Edit. Roterod. 1686. s) cap. I, 10. t) Joh. I, 32. 34.

in ſpecie columbæ, corporaliter u) deſcendentem. Unde nec in *Viſione* contigit, *uni propria;* nec imaginaria fuit. Falſo proinde fundamento tota ſuperſtructa eſt memorati autoris ſententia; quæ nudum colorem e Scriptura mutuat. Iſto ſubruto, tota moles eidem impoſita corruit. Scripturæ vox commodam admittit interpretationem, fini totius apparitionis minime adverſam. Teſtimonium *iſta cælorum fiſſio* præbere debebat Chriſto, Iſraelitis manifeſtando x): quod nullum fuiſſet, niſi aliis innotuiſſet, præter ipſum. Atque adeo prorſus fuiſſet inutilis: cum ipſe ad ſui confirmationem ea non indiguerit; alii autem non viderint. Piſcatoris explicatio, Evangelio Matthæi Ebræo a Münſtero edito, accommodata, (qua Dativum *αὐτῷ*, cum *αὐτοῖς* Act. II, 3. *viſæ ſunt EIS linguæ*, contendit; ut, ſicut ibi idem valeret, ac SVPER EOS, ita & hic dicatur, *cælos SVPER EVM* Ebr. עליו, Chriſtum ſcil., fuiſſe *fiſſos*), evitaret quidem conſequentiam hinc illatam: quia nullo modo fieri poterit, ut apertura in aëre ſublimi facta *uni* plurium, in eodem terræ loco ſtantium, *magis tribuatur*, quam reliquis, libera videndi facultate præditis. Modo exemplum, probationis loco adductum, ſatis firmum foret; & majorem hactenus eruditorum inveniſſet aſſenſum. Apud Ebræos, (ſive eorum idiomate Evangelium Matthæi, ut plerique Patrum contendunt, primitus ſcriptum fuerit y); ſive ſolos in græco obſer-

u) Luc. III. v. 22. x) Joh. I, 31. ubi duplex particula cauſalis ΙΝΑ φανερωθῇ τῷ Ἰσραὴλ ΔΙΑ ΤΟΥΤΟ ἦλθον ἐγὼ ἐν τῷ ὕδατι βαπτίζων.
y) Ita PAPIAS Johannis auditor, & Polycarpi ſodalis, citatus *Euſebio* hiſt. Eccleſ. lib. III, c. 39. circa fin. f. 113. B. IRENÆVS adv. Hær. lib. III. c. 1. cujus verba græca citat *Euſebius* H E. lib. V. c. 8. *Fevardentius* ad h. l. Irenæi annotat: *Id ipſum ante Irenæum ſcripſerat quoque Papias apud Euſebium lib. 3. Hiſt. c. 33., & Pantænum in India illud literis Hebraicis ſcriptum reperiſſe, opera Bartholomæi illic relictum: & illud ipſum cuſtoditum conſtare, idem Euſebius affirmat lib. 5. c. 10. Quod & in Cypro, in tumulo Barnabæ, & ipſius manu exaratum poſtmodum repertum fuiſſe, Theodorus Lector lib. 2 collect. aſſerit. Idem quoque Hebraicum manſiſſe ſuo tempore in Bibliotheca Cæſarienſi, quam Pamphylus martyr confecerat, autor eſt Hieronymus: qui & deſcribendi ſibi factam poteſtatem a Nazaræis Berrhöenſibus, qui eo utebantur, literis tradidit. Prodiit hoc noſtro ſeculo opera Sebaſtiani Münſteri, quoddam Evangelium Hebraicum, nomine Matthæi: cui quantum deferendum ſit, pronunciet Eccleſia.* Quæ & in ſua Editione retinuit, ſine animadverſione *Joh. Erneſt. Grabe:* niſi quod adjecerit, *omnes jam eruditos Münſteri illud pronunciare ſpurium*

obſervarit Ebraiſmos, per totum N. T. diſperſos,) litera ל Dativum denotat z). Ea vero in infinitis Scripturæ locis, idem eſt ac *propter* a) Qua ſignificatione huic loco applicata; *PROPTER ipſum* ſcil. Chriſtum, vel *iſtius GRATIA,* cœli dicerentur aperti b): *apertura* iſta *omnibus* circumſtan-

Præter Patres citatos, eandem quoque ſententiam fovent ORIGENES tom. I. in Matthæum, ap. *Huet.* pag. 203. & in Johannem tom. 8. ap. *Huetium*, p. 123. D. CHRYSOSTOMVS in Matth. Homil. I. p. 6. D. EVSEBIVS H. E. lib. III. c. 24. & 30. lib. V. c. 8. 10. lib. VI. c. 25. EPIPHANIVS adverſ. Ebionitas §. 3. p. 127. C. §. 6. p. 130. C. adv. Nazaræos §. 9. p. 124. D. adv. Alogos §. 5. p. 426. A. ATHANASIVS, in Synopſi Sacr. Script. circa fin. Tom. II. Op. p. 202. Edit. Benedict. Pariſ. 1698. HIERONYM. Præfat in Matth. nec non in cap. XII. it in Catalogo Script. Eccl. AVGVSTINVS de conſenſu Evangeliſtarum. lib. I. c. 2. Tom. IV. op. p. 263. circ. fin. it. lib. II. c. 66, p. 322. A. THEOPHYLACTVS Præfat. in Matth. p. 2. D. Alios recentioris ævi, brevitatis ſtudio prætereo. z) Conf. Interpr. §. 19. §. 151. l. 3. a) *Kimchi* in Michlol. f. 15. c. 4. circa fin. ועוד תשמש הלמד בענין בעבור כמו אמרי לי אחי הוא — כי כן צוה לו המלך ואחרים רבים זולת אלה׳ i. e. *Præterea litera* ל *idem denotat ac PROPTER v. g.* Gen. XX, 13. *dic MIHI,* i. e. propter me, mei gratia; *frater meus ille eſt*: item Eſth. III, 2. *nam ita præceperat EI*, i. e. ejus gratia, *Rex*: (non enim Haman aliquid obſervare juſſus erat; ſed *in ejus gratiam*, omnes Regis ſervi, Portæ ejus adſcripti. Hamanem flexis genibus veneraturi): *& alia, præter hæc, plurima* Exempla paſſim obvia ſunt: in quorum ſenſu determinando, Ebræi Interpretes utplurimum dicunt, ל idem notat ac Gen. l. cit. אמרי לי. De Sacerdotibus dicitur Lev. XXI. v. 1. 2. 3. *Nemo iſtorum polluit ſe cadavere, niſi CONSANGVINEO ſuo, propinquo ſibi, matri ſuæ, ac patri ſuo, atque filiæ ſuæ, nec non fratri ſuo, ac ſorori* adhuc *virgini* &c. Quod iisdem ferme verbis repetitur de Naſiræo Num. VI, 7. *Patri ſuo ac matri ſuæ, fratri ſuo atque ſorori ſuæ, ne polluat ſe illis, mortui fuerint* &c. Ipſa Orationis ſeries poſtulat, ut Dativus ille ubivis in accuſativum reſolvatur, interveniente Præpoſitione PROPTER. *Propter conſanguineum ſuum, propinquum ſibi, propter matrem, patrem, filium, filiam, fratrem, ſororemque virginem.* Plura hujus exempla invenies in Concordantiis *Noldii* ad literam ל §. 28. p. 457. Qui tamen l. c. §. 39. p. 461. multa quoque exempla in gratiam *Piſcatoris* affert, in quibus idem ſignificare putatur, ac *ſuper.* Videtur enim nunc ex אל decurtatum eſſe, nunc ex על. b) Quomodo jam olim lo-

ſtantibus *viſa*, atque obſervata. Qui circa Ebraiſmos, in ſtylo N. T. ſervatos, anceps hæret; eandem locutionem apud Græcos pariter atque Latinos, ſuo tantum indulgentes genio, paſſim inveniet c). Atque adeo nil prorſus in hac pericopa apud ullum Evangeliſtarum invenitur, quod impediat, quo minus cuncti dicantur (αὐλέπλαι) ſuis vidiſſe oculis, tam cœlum ſupra ſe hiatu quodam fiſſum, quam Spiritum S., in ſpecie columbæ, ſuper Chriſtum deſcendentem.

§. 38. Quod ſi autem omnis turba tunc prorſus *vidit*, quæ conſpicienda afferebantur; haud dubie etiam *audivit* ea, quæ rem viſam illuſtrabant: niſi fruſtra ſpectacula iſta omnia dixeris exhibita. Profecto incongruum foret, & nullius certi uſus, Spiritu ſancto deſcendente Chriſtum, ceu digito indice, monſtraſſe; & non ſignificaſſe, quem in finem Eum ita monſtraret omnibus. Ut vox *audita*, ſine indice, eum ad quem pertinebat, determinante, occaſionem præbuiſſet erroris, applicata Johanni d): ita ſub-

cum interpretatus eſt *Abulenſis* citat. Quæſt. LXXXII. in Matth. III. p. m. 346. b. Et dudum ante ipſum, nominatus ſupra autor Operis Imperfecti, eo ipſo l. c. p. m. 21. b. *aperti ſunt*, inquiens, *ei cœli, id eſt, PROPTER eum, gratia ejus. Aperti ſunt autem cœli non ſolum ei, ſed omnibus PROPTER eum.* Itemque non ita pridem celeberrimus *Dn D. Gottfr. Olearius*, Pr. Lipſienſium meritiſſimus, Obſerv. ſacr. ad Evang. Matth. Obſ. X. §. 8. p. 99. ubi etiam ad *Lightfooti* atque *Clerici* teſtimonia provocat: aſſerti veritatem illuſtraturus ex Luc. XV, 29. 30. ἔθυσας ΑΥΤΩ τὸν μόσχον, *mactaſti EI*, i. e. *in ejus gratiam, mactari juſſiſti vitulum.* c) *Abulenſis* l. c. huc trahit, ſi imperator alicui pro filio petendi dicat: ecce hoc beneficium non illi do; ſed TIBI, i. e. *propter te*, do illi. Noti quoque ſunt verſus: *Sic vos non VOBIS vellera fertis oves* &c. Et quid aliud Dativus poſterior Joh X, 38. κἂν ἐμοὶ μὴ πιςεύητε, τοῖς ἔργοις πιςεύσαἰε. i. e. *ſi mihi non creditis, OPERIBVS credite*, ſignificat, quam *propter opera?* Fides enim operibus præſtita parum juvaret; ſed Chriſto, *propter opera.* Unde & Chriſtus ipſe eandem ſententiam repetiturus Joh. XIV. v. 11. reddit, εἰ δὲ μὴ ΔΙΑ τὰ ἔργα αὐἰὰ πιςεύεἰέ μοι. Non in ſolo Pronomine αὐἰὸς, vis phraſeos quærenda; ſed in uſu Dativi: quem docere poterit *Franciſci Sanctii* MINERVA lib. II. c. 4. p. m. 72. ſqq. it. lib. III. cap. IV. p. 196 ſqq. cum notis Gaſp. Sciopii, Amſtel. 1654. d) Chryſoſt. Homil. XII. in Matth. poſt princ. f. 77. l. 28. ſqq. Edit. Eton. d. ſed Franc. col. 137. 138. C. ἐπειδὴ inquit, ἡ Φωνὴ ἡ λέγεσα, ἕτός ἐςιν ὁ υἱός μȣ ὁ ἀγαπητὸς, παρὰ τῆς πολλοῖς μᾶλλον, ἁρμόἰειν ἐδόκει τῷ

Digitized by Google

ſubjecti, ſpectaculo in omnium oculos incurrente cogniti, naturam & ſtatum ne quicquam cognoviſſent; niſi *Vocem*, ſpectaculum illuſtrantem, diſtincte ſimul *audiviſſent* omnes. *Auditus* viſum explicabat, & *viſus* auditui oſtendebat ſubjectum. Neuter horum ſenſuum ſine altero eſſe poterat e).

§. 39. Unde & II. omnium Evangeliſtarum verba ita ſunt diſpoſita, ut in nullo aliquid obſtet, quo minus dicamus, *vocem* iſtam cœlitus delapſam, ab *omnibus* fuiſſe *auditam*. Generaliter tantum referunt, *Vocem* aliquam eveniſſe *loquentem* f), & quid ea dixerit; auditu ejusdem nemini adjudicato, nec

Ἰωάννῃ, (οὐ γὰρ προσέθηκεν, οὗτος ὁ βαπτιζόμενος, ἀλλ᾽ ἁπλῶς οὗτος. καὶ τῶν ἀκροατῶν ἕκαστος περὶ τοῦ βαπτίζοντος μᾶλλον, ἢ τοῦ βαπτιζομένου εἰρῆσθαι αὐτὴν ὑπενόει, διά τε αὐτὸ τοῦ βαπτιστοῦ τὸ ἀξίωμα, διά τε τὰ εἰρημένα ἅπαντα). ἦλθε τὸ πνεῦμα ἐν εἴδει περιστερᾶς, τὴν φωνὴν ἕλκων ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν, καὶ πᾶσι δῆλον ποιοῦν, ὅτι τὸ, οὗτος, οὐ περὶ Ἰωάννου τοῦ βαπτίζοντος, ἀλλὰ περὶ Ἰησοῦ τοῦ βαπτιζομένου εἴρηται. i. e. *quia vox illa, quæ dixit, hic eſt filius meus dilectus, a multis Johanni potius convenire putari poterat: (non enim addiderat, ISTE baptizatus; ſed ISTE ſimpliciter. Unde auditorum quisque de baptizante potius, quam de baptizato, dictam eam opinatus fuiſſet; tam ob ipſum Baptiſtæ characterem, quam* modo *dicta omnia*). Ideo *venit Spiritus in ſpecie columbæ; vocem iſtam ad Jeſum trahens, omnibusque manifeſtum faciens, quod ISTE non de Johanne baptizante, ſed de Jeſu baptizato debeat intelligi.* In proxime præcedentibus plura dixerat de iis, quæ apud plebem imperitam majorem Johanni conciliare potuerint autoritatem, quæ Chriſto. V. g. quod *ſemper in deſerto egerit, fuerit filius Pontificis maximi, tali indutus ſit matre. Cum Jeſus de obſcura natus ſit puella, (cujus virginitas nondum omnibus innotuerat), domi educatus, & cum vulgo promiſcuo converſatus, communi tegeretur veſte.* Eadem, (quod exciderat,) & plura alia, jam expreſſa vide ſup. ad §. 22. lit. (e), p. 346. ſqq.

e) B. noſter *JOH. GERHARD.* Annot. poſth. ad h. l. p. 192. *Nec columba,* inquit, *ſine voce, nec vox ſine columba, Chriſtum certo demonſtraſſet. Si columba deſcendiſſet, voce Patris non audita; haud quaquam intelligi potuiſſet, quid deſcenſus ille columbæ ſibi vellet. Si vox Patris audita fuiſſet, columba non deſcendente; incertum videri poterat, quemnam vox illa Patris deſignaret.* f) Matth. III, v. 17. Καὶ ἰδοὺ, φωνὴ ἐκ τῶν οὐρανῶν λέγουσα. Marc. I, 11. καὶ φωνὴ ἐγένετο ἐκ τῶν οὐρανῶν. Luc. III, 12. (ἐγένετο), καὶ φωνὴν ἐξ οὐρανοῦ γενέσθαι, λέγουσαν.

nec negato iſtorum ulli. Quod nemini ergo proprium fuiſſe dicitur; id merito commune arbitramur omnibus, in quorum gratiam eveniſſe novimus. Inprimis conſiderantes III. ipſa verba pronunciata, ȣ̃τός ἐϛιν *HIC eſt filius meus ille dilectus*, prout,a Matthæo g) referuntur, ita concipi; ut neceſſario dicendum ſit, ad alios ea fuiſſe directa, quam ad Jeſum ipſum: quem eadem concernebant, prouti a Marco & Luca exhibentur h). In quibus acquieviſſet Deus, niſi aliis quoque idem innoteſcere voluiſſet. Quod ut obtineat; iterata vice i), alios jam alloquitur a Filio ſuo diverſos. Impium autem eſſet, ſtatuere, Deum benigniſſimum pariter ac juſtiſſimum, quosdam fuiſſe allocutum, quibus facultatem ademerit *audiendi*, quæ dicuntur. Præcipue in re tanti momenti, ut ob neglectum hujusmodi verborum, nunquam perceptorum, damnationem incurrant æternam k) Quod qui ſtatuit; videat, quomodo Deum immunem conſervet ab aliqua injuſtitiæ ſpecie. Præſumuntur omnes tunc præſentes *facultate audiendi* præditi: qua procul dubio etiam actu fruebantur; niſi a Deo ſpeciatim, ad momentum, ea dicantur privati. Cujus ſuſpicionis nullibi in Scriptura vel minimum deprehenditur veſtigium. Quando itaque ſatius fuerit, ex trito illo, *Deus & natura nihil faciunt fruſtra* l), intrepide inferamus, quod *omnis* in univerſum *turba* tunc *adſtans Dei ſermonem* ad ipſos directum, ſuis perceperit auribus, diſtinctiſſime ab unoquoque intellectum.

§. 40. Quo minus enim dixeris, ad ſolum Baptiſtam, iteratum illum Dei ſermonem fuiſſe directum; atque adeo *ab eo ſolo auditum* & intellectum, ſuo jam defunctum fuiſſe officio, ob quod Deus eum pronunciarit: obſtat IV. quod

g) loc. cit. ȣ̃τός ἐϛιν ὁ ὑιός μȣ ὁ ἀγαπητὸς ἐν ᾧ εὐδόκησα: alias in ſecunda perſona concipi debuiſſent, ut apud Marcum & Lucam ll. cc. ȣ̃τ@ Dei monſtrativum eſt, quo quis præſenti vel præſentibus *tertium* ab hoc, vel his, diverſum, digito velut indice monſtrat. Conf. ſupr. §. 11. fin. pag. 316. h) Marc. I, 11. σὺ εἶ ὁ ὑιός μȣ ὁ ἀγαπητὸς, ἐν ᾧ (vel σοὶ, ut Syrus, Vulg. Perſ. Goth. & Codd. multi MSti ap. *Joh. Millium* nominati: cujus conf. etiam Prolegom. §. 1196. *Lucas* enim *Marci* creditur imitator, apud quem legitur) c. III, 22. σὺ εἶ ὁ ὑιός μȣ ὁ ἀγαπητὸς, ἐν σοὶ ηὐδόκησα. Communior lectio ᾧ e Matthæo putatur illata: quam Chryſoſt. Euthym. & Theophyl. exhibent. Quoad ſenſum quidem parum diſcrepat: Deus tamen non niſi *unam* adhibuit; quæ in Luca proſtat. Vid. ſupr. ad §. 30. lit. (g) p. 389. quæ jam annotata fuiſſe, accedenti per intervalla exciderant. i) Vid. ſupr. §. 10. p. 315. k) Conf. Deut. XVIII. v. 19. Joh. III, 18. 36. c. V, 23. c. XII, 47. 48. c. XIV, 23. ſqq. l) Quod

Digitized by Google

quod Chriſtus Doctor fuerit commendandus ad audiendum, *non ſoli Baptiſtæ ;* ſed toti populo m). Ille vel in utero materno adhuc incluſus, de dignitate Chriſti, vix tum in utero Virginis concepti, ſufficienter videtur informatus: cum in occurſum Ejus, in ipſis maternis ſubſiliret viſceribus n). Quamvis natum, de perſona aliquamdiu non noverit o). Ex hac ipſa enim Ejus notitia, quam ad primum ejus acceſſum Deus ipſi inſpiraſſe creditur, ſumma iſta reſultabat reverentia; qua ipſe potius ab Eo baptizari voluit, quam ut eum baptizaret, utpote ſe longe præſtantiorem p). Si quæ ipſi major confirmatio, vi promiſſi q) erat neceſſaria; eventum ea obtinuiſſet in Spiritu ſancto in Chriſtum deſcendente: utut nulla ſubſecuta fuiſſet vox articulata r). Ita enim ille jam erat præmonitus, ut intelligeret, quid ſibi vellet illud ſpectaculum; ſecus ac reliqui adſtantium. Quorum nulli, quantum conſtat, ſimilis contigerat præmonitio.

§. 41. Quod autem præcipue V. *Propter hos rite informandos tota* iſta *actio* fuerit *inſtituta;* Johannes ipſe Baptiſta teſtis eſt locupletiſſimus. Qui eum in finem unice veluti Baptiſmum, quem peragebat, divinitus inſtitutum fuiſſe profitetur; *ut*, occaſione ejus, hominibus undique confluentibus, *Chriſtus* ceu Dei filius *Iſraeli innoteſceret. UT*, inquit, *manifeſtaretur Iſraeli, OB ID IPSVM veni ego, aqua baptizans* s), Non contentus erat, unam adhibuiſſe particulam cauſalem; ſed ingeminabat eandem, *ut & ea propter*. Haud ſecus ac ſi dicere vellet; ne quis putet, caſu quodam id eveniſſe, ut inter plures ad baptiſmum properantes, etiam Chriſtus una accederet. Imo vero ex ſingulari DEI providentia, in totius populi gratiam, hæc ita evenire *debuiſſe*. Non alium prorſus totius Baptiſmi a ſe ſuſcepti, quin & totius ſui adventus, finem fuiſſe; quam ut *Chriſtus*, non ſibi ſoli, ſed *toto Iſraeli*, vel omnibus ab Iſraele ſeu Jacobo deſcendentibus t), manifeſtaretur.

urget *Abulenſis* Quæſt. XCIII. num. 3. in Matth. p. m. 337. m) Deut. XVIII, 15. 19. Matth. XVII, 5. Marc. IX, 7. Luc. IX, 35. Joh. I, 7. 31. n) Luc. I. v. 41. conf. *Theophylactus* ad l. c. p. 307. o) Joh. I, 31. 33. p) Matth. III, 14. conf *Joh. Lightf.* Harmon. IV. Evangeliſt. Sect. X. p. 336. ſqq. q) Joh. I, 33. r) ad ſolum enim viſum erat remiſſus l. c. non ſimul ad auditum. s) Joh. I. v. 31. ΙΝΑ φανερωθῇ ἐν τῷ Ἰσραὴλ, ΔΙΑ ΤΟΥΤΟ ἦλθον ἐγὼ ἐν τῷ ὕδατι βαπτίζων. conf. v. 7. οὗτος ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν, ΙΝΑ μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτὸς, ἵνα ΠΑΝΤΕΣ πιστεύσωσι δι' αὐτοῦ. t) per *Metonym.* cauſæ ſatis notam. Conf. B. Glaſſ. Phil. ſacr.

Digitized by Google

retur. Nomina Originis metonymice pro poſteris poſita, *raro unum* u); *ſed* uſitate, ſi non omnes, *plures* tamen *denotant.* Quo fine ſi excidiſſet, nunquam auſes fuiſſet Baptiſta, ad illum provocare actum: quem tamen non ſemel ſuis inculcat Auditoribus. Evidentiſſimo indicio, quod ſuum DEus ſcopum in eo obtinuerit, Chriſtumque omnibus ibidem congregatis, eo quo intendebat modo, revelarit. Non autem alius hic erat, quam, *ut cælitus ſignificaret OMNIBVS*, hunc recens *BAPTIZATVM, SUUM ESSE FILIUM* x); cujus doctrinam in poſterum omni reciperent reverentia. Quo ſane excidiſſet; niſi præſentes omnes verba iſta divinitus promulgata audiviſſent, iſtorumque ſufficienter percepiſſent valorem.

§. 42. Et quo minus de hoc ſcopo Baptiſmi Johannei genuino dubites; VI. *tempus ipſum, quo Chriſtus baptizari voluit*, abunde te *docere poterit.* Si propter Chriſtum unice initiandum, vel etiam propter ſolum inſuper Johannem in fide ſua confirmandum, actus ille fuiſſet inſtitutus; potuiſſet eundem Johannes initiare remotis arbitris, ut Saulem Samuel Regem ungebat y), & mox Davidem z): vel in limine ſaltem ſuſcepti a ſe muneris, uno ſaltem alteroque teſte adhibito. Neutrum autem horum factum: ſed ex induſtria tamdiu expectare debebat, donec, fama de Baptiſmo ſuo totam jam terram peragrante, undique plures ad eum concurrerent: & ita *infinitæ hominum multitudini uno actu Chriſtus ſiſteretur magis ſolenniter.* Certe non ſine cauſa tum demum Jeſus ad Jordanem acceſſiſſe dicitur, quum ad Johannem *egreſſa fuerit Jeruſolyma, an regio Jordani adjacens univerſa* a): & Lucas b) *Chriſtum*, ait, *baptizatum, cum omnis baptizaretur populus.* Quæ circumſtantia fruſtra fuiſſet addita; niſi præſentes *omnes* vocem cœlitus delapſam clare audiviſſent, ejusque diſtincte intellexiſſent ſenſum.

§. 43.

lib. V. c. 1. p. 6. circ. fin. & p. 7. u) Unde cum *David.* Ezech. XXXIV v. 23. c. XXXVII, 24. 25. Jere. XXX, 9. Hoſ. III, 5. &c. pro *Meſſia* ponitur, e Davide ſecundum carnem naſcituro, Metaphoram potius concipiunt. Conf. autem de hac denominatione *Jeruſ. Berach.* f. 5. c. 1. l. 10. *Bab. Sanhedr.* f. 98. b. 29. Edit. Amſt. x) Vid. ad §. 40. lit. (m) p. 407. y) Vid. 1. Sam. IX, 26. ſqq. c. X, 1. z) 1. Sam. XVI, 11. ſqq. a) Matth. III, 5. ἐξεπορεύετο πρός αὐτῦ Ἱεροσόλυμα, καὶ ΠΑΣΑ ἡ Ἰȣδαία, καὶ ΠΑΣΑ ἡ περίχωρος τȣ̃ Ἰορδάνȣ; Marc. I, 5. ἐξεπορεύετο πρὸς αὐτὸν ΠΑΣΑ ἡ Ἰȣδαία χώρα, καὶ οἱ Ἱεροσολυμῖται. b) c. III, 21. ἐγένετο, ἐν τῷ βαπτισθῆναι ΑΠΑΝΤΑ τὸν λαὸν, καὶ Ἰησȣ̃ βαπτισθέντος.

43. Nec dubitandum, quin VII. *idem finis* fuerit *diverſarum*, Chriſto in aliorum præſentia factarum, *cœleſtium apparitionum.* Ut, cum ad preces Chriſti, de nomide DEI glorificando, vox de cœlo diceret c), *& glorificavi, & denuo glorificabo;* adſtantibus quibusdam tonitruum factum putantibus, aliis autem Angelum cum iſto locutum opinantibus d), ipſe reſponderet, dicens e): *non propter me facta eſt hæc vox, ſed propter vos.* Item cum in Lazaro a mortuis reſuſcitando, oculis ſurſum elevatis, Patrem alloqueretur f), ut exaudiret ipſum: ſtatim adjiciebat, ſe iſta *propter turbam* dixiſſe, quæ circumſtet. *Ut iſti credant, quod ab ipſo miſſus fuerit* g) Et quis dubitare auſit, illam in monte excelſo h), quem *Thabor* nominat antiquitas i) transformationem, præſentibus Petro, Jacobo, atque Johanne factam, in horum gratiam contigiſſe? ut in ſua erga Chriſtum fide corroborarentur plenius. Quod ſi, ad exemplum harum, ex opinione plurimorum k), etiam in iſta, qua occupamur, apparitione *admonendi erant Spectatores, ut reverentiam* Chriſto exhiberent, ceu DEI FILIO, & Prophetæ, ſuis olim Patribus per Moſen promiſſo: *quem omnes audire debeant,* ſub comminatione ſevera vindictæ a tergiverſautibus exigendæ l) Nemo non

Fff videt,

c) Joh. XII. v. 28. d) loc. cit. v. 29. e) loc. cit. v. 30. f) Joh. XI, 41. g) l c. v. 42. h) Matth. XVII, 1. ſqq. Marc. IX, 1. ſqq. Luc. IX, 28. ſeqq. i) Ita HIERONYMVS ep. 27. ad Euſtochium, in qua *Pauli* matris ponit Epitaphium, ant. med. c. 6. Edit. Marian. Vict. Reatini Antverp. 1579. Tom. I. p. 76. ſed p. 175. Edit. Baſil. 1553. *Scandebat montem Tabor in quo transfiguratus eſt Dominus.* Idem CHYRILLVS Jeruſolymit. catech. XII. BEDA tract. de Locis ſanctis c. 17. *Euthymius, Abulenſis, Maldonatus, Janſenius, Barradius, Toletus, Brochardus, Adrichomius, DAMASCENVS* ſerm. de Transfiguratione, confirmat id ex Pſalm. LXXXIX, 19. & *Beda* l. c. in memoriam ejus *tres* ibi Eccleſias ædificatas fuiſſe ait, ad votum Petri Matth. XVII, 4. Helenæ unam iſtarum tribuit NICEPHORVS Calliſt. Eccl. Hiſt. l. VIII. c. 30. p. m. 596. ingenti cenſu ibid. relicto, in ſubſidium iſtorum, qui ſedem ibi fixuri ſint. Unde eidem accommodat *Job. Mabillon.* Obſervat. tom. IV. Actor. Sanctor. Ord. Benedict. p. 374. *ἅγιον ὄρος* Petri, 2. epiſt. I, 18. Cui tamen ſententiæ ſe oppoſuiſſe dicitur *Cornelio a Lapide* Franc. Lucas: & in dubium eam vocat e Proteſtantibus JOH. LIGHTFOOT Hor. Hebr. ad Marc. IX, 2. p. 624. ſqq. & non ita pridem Celeberr. ADRIAN. RELAND. Palæſtin. illuſtratæ lib. I. cap. LI, 334. ſqq. non contemnendis rationibus k) Vid. *Alphonſ. Toſtat.* Abulenſis, in Matth. III. Quæſt. XCIII. num. 7. l) Deut. XVIII, 15. 19.

Digitized by Google

videt, hunc finem nullo modo obtineri potuiſſe, niſi *omnes* ac ſinguli adſtantium *clare audirent & diſtinčte intelligerent*, *quicquid* illis voce cœlitus delapſa *dictum fuerit*. Quod *Apoſtoli* illi præſentes *omnes tres audiverint*, in faciem ea propter procidentes; ipſa ſacra teſtatur pagina, licet per ſolum Matthæum delineata m): cui nemo hinc litem movet, quod reliqui Evangeliſtarum expreſſam ejus in ſua narratione mentionem omiſerint. Ita & circa baptiſmum Chriſti, perceptio ſermonis cœlitus demiſſi, non ideo in dubium vocari debebat; quod omnibus facta, diſerte non commemoretur. Si pro *DEI filio agnoſcere* Eum debebant, *ipſumque audire*, ſub comminatione pœnæ graviſſimæ n); neceſſe eſt, eam *vocem clare* & diſtinčte *perceperint*, *quæ eos* ad hoc credendum faciendumque *divinitus obligabat*. Alioquin juſte puniri non potuiſſent, ob transgreſſionem ſcil. rei, nunquam illis decenter mandatæ atque cognitæ.

§. 44. Hanc vero VIII. *decenter* illis *oblatam*, clare *auditam*, *cognitamque fuiſſe*; *probat* ipſius *Salvatoris ad vocem hanc*, tanquam *auditam*, ſolennis *provocatio* o). Cum hic DEUM πατέρα ἴδιον, ſeu *Patrem* proprium dixiſſet p), ſequi *DEI filium* vocando, ſimilem DEO feciſſe ſe, judicaretur Judæis q); qui ea propter Eum ceu blasphemum r) occidere conabantur. Coram ipſo Synedrio maximo s), ubi mera rerum pondera proferri decebat, probat Salvator, *ſe DEI filium fore QVATVOR* diſtinčtis *teſtimoniis*, *divi-*

m) cap. XVII. v. 6. n) Vid. ad præced. lit. (l). o) Joh. V, 37. Καὶ πέμψας με πατὴρ, ΑΥΤΟΣ μεμαρτύρηκε περὶ ἐμȣ̃ p) l. c. v. 17. 18. q) l. c. r) Conf. ſimilem illationem Matth. XXVI, 63. ſqq. s) 1. Coram illis enim loquitur, qui miſerant ad Johannem, inquiſituri Joh. V, 33. Qui erant Synedrii aſſeſſores Joh. I, 19. 22 24. 2. arrogabant ſibi jus vitæ necisque, Joh. V, 16. 18. quod, ſpatio excuſationis conceſſo, non eſt penes plebem promiſcuam. 3. cauſa dijudicanda, erat de vero falſoque Propheta, qui licentiam ſibi ſumeret, violandi Sabbathum, l. c. v. 16. quæ unice ſpectabat ad Synedrium maximum, in לשכת הגזית congregari ſolitum, Cod. Sanhedr. c. I. θ. 5. cujus ratio petitur ex Deut. XVII. v. 8. 4. in templo agnoverat ſanatus medicum ſuum v. 14. quem ilico denunciaſſe videtur Concilio ibi congregato. 5. ambitioſi erant, honores captantes ab aliis l. c. v. 43. 6. *Apolinarius* in Catena vocat *ſelectos ex Proceribus*, it. ad v. 24. tales, qui *in Scripturis intelligendis accuratiores fuerint*: JOH. LIGHTFOOT autem diſerte nominat *Synedrium maximum*, Harmon. Evangeliſt. Part. III. Sect. XXIV. pag. 527. ſin. 535. ſqq.

Digitized by Google

divinis omnibus, (utpote qui mere humanum reſpuat t): niſi quod pleraque mediata ſint, immediatum non niſi unicum. Unde & in eo allegando, peculiari ſtilo utitur, *qui miſit me*, inquiens, *Pater IPSE* u), immediato ſcilicet, *de me teſtatus eſt* id, quod vos in dubium vocatis, me *DEI* fore *FILIVM*. Contradiſtinguit hoc teſtimonium, 1) teſtimonio Johannis x), 2) operibus a ſe perpetratis y), & 3) Scripturæ veteris Teſtamenti z). Quapropter aliud concipi nequit, niſi id, quod poſt baptiſma peractum, cœlitus delapſum ſonuit. Nuſpiam enim hactenus Chriſtum DEus *SUUM* vocarat *FILIVM*; quam tunc temporis, & per veteris Teſtamenti Prophetas, ac ſpeciatim Pſ. II, 7. Sed hoc nec *IPSE* DEus immediate dederat, verum per Davidem: nec denegata illi fuit a Judæis fides, (cum ſalutem æternam ex illa obtinere crediderint a), perinde ut huic: nec ſeparari debet ab aliis Scripturæ teſtimoniis, quarto demum loco allegatis. Fruſtra autem ad idem provocaſſet Chriſtus; ſi Judæis, quibuscum agebat, nunquam innotuerit, ex IPSO DEI ORE auditum. Sed, ſi falſi eum potuiſſent convincere, nulli pepercissent labori; verum palam oblocuti fuiſſent, contra dicentes, & pœnam, ob mendacium, comminati. Quorum nihil tentatum legimus. Evidenti indicio, quod in dubium vocare id non valuerint.

§. 45. Non primus ego ſum, qui hoc Patris teſtimonium ad hanc, de qua nunc occupamur, vocem traxerit. Jam olim *Chryſoſtomus* b) verba hæc explicaturus, *ubi vero*, ait, *teſtatus eſt de eo* Pater? *in Jordane; hic eſt, inquiens, ille filius meus dilectus ille: ipſum audite.* Etiam *Theo-*

 phy-

t) Vid. Joh. V. v. 34. u) l. c. v. 37. πατὴρ ΑΥΤΟΣ. x) l. c. 33. ſqq. y) l. c. v. 36. z) l. c. v. 39. a) Homil. XXXIX. in Joh. col. 257. circa fin. Edit. Franc. ſed in græca Eton. homil. XL. p. 723. Καὶ ποῦ μεμαρτύρηκε περὶ αὐτοῦ; ἐν τῷ Ἰορδάνῃ· οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, ἐν ᾧ ηὐδόκησα· αὐτοῦ ἀκούετε. Et interjectis quibusdam, ad v. 38. pergit: κἀκεῖναί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ· διὰ γὰρ τούτων ἐμαρτύρησε. Καὶ μὴν καὶ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ἐμαρτύρησε, καὶ ἐν τῷ ὄρει — τὴν μὲν γὰρ οὐδὲ ἤκουσαν, τὴν ἐν τῷ ὄρει· τὴν δὲ ἤκουσαν μὲν, οὐ προσέχον δέ. i. e. *& illæ ſunt, quæ de me teſtantur. Per has enim teſtatus eſt* Pater de filio. *Equidem & apud Jordanem teſtatus* de eo *eſt*, *& in monte. — Verum hanc*, ſcil. *de monte non audiverant; iſtam autem* apud Jordanem *audiverant quidem*, *ſed non attenderant.* b) ad l. c. p. 634. l. ult. ποῦ δὲ μεμαρτύρηκε περὶ αὐτοῦ ὁ πατήρ; τινὲς μὲν λέγουσιν, ὡς ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος, ὅταν εἶπεν, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγα-

Digitized by Google

phylactus c) agnoſcit, quosdam hoc ita explicuiſſe: quamvis ipſe maluerit ad teſtimonium trahere, quod Pater per totam Scripturam V. T. de eo perhibuerit. Verum hoc modo ſibi ipſi contradiceret Salvator, ipſa Veritas. Scripturam enim, mox fatetur, Judæos audire ac recipere, utpote ſalutem inde expectantes æternam d); hanc autem vocem nequaquam e). Parum quoque iſti competeret (εἶδος) *forma* commemorata f); quam commode columbæ iſtic deſcendenti applicueris. Et diſerte teſtimonio Patris Scripturarum teſtimonium contradiſtinguit: cui de novo præfigit g), *ETIAM ILLÆ ſunt de me teſtantes.* Omiſſurus eſſet illud καὶ, ſi cum præcedente coincideret. Si mediatum aliquod *Patris teſtimonium* etiam in v. 37. conciperes; non *tria* hic occurrerent, juxta *Theophylactum* h), ſed non niſi unicum. Contra expreſſam Chriſti voluntatem, pluribus uno teſtibus comprobari annitentis i). Cum & per Johannem teſtatus ſit Pater, & per Opera a Chriſto perpetrata. Ut autem Johannis teſtimonio k) hoc ipſum nimis evidenter contradiſtinguitur, verbis l): *ego teſtimonium habeo majus Johanne,* (quamvis per ipſum Deus locutus ſit): ita & Scripturarum teſtimonio, utpote quibus ſaltem mediantibus, Pater de Chriſto teſtatus fuit. Non fruſtra addita eſt v. 37. vox *αὐτὸς ipſe*: quæ commode potuiſſet omitti; niſi hac ipſa ad *immediatum* Patris teſtimonium provocare voluiſſet.

§. 46. Interim non negarim, in verbis proxime ſequentibus reſpectum fieri ad *promulgationem Decalogi.* Quia voce *πώποτε unquam*, & cum negatione præmiſſa, *οὔπωποτε nunquam,* alium inſuper vocis contemptum Chriſtus ipſis exprobrat. Iſtum ſcil. quo vix Dei vocem horriſonam de monte Sinai audiverant, prohibentem, ne ulla ſibi facerent ſculptilia m): & nihilominus brevi poſt, voce iſta in ipſorum auribus adhuc reſonante, aureum conflari vitulum ſtudioſe curabant n). Quo & *Chryſoſtomus* o) inclinat, pluresque alii p). Idipſum vero novum nobis ſuppeditat argumentum, in

πηλός. c) l. c. v. 39. d) l. c. v. 37. e) l. c. v. 37. οὔτε εἶδος αὐτοῦ ἑωράκατε. f) l. c. v. 39. Καὶ ἐκεῖναί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ. g) ad Joh. V, 32 p. 633. cica fin. τρεῖς οὖν φησὶν, ἔχω μάρτυρας, τὸν Ιωάννην, τὰ ἔργα μου, τὸν πατέρα μου. h) Joh. VIII. v. 16. 17. 18. i) Joh. I, 19. 30. 36. c. V, 19. c. VIII, 28. k) Joh. V, 36. ἐγὼ δὲ ἔχω τὴν μαρτυρίαν μείζω τοῦ Ιωάννου· conf. v. 19. & c. VIII, 28. l) Exod. XX. v. 3. 4. m) Exod. XXXII, 1. ſqq. n) l. c. o) inprimis *Cyrillus Alexandr*. Tom. IV. Oper. lib. III. c. 2. p. 256. ſqq. o) Vid. ſupr. §. 39. * p. 331. ſqq. p) Joh. V, 38. Καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ οὐκ ἔχετε

Digitized by Google

in Chriſti fundatum teſtimonio ac Veritate; deſumtum IX. a *ſimilitudine vocis divinæ ad Jordanem loquentis*, cum illa, quæ olim in Sinai ſonuerat. Ut enim nemo ſanus negabit, iſtam DEI vocem ab omnibus adſtantibus fuiſſe auditam q): ita & hic *a pari* erit inferendum, etiam hanc, a Chriſto ipſo, ratione auditionis ac obſervantiæ, iſti aſſimilitam, ab omnibus, qui adſtabant, clare fuiſſe auditam. Et X. qua quæſo! fiducia in ipſo judicii loco, ubi de capite oppugnabatur, dixiſſet Salvator optimus, quod *ſermonem Dei non haberent MANENTEM in ſeipſis* r); ſi nunquam fuiſſet auditus? Nihil MANERE poteſt, aut recedere; quod nunquam *acceſſerat*, vel adfuerat. *Manſionis* denegatio, *auditionem* ante perceptam præſupponit.

§. 47. Quid quod XI. *in V. T.* clare *prædictum* fuerit, *quod Omnes* tunc exhibita *viſuri* ſint, ſuisque *audituri* auribus. Cujus rigida adimpletio non tantum ideo hic urgenda venit; ne quis anſam capiat, de veritate vaticiniorum dubitandi; ſed quod eidem ſpecialius annectatur s), rebus aliis omnibus perituris, *verbum DEI noſtri ſtaturum in æternum.* Quod huc trahendum judico V. T. vaticinium, continetur Jeſ. XL. v. 3. ſqq. Cujus verba, in quantum huc faciunt, ita transferenda cenſeo: *Voce clamante in deſerto, parate viam Domini &c. tunc manifeſtabitur gloria Domini, & VIDEBVNT OMNIS CARO unanimiter, quod os Domini loquatur.* De temporibus Meſſiæ hanc Pericopen intelligendam eſſe, non primus *Kimchi* docuit t): plures veterum, poſt *Jonathanem* (b) Uſiel u), in utroque Tal

MENONTA ἐν ὑμῖν· q) Jeſ. XI., 8. r) Comment. ad h. l. verbis: כל אלה הנחמות עתידות לימות המשיח i. e. *Omnes iſtæ conſolationes* reſpiciunt tempora *in diebus Meſſiæ futura.* s) Utpote qui verba מלאה צבאה de multitudine civium Jeruſolymitanorum e patria exulantium, intelligit; qui tempore Meſſiæ ad eam reverſuri ſint. Tranſtulit enim עתידה דתתמלא מעם גלוותהא i. e. *futura eſt, ut compleatur* rurſus *a populo exilii ſui.* Quod clarius exprimere voluit *Abrabban.* ad l. c. f 60. c r l. 40. ſqq. ירושלם אף פי שהיא עתה חרבה ושוממה ומבלי בניה היא יושבת הנה כזמן הגאולה תהיה מלאה מעמה ומצבאה מלשון כל יוצא צבא בישראל וכן תרגם יונתן וכו' i. e. *Jeruſalem utut nunc vaſtata & deſolata, absque ſuis commoretur filiis; TEMPORE tamen REDEMTIONIS adimpleta erit a populo ſuo, ac proprio exercitu ſuo: voce hac accepta in ſignificatione,* *qua* Num. I, 3. *dicitur, quisquis egreditur EXERCITVS inter Iſraelitas; & ita Chaldaice transtulit Jonathan.*

Talmude x), Peſikta y), Tanchuma *, ac *Rabboth* z), in hoc cum eo conſentiunt: in quorum etiam caſtra ipſe *Abrabb.* lubens conceſſit a). *R. Moſes ſacer-*

x) *Jeruſol.* cod. *Erubin* ad cap. VIII. f. 25. c. 2. l. 12. Et ita quod *Jeruſ.* cod. *Taanith.* ad c. l. θ. 1. f. 63. c. 4. l. 53. ſqq. & *Bab.* cod. *Sanhedr.* f. 98. a. l. 24. ad verba Jeſ. LX, 22. *ego Jehova in tempore ſuo accelerabo illud*, annotant, quod, *ſi digni fuerint, acceleraturus ſit* illis redemptionem; *ſin minus, ſuo eventura ſit tempore.* Id *Abrabbanel* l. c. col. 2. l. 27. ſqq. eruere nititur e voce, *conſolamini* geminata. y) *Sotarta* f. 58. c. 2. l. 36. ſqq. Edit. Ven. A. C. 1546. Alius *Pſiktæ*, ſed *Rabbath.* verba adducit *Abrabbanel* l. c. f. 60. c. 3. l. 6. ſqq. quæ prolixiora ſunt, quam ut hic exhiberi poſſint. Partem iſtorum exhibet Editio ejus in 4to, f. 53. c. 1. 2. * in principio Deut. f. 91. c. 1. l. 12. ſqq. z) *Vayikra rabba* Sect. I. circa fin. f. 166. c. 3. l. 1. 2. Ejusdem libri quædam adducit *Abrubbanel* ex *Echa rabbathi* f. 60. c. 2. l. 13. ſqq. digna, quæ hic legantur: נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם רבי חנינא בר פפא אמר אמרו ישראל לישעיה ישעיהו רבינו תאמר שלא באת לנחם אלא אותו הדור שנחרב בית המקדש בימיו אמר להם לכל הדורות באתי לנחם/ אמר אלהיכם לא נאמר אלא יאמר אלהיכם/ אמר רבי חנינא בר פפא בשמונה מקומות כתיב יאמר אלהיכם כנגד שמונה נביאים שנבאו אחרי חרבן בית המקדש ואלו הן עמום יואל צפניה חגי זכריה ומלאכי יחזקאל וירמיהו עכ׳/ ירצו בזה להעיר שהנבואה הזאת היא עתידה לימות האשיה ושעל כן אמר בה בלשון עתיד יאמר אלהיכם/ i.e. *conſolamini conſolamini populum meum, dicet Deus veſter. R. Chanina f. Papæ docuit, Iſraelitas allocutos fuiſſe Jeſaiam, verbis: Jeſaia Doctor noſter! Dicis, te non veniſſe, niſi ut conſoleris iſtam generationem, in cujus diebus domus Sanctuarii fuit vaſtata? Quibus reſponderit, ad quaſcunque generationes conſolandas veni. Non enim habetur* in textu, *DIXIT DEus veſter; ſed DICET DEus veſter. Idem R. Chanina fil. Papæ aſſerebat: in octo locis ſcriptum eſſe, dicet DEus veſter; reſpectu tot Prophetarum, poſt vaſtationem domus Sanctuarii vaticinantium: qui ſunt, Amos, Joel, Zephanias, Haggæus, Sacharias, Malachias, Ezechiel atque Jeremias. Huc usque.* Quibus ſubjungit: *hoc ipſo ſignificare volunt, vaticinium hoc loqui de ſtatu in diebus Meſſiæ futuro: & quod ea propter uſus in eo ſit* tempore *Futuro*, *DICET DEus veſter.* a) Alterum interpretationis modum f. 60. c. 2. l. 27. ſqq. ita proponit: אמר נחמו נחמו על שני מיני נחמות

Digitized by Google

ſacerdos, ab Ab. Eſra in h. l. cum elogio, (quod anima ejus in Paradiſo requi-

---

הנביאים את ישראל בתקות גאולתם ועניין זה שהגאולה
יש לה שני זמנים כמו שביארתי במאמר ישועות משיחו
הראשון הוא זמן האפשרות שאם ישראל ישובו בתשובה
מיד נגאלין וכמו שאמר היום אם בקולו תשמעו והזמן
השני הוא בהגיע עת הגזור לפניו יתברך שאז תהיה
הגאולה מחוייבת והכרחית שנאמר כי יום נקם בלבי
ושנת גאולי באה/ ועל שני הזמנים ההם דרשו
בפרק חלק אני יהוה בעתה אחישנה זכו אחישנה לא זכו בעתה/
ועליהם אמר נחמו נחמו עמי רצה לומר בשתי נחמות
האחת שיודיעם שיש גבול ותכלית לגלותם בהשלמו
יגאלו בהכרח/ ועל זה אמר בביאור הנחמה הראשונה
דברו על לב ירושלם שהם דברים מתישבים על הלב/
ועל השניה אמר וקראו אליה שתשוב בתשובה כדי שיהיו
נגאלים וכו׳ i. e. *Dixit*, *CONSOLAMINI CONSOLAMINI*, *ob duas conſolationum ſpecies*, *quibus conſolari debeant Prophetæ Iſraelitas*, *ad ſpem redemptionis iſorum. Idque, quia Redemptioni duo conſtituta ſunt tempora*, *prout interpretatus ſum in tractatu* ישועות משיחו *Quorum prius eſt contingens*, (vel in poſſibilitate conſiſtens): *quod ſi Iſraelitæ ſeram agerent pœnitentiam*, *ilico redimerentur; prout dicitur Pſ. XCV*, 7. *quocunque die voci ejus obaudiveritis. Alterum tempus eſt*, *quando opportunitas a DEO benedicto decreta*, *appropinquaverit. Tunc enim continget Redemtio per conſequentiam abſolute neceſſariam; ſicut dictum eſt* Jeſ. LXIII, 4. *quum dies vindictæ in animo meo decretus*, *& annus redimendorum meorum*, *venerit. Et de duplici hoc termino expoſuerunt in capite* חלק (ultimo cod. Sanhedr. f. 98. a. l. 24. verba Jeſ. LX, 22): *Ego Jehova in tempore ſuo accelerabo illud: ſi digni* (vel probi) *fuerint*; *accelerabo* (vel anticipabo) *illud: ſin minus*, *in tempore ejus fixo. Et de iiſdem etiam locutus eſt*, verbis: *conſolamini*, *conſolamini populum meum. Duas indicaturus conſolationos: alteram*, *quæ ſignificaret illis*, *certum terminum ac finem exilio ipſorum* conſtitutum *eſſe; quo impleto, neceſſario redimendi ſint. Cujus cauſa clare adhibuit primam conſolationis formulam* Jeſ. XL, 2. *loquimini ad cor Jeruſolymæ*; *verba ſcil. accommodata cordi*, vel animo DEI decernentis. *De altero autem dixit* ibidem, *& prædicate ei*, *ut agat pœnitentiam; quo cito redimantur.* De duplici hoc termino egit autor ſimiliter in ראש אמנה cap. XIV. ad ſolutionem Dubii V. in verſione *Guil. Vorſtii* p. 63. It. ad Jeſ. LX, 22. f. 89. col. 2. circa fin. &

Digitized by Google

quieſcat,) citatus b), omnia *in templo ſecundo adimpleta*, judicat. Q
juxta noſtram explicationem, optime cum reliquis, in quantum Meſſiæ te
poribus accomodanda cenſent, conſpirarent: utpote quæ nos, Malachiam
ſecuti, atque Haggæum d), ad templum ſecundum, *ratione originis* un
reſtringimus. Verum teſtimonio Judæorum hic non indigemus; niſi fo
ut ſuo eos jugulemus gladio. Quoniam non modo divina N. T. autori
unanimi Evangeliſtarum e) conſenſu, tempori Baptiſtæ docentis, e
applicat: ſed ipſa Orationis ſeries, quam nemo Judæorum torquendo p
vertere poterit, diſerte nimis id exigit. Verba quippe verſus 1. & 2. ſu
conſolamini, conſolamini populum meum! dicturus eſt DEus veſter
quimini ad cor Jeruſolymæ, & acclamate ei, quod adimpleverit milit
ſuam, h. e. tempus moleſti iſtius miniſterii, ſeu cultus Levitici.

§. 48. Vox in textu originali contenta, ſcil. צבא, generalis quid
eſt, quamcunque *militiam* denotans. Quam *DRVSIVS* f) duplicem
cit, *profanam*, uti loquitur, & *ſacram*. Illam, (quam civilem, ſeu
liticam dicere mallem,) Cicero g) rurſus dividit in *urbanam* ſeu forenſ
& caſtrenſem. Hæc in rebus occupatur Eccleſiaſticis, ad cultum rite
agendum; in Legalem ſeu *Leviticam* dividenda, & *Evangelicam*. N
enim bellum ilico concipiamus, & prælia; quoties *militiam* audimus:
occupationes, & *functiones* quaſcunque ſolicitas. Id quod Scriptura i
h. m. declarat. Utpote quæ non *milites* modo novit, armis bellicis ho
oppugnantes; ſed & viros h) ac mulieres i), in tentorio conventus,
ad portas ejus *militantes*. Ubi nulla committebantur prælia: ad quæ
peſſenda, vel ſuſtinenda, etiam ſexus debilior parum erat habilis. U
& ſeipſam interdum k) clarius explicat; pro *militare militiam* Le

col. 3. init. De temporibus autem *Meſſiæ* vaticinium interpretatur
RASCHI. R. ISAAC f. R. Meier Aramæus, in יצחק עקדת Port.
LXXXVIII. f. 289. c. 1. fin. col. 2. l. 1. ſqq. it. Port. XXXVII. f. 124
l. 5. ſqq. & nemo non Judæorum, tam in ſuis Commentariis, quam
bi incidenter loci mentionem faciunt b) verba ejus ſunt: הנחמות
הראשונות מחצי הספר על דעת רבי משה הכהן נ״ע
על בית שני i. e. *conſolationes iſtæ priores, a medio hujus libri*,
mentem R. Moſis ſacerdotis, ejus quies eſt Eden, ad templum ſecun
pertinent, adimplendæ. c) Mal. III, 1. d) Hag. II, 7. e) Matth. III.
v. 3. Marc. I, 3. Luc. III, 4. Joh. I, 23. f) ad Num. IV, 23. col.
g) Orat. pro *Murena*, poſt princ. p. 363. b. p. 464. Edit. Lond.
h) Num. IV, 3. i) Exod. XXXVIII, 8. 1. Sam. II, 22. k) Num. IV,

rum, ſubſtituendo *miniſtrare miniſterium*, vel *ſervire ſervitium;* majoris procul dubio perſpicuitatis ergo. Cum autem nemo mortalium rebus gravioris momenti tractandis ſemper ſufficiat; hinc certum *militiæ*, vel munerum ſuſtinendorum tempus, gentes quæcunque determinarunt l): ante quod nemo vel cogi poterat ad munia obeunda, aut poſt transactum, retineri diutius; ſed confectis ſtipendiis; omnibus juſta dabatur *militiæ vocatio* m) *Romani* primo poſt prætextam poſitam anno, h. e. decimo ſeptimo ætatis, *militiæ* adſcribebant juvenes; ad *viginti quinque* ſequentes continuos, retinendos n): penes *Athenienſes*, integros *quadraginta duos* annos *militabant* o): apud Judæos p), ad *militiam* politicam ab *anno vigeſimo* ætatis, ad Sacram autem vel eccleſiaſticam a *trigeſimo* q) anno adſcribebantur; utrinque ad *quinquageſimum* usque duràturi r). A qua obligatione factum eſt, ut *militia* ſubinde in Sacris pro *tempore militiæ determinato & fixo*, ſumatur s). Quo ſenſu & multi tam Judæorum, quam Chriſtianorum Interpretes, in loco

l) Conf. *A. Gellii* Noct. Att. lib. X. cap. XXVIII. & notas in illud *Ant. Thyſſii*, *Jac. Oiſelii*, ac celeber. *GRONOVIORVM.* it. *Roſini* Antiq. Rom. lib. X. c. 3. & *Dempſteri* Paralyp. ad lib. X. p. m. 712. p. 718. *Cæl. Rhodiginum* Lect. antiq. lib. XI. c. 1. *Plutarch.* in vita *Caji Gracchi.* m) Vid. Job. VII. v. 1. ubi *militiæ* dicitur, *certum tempus eſt cuilibet mortalium ſuper terra;* coll. ad h. l. *Druſio*, *Mercero*, ac Seb. *Schmidio* Vit. etiam *Sueton.* in vita Auguſti. c. 49. *Erycius Puteanus* de Stipendio militari c. 16. Antiq. Rom. *Grævii* tom. X. col. 1508. n) Vid. *ROSIN.* l. c. p. m. 718. poſt med. *Dempſteri* Paralyp. ad lib. X. Præfat. p. 712. a. *Car. Sigonius* de antiq. Jur. civ. Roman. lib. I. c. XIV. de jure cenſus, *Theſ. Antiq. Rom.* per J G. *Grævium* collect. tom. I. col. 110 *Flav. Vegetius* de re millitari lib. I. c. 4. & ad eum *God. Stewechius* p. 15. ſqq. o) Ita *Sigonius* de Rep. Athen. lib. IV. c. 5. p. m. 628. Edit. Pariſ. 1576. *Theſ. Antiq.* gr. *Gronovii* tom. V. p. 1616. ſqq. *Ubbo Emmius* vet. Græciæ tom. III. de magiſtr. Athenienſ. non procul. a fin. in *Antiquit.* cit. Tom. IV. col. 463. C. ſqq. p) Vid. Num. I, 3. *Joſeph.* Antiq. Jud. lib. III. cap. XI. init. p. 96. Edit. 1611. *Oxonienſ.* autem 1700. lib. III. c. XII. §. 4. p. 232. q) Num. IV. v. 3. c. VIII, 24. coll. 1. Chr. XXIII, 24. 27. 2. Chr. XXXI, 17. Eſr. III, 8. *Maim.* Hilc. *Cele hammikd.* c. III. §. 7. e cod. *Chüllin* f. 24. a. l. 15. ſqq. *Raſchi* ad Num. IV, 3. & Num. VIII, 24. r) Num. IV, 3. 23. 30. 35. 39. 43 47. c. VIII, 25. conf. *Maim.* Hilc. *Cele hammikdaſch* c. III. §. 8. s) *Kimchi* in lib. Radicum. ad צבא, ubi huc trahit Job. VII, 1. c. XIV. v. 14. Dan. VIII. v. 12. c. X. v. 1. & hoc ipſum Jeſ. XL. v. 2. Alii addunt plura.

Digitized by Google

hoc Jeſaiæ vocem intelligunt: conferentes eam cum Job. VII, 1. *annon MILITIA*, h.e. *certum militiæ tempus unicuique mortalium eſt ſuper hac terra?* quo transacto, juſta ipſi conceditur *militiæ vocatio* t). Hunc locum cum noſtro Jeſaiæ *Dav. Kimchi*, una cum Job. XIV, 14. Dan. VIII, 12. & c. X, 1. ad eandem claſſem redigit: in qua quisque *tempus* denotet *determinatum & fixum* u). *DRVSIVS* x), *eo labor*, inquit, *ut exiſtimem*, צבא *proprie dici tempus militiæ, vel belli, quo tempore quis ſtipendia meret.* Et extra dubium eſt, quod eo reſpiciat Jobus. Cujus tamen ſtatus & conditio, qua Marti litare non poterat, poſtulat; ut metaphorice potius vocem interpretemur, pro *tempore moleſtiarum fixo;* quod tandem ſuperarent omnes: ratione ſimilitudinis a labore *militiarum*, moleſtiis atque tædiis inibi devorandis, deſumta. Una itaque harum ſignificationum, loco ex Jeſaia adducto applicanda eſt. Prima & ultima repugnant intentioni dicentis, ac eventui ipſi quia poſt tempora Baptiſtæ plus bellorum ac moleſtiarum ſuſtinuerunt Judæi, quam unquam antea. Si autem mediam elegeris, *ſacræ* applicatam *militiæ;* nemo ſanus dixerit, quod *omnem* in univerſum Dei *cultum* ita *expleverit Jeruſolyma*, ut non opus habeat poſtea, ullum Deo præſtare amplius. Id quod ſanæ rationi repugnaret, & infinitis Scripturæ locis. Neceſſe ergo eſt, ut unice ad moleſtum *cultum Leviticum* reſtringas. Quo ſenſu ſumi videtur Dan. VIII, 15. bis, item v. 11. & 13. Interpoſito autem v. 12. certum *tempus* denotat, durationi *cultus Levitici* definitum: quo præterlapſo, ceſſare debebat; ſuccedente in ejus locum *militia N. T. Evangelica.* Poſtquam & *Sanctuarium, & MILITIA* cultus Levitici *CONCVLCATIONI* y) *fieri, & dimidium ſeptimanæ hoſtiam & fertum CESSARE FACERE* debebat z). Non enim poterat, niſi a ſolis Levitis peragi; &, poſt templum per Salomonem erectum, in ſolo iſto Jeruſolymitano a). Quod non ſufficeret toti mundo, Meſſiæ ævo ad Eccleſiam accedenti b). Quare &

t) *SERVIUS* ad Æneid. lib. VII. v. 614. *completa* dicit *ſtipendia*, i.e. *militiæ tempora.* Et Æn. lib. II. v. 157. *plenam habere militiam. Nam viginti quinque annis tenentur.* *CICERO* pro lege Manilia *ſtipendiis confectos* memorat: & de ſenectute, *ſtipendia emerita.* Ita, *explere ſtipendia*, dicit *TACITVS* lib. III. An. c. XXXIII. u) l. c. ad (s) x) ad Job. VII. v. 1. y) Dan. VIII, 13. z) juxta eund. Danielem c. IX, 27. a) Vid. Lev. XVII, 3 4. Deut. XII, 5. 6. it. v. 13. 14 17. 18. 26. 27. c. XIV. 23. 24. 26. c XVI, 5. 6. 11. 15. 16. & conf. *Euſebius*, Demonſtr. Evangel. lib. I. c III. b) Vid. *Hugo Grotius* de Verit. Relig. Chriſt. lib. V. § 8 p 231. ſqq. GEO. ELIES. EDZARDI, meus olim ſub B. parentis ipſius ductu Com-

Digitized by Google

& *Malachias* c) tædium cultus Levitici, cum aris per totum terrarum orbem diſperſis, conjungit: & *Jeſaias* d) talem aram in Ægypto conſtituit; ad quam non Ægyptii tantum, ſed & Aſſyrii, ac Iſraelitæ ipſi, Deum culturi ſint: ſacerdotibus quoque ex omnibus mundi nationibus, conſtitutis e). Quod ſi quis Maimonidem f) ſecutus, plurimosque primitivæ Eccleſiæ Chriſtianæ Patres g), interque eos, ipſas Apoſtolis tributas Conſtitutiones h), dixerit, *non ex prima intentione* & liberrima ſua voluntate Deum Iſraelitis duras has leges impoſuiſſe, Decalogo promulgato acquieturum; niſi *ad iram concitatus* fuiſſet, per vitulum, ad imitationem Apis Ægyptiaci, conflatum; ut *in pœnæ* locum, eodem modo easdem, moribus ipſorum quaſi coactus, indulſerit ipſis, quo deinceps ipſorum poſteris Regem Saul i). Quo haberent ſaltem, in quo occupentur: ne ad falſorum Deorum cultum, memoria Ægyptiaci incolatus, redirent. Tunc reliqua quoque Prophetæ verba k), *nam reconciliata eſt ejus iniquitas*; *quia accepit de manu Domini duplum pro omnibus ſuis peccatis*, optime cohærebunt; nec ſcrupulus circa *duplum* moveretur l) ceu Dei adverſum juſtitiæ. INIQVITAS enim determinate factum illud notaret, quod, Moſe paulo diutius in monte commorante, perpetrarunt, Aaronem ad vitulum aureum conflandum adigentes: cui, altari ſuſcitato, holocauſta offerebant & Salutaria; diem feſtivum comeſſationibus, compotationibus, atque luſu tranſigentes, juxta Exod. XXXII, 1. ſqq. DVPLVM autem tam

 gra-

militio admodum ſtrenuus, in eruditiſſima Præf. Tractatui *Avoda ſara* præmiſſa, p. 4. ſqq. c) cap. I, 10. 11. e) cap. XIX, 10. coll. LVI, 6. 7. c. XLIX, 6. c. XLII, 4. 6. c. II, 2, ſqq. e) Jeſ. LXVI, 21. f) in *More Nebuchim*, Part. III. c. XXXII. 431. ſqq. in verſ. lat. Buxt. g) Conf. *Ignatii* ep. ad Magneſ. c. VIII. p. 19. c. X. p. 21. ad Philad. c. VI. p. 32. *Juſtinus Mart.* Dial. cum Tryph. p. 237. init. *Theodoretus* de curandis Græc. affect. Serm. VII. de *Sacrificiis*, tom. IV. Op. p. 584. C. ſqq. p. 585. B. *Socrat.* H. E. lib. V. c. 22. p. 283. *Anaſtaſius* Sinaita Quæſt. XLVI. tom. IX. Bibl. Patr. max. p. 1003. *Cedrenus* Hiſt. Comp. p. 235. ſqq. Edit. Reg. Pariſ. Plures in hoc conſentientes vid. a *Cotelerio* citatos ad Conſtitut. Apoſt. lib. I. c. 6. pag. 205. item a *Spencero* de Leg. Hebr. Ritual lib. III. Diſſ. II. c. 1. Sect. 1. p. m. 120. ſqq. h) Conf. lib. I. c. 6. pag. 205. lib. II. c. 5. p. 216. c. 35. p. 245. lib. VI. cap. 12. 18. 19. 20. p. 350. c. 21. 22. 23. 27. pag. 356. c. 28. pag. 356. ſqq. c. 29. pag. 358. c. 30 p. 358 ſqq. i) 1. Sam. VIII, 7. 8. c. X, 19. inprimis *Hoſ. XIII, 11.* Conf. *Abarb.* Comment. ad 1. Sam. VIII. de quæſt. an Rex, aut ullum Imperium Monarchicum populo expediat? f. 9. c. 2. poſt med. ſqq. inpr. f. 93. c. 2. f. 92. c. 2. l. 45. k) Jeſ. XL, 2. l) Quem concipiunt plerique Inter-

Digitized by Google

gravitatem oneris reſpiceret, quam per tot annos, in moleſtiſſimis cultus iſtius legibus ſufferendis, hactenus ſuſtinuerant; quam varia afflictionum genera, quibus, ob transgreſſionem ipſarum, ſæpiſſime Deus in eos animadverterat. Quam ipſam tamen ſententiam nondum meam fecerim, ob plurimas inde ortas difficultates: quibus ſolvendis non facile ſufficiet etiam is, qui, per *leges non bonas* Ezechielis m), ceremoniales cultus Levitici intellexerit.

§. 49. Neque eſt, ut quis putet, quia in proxime præcedentibus n), Jeſaias inſtare prædixerat captivitatem Babylonicam; ideo intelligi hic per *militiam, quam Jeruſalem impleverit*, captivitatis iſtius *moleſtias*, ſufficienter devoratas o); & Dei gloriam in Templo reſtaurato revelandam. Obſtat enim

---

pretum Ebræorum. m) cap. XX, 25. In quem tamen locum conferri meretur Diſput. amiciſſimi mei *ZELTNERI*, Theol. D. ejusque & lingv. Orient. Prof. Altorſini meritiſſimi, A. 1713. habita; quamvis mole ſit exigua. n) Jeſ. XXXIX, 6. ſqq. o) Ut inferre videtur *R. Moſes* Sacerdos, ab *Ab. Eſr.* ad h. l. citatus: Ipſe quoque *Abrabbanel* in limine explicationis ſuæ, utut paulo remotius connexionis accerſat rationem, huc inclinare videtur, f. 60. c. 1. l. 9. ſqq. verbis: הנבואה הזאת כוונתה הכוללת היא שאחרי שזכר מפלת סנחריב ותשועת בני ירושלם מידו ומה שקרה עוד לחזקיהו עם שלוחי מלך בבל ומה שיעדו הנביא מהגלות העתיד להיות נבא אחריו שעוד תבוא גאולה אחרת יותר גדולה מאותה שהיתה בימי חזקיהו ואז יצאו בניו מהגלות הנגזר עליהם׃ אמנם במדרש שיר השירים נתנו בו טעם אחר אמרו נחמו נחמו עמי כדכתיב למעלה מן הענין ויאמר חזקיהו אל ישעיהו טוב דבר יהוה אשר דברת ויאמר כי שלום ואמת יהיה בימי׃ אמר הקב״ה לחזקיהו צרכך בקשת נחמו נחמו עמי שאין אתם צריכים לתפלתו של חזקיהו שאני מנחם אתכם׃ i. e. *Vaticinii bujus ſcopus univerſalis eſt, quod, poſteaquam ruina Sancheribi mentionem fecerat, & liberationis Jeruſolymitanorum e manu iſtius, & quid amplius Hiskiæ cum Legatis Regis Babyloniæ acciderit, & quid prædixerit eidem Propheta de captivitate imminente; prophetarit deinceps, aliam adhuc venturam eſſe redemptionem, longe majorem ea, quæ in diebus Hiskiæ contigerit: quo tempore egreſſuri ſint obnoxii ejus e captivitate illis prædicta. Verum enim vero in Commentario allegorico Cantici canticorum aliam* connexionis *rationem afferunt, dicentes: conſolamini conſolamini populum meum. Quid ſcriptum extat ante contextum hunc? & dixit*

Digitized by Google

enim ſumma illa miſeria, quæ templum, & urbem reſtaurantes undique premebat, & novam ſemper *conſlabat militiam* p). Quum, Gabriele q) docente, בצוק העתים h. e. *in anxietate temporum*, liberatio iſta contigerit. Nec minus obſtat, quod non tam Jeſaias, quam alii Prophetæ ipſum ſecuturi, hanc *militiæ vacationem* promulgare debuerint. Dudum namque in ECHA RABBATHI r) obſervarunt, non haberi hic DIXIT *DEVS veſter*, ſed DICTVRVS ERIT, per Prophetas ſc. poſt templum vaſtatum victuros. Quorum octo enumerant; Amoſum, Joelem, Zephaniam, Haggæum, Sachariam, itemque Malachiam, Heſekielem, & Jeremiam. Qui, ſi non omnes plerique tamen, *militiam* cultus Levitici aut *DEO minus gratam* ſignificant s): aut *vacationem* ab ea indicunt t): aut *ſtatuta minus bona* vocant, & judicia *per quæ vivere nequeant* u); oppoſita illis, per quæ obſervata, vivere potuiſſent. De quibus alias ex inſtituto. Inprimis obſtant ea, quæ *de voce in deſerto clamante*, in ipſa Orationis ſerie ſequuntur x): &, ſalva autorum N. T. θεοπνευστίᾳ, non niſi ad Baptiſtæ ætatem poſſunt ac debent reſtringi. Huc reſtringit ipſe Baptiſta y): huc Matthæus z), Marcus a), Lucas b). Et, ne quis ob Orationem a prioribus interruptam c), verba ſequentia a prioribus divellenda judicet; Lucas hæc ipſa d) quorum cauſa hanc excurſionem fecimus, pleraque prioribus annectit. Ut facile conſtet omnibus, quo fundamento Salvator dixerit e), *legem & Prophetas usque ad Johannem* valere. Quoad terminum nim. divinitus ipſis præfixum. Cujus complementum in verbo Chriſti de cruce pendentis, *conſummatum eſt* f), locan-

Hiskias ad Jeſaiam c. XXXIX, 8. *bonum eſt verbum Domini, quod locutus es: amplius dixit, nam pax conſtans erit in diebus meis. Dixit* itaque *Sanctus ille benedictus Hiskiæ, tuam* modo *neceſſitatem efflagitas. Conſolamini, conſolamini populum meum. Non certe indigetis oratione Hiskiæ; quia Ipſe vos conſolaturus ſum.* Quibus pollicem premit *Grotius*, Annotatis ad h. l., una cum *Calvino Sanctio*, aliisque p) Vid. Eſr. IV. v. 1. ſqq. v. 4. ſqq. Neh. II, 10. c. III, 33. ſqq. c. IV, 1. ſqq. c. VI, 1. ſqq. *Joſephus* Antiq. Jud. lib. XI. c. 2. 3. 6. 7. &c. q) Dan. IX, 25. r) Verba citata vid. ſupr. §. 47. not. (z) p. 414. ſqq. s) Vid. Amos V, 21. 22. Mal. I, v. 10. 11. t) Amos l. c. v. 23. ſqq. Hoſ. II, 13. Jer. VII, 21. ſqq. u) Ezech. XX, 25. coll. v. 11. x) Jeſ. XL, 3. y) Joh. I, 23. z) c. III, 3. a) c. I. 3. b) c. III, 4. ſqq. c) in codicibus Ebræis, indicium Sectionis finitæ, & novæ inchoandæ conſtituitur, per vacuum interjectum ſpatium. d) contenta Jeſ. XL. v. 5. coll. Luc. III, 6. e) Matth. XI, 13. Luc. XVI, v. 16. f) Joh. XIX, v. 30.

locandum: executio vero in urbe vaſtata, juxta illud Jacobi g), quo *ſceptrum de Juda*, (& cum eo ſimul cultus Leviticus,) *non remouendum* aſſeveratur; *donec Meſſias* non modo *venerit;* ſed & *gentes dicto audientes ipſi fuerint.* Quod Salvator ipſe in urbis vaſtationem rejecit h). Præterea Marcus i) Chriſtum loquentem introducit, verbis quaſi a Jeſaia mutuatis, pro מלאה צבאה ſubſtituens, πεπλήρωται ὁ καιρὸς h. e. *impletum eſt tempus* ſc. cultus Levitici, *inſtatque regnum DEI*, ſive Meſſiæ: *pænitentiam agite, & credite* in poſterum *Evangelio;* miniſterio, ſeu *militia* cultus Levitici, ſuum jam ſortiente finem. Vt non amplius in tabernaculo militandum ſit; ſed nova exercenda ſit militia. *Deſtrui* (verba ſunt Tertulliani k) *lex habuit, ex quo vox Johannis clamavit in eremo, paratè vias Domini. Ut fierent rivi, & colles & montes repleti & humiliati, & tortuoſa & aſpera in rectitudinem, & in campos: id eſt, Legis difficultates in Evangelii facilitates.*

§. 50. Quo ipſo tempore, *Baptiſta* in deſerto adhuc *vocante* l), *revelari* dicitur *GLORIA DEI*; *ut videant omnis caro, quod os Dei loquatur.* Perinde erit, ſive ad rationem connexionis manifeſtiorem reddendam, nomen cum Participio nude poſitum, naturam habere dixeris duorum Ablativorum penes latinos, vel duorum Genitivorum penes græcos, conſequentiam deſignantium; ut *Ludov. de Dieu* alibi ſtatuit m). Quaſi quis, verba illa *v. 2. acclamate ei, quod impleverit militiam ſuam*, ſeu tempus moleſti cultus Levitici, audiens, quæreret, quando quæſo! id eveniet? & reſponderetur, *voce in deſerto clamante*, &c. Sive, ob incertitudinem hujus Idiotiſmi, cujus tamen plura adduci poſſent exempla n), caſum rectum retinueris, vertendo: *Vox clamat*, vel clamabit, *in deſerto* &c. Idem enim utrinque ſenſus reſultat: niſi quod juxta priora, evidentior foret ſignificatio literæ ו ante ונגלה, per adverbium *temporis TUNC* reddendæ: quam paſſim obtinet o). Approbata hic Abrabbaneli p), qui per בזמן ההוא *in tempore iſto*, reddidit. Quod per GLORIAM DOMINI, quæ manifeſtanda dicitur, *Majeſtas* illa ejus, ex-

g) Gen. XLIX. v. 10. h) Matth. X, 23. conf. c. XXIV, 34. Marc. XIII, 30. Luc. XXI, 32. i) c. I, v. 15. k) adv. *Marcion*, lib. V. 3. p. 464. Edit. Rigaltii, Pamelii vero p. 940. l) Connectitur enim Jeſ. XL, 3. cum 5. in ſectiuncula eadem. m) ad Gen. IV, 15. & Matth. XIII, 17. n) laudatus *de Dieu* provocat, præter ll. cc. ad 1. Sam. II, 13. 2. Sam. XIX. v. 8. 2. Reg. VII, 2. & Pſ. CXLI, 7. o) Vid. *Noldii* Concord. Part. ad lit. ו §. 68. p. 308. ſqq. copioſam exemplorum ſegetem: coll. *Interpr.* mei §. 149. III, 2. (β). p) ad h. l. f. 60. c. 2. l. 9.

Digitized by Google

externo aliquo *ſigno conſpicua*, quam *Schechinam* vocant, intelligatur; nemo ambigit. In monte Sinai deſcendiſſe dicitur q) *in Igne*, denſiſſima obvelato caligine: ubi & toti populo apparebat, *ut ignis devorans* r): quem nubes aliqua operuerit. Sub qua ſpecie etiam apparuiſſe præſumitur poſt initiationem Aaronis, toti populo viſa s): quia mox ſequitur t) *Ignem a perſonis Dei* prodeuntem, *hoſtias devoraſſe*, in ara paratas. Moſi ad montem Horeb paſcenti apparuiſſe dicitur *in flamma ignis*, rubum quidem accendentis: ſed nunquam conſumtam u). Et licet in Tabernaculo primitus erecto x), Temploque Salomonis dedicato y), *nubes* utrumque obumbraſſe perhibeatur; quæ & inter Cherubos z) commoranda promittitur: ABRABBANEL tamen non uno in loco expreſſe negat a), quod *nubes* determinarit *Schechinam*; ſed quod *LUCEM divinæ majeſtatis indicem*, obvelarit ſaltem. Ut LVX nuſpiam ſine denſitate *nubis* fuerit; nec hæc ſine illa b). Ad quæſtio-

---

q) Exod. XIX, v. 8. cap. XX. v. 18. r) Exod. XXIV, 17. s) Lev. IX, v. 23. ad quem conf. *Siphra* f. 23. c. 3. l. 35. ſqq. unde ſua mutuavit *Raſchi* ad l. c. multique alii. t) l. c. cap. XXIV. Eodem hoc uſus fundamento ABRAB. ad l. c. f. 241. c. 2. l. 20. inquit: וביאר מה היה הכבוד ההוא באומרו ותצא אש מלפני יהוה ותאכל על המזבח את העולה ואת החלבים / שהאש ההוא לא שרפה ולא אכלה דבר כי אם מעל המזבח את הזבחים שהיו שם / ומשם ואילך נשאר הכבוד על המשכן תמיד ולכן וירא כל העם את האש האלהי ההוא ולא פחדו ולא ברחו מן תאכלם האש הגדולה אבל נשאו קולם ברנה ותחנה ויפלו על פניהם כורעים ומשתחוים לאל חונן אותם ומקבל קרבנותים / i. e. *explicat autem, quid fuerit GLORIA illa dum dicit* v. 24. *& egrediebatur ignis a facie* (vel perſonis) *Domini, & devoravit in ara holocauſtum atque adipes. Iſte quippe ignis non aduſſit, nec devoravit quicquam, niſi de altari, hoſtias ibi exiſtentes. A quo tempore & deinceps relinquebatur Gloria illa continuo ſuper Tabernaculo.* Unde & Lev. IX, 24. *vidit totus populus ignem iſtum divinum: nec timuerunt aut aufugerunt; ne forte eos ignis ille magnus devoraret: ſed ſuſtulerunt vocem ſuam exultatione & deprecatione, & conciderunt in facies ſuas, genua flectentes ac procumbentes Deo,* preces *ipſorum exaudienti, ſuasque recipiendi oblationes.* u) Exod. III, v. 2. x) Exod. XI, 34. y) 1. Reg. VIII, 10. 11. z) Lev. XVI, v. 2. conf. etiam Num. VII, 89. cum c. XVII, 7 8. Deut. XXXI, 15. 16. a) ad Exod. XXIV, 16. f. 188. c. 1. l. 53. ad Exod. XL, 34. f. 223. c. 4. circa fin. f. 224. col. 1. & 2. it. 3. 4. b) Verba ejus priori loco e fol. 188.

ſtionem hanc, utrum *gloria Domini de ſola nube dicatur, an de ſolo Igne, an de utroque conjunctim* c)? reſpondet d), *GLORIAM DOMINI non fu*...

---

c. 1. l. 53. ſqq. citata, ſunt ſeqq. הנה כבוד יהוה איננו הענן אבל
היה הכבוד אש נוגה נראה על ראש ההר ועליו היה הענן
דומה לעשן העב הסובב את האש ועולה ממנו/ ולזה
ביארה תורה מה היה כבוד יהוה באומרה ומראה כבוד
יהוה כאש אוכלת בראש ההר לעיני בני ישראל כי היה כבוד
דומה לאש לא שהיה אש ממש לא יסודי ולא אש
מורכב אלא דבר אחר נברא שם על דרך הפלא שהיה
נראה אש לעיניהם/ ומה טוב אומרו כאש אוכלת כי
מפני שישראל יראו מן האש ואמרו כי תאכלנו האש הגדולה
הזאת אמר הכתוב שהיה הכבוד ההוא בעיניהם כמו
אש אוכלת/ אבל לא היה כן בעיני משה כי שמש צדקה
ומרפא ונוגה לו סביב/ ולכן נגש הוא עליו השלום
אליו וישראל ברחו ממנו ויעמדו מרחוק/ i. e. *Ecce GLORIA DOMINI non eſt ipſa nubes, ſed ignis ſplendeſcens in vertice montis viſus; juxta quem nubes quædam exiſtebat, ſimilis fumo denſo, ignem iſtum circumiens, & de eo aſcendens. Et hoc ipſo evidenter exponit Lex, quid GLORIA DOMINI fuerit, quum inquit* Exod. XXIV, 17. *aſpectus autem GLORIÆ DOMINI erat INSTAR ignis devorantis, in vertice montis iſtius, in oculis filiorum Iſrael. Quod ſcil. fuerit GLORIA DOMINI SIMILIS igni; non autem fuerit ignis proprie dictus, nec elementaris nec compoſitus: ſed res* quædam *alia miraculoſe ibi producta; quæ in ipſorum oculis videbatur ignis. Et quam bene loquitur* Scriptura, *INSTAR ignis devorantis! Quoniam namque Iſraelitæ timuerunt* ſibi *ab igne iſto dicebantque* Deut. V, 22. *certe conſumet nos ignis hic ipſe magnus*; ideo *dicit Scriptura, quod GLORIA iſta in iſtorum* quidem *oculis INSTAR ignis fuerit devorantis: nequaquam tamen talis fuerit in oculis Moſis. Verum Sol juſtitiæ, medicina ac ſplendor circumquaque illam illuminans* Ezech. I, 4. *Quapropter acceſſit ad eum ipſe pacificæ memoriæ* Exod. XXIV, 18.; *Iſraelitæ autem ab eo aufugerunt*, Exod. XX, 15. 18. Deut. V, 27. 28. Exod. XXIV, 2. c) ad Exod. XL, 34. 45. f. 223. c. 4. circa fin. וראוי לחקור
אם כבוד יהוה נאמר על הענן לבדו או על האש לבדו
או על המקובץ משניהם יחד/ או על דבר אחר זולתם
ומה הוא זה הדבר וכו׳: d) Poſtquam f. 224. c. 1. l. 13. ſqq. praemiſiſſet, *ſe propoſuiſſe ſibi, juxta ſententiam rectam, ac opinionem Legalem rem explicare, in ſimplicitate cordis ſui, ac puritate volarum, rem, quam Deus*

nubem; ſed rem ſimilem IGNI, ratione luminis ac ſplendoris ſui. Nubem autem circa eum fuiſſe, uti fumus ſemper eſt circa IGNEM: & quemadmodum lampades ignitæ apparent de medio nubium denſarum. Ita fuiſſe GLORIAM DOMINI ſimilem IGNI, in medio nubis ac caliginis denſiſſimæ. Cui accommodat illud ויכסהו e); cujus ſuffixum pronomen nec ad Moſen referrit debeat,

---

ſuo impoſiturus eſſet ori, locuturum; l. 15. ſqq. ſubjungit: הנה כבוד
יהוה נאמר על האור שהיה נראה בתוך הענן וקראו
הכתוב בשם אש כמו שאמר וישכן כבוד יהוה על הר
סיני ויכסהו הענן ששת ימים וגומר ומראה כבוד יהוה
כאש אוכלת וגו׳ הנה ביאר. שכבוד יהוה איננו ענן אבל
הוא דבר דומה לאש באורו וזוהרו והענן היה סביבו
כמו שהעשן הוא תמיד סביב האש וכמו שהלפידים
האשיים נראים מתוך העננים׃ ככה היה כבוד יהוה הדומה
לאש בתוך הענן הערפל׃ i. e. *Ecce GLORIA DOMINI dicitur de LUCE illa, quæ viſa fuit in medio nubis cujusdam: quam Scriptura nomine IGNIS exprimit. Ut cum dicit* Exod. XXIV, 16. *& commorabatur GLORIA Domini ſuper montem Sinai, quem operuit nubes aliqua ſex diebus* &c. V. 17. *& aſpectus GLORIÆ DOMINI erat inſtar IGNIS devorantis &c. En! clare dicit, quod GLORIA DOMINI non ſit nubes* &c. ut ſupra in textu, p. præced. 425. e f. 223. c. 4. l. 46. ſqq. הענן היה
תמיד סמוך ומצת לכבוד ועומד סביבו ולא היה כבוד
מבלי ענן׃ i. e. *nubes quædam ſemper erat in confinio, & prope GLORIAM, circumſtans eam; nec GLORIA* unquam *extitit absque nube.* e) Verba ejus, ſuperioribus imediate annexa, f. 224. c. 1. l. 21. ſunt ſqq. ומזה
תדע שאמרו ויכסהו הענן ששת ימים איננו חוזר אל
ההר ולא אל משה כדעת שני החכמים החולקים בזה
בגמרא וכמו שפירשתי במקומו׃ אבל חוזר אל הכבוד
הנזכר שכסהו הענן ששת ימים ולא היה נראה לישראל
כל אותם הימים אלא הענן בלבד וביום השביעי כאשר
קרא השם אל משה נבקע הענן ואז ראו ישראל כבוד
יהוה שהיה בתוכו כאש אוכלת לעיניהם׃ ad literam, *& ex hoc cognoſces, quod, quando dicit* Exod. XXIV, 16. ויכסהו *& operuit EUM nubes aliqua ſex diebus,* Suffixum Verbi *non reſpiciat montem, nec Moſen; ad mentem duorum iſtorum Sapientum, diſſentium inter ſe circa illud in Gemara: prout ſuo* jam *interpretatus ſum loco, ſcil.* ad Exod XXIV. v. 17. f. 288. c. 2. l. 4. ſqq. Edit. Ven. *Sed reſpicit GLORIAM ipſam commemoratam: quam nubes aliqua cooperuit ſex diebus, ut non appare-*

Hhh

beat, cum *Reſch Lakiſch* f); nec ad montem, cum *R. Akiva* g): verum ad *gloriam Domini*, in monte Sinai *habitantem.* Quæ per integros ſex dies nube fuerit cooperta, nemini Iſraelitarum viſa: & ſeptimo demum die, quum Moſen accerſeret, nube illa fiſſa, appaucrit *inſtar ignis* in medio nubis *devorantis.* Commentario in Leviticum h), *Deum* ait, *LUCEM eſſe puriſſimam*, *quam*

---

ret Iſraelitis, omnibus iſtis diebus, niſi ſola nubes: die vero ſeptimo, cum Deus Moſen accerſeret, findebatur illa nubes, ac dum demum *videbant Iſraelitæ GLORIAM DOMINI, quæ intra illam* (nubem ſcil.) erat, *inſtar IGNIS devorantis in ipſorum oculis.* f) in cod. *Joma* f. 4. a. l. 31. ſqq. dicitur: תניא כותיה דריש לקיש משה עלה בענן ונתכסה בענן ונתקדש בענן כדי לקבל תורה לישראל בקדושה שנאמר וישכן כבוד יהוה על הר סיני וכו׳ i. e. *Traditio coincidit cum illo Reſch Lakiſchi: Moſes aſcendit in nubem ipſam, & iſta coopertus fuit nube, & ſanctificatus per nubem eandem; hac fine, ut Legem acciperet pro Iſraelitis in ſanctitate, prout dicitur* Exod. XXIV. v. 16. *& commorabatur GLORIA DOMINI ſuper monte Sinai* &c. g) ibid. l. penult. & b. l. 1. ſqq. ר׳ עקיבא אומר וישכן כבוד יהוה מראש חודש ויכסהו הענן להר ויקרא אל משה וכל ישראל עומדין ולא בא הכתוב אלא לחלוק כבוד למשה וכו׳ i. e. *R. Akiva dicebat* ex Exod. XXIV, 16. *& commorabatur GLORIA DOMINI a principio novilunii, & operiebat eum,* ſcilicet *montem, nubes aliqua, & clamabat ad Moſen, omnibus Iſraelitis adſtantibus,* (& Moſen cum Deo loquentem audientibus, videntibusque). *Non enim aliud* his verbis *propoſuit ſibi Scriptura, niſi ut honore impertiat Moſen* &c. conf. Exod. XIX. v. 9. in quem ſenſum Gloſſa l. c. l. 1. ſqq. ויכסהו הענן להר ולא למשה שהרי כל אותן ששת ימים עלה וירד בהשכמה לומר להם אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים וישב משה את דברי העם אל יהוה ולמחר כאמר לו לך אל העם וקדשתם ולמחר לך רד העד בעם i. e. *& operiebat eum nubes illa, montem* ſcil. *non Moſen. Quippe qui omnibus ſex iſtis diebus aſcendebat deſcendebatque tempore matutino, dicturus illis* Exod. XIX, 4. *vos vidiſtis, quæ feci Ægypto* l. c. v. 8. *& referebat Moſes verba populi ad Dominum. Poſtero rurſus die dicebatur ipſi* l. c. v. 10. *abi ad populum hunc, ut conſecres eos: & altero poſt iſtum die,* l. c. v. 21. *abi, deſcende, conteſtare populum.* Quæ facta opinatur, populo intuente, & Moſe in conſpectu omnium expoſito; nequaquam nube tecto. h) ad Lev. IX, 4. f. 241. c. 1. l. 22. verba Ebræa ſunt השם יתברך הוא

quam non ſuſtineat ullus mortalium oculus. Quam ſententiam alibi i) multis Scripturæ dictis k), conſenſu *Maimonidis* l), *Nachmanidis* m), *Aben Eſræ* n), *Cabbaliſtarum* o), ipſorumque Philoſophorum Gentilium, *Platonis*

Quibus ſubjungit: ולכן יתואר האור הצח שלא ישלוט בו עין
שאש אוכלה הוא ומפני זה אמר כי היום יהוה נראה
אליכם ר"ל שהאש האלהי שהוא שלוחו של מקום
ומלכו יהיה נראה אליכם וכינה השליח בשם שולחו
i. e. *Quapropter deſcribitur, quod IGNIS devorans ſit,* Exod. XXIV, 17. Deut. IV, 24. c. IX, 3. Jeſ. XXXIII, 14. *& ideo dicebat* Lev. IX, 4. *nam hoc ipſo die Dominus apparebit vobis*, h. e. *IGNIS ille divinus, qui legatus eſt Dei immenſi, ejusque Angelus, apparebit vobis. Legatum enim cognominat nomine ejus, qui ipſum mittit.* i) ad Exod. XL, 35. f. 224. c. 1. l. 26. ſqq. k) Quæ, rationem redditurus, quare *primum Emanans*, & LVX. ſenſibilis divina, dicatur GLORIA DOMINI, accumulat f. 224. c. 2. l. 11. ſeq. provocando ad Pſ. XXXVI, 10. Pſ. XLIV, 4. Pſ. LXXX, 4. 8. Prov. XVI, 15. Jeſ. LX, 1. 2. Ezech. XLIII, 2. Quibus Chriſtiani annumerarent Jeſ. IX, 1. c. XLII, 6. c. XLIX, 6. Luc. II, 32. Joh. I, 5. 7. 8. 9. c. III, 19. c. VIII, 12. c. IX, 5. c. XII, 35. 26. 46. l) In More Nebuch. Part. I. c. 19. m) Comment. ad Exod. XL, 34. it. ad Deut. V, 19. (Al. v. 22.) n) Comment. ad Exod. XL, 38. De quibus tandem l. c. l. 37. ſqq. concludit *Abrabb.* הלא אלה החכמים כולם כמכנ וגמרו
שכבוד יהוה נאמר על האור שהיה נראה מתוך הענן
לא על הענן לבדו ולא על המקובץ אמש וענן כי אם
על האור השי בלבדו i. e. *annon Sapientes hi omnes uno ore docent, GLORIAM DOMINI dici de LVCE iſta, quæ ex medio nubis cujusdam conſpiciebatur; non de nube ſola nec de re quadam, ex igne & nube compoſita; verum de LVCE quadam ignea tantum.* o) Ad quos provocat l. c. l. 32. ſqq. verbis: זה הוא גם כן דעת חכמי הקבלה
שקראו השם יתברך אור קדמון אור צח אור מצוחצח
כי ראו שזה שמו חמורה על עצמותו יותר מכל השמות —
כי האור הוא היותר מעולה שבמוחשים וסבת כל הנראים
כמו שהאל סבת כל הנמצאים וכו' i. e. *& hoc ipſum eſt etiam mens Cabbaliſtarum: utpote qui vocant Deum benedictum, LVCEM primam ſ. antiquam, LVCEM candidam, LVCEM fulgentiſſimam. Quia viderunt, nomen hoc præ aliis omnibus proxime ad ejus eſſentiam denotandam, accedere. Quoniam LVX ſenſibilium omnium præſtantiſſimum eſt; & cauſa omnium, quæ videri poſſunt: uti Deus cauſa eſt omnium exiſtentium* &c. Quod pluribus declarat l. 39. ſqq.

Digitized by Google

nis p), *Abuchamedis* q) ac *Averrois*, (ipſi *Eben Rhoſt* vocati r), comprobat.

p) E quo f. 224. c. 2. l. 21. ſqq. ad præſens inſtitutum, adducit ſequentia: ואמנם יספרו כל העלות אשר אורן מאת העלה הראשונה שהעלה הראשונה תאיר עלולה והיא לא תאור מאור אחר לפי שהיא האור הגמור והמוחלט אשר אין למעלה ממנה אור/ ובעבור זה היה אורה נעדר הספור לפי שאין למעלה ממנה עלה/ i. e. *certe enarrari poſſunt cauſæ omnes, quarum Lux a cauſa prima Cauſa namque prima illuminat cauſatum: ipſa autem non illuminatur a luce alia. Quia ipſa LVX eſt perfecta & ſimpliciſſima, quæ ſuperior non datur lux alia. Et propterea LVX ejus inenarrabilis eſt; quia non datur ſupra eam cauſa alia* q) l. c. l. ſqq. ex ejus libro *Luminum divinorum* adducit כאשר ידעת שהדורות יש להם סדר והדרגה דע כי הם לא השתלשלו ללא תכלית אבל יעלו אל מבוע ראשון הוא אור לעצמו לא יבואהו אור ראשון במקבל האור המסתייע אורו מזולתו אלא במאיר מעצמותו ומאיר לזולתו הנה אין ספק כי שם האור יותר אמתי באור העליון אשר אין אור למעלה ממנו וממנו ירד האור לכל זולתו וכו' הרי לך מבואר מדבריהם שהשם יתברך הוא אור מוחלט ומשפיע האור בזולתו/ i. e. *Sicuti noſti, quod generationibus his certus ſit ordo, & gradatio: quum non detur proceſſus in infinitum; ſed aſcendant ad fontem primum, qui LVX eſt, in ſe ipſo. Cui non ſupervenit lux prior, tanquam recipienti lucem, aliunde extra ſe aggregatam; ſed tanquam Lucem trahenti a propria ſua ſubſtantia, illuſtrantique extra ſe omnia. Ecce non eſt dubium, quin nomen LVCIS magis vere competat LVCI ſupremæ: qua ſublimior non datur, & a qua LVX deſcendit ad omnia extra illam, &c. Ex verbis itaque ipſorum manifeſtum tibi redditur, quod Deus benedictus LVX ſit abſolute talis, LVCEM influere faciens extra ſe* ubique. r) Ibid. l. 48. ſqq. de eo hunc in modum differit: וגם לדעת אבן רשד האומר שיכונה יתברך בשם אור על צד הדמוי ימצאו כמה מהדמוים בעניני/ כי כמו שהאור הוא משים הדברים נראים ומבלעדיו והוה הדבר בחשך כאלו נעדר/ כן היה הוא נותן המציאות והאור לדברים שהיו נראים ומושגים/ וכמו שהאור המסובך בגוף השמש לרוב זהרו ובהירותו לא יוכל העין לראותו עם היותו סבה להיות הדברים נראים/ ואם יציץ בו האדם יותר ממה שבכחו יכהו עיניו ולא יוכל לראות עוד מה שהיה

Digitized by Google

bat. E qua LUCE ſubſtantiali *emanare*, alicubi s) ait, העליל הראשון *FOE-*
Hhh 3 *TUM,*

דרכו לראותו קודם לכן / כבה לא יוכל השכל האנושי להשיג השי׳ כפי אמתתו ואם יצא מגבולו תתבלבל השגתו או ימות כבן עזאי שהציץ ונפגע וכו׳ i.e. *Ita quoque ad mentem EBEN RHOST* (h. e. Averrois,) *dicentis, Benedictum appellatione LVCIS cognominari, per viam Similitudinis*, ſ. Metaphorice, *tot invenientur Similitudinis, naturæ ejus congruæ. Nam ſicuti LVX res facit conſpicibiles: quum præter eam quælibet res tenebris foret involuta, ac velut in privatione. Ita ipſe DEVS exiſtentiam præbet rebus, atque lucem qua conſpiciuntur*, aliorum *obnoxiæ conſiderationi. Et quemadmodum Lucem illam corpori Solarii inplexam, ob nimium ejus ſplendorem ac claritatem, oculus* (non decenter armatus) *intueri nequit; quamvis cauſa ſit, ut res aliæ videri poſſint: &, ſi quis hominum ultra vires ſuas in eam proſpicit; adeo caligantes ejus redduntur oculi, ut amplius videre nequeat, quod alioquin antea videre conſueverat. Eodem modo intellectus humanus perfecte aſſequi Deum benedictum, prouti re vera eſt, nullo modo poterit: Et, ſi limites ſibi conſtitutos transgreditur; aut diſturbatur facultas ejus apprehenſiva, aut morte abripitur repentina, ut ille filius Aſſai: qui* ſimul ac *curioſius proſpexiſſet, incurſu repentino fuit interemptus.* Ut prolixe recenſetur in cod. *Chagiga*, Bab. f. 14. b. l. 35. ſqq. Jeruſ. f. 77. c. 1. poſt med.

s) f. 224. c. 1. l. 49. ſqq. l. 57 יותר נכון לומר שכבוד יהוה הרוחני העליון כאמר על העלול הראשון ממנו יתברך כי הוא התחלת דרכיו וראשית בריותיו והוא הנקרא בלשון ח״ז״ל שכינה / כי אין ראוי שנחשוב שקראו הקדושים ההם ח״ז״ל שכינה לאור הנברא המוחש כדברי הרב המורה ולא גם כן שקראו שכינה עצמיתו ומהותו כדברי הר״מבן / אבל קראו שכינה אותו העלול הנאצל ממנו יתברך ראשונה / ולהיותו מכלל הנמצאים וראשית לכלם בקש משה בשגתו ונמנעה ממנו בעוד בחייהם הייתו כמו תאמר כי לא יראני האדם וחי כי להיותו העלול הוא הראשון שמו כשמם רבו ובוא חותמו של הקב״ה מכונה בכנויו אמר עליו ופני לא יראו וכו׳ i. e. *Multo convenientius eſt, dicere, quod GLORIA DOMINI illa ſpiritualis ſuprema denotet fœtum* (cauſatum) *illum primum, ab ipſo Benedicto productum*, (ſeu gentium: עולל enim infans, puer Jer. VII, 11. Mich. II, 9. Neh. III, 10. Thr. I, 5. c. II. 11. 19. &c.). *Hic enim initium eſt viarum ejus, ac principium creaturarum ejus: & hic ipſe eſt, qui vocatur ſtilo Sapientum noſtrorum p. m. SCHE-*

TUM, (ſi ita loqui liceat,) *PRIMUM;* qui ſit *initium viarum ejus, & creaturarum ejus principium: cujus nomen ſit juxta nomen Heri ſui, qui & ſigillum Dei benedicti, cui omnia Dei cognomina competant.* Nec minus t) *LUCEM SPIRITUALEM*, quæ *princeps ſit Spiritualium & intellectualium omnium: operans, & influxum præbens in cælo atque in terra.* Cui *Schechinæ* nomen competat inter ſuos u). Quæ ratione ordinis, vel *ſuperior* cognominatur, vel *inferior* x). Diceres, in Chriſtianorum gratiam hæc ſcripta fuiſſe; quibus tamen hoſtis eſt infenſiſſimus. Sed peculiarem hæc requirunt inquiſitionem; ne Trinitatem Platonicam obtrudi nobis patiamur, aut Arianorum cauſæ opitulemur inviti. Quam vaticinium hoc penitus jugulat: vel hoc ipſo majorem lectoris attentionem ſtimulans; quod quum toties in V. T. *GLORIA DEI* apparuiſſe dicatur, vel promittatur apparitura; nuspiam tamen *manifeſtari* dicatur, ſed tantum *videri*, vel *habitare;* præterquam *hoc ſolo loco.* Quod in impletione ejus vel primum, vel unice totum illud Divinitatis myſterium *detectum*, & absque obſcurioribus involucris ita *mani-*

CHINA. Minime quippe convenit, cogitemus, Sanctos illos Sapientes p. m. SCHECHINAM vocaſſe LVCEM aliquam creatam, ſenſibilem, ſecundum verba magni iſtius Doctoris Maimonidis. *Neque etiam ſimiliter SCHECHINAM vocarunt ipſam Ejus eſſentiam, ac quidditatem, juxta verba R. Moſis Nachmanidis. Verum SCHECHINAM vocarunt illum ipſum FOETVM, emanantem ab ipſo Benedicendo primum. Et quia eſt ex ordine Exiſtentium, reliquorumque omnium principium; ejus Moſes quæſivit apprehenſionem: quæ denegabatur ipſi, quamdiu adhuc inter vivos ipſe viveret: prout dicebat* DEus Exod. XXXIII, 20. *certe non videbit me ullus homo, dum vivit. Nam, quoniam FOETVS ille primus eſt, cujus nomen idem cum nomine Heri ſui, cum ſit ſigillum Sancti iſtius benedicti, omnibus ejus attributis cognominatus: de eodem dixit* l. c. v. 23. *facies* (vel perſonæ) *meæ non videbuntur.* In cujus confirmationem provocat ad *Onkeloſum*, uti fecerat ad Exod. XXXIII, 20. qui transtulerit: *non poteris videre facies SCHECHINÆ meæ.* Ubi f. 214. c. 4. l. 46. ſeqq. addit, *Angelum facierum, eſſe faciem SCHECHINÆ ejus.* f. 224. c. 4. l. 8. ſqq. verba ejus Ebræa ſunt האור האלהי הרוחני ר"ל השכינה עילאה הוא שרו של עולם הרוחניים והשכליים כולם והפועל והמשפיע בשמים ובארץ וכו' u) ll. cc. ad præc. lit. (e) & (g). Conf. etiam f. 224. col. 2. l. 9. 10. col. 3. l. 30. 31. 38. 51. x) in Deut. IV, 39. ejus ponunt fundamentum: exempla autem in *Sohar* ubivis obvia ſunt. Conf. etiam שערי אורא f. 6. b. poſt med. & vid. in

manifeſtatum fuerit, ipſis præſentium externis expoſitum ſenſibus; ut in poſterum dubitandi de *Trinitate* excludatur occaſio y): *Patre* in voce audito, & *Spiritu S.* in ſpecie columbæ viſo, atque *Filii* Dei honore Jeſu ex aqua aſcendenti appropriato. Ut omnes convincantur, per *Dei gloriam*, totam ſacroſanctam *Trinitatem* h. l. foro intelligendam; non unam ſolam ejus hypoſtaſin.

§. 51. Equidem non ignoro, quod haud pauci, non ſine veri ſpecie, per *gloriam Domini*, h. l. *Verbum Dei incarnatum*, ſeu Chriſtum Θεάνθρωπον, inter homines habitantem, intelligant: quem, juxta ultima pericopæ verba, quamdiu inter mortales, in forma hominis agebat, & verſabatur, ceu *os Domini*, hominibus loquentem infinita hominum multitudo audiverit, videritque. Quæ, cum Johanne, dicere potuerit, quod in Chriſto *Dei Gloriam VIDERINT* z). Et aliunde a), *quod erat ab initio, quod AVDIVIMVS, quod VIDIMVS oculis noſtris, quod perſpeximus, & manus noſtræ CONTRECTAVERUNT, de ſermone vitæ: quæ vita manifeſtata fuit, & VIDIMVS* &c. Nec me latet, plurimos noſtrûm *Schechinam* Judaicam, tertiam Deitatis perſonam intelligere b); alios etiam ſecundam

Cabbala denudata tom. I. Part. I. p. 715. ſqq. y) Secundum illud veterum: *Si non credis Trinitatem, comitare Johannem ad Jordanem, & VIDEBIS.* B. noſter *Gerhard.* Loc. III. de ſanctis Trinit. myſt. cap. IV. §. 75. ſqq. *Auguſtin.* de Trinitate lib. II. c. 10. Tom. III. Op. p. 190. it. de Trin. & Unitate c. 10. t. IV. op. p. 684. in Evangel. Johannis, Tractat. VI. tom. IX. p. 35. A. *apparuit*, inquit, *manifeſtiſſima Trinitas; pater in voce, filius in homine, Spiritus Sanctus in columba.* z) Joh. I. v. 14. a) 1. Joh. I. v. 1. 2. b) Secuti forte Ebræos, inter quos ELIAS, in *Tisbi* ad שכן ſcribens: קראו ח״ז רוח הקודש שכינה על שם שהוא שכן על נביאים i. e. *vocant Sapientes noſtri p. m. SPIRITUM S. Schechina, propterea, quod commoretur ſuper Prophetas.* Quod in *Methurgeman* f. 154. a. repetit. Ex quo ipſo fundamento utrumque conjungitur, in cod. *Berach.* f. 31. b. l. 8. & *Raſchi* ad Gen. XLV, 27. ultima verba tranſtulit: *quievit ſuper eo SCHECHINA*; quæ *Onkelos* reddiderat *Spiritus Sanctus.* AB. ESRA quoque ad Pſ. LXXXV, 10. non veretur ſcribere, כי הכבוד לא היה הבית שני *quod GLORIA* illa Dei *non extiterit in templo ſecundo:* ob receptam Talmudiſtarum ſententiam, in cod. *Joma* traditam, f. 21. b. l. 19. 20. qua contendunt, SPIRITVM S. in Templo ſecundo, una cum quatuor aliis gratioſis Dei donis defeciſſe. Quamvis ipſa teſtetur Scriptura Hag. 9. GLORIAM templi hujus majorem futuram, quam

Digitized by Google

dam c). Enim vero uti illis dicam ſcribere nolim: cum neutra poſteriorum ſententia omnibus Rabbinorum locis accommodari poſſit; ſed nomen *Schechina* toti

---

in primo fuerit: Deus etiam ipſe apud eund. Hag. c. I. 8. dixerit, ואכבד & *glorificabor*, h. e. ſecundum *R. Bechai* ad Gen. XLVI. f. 56. c. 2. l. 2. ſqq. inprimis l. 8. 9. *commorari faciam* in eo *Gloriam* meam; quæ eſt *Schechina:* & Doctores ipſorum paſſim crepent *Schechinam*, ſtante templo ſecundo, apparentem: *Abarbanel* etiam & *Rabbenu Nathan*, pluresque alii *Schechinam Spiritui ſancto* contradiſtinguant, ut duo diverſa. Verba n. Talmudis l. c. quinque res deficientes enarrantia ארון וכפורת וכרובים אש ושכינה ורוח הקודש ואורים ותומים *arcam nim. & Propitiatorium*, *ac Cherubos, Ignem & Schechinam, ac Spiritum S.*, *nec non Urim atque Thummim*, ita determinat poſterior in *Muſaph Aruch* in כבד f. 86. c. 1. poſt. med. ut *Arca* cum *Propitiatorio* ac *Cherubis* rem unam conſtituat, *Schechina* ſecundam, *Spiritus* S. ſeu donum prophetiæ tertiam, *Urim ac thümmim* quartam, & *Ignis* de cœlo illapſus quintam. *Abrabbanel* etiam ad Hag. I, 8. f. 278. c. I. l. 5. ſqq. tam *Schechina*, quam *Spiritui* S. peculiarem tribuit definitionem, tanquam rebus inter ſe diverſis. *Raſchi* quoque ac *Kimchi* ita defectus iſtos referunt, ut neceſſario *Schechina* a *Spiritu* S. ſit diſtinguenda. Et cum prior in *Gloſſa* Talm. l. c. ארון כפרת וכרובים כוליה חדא מילתא *Arcam, Propitiatorium, ac Cherubos, hæc omnia* dicat *rem unam conficere*; non poteſt non *Schechina* diverſi quid a *Spiritu* S. conſtituere, ut ſervetur numerus *quinarius*. c) Fulcimentum aliquod petunt e convenientia ſoni, in voce ἐσκήνωσεν Joh. I, 14. it. in σκηνὴ ac σκηνώσει Apoc. XXI, 3. cum שכינה. Et extra dubium eſt, quod in multis *Rabbinorum*, præcipue *Cabbaliſtarum* locis, longe convenientius *Meſſiæ* applicari poſſit, quam *Spiritu ſancto*. Præter ea, quæ ex *Abarbanele* adducta ſunt ad §. præced. lit. s. t. (u) p. 425. ſqq. conſiderationem meretur, quod *Schechina* dicatur ille ipſe *Dominus*, qui Abrahæ apparuiſſe dicitur, Gen. XVIII, 7. coll. v. 27. 48. in *Sohar* f. 65. c. 3. l. 41. l 53. ſqq. cui multi accommodant verba Chriſti Joh. VIII, 56. Alibi in eodem autore ad Num. XXIV, 17. f. 82. c. 2. l. 44. ſqq. *Dei* εἰκὼν vocatur, coll. 2. Cor. IV, 4. Coloſſ. I, 15. interdum *Michael* dicitur, in eodem *Sohar* ad Gen. f. 11. c 1. l. 22. 23. f. 65. c. 3. l. 37. 41. 43. 44. nunc *Angelus fœderis*, vel *facierum ejus*, ibid. f. 75. c. 2. l. 25. 26. *absque quo nemo ad Deum venire poſſit*, Sohar Part. II. f. 21. col. 3. circa fin. & c. 4. init, coll. Joh. XIV, 6. c. I. 18. c. VI, 46. *qui Moſi in rubo* apparuerit, Exod. III, 2. ibid. Part. I. f. 96. c. 2. l. ult. & c. 3. conſ.

Digitized by Google

oti potius *divinitati commune* d) ſit quamvis nunc huic, nunc alii perſonæ magis appropriari queat. Ita permittent mihi Noſtrates, ut, ſerie Orationis coactus, iſti determinate tempori, & eidem præciſe actioni, quæ tunc geſta recenſetur, accommodem; cui Baptiſta, & Evangeliſtæ omnes verba proxime præcedentia de *Voce clamante*, peculiariter attribuunt e). Satius omnino eſt, Orationem integram ſtatuere, quam Ellipticam f): ita ut objectum verbi *videbunt* primarium, expreſſum dicamus in verbis, *quod os Domini loquatur*: non autem ſuppleamus, vel *gloriam Domini* g), ex præcedentibus, per Hypozeugma, revocantes; vel *ſalutare Dei*, cum LXX Intt. (quos Lucas ſequitur h), contra literam Ebræam inſerentes i). Utut, modo delineato, *manifeſtatam* procul dubio viderint; alias non fuiſſet decenter manifeſtata: & *Salutem* divinitus ordinatam, reapſe per *Jeſum* a *ſalute* denominatum, perceperint. Sua cuique commati conſtet ſignificandi ratio. Nec quemquam deterreat inſolita *viſus ſermoni tributa* connexio: cum *ſermonem audire* ſoleamus, non *videre*. Præterquam enim quod non *Sermo* Dei *videndus* dicatur; ſed, per anthropopathiam, *os loquens*: quod in hominibus toto die *videmus*: ſummo ſtudio Propheta verba, prouti exſtant, ita diſpoſuit. Partim ut reſpectum fieri, declaret, ad res in monte Sinai, circa Decalogi promulgationem geſtas k); ubi eadem locutio quam maxime eſt

 rece-

Jalkut Rubeni f. 24. c. 4. l. 29. 30. *filius* ille, quem *jubentur oſculari* Pſ. II. v. 12. *Iſraelitarum Princeps, major Angelis, & ipſa SCHECHINA: Meſſias filius Joſephi, per quem David Deo fuerit reconciliatus*, ibid. f. 88. c. 2. l. 50. ſqq. Part. III. f. 82. c. 2. l. 55. ſqq. coll. Ebr. I, 4 5. Haud raro מיטטרון, *cujus nomen ſecundum nomen Domini ſui*, ex Exod. XXIII. v. 21. in *Jalkut Rubeni* (ex סדי רזא) f. 24. c. 2. l. 2. 3. col. 3. l. 30. col. 4. l. 29. 30. f. 25. c. 1. l. 14. 52. *Eſchel Abraham* f. 34. c. 1. l. 1. ſqq. c. 2. l. 24. ſqq. conf. *Sohar*, Part. II. f 52. c. 1. l. 39. cod. Sanhedr. f. 38. b. l. 35. ſqq. &, ex interpretibus ſenſus literalis, *Abarbanel* ad Exod. XXIV. v. 1. f. 186. c. 3. &c. Quæ in neminem melius quadrant, quam in *Angelum* iſtum, *increatum* noſtratibus dictum. d) quando enim שכינה ממש *ipſiſſima Schechina*, ut loqui amant, ſuper aliquem commorari dicitu ; totam *divinitatem* ejus intelligunt, non male, coll. Coloſſ. II, 9. e) Matth. III, 3. Marc. I, 3. Luc. III, 4. Joh. I, 23. f) quam tangit *Coccejus*, ad Jeſ. XL, 5. p. 1078. poſt med. Edit. Franc. g) ſi ſcil. *videre* de ſenſu externo intellexeris; *Kimchii* explicatione *cognoſcendi* repudiata. h) cap. III, 6. i) tranſtulerunt enim ὄψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ, ὅτι κύριος ἐλάλησε. k) quod recte obervat ex Judæis *Abarbanel*, in

Digitized by Google

recepta: v. g. l) *& totus populus videbant voces iſtas -- & vocem buccinæ:* item m) *vos VIDISTIS, quod de cœlis locutus ſim vobiſcum:* amplius n), *ne obliviſcaris verborum, quæ VIDERVNT oculi tui:* & paulo poſt o), *VIDIMVS, quod loquatur DEus* &c. Extra quæ rarius occurrit, v. g. Jer. II. 31. Gen. XLV. 12. conf. ſupr. ad §. 12. p. 316. Partim ut innuat, *viſum*, ceu principem ſenſuum, etiam juxta Platonem p), quoties non ſuo, ſed alterius ſenſus obiecto conjungitur; toties iſtorum quoque objecto ſeſe accommodare, ac, præter viſum, nunc *auditum* ſimul includere q), nunc *olfactum*, r), aut quemcunque ſenſum alium. Spectacula enim ſæpius nominata, lucem ſcil. per cœlos ruptos inſolitam, ac Spiritum S. in forma columbæ deſcendentem, *videre* debebant; verba autem, ore DEI formata, *audire*.

§. 52. Utriusque autem hujus *ſubjectum* dicitur OMNIS CARO s). *Carnem* non poſſe in latitudine ſua ſumi, qva & beſtias comprehendit t), indicat prædicatum, *videre quod os Dei loquitur:* id quod non magis beſtiis competit, quam quum jubetur Evangelium prædicari omni creaturæ u). Et, ſi vel maxime ad ſolum *hominem*, per Synecdochen Generis, reſtrinxeris; ne ſic quidem particula OMNIS univerſalitatis notationem retinebit; propter adjectam vocem *UNA*. Quum vix fieri poſſit, ut *omnes* per totum Orbem diſperſi *homines*, ſimul *videant & audiant*, quod in certo mundi loco, eoque montibus ferme undique cincto, agitur x). Neceſſe ergo eſt, ut

Jeſ. XL. v. 3. f. 60. c. 1. l. 60. l) Exod. XX, 15. m) l. c. v. 19. n) Deut. IV, 9. o) Deut. V, 21. p) in *Phædro*, Edit. Serrani Pariſ. A. C. 1578. tom III. p. 250. D. Francof. autem p. 1224. D. ubi ὄψις ait, ἡμῖν ὀξυτάτη τῶν διὰ τοῦ σώματος ἔρχεται αἰσθήσεων, h. e. *viſus omnium ſenſuum, per corpus manantium, eſt acerrimus.* Veritatem aſſerti quisque experiri poterit, tonitru atque fulgur obſervaturus. Utrumque reapſe eodem contingit momento; ſed fulguris ſplendor longe citius oculos ferit, quam tonitru aures. . Qui in monte conſiſtit, findentem in valle ligna, ex intervallo intuitus; fragorem ictus ſæpe tum demum percipit, quando oculi findentem obſervant, jam abjeciſſe ſecurim. Conf. *Rabboth* ad Cant. I, 2. f. 4. c. 4. circa fin. f. 5. col. 1. *Alſchech* ad Cant. f. 6. a. poſt med. *Ab. Eſra* ad Exod. III, 6. c. XX, 18. *Abrab.* ad Exod. XX, 18. (Al. 15.) f. 176. c. 4. l. 44. ſqq. q) Vid. ad (l) (m) (o). r) Vid. Gen. XXVII, 27. Exod. V, 21. s) Jeſ. XL, 5. t) Gen. VI, 17. 19. c. VII, v. 16. 21. cap. VIII, 17. c. IX, 11. 15. Lev. XVII, 14. &c. u) Marc. XVI, 15. x) Nonnihil huc faciunt dicta in *Tanchuma*, in principio Deut. f. 91. c. 1. l. 17. ſqq.

ut vox *OMNIS*, quamvis in caſtra Piſcatoris neutiquam tranſieris, *plures* ſaltem y) denotet; *omnes* ſc. tum temporis præſentes. Et, ne, pro hac illuſtranda ſententia, longius aliunde petita exempla accerſam; maneamus in eadem, quam tractamus, hiſtoria. Illi ipſi, qui tunc Baptiſmo Chriſti præſentes erant, res ibi geſtas videntes ac audientes, ab Evangeliſtis nunc OMNIS *Judæa, OMNISque regio, undique finitima Jordani* z), dicuntur; nunc *OMNIS Judæa regio* a). Qvin, (ne quis excipiat, Jeſum his *poſteriorem* acceſſiſſe, videri ex Matth. III. 11. ac Marc. I. 7.) iidem ipſi, qui eodem cum Chriſto tempore baptizabantur, a Luca b) dicebantur *totus*, vel *OMNIS populus*: quum baptizatus perhibetur ἐν τῷ βαπτισθῆναι ΑΠΑΝΤΑ λαὸν, *cum OMNIS baptizaretur populus*. Hunc ipſum *OMNEM populum*, h. e. multum, numeroſum, copioſum, Jeſaias c) vocat OMNEM *carnem*. Revera *OMNIS* erat, ibidem tunc præſens. In Sacris *caro* frequenter opponitur *Spiritui*. Quid, ſi & hic reſpectum fieri putes ad hanc differentiam? cum aliqua tamen declaratione. Juxta quam, dono Prophetico gaudentes, *Spiritualis* dicerentur; quod *intellectu* agant & *Spiritu*; ſenſibus corporis, quamdiu *Viſio* durat, ceſſantibus. *Caro* autem vel *carnales*, qui, cum tali dono præditi non ſunt, externis corporis ſenſibus utantur, oculis videntes, auribusque audientes corporeis. Quo modo *omnis caro* idem eſſet, ac

Iii 2 *omnis*

y) *Ab. Eſra* Comment. ad Exod. XIX, 8. 9. probaturus, non omnes Iſraelitas crediſſe, *DEum cum hominibus habere commercium;* ad objectionem ex Exod. XIV, 31. deſumtam, ubi *credidiſſe* dicuntur, reſpondet: אין טאנה מטלת ויאמינו ביהוה ובמשה עבדו כי כתוב וירא ישראל ולא כל ישראל/ ואילו היה כתוב כל ישראל ידבר על הרוב כמשפט הלשון כמו וימת כל מקנה מצרים ואחר כן כתוב שלח העז את מקנך וכו׳ i. e. *nihil valere objectionem, e verbis* Exod. XIV. v. 31. *& crediderunt Domino, & Moſi ejus ſervo: quia ſcriptum ſit* limine verſus, *& vidit Iſrael; non autem, omnis Iſrael. Et ſi vel maxime diceretur omnis Iſrael; loquere-tur* tamen nihilominus *de inſigni multitudine, pro more hujus linguæ: quemadmodum* Exod. IX, 6. *& moriebatur omnis pecus Ægypti*; & nihilominus *paulo poſt*, ibid. v. 19. *ſcribitur, mitte, congrega pecudem tuam.* Exempla hujus uſus plures plura hinc inde afferunt obſervata; adeo ut etiam כל העולם כולו *totus in univerſum hic mundus*, non niſi *ſolos Iſraelitas* ſignificare credatur in cod. *Schabbath* f. 54 b. l. penult. coll. Gloſſa: qui tamen pars mundi minima. z) Matth, III, 5. a) Marc. I, 5. b) c, III, 21. c) c. XL, 5.

omnis generis homines; non tantum *Prophetæ*, quibus alias *Dei gloria* revelari conſvevit, in ecſtaſin abreptis: verum plebs promiſcua, & hujusmodi viſionibus intellectualibus minime aſſueta. Iterum eodem prorſus modo, quo in Decalogi publicatione, vocem Dei promulgantis audiviſſe dicuntur, non tantum Moſes, & pauci alii, qui forte cum Aarone & Miriam d) de influxu Prophetico gloriari poterant: ſed promiſcue omnes, quotquot aderant; cujuscunque fuerint ſtatus, ſexus, atque ætatis. In eodem hoc ſenſu, prædicitur etiam, tempore Chriſti e), *Spiritus* ſanctus *effundendus ſuper OMNEM CARNEM,* id eſt, omnis generis homines: ut vaticinentur etiam illi, qui ad hunc actum alioquin parum fuerint præparati. Ut enim hic OMNIS non ſingula generum, ſed genera ſingulorum, ut loqui ſolebat f) B. meus *Calovius*, denotat: ita & apud *Jeſaiam*, in loco, quem argumento noſtro applicandum, elegimus.

§. 53. Ubi ſimul additur יַחְדָּו : *vox*, Aben Eſra g) judice *ob* ו *in fine additum, ſingularisſima,* & ægre ad analogiam redigenta Grammaticam. Equidem, ſi ו illud, juxta receptam hactenus Eruditorum ſententiam, pronomen foret connexum; ad *Vocantem* referri deberet *Baptiſtam*; ſenſu ad inſtitutum noſtrum admodum congruo. Quod *viſuri ſint omnis generis homines UNA CUM EO*, Johanne ſcil. Propheta, *quod os DEI loquatur*. Verum falſam hanc fore ſententiam, quamvis Chriſtianos pariter, ac Judæorum doctiſſimos, per plura occuparit ſecula; alibi ex inſtituto docui h). Unde, cum

d) Vid. Num. XII. v. 2. coll. Exod. IV, 27. e) Joel. III, 1. f) Comment. ad Exod. XIX, 8. verba ejus ſunt: היא מלה יחידה במקרא בדקדוק בעבור תוספת הוו/ ויפת אמר כאדם יחיד לבדו כי לא יהיה משנה שם/ i. e. *hæc vox peculiaris eſt in Scriptura, quoad Grammaticam, ob additamentum* literæ *Vau. Japheth quidem interpretatur* h. l. *inſtar hominis ſolitarii in ſua ſolitudine: quod non foret ibi, diverſus.* Ad Gen. XII, 6. vocat *vocem peregrinam:* quæ nunc *de duobus* dicatur, ut l. c. nunc *de pluribus* ut Exod. XIX, 8. g) Editione *quinta,* quam, Deo juvante, paro, Literatoris Ebræo-Chaldæi: quum *quarta,* quæ annum præteritum in fronte gerit, me inſcio & non inſpiciente, prodierit, multa diu a me in Edit. 3. mutata retinens. h) Ejus verba in rad. יחד ſunt: ועל דעתי כי וו יחדו הוא סימן הרבים על היחיד כמו עליו אליו ואעפ שאין בו יוד בלומ הרי מצאנו עלו בשמים ירעם בלא יוד/ וכן יחדו כמצמו ביוד שלשתם יחדיו נפלו שניהם כי גם המה הפנו נסו יחדיו כי מלכם בגולה ילך כהניו ושריו יחדיו

cum typis exſcripta nondum ſint, pauca huc transferre liceat. Dudum animadvertit, contra *Dav. Kimchium,* Majorum opinionem magno conatu defendentem i), ELIAS k), quibusdam *Germanus*, aliis *Levita*, vel *Grammaticus* cognominatus; quod, ſub hac ipſa forma, occurrat etiam de *duabus meretricibus.* Debebat adjeciſſe, quod ſæpe uſurpetur in oratione primæ l) & ſecundæ m) perſonæ, nec non tertiæ pluralis utriusque ſexus n): cum

ולפי שנתקבץ בו היחידות והרבוי כאמר כן i. e. *meo quidem judicio*, ו *vocis* יחדו *eſt ſuffixum ſingulare maſculinum pluralium, quemadmodum* עליו אליו; *quamvis utplurimum nullum in eo extet jod, ſuffixo præmiſſum. Etiam* עלו *deprehendimus absque jod, in* illo 1. Sam. II, 10. עלו *adverſus ipſum de cœlo intonabit. Quid quod tria deprehendantur* exempla, *in quibus* יחדו *cum* י ſcribitur, v. g. Jer. XLVI, 12. יחדיו *una ceciderunt ambo illi*: ibid. v. 21. *nam etiam illi vultum vertunt; aufugiunt* יחדיו *una*: & Jer. XLIX, 3. *nam Rex eorum in exilium migrabit, Sacerdotes ac Principes ejus* יחדיו *una. Quum enim Unitas cum pluralitate combinetur in eadem voce; ita formare placuit.* i) in ſuis כמוקים ſeu *Stricturis*, R. Dav. Kimchii libro Radicum additis, Edit. Ven. in ædibus Marci Anton. Juſtiniani procuratæ, ad rad. יחד col. 191. poſt med. Ubi ait: אֿא שנמצא מלת יחדיו על נקבות רבות כמו ואנחנו יחדיו: אין זר אתנו בבית גבי שתים נשים זונות i. e. *Elias reſpondet, quod inveniamus vocem* יחדיו *de fœminis in plurali, v. g. 1. Reg. III, 18. & nos* יחדו *una*, vel ſeorſim; *nemo peregrinus erat nobiscum in eadem domo: de duabus* illis *mulieribus meretricibus te.* Unde ו non poteſt eſſe ſuffixum tertiæ maſcul. ſing. Alioquin fuiſſet dicendum יחדינו, & in 3. pl. יחדיהן. k) v. g. Pſ. LV, 15. Pſ. XXXIV, 5. Job. IX, 32. 1. Reg. III, 18. &c. in quibus יַחְדֵּינוּ fuiſſet dicendum. l) v. g. Jeſ. XLV, 21. ubi יַחְדֵּיכֶם dici debuiſſet. m) v. g. Gen. XXII, 6. Exod. XIX, 8. Deut. XXV, 11. c. XXXIII, 17. Jeſ. XVIII, 6. Jer. XLVI, 12. 21. Pſ. XIX, 10. &c. in quibus יַחְדָּם vel potius יַחְדֵּיהֶם dixiſſent; ſi quidem ו finale *pronomen* foret *ſuffixum.* Pſ. IV, 9. יַחְדֵּיהֶם dici debebat, vel יַחְדֵּינוּ, ſi hypotheſis recepta valeret. Ratio *Kimchiana* ad lit. (i) allata, ex *coalitione ſingularis cum plurali* nullius eſt momenti: cum eadem coalitio detur tam in Suffixis, ratione objecti, pluralibus, Subjecto ſingulari junctis; quam in ſuffixis, ratione objecti, ſingularibus, quæ Nomini (ſeu ſubjecto) junguntur Plurali; & differentiam, objecti ratione indicandam, obſervant rigidiſſime. Adhæc coalitio iſta ſæpe abeſt, & tam in ſubjecto, quam objecto, multitudinis nota erat exprimenda. n) Ad id provocaſſe *Kimchium*, vi-

tamen ו illud, ſi Pronominale foret, ſolam tertiam maſc. ſingularem notare poſſet; nullam prorſus aliam. Fundamentum, quo omnes nituntur, receptam ſententiam defendentes, quod nim. *ter occurrat cum* י *literæ* ו *præmiſſo,* ad analogiam Nominum pluralium Suffixum 3. maſc. ſing. gerentium, lubricum admodum eſt; utut Maſoretharum dictatura non uno in loco id ſuffulciat o). In noſtro certe codice MSto nullibi in eadem ſerie cum reliquis literis expreſſum extat, in memoratis iſtis locis; ſed per manum recentiorem, diverſitate atramenti conſpicuam, ſuperne inter ו & ד ſuſpenſum. Et, ſi in quibusdam antiquis codicibus, quos Maſorethas ſecutos dixeris, extaret: epentheticum putaretur, ſi Scribarum errori honorique parcere velis. Quod ſi autem ו finale pro Paragogico venditare auſis, ut ipſe olim aliquamdiu opinabar: tunc puncta forent mutanda, ut יְהֻדוּ ſubſtituatur, pro יַחְדָו. Ad quam mutationem, non niſi extrema neceſſitate coactus, confugerem: quæ hic nulla eſt. Commode namque ex הדה derivabis, unde הֶדְוָה p) (*lætitiæ*) formatur, & Chaldæorum חדי q) *pectus*; tertia in ו mutata, (ut in שְׂלָו r), סְתָו s), עָנָו t), עֲנָו u), יַדָּו x); nec non in שַׁלְו, atque שָׁלֵו, cum initiali י *heemantico* y); formæ יַעֲלֹם z) & עֵשָׂו a). Ut *unanimitatem* ſignificet, vel *hilaritatem*; & adverbialiter, per Idiotiſmum receptum c), *hilariter*, libenter, *unanimiter*, ut ὁμοθυμαδὸν penes græcos Act. I. v. 14. c. II. v. 1. 46. &c. LXX. Seniores, quos Lucas d), ſenſum, non verba expreſſurus, preſſe hic ſequitur, vertendo τὸ σωτήριον τȣ̃ Θεȣ̃, videntur codice non ſatis diſtincte ſcripto uſi, pro יחדו legiſſe יִשְׁעוֹ; ex præcipitantia, ח cum ש, & ד cum ע confundentes. Id quod in manu exaratis facile fieri potuit. Quo minus enim vocem ab ipſis non ſatis intellectam dixeris; obſtat, quod toties alibi nunc per ἅμα e) vel ὁμȣ̃ f), nunc

dimus ſupr. ad lit. (i), p. 437. Quo ſolo ſe defenduni alii omnes. o) Tam in *Maſora finali*, ad lit. י, ſub יח f. 35.b. col. 2. quam in *textuali majori* ad Jer. XLVI. v. 12. nec non minori ad l. c. & verſ. 21. atque ad Jer. XLIX, 3. p) 1. Chr. XVI, 26. Neh. VIII, 10. Eſr. VI, 16. q) Dan. II, 32. vel potius *Onkelos* Exod. XXIX, 26. r) *cothurnix*; Exod. XVI. v. 13. Num. XI, 32. Pſ. CV, 40. s) *hyems*, Cant. II, 1. t) *manſuetus*, Num. XII, 3. u) Gen. XXV, 25. &c. x) Eſr. X, 43. y) Jer. XLIX. v. 31. z) Job. XVI, 12. a) Quo de Inſtit. §. 29. b) nomen filii Eſavi, Gen. XXXVI, 5. quo & יַרְחָע 1. Chr. II, 34. יַעְכָּן 1. Chr. V. v. 13. aliaque pertinent, indicata ad §. 29. III. claſſ. III. form. 13. Paradigmatum, p. 68. c) itidem nom. propr. Eſr. X, 37. d) Quo de Interpr. §. 91. II. (in Edit. II. §. 131.) e) c. III, 6. f) Gen. XIII, 6. c. XXII. v. 6. 8. &c.

Digitized by Google

nunc per *κατὰ* vel *ἐπὶ τὸ ἀυτὸ* g), eam expreſſerint; vel etiam per *ὁμοθυμαδὸν*: ubi memorabilis eſt locus Job. XXXIV. 15. ejusdem cum noſtro ſudjecti *τελευτήσει πᾶσα σὰρξ ὁμοθυμαδὸν*. Cum alioquin non ſatis intellecta prorſus omiſerint h). An durum ipſis viſum, *omnes* totius mundi *homines ſimul* aliquid *videre*; ut eapropter literas agnitas deſeruerint, aliis, quæ ſenſum ipſis tolerabiliorem conſtituere putabantur, in iſtarum locum ex induſtria ſurrogatis; examinent alii. Nobis, in explicatione צבאה v. 2. *B. Lutheri* * ſenſum ſecutis, ſufficit, ex hoc vaticinio didiciſſe, non tantum reſpectum in eo fieri ad res, in Decalogi promulgatione, ad montem Sinai geſtas; quod & *Abrabbanel* agnovit, nec non *Tirinus*, atque *Forerius*; (quos, re jam confecta, contuli). Sed & *omnes* tunc præſentes *una cum Johanne* Baptiſta *debuiſſe* gloriam Dei manifeſtatam *videre;* atque *verba* cœlitus delapſa tam diſtincte *audire*, ac ſi *ſuis viderint oculis*, quomodo *ex ore Dei* prodierint. Haud ſecus ac ibi, una cum Moſe reliqui omnes monti adſtantes *gloriam* Dei in monte Sinai apparentem videbant, ejusque audiebant verba. Id quod procul dubio accuratiſſime ſuum invenit eventum; ſingulis juxta prædictionem adimpletis. Cum & antiquorum nonnulli Judæorum, (quod mireris!) vaticinio huic ad *manifeſtationem Meſſiæ* ipſorum adimplendo, tam *filiam vocis* apparituram contendant, quæ verba vaticinii hujus tunc impleta diceret i); quam *Eliam* interventurum; qui Deum in Meſſia regnare annunciaturus ſit k). Cujus perſonam Johannem geſſiſſe, nemo Chri-

g) Job. XXXIV, 29. ubi tamen יחד ſine ו. h) Deut. XXII, 10. c. XXV v. 5. 11. &c. i) Magnam exemplorum copiam albi, in *Sincerit. Script.* V. T. *triumphante* adduxi: unde, ſi lucem viderit, peti poterunt. * in Gloſſa marginali Viſionis germ.: & *Enarrat* in Jeſ. XL. T. III. Op. Jen. f. 370. b. k) in *Peſikta ſotarta* ad Num. XX, 17. f. 58. c. 2. l., 3. ſqq. legitur: ומיד נגלה עליהם מלך המשיח והוא אומר להם אני הוא מלך המשיח שהייתם מחכים והוא אומר להם שאו את הכסף ואת הזהב והם נושאים אותו ועולים שנאמר שפעת גמלים תכסך׳ ובת קול רביעית יוצאה ואומרת קול קורא במדבר׳ ובת קול חמישית אומרת לא יהיה שם אריה ובת קול ששית אומרת אתן במדבר ארז שטה והדס ובת קול שביעית מכרזת נחמו נחמו עמי ואליהו מבשר לישראל מלך אלהיך ובת קול שמינית מכרזת ואומרת דברו על לם ירושלים׳ בת קול תשיעית אומרת פתחו שערים ויבוא גוי צדיק׳ ובת קול עשירית אומרת שאו שערים ראשיכם׳ ויחיו המתים שנ׳ יחיו מתיך

Digitized by Google

Chriſtianorum dubitat, qui ipſius Chriſti decisum, ea qua par eſt, veneratione proſequitur l).

§. 54. Quod Nathanaël confeſſionem ſuam, *Jeſum fore illum DEI filium* m), vel a DEO ipſo in illa circa baptiſmum apparitione, vel ab aliis *αὐτηκόοις*, ad quorum provocare poſſemus teſtimonium, cognoverit; vix permittit ſtatuere acerba illa Philippo paulo ante dicta cavillatio n): nedum Chriſti dein confeſſori reddita reſponſio, qua iſtum propter omniſcientiam ſuam eidem cognitam, convictum profitetur o): & promit it, quod deinceps

---

כבלתי וקימון ואז יתקבצו הגליות שנ׳ והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול וא יתקיים דרך כוכב מיעקוב וכן רצון מלפני אבינו שבשמים שיתקיים פסוק זה ונשא נס לגויים ואסף נדחי ישראל וגו׳ בימינו ובימי כל ישראל i. e. *Et ſubito revelabitur illis Rex Meſſias, dicturus illis: ego ſum ille Rex Meſſias, quem expectaſtis. Ille ipſe quoque dicet iſtis: tollite argentum hoc, & hoc aurum.* (Hoc enim anhelat natio perverſa præcipue; fruſtra reclamante *Maimonide* Comment. ad cap. ult. *Sanhedr.* f. 120. c. 1. l. 52. 53. ac Hilc. *Melach* cap. ult. §. 4. 5.) *Id quod ipſi auferent, aſcenſuri, ſicut dicitur* Jeſ. LX, 6. *turma camelorum operiet te. Tunc filia vocis quarto prodiens, dicet* Jeſ. XL. v. 2. *vox clamans eſt in deſerto. Quæ filia vocis quintum adjiciet* Jeſ. XXXV, 9. *ne ſit ibidem leo: ſextum autem* e. d. *filia vocis dicet* Jeſ. XLI, 19. *dabo in deſerto cedrum, nobiliſſimam cedrum, & myrtum. Deinde ſeptimo filia vocis promulgabit* Jeſ. XL, 1. *conſolamini, conſolamini populum meum. Ac ELIAS annunciabit Iſraelitis,* ex Jeſ. LII. v. 7. *regnat Deus tuus. Filia autem vocis octavo promulgabit, dicens* Jeſ. XL, 2. *loquimini ad animum Jeruſolymæ: & nona vice* eadem *filia vocis dicet,* ex Jeſ. XXVI, 2. *aperite portas, ut introeat gens juſta. Decimo autem filia vocis dicet* e Pſ. XXIV, 7. *attollite portæ capita veſtra. Mox reviviſcent mortui, ſicut dicitur:* Jeſ. XXVI, 19. *reviviſcent mortui,* cum *cadavere meo reſurgent. Et tunc congregabunt ſe exulantes, ſicut dicitur* Jeſ. XXVII, 13. *& eveniet in die iſto, clangetur buccina magna. Tunc quoque adimplebitur* Num. XXIV, 17. *proceſſit ſtella ex Jacob. Atque ita placeat Patri noſtro, qui in cœlis eſt! ut adimpleatur dictum* illud Jeſ. XI, 12. *extollet vexillum gentibus, & congregabit depulſos Iſraelitarum* &c. *in diebus noſtris, ac diebus totius Iſraelis.* l) ibid. l. 38 ſqq. ut ad lit. (k) verba jam fuerunt in ſerie continua adjecta. m) Vid. Matth. XI, 14. coll. Mal. IV, 5. Matth. XVII, 12. Marc. IX, 13. Luc. I, 17. coll. c. IX, 8. n) Joh. I, 50. o) l. cit. v. 47. ἐκ Ναζαρὲτ δύναταί τι ἀγαθὸν εἶναι;

Digitized by Google

ceps demum, una cum reliquis viſurus ſit cœlum apertum, &, non quidem Spiritum S., quem ipſis potius largiturus eſſet, ſed Angelos ſuper ſe deſcendentes p). Qui majori pondere dixiſſet, *eodem modo, quo jam vidiſtis*: ſi Nathanaël cum uno alteroque reliquorum præſens tum temporis adfuiſſet. Quæ autem Evangeliſta Johannes per verba ἐθεασάμεθα *PERSPEXIMVS* q) *gloriam ejus, gloriam veluti unigeniti a Patre*, innuere voluerit; magis a transfiguratione in monte facta r), putarim derivata, quæ ipſi cum Jacobo & Petro, itidem eam intuentibus s), communis erat; quam a ſpectaculo, quo de nunc occupamur. Petri confeſſio t) primam ſuam debet originem fratri Andreæ u), qui a Johanne ἀκηκόει perceperat x): cujus *auditio* jam non vocatur in dubium. Marthæ *Chriſtum Dei filium* celebrantis confeſſio y), unde originem traxerit, incertum eſt. *Nicodemi* verba, quibus ſe, ſuosque collegas *ſcire* teſtatur z), *quod Chriſtus a Deo venerit Doctor*, huic forte ſpectaculo, per rumorem palam divulgato, ſuam debent originem. Sed, quia *Operibus* potius ſe dicit confirmatum a), quam *auditu*, vel proprio vel alieno; non ſatis confidenter ad ejus provocare auſim teſtimonium. Et, ſi vel nullius præterea occurreret exemplum, quo doceri poſſet, ab *amico* Chriſti vocem iſtam fuiſſe auditam. Argumenta tamen in præcedentibus adducta, & partim ab ipſo Salvatore ſuppeditata, aſſerti veritatem abunde probarent. Forte aliis ſuccurent alia, quæ meam evitarunt attentionem. Succurrunt tamen adhuc alia, ab ipſis *hoſtibus Chriſtiani nominis infenſiſſimis*, præter ipſorum intentionem, ſuppeditata. Quos autem infenſiores Chriſto credemus, quam *Cacodæmonem*, cujus caput contriturus erat b), ad æternos condemnandi carceres c)? &, poſt hunc, *Phariſæorum ſectam*, qua cum ſemper armis conflictabat adverſis. Quod ſi & alias teſtimonia ab hoſtibus invitis mutuare, & in ſuum convertere uſum licuit: nemo nobis vitio vertet, ſi ex actionibus quibusdam ab his ſuſceptis, aliquid in noſtrum transferamus commodum: tela veluti e manibus ipſorum eripientes, contra eosdem retorquenda: aut ut proprio eos jugulemus gladio.

§. 55. Quisquis autem primum illum *Diaboli* inſultum, quo ſuam

cum

p) l. c. v. 52. q) l. c. v. 14. r) Matth. XVII, v. 1. ſqq. Marc. IX. v. 2. ſqq. Luc. IX, 28. ſqq. s) 2. Petr. I, 17. 18. t) Joh. VI, v. 69. u) Joh. I. v. 42. x) l. c. v. 41. y) Joh. XI, 27. z) Joh. III, 2. a) l. c. ὀυδεὶς γὰρ ταῦτα τὰ σημεῖα δύναται ποιεῖν, ἃ σὺ ποιεῖς. b) Gen. III. v. 15. Joh. III, 8. c) 2. Petr. II, 4. Jud. v. 6. Apoc. XX. v. 2. ſqq. coll. Luc. VIII, 31.

cum Chriſto eſuriente colluctationem auſpicatur d), paulo ſolicitius conſiderat; deprehendet XII. *Diabolum vocem* illam cœlitus delapſam, *qua Chriſtus* baptizatus *Dei declarabatur filius*, liquide *audiviſſe*. Quicquid etiam parum providus *Ignatii* interpolator e) comminiſcatur; aut magnus ille *Grotius* f), ex articulo omiſſo, nimis ſcrupuloſe conetur exſculpere. Inſultus ille *tempore* comitabatur Chriſtum, nuper admodum baptizatum; cum recentiſſima adhuc eſſet cœleſtis iſtius Oraculi memoria: a quo ad hunc Diaboli conflictum cum nemine mortalium vel verbum commutarat amicum; & in tali conſtitutus videbatur ſtatu, qui a magnifica iſta declaratione prorſus in contrarium vergebat. Eſſe enim *Dei filium* ὁμοούσιον, qui creaturis omnibus cibum ad ſatietatem usque largitur; & ipſum inopia victus ad eſuriem usque adigi, in ſenſus incurrentem externos; ægerrime videbantur concilianda. Verba ipſa, *ſi filius es Dei, dic, ut hi ipſi lapides panes fiant*, ita ſunt concepta, ut nemo non videat, quod ad illud ipſum alludat oraculum, & tacite veluti ipſi exprobret, quod perſvaderi ſibi paſſus ſit, *ac ſi Dei foret filius*. Cujus declarationis veritatem experiri poſſet, ſi nudo verbo lapides in panem, latranti expetitum ſtomacho, mutare valeat. Cum Dei verbo obtemperent omnia: utpote quo dicente, res exiſtat; & quo jubente, ſiſtat ſe ilico g).

§. 56.

d) Matth. IV. v. 3. εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, εἰπὲ, ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται, (coll. Luc. IV, 3.) Ad quæ verba recte *Theophylactus*: ἤκουσε της ἐξ οὐρανοῦ φωνῆς ὁ λῃστής· πάλιν εἶδεν αὐτὸν πεινῶντα, καὶ ἀμφέβαλλε λοιπὸν, πῶς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ πεινᾷ; &c. i. e. *audivit vocem e cælo Latro. Iterum videt eum eſurientem; & dubitat adhuc, quomodo Filius Dei eſuriat.* Quæ, pro more ſuo, e Chryſoſtomo mutuavit; cujus in Homil. XIII. & Catena Patrum in h. l. c. hæc leguntur verba: ἐπειδὴ γὰρ ἤκουσε φωνῆς ἄνωθεν φερομένης, καὶ λεγούσης, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός &c. i. e. *quoniam enim audiviſſet vocem ſuperne delatam, ac dicentem; hic eſt filius meus dilectus.* e) Epiſt. *ad Philippenſes* cap. VIII. inter quamplurima, quæ Diabolum de Chriſto latuerint, poſt ejus med. p. 121. recenſentur etiam βάπτισμα· φωνὴ Θεοῦ ἐπὶ τῷ βαπτιζομένῳ, ὅστις καὶ πόθεν, μαρτυρία πνεύματος καὶ πατρὸς ὑπερανωθεν, h. e. *baptiſmus; vox DEI de baptizato, quis eſſet, & unde? teſtimonia Spiritus, ac Patris ſuperne facta.* f) Cujus verba ad Matth. IV, 3. a nobis ſunt diverſa, dicentis; *Sane Diabolum majus aliquid homine in Chriſto agnoviſſe, hoc quidem tempore, conſtanter, nec ſine magnis argumentis, negant Scriptores antiqui. Neque dicit* ὁ υἱὸς, *(ille filius), ut ſæpe Apoſtoli: ſed* υἱὸς, *filius.* g) Pſ. XXXIII, 9.

Digitized by Google

§. 56. In hanc ſententiam collimat *Chryſoſtomus* h), & plerique noſtratium. Nec adverſatur eidem genuinus *Ignatius* i), ab Origene k), Baſilio l) Hieronymo m), Jobio Monacho n), aliisque o) allegatus: qui *tria* ſaltem *myſteria*, *clamoris* ipſi dicta, Diabolum latuiſſe ſtatuit p). In quorum numero hoc neutiquam recenſetur. Interpolatoris autem ſententia, præterquam quod puerilis ſit, in plerisque inſuper ſacris contraria literis, manifeſtam ejus arguit ignorantiam. Marcus quippe in eodem primo capite, quo cœleſte id oraculum, per quod *Chriſtus Dei* declaratur *filius*, recenſuerat q), paulo poſt commemorat, multa Chriſtum ejeciſſe dæmonia, quibus loqui non permiſerit, *quoniam ſciebant eum* r). Quem vero illum eſſe ſciverint, idem clare poſtea s) explicat, verbis: & *ſpiritus immundi, quum illum videbant, procidebant ante eum, & clamabant, dicentes: certe tu es ille Dei filius.* Quod ipſum clarius adhuc Lucas exprimit, non longe ab eo loco, in quo apparitionem illam cœleſtem deſcripſerat, inquiens t): *exibant dæmonia a multis, clamantia & dicentia; certe tu es Chriſtus, ille Dei filius. Et increpans eadem, non ſinebat loqui: quia ſciebant, ipſum eſſe Chriſtum. Et quamvis Articuli* præſentia non deſtituatur ſua emphaſi: ejus tamen abſentia non ilico mutat ſubjectum, ut ex *naturali Dei filio* fiat *quicunque Deo charus.* Quum & alias nimis rigida ejus obſervatio multos inducat errores, a multis jam olim oſtenſos u). Neque etiam perſuaderi nobis

(h citatus §. præced. 55. lit. (d) pag. 442. Ita & *Rupertus Tuitienſis* lib. XII. de victoria Dei c. 4. & 14. i) Epiſt. ad *Magneſianos* c. XIX. pag. 16. & ad *Epheſios* cap. XIX. p. 53. ſqq. k) Homil. VI. in Lucam, ant. med. p. m. 214. fin. l) Hom. XXV, de ſancta Chriſti nativitate, ante med. tom. 1. Op. p. 588. B. Edit. Pariſ. 1618. m) in Matth. I. v. 18. Op. tom. IV. col. Edit. Martian. n) in *Commentario de Verbo incarnato*, quem ipſe οἰκονομικὴν * πραγματείαν inſcripſit, lib. VII. cap. XXXI. ap. *Photium*, Bibliothecæ cod. CCXXII. p. 622. poſt med. Edit. *Andr. Schotti*, Rothom. 1653. o) Vid. *Euſebius*, Demonſtr. Evangel. l. X. ad Pſ. XXI. p. 499. D. p) ll. cc. ad lit. (h) Καὶ ἔλαθε, inquit, τὸν ἄρχοντα τοῦ αἰῶνος τούτου ἡ παρθενία Μαρίας, καὶ ὁ τοκετὸς αὐτῆς, ὁμοίως καὶ ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου, τρία μυστήρια κραυγῆς, ἅτινα ἐν ἡσυχίᾳ Θεοῦ ἐπράχθη, ἡμῖν δὲ ἐφανερώθη. i. e. *Principem quidem hujus mundi latuit Mariæ virginitas, & partus ipſius, ſimiliter & mors Domini; tria myſteria clamoris, quæ in ſilentio Dei patrata ſunt: nobis autem manifeſtuta.* q) v. 11. r) l. c. v. 24. 34. conf. Matth. VIII, 29. Act XVI, 16. 17. s) Marc. III, 11. 12. t) Luc. IV, 41. u) e quibus

bis x) patiamur, quod Satanas varias inierit vias, *quis eſſet Chriſtus*, cognoſcendi; & verbis illis, *ſi filius Dei es*, deſiderium ſuum ſciendi, utrum revera filius Dei is eſſet, prodiderit. Profecto ſubdola illa quæſtio, non tam ignorantiæ, qvam vel deſperatæ damnati Spiritus impudentiæ, vel extremæ ſerpentis antiqui calliditatis argumentum haberi debet. Quod pluribus ex *Arnoldo Banavillacenſi* y), aliiſque, docuit *Uſſerius* z). Inter quos etiam *Tertulliani*, ſat antiqui Scriptoris, eminet teſtimonium, adverſus Praxeam a) ſcribentis; *Hoc & Satanas eum in tentationibus novit, ſi filius Dei es. Hoc & exinde dæmonia confitentur, ſcimus qui ſis, filius Dei.* Quo vel ſolo cor-

unicum nomino *B. Glaſſium*, Gram. Sacr. lib. III. Tract. II. can. 3. p. 504. ſqq. (Antiq. 175. ſqq.) x) a *Petr. Halloixio* Apol. pro ſcriptis Ignatii c. V. Illuſtr. Eccl. Orient. Script. I. ſec. p. 450. b. 451. b. Quamvis ipſe Cryſoſtomus l. c. ad §. 55. lit. (d) p. 442. eo inclinare videatur, verbis: *ὥσπερ τῷ ἀδὰμ προσελθὼν παρὰ τὴν ἀρχὴν πλάττει τὰ μὴ ὄντα, ἵνα μάθῃ τὰ ὄντα. οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, οὐκ εἰδὼς σαφῶς τὸ ἀπόῤῥητον τῆς οἰκονομίας μυστήριον, καὶ τίς ποτέ ἐστιν ὁ παρὼν, ἕτερα ἐπιχειρεῖ πλέκειν δίκτυα, δι' ὧν ᾤετο εἴσεσθαι τὸ κεκρυμμένον καὶ ἀφανές.* i. e. *Sicut in rerum principiis, accedens ad Adam finxit illa, quæ non erant, Ut quæ erant DISCERET: ita hic quoque, NON EVIDENTER COGNOSCENS ineffabile œconomiæ myſterium, & quisnam eſſet hic præſens; alia retia jacere molitur, per quæ abſconditum iſtud & ſecretum OPINATVR ADDISCERE.* A quo, pro more, non abludit Theophyl. l. c. ſcribens: *διὰ τοῦτο τοίνυν πειράζει αὐτὸν, ἵνα μάθῃ*, i. e. *ideo ſiquidem tentat ipſum, UT DISCAT.* Quibus *Halloixius* l. c. Auguſtinum adjungit; ſed minus faventem. y) Diſſert. de Ignatii Epiſtolis, cap. XII. §. *Unde neque*, p. 212. b. vol. II. Patr. Apoſtol. ex recenſione *Joh. Clerici*, Antv. 1698. z) de Cardinalibus Operibus Chriſti, cap. de *dejunio* & *tentationibus*, inter *Cypriani* Scripta p. 35. Edit. Brem. 1690. verba ejus ſunt: *Nec vult fateri, nec præſumit Diabolus diffiteri Chriſtum filium Dei; ſed dubie ſuſpenſeque conſulens, tendiculas blandis innectit ſermonibus: ut obaudientem ſibi reddat obnoxiumque, & ſe de compaſſionis ſpecie reddat acceptum. Caro, & laſſitudo, & cætera hujusmodi, hominem teſtabantur; virtutis integritas, & vita carens omni peccato, perfectius ei privilegium adſcribebant; & divinitas potentiſſima ex ipſis effectibus negari non poterat.* a) cap. XXVI. & contra Marcionem lib. V. c. VI. p. 944. fin. Edit. *Pamelii*, Paris. 1583. *Jeſum*,

Digitized by Google

corruit illud Grotii aſſertum b), quod *Scriptores antiqui conſtanter, nec ſine magnis argumentis, negent, hoc quidem tempore Diabolum majus aliquid homine in Chriſto agnoviſſe.* Scilicet vocem illam, magicis artibus & dæmonum opera, minime fuiſſe procuratam ſed divina virtute, ipſos dæmones, principatum in ἐπουράνια ſibi arrogantes c), fugere nullo modo poterat: Deo ipſo creaturis hoc manifeſtante. Quod ſi vero dæmonibus *vox* illa *audita*, innotuit; qui nihil hinc ſperare poterant emolumenti: multo magis hominibus, in quorum gratiam omnia illa evenerant ſpectacula, *auditam* & *intellectam fuiſſe*, inferamus. Niſi injurii eſſe velimus in ipſam Dei benignitatem.

§. 57. An autem Judæi d), & nominetenus Caiphas e), hoc potiſſimum nomine Jeſum perſecuti, quod *Dei filius* dici voluerit, ejusdem cum Deo eſſentiæ particeps; an inquam, hi *ab aliis*, forte *baptiſmo* ejus, præter Baptiſtam, *præſentibus*, cognoverint, talem de eo vocem cœlitus fuiſſe auditam? an ex ipſo Salvatoris diſcurſu hauſerint, uti ex loco Johannis citato conjiceres? an ex utroque, vel etiam teſtimonio Johannis? difficile erit judicatu. Quare ad eorum teſtimonium, in re tanti momenti, non provoco. Verum, niſi me omnia fallunt, XIII. *creberrima illa* Talmudiſtarum *mentio de FILIA VOCIS*, quam tantum non ubivis, in ſingulis ferme paginis, crepant f); evidentiſſimum *eſt indicium*, *quod* non dæmones modo, ſed ipſimet Judæi tunc *præſentes omnes*, iſtam *Patris vocem*, per æthera deſcendentem, optime *audiverint*. Cum enim rei veritatem amplius in dubium vocare non poſſent; alia via efficaciam ejus infringere conabantur: cum dæmone, qui & ipſe hoc Chriſto invidebat, male ab Eo acceptus g), & aliquoties jam proſtratus h), colludentes. Ut hic ipſe, pro communi veluti hoſte (ita enim plerique Judæorum nefarie Eum æſtimabant, qui, ut a dæmo-

 mo-

& ſecundum noſtrum Evangelium, Diabolus quoque in tentatione cognovit; & ſecundum commune inſtrumentum, ſpiritus nequam ſciebat, eum ſanctum Dei eſſe, & Jeſum vocari, & in perditionem eorum veniſſe. b) ſupr. ad §. 55. lit. (f) p. 442. allatum. c) Vid. Eph. VI. 12. d) de quibus Joh. V. v. 18. e) Matth. XXVI, 63. 65. f) Vid. peculiarem Diſſert. inſcriptam *Filia vocis nefanda divinæ æmula*, in epiſt. ad *Fr. Ludov. Münſter. R. A.* f. 3. ſqq. g) Matth. IV, 10. h) Matth. VIII, 28. ſqq. c. IX. v. 32. ſqq. c. XII, 22. c. XV, 22. 28. c. XVII, 15. 18. Marc. I, 23. ſqq. v. 34. 39. c. V, 2. ſqq. c. VI, 13. c. VII, 26. 29. 30. c. XVI. 9. Luc. IV. 33. ſqq. v. 41, c. VIII, 2. 27. ſqq. c. IX, 39. ſqq. c. X, 17. c. XI, 14. c. XIII.

Digitized by Google

monis poteſtate eos redimeret, ſervi formam aſſumſerat i) debellando, ad coërcendam Salvatoris auctoritatem, quotidie majora capientem incrementa, arma veluti ſocia cum ipſis conjungeret; &, deſiderantibus illis ſubinde *vocem* aliquam, *Dei ſimiam, in aëre excitaret;* qua homines de plebe, vocem illam de Chriſto vere divinam, hactenus ceu magni aliquid venerantes, a reverentia illa paulatim averterentur. Obſervaturi, *rem* fore *quotidie* ferme *fieri ſolitam* k): atque adeo non nimium illi eſſe tribuendum. Quod ita res geſta fuerit, indicat non tantum *perverſa Cacodæmonis natura:* qui ceu *ſimia Dei*, ad auctoritatem actionibus divinis demendam, nullo non tempore ſimile quid perpetrare, auſus fuit: prout exempla Præſtigiatorum, Moſi in Ægypto olim reſiſtentium, abunde probant; collata cum frequentiſſimis ſagarum narrationibus, copioſam pediculorum productionem, tunc iſtis negatam, Diabolo deferentibus: non alio fine, quam ut rem ibi narratam arguat mendacii. Sed & peſſima *Judæorum* κακοζηλία non minus nota eſt: qua vel Acheronta movere non dubitabant, modo Chriſti impedirent conſilia, ad ſalutem eos revocantis. Gloriantur quidem, hanc *filiam vocis ſemper* in templo ſecundo *viguiſſe* l): ex quo Prophetiæ donum, cum Malachia, inter ipſos ceſſarit. Sed memoratu dignum eſt, quod ab ætate Eſræ, cujus ævo Templum ſecundum reſuſcitabatur, ad hanc de Salvatore noſtro hiſtoriam, ne unicum hujus exemplum, omni exceptione majus, afferri poſſit; quo Deus de cœlo cum illis locutus fuerit. Quæ a Talmudiſtis adducuntur, tempore Semi, Judæ, Moſis, Samuelis, ac Regum eveniſſe m); nugas continent, ac fabulas aniles, a nemine Θεοπνεύςων Antiquorum commemorata. Ante Chriſti baptiſmum, omnes *eam* ignorarunt: poſt illum demum introducta fuit fictitia ejus commemoratio. Nec minus annotatione dignum, quod non tam ad gentis univerſæ ſalutem, ex liberrimo Dei conſilio, quam *ad deſideria* quorundam *Doctorum*, faſtum ſuum ac arrogantiam ſu-

* v. 32. i) 1. Joh. III, 8. Ebr. II, 14. 15. k) vid. Epiſt. cit. non adeo procul a fine. l) cod. *Sanhedr.* f. 11. a. l. 24. ſqq. *Sota* f. 48. b. l. 13. ſqq. *Joma* f. 9. b. l. 11. ſqq. *Rabboth.* ad Cant. VIII, 10. f. 38. ſ. 3. l. 11. ſqq. Unde quædam adducta habentur Diſp. cit. ad lit. (q) §. 22. p. 30. Autor *Coſri*, Part. III. c. 73. med. p. 253. verſ. lat. Buxt. iuxta communem reliquorum ſententiam, ait: בת קול לא כסקה מהם בבית שני i. e. *FILIA VOCIS non ceſſavit ab ipſis in Templo ſecundo.* m) cod. *Maccoth* f. 23. b. l. 24. ſqq. אמר ר״א בג׳ מקומות הרמתי הופיע רוח הקודש בבית דינו של שם ובבית דינו של שמואל

ובבית דינו של שלומה/ בבות דינו של שם דכתיב ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני/ מנא ידע דילמא כי היכי דאזל איהו לגבה אזל כמי איניש אחרינא יצאתה בת קול ואמ׳ ממני יצאו כבושים/ בבית דינו של שמואל דכתיב הנני ענו בי נגד יהוה ונגד משיחו את שור מי לקחתי ויאמרו לא עשקתנו ולא רצותנו ויאמר עד יהוה ועד משיחו כי לא מצאתם בי מאומה ויאמר עד/ ויאמר ויאמרו מיבעי ליה יצאת בת קול ואמרה אני עד בדבר זה/ בבית דינו של שלמה דכתיב ויען המלך ויאמר תנו לה את הילד החי והמת אל תמיתוהו כי היא אמו מנא ידע דילמא איערומא מיערמא יצאת בת קול ואמרת הוא אמו/ אמר רבא ממא דילמא יהודה כיון דחשיב ירחי ויומי ואיתרמי דחזינן מחזקינן דלא חזינן לא מחזקינן/ שמואל כמי בולהו ישראל קרי להו בלשון יחיד דכתיב ישראל נושע ביהוה שלמה נמי מדהוא קא מרחמתא והוא לא קא מרחמתא אלא גמרא/ i. e. *R. Elieſer docuit, in tribus locis illuxit* (illuminando in re dubia Judices) *Spiritus* S.: *in Senatu Semi, & in Senatu Samuelis, Rameenſis, & in Concilio Salomonis. In ſenatu Semi, ſecundum id, quod ſcriptum* extat Gen. XXXVIII, 26. *& agnonit Juda, ac dixit, juſta eſt: a me* eſt. *Undenam cognovit? Forte eodem modo, quo ipſe ad eam declinarat, etiam ſeceſſerat vir alius? Prodibat FILIA VOCIS, dicens: A ME provenerunt ſubactiones.* (Quæ verba Gloſſa h. l. transfert: דברים כעלמים הללו מאתי יצאו שלפי שיהודה היה מלך והיא זכתה לצאת ממנה מלכים מתוך שהיתה צנועה בבית חמיה יצאתה גזירה זו מלפני שיצא זרע משניהם/ כך קיבל רבי מעיקרא לישנא אחרינא מאיתי היתה שיצאו ממנה שני בנים הללו לכבש העולם שהרי עתיד דוד ומשיח לצאת ממנה/ i. e. *res iſtæ OCCULTÆ a me provenerunt. Quoniam enim Juda Rex eſt, & ipſa* (Thamar, Semi filia) *digna, e qua provenirent Reges; eo quod pudice admodum vixerat in ædibus soceri ſui: a me emanavit decretum hoc ut ſemen a duobus iſtis perveniret. Ita ex traditione docuit Rabbi principaliter.* Eſt tamen & *alius explicandi modus:* ſcil. *a me evenit, ut ab ea prodirent duo iſti filii ad SVBIVGANDVM* (quæ altera eſt verbi כבש, unde כבושים non in Participio Paul legendum; ſed כִּבּוּשִׁים *ſubactiones,*) *HVNC MVNDVM. Quum David ac Meſſias prodituri ſint ex ea. In Senatu Samuelis; quia ſcriptum eſt* 1. Sam. XII, 3. *en præſto ſum! reſpondete contra me, coram Domino, & coram Uncto ejus; cujus ſurripui bovem? Et reſponderunt, non oppreſſiſti nos, nec contriviſti nos. Tunc dixit,*

ſuper alios, hac via ſtabilire conantium n), prodiiſſe putetur. Id quod res inter *R. Elieſarem Hircani* filium, ac *R. Joſuam* ſuosque ſocios geſta, evidenter ſatis indicat. Cujus cum adverſarii miraculum de ſiliqua, ipſo jubente, ad centum usque cubitos translocata, item de aquarum decurſibus in transverſum fluentibus, nec non parietibus Auditorii ruinam minantibus, & non in ſtatum priſtinum redeuntibus, contemnerent; iſte Elieſer non revere-

---

dixit, teſtis ſit Dominus, & teſtis ejus Unctus; quod non inveneritis quicquam contra me. Et dixit, teſtis, Et DIXIT! & DIXERVNT debebat dici. Imo vero, *FILIA VOCIS prodiit, ac dixit: ego ſum teſtis in cauſa hac. In concilio Salomonis; quia ſcriptum eſt* 1. Reg. III, 17. *& reſpondit Rex, ac dixit: date huic puerum hunc viventem, & interficiendo nequaquam interficite eum; quia hæc ejus mater eſt. Unde cognovit? forte nimia* illa *uſa eſt aſtutia? FILIA VOCIS prodibat, dicens, hæc eſt ejus mater. Raba* (cui hæ rationes parum videbantur ſufficientes, rejecturus VOCIS FILIAM) *dicebat: Undenam? forte Juda, cum ſupputaſſet, menſes ac dies, tunc conjiciebat*, (a ſe illam eveniſſe imprægnationem: ut pronomen primæ perſonæ ad Judam referretur, non ad filiam vocis), q. d. *a me eſt imprægnata. Quid vidimus, confirmamus; quod* ipſi *non vidimus, ne confirmare* ſuſtineamus. *Penes Samuelem etiam* absque filia vocis, ſingularis *& dixit* 1. Sam. XII, 5. conciliari poterit: *cum omnes in univerſum Iſraelitas ſcriptura in ſingulari efferat, apud Jeſaiam* c. XLV, 17. *Iſrael ſervatur per Dominum. Salomo quoque* (absque filia vocis, ita judicare potuit), *ex eo, quod hæc miſericordia commota fuit; altera autem nulla tacta fuit commiſeratione, ſed* ſententiam *voluit conſummandam.* Conf. cod. Sota f. 10. b. l. 33. ſqq. *Jalkut* ad Gen. fol. 44. c. c. 2. l. 2. ſqq. *Medraſch Kobeleth* f. 111. c. 4. circa fin. f. 112. c. 1. *R. Sam. Elieſer* in Cothnoth Or, ad *Maccoth* l. c. f. 146. c. 3. l. 12. ſqq. *& Raſchi* ad Gen. XXXVIII, 26. idem de reliquis ſentiendum; quorum nonnulla adducuntur Diſp. de *filia vocis, nefanda divinæ æmulc*, §. 34. p. 35. usque ad 42. ac in epiſtola ad Dn. Reſp. Avt. Fabulæ ſunt, ex Judæorum male ſano ortæ cerebro. n) De *Hillelianis* & *Sammaanis* tradunt in cod. *Erubhin* f. 13. b. l. 25. ſqq. quod per tres integros annos inter ſe litigarint; qualibet ſecta contendente, juxta ſuos ferendam eſſe ſententiam deciſivam, quam הלכה dicunt. Donec *FILIA VOCIS* audita fuerit, proclamans, utriusque quidem partis verba Dei viventis; *deciſum* tamen *ferendam* eſſe *juxta Hillelianos.* Verba ipſa adducta ſunt Diſp. modo citata, §. 26. p. 45.; conf. *Berach*, f. 51. b. circa fin. *Peſachim*

Digitized by Google

Verebatur ipſos conteſtari cœlos, ut pro ſe ferant teſtimonium. Ad cujus conjurationem ilico *filia vocis* prodiiſſe dicitur, quæ pronunciarit, omnino ſecundum R. Elieſarem, deciſivam ferendam eſſe ſententiam o). Quod crebrum ea ætate cum dæmonibus habuerint commercium; abunde Evangeliſtarum comprobat hiſtoria p), ipſis Talmudiſtarum Pandectis non refragantibus q): qui hunc ipſum R. Elieſarem celebratiſſimis annumerant Præſtigiatoribus r). Imo non deſunt, qui id pro ſupremo Sapientiæ laudabilis gradu venditant; ſi quis dæmones ſibi habeat ad nutum obſequentes s). Et ſi vel maxime eventus non ſemper ipſorum imprecationibus reſponderint; *fingebant* tamen *frequentiſſime Vocem* aliquam *ſibi* fuiſſe *auditam* t). Hac ſola fine, ut plebi fucum facerent; & hoc modo genuinæ Patris voci, ad Chriſti baptiſmum revera auditæ, ſuam adimant auctoritatem.

§. 58. Haud ſecus ac circa Chriſti miracula, divinam Ejus miſſionem teſtatura, ſe geſſerunt. Videntes enim, quod iſtorum Veritas, exemplis un-

 dique

---

f. 114. a. l. 11. ſqq. Pro honore *R. Caninæ* e cod. *Taanith* f. 24. b. l. 41. ſqq. & *R. Peridæ*, e cod. *Erubh.* f. 54. b. l. 35. ſqq. egreſſam *FILIAM VOCIS*, l. c. invenies §. 30. p. 56. 57. o) *Bava mezia* f. 59. b. l. 3. ſqq. cujus verba partim adducta ſunt l. c. §. 32. p. 64. 65. Quibus in loco Talmudis l. 20. ſqq. plura annectuntur, quæ obſtinatam gentis arrogantiam, & faſtum ejus intolerabilem, omnium exponunt admirationi pariter ac contemtui. Quæ brevitatis amore, Bibliopola prelum, ob nundinas inſtantes, urgente, cum neceſſariis aliis omittimus. p) Vid. Act. VIII. v. 9. ſqq. c. XIII, 6. ſqq. c. XIX, 19. ſqq. q) Cod. *Sanhedr.* f. 17. a. circa fin. *Menach.* f. 65. a. l. 45. r) Vid. Cod. *Sanhedr.* f. 68. a. med. & perpende in cod. *Bava mezia* f. 59. b. l. 3. ſqq. de eo tradita, & quæ in *Juchaſin* f. 32. a. l. 29. ſqq. in hanc rem ſunt congeſta s) Plenus de eo eſt liber *Raſiel*, quem gens ſuperſtitioſa Adamo protoplaſtæ nefarie tribuit: nec non ס׳ שימוש תהלים, uſum Pſalmorum magicum inculcans. Ipſe *R. Simeon b. Jochai*) qui Judæorum habebatur pientiſſimus), & *R. Elieſer fil. R. Joſe*, obſequentem ſibi habuiſſe dæmonem *Ben-Tallamjon*, narrantur in cod. *Meila* f. 17. b. l. 5. ſqq. l. 18. ſqq. coll. annotatione in *En Jacob* ad l. c. f. 191. c. 3. Edit. Amſt. & f. 189. a. Edit. Venet. A. C. 1625. Alii alios. Vid. cod. *Aboda-ſara* f. 12. b. l. 13. ſqq. *Peſachim* f. 112. a. l. 7. ſqq. t) Uſum ejus *quotidianum* vid. cod. *Berach.* f. 3. a. l. 28. 30. ſqq. l. 37. ſqq. f. 17. b. l. 12. ſqq. *Taanith* f. 24. b. l. antep. *Chüllin* f. 86. a. l. 17. ſqq. *Moed Katon* f. 14. b. l. 24. ſqq. *Sota* fol. 2. a. l. 23. ſqq. *Sanhedr.* f. 22. a. lin. 41. ſqq. *Bereſch. rabb.* Sect. LXXIX. f. 88. c. 3. l. ult. & col. ſqq. *Medraſch Eſther* ad cap. I, 9. f. 122. c. 1. l. pen.

Digitized by Google

dique intuentium oculos in aſſenſum rapientibus, in dubium vocari nequeat; convicti etiam de iſtorum divinitate, &, quod neutiquam per *colluſionem cum dæmonio* quodam, ob perpetuam cum iſto *colliſionem*, perpetraſſet eadem: eo usque progreſſi ſunt audaciæ, ut, contra diſertam Scripturæ literam u), negare auſi ſint, ullum hæc Prophetæ afferre poſſe teſtimonium, quo quis ad verba ejus recipienda obligari queat x). Ne vero quis opinetur, me iſtam a miraculis inſtantiam, invitis Judæis, etiam ad *filiam vocis* trahere; & quod nunquam intenderint, ſuam *voci cœlitus delapſæ* negare virtutem, quam ſemper ſartam tectam ſervari velint. Conſideret quæſo! propria ipſorum verba, non tantum apud Scriptores ſequioris ævi, ſed in ipſo Talmude obvia y): & inveniet, quod, quoties res per *vocis filiam* pronunciata non ad palatum ipſorum fuerit, *aperte profiteantur*, *neminem obligari ad obſequium ei præſtandum.* Hanc quippe ſententiam, cujus originem R. Joſua ſibi vindicat z), *non attendendum eſſe ad filiam vocis*; vel, quod eodem recidit, *nullam filiæ vocis rationem eſſe habendam*, ubivis inculcatam deprehendimus, v. g. in Cod. *Berachoth* a), *Erubin* b), *Peſachim* c), *Bava mezia* d), *Jevammoth* e), atque *Chüllin* f). Et, quamvis ad iſtum modo caſum

---

u) Exod. IV, 1. ſqq. Deut. XVIII, 21. ſqq. Jeſ. XXXV, 4. ſqq. *R. Joſeph. Albo* in *JKKarim* lib. I. c. 18. f. 25. a. l. 31. ſqq. lib. III. c. 25. f. 90. b. l. 2. ſqq. *Maimon*, Hilc. *Jeſode Tora* c. VII. §. 7. conf. ſupr. tradita ad §. 6. p. 312. ſqq. *ABARB.* Comment. ad Jeſ. XI. inter characteres Meſſiæ nro VI. collocat *facultatem perpetrandi miracula* f. 27. c. 4. l. 15. ſqq. x) *Maim.* l. c. & cap. VIII. §. 1. ſqq. inprimis Hilc. *Melachim* c. XI. §. 3. ſqq. *R. Joſeph Albo* l. c. l. I. c. 18. f. 15. a. l. 1. ſqq. y) locis mox citandis ad lit. (a) & ſqq. z) cod. *Berach.* f. 52. a. l. *Peſachim* f. 114. a. l. 21. *Bava mezia* f. 59. b. l. 16. ſqq. a) f. 52. a. in *Toſaphoth*, verbis אין משגיחין בבת קול b) f. 6. b. ad l. ult. ubi verba τῶν *Toſaphoth* אין להשגיח כלל בשום בת קול c) l. c. ad (z), ubi hæc in *Toſaphoth* leguntur; מדקאמר אין משגיחין בבת קול משום דלא מן השמים היא משמע רבכל דוכתא לית לו למיזל בתר בת קול: d) l. c. ad (z), ubi *Toſaphoth* notant, ſi quis forte dixerit, ſententiam R. *Joſuæ*, qua autoritatem *filiæ vocis* derogat, non valere, niſi in illa ſola cum *R. Elieſare* hiſtoria geſta; ubi oppoſuerit ſe ſuffragiis plurium: obſervare debeat, quod accurate concluſerit, מדקאמר לא בשמים היא כבר נתנה לנו תורה מסיני משמע דבשום מקום אין משגיחין: e) f. 14. a. l. 11. ſqq. ubi *Toſaphoth* ſcribunt: יש לומר מדנקט ר׳ יהושע האי לישנא ואמר לא בשמים היא שמע מנה רבכל דוכתא אית לית דאין משגיחין: f) f. 44. a. l. 7. ad quam *Toſophoth* tradunt: כיון

ſum quidam ejus verba voluerint reſtringere, ubi ejus pronunciatum ſententiæ *plurium ſuffragio* confirmatæ *adverſetur* g), ad quam obſervandam, vi legis Exod. XXIII. v. 2. obligati ſint: ingenue tamen autor *Toſaphoth* ad aliquot ll. cc. fatetur; *dicendum eſſe, quod, quia* Deut. XXX. 12. *ſcribitur, non eſt in cælis, ſenſus ejus ſit, in NVLLO LOCO attendendum eſſe ad filiam vocis.* Quæ ad Cod. *Chüllin* l. c. addita ſunt h). Ad *Erubin* vero i), *dicendum eſt*, inquit, *quod verba illa* Deuter. XXX. 12. *poſtulent, PRORSVS NON attendendum eſſe ad VLLAM filiam vocis.* Et omnium clariſſime ad *Cod. Peſachim* k), *dicendum eſt, quoniam infert, non attendunt ad FILIAM VOCIS, propterea quod* verba Deut. XXX. 12. *NON DE COELIS EST, innuant, in NVLLO PRORSVS loco eundum nobis eſſe in ſententiam FILIÆ VOCIS.* Hanc enim formulam, R. Samuele fil. R. Judæ Aben Tibbon judice l), non adhibent, niſi ubi *ſummum rei contemptum, quam nil quicquam* æſtimant, indicare voluerint.

§. 59. De quo minus dubitabit, qviſquis mente recolit, quod Eliam quandoque autorem (ſecundarium ſcil.), ſeu mediatorem faciant FILIÆ VOCIS a Deo provenientis m): *cui*, quoties aliquid a ſola penes ipſos recepta

 con-

---

g) Hoc urgere videntur *Toſaphoth* ad *Peſach. Jevamm.* & *Chüllin*; & diſerte reſpondent, exceptionem hanc nullam eſſe; quia per locum Biblicum e Deut. XXX, 12. aperte docuerit, *nullibi locorum ad eam attendendum eſſe.* דקאמר ר׳ יהושא לא בשמים היא, משמע דאית ליה דבשום דוכתא אין משגיחין בבת קול: h) Verba ebræa vid. ad (f). i) Verba vid. ad (b). k) Vid. ad lit. c) l) In Explicatione vocum difficiliorum in *Maimonidis* More Nebuchim occurrentium, Operi præmiſſa, in Edit. *Sabionet.* quæ A. C. 1553 prodiit ſub *Veſpaſiano Gonzaga.* ad lit. ש, verbis: כשירצו רו״ל לגלות דעתם על דבר פחות בעיניהם ולא יחשבוהו למאומה אומרים לא משגחינן ביה לא אשגח ביה אין משגיחין בבת קול. i. e. *Quando Doctores noſtri p. m. mentem ſuam circa rem nimis vilem ipſis viſam, quam nullius prorſus pretii æſtimant, declarare volunt; dicunt, non attendimus ad eam, non reſpicit eam,* v. g. *non reſpiciunt ad FILIAM VOCIS,* i. e. nihil eam æſtimant. Conf. *Raſchi* ad cod. *Chagiga* f. 22. b. l. 9. ubi verba כלום משגיח לך *numquid reſpiciet te?* explicat, לא ישמע לך *non audiet te.* In eo ſenſu, quem exprimit infr. § 64. m) Vid. *Berach.* f. 3. a. l. 29. ſqq. *Schabbath* c. II. f. 33. b. l. 29. ſqq.

conſuetudine docuerit, *aſſenſum minime præbendum* eſſe, rotunde ſtatuunt n) Quamvis alias in quolibet caſu ipſis inexplicabili ſolutionem Ejus canoni cam anxie expectent, & devotis ſubinde expetant precibus o). Si enim vocis internuncio, in viſibili quadam forma apparenti aſſenſum denegare auſint; quid ni negarent incertæ ab ipſo formatæ voci? ſicubi rem minus gratam illis denunciarit. Ad hæc extrema autem, ſuisque alioquin adverſa hypotheſibus, nunquam applicuiſſent animum; niſi ſatis nota ipſis fuiſſet *Vox* illa de Chriſto *cælitus delapſa*, a tot ſuorum teſtibus audita, ut negari amplius non potuerit. Cujus adeo virtutem ſaltem ac efficaciam, novo hoc paradoxo conati ſunt ex animis credentium eripere: quorum propriis partim ſenſibus diutius ſe opponere non valuerant.

§. 60. Recte itaque XIV. tota *primitivæ Eccleſiæ* antiquitas unanimi docuit *conſenſu*, non ſolum Chriſtum, aut hunc cum ſolo Baptiſta, *cælos* tunc *apertos & Spiritum S.* in forma columbæ viſibili, per aperturam illam *deſcendentem*, ac in Chriſto manentem *vidiſſe;* ſed *omnem* in univerſum *turbam*, in utraque fluminis *ripa diſperſam*, itidem *ſuis conſpexiſſe oculis: ſuisque* item diſtincte *audiviſſe auribus*, *quicquid cum Chriſto Pater*, *voce cælitus delapſa, locutus fuerit*, & mox de Eo promulgarit aliis. Eodem prorſus modo, ſi ſola exceperis terribilia, vi pacti omittenda; quo olim ipſorum Majores ad montem Sinai Deum cum Moſe loquentem, & mox promulgantem Decalogum audiverant, reliquaque viderant ſpectacula. Singulorum

& conf. omnino ſupr. §. 28. p. 367. ſqq. n) Vid. Cod. *Jevammoth* f. 102. a. l. 7. ſqq. *Menachoth* f. 32. a. l. 9. 10. coll. Gloſſa. *Bava bathra* f. 115. b. in Gloſſa ad lineam textus 3 o) Specimen ejus vid. cod. *Bava mezia* cap. I. θ. ult cap. II. θ. 8. cap. III. θ. 4. 5. ad quam conf. *Maim.* & *Bartenur. Edüijoth* cap. VIII. θ. 7. *Kidduſchin* fol. 71. a. lin. 22. ſqq. *Menach.* f. 45. a. lin. 20. ſqq. *R. Dav. Kimchi* ad Ezech. XLII, 5. *Maimon.* Hilc. Geſela c. XIII. §. 10. Ad quod etiam, ad mentem plurimorum, collineat frequentiſſimum, illud תיקו, in omni Gemara ubivis obvium: quod ordinarie legunt תשבי יתרץ קשיות ובעיות; quamvis Elias Levita *vanam dicat* hanc *explicationem.* Frequens ejus *apparitio*, cujus paſſim in Talmude fit menti , ac ab ipſo *Aben Eſra*, homine alioquin minime credulo, approbata ad Mal. IV, 23. ubivis ferme aliquam continet informationem. Vid. *Berach.* f. 3. a. l. 30. f. 6. b, l. 18. Chagiga f. 15. b. l. 30. *Bava mezia* f. 59. b. l. 37. f. 84. a. l. 1. ſqq. f. 114. a. l. 21. Schabb. f. 33. b. l. 29. *Sanhedr.* f. 98. a. l. 28. ſqq. Avoda ſara f. 17. b. cc. fin f. 18. b. l. 10. Et in cod. *Sanhedr.* f. 113. a. l. ult. & b. coll. Gloſſa, dicitur apparuiſſe in Schola R. Joſe Zipporenſis quotidie.

Digitized by Google

rum verba, in hac Orationis ſerie, adducere, nimis foret prolixum. CHRYSOSTOMI ſupra p) jam adducta, in compendium, ut ſolet, reredegit THEOPHYLACTVS, *viderunt autem*, inquiens q), *OMNES, ſpiritum ſuper Jeſum venientem. Ne aliter exiſtimarent forſan, vocem illam, HIC EST FILIUS MEUS DILECTVS, de Johanne fuiſſe prolatam: ſed, viſo ſpiritu, de Chriſto hoc dictum fuiſſe, crederent.* AVGVSTINI quædam ſupra r), jam dedimus: quibus cum conſentit etiam HIERONYMVS s), & ipſe, pro contraria ſententia quibusdam t) adductus, HILARIVS u). Ante quos omnes eandem aſſerit ſententiam GREGORIVS x), *Thaumaturgus* cognominatus. Quos recentiores ABVLENSIS y), SALMERON z), JANSENIVS a), BAR-

 RA-

p) §. 22. p. 346. ſqq. §. 38. p. 404. ſqq. q.) ad Matth. III, 16. p. 21. *εἶδον δὲ τὸ πνεῦμα* ΠΑΝΤΕΣ *ἐρχόμενον ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν, ὡς ἂν μὴ νομίσωσιν, ὅτι ἡ φωνὴ ἡ λέγουσα, οὗτός, ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, διὰ τὸν ἰωάννην ἐγένετο. ἀλλὰ ἰδόντες τὸ πνεῦμα, πιστεύωσιν, ὅτι ἡ φωνὴ αὕτη· διὰ τὸν Ἰησοῦν ἐστίν.* r) §. 22. p. 346. Quibus adde de *Conſenſu Evangeliſtarum* lib. II. c. 14. Oper tom. IV. p. 294. ubi, AVDIEBANT, inquit, QVI ADERANT: *propter quos etiam ipſa vox facta eſt.* s) Verbis ultimis ad Matth. III. *ſedit columba ſuper caput Jeſu; ne quis putaret, vocem Patris ad Johannem factam, non ad Dominum.* t) Vid. ſupr. § 13. p. 316. u) *in Matth.* Cant. circa fin. p. m. 253. *filius Dei auditu conſpectuque monſtratur, PLERIque infidæ & Prophetis inobedienti, teſtimonium de Domino ſuo mittitur & CONTEMPLATIONIS, & VOCIS.* x) De *Theophania*, ſ. Chriſti Baptiſmo, p. 36. B. ſqq. Verba ejus vid. ſupr. §. 22. p. 347. ſqq. y) Quæſtion. XCIII. in Matth. p. 357. z) Comment. in Evang. Hiſt. tom. IV. Part. I. tr. VII. p. 74. cujus verba: *neque dubium eſt, hanc vocem ab OMNIBVS, qui ſtarent circum, exauditam fuiſſe. Namque ad adſtantes directus fuit ſermo, hic eſt filius meus dilectus. Neque ullum eſſet teſtimonium, probans ipſum eſſe Filium Dei; niſi auditum fuiſſet a circumſtantibus. Superfluum quoque fuiſſet, formare ejusmodi vocem; ſi ſolus Chriſtus eam audiſſet: cum ipſe ſe noſſet Filium Dei. ——— Decebat eum audiri a multis, quemadmodum & vox in transfiguratione non ſolum a Chriſto; ſed etiam a tribus diſcipulis audita eſt. Voces etiam, quæ cœlitus ad ſe fiebant, non propter ſe tantum, ſed & propter adſtantes factas declarat* Joh. XII. v. 30. *Chriſtus, non propter me, inquit, facta eſt hac vox; ſed propter vos.* Dein verbis Hieronymi ad lit (s) citatis, adjicit. *Si tamen adſtantes non audiviſſent hanc vocem; non putarent factam nec ad Johannem, nec ad Dominum.* Non male. a) Commentario in Concordiam Evangelicam, cap. XIV. p. 119. a.

RADIVS b), MALDONATVS c), & Proteſtantium plerique, jure merito unanimi ſequuntur conſenſu: in tanta copia, ut ob multitudinem non opus ſit, nominentur. Quia omnes conſentire putandi ſunt, qui ſuis non eximuntur nominibus.

§. 61. Et profecto nihil tam firmum excogitari poterit, quod receptam hanc inverteret ſententiam. SILENTIVM EVANGELISTARVM, qui nuſpiam diſtincte teſtentur, *ſpectacula* illa omni *turbæ viſa, vocemque ab omnibus auditam fuiſſe & intellectam*, quoad *viſionem* quidem ſic ſatis infriget explicatio ſupra d) inculcata; ipſi quoque *auditioni* viam pandens, juxta tradita ibidem e), inoffenſam minimeque lubricam. Et, ſi vel maxime, explicatione iſta repudiata, concedatur; excuſaret tamen illud, Evangeliſtarum propoſitum: qui de Johanne & Chriſto præcipue, & ex induſtria, ſcribere propoſuerant; non de turba promiſcua. Eatenus cum *Maldonato* f) diceres: *Matthæus & Marcus*, quibus & Lucam addere licebit, *quia de Chriſto agebant; dixerunt, eum Spiritum deſcendentem vidiſſe: Johannes de Johanne agens, Johannem vidiſſe, dixit. Turbam quæ aderat, vidiſſe, nemo* (diſerte) *dixit; quia de illa agebat nemo.* Quod ſi dubium contra hæc *Maldonati* verba moveat id, quod Joh. I. v. 7. & 31. legimus: quaſi id ſibi *propoſu-*

b) Tomo II. Commentar. in Concord. & hiſtoriam IV. Evangeliſtarum, lib. I, c. 13. p. 47. b. ubi ad quæſt. *An omnes, qui aderant, cœlum apertum, columbamque inde devolare, & vertici Chriſti inſidere conſpexerint; admirabilemque illam vocem, HIC EST FILIVS MEVS DILECTVS, perceperint?* enarratis diverſorum ſententiis, *reſpondemus*, ait, *hæc omnia ab illis, qui aderant, ſenſu eſſe percepta. Cœlos CVNCTIS apertos, columbamque deſcendentem, & Chriſti capiti inſidentem, conſpexerunt: vocem CVNCTI non audiverunt ſolum, verum etiam intellexerunt. Nam propterea cœli patuere, columba devolavit, vox ſonuit; ut teſtatum Judæis eſſet, cœlo Deoque teſtante, qui nec falli nec fallere quemquam poteſt; Jeſum eſſe Dei filium, & Meſſiam, orbisque doctorem, ſpiritu ſancto plenum. Judæis ergo hæc nota fuerunt* &c. c) Comment. in Matth. III. col. 83. *Credendum eſt* inquit *OMNIBVS, qui adſtabant, apertos fuiſſe: id eſt, ab OMNIBVS tanquam apertos viſos fuiſſe. Cum propterea veriſimile ſit, apertos fuiſſe; ut omnes intelligerent, & ſpiritum ſanctam, & vocem de cœlo deſcendiſſe.* d) §. 9 p. 314 ſqq. inp. im s §. 34. 35. p. 397. ſqq. & p. 399. ſqq. e) §. 38. p. 404. ſqq. f) ad Matth. III, 16. p. 82. b. 81. a.

poſuerit, ut turbæ Chriſtus innoteſceret: qui & ipſe ad ſpectaculum a ſe viſum & auditum, ſubinde provocare videatur. Tunc ad explicationem ſuperius datam confugiet: &, quod nuſpiam in ullo Evangeliſtarum turbæ aſpectus denegaretur, aut vocis auditio; ſed ita concipiantur verba, ut *vidiſſe* & *audiviſſe*, haud immerito ſit cenſenda g). Chriſti vero provocatio non tam ad hanc trahenda eſt apparitionem, quam identitatem eſſentiæ utrique communis h): vi cujus cum Patre ſemper & ubique commoratur, eadem cum ipſo ad extra operans i). Quam infirmum autem *a nudo ſilentio* ducatur argumentum, ibi præcipue, ubi *circumſtantiæ loquuntur*; alias quoque ſatis ſuperque notum eſt.

§. 62. Quæ poſitiva in contrarium a diverſis diverſa adducuntur argumenta; ſolo numero eminent, non pondere. Ipſum etiam illud, quod a verbis Chriſti deſumitur, *vocem Patris nunquam audiviſtis* k), ita exponi debet; ne vel ſibi ipſi adverſetur, perceptionem vocis eod. loco urgenti l); vel rebus in promulgatione Decalogi geſtis, in qua *Dei vocem omnes audiverant* m). Id quod facile fieri poterit; quantumvis ad violentam *Abulenſis* ſolutionem, quod *Angelus vocem utrinque formarit, non Deus*, minime deſcenderis. Quam profligatam vide ſuperius n). Saniora quidem habet *Tertullianus* o), cui & ipſi ſcrupulum injeciſſe videntur verba modo adducta, quando recitatis præcedentibus annectit: *ſubjungens autem, neque vocem ejus audiſtis unquam, neque formam ejus vidiſtis; confirmat, retro non Patrem, ſed filium fuiſſe, qui videbatur & audiebatur.* De quibus ſuo loco diſpiciemus. Nunc eo confugere, opus non eſt: cum alii ſe offerant modi, tantis non obnoxii difficultatibus. Qui defendit, Scripturam primitus literis exaratam fuiſſe majuſculis, ſine ullis accentibus, aliisque notis diſtinguenti-

g) Vid. Joh. VIII. v. 14. 26. 38. 40. c. XII, 50. c. XX. 15. coll. c. III, 32. h) Joh. I, 18. c. VI, 46. c. X, 30. 38. c. XIV, 7. 9. 10. 11. 20. (coll. Exod. XXIII, 21.) c. VII, 16. 19. 29. c. XII, 44. c. XVI, 32. c. XVII, 21. i) Joh. V, 17. 19. k) Joh. V, 37. Vid. ſupr. §. 12. p. 316. §. 13. p. 316. l) Vid. ſupr. §. 44. p. 410. ſqq. §. 45. p. 411. ſqq. Quod & fieret, ſi cum *Theophylacto aliisque verba, & mittens me Pater ipſe teſtatus eſt de me*, ad teſtimonium per Prophetas in V. T. de ipſo perhibitum, pertrahantur: cum de hoc, paulo inferius v. 39. aſſeruerit, quod *Scripturas* recipiant, exiſtimantes, vitam per eas obtineri æternam. m) Vid. ſupr. §. 19. p. 331. ſqq. n) §. 28. p. 364. ſqq. inprimis p. 365. ſqq. o) adverſus Praxean libro, cap. XV. ſqq.

Digitized by Google

guentibus p): diceret, *pronunciatione admirationem indicante, ſenſui conſulendum eſſe*, ut in multis aliis q). Quo facto, talis prodiret ſenſus: *an nunquam nec vocem ejus audiviſtis? nec ſpeciem ejus vidiſtis? ſed ſermonem ejus non habetis manentem in vobis.* Q. d. imo vero audiviſtis omnino vocem ejus, & vidiſtis ejus ſpeciem: verum cito excidit vobis, non diu *manet*, nec durat in vobis. Alii, (quibus religio eſt, quicquam in recepta hactenus lectione mutare, quamvis ad eſſentiam Scripturæ non pertineat,) dicerent, *Chriſtum eos alloqui* Judæorum, *qui apparationi* iſti *ad Jordanem non interfuerint*: atque adeo revera nec ſpectacula ibi exhibita videre, nec vocem cœlitus delapſam audire potuerint. Erant enim Synedrii aſſeſſores r), quorum honori adverſari putabatur, ad Johannem abire in deſertum, ejusque nova auſcultare dogmata: quaſi ipſimet non ſatis certi in ſuis fuiſſent hypotheſibus. Qui tamen alibi s) gloriabantur, *an quiſpiam Principum aut Phariſæorum in eum credidit? ſed turba hæc promiſcua, quæ non novit legem, execrabiles ſunt.* Quales ſoli Johannem videntur ſecuti; baptiſma ejus recipientes, & deinceps viſis Dei ſpectaculis, vocem ejus cœlitus delapſam audientes. Cum quo tamen, (ſi vel maxime non attenderim ad id, quod ad eosdem, ut ad Johannem, Chriſtus non provocarit; forte quod teſtimonium mere humanum non recipiat t), id inprimis pugnare deprehenditur, quod proxime de *ſermone in ipſis non MANENTE* u) ſequitur, & ſatis *auditum*, neceſſario præſupponit. Cum nil *manere* poſſit, niſi ante adfuerit.

§. 63. Fortaſſis tota rei difficultas per enodationem ambiguitatis Verborum *audire*, atque *videre* ſolvetur feliciter. Proprie ea de ſenſibus corporis externis *aurium oculorumque* ſumuntur, in ſignificatione modo indicata: metaphorice vero ad *intellectum* transferuntur: ubi illud initio idem ac *intelligere* x) denotat; hoc idem ac *conſiderare* y), *animadvertere, expendere, examinare:* & quæ deinceps amplius hinc *conſequuntur*, per metonymiam antecedentis pro conſequente. Ebræorum שמע, cui apud LXX. Intt. autoresque N. T. *ἀκȣ́ειν*, latinorumque *audire* reſpondet, ſuos jam olim In-

p) Quæ recepta eſt modernorum ſententia, evidentiſſimis innixa rationibus. q) Vid. Interpr. Ebræo-Chald. §. antep. 179. r) Vid. ſupr. §. 44. p. 410. s) Joh. VII, 32. 45. 48. 49. t) Joh. V, 34. u) Joh. V, 38. *τὸν λόγον αὐτȣ̃ ȣ̓κ ἔχετε* MENONTA *ἐν ὑμῖν.* x) Vid. Gen. XI, 7. c. XLII, 23. 2. Reg. XVIII, 26. Jeſ. XXXVI, 11. &c. y) Gen. I, 4. 10. 18, 21. 25. 31. c. XLII, 1. Eccl. I, 16. Jer. II, 31. conf. B. *Glaſſ.* Rhet. Sacr. tr. l. c. XII. p. 1302. (A. 557.) & 1404. (A. 360.) *Maim. More Nebuch.* P. I. c. 4. & 45.

Digitized by Google

Inquiſitores obtinuit in *Maimonide* z), *Aben Eſra* a), ac *Dav. Kimchio* b): quorum & Scripturæ ductum ſecutus, pridem ſcriptum reliqui, שמע *cum Accuſativo conſtructum, nudam SONI PERCEPTIONEM denotat; cum* אל, *perceptionem ſoni cum ATTENTIONE; cum* קול *cui* ל *vel* ב *præfixum fuerit, præter perceptionem ſoni, & attentionem, etiam ASSENSUM infert & OBSEQUIUM* c). ראה *vidit*, ad Verba imprægnata, quibusdam dicta, trahi poteſt d): quæ *præter conſvetam ſignificationem, aliquam ejus qualitatem, adjunctum, aut conditionem ſimul involvit, APPROBATIONEM* ſcilicet *rei viſæ.* Quum haud raro ſignificationem ex nomine רְאִיָּה hinc derivato mutuet e) & idem ac *rationem habere* alicujus, denotet f). Quæ ſi hic applicueris, conſtructione licet nonnihil variata; omnem in momento nodum feliciter ſolveris: ſive Ebraiſmum cum quibusdam admiſeris g); ſive autores idiomate

 pure

z) in *More Nebuchim* Part. I. c. 45. f. 27. b. Edit. Sabion a) Comment. ad Exod. III, 18. c. XV, 26. coll. *R. Sal. Zirza* in *Mekor Chajim* ad Gen. XVI, 2. f. 13. c. 3. non procul a fine. b) lib. *Radicum*, in שמע f. 235. col. 538. l. 44. Edit. Ven. *Bomberg.* ſed *Juſtin.* col. 518. circa fin. c) *Interpr.* §. 86. I. (Edit. II. §. 123.) d) Vid. Interpr. § 73. (. Edit. II, 102.) & §. ult. e) Hoc ſenſu videtur ſumendum Gen. XX, 10. מה ראית *quid vidiſti?* h. e. *quam rationem habuiſti?* Ita in Cod. *Ediijoth* c. VI. θ. 3. aliquoties: nec minus *Raſchi* ad Exod III, 10. c. XXXV. v. 27, Lev. II, 1. Eſth. IX, 26. itidem ſæpius. In *Shebuoth* c. VI. θ. 3. Gem. cod. *Peſachim* f. 71. a. l. 7. *Maim.* Hilc. טוען c. II. §. 1. 8. *Jom. tobh.* ad *Cethub.* c. *V.* θ. 1. אין כראין דבריו *verba ejus deſtituuntur ratione ſolida.* f) Unde & ſæpius per *curare* redditur, *providam rei curam habere;* & השגחה idem ac *providentia, ſolicita rei cura.* Cujus notationis fundamentum accurate reddidit *R. Samuel* fil. *R. Judæ Aben Tibbon* l. c. ſupr. ad §. 58. 451. שהאדם כשירצה לשמור הדבר ישים עינו עליו תמיד וישגיח ויציץ בו i. e. *quod, quicquid homo ſtudioſe cuſtodire ſatagit, ad id oculos conjiciat continuo, reſpiciat ad id, & intueatur* aſſidue. Amantium more, adamatum quacunque occaſione aſpicientium. Vid. Cant. II, 9. Jeſ. XIV, 16. Pſ. XXXIII, 14. Nebucadnezar Principi Satellitum Nebuſaradani ſolicitam conſervandi Jeremiæ curam commiſſurus, his utitur verbis, Jer. XXXIX, 12. *ſume eum, & oculos tuos apponas eidem, nec quicquam mali eidem fieri ſinas.* g) E quorum numero eſt *Joh. Vorſtius,* Philolog. ſacr. qui h. l. conſ. Part. II. pag. 246. ſqq.

putæ græco aut latino uſos, ſimpliciter ſequaris h). Nemo quippe non novit, apud quoscunque etiam Autores ἀκούειν ſæpe idem, eſſe, ac ὑπακούειν vel ἐπακούειν, *auſcultare, dicto audientem eſſe, obedire, obtemperare, parere, obſequi:* cujus contrarium παρακούειν, non modo *negligenter* & *oſcitanter audire*, überhören: ſed prorſus *perperam audire, non obtemperare, refractarium eſſe.* Quem valorem ipſa Scriptura inculcat Matth. XVIII. v. 15. 16. 17. dum παρακούειν non tantum τῷ ἀκούειν opponit; ſed in eodem adhibet ſenſu, cum μὴ ἀκούσῃ. In Scriptoribus gentilium græcis pariter atque latinis paſſim preſtant exempla. Græcorum plurima ex Demoſthene, Ariſtide, Plutarcho, Sophocle, aliisque collegit *Henr. Stephanus* i): a quo nonnulla mutuavit *Joh. Vorſtius* k). Qui, ut eundem inter latinos uſum probet, provocat ad illud Ciceronis l); *tecum loquere, te adhibe in conſilum, te audi, tibi obtempera.* Item m) *ſi vos audire vellemus.* Alibi n) idem dicit, *ſi me Cæſar audiſſet*: item o) *credo, ſed tum audirem, ſi tibi ſoli viveres.* Verbo *AVSCVLTANDI* ſenſum *obediendi* concedunt omnes. *Hi auſcultare dicuntur*, verba ſunt *Varronis* p), latinorum Antiſtitis, *qui auditis parent. A quo dictum Poëtæ* q), *audio, haud auſculto.* Cui ſuffragatur Cœcilius apud Nonium r): *audire ignoti quod imperant, ſoleo; non auſcultare.* Nec non Pacuvius apud Ciceronem s): *magis audiendum, quam auſcultandum cenſeo.* Hic ipſe tamen Varro l. c. *ab AVDIENDO* inquit, *auſcultare declinamus.* Et quis dubitare poteſt, ex eodem componi obſoletum illud *OBAVDIO*: cujus frequens uſus fuit in antiqua Bibliorum verſione vulgata, quam Italicam appellare conſueverunt. *Auguſtinus* t) adducit exinde Jud. II. 20. & *non obaudierunt vocis meæ*, cum hac obſervatione: *græca magis locutio eſt.* Ob Genitivum ſcil., quo cum conſtruitur, ad imitationem LXX. Intt. qui l. c. καὶ οὐχ ὑπηκούσατε τῆς φωνῆς μου transtulerunt, pro Ebræis ולא שמעו לקולי.
Cum

b) cujusmodi *Seb. Pfochen.* de lingv. gr. Nov. Teſt. *Puritate*, h. l. §. 49. 9. p. 19. ſqq. i) Theſauro Gr. lingv. Tom. I. col. 285. k) l. c. p. 247. l) ad Curionem. m) de Nat. Deor. lib. I. n) o) pro Marcello. p) lib. V de lingua lat. c. 8. q) apud eund. Varron. Quo ſenſu etiam *M. Cato* Orat. *Si ſe Curtius* &c. *Auditis, non auſcultatis, tanquam pharmacopolam: nam ejus verba audiuntur; verum ei ſe nemo committit, ſi æger eſt*; ap. *A. Gellium* Noct. Att. lib. I. c. 15. p. 70. in Edit Oiſelii, Gronovii vero p. 87. r) Plures exinde hæc citant, *Gronov.* ad l. c. *Cellarius* &c. s) Feſtus de *Verborum Significat.* lib. XIII. p. 294. Edit Amſt. 1700. *Obedire, obaudire*, iſtius originem h. m. indicaturus. t) *Locutionis* lib. VII. tom. III. Oper. p. 96.

Digitized by Google

Cum alioquin Dativum regat, ut in illo apud *Tertullianum* u) ex Epheſ. VI, v. 1. inde hauſto: *OBAVDIANT & parentibus filii;* & in alio apud *Cyprianum* x) e Prov. XVII, 4. adducto*: malus OBAVDIT lingvæ iniquorum.* Hoc ipſum autem eſt, quod *Feſto* y) docente, peperit hodienum uſitatiſſimum *OBEDIRE*, pro *obædire* z): quod perpetuo idem ac *parere, obtemperare, obſequi* denotat, cum omnibus a ſe deſcendentibus. In Gloſſario græco latino, calci Operum Cyrilli addito a), extat: *ὑπακοὴ obaudicio, obtemperantia, obſequium: ὑπακόω, obaudio, obtempero.*

§. 64. Quod ſi Ebraiſmum defenſurus, uſum apud Ebræos receptum in ſubſidium vocare vellet; multitudine exemplorum magis ſe obrutum, quam deſtitutum deprehendet. Si enim ex ſententia *R. Abrah. b. Eſræ* b), שמע cum לקול conſtructum, perpetuo *obedire*, vel *obtemperare* denotat: numerarent quidem Maſorethæ duo de viginti loca c). Sed eandem quoque ſignificationem obtinet, voci בקול annexum d): &, extra hunc caſum, aliis intervenientibus particulis, etiam cum ipſo accuſativo conſtructum. Ipſe Deus, de quo Pſ. XCIV. 9. dicitur, *an aurem plantans, non audiret? numquid formans oculum, non videret?* per Amoſum c. V. 22. 23. de ſe affirmat, *eucbariſticum pingium veſtrorum NON INTVEBOR, & modulationem Nabliorum tuorum NON AVDIAM.* Quæ hic utriusque obtinet ſignificatio, ſi Johanni applicueris, alium ilico ſuppeditabit conceptum. Inprimis obſervatu digna hic eſt frequentisſima iſta Jureconſultorum formula, לו אין שומעין *non audiunt eum* e): cui reſpondet noſtratium, wird nicht da-

u) *Contra Marcion.* lib. V. c. 18. circa fin. x) Epiſt. LXVI. Florentio & Papiano ſcripta p. m. 167. circa fin. Edit. Brem. y) l. c. ad (s). z) Gerh. Joh. Voſſius in *Etymologico*, p. 349. putat *oboedio* fuiſſe ſcribendum: ut *au* primum in *o* abiiſſe dicatur, ut a *plando explodo;* & *o* deinceps in *e*. a) col. 643. b) ll. cc. ad §. 63. lit. (a) pag. 458. In priori verba ejus ſunt: כל שמע אחריו למד או בי״ת הטעם שישמעו הענין שנושא הקול לא לשמוע הקול: i. e. *ubicunque* שמע *poſt ſe* ל *habet aut* ב, *ſenſus ejus eſt, quod accepturi ſint rem, voce illa allatam; non ut nudam vocem audiant.* Ad Exod. XVI, 26. annotat, כבר הזכרתי כי כל שמיעה שאחריה למ״ד או בי״ת אין פירוש לשמוע הדבר רק להבין טעם הענין הנושא הדבר: i. e. *jam dudum commemoravi, quod ubicunque* שמע h. e. *audivit, poſt ſe* ל *habet, aut* ב, *non ſignificet vocem audire; ſed intelligere ſenſum, quem vox importat*, eumque approbare. c) *Maſora finalis* f. 54. col. 1. Edit. *Buxt.* item ad Pſ. LVIII, 6. d) Vid. ab. §. 63. lit. (b) & (c) pag. 457. e) v. g. cod. *Jevammoth* fol.

damit gehöret, findet kein Gehör. Quæ non excludit *auditionem* & *perceptionem* rei propoſitæ; ſed *approbationem* f), &, ut cum Caſſiodoro g) loquar, *patientiam* vel *obſequium*. Verum ne opus quidem eſt tam longis ambagibus. Sola Scriptura novi fœderis, imo ut magis in arctum contraham, vel ſolum Johannis Evangelium, unde excerpta ſunt, quæ ſcrupulum movere putantur, abunde probabit; *AUDIRE* idem quandoque eſſe, ac *devote & reverenter audire, credere, obſervare, obtemperare, obſequi*: & *NON AUDIRE* idem, ac *non obtemperare, ſpernere, negligere*. Quando hoc ipſo capite V. verſ. 24. *verbum Chriſti AUDIENS*, dicitur *habere vitam æternam*; nudus *auditus* ingentem hunc effectum non operatur: ſed *obſequium* ipſi præſtitum. Alioquin iſti quoque Judæorum, qui obloquendo Salvatori

102. a. lin. 7. ſqq. ארת יבוא אליהו ויאמר הולצין במנעל שומעין לו אין חולצין בסנדל אין שומעין לו: h. e. *Si ipſe ELIAS venerit, ac dixerit, renuntiant nuptiis affinium per calceum, audiunt ipſum*; ſi vero dixerit, *non renuntiant per Sandalium, non audiunt ipſum*. Id quod iisdem ferme verbis repetitur in cod. *Menach.* f. 32. a. l. 9. ſq; *Maimon.* Hilc. *Jeſode Tora* c. VIII. §. 3. עם עמד הנביא ועשה אותות ומופתים גדולים ובקש להכחיש נבואתו של משה רבינו אין שומעין לו: i. e. *ſi exiſtat Propheta quispiam, qui miracula ac ſtupenda maxima ediderit; quærat tamen mendacii arguere vaticinium Moſis Doctoris noſtri: non audiunt eum.* Quæ formula tam frequens eſt in ipſorum jure, ut ſpiſſa Volumina adimplerent exempla exinde collecta. Quod alteri iſti, *a viſu* petitæ, æquipolleat; hæc verba *Toſaphoth* ad cod. *Bava mezia* fol. 59. b. lin. 17. docere poterunt: הדאמר רבי יהושע לית משגיחין בבת קול לא שמעינן ליה לרבי יהושע אלא על בת קול דהאי מעשה דרבי אליעזר וכו׳ i. e. *id quod dixit R. Joſua, non RESPICIUNT ad filiam vocis, non AUDIMUS eundem, niſi quantum ad filiam vocis actionis iſtius, quæ cum R. Elieſare geſta fuit.* Clarius e cod. *Chagiga* f. 22. b. pateſcit: quia verba hujus l. 9. בלום משגיה לך *numquid RESPICIET ad te?* Raſchi interpretatur לא ישמע לך *non AUDIET te.* Quod enim *videre* pro quocunque alio ſenſu ſumatur, ſupra ad §. 12. p. 316. Indicatum fuit. Conf. Joh. IX, 29. f) eodem modo, quo *Cryſoſtomus* de hoc noſtro loco, loquitur, in Johannem Homil XXXIX. non adeo procul a fine, col. 260. D. τὴν δὲ (ἐν Ἰῶ Ἰορδάνῃ φωνὴν) ἤκουσαν μὲν, ἀ προσέχον δέ. i. e. *iſtam vero (ad Jordanem vocem) audiverant quidem; ſed non attenderant.* g) lib. VII. variarum formul.

gitized by Google

tori refractarios ſe præbebant, eo ipſo vitæ æternæ participes facti eſſent quod *audiverint*, quibus ſe opponerent. Iſtæ ovium paſtoris vocem AVDIRE dicuntur h), quæ obtemperant, & ductum ejus ſequuntur. Cum Chriſtus coram Pilato contradicente conſtitutus, *omnis* ajebat, *qui ex veritate eſt*, *AVDIT vocem meam* i) non in ſolo acquieſceL at *auditu*; ſed *approbatione* ejus, atque *obſequio*. Alias Pilato, qui ſonum verborum abſque dubio audiebat, non ſatis apte hæc fuiſſent oppoſita. Ipſa oppoſitio c. VIII. v. 47. inſtituta, verbis, *quisquis ex Deo eſt, verba Dei AVDIT; propterea vos NON AVDITIS, quia ex Deo non eſtis*, efflagitat; ut per *audientes* intelligamus *obedientes*; & *refractarios* & *incredulos* per *non audientes*. Alioquin nemo Judæorum accuſari potuiſſet, quod *non audiverit*. Quum verba, ſine approbatione & obſequio, perceperint omnes. Et idem ſentiendum eſt de verbis k), *NON poteſtis AVDIRE ſermonem meum:* & alibi l), *durus eſt hic ſermo, quis poteſt eum AVDIRE*? h. e. approbare, ac obtemperare eidem. Iſtæ oves *NON AVDIVISSE* dicuntur m) fures ac latrones, quæ non *obediverant* illis, quum blandis eos alliciebant ſermonibus. Satis ſuperque audiverant Phariſæi iſtum a nativitate cœcum, cui viſum conceſſerat Salvator: & nihilominus illis exprobrat, *dixi vobis jam, nec audiſtis* n). Niſi tamen hoc interrogative ſit ſumendum: quo caſu, communem retineret ſignificationem. Quod autem in reliquis *nudus aurium auditus*, aſſenſu & obſequio deſtitutus, intelligi non debuerit; præter jam dicta, etiam exinde conſtare poterit, quod AVDIRE interdum cum *credere* permutarit Johannes o); nonnunquam cum *ſervare* p), vel *facere* q), aut *ſequi* r); nec non *in ſermone manere* s): *NON AVDIRE* autem, cum *non credere* t) interdum alternet, non-nunquam cum *non ſervare* u), vel etiam *non locum in aliquo habere* x). Quæ omnia abunde docent; diverſas has voces inter ſe alternare, & unam pro altera, ſenſu æquipollente, commode adhiberi poſſe. Et ne quis dixerit, *a poſſe ad eſſe, non ilico valere conſequentiam*; ipſa orationis ſeries eam hic adhibendam, clamitat. Non enim *auditum* in illis deſiderat; ſed *fidem*, *quod* ei quem Pater miſerit, *non credant* y): & quod *ſermo* per *auditum* illis cognitus, *non* diu penes

 ipſos

h) Joh. X. v. 16. coll. v. 4. it. v. 26. 27. i) Joh. XVIII, 37. k) Joh. VIII, v. 43. l) Joh. VI, 60. m) Joh. X, 8. coll. v. 3. 26. n) Joh. IX. v. 27. coll. v. 15. ſqq. o) Joh. VIII, 45. c. V, 44. 46. p) Joh. VIII, v. 51. 52. 55. q) Joh. VII, 19. r) Joh. X, 4. 27. s) Joh. VIII, 31. t) Joh. V, 30. c. X, 26. 27. c. VIII, 45. c. V, 47. u) Joh. XIV, v. 24. x) Joh. VIII, 73. y) Joh. V, 38.

Digitized by Google

ipſos *manſerit* z).Reliqua, quæ hic urgent, ut vertas: *nec voci ejus obtemperaſtis unquam, nec ſpectaculum ejus curaſtis*, ſupra a) jam tetigi; & quoad ultimum, porro perſequor.

§. 65. Orationis ſeries extra dubium & controverſiam ponit, quod hæc Chriſti verba *exprobrationem* contineant actionis, quæ aliter inſtitui debuerit. Cum reverentia enim *audire* debuiſſent *vocem Dei*, eique obtemperare, ac *credere ei*, quem miſerat audiendum. Quod neglectum, ipſis exprobrat, iisdem prorſus verbis, quibus olim Moſes Deut. IX. v. 23. inobedientiam ipſorum redarguerat *. Sub eadem itaque exprobratione ac correptione intelligenda veniunt verba proxime annexa b); *nec ſpeciem ejus vidiſtis*. Quo præmiſſo, nemo ſuſpicari poterit, εἶδος h. l. exprimere Ebræorum תמונה, & reſpectum fieri ad Deut. IV. v. 12. 15. quamvis verbum additum, vel eosdem verſus in memoriam revocare queat, vel Num. XII, 8. ubi cum הביט conjungitur, ut ibi cum ראה. *Injuſtum* enim *foret, reprehendere aliquem propter id, quod aliter a ſe fieri non poterat.* Non integrum erat Judæis, aliquam Dei formam vel ſpeciem videre c): ne, eam æmulaturi, Imagines fingerent corporeas, per quas Deum incorporalem exprimere præſumerent d). Nec Græci ebræum תמונה ullibi per εἶδος reddiderunt; ſed per ὁμοίωμα e). Sæpe tamen ebræorum מראה per εἶδος expreſſerunt. f) Id ipſum autem, inter alia, frequentiſſime *ſpectaculum* denotat, aliis ad *aſpiciendum contemplandumve* oblatum. Cujusmodi erat rubus in monte Horeb ardens g), cantelabrum inſuper, aliaque vaſa ſacra Moſi ibidem ad ſpectandum exhibita h): Ezechieli currus, & Cherubi i): Danieli beſtiæ quædam, certorum portendentes imperiorum viciſſitudines k) totique populo Iſraelitico denſa nubes, fulgura, lampades, & ignis fumigans, divinæ in monte Sinai majeſtatis indices l). Quibus omnibus vox מַרְאֶה tribuitur, *ſpectaculum* potius ll. cc. reddenda, quam *viſio prophetica*; quæ toti ſimul gen-

z) ibid. a) §. 46. & 63. p. 412. ſqq. & p. 457. ſqq. * conf. Pſ. LXXXI, 12. Pſ. LXXVIII 10. 11. 3637. 56. 37 ſqq. Quo ſenſu ergo *non audiverunt* Decalogum promulgatum; eodem etiam *non audiverunt* vocem circa Chriſti baptiſmum. b) Joh. V. v. 37. οὔτε εἶδος αὐτοῦ ἑωράκατε. c) Deut. IV, 12. 15. d) Exod. XX, 4. Deut. V, 8. c. IV, 16. 23. 25. e) Exod. XX, 4. Deut. IV, 12. 15. 16. 23. 25. c. V, 8. f) v. g. Exod. XXIV, 17. Num. VIII, 5. c. IX. 15. 16. c. XII, 8. Jeſ. LII, 14. c LIII, 2. Ezech. I, 14. 16. 26. c. VIII, 2. Cant. V, 16. g) Exod. III, 3. h) Num. VII, 4. i) Ezech. VIII, 4. c. 16. c. X, 9. c. XI, 24. c. XLI, 21. c. XLIII. v. 3 k) Dan. VIII, 16, 27. c. IX, 23. l) Exod. XVIV, 17.

Digitized by Google

genti non competit *). Si vel maxime externam vocis ebrææ formam, Participio Hiphil convenientem, non urſeris; vi cujus, ad literam notaret aliquid *videre faciens*: quod latini vocant *ſpectaculum*. Quod ſi εἶδος *ſpectaculum* denotat; ſalva regula iſta, (qua talia ſunt Subjecta, qualia a ſuis permittuntur eſſe prædicatis, & contra), ὁρᾷν vel *videre*, ſimplicem *aſpectum* notare nequi. Falſum enim eſſet, *Judæos nunquam Dei vidiſſe ſpectacula*. Cum Scriptura ipſa, iuxta ſuperius dicta m), teſtetur contrarium: omnesque modo nominati, vel oculis corporeis id viderint, quod ad *ſpectandum* dicitur oblatum; vel mente ſua tam diſtincte aſſecuti id fuerint, ac ſi ſuis contemplati ſint oculis. Quod *Maimonides* unicuique Prophetæ *viſionem* habenti eveniſſe aſſerit n).

§. 66. Idem Doctor de tribus Ebræorum Synonymis ראה והביט וחזה obſervat o), non de ſolo ea *oculorum viſu* uſurpari; ſed & *mentis*, per Metaphoram. Cum ipſa Scriptura dicat, *cor meum vidit* p). Cujus intuitu, idem ſit ac *conſiderare, animum advertere ad aliquid aſſequendum, diligenter aliquid excutere* q). Et hoc abſque dubio competit etiam Græcorum ὁρᾷν, eodem ſenſu, quo latinorum *perſpicio*, ad mentis translatum oculos: ubi idem ac *expendo, examino*. Unde & Demoſthenes cum ἐξετάζειν, de una eademque re, permutat illud r). *R. Salomon fil. Abrahami de Urbino* s) inter octodecim *VIDENDI* Synonyma, commemorat etiam השגיח: quod non *ſuperficiarium* & *perfunctorium* exprimit *intuitum*; ſed *accuratum* ac *diligen-*

*) Vid. *Abrabb.* contra *Maimon.* ad Exod. XIX. Quæſt. XIV. fol. 167. c. 2. l. 18. ſqq. Edit. Ven. it. ad v. 8. 9. f. 169. c. 3. l. 7. ſqq. ad Exod. XX. 1. f. 171. c. 3. l. 20. ſqq. (m) ſupr. §. 19. p. 331. ſqq. inprimis p. 335. n) Hilc. *Jeſode Tora*, c. VII. §. 2. ſqq. it. in *More Nebuchim*, Part II. cap. 44. o) *More Nebuch.* Part. I. c. 4. f. 10. a. circ. fin. ita auſpicatur: דע כי ראה והביט וחזה שלשה המלות האלה נופלות על ראות העין והושאלו שלשתם להשגת השכל/ אמנם זה בראה מפורסם אצל ההמון וכו׳ i. e. *Scito, quod* ראה, *item* הביט *atque* חזה *tres hæ voces uſurpentur quidem de viſu oculorum; ſed omnes tres metaphorice etiam transferantur, ad apprehenſionem intellectus. Id quod de* ראה *vulgo notum eſt.* p) Eccl. I. 16. q) Id quod de unoquoque trium iſtorum Verborum plurimis exemplis l. c. comprobat. r) περὶ ςεφάνε, haud procul à fine, §. 527. coll. §. 526. p. 191. Edit. Lutet. 1570. ſed p. 357. Edit. Aurel. Allabr. 1607. s) in אהל מועד ad literam ר, ſub ראה f. 86. b. Cui addit: חזה, נבט, צפה, השגחה, שקף, הבט, עיין, שאף, שעה, פנה, שור, צוץ, שקף, שזף, שכל שכה & שקד.

te, nec te aſpicerem f). Eundem quoque inferunt Jeſ. V. 12. c. LVIII. 3. Ez. VIII. 12. cap. IX. v. 9. Eleganter utrumque complexus eſt *R. Samuel fil. R. Judæ Aben Tibbon*, in explicatione vocum difficiliorum in Maimonidis *More* occurrentium g), *Quando* inquiens, *homo rem quandam cuſtodire avet, oculum ad eam ponit continuo, & proſpicit, ac intuetur eam. Unde & Dei cuſtodiam circa creaturas ſuas* occupatam, *vocant* השגחה *PROVIDENTIAM, ad hanc ſimilitudinem. Et quum mentem ſuam de re quadam vili ipſis viſa, quam nil quicquam æſtimant, declarare volunt, dicunt: non proſpicimus ad eam*, wir ſehen nicht darauf; *non aſpexit eam*, er hat nicht darauf geſehen, vel hat ihn nicht angeſehen: v. g. *non proſpiciunt ad filiam vocis*, h. e. nil æſtimant, non curant eam. Quam formulam non adhibent, niſi ubi ſummum rei contemptum, quam nil quicquam æſtimant, indicare ſatagunt. Et id ipſum etiam Græci exprimunt, quoties loco negationis, Præpoſitio-

Nnn nes,

f) 2. Reg. III, 14. conf. ad §. 64. cit. ex Amos V. 22. 23. p. 459. g) in lit. ש, cujus verba partim ſupr. ad §. 59. pag. 451. citata ſunt partim ad §. 63. lit. (f) pag. 457. Integra hac ſerie leguntur: השגחה
שם משותף יאמר על עין בני אדם בעיניו משגיח מן
החלונות ונאמר על צד ההשאלה בהשגחת השם
בברואים להמציאם ולהמציא להם צרכם ולהעמידם
ולשמרם תמידה שאפשר להם לעמוד אמר ממכון שבתו
השגיח אל כל יושבי הארץ/ והדמיון בשתי ההשגחה שהיה
סבת השיתוף על צד ההשאלה ביניהם הוא שהאדם
כשירצה לשמור הדבר ישים עינו עליו תמיד וישגיח ויציץ בו׃
על כן קרא ענין שמירת השם לברואיו השגחה על זה
הדמיון/ גם ר״זל השאילוה לדבר אחר לדמיון והוא כשירצו
לגלות דעתם על דבר פחות בעיניהם ולא יחשבוהו
למאומה, אומרים לא משגחינן ביה לא אשגח ביה לא
משגיחין בבת קול׃ Verba in textu translatis præmiſſa, hunc pariunt ſenſum: השגחה *nomen eſt, pluribus commune.* Proprie *dicitur de intuitu rerum ſuis* peracto *oculis*, v. g. Cant. II, 9. *proſpiciens poſt feneſtras. Metaphorice vero uſurpatur de PROVIDENTIA Dei erga creaturas ſuas, ut eas producat, & productis ſuppeditet neceſſaria ipſis: quo conſervet easdem, & cuſtodiat tali ratione, qua poſſint ſubſiſtere.* Quo ſenſu *dixit* Pſalm. XXXIII, 14. *de baſi ſeſſionis ſuæ proſpicit ad omnes terræ incolas. Ratio ſimilitudinis in duplici hoc intuitu, quæ cauſa eſt ambiguitatis iſtius, qua ſenſu adhibetur metaphorico, in eo conſiſtit, quod homo, quando rem quandam* &c. ut eſt in textu ipſo.

Digitized by Google

nes, vim diminuendi in compoſitione inſerentes Verbo ὁρᾷν, ut ſupra h) in ἀκέειν & παρακέειν, præfixerint. Nemini namque non notum eſt, Παρορᾷν non tantum ſignificare, *conniventibus aſpicere oculis, per incuriam tranſmittere* i); ſed & *contemnere*, ac negligere k). Quod & de ὑπερορᾷν obtinet l): eodem prorſus valore, quo latinorum *deſpicere*, itidem ex antiquato *ſpecio*, quod idem ac *ſpecto, video*, compoſitum.

§. 67. Quod ſi quis magis noſtrates audire velit; conferre hic poterit *B. Mart. Geierum*, ad Eccl. II. v. 1. ſcribentem: *verbum VIDERE in ejusmodi locutionibus non nudum denotat aſpectum; ſed ſimul includit rei conſpectæ plenariam fruitionem ac uſum. Quomodo SCIRE, eſt rem ſcitam approbare, amare, curare &c. Eſt enim hæc metonymia antecedentis pro conſequente in Sacris ſatis frequens. Sic Pſal. IV, 7. quis* יראנו *oſtendet, vel VIDERE faciet nos, bonum? Hic certe non ſenſus eſt, ac ſi e longinquo conſpiciendum ſibi bonum præberi optent, (quomodo forte Moſi Canaan oſtenſa Deut. XXXIV, 1.); ſed deſiderant, præſentes eodem bono plenarie uti frui. Similes phraſes Pſal. XXVII, 13. XXXIV, Cohel. III, 13. huc, videre famen, gladium, i. e. experiri, Jer. V, 12.* Conf. Pſal. XXII, 18. XXVII, 4. XXXIV, 13. XLV, 11. L, 23. LII, 8. LIV, 9. LIX, 11. XCII, 12. CVI, 5. CXII, 18. CXVIII, 7. Job. VII, 7. Quicquid horum ad verba Johannis in dubium vocata applicueris; deprehendes, ea nequaquam impedire, quo minus dixeris, omnes ad baptiſmum Chriſti præſentes, *ſpectaculum* illud *divinum*, tam in apertura cœli, quam Spiritu S. in Chriſtum deſcendente, ſuis vidiſſe oculis. Juxta *Maimonidis* enim explicationem, hic applicatam, ὄτε εἶδος αὐτȣ̃ ἑωράκατε ſignificaret, *neque ſpectaculum ejus ad animum revocaſtis, diligenter id examinaſtis*

h) §. 63. p. 458. i) *Guil. Budæus* Com. L. Gr. col. 905. fin. præter illud Xenophontis, quod & *Steph.* Theſ. I. Gr. tom. II. col. 1421. inde mutuavit, ὁ Καλλίας δὲ παρορῶν εἰς ἐκεῖνον, ἔιπεν i. e. *limis eum oculis aſpiciens, dixit;* ex *Gregorio* affert πρᾶγμα πολλοῖς μὲν παρορώμενον, factum *plurimis non animadverſum.* Quo traheres illud Sap. XI, 24. παρορᾷς ἁμαρτήματα ἀνθρώπων εἰς μετάνοιαν, i. e. *diſſimulas peccata hominum, propter pœnitentiam:* & Job. XI, 11. ἰδὼν ἄτοπα ȣ̓ παρόψεται. k) Ut in illo Comici apud Athenæum ἐρῶμεν ἀλλοτρίων, παρορῶμεν συγγενεῖς: (LXX. Jeſ. LVII, 11. καὶ ἐγὼ σε ἰδὼν παρορῶ: conf. 1. Reg. X, 3. Eccl. XII. 14. Nah. III. 11. l) Ez. VII. 19. τὸ χρυσίον αὐτῶν ὑπεροφθήσεται: Syr. XIV, 8. πονηρὸς -- ὁ ὑπερορῶν ψυχάς; 2. Macc. VII. 11, ὑπερορῶ ταῦτα, *ſperno hæc:* v. 23. ὑπερορᾶτε ἑαυτȣ̀ς, διὰ τȣ̀ς αὐτȣ̃ νόμȣς. Conf. Jeſ. LVIII, 7. Ezech. XLVII. 12. Num. XXII. 30.

Digitized by Google

minantes; ſed cito e memoria veſtra excidit. Si autem *B. Geieri*, quem & *B. Glasſius* m) præivit, atque *Flacius* n), illuſtrationem applicueris; reddere licebit, *neque ſpectaculi ejus plenam percepiſtis fruitionem*, non ad veſtram eo *uſi* ſalutem. Quæ quoad ſenſum conveniunt cum *filio R. Judæ Aben Tibbon*, ipſoque Græcorum uſu. Juxta quos, verteres: *neque ſpectaculi ejus ullam curam ac rationem habuiſtis;* ſed *contempſiſtis* illud. Quod veriſſimum: ſive ad ſolam illam apparitionem, quæ circa Chriſti baptiſmum contigit, applicueris; ſive, ob præmiſſum πώποτε, ſimul ad ea, quæ circa Decalogi promulgationem evenere, aut aliis oblata ſunt V. T. Prophetis. De his paſſim occurrunt Prophetarum o), & ipſius Moſis p) querelæ. Quod autem illius etiam apparitionis, quæ circa Chriſti baptiſmum contigit, curam admodum exiguam habituri ſint; jam olim Jeſaias in eodem loco, quo futuram eam prædicit, itidem prævidit q). De *eadem Carne*, *quæ viſura erat*, *quod os Dei loquatur*, ſubjungens; *omnem ejus pietatem fore inſtar floris campeſtris, marceſcentis ſimul ac ventus ſufflarit.* Ut ut enim alioquin non ſuperſtitioſe nimis Articulum vel additum vel omiſſum obſervare ſoleam, a Socinianorum hypotheſibus alieniſſimus. Ut qui ſufficienter inſtructus ſum, eandem literam non definitum modo Articulum notare ſolere; ſed & indefinitum r). Ibi tamen vix negligendus erit, ubi vox eadem paulo ante præmiſſa fuerat, inprimis Articulo deſtituta s): quemadmodum hic factum eſſe, omnibus Verſum ſextum cum quinto conferentibus patet. Quando ergo in poſteriori dicit כל הבשר *omnis illa caro; perinde* eſt ac ſi dixiſſet, *illa ipſa caro, quæ* modo *viſura* dicebatur *unanimiter gloriam Domini manifeſtatam, & os Dei loquens; illa* inquam *ipſa æque caduca* eſt, variabilis atque flaccida, *ac herba viridis. Et omnis ejus pietas, ut flos agri* matureſcens. Ut enim illa *exareſcit*, hic *marceſcit, ſimul ac ventus* fortior t) ſufflaverit. Ita *omnis*

ap-

m) *Gram. ſacr.* lib. III. tr. 3. Can. 14. p. 568. (antiq. p. 265.), *Rhet. ſacr.* tr. I. c. VII. p. 1121. (ant. 105.) ſqq. it. c. XII. p. 1302. (ant. 557.) ſqq. n) *Clav.* Script. ſacr. in *videre*, col. 1301. (o) Jer. VII, 23. ſqq. c. XXII, 21. Ez. XVI, 15. ſqq. c. XX. v. 8. 11. ſqq. v. 13. ſqq. v. 16. ſqq. v. 24. 30. ſqq. Hoſ. XI, 1. 2. Pſalm. CVI, 19. ſqq. p) Exod. XXXII, 8. ſqq. v. 30. Num. XIV, 22. Deut. IX, 7. ſqq. c. XXIX, 2. 3. c. XXXI, 27. 29. c. XXXII, 5. 6. 15. ſqq. Cant. I, 12. coll. Targum, *R. Meir* in *Rabboth* h. l. f. 11. c. 3. circ. fin. nec non *Raſchio* &c. q) Jeſ. XL. v. 6. 7. 8. r) Interpr § 49. (s) cujus obſervator rigidus exiſtit *Ab. Eſra*, vir alioquin haud ſuperſtitioſe credulus, in locis quampluri-mis. t) ad literam, *ventus Domini*, conf. interpr. §. 14. 6.

Digitized by Google

apparens *pietas Carnis iſtius*, ſeu *populi ejusdem* (uti mox explicatur) tunc præſentis, quam in *ſpectaculis* illis *contemplandis*, *voceque* divina *audienda*, præ ſe ferre videbitur, proxima quaque perſecutione minante, flacceſcet, & in momento veluti evaneſcet. Eodem plane ſenſu, quo Hoſeas cap. V. v. 4. *pietas* inquit, *veſtra, ut nubecula matutina, & ſicut ros ſummo diluculo ſtillans, tranſit* u). Id quod eventum obtinuit, cum ventus Domini paulo vehementius flare inciperet, permitteretur que, eos durius non nihil appellari, vocarique in judicium; h. e. ſimul ac innotuerat, *conſpiraſſe* Senatores Phariſæorum ſectæ addictos x), *ut excommunicarent quotquot* Jeſum vel *Chriſtum confeſſi fuerint*, vel, prout voce cœlitus delapſa audiverant, *Dei filium*. Cujus rei certitudinem eadem ſententia bis geminata, indicare voluit Propheta y): qui ſimul addidit, hoc omni non obſtante, illud DEI noſtri VERBVM, tam de *militia cultus Levitici implenda*, vſ. 2. quam quod *os Dei locuturum ſit*, Jeſum *Dei fore filium* z), *DVRATVRVM*, ſeu ratum fore *IN AETERNVM* a); per Baptiſtam b), Petrum c), poſt ſolennem confeſſionem d), aliosque Apoſtolos ejus ſocios, aperte divulgandum: quamvis apud eos, qui poſterius ex ipſo Dei ore audiverant, *non diu manſerit* e). Atque adeo nodus ille Gordius feliciter, ut opinor, eſt ſolutus. Nec negant hæc Chriſti verba, *vocem Patris* ad Jordanem cœlitus delapſam, *ab omnibus fuiſſe auditam, &* reliquum *ejus ſpectaculum ab omni turba* adſtante *oculis viſum* corporeis. Ebraice ea redderes: לא שמעתם לקולו עד עתה ולא השגחתם במראהו Germ. ihr habt ſeiner Stimm noch nie Gehör gegeben, noch auf ſeine Erſcheinungen geſehen: omnis illico ſcrupulus evaneſcit. Reliqua dubia omnia levioris ſunt momenti: nec tam operoſe profliganda.

§. 68. Quod II. proxime poſt palmarium illud recenſui f) ponderis rationem habens, non ordinis a Cl. *Joh. Lightfooto* obſervati, e verbis Baptiſtæ g) deſumtum, ſupra jam diſcuſſum fuit h). Quo B. L. remitto. Cujus ſolutio quadantenus etiam quadrat ad III. dubitandi rationem, a laudato modo *Lightfooto* primo enarratam loco. Quod *poſteaquam hæc peracta eſſent, Johannes populum moneat* i), *tunc temporis præſentem, ſtetiſſe quidem inter ipſos eundem, qui poſt illum venturus eſſet; quem tamen ipſi non noverint*

u) In quem ſenſum conf. Jer. XVIII, 14. 15. x) Joh. IX, 22. y) Jeſ. XL, 7. 8. z) Jeſ. XL, 5. coll. Matth. III, 17. &c. a) Jeſ. XL 8. b) Joh. I, 23. ſqq. c) Vid. 1. Petr. I. 25. 2. Petr. I, 17. 18. d) Matth. XVI, 16. Joh. VI, 69. e) Joh. V, 38. f) ſupr. § 13. p. 316. g) Joh. I, 34. h) Supr. §. 36. p. 400. ſqq. coll. §. 34. ſeqq. a p. 397. i) Joh. I, 26.

Digitized by Google

rint. *Vox enim*, ut verba ejus ſonant k), *græca* ἕστηκεν Joh. I, 26. *omnino per præteritum perfectum reddenda eſt. Hæc enim dicta erant a Johanne, poſtquam Chriſtus baptizatus eſſet, & e turba feceſſiſſet.* Quo tempore *cum Diabolo in tentatione conflictabat.* Nervum objectionis, quantum judico, in eo collocat, quod *non potuiſſent Eum ignoraſſe*, ſi aliquot ſaltem eorum, Patris de ipſo vocem audiviſſent, & Spiritum S. in Eum deſcendentem ſuis vidiſſent oculis. Quia autem *ignoraſſe* dicantur l); ſatius fore, ſtatuamus, neminem iſtorum ſpectaculum illud *vidiſſe*, nec vocem *audiviſſe* cœleſtem.

§. 69. Præſupponit vir alioquin de re litteraria optime meritus, verba m) μέσος ὑμῶν ἕστηκεν, reſpicere actum illum, quo Chriſtus inter alios baptizabatur Judæos: & quod Legati iſti eodem ad ipſum pervenerint die, turba, inter quam baptizatus fuerat, adhuc præſente. Quorum illud incertum eſt, hoc prorſus falſum. Incertitudinem prioris arguit diſſenſus Interpretum. Quorum alii n) putant, eam hic tangi hiſtoriam, qua duodecennis, poſt feſtum finitum, parentibus domum tendentibus, in medio Senatorum Doctorumque remanſerat; audiens eosdem & interrogans, in templo Jeruſolymitano o). Juxta quam ſententiam utriusque Præteriti, ἕστηκεν *ſtetit* & οἴδατε *cognoviſtis*, ſignificatio optime ſervaretur. Quum enim tum temporis inter illos agebat, omnes eum ignorabant. Qui hic *medius* ſtetiſſe dicitur, ibi refertur ſediſſe *in medio* docentium. Ea propter hæc repudianda non eſt ſententia, quod ibi *ſediſſe* dicatur, & hic *ſtetiſſe*. Sedebat enim, auditorem agens: quoties autem interrogabat, reverentiæ ergo ſurgebat, *ſtans* inter ipſos. *AMMONIVS usque ad tempus* inquit p), *gratiæ, Chriſtus in medio exiſtens omnium, ignoratur. Medium autem ſtantem atque ignoratum dicit Chriſtum, propter carnis indumentum.* Quia per οἰκονομίαν uſitatiſſime *incarnationem* Dei verbi Græci intelligunt, juxta Theodoretum (q aliosque r): putares, eum V. T. tempora intellexiſſe, quibus ſubinde carnis veſtitus indumento apparuiſſe quibusdam legitur s), vulgo ignoratus. *Alii*

ad

k) Harm. IV. Evang. ad Marc. I, 10. p. 344. b. l) ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε. m) Joh. I, 26. proxime citatis immediate præmiſſa. n) Ad quod *Beza* provocat. Annot. h. l. o) Luc. II, 46. p) Catena *Patr. Gr.* in Joh. *Corderii*, p. 46. verba ejus ſunt: ἕως τοῦ καιροῦ τῆς ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ὁ χριστὸς παρὼν ἐν μέσῳ πάντων ἠγνοεῖτο. Μέσον δὲ ἑστάμενον καὶ ἀγνοούμενον λέγει τὸν χριστὸν, διὰ τῆς σαρκὸς περιβολήν. q) in *Eraniſte*, Dialogo II. ἀσύγχυτος dicto, Op. tom. IV. p 62. A. τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Θεοῦ λόγου καλοῦμεν οἰκονομίαν. r) pridem citatos apud *Suicerum* Theſ. Eccl. 460. col. ſqq. s) *Abrahamo* Gen. XVIII. c. XXII, 11. ſqq.

ad Deut. XVIII, 18. alludi putant t). Ubi Propheta promittitur excitandus, מקרב *e medio* Iſraelitarum: quaſi ſubſtantivum, interveniente Præpoſitione, in adjectivum fuerit mutatum u); ut *aper de ſylva* x), pro ſylveſtri; & οἱ ἐκ περιτομῆς y), *qui ex circumciſione*, pro circumciſis. *Medius* enim *veſtrum*, vel veſter dicitur z); non *in medio*. *ORIGENES inviſibilem* Chriſti *præſentiam* intelligit a). Quod ipſi dicentis ſcopo adverſatur. *THEODORVS BEZA* b), (ad quem reſpicere videtur *Joh. Lightfoot*, ſignificationem Præteriti urgens c), putat, hic Baptiſtam *loqui de re præſenti & ἑστηκέναι ſignificationem præſentis habere, ex plurimis locis liquido apparere, ut Luc. VIII, 20. Act. I, 11. Rom. V, 2. & alibi ſæpe. STARE* vero, *pro verſari, commode accipi: ut ſenſus ſit, palam & inter vos verſatur, quem vos neſcitis.* Quod & in aliis, Præteritum præſentis habeat ſignificationem; probat hujus ipſius capitis v. 34. ubi *teſtatus ſum*, pro quo v. 15. Præſens, *teſtatur* adhibetur: ut actum deſignet continuum. Et quis ſatis valide rejiceret dicentem, idem quoad ſenſum, in verſ. 26. dici, quod ſupr. v. 10. ſqq. ſonabat: *in mundo erat, & mundus*, quamvis per ipſum extiterit, *non agnovit ipſum. In propria venit, & proprii ipſum non recipiebant?* Nulla harum explicationum ad iſtum baptiſmi actum eſt reſtricta: & pleræque tamen ſic ſatis ſunt tolerabiles.

§. 70. Quando autem ſatis aperte præſupponit, eodem hæc geſta fuiſſe die, quo Chriſtus baptizatus fuerat, *eadem turba*, cujus ipſius medius ſteterat, *adhuc præſente: e qua Chriſtus modo ſeceſſerit*, cum Diabolo conflicturus d). In hoc nullo prorſus nititur fundamento. Quin potius contrarium

Iſaaco, Gen. XXVI, 2. ſqq. *Jacobo*, Gen. XXVIII, 13. ſqq. c. XXXI. 11. ſqq. c. XXXII, 25. ſqq. c. XXXV, 1. ſeqq. *Moſi*, Exod. III, 2. ſqq. *Joſuæ*, Joſ. V, 13. ſqq. &c. t) *Lucas Brugenſis*, &c. u) Juxta Interpr. §. 15. x) Pſ. LXXX, 14. coll. Jer. V, 6. c. X, 3. y) Act. X, 45. Gal. II, 12. Col. IV, 4. Tit. I, 10. z) μέσος ὑμῶν ἕστηκεν Joh. I, 26. a) Tomo V. in Joh. p. 82. circ. fin. Edit. Hüet. conf. *Caten. Patr. gr.* Corderii p. 45. b) *Annotat.* ad l. c. c) *Harmon.* IV. Evangeliſt. ad Marc. I, 10. p. 344. b. Verba ejus ſunt: *Poſteaquam hæc peracta eſſent, Johannes populum monet TVNC temporis PRÆSENTEM, ſtetiſſe quidem inter ipſos eundem, qui poſt illum venturus erat quem tamen ipſi non noverunt. Vox enim græca* ἕστηκεν *omnino per Præteritum perfectum reddenda eſt. Hæc enim dicta erant a Johanne, poſtquam Chriſtus baptizatus eſſet, & e turba ſeceſſiſſet. Tunc enim cum Diabolo in tentatione conflictabat.* d) Verbis ad lit. præced. (c) citatis.

Digitized by Google

um ejus ex ipſo contextu elucet. Sacerdotes ac Levitæ, Phariſæorum ſectæ addicti, dicuntur interrogaſſe Johannem e) : non ſua ſponte accedentes ſed autoritate Synedrii ad eum ablegati f). Quorum conditio non permiſiſſet, ut ultro Johannem adirent, eo animo, ut nova ab ipſo cognoſcerent dogmata, ejusque baptiſma ſuſciperent: quaſi non ſatis certi fuiſſent in ſectæ ſuæ hypotheſibus. Lavacrum pœnitentiæ prædicabat Johannes: non admittens, niſi peccata ſua, interque ea etiam errores in doctrina confitentes g). Quod ſupercilio ſacerdotum, inprimis Phariſaicis imbutorum principiis inſupportabile fuiſſet. Utpote qui preſſe adhuc inhærebant Majorum traditionibus: & aſſueti erant, aliorum audire confeſſiones, eosque hoſtiis pro peccato vel reatu, rite in Templo peractis, expiare ſolenniter. In horum ergo medio Chriſtus, cum baptizaretur, nequaquam ſteterat. Turba promiſcua erat, quæ una cum ipſo baptizabatur: utpote qui, Luca teſtante h), accedebat *cum baptizabatur omnis populus*; de plebe ſcil. quam עם הארץ vocabant, ſeu *terræ filios.* Benigne ſiquidem a Johanne accepti, ac baptizati ſine ulla illis addita reprehenſione: qui tamen ſimiles iſtis vel prorſus repellebat, viperarum eos vocans progenies i): vel non niſi poſt ſeriam admonitionem, ſignaque pœnitentiæ edita, admittebat k). Adhæc absque dubio *Chriſtus* in limine muneris Prophetici ſuſcipiendi baptizatus fuit; eo ipſo ad hanc functionem ſolenniter inauguratus l). *Poſt baptiſmum* autem *ILICO* m) *in deſertum fuit abactus*, luctam cum Diabolo tentatore ſuſcepturus. Ante quam peractam neminem docere potuit. Hæc autem ablegatio tum demum apparet ſuſcepta, *quum jam fama de Jeſu Meſſia conſtituto*, undique *increbreſceret* n). Atque adeo iidem qui baptiſmo ejus interfuerant, non poterant adhuc, cum legati iſti advenerant, ad Jordanem præſentes commorari; teſtimonium ejus, quod vidiſſent audiviſſentque, reddituri.

§. 71. Atque adeo ſi vel maxime admiſeris, verbis in quæſtionem vocatis *reſpectum fieri ad actum* iſtum *baptiſmalem, quo Chriſtus medius inter alios ſtabat, a Johanne baptizatus:* illa tamen turba, quæ tum præſens adfuerat, dudum erat diſſipata, ad ſuos rediens. Quia altero ſtatim, poſt hoc editum teſtimonium, die o), Chriſtus ad Johannem venit; & tertio ab iſto

e) Joh. I, 19. 24. f) l. c. v. 19. 22. 24. g) Matth. III, 6. Marc, I, 5. Luc. III, 3. 8. h) c. III, 21. i) Matth. III, 7. k) l. c. v. 8. Luc. III. 7. 8. l) Vid. ſupr. §. 5. p. 311. m) Marc. I, 12. εὐθύς. n) Johannis quippe teſtimonium de ipſo, quo Meſſiam eum vocarat, Joh. I, 15. 16, 17. viſioni tunc apparenti junctum, ad aures Synedrii pervenerat. o) Joh.

Digitized by Google

iſto die p), rurſus Baptiſtæ viſus, a quibusdam ut Doctor electus fuit; quum tamen per integros quadraginta dies, totidemque noctes a baptiſmo in deſerto egerit, a Diabolo tentatus q). Præterea parum convicti fuiſſent a plebe Legati iſti ſuperciliosi, alibi r) crepantes, *an quisquam Principum ac Phariſæorum in eum credidit? ſed turba hæc promiſcua, quæ non novit legem, execrabiles ſunt:* atque adeo ad teſtandum in re tanti momenti, ex ipſorum judicio, minime habiles. Quæ de ſignificatione Præteriti ἕστηκε *STETIT.* retinenda, monet; obſervari tunc poterunt: ſed & οἴδατε eſt Præteriti temporis, ſignificans *NOVISTIS.* Ut autem Johannem de ſe ipſo aſſerentem s), *ETIAM ego ignorabam eum*, non impediebat, quo minus deinceps eum noſſet; olim ſolum ignoratum. Ita omnes illi cum Chriſto baptizati, quorum intuitu voculam *ETIAM* t) addidit, ut ſe ipſis æqualem in eo ſtatueret, ſimul ac Spiritum S. in Chriſtum deſcendentem viderant, Patrisque de eo vocem audiverant; procul dubio eundem deinceps agnoverunt, aliisque de eo agnoſcendo, viſa a ſe atque audita referentes, occaſionem præbuerunt. Quem & ipſi Synedrii aſſeſſores agnoſcerent; ſi viri in tanta conſtituti eminentia, Chriſtum in forma adeo contemptibili incedentem, noſſe potuerint. At *non multi ſapientes ſecundum carnem, non multi potentes, nec multi Nobiles*, vocati ſunt: *ſed ſtulta mundo judicata elegit Deus* u) &c. Quod ſi autem οἴδατε illud x) in Præſenti intellexeris; erat *ignorantia affectata*, & vincibilis. Nolebant noſſe, & conabantur eum ignorare, quem non approbabant. *Chryſoſtomus* Johannem *loqui* ait y), *de cognitione vera*, quam comitatur aſſenſus, approbatio, & amor cum reverentia; juxta receptam inter Ebræorum filios regulam z), qua *verba notitiæ ſæpe de effectu notitiam conſequente*, veniunt intelligenda.

§. 72. Tantum itaque abeſt, ex ignorantia iſtorum affectata ſequi, turbam non audiviſſe vocem, nec vidiſſe ſpectacula; ut *contrarium* potius *inde eliciendum*, judicem: & quod iidem, qui Chriſto baptizato præſentes adfuerant, per varios de ſpectaculis a ſe viſis rumores, quos reverſi ubivis palam diſſeminabant, occaſionem potius præbuerint totius hujus legationis ſuſcipiendæ. Quæ, niſi illi vidiſſent audiviſſentque, nunquam fuiſſet ſuſcepta. Certum namque eſt, Chriſtum tunc temporis in Judæa nondum verſatum fuiſ-

I, 29. p) l. c. v. 35. ſqq. q) Matth. IV, 2. Marc. I, 13. Luc. IV, 2. r) Joh. VII, 32. 45. 48. 49. s) Joh. I. 31. t) l. c. κἀγὼ. u) 1. Cor. I, 26. ſqq. x) Joh 26. y) *Catena Patr. Gr.* Balth. Corderii p. 45. τὴν εἴδησιν λέγει τὴν ἀληθῆ, οἷον τίς ἐστι καὶ πόθεν. z) Interpr. §. 72. conf. Gen. XVIII, 19. Ier. I, 5. Exod. XXXIII, 17. Ruth, II, 1, c. III, 2.

fuiſſe, de ſe ipſo docentem. Et nihilominus varius rumor de Meſſia jam exorto, atque occaſione baptiſmi Johannei declarato, ad aures Synedrii pervenerat. Quem nemo ſeviſſe potuit; niſi qui cum Chriſto baptizati, ſpectacula illa divina viderant, & vocem de eo cœleſtem audiverant a). Quia de plebe erant, cujus exigua penes Principes Synedrii erat autoritas, mittunt eruditione ac prudentia inſignes, ἐντιμοτέρους *honorationes* Chryſoſtomo b) dictos, & paulo poſt c) ἀξιοπίστους παρ' αὐτοῖς καὶ τὰ πρωτεῖα ἔχοντας, i.e. *fide dignos apud ipſos, ac primum obtinentes locum*; qui ob imaginariam utriusque legis notitiam, deceptionis periculo minus obnoxii, rei ibi geſtæ cognoſcerent certitudinem: idque non ex plebe; ſed Johanne, ejusdem cum ipſis dignitatis ſacerdotalis participe, ac ad teſtandum habili. Caute tamen agerent, & per cuniculos, multasque ambages. Ne, ſi ingenue aggrederentur negocium, aperte interrogantes, *an Deus Jeſum voce cœlitus delapſa, pro ſuo agnoverit filio?* rotunda ejus affirmatione, uno veluti ictu proſternerentur: non habentes, quomodo opinionem iſtam, qua jam plurimi de plebe imbuti erant, in poſterum ex ipſorum eriperent animis. Quod enim id primario intenderint, ut experirentur, utrum per viſionem iſtam lactatus quiſpiam, pro Meſſia ſe venditaret? indicat reſponſio Johannis d); alioquin non ſatis apte illis reddita. Ea vero ceu appoſite data approbata; non potes non ſimul concedere, *turbam* illam, quæ rumore a ſe ſparſo occaſionem hujus ſuſcipiendæ legationis præbuerat, *omnia vidiſſe, ſuisque audiviſſe auribus*.

§. 73. *Quartam* objectionem celeber. LIGHTFOOT, his exhibet verbis: *Ipſo narrante Johanne* e), *hæc revelatio SVI IPSIVS gratia, præci-*

 pue

a) Primum illud Baptiſtæ de Chriſto manifeſtato teſtimonium Ioh. I, 15. proſtans, *hic erat, quem dicebam*, &c. (ſc. jam ante, priusquam venerat prouti extat Matth. III, 11. Luc III, 16.) *eodem, ut videtur, die dictum, quo Jeſus fuerat baptizatus*; *ſimul ac ſe turbæ ſubduxiſſet*, magis eos confirmarat, ac incitarat, ut viſa ac audita ubivis locorum prædicarent. Quæ apud Matthæum extant, tantos in Auditorum animis ſtimulos non relinquerant; ut rem propalarent ubivis, qui nil niſi Baptiſtæ verba audiverant, nullo extra ordinem exhibito ſpectaculo. b) Homil. XV. in Ioh. 97. poſt med. c) coll. 100. circa fin. d) Ioh. I, 20. ὅτι οὐκ εἰμὶ ἐγὼ ὁ χριστός, i.e. *certe non ſum ego ille Meſſias*, ſc. pro *Dei filio* cœlitus declaratus. e) Ioh. I, 33. ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ πνεῦμα καταβαῖνον καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν πνεύματι ἁγίῳ: quod ipſe de *Meſſia* apparituro prædixerat, poſt ipſum venturo, Matth. III, 11. Luc. III, 16.

pue ſaltem, ſi non unice, data *erat*. Verum contrarium hujus evicimus jam ſupra §. 9. 35. inprimis §. 40. 41. 42. & 43. quo B. L. remitto: ne rem eandem cum nauſea repetam. Verba, ad quæ vir eruditiſſimus reſpicit, *in quem VIDERIS ſpiritum deſcendentem, & manentem* &c. non ſunt cum *excluſione* aliorum intelligenda; quaſi ſolus *viſurus* ſit. Ne ſibi ipſi Scriptura contradicat: quæ jam olim in V. T. per Jeſaiam f) prædixerat *manifeſtato Domini gloria, videbunt OMNIS CARO VNA, quod os Domini loquutur*. Quæ in Chriſti baptiſmo ſuum obtinuiſſe eventum, pluribus ſupra g) docuimus. Baptiſta ea ſolum recitat, quæ ad ſe ſpectaſſe putat; a Deo ſibi, tanquam Prophetæ, ſuggeſta atque inſpirata. Quæ turbam promiſcuam concernunt, intacta relinquit, e monumentis V. T. diſcenda; quæ omnibus erant expoſita: quamvis ad quem præciſe caſum trahenda ſint, non omnes intellexerint. Si literæ rigide & cum excluſione ſit inhærendum; etiam Baptiſta *videre* ſaltem debuiſſet Dei ſpectacula, non ſimul Dei vocem *audire*. Quia ejus nullibi facta eidem fuerat promiſſio h). Quod Jeſaiæ verba l. c. v. 5. *de gloria Domini revelanda*, revelationi circa Chriſti baptiſmum factæ applicari debeant; e contextu, & autoritate N. T. tanquam teſtibus omni exceptione majoribus, probatum dedi i); deſtitutus tum temporis, *quoad ſpecialem* ſcil. *hunc actum*, antiquorum Eccleſiæ Doctorum ſuffragio: præter unicum *Tertullianum* k), poſtliminio inventum; qui multis tamen in multis jam olim fuit ſuſpectus. Atque adeo non attendiſſem eum, niſi Θεοπνεύστων me moviſſet autoritas: cui refragari, impium judicabam. Re vero jam confecta, video, etiam *Hieronymum* l) meis favere partibus, dicentem: *poſtquam apparuit gloria Domini, & vidit omnis caro ſalutare Dei: cuncta repente mutata ſunt, & via Domini præparata: ita ut APPARERET IN SOLITVDINE GLORIA DEI, QVANDO BAPTIZATVS EST DOMINVS IN JORDANE, & aperti ſunt cæli: & Spiritus ſanctus in ſpecie columbæ deſcendit, & manſit in eo: voxque Patris deſuper intonantis audita eſt, hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacui; hunc audite. Et omnis caro vidit ſalutare Dei* &c. Huc usque pro nobis faciunt. Quibus admiſſis; omnes inferent, verba Johannis ſuperius adducta, nil præjudicare debere nec Jeſaiæ, nec reliquis teſtimoniis, ſuperius m) pro plebe promiſcua a me allatis.

§. 74.

f) Cap. XL. 5. g) §. 47. ſqq. p. 413. ſqq. h) Ut ſupr. jam monitum §. 11. p. 316. i) ſupr. §. 49. p. 176. k) l. c p. 422. adductum. l) Commentar. in Jeſ. lib. XI, ad Jeſ. XL. 3. col. 301. circa fin. m) a §. 34. ſqq. p. 398. ſqq.

§. 74. Eodem prorſus modo, quo *Johannis* de Chriſto *prædicatio* nuſpiam inſtituitur ceu medium unicum, quo Deus uti vellet, ut populum de Chriſto certiorem faceret, nullis unquam aliis demonſtrando documentis. *Venerit ipſe ad teſtimonium, teſtaturus de LVCE, quo omnes per ipſum credant* n): ſed non ſolus. Unius poſitio non ilico eſt alterius excluſio. Eſto etiam, *ipſum* (Johannem) *ad hoc VNICE veniſſe, aqua baptizantem, ut Chriſtus manifeſtaretur Iſraëlitis* o). Nudam id præbere debebat occaſionem, qua plurimis, ob novitatem baptiſmi, uno in loco concurrentibus, h. m. Deus Chriſtum manifeſtaret; ut infinita hominum multitudo, evidentiſſimis ſpectaculis in ſingulorum ſenſus incurrentibus, uno actu ſimul confirmaretur apertiſſime. Etiam per Moſen erudiebantur Iſraëlitæ, de divinitate Legum, ab iſto promulgandarum p). Quod tamen non obſtabat, quo minus Deum ipſum in promulgatione Decalogi, de monte Sinai loquentem audirent omnes, quotquot montis radicibus præſentes tunc adſtabant q). Ne a ſolius Moſis autoritate unice pependiſſe videantur r). Lex ipſa divina, minoris quoque momenti res, autoritate ac fide teſtis unius dijudicandas, prohibet; & duorum minimum ac trium teſtium, omni exceptione majorum, conſenſum poſtulat s). Teſtis vero domeſticus, ac multo magis proximus agnatus, humanis pariter ac divinis legibus eſt ſuſpectus, & ad teſtandum cum effectu inhabilis. Id quod e Scriptura ipſa evincere conatur Maimonides t), Gemaram ſecutus Babylonicam u). Ipſa quoque ſana ratio dictitat, proniores ſemper fore homines erga alios ſui generis ac familiæ. Quare ab his ſolis commendati, nunquam ab omni ſuſpicione ſatis ſunt immunes. Hinc Chriſtus in Synedrio x) cauſam ſuam defenſurus, in teſtimonio Johannis de ipſo reddito, haud quaquam acquieſcebat; ſed intrepide aſſerebat, ſe ab homine teſtimonium non recipere; & habere aliud Johanneo majus y). Reſurrectionis certe ſuæ teſtes longe plures tempeſtive eligebat z): utpote qui haud dubie prævidebat, etiamſi ſolo Johannis teſtimonio nunquam ſteterit; nihilominus ſemper tales extituros, qui cum autore veteris *libri Nizzachon* a), ſugillarent, quod de divinitate doctrinæ ejus nemo teſtatus fuerit

n) Joh. I, 7. o) l. c. v. 31. p) Exod. III, 15. ſqq. c. IV. 5. ſqq. v. 11. ſqq. v. 15. 16. c. XIX, 6. ſqq. q) Exod. XX. verſ. 1. ſqq. conf. ſupr. §. 19. p. 331. ſqq. r) l. c. p. 45. s) Num. XXXV, 30. Deut. XVII, 6. cap. XIX, 15. conf. Ruth. IV, 9. ſqq. Jeſ. VIII. 2. Jer. XXXII, 10. ſqq. Matth. XVIII. 16. t) Hilc. *Eduth*, c. XIII. §. 1. ſqq. u) ad theſin IV. c. III. cod. *Sanhedrin* f. 27. b. l. 30. ſqq. x) Vid. ſupr. p. 410. Joh. V, 34. 36. z) Joh. XV, 26. 27. Luc. XXIV, 48. Act. I, 8. c. V, 32. a) cujus verba ſupr. in *Præfat*, adducta ſunt, p. 307. conf. etiam §. 31. p. 390. ſq.

rit, niſi *plebecula de propria ipſius familia admodum tenuis.* Qui adhuc magis fauces dilaturi fuiſſent; ſi ſolus Johannes, ejus agnatus, ipſi præbuiſſet teſtimonium.

§. 75 *Sextum* celeberrimi *Lightfootii* b) dubium, *ſi populus vocem illam audiviſſet ſemel, Spiritumque deſcendentem vidiſſet; certe poſtea non opus fuiſſet, ut Johannes Chriſtum indigitaret: nec poſt iſtiusmodi ſpectaculum fieri potuiſſe, ut Johannes majoris haberetur, quam ipſe Chriſtus; quem, & quis, & quantus eſſet? haud diutius populus ignorare potuerit*, imbecillitate laborat conſequentiæ. Res magni momenti, inprimis a ratione noſtra nonnihil alienæ, per plures uno, atque ſæpius quoque, inculcari debent; antequam plenarium apud nos inveniant aſſenſum. Quia cogitationes noſtræ, apparitiones jam ſubductas, & non amplius viſas, ad trutinam rationis ſibi relictæ, examinantes, ſemper aliquid ſuppeditare ſolent; quo conceptum antea nobis approbatum, denuo vocent in dubium. Nunc ſenſuum prætendi ſolet fallacia: nunc præſtigiarum, aut faſcini timor: vel aliud quid, ad decipiendum incautos aptum. Quæ dubia, novis ſubinde expugnanda ſunt confirmationibus. Inprimis ſi apparitiones priores quibusdam ſaltem evenerint, & non genti univerſæ; ut h. l. accidiſſe legimus. Coram his, qui ſpectacula exhibita præſentes viderant, ac audiverant, id ſaltem teſtatus Baptiſta præſumi poteſt; quod ſimul ac Dominus turbæ ſe ſubduxiſſet, a Spiritu S. in deſertum abductus, cum diabolo conflicturus c), ſuperſtitibus adhuc, & rem inſolitam tacite penes ſe admirantibus, alta voce acclamaſſe fertur d): οὗτος ἦν, ὃν εἶπον, i. e. *hic ipſe erat, quem*, (vel de quo) *dicebam*, das war eben der, von dem ich ſchon mehrmal geſagt habe: *poſt me veniens, ante me extitit; quia prior me erat.* Vidiſtis jam, & audiviſtis, quod vera de illo pronunciarim. *De abſente* enim, ut optime B. noſter *Mart. Chemnitius* e), *qui paulo ante præſens adfuerat, ita ſolemus loqui.* Reliqua omnia eius de Chriſto teſtimonia, ad illos directa deprehenduntur, qui ipſi Chriſto baptizato præſentes non adfuerant; ſuis videntes oculis, in quem Spiritus ex alto deſcenderit: ſuisque audientes auribus, quid vox cœlitus delapſa de eo prædicaverit. Incertus ſaltem de eo rumor, ab Autoptis diſſeminatus, ad ipſos pervenerat; in quo erant confirmandi. Quid quod ne apud iſtos quidem ſine fructu fieri potuit crebra eius refricatio, qui olim præſentes ſuis viderant oculis, ſuisque adſtantes perceperant auribus. Sonus aures feriens, rurſus evaneſcit; niſi cre-

b) Harmon. IV. Evangeliſt. ad Marc. I. 10. p. 345. c) Matth. IV. 1. Marc. I, 12. Luc. IV, 1. d) Joh. I, 15. e) in Harm. IV. Evangeliſt. cap, XX. p. 195.

crebro revocetur in memoriam. De Moſe, quo cum comparationem, vi propoſiti, ubivis hic inſtitui, ipſa teſtatur Scriptura f); quod (omnes) *Iſraelitæ*, ſuis *videntes oculis*, quanta per ipſum Deus *miracula in Ægypto*, ac mari rubro *perpetrarit*, *crediderint*, *eum Dei ſervum* fore; quo cum intimum haberet commercium, quemque tuto ſequi poſſent in omnibus. Quo non obſtante, ſapientiſſimus Deus conſultum judicabat, ejus denuo confirmare auctoritatem; non tantum *Gloria divina* coram toto Iſraelitarum cœtu *in nube quadam viſa, e qua Moſen alloquebatur* g): ſed, ut omnes *verba*, quæ inter ſe in monte Sinai miſcerent, diſtincte *audirent & perciperent*, ac deinceps *fidem ipſi haberent in æternum* h). Quo ipſo tamen impedire haud potuit, quo minus contra ipſum inſurgeret nunc factio Koræ, Dathan ac Abiram i); nunc frater ipſe Aaron cum ſorore Mirjam k); nunc univerſus, duobus ſaltem exceptis, populus l). Contra quos omnes novis ſemper defendendus erat declarationibus: quas nequaquam avertere valuit evidentiſſima illa ad montem Sinai facta apparitio. Nihil ergo novi, ſi idem Salvatori evenerit; & una Dei apparitio crebris Baptiſtæ teſtimoniis ſuffulcienda fuerit: ne penitus illa ſupprimeretur. Si unicum ſuffeciſſet teſtimonium; ipſe Johannes toties illud non debuiſſet repetere. Qui tamen non modo antequam Chriſtus ad baptizandum accederet, id ipſum ingeminarat m); ſed eodem, quo baptizabatur die n); ac intervallo abhinc plus quam menſtruo o), erga totius Synedrii Jeruſolymitani legatos, ex Sacerdotibus ac Levitis electos p): & altero poſt hoc exantlatum die denuo q), cum Jeſus in vicinia exiſteret: & tertio ab hinc die rurſus, cum Jeſum intueretur in vicinia obambulantem r). Ex quibus apparet, quod *quinquies* minimum, idem repetierit teſtimonium. Quod & *ſexta* vice iteravit, nondum carceri incluſus; occaſionem ipſi præbentibus quibusdam diſcipulorum ſuorum, autoritatis ſuæ æmulis s): quod nec intermiſit ſqvalido incluſus carceri; ſed, quantum in viribus ſuis, teſtimonium olim de iſto divulgatum, refricare annitebatur t). Quaſi mortem, ſalva conſcientia, oppetere nequeat; niſi rem eandem quacunque ablata occaſione, ad nauſeam usque iterando inculcaret. Usque adeo una ſola declaratio, non excludit reliquas.

f) Exod. XIV 31. Conf. ſupra *Ab Eſram* ad §. 16. p. 320. ſqq. g) Exod. XVI. v. 10. ſqq. h) Exod. XIX. v. 9 ſqq. i) Num. XVI. 1. ſqq. k) Num. XII. v. 1. ſqq. l) Num. XIV, 2. ſqq. coll. cap. XXI, 5. ſqq. m) Matth. III. v. 11. Luc. III. v. 16. n) verbis in limine §. e Joh. I, 15. citatis. o) Vid. ſupra §. 70. p. 470. p) Joh. I. v. 19. coll. v. 27. q) l. c. v. 30. r) l. c. v. 36. s) Joh. III. v. 24. ſqq. t) Matth. XI. v. 2. ſqq.

§. 76. Quod autem exiſtimat *Celeb. Lightfoot, fieri non potuiſſe, ut poſt iſtiusmodi ſpectaculum, Johannes majoris haberetur, quam ipſe Chriſtus: quem, & quis, & quantus eſſet? haud diutius populus ignorare potuerit:* tum demum locum inveniret, ſi divinæ apparitioni devote aſſurrexiſſent, eaque approbaſſent omnes, quæ audiverant viderantque præſentes: ob abjectam & contemptibilem Chriſti formam, ab aſſenſu præbendo minime avocati. Alioquin idem inferre liceret ex tot teſtimoniis Johanneis, quibus ſuſpicionem iſtam a ſe amolitus dicitur: prioritatem ac principatum poſt ſe ſecuturo deferens; quem diſerte *Dei* vocat *filium* u). Quibus tamen apud gentem immorigeram, Dei vero voluntati ſemper renitentem, nihil profecit. Potuerunt alii, & inprimis Synedrii aſſeſſores, illis, qui de plebe præſentes viderant audiverantque, regerere; quod in applicatione vocis aberrarint, baptizato tribuentes, quod meliori jure Baptiſtæ competeret, multa præ Chriſto ſingularia, ac prorſus eximia referenti, ratione originis, inſtitutionis, veſtitus, ac vitæ generis x). Facile etiam viſum aberrare potuiſſe, ut columbam

u) Joh. I. v. 34. x) Conf. *Chryſoſt.* in Joh. I. v. 19. Hom. XV. in N. T. tom. II. c. 97. ant. med. Edit. Francof. ſed *Eton.* Homil. XVI. tom. II. Op. p. 616. ἔπαθόν τι πρὸς αὐτὸν ἀνθρώπινον πάθος. εἰς γὰρ τὴν τοῦ κόσμου δόξαν ἐπτοημένοι, καὶ κατὰ πρόσωπον βλέποντες, ἀνάξιον εἶναι ἐνόμιζον, ὑποτάσσεσθαι αὐτὸν τῷ Χριστῷ. Τὸν μὲν γὰρ Ἰωάννην πολλὰ τὰ δεικνύντα λαμπρὸν ἦν· καὶ πρῶτον τὸ γένος καὶ ἐπίσημον καὶ περιφανές· ἀρχιερέως γὰρ ἦν υἱός· ἔπειτα ἡ δίαιτα, καὶ ἡ σκληραγωγία, ἡ τῶν ἀνθρωπίνων πάντων ὑπεροψία. Καὶ γὰρ ἐσθῆτος, καὶ τραπέζης, καὶ οἰκίας, καὶ τροφῆς δὲ αὐτῆς ὑπεριδὼν, κατὰ τὴν ἔρημον τὸν ἔμπροσθεν διέτριβε χρόνον. Ἐπὶ δὲ τοῦ Χριστοῦ πᾶν τοὐναντίον ἦν· τό δὲ γὰρ γένος εὐτελὲς (ὃ καὶ πολλάκις αὐτῷ προύφερον, λέγοντες· οὐκ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός; οὐχ ἡ μήτηρ αὐτοῦ λέγεται Μαριάμ; καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ Ἰάκωβος καὶ Ἰωσῆς;) καὶ ἡ δοκοῦσα δὲ αὐτῷ πατρὶς εἶναι, τοσοῦτον ἐπονείδιστος ἦν, ὡς καὶ τὸν Ναθαναὴλ λέγειν· ἐκ Ναζαρὲτ δύναταί τι ἀγαθὸν εἶναι; καὶ ἡ δίαιτα δὲ κοινὴ, καὶ τὰ ἱμάτια δὲ οὐδὲν πλέον τῶν πολλῶν ἔχοντα. - - - ἀλλὰ πᾶσιν ὁμοίως ὡμίλει το, καὶ συμποσίοις παρεγίνετο πονηρῶν ἀνθρώπων, καὶ τελωνῶν &c. i. e. *patiebantur quoad ipſum aliquid humani. Mundanæ quippe exiſtimationis ſtupore abrepti, & ſecundum faciem externam judicantes, indignum arbitrabantur, inferiorem ipſum haberi Chriſto. Multa namque Johannis generoſitatem oſtendebant. Primum generis claritas: Principis enim Sacerdotum erat filius. Deinde vita, & aſperitate, &*

bam Johanni imminentem ceu digniori, effaſcinati crediderint inhærere Chriſto. Qui, ſi ejus cauſa hæc eveniſſent, non tam ſubito eorum præſentiæ ſe ſubduxiſſet, diu nullibi locorum viſus: ſed manſiſſet penes eos, quid porro agendum ipſis foret, edicturus. Quod ſi autem ſe oppoſuiſſent, certitudinem ſenſuum ſuorum aſſeverantes; audire cogebantur y): *turba hæc, quæ legem non novit, execrabiles ſunt*, & nullius fidei; ad teſtandum, in re præcipue tanti momenti, inhabiles z). Ita *ſemper Sapientia a ſuis judicata fuit filiis* a): nec immerito Chriſtus generationem iſtam pueris aſſimilabat, qui in foris ſedentes ſuis acclamant ſodalibus: *tibiis cecinimus vobis, & non ſaltaſtis; lugubria cecinimus vobis, & non planxiſtis* b). Ab eventu minus ſecundo, ſuæque parum reſpondente intentioni, perperam concluditur ad negationem ipſius antecedentis: inprimis apud gentem adeo depravatam, qualis Judaico tempore Chriſti deſcribitur.

§. 77. Multo minus perceptio Spectaculi exhibiti, inde in dubium vocari poterit, quod, VII. *quum primum Johannes eum digito monſtraſſet, diſcipuli ſe ſtatim* ei *dederint, & adjunxerint: qui quanto magis citiusque* id *feciſſent, ſi quidem modo adeo ſtupendo ob ipſis cælis demonſtratum vidiſſent. Cum autem hoc non fecerint; tuto colligi, eos nihil hujusmodi de eo citius intellexiſſe.* Quod parum *tuto* hoc inde colligatur; vel ex hoc conſtare poteſt, quod tam antecedens fallat, quam conſequens vacillet. Falſum *primo* eſt, quod ad primam Johannis demonſtrationem digito indice factam, aliqui ipſum ſecuti fuerint, doctrinam ejus ambientes. Pridie idem fecerat Johannes c), longe pluribus id evincens argumentis: quibus tamen nemini perſvaſiſſe legitur,

rerum humanarum contemtu erat inſignis. Siquidem veſte, menſa, domo, & ipſo victu contempto, eremum ab ineunte ætate incoluerat. Quæ apud Chriſtum omnia contrario modo ſe habebant. Genus quippe admodum vile, & ad incitas ferme redactum. Quod ipſum etiam multoties ipſi exprobrarunt, dicentes Matth. XIII, 55. coll. Marc. VI, 3. Joh. VI, 42. *nonne hic ipſe eſt iſte fabri iſtius filius? annon mater ipſius dicitur Maria, & fratres ejus Jacobus ac Joſes? Ipſa patria, unde originem ducere putabatur, ignominia quadam notabatur, quemadmodum & Nathanael dicebat* Joh. I, 47. *E Nazareth numquid boni quid eſſe poteſt? Præterea converſatio eſt vulgaris, & veſtimenta nihil a plebe differentia. - - - Victus rationem* habet *omnibus æqualem*: ipſorumque *peſſimorum hominum ac publicanorum intereſt conviviis* &c. y) Joh. VII, v. 49. z) cod. *Peſachim* f. 49. b. l. 28. ſqq. *Maim.* Hilc. *Eduth.* c. XI. §. 2. ſqq. a) Matth. XI, 19. b) l. c. v. 16. 17. c) Joh. I, v. 29. ſqq.

tur, ut commendatum ſectaretur. Quod & alibi ſine pari effectu ſuſcepiſſe, præſumitur. *Deinceps* non conſtat, die iſto, quo Chriſtus baptizabatur, æque diſcendi cupidos concioni interfuiſſe, ac illi erant, qui tertio poſt adventum legatorum Synedrii die, præſentes erant: & eo ipſo, quo Johannis dicuntur diſcipuli d), ſatis præparati agnoſcuntur, qui ſui hactenus Præceptoris ductum exequantur. Id quod quilibet de plebe vix auſit ſuſcipere. Quibus *accedit præcipue*, quod, ſi vel maxime pares diſcendi cupidi in iſtorum numero tunc adfuiſſent, (cum dignos eos judicarit Deus ſupremus, qui manifeſtationi & *Inaugurationi* Unigeniti ſui Filii, præ multis aliis intereſſent); non potuerint tamen ilico eidem adhærere, in contubernium ipſius, deſertis ſuis, transeuntes: partim, ne nimis leves videantur in re maximi momenti, & de qua antea nondum ſufficienter fuerant inſtructi; ad exemplum diſcipulorum Johannis, qui Doctoris ſui de Chriſto teſtimonium aliquoties jam inaudiverant. Partim ob negatam ipſis ſectandi occaſionem. Quoniam Salvator baptizatus, ſimul ac poſt deſcenſum Spiritus S. in ipſum, vox Patris cœlitus delapſa omnium aures ferierat, *ilico* e) ipſorum ſubducebatur aſpectui, in deſertum translatus, ad tentamen cum diabolo ſubeundum; & ſpatium concedendum ſpectatoribus, rem ipſis oblatam maturo expendendi judicio: ne quicquam ex præcipitantia ſuſcepiſſe, jure merito accuſari queant.

§. 78. Nec VIII. dici poterit, quod *Celeb. Lightf.* numero *tertio* f) urget, *ſi hæc cœleſtis declaratio publica eſſet, & pariter omnibus exaudita; ægre excogitari poſſe, quorſum Chriſtus pari e cœlo fretus teſtimonio, tribus ſolummodo ſpectantibus Apoſtolis, bis tamen ſilentium imponeret; reliquosque novem, quid ei obtigerit, ſtudioſe celari cuperet, Matth. XVII. 9.* quibus adjicit, *quæ, obſecro! tam diſſimilis conſilii in re pari adinveniri poteſt ratio?* Equidem, quam fundamenti loco ponit, *paritas* utriusque, non prorſus eadem eſt. Quia *ſpectacula* oculis utriusque objecta, & quæ ſola g) divulgari, ad tempus prohibentur, prorſus diverſa erant, & cum præſentibus in nullo conveniebant. Vox etiam e nubibus delapſa, ſuperiori aliquid adjiciebat: & nuſpiam legitur diſerte interdicta. Interdicti vero ratio haud obſcura eſſe poteſt: quam varii variam reddidere. Nec poteſt eadem concipi, ſi conſideratur, quod *NEMINI* prorſus, ne ſuis quidem condiſcipulis, nedum vulgo

d) Joh. I, 35. 37 e) Marc. I, 12. ΕΥΘΥΣ τὸ πνεῦμα αὐτὸν ἐκβάλλει εἰς τὴν ἔρημον. f) l. c. p. 344. b. g) Matthæi verba c. XVII. v. 9. ſunt: μηδενὶ εἴπητε τὸ ΟΡΑΜΑ: Marc. IX, 9. διεστείλατο αὐτοῖς, ἵνα μηδενὶ διηγήσωνται ἃ ΕΙΔΟΝ: Luc. IX, 36. ἐσίγησαν καὶ οὐδενὶ ἀπήγγειλαν ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις οὐδὲν, ὧν ΕΩΡΑΚΑΣΙΝ.

go h), revelare debuerint. In condiſcipulis quidem, impoſito hoc ſilentio, *præſcindere voluit anſam* livoris ſeu *invidiæ*, *æmulationis*, *atque triſtitiæ.* Ne ægre ferrent abſentes, ſe ejus felicitatis non factos fuiſſe participes: atque ea propter partim livida erga ſodales æſtuent invidia; partim intempeſtivam contrahant mœſtitiam, ex ſuſpicione, ſe minus gratos fore Domino, quam reliqui, quos glorificationis ſuæ elegiſſet ſocios. Vulgo autem reticeri voluit, ut hoc ipſo *cavillandi* ipſis præriperet occaſionem, & odium a ſuis averteret diſcipulis, præclara illa de ipſo diſſeminaturis. Absque dubio enim rem totam in dubium vocaſſent, & impoſturæ notam ei inuſſiſſent: utpote coram ſolis domeſticis ſuis, &, vel agnatis, vel præ reliquis dilecto, peractam: qui mendacii potius argui debeant, aut pœnæ ſubjici falſorum teſtium; quam audiri in cauſa adeo inſolita, & omnem ferme fidem ſuperante. In quo ultimo, mecum conſentit *Hieronymus* i); aliam inſuper cauſam adjiciens, verbis: *ne & incredibile eſſet, præ rei magnitudine; & poſt tantam gloriam, apud rudes animos ſequens crux ſcandalum foret.* Poſteriorem rationem inde hauſiſſe videtur; quod interdictum diutius durare non debuerit, quam donec *e mortuis* Chriſtus *reſurrexiſſet* k). Unde & *Chryſoſtomus* in eam ipſam inclinat ſententiam, prolixe eidem explanatam l). *Hilarius* m) autem videtur, diſci-

h) Omnes enim Evangeliſtæ, ad lit. (g) citati in hoc conveniunt. i) Commentariorum lib. III. in Matth. XVII. Op. tom. IV. col. 78. k) Matth. XVII, 9. ἕως οὗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ. Marci IX, 9. εἰ μὴ ὅταν ὁ υἱὸς &c. Luc. IX, 36. αὐτοὶ ἐσίγησαν, καὶ οὐδενὶ ἀπήγγειλαν, ΕΝ ΕΚΕΙΝΑΙΣ ταῖς ΗΜΕΡΑΙΣ οὐδὲν ὧν ἑωράκασιν. l) in Nov. Teſt. tom. I. in cap. XVII. Matth. Homil. LVII. col. 617. ſqq. C. D. Edit. Francof. ſed *Etonenſis* Homil. νϛ. ſeu LVI. Op. Tom. II. p. 360. l. 20. ſqq. Ὅσῳ γὰρ μείζονα ἐλέγετο περὶ αὐτοῦ, τοσούτῳ δυσπαραδεκτότερα ἦν τοῖς πολλοῖς τότε, καὶ τὸ σκάνδαλον δὲ τὸ ἀπὸ τοῦ σταυροῦ ἐπετείνετο μᾶλλον ἐντεῦθεν. Διὰ τοῦτο κελεύει σιγᾷν, καὶ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ πάλιν τοῦ πάθους ἀναμιμνήσκων, καὶ μονονουχὶ καὶ τὴν αἰτίαν λέγων, δι' ἣν καὶ σιγᾷν ἐκέλευσεν· οὐ γὰρ δὴ διὰ παντὸς ἐκέλευσε μηδενὶ εἰπεῖν, ἀλλ' ἕως ἀναστῇ ἐκ νεκρῶν. Καὶ τὸ δυσχερὲς σιγήσας, τὸ χρηστὸν ἐμφαίνει μόνον· τί οὖν; μετὰ ταῦτα οὐκ ἔμελλον σκανδαλίζεσθαι; οὐδαμῶς. τὸ γὰρ ζητούμενον, ὁ πρὸ τοῦ σταυροῦ καιρὸς ἦν. μετὰ γὰρ ταῦτα καὶ πνεύματος κατηξιώθησαν, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν σημείων εἶχον φωνὴν, συνηγοροῦσαν αὐτοῖς, καὶ πάντα ὅσα ἔλεγον λοιπὸν εὐπαράδεκτα ἦν σάλπιγγος λαμπρότερον τῶν πραγμάτων ἀνακηρυττόντων αὐτοῦ τὴν ἰσχὺν, καὶ οὐδενὸς σκανδάλου τοιούτου μεσολαβοῦντος τὰ γινόμενα. i. e. *Nam quanto majora de ipſo dicebantur; tanto diffici-*

diſcipulos, antequam dono Spiritus S. replerentur, nondum ſatis aptos judicaſſe; qui rem tantam decenter, & ut in honorem Chriſti vergeret, propalare valuiſſent. *Damaſcenus* n) autem, propter Judam præcipue, interdictum publi-

liora tunc creditu multis videbantur. Et ſcandalum, quod a cruce oriebatur, multo magis inde creſcebat. Idcirco ſilentium juſſit: neque id ſimpliciter; ſed cum paſſionis mentione, quaſi cauſam exponat, quare opus ſilentio ſit. Non enim perpetuum indixit ſilentium; ſed donec a mortuis reſurrexerit. Atque hic, quod jucundum erat, ſolum dixit; aſperum vero atque amarum ſilentio tradidit. Quid igitur poſtea? Nonne idem poſt reſurrectionem paſſi ſunt ſcandalum? Minime. De tempore enim, quod crucem præcedebat, agitur. Nam poſtea & Spiritu recepto, & ſignis tuba clarius atteſtantibus, cæterisque rebus omnibus, ad declarandum robur ipſius undique confluentibus, nullo ſcandalo poterant commoveri. Theophylactus p. 99. brevitate ſua magis perſpicuus eſt, verbis: διὰ ταπεινοφροσύνην παραγγέλλει μηδενὶ εἰπεῖν. Καὶ ἅμα ἵνα μὴ σκανδαλισθῶσιν οἱ ἀκούοντες τοιαῦτα, ὕστερον σταυρούμενον βλέποντες αὐτόν· ἐνόμισαν γὰρ ἂν αὐτὸν πλάνον εἶναι, κατὰ φαντασίαν ποιήσαντα τὰ θεοπρεπῆ. i. e. *Ex humilitate denunciat, nulli dicendum. Atque etiam, ne offendantur qui audirent talia, poſtea ipſum crucifigi videntes. Putaſſent enim, impoſtorem eum fuiſſe, qui hæc ſolum apparenter feciſſet, Deo competentia.* m) in Matth. Comment. p. 298. n) Tom II. Oper. Edit. Pariſ. An. 1712. Homilia de *Transfiguratione Domini* §. 7. p. 796. Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης εἷς μόνος οὐκ ἄξιος ἦν τῆς θέας τῆς θεότητος, ἀρθήτω γάρ, φησιν, ὁ ἀσεβὴς, ἵνα μὴ ἴδῃ τὴν δόξαν Κυρίου. μόνος μὲν, οὖν τῶν λοιπῶν ἀφιέμενος, ὅ, τε φθονερός τε καὶ βάσκανος, εἰς πλείονα μανίαν ἐξεπυρεύετο. - - οὕτως ἀποκλείει μὲν τῷ προδότῃ τὰ τῆς προδοσίας ἐγκλήματα· ἀποκαλύπτει δὲ τοῖς ἀποστόλοις τὴν οἰκείαν θεότητα· τὸν γαρ Ἀνδρέαν ὁρῶν σὺν τοῖς λοιποῖς κάτω μείναντα, οὐκ εἶχεν εἰπεῖν ἀπολογίας προσχήματι, τῷ μὴ τυχεῖν τῆς θέας, πρὸς τὴν ἀπεμπολὴν τοῦ δεσπότου ἐνάγεσθαι. i. e. *Judas Iſcariotes unus hic duntaxat indignus erat, qui divinitatem ſpectaret. Tollatur impius,* inquit Jeſ. XXVI, 10. *ut non videat gloriam Dei. Hic vero ſolus ſejunctus a reliquis, cum invidentia & livore laboraret, majori fuiſſet furore incenſus. - - Hoc modo proditori quidem proditionis crimen occludit: Apoſtolis vero Deitatem ſuam patefacit. Judas enim Andream infra cum cæteris manſiſſe videns, excuſandi facinoris ſui cauſa, dicere non poterat; ſe ideo impulſum, ut Dominum venderet, quod illi ſpectaculo non adfuiſſet.*

publicationis factum autumat: ne hic ab aſpectu tantæ viſionis excluſus, ex mera invidia ſe repulſum diceret; & eo magis ad inſidiandum, ac prodendum incitaretur. Quod dum arriperem, ſi ſolus fuiſſet domi relictus. Quam *Alphonſus Toſtatus* o), loco ultimo, ceu *præcipuam* affert, & *Remigio* tribuit, *ne paſſio Chriſti impediretur:* ea vix videtur apud gentem incredulam attendenda: nedum ut cum illis, quæ de proditore apud Damaſcenum dicuntur, ullo modo poſſit conſiſtere. Ex quibus omnibus abunde conſtat, longe diſparem utriusque manifeſtationis fuiſſe rationem: & quod eadem momenta, quæ poſterioris ad tempus definitum occultationem exegerint, circa priorem nequaquam militarint. Nullis tunc Chriſtus gaudebat ſectariis, ſeu diſcipulis; quorum præcavere debuerit æmulationem, aut mœrorem: nec teſtes ſpectaculi habebat domeſticos, ob commune contubernium aliis ſuſpectos; ſed meros peregrinos, ipſius favori nil quicquam daturos. Quum ne Johannes quidem eundem de facie antea cognoverit p).

§. 79. Quæ ſuperpondii loco, numero VIII. annectit, utut varia ſint, nihil tamen contra aſſertionem noſtram, efficaciter inferunt. *Deum prædicationem deſignaſſe, partim Johannis, partim ipſius Chriſti, partim vero diſcipulorum ejus, tanquam medium, homines ad veri Meſſiæ cognitionem perducendi.* Si voci *medium*, adjeceris *ordinarium;* omnia erunt ſalva. De Johannis prædicatione, quam numero V. jam urgebat, ibidem itidem monui q); quod unius poſitio, non ſit alterius excluſio. Id quod hic agnoviſſe, & approbaſſe videtur vir celeberrimus: dum ſua ſponte alios eidem adjungit ſodales. *Chriſti* ſolius de ſe ipſo *teſtimonium*, eodem animadvertente r), Judæis *fuiſſet ſuſpectum.* Cum & penes illos s) nemo in propria cauſa teſtis ſit fide dignus, nec ad abſolutionem, neque damnationem. Nec diſcipulorum prædicatio contradictione caruit: quia teſtes erant domeſtici, in nullo judicio omni exceptione majores. Conſtituerat quidem hos omnes Deus, ut per prædicationem ipſorum, ceu medium ordinarium & continuum, ſœpiusque per intervalla repetendum, homines ad veri Meſſiæ cognitionem perducantur: ſed & autoritas iisdem prius erat concilianda, ut fidem ipſis haberent auditores; eodem modo, quo Moſi: quem ſemper Judæi Chriſto, apud chriſtianos, (pponunt t). Hunc Deus de monte Sinai alloquebatur, populo ad

 radi-

o) tom. X. Operum, Part. II. quæſt. CII. p. 392. Edit. Colon. p) Joh. I, 31. q) ſupr. §. 74. p. 475. r) Joh. V, 31. coll cap. VIII, 13. 14. s) vid. *Obad.* de *Bartenura* ad *Cetbub*, cap. II. θ. 3. e *Gemara* cod. *Sanhedr*. f. 25, a. l. 15. t) Joh. IX. v. 29. conf. dicta ſuperius Præfat. p. 306. & ad §. 31. p. 390. ſqq.

radices montis adſtante, & audiente; non alio fine, quam ut audientes Iſraelitæ ejus cum Deo colloquium, in poſterum crederent ipſi in æternum u). Quæ cauſa quoque erat, quare Spiritus S. ſuper Apoſtolos, antequam ſolenne prædicandi munus adirent, in feſto Pentecoſtali effunderetur; multis hominum millibus præſentibus, omniaque conſiderantibus accuratiſſime x). Id quod de Chriſto multo magis erat neceſſarium. Ipſe certe in templo docturus, elata voce clamabat y), *a me ipſo non veni; ſed eſt verax, qui me miſit: - - - ab ipſo ſum, & ille me miſit.* Alibi z) non veretur dicere: *ſi ego glorifico me ipſum, gloria mea, nihil eſt. Eſt pater meus, glorificans me.* Quam *glorificationem* Paulus ad facultatem *docendi*, aliaque Sacerdotis munia reſtringit, verbis a): *nemo ſibi ipſi arripit iſtum honorem* b); *ſed vocatus a Deo, ſicut & Aaron* c). *Ita & ipſe Chriſtus non ſe ipſum glorificavit, ut fieret Sacerdos primarius; ſed allocutus ipſum* verbis, *filius meus es tu, ego hodie genui te*, hoc ipſo alloquio ſcil. *glorificavit* eum, ac ſacerdotem & Doctorem declaravit. Quæ verba, cum præciſe in *Spectaculo* illo, de quo loquimur, Deus ſupremus de cœlo in hunc tenorem pronunciarit d); haud obſcurum præbent indicium, quod Paulus verbis allegatis eo reſpiciat: & hoc ipſo confirmet, præſentationem iſtam, ad docendi munus ſubeundum, tunc factam eſſe omnibus, per utramque fluminis ripam diſperſis; qui clare & diſtincte cuncta perceperint. Quod annectit, *Chriſtum, quamdiu Johanni permiſſum fuerit, libertate uti, tamdiu illius fretum teſtimonio, aliud non quæſiviſſe;* disertæ Scripturarum adverſatur literæ, & manifeſto Salvatoris pronunciato: quo negat e), *ſe hominum* unice ſtare *teſtimonio*, &, *quod majus Johanneo habeat.* Quod & profert ibidem, & eo ſe in judicio ſupremo defendit; ad hanc apparitionem v. 37. diſerte provocans f).

§. 80. Quando, ſub eodem quidem numero *octavo* inſerit: *bujusmodi revelationes ipſis Prædicatoribus erant conceſſæ; quo majori cum πληροφορίᾳ populo de veritate teſtes eſſe poſſint, eumque in veritate facilius confirmare.* Novum ſuppeditat argumentum IX. ab *ineptitudine plebis*, ad divinas reve-

u) Exod. XIX, 9. x) Act. II. v. 1. ſqq. y) Joh. VII, 28. 29. z) Joh. VIII, 54. a) Ebr. V. v. 4. 5. b) Ut auſi fuerunt Korah, Dathan, Abiram. Num. XVI, 1. ſqq. ac pius alioquin Rex Uſias 2 Chron. XXVI, 16. ſqq. male eapropter mulctati. c) Lev. VIII, 2. Num. XX, 25. Jeſ. LXVI, 21. d) apud Marcum c. I, 11. & Lucam cap. III, 22. coll. Pſ. II, 7. e) Joh. V. v. 34. 36. ſqq. ἐγὼ ȣ̓ παρὰ ἀνθρώπων τὴν μαρτυρίαν λαμβάνω - - - ἔχω δὲ τὴν μαρτυρίαν μείζω τȣ̃ Ἰωάννȣ &c. f) Vid. ſupr. §. 44. p. 410. ſqq.

revelationes immediate recipiendas, deſumtum; utpote quæ ſolis *docentibus*, diu ſubinde ſe, ad illas condigne accipiendas, præparantibus, ſint conceſſæ. Quod ſola illa actio Decalogi de monte Sinai promulgati, qua cum noſtram toties contuli, pleniſſime evertit, & proſternit penitus. Equidem, ſi illorum applaudendum foret ſententiæ, qui contendunt, Iſraëlitas univerſos monti tunc adhærentes in ſublimitatem Prophetarum elevatos fuiſſe, & in ecſtaſin quaſi abreptos; *ut in viſione* Prophetis alioquin propria, uſu ſenſuum externorum ceſſante, intellectu *viderint*, *audiverintque Deum*, *Decalogum promulgantem.* Tunc aliquam veri ſpeciem hæc contineret exceptio: quæ tamen per factum ſimile everteretur ilico. Quod enim in tot hominum myriadibus, inter quos infinita promiſcuæ Ægyptiorum turbæ multitudo, parum hactenus in veræ religionis fundamentis informata, erat immixta, per ſingularem Dei diſpenſationem fieri potuiſſet: id longe facilius, per eandem Dei gratiam, in paucioribus locum inveniſſet, non modo ſufficienter in Dei cultu inſtructis; ſed & ex reverentia erga Deum, ad Johannem ſe conferentibus, & ad baptiſmum digne ſuſcipiendum, in ipſo pœnitentiæ actu deprehenſis g). Qui longe majorem, ad ſublimitatem illam obtinendam, attulerant capacitatem; quam populus iſte per lotionem acquiſiverat triduanam h). Si *R. Joſeph Albo* ſententia i) aliquid in receſſu haberet; diceres, hic majorem Moſe adfuiſſe k), ipſum *Dei filium:* cujus merito adſtantes omnes digni evaſiſſent. Verum ſententiam iſtam *Abrabbanel MENDACEM* dicit l), & talem, quæ nullo modo locum invenire potuerit in univerſo cœtu, ad abſtractiones ibi neceſſarias, maximam partem prorſus inhabili. Utpote qui (non per viſionem, in qua ſenſus externi ceſſarent; ſed) omnibus uſi ſenſibus externis, vocem miraculoſe formatam, mirabiliter etiam perceperint, & diſtincte intellexerint. Idem & de his judicandum, qui Chriſto baptizato præſentes aderant, quum ſæpius indicata exhiberentur ſpectacula. Quod *Hagar* illa Ægyptia m), item *Manoah* n), (quem *plebejum* dicunt Talmudiſtæ *),) ejusque *uxor* o), audiverint & perceperint ſermonem ad ipſos directum; quamvis donum Prophetiæ non habuerint: ipſe *Maimonides* fatetur p); ſermonem

 audi-

g) erat enim *pænitentiæ*, nemine extra hanc recepto, Matth. III, 2. 6. ſqq. Marc. I, 4. 5. Luc. III. v. 3. 8. ſqq. h) De qua vid. Exod. XIX, 10. ſqq. i) ſupr. §. 19. p. 231. ſqq. adducta. k) Vid. p. 397. l) Quæſt. XIV. in Exod. XIX. f. 167. c. 2. l. 24. ſqq. it. Comment. Exod. XIX. v. 9. f. 169. c. 3. l. 7. ſqq. Edit. Ven. m) Gen. XVI, 7. ſqq. n) Jud. XIII, 13. ſqq. *) cod. *Erubin* f. 18. b. l. 15.) o) l. c. v. 3. ſqq. p) *More Nebuchim* Part. II. c. 42. circa fin.

auditum cum *filia vocis* comparans, quæ & ei contingere poſſit, qui ad Prophetiam minime ſit paratus. Utut adduci non potuerit, ad ſtatuendum, quod Iſraelitæ ad montem Sinai commorantes ſenſum verborum divinitus pronunciatorum perceperint. Utpote quibus ſolius ſoni, reliquique fragoris de cœlo tonantis perceptionem tribuit; cujus ſenſum & intellectum Moſes deinceps ipſis explicuerit q). Quod ſi & hanc vocem, originem dixeris, vel potius anſam fictitiæ Judæorum *filiæ vocis;* in aprico erit, colligere, plures hanc audire & percipere potuiſſe, qui nullos habuerint influxus vatidicos. Quod enim quisque Judæorum eam perceperit, iſtorum nemo ambigit. Cum & *Nebucadnezar* Rex impius ac gentilis veram Dei vocem audiviſſe dicatur r); & *Cain* s), a nemine unquam in Prophetarum chorum relatus: ut de *Gideone* t), ſtrenuis annumerato militibus, & *Eva* u), nuper admodum concreatam integritatem exuente, nil dicam. De quibus tamen omnibus Scriptura diſerte teſtatur; quod Dei loquentis vocem intellexerint, apta eidem reſponſione reddita.

§. 81. Ex hactenus dictis, ſatis (ut ego quidem opinor,) jam conſtat; nihil a parte adverſa adductum fuiſſe tam ponderoſum, ut probare ſuſtineat, *turbam* illam, *quæ præſens* aderat, *cum Chriſtus baptizaretur*, ſive caſu in Jordane adhuc conſiſteret x), ſive per utramque ejus ripam fuerit diſperſa, *ſpectacula* ibi exhibita, in cœlis apparenter fiſſis, ac Spiritu S. in forma columbæ in Chriſtum deſcendente, *nec vidiſſe*, *nec verba* cœlitus pronunciata, *hic ipſe eſt filius ille meus dilectus* &c. *audiviſſe*, ſatis *intellecta*. Quin potius omnes ac *ſinguli* ibidem tunc temporis congregati, *diſtincte viderunt omnia*, ſcil. tam *cœlos* modo dicto *fiſſos*, quam *Spiritum S. in Chriſtum deſcendentem*, eique immanentem: *ac* ſuis *audiverunt* auribus, & diſtincte intellexerunt, *quod vox* per Chaſma illud cœlitus deſcendens *proclamaret*, *hic eſt filius ille meus dilectus*, *in quo complacui*. Applicarunt etiam ſine ulla hæſitatione Chriſto baptizato, non Baptiſtæ: & viſionem illam aliquamdiu undique inter ſuos diſſeminarunt, in quos inciderunt, plenam ipſi, ceu divino ſpectaculo fidem habentes; donec per alios, in autoritate potiſſimum conſtitutos, de Sacerdotibus ac Phariſæis, quidam eorum confunderentur, a recto tramite ſeducti. Meram proinde calumniam, quoad poſterius, vibrant iſta Phariſæorum verba y): *nos novimus*, *quod Moſi locutus ſit Deus; hunc vero non novimus*, *unde ſit?* Quamvis quacunque oblata occaſione, moderni omnes continuo

q) Mor. Neb. l. c. cap. 33. r) Dan. IV, 28. ſqq. s) Gen. IV, 6. ſqq. t) Jud. VI, 12. ſeqq. c. VII. v. 2. ſqq. u) Gen. III, 13. 16. x) contra dicta ſupra §. 34. circ. fin. & §. 35. ſqq. y) Joh. IX, v. 29.

Digitized by Google

tinuo eadem ingeminent. Affectata eſt *ignorantia:* quam omnes exuere potuiſſent, & hodienum poſſent; teſtibus de propria ipſorum natione, (qui Chriſtum nunquam antea viderant, aut ullis hactenus ab ipſo (ceu homine) devincti fuerant beneficiis, ad quæ compenſanda proniores in eum forent, & hinc) omni exceptione majoribus, fidem adhibentes. Quo facto, *cognoviſſent*, & adhuc *cognoſcerent* omnes: *Inaugurationem Jeſu*, quem Chriſtiani ut Meſſiam merito veneramur, *haud obſcuriorem fore* præſentatione *Moſaica:* & *cum eo, Deum* non minus *de cælo locutum fuiſſe*, quam cum ipſorum legislatore; qui ceu Dei ſervus, Apoſtolo inferente z), longe inferior ſit Dei filio a). Quemadmodum nec *promulgatio Evangelica obſcurior eſt legali*; ſed ſuo modo illuſtrior: utpote in præſentia aliquot millium, quorum plures hoſtes Chriſti erant infenſiſſimi, in ipſa Judæorum metropoli Jeruſalem, eo in loco ſolenniter peracta, ad quem omnes propius accedere permittebantur, ab inſpectione accuratiori nullis prohibiti miſſilibus b). Quod alias ſeorſim docui c). Deo devotas jam perſolvens gratias, pro viribus, ad hoc qualecunque opuſculum utcunque abſolvendum, clementer conceſſis. Et ſimul ſupplex rogito, ut porro facultatem benigne largiatur, ad reliqua Judæorum offendicula, (ex *flagrantibus* adhuc *inter Chriſtianos bellis* ferme *continuis*, quæ vaticiniis Jeſaiæ de temporibus Meſſiæ d), parum videntur congruere, *aliisque Chriſtianorum dogmatibus*; *quæ* perperam intelligunt,) nefarie ab illis ipſis objecta, juſta interpretatione tollendi e medio. Et, ut ex ipſa Scriptura V. T. & propriis Judæorum ſcriptis evincam; ſingula iſtorum *feſta*, una cum *Sabbatho* ipſo, *abroganda* fuiſſe *in Meſſiæ temporibus*. Cui, una cum Patre, & Spiritu ſancto, ſit *Laus*, *& honor*, *ac gloria in ſecula ſeculorum*, Amen.

---

z) Ebr. III, 2. ſqq. Conf. ſupra §. 33. p. 395. a) Conf. ſupra §. 33. p. 395. ſqq. b) Ut boni illi Judæi, Decalogum accepturi, a propiori acceſſu arcebantur, Exod. XIX, 12. 13. 21. 22. 23. Conf. Program. ad ſeq. (c) citandum, p. 22. 25. c) Program. *Pentecoſtali*, Academiæ nomine, An. 1714. vulgato, cit. ſup. p. 5. ad (r). d) Jeſ. II, 4. c. XI, 6. ſqq.

I. A. DAN-

J. ANDR. DANZII ORIGO TALIONIS AD MENTEM Gentilium, Judæorum ac Chriſtianorum EXAMINATA

Occaſione MATTH. V, 38. 39.

§. I.

T*Alionem* delineatūrus, in vocis etymo eruendo, nullis utar verborum anfractibus. Etiam *M. Verrius Flaccus* a), ututin evolvendis vocum ſignifiationibus Indagatorem agat aſſiduum, *Talionis* mentionem fieri in XII. aſſerens, non indicat, quid ſignificet b): quia *Feſto* quidem judice c), credidit, eſſe notum. Quum lex d), ad quam provocat, *vindictam* permittat *parem*. Originem debet voci *talis:* ſive hanc primitivam dixeris, ſive ab Æolico τάλικος pro τηλικος derivandam cenſeas e) per Syncopen. Perpetuam infert relationem ad vocem *qualis* f), eodem modo, quo *tantum* correlatum eſt *quanti* g)

§. II.

a) Vid. *Sueton.* de illuſtrib. Gram. c. 17. *A. Gellius* Noct. Att. l. 4. c. 5. l. 5. c. 17. 18. l. 16. c. 14. l. 17. c. 6. l. 18. c. 7. b) Vid. Dion. Gothofr. Auctor. lat. lingu. p. 115. c) Apud Gothofr. l. c. p. 459. d) Vid. XII. tab. fragm. tit. 25. de injuriis, n. 2. apud Gothofr. it. *Roſin.* Antiq. Rom. lib. 8. c. 6. n. LIII. p. 587. ubi habetur *ſi membrum rapſerit, e pacto talio eſto.* *A Gellius* Noct. Att. l. 20. c. 1. p. m. 1093. legit: *ſi membrum rupit, ni cum eo pacit, talio eſto.* Verba quidem ad noſtrum genium magis accommodatis: priora tamen ex parte antiquitati magis ſunt conſentanea. Certe *Feſtus* l. c. ad (b) p. 461. *Talionis* inquit, *mentionem fieri in XII. ait Verrius, hoc modo, ſi membrum rapſerit, ni cum eo pacit, talio eſto.* Antiquitus *paco dicebant*, quod *paciſcor* moderni. e) cum *Voſſio*, Ætymolog. L. 50. f) Ut in illo Ciceronis pro S. R. 10. a. *quæſo! ut qualem te jam antea populo Romano præbuiſti, talem te nobis hoc tempore impertias.* Alibi: *Talis, qualem eum eſſe ſcripſeris* &c. g) Cicero pro Corn. 64. b. *Si tanta bella legiſſes, quanta & geſſit, & confecit.* l. P. 90. a. *Cum fines*

§. II. Hujus autem intuitu *Talio* in latitudine ſua, quamcunque accepti redditionem denotat; ſive beneficiorum ea fuerit, ſive injuriarum h) Haud ſecus, ac Latinorum *par pari* i) Græcorum *ἴσον ἴσῳ* k) atque Ebræorum

Qqq

---

provinciæ tantos haberet, quantos optaverat. h) Juxta definitionem *Du Vallii* Synopſ. Anal. Doctr. Perip. Tom. III. Op. Ariſt. p. 10. *Talio eſt reciproca quædam perpeſſio, in eo poſita quod quis tantum pati debeat, quantum egerit, tantum rependere, quantum abſtulerit.* i) De re odioſa id uſurpat *Terentius* Eunuch. III. Sc. I. 1. v. 50. ſeqq.

Ubi nominabit Phædriam, tu Pamphilam
Continuo: ſi quando illa dicet, Phædriam
Intromittamus commeſſatum: tu Pamphilam
Cantatum provocemus. Si laudabit hæc
Illius formam: tu hujus contra. Denique
Par pari referto; quod eam mordeat,

De favorabilibus Cicero Att. 88. b. *Habes ad omnia, non ut poſtulaſti, χρύσεα ἀντὶ χαλκείων, ſed paria paribus reſpondimus* &c. k) Generaliora ſunt verba, quam ut intra Compotatorum, unde derivata creduntur, triclinia ſe contineant. Vid. Eraſmi Adag. Non incommode traxeris ad Menelaum, qui ſpondet, ſe futurum ſuo genero Neoptolemo ap. *Euripidem* Androm. v. 741. ſeqq.

Κἂν - - -
Σώφρων καθ' ἡμᾶς, σώφρον' ἀντιλήψεται.
Θυμούμενος δὲ, τεύξεται θυμουμένων.
Ἔργοισι δ' ἔργα διάδοχ' ἀντιλήψεται.

i. e. *quod ſi* - - fuerit *modeſtus erga nos*, *modeſtiam* noſtram *viciſſim experietur.*

Iratus vero ſentiet iratos.
Factisque facta reſpondentia viciſſim accipiet.

Apud eundem *Medea* minatur (in Medea, v. 809.) ſe futuram

Βαρεῖαν ἐχθροῖς, καὶ φίλοισιν εὐμενῆ.

i, e. *Gravem inimicis, & amicis benignam.* Heſiodus, improbante licet Proclo atque Tzetza, qui & Plutarchum in ſuam trahunt ſententiam, lib. I. Oper. & Dier. v. 351. juſſit

Τὸν φιλέοντα φιλεῖν, καὶ τῷ προσιόντι προσεῖναι.
Καὶ δόμεν ὅς κεν δῷ, καὶ μὴ δόμεν ὅς κεν μὴ δῷ.
Δώτῃ μέν τις ἔδωκεν, ἀδώτῃ δ' οὔτις ἔδωκεν.

rum. מדה כנגד מדה (l) Quin ipſum etiam ἀντιπεπονθὸς, ab Ariſtotele in

---

i. e. Amantem te amare, & juvantem te juvare,
Scil. demus, qui dederit, neque demus qui non dederit.
Datori namque eſt qui dat, non danti vero nemo dat.

Verba verbis reddit *Lucianus*, in Imagines p. 9. ille apud Ariſtotelem Nicom. IX. c. 1. *voluptatem* citharædo pro voluptate: perſuaſus, quod ἴσον ἴσῳ reddiderit; improbante Philoſopho, (l) ad literam *menſura reſpectu menſuræ*. Uſus ejus ubivis eſt obvius. Inprimis de retributione mali: quoties dicturi ſunt, *per quod quis peccat, per idem punitur & idem.* v. g. Cod. Sota cap. 1. §. 7. 8. כמדה שאדם מודד בה מודדין לו׃ היא
קשטה את עצמה לעבירה המקום נוולה׃ היא גלתה את עצמה
המקום גלה עליה׃ בירך התחילה בעבירה תחלה ואחר כך
הבטן׃ לפיכך תלקה הירך תחילה ואחר כך הבטן ושאר כל
הגוף לא פלט׃ שמשון הלך אחר עיניו לפיכך נקרו פלישתים
את עיניו שנ׳ ויאחזוהו פלשתים וינקרו את עיניו׃ אבשלום נתגאה
בשערו לפיכך נתלה בשערו׃ ולפי שבא על עשר פלגשי אביו
לפיכך נתנו בו עשר לונכיות שנ׳ ויסבו עשרה נערים נושאי
כלי יואב׃ ולפי שגנב שלושה לבבות׃ לב אביו ולב בית
דין ולב ישראל שנ׳ ויגנוב אבשלום את לב אנשי ישראל׃
לפיכך נתקעו בו שלשה שבטים שנ׳ ויקח שלשה שבטים
בכפו ויתקעם בלב אבשלום i. e. *In eadem menſura, qua homo metitur, remetiuntur ipſi. Adulterii inſimulata exornarat ſeipſam ad transgreſſionem: Deus ille immenſus dedecorat ipſam. Illa nudarat ſe ipſam ad transgreſſionem: Deus immenſus revelandum jubet quicquid ſuper ipſam. Femore inchoarat transgreſſionem primum, ac deinceps utero: quapropter vapulat femur primum, & deinceps uterus; reliquo tamen corpore toto non erepto. Simſon oculorum ſuorum irritamenta ſequebatur: propterea eruerunt ipſi Philiſtæi oculos, ſicut dicitur* Jud. 16, 21. & *apprehenderunt eum, & eruerunt ei oculos. Abſalom efferebat ſeſe capillo ſuo, propterea in eodem capillo fuit ſuſpenſus. Et quia congreſſus fuerat cum decem concubinis patris ſui; ideo conjecerunt in eum decem lanceas, ſicut dicitur* 2.Sam. 18, 15. *& circumdederunt decem pueri portantes arma Joabi. Præterea quoniam furatus fuerat tres animos, animum ſcil. Patris ſui item animum Synedrii atque animum Iſraëlitarum, prout dicitur* 2. Sam. 15, 6. *ita furabatur Abſalom animum Iſraëlitarum: ideo infixa in eum ſunt tria ſpicula, ſicut dicitur* 2.Sam. 18, 14. *& arripuit tria ſpicula in manum ſuam, & tranſfixit ea per cor Abſalomis.* De retributione boni amplius ſequitur l. c. §. 9.

in hoc argumento uſurpatum m), non minus *æqualem* n) officiorum *penſa-*

וכן לענין הטובה מרים חמתינה למשה שעה אחת שנ׳ ותתצב אחותו למרחוק׳ לפיכך נתעכבו לה ישראל ז׳ ימים במדבר ש׳נ׳ והעם לא נסע עד האסף מרים וכו׳ i. e. *atque ita in materia benignitatis. Mirjam præſtolabatur Moſen hora unica, ſicut dicitur* Exod. 2, 4. *& ſtiterat ſeſe ſoror ejus a longinquo: quapropter commorati ſunt ejus cauſa Iſraëlitæ ſeptem dies in deſerto, uti dicitur* Num. 12, 15. *& populus non eſt profectus, donec reciperetur Mirjam* &c. Subjungitur ibid. ead. remuneratio Joſepho & Moſi facta, quod in funere alterius, iſte quidem Patris, hic Joſephi, procurando fuerint occupati. Cod. Sanhedr. f. 100. a. circa fin. dicitur: ר׳ מאיר אומר במדה שאדם מודד מודדין לו דכתיב בסאסאה בשלחה תריבנה א״ר יהושע וכי אפשר לומר כן אדם נותן מלא קומצו לעני בעולם הזה הקב״ה נותן לו מלא קומצו לעולם הבא והכתיב שמים בזרת תכן ואתה אי אומר כן איזו היא מדה מרובה מדת טובה מרובה או מדת פורענות מדת טובה מרובה ממדת פורענות וכו׳ i. e. *R. Meir docet, in eadem menſura, qua homo metitur, remetiuntur ipſi: ſicut ſcriptum eſt* Jeſ. 27, 8. *in modio mittendo eam judicas illam. Excepit R. Joſua: numquid ita poteſt dici? homo dat plenitudinem pugilli ſui pauperibus in hoc mundo, Sanctus ille benedictus reddit eidem plenitudinem pugilli ſui mundo futuro? atqui ſcriptum eſt*, Jeſ. 40, 12. *cœlos ſpithama comprehendit. Et tu itane loqueris? Reſp. quanam menſura boni, aut menſura vindictæ? dic, menſuram benignitatis abundantiorem fore menſura vindictæ* &c. Vid. idem ferme in Gemara Bab. Cod. Sota f. 86. l. 40. ſqq. plura f. 9. a. f. 11. a. l. 15. 16. m) Ex inſtituto Nicomach. lib. V. c. 8. toto (Al. c. 5.) it. Moral. Magn. lib. 1. c. 34. Eadem l. IV. c. 3. n) Ἀντὶ in compoſitione modo *contrarietatem* denotat, modo *viciſſitudinem*, atque etiam *æqualitatem*. Illius exempla in ἀντιβάλλειν, ἀντιβλέπειν, ἀντιλέγειν, ἀντικεῖσθαι, ἀντίχριστος, ἀντίθεσις, ἀντίθεα, ἀντίφρων ex ſexcentis aliis deprehendimus; in ipſa etiam hac voce ἀντιπεπονθός. Apud Diod. Sic. p. 26. C. (Al. p. 37) notat *diverſimode, more contrario affectum*, in verbis: ἕτερον δὲ τὸ τέτοις τοῖς τόποις ἀντιπεπονθὸς ταῖς ὥραις h. e. *altera* ſcil. terræ pars, *quoad anni tempora ſtatu his locis contrario eſt affecta.* Dioſcor. l. 3. c. 70. πρὸς τὸ ἀντιπάσχειν ταῖς ἐπιγινομέναις δυσουρίαις, i. e. *ad reſiſtendum ſupervenientibus urinæ mittendæ difficultatibus*. Et cui ignota ſunt ἀντιπάθεια, ἀντιπαθεῖν & ἀντιπαθής? quorum prius dudum civitate latina donatum eſt vid. Plin. N. H. lib. 32. c. 2. l. 24. c. 15. De *vice recipro-*

ca non minus frequens eſt. Hanc infert ἀντιλαμβάνειν, ἀντιπελαργεῖν (quo de videatur *Phavorinus* col. 209. l. 23. ſqq.) ἀντιθεραπεύειν, ἀντιδικεῖν, ἀντιλύτρον, ἀντιγραφή &c. nec a noſtro ἀντιπεπονθὸς h. l. prorſus aliena eſt. Imprimis tamen in eo conſideranda videtur *æqualitatis & comparationis* notatio quat. ἀντὶ idem eſt ac ἴσος. Etiam hanc boni Autores approbant. Ἀντίθεος quod in illo οὐκ εἰμὶ ἀντίθεος, ὁμολογῶ τὴν ὑπεροχὴν S. Ignatio adſcripto, epiſt. ad Philipp. c. 12. juxta Gloſſar. vet. ab Uſſerio in h. l. citatum, idem eſt ac ὁ τῷ Θεῷ ἀντιτράπτων, ἢ ἐχθρός &c.) *Diis ſimilem* Homero frequentiſſime ſignificat: & vix datur ex Heroibus, cui non ſubinde id attribuerit. Ipſos etiam Penelopæ procos vocat ἀντιθέους, Od. ξ. v. 18. Amazones ipſi dicuntur Iliad. γ. v. 189. ζ. v. 186. &c. ἀντιάνειραι *viris pares*; &, ut Euſtathius opinatur nomina propria *Antenor* & *Iſander*, ipſi unum idemque ſignificant. Ita enim ad loc. jam cit. f. 493. Edit. Rom. ſcribit: Ἀντιάνειραι δὲ ἀμαζόνες ὡς καὶ προείρηται, ἢ ἐναντιούμεναι ἀνδράσι, καὶ ὡς εἰπεῖν δηιάνειραι, ἢ ἐξισούμεναι ἀνδράσι τὰ εἰς πόλεμον, καὶ ὡς οἷον εἰπεῖν ἴσανδροι. ὁποῖόν τι δηλοῖ καὶ τὸ ἀντήνορος ὄνομα. ἐκ τοιαύτης δὲ ἐννοίας, καὶ ἰσάνδρος κύριον ὄνομα μετ᾽ ὀλίγα ἐρεῖ ὁ ποιητής. σεμνότερον δὲ τούτων πάντων τὸ ἀντίθεος, ὅτε τὸ ἰσόθεον δηλοῖ. i. e. ἀντιάνειραι *vero dicuntur Amazones, prout jam ſupra indicatum fuit, vel viris contrariæ, &, ut ita loqui liceat, infeſtæ maritis* (quaſi alteræ Herculis uxores) *vel exæquatæ viris quoad res ad bellum pertinentes, quaſi Iſandras dixeris* (h. e. viris ſimiles). *Cujusmodi quid denotat etiam nomen Antenoris. Ex hac ipſa etiam conſideratione auguſtum Iſandri nomen poſt pauca* (v. 197.) *commemorat Poeta; & ut venerabilius his omnibus, illud* ἀντίθεος. (v. 199) *quandoquidem æqualem Diis ipſis denotat.* Locus, ad quem provocat, eſt Iliad γ. v. 189. ubi hæc ſunt Euſtathii verba: ἀντιάνειραι δὲ ἀμαζόνες ἀντὶ τοῦ ἐξισούμεναι πρὸς ἄνδρας, ὡς οἷον ἴσανδροι. ἢ ἐναντιούμεναι ἀνδράσι. καὶ ὡς ἀντιθέσεως ἐρεῖ δηιάνειραι. Dubium, quod circa *Procos* moveri poterat, idem Euſtath. ſolvit ad Od. ξ. v. 18. p. 528. l. 18. ſqq. ed. Baſil. h. m. τὸ δὲ ἀντίθεοι μνηστῆρες οἱ μὲν τοὺς ἀσεβεῖς δηλοῖ, πάνυ σφοδρῶς ἔχει. ἐπιεικέστερον δὲ αὐτοὺς μετ᾽ ὀλίγα τὸ, μνηστῆρσιν ὑπερφιάλοισιν. εἰ δὲ τοὺς ἰσοθέους λέγει, διά τε γένος τυχὸν καὶ κάλλος καὶ πλοῦτον καὶ ἀνδρίαν, ὁμηρικώτερόν ἐστι. Καθὰ καὶ τὸ θεοειδῆ που εἰπεῖν τὸν πάριν. εὐλογητικὸς γάρ ἐστι, καὶ οὐκ οὐδὲν ἔξω καιροῦ κακολογεῖν ὁ ποιητής i. e. *illud* ἀντίθεοι *Proci, ſi quidem impios denotaret* (Diis contrarios), *nimis vehementer ſeſe haberet: æquius autem hoc poſt pauca* (v. 27.) *illud, Procis fœdifragis. Quod ſi vero æquales Diis dicit propter ortum, item fortunam, & pulcritudinem, atque divitias, nec non animoſitatem, ingenio Homeri magis conve-*

venit. *Juxta id quod & Parin divina forma præditum aſſerit. In laudes enim valde proclivis eſt, nec novit extra tempus maledicere Poëta.* Sed præter hæc tria ἀντίθεος, ἀντιάνειραι, ἀντήνωρ infinita occurrunt alia hujus uſus. Cæcina Albinus apud Macrobium, Saturn. VII. c. 13. p 625. ex Atejo Capitone, refert, *Pollicem qui nomen ab eo quod pollet,* acceperit *apud Græcos* ἀντίχειρα vocari, *quaſi manum alteram.* Certe autor Introd. ſeu Medici, qui Galeno adſcribitur, c. 10. (Tom. IV. op. gr. p. 376.) *digitorum* inquit *maximus Pollex* ἀντίχειρ *vocatur,* διὰ τὸ ὅλῃ τῇ χειρὶ ἄκρᾳ συνεργοῦντα, ἴσον αὐτῇ δύνασθαι, *quod toti ſummæ manui cooperans, eidem æquipolleat.* Ita ἀνθήλιος, & Jonice (ſecundum Euſtath. p 1562. l. 39. ed. Rom.) ἀντήλιος, quandoque idem eſt ac ὁ ἴσος καὶ ὅμοιος ἡλίῳ φαινόμενος *æqualis ac ſimilis Soli apparens,* ut Phavorinus loquitur, col. 205. l. 23. In quo ſenſu occurrit apud Euripidem Jon. verſ. 1550.

. . . τίς οἴκων θυοδόκων ὑπερτελὴς
Ἀνθήλιον πρόσωπον ἐκφαίνει θεῶν;

i. e. *quis ſupra ædes ſacratas exoriens, Solis ad inſtar fulgentem faciem oſtendit Deorum?* Eidem Euripidi Mænades Pentheum abieti inſidentem lapidibus percuſſuræ, introducuntur Bacch. Act. IV. v. 1095. ἀντίπυργον ἐπιβᾶσαι πέτραν *turri ſimilem aſcendentes rupem.* Phavorinus c. 210. init. ἀντίπυργος inquit ἰσόπυργος, ἴσον κατὰ τὸ ὕψος τοῦ μήκους, ὃ ἀνάστημα ἔχων, i. e. ἀντίπυργος *idem eſt ac* ἰσόπυργος, *æquale quoad altitudinem longitudinis, habens prominentiam.* Eodem modo ἀντίβοιον tam Heſychio p. 108. quam ſæpius laudato Phavorino col. 206. l. 35. id idem valet ac ἰσόβοιον ἀντὶ βοὸς καθαγιαζόμενον, i. e. *bovi ſimile, loco bovis conſecratum:* ex Sophoclis Meleagro. Apud quem in Electra v. 110. ἀντήρεις πλαγαὶ, quas Camerarius *illiſas* vocat cruentato pectori *plagas,* aliis dicuntur (ex ἐρέσσω), ab *æquali connixu* remigum, navem impellentium. Vetus Scholiaſtes ἀπὸ τῶν ἐρεσσόντων, ὅταν κατ' ἴσον ἐρέσσωσι, καὶ μὴ εἰς θάτερον περιωθῆται ἡ ναῦς, i. e. *a remigibus, quando æqualiter remigant,* (hanc vocem & Phavorinus col. 205. l. 32. ſqq. ſervat, Heſychius autem cæteroquin conſentiens, pro eadem ponit ἐλαύνωσι impellunt, agitant, verberant), *quo minus in alterutram partem circumeat navis.* Huc referri poſſent ἀντίζυγα pro ἰσόζυγα: ἀντίκαινον pro ἰσόκαινον: ἀντικασίγνητος pro ἴσος τῷ ἀδελφῷ: ἀντίπλαστον ἀντὶ τοῦ ἰσόπλαστον, ὅμοιον ap. Sophoclem, in Inacho: ἀντίπρειρα Xenophontis, de Ageſilao p. m. 654. pro ἰσόπρειρα: ἀντίῤῥοπον juxta Heſych. pro ἴσον, ἰσόσταθμον, ἰσόζυγον, *æquipollens, æquilibrium:* ἀντίστροφος, pro ἴση,, ὁμοία

tionem o) denotat, quam offenſarum p). Utut enim πάσχειν, a quo deſcendit, adeo frequens verſetur circa dolorifica; ut etiam ſine addito, ſæpe ponatur pro κακῶς

ὁμοίως &c. o) Si majorem τῦ πάσχειν rationem habeas, diceretur *æqualiter affectum, æqualis affectio, affectio reciproca, reciprocatio.* p) Has enim non excludere Ariſtotelem, non modo famoſior vocis ſignificatio indicat; ſed &, quod ſtatim poſt principium cap. VIII. lib. V. Nicom. mentionem faciat ἀντιπληγῆναι & κολασθῆναι *reciprocarum plagarum, ac caſtigationis*: itemque *ſervitutem reputet, vindicare non poſſe injuriam,* δουλεία inquiens, δοκεῖ εἶναι, εἰ μὴ ἀντιποιήσει. Mor. Magn. lib. I. c. 34. p. m. 219. ubi denuo τὸ ἀντιπεπονθὸς examinat, ſæpius *injuriarum vindicandarum* meminit, *plagarum*, & *excæcationis* puniendæ. q) Ut in illo Heſiodi ἐργ. α. v. 216. παθὼν δέ τε νήπιος ἔγνω, i. e. *paſſus vel ſtultus ſapit.* In quæ verba Procli Scholion: τὸν γὰρ τῇ ὕβρει χρώμενον, μετὰ τὸ παθεῖν τὰ ἀπὸ τῆς ὕβρεως κακὰ, δίκην τιμωρίαν γνῶναι ποιεῖ, ἡλίκον ἡ ὕβρις κακόν, i. e. juſtitia *enim inique agentem, poſtquam* multa *ab injuria paſſus eſt mala, pœnas dantem animadvertere facit, quantum ſit injuria malum.* Moſchopulus παθὼν τουτέστι [illegible] δοὺς ἐπὶ τῇ ὕβρει, *paſſus* ait, *idem eſt ac pœna affectus propter injuriam.* Alcibiades apud Platonem in Sympoſ. circa fin. p. m. 1207. adhortatur Agathonem, ἀπὸ τῶν αὐτοῦ παθημάτων γνόντα εὐλαβηθῆναι, καὶ μὴ, κατὰ τὴν παροιμίαν, ὥσπερ νήπιον, παθόντα γνῶναι, *ut ex ſuis paſſionibus*, (quas paulo ante ὕβριν injuriam vocarat) *diſcat cavere ſibi, nec, ſecundum proverbium, ſimplicium more; damnum jam paſſus, ſapiat*: more Phrygum, qui ſero ſapiunt, & non niſi plagis emendati. Philippi epiſt. ad Athenienſ. apud Demoſth. poſt princ. p. m. 62. παθόντες πῶς ἐμισήσατε τοὺς δράσαντας, i. e. *paſſi, tantopere odiſtis perperantes.* Reſpicit enim *injuriam* a Megarenſibus, in intercipiendo Anthemocrito, ſibi illatam, &, erecta ante portas ſtatua, ultam. Idem in Philip. IV. circ. fin. p. m. 60. B. οἱ μὲν, ἤδη πεπόνθασιν, ἃ δὴ πάντες ἴσασιν· εἰ δ' ὅ, τι ἂν ποτε συμβῇ, πείσονται, i. e. *hi partim ea jam perpeſſi ſunt, quæ omnes ſciunt: partim quicquid tandem caſus tulerit, ferent.* Et ita latinorum *pati* in illo Virgilii, Eclog. X. v. 53.

Certum eſt in ſylvis, inter ſpelæa ferarum
Malle pati.

Nec non apud Ciceronem de Offic. l. 1. de Temperant. *Quam multa paſſus eſt Ulyſſes in illo errore diuturno?* &c. Et mox: *at Ajax millies oppetere mortem, quam illa perpeti maluiſſet.* Nemo quoque ignorat,

κακόν τι παθεῖν, *aliquid mali pati* q), interdum *mortem* r) ipſam. Unde multi *ἀντιπεπονθὸς reciprocam* vertunt *perpeſſionem* s); alii *contra paſſum* t) re-

πάθος calamitatem, *cladem*, ac *morbum* denotare, etiam nude uſurpatum. Diod. Sicul. Bibl. lib. 3. p. 133. D. (Alt p. 191.) *τὸ περὶ αὐτὴν πάθος* &c. omnes *calamitatem Baſilicæ*, cujus maritus per nefariam conjurationem obtruncatus, filiorum alter in fluvio ſubmerſus fuerat alter de tecto præcipitatus interierat, miſerentur. Dyoniſ. Halic. Ant. Rom. lib. VIII. p. 492. *ἐν ᾧ τὸ πάθος ἐγένετο*, *quo tempore clades fieret.* Ælian. V. H. lib. 5. c. 19. *εἶδον οἱ δικασταὶ τοῦ ἀνδρὸς τὸ πάθος*, i. e. *viderunt judices viri calamitatem*: manus ſcil. mutilatas. ibid. cap. 20. *μεμνημένοι τοῦ πάθους, ἑορτὴν ἄγουσι*, i. e. *in memoriam calamitatis* (famis nim.) *feſtum conſtituerunt.* Herodian. lib. 1. c. 12. *μάλιστα δὲ τὸ πάθος τῇ Ῥωμαίων πόλει ἤκμαζεν* i. e. *inprimis morbus ille* (peſtilentiæ) *in Romanorum urbe vigebat.* Euripides in Oreſtis initio,

οὐκ ἔστιν οὐδὲν δεινὸν, ὧδ' εἰπεῖν ἔπος,
οὐδὲ πάθος, οὐδὲ ξυμφορὰ θεήλατος,

i. e. *Nullum eſt omnino malum, ut ita breviter dicam. Neque calamitas, neque afflictio divinitus veniens &c.* Ubi duo Scholiaſtæ græci *δεινὸν* pro generico æſtimantes, alter *πάθη μέν ἐστι τὰ συμπίπτοντα τοῖς σώμασι νοσήματα* i. e. interpretatur *πάθη incidentes corporibus morbos*: alter *πάθος μὲν τὰ νοσήματα paſſio* inquit, *denotat morbos*, Cicero de Finibus lib. 3. p. m. 65. *perturbationes* ait *animarum, quæ vitam inſipientium miſeram acerbamque reddunt, quas Græci πάθη appellant, poteram ego verbum ipſum interpretans, morbos appellare; ſed non conveniet ad omnia. Quis enim miſericordiam, aut ipſam iracundiam, morbum ſolet dicere? At illi dicunt πάθος.* Idem Tuſculan lib. 3. p. m. 130. *Hoc* inquit *propemodum verbo Græci omnem animi perturbationem appellant. Vocant enim πάθος, id eſt morbum, quicunque eſt motus in animo turbidus* &c. Idem in epiſtola Epicuri, *δυσεντερικὰ πάθη* vertit *viſcerum morbos.* r) Demoſth. contra Callippum, poſt med. bis, p. 721. *εἴ τι πάθοι ſi quid pateretur*, de Lycone Heracleota ſagittis confoſſo. Herodian. l. 5. c. 7. *Maſa timuit, μή τι ἐκείνου παθόντος, πάλιν ἰδιωτεύῃ*. i. e. *ne, ipſo*, (Antonino) *quid paſſo, ipſa rurſus in privatam vitam relaberetur.* Ita apud Ælian. V. H. l. 3. c. 32. *τὸ πάθος Λίνου*, i. e. *calamitas Lini*; & ibid. c. 36. *τὸ περὶ Σωκράτην πάθος quæ Socrati evenit paſſio*, utriusque mortem. Demoſth. in Philip. IV. med. p. m. 56. C. *εἰ γὰρ ἐγκαταλειπόμενοί τι πεισόμεθα ἡμεῖς*, i. e. *ſi enim deſerti, aliquid paſſi fuerimus nos.* s) *Dion.* Lambinus, quo cum facit du Valla &c. t) Ri-

repatientiam alii u); *retaliationem* vel *repatiens.* Suadet tamen addita ſubinde reſtrictio *boni* x), *malique* y), ut verbo πάχειν nude & extra contextum conſiderato, notionem *affici* adſcribas; aptam, quæ ad læta non minus trahatur, quam ardua z). Adhæc dicitur a), juſtum fore, τὰς ἐυ ποιή-

vetus Comment. in Exod. 21. 23. u) Joh. Bernh. Felicianus interpr. vet. Scholiaſtarum gr. in Ariſt. Eth. ad Nicom. x) Ælian. V. H. lib. 13. c. 42. πολλάκις ὑπ' ἐμῦ ἐυ παθόντες, i. e. *multoties a me beneficiis affecti.* Demoſth. in Philipp. IV. circa fin. p. m. 60. B. συνευπεπονθότος τῦ πλήθυς τῶν Θετἰαλῶν, i. e. *beneficiis una affecta Theſſalorum multitudine.* Et ita vi contextus ſumitur, etiam reſtrictiva particula ἐυ omiſſa, v. g. ap. Euripid. Hecuba, Act. II. v. 252.

Ὃς ἐξ ἐμῦ μὲν ἔπαθες, οἷα φῄς παθεῖν,
Δρᾷς δ' ὐδὲν ἡμᾶς ἐυ, κακῶς δ' ὅσον δύνῃ;
Ἀχάριςον ὑμῶν σπέρμ' - - -

Qui a me quidem beneficiis affectus es, qualia accepiſſe dicit? Facis vero nil quicquam boni nobis; ſed male, quantum potes? Ingratum veſtrum genus! Ariſtoteles Nicomach. lib. 9. c. 7. ſæpiſſime in hac ſignificatione utitur, vocula ἐυ modo addita, modo omiſſa. Qui in principio ἐυ παθόντες, i. e. *beneficiis affecti* dicti *fuerant:* eos mox vocat nude παθόντας. Ibid. ἐυ πεποιηκότες φιλῦσι καὶ ἀγαπῶσι τὰς ἐυ πεπονθότας. Paulo poſt τὸ γὰρ ἐυ πεπονθός ἐργόν ἐςι ἐυεργετῶν &c. conf. idem, l. c. lib. 7. c. 8. y) Demoſth. Olynth. III. init. ὅπως μὴ πεισόμεθα αὐτοὶ πρότερον κακῶς, i. e. *ut ne patiamur ipſi citius infortunium.* Diod. Sic. Bibl. l. 1. p. 60. B. (Al. p. 85.) πλησίον ἐςὶ αὐτῷ τὸ κακῶς παθεῖν, i. e. *imminet ipſi magnum infortunium.* Plura autem ſunt adverſa, quibuscum hoc ſenſu conſtruitur. Heſiod. ἔργ. v. 209. dicit, ἄλγεα πάχει *dolores patitur.* Philippus epiſt. ad Athenienſ. ap. Demoſth. p. m. 63. B. τί δεινὸν πεπόνθατε, *quid horrendi* vel mali *paſſi eſtis?* Diod. Sic. l. c. lib. 2. p. 76. A. (Al. p. 106. fin.) ὐδὲν παθῦσα δεινὸν, *nihil paſſa lethale;* ceteroquin tamen in tergo non minus, quam brachio fuerat ſauciata. z) Galenus de Symptomatum differentiis, cap. I. Tom. 3. Op. p. 212. ex Platone in Philebo ait; διαφέρει δ' ἀμφοῖν τὸ πάθος τε καὶ πάθημα προσαγορευόμενον, i. e. *differt autem ab utrisque* (morbo & ſanitate), *quod pathos appellatur ſ. pathema, latinis paſſio.* Et mox: ὀνομάζει δὲ καὶ τὴν ἡδονὴν πάθημα, καὶ ὅλως ἅπασαν κίνησιν, ἥντινα τὴν ὑφ' ἑτέρε γινομένην ἐν ἑτέρῳ, i. e. *nominat autem* Plato *etiam voluptatem paſſionem omnemque ſummatim commotionem, quæ ab altero fit in alterum.* Etiam

ποιήσαντας ἀντιπεπονθέναι, *ut benefactores*, non certe viciſſim puniantur, ſed *æqualiter afficiantur*, beneficiis. Alibi b) ἀντιπεπονθὸς *æqualis affectio*, juxta eundem Philoſophum, conſervat civitates: communiones, in quibus rerum vigent permutationes, provehit c): Medico pro reſtituta ſanitate d) ædificiorum opifici pro exſtructis ædificiis e) ſutori pro calceo f) atque agri-

Ariſtoteles, Eudem lib. VI. cap. 7. circa finem, πάθος ſubdividit in ἡδὺ καὶ λυπηρὸν i. e. *injucundum & dolorificum*. Cicero de Finibus, & Tuſculan. quæſt. II. cc. etiam *lætitiam* ſub eo comprehendit, *quaſi geſtientis animi elationem voluptuariam*, ſeu *voluptatem animi elatam & geſtientem*. Suidas πάθη inquit, δύο. πόνος καὶ ἡδονή. καὶ ἡ μὲν ἡδονὴ λεία κίνησις, ὁ δὲ πόνος, τραχεῖα κίνησις. καὶ ἡ μὲν ἡδονὴ εὐδοκητὴ πᾶσι ζώοις. ὁ δὲ πόνος ἀποκρουστικὸς, h. e. *affectiones animi duæ ſunt, dolor & voluptas. Et voluptas quidem levis eſt motio: dolor vero aſpera motio. Voluptas omnibus animantibus eſt accepta: dolor vero repellitur.* a) Conf. Ariſtoteles Nicom. lib. 9. c. 2. b) De Republ. lib. 2. c. 2. τὸ ἴσον τὸ ἀντιπεπονθὸς σώζει τὰς πόλεις. Quod Nicom. l. 5. c. 8. exprimit τῷ ἀντιποιεῖν ἀνάλογον, συμμένει ἡ πόλις, i. e. *factis propoſitione reciprocis ſubſiſtit civitas*. c) loco jam citato: ἐν ταῖς κοινωνίαις ταῖς ἀλλακτικαῖς συνέχει τὸ τοιοῦτον δίκαιον, τὸ ἀντιπεπονθὸς κατ' ἀναλογίαν - - ſubint. αὐτάς, i. e. *in communitatibus* ſ. ſocietatibus, *quibus vigent commercia, continet bujusmodi jus æqualiter penſatum ſecundum proportionem*, easdem Magn. Moral. lib. 1. c. 34. ὁ μὲν οὖν γεωργὸς τῷ οἰκοδόμῳ σῖτον δίδωσιν, ὁ δ' οἰκοδόμος τῷ γεωργῷ οἰκίαν. ὁμοίως δὲ οἱ ἄλλοι πάντες οὕτως ἔχουσιν, ὥστε τὰ παρ' αὐτοῖς ἀντικαταλλάττεσθαι τῶν παρὰ τοῖς ἄλλοις, ἔστι δ' ἡ ἀναλογία αὕτη· καὶ συνέχει δ' ἡ αὐτὸ ἀναλογία, τὴν πολιτείαν, i. e. *agricola igitur exstructori ædium dat triticum, exſtructor agricolæ domum. Similiter vero alii omnes ita ſe babent, ut ea quæ penes ſe, permutent cum aliis, quæ apud alios. Eſt enim bujusmodi proportio - - - & continet bæc proportio rempublicam* &c. d) Ariſt. Nicom. l. 5. c. 8. p. m. 84. C. Eudem. lib. 4. c. 3. p. 309. D. οὐ γὰρ ἐκ δύο ἰατρῶν γίνεται κοινωνία, ἀλλ' ἐξ ἰατροῦ καὶ γεωργοῦ, καὶ ὅλως ἑτέρων καὶ οὐκ ἴσων. ἀλλὰ τούτους δεῖ ἰσασθῆναι. &c. i. e. *non ex duobus Medicis ſocietas conſtat; ſed ex Medico & agricola, & prorſus diverſis minimeque æqualibus: quos tamen oportet exæquari.* e) ll. cc. p. 84. B. & p. 309. C. δεῖ λαμβάνειν τὸν οἰκοδόμον παρὰ τοῦ σκυτοτόμου τὸ ἐκείνου ἔργον, καὶ αὐτὸν ἐκείνῳ μεταδιδόναι τὸ αὐτοῦ, i. e. *oportet ædium opificem a ſutore*

agricolæ pro præſtita annona g) &c. ſatisfacit. Quæ omnia non vindictam poſtulant, ſed remunerationem h): non quidem, ut Poëta i) voluit, *eadem menſu-*

opus illius ſumere, eique viciſſim ſuum impertiri. Vid. ad lit. (c) citata ex Magn. Mor. l. 1. c. 34. f) Nicom. ubi ſupra: ὅπερ ὁ οἰκοδόμος πρὸς σκυτοτόμον. τοσαδὲ ὑποδήματα πρὸς οἰκίαν, ἢ τροφήν, i. e. *quam proportionem habet ædium exſtructor ad ſutorem, eandem habent calcei ad ædificium aut alimentum.* Paucis interjectis: ὅπερ γεωργὸς πρὸ σκυτοτόμον, τοῦτο τό ἔργον τοῦ σκυτοτόμου πρὸς τὸ τοῦ γεωργοῦ, i. e. *quam rationem obtinet agricola ad ſutorem, eandem habet ſutoris opus ad opus agricolæ.* Michael Epheſius ſubjungit priori, f. 68. a. circ. fin. Ed. Ald. Venet. εἰ οὖν οἰκοδόμος ἔσος τῷ σκυτεῖ, ἔσαι καὶ ἡ οἰκία ἴση τοῖς ὑποδήμασι, καὶ λαβὼν ὁ οἰκοδόμος τὰ ὑποδήματα, καὶ ὁ σκυτεὺς τὴν οἰκίαν, ἕξουσι τὰ ἴσα. καὶ ἔσαι ἡ ἀνταλλαγὴ δικαία. καὶ τὸ ἀντιπεπονθὸς τοῦτο δίκαιον. διὰ τὸ κατὰ ἀναλογίαν γενέσθαι. ἐπίσης γὰρ ὠφέληται ὁ οἰκοδόμος παρὰ τοῦ σκυτέως, καὶ ὁ σκυτεὺς παρὰ τοῦ οἰκοδόμου. ἐπεὶ γὰρ ἴση ἡ οἰκία τοῖς ὑποδήμασι διὰ τὸ καὶ τὰς τεχνίτας ἴσους εἶναι, δηλονότι ὅσον ἔλαβεν ὁ οἰκοδόμος, τοσοῦτον καὶ ὁ σκυτεύς, εἰ δὲ μὴ ἔστιν ὁ οἰκοδόμος ἴσος τῷ σκυτεῖ, ἀλλ' ὑπερέχει, δηλονότι καὶ τὸ ἔργον τοῦ οἰκοδόμου ὑπερέχει τοῦ ἔργου τοῦ σκυτέως. καὶ δεῖ γενέσθαι τὸ ἀνάλογον. ὥστε γενέσθαι τὰ ὑποδήματα ἴσα τῇ οἰκίᾳ. κἂν οὕτω γένηται, ἔσαι ἡ διανομὴ ἴση καὶ δικαία. (g) ll. cc. Magn. Mor. lib. 1. c. 34. p. 281. etiam Platonem adducit de Republ. h) Sed hanc nominat ἀντιπεπονθὸς v. g. Nicom. lib. V. c. 8. ἐὰν οὖν πρῶτον ᾖ τὸ κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἴσον, εἶτα τὸ ἀντιπεπονθὸς γένηται ἔσαι τὸ λεγόμενον. εἰ δὲ μή, οὐκ ἴσον, οὐδὲ συμμένει, h. e. *ſi igitur primum aliqua ſecundum proportionem fiat adæquatio, & deinceps reciproca fiat affectio,* ſeu, ut interpres inſerit, tantundem accipiatur, quantum datum ſit, *extabit id quod a nobis dicitur. Sin minus, neque erit æqualitas, neque manere poteſt ſocietas.* Interjectis quibusdam: ἔσαι δὴ ἀντιπεπονθὸς, ὅταν ἰσασθῇ, i. e. *vero æqualis affectio, quum res exæquantur.* Et poſt pauca: εἰ δ' οὕτω μὴ ἦν ἀντιπεπονθέναι, οὐκ ἂν ἦν κοινωνία, i. e *quod ſi hoc modo æqualiter affici non liceret, nulla foret ſocietas.* i) Heſiodus ἐργ. v. 348. Uſurpat autem de favorabilibus:

εὖ μὲν μετρεῖσθαι παρὰ γείτονος, εὖ δ' ἀποδοῦναι,
αὐτῷ τῷ μέτρῳ, καὶ λώϊον, αἴκε δύνηαι.

i. e. *Recta quidem menſura a vicino mutuum accipe, rectaque redde: Eadem menſura, & amplius, ſi quidem poſſis.* Ita uſurpat Cicero

ſura &, ſi poſſis, amplius; verum *æqualitate*, quantum fieri datur, exactiſſima k)

§. III. Ejuſdem quoque latitudinis eſt Theophili ταυτοπάθεια: quamvis, in Inſtitutionibus l) quidem, pro *pœna* ſubſtituatur *injuriarum*. Nec arctioris uſus eſt; ἡ δι᾽ ἴσων ἀμοιβὴ, m), Riveto probata n); atque ἀμοιβαία ἀποκλήρωσις o) Dionyſii Areopagitæ p), laudata Carolo du Freſne q). De iſto quippe originis notatio ad præcedentem §. copioſius indicata, neminem dubitare ſinit. Illud etiam in ſacro Codice r) pro ἀντιπελαργίας ſeu *beneficii a parentibus accepti remuneratione* s) uſurpatur. Hoc ipſe Dionyſius, cujus autoritate nititur, pro *forte* adhibet, non tam impiis, quam electis.

Epiſt. 269. ad Atticum lib. 13. n. 9. *Ego inquiens me parabam ad id quod ille mihi miſiſſet, ut* αὐτῷ τῷ μέτρῳ, καὶ λώιον, *ſi modo potuiſſem: nam hoc etiam Heſiodus adſcribit*, αἴκε δύνηαι. Conf. Lucian. εἰκων *Imagines*, in med. Oper. Part. 2. p. m. 9. k) Sine æqualitate enim, quam Ariſtoteles hac voce unice urget, non ſubſiſtere poteſt ulla Societas. Vid. dicta ad lit. (h). Ariſt. Nicom. lib. V. c. 8. circa fin. οὔτε γὰρ ἂν μὴ οὔσης ἀλλαγῆς, κοινωνία ἦν. οὔτ᾽ ἀλλαγὴ, ἰσότητος μὴ οὔσης, i. e. *Neque enim, ſi permutatio* ſ. commercium *non foret, eſſet ſocietas: nec permutationi locus eſſet, æqualitate non exiſtente.*

l) lib. IV. tit. 4. §. 7. m) i. e. *æqualis penſatio.* n) Comment. in Exod. 21, 24. o) i. e. *permutata*, ſeu actionibus conveniens, *ſors*. p) Eccleſiaſt. Hierarch. cap. 6. init. item cap. 7. p. m. 352. A. p. 354. fin. & inprimis p. 355. A. q) Gloſſario med. ac inf. Latinit. tom. 2. col. 1058. r) Tim. 5, 4. s) Verba enim Apoſtoli ſunt: χῆραι μανθανέτωσαν ἀμοιβὰς ἀποδιδόναι τοῖς προγόνοις, i. e. *vidua diſcat - - mutuam vicem reddere parentibus.* Parentes autem, uti non niſi optime merentur de filiis, de his non niſi bona ſperant. Imo, ſi lege divina, etiam pro malis bona reddenda ſunt; ejus executio ante omnia erga parentes foret exercenda, quantumvis non adeo bene de ſuis quandoque meritos. Vid. Rom. 12, 17. 21. 1. Theſ. 5, 15. 1. Pet. 3, 9. Auguſtinus Confeſſ. lib. 9. c. 9. de matre Monica: *mutuam vicem parentibus reddiderat*, domum ſuam pie tractaverat &c. Plutarch. in Mario p. m. 427. C. ἀνδρὸς εἰ διαφύγοι τὰ παρόντα, μείζονας ἐλπίδων ἀμοιβὰς ἀποδώσοντος, i. e. *viri, ſi fortunam devitaſſet præſentem, majores omni ſpe gratias relaturi.* Supplices non niſi bona promittunt; eaque ſola ſperamus. Julianus, Miſopog. fin. ὑμῖν δὲ οἱ θεοὶ τῆς εἰς ἡμᾶς εὐνοίας καὶ τιμῆς, ἣν ἐτιμήσατε δημοσίᾳ, τὰς ἀμοιβὰς ἀποδοῖεν, i. e. *Vobis vero pro benevo-*

Digitized by Google

ctis ad vitam glorioſam tranſeuntibus, juxta actionum in hac vita varietatem, conferenda t).

§. IV. Enim vero quemadmodum multis evenit vocibus u) ut mutata, quæ primitus impoſita fuerat, ſignificatione originali, progreſſu temporis modo latius extenderentur, modo contraherentur arctius, nonnunquam proſcriberentur penitus. Ita *Talionem*, quotquot eâ uſi ſunt probati linguæ latinæ ſcriptores x), pro *penſatione grati officii*, ſeu *beneficii remuneratione* nunquam uſurparunt: ſed adhibuerunt unice ad *res dolorificas.* pœnam expreſſuri illatæ injuriæ; ſive vindictam, qua quis tale tantumque mali patitur, quale quantumque fecerat alteri. In hoc ſenſu ſumitur in legibus XII. tabularum y) unde hauſiſſe videntur quotquot ſequioribus ævis aliquam ejus mentionem injiciunt. Cicero z) inter pœnas legibus conſtitutas commemorat. Cato a) de membro rumpendo, frangendoque oſſe. Plinius b) de cadavere, quod terra conditum fuerat, ignominioſe eruendo. Imperatori c) pœna eſt injuriarum: Tertulliano d) cohibendæ violentiæ proſpicit, & per eam commiſſio injuriæ, metu vicis ſtatim occurſuræ repaſtinatur. Auguſtino e) eſt quædam juſta vindicta, quæ immoderatæ, & per hoc injuſtæ ultioni modum figit juſtum: ut, qualem quisque intulit injuriam, tale pendat ſupplicium. Ad reprimendas flammas odiorum, ſævientiumque immoderatos animos refrenandos, *Talionem* inſtitutam aſſerit; ne leviter læſus, moliatur cædem, ſitiat ſan-

lentia & bonore, quem mibi publice tribuiſtis, Dii parem gratiam retribuant. t) l. c. p. 355. B. Ἐγὼ δὲ, ὅτε μὲν ἀμοιβαίαν ἕξει τὴν ἀποκλήρωσιν ἕκαστος, εὖ οἶδα, τοῖς λογίοις ἀκολουθῶν. ἀπέκλησε γὰρ, φησιν ὁ κύριος, κατ' αὐτοῦ, καὶ κομίσεται ἕκαστος, τὰ διὰ τοῦ σώματος πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν εἴτε κακόν. i. e. *Ego equidem probe ſcio, Scripturis conſentiens, cuilibet pro meritis ſortem reddendam eſſe Concluſit enim, inquit* 2. Cor. 5, 10. *Dominus apud ſe, & refert, unusquisque propria corporis. prout geſſit, ſive bonum, ſive malum.* u) Vid. Horatius de art. Poet. verſ. 60. ſeqq. it. 68. ſeqq. x) Exceptis Interpretibus, qui voces Ebr. vel Græc. §. præced. commemoratas &c. *Talionem* reddunt. y) Vid. §. 1. ad (d). z) De legibus, cit. Auguſtino de civ. Dei, lib. 21. c. 11. a) Originum lib. 4. citante Priſciano lib. 6. de deſinentibus in os, p. m. 79. b) Nat. hiſtor. lib. 7. c. 54. c) Inſtitut. lib. IV. tit. 4. de injuriis, §. 7. & paſſim. d) adv. *Marcion.* lib. 2. c. 15. p. m. 207. e) contra fauſtum Manich. l. 19. c. 25. tom. VI. Oper. col. 356.

Digitized by Google

ſanguinem. Atque eodem prorſus ſenſu ſumitur aliis: pro *beneficiorum penſatione* offendi nuſpiam. Et, ſi, præter ſpem, ullibi in hoc ſenſu occurreret, eum tamen a præſenti conſideratione volumus excluſum.

§. V. Hujusmodi enim *Retalionem* in præſenti examinabimus, quam Impp. diſerte *pœnam* vocant, ſcil. *reciproci* f) ac alibi g) *reciprocum pœnæ incurſum*; Valerianus h) *genus pœnæ vicarium*. Pœna vero reſpicit antegreſſum damnum & injuriam, non beneficium i). Unde & Tertullianus (k eam ſæpe dixit *vicem injuriæ*. Ob æqualitatem, quæ attendi ſolet, exactiſſimam, non inepte in conſvetudinem proverbii venit Plutarchi (l τὸ Τερμέριον κακὸν, & Pauſaniæ m) Νεοπτολέμειος τίσις. Uterque horum idem paſſus, quod aliis intulerat, ob celebritatem ſuam occaſionem præbuit receptis in antiquitate parœmiis n): applicatis deinceps ad omnes, qui idem ſuſti-

f) Cod. Theodoſ. lib. 9. tit. 2. de exhibend. & transmitte. reis. g) Cod. Theodoſ. lib. 9. tit. 1. leg. 7. de accuſat. & inſcriptionibus. h) Inſtitut. græc. Interpr. lib. 4. tit 4. de injuriis §. 7. i) De bono diſciplinæ, cit. Du Freſne Gloſſ. lat. col. 1058. k) Contra Marcionem lib. IV. c. 23. p. m. 278. ſqq. l) in vita Theſei p. m. 5. B. i. e. *Termerium malum* m) in Meſſenicis, ſ. lib. 4. c. 17. p. m. 321. h. e. *vindicta Neoptolemica.* n) Plutarchus l. c. *Hercules* inquit, Καὶ τὸν Τέρμερον συῤῥήξαντά τὴν κεφαλὴν ἀπέκτεινεν, ἀφ᾽ οὗ δὴ καὶ τὸ τερμέριον κακὸν ὀνομασθῆναι λέγουσι. Παίων γὰρ (ὡς ἔοικε) κεφαλῇ τοὺς ἐντυγχάνοντας ὁ Τέρμερος ἀπώλλυεν. οὕτω δὴ καὶ Θησεὺς κολάζων τοὺς πονηροὺς ἐπεξῆλθεν, οἷς μὲν ἐβιάζοντο τοὺς ἄλλους, ὑπ᾽ ἐκείνου καταβιαζομένους, ἐν δὲ τοῖς τρόποις τοῖς ἑαυτῶν ἀδικίας τὰ δίκαια πάσχοντας. i. e. *Termerum capite incurrentem confecit, a quo Termerium malum ferunt dictum: quippe feriens capite obvios Termerus necabat. Itidem puniebat Theſeus im- improbos, ulciſcebaturque eos eadem vi, qua alios illi, opprimens; ad modum ſuæ improbitatis, juſtas pœnas prudentes.* Pauſanias l. c. Νεοπτολέμῳ γὰρ τῷ Ἀχιλλέως ἀποκτείναντι Πρίαμον ἐπὶ τῇ ἐσχάρᾳ τοῦ Ἑρκείου, συνέπεσε καὶ αὐτὸν ἐν Δελφοῖς πρὸς τῷ βωμῷ τοῦ Ἀπόλλωνος ἀποσφαγῆναι. καὶ ἀπὸ τούτου τὸ παθεῖν ἐποίησεν τις καὶ ἔδρασε, Νεοπτολέμειον τίσιν ὀνομάζουσι, i. e. *Neoptolemo Achillis filio, quum jugulaſſet Priamum ad aram Jovis Hercei, accidit, ut & ipſe ad Apollinis Delphici aram interimeretur. Venit inde in proverbii conſuetudinem, ut, quoties qua quis alterum affeciſſet injuria, eam ipſe paſſus eſſet, Neoptolemea ultio diceretur.* Euripides Andromach. poſtquam ordine rem, uti geſta fuerat, recenſuerat, ſubjicit Act. V. v. 1161.

ſuſtinuerunt, quo afflixerant prius alios. Lacedæmonios largitionibus Regis Perſarum pereuntes, jam dictus Pauſanias commemorat, oppreſſiſſe *pœnam*, quæ *Neoptolemea* dicitur. Eo quod primi omnium Lacedæmonii ex omni antiquitatis memoria hoſtem dicantur muneribus ſollicitaſſe, & belli eventum feciſſe venalem o) Neque dubium, quin ad eundem ſenſum æquipollenter adhiberi potuiſſet p) *Phalaridis taurus* q), & *ara Buſiridis* r); ſi acceſſiſ.

Τοιαῦθ' ὁ τοῖς ἄλλοισι θεσπίζων ἄναξ,
Ὁ τῶν δικαίων πᾶσιν ἀνθρώποις κριτὴς,
Δίκας διδόντα παῖδ' ἔδρασ' Ἀχιλλέως,
Ἐμνημόνευσε δ', ὥσπερ ἄνθρωπος κακὸς,
Παλαιὰ νείκη·

i. e. *Talia, qui aliis vaticinatur Rex (Apollo)*
Qui eſt juſtitiæ omnibus hominibus Judex,
Fecit filio Achillis danti pœnas:
Et recordatus eſt, ſicut malus homo,
Vetera jurgia. Conf. ibid. v. 1206. ſqq. Pindarus Nemeon ζ.

o) Nam Pauſania teſte, l. c. Ἀριστοκράτη τὸν Ἱκέτα Τραπεζούντιον, βασιλέα τῶν Ἀρκάδων, καὶ στρατηγὸν ὄντα ἐν τῷ τότε, διαφθείρουσιν οἱ Λακεδαιμόνιοι χρήμασι· Πρῶτοι γὰρ ὧν ἴσμεν, Λακεδαιμόνιοι πολεμίῳ ἀνδρὶ δῶρα ἔδωσαν, καὶ ὤνιον πρῶτοι κατεστήσαντο εἶναι τὸ κράτος τὸ ἐν τοῖς ὅπλοις. πρὶν δὲ ἢ παρανομῆσαι Λακεδαιμονίους ἐς τὸν Μεσσηνίων πόλεμον, καὶ Ἀριστοκράτους τοῦ Ἀρκάδος τὴν προδοσίαν, ἀρετῇ τε οἱ μαχόμενοι καὶ τύχαις ἐκ τοῦ Θεοῦ διεκρίνοντο. i. e. *Ariſtocratem Hicetæ filium, patria Trapezuntium, Arcadum Regem, & eorum tunc exercitus ducem, Lacedæmonii pecunia corrupere. Primi enim omnium Lacedæmonii ex omni antiquitatis memoria hoſtem dicuntur muneribus ſollicitaſſe, & venalem feciſſe belli eventum. Prius enim quam ab illis circumveniretur Ariſtocrates, a quo Maſſenii proditi ſunt, virtute, & fortuna Dei præſidiis directa res bellica ſtabat.* Vide pluribus exemplis hoc ipſum proſequentem l. c. p) juxta Martinum Del Rio Adag. Sacr. V. T. §. 30. ex Pſ. 7, v. 16. p. 36. q) Vid. Lucianus prolixe in Phalari I. & II. tom. 1. Oper. p. m. 731. ſqq. Cicer. Act. VI. in C. Verrem, p. m. 153. Inter illa, quæ P. Scipio bello Punico tertio Agrigentinis reſtituit, erat *nobilis ille taurus, quem crudeliſſimus omnium tyrannorum Phalaris habuiſſe dicitur, quo vivos ſupplicii cauſa dimittere homines, & ſubjicere flammam ſolebat.* Ovidius hunc cum Buſiride conjungit, lib. 1. de Arte Amandi v. 649. ſqq.

Digitized by Google

ceſſiſſet Uſus. Buſiris quippe non modo ab Hercule interemptus magno Antiquitatis conſenſu traditur s): ſed diſerte dicitur quibusdam t) admodum

Dicitur Ægyptos caruiſſe juvantibus arva
Imbribus: atque annos ſicca fuiſſe novem;
Cum Traſius Buſirin adit, monſtraque piari
Hoſpitis effuſo ſanguine poſſe Jovem.
Illi Buſiris, Fies Jovis hoſtia primus,
Inquit: & Ægypto tu dabis hoſpes aquam
Et Phalaris tauro violenti membra Perilli
Torruit. infelix imbuit auctor opus.
Juſtus uterque fuit: neque enim lex æquior ulla eſt,
Quam necis artifices arte perire ſua.

Idem Triſtium lib. 3. Eleg. XI. v. 39. ſqq.

Sævior es triſti Buſiride; ſævior illo,
Qui falſum lento torruit igne bovem:
Quique bovem Siculo fertur donaſſe tyranno;
Et dictis artes conciliaſſe ſuas.
Munere in hoc rerum eſt uſus, ſed imagine major:
Nec ſola eſt operis forma probanda mei,
Aſpicis a dextra latus hoc adapertile tauri?
Huc tibi, quem perdes, conjiciendus erit.
Protinus incluſum lentis carbonibus ure.
Mugiet, & veri vox erit illa bovis.
Pro quibus inventis, ut munus munere penſes,
Da precor, ingenio præmia digna meo,
Dixerat. At Phalaris, pœnæ mirande repertor!
Ipſe tuum præſens imbue dixit opus.
Nec mora, monſtratis crudeliter ignibus uſtus,
Exhibuit querulos ore tremente ſonos.

r) Virgil. Georg. lib. 3. v. 5.

- - - - quis aut Eryſtea durum,
Aut illaudati neſcit Buſiridis aras?

s) Apollodorus Biblioth. lib. 2. cap. 4. §. 11. p. m. 119. C. Jul. Hyginus Mythogr. cap. 31. p. m. 75. Diod. Sic. Bibl. hiſt. lib. 4. p. 157. B. (A. p. 225.) *Hercules*, inquit, *μετὰ δὲ τὸν Ἀνταίου θάνατον παρελθὼν εἰς Αἴγυπτον ἀνεῖλε Βούσιριν τὸν βασιλέα, ξενοκτονοῦντα τοὺς παρεπιδημοῦντας, poſt Antæi cædem in Ægyptum digreſſus, Buſiridi Tyranno*

Digitized by Google

tus aris, queis ipſe prius immolarat hoſpites. Phalaris quoque Naſoni u) eodem commemoratur a ſubditis ſuis combuſtus tauro, quo ipſe antea exuſſerat alios. Verum Priſcis ſilentibus, integrum non eſt modernis, parœmias obtrudere Orbi literato, Antiquorum deſtitutas aſſenſu. Plures ab Hercule, Theſeo, aliisque eodem ſupplicii genere affecti ſunt, quo prius afflixerant alios x): qui nunquam abiere in proverbium. Accedit, Buſiridem

necem intulit: qui hoſpitum eo delatorum ſanguine manus polluebat, Servius ad Virg. l. c. *Buſiris* ait *rex fuit Ægypti: qui cum ſuſceptos hoſpites immolaret, ab Hercule interemtus eſt, cum etiam eum voluiſſet occidere.* Plutarchus in Parallelis Tom. 2. Oper. p. 315. ex Agathone Samio, *clava peremtum* adſtruit. *Ipſe* Hercules morti vicinus, ap. Ovid. Metamorph. lib. 9. v. 182. de ſeipſo conqueritur:

Ergo ego fœdantem peregrino templa cruore
Buſirin domui?

t) Plutarch. in vita Theſei p. 5. *Hercules* inquit, *οἷς ἐπηβελεύετο τρόποις ἀμυνόμενος τὺς προεπιχειρῆντας*, ἔθυσε τὸν Βύρσιριν i. e. *quibus ipſe petebatur inſidiis, iisdem pœnas expetens ab invaſoribus, immolavit Buſirim.* Idem comprobat L. An. Seneca Tragœd. Herc. Fur. Act. 2. verſ. 483.

Et qui hoſpitali cæde manantes foci
Bibere juſtum ſanguinem Buſiridis.

Et alibi Herc. Oct. Act. 1. v. 25.

- - - cecidit ante aras ſuas
Buſiris.

u) In Ibin. v. 439. ſqq.

Ut ve ferox Phalaris, lingua prius enſe, reſecta,
More bovis, Paphio clauſus in ære, gemas.

Cicero de Officiis lib. 2. p. m. 320. fin. *Nec vero* inquit, *ulla vis imperii tanta eſt, quæ premente metu poſſit eſſe diuturna. Teſtis eſt Phalaris, cujus eſt præter cæteros nobilitata crudelitas. Qui non ex inſidiis interiit, - - - non a paucis - - -: ſed in quem univerſa Agrigentinorum multitudo impetum fecit.* x) Diod. Sic. Bibl. hiſt. l. 4. p. 156. A. (A. p. 223.) refert, Diomedis equas pabulum non ex iis quæ terra producit, habuiſſe; ſed ex carnibus advenarum hominum. Quibus Hercules proprium Dominum objecerit, fame beſtiarum carnibus viri, qui nefarium carnis eſum illas docuerat, expleta. Antæum, Cygnum, &c. addidit Plutarchus, in vita Theſei, p. 5. Qui ipſe eodem modo interemiſſe dicitur

Digitized by Google

dem (qui quibusdam e numero exiſtentium eliminatur penitus y), nonnullis plus quam ducentis annis Hercule ſeniorem deſcribi: quo poſito, ab hoc nullatenus ille potuiſſet interfici z). Sed miſſis Synonymis, ad rem ipſam accedimus.

§. VI. Eſt autem *Talio* pœna damno illato omnimode adæquata, in ſalutem læſi ac lædentis, nec non Reipublicæ commodum, legaliter ſuſcepta.

§. VII. Non ſolum, fortunæ lex eſt, *præſtare quæ exegeris* a); ſed ipſi rectæ rationi conſentaneum, nec a primis naturæ b) alienum, ut *tantundem quis patiatur, quantum intulit alteri* c). Et ſana ratio cuique ho-

 mi-

Sinnin Pityocampten, Scironem, Cercyona Arcadem, Damaſten Procruſten &c. ap. Plut. l. c. p. 4. 5. ubi ſubjicit: Θησεὺς κολάζων τοὺς πονηροὺς, οἷς μὲν ἐβιάζοντο τοὺς ἄλλους, ὑπ' ἐκείνου καταβιαζομένους, ἐν δὲ τοῖς τρόποις τοῖς ἑαυτῶν ἀδικιάς τὰ δίκαια πάσχοντας, i. e. *Theſeus puniendo impios, ulciſcebatur eos, eadem vi, qua alios illi, opprimens, ad modum ſuæ improbitatis juſtas pœnas pendentes.* Ovid. Epiſt. Heroidum IX. quæ eſt Deianiræ ad Herculem, v. 67. ſqq.

Non tibi ſuccurrit crudi Diomedis imago,
Efferus humana qui dape pavit equas &c.

y) Strabo Geograph. lib. 17. p. m. 929. οὐδὲ βασιλέως μὰ Δία, οὐδ' τυράννου γενομένου τινὸς τοῦ Βουσείριδος, i. e. *per Jovem! nullus neque Rex fuit Buſiris, neque Tyrannus.* Antea *fabulam* dixerat, quæ narrantur de Buſiride. z) Iſocrates in laudatione Buſirid. p. m. 540. circa fin. οἱ αὐτοὶ τῆς Βουσίριδος ξενοκτονίας κατηγοροῦσι, καὶ φασὶν αὐτὸν ὑφ' Ἡρακλέους ἀποθανεῖν, ὁμολογεῖται δὲ παρὰ πάντων τῶν λογοποιῶν, Περσέως τοῦ Διὸς καὶ Δανάης Ἡρακλέα μὲν εἶναι τέτρασι γενεαῖς νεώτερον, Βούσιριν δὲ πλέον ἢ διακοσίοις ἔτεσι πρεσβύτερον. i. e. *iidem ſunt, qui Buſiridem & cæſorum hoſpitum accuſant, & ab Hercule interfectum dicunt. Conſtat autem inter omnes hiſtoricos, Perſeo Jovis & Danææ filio, quatuor ætatibus Herculem eſſe juniorem: Buſiridem vero, plus quam ducentis annis ſeniorem.* a) Juxta P. Aſpernatem, ap. Senec. Controverſ. 1. lib. 1. p. p. 78. b) Græcis τὰ πρῶτα κατὰ φύσιν, in Philoſophorum ſcriptis dicuntur. Vid. A. Gellius N. A. lib. 12. c. 5. p. m. 629. Grotius de jur. B. ac P. lib. 1. c. 2. §. 3. c) Phædrus fabul. lib. 1. 26. *Sua quoque exempla debet æquo animo pati.* Euripid. Oreſt. v. 411.

minum dictitat, *idem juris in ſe admittendum eſſe, quod ſtatuerit in alium* d). & inſtinctus naturalis ſive appetitus ſenſitivus cuivis ſuppeditat beſtiæ, *ab interitu ſe vindicare, vicesque rependere laceſſenti* e) Cainum parricidii ſibi conſcium, tanta, in qua tunc verſabatur, hominum penuria non immunem præſtitit a timore, quo non exilium perhorreſcebat, pœnam gratia attem-

ȣ̓ δεινὰ πάσχειν, δεινὰ τȣ̀ς ἐργασμένȣς;) i. e. *non grave eſt, gravia pati qui fecerunt.* Pindarus Od. 4. Stroph. 2. Nemeon.

Ῥέζοντα τι καὶ παθεῖν ἔοικε,

i. e. *facientem aliquid, etiam pati convenit.* Affine huic eſt illud Tragicum: τὸν δρῶντα πȣ τι καὶ παθεῖν ὀφείλεται. Seneca in Hercule Fur. Act. 3 v. 735. ſeqq.. exprimit:

Quod quisque fecit, patitur: auctorem ſcelus
Repetit, ſuoque premitur exemplo nocens.

Julianus Apoſtata in Cæſaribus, p. m. 314. δοθεῖσαν Δελφοῖς μαντείαν i. e. *redditum apud Delphos oraculum* voluit

εἴκε πάθοι τά κ' ἔρεξε δίκη τ' ἰθεῖα γένοιτο,

i. e. *Judicium, ſi quis quæ fecit perferet, æquum eſt.* d) Digeſt. lib. 2. tit. 2. Ad quem Ulpianus *hoc* inquit, *edictum ſummam habet æquitatem; & ſine cujusquam indignatione juſta. Qui enim aſpernabitur idem jus ſibi dici, quod ipſe aliis dixit, vel dici effecit?* e) Cicero de Fin. lib. 3. c. 5. ſqq. p. m. 62. *Placet his,* inquit, *quorum ratio mihi probatur, ſimul atque natum ſit animal, ipſum ſibi conciliari, & commendari ad ſe conſervandum, & ad ſuum ſtatum, & ad ea quæ conſervantia ſunt ejus ſtatus diligenda: alienari autem ab interitu, hisque rebus, quæ interitum videantur afferre.* Interjectis quibusdam, pergit: *Initiis ita conſtitutis, ut ea quæ ſecundum naturam ſunt, ipſa propter ſe ſumenda ſint, contrariaque item rejicienda; primum eſt officium, (id enim appello καθῆκον) ut ſe conſervet in naturæ ſtatu: deinceps ut ea teneat, quæ ſecundum naturam ſunt, pellatque contraria.* Diog. Laertius in Zenone §. 85. τὴν δὲ πρώτην ὁρμὴν φασι τὸ ζῶον ἴσχειν ἐπὶ τὸ τηρεῖν ἑαυτὸ, οἰκειȣ́σης αὐτῷ τῆς φύσεως ἀπ' ἀρχῆς· καθά φησιν ὁ Χρύσιππος ἐν τῷ πρώτῳ περὶ τελῶν, πρῶτον οἰκεῖον λέγων εἶναι παντὶ ζώῳ τὴν αὐτȣ̃ σύστασιν, καὶ τὴν ταύτης συνείδησιν· ȣ̓́τε γὰρ ἀλλοτριῶσαι εἰκὸς ἦν αὐτȣ̃ τὸ ζῶον, ȣ̓́τε ποιῆσαι ἂν αὐτὸ, μήτε ἀλλοτριῶσαι μήτε ȣ̓κ οἰκειῶσαι. ἀπολείπεται τοίνυν λέγειν, συστησαμένην αὐτὸ οἰκείως πρὸς ἑαυτό. ȣ̔́τω γὰρ τά τε βλάπτοντα διωθεῖται, καὶ τὰ οἰκεῖα προσίεται. i. e. *Primam autem hanc animan-*

temperatam extraordinaria f); ſed necem, a quocunque obvio, etiam bru-

 to

tis appetitionem fuiſſe dicunt, ſeipſum tuendi *atque ſervandi. Natura ſibi ipſum ab initio conciliante. Ut Chryſippus ait in primo de finibus, primum proprium cuique animanti* (*dicens, ſui ipſius fuiſſe commendationem, hujusque conſcientiam,* Suidas in ὁρμῇ dicit σύνδεσις, Cicero l. c. ſtatus). *Neque enim veriſimile erat, animal ipſum vel ab ſe alienaſſe, vel feciſſe ipſum, ut nec alienaret ab ſe, ſibi conciliaret. Reſtat igitur ut dicamus, hanc ipſum ſibi maxima concordia & charitate devinxiſſe. Ita enim &* noxia propellit, *& quæ ſibi ſunt propria ſuſcipit.* Vid. Lipſius ad Senecæ epiſt. 121. 6. Aldobrandinus ad Laertii l. c. p. m. 416. Suidas in ὁρμῇ. Seneca l. c. *Cura ſui animalibus ineſt cunctis : nec inſeritur, ſed innaſcitur. Producit fœtus ſuos natura, non abjicit : & quia* tutela *certiſſima ex proximo eſt, ſibi quoque commiſſus eſt.* Paulo poſt: *Simul conciliatur ſaluti ſuæ quidque, & quæ juvant, illa petit; læſura formidat.* Mox: *natura nihil magis, quam tutelam ſui, & ejus peritiam tradidit.* Vid. Baſilius M. Hexaëmer. Homil. IX. p. m. 116. C. D. p. 117. A. f) Ipſa Scriptura ſacra pro *miraculo* reputat, ſeu evidentiſſime *Signo* gratiæ divinæ: quod rigorem juſtitiæ, juxta quem interficiendus fuiſſet, executus non ſit in Caino; ſed capitis ſupplicium emolliendo, verterit in exilium. Ex infinitis difficultatibus, quæ Interpretes Signum Caino factum determinaturos premunt, eluctabitur, qui verba Ebræa Gen. IV. v. 15. וישם יהוה לקין אות לבלתי הכות אותו כל מוצאו reddit: *ita edidit Deus in Caino miraculum,* ſ. ſignum gratiæ extraordinariæ, *quod non interficeret eum omne inveniens ipſum.* Et huc inclinat R. Mardochai f. Elieſer Comtino, Commentario M. S. in h. l. inquiens: אות יש אומ׳ שחזק לבו שלא יירא מההריגה/ וי״א ששם קרן במצחו וי״א שהחזיר לו את הצרעת/ וי״א ששמיקן והסיף לו אות חי״ד משת יה וזהו האות/ והריועבא ז״לא שהנכון בעיניו שעשה לו אתו שלא יירא ולא הזכיר הכתוב את האות/ ואם כן היה ראוי לומר ויעש יהוה לקין אות כי איננו כמו אשר שם במצרים אותותיו ואת אותותי אשר שמתי כם/ ולפי דעתי שטבע העונש היה מחייב שיהרג קין כאשר אמר הוא בעצמו והשם שנה הטבע וזהו האות והשנוי הוא שלא יהרג וזהו לבלתי הכות אותו כל מוצאו כי כל הרואיו נע ונד ונסתר מפני השם ומגורש מעל פני האדמה והוא בלתי נהרג יאמר כי בודאי זה הוא אות

חשב[illegible]ו מאת i. e. *Sunt qui dicunt, quod confirmarit animum ejus, ne timeret a nece* ſibi inferenda. *Alii vero dicunt, quod fronti ejus appoſuerit cornu. Quidam autem ſtatuunt, quod percuſſerit eum lepra. At nonnulli volunt, quod, quum nomen ejus* קן *fuerit, eidem ſuperaddiderit literam Jod, ex nomine* יה *deſumtam, vocemque* אות *non ſignum, ſed literam vertendam. Verum R. Abrah. ben Eſræ p. m. ſtatuit, ſibi rectum videri, Signum ipſi editum fuiſſe, ne timeret; quamvis Scriptura illud non commemoret. Sed, ſi ita foret, debebat dixiſſe, & fecit Deus Caino ſignum. Non enim hic eodem modo ſe habebat, quo* Pſal. 78. 43. *qui expoſuit in Ægypto ſigna ſua, vel* Exod. 10, 2. *& ſigna mea, quæ propoſui inter illos. Proinde quantum ego judico, natura pœnæ urgebat, ut interficeretur Cain, quemadmodum prædicabat, ſibi ipſi. Sed Deus mutabat naturam illam; eamque mutationem, quod interficiendus non ſit, vocat* Moſes *Signum* (ſ. miraculum), *dicendo:* (& ſtatuit Deus in Caino miraculum), *dum non percutiebat ipſum primum quodque eum inveniens. Quicunque enim videbat ipſum vagum ac profugum, itemque abſconditum a Deo, atque ejectum e terra illa, non autem interfectum; dicebat, profecto hoc eſt miraculum a Deo.* Dubium autem, an ob paucitatem hominum, capitis ſupplicium mutarit Deus in exilium, ne orbis terrarum diutius incultus horreat; an, ob pœnam homicidii lege poſitiva nondum promulgatam, mitius animadvertere voluerit; an vero lenitatem hanc diuturnitate compenſare intenderit. Lactantius lib. 2. cap. 9. de Orig. Err. *Exulibus* inquit, *ignis & aqua interdici ſolebat. Adhuc enim videbatur nefas, quamvis malos tamen homines ſupplicio capitis afficere. Interdicto igitur uſu earum rerum, quibus vita conſtat hominum, perinde habebatur, ac ſi eſſet, qui eam ſententiam exceperat, morte multatus.* Quæ vero ex Euripide adducuntur in Oreſt. v. 511. ſqq.

Καλῶς ἔθεντο ταῦτα πατέρες οἱ πάλαι,
Εἰς ὀμμάτων μὲν ὄψιν οὐκ εἴων περᾶν
οὐδ᾽ εἰς ἀπάντημ᾽, ὅς τις αἷμ᾽ ἔχων κυρεῖ,
Φυγαῖσι δ᾽ ὁσιοῦν, ἀνταποκτεῖναι δὲ μή. i. e.
Recte ſanxerunt majores olim hæc,
Non ſinebant in conſpectum venire,
Neque in occurſum, quisquis forte reus eſſet ſanguinis:
Sed expiabant exilio, non occidere ſinebant.

aut de homicidio caſuali tantum, vel *culpoſo* intelligenda ſunt; nequaquam

Digitized by Google

quam autem *doloſe:* aut eam modo cædem prohibent, quæ privato auſu ſolius vindictæ ergo ſuſcipitur. Ipſe enim Tyndarus, cujus illa verba ſunt, non exilio mulctandos poſtulabat matricidas, Oreſtem & Electram; ſed, qua tandem etiam damnati fuerunt publicis ſuffragiis, verſ. 912. morte, v. 535. 624.

Ἔα δ' ὑπ' ἀςῶν καταφονευθῆναι πέτροις,
Sine vero a civibus interfici ſaxis, v. 612.
Ἐκȣ̃σαν, ȣ̓κ ἄκȣσαν ἐπισείσω πόλιν,
Σοὶ, σῇ τ' ἀδελφῇ λεύσιμον δȣ̃ναι δίκην.
Μᾶλλον δ' ἐκείνη σȣ̃ θανεῖν ἐς' ἀξία, i. e.
Volentem nec invitam commovebo urbem,
In te & ſuam ſororem, ut detis lapidatu pœnam.
Et illa quidem magis eſt digna ut interficiatur, quam tu.

Præterea filiam Clytemneſtram ob manus violentas marito illatas, juſtum quidem capitis ſubiiſſe ſupplicium, (non exilium) fatetur; ſed non juſte ſ. legitime illatum. v. 537.

Θυγάτηρ δ' ἐμὴ θανȣ̃σ' ἔπραξεν ἔνδικα,
ἀλλ' ȣ̓χὶ πρὸς τȣ̃δ' εἰκὸς ἦ αὐτὴν θανεῖν.
Mea quidem filia mortua, perſolvit (paſſa eſt) *juſta;*
Sed non erat conveniens, interfici eam ab iſto.

Cum juxta communem Græcorum legem v. 495. per magiſtratus, & ſuffragia populi inferri id debuerit: ne alioquin per vindictam privatam, homicidia creſcant in infinitum v. 499. ſeqq.

Χρῆν αὐτὸν ἐπιθεῖναι μὲν αἵματος δίκην
Ὁσίαν, διώκοντ' ἐκβαλεῖν τε δωμάτων
Ματέρα. - - - -
Oportebat Oreſtem impingere ei dicam (profuſi) *ſanguinis.*
Juſtam, accuſandoque injicere ex ædibus
Matrem. Mox v. 457. ſqq.
Εἰ τόνδ' ἀποκτείνειεν ὁμόλεκτρος γυνή,
Χ' ὢ τοῦδε παῖς αὖ μητέρ' ἀνταποκτενεῖ,
Κἄπειθ' ὁ κείνȣ γενόμενος φόνῳ φόνον
λύσει, πέρας δὲ ποῖ κακῶν προβήσεται; i. e.
Si interficeret aliquem ſua conjux,
Et illius filius rurſus interficiat matrem.
Et deinde natus ex interfectore illo, cædem cæde
Solvat; finis malorum quouſque procedet? v. 515.
Ἀεὶ γὰρ εἷς ἔμελλεν ἐξέσθαι φόνῳ,

to vel inanimato ſibi inferendam g). Adoni beſeck homo ferus nulliſque le-

Gloſſa ſupra, verba Menelai v. 415. interpretatur: σὺ γὰρ οὐκ ὤφειλες θάνατον ἐπαγαγεῖν τῇ μητρὶ, ἀλλ' ἡ δημοσία κρίσις. i. e. *Tu enim non debebas mortem inferre matri, ſed publicum judicium.* Profecto lex erat Athenienſibus præſcripta, enarrata Samueli Petito inter leg. Attic. lib. 7. tit. 1. pag. 45. τὸν ἐκ προνοίας ἀποκτείναντα θανάτῳ ζημιοῦσθαι, i. e. *ſi quis hominem ſciens morti duit, capitalis eſto.* Ad quam provocat Antipho περὶ τοῦ Ἡρώδου φόνου. Et quamvis Demoſth. adverſus Midiam p. m. 391. B. ἀειφυγίαν quoque καὶ δήμευσιν τῶν ὑπαρχόντων, h. e. *exilium perpetuum, bonorumque proſcriptionem* annectat; intelligendum tamen id eſt, juxta Sam. Petit. ad l. c. p. 508. *de exilio voluntario*, quod quiſque reus poſt primam Orationem apud Areopagitas habitam, absque Judicis ſententia prooccupat. Qua ratione hæc ἀειφυγία non ſupplicium eſt, ſed ſupplicii profugium portusque. *Nam qui volunt pœnam aliquam ſubterfugere*, inquit Cicero pro Cecinna, *aut calamitatem, eo ſolum vertunt; hoc eſt, ſedem aut locum mutant. Itaque nulla in lege noſtra reperietur, nec apud cæteras civitates, maleficium ullum exilio eſſe multatum. Sed cum homines vincula, neces, ignominiasque vitant, quæ ſunt legibus conſtitutæ; confugiunt quaſi ad aram, in exilium.* Cum Oreſti Menelaus apud Euripidem l. c. v. 443. diceret:

Κἆτ' οὐχὶ φεύγεις γῆς ὑπερβαλὼν ὅρους,
At cur non fugis ultra terminos terræ?

reſpondebat ille:

Κύκλῳ γὰρ εἱλισσόμεσθα παγχάλκοις ὅπλοις.
Circumdamur enim undique æneis armis.

Et ita, cum Pylades adhortaretur eundem l. c. v. 757.

φεῦγέ νυν, λιπὼν μέλαθρα σὺν κασιγνήτῃ σέθεν.
Fuge nunc, relinquens domum cum ſorore tua.

Similiter reſpondebat, verſ. ſeqq.

οὐχ ὁρᾷς ὡς φρουροῖς φυλασσόμεσθα πανταχοῦ.
Non vides? cuſtodimur præſidiis undique.

Demoſth. adverſ. Ariſtocratem p. 433. A. οἱ θεσμοθέται τοὺς ἐπὶ φόνου φεύγοντας κύριοι θανάτῳ ζημιῶσαί εἰσι. i. e. *Theſmothetæ eos, qui propter cædem ſolum veterunt, jus habent morte mulctandi.* g) Textus enim Ebræus Gen. IV, 14. כל מוצאי יהרגני commode in Neutro red-

Digitized by Google

ditur: *Omne inveniens me, occidet me*; & v. 15 לבלתו הכות אותו כל מוצאו *ut ne interficiat ipſum, omne inveniens ipſum.* In hanc ſententiam videntur intellexiſſe Talmudici, in Cod. Nedarim Bab. f. 41. a. l. 26. אמר ר׳ אלכסנדרי אמר ר׳ חייא בר אבא ואמרי לה א״ר יהושעבן לוי כיון שהגיע קיצו של אדם הכל מושלים בו שנ׳ והיה כל מוצאי יהרגני i. e. *Docuit R. Alexander, dixiſſe R. Chijam f. Abba, quamvis alii de hoc ſtatuant, dixiſſe R. Joſuam f. Levi, quum imminet finis hominis, omnia dominantur in ipſum, ſicut dicitur* Gen. IV, 14. *& eveniet, quicquid me occupabit, interficiet me.* Scil. ut Gloſſa annotat R. Salomonis, להמיתו אפילו זבוב אפילו יתוש *poteſtatem obtinent ejus interficiendi, etiam muſca atque culex.* De muſca Titum Veſpaſianum enecante, Vid. Cod. Gittin f. 56. b. l. 31. ſqq. Eandem Talmudiſtarum ſententiam profitentur quoque in Bereſchith rabba Sect. 22. circa fin. ר׳ יהודה אומר נתכנסו בהמה חיה ועוף לתבוע דמו של הבל אמר להן לכך אני אומר כל הורג א״ר לוי בא נחש הקדמוני לתבוע דינו של הבל א״ל הקב״ה לא כדינן של רצחנין דינו של קין קין הרג ולא היה לו ממי ללמוד מכאן ואילך כל הורג קין יהרג וישם ה׳ לקין אות רב אמר כלב מסר לו i. e. *R. Juda dicit, congregarant ſeſe beſtiæ domeſticæ, feræ, atque aves ad poſtulandum ſangvinem Abelis: quibus reſpondit Deus, propterea ego dico, quicquid interfecerit Cainum, occidatur. R. Levi dicebat, adventabat Serpens antiquus, poſtulando judicia Abelis: cui reſpondebat Sanctus ille benedictus, propterea ego dico, quisquis interfecerit Cainum, occidatur* denuo. *R. Nehemias dicebat, judicium Caini non formari poteſt ſecundum judicia reliquarum homicidarum. Cain enim interfecit, nemine ipſi praeunte, a quo potuiſſet diſcere,* (ita non fuiſſe faciendum): *ab hoc momento* itaque *& inpoſterum* lex eſto poſita, ut *omnis occiſurus alium, interficiatur. Et poſuit Dominus Caino ſignum. Rab dixit, adjunxit ei Canem: qui* ſcil. *cuſtodiret eum ab occiſuris,* ut adjicit autor מתנות כהונה, commentariis Raſchi. Quod clarius exprimit R. Moſ. bar Nachman, qs. dixiſſet: שמרני שלא אענש יותר ממה שטיבת אותי כי בעבור שאהיה נע ונד ולא אבנה לי בית וגדרות בשום מקום יהרגוני החיות כי סר צלך מעלי׳ הודה כי האדם איננו נשגב ונמלט בכוחו רק בשמירת עליון עליו ומפני שאמר וישם יהוה לקין אות ולא אמר ויתן לו חשבת אות או וירה ששם לו האות קבוע שיהיה עמו תמיד אולי כשיהיה נוסע ממקום למקום היה לו אות

אות מאת השם מורה לו הדרך אשר ילך בה ובזה ידע שלא יקראנו אסון בדרך ההוא׃ ובב״ר אמרו כענין זה ר׳ אבא אמר כלב מסר לו כי מפני שהיות פחדו מן החיות מסר לו אחת מהן שתלך לפניו ולמקום שיפנה הכלב ללכת ידע׳ כי שם צוה לו חשם ולא יהרג מב״הח׃ i. e. *cuſtodi me, me puniar gravius, quam ne condemnaſti. Nam eo quod vagus ero & profugus, nec ædificaturus mihi domum, aut ſedes ſepibus cinctas ullibi locorum; interficient me beſtiæ, umbra* protectionis *tuæ a me, amota. Fatebatur, hominem propriis viribus ſuperiorem fieri non poſſe, nec evadere, niſi cuſtodia Supremi conſervet ipſum. Quoniam vero dicitur, & poſuit Dominus Caino ſignum, non autem & dedit ipſi Dominus ſignum, ſive, & fecit* &c. *innuit ſignum ei poſitum fuiſſe fixum, futurum cum ipſo continuo. Forte profecturo de loco uno ad alterum adfuit ſignum illud a Domino, ſignificans ipſi viam, qua eſſet iturus: unde cognoſceret, non eventurum ſibi damnum exitiale in illo itinere. In hanc ſententiam in Bereſchith Rabba aſſerunt, R. Abba dixit, canem tradidit ipſi. Quia* a beſtiis timuit, *unam iſtarum attribuit ipſi, quæ antecederet eum. Quocunque locorum canis ſe converteret eundo, illuc divinitus ſibi mandatum eſſe, cognovit, nec ſe occiſum iri* a beſtiis. Eadem ferme exhibet R. Levi ben Gerſon. fol. 17. col. 3. l. 39. ſqq. אהיה בסכנה גדולה כי להיותי נע ונד בארץ אהיה מוכן לקבל הפגעים והרעות הגדולות להעדר ההשגחה האלהית ממני עד שכל מוצאי מהחיות והבהמות יהרגני i. e. *Magno periculo ſum expoſitus. Quum enim vagus ac profugus ſim in hac terra, variis exponar caſibus, & periculis enormibus, divina privatus providentia: adeo ut omne inveniens me* de beſtiis ac jumentis, *me ſit occiſurum.* E Karræis Aaron poſterior f. Eliæ in כתר תורה MS. eadem legit veſtigia, verbis: הואיל ואשב במקום חורב ושממה אולי יטרפני החיות ועל כן אמר והיה כל מוצאי יהרגני שלא היה בארץ כי אם אדם אביו ואיך יהרגהו הוא׃ i. e. *quoniam loca deſerta inhabitaturus ſum & vaſta, forte dilaniabit me* beſtiarum quædam *propterea dicebat, eveniet, omne inveniens me, interficiet me. Non enim erat in hac terra, niſi Adam pater ipſius: quomodo vero interfectum eſſet illum hic?* Et quibusdam interjectis, ויראת קין לא היתה כי אם מהחיות *non* inquit, *timebat ſibi Cain, niſi de* beſtiis. Ambroſius de Cain & Abel, lib. 2. c. 9. tom. IV. Op. p. 138. *A quo timebat occidit, qui ſolos parentes habebat in terris? Potuit quidem & incurſus* beſtiarum *timere, qui legis divinæ jura violaverat: nec præſumere*

Digitized by Google

legibus inſtructus niſi naturæ inſitis, juſtum pronunciabat h) ut, præciſis manuum pedumque digitis, ſibi redderetur, prout fecerat aliis. Oreſtes matris cæde perpetrata i), furiis ultricibus miſerrime agitabatur k) nondum vocatus in judicium. Melitenſes, qui Paulum naufragio ſubductum ſuſceperant, homicidam aut alius criminis reum, paria judicabant perpeti debere; utut maris effugerit pericula l). Barbari hi dicuntur m), aliam itaque legem non habebant, niſi cordibus ipſorum a natura inſcriptam n). E beſtiis, non opus aſpidem commemorem, quæ necem ſuo intulerit catulo,

Ttt

de ſubjectis animalibus cæteris, qui hominem docuerat occidi. h) Jud. I, 7. כאשר עשיתי כן שלם לי אלהים i. e. *quemadmodum ego feci, ita reddidit mihi Deus.* i) Vid. Sophocles in Electra. k) Euripides in Oreſt. v. 35. ſqq.

Τλήμων Ὀρέστης, ὁ δὲ πεσὼν ἐν δεμνίοις
Κεῖται. τῆς μητρὸς δ' αἷμά νιν τροχηλατεῖ
Μανίαισιν. ὀνομάζειν γὰρ αἰδοῦμαι θεὰς
Εὐμενίδας, αἳ τόνδ' ἐξαμιλλῶνται φόβῳ.
Afflictus Oreſtes, cadens in lecto
Jacet. Sanguis enim maternus exagitat eum
Furoribus: (vereor enim nominare Deas
Eumenidas, quæ eum certatim perterrent).

Ibid. v. 255. cum tranquillus viſus eſſet, ſubito mutatur, exclamans:

ὦ μᾶτερ, ἱκετεύω σε μὴ 'πίσειέ μοι
Τὰς αἱματωπὰς καὶ δρακοντώδεις κόρας.
O mater! precor te, ne incutias mihi
Puellas cruentas, & quarum comæ habent ſpeciem ſerpentum.

conf. v. 260. ſqq. v. 388. ad Menelaum dicit:

οὐχ ἡ πρόσοψίς μ', ἀλλὰ τἄργ' αἰκίζεται.
Non ſpecies, ſed facta me cruciant.

A quo interrogatus, quis eum morbus perdiderit, reſpondet v. 396.

Ἡ σύνεσις, ὅτι σύνοιδα δείν' εἰργασμένος
Conſcientia, quod ſum mihi conſcius, feciſſe atrocia,

l) Act. 28. v. 4. ὡς εἶδον οἱ βάρβαροι κρεμάμενον τὸ θηρίον ἐκ τῆς χειρὸς αὐτοῦ, ἔλεγον πρὸς ἀλλήλους, Πάντως φονεύς ἐστιν ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ὃν διασωθέντα ἐκ τῆς θαλάσσης ἡ Δίκη ζῆν οὐκ εἴασεν. Conf. Grot. Comment. in h. l. Bochart. Hieroz. Part. 2. lib. 3. cap. 2. Rechenb. Diſſert. de Melitenſium judicio. m) l. c. n) Rom. 2. v. 14. 15.

Digitized by Google

tulo, hoſpitis necanti antea filium o). Sola enim Philarchi autoritate res ea nititur. Certiora ſunt ubivis obvia. Omnino equos, tauros, canes, aſinos, arietes, hircos, ſues &c. alios quotidie videmus laceſſitos vices rependere p) laceſſentibus; alios, minimum tempore coitus*). Elephas morſum

o) Plin. N. H. lib. 10. c. 74. fin. *De aſpide* inquit, *miraculum a Philarcho traditur. Is enim autor eſt, cum ad menſam cujusdam veniens in Ægypto aleretur aſſidue, enixam catulos: quorum ab uno filium hoſpitis interemptum, illam reverſam ad conſuetudinem cibi, intellexiſſe culpam, & necem intuliſſe catulo, nec poſtea in tectum id reverſam.* p) Baſil. M. Hexaemer. hom. 9. p. m. 117. D. ὄπω οἱ ὀδόντες τῷ σκύλακι, καὶ ὅμως διὰ τοῦ στόματος ἀμύνεται τὸν λυπήσαντα. ὄπω τὰ κέρατα τῷ μόσχῳ, καὶ οἶδε ποῦ τὰ ὅπλα αὐτῷ ἐμφυήσεται. ταῦτα ἀπόδειξιν ἔχει τοῦ ἀδιδάκτους εἶναι τὰς φύσεις ἁπάντων, καὶ μηδὲν εἶναι ἄτακτον μηδὲ ἀόριστον ἐν τοῖς οὖσιν, ἀλλὰ πάντα ἴχνη φέρειν τῆς τοῦ ποιήσαντος σοφίας, ἐν ἑαυτοῖς δεικνύντα ὅτι ἐμπαράσκευα πρὸς τὴν φυλακὴν τῆς οἰκείας αὐτῶν σωτηρίας παρήχθη. i. e. Joh. Argyropylo interprete, *catulus nondum obortis dentibus, jam ore quiddam minatur ei, qui dolore ipſum affecit. Nondum cornua vitulo ſunt exorta; ſcit tamen, qui ſua arma parte naſcitura ſint. Hæc indicant, naturales rerum omnium facultates non eſſe doctrina comparandas; nihilque in rebus eſſe non ordinatum, non certa lege providentiæ circumſcriptum ac definitum; ſed omnia in ſe circumferre quædam ſapientiæ ſui creatoris veſtigia. Itaque orta eſſe ſe declarant; ut ſint ad conſervandam ſuam ſalutem ſuapte natura paratæ.* Ambroſius Hexaemer. lib. 6. c. 4. p. m. 77. *Habet* inquit, *ſuos uſus natura, & ſenſus domeſticos. Vix infantulo cæperunt dentes prorumpere, & jam novit ſua arma tentare. Nondum catulo dentes, & tanquam habeat, ore propria ſe quærit ulciſci. Nondum cervo cornua, & tamen fronte præludit, atque ex ea, quæ nondum expertus ſit, tela minitatur &c.* Galenus de uſu partium lib. 1. c. 3. ἔγωγ' οὖν καὶ βοὸς μόσχον πολλάκις εἶδον κυρίττοντα, πρὶν φῦσαι τὰ κέρατα, καὶ πῶλον ἵππου λακτίζοντα, μαλακαῖς ἔτι ταῖς ὁπλαῖς. Καὶ τινα κομιδῆ σμικρὸν χοῖρον, ἀμύνεσθαι ταῖς γένυσιν ἐπιχειροῦντα, γυμναῖς τῶν μεγάλων ὀδόντων. Καὶ σκύλακα νεογενῆ δάκνειν ὀριγνώμενον, ἁπαλοῖς ἔτι τοῖς ὀδοῦσιν αἴσθησιν γὰρ πᾶν ζῶον ἀδίδακτον ἔχει, τῶν τε τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς δυνάμεων, καὶ τῶν ἐν τοῖς μορίοις ὑπεροχῶν. *Ego namque* inquit, *bovis vitulum cornibus petere conantem ſæpe numero vidi, antequam ei nata eſſent cornua; & pullum*

Digitized by Google

ſum dentium morſu vindicat reciproco q). Leonem dicunt ex pluribus perſecutoribus, eum agnoſcere, qui ictum intulit, eumque invadere ex induſtria; reliquis, præter arietationem, nulla affectis injuria r). Camelus ac-

 ceptam

equi calcitrantem, molibus adhuc ungulis; & aprum quendam perpuſillum genis ſeſe tueri conantem, magnos dentes nondum habentibus; & catulum recenter natum mordere affectantem, teneris adhuc dentibus. Omne enim animal, & ſuæ ipſius animæ facultates, & in quos uſus partes ſuæ polleant, nullo doctore præſentit. Conf. idem loc. affect. lib. 6. cap. 6. de placitis Hipp. & Plat. lib. 9. c. 8. circ. fin. Hippocr. de morb. vulg. lib. 6. Sect. 5. §. 2. *) Ariſtotel. hiſtor. Anim. lib. 6. c. 18. οἵ τε γὰρ ἵπποι δάκνουσι τοὺς ἵππους καὶ καταβάλλουσι, καὶ διώκουσι τοὺς ἱππέας. καὶ οἱ ὕες οἱ ἄγριοι, χαλεπώτατοι, καίπερ ἀσθενέστατοι περὶ τὸν καιρὸν τοῦτον ὄντες, διὰ τὴν ὀχείαν. καὶ πρὸς ἀλλήλους μὲν ποιοῦνται μάχας θαυμαστάς. θωρακίζοντες ἑαυτοὺς, καὶ ποιοῦντες τὸ δέρμα ὡς παχύτατον ἐκ παρασκευῆς, πρὸς τὰ δένδρα διατρίβοντες, καὶ τῷ πηλῷ μολύνοντες πολλάκις, καὶ ξηραίνοντες ἑαυτούς. μάχονται δὲ πρὸς ἀλλήλους ἐξελαύνοντας ἐκ τῶν συοφορβείων οὕτω σφοδρῶς, ὥστε πολλάκις ἀμφότεροι ἀποθνήσκουσιν. ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ ταῦροι, καὶ οἱ κριοὶ, καὶ οἱ τράγοι &c. i. c. *Equi enim equos mordent, ſternunt equitem atque inſequuntur. Sues quoque feri acerrime ſæviunt, quanquam per id tempus imbecilles ſint, propter coitum. Dimicant inter ſe mirum in modum, armantes ſeſe, & cutem quam craſſiſſimam præparantes, indurantesque attritu arborum. Sæpe etiam luto obducto ac reſiccato, tergus invictum contra ictus efficiunt. Pugnant adeo acri certamine, grege relicto, ut ſæpe numero mortem uterque adverſarius obeat. Simili modo & tauri efferantur, & arietes, & hirci* &c. Cervorum pugna reciproca poſt arcturum menſe Auguſto & Septembri innoteſcit omnibus. Sed & alias, ut Ariſtoteles obſervat l. c. cap. 29. p. m. 357. certum refugii locum habent, in petra diſrupta, uno ſaltem aditu præditum: οὗ καὶ ἀμύνεσθαι εἴωθεν ἤδη τοὺς ἐπιτιθεμένους, *ubi etiam tueri ſe ſolet adverſus irruentes.* q) Ariſtot. hiſt. animal. lib. 9. c. 1. p. m. 413. μάχονται δὲ καὶ ἐλέφαντες σφοδρῶς πρὸς ἀλλήλους, καὶ τύπτουσι τοῖς ὀδοῦσι σφᾶς αὐτοὺς, i. e. *Elephanti etiam pugnant inter ſe vehementer, & dentibus alter alterum ferit.* r) Ariſt. l. c. l. 9. c. 44. p. m. 450. ἀληθῆ δὲ καὶ τὰ λεγόμενα - - - τὸ, τὸν βάλλοντα τηρήσαντα ἵεσθαι ἐπὶ τοῦτον. ἐὰν δέ τις βάλλῃ μὲν μὴ, ἐνοχῇ δὲ αὐτὸν, ἐὰν ἐπαΐξας συλλάβῃ, ἀδικεῖ μὲν οὐδὲν, οὐδὲ βλάπτει τοῖς ὄνυξι. σείσας δὲ καὶ φοβήσας

ceptam injuriam tam alte ſibi imprimit, ac ſæpe diu ſervat, donec ulciſcendi nanciſcatur occaſionem s); ut etiam *a retalione* ſuum acceperit nomen t). Vitulus marinus tamdiu vices rependit; donec victus, vel occidatur, vel ejiciatur e ſinu occupato u). Inter aves multæ inveniuntur, quæ non modo

ἀφίησι πάλιν. i. e. *Vera etiam illa de eo narrantur - - - percuſſorem agnoſcere, atque ex obſervato invadere. Si quis etiam non percuſſerit, ſed infeſtet; hunc ſi ceperit, non unguibus lacerat, nec ulla injuria afficit: ſed quatit ſolum, atque, ubi ita perterruit dimittit.* s) Baſilius M. Hexaem. Homil. 8. poſt princ. p. m. 98. C. τὸ τῶν καμήλων μνησίκακον καὶ βαρύμηνι καὶ διαρκὲς πρὸς ὀργὴν, τί ἂν μιμήσασθαι τῶν θαλαττίων δύναιτο; πάλαι ποτὲ πληγεῖσα κάμηλος, μακρῷ χρόνῳ ταμιευσαμένη τὴν μῆνιν, ἐπειδὰν εὐκαιρίας λάβηται, τὸ κακὸν ἀντιδίδωσιν· i. e. *Camelorum animum injuriarum memorem, gravemque furorem, atque ad iracundiam, diutius retinendam propenſionem, quis marinorum imitari queat? Olim verberibus cæſa camelus, ira longo poſt tempore recondita, cum idoneum opportunumque nacta fuerit tempus, malum illud tandem reddere ſolet.* Leo Africanus lib 9. *Non modo* inquit, *ſe mutuo offendunt, verum homines, a quibus injuria olim affecti fuere, leviorum etiam ictuum reminiſcentes, capitaliter inſectantur.* Plura vide apud Bochart. Hieroz. Part. 1. lib. 2. c. 1. col. 75. 76. ex Iſidoro Peluſiota lib. 2. epiſt. 135. p. m. 185. Gregor. Nazianzeno, Jambico 21. verſ. 487. ſqq. p. m 236. Chryſoſtomo, aliisque. t) גָּמַל enim, unde גָּמָל græce literis ejusd. organi permutatis κάμηλος, lat. *camelus* &c. uſitatiſſime ſignificat *rependere, retribuere*, Kimchi in Rad. cit. locis quibusd. adductis, ſubjicit: ענינם התחלת הטובה או הרעה ויש להשבת הטובה או הרעה i. e. *in his ſignificat quidem collationem boni malive, ſine intuitu alicujus præmiſſi, factam: ſunt tamen* loca, *de redditione* ſive penſatione *boni aut mali* accipienda &c. Conf. Bochart. l. c. u) Ariſtot. hiſt. animal. l. 9. c. 1. p. m. 410. D. πόλεμος μὲν οὖν πρὸς ἄλλα τοῖς ζώοις ἐστὶν, ὅσα τούς αὐτούς τε κατέχει τόπους, καὶ ἀπὸ τῶν αὐτῶν ποιεῖται τὴν ζωήν. ἐὰν γὰρ ᾖ σπάνιος ἡ τροφὴ, καὶ πρὸς ἄλληλα τὰ ὁμόφυλα μάχεται. ἐπεὶ καὶ τὰς φώκας φασὶ πολεμεῖν περὶ τὸν αὐτὸν τόπον, καὶ ἄῤῥενα, καὶ θήλειας θηλείαν, ἕως ἂν ἀποκλείνῃ, ἢ ἐκβληθῇ θάτερον ὑπὸ θατέρου. καὶ τὰ σκυμία ὡσαύτως πάντα. i. e. *Pugnant inter ſe ipſa animalia, quæ loca eadem incolunt, at-*

Digitized by Google

do ova ſibi invicem exedunt x): ſed nonnullæ ipſos quadrupedes, tauros, equos, aſinos, vulpes invadunt y), animo ulciſcendi. Aliæ tam acriter reſiſtunt vi illatæ, ut ſæpe implexæ utrinque in terram decidant, præ-

que iisdem veſcuntur cibis. Nam ſi victus penuria ſit, ſit certe ob eam rem, ut vel ejusdem generis animantes pugnam inter ſe conferant. Et quidem marinos vitulos ſitus ejusdem pugnare invicem ajunt, & marem cum mare ac fœminam cum fœmina donec alter ab altero vel occidatur, vel ejiciatur. Idemque facere eorum catulos. x) Ariſtot. l. c. p. 411. A. τῶν ὀρνίθων ποικιλίδες καὶ κορυδαλοὶ, καὶ πίπρα καὶ χλωρεὺς, τὰ ᾠὰ κατεσθίουσιν ἀλλήλων· καὶ κορώνη καὶ γλαῦξ. ἡ μὲν γὰρ τῆς μεσημβρίας, διὰ τὸ μὴ ὀξὺ βλέπειν τὴν γλαῦκα τῆς ἡμέρας, κατεσθίει ὑφαρπάζουσα αὐτῆς τὰ ᾠά. ἡ δὲ γλαῦξ, τῆς νυκτὸς τὰ τῆς κορώνης. καὶ κρείττων ἡ μὲν, τῆς ἡμέρας, ἡ δὲ, τῆς νυκτός ἐστι. καὶ γλαῦξ δὲ καὶ ὄρχιλος πολέμια. τὰ γὰρ ᾠὰ κατεσθίει καὶ οὗτος τῆς γλαυκός. i. e. *Avium Variæ dictæ atque alaudæ, item pipo atque lutea, ova exedunt ſibi invicem; nec non cornix atque noctua. Illa enim ſub meridiem, quod non clare videat noctua interdiu, ova ejus exedit ſurripiens: noctua vero noctu quæ ſunt cornicis exedit. Etiam altera interdiu, altera noctu eſt potentior. Præterea noctua diſſidet cum orchilo: nam & hic ova exedit noctuæ.* Vid. Plin. N. H. l. 10. c. 74. y) Ariſt. l. c. D. αἰγίθῳ δὲ καὶ ὄνῳ πόλεμος, διὰ τὸ παριόντα τὸν ὄνον, ξύεσθαι εἰς τὰς ἀκάνθας τὰ ἕλκη. διά τε οὖν τοῦτο, κἂν ὀγκήσηται, ἐκβάλλει τὰ ᾠὰ καὶ τοὺς νεοττούς. φοβούμενοι γὰρ ἐκπίπτουσιν. ὁ δὲ, διὰ τὴν βλάβην ταύτην κολάπτει ἐπιπετόμενος τὰ ἕλκη αὐτοῦ. Quæ Plinius Nat. Hiſt. lib. 10. cap. 74. p. m. 734. ita exhibet: *Ægidus avis minima cum aſino* diſſidet. *Spinetis enim ſe ſcabendi cauſa atterens, nidos ejus diſſipat quod adeo pavet, ut voce omnino rudentis audita, ova ejiciat, pulli ipſi metu cadant. Igitur advolans, hulcera ejus roſtro excavat.* Ariſtot. ubi ſupra, paucis interjectis: καὶ ἀλώπηξ δὲ καὶ κίρκος, διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν. γαμψώνυχος γὰρ ὢν καὶ ὠμοφάγος, ἐπιτίθεται, καὶ λυπεῖ κόπτων. καὶ κόραξ ταύρῳ καὶ ὄνῳ πολέμιος, διὰ τὸ τύπτειν ἐπιπετάμενος αὐτοὺς καὶ τὰ ὄμματα κολάπτειν αὐτῶν. i. e. *ſimiliter etiam vulpes atque circus* (ſ. accipiter, diſſident), *ob eandem cauſam. Cum enim hic unguibus ſit aduncis carnivorusque; invadit vulpem, & tundendo afficit moleſtia. Etiam corvus tauro adverſatur, itemque aſino: quippe qui advolans feriat, & eorum laceret oculos.* Plinius l. c. *Æſalon voca-*

Digitized

da ſupervenientibus hominibus z). Olor, quamvis ſibi relictus tranquille agat, provocatus tamen ab aquila, tam ſtrenue illi reſiſtit, ut reportet victoriam a). Columba blandum alioquin animal, infeſtantes nidum ſuum, acri certamine inito, depellit fortiter b). Apes etiam in tam exiguo corpuſculo, his, quæ eas adoriuntur c) de ſede pulſuræ, renituntur fortiter: ictu acu-

tur parva avis, ova corvi frangens, cujus pulli infeſtantur a vulpibus. Invicem hæc catulos ejus ipſamque vellit. Quod ubi viderunt corvi, contra auxiliantur, velut adverſus communem hoſtem. z) Ariſtoteles Hiſt. Animal. l. 9. c. 12. ubi de *Chalcide* egerat, annectit: καὶ μάχονται δὲ πρὸς τὸν ἀετὸν ὕτω σφόδρα, ὥς' ἄμφω πολλάκις λαμβάνεσθαι ζῶντας ὑπὸ τῶν νομίων. μάχιμοι δὲ καὶ αἱ γέρανοί εἰσι πρὸς ἀλλήλας ὕτω σφόδρα, ὥςε καὶ λαμβάνεσθαι μαχομένυση γαὶρ. i. e. *Pugnat vero cum aquila adeo acriter, ut ſæpius ambæ implexæ deferantur in terram, & vivæ a poſtoribus capiantur.* Mox: *Grues etiam pugnant inter ſe tam vehementer, ut dimicantes capiantur: homines enim expectare potius, quam pugna deſiſtere, patiuntur.* a) Ariſt. l. c. καὶ οἱ κύκνοι δὲ . - - - τὸν ἀετὸν, ἐὰν ἄρξηται, ἀμυνόμενοι νικῶσιν· αὐτοὶ δὲ ὐκ ἄρχυσι μάχης. i. e. *Etiam Olores aquilam, ſi pugnam cœperit, repugnantes vincunt; ipſi autem nunquam, niſi provocati, pugnam inferunt.* Vid. Plin. l. c. l. 10. c. 74. b) Ariſtot. l. c. c. 7. p. 418. E. De columbis: ἔςι δὲ μάχιμον τὸ ζῶον, καὶ ἐνοχλῦσιν ἀλλήλας, καὶ εἰς τὰς νεοτίας παραδύονται τὰς ἀλλήλων, ὀλιγάκις μέν τοι καὶ γὰρ ἂν ἄποθεν ἧττον ῇ, ἀλλὰ παρά γε τὴν νεοττιὰν διαμάχονται ἐχάτως. i. e. *Pugnax hoc animal eſt, & alter alterum infeſtat, nidumque alter alterius ſubit, ſed raro. Nam etſi ex longinquo minus, tamen apud ipſum nidum ſummo dimicatur certamine.* c) Plin. H. N. lib. 11. c. 17. fin. *Quod ſi defecerit alicujus alvei cibus, impetum in proximas faciunt, rapinæ propoſito. At illæ contra dirigunt aciem, & ſi cuſtos adſit, alterutra pars, quæ ſuis favere ſentit, non appetit eum.* Ariſtot. l. c. 40. de Apibus p. 443. D. ἡ δὲ μάχη αὐτῶν ἐςι, καὶ πρὸς αὐτὰς, καὶ πρὸς τὰς σφῆκας. i. e. *prœliantur autem inter ſe, & cum veſpis.* Ibid. p. 444. C. ἤδη δὲ inquit, νοσήσαντός τινος σμήνυς, ἦλθόν τινες ἐπ' ἀλλότριον, καὶ μαχόμεναι, νικῶσαι, ἐξέφερον τὸ μέλι. ἐπεὶ δ' ἀπέκτεινεν ὁ μελιτυργὸς ὕτως ἐπεξῄεσαν αἱ ἕτεραι, καὶ ἠμύνοντο, καὶ τὸν ἄνθρωπον ὐκ ἔτυπτον, i. e. *cum morbo*

cculei ſui non ſolum ſibi ſimiles, ac veſpas d) aggredientes; ſed animalia quæcunque maxima e).

§. 8. Præter hanc *naturæ* legem, omnibus inſitam animalibus; *poſitiva* quædam, conceptis verbis in hanc rem compoſita, a cunctis approbata fuit gentibus moratioribus. *Romani* inter leges Decemvirales, etiam hanc ante roſtra publicatam f) exhibent: SI MEMBRVM. RVPIT. NI. CVM.

---

examen quoddam laboraret, agmen peregrinum invaſit, & pugna conſerta, adeptaque victoria, mella diripiebat. Quod cum apiarius proſterneret, victum examen ſtatim egreſſum ulciſcebatur, nec hominem ipſum ullo pacto impetebat. d) Plin. H. N. lib. 11. c. 17. *Si proventus deſperatur, tunc fucos abigunt.* Ariſt. l. c. p. 442. B. πολεμοῦσε δὲ σφόδρα αἱ μικραὶ τῷ γένει τῷ μακρῷ, καὶ πειρῶνται ἐκβάλλειν ἐκ τῶν σμηνῶν, κἂν ἐπικρατήσωσι, τοῦτο δοκεῖ ὑπερβολὴ γίγνεσθαι ἀγαθὸν σμῆνος· αἱ δ᾽ ἕτεραι &c. i. e. *præliantur autem vehementer breves cum longis, easque alveis pellere conantur: qua in pugna ſi illæ vicerint, optimum ita fore examen putatur: ſed ſi hæ* &c. Mox: *οἱ δὲ φῶρες καλούμενοι* - - - ἐὰν ληφθῶσιν εἰς τὰ ἀλλότρια, θνήσκουσιν. i. e. *Qui autem fures vocantur, - - - ſi capiantur, puniuntur capite.* e) Ariſt. l. c. p. 443. E. κτείνουσι δὲ βάλλουσαι καὶ τὰ μεγάλα τῶν ζώων· καὶ ἵππος ἤδη ἀπέθανεν ὑπὸ μελιττῶν. i. e. *Necant vel maxima animalia ictu ſui aculei. Jam equus occiſus ab apibus eſt.* Plin. l. c. p. 758. *Eſt in exemplis, equos ab iis occiſos.* f) Liv. lib. 3. c. 34. *ingenti hominum expectatione propoſitis decem tabulis populum ad concionem advocaverunt: &, quod bonum, fauſtum, felixque Reip. ipſis, liberisque eorum eſſet, ire, & legere leges propoſitas juſſere.* Mox: *Quum rumores hominum de unoquoque legum capite edito, ſatis correctæ viderentur, centuriatis comitiis* Decem tabularum *leges perlatæ ſunt; qui nunc quoque in hoc immenſo aliarum ſuper alias acervatarum legum cumulo, fons omnis publici privatique eſt juris* conf. l. c. 37. Dion. Halicarn. l. 10. p. m. 681. ἐπειδὴ δὲ ἀποχρώντως αὐτοῖς ἐφαίνετο τὰ γραφέντα ἔχειν, πρῶτον μὲν τὴν βουλὴν συναγαγόντες, οὐθενὸς ἔτι μεμφομένου τοῖς νόμοις, προβούλευμα περὶ αὐτῶν ἐκύρωσαν. ἔπειτα τὸν δῆμον ἐκάλεσαν ἐπὶ τὴν λοχῖτιν ἐκκλησίαν, ἱερομνημόνων τε καὶ οἰωνιστῶν, καὶ τῶν ἄλλων ἱερέων παρόντων, καὶ τὰ θεῖα, ὡς νόμος, ἐξηγησαμένων, ἀνέδωκαν τοῖς λοχαγοῖς τὰς ψήφους. ἐπικυρώσαντος δὲ καὶ τοῦ δήμου τοὺς νόμους, στήλαις χαλκαῖς ἐγχαράξαντες αὐτοὺς, ἐφεξῆς ἔθεσαν ἐν ἀγορᾷ, τὸν ἐπιφανέστατον ἐκλεξάμενοι τόπον. i. e. *Poſtquam vero viſæ*

CVM. EO. PACIT. TALIO. ESTO. g). *Græci* eandem ſanctionem in diverſis promulgarunt locis; quamvis ſæpius ad ſpecialem reſtrictam caſum. Thuriis *Charondas* h) ſanxerat: ΕΑΝ ΤΙΣ ΤΙΝΟΣ ΟΦΘΑΛΜΟΝ ΕΚΚΟΨΗͺ, ΑΝΤΕΚΚΟΠΤΕΣΘΑΙ ΤΟΝ ΕΚΕΙΝΟΥ i); Athenienſibus *Solon* k): ΕΑΝ ΜΕΝ ΕΝΑ ΟΦΘΑΛΜΟΝ ΕΧΟΝΤΟΣ ΕΚΚΟΨΗͺ ΤΙΣ, ΑΝΤΕΚΚΟΠΤΕΙΝ ΤΟΥΣ ΔΥΟ l). In quem quoque ſenſum, emendata fuit ante memorata Charondæ m). *Ariſtotelis* etiam ævo ita receptam fuiſſe, hæc indicant

ſunt ſat recte habere, primum Senatu coacto, nomine amplius de ulla lege conquerente, SC. de eis fecerunt. Deinde convocato ad centuriata comitia populo, Pontificibus, auguribus, cæteriſque ſacerdotibus præſentibus, & Sacra pro more præeuntibus, calculos dederunt Centuriis. Tum plebiſcito quoque confirmatas, & in æreas columnas inciſas, una ſerie propoſuerunt in loco fori maxime conſpicuo. Diod. Sicul. verba in hanc rem Vid. infra §. 9. ad lit. c. g) Vid. ſupra ad §. 1. lit. (a) Lipſius Tom. 4. Oper. de Leg. Reg. & X. Viral. p. 331. legem 43. ita effert: *Sei membrom rupſit, nei cum eo pacit, Talio eſtod,* h) Diod. Sic. lib. 12. p. 79. (A. 295.) εἵλοντο δὲ καὶ νομοθέτην τὸν ἄριστον τὸν ἐν παιδείᾳ θαυμαζόμενον πολιτῶν Χαρώνδαν. ἔτος - - - πολλὰ δὲ καὶ ἴδια παρεπινοησάμενος ἐξεῦρε. i. e. *Delegerunt* (Thurii) *etiam legiſlatorem optimum qui eruditionis cultu inter cives erat ſpectatiſſimus, Charondam. Hic plurima a ſe inventa, & induſtrie excogitata adjecit.* i) Diod. Sic. l. c. p. 82. (A. 298.) *Si quis alteri oculum excuſſerit, ei viciſſim eruatur oculus.* k) Vid. Diog. Laert. lib. 1. Segm. 45. ſqq. Plutarchus de Vitis, num. 5. p. m. 78. ſqq. Plato Conviv. p. m. 1198. C. τίμιος παρ᾽ ὑμῖν καὶ Σόλων διὰ τὴν τῶν νόμων γένεσιν, i. e. *honoratur & apud vos* (Athenienſes) *Solon, propter generationem legum* &c. Euſebius Præp. Ev. l. 10. c. 4. p. 471. Σόλωνα λόγος Ἀθηναίοις νομοθετῆσαι. i. e. *Solonem Athenienſibus leges tuliſſe, fama communis eſt.* Conf. Marſilii Ficini argument. in Platonis Minoa fin. p. m. 564. l) i. e. *Si quis monoculo oculum effoderit, uterque ei effoditor.* Adducitur ap. Diog. Laert. l. c. Segm. 57. Sam. Petit. Leg. Attic. de Damnis, tit. 3. p. 48. m) Occaſionem hujus recenſet Diod. Sic. l. c. p. 83. (A. 298.) ἑτερόφθαλμός τις ἐκκοπεὶς τὸν ὀφθαλμὸν, καὶ στερηθεὶς ὅλης τῆς ὁράσεως, τὸν μὲν ἀντεκκόψαι, τὸν δράσαντα δ᾽ ἔλαττον, ὑπέλαβε πρόστιμον ἐκτίσαι. τυφλώσαντα γὰρ ἕνα τῶν πολιτῶν, εἰ τὸ κατὰ νόμον πρόστιμον ὁ πράξας ὑπομένοι, μὴ τετυχέναι τῆς ἴσης συμφορᾶς. δίκαιον οὖν εἶναι τὸν ἑτερόφθαλμον τὴν

Digitized by Google

indicant ejus verba m): οὐκ ἴση ζημία, ἄν τις τὸν ἑτερόφθαλμον τυφλώσῃ, καὶ τὸν δύ᾽ ἔχοντα. ἀγαπητὸν γὰρ ἀφῄρηται n). Eodem authore, *Pythagorei* omnes nil juſtum putarunt, niſi τὸ ἀντιπεπονθὸς ἄλλῳ. o). *Rhadamanthus*, primus, ſi non omnium hominum, certe Cretenſium, legislator, hanc ita condidit p) legem:

Εἴκε πάθοι τά κ᾽ ἔρεξε, δίκη κ᾽ ἔρεξε, δίκη κ᾽ ἰθεῖα γένοιτο q).

Aliorum r), qui dignitate legislatoria inſignes non erant, conſentientium licet, lubens hic prætereo ſententiam. *Moſis* s) vero verba, quibus *Ebræos* obli-

ὄρασιν ἀφελόμενον, ἀμφοτέρους ἐκκόπτεσθαι τοὺς ὀφθαλμοὺς, εἰ μέλλει τὴν ἴσην ἀναδέχεσθαι τιμωρίαν. i. e. *accidit, ut quis uno captus oculo, alterum quoque per vim illatam amitteret, & ſic facultate videndi prorſus orbaretur. Hic etſi autori facinoris unus contra oculus excuſſus ſit, minus pœnæ tamen (quam par ſit), illum exſolviſſe arbitratur. Qui enim civem excæcaverit, etiamſi ſat luiſſe pro lege ſcripta videatur: non pari tamen damno affectum contendebat.* Mox ſubjicitur, eundem calamitoſa vitæ ſuæ conditione perſuaſiſſe τοῖς πλήθεσι διορθώσασθαι τὸν νόμον, *multitudini, ut legem illam corrigant;* & impetraſſe ἀκυρῶσαι μὲν τὸν ὑπάρχοντα νόμον, βεβαιῶσαι δὲ τὸν διορθωθέντα, *ut, lege tunc exiſtente abolita, emendatior illa in ejus ſurrogaretur locum.* m) Rhetor. lib. 1. c. 7. fin. p. m. 721. n) i. e. *Non eſt æqualis pœna, ſi quis altero ſaltem oculo utentem excæcaverit, & duos habentem: ibi enim unice charum tollitur.* o) De Moribus lib. 5. c. 8. Moral. magn. lib. 1. c. 34. Eudem. l. 4. c. 3. Δοκεῖ δέ τισι καὶ τὸ ἀντιπεπονθὸς εἶναι ἁπλῶς δίκαιον, ὥσπερ οἱ Πυθαγόρειοι ἔφασαν· ὡρίζοντο γὰρ ἁπλῶς τὸ δίκαιον τὸ ἀντιπεπονθὸς ἄλλῳ. i. e. *videtur a quibusdam etiam Retaliatio jus eſſe ſimpliciter, quemadmodum Pythagorei dixerunt. Definiebant enim jus abſolute, æqualem alteri redditam affectionem.* p) Apud Ariſtotelem l. c. Julianum Apoſtat. in Cæſaribus p. m. 314. q) Carolus Cantoclarus apud Julian. l. c. reddidit:

Judicium, ſi quis quæ fecit perferat, æquum eſt.

Dion. Lambinus in Ariſt. l. c.

Si quis, quod fecit, patiatur, jus erit æquum.

Senecæ in Herc. fur. verſionem vid. ſupra ad §. 7. (c). p. 588. r) Vid. ſupra ad §. 7. lit. (c). s) Qui etiam Gentilibus *legislator* audit, cita-

obligat, digna ſunt, quæ exhibeantur de hac lege, omnia. Exod. XXI. v. 23. ſeqq. t) *Si* inquit, *damnum evenerit, tunc reddes animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede: aduſtionem pro aduſtione, vulnus pro vulnere, vibicem pro vibice.* Lev. XXIV. v. 17. ſeqq. u) *Si quis percuſſerit omnem animam hominis, morte omnino afficiatur. Percutiens autem animam beſtiæ, compenſet eam, animam pro anima. Quicunque vero intulerit maculam proximo ſuo; quemadmodum fecit, ita fiat ipſi. Diffractio loco diffractionis, oculus pro oculo, dens pro dente: quemadmodum intulit maculam homini* alteri, *ita inferatur ipſi* &c. Deut. XIX. (v. 19. x) *Faciatis ei*, teſti falſi convicto, *quemadmodum machinatus fuerat fratri ſuo*). v. 21. y) *Ne parcat oculus tuus! anima propter animam, oculus propter oculum, dens propter dentem, manus propter manum, pes propter pedem.*

§. 9. Antequam vero ſenſum verborum divinorum examinem, paucis inquiram in legis Originem, modumque, quo propagata ea fuerit a Natione una ad alteram. Quod *Romani* a Græcis hauſerint, procul eſt omni dubio. Et populus, reſpectu reliquorum, novus eſt z), & corpus legum, cujus

tis utplurimum ex Euſebio, ap. Natal. Alexandr. Hiſtor. Eccleſ. Tom. I. Æt. mundi IV. cap. 6. Art. I. p. 336. ſqq. t) Verba divinitus inſpirata ſunt: ואם אסון יהיה ונתתה נפש תחת נפש: עין תחת עין שן תחת שן יד תחת יד רגל תחת רגל: כויה תחת כויה פצע תחת פצע חבורה תחת חבורה: Quo cum textus Ebræus, characteribus Samaritanis exaratus, prorſus coincidit: niſi quod principio verſus ultimi, pro כויה adhibeat Synonymum radicis ejusd. מִכְוָה uſitatius: v. g. Lev. XIII. v. 24. 25. 28. ࠌࠊࠅࠄ ࠀࠔ ࠌࠊࠅࠄ. Verſio autem Samaritana vocem Ebræam retinet, ו ſaltem, more conſueto in ב mutato, ࠊࠁࠉࠄ u) Verba Ebræa utroque charactere, prorſus eadem ſunt: ואיש כי יכה כל נפש אדם מות יומת: ומכה נפש בהמה ישלמנה נפש תחת נפש: ואיש כי יתן מום בעמיתו כאשר עשה כן יעשה לו: שבר תחת שבר עין תחת עין שן תחת שן כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו: x) Rurſus convenit uterque character ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו y) Et hic conſpirat uterque character, niſi quod Samaritanus copulam a principio omiſerit: ולא תחוס עינך נפש בנפש עין בעין שן בשן יד ביד רגל ברגל: z) *Romulus* enim, qui genti nomen

Digitized by Google

dedit, in *ſeptima decima* generatione abeſt ab *Ænea*, poſt excidium Trojanum captæ urbi ſuperſtite, & in Italiam tranſlato. Livio enim lib. 1. c. 1. 2. 3. poſt *Æneam* numerantur ſucceſſores Aſcanius, Silvius, Æneas Sylvius, Latinus Silvius, Alba, Atys, Capetus, Tiberinus, Agrippa, Romulus Silvius, Aventinus, Proca, Numitor, Rhea, e qua *Romulus*. Dionyſius quoque Halicarnaſſ. Ant. Rom. l. 1. p. m. 36. l. 11. *Ῥώμυλος ἦν ἕβδομος καὶ δέκατος ἀπ᾽ Αἰνείου γεγονώς.* i. e. *Romulus*, inquit, *ſeptimus decimus erat ab Ænea genitus.* Paucis præmiſſis dixerat: *γενεαῖς δὲ ὕστερον ἑκκαίδεκα μετὰ Ἰλίου ἅλωσιν ἐκπέμψαντες ἀποικίαν εἰς τὸ Παλλάντιον* &c. i. e. *Sexta decima deinde poſt captum Ilium ætate, miſerunt coloniam in Palantium* &c. ductu, ut ſequitur, *Romuli.* Forte Silvium, qui Aſcanii frater erat, eidem cum hoc generationi adjudicans. Vid. l. c. p. 56. ſqq. Ovid. Metamorph. lib. 14. verſ. 609. ſeqq. Idem Dionyſius l. c. p. 57. fin. *τῷ ἔτει δευτέρῳ καὶ τριακοστῷ καὶ τετρακοσιοστῷ μετὰ τὴν Ἰλίου ἅλωσιν, ἀποικίαν στείλαντες Ἀλβανοί, Ῥωμύλου καὶ Ῥώμου τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς ἐχόντων, κτίζουσι Ῥώμην, ἔτους ἐνεστῶτος πρώτου τῆς ἑβδόμης ὀλυμπιάδος.* i. e. *Anno CCCCXXXII. poſt Ilium captum, Albani, Romuli & Remi ductu, coloniam mittentes, Romam condunt, anno primo ſeptimæ Olympiadis.* Et ita libr. 2. p. m. 78. juxta correctionem Sylburgii. Alibi (lib. 1. p. 60. conſentiente etiam Georg. Syncello Chronograph. p. 193. fin. & p. 194.) Porcium quoque Catonem in hanc ſententiam adducit, verbis: *Κάτων δὲ Πόρκιος ἐπιμελὴς γενόμενος, εἰ καί τις ἄλλος, εἰς τὴν συναγωγὴν τῆς ἀρχαιολογουμένης ἱστορίας, ἔτεσιν ἀποφαίνει δυσὶ καὶ τριάκοντα καὶ τετρακοσίοις ὑστεροῦσαν τῶν Ἰλιακῶν.* Vid. Glareani Chronolog. ap. Sylburgum p. 11. not. ad p. 57. conf. p. 760. Georg. Syncell. Chronograph. Edit. Jac. Goar. Pariſiis 1652. p. 171. 177. 184. 191. p. 192. inquit: *Ῥωμύλον, φασί, κατὰ τὸ τέλος τῆς ζ. Ὀλυμπιάδος βασιλεῦσαι τῶν Λατίνων ἀπὸ Αἰνείου, Ῥώμην τεκτῆναι καὶ μετονομάσαι τὴν πόλιν, καὶ τὸ ἔθνος τῷ ἰδίῳ ὀνόματι Ῥωμαίους, τοὺς πρότερον καλουμένους Λατίνους.* i. e. *Romulum circa Olympiadis VII. finem, Latinis poſt Æneam imperaſſe, Romam condidiſſe, urbem, Gentemque Latinorum antiquioribus dictam, Romanorum poſtmodum ſuo de nomine feciſſe, narrant.* Idem p. 194. ex Diod. Siculi lib. VII. *ἐκτισμένης τῆς πόλεως κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς ζ. Ὀλυμπιάδος. αὕτη γὰρ ἡ κτίσις ὑστεροῖ τῶν Τρωϊκῶν ἔτεσι πλείω τῶν υ. καὶ λ΄.* i. e. *Urbe anno ſecundo Olympiadis VII. condita, prima ejus fundamenta rebus ad Trojam geſtis annis plusquam 430. poſteriora æſtimare neceſſe eſt.* Conf. p. 195.

cujus membrum fuit productum, longe recentius a). Jam trecenti tranſierant anni ab V. C. Conſulesque, poſt Reges ejectos, repudiati, Decemviris ſurrogatis; cum X conſcriberentur Tabulæ b): quibus mox duæ adjiciebantur aliæ c). Græcorum, & inprimis Solonis, leges huc translatas fuiſſe,

a) Antea enim vigebant *leges Regiæ*, partim ſcriptæ, inſcriptæ partim, ad usque Tarquinium Superbum: qui contemptis legibus, ad vim omnia referebat, & dominandi libidinem. Quo expulſo, revocabantur iterum *Servianæ*, aliæque, novis quibusdam additis: cujusmodi ſunt leges *Valeriæ, Sacratæ, Juliæ* &c. Vid. Juſti Lipſii opera collectas leges Regias Tom. IV. Oper. p. 327. ſqq. additas Dion. Halicarn. p. 780. ſqq. Conf. Livius lib. 3. c. 32. fin. Dionyſ. Halicarn. Ant. Rom. l. 4. p. m. 245. lib. 5. init. p. 277. p ſqq. inquit: *τοὺς νόμους τοὺς περὶ τῶν συμβολαίων τοὺς ὑπὸ Τυλλίου γραφέντας, φιλανθρώπους καὶ δημοτικοὺς εἶναι δοκοῦντας, οὓς ἅπαντας κατέλυσε Ταρκύνιος, ἀνενεώσαντο.* i. e. *Leges Tullii de contractibus, humanas admodum & populares, quas in univerſum Tarquinius ſuſtulerat, revocarunt in uſum.* Vid. lib 10. mihi p. 627. b) Livius lib. 3. c. 33. *Anno* inquit, *trecenteſimo altero, quam condita Roma erat, iterum mutatur forma civitatis. ab Conſulibus ad Decemviros, quemadmodum ab Regibus ante ad Conſules venerat, translato Imperio.* Dion. Halicarn. Ant. Rom. lib. 2. p. 97. circa fin. *οἱ ἄνδρες δέκα, οἱ τριακοσιοῖς ὕστερον ἔτεσιν ἀπὸ δειχθέντες ἐπὶ τὴν ἀναγραφὴν τῶν νόμων* &c. i. e. *Decemviri poſt CCC. demum annos, ſcribendis legibus creati.* c) Livius lib. 3 c. 34. fin. *Vulgatur deinde rumor, duas deeſſe Tabulas; quibus adjectis, abſolvi poſſe velut corpus omnis Romani juris. Ea expectatio, quum dies Comitiorum appropinquaret, deſiderium Decemviros iterum creandi fecit.* Ibid. c. 37. *Jam & proceſſerat pars major anni, & duæ tabulæ legum ad prioris anni decem Tabulas erant adjectæ: nec quicquam jam ſupererat, ſi hæ quoque leges centuriatis comitiis perlatæ eſſent, cur eo magiſtratu Reipubl. opus eſſet.* Dion. Halic. lib. 9. pag. 681. *ἀτελὴς γὰρ ἡ νομοθεσία ἐφαίνετο* &c. i. e. *videbatur enim aliquantum deeſſe legum numero.* Quibusdam interjectis p. 683. fin. *οἱ περὶ τὸν Ἄππιον τοὺς λοιποὺς συγγράψαντες νόμους, ἐν δέλτοις δυσὶ, καὶ ταύτας ταῖς προτέρον ἐξενεχθείσαις προσέθηκαν.* i. e. *Qui circa Appium, legibus quæ deerant, in duas Tabulas ſcriptis, addiderunt eas decem prioribus.* Diod. Sic. lib. XII. p. 300. (A, 86.) οὗτοι δὲ τοὺς νόμους οὐκ ἠδυνήθησαν

ſe, ultro gloriantur Romani d). *Tburii* juniores ſunt Romanis, & nonnihil

συντελέσαι. i. e. *Hi vero* (Decemviri) *leges abſolvere non potuere.* Interjecto Appii facinore, p. 301. (A. 87.) pergit: Ἐπ' ἄρχοντος Ἀθήνησι Διφίλου, Ῥωμαῖοι κατέστησαν ὑπάτους Κάϊκον Ὁράτιον καὶ Λεύκιον Οὐαλέριον Τέρπινον. ἐπί δὲ τούτων ἐν τῇ Ῥώμῃ τῆς νομοθεσίας διὰ τὴν στάσιν ἀσυντελέστου γενομένης, οἱ ὕπατοι συνετέλεσαν αὐτήν· τῶν γὰρ καλουμένων δώδεκα πινάκων οἱ μὲν δέκα συνετελέσθησαν, τοὺς δ' ὑπολειπομένους δύο ἀνέγραψαν οἱ ὕπατοι. καὶ τελεσθείσης τῆς ὑποκειμένης νομοθεσίας ταύτην εἰς δώδεκα χαλκοῦς πίνακας χαράξαντες οἱ ὕπατοι, προσήλωσαν τοῖς πρὸ τοῦ βουλευτηρίου τότε κειμένοις ἐμβόλοις. i. e. *Archonte Athenis Diphilo, Romæ COSS. creantur M. Horatius, & L. Valerius Potitus. Hi leges ſeditione interpellatas, tandem pertulerunt. XII enim Tabularum* (uti vocant) *Decem ſolummodo perfectæ erant: Duas igitur reliquas COSS. ſupplevere. Jura itaque populi Rom. ſic abſoluta, XII. Tabulis æneis inciderunt, easque pro Curia roſtris adfixere.* d) Livius lib. 3. c. 31. fin. *Quum de legibus conveniret, de latore tantum diſcreparet; miſſi legati Athenas Sp. Poſtumius Albus, A. Manlius, P. Sulpitius Camerinus: juſſique inclitas leges Solonis deſcribere, & aliarum Græciæ civitatum inſtituta, mores, juraque noſcere.* Mox c. 32. *annus inſequens quietior, perpetuo ſilentio tribunorum, quod legatorum, qui Athenas ierant, legumque peregrinarum expectatio præbuit.* Paucis interjectis: *Jam redierant legati, cum Atticis legibus.* Romilii apud Dion. Halicarn. lib. 10. p. 676. hoc refertur ſuffragium, quod viciſſe, dixerat: πρέσβεις ἑλέσθαι, τοὺς μὲν εἰς τὰς Ἑλληνίδας πόλεις τὰς ἐν Ἰταλίᾳ, τοὺς δὲ εἰς Ἀθήνας. οἵτινες αἰτησάμενοι παρὰ τῶν Ἑλλήνων τοὺς κρατίστους νόμους, καὶ μάλιστα τοῖς ἡμετέροις ἁρμόττοντας βίοις, οἴσουσι δεῦρο. i. e. *Legatos mittendos, partim ad Græcas urbes, quæ ſunt in Italia; partim Athenas: qui petant a Græcis leges optimas, & inſtituto noſtro convenientiſſimas.* Quibusdam interjectis, πρέσβεις ἀπεδείχθησαν οἱ τοὺς παρ' Ἑλλήνων νόμους ληψόμενοι, *legati deſignati ſunt, qui leges a Græcis peterent, Sp. Poſtumius, Ser. Sulpitius, A. Manlius.* Poſt pauca p. 678. ἐν δὲ τῷ αὐτῷ καιρῷ παρεγίνοντο ἀπό τε Ἀθηνῶν καὶ τῶν ἐν Ἰταλοῖς Ἑλληνίδων πόλεων οἱ πρέσβεις, φέροντες τοὺς νόμους. Et p. 681. οὗτοι οἱ δέκα ἄνδρες συγγράψαντες νόμους ἔκ τε τῶν Ἑλληνικῶν νόμων, καὶ παρὰ τῶν σφίσιν αὐτοῖς ἀγράφων ἐθισμῶν, προὔθηκαν ἐν δέκα δέλτοις τῷ

etiam his ipſorum Tabulis e). Ut civium numerum ab Athenienſibus, quorum potiſſimum coloniam conſtituunt, acceperunt, una cum ſubſidiis f): ita

βουλομένῳ σκοπεῖν. i. e. *Hi Decemviri leges tum ex Græcorum jure, tum e patriis conſuetudinibus conſcriptas, in X. Tabulis propoſuerunt, cuilibet cognoſcendas.* e) Circa natales enim XII. Tab. Theſſali priſtinam urbem Sybarim, ante LVIII. annos a Crotoniatis, Pythagoræ ætate atque ſuaſu everſam, collectis civium priorum reliquiis, reſtaurare conabantur; poſt quinquennium inde pulſi. Et tum demum, Callimacho Athenis imperante, Lampon & Xenocrates, novis coloniis illuc deductis, fundamenta urbi, *Thuriæ* deinceps vocatæ, poſuere, anno V. C. 309. Diodor. Sic. Bibl. Hiſt. l. 12. enarrato Sybaritarum excidio, tempore Pythagoræ facto, p. 295. (Λ. p. 77.) ſubjungit: ὕστερον δὲ ἔτεσιν ὀκτὼ πρὸς τοῖς πεντήκοντα θετταλοὶ συνῴκισαν, καὶ μετ᾽ ὀλίγον ὑπὸ Κροτωνιατῶν ἐξέπεσον, πέντε ἔτεσιν ὕστερον τοῦ δευτέρου συνοικισμοῦ, κατὰ τοὺς ὑποκειμένους καιρούς. ἐπ᾽ ἄρχοντος δ᾽ ἀθήνησι Καλλιμάχου συνῳκίσθη, καὶ μετὰ βραχὺ μετασταθεῖσα εἰς ἕτερον τόπον, προσηγορίας ἑτέρας ἔτυχε, κτιστῶν γενομένων (λάμπωνος) καὶ Ξενοκρίτου, τοῦτον τὸν τρόπον &c. i. e. *Præterlapſis autem LVIII annis, Theſſali in eam habitandam conceſſerunt: ſed paulo poſt, quinquennio vix tranſacto, poſt alteram reſtaurationem, a Crotoniatis ejecti ſunt. Callimacho vero Athenis ſummæ rerum præfecto, urbs illa inhabitari cœperat: at brevi in alium tranſpoſita locum, aliud etiam nomen accepit, Lampone & Xenocrate conditoribus, in hunc modum* &c. Quando autem Pythagoras floruerit, vid. mox ſeqq. & conf. Dion. Petavii Doct. Temp. Part. II. lib. 13. p. 563. 573. ſqq. f) Diod. Sic. l. c. οἱ τὸ δεύτερον ἐκπεσόντες συβαρῖται, πρέσβεις ἔπεμψαν εἰς τὴν ἑλλάδα πρὸς λακεδαιμονίους καὶ ἀθηναίους, ἀξιοῦντες συνεπιλαμβέσθαι τῆς καθόδου, καὶ κοινωνῆσαι τῆς ἀποικίας. λακεδαιμόνιοι μὲν οὖν οὐ προσέχον αὐτοῖς. ἀθηναῖοι δὲ συμπράξειν ἐπαγγειλάμενοι, δέκα ναῦς πληρώσαντες, ἀπέστειλαν τοῖς συβαρίταις, ὧν ἡγεῖτο Λάμπων τὲ καὶ Ξενόκριτος. ἐκήρυξαν δὲ κατὰ τὰς ἐν πελοποννήσῳ πόλεις, κοινοποιούμενοι τὴν ἀποικίαν τῷ βουλομένῳ μετέχειν τῆς ἀποικίας. ὑπακουσάντων δὲ πολλῶν &c. i. e. *Qui ſecundo e patria exacti profugerant Sybaritæ, miſſis in Græciam legatis, a Spartanis, & Athenienſibus contendunt, ut & reditus adjutores, & coloniæ participes eſſe velint. Lacedæmonii quidem petitionem illorum non admittunt. Sed Athenienſes, de-*

Digitized by Google

ita & leges, in quibusdam ſaltem mutatas g), Pythagoræis ſuæque accommodatas Reipublicæ.

§. 10. E Græcis reliquis commemoratis, tam *Pythagoras*, quam *Solon*

cretis auxiliis, X naves milite completas Sybaritis mittunt: quarum Lampon & Xenocrates Præfecti. Præconibus etiam huc illuc per urbes Peloponneſi miſſis, publice denunciant, liberam ſe copiam facere omnibus, novæ ſe aggregandi coloniæ. Conſentientibus igitur multis &c. Quibusdam interjectis: *πολλῆς δὲ ὄσης καὶ καλῆς χώρας, οἰκήτορας ἐκ τῆς ἑλλάδος μεταπεμψάμενοι συχνοὺς, διενείμαντο τὴν πόλιν, καὶ τὴν χώραν ἐπίσης ἔνεμον.* i. e. *Sed cum multum adhuc fertilis & elegantis agri ſupereſſet, cultores ex Græcia non paucos accerſunt: inter quos & reliquas in urbe ſedes & agrorum fundos æquali ſorte diſtribuunt.* g) Diod. l. c. in fin. p. 295. (A. 79.) *οὗτος δὲ ἐπισκεψάμενος τὰς ἁπάντων νομοθεσίας, ἐξελέξατο τὰ κράτιστα καὶ κατέταξεν εἰς τοὺς νόμους.* i. e. *Hic* (Charondas legislator) *inſpectis diligenter, & probe conſideratis omnium aliorum ſanctionibus, optima quæque inde excerpta in legum ſuarum corpus redegit.* Deinceps ſubjungit novas a ſe inventas: in quarum tamen numero noſtra ſupra citata non habetur, manifeſto indicio aliunde eam fuiſſe deſumtam. Equidem apud Ariſtotelem II. Politic. c. 12. p. m. 449. conantur quidam *Charondam* Zeleuci auditorem conſtituere, & hunc Thaletis, cujus etiam fuerit Lycurgus. Ipſe vero ſubjicit: *ἀλλὰ ταῦτα μὲν λέγουσιν ἀσκεπτότερον τῷ χρόνῳ λέγοντες, quod talia dicentes, inconſideratius loquantur, tempori parum apta.* Jamblicho de vit. Pythag. c. 23. p. 103. inter eos refertur *Charondas*, qui, adhuc adoleſcentes, Pythagoræ jam ſenis fuerint diſcipuli. Et idem autor l. c. c. 27. p. 123. ait: *χαρώνδας ὁ Καταναῖος, εἷς εἶναι δοκῶν τῶν ἀρίστων νομοθετῶν, Πυθαγόρειος ἦν.* i. e. *Charondas ille Catanæus, qui optimorum legiſlatorum unus eſſe videtur, Pythagoræus erat.* Ibid. c. 30. p. 254. *νομοθέται πάντων ἄριστοι γεγόνασιν οἱ Πυθαγόρᾳ προσελθόντες· πρῶτον μὲν χαρώνδας ὁ Καταναῖος.* i. e. *Diſcipuli Pythagoræ adhærentes, omnium optimi fuerunt legumlatores: primum quidem Charondas Catanæus* &c. Diog. quoque Laërtius in vita Pythag. ſ. lib. VIII. c. 16. de hoc aſſerit: *πολλοὺς κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἀπεργάσασθαι καλούς τε καὶ ἀγαθοὺς ἄνδρας· αὐτὰρ καὶ Ζάλευκον καὶ χαρώνδαν τοὺς νομοθέτας.* h. e. *multos per Italiam bonos reddidiſſe, ac honeſtos viros: inter quos Zeleucum & Charondam legumlatores.*

Digitized by Google

Solon recentes h) admodum ſunt, Homero non modo & Heſiodo i), ſed ipſa

*h) *Solon* quatuor modo generationibus ſuperabat Socratem, utpote frater Dropidis, (Diog. Laert. l. 3. c. 1. de Plat. Liban. declam. 26. Proclus in Plat. Timæum l. 1. p. m. 25. fin.) cujus pronepos Critias introducitur apud Platonem, collocutor Socratis, in Timæo p. m. 1042. Lubens acquievit in judicio ſacerdotis iſtius Ægyptii, juvenem ipſum appellantis, una cum Græcis omnibus. Ita enim ipſe apud Platonem l. c p. 1043. *σχεδὸν οὔτε αὐτὸν οὔτε ἄλλον Ἕλληνα οὐδένα οὐδὲν (ὡς ἔπος εἰπεῖν) εἰδότα περὶ τῶν τοιούτων ἀνευρεῖν.* i. e. *expertum ſe eſſe dicebat, neque ſcipſum neque alium Græcorum quemquam, cognitionem antiquitatis ullam habere.* Mox: *καί τινα εἰπεῖν τῶν ἱερέων εὖ μάλα παλαιόν, ὦ Σόλων Σόλων, Ἕλληνες ἀεὶ παῖδές ἐστε, γέρων δὲ Ἕλλην οὐκ ἔστιν. Ἀκούσας οὖν πῶς τί τοῦτο λέγεις; φάναι. Νέοι ἐστὲ (εἰπεῖν) τὰς ψυχὰς πάντες· οὐδεμίαν γὰρ ἐν αὐταῖς ἔχετε δι' ἀρχαίαν ἀκοὴν, παλαιὰν δόξαν, οὐδὲ μάθημα χρόνῳ πολιὸν οὐδέν.* i. e. *Aliquem ex ſacerdotibus grandem natu dixiſſe: O Solo Solo! Græci pueri ſemper eſtis, nec quisquam e Græcia ſenex. Cur iſtud diceret, percontante Solone, reſpondiſſe ſacerdotem: quia juvenis ſemper vobis eſt animus, in quo nulla eſt ex vetuſtatis commemoratione priſca opinio, nulla cana ſcientia.* Vid. citatum a Clemente Alex. Strom. lib. 1. p. 303. ce fin. & paſſim apud alios. Pythagoras vel hoc ipſo ſuam fatetur novitatem, quod anima ipſius, poſtquam *Euphorbum* a Menelao circa Trojam oppugnatam occiſum deſeruiſſet, trium aliorum corpora diu inhabitarit, antequam in ſuum (Pythagoræ) migraret corpus. Apud Ovidium Metamorph. lib. XV. loquens introducitur v. 160. ſqq.

Ipſe ego (nam memini) Trojani tempore belli
Panthoides Euphorbus eram: cui pectore quondam
Hæſit in adverſo gravis haſta minoris Atridæ &c.

Malchus ſ. Porphyrius de vita Pythagoræ p. 28. *ἀνέφερεν δ' αὐτὸν εἰς τοὺς πρότερον γεγονότας, πρῶτον μὲν Εὔφορβος λέγων γενέσθαι, δεύτερον δ' Αἰθαλίδης, τρίτον Ἑρμότιμος, τέταρτον δὲ Πύρρος, νῦν δὲ Πυθαγόρας.* i. e. *Altius vero referebat ſe ipſum ad olim exiſtentes, aſſerens, primum ſe Euphorbum fuiſſe, ſecundo Æthalidem, tertio Hermotimum, quarto Pyrrhum, & nunc demum Pythagoram.* Heraclides Ponticus apud Diog. Laertium lib. VIII. c. 4. ordinem nonnihil invertit, dicens, Pythagoram de ſe dicere ſolitum: *ὡς εἴη ποτὲ γεγονὼς Αἰθαλίδης - - - χρόνῳ δὲ ὕστερον, εἰς Εὔφορβον ἐλθεῖν, καὶ ὑπὸ Μενέλεω τρωθῆναι.* - - -

Digitized by Google

ἐπειδὴ δὲ Εὔφορβος ἀποθάνοι, μεταβῆναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ εἰς Ἑρμότι-
μον. - - ἐπειδὴ δὲ Ἑρμότιμος ἀπέθανε, γενέσθαι Πύῤῥον τὸν Δήλιον
ἁλιέα. καὶ πάντα πάλιν μνημονεύειν, πῶς πρόσθεν Αἰθαλίδης, εἶτα Εὔ-
φορβος, εἶτα Ἑρμότιμος, εἶτα Πύῤῥος γένοιτο. ἐπειδὴ δὲ Πύῤῥος
ἀπέθανε, γενέσθαι Πυθαγόραν, καὶ πάντων τῶν εἰρημένων μεμνῆσθαι.
i. e. *Quod fuiſſet aliquando Æthalides. - - aliquando poſt in Euphorbum
veniſſe, atque a Menelao fuiſſe vulneratum. Poſtea vero quam Euphor-
bus diem obiit, ingreſſam in Hermotimum ipſius animam. - - Ubi autem
& Hermotimus vita functus eſt, rurſus in Pyrrhum, Delium piſcatorem
migraſſe: illumque omnia memoraſſe, ut primum Æthalides fuerit, poſtea
Euphorbus, deinde Hermotimus, ac poſtremo Pyrrhus effectus ſit, ac de-
inde poſt mortuum Pyrrhum factum eſſe Pythagoram, omniumque memi-
niſſe, quæ dicta hactenus ſunt.* Hieronymus Apol. adverſus Ruffinum,
ad ipſum, tom. 2. Oper. f. 166. H. apud Græcos Pythagoram docuiſſe ait,
*ſe primum fuiſſe Euphorbum, ſecundo Callidem, tertio Hermotimum, quarto
Pyrrhum, ad extremum Pythagoram.* Clearchus & Dicæarchus apud A.
Gellium N. A. lib. 4. c. 12. memoriæ tradiderunt, *Pythagoram dictitaſſe,
ſe primo Euphorbum fuiſſe, poſtea Pyrandrum, deinde Callicleam, deinde
fœminam pulchra facie meretricem, cui nomen fuerat Aloe.* Conf. So-
phoclis Scholiaſtes ad Electram, Apollonii ſchol. ad Argonautic. lib. 1.
Quam ſalſe id derideant alii, vid. ap. Lactant. lib. 3. de falſa ſcient. c. 18.
p. m. 273. Tertullian. de anima c. Auguſtin. de Trinit. lib. 10. c. 15.
tom. 3. Op. p. m. 402. Lucian. in Gallo tom. 2. oper. p. 172. ſqq.
i) Clem. Alexandr. Stromat. 1. p. 323. Ὅμηρος καὶ Ἡσίοδος, πολλῷ
νεώτεροι τῶν Ἰλιακῶν. μεθ᾽ οὓς μακρῷ νεώτεροι οἱ παρ᾽ Ἕλλησι νομοθέται,
Λυκοῦργός τε καὶ Σόλων, καὶ οἱ ἑπτὰ σοφοὶ, οἵ τε ἀμφὶ τὸν Σύριον Φερε-
κύδην, καὶ Πυθαγόραν τὸν μέγαν. i. e. *Homerus & Heſiodus fuere Ilia-
cis multo recentiores: poſt quos longe fuerunt recentiores Græcorum legiſ-
latores, Lycurgus, & Solon, & ſeptem ſapientes, & Syrius Pherecydes.
& magnus Pythagoras.* Conf. l. c. p. 326. 327. A. Gellius lib. 17. c. 2.
p. m. 981. *De Homero* inquit, *& Heſiodo inter omnes fere ſcriptores
convenit, ætatem eos egiſſe vel iisdem fere temporibus, vel Homerum ali-
quando antiquiorem: utrumque tamen ante Romam conditam vixiſſe,
Silviis Albæ regnantibus, annis poſt bellum Trojanum, ut Caſſius in pri-
mo annalium de Homero atque Heſiodo ſcriptum reliquit, plus centum
atque ſexaginta; ante Romam autem conditam, ut Cornelius Nepos in
primo Chronicorum de Homero dixit, annis circiter centum & ſexa-
ginta.* Conf. idem l. c. lib. 3. c. 11. Sed Solinus Polyh. c. 53. *Home-*

Digitized by Google

ipſa Roma condita k) juniores. Ille Olympiade demum LXIII), hic XLVI

---

rus ait, *poſt Ilium captum, anno ducenteſimo ſeptuageſimo ſecundo humanis rebus exceſſit, Agrippa Sylvio Tyberini filio Albæ regnante, anno ante urbem conditam centeſimo ſexageſimo.* Juxta hunc Roma condita poſt Ilium captum, anno 433. Sed Cyrillo Alex. contr. Julian. lib. 1. p. m. 12. συνάγονται τὰ ἀπὸ Ἰλίου ἁλώσεως μεχρὶ τῆς πρώτης Ὀλυμπιάδος, ἔτη πέντε καὶ τετρακόσια. i. e. *numerantur ab Ilio capto ad primam uſque Olympiadem,* (cum ſextæ demum anno quarto Roma condita ſit.) *anni quinque & quadringenti.* Levi, decem ſcilicet annorum, diſcrepantia. Idem VII Græciæ ſapientes, e quibus Solon, ponit l. c. in Olymp. *quinquageſimam*, & Cyri in Perſas regnum in Olymp. LVI. ſub quo Aggæus & Zacharias &c. Euſebius Præparat. Evang. lib. 10. c. 4. p. 470. B. *ſub Cyri imperio omnes VII Græciæ ſapientes floruiſſe ſtatuit.* Quibus omnibus poſterior eſt Pythagoras. k) Numam ſecundum Romanorum Regem Pythagoræ diſcipulum falſo credidit antiquitas. Clem. Alex. Strom. lib 1. p. 304. D. Νουμᾶς δὲ ὁ Ῥωμαίων βασιλεὺς, Πυθαγόρειος μὲν ἦν. i. e. *Numa autem Rex Romanorum, Pythagoricus quidem erat.* Ovid. Metam. lib. XV. v. 4. ſeqq. Cicero de Orat II. p. m. 160. *Quidam Numam Pompilium illum Regem noſtrum fuiſſe Pythagoreum ferunt.* Dionyſ. Halicarn. Ant. Rom. lib. 2. p. 120. (A. 90.) *Multi ſcribunt, Numam fuiſſe Pythagoræ diſcipulum, &, quo tempore ad regnum Romanum vocatus eſt, apud Crotonem egiſſe, in philoſophia occupatum.* Livius lib. 40. c. 29. *vulgatam* vocat *opinionem* illam, *qua creditur, Pythagoræ auditorem fuiſſe Numam.* Sed mox dicit *mendacium probabile.* lib. 1. c. 18. *Auctorem* ait, *doctrina ejus, quia non extat alius, falſo Samium Pythagoram edunt: quem Servio Tullio regnante Romæ, centum amplius poſt annos, in ultima Italiæ ora circa Metapontum, Heracleamque & Crotonem, juvenum æmulantium ſtudia cœtus habuiſſe conſtat* &c. Operæ pretium eſt, audire de hoc Dion. Halicarn. utut nonnihil prolixum. Ita autem ſupra citatis adjicit: ὁ χρόνος τῆς Πυθαγόρου ἡλικίας μάχεται πρὸς τὸν λόγον. οὐ γὰρ ὀλίγοις ἔτεσιν, ἀλλὰ τέσσαρσι γενεαῖς ὅλαις ὕστερος ἐγένετο Πυθαγόρας Νομᾶ, ὡς ἐκ τῶν κοινῶν παρειλήφαμεν Ἱστοριῶν. ὁ μὲν γὰρ, ἐπὶ τῆς ἑκκαιδεκάτης Ὀλυμπιάδος μεσούσης τὴν Ῥωμαίων βασιλείαν παρέλαβε· Πυθαγόρας δὲ μετὰ τὴν πεντηκοστὴν ὀλυμπιάδα διέτριψεν ἐν Ἰταλίᾳ. τοῦτο δέ τι μεῖζον ἔχω τεκμήριον εἰπεῖν, ὑπὲρ τοῦ μὴ συμφωνεῖν τοὺς χρόνους ταῖς παραδεδομέναις ὑπὲρ τοῦ ἀνδρὸς ἱστορίαις, ὅτι καθ' ὃν χρόνον ὁ Νομᾶς ἐπὶ τὴν βασι-

Digitized by Google

βασιλείαν ἐκαλεῖτο ὑπὸ Ῥωμαίων, οὔπω πόλις ἦν ἡ Κρότων· τέσσαρσι γὰρ ὅλοις ὕστερον ἔτεσιν ἢ Νομᾶν ἄρξαι Ῥωμαίων, Μύσκελος αὐτὴν ἔκτισεν, ἐνιαυτῷ τρίτῳ τῆς ἑπτακαιδεκάτης ὀλυμπιάδος· οὔτε δὴ Πυθαγόρᾳ τῷ Σαμίῳ συμφιλοσοφῆσαι τῷ μετὰ τέσσαρας γενεὰς ἀκμάσαντι δυνατὸν ἦν τὸν Νομᾶν, οὔτ᾽ ἐν Κρότωνι διατρίβειν, ὅτ᾽ αὐτὸν ἐκάλουν ἐπὶ τὴν βασιλείαν Ῥωμαῖοι, τῇ μήπω τότ᾽ οὔσῃ πόλει. ἀλλ᾽ εἰκάσιν οἱ τὰ ὑπὲρ αὐτοῦ γράψαντες, εἰ χρὴ δόξαν ἰδίαν ἀποφήνασθαι, δύο ταῦτα λαβόντες ὁμολογούμενα, τήν τε Πυθαγόρου διατριβὴν γονομένην ἐν Ἰταλίᾳ, καὶ τὴν Νομᾶ σοφίαν· ὁμολογεῖται γὰρ ὑπὸ πάντων ὁ ἀνὴρ γενέσθαι σοφός· ἐπισυνάψαι ταῦτα καὶ ποιῆσαι Πυθαγόρου μαθητὴν Νομᾶν, οὐκέτι τοὺς βίους αὐτῶν ἐξετάσαντες, εἰ κατὰ τοὺς αὐτοὺς ἤκμασαν ἀμφότεροι χρόνους &c. Plutarchus in Numa ſtatim ab initio quosdam dictitare ait, Πυθαγόραν μὲν ὀψὲ γενέσθαι, καὶ τῶν Νουμᾶ χρόνων ὁμοῦ τι πέντε γενεαῖς ἀπολειπόμενον. i. e. *Pythagoram diu poſt ſecutum, atque ab Numæ ſeculo quinque ferme remotum ætatibus.* Unde Xylander colligit, tempus, quod inter Numæ Regis initium, & Pythagoræ in Italiam adventum intercedit, fuiſſe annorum circiter CL. Ciceroni de Oratore lib. 2. p. m. 160. *Numa annis permultis ante fuit, quam ipſe Pythagoras: & ſapientiam conſtituendæ civitatis duobus prope ſeculis ante cognovit, quam eam Græci natam eſſe ſenſerunt.* Alibi eandem ferme erroris rationem recenſet, quam ſupra Dionyſius, lib. 4. Tuſc. Qu. init. p. m. 140. inquiens: *Quin etiam arbitror, propter Pythagoreorum admirationem, Numam quoque Regem Pythagoreum a poſterioribus exiſtimatum. Nam cum Pythagoræ diſciplinam & inſtituta cognoſcerent, Regisque ejus æquitatem & ſapientiam a majoribus ſuis accepiſſent: ætates autem & tempora ignorarent propter vetuſtatem, eum qui ſapientia excelleret, Pythagoræ auditorem fuiſſe crediderunt.* Plin. lib. 2. cap. 8. pag. 15. *Luciferi naturam Pythagoras Samius primus deprehendit, Olympiade circiter XLII. qui fuit urbis Romæ annus centeſimus quadrageſimus ſecundus.* Cujus correctionem mox ſequentia ſuppeditabunt. 1) Ita Clem. Alexandr. Strom. lib. 1. p. m. 302. Πυθαγόρας κατὰ Πολυκράτη τὸν τύραννον, περὶ τὴν ἑξηκοστὴν δευτέραν Ὀλυμπιάδα, εὑρίσκεται. i. e. *Pythagoras tempore Polycratis tyranni, circa ſexageſimam ſecundam Olympiadem invenitur.* Quo cum conſentit Jamblichus de vita Pythag. c. 7. p. 47. παρεγένετο inquiens, εἰς Ἰταλίαν κατὰ τὴν Ὀλυμπιάδα τὴν δευτέραν ἐπὶ ταῖς ἑξήκοντα, καθ᾽ ἣν Ἐρυξίδας ὁ χαλκιδεὺς στάδιον ἐνίκησεν. i. e. *venit in Italiam Olympiade circiter poſt ſexageſimam ſecunda, qua Eryxidas Chalcidenſis ſtadium vicit.* Euſebii Chronicon Pythagoram Philoſophum claruiſſe dicit, Olympiadis

LXIII anno quarto; Tarquinii Superbi anno XXIII. In M. S. ejusd. Chronici codice, a Sylburgo allegato ad Dion. Halicarn. l. c. claruiſſe dicitur XXV anno Amyndæ Macedonum regis noni, & XIX anno Tarquinii, *Olympiadis LXII. anno quarto.* Dion. Halic. l. c. nimis late loquitur, *poſt L. Olympiadem egit in Italia.* Plinius autem l. c. ita videtur corrigendus, ut X non ante L, ſed poſt illud locetur, & ex XLII fiat LXII. Quamvis enim ante *ſuum in Italiam diſceſſum*, quem Ariſtoxeno apud Malchum de vit. Pythag. p. 7. dicente, *anno ætatis XL ſuſcepit*, celebris jam extiterit: hoc ipſum tamen vitæ ſpatium vix ad dimidium diſſenſus Pliniani aſſurgit. Accedit, plures recentiorem facere ejus in Italiam adventum. Solinus cap. 21. *Pythagoras* inquit, *offenſus faſtu Tyrannico, relicta domo patria, Bruto conſule, qui reges urbe exegit, Italiam advectus eſt.* Cicero quoque Tuſc. Qu. lib. 4. init. p. 140. *Pythagoram* ait, *in Italia fuiſſe temporibus iisdem, quibus Jun. Brutus patriam liberavit.* Niſi forte hæc verba ad ſubſecutam potius commorationem, quam adventum trahenda dixeris; quod idem autor alibi Tuſc. Qu. lib. 1. p. 103. Pythagoram *Superbo regnante*, in Italiam veniſſe ſtatuat. Quod etiam A. Gellius adprobat N. A. lib. 17. c. ult. p. m. 984. dicens: *Poſtea Pythagoras Samius in Italiam venit, Tarquinii filio regnum obtinente, cui cognomentum Superbus fuit.* In quem locum tamen *Jac. Oiſel.* tempora eligit poſteriora, Olymp. LXVII. ſub Syloſonte Polycratis fratre. Eo quod a Polycrate ante annos abhinc viginti duos, vix *duodeviginti annos natus* (Jamblich. l. c. c. 2. p. 31. *ὑποφυομένης ἄρτι τῆς Πολυκράτους τυραννίδος περὶ ἑπτὰ καὶ δέκατον μάλιστα ἔτος γεγονὼς* &c.) commendatus Amaſidi, abierat in Ægyptum. Vid. Antiphon. apud Diogenem Laërt. de vita Philoſ. lib. VIII. c. 3. p. m. 489. *Malchus* l. c. p. 6. l. 16. Herodot. in Thalia c. 39. Plin. H. N. lib. 36. c. 9. Verum in Polycratis tyrannidem ejus exilium ſpontaneum communiter collocant omnes. Jamblichus l. c. c. 18. p. 90. *φασὶν ἀφικέσθαι τὸν Πυθαγόραν ἐξ Ἰωνίας καὶ Σάμου, κατὰ τὴν Πολυκράτους τυραννίδα, ἀκμαζούσης Ἰταλίας.* i. e. *Dicunt, diſceſſiſſe Pythagoram ex Ionia & Samo, circa tyrannidem Polycratis, florente* tunc *Italia.* Malchus ſ. Porphyrius l. c. p. 11. l. 17. ſeqq. *μετὰ δὲ ταῦτα τῆς Πολυκράτους τυραννίδος Σαμίους καταλαβούσης, οὐ πρέπον ἡγούμενος ὁ Πυθαγόρας ἐν τοιαύτῃ πολιτείᾳ βιοῦν ἀνδρὶ φιλοσόφῳ, διενοήθη εἰς Ἰταλίαν ἀπαίρειν.* i. e. *Poſt hæc* ex Ægypto reverſus, *cum Samii Polycratis tyrannide oppreſſi tenerentur, Pythagoras indecorum ſibi viro Philoſopho arbitratus, in ejusmodi republ. vivere, meditabatur abitum in Italiam.* Conf. Diog. Laërt. l. c. p. m. 490. Etiam Strabo conſentit, l. 14. p. m. 735.

in-

Digitized by Google

XLVI m) floruiſſe creditur. Uterque vero multum commercii habuit cum Ju-

inquiens: Ἐπὶ τούτου (Πολυκράτους) δὲ καὶ Πυθαγόραν ἱστοροῦσι φυομένην ἰδόντα τὴν τυραννίδα, ἐκλιπεῖν τὴν πόλιν, καὶ ἀπελθεῖν εἰς Αἴγυπτον, καὶ Βαβυλῶνα φιλομαθίας χάριν. ἐπανιόντα δ' ἐκεῖθεν, ὁρῶντα ἔτι συμμένουσαν τὴν τυραννίδα, πλεύσαντα εἰς Ἰταλίαν, ἐκεῖ διατελέσαι τὸν βίον. i. e. *Sub hoc* (Polycrate) *ferunt, Pythagoram, cum gliſcentem in patria videret tyrannidem, Samo exceſſiſſe, inque Ægyptum & Babylonem diſcendi ſtudio abiiſſe. Cumque reverſus eam videret durare, in Italiam navigaſſe, atque ibi confeciſſe vitæ reliquum.* Plutarchus de Placitis Philoſoph. lib. 1. c. 3. fin. p. m. 878. C. μετέστη γὰρ (Πυθαγόρας) ἀπὸ Σάμου τῆς πατρίδος, τῇ Πολυκράτους τυραννίδι δυσαρεστήσας. i. e. *receſſit enim* Pythagoras *a patria Samo, ob Polycratis tyrannidem ſibi diſplicentem.* Ovidius Metamorph. lib. XV. v. 60. ſqq.

Vir fuit hic ortu Samius: ſed fugerat una,
Et Samon, & dominos; odioque tyrannidis exſul
Sponte erat.

Apulejus in Floridis, *fuit* inquit, *ferme Pythagoras id ævi, quo Polycrates Samo potiebatur.* m) Clemens Alexandr. Strom. lib. 1. p. m. 302. ἤκμασεν ὁ Σόλων κατὰ τὴν τεσσαρακοστὴν ἕκτην Ὀλυμπιάδα. i. e. *floruit Solon circa XLVI. Olympiadem.* Diogen. Laërt. l. c. lib. 1. c. 62. p. m. 39. ἤκμαζε μὲν οὖν περὶ τὴν τεσσαρακοστὴν ἕκτην Ὀλυμπιάδα, ἧς τῷ τρίτῳ ἔτει ἦρξεν Ἀθηναίων, καθά φησι Σωσικράτης· ὅτε καὶ τίθησι τοὺς νόμους. i. e. *Florebat autem circa XLVI Olympiadem, cujus tertio anno Princeps fuit Athenienſium, ut ait Soſicrates: quo etiam tempore leges condidit.* Cyrillus Alex. lib. 1. contra Julianum p. m. 12. D. τεσσαρακοστῇ ἕκτῃ ὀλυμπιάδι, Σόλων νενομοθέτηκε, τοὺς Δράκοντος νόμους περιελών, πλὴν τῶν φονικῶν. i. e. *Quadrageſima ſexta Olympiade Solon, abrogatis Draconis legibus, præterquam de homicidiis leges tulit.* Et ita in hac Olympiade conſentiunt omnes. In ejusdem ſaltem anno levis deprehenditur diſſenſus. Cum Diog. Laertio in annum tertium conſentit Anonymus, in deſcriptione Olymp. ap. Scal. p. 116. Euſebius v. in Chronico ap. Scal. p. 160. annum ejusdem ſecundum legibus condendis impendiſſe aſſerit. A. Gellius N. A. lib. 17. c. 21. p. m. 982. *Solonem, unum ex illo nobili numero ſapientum* (Plato in Timæo p. m. 1042. C. vocat τῶν ἑπτὰ σοφῶν σοφώτατον. Vid. Auſonius in Ludo VII. Sapient. p. m. 273.) refert, *leges ſcripſiſſe Athenienſium, Tarquinio Priſco Romæ regnante; anno regni ejus triceſimo tertio.*

Xxx 3 Adiit

Judæis. *Pythagoram* a Moſe didiciſſe ejusque aſſeclis, probant quam plurima. Incerta ſint, quæ de ejus origine Judaica referebant ætate Ambroſii n): in dubium quoque vocentur, quæ de ejus nativitate in Phœnicia vel Syria facta, ſpecioſe tradunt Neanthes o), & Jamblichus p); uterque Pythago-

Adiit autem hic regnum, juxta Dionyſ. Halicarn. lib. 3. p. 184. (A. 136.) ἐνιαυτῷ δευτέρῳ μάλιστα τῆς μιᾶς καὶ τεσσαρακοστῆς Ὀλυμπιάδος, i. e. *anno ſecundo primæ & quadrageſimæ Olympiadis.* Conf. Oiſel in Gellii l. c. Lud. Vives ad Auguſtin. de Civit. Dei lib. 18. cap. 25. n) Ambroſ. lib. 1. Epiſt. 6. quæ eſt ad Irenæum, tom. 3. Op. p. m. 68. *Cum ex populo Judæorum, ut plerique arbitrantur, genus duxerit, ex ejus diſciplina derivavit etiam magiſterii præcepta.* o) Apud Clement. Alex. Strom. lib. 1. p. m. 300. D. Πυθαγόρας μὲν οὖν Μνησάρχου Σάμιος, ὥς φησιν Ἱππόβοτος· ὡς δὲ Νεάνθης, Σύριος ἢ Τύριος· i. e. *Pythagoras equidem Mneſarchi filius, Samius erat, ut dici Hippobotus; vel, ut Neanthes, Syrius ſive Tyrius.* p) De vita Pythag. c. 2. p. 28. Μνημάρχῳ τῷ Σαμίῳ κατ' ἐμπορίαν ἐν Δελφοῖς γενομένῳ, μετὰ τῆς γυναικὸς ἀδήλως ἔτι κυούσης, προεῖπεν ἡ Πυθία, χρωμένῳ περὶ τοῦ εἰς Συρίαν πλοῦ, τὸν μὲν θυμηρέστατον ἔσεσθαι καὶ ἐπικερδῆ. - - - ὁ δὲ Μνημάρχος - - ἀντὶ Παρθενίδος τὴν γυναῖκα Πυθαΐδα μετωνόμασεν, ἀπὸ τοῦ γόνου καὶ προφήτιδος. Ἐν δὲ Σιδόνι τῆς Φοινίκης ἀποτεκούσης αὐτῆς, τὸν γενόμενον υἱὸν Πυθαγόραν προσηγόρευσαν. ὅτι ἄρα ὑπὸ τοῦ Πυθίου προηγορεύθη αὐτῷ. i. e. *Mnemarcho* (Alii plerique *Mneſarchum* vocant, niſi quod Juſtinus lib. 20. *Demaratum* dicat,) *Samio, negotiationis cauſa, cum uxore jam tum obſcure adhuc ventrem ferente, Delphos profecto, Pythia prædixit, ſi Syriam verſus navigationem inſtitueret, eam quidem gratiſſimam lucroſiſſimamque fore. - - Mnemarchus autem - - loco Parthenidis, uxorem in poſterum vocavit Pythaida, a genitore & vate Apollinis. Cum autem apud Sidonios Phœniciæ enixa eſſet, filium editum* (a prædicendo) *Pythagoram nominaverunt: quod nimirum ab Apolline Pythio prædictus eſſet ipſi.* Idem c. 3. p. 32. ἐξέπλευσεν εἰς τὴν Σιδῶνα· φύσει αὐτοῦ πατρίδα πεπεισμένος εἶναι. i. e. *Sidonem navigavit, eam natura patriam ſuam eſſe, perſuaſus.* Euſeb. Præpar. Evang. lib. 10. c. 4. p. m. 470. τινὲς δ' αὐτὸν Σύριον ἢ Τύριον εἶναι λέγουσιν, i. e. *quidam vero ipſum Syrum ſ. Tyrium fuiſſe dicunt.* Præter jam citatos, Malchus quoque de vita Pythag. ſtatim ab init. Κλεάνθης δὲ inquit, ἐν τῷ πέμπτῳ τῶν μυθικῶν, Σύρον ἐκ Τύρου Συρίας, eum fuiſſe contendit.

thagoricus. In eo tamen conveniunt omnes, quod in tenera adhuc ætate, (quæ, ut olla, quo ſemel eſt imbuta odore, eum conſtanter retinet,) Præceptores ſectatus ſit Phœnices, ſ. Syros q). Progreſſu temporis, diſcendi ſtudio,

q) Diog. Laërt. lib. VIII. c. 2. ait: συςῆναι εἰς λέσβον ἐλθόντα Φερεκύδῃ, ὑπὸ Ζωΐλȣ τȣ̃ Θείȣ, i. e. *commendatum fuiſſe ſimul ac Lesbum veniſſet, Pherecydi, a Zoilo patruo.* Paulo poſt: ȣ̃τος ἤκȣσε μὲν (καθὰ προείρηται) Φερεκύδȣ τȣ̃ Συρίȣ. i. e. *Hic, ut prædiximus, principio quidem Pherecydem audivit Syrum.* Malchus l. c. poſt princ. ait: πρῶτον μὲν Φερεκύδῃ τῷ συρίῳ ὁμιλῆσαι, *primum cum Pherecyde Syrio* eum *converſatum.* Quod altera mox pagina repetit, ex autoritate Apollonii. Clem. Alex. Strom. lib. 1. p. 300. C. (Et ita Euſebio, Præparat. Evang. lib. 10. c. 4. p. 470. D.) *Pythagoras* dicitur ὁ Φερεκύδȣς γνώριμος, i. e. *Pherecydis familiaris:* hunc autem pag. præced. vocarat *Syrium.* Cicer. Tuſcul. Q. lib. 1. *Pherecydes* inquit, *Syrus primum dixit, animas hominum eſſe ſempiternas: hanc opinionem diſcipulus ejus Pythagoras maxime confirmavit.* Jamblichus l. c. c. 2. p. 29. itidem tradit, a patre puerum adhuc *Pherecydi Syro* concreditum: & mox p. 30. patre mortuo, ἔτι ἔφηβος αὐτȣ̃ ὄντος, πρὸς Θαλῆν διεκομίσθη, i. e. *nondum pubertatis annos egreſſus, ad Thalem profectus eſt.* Interjectis quibusdam, p. 31. *duo de viginti annos natus*, πρὸς τὸν Φερεκύδην διεπόρθμευε, καὶ πρὸς Ἀναξίμανδρον τὸν φυσικὸν, καὶ πρὸς Θαλῆν εἰς Μίλητον. καὶ παραγενόμενος πρὸς ἕκαςον αὐτῶν, ἀνὰ μέρος ȣ̃τως ὡμίλησεν, ὥςε πάντας αὐτὸν ἀγαπᾶν, καὶ τὴν φύσιν αὐτȣ̃ θαυμάζειν, καὶ ποιεῖσθαι τῶν λόγων κοινωνόν. Καὶ δὴ καὶ ὁ Θαλῆς ἄσμενος αὐτὸν προσήκατο. Καὶ - - - μεταδȣ̀ς ὅσον ἠδύνατο μαθημάτων, τό γῆρας τε τὸ ἑαυτȣ̃ αἰτιασάμενος, καὶ τὴν ἑαυτȣ̃ ἀσθένειαν, προετρέψατο εἰς Αἴγυπτον &c. i. e. *ad Pherecydem transfretavit, & ad Anaximandrum Phyſicum, atque ad Thalem apud Miletum. Præſens cum unoquoque ipſorum ita viciſſim converſatus eſt, ut omnes ipſum diligerent, ac ejus admirarentur indolem, rerumque* ſuarum *facerent participem. Inprimis Thales benigne eum excepit. Sed - - poſtquam, quantum poterat in diſciplinis, ei contuliſſet, tam ſenectutis ſuæ, quam imbecillitatis ratione habita, in Ægyptum trajicere adhortatus eſt.* Thales quidem *Mileſius* vocatur, civitate ſcilicet ætate jam provectus, ob merita, ibi donatus; ſed generis origine erat *Phœnix*, Herodot. Clio ſ. lib. 1. c. 170. Clem. Alexandr. Strom. lib. 1. p. 300. D. ubi Herodoto alium inſuper adjungit teſtem Leandrum. Vid. l. c. p. 302. C. Superaddit Diog.

ſtudio, Chaldæam r) adiit, Perſiam, Ægyptumque s): ea præciſe ætate, qua

Diog. Laërt. lib. 1. c. 22. p. m. 15. cum fuiſſe *ἐκ τῶν Θηλιδῶν, οἳ εἰσι φοίνικες, εὐγενέστατοι τῶν ἀπὸ Κάδμου καὶ Ἀγήνορος*, i. e. *ex Thelidarum familia, qui Phœnicum a Cadmo & Agenore deſcendentium Nobiliſſimi.* r) Jamblichus l. c. cap. 4. p. 36. fin. *ὑπὸ τῶν τοῦ Καμβύσου αἰχμαλωτισθεὶς εἰς Βαβυλῶνα ἀνήχθη. κἀκεῖ τοῖς Μάγοις ἀσμένοις συνδιατρίψας, καὶ ἐκπαιδευθεὶς τὰ παρ᾽ αὐτοῖς, σεμνὰ καὶ θεῶν θρησκείαν ἐντελεστάτην ἐκμαθὼν, ἀριθμῶν τε καὶ μουσικῆς, καὶ τῶν ἄλλων μαθημάτων ἐπ᾽ ἄκρον ἐλθὼν παρ᾽ αὐτοῖς, ἄλλα τε δώδεκα συνδιατρίψας ἔτη.* i. e. *a Cambyſi addictis captus, in Babyloniam fuit abductus, ubi cum Magis comiter cum excipientibus converſatus, ac edoctus quæ penes illos ſecretiora eſſent, ipſum Deorum cultum perfectiſſimum perdidicit. Arithmeticæ quoque ac Muſicæ aliarumque diſciplinarum faſtigium aſſecuturus penes ipſos, alios duodecim conſumſit annos.* Vid. Hieron. ep. 103. quæ eſt ad Paulinum, tom. 3. Oper. p. 5. B. Lucian. Vitar. Auction. tom. 1. Op. p. 371. ſqq. Diog. Laërt. l. c. c. 3. *καὶ παρὰ Χαλδαίοις ἐγένετο καὶ Μάγοις*, i. e. *etiam apud Chaldæos converſatus eſt, & Magos.* Malchus l. c. p. 9. poſt med. *ἔν τε Βαβυλῶνι τοῖς τ᾽ ἄλλοις Χαλδαίοις συνεγένετο, καὶ πρὸς Ζάβρατον ἀφίκετο.* i. e. *in Babylonia tam cum aliis converſabatur Chaldæis, quam frequens conveniebat Zabratum.* Perpende, an transpoſitis literis ſit, צורבא דרבנן, an vero סבוראי *opinator?* Adjicerem calculum meum; niſi titulus uterque recentiora ſaperet tempora. *Nazarati* Aſſyrii diſcipulum facit Alexander, de ſymbolis Pythagoricis, ap. Clem. Alex. Strom. lib. 1. p. m. 304. B. Ipſe quoque Lactantius lib. IV. qui eſt de vera Sapient. cap. 2. p. m. 314. videtur admittere, *Chaldæos* ab ipſo conſultos: dum *Magos* & Perſis contradiſtinguit, atque Ægyptiis. s) Incitatus perſuaſionibus Thalis præceptoris, Jamblich. l. c. cap. 22. p. 33. *κατὰ τὰς Θαλέω τοῦ διδασκάλου ὑποθήκας*; quas cap. 2. expreſſerat, cit. ſupra p. 535. ad lit. q) circa fin. & commendatus Amaſidi Ægyptiorum Regi, per Polycratem. Vid. ſupr. ad l). Qua ratione nave eo delatus ſit, recenſet Jamblich. l. c. c. 3. p. 34. Qui cap. 4. p. 36. ſuperaddit, *πρὸς ἅπαντας τοὺς ἱερέας ἀπεδήμησεν, ὠφελούμενος παρ᾽ ἑκάστῳ, ὅτα ἦν σοφὸς ἕκαστος. Δύο δὴ καὶ εἴκοσιν ἔτη κατὰ τὴν Αἴγυπτον ἐν τοῖς ἀδύτοις διετέλεσεν, ἀστρονομῶν καὶ γεωμετρῶν καὶ μυούμενος οὐκ ἐξ ἐπιδρομῆς, οὐδ᾽ ὡς ἔτυχε πάσας θεῶν τελετάς.* i. e. *Ad omnes ſacerdotes peregrinationem ſuſcepit: apud unumquemque, quarum rerum ſapientia quisque præditus erat, utiliſſime profecit. Duos enim*

ac

qua utrinque plurimi diſperſi degebant Judæi t); ibi quidem e Danielis ſcho-

ac viginti annos apud Ægyptios in adytis confecit, Aſtronomiæ ac Geometriæ operam impendens, ac initiatus non curſorie, neque ut communiter fieri ſolet, cunctis Deorum ſacris. Conf. Diog. Laërt. l. VIII. c. 3. ipſeque Antiphon, ad quem provocat, apud Malchum p. 6. poſt med. & ſeqq. Iſocrates Buſirid. laud. p. m. 538. Hieron. epiſt. 103. quæ eſt ad Paulinum presbyterum tom. 3. Op. prima, p. 5. B. *Pythagoras Memphiticos vates laborioſiſſime peragravit.* Cicero lib. V. de finibus circ. fin. tom. 4. Oper. f. 96. H. *ipſe Pythagoras & Ægyptum luſtravit, & Perſarum magos adiit.* Plin. N. H. lib. 25. c. 2. p. m. 9. apud Lucianum, in vitarum Auctione tom. 1. Oper. p. 371. Pythagoras emtori interroganti πȣ̃ ἐπαιδεύθης, *ubi literis informatus es?* reſpondet, ἐν Αἰγύπτῳ παρὰ τοῖς ἐκεῖ σοφοῖς, i. e. *in Ægypto, a loci iſtius ſapientibus.* Ipſe quoque Lactantius l. c. concedit, *Pythagoram, amore indigandæ veritatis accenſum, ad Ægyptios, & Magos, & Perſas usque penetraſſe; ut earum gentium ritus & ſacra cognoſceret.* Clem. Alex. Strom. lib. 1. p. 303. C. auſus eſt, nominetenus adducere præceptorem, inquiens: ἱστορεῖται δὲ Πυθαγόρας μὲν Σώγχηδι τῷ Αἰγυπτίῳ ἀρχιπροφήτῃ μαθητεῦσαι. i. e. *narratur Pythagoras fuiſſe diſcipulus Sonchedis, archiprophetæ Ægyptii.* t) Euſeb. Præpar. Evang. lib. 10. c. 4. p. 470. D. ȣ̓ μόνον δὲ τȣ́τῳ συγγενέσθαι ὁ Πυθαγόρας λέγεται, διατρίψαι δὲ καὶ παρὰ τοῖς Περσῶν Μάγοις, καὶ τοῖς Αἰγυπτίων δὲ προφήταις μαθητεῦσαι, καθ᾽ ὃν χρόνον Ἑβραίων οἱ μὲν ἐπ᾽ Αἰγύπτȣ, οἱ δ᾽ ἐπὶ Βαβυλῶνος φαίνονται τὴν μετοικίαν πεποιημένοι. i. e. *Non ſolum autem eo* (Pherecydem, quem Syrum fuiſſe memorant) *doctore Pythagoram uſum eſſe tradunt; ſed etiam cum Magis apud Perſas, cum Prophetis apud Ægyptios conſuetudinem habuiſſe: quo quidem tempore partim in Ægyptum, partim Babylonem Ebræos migraſſe liquet.* Non diſcrepant tempora. Septem enim Græciæ Sapientes omnes ſub Cyro floruiſſe dicuntur ſupra. Id quomodo intelligendum ſit, Vid. ap. L. Viv. in Auguſtin. lib. 18. de Civit. Dei, c. 25. quorum diſcipulus Pythagoras, ad lit. q), a Cambyſis milite abductus, ad (r). Cyrill. Alex. contr. Julian. lib. 1. p. 12. fin. τεσσαρακοστῇ ἐννάτῃ ὀλυμπιάδι, Ἰȣδαίων ὄντων ἐν Βαβυλῶνι, ἤτοι ἔρεσι Περσῶν καὶ Μήδων, γεγόνασι γὰρ αἰχμάλωτοι, προεφήτευον παρ᾽ αὐτοῖς Δανιὴλ καὶ Ἰεζεκιήλ. Πεντηκοστῇ ὀλυμπιάδι ἐγνωρίσθησαν οἱ ἑπτὰ σοφοί, καὶ ὁ Μιλήσιος Ἀναξίμανδρος φιλόσοφος φυσικός. Πεντηκοστῇ ἕκτῃ ὀλυμπιάδι Κύρȣ διέποντος τὰ κράτη Περσῶν, προε-

ſchola, haud ita pridem fundata u), ſuperſtites; hic ex poſteris eorum, quos Johanan f. Kareæ illuc transtulerat x). Nec opus, ut Nazaratum Aſſyrium, quem doctorem ipſius laudat Alexander y), Ezechielem fuiſſe, dicamus z). Ipſos enim Ebræos in Palæſtina commorantes, diſcendi deſiderio, conveniſſe, teſtis

προεφήτευσαν Ἀγγαῖος καὶ Ζαχαρίας· - - πεντηκοστῇ ἐνιέτῃ ὀλυμπιάδι Ἴβυκος ὁ μελοποιὸς, καὶ Φερεκύδης ὁ ἱστοριογράφος . . . γεγόνασιν. ἑξηκοστῇ δευτέρᾳ ὀλυμπιάδι Πυθαγόρας γενέσθαι λέγεται. Conſ. tamen Theophylus ad Autolycum lib. 3. p m. 135. fin. Scalig. ad Juſtin. lib. 1. c. 7. Dionyſ. Petavius de Doctr. Temp. lib. 10. c. 12. ſqq. u) Qui una cum ſociis ſuis annumeratur Chaldæis, Babyloniæ Profeſſoribus, ad lanienam quæſitus una cum reliquis, Dan. II. v. 13. quibus mox præficiebatur, officio functus Cancellarii noſtrarum Univerſitatum, Dan. II. v. 48. x) Tempore Jeremiæ, cap. XLIII. v. 5. ſqq. c. XLIV. v. 1. ſqq. Quibus prædicebatur, futurum, ut in Babyloniam inde abducerentur, Jer. XLVI, 19. ſqq. quemadmodum Pythagoræ eveniſſe ſupra ad (r) ex Jamblicho vidimus. Cambyſes enim Cyri filius, imperio patris adjecit Ægyptum, Juſtin. lib. 1. c 9. Herodot. lib. 3. c. 17. filio Amaſis, cui Pythagoras a Polycrate commendatus fuerat, ſuperato, Herod l. c. c. 10. Judæorum vero etiam ſub Jojachino ac Zedekia eo abductorum 2. Reg. XXIV. v. 10. ſqq. c. XXV. v. 1. ſqq. Jer. XXXIX. v. 4. ſqq. ſemina deinceps perpetuo in Babyloniorum provinciis ſervata fuerunt; quamvis cum Serubabele, ac deinceps cum Eſra aliisque plures in Judæam redierint. Eſr. I, 8. ſqq. cap. II, 2. ſqq. cap. VII. v. 6. ſqq. Seder Olam rabba cap. 30. Ipſe Zerubabel Babylonem reverſus, ibi diem ſuum obiiſſe dicitur in Seder Olam ſuta, ad A. M. 3408. p. m. 108. quem alii ſubſecuti ſunt, continua ſerie enarrati l. c. pluribus. Penes Perſas quoque tum temporis incredibilem Judæorum numerum vixiſſe hiſtoria Eſtheris & Mardochai, nec non Nehemiæ indicat. De illa conf. Natal. Alexand. Hiſt. Eccl. tom. II. Sexta Mundi æt. Art. 2. num. 7. p. 234. Art. 5. p. 377. ſeqq. Seder Olam Rabba cap. 29. De hoc vid. Nehem. I. v. 1. ſqq. y) libro de Symbolis Pythag. apud Clem. Al. Strom. lib. p. 304. B. ſupr. p. 65. z) Clem. l. c. ſubjungit: Ἰεζεκιὴλ τοῦτον ἡγοῦνταί τινες· οὐκ ἔστι δέ. i. e. *Ezechielem hunc exiſtimant quidam; ſed non eſt.* a) libro, qui *Malchus* inſcribitur: ἀφίκετο δὲ καὶ πρὸς Αἰγυπτίους, φησὶν, ὁ Πυθαγόρας, καὶ πρὸς Ἄραβας, καὶ Χαλδαίους, καὶ Ἑβραίους, παρ' ὧν καὶ τὴν περὶ ὀνείρων γνῶσιν ἠκριβώσατο. i. e. *Adiit vero Pythagoras etiam Ægyptios, inquit* (ſci-

Digitized by Google

teſtis eſt Porphyrius a). Multi quoque tradunt, eum fuiſſe circumciſum b): ut admitteretur intimius. Quid autem obſtat, quo minus id in Judæorum gratiam potius factum putemus, quam Ægyptiorum c)? Certe hi minus erant

(ſcilicet Diogenes libro de incredibilibus ultra Thulen), *itemque Arabes, atque Chaldæos, & Ebræos: a quibus etiam ſomniorum explicandorum notitiam accurate perdidicit.* Et hoc quidem adhuc juvenis feciſſe videtur; antequam Ægyptios, Chaldæos, Perſasque conſuleret. *οἰόμενος ἐκεῖθεν αὐτῷ ῥᾴονα τὴν εἰς Αἴγυπτον ἔσεσθαι διάβασιν*, i. e. *exiſtimans*, (ut Jamblichus ait l. c. c. 3. p. 33.) *exinde ſibi faciliorem in Ægyptum fore tranſitum.* Quem etiam inde factum, ibid. deſcribit pluribus. Antequam autem hunc ſuſciperet, (præmittit Jamblich. l. cit.) *Ἐνταῦθα συμβαλὼν τοῖς τε Μώχου τοῦ φυσιολόγου προφήταις ἀπογόνοις, καὶ τοῖς ἄλλοις, καὶ Φοινικοῖς ἱεροφάνταις, καὶ πάσαις τελεσθεὶς τελεταῖς ἔν τε Βύβλῳ καὶ Τύρῳ, καὶ κατὰ πολλὰ τῆς Συρίας μέρη ἐξ αἱρέσεως ἱερουργούμενα· - - τοῦ μή τι αὐτὸν τῶν ἀξιομαθήτων διαλάθῃ, ἐν θεῶν ἀποῤῥήτοις ἢ τελεταῖς φυλαττόμενα.* i. e. *Ibidem cum prophetis, qui ab Mocho* (de quo vid. Tatianus contr. Græc. p.m. 171. C.) *rerum naturalium conjectore oriundi erant, cumque aliis Phœniciæ ſacrificulis congreſſus, cunctisque ſacris cum in Byblo urbe, tum etiam Tyro initiatus fuit, quæque in multis Syriæ partibus pro ſectæ varietate, ſacra peragi ſolent*, perfecit. - - *ne quid eorum, quæ ſcitu digna ſunt, in Deorum arcanis vel ſacrificiis ipſum fugeret.* Qui omnes Syriæ ſectas perſcrutatus eſt, eo minus Judæorum Sacra præterire poteſt, quo majus præ aliis obtinuerant nomen. Megaſthenes in tertio rerum Indicarum, *maximam de natura ejusque autore notitiam, in Syria illis adſcribit, qui vocantur Judæi*, apud Clement. Al. Str. 1. p. 305. fin. Accedit, quod juxta Jamblich. l. c. ideo tam diu ibi commoratus ſit, quia *προμαθὼν, ὅτι ἄποικα τρόπον τινὰ καὶ ἀπόγονα τῶν ἐν Αἰγύπτῳ ἱερῶν τὰ αὐτόθι ὑπάρχοντα*, i. e. *jam ante didicerat, ibi locorum quodammodo eſſe ex ſacris Ægypti quaſi deductas colonias, liberosque ab illis natos.* Id quod Gentiles ordinarie Judæis applicabant, ex Ægypto illuc traductis. Juxta Hieron. tom. 3. Oper. epiſt. 1. quæ ad Paulinum p. 5. C. *a Brachmanis*, reverſus *per Elamitos, Babylonios, Chaldæos, Medos, Aſſyrios, Parthos*, denuo petiit *Syros Phœnices, Arabes, Palæſtinos* &c. b) Clemens Alex. l. c. p. 302. C. c) Qui circumciſionem itidem obſervabant, forte ab Iſmaële ad ipſos propagatam, qui ad illos

erant invidi illis d). Quicquid vero horum fuerit e): dogmata ipſa Scholam Judaicam paſſim redolent f). Non ſolum Joſephus g), & Ariſtobulus Peri-

---

illos genus referebat maternum, Gen. XVI, 1. 15. c. XVII, 25. c. XXV, 12. ſqq. Herodot. lib. 2. c. 36. *τά αἰδοῖα ὡ ἄλλοι μὲν ἐῶσι ὡς ἐγένονται πλὴν ὅσοι ἀπὸ τούτων ἔμαθον· Αἰγύπτιοι δὲ περιτάμνονται.* i. e. *Genitalia alii quidem relinquunt, qualia natura ſint; præter eos, qui ab his didicerunt. Ægyptii vero circumcidunt.* d) Imprimis Amaſis, cui Pythagoras a Polycrate commendatus dicitur ſupra ad l) p. 531. in favorem hujus ſocii atque quondam hoſpitis, multa conceſſit Græcis: enarrata apud Herodot. lib. 2. c. 178. ſqq. Reliqui etiam Ægyptiorum ſacerdotes liberaliter communicarunt advenis Thaleti, Soloni, Platoni, aliisque, cujus cauſa acceſſerant. Soloni interroganti, apud Platonem in Timæo p. 1044. B. reſpondet ſacerdos Ægyptius: *φθόνος οὐδεὶς, ὦ Σόλων· ἀλλὰ σοῦ τε ἕνεκα ἐρῶ καὶ τῆς πόλεως ὑμῶν·* i. e. *nulla* adeſt *invidia, o Solon! Dicam libenter tui & civitatis veſtræ gratia.* Judæis vero cum præputiatis familiariter converſati, lege erat prohibitum Num. XXIII, 9. Deut. XXIII, 4. Act. X, 28. e) Cum Clem. Al. l. c. p. 302. C. diſerte adjiciat *δι' οὓς καὶ περιετέμετο, ἵνα δὴ καὶ εἰς τὰ ἄδυτα κατελθὼν, τὴν μυστικὴν παρ' Αἰγυπτίων ἐκμάθοι φιλοσοφίαν.* i. e. *propter quos* (Ægyptiorum prophetas) *etiam fuit circumciſus, ut adyta ingrediens, Ægyptiorum myſticam diſceret Philoſophiam.* Malchus quoque l. c. p. 6. 7. ex Antiphone tradit, diu circum actum Pythagoram, ab Heliopolitis remiſſum ad Memphitas, & ab his ad Dioſpolitas, ſub vano ſenioratus prætextu: hac ſola fine, ne ſua ipſi propalarent myſteria. Strabo inſuper, ubi de Eudoxo & Platone tredecim annos cum Sacerdotibus Ægyptiis converſatis, lib. 17. p. m. 933. egerat, vocat eos *μυστικοὺς καὶ δυσμεταδότους*, i. e. *ſua per invidiam occultantes, & ægerrime communicantes*, niſi tempore devinciantur & obſequio. f) De quibus videatur Hierocles, & paſſim primitivæ Eccleſiæ Patres. g) Contra Apionem lib. 1. p. m. 1046. E. *οὐ μόνον ἐγνωκὼς τὰ παρ' ἡμῖν δῆλός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ ζηλωτὴς αὐτῶν ἐκ πλείστου γεγενημένος.* i. e. *non ſolum quæ noſtra ſunt, agnoviſſe manifeſtus eſt; ſed etiam æmulatus ea ex multis apparet.* h) Apud Clem. Al. Strom. lib. 1. p. m. 342. C. *καθὼς καὶ Πυθαγόρας πολλὰ τῶν παρ' ἡμῖν μετενέγκας εἰς τὴν ἑαυτοῦ δογματοποιίαν.* i. e. *quemadmodum & Pythagoras multa ex noſtris tranſtulit in ſuorum dogmatum traditionem.* Euſebius Præpar. Evang. lib. 13. c. 12. p. m.

Peripateticus h), multique ex Patribus i), ſelectiſſima quæque eum ex fontibus hauſiſſe Judaicis prædicant: verum Hermippus k) quoque Berytius homo gentilis aperte fatetur, Pythagoram Philoſophiam ſuam a Judæis traduxiſſe in Græciam. Numenius inſuper Pythagoricus l) ipſa Prophetarum verba

---

p. m. 664. ex Ariſtobuli opere, Ptolomæo Regi inſcripto, jam citata repetit & amplius addit: ὅλην τὴν γένεσιν τοῦ κόσμου Θεοῦ λόγους εἴρηκεν ὁ Μωσῆς. - - - Δοκοῦσι δέ μοι περιειργασμένοι πάντα, κατηκολουθηκέναι τούτῳ Πυθαγόρας τε, καὶ Σωκράτης, καὶ Πλάτων, λέγοντες ἀκούειν φωνῆς θεοῦ, τὴν κατασκευὴν τῶν ὅλων συνθεωροῦντες. i. e. *univerſam mundi creationem Dei vocem appellavit Moſes. - - - Id quod ego Pythagoram, Socratem, & Platonem, cum noſtra omnia curioſe rimati eſſent, omnino ſecutos exiſtimo, cum ſeſe Dei vocem exaudire dicerent, hanc Univerſi molitionem contemplantes* &c. i) Clem. Alex. ac Euſeb. ll. cc. Origenes contra Celſum, lib. 1. p. 13. 14. Thodoritus Therapeut. lib. 1. Ambroſius lib. 1. epiſt. 6. tom. 3. Op. p. 68. it. Serm. 18. in Pſ. 118. Juſtin. Martyr, ad Græcos cohortat. p. 15. Tertull. Apologet. cap. 47. de Anima cap. 2. Hieron. epiſt. 103. quæ eſt ad Paulinum, tom. 3. Op. p. 5. C. k) In primo de legislatoribus, apud Origen. contr. Celſum lib. 1. p. 13. Πυθαγόραν τὴν ἑαυτοῦ φιλοσοφίαν ἀπὸ Ἰουδαίων εἰς Ἕλληνας ἀγαγεῖν, i. e. *Pythagoram ſuam philoſophiam a Judæis traduxiſſe in Græciam.* Joſephus contr. Apionem, lib. 1. c. 1046. F. Hermippum in primo de Pythagora libro, inter alia, tradidiſſe ait ſeqq. ταῦτα δ' ἔπραττε καὶ ἔλεγε, καὶ Ἰουδαίων καὶ Θρακῶν δόξας μιμούμενος, καὶ μεταφέρων εἰς ἑαυτόν. λέγεται γὰρ ὡς ἀληθῶς, ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος πολλὰ τῶν παρὰ Ἰουδαίοις νομίμων εἰς τὴν αὑτοῦ μετενεγκεῖν φιλοσοφίαν. i. e. *Hæc autem agebat & dicebat, Judæorum & Thracum opiniones imitatus, ac transferens in ſemetipſum. Dicitur enim vere, quod ille vir multas Judæorum leges in ſuam transtulit philoſophiam.* l) in primo libro περὶ τ' ἀγαθοῦ apud Origenem l. c. οὐκ ὀκνήσας ἐν τῇ συγγραφῇ αὐτοῦ χρήσασθαι καὶ λόγοις προφητικοῖς, καὶ τροπολογῆσαι αὐτούς; i. e. *non piguit eum, ſuis commentariis verba Prophetarum inſerere, eorumque interpretari figuras.* Vid. de eodem Clem. Alex. Strom. 1. p. 342. C. Euſeb. Præpar. Evang. lib. 9. c. 6. & 7. ubi fatetur Pythagoram habuiſſe, καὶ τὰ δόγματα, τάς τε ἱδρύσεις, ὁπόσας Βραχμᾶνες, καὶ Ἰουδαῖοι, καὶ Μάγοι, καὶ Αἰγύπτιοι, διέθεντο: i. e. *ritus inſtitutaque, quotquot a Brachmanis, Judæis, Magis, Ægyptiisque ſunt ſancita.*

verba ſuis inſeruit commentariis: tale quid nunquam facturus, niſi Præceptorem inde mutuaſſe, certo conſtitiſſet.

§. 11. De Solone res erit probatu difficilior. Convenerit quam maxime Ægyptiorum ſacerdotes ea ætate, qua Judæi iſtorum terram undique diſperſi impleverant m), multaque didicerit ab iisdem. Non ſolum primitivæ Eccleſiæ patres n), ſed & gentilium ſcriptores o), id teſtantur de eo:

m) Euſebius Præparat. Evang. lib. 10. c. 4. p. m. 471. C. *Σόλωνα δὲ καὶ αὐτὸν τῶν ἑπτὰ Σοφῶν, ὃν δὴ καὶ λόγος Ἀθηναίοις νομοθετῆσαι, Αἰγυπτίοις ὁμοίως φησὶν ὁ Πλάτων προσεσχηκέναι, ὁπηνίκα πάλιν ᾤκουν Ἑβραῖοι τὴν Αἴγυπτον.* i. e. *Solonem quoque, & ipſum unum e ſeptem illis Sapientibus, qui Athenienſibus leges tuliſſe fertur, Ægyptiis ſimiliter adhæſiſſe Plato aſſerit: quo tempore rurſus incolebant Ebræi Ægyptum.* Eo ſcilicet delati per Johannem Koreæ filium Jer. XLII. ob fœdus, quod *Aprier* Ægyptiorum Rex cum Judæis inierat: in horum gratiam, ipſorum hoſtem Babylonium cum ingenti exercitu adortus, Jer. XXXVII. v. 5. ſqq. Herodotus lib. 2. c. 161. p. m. 153. n) Euſeb. loc. jam cit. Cyrillus Alexandr. contra Julian. lib. 1. p. m. 15. C. *πλὴν ὅτι Σόλων τε ὁ τῶν Ἀθήνησιν εὑρετής, καὶ μὴν καὶ αὐτὸς ὁ Πλάτων ἐν Αἰγύπτῳ γεγονότες, ὑπὲρ τοῦ τὶ πλέον τῶν ἁπάντων εἰδέναι δοκεῖν, πάντως που καὶ αὐτὰ τεθαυμάκασι τὰ Μωσέως.* i. e. *Quin etiam & Solon Athenis legumlator, & ipſe Plato, uterque in Ægypto ideo verſatus, ut cæteris omnibus præſtare ſcientia viderentur, ſcripta Moſis admirati ſunt.* Idem l. c. lib. 5. p. 154. C. *Σόλων μὲν γὰρ καὶ Λυκοῦργος τοὺς ἀρίστους τοῖς Ἕλλησι γεγραφέναι λέγονται νόμους. καὶ πρεσβύτερος μὲν ἀμφοῖν ὁ Μωσῆς μακροῖς δὲ καὶ ὕστερον οὗτοι γεγόνασι χρόνοις. - - - σύνδρομα τοῖς Μωσέως εἰσὶν ἐνιαχοῦ τὰ ἐκείνων, εὐδοκιμοῦσι δὲ λίαν, ὅτι τοῖς νόμοις τῶν Ἑβραίων συμφέρονται* &c. i. e. *Solon enim & Lycurgus, leges optimas Græcis tuliſſe dicuntur. Et ambobus ſane Moſes antiquior, quem hi poſtea, longo temporum intervallo ſecuti ſunt. - - - Illorum ſcripta plerumque Moſi conſentiunt, eoque nomine maxime commendantur, quod cum legibus Ebræorum conveniunt.* Clem. Alexandr. Strom. lib. 1. p. m. 303. D. approbat Platonis in Timæo ſententiam, introducentis *τὸν σοφώτατον Σόλωνα μανθάνοντα πρὸς τοῦ βαρβάρου*, *Sapientiſſimum Solonem, diſcentem a barbaro* Ægyptio. Et ita Juſtinus Martyr, ad Græcos cohortat. p. m. 13 B. Ibid. p. 15. B. ſcribit: *οὐ γὰρ λανθάνειν ἐνίους ὑμῶν οἶμαι, ὅτι καὶ Ὀρφεύς, καὶ Ὅμηρος, καὶ Σόλων ὁ τοὺς νόμους Ἀθηναίοις γεγραφώς, καὶ Πυθαγόρας, καὶ Πλάτων, καὶ ἄλλοι*

Digitized by Google

λοι τινὲς, ἐν τῇ Αἰγύπλῳ γενόμενοι, καὶ ἐκ τῆς Μωσέως ἱςορίας ὠφεληθέντες &c. i. e. *Non enim veſtrum aliquos latere puto, Orpheum, & Homerum, & Solonem, qui Athenienſibus leges ſcripſit, & Pythagoram, & Platonem, & nonnullos alios, qui Ægyptum adierunt, & Moſæ libris adjuti ſunt* &c. o) Vid. Diod. Sicul. Biblioth. hiſt. lib. 1. p. 61. cc. fin. p. 62. (A. 87. ſqq.) Præter *Platonem* in Timæo p. m. 1042. ſqq. a plerisque Patrum citatorum allegatum, idem teſtatur Plutarchus, in vit. Solon. p. 92. E. inquiens: πρῶτον μὲν ἦν εἰς Αἴγυπτον ἀφίκετο, καὶ διέτριψεν, ὡς καὶ πρότερον αὐτός φησι.

Νείλε ἐπὶ προχοῇσι, Κανωβίδ☉ ἐγγύθεν ἀκτῆς.

Χρόνον δέ τινα κ. τοῖς περὶ Ψένωφιν τὸν Ἡλιεπολίτην, καὶ Σώγχιν τὸν Σαΐτην, λογιωτάτοις ἦσι τῶν ἱερέων, συνεφιλοσόφησε· παρ᾽ ὧν καὶ τὸν Ἀτλαντικὸν ἀκέσας λόγον, (ὡς Πλάτων φησὶ,) ἐπεχείρησε διὰ ποιήματ☉ ἐξενεγκεῖν εἰς τὰς Ἕλληνας. i. e. *Primum in Ægyptum eſt delatus, ibique commoratus, ut ipſe ante dicit,*

Faucibus in Nili, qua littora curva Canopi.

Aliquantiſper etiam cum Pſenophe Heliopolita, & Sonche Saita, inter Sacerdotes literatiſſimis, in contemplanda egit ſapientia: ex quibus audivit (ut autor Plato eſt,) ſermonem Atlanticum, (quo de vid. Plato in Timæo, p. m. 1045. A. in Critia p. 1103. Strabo lib. 2. p. m. 203.) *quem verſibus apud Græcos exorſus eſt explicare.* Idem de Iſide & Oſiride, p. 354. D. E. μαρτυρῦσι δὲ καὶ τῶν Ἑλλήνων οἱ σοφώτατοι, Σόλων, Θαλῆς, Πλάτων, Εὔδοξ☉, Πυθαγόρας, (ὡς δ᾽ ἔνιοι φασὶ καὶ Λυκῦργ☉,) εἰς Αἴγυπλον ἀφικόμενοι, καὶ συγγενόμενοι τοῖς ἱερεῦσιν. Εὔδοξον μὲν ἦν χονέφεώς φησι Μεμφίτε διακῦσαι. Σόλωνα δὲ, Σόγχιτ☉ Σαΐτε· Πυθαγόραν δὲ, Οἰνέφεως Ἡλιεπολίτε. i. e. *Teſtimonium perbibent* (de Ægyptiorum in rebus divinis notitia) *etiam Græcorum ſapientiſſimi, Solon, Thales, Plato, Eudoxus, Pythagoras, & quorundam opinione, etiam Lycurgus. Qui in Ægyptum venerunt, & cum ſacerdotibus verſati ſunt. Et ab Eudoxo quidem Chonuphin Memphitam fuiſſe auditum ajunt, a Solone Sonchiten Saitam, a Pythagora Oenuphin Heliopolitam.* Diod. Sic. Biblioth. hiſt. lib. 1. cc. fin. p. 62. (A. 88) B. Καὶ Λυκῦργον δὲ καὶ Πλάτωνα καὶ Σόλωνα πολλὰ τῶν ἐξ Αἰγύπλε νομίμων εἰς τὰς ἑαυτῶν καταλάξαι νομοθεσίας. i. e. *Lycurgum quoque, item Platonem, atque Solonem, multas ab Ægyptiis leges mutuatas, in ſuas recepiſſe Reſpublicas*, tradunt. Luciano in Scytha tom. 1. p. 595. Solon laudatur, ut ἐπιχώριος μὲν ἀποδημήσας δὲ μάλα πολλὰ ἔς τε Ἀσίαν, καὶ ἐς Αἴγυπλον, καὶ τοῖς ἀρίςοις τῶν ἀνθρώπων συγγενόμεν☉. i. e. *indigena quidem, ſed qui diu in Aſia &*

Digitized by Google

eo: Ipſe fatetur p) ultro. Nec deſunt, qui *Jeremiam* audiviſſe ſuſpicentur. Temporum ratio parum litis movebit aſſerenti. Incidit enim Solonis nati-

& Ægypto peregrinatus, & cum optimis quibusque viris verſatus ſit. Herodotus lib. 1. c. 30. τῆς θεωρίης ἐκδημήσας ὁ Σόλων εἵνεκα ἐς Αἴγυπτον ἀπίκετο παρὰ Ἄμασιν. i. e. *contemplandi ergo Solon peregre profectus, in Ægyptum ad Amaſin ſe contulit.* Diogenes Laërtius lib. 2. c. 50. de eodem Solone ait: ἀπέπλευσεν εἰς Αἴγυπτον, i. e. *navigio abiit in Ægyptum.* Quod ipſum quoque teſtatur Heraclides de Politiis libro, citandus infra. p) Apud Platonem in Timæo p. 1043. ubi Critias interrogatus, a quo Solon, ſe verum didiciſſe, ſuo narrarit attavo, ἔστι τις κατ' Αἴγυπτον (ἦ δ' ὅς) ἐν τῷ Δέλτα, περὶ ὃ κατὰ κορυφὴν σχίζεται τὸ τοῦ Νείλου ῥεῦμα, Σαϊτικὸς ἐπικαλούμενος νομός. τούτου δὲ τοῦ νομοῦ μεγίστη πόλις Σάϊς. ὅθεν δὴ καὶ Ἄμασις ἦν ὁ βασιλεύς. πόλεως θεὸς ἀρχηγός ἐστιν, Αἰγυπτιστὶ μὲν τοὔνομα Νηΐθ, Ἑλληνιστὶ δὲ, ὡς ὁ ἐκείνων λόγος, Ἀθηνᾶ. - - - οἳ δὴ Σόλων ἔφη πορευθεὶς σφόδρα τε γενέσθαι παρ' αὐτοῖς ἔντιμος, καὶ δὴ καὶ τὰ παλαιὰ ἀνερωτῶν, τοὺς μάλιστα περὶ ταῦτα τῶν ἱερέων ἐμπείρους &c. *Eſt*, inquit, *Ægypti regio Delta, cujus e vertice ſcinduntur fluenta Nili. Ejus campi, Saitica præfectura nominantur. In quibus maxima civitas eſt, quam Saim vocant: unde Amaſis fuit Rex. Vrbis ejus fundatrix Dea fuit, quam Ægyptii Neithen, Græci Athenan nominant. - - - Quo Solon profectum ſe honorifice acceptum fuiſſe referebat. Et cum de vetuſtatis memoria ab illis ſacerdotibus, qui in hac re cæterorum peritiſſimi erant, quæſiſſet*, didiciſſe &c. Conf. idem in Critia p. 1100. A. B. 1101. A. 1103. A. Plutarch. loc. ad (o) cit. *) Nam *octogenarius* diem obiiſſe dicitur Diogeni Laërtio, lib. 1. §. 62. de Ipſo dicenti, ἐτελεύτησε βιοὺς ἔτη ὀγδοήκοντα, i. e. *conſummavit vitam anno ætatis octogeſimo.* Quamvis Lucianus in Macrobiis, tom. 2. p. 472. *centum* annos ipſi adſcripſerit, inquiens: Σόλων δὲ, καὶ Θαλῆς, καὶ Πιττακὸς, οἵτινες τῶν κληθέντων ἑπτὰ σοφῶν ἐγένοντο, ἑκατὸν ἕκαστος ἔζησεν ἔτη. Quod magis confirmaret noſtrum inſtitutum. Illud certum eſt, quod grandis admodum ætate deceſſerit. Æliano, Var. Hiſt. lib. VIII. c. 16. ὑπέργηρως ὢν, τὸν βίον ἐτελεύτησεν, *decrepitus exiſtens, vitam finit:* & ibid. fatetur, quod propter ætatem arma amplius ferre nequeat. Perinde autem, ad rem ſcilicet præſentem, faciet, ſive vitam ejus ad LVI usque Olympiadem produxeris; ſive quinquageſimæ tertiæ anno ultimo obiiſſe dixeris. Illud Heraclidi Pontico apud Plutarchum, in vit. Solon. circa

Digitized by Google

nativitas *) in principia ſuſcepti a Jeremia q) ſacri officii: quod admodum juve-

circa fin. conveniret: qui ἐπεβίωσε ἀρξαμένυ τῦ Πεισιστράτυ τυραννεῖν, συχνὸν χρόνον, *multum temporis, poſt occupatam a Piſiſtrato tyrannidem, ſuperſtitem* eum *fuiſſe* ſtatuit. Requireret celebratiſſimus ille cum Crœſo, quem juxta Euſebium Chron. lib. 2. ſecundo demum Olympiadis LIV anno adiit, congreſſus: cujus tantum non omnes mentionem faciunt. Vid. Herodot. lib. 1. c. 20. 31. 32. 33. Plutarch. l. c. p. 93. 94. Diog. Laërt. l. 1. §. 50. 51. Arrianus de Expedit. Alex. lib. 7. Joh. Tzetzes chil. 5. hiſt. 5. Auſon. lud. ſept. Sapientum. Poſtularet urbs illa, quam poſt illum, in Cypro ædificatam a ſuoque nuncupatam nomine contendunt, qui inibi putant defunctum. Diog. Laert. lib. 1. §. 62. ἐτελεύτησε δ' ἐν Κύπρῳ, i. e. *obiit autem in Cypro.* & in Pammetro l. c. §. 63.

Σῶμα μὲν ἦρε Σόλωνος ἐν ἀλλοδαπῇ Κύπριον πῦρ.

Cypra defunctum ſubtraxit flamma Solonem.

Atque ita Suidas in Σόλων, Valerius Max. lib. V. cap. 3. Ext. n. 3. p. m. 459. Lud. Viv. ad Auguſt. de C. D. lib. 18. c. 25. Modo non eadem ante ſuum cum Crœſo congreſſum extructa fuerit. Plutarchus l. c. p. 92. fin. præmittit eam diſceſſui in Lydiam, & ἔπειτα πλεύσας εἰς Κύπρων, *deinceps in Cyprum navigavit*, ſubjungit ſuæ cum Sacerdotibus Ægyptiis converſationi. Ipſe Diog. Laërt. l. c. §. 50. hoc ordine ejus recenſet itinera: ἀπέπλευσεν εἰς Αἴγυπτον καὶ εἰς Κύπρον. καὶ πρὸς Κροῖσον ἦλθεν, quæ ita vertit Ambroſius: *Inde in Ægyptum navigavit, atque in Cyprum profectus, poſtremo ad Crœſum pervenit.* Exigerent ſaltem literæ, quæ inter ipſum atque Piſiſtratum ultro citroque miſſæ, exhibentur apud Diog. Laert. l. c. §. 53. 66. ſqq. niſi a multis habeantur pro ſuppoſititiis. Quid quod Suidas l. c. diſerte tradat, quoſdam mortem ejus *ad Olympiadem LVI* rejicere. Hoc vero ſcilicet Solonem anno ultimo Olympiadis LIII. obiiſſe, juxta Iſa. Caſaubonum, ad Diog. Laërt. l. c. §. 62. favet Phaniæ Epheſio, ap. Plutarch. l. c. aſſerenti, ἐλάττονα δυοῖν ἐτῶν, *minus duobus annis*, poſt occupatam violenter a Piſiſtrato rempubl. ſupervixiſſe eum: defunctum Hegeſtrato Athenis præturam exercente, cujus magiſtratus proximus fuerit Comiæ, ſub quo dominari cœperit Piſiſtratus. Ut media incederet via, minus derogaturus autoritati ap. Suid. citatorum, Dion. Petavius de doctr. Temp. Paralipom. ad lib. 10. inter caput 10. & 11. p. 856. ſqq. Piſiſtrati tyrannidem longius rejicit, Solonis obitum in annum Olympiadis LV. ſecundum collocans. Quicquid horum elegeris, ordi-

ordine retrogrado numerando, deprehendes, Soloni natales, (utut non niſi *octogenarium* concipias, cum Laertio ſupra citato, Lud. Viv. ad Auguſt. C. D. lib. 18. c. 25. Oliverio ad Valerium Max. I. c. aliisque,) in primos Jeremiæ annos cadere: quem ætate etiam nonnihil ſuperaret, ſi *centenarium* concipias, cum Luciano ſupra allegato. Diog. Laert. citatus ad §. præced. lit. m. p. 61. præturam ejus ac *νομοθεσίαν* collocat in Olympiadis XLVI annum tertium. Et ita Cyrillus lib. 1. contr. Julian. p. 12. D. Anonymus Olympiadum collector, a Scaligero editus p. 316. Quibuscum conſentit etiam Euſebius, niſi quod in annum ponat ejusdem Olympiadis ſecundum. Hoc vero tempore in Judæa regnabat Zedekias, regnum exorſus anno Olympiadis XLIV tertio, (Vid. Euſebii Canon Chronic. ap. Scalig. p. 166) atque adeo octennium ante conditas a Solone leges. Iſidorus in Chronico, æt. IV. no. 28. p. 205. *Sedechias*, inquit, *regnat annos undecim. Per idem tempus Solon leges dedit Athenienſibus.* Sub hoc ipſo vero Zedekia *Jeremias* ultimos miniſterii ſui in Judæa peracti annos tranſegit, poſt ejus in Babyloniam transportationem, (quam Clem. Alex. Strom. 1. p. 331. B. citatus Syncello p. 227. B. in primum Olymp. XLVIII annum collocat. Vid. Euſeb. Can. Chron. ap. Scalig. p. 160. fin.) in Ægyptum abductus: quo & Solon, haud ita longo poſt leges a ſe promulgatas tempore, ſeceſſiſſe dicitur. Manifeſtiſſimo indicio, quod coire inter ſe potuerint. Inprimis ſi aliquamdiu Jeremias, qui Aprie ſ. Vaphre adhuc regnante (quem ipſe cap. XLIV. v. 30. חפרע vocat,) eo delatus eſt, Vid. Syncellus p. 225. C. p. 227. B. p. 230. A. ibi aliquamdiu ſubſtitit. Abarbanel concedit ipſi decennium. Non tantum enim Comment. ad Jer. I. v. 6. f. 98. col 2. med. dixerat: אחרי החרבן הלך למצרים ועמד שם שנים רבות מבלי נבואה עד יום מותו i. e. *Poſt urbem devaſtatam ſeceſſit in Ægyptum, ubi ſubſtitit annos plures absque vaticinio, ad diem usque mortis.* Sed &, qui non niſi *quadraginta annos* ejus in terra Iſraelis miniſterio adſcripſerat in præcedentibus, mox ſubjicit ſuperioribus: ולפי זה מהתחלת נבואתו עד מותו עברו יותר מחמשים שנה i. e. *juxta hanc igitur ſententiam, a principio vaticinii ipſius ad diem usque mortis, plures quam L. præterierunt anni.* Quo poſito, Solon, qui Amaſi jam imperante (Herodotus I. 1. c. 30.) eo conceſſit, potuit Jeremiam offendiſſe ſuperſtitem.

q) Cyrillus Alex. contr. Jul. lib. 1. p. 12. C. Τριακοστῇ ἕκτῃ ὀλυμπιάδι προεφήτευον ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὁ θεσπέσιος Ἱερεμίας, ἔτι δὲ καὶ Σοφονίας. i. e. *trigeſima ſexta Olympiade Prophetas agebant in Judæa divinus Jeremias, & præterea Sophonias.* Et ita Euſebius, citatus Lud. Viv. ad Augu-

juvenis inierat r), & ultra XL annos in Judæa continuabat s): poſtea diu in

Auguſtini de Civ. Dei lib. VIII. c. 11. Conf. Corn. a Lap. Gaſp. Sanctius &c. in Jeremiam Præfat. r) Id quod evincit totus contextus Jer. I. v. 2. 3. 5. 6. Præterquam enim quod *puer* admodum vocatus dicitur, *qui*, ob defectum experientiæ, *loqui neſciat.* Unde ad tollendam hanc exceptionem, Deus præoccupando aſſerit v. 5. iſtum, antequam formaretur in utero, & prodiret in lucem, ſine intuitu notitiæ longa experientia acquiſitæ, conſecratum fuiſſe ad hoc ſubeundum miniſterium. Ultra *quadraginta annos* in Palæſtina id ipſum continuaſſe dicitur, a decimo tertio anno Joſiæ, usque ad undecimum Zedekiæ, diuque poſtea vixiſſe in Ægypto, c. XLIII. v. 5. ſqq. c. XLIV. ſeqq. Patrem habebat (opinione multorum) longo tempore poſt ſuſceptum a ſe officium, ſuperſtitem: utpote qui poſt 18. demum annos imperii Joſiæ, librum legis invenerit, 2 Reg. XXII. v. 3. ſqq. Ipſe quoque diu poſtea adhuc egit vitam cœlibem Jer. XVI, 2. vigente inter Ebræos lege, ut in prima juventute ducatur uxor, ad ſummum ante annum vigeſimum, Cod. Kidduſch. f. 29. b. circ. fin. conf. Jevammoth c. VI. §. 6. Gem. Bab. l. c. f. 61. b. l. 37. ſqq. f. 62. ſqq. Quæ omnia docent, Jeremiam vix duodecimum ætatis annum ſupergreſſum, cum, ad exemplum Samuelis 1. Sam. III. v. 1. ſqq. vaticinari inciperet. Conf. Abarb. Comment. ad l. c. f. 98. c. 1. 2. s) Abarbanel juxta ductum Jer. I. v. 2. 3. Comm. ad l. c. inquit: ביאר הכתוב מספר השנים מהמלכים האלה שנבא בהם ירמיהו והיה זה כדי להוכיח כמה מהשנים התמיד נבואתו/ כי הוא התחיל לנבאת בי"ג שנה ליאשיהו ויאשיהו מלך שלשים ואחד שנה/ ויצא מזה שנבא בימי מלכותו י"ז שנים שלמים/ ויהויקים עם יהואחז ויהויכין מלכו קרוב לי"ב שנה וצדקיהו עד החרבן יא שנה/ הרי לך מבואר שנבא ירמיהו ארבעים שנה כמשה רבו/ וזו ראיה גדולה שהיה נער קטן בשנים כשהתחיל נבואתו i. e. *Declarat Scriptura numerum annorum a Regibus iſtis, ſub quibus vaticinatus eſt Jeremias: idque, ut evincat, quot annos ſuum continuarit officium. Incœpit enim vaticinari anno decimo tertio Joſiæ, qui annos regnavit triginta atque unum* (2. Reg. XXII. 1.). *Unde ſequitur, vaticinatum eum fuiſſe durante imperio ipſius, annos integros 17. Jojakim autem cum Joachaſo atque Jojachino regnarunt circiter 12. annos*, (conf. 2. Reg. XXIII. 31. 36. c. XXIV. 8.): *& Zedekias usque ad vaſtationem, annos 11.* (2. Reg. XXIV. 18.) *Quo ipſo clarum redditur, vaticinatum*

 fuiſſe

in Ægypto t) docens, ibique ſatis defunctus u). Verum enim vero hæc omnia evenere, quum leges ipſius, quarum cauſa hanc excurſionem feci, dudum latæ eſſent. Equidem ſi Amaſis legem quandam in ſuas transtuliſſet, juxta Herodotum x); aut Epimenides, a quo Athenas luſtrante, adjutus dicitur y), id peregiſſet decem annis ante bellum Perſicum, juxta Platonem

fuiſſe Jeremiam 40. annos, ad exemplum Moſis Domini ſui. Id quod inſigne argumentum præbet, quod puer admodum parvus ætate fuerit, quum ſuum adiret munus. Rotunditati numerorum aliquid largitur, & comparationi cum Moſe inſtitutæ, quam & Raſchi ad l. c. perſequitur, ex ſententia in Siphri, ut ait, propoſita. Potuiſſent alioquin duo de vigiati numerari anni ſub Joſia; quum incertum ſit, utrum anno Imperii ejus decimo tertio incipienti, an vergente vel decurrente, fecerit auſpicia. Multi attribuunt ipſi in Judæa annos XLI. e quorum numero Hieronymus tom. V. Oper. p. 219. H. Conf. etiam Corn. a Lapide, & Sanctius ll. cc. t) Corn. a Lap. l. c non niſi *quatuor* annos ei aſſignat: quaſi interfectus eſſet uno anno prius, quam Vaphre Ægyptiorum Rex a Babylone ſuperatus: id quod, juxta Joſeph. Antiq. l. 10. c. 11. p. m. 345. τῷ πέμπτῳ τῆς Ἱεροσολύμων πορθήσεως ἔτει, i. e *quinto poſt excidium Hieroſolymitanum anno* contigerit. Sed Abarbanel l. c. ſupra ad *) p. 546. *decennium* ipſi concedit: approbante Syncello, Chronogr. p. 230 A. coll. p. 225. D. quod probabilius. u) Epiphanius de vitis Prophetarum p. m. 239. Ἱερεμίας ὁ προφήτης ἐν Τάφναις Αἰγύπτου λιθοβοληθεὶς ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐτελεύτησεν. i. e. *Jeremias Propheta in urbe Taphnis Ægypti a populo lapidibus oppreſſus, interiit.* Et ita Syncellus Chronogr. p. 225. D. ait: οὗτοι εἰδωλολατρήσαντες ἐν Αἰγύπτῳ, ἐλεγχόμενοί τε ὑπὸ τοῦ μεγάλου Ἱερεμίου, ἐλιθοβόλησαν αὐτόν. i. e. *Illi* (Judæi ad regem Ægypti Vaphrem confugientes) *cultum idololatricum in Ægypto exercentes, reprehenſi ea propter ab magno Jeremia, lapidibus ei mortem inferunt.* Vid. idem p. 230. A. & B. R. D. Kimchi putat quidem, in Comment. ad Jer. XLIV, 28. *Jeremiam* cum Baruch, paucisque aliis juſtis, reverſum fuiſſe in Judæam: ſed Abarb. ad Jer. I, 6. f. 98. col. 2. med. rectius aſſerit, eum ſubſtitiſſe in Ægypto עד יום מותו *ad diem usque mortis ſuæ.* x) lib. 2. c. 177. p. 158. ſcilicet, ἀποδεικνύναι ἔτεος ἑκάστου τῷ νομάρχῃ πάντα, ὅθεν βιοῦται. i. e. *ut ſingulis annis apud provinciarum præſidem quilibet demonſtraret, unde viveret.* Et ita etiam Diodor. Sic. judicat, Bibl. hiſt. lib. 1. p. 49. A. (A. 70. init.) y) Plutarchus in vit. Solon. p. m. 84. D. Ἐπι-

tonem z): tardius debebat condidiſſe leges ſuas a), itinere in Ægyptum Cyprumque, ubi itidem incolebant Phœnices b), jam confecto. Enim vero reclamat ipſa cauſa ſuſcepti illuc itineris. Ad concurſum hominum, qui in valorem legum latarum continuo inquirebant, evitandum, peregrinationem inſtituit c): venia, ut per decennium ſibi abeſſe liceat, prius impetrata,

Ἐπιμενίδης ὁ Φαίστιος - - - ἐλθὼν δὲ καὶ τῷ Σόλωνι χρησάμενος φίλῳ, πολλὰ προσυπειργάσατο καὶ προωδοποίησεν αὐτῷ τῆς νομοθεσίας. i. e. *Epimenides Phæſtius, - - - poſtquam veniſſet, & Solone uteretur amico* familiariſſimo, *multa ei clam præſtruxit, & viam præmunit ad leges conſcribendas.* Vid. infra ad lit. a) z) De Legibus lib. 1. p. 780. F. (Mars. Fic. Francof. 1602. Joh. Serrani v. tom. 2. p. 642. D.) ἐλθὼν δὲ πρὸ τῶν Περσικῶν δέκα ἔτεσι πρότερον παρ' ὑμᾶς, κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ μαντείαν, θυσίας τε ἐθύσατο τινάς, ἃς ὁ θεὸς ἀνεῖλε. καὶ δὴ καὶ φοβουμένων τὸν Περσικὸν Ἀθηναίων στόλον, εἶπεν, ὅτι δέκα μὲν ἐτῶν οὐχ ἥξουσιν. ὅταν δὲ ἔλθωσιν, ἀπαλλαγήσονται, πράξαντες οὐδὲν ὧν ἤλπιζον, παθόντες τε ἢ δράσαντες πλείω κακά. i. e. *is vero, cum decem annis ante bellum Perſicum ad nos veniſſet, juxta datum a Deo oraculum, ſacrificia quædam, quæ facienda reſponderat Deus, celebravit. Cumque claſſem Perſicam Athenienſes formidarent, dixit, intra decem annos non venturam: ac, cum etiam adveniſſet, nihil eorum, quæ ſperaſſent, Perſas effecturos eſſe; pluribusque, quam dediſſent, acceptis damnis, receſſuros.* a) Quia bellum Perſicum in Olymp. LXXV annum primum demum incidit. Diod. Siculus lib. XI. circ. princ. ἤχθη δὲ καὶ παρ' Ἠλείοις Ὀλυμπιὰς πέμπτη πρὸς ταῖς ἑβδομήκοντα, καθ' ἣν ἐνίκα στάδιον Ἄσυλος Συρακούσιος. ἐπὶ δὲ τούτων Ξέρξης ὁ βασιλεὺς ἐστράτευσεν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα &c. i. e. *Agebatur tunc apud Eleos LXXV Olympias, qua ſtadio vicit Aſylus Syracuſanus. Hac igitur tempeſtate Xerxes Perſarum Rex in Græcos bellum movit.* b) Diog. Laërt. lib. VII. qui de Zenone c. 1. hunc vocat Cittienſem, ἀπὸ Κύπρου πολίσματος Ἑλληνικοῦ, Φοίνικας ἐποίκους ἐσχηκότος, i. e. *ex Cypria civitate Græcanica, ſed quæ Phœnices incolas haberet.* Unde & memoratus Zeno, modo Phœnix vocatur, modo Pœnulus. Suidas in Ζήνων p. 1127. C. Φοίνιξ δ' ἐπεκλήθη, ὅτι Φοίνικες ἔποικοι τοῦ πολιχνίου ἐγένοντο. i. e. *Phœnix vero cognominatus eſt, quoniam Phœnices illius oppiduli fuerunt incolæ.* Cicero de Finibus lib. 4. juxta lectiones quorundam: *Tuus ille Pœnulus (ſcis enim Citticos, clientes tuos, e Phœnicia oriundos) verba verſare cœpit.* c) Plutarchus in vit. Solon. p. 92. D.

trata. Leges condidit, quum Præturam gereret annuam, Olympiade XLVI. ex

ἐπεὶ δὲ, τῶν νόμων εἰσενεχθέντων ἔνιοι τῷ Σόλωνι καθ' ἑκάστην προσῄεσαν ἡμέραν, ἐπαινοῦντες ἢ ψέγοντες, ἢ συμβουλεύοντες ἐμβαλεῖν τοῖς γεγραμμένοις ὅ, τι τύχοιεν, ἢ ἀφαιρεῖν. πλεῖστοι δ' ἦσαν οἱ πυνθανόμενοι καὶ ἀνακρίνοντες, καὶ κελεύοντες αὐτὸν ὅπως ἕκαστον ἔχει, καὶ πρὸς ἣν κεῖται διάνοιαν, ἐπεκδιδάσκειν καὶ σαφηνίζειν· ὁρῶν, ὅτι ταῦτα καὶ τὸ μὴ πράττειν, ἄτοπον, καὶ τὸ πράττειν, ἐπίφθονον, ὅλως δὲ ταῖς ἀπορίαις ὑπεκστῆναι βουλόμενος, καὶ διαφυγεῖν τὸ δυσάρεστον καὶ τὸ φιλαίτιον τῶν πολιτῶν. πρόσχημα τῆς πλάνης τὴν ναυκληρίαν ποιησάμενος, ἐξέπλευσε, δεκαετῆ παρὰ τῶν Ἀθηναίων ἀποδημίαν αἰτησάμενος. ἤλπιζε γὰρ ἐπὶ τῷ χρόνῳ τούτῳ καὶ τοὺς νόμους αὐτοῖς ἔσεσθαι συνήθεις. i. e. *Quia perlatis legibus, adibant indies aliqui Solonem, qui vel laudarent eos vel obtererent, vel monerent, ut tabulis intexeret vel demeret, quod cuique in mentem veniret: plurimi vero quærerent & percunctarentur, peterentque quemadmodum accipiendum quidque eſſet, quamque haberet ſententiam, ut explanaret & enodaret. Conſiderans, ni faceret ea, rem inſolentem fore; &, ſi faceret, invidioſam: atque eas ambiguitates ſtatuens omnino declinare, importunitatemque ſubterfugere, & querimonias civium. Ad ſpeciem peregrinationis munus naucleri prætexens, impetrato a populo Athenienſi, ut abeſſe ſibi decennium liceret, navem conſcendit. Interea fore ſperans illis leges ſuas familiares.* Scilicet ut idem Plutarchus l. c. in præcedentibus ἰσχὺν τοῖς νόμοις πᾶσιν εἰς ἑκατὸν ἐνιαυτοὺς ἔδωκε, i. e. *valorem legibus univerſis in centum annos procuraverat.* Mox: κοινὸν ὤμνυον ὅρκον ἡ βουλὴ, τοὺς Σόλωνος νόμους ἐμπεδώσειν, ἴδιον δ' ἕκαστος τῶν θεσμοθετῶν ἐν ἀγορᾷ πρὸς τῷ λίθῳ, καταφατίζων, εἴ τι παραβαίη τῶν θεσμῶν, ἀνδριάντα χρυσοῦν ἰσομέτρητον ἀναθήσειν ἐν Δελφοῖς. i. e. *communi juramento ſe obſtrinxit Senatus, ad confirmandum Solonis leges, peculiare autem quilibet theſmothetarum, juxta ſuggeſtum, ſancte pollicitus, ut, ſi quam violaſſet legum iſtarum, ſtatuam auream paris ſibi ponderis Delphis dedicaret.* Herodot. lib. 1. c. 29. 30. Σόλων ἀνὴρ Ἀθηναῖος, Ἀθηναίοισι νόμους κελεύσασι ποιήσας, ἀπεδήμησε ἔτεα δέκα, κατὰ θεωρίης πρόφασιν ἐκπλώσας, ἵνα μὴ δή τινα τῶν νόμων ἀναγκασθῇ λῦσαι τῶν ἔθετο. αὐτοὶ γὰρ οὐκ οἷοί τε ἦσαν αὐτὸ ποιῆσαι Ἀθηναῖοι. ὁρκίοισι γὰρ μεγάλοισι κατείχοντο δέκα ἔτεα χρήσεσθαι νόμοισι τοὺς ἄν σφι Σόλων θῆται. Αὐτῶν δὴ ὦν τούτων καὶ τῆς θεωρίης ἐκδημήσας ὁ Σόλων εἵνεκα, ἐς Αἴγυπτον ἀπίκετο παρὰ Ἄμασιν. i. e. *Solon vir Athenienſis, quum leges, jubens-*

ex communi omnium conſenſu d). Penes Herodotum memoriæ lapſus eſt e), & in Platone error ſcribarum f). His tamen non obſtantibus, ut Ægyptiorum leges antea cognitas habuiſſe creditur g): ita quoque Judai-
cas

---

jubentibus Athenienſibus tuliſſet, decem annos peregrinatus eſt, per prætextum contemplationis navibus diſcedens; ne quam legum, quas condiderat, cogeretur abrogare. Nam hoc Athenienſes ipſi facere nequibant, maximo jurejurando adacti ad eas decem per annos ſervandas, quas ipſis Solon condidiſſet. Harum itaque legum ac contemplandi gratia, Solon peregre profectus, in Ægyptum ſe contulit ad Amaſim. Proclus in Tim. Plat. lib. 1. p. 29. Σόλων ἀφίκετο εἰς Αἴγυπτον οὐ καθ' ἱστορίαν μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ χρόνον τινὰ κατὰ τοὺς αὐτοῦ νόμους Ἀθηναῖοι ζῶσιν, ὧν ὀμωμόκεισαν αὐτῷ, μηδένα λύσειν, τῶν τεθέντων νόμων, δηλοῖ. ἐν γὰρ τούτῳ τῷ χρόνῳ καὶ τῷ Κροίσῳ συνεγένετο, καὶ εἰς Αἴγυπτον ἔπλευσεν. ἀναστρέψας δὲ, κατέλαβε τὴν πόλιν, ὑπὸ τῶν Πεισιστρατιδῶν ταραττομένην. i. e. *Solon in Ægyptum abiit, non tantum animo diſcendi; ſed etiam ut Athenienſes aliquamdiu juxta leges ipſius viverent: utpote qui manifeſto juraſrant ipſi, quod nullam ab ipſo latarum ſint ſoluturi. Intra hoc etenim tempus tam Crœſum convenit, quam navigavit in Ægyptum. Reverſus vero deprehendit urbem a Piſiſtratidis commotam.* Heraclides quoque libro de Politiis, Solonem teſtatur in Ægyptum navigaſſe, non niſi legibus jam conditis: ὡς δὲ διώχλουν αὐτῷ τινὲς περὶ τῶν νόμων, ἀπεδήμησεν εἰς Αἴγυπτον, i. e. *cum vero moleſtiam crearent ipſi quidam ob leges iſtas, peregre abiit in Ægyptum.* d) Vid. ad §. præced. lit. m) p. 542. it. ad hunc ipſum §. ſupr. *) p. 546. e) Diod. Sic. enim l. c. lit. x) p. 548. legem iſtam annumerat illis, ὅσοι παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις παλαιότητι διήνεγκαν, *quæ apud Ægyptios Antiquitate antecellunt*, p. 48. fin. (A. 67.), nec Amaſin ejus auctorem nominat: utpote qui inter ultimos referendus, non primos. f) Joh. Meurſius lib. ſingul. de Solone cap. IX. p. 31. pluribus docet, pro δέκα bis legendum eſſe ρκά, h. e. *CXXI. annis ante bellum Perſicum.* g) Vid ſupra ad o) p. 543. Plutarchum de Iſide, & Diodorum Sic. Quin & legem ſuam palmariam, ἐπὶ τοῖς σώμασι μηδένα δανείζειν, i. e. *pecuniam mutuam dandam non eſſe ſub nexu corporis* in ſervitutem adducendi, Plutarch. vit. Sol. p. 86. D. ab Ægyptiis mutuavit. His enim dudum conſtituerat Bocchoris, ap. Diodor. Sic. l. c. lib. 1. p. 50. B. C. (A. 71.) τῶν ὀφειλόντων τὴν ἔκπραξιν τῶν δανείων ἐκ τῆς οὐσίας μόνον ἐποιήσατο, τὸ δὲ σῶμα κατ' οὐδένα τρόπον εἴασεν ὑπάρχειν ἀγά-
γιμον.

cas non ignoraſſe vero ſimile eſt. Eas enim non modo a Thalete, quo uſus eſt familiariter, in diverſis cum eo converſatus locis h), haurire potuit: ſed cum adoleſcens admodum negociandi animo varias peragraret terras i), inter-

γιμον. ἡγούμενος δεῖν εἶναι τὰς μὲν κτήσεις τῶν ἐργασαμένων, ἢ παρὰ κυρίου τινὸς ἐν δωρεαῖς λαβόντων. τὰ δὲ σώματα, τῶν πόλεων, ἵνα τὰς καθηκούσας λειτουργίας ἔχωσιν αἱ πόλεις καὶ κατὰ πόλεμον καὶ κατ' εἰρήνην. i. e. *de obæratorum facultatibus duntaxat uſuras exigere, ſed corpus in nexum ducere nullo modo concedebat. Bona illorum arbitratus eſſe, qui vel labore comparaſſent, vel per donationem a poſſeſſore legitimo accepiſſent. Sed corpora civitatibus deberi: quibus ad congrua belli, pacisque munia utantur.* h) Plutarchus vit. Solon. p. 80. C. γενέσθαι μετ' ἀλλήλων ἔν τε Δελφοῖς ὁμοῦ λέγονται, καὶ πάλιν ἐν Κορίνθῳ, Περιάνδρου σύλλογόν τινα καινὸν αὐτῶν καὶ συμπόσιον κατασκευάσαντος. i. e. *Fuiſſe una perhibentur & Delphis, & poſt Corinthi: ubi communem quendam conventum eorum, & convivium Periander inſtruxerat.* Patæcus, referente Hermippo ap. Plutarch. l. c. p. 81. D. commemorat, etiam Mileti Solonem cum Thale converſatum. Quæ ibidem inter eosdem, cum iſte hunc ad connubium & ſobolis procreationem hortaretur, geſta ſint per nuntium ex compoſito falſa narrantem, prolixe recenſet Plutarchus l. c. B. Quin ipſe Thales, literis ad Pherecydem Syrum ſcriptis, abunde declarat, Solonem ſua uſum amicitia: apud Diog. Laert. lib. 1. c. 43. qui eſt de Thalete. Ut taceam literas Thaletis ad Solonem. ap. eund. l. c. cap. 44. Iſtum autem a Judæis didiciſſe, ſupra vidimus, ad §. 10. lit. q) p. 535. i) Plut. l. c. p. 79. B. ὁ Σόλων, τὴν οὐσίαν τοῦ πατρὸς ἐλαττώσαντος εἰς φιλανθρωπίας τινὰς (ὥς φησιν Ἕρμιππος) καὶ χάριτας, οὐκ ἂν ἀπορήσας τῶν βουλομένων ἐπαρκεῖν, αἰδούμενος λαμβάνειν παρ' ἑτέρων, ἐξ οἰκίας γεγονὼς εἰθισμένης ἑτέροις βοηθεῖν, ὥρμησε νέος ὢν ἔτι πρὸς ἐμπορίαν. i. e. *Solon, quum facultates ſuas pater ejus munificentia (ita ait Hermippus) & largitionibus attriviſſet, nec deeſſent, qui vellent ſuppeditare ei neceſſaria, erubeſcens accipere ab aliis; quod ex ea natus eſſet domo, quæ ſuccurrere conſueviſſet aliis, contulit ſe etiamnum adoleſcens, ad mercaturam.* Crœſus, ſimul ac ad ipſum venerat, ita eum alloquitur, ap. Herodotum, lib. 1. cap. 30. p. 11. Ξεῖνε Ἀθηναῖε, παρ' ἡμέας γὰρ περὶ σέο λόγος ἀπῖκται πολλὸς, καὶ σοφίης εἵνεκεν τῆς σῆς, καὶ πλάνης, ὡς φιλοσοφέων, τῆς πολλῆς θεωρίης εἵνεκεν ἐπελήλυθας. i. e. *Hoſpes Athenienſis! quia multos ad Nos rumor de te emanavit, ob tuam ſapientiam,* tuam-

interque eas haud dubie Phœniciam, ob Tyrum commune Gentium emporium k), Non deſunt autem qui potius ſtudiorum, quam quæſtus cauſa, itinera illa ſuſcepta fuiſſe aſſerant l): eodem prorſus modo, quo Toxaris & Anacharſis Scythæ m), nec non deinceps Plato ipſe n). Quam conjecturam pro-

---

tuamque vagam peregrinationem, quam, utpote philoſophari volens, multa videndi ſtudio confeciſti. Etiam Luciano in Scytha tom. 1. Op. p. 595. dicitur ἀποδημήσας μάλα πολλὰ ἔς τε Ἀσίαν, καὶ ἐς Αἴγυπτον· καὶ τοῖς ἀρίστοις τῶν ἀνθρώπων συγγενόμενος, i. e. *diu in Aſia & Ægypto peregrinatus, & cum optimis quibusque viris verſatus.* Thales quoque itinere a Solone ſtudio diſcendi ſuſcepta, celebrat epiſtola ad Pherecydem ap. Diog. Laërt. lib. 1. c. 43. k) Ita ſalutatur in ipſo ſacro Codice Jeſ. XXIII. v. 3. Ezech. XXVII. tot. imprimis v. 3. Strabo Geograph. lib 16. p. m. 876. *Phœnices navigationibus ſemper præſtitiſſe aliis*, aſſerit. Quarum inventionem, ut & aſtronomiæ, mercaturæ, atque ipſarummet litterarum, plerique vendicant ipſis. Dionyſ. Periegeta v. 907. ſqq. de Phœnicibus,

> Φοίνικες
> Οἱ πρῶτοι νήεσσιν ἐπειρήσαντο θαλάσσης,
> Πρῶτοι δ' ἐμπορίης ἁλιδινέος ἐμνήσαντο.
> Καὶ βαθὺν οὐρανίων ἄστρων πόρον ἐφράσσαντο.

i. e. *Phœnicum regio eſt: primique per æquora vecti*
Luſtravere ſalum, primi docuere carinis
Ferre cavis orbis commercia, ſidera primi
Servavere poli.

Plin. lib. 5. c. 12. *Gens*, inquit, *Phœnicum in gloria magna literarum inventionis, & ſiderum, navaliumque ac bellicarum artium.* Etiam Ciceroni apud Nonium de Republ. Phœnices primum *mercaturis & mercibus* ſuis avaritiam & magnificentiam, & inexplebiles cupiditates omnium rerum importaverunt in Græciam. Victorius c. 4. lib. 12. l) Præter ea, quæ ad lit. i) dicta ſunt, Plutarch. l. c. pergit: καί τοι φασὶν ἔνιοι, πολυπειρίας ἕνεκα μᾶλλον καὶ ἱστορίας, ἢ χρηματισμοῦ πλανηθῆναι τὸν Σόλωνα, i. e. *quamvis alii dicant, multarum rerum uſus & cognitionis potius gratia Solonem, quam quæſtus, vagatum per orbem fuiſſe.* m) De quibus vid. Lucianus in Scytha, tom. 1. Oper. p. 591. ſqq. n) Vid. Plutarch. vit. Solon. p. m. 79. E.

Digitized by Google

probat incredibile illud diſcendi ſtudium, quo ſeneſcens, imo moriens adhuc flagraſſe dicitur o). Quod ſi hæc cuidam videantur incerta: dubio tamen caret, a Cretenſibus Eum fuiſſe adjutum, a quibus Lycurgus p), aliquot cen-

o) Subjungit enim Plutarchus l.c. f. 79. C. *σοφίας μὲν γὰρ ἦν ὁμολογουμένως ἐραστὴς, ὅς γε καὶ πρεσβύτερος ὢν, ἔλεγε γηράσκειν ἀεὶ πολλὰ διδασκόμενος.* i. e. *Erat enim ſapientiæ ex conſenſu omnium amantiſſimus. Quippe qui vel gravis ætate, jam ſeneſcere ſe diceret, multa in dies addiſcentem.* Ad quod dictum paſſim provocat Plato, v. g. Amatoribus poſt princ. p. m. 97. de Republ. lib. VII. p. 706. E. in Lachete, ap. Stobæum Serm. 29. circ. fin. Cicero de Senectute, ant. med. p. 362. *Quid, quod etiam Senes addiſcunt aliquid? ut Solonem verſibus gloriantem videmus: qui, ſe quotidie aliquid addiſcentem ſenem fieri, dicit.* Valerius Max. lib. VIII. c. 7. extern. nr. 14. *Solon* ait, *quanta induſtria flagraverit, & verſibus complexus eſt, quibus ſignificat, ſe quotidie aliquid addiſcentem ſeneſcere, & ſupremo vitæ die confirmavit. Quum aſſidentibus amicis, & quadam de re ſermonem inter ſe conferentibus, ſatis jam preſſum caput erigeret: interrogatus, quapropter id feciſſet, reſpondit; Ut cum iſtud, quicquid eſt, de quo jam diſputatis, percepero, moriar.* Ælianus apud Stobæum Serm. 29. p. m. 200. refert, Solonem audiviſſe nepotem ex fratre, carmen quoddam Sapphus inter pocula cantantem, quo delectatus ille, *προσέταξε τῷ μειρακίῳ, διδάξαι αὐτόν. ἐρωτήσαντος δὲ τινος, διὰ ποίαν αἰτίαν τοῦτο ἐσπούδασεν, ὁ δὲ, ἔφη, ἵνα μαθὼν αὐτὸ ἀποθάνω,* i. e. *juſſerit adoleſcentem, ut ſe doceret illud. Cum autem quidam interrogaſſet, quam ob cauſam hoc deſideraret, reſpondit: ut, poſtquam illud didicero, moriar.* p) Equidem Xenophon de Republ. Lacedæmon. init. p. 675. C. de Lycurgo affirmat, quod in legibus Spartæ ferendis, *ἐκεῖνος οὐ μιμησάμενος τὰς ἄλλας πόλεις,* i. e. *haud quaquam alias imitatus ſit civitates.* Verum aut omnimodam reipubl. formam intelligit, nulla prorſus in re mutatam; aut indulſit nonnihil, pro more oratorum, legislatoris laudibus. Verius Pauſanias in Laconicis, ſ. lib. 3. c. 2. med. p. 207. *ἔθηκε δὲ καὶ Λυκοῦργος Λακεδαιμονίοις τοὺς νόμους. Θεῖναι δὲ αὐτὸν λέγουσιν, οἱ μὲν παρὰ τῆς Πυθίας διδαχθέντα ὑπὲρ αὐτῶν, οἱ δὲ ὡς Κρητικὰ ὄντα νόμιμα ἐπάγοιτο.* i. e. *leges quidem tulit Lacedæmoniis Lycurgus: quas eum nonnulli ab oraculo accepiſſe, alii autem Cretenſium ſcita uſurpaſſe tradidere.* Et ita etiam apud Plat. in Minoë p. 567.

Digitized by Google

p. 567. D. Socrates de Lycurgi & Lacedæmoniorum legibus interrogat, τέτων τῶν νομίμων τὰ βέλτιςα πόθεν ἥκει, οἶσθα, i. e. *legum iſtarum præcipua unde venerint, noſti?* & reſpondet Minos: Φασίγ' ἐκ Κρήτης, *dicunt, ex Creta.* Quibusdam interjectis, p. 568. D. Λακεδαιμόνιοι μαθόντες παρὰ Κρητῶν, i. e. *Lacedæmonii, qui a Cretenſibus didicerunt.* Amplius l. c. E. δι' ὃς ἥτε Κρήτη τὸν πάντα χρόνον εὐδαιμονεῖ, καὶ Λακεδαίμων ἀφ' ὃ ἤρξατο τέτοις χρῆσθαι. i. e. *quarum legum obſervatione Creta per omne tempus eſt felix, ac etiam Lacedæmon, ex quo iis uti cœpit legibus.* Herodotus lib. 1. c. 65. αὐτοὶ Λακεδαιμόνιοι λέγεσι, Λυκεργον ἐπιτροπεύσαντα ἀδελφιδέε μὲν ἑωϋτε, βασιλεύοντος δὲ Λεωβάτεω Σπαρτιητέων, ἐκ Κρήτης ἀγαγέσθαι ταῦτα. i. e. *Ipſi Lacedæmonii volunt, Lycurgum, quum eſſet tutor* (Charilai) *ſui ex fratre nepotis, imperante Spartiatis Leobata, e Creta hæc attuliſſe.* Strabo Georg. lib. X. p. 542. Περὶ τῆς Κρήτης ὁμολογεῖται, ὅτι κατὰ τὰς παλαιὰς χρόνες ἐτύγχανεν εὐνομεμένη, καὶ ζηλωτὰς ἑαυτῆς τὰς ἀρίςες τῶν Ἑλλήνων ἀπέφηνεν, ἐν δὲ τοῖς πρώτοις Λακεδαιμονίες. i. e. *De Creta in confeſſo hoc eſt, priſcis eam temporibus legibus optimis fuiſſe compoſitam, ideoque ad ſui imitationem pertraxiſſe Græcorum præſtantiſſimos, inque primis Lacedæmonios.* Ibid. p. 546. Ephorus ait, *quosdam eſſe, qui dicant, ea quæ Cretenſium cenſentur inſtituta, Spartanorum eſſe.* Τὸ δὲ ἀληθὲς, εὑρῆσθαι μὲν ὑπ' ἐκείνων, ἠκριβωκέναι δὲ τὰς Σπαρτιάτας, i. e. *cum revera Cretenſes ea excogitaverint, Spartiani accuratius elaboraverint.* Quod pluribus probat in ſeqq. ſpeciatim de Lycurgo, ad Cretenſes tali de cauſa profecto, p. 547. Ariſtotel. de Republ. lib. 2. c. 10. ἔοικε καὶ λέγεται δὲ, τὰ πλεῖςα μεμιμῆσθαι τὴν Κρητικὴν πολιτείαν ἡ τῶν Λακώνων. i. e. *videtur & dicitur Lacedæmoniorum Reſpubl. plerisque in rebus Cretenſem eſſe æmulata.* Et mox: Φασὶ γὰρ, τὸν Λυκεργον, ὅτε τὴν ἐπιτροπείαν τὴν Χαριλάε τε βασιλέως καταλιπὼν ἀπεδήμησε, τότε τὸν πλεῖςον διατρῖψαι χρόνον περὶ τὴν Κρήτην, διὰ τὴν συγγένειαν. i. e. *Ajunt enim, Lycurgum, quamdiu relicta Charilai regis tutela peregrinatus eſt, tamdiu, idque diutiſſime, ad Cretam commoratum eſſe, propter cognationem.* Interjectis quibusdam, plura affert momenta, in quibus Laonica respubl. cum Cretenſi conveniat: & infert, ἡ καὶ δῆλον, ὅτι ἐκεῖθεν ἐλήλυθεν, *ex quo etiam perſpicuum eſt, quod exinde provenerint.* Plutarchus in vit. Lycurgi p. 41. C. ὅτως ἀπάρας, πρῶτον μὲν εἰς Κρήτην ἀφίκετο, καὶ τὰς αὐτόθι πολιτείας κατανοήσας, καὶ συγγενόμενος τοῖς πρωτεύεσι κατὰ δόξαν ἀνδράσι, τὰ μὲν ἐζήλωσε δὲ παρέλαβε τῶν νόμων, ὡς οἴκαδε μετοί-

centenis annis iſto antiquior q). Ad eos enim animo diſcendi tranſiit, docente

σων καὶ χρησόμενος. i. e. *ita profectus, primum delatus eſt in Cretam. Cretenſium inſtitutis cognitis, quum uſus conſuetudine eſſet præſtantiorum dignitate; leges quasdam eorum approbavit, & accepit, domum eas ad utendum deportaturus.* Paulo poſt F. Αἰγύπτιοι δὲ καὶ πρὸς αὑτοὺς ἀφικέσθαι τὸν Λυκοῦργον οἴονται. i. e. *Ægyptii quoque apud ſe arbitrantur, Lycurgum fuiſſe:* aſſentientibus illis, (ut deinceps ſubjungit,) quibusdam Græcis. Quare autem divinam commentus ſit originem, rationem affert Polybius Megalopolitanus hiſt. lib. 10. c. 2. nec non Strabo Geogr. p. 547. Quam vid. ad §. 13. q) Plutarchus vitam Lycurgi incipit his verbis: περὶ Λυκούργου τοῦ νομοθέτου καθόλου μὲν οὐδὲν ἔστιν εἰπεῖν ἀναμφισβήτητον, - - - ἥκιστα δὲ οἱ χρόνοι, καθ᾽ οὓς γέγονεν ὁ ἀνὴρ, ὁμολογοῦνται. i. e. *De Lycurgo legislatore, nihil omnino dici poteſt, quod controverſia careat: maxima autem contentio eſt de tempore, quo vixerit ille.* Lycurgum cum Homero congreſſum eſſe, tradunt quidam apud Timæum, citatum Plutarcho l. c. p. 39. F. Nec abnuit id Apollodorus apud Clem. Alex. Strom. lib. 1. p. 327. A. Strabo Geogr. lib. 10. p. 547. Cicero quoque Tuſcul. Qu. lib. 5. init. p. 153. *multis* ait, *ante* (ſeptem Græciæ ſapientes) *ſeculis Lycurgum, cujus temporibus Homerus etiam fuiſſe, ante hanc urbem conditam traditur*: Sed æque incerta eſt Homeri ætas. Cum Ageſilao conjungit eum Pauſanias lib. 3. c. 2. p. 207. ſcilicet Poryſſæo, ut etiam Apollodorus cognominat, apud Clem. Alex. l. c. Eratoſthenes & Apollodorus, Plutarcho commemorati l. c. οὐκ ὀλίγοις ἔτεσι πρεσβύτερον ἀποφαίνουσι τῆς πρώτης ὀλυμπιάδος, *non paucis annis Eum affirmant, primam Olympiadem anteceſſiſſe.* Tatianus p. 174. magis determinate loquitur, πρὸ τῶν Ὀλυμπιάδων ἔτεσιν ἑκατὸν νομοθετεῖ, i. e. *ante primam Olympiadem, annis centum leges tulit.* Quo cum conſentiret Clem. Alexandr. Strom. lib. 1. p. 309. ſi verba ipſius Λυκοῦργος πρὸ τῶν Ὀλυμπιάδων ἔτεσιν ἑκατὸν πεντήκοντα, νομοθετεῖ Λακεδαιμονίοις, diſtinctione obſervata, hunc admittunt ſenſum: *Lycurgus centum & quinquaginta annis ante Olympiades* exiſtens, (deinceps) *leges tulit Lacedæmoniis.* Diu enim ante promulgationem legum vixerat: & aliquamdiu regnarat, antequam peregre abiret, & apparatum condendarum ſanctionum acquireret, Plut. l. c. Quibus obſervatis, minus dicerent tam Plato, quam Cicero; quorum ille in Minoë p. 567. D. ταῦτα

Digitized by Google

cente Thalete r). Et ab Epimenide inde ad urbem luſtrandam evocato s), diſerte dicitur ad leges condendas fuiſſe præmunitus t); multis in eam rem ipſi

ταῦτά γε ἐδέπω ἴσως ἔτη τριακόσια, ἢ ὀλίγα τέτων πλείω, i. e. *hæc Lycurgi instituta nondum forte trecentos annos, vel paulo plures impleverunt.* Hic oratione pro Flacco, Lacedæmonios ait, *ſeptingentis jam annis amplius, unis moribus & nunquam mutatis legibus vixiſſe.* Vid. Cyrill. Alex. contra Julian. lib. 1. p. 12. A. Thucydid. lib. 1. p. 13. A. edit. Wechel. 1594. Marsham Can. Chron. Sec. XV. p. 450. ſeqq. r) Epiſtola ad Pherecydem. ap. Diog. Laërt. lib. 1. c. 43. ἐγὼ καὶ Σόλων ὁ Ἀθηναῖος πλώσαντες μὲν ἐς Κρήτην κατὰ τὴν κεῖθι ἱςορίην, *ego & Solon in Cretam navigavimus, ad acquirendam ibi peritiam.* s) Diog. Laërt. lib. 1. c. 110. Ἀθηναίοις τῷ τε λοιμῷ κατεχομένοις ἔχρησεν ἡ Πυθία καθῆραι τὴν πόλιν· οἱ δὲ πέμπεσι ναῦν τε καὶ Νικίαν τὸν Νικηράτε εἰς Κρήτην, καλᾶντες τὸν Ἐπιμενίδην. καὶ ὃς ἐλθὼν Ὀλυμπιάδι τεσσαρακοςῇ ἕκτῃ ἐκάθηρεν αὐτῶν τὴν πόλιν, καὶ ἔπαυσε τὸν λοιμὸν τῦτον τὸν τρόπον. i. e. *Cum Athenienſes aliquando peſte laborarent, reſponſo a Pythia accepto, urbem expiari oportere, Niciam Nicerati filium navi miſere, Epimenidemque ex Creta advocarunt. Profectus autem Olympiade quadrageſima ſexta, luſtravit urbem, peſtemque compeſcuit, hoc modo* &c. Pauſanias in Atticis ſ. lib. 1. c. 14. p. 35. de eod. Epimenide: ὕςερον καὶ πόλεις ἐκάθηρεν ἄλλας τε, καὶ τὴν Ἀθηναίων, i. e. *deinceps etiam urbes luſtravit, tam alias, quam inprimis Athenas.* Plutarch. vit. Solon. p. 84. D. εἶτε μάντεις ἄγη καὶ μιασμὲς δεομένες καθαρμῶν προσφαίνεσθαι διὰ τῶν ἱερῶν ἠγόρευον. ὅτω δὲ μετάπεμπτος αὐτοῖς ἧκεν ἐκ Κρήτης Ἐπιμενίδης ὁ Φαίςιος. ἐδόκει δέ τις εἶναι θεοφιλὴς καὶ σοφὸς περὶ τὰ θεῖα, τὴν ἐνθεσιαςικὴν καὶ τελεςικὴν σοφίαν. i. e. *Vates piacula quædam noxasque, quæ expianda forent, ſignificari extis denunciarunt. Eam ob cauſam accitus ex Creta, venit Epimenides Phæſtius: qui habebatur vir religioſus, in rebusque ſacris ſapientia præcellens fanatica & myſtica.* Unde καθαρτὴς cognominatus fuit, teſte Jamblicho de vit. Pythag. c. 28. Apulejus quoque Floridorum II. *inclitum* dicit *fatiloquum, & Piatorem,* juxta Lectionem Lipſii, Manud. ad Philoſ. Stoic. lib. 2. c. 6. t) Vid. Plut. ſupr. ad lit. y) p. 548. apud quem tom. 2. in Convivio ſept. Sapientum p. 157. D. Ardalus Epimenidem vocat Σόλωνος ξένον, *Solonis hoſpitem.* Diog. quoque Laërt. lib. 1. c. 112. prodit, a Cretenſibus didiciſſe

 Solo-

ipſi ſuppeditatis. Cretenſes vero, & inter eos Epimenides, legibus inſtructi fuerant a Rege Minoë u): cujus Rhadamanthus ſupra memoratus non

Solonem, inquiens: *Φέρεται δ' αὐτοῦ καὶ ἐπιστολὴ πρὸς Σόλωνα τὸν νομοθέτην, περιέχουσα πολιτείαν, ἣν διέταξε Κρησὶ Μίνως.* i. e. *Extat etiam ipſius* (Epimenidis) *ad Solonem conditorem legum epiſtola, de ea Republ. quam Minos Cretenſibus tradidit.* u) Unde de eodem Diog. Laërt. l. c. *συνέγραψε δὲ καὶ παταλογάδην περὶ θυσιῶν, καὶ τῆς ἐν Κρήτῃ πολιτείας. καὶ περὶ Μίνω καὶ Ραδαμάνθυος, εἰς ἔπη τετρακισχίλια.* i. e. *Scripſit & proſa oratione de Sacrificiis, & Republ. Cretenſium: ac præterea de Minoë & Rhadamantho, ad quatuor millia verſuum.* Tacitus Annal. lib. 3. c. 26. aſſerit: *maxime fama* leges *celebravit Cretenſium, quas Minos præſcripſit.* Juſtino lib. XX. c. 4. Pythagoras *Cretam & Lacedæmona contendiſſe* dicitur, *ad cognoſcendas Minois & Lycurgi inclytas ea tempeſtate leges.* De iisdem ſcitis Cretenſium, quæ Lycurgus expolitiora reddita, (Vid. præter Strabonem citatum ad p) p. 90. etiam Ariſtoteles de Republ. lib. 2. c. 10.) Spartanis præſcripſerit, Pauſanias l. c. p. 207. pergit: *τούτους δὲ οἱ Κρῆτες τοὺς νόμους τεθῆναί σφισιν ὑπὸ Μίνω λέγουσι. βουλεύσασθαι δὲ ὑπὲρ τῶν νόμων οὐκ ἄνευ Θεοῦ τὸν Μίνω.* i. e. *Eas ipſas leges Minoi acceptas referunt Cretenſes, Minoëm autem absque Dei conſiliis nihil ſanxiſſe.* Ariſtot. loco jam citato ait: *καὶ νῦν οἱ περίοικοι τὸν αὐτὸν τρόπον χρῶνται αὐτοῖς, ὡς κατασκευάσαντος Μίνω πρώτου τὴν τάξιν τῶν νόμων.* i. e. *Etiam nunc qui Cretenſibus circumjecti ſunt accolæ, eodem modo iis utuntur, quomodo Minos primus legum ordinem deſcripſit.* Plato in Minoë p. 567. D. de Cretenſibus: *Σ. ἐκεῖνοι οὕτοι παλαιοτάτοις νόμοις χρῶνται τῶν Ἑλλήνων; Μ. ναί. Σ. οἶσθα οὖν τίνες τούτων ἀγαθοὶ βασιλεῖς ἦσαν; Μίνως τε καὶ Ραδάμανθυς, οἱ Διὸς καὶ Εὐρώπης παῖδες, ὧν οἵδε εἰσὶν οἱ νόμοι.* i. e. *S. Iſti itaque ex Græcis omnibus antiquiſſimis legibus vivunt? M. Omnino. S. Scis, qui apud eos præſtantiſſimi Reges extiterint? Minos videlicet & Rhadamanthus, Jovis & Europæ filii, quorum hæ leges ſunt.* Interpoſitis quibusdam p. 568. D. *ἐν Κρήτῃ εἷς οὗτός ἐστι τῶν ἄλλων νόμων, οὓς Μίνως ἔθηκε, μὴ συμπίνειν ἀλλήλοις εἰς μέθην.* i. e. *In Creta inter cæteras leges, quas Minos tradidit, quædam hujus eſt tenoris, ne compotent invicem usque ad ebrietatem.* Mox p. 569. C. *Παλαιοτάτοις Κρῆτες οἱ Μίνωος καὶ Ραδαμάνθυος πολῖται νόμοις χρῆσθαι δοκοῦσι.* i. e. *Cretenſes Minois Rhadamanthique*

non modo frater x) erat, ſed & judex ſolenniter conſtitutus y). §. 12.

tbique cives antiquiſſimis uti videntur legibus. Apollodorus Bibliothec. l. 3. §. 2. p. m. 150. Μίνως Κρήτην κατοικῶν, ἔγραψε νόμους, i. e. *Minos Cretam incolens, conſcripſit leges.* Diod. Sicul. lib. V. p. 238. init. (A. 344. fin.) *Minoa dicunt*, Θεῖναι καὶ νόμους τοῖς Κρησὶν οὐκ ὀλίγους, *leges quoque tuliſſe Cretenſibus haud paucas.* Idem lib. I. p. 59. C. (A. 48.) inter Legumlatores, ſanctiones ſuas Diis adſcribentes, refert ἐν τῇ Κρήτῃ Μίνωα. Sed de hoc ad §. ſeqq. In re enim conceſſa, plura non coacervabo teſtimonia. x) Diod. Sic. lib. 5. p. 237. circa fin. (A. 344.) Μετὰ δὲ τὰς τῶν Θεῶν γενέσεις ὕστερον πολλαῖς γενεαῖς φασὶ γενέσθαι κατὰ τὴν Κρήτην ἥρωας οὐκ ὀλίγους, ὧν ὑπάρχειν ἐπιφανεστάτους τοὺς περὶ Μίνω καὶ Ραδάμανθυν. Τούτους γὰρ μυθολογοῦσιν ἐκ Διὸς γεγενῆσθαι καὶ τῆς Ἀγήνορος Εὐρώπης, ἥν φασιν ἐπὶ ταύρου διακομισθῆναι προνοίᾳ Θεῶν, εἰς τὴν Κρήτην. i. e. *Multis autem poſt Deorum in Creta generationem ſeculis, non paucos apud ſe heroes extitiſſe prædicant: inter quos celeberrimi ſint, Minos & Rhadamanthus. Hos Jove & Europa Agenoris filia, Tauro in Cretam provido Deum numine transportata, prognatos eſſe.* Eadem cum raptu Europæ, recenſet lib. IV. p. 183. A. (A. 262. fin.) Apollodorus Biblioth. l. 3. §. 1. p. 148. de Europa in Cretam transvecta: ἡ δὲ ἐκεῖ συνευνασθέντος αὐτῇ Διὸς, ἐγέννησε Μίνωα, Σαρπηδόνα, Ραδάμανθυν. i. e. *Ea inibi ab Jove compreſſa, Minoem, Sarpedonem, ac Rhadamanthum peperit.* Plato ad lit. u) præced. cit. itidem Jovis ex Europa filios dicit, & *fratres Germanos.* Apud Homerum Iliad. ξ. v. 321. Jupiter de Europa, Phœnicis filia, aſſerit:

Ἣ τέκε μοι Μίνω τε καὶ ἀντίθεον Ραδάμανθυν, i. e.

Quæ peperit mihi Minoam & divinum Rhadamanthum.

Singularia ſunt, non prætereunda tamen, quæ Ephorus habet apud Strabonem Geogr. lib. X. p. 541. Ζηλωτὴς ὁ Μίνως ἀρχαίου τινὸς Ραδαμάνθυος δικαιοτάτου ἀνδρὸς ὁμωνύμου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. ὃς πρῶτος τὴν νῆσον ἐξημερῶσαι δοκεῖ νομίμοις πόλεων καὶ συνοικισμοῖς πολιτείας, σκηψάμενος παρὰ Διὸς φέρειν ἕκαστα τῶν τιθεμένων δογμάτων εἰς μέσον. Τοῦτον δὲ μιμούμενος καὶ ὁ Μίνως &c. i. e. *Æmulator fuit Minos priſci cujusdam Rhadamanthi viri juſtiſſimi, fratri ipſius cognominis: qui primus inſulam viſus ſit cicuraſſe legibus condendis, & cohabitatione ad urbes conſtituendas, rebusque publicis, cum fingeret, ſe a Jove adferre ſingula, quæ promulgabat*

Digitized by Google

§. 12. Atque ita ad hunc tandem, quoad Romanos Athenienſesque, redibimus ad extrema redacti. Idque eo magis, quod quamplurimis *Talio* dicatur abſolute *jus Rhadamantheum* z). Tam ob omnimodam æqualitatem, ut *Talioni* a), ita *juſtitiæ* b) propriam; quam quod Eum primum ejus credi-

mulgabat decreta. Illum ergo æmulatum Minoem &c. Ibid. p. 547. dicitur Lycurgus a Thalete quodam Lyrico didiciſſe modum, ὃν Ῥαδάμανθυς τε πρότερον, καὶ ὕστερον Μίνως, ὡς περὶ τοῦ Διὸς τοὺς νόμους ἐκφέρει εἰς τοὺς ἀνθρώπους, *quem Rhadamanthus prius, deinde Minos uſurpaverunt, ut leges ſe a Jove acceptas promulgare dicerent.* y) Plato in Minoë p. 568. E. Ῥαδάμανθυς ἀγαθὸς μὲν ἦν ἀνήρ. ἐπεπαίδευτο γὰρ ὑπὸ τοῦ Μίνω· ἐπεπαίδευτο μέντοι οὐχ ὅλην τὴν βασιλικὴν τέχνην, ἀλλ᾽ ὑπηρεσίαν τῇ βασιλικῇ, ὅσον ἐπιστατεῖν ἐν τοῖς δικαστηρίοις. ὅθεν καὶ δικαστὴς ἀγαθὸς ἐλέχθη εἶναι. νομοφύλακι γὰρ αὐτῷ ἐχρῆτο ὁ Μίνως κατὰ τὸ ἄστυ. i. e. *Rhadamanthus vir quidem bonus extitit, a Minoe ſiquidem inſtructus erat: nec tamen regiam diſciplinam omnem, ſed regi tantum miniſtrare in judiciis didicit. Unde Judex bonus appellatus eſt. Eo enim veluti legum cuſtode per urbem uſus eſt Minos.* Ita ut Judicem laudat juſtum, de Legibus lib. 12. p. 987. A. in Gorgia p. 357. 358. Plutarchus in vit. Theſei p. 7. B. de Tragicis Athenienſibus Minoi inimicis ait: φασὶ τὸν μὲν Μίνω βασιλέα καὶ νομοθέτην· δικαστὴν δὲ τὸν Ῥαδάμανθυν εἶναι καὶ φύλακα τῶν ὡρισμένων ὑπ᾽ ἐκείνου δικαίων. i. e. *Minoa ferunt quidem regem & legislatorem, Judicem autem Rhadamanthum, & juris ab eo ſanciti cuſtodem.* Diod. Sic. lib. IV. p. 183. B. (A. 263.) τούτων δὲ Ῥαδάμανθυς μὲν τοῖς Κρησὶν ἐνομοθέτησε, i. e. *horum* (fratrum ad lit. præced. nominatorum) *Rhadamanthus Cretenſibus poſuit leges.* Apollodor. Bibl. lib. 3. §. 2. p. 149. introducitur τοῖς νησιώταις νομοθετῶν, ut *qui Inſulanis condidiſſet leges.* z) Ex recentioribus ſcilicet paſſim. a) Ariſtot. de Moribus ad Nic. lib V. c. 8. p. 84. E. ἔσται δὴ ἀντιπεπονθὸς, ὅταν ἰσασθῇ, i. e. *erit igitur tum Talio, cum facta fuerit exæquatio.* Vid. ſupr. §. 2. b) Ariſtoteles l. c. c. 2. p. 76. B. δοκεῖ δὲ ὅ, τε παράνομος, ἄδικος εἶναι, καὶ ὁ πλεονέκτης, καὶ ὁ ἄνισος. ὥστε δῆλον, ὅτι καὶ ὁ δίκαιος ἔσται ὅ, τε νόμιμος, καὶ ὁ ἴσος· τὸ μὲν δίκαιον ἄρα, τὸ νόμιμον, καὶ τὸ ἴσον. τὸ δ᾽ ἄδικον τὸ παράνομον, καὶ ἄνισον. i. e. *Videtur vero injuſtus eſſe & is, qui contra legem committit, & is, qui ſibi plus vendicat, quam par ſit, quique eſt inæqualis. Ex quo perſpicuum eſt, juſtum quoque futurum, & eum qui legibus pareat, & eum qui æquus ſeu æqualis*

Digitized by Google

crediderint inventorem c). Neque id ſine ratione ſpecioſa. Præterquam enim quod ab ipſo Jove ſatus putatur d): a quo etiam frater leges per ipſum propa-

---

æqualis ſit. Jus igitur erit, tum id quod legibus ſancitur, quod legitimum appellant, tum id quod æquum eſt: & contra injuria, tum id quod in legem committitur, tum id quod iniquum eſt. Conf. ibid. c.V. f. 79. A. cap.VI. cap.VII. ubi p. 82. D. διὰ τοῦτο καὶ ὀνομάζεται δίκαιον, ὅτι δίχα ἐστίν. ὥσπερ ἂν εἴ τις εἴποι δίχαιον· καὶ ὁ δικαστής, διχαστής &c. c) Diod. Sic. lib.V. p. 238. A. (345.) Ῥαδάμανθυν λέγουσι τάς τε κρίσεις πάντων δικαιοτάτας πεποιῆσθαι. i.e. *Rhadamanthum in exercendis judiciis omnium juſtiſſimum fuiſſe prædicant.* Apud Platonem Minos p. 567. D. inquit: Ῥαδάμανθυν γε φασὶν, ὦ Σώκρατες, δίκαιον ἄνδρα· τὸν δὲ Μίνω, ἄγριόν τινα καὶ χαλεπὸν καὶ ἄδικον. i. e. *Rhadamanthum quidem o Socrates! juſtum virum fuiſſe tradunt; Minoëm autem agreſtem, durum, atque injuſtum.* Ibid. de Legibus lib. I. Clinias Cretenſis p. 769. B. ita loquens introducitur, λέγεται παρ' ἡμῖν, καὶ δὴ καὶ τὸν ἀδελφόν γε αὐτοῦ Ῥαδάμανθυν δικαιότατον γεγονέναι. τοῦτον οὖν φαῖμεν ἂν ἡμεῖς γε οἱ Κρῆτες ἐκ τοῦ τότε διανέμειν τὰ περὶ τὰς δίκας ὀρθῶς, τοῦτον τὸν ἔπαινον αὐτὸν εἰληφέναι. i. e. *Fertur apud nos, etiam fratrem ejus* (Minois) *Rhadamanthum longe juſtiſſimum fuiſſe omnium. Eumque nos Cretenſes, quia tunc recte jus unicuique diſtribuerit, hanc laudem conſecutum cenſemus.* A quo rigore juris obſervato, meruiſſe etiam creditur antiquitati fabuloſæ, ut mortuis juſtam pronunciaret ſententiam, perpetuo deinceps ſubeundam. Nam ut Socrates apud Platonem in Gorgia circa fin. p. 358. C. ἐπειδὰν ὁ Ῥαδάμανθυς ἐκεῖνος τοιοῦτόν τινα λάβῃ, ἄλλο μὲν περὶ αὐτοῦ οὐκ οἶδεν οὐδεν, οὔθ' ὅστις, οὔθ' ὧν τινων· ὅτι δὲ πονηρός τις· καὶ τοῦτο κατιδὼν ἀπέπεμψεν εἰς τάρταρον. ἐπισημηνάμενος, ἐάν τε ἰάσιμος, ἐάν τε ἀνίατος δοκῇ εἶναι. i. e. *quando Rhadamanthus ille hujusmodi aliquem deprehendit, nihil aliud in ipſo novit, neque quisnam ſit, neque ex quibus ortus; ſed utrum ſit malus. Cumque id compererit, dimittit in tartarum, nota impreſſa, utrum ſanabilis, vel inſanabilis eſſe videatur.* Sed de hoc judicio mox pluribus. d) Diod. Sic. lib. IV. p. 183. A. (A. 262. ſqq.) Ἀστερίου βασιλεύοντος ἐν τῇ Κρήτῃ, Ζεὺς, ὥς φασιν, Εὐρώπην ἁρπάσας ἐκ φοινίκης, καὶ διακομίσας εἰς κρήτην ἐπὶ ταύρου, μιγεὶς αὐτῇ, τρεῖς υἱοὺς ἐγέννησε, Μίνω, καὶ Ῥαδάμανθυν, καὶ Σαρπηδόνα. i. e. *Aſterio in Creta regnante, Jupiter, ut ajunt, ablatam e Phœnicia*

 cia

propagandas, immediate hauſerit e). Multis primus ſalutatur legislatorum omnium

---

cia Europam, ſuper tauro in Cretam tranſvexit. Cumque ea commixtus, tres filios, Minoëm, Rhadamantum & Sarpedonem, procreavit. Conf. idem lib. V. citatus ſupra ad x) p. 559. Apud Platonem, citatum ſupra ad lit. u) x), p. 558. 559. Minos & Rhadamanthus dicuntur, *οἱ Διὸς καὶ Εὐρώπης παῖδες, Jovis & Europæ filii.* Alibi, de legibus lib. XII. p. 987. A. Rhadamanthus eſt *unus iſtorum, qui e Diis dicuntur prognati.* Ipſe Jupiter pro ſuo Eum agnoſcit, apud Platonem in Gorgia p. 357. A. & inde apud Plutarchum de Conſolat. tom. 2. Oper. p. 121. C. inquiens: *ἐποιησάμην δικαστὰς υἱεῖς ἐμαυτοῦ, δύο μὲν ἐκ τῆς Ἀσίας, Μίνω τε καὶ Ῥαδάμανθυν* &c. i. e. *Conſtitui jam meos filios Judices, duos quidem ex Aſia, Minoëm videlicet & Rhadamanthum.* Atque ita apud Homerum cit. ſupr. ad x) p. 559. ubi conferantur plura. e) Homerus Odyſſ. lib. XIX. v. 178. ſqq.

- - Κνωσσὸς μεγάλη πόλις, ἔνθά τε Μίνως
Ἐννέωρος βασίλευε Διὸς μεγάλου ὀαριστής. i. e.

- - *Gnoſſus magna urbs, ubi Minos*
Regnavit per novem annos, Jovis magni confabulator.

Plato in Minoë circ. fin. p. 568. A. his citatis ſubjungit: ἔστιν οὖν τοῦτο Ὁμήρου ἐγκώμιον εἰς Μίνω διὰ βραχέων εἰρημένον· οἷον οὐδ' εἰς ἕνα τῶν ἡρώων ἐποίησεν Ὅμηρος. - - λέγει γὰρ τὸ Μίνω συγγενέσθαι ἐνάτῳ ἔτει τῷ Διῒ ἐν λόγοις, καὶ φοιτᾶν παιδευθησόμενον, ὡς ὑπὸ σοφιστοῦ ὄντος τοῦ Διός. ὅτι οὖν τοῦτο τὸ γέρας οὐκ ἔστιν ὅτῳ ἀπένειμεν Ὅμηρος τῶν ἡρώων, ὑπὸ Διὸς πεπαιδεῦσθαι, ἄλλῳ ἢ μόνῳ, τοῦτ' ἔστιν ἔπαινος θαυμαστός. i. e. *Tanta eſt hæc in Minoë Homeri laus, paucis verbis explicata, ut nunquam pari laudatione heroum quenquam extulerit. - - Nam Minoëm annos novem cum Jove collocutum inquit, ad eumque diſciplinæ gratia proficiſci ſolitum, quaſi Jupiter Sophiſta ſit. Quod autem tanto munere, hoc eſt ab Jove eruditum eſſe, alium heroa nullum Homerus affecit, mira quædam laus exiſtimanda eſt.* Mox: οἱ γὰρ ὄαροι λόγοι εἰσί. καὶ ὀαριστής ἐστιν ἐν λόγοις. ἐφοίτα οὖν δι' ἐνάτου ἔτους εἰς τὸ τοῦ Διὸς ἄντρον ὁ Μίνως, τὰ μὲν μαθησόμενος, τὰ δὲ ἀποδειξόμενος, ἃ τῇ προτέρᾳ ἐνναετηρίδι παρὰ τοῦ

Digitized by Google

omnium f). Superat longe tempora Trojana g): & ipſo Deucalione (utpote cujus erat Patruus, vel potius Propatruus, h. e. proavi frater,) antiquiorem ſe ſiſtit tribus, integris generationibus h). Diluvium vero a Deucalione,

τοῖς Διός. i. e. *ὄαροι namque ſermones ſunt, ὀαριστὴς autem eſt in ſermonibus congrediens. Minos itaque annos novem Jovis antrum erudiendus frequentavit. Unde & didicit, & docuit inde cæteros, quæ ab Jove novem annis acceperat.* Conf. de Legibus lib. I. init. p. 769. p. 774. B. 775. A. vid. & Diod. Sic. lib. 1. p. 59. C. (A. 84.) Strabo lib. X. p. m. 541. lib. XVI. p. m. 881. f) Plinius lib. VII. cap. 56. ubi, quæ cujusque inventa ſint, indicat, ait ex ſententia aliorum, *Rhadamanthum primum dediſſe leges.* Plato in Minoë p. 567. D. οὗτοι παλαιοτάτοις νόμοις χρῶνται τῶν Ἑλλήνων, i. e. *Iſti* (Cretenſes) *ex Græcis omnibus, antiquiſſimis utuntur legibus.* Et p. 569. C. Σ. οὐκοῦν δοκοῦσί σοι παλαιοτάτοις Κρῆτες οἱ Μίνωος καὶ Ῥαδαμάνθυος πολῖται νόμοις χρῆσθαι; Μ. Φαίνονται. Σ. οὗτοι ἄρα τῶν παλαιῶν ἄριστοι νομοθέται γεγόνασι, νομεῖς τε καὶ ποιμένες ἀνδρῶν. i. e. *Soc. Nonne igitur videntur tibi Cretenſes Minois Rhadamanthique cives, antiquiſſimis legibus uti? M. videntur ſane. Soc. Iſti ergo priſcorum omnium legumlatores excellentiſſimi fuerunt, hominumque paſtores.* Strabo lib. X. p. m. 542. Περὶ δὲ τῆς Κρήτης ὁμολογεῖται, ὅτι κατὰ τοὺς παλαιοὺς χρόνους ἐτύγχανεν εὐνομουμένη, καὶ ζηλωτὰς ἑαυτῆς τοὺς ἀρίστους τῶν Ἑλλήνων ἀπέφηνεν, ἐν δὲ τοῖς πρώτοις Λακεδαιμονίους. i. e. *De Creta in confeſſo hoc eſt, antiquiſſimis eam temporibus legibus optimis fuiſſe compoſitam; ideoque ad ſui imitationem pertraxiſſe Græcorum præſtantiſſimos, inque primis Lacedæmonios.* g) Apud Strabonem Minos dicitur θαλαττοκρατῆσαι πρῶτος, i. e. *primus maris obtinuiſſe imperium.* Thucydides lib. 1. p. 4. A. Μίνως παλαίτατος ὧν ἀκοῇ ἴσμεν ναυτικὸν ἐκτήσατο, καὶ τῆς νῦν ἑλληνικῆς θαλάσσης ἐπὶ πλεῖστον ἐκράτησε· καὶ τῶν κυκλάδων νήσων ἦρξέ τε, καὶ οἰκιστὴς πρῶτος τῶν πλείστων ἐγένετο &c. i. e. *Minos eorum quos auditu cognovimus, antiquiſſimus claſſem comparavit, maximamque partem maris, quod Græcum nunc vocatur, in ſuam poteſtatem redegit. Etiam Cycladum inſularum imperium obtinuit, & in pleraſque primus colonias deduxit.* h) Etiam Herodotus lib. 3. c. 122. p. m. 209. priorem Minoë nominare non potuit, qui maris tenuerit imperium. Et quidem ea

talione, cujus ætate contigerit, denominari, etiam iis conſtat, qui a limine ſaltem ſalutarunt literas. Quid quod Ephorus Rhadamanthum legislatorem longe antiquiorem faciat Minoë, Deucalionis proavo. De judicio, quod cum Minoë, ex mandato Jovis, apud inferos, ſtatim poſt inſperatum, cujusque obitum, exercere, etiam Socrati perſuaſum eſt, nil dicam: ne fabulis cuipiam ſim offendiculo. Priora vero litem videntur denunciare Moſi, quoad antiquitatem, legisque noſtræ originem.

§. 13. Sed ſalva res eſt. Ad Moſis antiquitatem non pertingit Rhadamanthus: & in condendis ſupra adductis non aliunde adjutus eſt, quam legibus Moſaicis. Jovem & generis ipſius ac legum autorem fingunt, ex genio ætatis fabuloſæ. Raro cupidine victi, congrediebantur illicite, quin turpitudinis notam Deorum Dearumve complexu: conarentur diluere.

ætate, qua neſciebant adhuc velis expanſis navium promovere curſum. Ita enim Pauſanias lib. IX. cap. 11. p. m. 732. *Δαίδαλος ἔφευγεν ἐκ Κρήτης, πλοῖα οὐ μεγάλα αὐτῷ καὶ τῷ παιδὶ Ἰκάρῳ ποιησάμενος, πρὸς δὲ καὶ ταῖς ναυσὶν (ὃ μή πω τοῖς τότε ἐξεύρητο) ἱστία ἐπιτεχνησάμενος, ὡς τοῦ Μίνω ναυτικοῦ τὴν εἰρεσίαν φθάνοιεν ἐπιφόρῳ τῷ ἀνέμῳ χρώμενοι.* i. e. *Dædalus aufugit e Creta, ſibi & filio Icaro non magna conficiens navigia; ſed navibus (quod nondum ea ætate inventum fuerat,) vela applicuit; quo Minois claſſem, quæ remis tantum utebatur, ſecundo impulſi vento anteverterent.* Trojanorum autem tempore navigandi peritia viguit per Græciam univerſam. Homerus enim Iliad. lib. 2. v. 510. ſqq. claſſem numerat *mille. centum & octoginta ſex navium*, Dictys 1215. Dares 1170. Plutarchus 1200. quæ oppugnarant Trojam. Idem Homerus Iliad. XIII. verſ. 450. Minoëm vocat *πρῶτον Κρήτῃ ἐπίουρον*, *primum Cretæ cuſtodem*, ſive Regem. Quæ tamen temporibus Trojanis ad *centum* usque urbes excreverat; in tantum aucta, ut octoginta navium claſſe ſuccurrerit Menelao. Iliad. lib. II. verſ. 650 653. Conf. tamen Odyſſ. lib. XIX. v. 175. Strab. Geogr. lib. X. p. m. 544. Et huic Menelao, qui bellum Trojæ conflavit, locus aſſignatur, ubi *πρότερον ἔτι*, i. e. *multo prius* habitarat Rhadamanthus: apud Pauſaniam Arcadicis, ſ. lib. VIII. c. 53. p. m. 707. Reliqua, typis jam negatis, ſupplebuntur proxime.

Digitized by Google

diluere. Inventum adulteris, libidinoſisque gratiſſimum. Ita enim proprii flagitii culpa divino, proh ſcelus! imputabatur Numini. Cui reſiſtere nefas; imo extra vires humanas poſitum. Interdum haud malo animo, Perſonæ legibusque prætextu hoc conciliabatur autoritas: ne vel illa haberetur contemtui; vel hæ citius conſeneſcerent, aut mutarentur temere. Non ſolum Diodorus longum recenſet catalogum eorum, qui Sanctionum ſuarum originem Diis adſcripſerint: ſed Plato conſultum judicat, de ſingulis ita perſuaderi turbam imperitam. Verus Rhadamanthi pater erat Aſterius, Auguſtino Xanthus dictus: qui Europam ſibi adamatam navi, cui Bovis erat inſigne, impoſitam, e Phœnicia ſubvexit in Cretam. Nec plus commercii cum Jove habuit Minos ejus frater, quam Numa Pompilius cum Dea Ægeria, aut Impoſtor Muhammedes cum Gabriele. Qui primum legislatorem vocant, aut comparationem inſtituunt cum Lycurgo, Solone, reliquisque in Græcia celebrioribus, ad quos attendebant unice; aut inter primos ſaltem numerant: vel attribuunt aliquid affectui.

§. 14. *Deucalionis* diluvium cum univerſali illo, cujus in Sacris fit mentio, non putatur coincidere. Præcipue ſi ſolam inundaſſe volunt Theſſaliam. Etiam altero illo itidem particulari *Ogygeo*, ultra CC. & quod excurrit, annos traditur recentius. Attigerit tamen proxime Moſis tempora. Varro ſub ſecundo Athenienſium Rege Cranao, Cecropis (Moſis, juxta Euſebium, coætanei) ſucceſſore, id collocat: Euſebius vero atque Hieronymus, ſub Cecrope adhuc regnante. Sed plures erant Deucaliones. Diverſus eſt ille, a quo diluvium denominatur, ab iſto cujus Rhadamanthus erat patruus, vel etiam propatruus. Promethei ille erat filius, pater Hellenis, ac Amphictyonis, ſecundo Athenienſium Regi adjuncti: a quo ad excidium Trojæ XII minimum diſtant generationes, alii ultra CCC. numerant annos. Hic vero filius erat Minois II., & pater Idumenei, in communi Græcorum exercitu Trojam oppugnantis. Quin ipſe *Rhadamanthus*, cujus cauſa hiſce uſus ſum ambagibus, (*Herculis*, quem docuit ſagittandi artem, quique paucis ante bellum Trojanum decumbebat annis,) erat *vitricus:* Alcmena, poſt Amphytruonis cædem, uxore ducta. Frater quoque ipſius Sarpedon Evandrum genuit: cujus filius Sarpedon II. Rex Lyciæ intererat bello Trojano. Et Minois nepotes auxilio veniſſe Agamemnoni, dudum obſervarat Diodorus. Quod ſi Æacum quoque fratrem habuiſſet, ſecundum Stephanum, uti ex conſenſu omnium, Collegam apud inferos, & forte etiam σύγχρονον; rurſus bellum Trojanum

 non

non niſi tertia ſuperaret generatione. Iſtius enim nepotes Ajax atque Achilles inter eos, qui ſtrenue ad Trojam pugnarunt, partes ſibi vendicant palmarias.

§. 15. Plura pro novitate Rhadamanthi Minoisque legislatoris afferre poſſem teſtimonia, ſi exigeret neceſſitas. Quæ modo adducta ſunt de nuptiis Rhadamanthi, Sarpedone, atque Æaco, hos potius Minois II. fratres arguerent, quam primi. Quemadmodum etiam tributum Athenienſibus impoſitum, & quæ amplius de Minotauro traduntur, Minoi II. competunt; cujus filii Theſeo erant coætanei. Quod ſi vel maxime Minois I. germanum dixeris: non ſuperabit tamen tempora Trojana, niſi ad ſummum quinque generationibus. Inter Minoëm I. & II. ſolus intercedebat Lycaſtus: *Secundus* autem præter Phædram Theſeo junctam, Deucalionemque ſupra dictum, *genuerat* etiam *Creteum:* hic *Aëropen* matrem Menelai & Agamemnonis; itemque Clymenen, unde Palamedes & Orax. omnes in bello Trojano celeberrimi. Ex Europa dicitur genitus, & hæc a Phœnice, quem Agenor genuit, Beli frater: qui celebriores filios habuit Ægyptum, atque Danaum; Agenor autem, præter commemoratum, etiam Cilicem atque Cadmum. Rhadamanthi itaque avus maternus celeberrimos habuit coætaneos *Cadmum*, *Ægyptum*, atque *Danaum.* Qui omnes Moſe juniores: nedum ipſorum nepos.

§. 16. Quod vero Rhadamanthus Moſaicis legibus, commercio cum Judæis habito, tingi potuerit, probatu haud erit difficile. Non adeo urgeo promulgationem, Noachidis ſtatim a cataclyſmo univerſali factam: in qua continetur, *quisquis ſanguinem hominis effuderit, illius rurſus per hominem effundatur ſanguis.* Non tam judicio forenſi, quam Talionis jure naturali. Inter VII. Præcepta filiorum Noachi, hoc inprimis commemorant Talmudiſtæ, ad omnes ipſorum derivatum poſteros. Quod ſi doctrinam hanc, utpote oretenus ſaltem propagatam, tot ſubſecutis generationibus, adeo obſcuratam dixeris, & depravatam; ut originem ſuam, Rhadamanthi tempore, non amplius redoleret. Conſidera, renovatam eam fuiſſe, legibus deinceps per Moſen ſcriptis ac divulgatis. Verba ſupra vidimus. Innotuere toti Palæſtinæ, Phœniciæ prius dictæ. Quo quisque erat ad exercendam juſtitiam pronior; eo erat in rimandis perveſtigandisque talibus ſolicitior. Inprimis qui animo conceperat, Sanctiones aliquando præſcribere aliis. Traditiones a Majoribus hauſtæ inhærent tena-

Digitized by Google

tenaciſſime; nec deſerunt utplurimum recipientem, niſi cum vita ipſa. Rhadamanthi avus maternus *Phœnix* cum Cadmo fratre (quos plerique iſtius faciunt avunculos) in Syria apud Tyrum regnavit, & Sydonem: *regionique de ſe nomen impoſuit*, vocatæ prius Canaan. Niſi *Cadmus* ſedem ibi fixam habuiſſet, miſſus exinde a patre ad *Europam* inveſtigandam, haud fuiſſet obligatus, ut vel puellam reduceret, vel nunquam rediret in Phœniciam. Phœnicii quoque erant, quos ſecum habebat comites: Phœnicia vehabatur claſſe: & literæ ab iſto in Græciam introductæ, vocantur Phœniciæ.

§. 17. Ipſum quoque Rhadamanthi patrem Aſterium in Phœnicia, Palæſtina deinceps dicta, vixiſſe, dominatum Gazæ, Epiphanius extra dubium ponit. Deteſtatus quippe Principum ac Tyrannorum quorundam vecordiam, quod, quos vivos in deliciis habuerant miniſtros, defunctos a ſubjectis ſibi populis divino coli juſſerint honore; exempli loco adfert *Marnan Aſterii Cretenſis Servum, apud Gazæos. Marnas* nemini non Jupiter eſt Cretenſis, Idolumque Gazenſe. Non opus, ridiculam Stephani rationem probemus, quaſi id nominis Cretenſibus *virginem* denotet: cum rectius phœnicio idiomate *Dominum hominis* inferat, ut *Barnas* filium hominis: appellatione Jovi non inepta. Colebatur autem adhuc *Marnas* iſte, imperante Conſtantio. Hilarionis opera videtur deſtructus: incolis Gazæ ad Chriſti fidem per ipſum converſis. Hieronymi ætate jam erat dirutus. Ita enim vir venerandus de ipſo: *MARNAS Gazæ luget incluſus, & everſionem templi jugiter pertremiſcit.* Et alibi: *Serapis in Alexandria, & MARNÆ templum Gazæ in Eccleſias Dei ſurrexerunt.* Certe tam diu non duraſſet hic cultus, niſi ab eo fuiſſet inſtitutus, qui loci erat Dominus. Apud quem tanquam patrem, *Rhadamanthus* commodam habuit occaſionem, inveſtigandi quicquid legum vigeret in gente vicina.

§. 18. Inprimis cum, etiam poſt patris ſive mortem ſive diſceſſum, diu *Ipſe ibi commoratus ſit*, una cum fratre Minoë. Teſtatur de ipſorum hic dominatu non modo Stephanus: ſed inprimis nomen *Gazæ*, in *Minois* mutatum, a novo urbis Domino. An ipſum emporium ita dixerit, an vero vicinum ipſi portum Conſtantiam deinceps nuncupatum, aut

aut alium vicum non longe diſſitum, dubium reddunt hæc Hieronymi verba: *Medemona in tribu Juda, cujus meminit Eſaias, & nunc eſt MENOIS oppidum, juxta civitatem Gazam.* Sed ad propoſitum noſtrum nihil intereſt, quicquid horum concipias. Si duo loca diverſa *Minois* memoriam retinuere, eo minus de Ejus hic præſentia erit dubitandum. Ut vero novitas omnis animos hominum ad repentinam allicit attentionem: ita nova Moſis doctrina, in terra haud diu ab Iſraelitis occupata, plures in ſui abripiebat contemplationem. Eos inprimis, qui vel ſuperſtitioni indulgebant liberius; vel condendis aliquando legibus a puero præparant animum. Utrumque in Rhadamantho locum invenit. Quapropter, ſi etiam hic ſupra laudatorum princeps, Moſis aravit vitulo; in lege Judaica, tanquam origine reliquorum omnium prima, acquieſcimus merito: ſenſum verborum ejus deinceps examinaturi ſolicitius.

Digitized by Google

J. A. DANZII
CHRISTI CURATIO SABBATHICA
VINDICATA
EX LEGIBUS IUDAICIS
IN MATTH. XII, 1-14.

J. J.

Cap. I.

§. I.

QUid ſit Sabbathum, quod a teneris dictum nobis & notum ſcio, definiendum hic non puto, neque vocis hujus etymon evolvendum: tum, quia ſcholaſtice hanc actionem tractare nolumus; tum quia, ſi quibus termini magis, quam res cordi ſunt, alibi haud raro eosdem habent obvios. Hic modo cauſſam Phariſæorum, Servatorem noſtrum, dum Sabbatho benefacit, ſceleris atque maleficii incuſantium, quantum in hoc ſtudiorum fere exordio fieri poteſt, dijudicabimus. Non equidem illa mente, quaſi noſtro veritas & juſtitia Chriſti egeret patrocinio, vel ab aliis olim Viris doctrinæ elegantia celeberrimis, nunquam eſſet demonſtratum; quam inique Phariſæi cum cæteris Judæorum optimatibus, quam impie ſalutares Servatoris actiones aſpernati fuerint atque execrati. Sed potius, ut, cui omnia debeo & dico, etiam ſtudia mea meditationesque conſecrem.

§. II. In omnibus Judæorum cum Chriſto circulis obſervatum fere eſt, nihil aliud habuiſſe illos pro ſcopo, neque quicquam magis curaſſe, quam ut utrobique, cum apud ſuos, tum apud Gentes, Romanos imprimis, quorum tũnc ſubditi erant, juſtum Servatorem crimini ſubſtituerent, atque ita laceſſere capitaliter poſſent. Quam apud ſuos iſtud fecerint, præter alios Evangelii Scriptores, Lucas nobis perhibet c. 15. Qui (ut cætera loca, quæ huc faciunt, omittam) convivia Chriſti cum publicanis & peccatoribus male populo interpretabantur, dicentes: *ὗτος ἁμαρτωλὺς προσδέχεται, καὶ συνεσθίει αὐτοῖς.* Convivia non aliter fieri arbitrantes, quam, ut ipſi forte ſolebant, comeſſationibus immodicis & compotationibus. Queis contumeliis ſi nihil valuerunt maledici, minime eſt mirandum. Etenim non ex fama Chriſtus, ſed ipſa vitæ integritate populo erat cognitus: ac inſuper ſciverant, non conveniſſe tum temporis publicanos, ut pocula haurirent; ſed, quod Lucas no-

tanter dicit, *ut Chriſtum* ſalutis doctorem *audirent*. Quos, ceu bonus paſtor errantes ſuas oves, in viam reducere, ipſe erat ſtudioſiſſimus. Ex quæſtionibus autem, queis iras profanarum gentium in hominem accenſuri erant, non utique leviſſima fuit illa, qua (ut ex Matthæi c. 22. videmus,) ancipiti atque inevitabili periculo innocentiam Chriſti peſſundatum, peſſimis inter ſeſe conſiliis conveniebant, meditabundi ſuos ſubornantes diſcipulos; ut omnem fiduciam in Chriſtum, & ingentem diſcendæ ex ipſo veritatis cupidinem ſimulent, ac blandis captum collaudationibus interrogent: *num deceat Cæſari tributum pendere nec ne?* Neque dubitabant amplius de optato mali ſui conſilii eventu. Unde juſtam cauſſam tollendi hominis habituri, una etiam *Herodianos* (quorum maxime intererat, ut Chriſtus e medio auferretur) committebant; ne ſine teſtibus accuſatores eſſent, vel, ut ubique conſtabat, accuſare innocentem meræ invidiæ ſtimulo crederentur, ſi vel promiſſionibus Dei, vel Romanorum juri contradixerit: quorum alterutrum omnino fore putabant. Sed dictum factum!

§. III. Eodem etiam omnes Phariſæorum actiones tendunt, quibus Redemptorem noſtrum *profanati Sabbathi* arguebant, gravibus hominum morbis clementiſſime, ſine ullo labore, unico fere verbo, medentem. Quod eo lubentius dico, quia non unum modo atque alterum ex doctioribus novimus, qui ſanctificandi Sabbathi præceptum non in Mara demum, ceu Rabbinorum pleriſque placet, vel cum mannæ cœleſti cibo primum hominibus eſſe datum; verum illud jam dudum inter Noachi præcepta fuiſſe comprehenſum, ſtatuunt. Hoc eſt, *ſanctificationem Sabbathi ex lege naturæ* nobis patere, atque ideo gentibus in terra quibusvis eſſe communem. Vid Chriſtian. *Wormius*, de corrupt. antiquit. Ebr. veſtigiis lib. 1. c. 16. *R. Gedalias* in שלשלת הקבלה fol. 90. b. med. *Joſephus* lib. 2. contra Apion. *Grotius* de verit. relig. Chr. lib. 1. Neque obſtat, quo minus hoc dicamus, ſi nihil, quod ajunt, expreſſum eſt de hoc in ſcriptis Judæorum, vel etiam, ſi contrarium potius ex iisdem nobis opponunt. Diſerte enim in *Shemoth Rabba* Paraſch. 1. fol. 96. col. 3. l. 12. ſeqq. Moſi (non autem Deo) tribuitur, verba ſunt; ד"א ראה שאין להם מנוחה הלך ואמר לפרעה מי שיש לו עבד אם אינו נח יום אחד בשבוע הוא מת ואלו עבדיך אם אין אתה מניח להם יום אחד בשבוע הם מתים אמר לו לך ועשה להם כמו שתאמר הלך משה ותקן להם את יום השבת לנוח *Sunt, qui ajunt, (Moſem) cum videret nullam eis eſſe laborum intermiſſionem, ad Pharaonem ſe contuliſſe, eique dixiſſe. Servus, cui labor non intermittitur, unico in hebdomade die, morietur. Hi ſervi tui ſunt; qui, niſi permiſeris ipſe, ut unico in hebdomade die requieſcant, itidem morientur. Reſpondit Pharao, abi fac eis, ut dixi-*

dixiſti. Abiit Moſes, & ordinavit eis diem Sabbathi, quo requieſcerent. Ad quæ verba egregie pro nobis commentatur *Iſaſchar Ben Naphthali:* וזהו שתקנו ישמח משה במתנת חלקו שהיה שמח על שבחר הק״בה שינוחו ישראל ביום שבחר הוא להם. h.e. *Atque hinc eſt, quod* a poſteris *in ritualibus habetur, lætabitur Moſes ob datam ſibi ſortem: lætabitur ſcilicet eo, quod elegit Deus O. M. eundem ipſum diem, quo requieſcerent Iſraelitæ, quem ipſe eis elegerat.* Certe non impugno verba, ſed ex inde mea confirmo. Unde enim ſi non Deus Sabbathum præcepit, proſpicere hanc neceſſitatem Moſes potuit, niſi ipſo naturæ in nobis, ſeu rationis ductu? Quod omnino quivis mihi largietur: niſi forte Ebræos tantummodo continuo labore mori ridicule arbitretur. Sed ipſum etiam *Talmud* adverſari nobis pergunt, cujus auctoritatem, non perinde ut Rabbini, deſerunt: præſertim ſi verbis tam perſpicuis noſtra refutat. Id quod ex Gemara Babylonica ad tit. *Sanhedrin* c. 7. fol. 59. a. l. 2. ſeqq. oſtendunt, ubi expreſſe a ſanctificatione Sabbathi Gentes removentur, verbis conſequentibus: גוי שעוסק בתורה חייב מיתה ש״נ תורה צוה לנו משה מורשה לנו מורשה ולא להם וליחשבה גבי שבע מצות h. e. *Gentilis ſi legi operam dat, reus mortis eſt, q. d. legem præcepit nobis Moſes in hæreditatem: noſtra hæreditas eſt, non illorum ille autem* (Gentilis) *meditetur eam quoad ſeptem præcepta. It.* fol. 58. b. l. antep. אמר ריש לקיש גוי ששבת חייב מיתה h. e. *opinatur Reſch Lakiſch*, quisquis *Gentilium obſervat Sabbathum, mortis reatum ſubit.* Non equidem ad lepidum dicti hujus interpretem *Salmanum Zebi* provocabo, qui ita in verba commentatur: Es ſtehet wohl גוי העוסק בתורה חייב מיתה Das iſt, ein Heyd עובד ע״ז (Der Abgötterey treibet) der die fünff Bücher Moſe ſtudiret, der iſt חייב מיתה (des Todes ſchuldig:) denn er lernet nur die תורה (das Geſetz) zu verſpotten und zu vernichten, er hält es aber alles vor ein Gedicht und Lügen, darum iſt er des Todes ſchuldig, GOtt wird ihn tödten. Es iſt aber nicht zu verſtehen, daß man ihn ſoll umbringen; man darff niemand umbringen. Wo im Talmud ſtehet, חייב מיתה, verſtehet ſich; מיתה בידי שמים (daß ihn Gott tödten werde,) das iſt das כרת (die Vertilgung,) Gott kürtzet ihm ſein Leben, daß er vor der Zeit ſtirbet. Aber ein Chriſt gläubet, daß das Geſetz Moſe, die Propheten, und was ſie geſchrieben haben, אמת (die Wahrheit iſt,) und lernet es nicht zu verſpotten, darum thun ſie recht, wann ſie es lernen. Wir lehren doch die Chriſten ſelber. Hab ich doch oben bewieſen, daß auch ein Heyd, der התורה (das Geſetz) lernet, ſey ſo gut, als ein כהן גדול (Hoherprieſter:) מי יתן כל העולם (wolte Gott die gantze Welt) könte und wüſte die תורה (das Geſetz) Pergant modo, qui hæc ex Sanhedrin objiciunt, ulterius ibidem legere: & deprehendent f. 59. a. l. 7. ſqq. omnino

 hoc

hoc a vero alienum eſſe, dudum viſum fuiſſe acutiſſimo R. Meir, dum ſcribunt: מניין שאפילו גוי ועוסק בתורה שהוא ככהן גדול ש״נ אשר יעשה אותם האדם וחי בהם כהנים לוים וישראלים לא נאמר אלא האדם הא למדת שאפילו גוי ועוסק בתורה הרי הוא ככוהן גדול h. e. *Undenam conſtat, quod, etiamſi Gentilis ſit, qui obſervat legem, par æſtimetur ſacerdoti Maximo?* q. d. (Lev. XVIII. v. 5.) *quæ quisquis hominum fecerit, certe per illa vivet. Sacerdotes, Levitæ & Iſraelitæ, non dicitur; ſed quisquis hominum.* Quod argumentum, ſive ad præcepta Noachi (ut faciunt) l. c. l. 11. ſive ad decalogum, ibi referant, ſententiam noſtram non infringit. Etenim neque a Noachi temporibus, neque illis, quibus ex Ægyptiorum ſervitute Judæi liberati ſunt, natalem legis, de *ſanctificando Sabbatho* numeramus: ſed diei hujus cultum cum ipſis mundi cunabulis occœpiſſe credimus. Id quod nemo non ex Doctoribus noſtris affirmat: quorum nomina ideo non appono, ne nudo Virorum ſyllabo chartas ſuppleam. Appellandi enim fere omnes eſſent. Solummodo *Maimonidem*, Judeæ gentis Magiſtrum, loquentem hac de re, & pro ſententia noſtra facientem huc adducere libet; ne putent illi, ſine ſuorum hæc ſcribi teſtimonio. Hujus verba l. 2. Doctoris perplex. c. 31. ſunt, quæ ſequuntur: צונו בתורה השביתה והמנוחה לקבץ שני הענינים האמנת דעת אמתי והוא חדוש העולם המורה על מציאות השם בתחלת המחשבה ובעיון הקל וזכור חסדי השם עלינו בהניחנו מתחת סבלות מצרים וכאלו הוא חסד כולל בדעת האמיתי העיוני ותקון הענין הגשמי, h. e. vertente Cl. Buxtorfio, *Ideo* (Deus) *præcepit nobis in lege ceſſationem & requiem, ad duas iſtas rationes conjungendas: fidem nempe de novitate mundi, quæ in principio ſtatim cogitationis, & levi facilique conſideratione nos erudit de exiſtentia Dei: deinde memoriam beneficiorum Dei in nos collatorum, dum nobis requiem largitus eſt a moleſtia intolerabilium illorum Ægypti onerum, etſi hoc beneficium comprehenderet, tum ſententiam illam veram ſpeculativam, tum ordinationem rei corporalis, vel ad corpus pertinentis.* Quæ verba omnino huc facere videbis, ſi *Baal* Hatturim Exod. 1. inſuper adſcripſero, בשביל inquientem, שבת ומילה ששמרו במצרים נגאלו, h. e. *Redempti ſunt* (Iſraelitæ) *ex Ægypto, ob ſervatam* (illic) *circumciſionem, & Sabbathum.* conf. *R. Salomo* in Jeſaiæ LVIII, 14. & *Midraſch Tillim* fol. 15.

§. IV. Verum quid auctoritatibus, ut vocant, multum pugnamus: ipſius rei cauſſas nonnihil ponderabimus. Norunt Judæi nobiſcum optime, vel noſſe debent quinque illas rationes, propter quas præ ceteris diem ſeptimum Deus ſibi voluerit conſecrandum. Neque etiam diſſimulare illas poſſunt, multo minus ignorare; dum Sacrum codicem nobis longe priores poſſede-

Digitized by Google

ſederunt. Breviter ergo illas referamus, ne conqueri habeant, quaſi inique nos & ſine juſta illa regula rem emetiri vellemus. Conſtat, diem hunc a Deo eſſe inſtitutum, *primum* ut memoria & recordatione perpetua ſtupendam hujus univerſi ſtructuram cuſtodiamus. *Deinde* ut ſine negotii impedimentis Gloriam Dei publice prædicare, & ſacris conventibus pietatem ad rudes propagare poſſimus. *Rurſus* ut aliqua eſſet a laboribus quaſi reſpiratio. *Præterea*, ut Ebræorum populus ſervitutis in Ægypto, atque hujus per validam Dei manum liberationem meminiſſent, ac *tandem*, ut in mentem nobis dies ille revocet, futuram illam & ſempiternam quietem, dudum a divinis Vatibus, a Servatore noſtro, & ejus diſcipulis piis omnibus promiſſam. Quæ cauſſæ dum *fere* omnes eodem ſeſe modo ad univerſi orbis homines habeant; (id quod propediem oſtendemus,) quis dubitare poſſet, utrum omnibus etiam terrarum gentibus præceptum illud, de ſancte habendo Sabbatho, ab univerſi hujus ſtructore ſit infuſum?

§. V. Impium enim & homine prorſus indignum eſt, credere, ipſam Dei Ter Juſti Maximi ſapientiam ita voluiſſe, ut immenſum hoc creaturarum artificium alii hominum, & quidem pauciſſimi, Judæi ſcilicet digne admirentur contemplenturque: alii autem modo leviter æſtiment, vel ut a multis fieri conſtat, omnimode negligant. Neque levius peccaret, vel alio notandus eſſet opprobrio, ſi quis hominum diceret, non eodem modo, eodemque ſtudio colendum eſſe cœli Numen a mortalibus; ſed a Judæis tantum ita impenſius, a cæteris autem tot in orbe hominibus multo remiſſius. Quo, qui ita ſtatuunt, idem dicere videntur, ac ſi ipſe Ter Sapiens Deus ſuo ſeſe, in tot rerum ſtructura, fruſtrare ſcopo ſeu fine voluiſſet. Sententia certe nullibi inter homines ferenda! neque etiam a quoquam, qui ſanitatis eſt compos, ſperanda. Etenim præter jam dicta, alia inſuper, quo minus ita cogitemus, obſtant. Monſtrandum enim, quare hominum Pater omnes iiſdem exornaverit animi ſimul ac corporis facultatibus, ſi non officium idem, eandemque reverentiam poſtulaſſet ab omnibus, aut evincant Ebræi, verba Numinis Lev. XXIII. v. 3. ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון מקרא קדש כל מלאכה לא תעשו שבת הוא ליהוה בכל מושבתיכם modo ſemet reſpicere: quod haud difficulter equidem effectum dabunt, ſi legis hujus cauſſam, quam conſtituimus *quartam*, prætendunt. Sed quis neſcit, tum temporis Judæos jam a reliquis terræ hujus populis omnino fuiſſe ſeparatos: & eum præ injuſto illo in Ægypto laborum penſo Sabbathi cultum penitus cogerentur negligere, maxime præcepti hujus repetitione illos habuiſſe opus. Cui Deus novam inſuper ſuperaddit cauſſam, *ſymbolum* ſcilicet *eductionis ex Ægypto*: quæ ſola Judæorum, quod fatemur,

 pro-

propria eſt. Veruntamen propter priorem illam, inter Judæos dura ſervitute vexatos, plane jam obſoletam & antiquatam, plurimum adnexa. Unde prior illa ſeptimi diei ratio, tanquam nobilior & amplior, quæ ad omnes ubique gentes pertinet, (Exod. XXXI. v. 17. כי ששת ימים עשה י׳י את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש) non modo repetitur; verum etiam recentiori huic, ac ſingulari (Deut. V. v. 15. חכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוצאך י׳י אלהיך משם ביד הזקה ובזרוע נטויה על כן צוך י׳י אלחיך לעשות את יום השבת) præponitur. Cognitum ergo eſt, communem eſſe præceptionem Sabbathi omnibus hominibus. Neque tamen inficiandum, longe gravius illud & circumſpectius Judæis fuiſſe ſervandum, ut a gentibus ſemper ſint diſcreti, & utrique ab invicem moribus inſtitutisque ſejungantur. Meretur utique res, ut ipſis gentium exemplis illuſtretur, quamvis pro brevitate noſtra pauciſſimis. *Pythagoram*, referente Plutarcho, in hujus Philoſophi vita, tract. de Viris illuſtribus, non permiſiſſe novimus, homines per tranſitum, & quaſi perfunctorie Deos adorare immortales: ſed præcepiſſe, ut continuo ex ipſa domo mente ad id parati pergant. Si vero aliquis feriis quid indignum ageret, præcepti negligens mulctabatur, & porco dabat piaculum. Macrob. l. 1. Saturn. c. 16. Quod *Græcis* quoque *omnibus* religioſum fuiſſe per Demoſthenem & alios conſtat: a quo Eraſmus in Chiliadibus, opulentiſſimum quendam hominem impietatis quondam & capitis accuſatum eſſe apud populum refert, quod facto ſacris indigno, & Bacchum, & feſtum ejus violaſſet. Modo & hoc adjiciam, quod maxime omnium ſuperiora hæcce adjuvat. Sunt perquam multi, qui exiſtimant, *Romanorum* rempubl. ideo tam diu floruiſſe, ac totius terrarum orbis factam fuiſſe dominam, quia *religioſiſſime ſua ſemper feſta coluerit.* vid. *Rudolph Hoſpinianus præfat. in libros 3. de Feſtis Ethnicorum.* Quorum ad ſententiam & nos etiam faciles ſumus, dum ſæpius rei unius cauſſas una plures eſſe novimus: nihil tamen derogaturi ſententiæ illi *Aurel. Prudentii*, in altero ſuo, contra Symmachum, libro cauſſam nobis, hujus magnificentiæ, longe potiorem relinquentis, quando canit:

Vis dicam, quæ cauſſa tuos, Romane, labores
In tantum extulerit, queis gloria fotibus aucta
Sic cluat? impoſitis ut mundum frenet habenis,
Diſcordes linguis populos, & diſſona cultu
Regna volens ſociare Deus, ſubjungier uni
Imperio, quidquid tractabile moribus eſſet,
Concordique jugo retinacula mollia ferre
Conſtituit, quo corda hominum conjuncta teneret

RE-

Digitized by Google

RELIGIONIS AMOR: nec enim ſit copula Chriſto
Digna, niſi ſimplicitas ſociet mens unica gentes.
Sola Deum novit concordia, ſola benignum
Rite colit tranquilla Patrem &c.

§. VI. Succedit *tertiæ rationis demonſtratio*, illa nimirum *neceſſaria a laboribus reſpiratio:* qua ſcilicet corporibus mortalium conſulitur, dum curis ſex dierum & operibus valde defatigata, ſeptimi Diei otio recreantur rurſum ac reficiuntur. Quam rationem, ſi quis orbi univerſo largiri nollet; admittere omnino, quod inde ſtatim conſequeretur, abſurdum deberet: oportere nimirum neminem, niſi Judæos laboribus incumbere. Cujus tamen contrarium, ubi Ebræi ſunt, obſervatur: quippe qui fere ſoli cum Cyngeris, vagabundo illo, & raptu vivere adſueto populo, vitam deſidia conſumunt, & otio quaſi congelaſcunt. Quorum languori merito injicienda manus eſſet. Verum hæc aliis curæ ſunt. Agamus nunc, quod eſt noſtrum. Dicta ſacra, quæ jam ſupra attulimus, facimus hic iterum noſtra: teſtimonia autem humana, dum plurima nobis inſerviunt, brevitatis ergo non refero, ſufficere arbitrans, quum ad *Ludovicum Cælium Rhodiginum* Lectorem dimiſero, qui in libro ſuo lectionum antiquarum ſecundo c. 1. legum Latoribus dies feſtos, ſeu *Sabbatha Gentilium* adſcribit. Quorum cauſſam hanc eſſe arbitratur, quia *neceſſario laboribus interponendum eſt temperamentum*, quod dicto loco quærenti monſtrabit pluribus. *Ratio autem ſubſequens*, quod lubens fateor, una Judæorum eſt, aſt ut ſupra dictum fuit, propter priores, Ebræis injuſti laboris oneribus a Pharaone vexatis, penitus jam ignoratas iterum, atque e memoria miſerum dilapſas, a Deo Iſraelitarum in Canaan reduce inſtituta. Pro qua utraque nos, qui populus Chriſti ſumus, quietem Servatoris noſtri in ſepulcro, atque liberationem a tyrannide diaboli merito accipimus, & myſtice Sabbathum priori populo in otio temporali celebrandum commendatum eſſe credimus: ut figura eſſet creationis alterius, qua cælo tot ſudoribus Chriſti reſtituti, & perpetuæ inferorum ſervituti erepti ſumus. Redit *cauſſa Sabbathi ultima*, quæ ad omnes ubique mortales tam aperte reſpicit ac clare, ut vix quenquam indigere hujus probatione putetur credibile. Etenim nemo, qui novit, omnes nos a Deo eſſe conditos, ut æternæ olim vitæ gaudia aſſequamur & delitias, (id quod merito omnes noſſe debemus) dubitare amplius ſine opprobrio poteſt: utrum Gentiles etiam feriis ſuis quietem æternam meditari debuerint. Non alienum eſſe ab hoc loco videtur, quod *Cedrenus in Comp. Hiſtor. ex Joſepho* & parva Geneſi refert: *ideo ipſa* (nempe dies ſeptima) *a Deo fauſta eſſe juſſa eſt, ac conſecrata, & Sabbathum appellata; ut, quæ requietem afferat, & repræſentet ſeptimum annorum millenarium,*

rium, *finemque peccantium hominum.* Conſ. *Cyrillum in Johannem* l. 4. c. 51.

§. VII. Satis ſuperque ex jam dictis conſtare omnibus aptum eſt; ſeptimi illius diei cultum æque late ad omnes extendi in orbe homines; ut ut terris & moribus, imo ipſo etiam Divini Numinis cultu maxime diſſitos. Neque hinc nos dimoveat, ſi diem quemque ſeptimum, a mundi ſtatim exordio, Judæis pie ac quiete eſſe colendum dicant. Cum quo neutiquam gentium cæterarum feſti dies, ſeu feriæ conveniant. Quod equidem non plane eſſet de nihilo; modo monſtrare valerent iſti ſententiæ noſtræ accuſatores, num dies ille, quem ipſi Judæi pro Sabbatho colunt, vere ſeptimus ab orbe creato dies ſit, quo Deus, hujus univerſi opifex, poſt initia rerum quievit? Ad quod neque computatione temporis, neque aliis naturæ rationibus, firmiter quid ac plane reſpondent: ceu multis Mathematicorum argumentis poſſet oſtendi, quibus nunc, dum tempus non vacat, ſuperſedere cupimus, ad Celebr. *Wagenſeilii* confutationem carminis R. Lipmanni Benevolum Lectorem dimiſſuri: ubi prolixius hac de re diſſerentem reperiet. Et licet probari poſſet adcurate, diem eſſe ſeptimum, quem Judæi celebrant, & Gentiles contra, vel ſeptimum alium, hoc eſt, non a primo creationis die numeratum, Diis ſuis dicare: ne quicquam tamen effato noſtro obſtat, *voluiſſe* nimirum *Phariſæos* hac occaſione *etiam Gentilibus Servatoris noſtri cauſſas abominabiles reddere.* Quia feſtos dies Ethnicis æque, ac Judæis, & præceptos a Deo, & religioni fuiſſe, cauſſis ſatis, ut arbitror, convenientibus hactenus monſtratum eſt.

§. IIX. Ultimum tandem, quo impediri poſſe ſententiam meam video, fortaſſis hoc eſt; *non* adeo *creditu eſſe facile*, *Phariſæos*, homines bonæ inter omnes famæ ſtudioſiſſimos, ita inique & diſſimulanter, *ſub* ipſius nimirum *ſacro religionis nomine*, *Chriſtum perdituros fuiſſe*, & *ſupplicio Romanorum tradituros.* Quod etiamſi alibi, ex illorum cum Servatore noſtro, actionibus haud obſcurum; minimum tamen *in hac diſputatione non apparet:* neque ſine animi quadam, ut ita dicam, præcipitantia creditur. Etenim ſoli hic cum Chriſto agunt, nullo, quod in ſacro textu proſtat, Romanorum genti addicto, præſente. Verum enim vero quis crederet, homines iſtos verſipelles, ſine ſuppoſitis teſtibus, rem unquam cum hoc inſigni ſuo adverſario habuiſſe? Præſertim cum ex relatione ſacra nobis conſtet, illos ſæpius, dum palam nihil damnabile in doctrina Chriſti atque integerrima ejus vita deprehendere poterant, leviſſimos ex plebe homines corrupiſſe pecuniis, ut peſſima quæque ſcelera, a Phariſæis conficta, Chriſto, omnium puriſſimo ſanctiſſimoque, objiciant, atque impii quodam teſtimonii perjurio communiant. Quod ex verbis Lucæ XI. v. 54. Ἐνεδρεύοντες αὐτὸν, καὶ ζητοῦντες θηρεῦσαί τι ἐκ τοῦ στόματος

τῷ αὐτῷ, ἵνα κατηγορήσωσιν αὐτοῦ; & cap. XIV, 1. καὶ αὐτοὶ ἦσαν παρατηρέμενοι αὐτόν &c. non modo concludo; verum etiam ex Caipha, Pontifice Maximo, reapſe intelligo: qui incogitantes ſuos collegas, & ineptos, ante publica ſynedrii ſubſellia appellare non eſt veritus; quod Chriſtum præter objectam cauſſam interficiendum haud æſtimarint, quando multo, ceu Johannes refert c. XI. v. 50. religionis ſuorum tœdio dicit: ὑμεῖς οὐκ οἴδατε οὐδὲν, οὐδὲ διαλογίζεσθε, ὅτι συμφέρει ἡμῖν, ἵνα εἷς ἄνθρωπος ἀποθάνῃ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, καὶ μὴ ὅλον τὸ ἔθνος ἀπόληται. Egregie hic locus totius ſententiæ probationem abſolvit, dum verbis, quæ modo præcedunt, omnes Judæorum ſynedrii technas, pravas omnes machinationes penitus detegit. Apertus dico & mihi perſuaſiſſimus, nunquam Phariſæos veritatis ergo & pietatis, ſeu religionis tuendæ gratia, cum Chriſto coiviſſe: non enim fas illis & pietas; ſed potius, ut Pſeudopoliticis hodie, ſola rerum utilitas, ſine juſti ac mali diſcrimine, curæ fuit. Qui Servatoris noſtri tantummodo vitam venabantur, de doctrina ejus, de ſummo Meſſiæ officio, de infinitis inter hominis miraculis, de pura vitæ ſanctitate, opprimenda magis, quam juvanda ſoliciti. Quod dum inter conſulendum, de tollenda ex hominibus veritate, una omnes meditantur, aperte cuivis, qui æque vellet eſſe impius, proponunt, tanquam ad nequitiæ operam malos omnes invitaturi, l. c. v. 48. dicentes: Ἐὰν ἀφῶμεν αὐτὸν οὕτω, πάντες πιστεύσουσιν εἰς αὐτόν. Καὶ ἐλεύσονται οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ ἀροῦσιν ἡμῶν καὶ τὸν τόπον, καὶ τὸ ἔθνος. Unde facile unusquisque dijudicat, hac de Sabbatho diſputatione, Judæos maximopere etiam laboraſſe, quo ſalutis noſtræ Recuperatorem Gentilibus quoque abominabilem facerent. Quippe qui ex ſtirpe Davidis oriundum ſeſe jactitans, præcepta etiam ab ipſo Deo accepta violaret: quibus tamen gentes promiſcue omnes, ſola inductæ natura, religioſiſſimum præſtarent obſequium.

Capitis I, pars altera.

§. I.

CONſtant abunde, quæ de Judæis hic præſciviſſe refert, conſiderandus jam ipſe beneficus noſter Servator, Phariſæis propter beneficia reus, ſubſequitur. Sed temerarium valde & ſupervacaneum eſſet, ſi in Chriſtianorum orbe fidei noſtræ & vitæ auctorem vellem deſcribere. Unde quicquid alias de juſtitia Chriſti & innocentia prædicare habemus, hujus loci non puto: illud tantummodo expoſiturus, quinam ſalutis noſtræ Recuperator ab ipſis accuſatoribus ſuis habitus ſit, vel haberi minimum, ex tot patratis inter illos miraculis, ex doctrinæ ſuæ & vitæ ſanctitate, potuerit.

§. II. Non equidem dubito, perſuaſum omnibus ac certum eſſe, quod Judæi Servatorem noſtrum non in vulgus ſuum, ſed ipſis ſapientiæ Magiſtris annumerarint, & uno ore omnes pro Viro, Legis divinæ, & patriæ, quam optime gnaro, habuerint, atque in Scholis pariter & ſacris concionibus ex ſuggeſto eum, quæ cæteris ardua fuerunt & inſuperabilia, docentem explicantemque frequenter audierint. Quæ ipſiſſima ratio eſſe videtur, quare tam confidenter Chriſtus ſummo Pontifici, notitiam doctrinæ ipſius tam alte diſſimulanti, reſpondit Joh. XVIII, 20. ἐγὼ παῤῥησίᾳ ἐλάλησα τῷ κόσμῳ. Ἐγὼ πάντοτε ἐδίδαξα ἐν τῇ συναγωγῇ καὶ ἐν τῷ ἱερῷ, ὅπȣ πάντες οἱ Ἰȣδαῖοι συνέρχονται, καὶ ἐν κρυπτῷ ἐλάλησα ȣδέν. Τί με ἐπερωτᾷς; ἐπερώτησον τοὺς ἀκηκοότας, τί ἐλάλησα αὐτοῖς. ἴδε, οὗτοι οἴδασιν ἃ εἶπον ἐγώ. h. e. *Ego palam locutus ſum mundo: ego ſemper docui in ſynagoga & in templo, quo omnes Judæi conveniunt, & in occulto locutus ſum nihil. Quid me interrogas? Interroga eos, qui audierunt, quid locutus ſum ipſis. Ecce hi ſciunt, quæ dixeram ego.* Quo, ut ſæpius in ſapientiſſimis Chriſti dictis deprehendimus, plurima ſimul innuit: jus nimirum & juſtitiæ neglectum judici ſuo objiciens, ac ſui tandem, univerſi Judæorum populi doctoris, optimatum toties hoſpitis, & tot ubique mortalium a periculoſiſſimis morborum malis liberatoris, tam alte diſſimulatam ægre ferens notitiam. Nullo enim modo credibile eſt, famam ejus & rumorem non ad omnium aures perveniſſe, quem puerum jam duodenarium diſputantem ipſi tantopere admirati ſunt, atque de ſtupenda Scripturæ intelligendæ prudentia collaudarunt. A quo tempore indies magis innoteſcere Judæis debuit, quia ſapientiæ ac Dei hominumque gratiæ, ut ætatis, jucunda quotidie incrementa ſumpſit. De quo non duco pluribus eſſe diſputandum, quia ne a Phariſæis quidem, hoſtibus ſuis omnium iniquiſſimis, aliter unquam ſalutatus eſt: ſicuti ex ſuperius dicta legatione, de tributo Cæſari pendendo, ex interprete legis, Lucæ X, 25. nec non ex opulento illo juvene, Marci X, 17. & aliis inſuper audire habemus.

§. III. Miram certe levitatem Judæi produnt, ſi, ut ſolent, ex allatis hiſce exemplis ſententiam noſtram non admittunt; ſed ipſis Novi fœderis Scriptorum verbis nos eludunt, quibus palam defraudatorum ſimulatio oſtenditur, ſi ἐκπειράζων Lucæ X, 25. ὅπως αὐτὸν παγιδεύσωσιν Matth. XXII, 15. & alia ejusmodi ab impoſtoribus hisce profecta referunt. Habeant ſibi peſſimi hominum opprobrii iſtius gloriam, neque tamen quidquam contra nos valebunt. Neutiquam ſane credi a quopiam poteſt, eodem etiam animo fuiſſe juvenem illum adeo opibus validum, de quo omnes referunt idem; quod honorem, Magiſtris Judæorum a diſcipulis ſuis exhiberi adſuetum, ſine fuco & adulatione Servatori noſtro tribuerit. Id quod tum ex rei quæſitæ gravitate,

tate, (de ſalute æterna erat ſolicitus,) tum ex inuſitato illo, quem Chriſto tribuit, titulo (διδάσκαλε ἀγαθὲ) judicare eſt. Quæ ſalutatio nemini Judæorum ante hac attributa fuit. Quamvis enim ſplendidis valde nominibus Doctores ſuos Judæi ornarent, ſeu potius onerarent, ſi vel defuncti jam, vel minimum abſentes erant: præſentes autem, referente *Lightfoot in horis Hebr. p. 869.* nunquam alia, quam אבא, אבי, Rabbi, Mar, ſive Mari compellatione cohoneſtabant. Quos ſinceros hominis affectus, quam nimirum ex animo hæcce dixerit, ipſe Chriſtus, cogitationum in homine probe intelligens, ſingularibus quibusdam geſtibus, conteſtatur. Quod Marcus refert c. X, 21. Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐμβλέψας αὐτῷ, ἠγάπησεν αὐτόν. Actione iterum, quæ inprimis Magiſtros adverſus ſuos diſcipulos decet, ceu multis Rabbinorum ſcriptis poſſet oſtendi: quæ hic appellanda magis, quam exſcribenda ſunt. *conf. Hieroſ. Chagiga fol. 77. 1. It. Horajoth fol. 48. 3. It. Nedarim fol. 36. 4. Babyl. Megill. fol. 41. a.* Ita morem Magiſtrorum adverſus diſcipulos dixi, non autem impoſtores, & vitæ inſidiatores: quos oſculi, ſeu amoris loco, ita excipit: Τί με πειράζετε ὑποκριταί; Sed homo hic valde juvenis eſt, cujus, ut & plebejorum exempla non ita faciles fortaſſis admiſſuri ſunt. Age ergo & a ſenibus, iisdemque inter Judæos & vita, & fama, itemque dignitate optimis, ejusmodi teſtimonia require. Cui Judæorum vilis & ignobilis, ſeu teſtimonio perhibendo impar eſſe Nicodemus poteſt. ἄνθρωπος ἐκ τῶν φαρισαίων, ἄρχων τῶν Ἰουδαίων. i. e. *Homo Phariſæus, & Judæorum Princeps,* Joh. III. v. 1. Οὗτος ἦλθε πρὸς τὸν Ἰησοῦν νυκτὸς, καὶ εἶπεν αὐτῷ. Ῥαββὶ, οἴδαμεν ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἐλήλυθας διδάσκαλος. *Hic veniebat ad Jeſum noctu, & dicebat ei: Rabbi, ſcimus quod Doctor es, qui a Deo venit.* Qui etiamſi ſolus, dum Phariſæus eſt, & Judæorum Doctor, ſatisfacere rebus noſtris potuiſſet. Magis tamen corroborare ſententiam noſtram videtur, quando notanter οἴδαμεν, quam οἶδα dicere mavult; Synedrium etiam & collegas ſuas una ſecum includens, quos idem de Chriſto noſſe perhibet. Contra quod nihil illa, omnibus fere linguis uſitata, formula efficitur, qua ידעין & ידענא (quarum hac Nicodemus uſus eſt,) promiſcue ſumi oſtendunt. Id quod non ita audacter dicerem, niſi ipſe Nicodemus hujus ſenſus interpres eſſet, quando dicit: οὐδεὶς γὰρ ταῦτα τὰ σημεῖα δύναται ποιεῖν, ἃ σὺ ποιεῖς: *Nemo enim illa ſigna facere poteſt, quæ tu facis.* Oſtendant ergo formularii iſti, qui ſine rerum connexione textum hic dijudicant, unum, inter Judæos, Nicodemum miracula Chriſti vidiſſe pariter & audiviſſe; aut objecta loquendi formula abſtineant. Prius omnino efficere nequeunt, dum totius Synedrii de Chriſto profeſſio: (Τί ποιοῦμεν; ὅτι οὗτος ὁ ἄνθρωπος πολλὰ σημεῖα ποιεῖ, *Quid facimus? dum homo iſte multa miracula edit*, Joh. XI. v. 47.)

 opti-

optime inter nos conſtat. Faciant ergo, ſi adhuc rubor ineſt hominibus, poſterius.

§. IV. Non autem ex titulis modo, Servatori noſtro ab hominibus attributis, dicta hactenus confirmabo: quod argumentum, præſertim hodiernis moribus, omnium fere infirmiſſimum eſt. Notum enim eſt, quod ipſi Judæi fatentur, argentum ſæpius reſpici ab iſtis, qui hos titulos petentibus concedunt, quam ingenium. Unde ſuperbus quisque & gloriæ cupidus facile ad hunc appetitum accenditur. Præſtat ergo ex opere ipſo dignitatem Chriſti, quam ei nemo non deferebat, intueri. Inter omnes ubique Judæos receptum eſt, ut ſine ortus diſcrimine, aut ſtirpis patriæ reſpectu, modo Iſraelitæ ſint, Magiſtri nomine illos honorent, qui in ſententiis Doctorum, a quibus Talmud nobis proſtat, probe ſeſe ſubegerunt. Chriſtus autem, Magiſter ille ex ſummis optimus, & ipſius ſapientiæ Pater, toties certe tum in concionibus Judæorum docendis, tum in doctiorum circulis, ſententias Talmudicis receptas adhibet: ut vix ſperari poſſit, quenquam Judæorum eſſe tam audacem, tam impudicum poſſe; ut vel ullo modo Servatorem noſtrum a nominis hujus dignitate remotum cupiat. Undiquaque enim ſermones ejus conſummatiſſimam Rabbinorum ſui temporis, quos Talmudiſtas dicimus, notitiam produnt. Abſit tamen, ut hic cum illis faciamus, qui Chriſtum ex Talmude multa mutuatum ſtatuunt: & ſimilitudines illas, de divite epulone, & Lazaro Lucæ XVI. de virginibus prudentibus quinque, & totidem fatuis, Matth. XXV. nec non de operariis in vinea, Matth. XX. ex Gemara Babylonica Chriſtum deſumpſiſſe putant. Quippe mirum valde eſſet, ſi in optimo ætatis ſimul & ingenii robore, etiam verborum ornamenta, ut pueri in actionibus umbraticis, mutuo ab aliis petere neceſſum habuiſſet: qui jam olim in pueritiæ annis, propter miram rerum ſcientiam, & facundiam oris, inter Doctores fere magnificatus eſt. Unde cum *Celeberrimo Carpzovio* rem potius invertimus, & Rabbinos hæcce ex Chriſti ſcriptis ſurripuiſſe ducimus: vel, quod æque credi meretur, edidiſſe talia antiquorum Rabbinorum nomine, ut, quæ vera ex Servatoris noſtri ſermonibus judicant, ex Doctorum ſuorum ſcriptis, tanquam furto ablata evincant, atque ita male fraudis Dominum inſimulent.

§. V. Quamvis igitur iſtas ſimilitudines ex Judæorum libris non arbitremur repetitas: multa tamen alia a Chriſto in Rabbinorum coronis uſurpata, quæ tunc, inter Judæorum Doctores, juris publici erant, & uſus triti, demonſtrabimus. Quibus plane non uſus eſt Dominus, ut ſua ornatiora redderet & ampliora: ſed potius, ut ſuomet gladio hoſtem jugularet, atque ad veritatem amplectendam promptiorem faceret. Id quod noſtrates imitantur,

Digitized by Google

tantur, ſi ex ſcholaſticorum barbaris iſtis dictionibus adverſarios adgrediuntur: quibus omnino carere poſſent, niſi de reducendis tot hominibus, queis nugæ cordi ſunt, multa illos ſolicitudo tangeret. Sed ad noſtra. Proſtant ſane exempla quam plurima, quibus ex Chriſti concionibus fere, & cum Phariſæis diſputationibus, Talmudis dogmata in uſum, docendi vel convincendi Judæos gratia, revocantur. Quorum unum & alterum recenſebimus, ne ſine dicti ratione eſſe videamur. Clarum utique eſt, voluiſſe Dominum Phariſæorum ambitionem ex ipſorummet ſcriptis dicto illo Lucæ XIV. v. 11. reprimere. Quando ad eos, qui tam immodice cæteris præferri in convivio ſtudebant, ſequentem Talmudis refert ſententiam: *Πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν, ταπεινωθήσεται. Καὶ ὁ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται.* i. e. *Omnis, qui ſe extollit, dejicietur: & qui dejicit ſeſe, extolletur.* Quod utrumque, ſive de faſtu Magiſtrorum Judeæ gentis, ſive de ſententiæ hujus, inter illos, uſu ſolicitus fueris; ex ſcriptis, quæ Talmudica vocant, commonſtrabimus. Sententia iisdem fere verbis in tit. Erubin f. 13. b. l. 35. ſqq. extat: כל המשפיל את עצמו הק'בה מגביהו וכל המגביה עצמו הק'בה משפילו וכל המחזר אחר הגדולה גדולה בורחת ממנו וכל הבורח מן הגדולה גדולה מחזרת עליו. h. e. *Qui ſemetipſum deprimit, eum S. B. ille exaltat; & qui ſeipſum exaltat, eum S. B. ille deprimit. Quicunque ſectatur dignitatem, ab eo dignitas fugit: qui vero fugit dignitatem, ad eum dignitas reverti ſolet.* Superbiam autem hominum iſtorum, quos Magiſtros ſuos Judæi appellant, idem Talmud in Maſſech. פסחים fol. 113. b. l. 26. ſqq. his verbis revellit: *Ex creaturis illæ potiſſimum perpetuis ſe invicem odiis atque contentionibus proſequuntur: canes, meretrices, galli, & Magiſtri.* De quo odio & æmulatione ſeu ſuperbia, qua unusquisque cæteris ſeſe omnibus præfert, ac neminem niſi ſemet æſtimat, ſeu Magiſtri honore dignum reputat, alibi paſſim apud Judæorum Rabbinos, præſertim in תענות fol. 21. 23. יבמות fol. 66. שבת fol. 49. קדושין fol. 33. גטין fol. 62. varia reperies. Sufficit hoc uno Servatoris noſtri notitiam in Rabbinorum tunc celebrium doctrina, quam, nunc literarum monumentis conſignatam, Talmud vocant, comprobaſſe. Qui plura, vel pene omnia deſiderat, quæ Dominus ſparſim ex hiſce libris, re ita exigente, adhibuit; *Hokſpanii* librum de uſu ſcriptorum Judaicorum, vel potius *Lightfooti* horas Hebraicas & Talmudicas, in quatuor Evangeliſtas, evolvat: qui hoc argumentum altius dijudicant. Noſtrum fuit, ad id modo curas intendere; num Servator noſter a Judæis merito ſuis Doctoribus ſit annumeratus. Quod prorſus ſine Judæorum jugulo eſſe, & premi amplius non poſſe, arbitror.

§. VI. Mora nobis plane non debet fieri in hiſce notioribus: dum, quæ primo intuitu, monſtratu difficillima videbantur, inter contemplandum, multis ſeſe argumentis haud invite rebus noſtris accommodant. Perſpicuum utique & clarum omnibus ſit oportet, quod nimirum *Servator noſter* vera omnium bonorum opinione *eximius Judæorum Doctor* fuerit *habitus*. Dum ne illud quidem inter veritatis ſtudioſos obſcurum eſt, quod *noverint* iidem, & undiquaque ex rationibus infallibiliter perſpexerint, *eſſe Jeſum Meſſiam* illum, tot retro ſæculis *ab ipſo Deo*, a Prophetis toties, redimendis *mortalibus promiſſum*. Altius hic repeti deberet Nicodemi profeſſio, & hominis illius Lucæ XVIII. inuſitata prorſus Chriſtum ſalutandi ratio, (de quibus paulo ante univerſalis ſaltim mentio fiebat); niſi haberemus teſtimonia hiſce multam omnino partem clariora. Ipſe Chriſtus, cogitationum in hominibus ſcrutator, Reipubl. Judæorum Patribus cognitionem hanc attribuit, his parabolæ vinitorum Marci XII, 7. verbis: ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος· δεῦτε, ἀποκτείνωμεν αὐτὸν, καὶ ἡμῶν ἔσται ἡ κληρονομία. *Hic eſt hæres, venite, occidamus eum, & noſtra erit hæreditas.* Quæ verba deinceps ipſius Synedrii Judæorum conſiliis clara fiunt Joh. XI, 48. Ἐὰν ἀφῶμεν αὐτὸν οὕτω, πάντες πιστεύσουσιν εἰς αὐτόν. Καὶ ἐλεύσονται οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ ἀροῦσιν ἡμῶν καὶ τὸν τόπον, καὶ τὸ ἔθνος. h. e. *Si permiſerimus eum ſic, omnes credent ei, venientque Romani, & tollent tum locum noſtrum, tum gentem.* Quorum ſenſum niſi ad ſententiam noſtram accommodaveris, ægre aliorſum transferes. Nam quæ eſſet argumenti connexio: πάντες πιστεύσουσιν εἰς αὐτόν. *Omnes credent ei:* ergo ἐλεύσονται οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ ἀροῦσιν ἡμῶν &c. *venient Romani, & tollent nos &c.* ſi non hoc modo ex Paraphraſi illa *Lightfooti* verba coaptaveris: *videtur* equidem *hic homo Meſſias eſſe, per ſtupenda* hæc *miracula, quæ operatur. Et quid nobis eſt agendum? Indignum ex una parte eſt, Meſſiam interimere; & periculoſum ex altera, eum tolerare: nam omnes credent in eum, & ſic peribit & corruet Judaiſmus noſter. Et cum perierit religio noſtra, quid expectandum, niſi ut corruat gens tota per Romanos? qui* (ut paulo ante in hunc locum refert) *reputabunt nos Imperatori rebelles: eo quod præter ipſorum conſenſum populus noſter acceperit Jeſum hunc, pro Rege Meſſia.* Quod ne ex conjectura dictum a Judæorum Optimatibus putes, conf. Lucæ XIX. v. 38. & Joh. IV. v. 42. ubi ab utroque populo, Judæis nimirum & Samaritanis, palam *Servator noſter Rex Judæorum & Meſſias eſt habitus.* Cui ſi de Procerum in gente notitia hæres, miracula, quæ a Domino ipſi aliquoties viderant, conjunge & reputa: unde certo conſtare debuit hominibus, eſſe illa charactere venturi Meſſiæ quam digniſſima. Neque tamen miracula duntaxat argumento huic ſufficiant: ſed ratio ſuperveniat alia neceſſe eſt, unde

non

Digitized by Google

non conjecturæ amplius locus ſit, ſed firmiſſimæ totius populi notitiæ (Jeſum Meſſiam eſſe) aliqua probatio prodeat. Negent hæc pro lubitu Judæi, & alte diſſimulent; modo illud nobis concedant, quod definire locum naſcituri Meſſiæ impie ſolicito Herodi potuerint. Imo & hoc quoque per me rejiciant, ac quicquid de expoſitione verborum *Michæ* V. v. 1. ad percontantem Herodem facta, Matthæus nobis refert (c. II. v. 5.), dixiſſe ſeſe inficias eant: modo triſtiſſimum interpretationis hujus, vel potius mali conſilii eventum, quo tot infantes miſere trucidati ſunt, in hiſtoria nobis relinquant: ſeu R. Akibæ cum Kochab hiſtoriam, nec non R. Hillelis verba in Talm. Maſſ. סנהדרין cap. ult. אין להם משיח לישראל *Non eſt, quare Iſraelitæ expectent Meſſiam*, ulterius in manibus noſtris patiantur. Unde non opus erit, multis evincere, qui ex completis Danielis ſeptimanis certo Jeſum, quod Meſſias ſit, potuerint cognoſcere.

Cap. II.

§. I.

PRopediem jam conſtabit, quare de utraque, actionis hujus, parte pauca hæc præmonuiſſe oportuerit; ubi ad ipſum rei dijudicandæ argumentum erit perventum. Non, quod credo, ita amplius dictum Chriſti (Matth. XII, 8. Κύριος γάρ ἐςι καὶ τȣ̃ σαββάτȣ ὁ ὑὸς τȣ̃ ἀνθρώπȣ. *Filius hominis etiam Sabbathi Dominus eſt:* & Joh. V, 17. Ὁ πατήρ μȣ ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι. Judæos offendet: aut obſcurum, multo minus impium iisdem eſſe poterit, ſi, quod ſupra monſtratum eſt, *Chriſtum fuiſſe Meſſiam*, tanquam notum inter ſuos, ac plurimis rationibus certum, ſine inſigni levitatis opprobrio fatebuntur. Unde, quo porro beneficum Servatorem profanati Sabbathi arguant, ſane amplius non reperient: ſed ipſi facinoris juſtitiam comprobaturi ſunt. Etiamſi ſilere jam de verbis Joh. V. in præſentiarum velimus, ac rationes eorundem prætermittere: dum lentis paſſibus ducendi ſunt duriſſimæ frontis homines, & ſine impetu agendi. Etenim *neque* alibi, ſi agere aliquid commode vel addiſcere volumus, *a rebus ſupremis, ac captui hominum difficillimis, fieri debet exordium.* Difficiles ergo & pertinaces contra dicti hujus verba maneant, quod tamen ex Pſal. II, 11. נשקו בר *oſculamini filium*, teſte ipſo Aben-Eſra, de Meſſia perſpicuum eſt; modo illud, quod propter ſuperius allata negare nequeunt, ſincere fateantur: quod *Jeſum Meſſiam eſſe, multis & Scripturæ, & temporis, imo miraculorum Chriſti argumentis ſciverint.* Id quod omnibus juſtitiam Chriſti in hoc Sabbathi negotio planum faciet. Chriſtianis hoc probare iterum, ſupervacaneum

Digitized by Google

caneum eſſet: præſertim cum aliis hujus argumenti evolutio jam dudum curæ fuit. Modo hic iiſdem noſmet accommodabimus, qui divino Numine deſtituti, atque ideo etiam mente capti, recta omnia ac divina in Chriſto improbant. Miſſis igitur quæ alias huc referri deberent, rationibus; ex libris Judæorum ſaltim cauſſæ hujus æquitatem monſtrabimus. Quanta *auctoritate* gentis *Judæorum Doctores polleant*, omnes facile perſpiciunt, quibus Talmud, & alia eorundem ſcripta in manu ſunt: & propter omnium, circa hoc, notitiam vix operæ pretium eſt, ut inde quid exſcribamus. Sed, ut undiquaque falſi criminis, quod Servatori objectum eſt, ratio prodeat, vel etiam in viam reduci homines errabundi & pene deperditi poſſint; lubet unum & alterum huc transferre. Perhibent auctores Talmudis in ראש השנה fol. 25. b. l. 4. ſqq. אפילו קל שבקלין ונתמנה פרנס על הציבור הרי הוא כאביר שבאבירים h. e. *Etiam abjectorum abjectiſſimus, ſimul ac conſtituitur Eccleſiæ Præfectus, ecce perinde eſt, ac ſi præſtantium foret præſtantiſſimus.* Imo הוריות cap. 1. θ. 3. הורו בית דין לעקור את כל הגוף אמרו אין שבת בתורה אין ע"ז בתורה הרי אלו פטורין. *Docuerit Concilium, omnem legis ſubſtantiam abrogandam*, v. g. *dixerint, nullius Sabbathi cultum eſſe nobis mandatum*, vel *idololatriam nullam in lege eſſe probibitam; en idiotæ*, iſtorum ſententiam ex ignorantia ſecuti, *immunes ſunt.* Et R. Bechai fol. 207. col. 2. l. 13. tradit: צריך אתה לשמוע לו אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין׃ *Credendum eſſe Rabbinis, licet, quod dextra ſiniſtra, & hæc viciſſim dextra ſit, docerent.* Erubh. f. 21. b. l. 15. ſqq. דריש רבא בני הזהר בדברי סופרים יותר מדברי תורה שכל העובר על דברי סופרים חייב מיתה אמר רב פפא בריה דרב אחא מלמד שכל המלעיג על דברי חכמים נידון בצואה רותחת h. e. *Rabba concionabatur, mi fili! cautus eſto in verbis Scribarum, multo magis quam verbis Legis: quia quiſquis transgreditur Scribarum verba, reus ſit mortis; Rab Papa autem f. Rab Achæ dixit, verba* Eccl. XII, 12. *docere, quod, quiſquis irridet verba Sapientum, condemnetur ad ſtercus* (in inferno) *fervens.* Hæc quamvis magnopere in miſeris doleamus, nec ſatis ſana dicamus; pro argumenti noſtri robore admittere tamen non dubitavimus. Non equidem quaſi ſaniora non eſſent in promptu: ſed potius, ut, quod modo diximus, ſuomet judicio ruborem obcæcatis, atque accuſationis hujus contra Chriſtum pœnitentiam excitemus. Quod ſi ergo tam lubrica, vel infimus quisque Rabbinorum, pro auctoritate ſua, & quidem cum pace veſtra, ſtatuere poteſt; quidni Doctorum omnium Supremus, quæ cum lege Dei nunquam non conveniunt, ſine crimine, ſine periculo veſtro, & vitæ inſidiis doceat ac perpetret? Quid dicam, ſi, quod probe noſtis, ipſe Meſſias eſt, quem falſo

hic

Digitized by Google

hic reum facitis, & accuſare capitis haud veremini? Ut de ipſo Deo, legis veſtræ Domino, atque auctore, taceam.

§. II. Hactenus ſola Chriſti auctoritas commovere Judæos debuiſſet, & detinere; ne beneficia hæcce in Sabbatho tot miſeris præſtita, tanquam turpiſſimum facinus accuſent aut reprobent. Condonamus autem & hanc quoque contumaciſſimis hominum, ſi ulterius videri cupiunt malevoli. Quod eo lubentius facimus: dum juſtiſſima Servatoris noſtri cauſſa non certe rationibus tam paupertinis communitur; ut, una altera, vel propter multitudinem, vel propter accuſatores eo magis convincendos, prætermiſſa, ſtatim integra res corruat. Legem Dei tantopere argumentis ſuis accuſatores prætendunt, & propter hujus transgreſſiones ſic indignabundi excandeſcunt. Age ergo, & ex illa quoque juſtitiam Chriſti evolve. Dudum Scribæ illi interroganti, quodnam omnium Dei erga mortales præceptorum primum vere, ac ſummum ſit, omniſcius noſter Servator Marc. XII, 30. reſpondit: Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεὸν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου· αὕτη πρώτη ἐντολή. Καὶ δευτέρα ὁμοία αὕτη· ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & ex totis viribus tuis. Hoc eſt primum præceptum. Et ſecundum illud ſimile: diliges proximum tuum, ut teipſum.* Quorum prius illud, dum ex Deut. VI, 5. poſterius autem ex *Levit.* XIX, 18. deſumptum patuit; ſane aliter non potuit, quam collaudare Domini in lege divina conciliationem, dicens: Καλῶς διδάσκαλε, ἐπ' ἀληθείας εἶπας. Quæ legis divinæ univerſitas, dum Lucæ X. verbis rurſus iisdem legis illi perito proponitur, cum Chriſti, ipſius Sapientiæ, in literis ſacris eruditionem experiri cuperet: non poſſum aliter de Judæis male feriatis ſentire, quam tradebamus in capite hujus actionis primo, cum indolem hominum & mores intueremur. Ipſe Dominus monſtrat, quam improbe malus artifex interrogarit, cujus ante probe ſibi conſcius fuerat; dum quæſita alio prorſus modo, quam Scribæ, quem modo recenſuimus, regerit. Nihil nimirum, præter πῶς ἀναγινώσκεις? reſpondens. Sed, ut ut jam ſæpius verba hæc in circulis Judæorum, a Chriſto explicata fuerint, illa tamen iterum, in præſente accuſatione alte diſſimulant, & in ipſiſſima ſede ſua, propter Chriſtum occidendum, neſciunt. Immutat ergo beneficus Servator omnem controverſiæ ſtatum, ac longe eundem rectius, quam fraudis iſti artifices, proponit. Ceu ex relatione *Lucæ* VI, 9. legimus: Ἐπερωτήσω ὑμᾶς τί· ἔξεστι τοῖς σάββασιν ἀγαθοποιῆσαι, ἢ κακοποιῆσαι; ψυχὴν σῶσαι, ἢ ἀπολέσαι; *Interrogabo vos aliquid: decet Sabbathis benefacere, an malefacere, ſervare*

 vitam,

Digitized by Google

vitam, an perdere? Altius Servator verbis hiſce cauſſam orditur, & ſepoſita
Judæorum fraudulenta quæſtione, (annon, ſi gentibus Sabbathum curæ eſt,
multo magis etiam Judæis ſit, quod nunquam recuſavit Dominus.) genus quæ-
ſtionis, ſeu fontem multo veriorem conſtituit. Eligit ſummum, quod vo-
cant, ex univerſa Dei lege præceptum, & pro theſi illud habet, ſeu argu-
mento primario. A quo ad rectiſſimam deſcendit hypotheſin, ſeu præce-
pti illius Divini utrinque nunc accepti, applicationem: quaſi diceret circum-
ſtantibus ſe: ſi (quod a Numine nobis præceptum, atque a vobiſmet audi-
tum ſæpius & dictum eſt) *proximum non aliter, ac noſmetipſos amare* debe-
mus, qui non immorigeri Deo, ſed juſtitiæ ejus & voluntatis ſtudioſi eſſe
cupimus; ſponte conſequitur, quod illud maxime die Sabbathi facere ſtudea-
mus, qui Deo & Divinis dicatus, atque ideo non aliis, quam piis meditatio-
nibus ac factis conſumendus eſt. An autem commoda hominum ac vitas
negligere, (cum in periculis illi ſunt, ac liberare eosdem promptum nobis
eſt,) culpari merito debeat, atque abominabile ſit; ſine turpitudine non
quæritur. Quare ſi humanos eſſe, ſi ſanctos, hoc eſt, Deum imitari, nos
oportet; id quod ipſe Deus agit, ac vult, omnino eſt efficiendum. Sin mi-
nus, ex vitiorum ſtudio pietas Judæorum æſtimanda eſt.

§. III. Inſtant præterea Judæi, & hypotheſin hanc ex data theſi non
concedunt. Quam tamen, ſi a Sabbatho abis, ipſi nobiſcum comprobant:
minime dubitantes, num rectum ſit ac pium, ſi inter homines alter vitæ
aut ſaluti ſtudeat alterius: ſed potius iſtud tam ſevere damnantes, ſi die Sab-
bathi, quo vacare ab omni negotio nos decet, hancce erga homines operam
licitam arbitramur. Neque ſine pietatis præſcriptione ſunt, qua malitiam
animi tegunt. Dicunt enim, non æquiparandos, multo minus præferen-
dos Deo Benedicto homines eſſe: atque ideo neutiquam propter nos deſe-
renda, nedum violanda eſſe tradita nobis a Divino Numine præcepta. Id
quod exemplis probe multis muniunt. v. gr. Juſtum eſſe patriſamilias, ut
conjugem alat ac liberos; ſervis atque ancillis, ut juſſa Domini rite exequan-
tur, & laboris ſui penſum diligenter abſolvant: non autem æque juſtum,
ut die Sabbathi illud faciant, ex verbis *Deut.* V, 13-15. ששת ימים תעבד
ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת ליי׳ אלהיך לא תעשה כל
מלאכה אתה ובנך ובתך ואבדך ואמתך ושורך וחמרך וכל בהמתך
וגרך אשר בשעריך למען ינוח עבדך ואמתך כמוך: וזכרת כי עבד
היית בארץ מצרים ויוצאך יי׳ אלהיך משם ביד חזקה ובזרע
נטויה על כן צוך יי׳ אלהיך לעשות את יום השבת h. e.
*Sex diebus operaberis, & facies omne opus tuum: dies vero ſeptimus Sabba-
thum eſt Domino Deo tuo; ne facias ullum opus, aut filius tuus, aut filia tua,
aut*

aut ſervus tuus, aut ancilla tua, aut bos tuus, aut aſinus tuus, aut ullum jumentum tuum, aut peregrinus tuus, qui eſt intra portas tuas, ut quieſcat ſervus tuus, & ancilla tua, ſicut tu. Et memineris te ſervum fuiſſe in terra Ægypti. Dominum vero Deum tuum eduxiſſe te inde manu forti, & brachio extento. Idcirco præcepit tibi Dominus Deus tuus, ut obſerves diem ipſum Sabbathi. Inſuperabilis hominum ars eſt! Quando unquam res ejusmodi ordinarias & quotidianas vel probari, vel etiam fieri a Domino vidimus? Agit hic Clementiſſimus Servator, quæ ſine periculo hominum afflictorum differri nequeunt. Non igitur quærendi ſumus ab impoſtoribus, *num Deus mortalibus ſit anteponendus*. Quod nemo pius, vel ſaltim ſanus, quærit. Sed ſcire cupere, ſitne homo præcepto Sabbathi potior nec ne; id pulcrum & pium, imo neceſſum, atque hujus loci eſt. Quod paucis Servator noſter reddit perſpicuum *Marci* II, 27. Τὸ σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο, ȣ̓χ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ σάββατον. *Sabbathum hominis ergo factum eſt; non homo propter Sabbathum.* Abundat hujus dicti ratio apud varios eccleſiæ Dei Doctores: quam ſi ex mala invidia erga Chriſtum non admittunt; ex ipſis gentilibus, qui, ſine verbo Dei ſcripto, ſola ratione utuntur, commonſtrare levi negotio poſſem. Ex quibus omnes, quorum libri ad nos pervenerunt, uno ore *hominem in terris ſupremum* putant, & propter eum, quicquid a Deo mortalibus traditur, maxime factum eſſe arbitrantur. Sed præſtat, dum laborem contrahimus, ex ipſis Judæorum libris ea evolvere. Quo inter omnes conſtet, quam æqui nos, in hac dijudicanda cauſſa, contra iniquos Chriſti accuſatores ſimus. Verbis id ipſum tam perſpicuis *Maimon*, Judæorum ille, in legis prudentia, facile princeps in *Hilcoth Schabbath* cap. 2. §. 3. confirmat, ut vel ſolis radiis exaratum ex hiſce conſequentibus putares: כשעושים דברים האלו אין עושין אותן לא על ידי כותים ולא על ידי קטנים ולא על ידי עבדים ולא על ידי נשים כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם׃ אלא על ידי גדולי ישראל וחכמיהם׃ ואסור להתמהמה בחילול שבת לחולה שיש בו סכנה שנאמר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ולא שימות בהם h. e. *Cum exequuntur res iſtas, non perficiunt eas miniſterio gentilium, aut parvulorum vel ſervorum, aut mulierum; ne vile ipſis videatur Sabbathum: ſed per adultos Iſraelitarum, ac ipſorum Sapientes. Etiam probibitum eſt cunctari* (vel moram nectere) *in violando Sabbatho, ob ægrotum periculoſe decumbentem: quia dicitur* Lev. XVIII, 5. Neh. IX, 29. *quæ ſi fecerit homo, per ea vivet: non autem ut moriatur propterea.* Id quod a Servatoris noſtri modo relato argumento, linguæ magis idiomate, quam verbis, ſenſu autem neutiquam, differt. Unde nemo,

 quod

Digitized by Google

quod arbitror, ſine turpitudine amplius, contra hæc Divina Chriſti opera, quæ Sabbatho peregerat, diſputaturus eſt.

§. IV. Sed religio non eſt hominibus, vel verba hæc non Maimonidi, ſed noſtratibus potius, quaſi fraude ſuppoſuiſſent, tribuere: vel etiam ipſum auctorem erroris arguere, ac prorſus contemnere. Quod facile ſuis faciunt: dummodo una etiam rationes Chriſti, perfidia ejusmodi, poſſunt deſtruere. Non recuſant enim nefarii vel manuum, vel oculorum amittere alterutrum; ſi illius damno lucrari pios, h. e. funditus tollere ac radicitus ſcirent. Ne itaque videamur uno aut levi, ut dicunt, tibicine hoc munimentum fulcire velle; argumenta, quæ utique pro hac Chriſti ſententia facient, & teſtimonia Judæorum inſuper non ſemodio aut modio, ſed, quod non improbe dico, toto fere horreo poſſemus depromere. Sane ex præcipitantia quadam Maimon hæc non dixit; neque a noſtratibus ſuppoſita ſunt, alias toties, eodem in auctore, non occurrerent. Nonnulla huc transferre lubet, ne ex verbis modo prædictis improbus fiam & gloriolus. Ita idem auctor in ejusd. cap. §. 1. tradit: דחויה היא שבת אצל סכנת נפשות כשאר כל המצות/ לפיכך חולה שיש בו סכנה עושין לו כל צרכיו בשבת על פי רופא אומן של אותו מקום/ ספק שהוא צריך לחלל עליו את השבת ספק שאינו צריך וכן אם אמר רופא אחד לחלל עליו את השבת ורופא אחר אומר אינו צריך מחללין עליו את השבת שספק נפשות דוחה את השבת h. e. *Violetur Sabbathum in vitæ periculo, haud ſecus, ac reliqua præcepta omnia. Propterea ægroto, periculoſe decumbenti, omnia præſtant neceſſaria, ad præſcriptum medici, in iſto loco practici. Dubium ſit, utrum neceſſe habeat, ut ejus cauſa profanetur Sabbathum, an minus neceſſitas urgeat; item quando medicorum unus judicat, ejus cauſſa Sabbathum violandum eſſe, alter neutiquam; violant nihilominus ejus cauſa Sabbathum.* QUIA DUBIUM CIRCA VITAM PROPELLIT SABBATHUM. Hæc autem referri magis, quam omnino permitti, aut præcipi, forte dicturus es? Neutiquam ſane obſcurum eſt, quid ſecundum verba hæc fieri oporteat. Verum ne & hoc quidem objiciant, paragraphum hujus capitis illico conſequentem additurus ſum. אמדוהו ביום השבת שהוא צריך לכך וכן לשמנה ימים אין אומרים נמתין עד הערב כדי שלא לחלל עליו שתי שבתות אלא מתחילין מהיום שהוא שבת ומחללין עליו אפילו מאה שבתות כל זמן שהוא צריך ויש בו סכנה או ספק סכנה מחללין/ ומדליקין לו את הנר ומכבין מלפניו את הנר ושוחטין לו ואופין ומבשלין ומחמין לו המים בין להשקותו בין לרחיצת גופו/ כללו של דבר שבת לגבי חולה שיש בו סכנה הרי הוא כחול לכל הדברים שהוא צריך להן/ h. e. *Judicent eum, quod die Sabbathi hoc indigeat, nec minus poſt octiduum; ne dicant,*

dicant, expectemus ad veſperam uſque, ne ejus cauſa duo violemus Sabbatha. Sed incipiant eo ipſo die, qui Sabbathum eſt, ac violent ejus cauſa etiam centena Sabbatha, quam diu ſcilicet eo indiget, atque periculum in eo eſt, aut dubium, an forte periculoſum ſit. Hinc accendunt ei candelam, eamque rurſus extinguunt propter ipſum: mactant ei, & coquunt, atque elixant; item calefaciunt calida, ſive ad potum ejus, ſive ad corporis ablotionem. (en quod volumus) *Canon rei univerſalis:* SABBATHUM RESPECTU AEGROTI, PERICULOSE DECUMBENTIS, EST INSTAR DIEI PROFESTI, QUOAD RES OMNES, QUIBUS IPSE INDIGET. Profecto ex tot jucundiſſimis locis ægre dijudico, quemnam alteri merito præponam. Denuo verba jam citati auctoris placent, quæ in Commentario ad יומא c. VIII. *θ. 6.* affert: ואמרם כל ספק נפשות דוחה את השבת להזהירך ולזרז אותך להקדים ולהתחיל בזה הענין ושלא לאחרו ואפילו בשבת הראשונה מן החולי שהחולה סובל חוליו ושלא נאמר אין ספק החולי יתמיד עד לשבת האחרת ונצטרך לחלל עליו השבת על כן נניחהו היום עד למחר כדי שלא נחלל עליו שני שבתות h. e. *Quando dicunt*, QUODCUNQUE DE VITA DUBIUM IMPELLIT SABBATHUM, *admonere te volunt atque excitare, ut cito ac feſtinans hoc negotium ſuſcipias, neque moram nectas, etiam primo morbi Sabbatho, quo ægrotus ſuum ſuffert morbum. Neque dicamus: non eſt dubium, quin hic morbus duraturus ſit in Sabbathum ſubſequens, & ejus cauſa coacti, Sabbathum profanare debebimus. Quapropter relinquamus eum hodie usque ad diem craſtinum, ne ejus cauſa duo profanemus Sabbatha.* Quæ, ſi delicatulis ex eodem toties auctore non pro ſtomacho ſunt, legere inſuper ex *Gemara* habent Codicis יומא fol. 84. b. l. 16. ſeqq. unde locus hic deſumebatur. Pulcre omnibus, quæ huc ex Maimonide ferebamus, verba reſpondent in יומא fol. 82. a. l. 25. comprehenſa: אין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש חוץ מע"ז וגלוי עריות ושפיכות דמים i. e. NIHIL *quidquam eſt, quod* CONSERVATIONI VITAE RESISTAT, *niſi idololatria, inceſtus, & homicidium.* Ibidem fol. 83. a. l. 23. כל ספק נפשות דוחה את שבת. i. e. *Omne dubium vitæ propellit Sabbathum.* Cætera, & quidem plurima, quibus idem dicitur, ne nimium actio diſtrahatur, brevitatis ergo omittimus. Præſertim cum jam nulli non conſtare poſſit, quod Deus legem nobis propter nosmet conſervandos dederit: neque unquam voluerit, ut illa, quam nos ipſi, habeatur potior. Quo videre eſt cuique, quam congruenter Chriſtus verbis *Marci* II, 27. traditis, ſummis Judæorum Magiſtris reſponderit. Præterquam quod abutuntur illi ſæpius hoc dicto, &, ut facere amant, in ſenſum vere reprobum detorquent. De quo ſuo loco erit dicendum.

§. V. Longe adhuc explicatior erit hæc ratio, ſi legum omnium, quas a Deo habemus, moralium civiliumque eandem quoque conſtitutionem eſſe, oſtendemus, *ut hominum* ſcilicet *tueantur commoda*. Ne autem nimium prolixi in hoc negotio ſimus; illa fere evolvemus, quarum transgreſſio Judæis omnino eſt horribilior. Ne gentes quidem nonnulli a præcepto, de diſcrimine ciborum, excludunt *Lev.* XX, 25. tradito: והבדלתם בין הבהמה הטהרה לטמאה ובין העוף הטמא לטהור/ ולא תשקצו את נפשותיכם בבהמה ובעוף ובכל אשר תרמש האדמה אשר הבדלתי לכם לטמא/ i.e. *Vos igitur diſcernetis inter beſtiam mundam & immundam, inter avem immundam, & mundam: neque abominandas efficietis animas veſtras ulla beſtia, aut ave ulla, aut ullo, quod premit terram, quæ diſcrevi vobis;* ſi cauſſam imprimis *Maimonidis*, Medicorum ex Judæis præſtantiſſimi, tuto ſequi licet. Hujus enim verba in *More Nev.* part. 3. cap. 48. audire juvat: ואומר כי כל מה שאסרתו התורה עלינו מן המאכלים מזונם מגונה ואין בכל מה שנאסר עלינו מה שיספק שאין הזק בו רק החזיר והחלב ואין הענין כן כי החזיר יותר לח ממה שצריך ורב הפסולת והמותרות ורוב מה שמאסתו התורה לרוב לכלוכו ומזונו בדברים הנמאסים וכבר ידועה הקפדת התורה על ראיית הלכלוכים ואפילו בשדות במחנה כל שכן בתוך המדינה ואלו היתה מותרת אכילת החזיר היו השווקים עם הבתים יותר מלוכלכים מבית הכסא כמו שתראה ארצות הצרפתים היום כבר ידעת אמרם פי חזיר כצואה עוברת דמי וכן החלב הקרב משביע ומפסיד העכול ומוליד דם קר מדובק ושרפתו היתה יותר ראויה מאכילתו וכן הדם והנבילה קשים להתעכל ומזונם רע וידוע שהטרפה תחלת נבלה היא/ ודע שאלו הסימנים רוצה לומר העלאת גרה ושסיעת פרסה בבהמות וסנפיר וקשקשת בדגים אין מציאותם סבת ההתר ולא העדרם סבת האסור ואמנם הם סימן יודע בו המין המשובח מן המין המגונה: Quæ ita reddidit Cl. Buxtorfius p. 495. *Dico ego, quod omnes illi cibi, qui in lege noſtra nobis ſunt probibiti, alimentum babeant vitioſum: nec quidquam inter omnia illa vetita eſſe, de quo dubitari poſſit, an noxium ſit, nec ne, niſi porcus & adeps. Verum nullus hic dubitationi locus eſt. Nam porcus nimis humidæ eſt naturæ. Potiſſima autem cauſa, propter quam lex nobis prohibuit carnibus ſuillis veſci, eſt fœda porcorum ſordities, & quod multas, ſordidasque res comedant. Noſti enim, quam anxie lex omnes ſordes, omnemque immunditiem prohibuerit, in agris quoque & caſtris: ut nil dicam de ipſis urbibus. Quod ſi autem permiſſum eſſet porcos comedere, plateæ & domus omnes longe ſordidiores eſſent, quam ſterquilinia & latrinæ, ſicut in Galliis hodie videre licet. Scis enim, quid vulgo Rabbini dicant: Fauces porci ſimiles eſſe ſtercori tranſeunti. Atque*

ita

Digitized by Google

ita Adeps inteſtinorum nimis ſaturat, concoctionem impedit, ſanguinemque frigidum & craſſum generat; unde longe ſatius eſt, ut comburatur, quam ut comedatur. Sanguis & morticinum difficilis ſunt digeſtionis, & peſſimi nutrimenti. Trepha, ſive *diſcerptum quod attinet, eſt nihil aliud quam initium morticini. Signa illa revocationis, vel ruminationis cibi, & fiſſionis ungularum, in beſtiis, pinnarumque & ſquamarum in piſcibus, noveris illa non eſſe cauſſas, propter quas ſint licitæ & permiſſæ: ſicut nec defectus illorum, cauſſas, cur prohibeantur: ſed ſigna tantum, unde nobilis & inſignis aliqua ſpecies, ab alia minus præſtantiore & noxia poteſt diſcerni.* Quorum animalium carnes ſicubi comedimus; nulla nobis, imo ipſis gentilibus hujus faciendi alia eſt ratio, quam urgens illa neceſſitas: ut videre eſt ex verbis *Taciti Hiſt.* l. IV. c. 60. n. 2. *profana fædaque in uſum neceſſitas vertit.* Quæ cauſſa æque a Judæis, quam noſtratibus comprobatur. Ex uſu apud nos quotidiano iſtud conſtat, apud illos autem haud infrequenter oſtendi ex libris poteſt. De ſuilla ex tit. Talm. יומא fol. 82. a. l. 23. hæc denuo addidiſſe juvabit: ת"ר עוברות שהריחה בשר קדש או חזיר תוחבת לה כוש ברוטב ומניחין לה על פיה אם נתישבה דעתה מיטב ואם לאו מאכילין אותה רוטב עצמו ואם כת שבה דעתה מוטב ואם לאו מאכילין אותה שומן עצמו שאין לך דבר שעומד מפני פקוח נפש חוץ מע"ז וגלוי עריות ושפיכות דמים: h. e. *Tradunt Rabbini noſtri: quando mulier gravida odoratur carnem ſanctam, aut ſuillam, infigunt cuſpidatum aliquid ad ſuccum, & apponunt ori illius: ſi deſiit appetere, bonum eſt; ſin minus, in cibum ei permittunt ipſam pinguedinem, quia nulla res tibi propter conſervationem vitæ dubia eſt, præter idololatriam, inceſtum, & cædem.* Notanter dicunt: אין לך דבר שעמד מפני פקוח נפש NULLA RES IN DISCRIMINE VITAE DUBIA TIBI SIT. Poſſumus enim de immundis omnibus idem promiſcue ex Judæorum Doctoribus oſtendere, quod jam referebamus de ſuilla. Iterum ex יומא fol. 83. a. l. 21. exſcribi verba debent, quæ promiſcue, de immundis omnibus, ſicubi neceſſitas poſtulat, licentiam nobis faciunt מי שאחזו בולמוס מאכילין אפילו טמאים עד שיאירו עיניו h. e. *Si quem apprehendit appetitus inſatiabilis, cibant eum vel rebus immundis, donec illuſtrentur oculi ejus.* Confer יומא in *Miſchna* c. 8. §. 6. Gloſſa tradit: oculos iſto morbo laborantium caligare, lumen autem rediens ſanitatis indicium eſſe. Sic Davidem laboraſſe hoc morbo perhibent, cum panes Sacros comederet 1. *Sam.* XXI, 7. conf. de hoc *Jalkut* part. 2. fol. 18. col. 4. Aſinorum carnes & canis jecur ægrotis porrigunt, יומא fol. 84. a. l. 21. מי שאחזו ירקון מאכילין אותו בשר חמור מי שנשכו כלב שוטה מאכילין אותו מחצר הכבד. h. e. *Si quis aurigine laborat, ſuaſores ſunt, ut carnem aſini comedat; ſi*

ſi quem canis rabidus momordit, *hortantur*, *ut de reticulo jecoris* (ejusdem canis) *recipiat*. Verum quid in hiſce levibus tam operoſi ſumus? Ipſum Paſcha in pollutione tota eccleſia celebrat, *Peſach.* fol. 66. b. lin. 3. 1. fol. 67. a. l. 16. Et ob mortuum polluti ingredi in ipſum atrium poſſunt, pollutis nimirum pleriſque. ib. l. 2. Ne vivam! ſi non Judæi in neceſſitatis illa ratione tam faciles ſunt, ut merito hominum levitatem pius quisque horreat, atque aſpernetur. Adeo enim curæ ipſis pietas eſt & religio, ut ne quidem clauſulam illam cit. חוץ מע״ז גלוי עריות ושפיכות דמים inviolabilem putent; ſi nimirum פקיח נפש aliqua *vitæ neceſſitas*, ſeu periculum puſillanimos; imo (turpe dictu) prava quædam libido laſcivos impulerit. Egregios iſtos hominum mores vide in *Bereſcb. rab. ſect.* 15. f. 47. col. 1. l. 27. ubi tradunt: אמר רבי נחמן בר חנין כל מי שהוא לוהט אחר בולמוס של עריות סופו שמאכילין אותו מבשרו h. e. *Ex ſententia R. Nachman fil. Channin*, *quicunque ardet appetitu*, *ſive concupiſcentia libidinum*; *ejus finis eſt*, *ut veſcatur carne ſua propria.* Lotum talem fuiſſe impii ibidem impudice aſſerunt, atque ideo filiarum ſuarum concubitu ſeſe tandem explevisse. Quod exemplum multum horrore ſuo ſuperatur ab illo, quo etiam idololatriæ peccata, ſi in vitæ diſcrimine ſunt, hominibus concedunt. Quod in cod. Avod. ſara fol. 27. b. l. 24. his verbis expreſſum legimus: מנין שאם אומרים לו לאדם עבוד ע״ז ולא תהרג שיעבוד ואל יהרג ת״ל וחי בהם ולא שימות בהם. h. e. *Undenam conſtat*, *quod*, *ſi cuipiam hominum dicant*, *cole Deos alienos*, *&* *non occideris*, *licitum ſit colere eosdem*, *ne moriatur? quia dicit Scriptura*, *ut vivat* (homo) *per eadem* (Dei præcepta), *non moriatur*. Vides malitiam hominum & injuriam? Præcepta, quæ propter ipſum Venerabile Numen data nobis ſunt, ſaluti ſuæ ac vitæ poſtponunt, atque ita Deo ipſi ſeſe præferunt: & Chriſtum, hominem Sabbatho, quod nonniſi hominum gratia inſtitutum eſt, antehabentem (neſcio, an inſane magis dicam, quam malitioſe) damnant.

§. VI. In remotius fere digreſſus ſum: redeundum ergo ad quæſtionem eſt, & quid porro Judæi regerant, conſiderandum. Hæc omnia reperiri in ſuis libris non equidem ire Judæi inficias poſſunt. Verum ne propter præcedentis paragraphi ambages, ipſius cauſæ noſtræ rationum inopes nos, & monſtratu fortaſſis difficile dicant; quod nimirum Sabbatho faciant, quæ a Rabbinis quibusdam conceduntur: prævenire objectioni malevolorum locis quibusdam volumus; queis abunde videbitur, non modo licere Judæis, ut, ſi neceſſitas exigit, laboribus quibuscunque & manuum opera officioſi erga homines ſint, diebus quieti debitis: verum etiam reapſe illud a Judæis fieri, ac factum eſſe, paſſim in ipſorum ſcriptis referri. Omnia

Digitized by Google

Omnia exſcribere, longum eſſet; & pene nulla, ſeu nimium pauca, accuſatoribus forte glorioſum. Ut igitur in neutro peccemus, tantum adhibebimus, quantum benevolo Lectori non poterit fieri moleſtum. In *Maimon.* Hilc. שבת c. 2. §. XI. & XIII. Parturienti omnia neceſſaria præſtare dicuntur: nec non §. XIV. Infanti umbilicum ſecare, lavare eum, ac faſciis involvere: ac denique §. XV. muliere in partu mortua, fœtum extrahere. En ipſius commemorati Auctoris verba, quoad ultimum, ne, in recenſendis omnibus, patientia lectoris abuti videar: האשה שישבה על המשבר ומתה מביאין סכין בשבת אפילו דרך רשות הרבים וקורעין את כריסה ומוציאין את כריסה ומוציאין את הוולד שמא ימצא חי שספק נפשות דוחה את השבת אפילו לזה שאין חזקתו חי h. e. *Si qua mulier ſedens in ſella parturientis decumbat, afferunt cultrum ipſo Sabbatho, etiam e loco publico, & ventrem diſſecant, extrahuntque fœtum, quo forte vivus reperiatur: quia dubium vita propellit Sabbathum, atque eodem modo propter talem, qui vivus non præſumitur.* Simile huic vide Cod. שבת cap. XVIII. θ. 3. אין מילדין את הבהמה ביום טוב אבל מסעדין ומילדין את האשה בשבת וקורין לה חכמה ממקום למקום ומחללין עליה את השבת וקושרין את הטיבור רבי יוסי אומר אף חותכין וכל צורכי מילה עושין בשבת h. e. *Non obſtetricantur beſtiæ fœtum enitenti die feſto, ſed auxiliantur ei. Mulieri autem obſtetricantur in Sabbatho, & accerſunt ipſi ſapientem* (obſtetricem) *e loco uno in alium: & profanant ejus cauſa Sabbathum, & ligant umbilicum. R. Joſe inquit, etiam ſecant. Et quæcunque ad circumciſionem neceſſaria ſunt, peragunt in Sabbatho.* Gemar. l. c. fol. 128. b. l. 25. ſeqq. כיצד מסעדין רב יהודה אמר אוחז את הולד שלא יפול לארץ רב נחמן אמר דוחק בבשר כדי שיצא הולד תניא כוותיה דרב יהודה כיצד מסעדין אוחזין את הולד שלא יפול לארץ ונופח לו דד לתוך פיו כדי שיניק אמר רש' בג מרחמין היינו על בהמה טהורה ביום טוב היכי עביד אמר אביי מביא בולל של סלה ומניח לה בתוך הרחם כדי שתזכור צערה ותרחם עליו ומזלפין מי שליא של גבי ולד כדי שתריח ריחו ותרחם עליו ודוקא טהורה אבל טמאה לא h. e. *Quomodo autem auxiliantur* (ei)? *Rab Juda inquit: ſuſtinet* (quis) *fœtum, ne in terram decidat. Rab Nachman ait, reprimere quempiam carnem: ut fœtus prodeat. Miſchna exotica cum R. Juda conſpirat. Quomodo auxiliantur? Suſtinent fœtum, ne in terram procidat, & ſufflat ei quiſpiam in nares, & ori ejus mammam indit, ut ſugat. R. Simeon filius Gamaliel refert; quando dicitur, quod miſereantur,* ſive *miſereri faciant* (ad lit. *viſcera* ſeu *uterum moveant*, & æſtuare faciant,) *intelligendum* id eſſe *de jumento mundo in die feriato. Quomodo* vero *facit? Reſpondet Abai: affert aliquantulum*

lum ſolis, atque conſpergit eo uterum, ut, anguſtia ſua in memoriam revocata, ejus (fœtus) *miſereatur: etiam affundunt aquas ſecundinæ ſuper fœtum, ut ejus odore percepto, illius miſereatur. Id quod unice de mundo eſt intelligendum, de immundo neutiquam.* Quæ denuo, in *Maim.* Hilc. י״ט c. 4. §. 16. reperies. Huc inſuper pertinent, quæ in יומא fol. 84. a. l. 29. recenſentur in h. m. מקיזין דם לסרונכי בשבת ומי שנשכו כלב שוטה מאכילין אותו מחצר כבד שלו והחושש בפיו מטילין לו סם בשבת וחכמים אומרים באלו אין בהן משום רפואה. h. e. *Venam ſecant anguina laboranti in Sabbatho: &, ſi quis a cane rabido morſus fuerit; præbent ei comedendum de reticulo jecoris ejus* (canis): *& qui dolet ex ore, ei porrigunt aromata in Sabbatho. Quamvis Sapientes noſtri dicant de his, nullam in illis ineſſe ſanationis vim.* Plurimis adhuc locis pro nobis *Maimon* facit in Hilc. שבת c. 2. §. 18. מי שנפלה עליו מפולת ספק הוא שם ספק אינו שם מפקחין עליו מצאוהו חי אע״פי שנתרוצץ וא״א שיבריא מפקחין עליו ומוציאין אותו לחיי אותה שעה: h. e. *Si quis ruina fuerit oppreſſus, re dubia, an ibi ſit, an ſecus; aperiunt circa ipſum: quem ſi invenerint vivum, ut ut ita conquaſſatus ſit, ut ſanitati nequeat reſtitui; curam ejus agunt, atque extrahunt etiam ad vitam momentaneam.* Tanti ex ipſa Rabbinorum ſententia hominum æſtimanda vita eſt; ut vel pars ejusdem minutiſſima, quamvis & hæc dubia ſit, ipſo Sabbatho haud dubitanter ante habenda ſit. Quod dum in ſingulis valet, multo magis in univerſo (ubi ſalus regionum, urbium, atque familiarum agitur,) excuſabile eſt. Unde pergit Auctor l. c. §. XXIII. כותים שצרו על עיירות ישראל אם באו על עסקי ממון אין מחללין עליהן את השבת ואין עושין עמהן מלחמה׃ ובעיר הסמוכה לספר אפילו לא באו אלא על עסקי תבן וקש יוצאין עליהן בכלי זיין ומחללין עליהן את השבת׃ ובכל מקום אם באו על עסקי נפשות או שערכו מלחמה או שצרו סתם יוצאין עליהן בכלי זיין ומחללין עליהן את השבת. ומצוה על כל ישראל שיכולין לבוא ולצאת ולעזור לאחיהם שבמצור ולהצילם מיד הכותים בשבת. ואסור להן להתמהמה למוצאי שבת. וכשיצילו את אחיהן מותר להן לחזור בכלי זיין שלהן למקומם בשבת כדי שלא להכשילן לעתיד לבוא: h. e. *Si gentiles, civitates Iſraelitarum obſidentes, ad ſolas divitias diripiendas venerint, Sabbathum non violant propter ipſos, commiſſo cum illis prælio. At in civitate maritima, ut ut ſolius frumentationis gratia venerint, egreſſi contra ipſos armis bellicis, violant ea propter Sabbathum. Ubicunque vero ad occidendum veniunt, ſive bellum fecerint, ſeu nuda cingant obſidione, egreſſi contra ipſos armis bellicis, violant ea propter Sabbathum. Habetur præceptum omni Iſraelitæ impoſitum, quo, ſi poteſt, obligatur, ut egrediatur & juvet fratres ſuos obſidione cinctos, eri-*

piat-

Digitized by Google

piatque in Sabbatho e manu gentilium. Et ſevere interdictum eſt ipſis, ne cunctentur ad exitum uſque Sabbathi. Etiam liberatis fratribus ſuis, conceſſum eſt ipſis, die Sabbathi cum armis bellicis ad ſuum locum reverti: ne proſternant eos hoſtes poſtliminio. Prolixiores fieri videmur tot loccorum allegationibus: abrumpamus ergo confirmationis ulterioris filum, ſi hoc unum inſtar clauſulæ adjecimus, quod antecedenti pulcre reſpondet, & paragrapho ibidem XXIV. ab eodem rurſus auctore annexum eſt: וכן ספינה המטורפת בים או עיר שהקיפוה כרקום או נהר מצוה לצאת בשבת להצילן בכל דבר שיכול להצילן ואפילו יחיד הנרדף מפני הכותים או מפני נחש או דוב שהוא רודף אחריו להרגו מצוה להצילו ואפילו בעשיית כמה מלאכות בשבת ואפילו לתקן כלי זיין להצילו מותר. וזועקין עליהן ומתחננים בשבת ומתריעין עליהן לעזור אותם ואין מתחננים ולא זועקין על הדבר בשבת h. e. *Atque ita, ſi quæ navis in mari piratis infeſtetur, aut civitas cingatur propugnaculo, vel vallo; jubentur egredi in Sabbatho, eosque, quacunque re poſſunt, diripere.* Imo propter unicum multi jubentur hunc auxilii laborem ſuſcipere ut ex ſequentibus videri poteſt. *Quod ſi vel unicus proſecutionem patiatur a gentilibus, vel ſerpente, vel ab urſo, qui interfecturus eum inſequitur; jubentur eum eripere in Sabbatho, etiam tot editis operibus, & ipſis quoque hunc in finem fabricatis armis bellicis. Et clamant propterea auxilium implorantes Sabbatho, ac claſſicum canunt eapropter, ad ſuppetias illis ferendas: quamvis alioquin ob rem aliam in Sabbatho nec implorent auxilium, nec clamitent.* E quibus clarum cuique eſt, non obtemperandum eſſe religioni, neque dubitandum de auxilii licentia, hominibus, quando periculo quodam vitæ vexantur, in die Sabbathi ferendi.

§. VII. Ita abunde quidem oſtenſum eſſe Judæis credidiſſem, quanta illa neceſſitatis vis in diſcrimine vitæ ſit; niſi porro ſiniſtris ſuis objectionibus carpere nos vellent. Dicturi enim videntur, non prohiberi ſuis legibus, ne hominibus in die Sabbathi ſubveniatur, ſi *in difficili ſalutis caſu* ſunt: Verum tamen ex verbis ipſius *Maimonidis*, toties noſtri teſtis, & aliorum inſuper oportere, ut voluntate illud Synedrii Patrum aut Sapientum fiat, ſine quorum aſſenſu, vel comprobatione nihil eſſe tentandum. *Maim.* שבת c. II. §. 1. דחויה היא שבת אצל סכנת נפשות כשאר כל המצות לפיכך חולה שיש בו סכנה עושין לו כל צרכיו בשבת על פי רופא אומן של אותו מקום. ספק שהוא צריך לחלל עליו את השבת ספק שאינו צריך וכן אם אמר רופא לחלל עליו את השבת ורופא אחד אומר אינו צריך מחללין עליו את השבת שספק נפשות דוחה את השבת h. e. *Violetur Sabbathum in vitæ periculo, haud ſecus ac reliqua*

 præ-

præcepta omnia. Propterea ægroto pericuſe decumbenti omnia præſtant neceſſaria, ad præſcriptum medici in iſto loco Practici. Si dubium ſit, utrum neceſſe habeat, ut ejus cauſſa profanetur Sabbathum, an minus neceſſitas urgeat: item quando medicorum unus judicat, ejus cauſſa Sabbathum violandum eſſe, alter neutiquam; violant nihilominus propter ipſum Sabbathum, quia dubium circa vitam propellit Sabbathum. Id quod longe aliter a Chriſto factum eſſe conſtaret, qui indicta cauſſa, ac neſciis Synedrii Patribus, jus & ſanctitatem Sabbathi violaſſet. Parum autem & leviter factum excuſant, qui longum Hieroſolymorum diſſidium prætendunt: etenim in quacunque hominum multitudine Judicium a Judæis conſtitutum audies, ſi dictum denuo Auctorem conſulis Hilc. *Sanhedrin* cap. 1. §. IV. Neque hic ratione utar, quæ omnium optima utique ac firmiſſima eſſet; Chriſtum ſcilicet, tanquam legis Principem, prævalere omnibus Judæorum Magiſtris: quod jam ex ſupra dictis firmum eſt. Sed, quia ultro eſſe malivoli volunt, quam ex ſuorummet Doctorum ſententiis hujus facti jus & æquitatem proſpicere habeant, quanta fieri poteſt, brevitate, oſtendam. Quantum in mora periculum, & quam ſuſpecta eadem ipſis Judæorum Rabbinis ſit, ſupra, ex Commentario *Maim.* ad יומא c. 8. *θ.* 6. החולי סובל החולי *morbus morbum trahit*, & locis aliis patefecimus: & ſevere omnem cunctandi rationem in gravi vitæ caſu, prohibitam Judæis eſſe, ibid. in *Maim.* didicimus, qui Hilc. Schabb. c. II. §. II. inquit: אמרוהו ביום השבת שהוא צריך לכך וכן לשמנה ימים אין אומרים נמתין עד הערב כדי שלא לחלל עליו שתי שבתות אלא מתחילין מהיום שהוא שבת ומחללין עליו אפילו מאה שבתות כל זמן שהוא צריך ויש בו סכנה או ספק סכנה מחללים h. e. *Judicent eum die Sabbathi indigere hoc, nec minus poſt octiduum; ne dicant, expectabimus ad veſperam usque, ut ne ejus cauſa duo violemus Sabbatha: ſed incipiunt in eo ipſo die, qui Sabbathum eſt, ac violant ejus cauſa etiam centena Sabbatha; quamdiu eo indiget, atque periculum in eo eſt, aut dubium, an forte periculoſum.* Et l. c. §. XXIII. ואסור להן להתמהמה למוצאי שבת h. e. *Severe interdictum eſt iſtis, ne cunctentur ad finem usque Sabbathi.* Quam feſtinationem, ne poſt conſultum jam Synedrium intelligant; ſuis iterum ſcriptis præoccupandi ſunt. Iſtud autem ex eodem toties nobis dicti *Maimonidis* capite II. Hilc. Schabb. §. XVI. ſine ullo prorſus ſtudio efficimus. Ibi enim ita commentus eſt Rabbi: מפקחין פיקוח נפש בשבת ואין צריך ליטול רשות מב״ד והמקדים להציל הנפש הרי זה משובח h. e. *Curam adhibent vitæ conſervandæ in Sabbatho, non accepta prius a Synedrio venia: & quo magis quis feſtinet vitæ ſuccurrere, eo majore laude cenſetur dignus.* Expreſſius illud idem paulo

Digitized by Google

lo poſt declarat l. c. §. XVII. כפל תינוק לבור עוקר חוליא ומעלהו ואע״פי שהוא מתקן בה מדרגה בשעת עקירתו׃ ננעל דלת בפני תינוק שובר הדלת ומוציאו ואע״פי שהוא מפצל אותה כמין עצי שראוין למלאכה שמא יבעת התינוק וימות׃ נפלה דליקה ויש שם אדם שחוששין שמא ישרף מכבין אות׳ להצילו מן האש ואע״פ שהוא כובש דרך ומתקנ׳ בשעת כיבוי וכל הקודם להציל הרי זה משובח ואינו צריך ליטול רשות רשות מב״ד בכל דבר שיש בו סכנה׃ h. e. *Inciderit infans in foveam, remota arena eum* (aliquis) *extrahat: ut ut gradum in illa efficiat, dum eam removet. Obſerantur fores infanti præſenti; diffractis foribus, educat ipſum: ut ut findat eas lignorum inſtar ad opus comparatorum. Ne forte perterrefactus infans moriatur. Si, incendio diffuſo, homo exiſtat ibi, de quo, ne comburatur, ſunt ſoliciti; reſtinguunt illud, ut ex igne hominem eripiant: ut ut viam ſternat, eamque dum reſtinguit, apparet. Et quisquis accelerat periclitantem eripere, laude cenſetur dignus:* NEC OPUS HABET LICENTIAM PETERE A SYNEDRIO IN RE QUACUNQUE, QUAE CUM PERICULO EST CONIUNCTA. Ad quam licentiam ſi forte eſſe difficiles cupiunt, quia pro cauſſa ſalutis noſtræ Recuperatoris factura eſt; damnamus eo magis reprobos, quia eodem in caſu multo ipſimet liberiores ſunt, ut in eodem Operis ſui capite, §. V. iterum *Maimon* fatetur, verbis hic adſcriptis: אם יש מכה בחלל גופו מן השפה ולפנים בין בפיו בין במעיו בין בכבדו ובטחולו או בשאר מקומות כל שיש בחללו הרי זה חולה שיש בו סכנה ואינו צריך אומד שחוליו כבד הוא לפיכך מחללין עליו את השברת מיד בלא אמידה ומכה שהיא בגב היד וגב הרגל הרי היא כמכה של חלל ואינה צריכה אומד ומחללים עליה את השבת׃ וכן כל חולי שהרופאים אומרין שזה יש בו סכנה אף על פי שהוא בעור הבשר מבחוץ מחללין עליו את השבת על פיהם׃ h. e. *Si vulnus eſt in concavo corporis, a labiis atque interius, ſive in ore, ſeu in inteſtinis, ſeu in jecore, aut liene, vel locis reliquis; talis eſt in numero ægrotorum perículoſe decumbentium: nec opus eſt, æſtimetur, an gravis ſit morbus ipſius. Propterea violant ejus cauſa Sabbathum e veſtigio, non prævia æſtimatione. Etiam vulnus ſuper manum ac pedem eſt inſtar vulneris concavi, quod non indiget æſtimatione, & violant propter illud Sabbathum. Atque ita omnis morbus, cui periculum ineſſe pronuntiant medici, ut ut in cute carnis ſit exteriore: violant propter eum Sabbathum, ad ipſorum pronuntiatum.* Quæ inter feſtinandum ſufficere contra Judæorum accuſationes poſſunt: ut coacti jam convictæ illius malitiæ opprobrio, omnem vitæ neceſſitatem juvari a quovis hominum juſte debere fateantur, ac nobiſcum comprobent.

Cap. III.

§. I.

UT ut autem in gravioribus illis nihil ſeſe contra Servatoris noſtri cauſſas effeciſſe iſti viderint; mordent tamen eum, & allatrant, neſcio quo cæco furore, in illis, quæ palam multo leviora ſunt, & cuique ſine ſtudio vera eſſe ac recta oſtenduntur; ſive ex Sacris Scriptoribus, vel illo rationis lumine, ſive ex ipſis iterum Rabbinorum libris iſtud fieri a nobis poſtulent. Age ergo, audiamus porro accuſatores. Haud omnino ſine recti ſpecie Iudi ille Magiſter, quem Lucas cap. XIII, 14. meminit, populum ægrotos ad Chriſtum die Sabbathi, ut eosdem ſanaret, adducentem, ex ipſis Sacræ Scripturæ teſtimoniis corripit, dicendo eidem, non autem Chriſto, quem ex injuſtæ cauſſæ conſcientia verebatur: Ἕξ ἡμέραι εἰσὶν ἐν αἷς δεῖ ἐργάζεσθαι· ἐν ταύταις ὖν ἐρχόμενοι θεραπεύεσθε, καὶ μὴ τῇ ἡμέρᾳ τῦ σαββάτυ. *Sex dies ſunt, in quibus oportet operari: in his ergo venite, ut ſanemini, & non in die Sabbathi.* Vix, ſi verum fatear, audiendus eſt, vel pro accuſatore Servatoris noſtri habendus, qui palam cauſſam ſuam concedit, & ipſi Domino nequicquam obſtare conatur; ſed tantummodo contra diſcipulos invehitur, ne ægrotos die Sabbathi Chriſto offerant. Verum ut & ipſius ſimul, & illorum, denique omnium, qui hypocritam ſequuntur, artificium, quod alte abſconditum putant, deſtruendo detegam; malam peſſimi artificis mentem interpretatione quadam perſpicuam dabimus: ac tandem, pro actionis hujuſce ſcopo, ex Doctorum gentis Judaicæ ſententia dijudicabimus. Procul dubio aliquamdiu cum Servatore noſtro de præcepto Sabbathi diſputavit, & turpiter ſeſe bene facta improbando, omnibus, qui una aderant, auditoribus dedit: vel Chriſtum, Doctiſſimorum omnium, gentis ſuæ, Rabbinorum victorem vidit, cum ipſum ſalutis hominum diſcrimen, propter Sabbathum oportere negligi ſtatuerent. Inde in arctius contrahit hypotheſin, neque amplius illam vitæ neceſſitatem impugnat. Sed non ita in amplum limitationis iſtius ſenſum arguit eſſe dimittendum. Id quod Chriſtum feciſſe ſuis perſuaſurus eſt, cum promiſcue die Sabbathi ſanaſſet, quorum ſalutem ulterius differendo, unius ſaltim, vel alterius diei mora utique non perdidiſſet. Antequam ergo Servatoris noſtri verbis hominem convincamus; diſpiciemus non nihil, quousque apud Judæos iſta neceſſitatis licentia extendatur.

§. II. Ex verbis ſupra a *Maim.* in Comment. ad יומא c. 8. θ. 6. leviter mutatis חוליו סובל חוליו *morbus ſuum affert morbum;* non obſcurum eſt,

eſt, omnia, vel leviora, valetudinis vitia Judæis periculoſa fuiſſe, & ad caſum neceſſitatis connumerata. Verum non ex his ita late dictis deſtruere objecta volumus, habentes inſuper alia, quæ longe ſignificantiora ſunt, & apertius pro noſtra cauſſa faciunt. Certent Judæi quovis modo, pro illo *vitæ periculo*, & unicam iſtud profanandi Sabbathi rationem habeant: nos ad illa omnia admittenda ſumus facillimi, cauſſæ Servatoris noſtri juſtitiam planam exinde & obviam omnibus reddituri. In longum ut digrediamur, hic non eſt opus: *Maimonidem* rurſus, dum in manu eſt, audiamus, in Hilc. *Schabbath* c. II. §. IV. החושש בעיניו והוא שיהיה בשתיהם או באחד מהם ציר או שהיו דמעות שותתות מהם מרוב הכאב או שהיה דם שותת מהן או שהיה בהן קדחת וכיוצא בחלאים אלו הרי זה בכלל חולה שיש בהן סכנה ומחללין עליו את השבת ועושין לו כל צרכי רפואה: h. e. *Laboret quis dolore oculorum, ſive in utroque, ſive in alterutro ſit lippitudo, aut lacrumæ ex illis, ob mæroris multitudinem, deſtillent, aut ſanguis; ſive inflammatio eis inſit, aut morbus quidam his ſimilis: talis eſt in numero ægrotorum periculoſe decumbentium. Propterea violant ejus cauſſa Sabbathum, & faciunt ipſi omnia ad ſalutem conducentia.* Et paragrapho ſtatim ſubſequente, quam pluribus allegatam ſupr. ad capitis ſecundi calcem, adſpeximus. Conf. etiam Cod. שבת f. 12. b. l. 6. *Maimonides* vero in Hilc. Schab. l. c. §. VI. הבולע נימא של מים מחמין לו חמין בשבת ועושין לו כל צרכי רפואה מפני שהיא סכנת נפשות. וכן מי שנשכו כלב שוטה או אחד מזוחלי העפר שממיתין אפילו היו ספק ממיתין ספק אין ממיתין עושין לו כל צרכי רפואה: h. e. *Deglutiat* (inquit) *quis ſanguiſugam aqueſtrem, calefaciunt ipſi calida in Sabbatho, ac præſtant omnia ad ſanitatem conducentia: quia id cum periculo vitæ eſt conjunctum. Atque ita, ſi quem canis rabidus momorderit, aut aliud ex inſectis, quorum morſus mortem inferre ſolet; ut ut dubium ſit, mortem ne inferat, an minus: præſtant* (etiam) *ipſi omnia ad ſanitatem conducentia.* Ex quibus ſatis amplitudo Judæorum neceſſitatis, quam Chriſtus nunquam eſt transgreſſus deprehenditur.

§. III. Quod ſi contra hæc omnia excipiunt, condonare ſe nobis, quæ de neceſſitate hactenus, itemque de ſanatione inconſulto Synedrio, nec non de caſibus levioribus, ſummæ neceſſitati æquiparandis demonſtravimus. Sed tamen illud ſe minus probare, quod remediis, de quorum virtute, aut ſanandi viribus nemini, imo neque ipſis Medicis conſtat, contra jus Rabbinorum & conſtitutiones, mederi ſuis ægrotis ſolitus fuerit. Prohibent enim iidem medelis contra ægrotorum mala uti, ſi virtutis earundem certitudo non penitus Medicis eſt cognita, vi verborum יומא fol. 83. a. l. 22.

מי שנשכו כלב שוטה אין מאכילין אותו מחצר כבד שלו ור׳ מתיא a. l. 22. בן חרש מתיר h. e. *Si quem canis rabidus momorderit, non præbent ipſi comedendum de reticulo jecoris ejus* (en pacem hominum, & inter ſeſe concordiam!); *quamvis R. Matthias filius Chares id permiſerit.* Gloſſa marg. ad hæc verba: ואעפ שנוהגין הרופאין ברפואה זו אינה רפואה גמורה להתיר לו איסור בהמה טמאה על כך: ור׳ מתיא בן חרש מתיר קסבר רפואה גמורה היא h. e. *Ut ut conſueverint medici hanc adhibere medelam: non eſt medela perfecta, ut ea propter permittatur ei jumentum immundum, alioquin prohibitum. Ideo autem R. Matthias permiſit, quia pro medela perfecta habuit.* Et Maim. Comment. ad Joma c. VIII. θ. 6. ואין הלכה כרבי מתתיה בן חרש בזה שהוא מתיר להאכיל לאדם ביום צום כפור הכבד של כלב שוטה כשנשך כי זה אינו מועיל אלא בדרך סגולה וחכמים סוברים כי אין עוברין על המצות אלא ברפואה בלבד ר״ל בדברים המרפאים בטבע והוא דבר אמיתי הוציאו הדעת והנסיון הקרוב לאמת אבל להתרפאות בדברים שהם מרפאים בסגולתן אסור כי כחם חלוש אינן מצד הדעת ונסיונו רחוק טענה חלושה מן הטוען׃ h. e. *Non deciſum eſt ſecundum ſententiam R. Matthiæ filii Chares, in eo, quod permiſit comedendum tradere homini, in die jejunii expiatorii, jecur canis rabidi, ſi quem momordit: id enim non juvat, niſi modo extraordinario. Sapientes vero exiſtimant, non licitum eſſe transgredi præcepta, niſi propter ſanitatem ſolam:* h. e. *per media, quæ ſua natura faciunt ad ſanitatem. Et hæc res vera eſt*, ejusque *afferunt rationem & experimentum veritati proximum. Sed ſanare rebus, quæ ſanitati nil conferunt, niſi extraordinarie, prohibitum eſt: quia vis iſtarum debilis, nec ratio patet, cur ſanitatem procurent, atque experimentum ipſum nimis eſt remotum.* Quorſum etiam ſpectant verba Gemaræ Cod. יומא fol. 84. a. l. 25. מי שאחזו ירקון מאכילין אותו בשר חמור מי שנשכו כלב שוטה מאכילין אותו מחצר כבד שלו והחושש בפיו מטילין לו סם בשבת דברי רבי מתיא בן חרש וחכמים אומרים באלו אין בהן משום רפואה. h. e. *Poſteaquam caro aſini adhibita fuerat contra auriginem, jecur canis rabidi contra morſum ejus, & aromata contra dentium dolores; totus ſapientum ordo reſpondet, in illis non eſſe vim ſanandi.* h. e. ex ſententia Gloſſæ בשתים הראשונות אין זו רפואה ומורה לעבור עליהן דבר תורה ולמעוטי סם דיש בו משום רפואה. h. e. *In duobus prioribus non eſſe virtutem ſanationis perfectæ, ut eapropter quis verba legis transgrediatur; aromata autem excipi, utpote quæ permiſſa ſint ob vim ſanandi, quam habent.* Ita cum lin. 29. & ſeqq. venæſectio in Sabbatho ex ſententia R. Matthiæ permiſſa dicebatur angina laboranti; ut reliqua modo dicta remedia commemoratis morbis affecto denuo rejiciuntur, tanquam

Digitized by Google

tanquam minus apta. Verba ipſa iſtius loci ſunt, quæ ſequuntur: מקיזין דם לסרונכי בשבת ומי שנשכו כלב שוטה מאכילין אותו מחצר כבד שלו החושש בפיו מטילין לו סם בשבת וחכמים אומרים באלו אין בהן משום רפואה h.e. *Venam ſecant angina laboranti in Sabbatho, & ſi quis a cane rabido morſus fuerit, præbent ei comedendum de reticulo jecoris ejus* (canis ſcilicet), & *qui dolet ex ore, ei porrigunt aromata in Sabbatho. At ſapientes dicunt, in illis* (ſua natura) *non eſſe vim ſanandi*, & conſequenter prohiberi. Quæ omnia ſumma contra nos æquitate urgere arbitrantur, dum ad regulas agunt, quas ſuperius nosmetipſi fecimus noſtras, atque ideo pro veris habuimus. Ita enim appoſita §. IV. ex *Maim.* c. II. הלכות שבת verba habent: עושין לו כל צרכי רפואה h.e. *Faciunt ipſi omnia ad ſanitatem conducentia.* it. §. VI. Cujus verba mox in paragrapho præcedente allata non iterum apponimus; ne Benevolo Lectori in re alioquin prolixa, ultro movere nauſeam videamur: ac denique §. XI. & XIII. totam Auctor paginam facit, ſola enarratione eorum, quæ die Sabbathi parturientibus, earumque fœtui, præſtant. Quæ omnia nulla ſunt, niſi *ſumme neceſſaria*, atque *adverſus mala*, quæ modo dictis accidunt, *exploratiſſima.* Unde palam eſt, illa, quæ caſu contra morbum, & modo quodam extraordinario valent, in Sabbatho prorſus non eſſe adhibenda. Cujus temeritatis merito, & præter omnem invidiam Servatorem noſtrum, ægrotorum in Sabbatho Medicum, reum facerent: atque ſimul etiam argumentum noſtrum, ab auctoritate Rabbinorum in paginis prioribus, deſumptum, denuo rejicerent.

§. IV. Totus in admiratione ſum Judæorum, ex hac leviſſima ratione Chriſto ſtruere pericula volentium; quod remediis die Sabbathi, non ubique inter rudes illos notis, ægrotos juverit. Ratum per nos eſto objectum illud nobis Rabbinorum decretum: *non ſuccurrendum eſſe vitæ hominum* ac neceſſitati *in die Sabbatho, niſi modo erroris, in ferendo afflictis auxilio, penitus neſcio.* Cui ſi ſententias de bello, vel inferendo, vel depellendo, quas eodem ore omnes comprobant, obtendimus; neſcio, an ſeſe magis, quam Beneficum noſtrum Servatorem damnaturi ſint. Quam anceps bellorum ſemper & dubius eventus ſit, notum omnibus vel dictum ſaltim abunde puto. In quorum diſcrimine ſuis Judæorum Magiſtri præſcribunt, (verba ipſa caput antecedens in §. VI. exhibet) ut inter initia adventus hoſtium ac impetus rationem habeant oppidani; num magis venerint, ut civium bona diripiant, vel ut igne & ferro obvia quævis deleant. Lepidum Judæorum dictum! Quotusquisque hoſtium veram irruptionis rationem ac conſilia prodit, antequam voto potitus, quod multis ſumptibus & tempore multo præparaverat, dare effectum potuit? Sed fingo ita penetrare illos hoſtium

Digitized by Google

ſuorum voluntates poſſe, (cujus contrarium promiſcue ex libris Ebræis habemus), quid obſtat, quo minus *tueri ſe ab hoſtium viribus*, eſſe dubium ducas & periculoſum. Quapropter præcepti hujus eventus num felix ſemper futurus ſit, nemo mortalium ſine inſigni quadam temeritate prædicturus eſt. *conf. Corn. Nep. in Thraſybulo cap. 1. Cic. pro M. Marcello cap. 2. Cæſ. bello civ. l. 3. 68.* Sed non leviore aliqua libertate in legibus belli navalis, quod minimum altero tanto eſt periculoſius, utuntur. §. ibidem XXIV. וכן ספינה המטורפת בים או עיר שהקיפוה כרקום או נהר מצוה לצאת בשבת להצילן בכל דבר שיכול להצילן׃ h. e. *Atque ita, ſi quæ navis in mari a piratis infeſtetur, aut civitas cingatur propugnaculo, vel vallo; jubentur egredi in Sabbatho, eosque, quacunque re poſſunt, eripere.* Ex quibus, quantum poſſunt, pro levi hacce objectione contendant: nunquam tamen malevolentiæ ſuæ removebunt opprobrium. Nullus enim arbitror, vel ſolis inter mortales Judæis iſtis tam alte adſurgere ingenium, & ampliſſimis ita artibus increſcere, ut conciliare hæcce perquam diverſiſſima ſciant: *Probibere, ne rebus aliis hominum ſuccurratur miſeriis, niſi quas valde neceſſarias ſcimus, atque adverſus malum, quo afflicti vexantur, nunquam irritas:* & tamen prœlia terris juxta & mari, itemque oppidanis ab hoſte obſidione cinctis, liberandi gratia, excurſiones concedere. Sciunt autem nihilominus adverſarii nullo negotio coaptare, quæ tam remote a ſe invicem diſtare nos putabamus: quando nimirum iſta præcipi dicunt de bellis tantummodo, juſſu quodam divino ſuſcipiendis, qualia paſſim in Sacris leguntur: quorum felicitas nonniſi ab impiis & ferocibus quibusque hominibus in dubium vocatur. Quamvis autem de hoſte propter Deum aggrediendo nihil ſane dictum hic novimus: tamen, quo æquiores ſimus, neque huic repugnabimus rationibus illis, quas objicere haberemus; ſed eodem rurſus auctore eos eludemus, quo ſua illi invicta ſomniant. Appoſita enim ad paragraphos mox ante allatas una tantummodo vigeſima quinta, prorſus ſine ſententiæ ſuæ refugio ſunt. Non præter rem erit, verba ipſa adſcribere: צרין על עיירות הכותים שלשה ימים קודם לשבת ועושין עמהן מלחמה בכל יום ויום ואפילו בשבת עד שכובשין אותה וא״עפי שהיא מלחמת הרשות. מפי השמועה למדו עד רדתה ואפילו בשבת׳ ואין צ׳ל במלחמת מצוה׃ ולא כבש יהושע יריחו אלא בשבת h. e. *Obſidione cingere poſſunt gentilium civitates, tribus ante Sabbathum diebus: quo facto, quotidie cum illis ineant certamina, in ipſo etiam Sabbatho, donec eam ſubigant; ut ut bellum iſtud arbitrarium ſit. Ex quadam enim traditione habent, verba illa* Deut. XX, 20. *donec deſcenderit* intelligenda eſſe, ut pugnent *etiam in ipſo Sabbatho. Nec opus* quidem *eſt, dicamus, id valere, ſi ad id divino aliquo*

man-

Digitized by Google

mandato adiguntur. De hoc enim nemo dubitat. *Ipſe Joſua non expugnavit Jerichuntem niſi in Sabbatho.* Quo multum Auctor indulgentior eſt, quam Flavius ille Joſephus in belli Jud. l. 1. c. V. Doctoribus Judæorum, locis alias infinitis, ſed hic ſine merito, ſuſpectus, quando perhibet: ὑπὲρ μόνου τοῦ σώματος ἀμύνονται καὶ τοῖς σάββασιν. h. e. *pro ſolo corpore Judæis etiam per Sabbatha pugnare licet.*

§. V. Cæterum ne tantum in præloquio inutiliter prorſus & fruſtra præmonuerim; confirmanda eſt Chriſti, ut Rabbini inter Judæos, auctoritas: quam contra ſolitum paulo ante, ſi non penitus rejicere, minimum tamen dubiam facere adverſarii voluerunt. Ultro non effuſi eſſe in relatione locorum, quæ immodicam Rabbinorum auctoritatem teſtantur, volebamus: quippe ne nauſea lectori fiat, cavendum duximus. Nunc autem, dum ex tenuitate illa & brevitate videri accuſatoribus noſtris aliis inſuper teſtimoniis deſtituti, occipimus; adſcribenda præter ſuperiora, nonnulla alia ſunt, ſed juſto iterum non plura. Sic teſtatur *R. Iſaac Avuhaf* in *Menorat Hammorat* fol. 23. col. 1. *Iis omnibus, quæ Rabbini noſtri in homiliis ſuis docuerunt, eadem a nobis, atque legi Moſaicæ fides tribuenda eſt: & ſi quid aliquando illis inſit, quod ſit vel hyperbolicum, vel præter naturam, vel ingenii noſtri captum excedere videatur, non illorum verbis, ſed ingenii noſtri tarditati & infelicitati culpa eſt aſſignanda.* Et R. Ezechias in *Chaskuni* ſuo, quem commentus eſt in quinque libros Moiſis; *Qui diſſentit a Doctore ſuo, perinde eſt, ac ſi diſſentiret a divina Majeſtate: qui autem credit verbis Sapientum, perinde eſt, ac ſi crederet ipſi Deo.* Probe hinc intelligunt, quam ultro improbi, ex ſola Chriſti invidia, iſtam Magiſtrorum ſuorum majeſtatem læſerint, nunquam non vel Divinæ illi æquiparandam. Verum nihil teſtimoniis hiſce ſententiæ Judæorum contradicitur, qua *unius contra multos opinionem non ſequuntur:* quanto enim plures uno vel altero colendi magis ſunt, & reverenter habendi; tanto voluntas multorum præferenda paucorum, ac multo magis unius ſaltim, eſt. Sed, ut ex objectis reſpondeam, ingenii noſtri tarditatis atque infelicitatis culpam eſſe ſtatuo, ſi vel R. Matthiæ ſententiam, vel Servatoris noſtri facta cum Rabbinis reliquis convenire non intelligimus. Leviora tamen hæc ſunt, quam ut nobis inſerviant. Præſertim cum habeamus, quæ huc, tanquam ad ipſiſſimam ſuam ſedem, accommodantur. Si negant Judæi, probari unquam inter ſuos ſententiam paucorum, renitentibus plurimis; teſtimonio illud communire *Maimonidis* poſſumus Hilc. שבת c. II, §. I. אם אמר רופא לחלל עליו את השבת ורופא אחד אומר אינו צריך מחללין עליו את השבת ספק נפשות דוחה את השבת; h. e. *Quando Medicorum unus judicat, ejus cauſa Sabbathum vio-*

 landum

landum eſſe, alter neutiquam; violant nihilominus propter ipſum Sabbathum, quia dubium circa vitam propellit Sabbathum. Hic ſi vel unus cum altero conſentit, rata fit ſententia. Cum Chriſto autem idem ſtatuiſſe omnino nullum regerunt. Quamvis vel ſolus hæcce fecerit Dominus, vel facienda decreverit; nihilominus tamen totus, quod Talmudis Doctores nobiſcum teſtantur, quam longiſſime ab omni abeſt culpa: quemadmodum ex *Maſſech.* יומא videmus fol. 84. a. l. 35. vid. ſupr. §. III. החושש בפיו מטילין לו סם בשבת וחכמים אומרים באלו אין בהן משום רפואה: h. e. *Et qui dolet ex ore, ei porrigunt aromata in Sabbatho: quamvis Sapientes dicant, in illis non eſſe vim ſanandi.* Quandoquidem autem (ut abundare Chriſtum rerum ſuarum rationibus ſciant) & hæcce Judæis iterum condonaverimus: innocentes tamen nihil quidquam adverſus reum ſuis artibus valebunt. Imo his ipſis accuſationibus a crimine Chriſtum abſoluturi ſunt. Etenim valde pro nobis eſt exemplum illud R. *Matthiæ*, quod ſuperius objectant (cujus rationem non probatam ſuis Doctoribus tradunt, quia medela imperfecta eſſet). Quippe non damnant, imo neque cohibent ſententiam, quam omnes fere & ſinguli rejectant. Cujus ratio ſi ob id valet, *quod* (ut commentarius ad *Joma* fol. 83. a. l. 22. refert) ר׳ מתיא בן חרש מתיר קסבר רפואה נעורה הוא R. Matthia *pro medela jecur illud perfecta habuit:* iterum iterumque magis valere noſtram dico. Siquidem *medelis ſuis Chriſtus nunquam diffiſus, nunquam etiam ab iisdem fruſtratus fuit.* Qui ſive mediis quibusdam, ſive ſolus benedictione ſua Divina afflictos juverit, neutiquam tamen eſt culpabilis. Quia & ipſe optimus rerum Auctor, ſua natura (ut Rabbini volunt) ad ſanitatem facit, & rerum a ſe conditarum virtutes ſolus vere intelligit. Quos ſi jam ante non habuerunt, largiri iisdem ſine negotio, pro divino ſuo arbitrio, poteſt. Unde denuo Judæi omnes, qui opera Chriſti, in Sabbatho facta, abominantur, palam ſui ubivis turpe vident ludibrium.

§. VI. Quamvis ita ſatis forſitan contra Judæos reſponſum ſit; nihil tamen dixiſſe videbimur, ſi ipſius accuſati Domini reſponſiones Luc. XIII. 15. expreſſas conſiderabimus, allatis jam argumentis noſtris infinitis partibus potiores. Quas, ne optima quæque prætermittamus, accuſatorum diſcipulis, ac hodie poſteris adſcripturi ſumus: Ἀπεκρίθη οὖν αὐτῷ ὁ Κύριος καὶ εἶπεν, ὑποκριτά, ἕκαστος ὑμῶν τῷ σαββάτῳ οὐ λύει τὸν βοῦν αὐτοῦ ἢ τὸν ὄνον ἀπὸ τῆς φάτνης, καὶ ἀπαγαγὼν ποτίζει; Ταύτην δὲ θυγατέρα Ἀβραὰμ οὖσαν, ἣν ἔδησεν ὁ σατανᾶς, ἰδοὺ δέκα καὶ ὀκτὼ ἔτη, οὐκ ἔδει λυθῆναι ἀπὸ τοῦ δεσμοῦ τούτου τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου; h. e. *Reſpondit autem ad illum* (quem §. I. audivimus) *Dominus & dixit: Hypocrita! unusquisque veſtrum Sabbatho nonne ſolvit bovem*

Digitized by Google

bovem ſuum, aut aſinum a præſepi, & ducit aquatum? Hanc autem filiam Abrahami, quam alligavit Satanas, ecce decem & octo annis, non oportuit ſolvi a vinculo iſto die Sabbathi? Quod argumentum Dominus in eadem cum Judæis actione repetit Luc. XIV. v. 5. Τίνος ὑμῶν ὄνος ἢ βοῦς εἰς φρέαρ ἐμπεσεῖται, καὶ οὐκ εὐθέως ἀνασπάσει αὐτὸν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου; h. e. *Cujus veſtrum aſinus aut bos in puteum cadet, & non illico extrahet illum die Sabbathi?* Ipſiſſimum ſane hypocritarum omnium & accuſatorum Domini jugulum, quo palam erubeſcere, & alto quodam ſilentio cauſſæ ſuæ injuriam prodere coguntur. Patet enim abunde ex ſcriptis Judaicis, quam illi ſupra modum gloriabundi de hac prærogativæ, præ hominibus cæteris excellentia ſint, quod Abrahami, cunctorum Deo credentium Patris, genuinos ſeſe filios, ſoli, ut opinantur, inter omnes ubique homines prædicare poſſint. Quo nomine adeo cæteris præferri mortalibus cupiunt, ut vel jus civitatis ipſos ſolos in cœlo habere putent: quo tanto reliquis gentibus præferendi ſunt, quanto ipſi homines animalibus ratione deſtitutis præferuntur. Exempla hac de re inter omnes notiſſima: ſaltim unum vel alterum referam. Bava *Mezia* cap. VII. θ. I. מעשה ברבי יוחנן בן מתיא שאמר לבנו צא שכור לנו פועלים׃ הלך ופסק לחם מזונות וכשבא אצל אביו אמר לו בני׃ אפילו אתה עושה להם כסעורת שלמה בשעתו׃ לא יצאת ידי חובתך עמהן׃ שהם בני אברהם יצחק ויעקב. h. e. *Hiſtoria eſt de R. Jothanan ben Matthiæ, qui dixit filio ſuo: ito & conduc nobis operarios. Ivit ille, & pactus eſt cum illis pro victu. Cum vero veniret ad patrem, dixit ei* (pater), *mi fili! quamvis pares illis convivia, paria conviviis Salomonis, in imperio conſtituti, non tamen ſatis præſtas officium tuum erga eos, quoniam illi ſunt filii Abrahami, Iſaaci, & Iacobi.* Imo jactant multa eccleſiæ ſuæ membra ipſis angelis ſanctiora eſſe & puriora: quod in *Zennorenna* confirmatur, ubi de Jacobo fingunt Patriarcha, angelum ipſi propterea haud prævalere potuiſſe, quod nullum in ipſo repererit peccatum. p. 24. col. 2. (in editione Wilhermstorfienſi paucis mutatis habentur.) Warum ſind die Engel für ihm (dem Jacob) hinweg gegangen, und haben ihn nicht gehütet, daß ihm ſolt nichts geſchehen? Der תירוץ (Auflöſung) iſt GOtt, der hat gewolt weiſen, daß die צדיקים (Fromme) ſeynd beſſer, als die Engel: als wir gefinden, daß Jacob hat ſich geſchlagen mit dem Engel, und hat ihm nichts können thun, und hat geherrſchet über den Engel. Et p. 43. Der מלאך (Engel) von Eſau ſuchte, was für עבירה, (Ubertrettung) er hatte gethan, ob er könte Jacob weh thun, zu zerſchlagen ihn. Da geſand er keine עבירה nur daß zwo Schweſtern hat Jacob genommen bey ihrem Leben. Das iſt Teutſch der פסוק allhier וירא כי לא יכול לו als wolt er ſagen: Er hat geſehen, der מלאך er könte kein עבירה

gefinden

geſinden bey Jacob, da kunt er ihm nichts thun. Quibus ſi Maimonidis הלכות שבת c. II. §. XII. ſubnectimus: ubi *gentili etiam parturienti neque pro mercede obſtetricari* dicuntur, ut ut (en ſanctos homines!) non ſit ibi violatio Sabbathi. Et שבת fol. 128. a. l. 23. ubi *non equidem obſtetricantur beſtiæ fœtum enitenti, die feſto, ſed auxiliantur.* Luculenter videbis, Judæos tanto ubivis tumere faſtu, ut cæteros hominum, ſi non beſtiis inferiores, minimum tamen æquales, atque ſemet tantummodo compellandos homines exiſtiment. Pluribus dictum hoc communiendum eſt, ne declinent lubrici homines hoc ſuperbiæ encomium. In *Maſſech.* עבודה זרה cap. II. θ. I. habetur: אין מעמידין בהמה בפונדקאות של נכרים מפני שחשודין על הרביעה׃ לא תתיחד אשה עמהם מפני שחשודין על העריות׃ ולא יתיחד אדם עמהם מפני שחשודין על שפיכות דמים׃ h. e. *Non collocant jumenta in eodem, cum gentilibus, diverſorio; quia ſuſpecti ſunt de coitu cum beſtiis: nec femina illis ſe aſſociabit, quia ſuſpecti ſunt de probro illi inferendo. Imo denique nec vir tuto ſe iis adjungat, quia ſuſpecti ſunt de effuſione ſanguinis.* Non modo ab omni ſceleris ſuſpicione puros ſe putant; verum etiam a reliquis hominum omnia ſibi ſervitia poſtulant, & quidem ſine retributionis pretio. Talmud l. c. בת ישראל לא תילד את הנכרית אבל נכרית מילדת בת ישראל׃ בת ישראל לא תניק בנה של נכרית׃ אבל נכרית מניקה בנה של ישראל ברשותה׃ h. e. *Filia Iſraëlis non fungetur officio obſtetricis, ſi gentilis partui ſit vicina: hanc tamen admittere poteſt, ſi ipſa ſit paritura. Filia Iſraël non lactabit filium alienigenæ: ſed hæc illi id officii præſtabit, ubi licentiam ab ea impetrarit.* Quod ex dicto Eſaiæ XLIX, 23. והיו מלכים אמניך ושרותיהם מיניקותיך *Erunt Reges nutricii tui, & Reginæ eorum lactatrices tuæ*, ſine omni noſtra admiratione ſibi arrogant. Quippe ſi comparatio illorum cum Regibus tum noſtris, tum aliis, aut mortalibus in orbe omnibus, fiat; ſoli Judæi homines, & ignobilia reliqui jumenta ſunt. Ita Maſſechet Bava Mezia c. IX. fol. 114. b. l. 4. ſeqq. ubi ſcribunt: קבר גוים אי מטמאין שנאמר ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם׃ אתן קרויין אדם ואין אומות העולם קרויין אדם אלא כבהמה׃ h. e. *Sepulcra Gentilium non reddunt Judæum immundum, quia dictum eſt* (Ezech. XXXIV, 31.): *& vos pecus meum eſtis, pecus paſcuæ meæ, vos eſtis homines.* h. e. *Vos nempe Judæi! dicti eſtis homines; ſed reliquæ gentes hujus mundi non veniunt nomine hominis, ſed beſtiæ.* vid. *Jevammoth* f. 61. a. l. 1. ſqq. *Bechai* ad Num. 10. f. 174. c. 3. l. 31. ſqq. Unde neque in mortis periculo juvandos alios putant. conf. יומא cap. VIII. th. 7. Quem prærogativæ ſuæ faſtum in hac contra Chriſtum cauſſa prorſus exuunt, & contra ſolitum obliviſcuntur, vel, quod verius puto, diſſimulant;

ut

ut certaturi videantur, quonam opprobrio maxime fieri notabiles, & præ cæteris excellere poſſint. Id quod cauſſam eſſe credo, quare Chriſtus tam duriter in hominem fuerit invectus, & coram pluribus hypocritam dixerit. Argumentum prætendens, multo magis curare nos ſalutem hominum debere, quam animalium: quæ ſi die Sabbathi non omnino debeant negligi; multo minus homines deſeri a nobis oportere in anguſtiis, præſertim illis, in quas a diabolo, hominum illo inſidiatore perpetuo, ſunt redacti. Ex quibus ubique locorum ac temporum impenſe miſerrimos eripere ſtudeamus. Et, ne obſcura quibusdam ſint, quæ Dominus dixerat; exemplis illa quotidianis juxta ac fortuna factis, ut omnia diſpoſite agat, cauſſæ ſuæ accuſatoribus, itemque reliquæ circumſtantium coronæ illuſtrat. Utraque illa in lineis haud longe præcedentibus adſcripſimus. Quorum poſterius, quod mali caſus eſſe dicebamus, inſuper conſiderandum eſt. Notanter enim Dominus ſuos accuſatores premit verbis: Τίνος ὑμῶν, *cujus ex vobis* bos aut aſinus, (non Dei) &c. Ineffabilis hominum malitia. Qui ſe ſuosque cunctis in orbe mortalibus tantopere præferunt; hic, ut Chriſto noceant, poſtponi bobus cupiunt & aſinis. Ut, quos clementior natura homines eſſe & creaturarum nobiliſſimos voluit; invidiæ malitia aſinis viliores ſtupidioresque efficiat. Deſerunt enim in periculo hominem: & adjuvant, ſi in eo eſt, bovem & aſinum. Teſtes hujus ſtultitiæ ipſi iterum Judæi ſunt. *Maimon* הלכות יום טוב c. II. §. IV. בכור שנפל לבור עושה לו פרנסה במקומו שהרי אינו יכול להעלותו מפני שאינו ראוי לשחיטה ביום טוב׃ אותו ואת בנו שנפלו לבור מעלה את הראשון על מנת לשוחטו ואינו שוחטו ומערי׳ ומעלה את השני על מנת לשוחטו ושוחט את אי זה מהן שירצה משום צער בעלי חיים התירו להערים׃ h. e. *Si primogenitus in foveam incidat, præbet ipſi alimentum in loco. Non enim eum poteſt extrahere, quia mactationi non eſt aptus, in die feriato. Quod ſi ipſe ac pullus ejus in foveam inciderit, primum extrahit ea conditione, ut eum mactet, quamvis deinceps extractum non mactet. Et aſtute agere licet atque extrahere etiam alterum, ſub conditione mactationis. Mactare autem deinceps poteſt, quemcunque ex illis velit. Ob anguſtiam beſtiarum permiſerunt callide agere.* Qua incomprehenſibili Servatoris ratione, & Phariſæorum adverſus Chriſtum ſilentio, merito finiri hæc actio debet, & Domini partibus applaudi, ſic utraque cognita cauſſa concludendo: non repugnare legi Moſis, neque in Judæorum auctoribus improbari, ſi die Sabbathi (quo vacare nos ab omni opere oportet, & rebus divinis ſtudere) in conſervandis hominum vitis, & depellendis eorundem periculis occupamur. Quo & gloria

Dei,

Dei, & commodum humanum, ſtudium illud cujusque hominis ac temporis, juſto provehitur.

§. VII. Prorogat autem hanc ſententiam noſtram, &, ne propter Phariſæorum illud ſilentium concludamus, unus iſte tollendi operis ספר נצחון ישן נושן anonymus conſcriptor, uno ſaltim ſcelere, quam cæteri Servatoris noſtri hoſtes, auctior, quaſi ex ultimis Judæorum fæcibus ſupervenit, & notiſſima quæque obſtinate negando, actionis hujus ſententiam, omnibus undique jam explicatam & planam protrahit. Quem, ne ſuperatis jam difficillimis, trepidare ad leviſſima illa conficta & vana impoſtoris commenta videamur, audire non gravabimur, atque, ſi opus erit, actionis noſtræ examen altius iterum & ab integro repetere. En frontem hominis, en audaciam! ועוד, inquit in ſuo נצחון, p. 209. edit. cura Celebr. Wagenſeilii, ex MS. Bibliothecæ Argentorat. tradita, שאמר מי בכם אדם שיש לו צאן אחת וכו׳ והלא שקר הוא שכן גלוי לכל העמים שאין ישראלים רשאים להעלות שום בהמה בשבת לא מבאר ולא מחפורה: ומדוע השיב להם כך: ובכך היה מתיר להם לעשות מלאכה בשבת· h. e. *Porro quod ait: quis homo erit ex vobis, qui habeat ovem unam &c. Annon id falſum eſt? Notum enim omnibus gentibus, non licere Judæis extrahere illam pecudem, ſive e puteo, ſive e fovea, in Sabbatho. Quorſum autem hoc reſponſum? Nimirum eodem permittere illis voluit, facere opus Sabbatho.* Contra quæ non ideo reſpondemus, quaſi ſupplenda eſſent a nobis argumenta, quibus Sapientiſſimus Dominus cauſſam ſuam tuebatur; ſed ut turpitudo Judæorum, ſi incrementi capax eſt, in deterius aliquod mendaciorum monſtrum coëat.

§. VIII. Animalium ſalutem curare Judæos diebus Sabbathi, vel curare cum pace Rabbinorum poſſe, *Maimon* Hilc. יום טוב c. II. §. IV. teſtatur verbis ad calcem fere §. VI. appoſitis. In quibus ob beſtiarum anguſtiam nimiumque periculum non modo docentur, ut in foveam delapſas extrahendo adjuvent, ſive nutrimentis alant; verum etiam ut earum gratia ipſum Deum defraudare non vereantur. Id quod in dicto jam loco ex ipſius Auctoris verbis conſpicies. Neque hæc homini ob novitatem forte ſuſpecto, vel non ſufficiente auctoritate prædito acceptum ferunt. Deſumpta enim ſunt ex ipſo cod. Beza c. V. fol. 37. a. l. 17. ſqq. ejusque parte priori Miſchnica l. c. c. III. th. IV. בכור שנפל לבור רבי יהודה אומר ירד מומחה ויראה אם יש בו מום יעלה וישחוט ואם לאו לו ישחוט רבי שמעון אומר כל שאין מומו ניכר מבעוד יום אין זה מן המוכן· h. e. *Ceciderit primogenitus in foveam, R. Juda inquit, deſcendat exercitatus ac videat: ſi habeat maculam, extrahat & mactet: Sin minus, non mactet. R. Simeon inquit,*

Digitized by Google

inquit, cujuscunque macula nota non fuit ante diem feriatum, is non eſt ex illis, qui mactari apti ſunt. Sententiam huic ſimilem vide in *Beza*, *Gemar.* fol. 26. a. l. 13. ſqq. ſub nomine R. *Judæ Principis:* prior enim erat R. *Juda bar Elai.* Sed hæc ex ipſis modo dictis nonniſi fraude, & mactationis cautela fieri poſſunt. Religionis plena exceptio! quæ pulcre eluditur Schab. 128. b. l. 8. ſeqq. ubi abſolute rem concedi videmus, ſic ſequentem in modum præcipiunt: אמר רב יהודה אמר ׳רב בהמה שנפלה לאמת המים מביא
כרים וכסתות ומניח תחתיה ואם עלתה עלתה מיתיבי בהמה שנפלה
לאמת המים עושה לה פרנסה במקומה בשביל שלא תמות פרנסה
אך כרים וכסתות לא׳ לא קשיא הא דאיפשר בפרנסה הא דאי איפשר
בפרנסה׳ איפשר בפרנסה אך ואי לא מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה׳
והא קא מבטל כלי מהיכנו דרבנן צער בעלו חיים דאורייתא ואתי
דאורייתא ודחי דרבנן׳ h. e. *Dixit R. Juda, quod docuerit Rab, cujus beſtia in foveam aquæ inciderit, pulvinos adducat atque cervicalia, & eidem ſubſternat. Quæ ſi aſcenderit, bene ſe habet. Atqui huic alia contrariatur Miſchna, qua docetur, quod jumento in foveam incidenti, alimentum præbeat in loco ſuo, ut, ne moriatur. Alimentum quidem conceditur; de pulvillis ac cervicali nihil habetur. Reſp. Nulla eſt contrarietas: hoc, ſi pabulo conſervari poteſt; illud, quando ſolo pabulo conſervari non poteſt. Si enim ſolo pabulo conſervari poteſt, id præbeatur: ſin minus, adductos pulvinos ac cervicalia ei ſubſternat*, (quibus aſcendat). Exc. *Sed hoc modo deturbat ſupellectilia hæc e ſtatu, ſeu e diſpoſitione ſua? Reſp. exiſtimat, probibitum eſſe a Rabbinis, ſupellectile e loco ſuo turbare; anguſtiam beſtiarum autem e lege* (prohiberi.) *Ubicunque autem lex ſcripta ſupervenit, Rabbinorum traditionem invertit.* Eadem iterum verbis fere iisdem toties dictus *Maimon* in hilc. Schab. c. XXV. §. XXVI. tradit. בהמה שנפלה לבור או לאמת המים
אם יכול ליתן לה פרנסה במקומה מפרנסין אותה עד מוצאי שבת ואם
לאו מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה ואם עלתה עלתה׳ ואף על פי
(*R. Joseph Karo* שמבטל כלי מהיכנו שהרי משליכו לבור לתוך המים
ואינן ראויים להשתמש בהן בעודן המים עליהן) מפני צער בעלי
חיים לא גזרו׳ h. e. *Si beſtia in foveam incidat, aut in puteum; ſi poterit pabulum ipſi præbere in loco ſuo, cibant eam usque ad exitum Sabbathi: ſin minus, afferat cervicalia ac pulvillos, atque ſubſternat eidem: ſi aſcendit, aſcendat. Et quamvis deturbet ſupellectile e diſpoſitione ſua, projecto eo in foveam aquarum* (ut ut, quamdiu aquis humectata, uti illo non liceat) *propter anguſtiam tamen vita præditorum non æſtimant.* Huc inſuper facturi videntur, quando enarrant, quomodo beſtiam in partu juvent. *Maim.* in *Hilc. Jom* tob, c. IV. §. XVI. & *Cod. Schabb.* f. 128. b. l. 20. ſqq. citata ſunt ſupra.

Hhhh

Digitized by Google

pra. Neque impediat nos nimis acuta illa diſtinctio in *Maim.* Hilc.Schab.c.XXI. §. IX. & X. tradita, quo minus ſubtilitatis iſtius artifices levi ſaltim negotio victos, ulterius audire recuſemus, ſi *beſtiam illam manu propria educere prohibitum eſſe*, regerunt: quod iterum habetur ap.*Maim.* Hilc.Schab.c.XXV.§.XXVI. Attamen ne vel inania hæcce ſine reſponſione tranſeant; ex jam adſcriptis pauca iterum reponimus: quod ſecundum Schabb. 128. b. *Rabbinorum traditio cedat, ſi lex aliqua ſcripta ſupervenit;* & ipſa tandem præcepti verba ſupponimus. Deut.V. 14. ויום השביעי שבת ליהוה אלהיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך ושורך וחמרך וכל בהמתך וגרך אשר בשערך למען ינוח עבדך ואמתך כמוך h. e. *Dies vero ſeptimus Sabbathum eſt Domino Deo tuo; ne facias ullum opus, tu, aut filius tuus, aut filia tua, aut ſervus tuus, aut ancilla tua, aut bos tuus, aut aſinus tuus, aut ullum jumentum tuum, aut peregrinus tuus, qui eſt intra portas tuas: ut quieſcat ſervus tuus, & ancilla tua, ſicut tu.* Unde probe Rabbini omnes & Judæi exceptionis ſuæ confutationem videre habent: quod nimirum, ſi manu propria juvare afflictos & ſublevare in die Sabbathi non liceat; æque damnabile ſit, ſi quis miſeris ſuccurrere per ſervos velit, vel beſtias. *Davidem* de *Pomis* attuliſſe haud omnino erit ineptum, ſeu ſuperfluum: cujus verba in Apologia Medici Ebræi p. 41. aperte dicta Servatoris noſtri eadem tuentur ac comprobant, quæ tam operoſe anonymus, atque ex hoc valde ſuſpectus auctor, deſtruit ac damnat. Ad utrumque enim die Sabbathi factum, ceu ſequitur refert: *Rurſus inquit (Matth. 24.) orate autem, ut non fiat fuga veſtra in hyeme, vel Sabbatho; quod tamen in Dominicam eſſe translatum Chriſtiani aſſerunt, Sabbathum cuſtodieri. Hoc etiam ſuperius affirmaſſe (Matth. 12.) videtur, dum diſcipulos eſurientes excuſat, qui de Sabbatho ſpicas vellere cœperunt: inquit enim, neceſſitatis gratia, hoc feciſſe, hacque de cauſſa, illos non peccaſe demonſtrat. Sicque profert de infirmi curatione, die Sabbathi. Quoniam licet Sabbatho benefacere, ſicuti quotidie experimento comprobamus, dum infirmus in diſcrimine vitæ permanet, quoniam tunc temporis Doctores & ignem accendi, omniaque alia, circa ægrotantis uſum, fieri concedunt.* MULTI VERO EX SUPERSTITIOSIS, AC MULIERCULAE A TALIBUS CAVENT OPERATIONIBUS, PECCARE VERENTES. Egregia iterum, & vel ſola, Judæi cujusdam, ſufficiens nobis ratio! Quare nemini non palam exceptionis hujus, ab anonymo hoc impoſtore, allatæ levitas, ac præterea dijudicare omnibus promptum eſt, quam vere concludamus: hanc Chriſti cum Phariſæis actionem etiam ex ipſis Rabbinorum libris, quos nonnunquam Divinæ paginæ longe præferunt, integram eſſe, piam ac undiquaque inculpabilem.

Cui pro tot erga homines nos beneficiis, & veritatis illa immiſſa luce, laus ſit ineffabilis, & æterna Gloria!

CLA.

Digitized by Google

CLARISSIMO AC HUMANISSIMO

M. JOHANNI CONRADO WAKIO

DISPUTATIONIS AUTORI

S. D. P.

JOH. ANDR. DANZ; P.P.

Aπτεται μῶμος καὶ τῶν ἀψαύστων, veriſſime dictum Nicetæ. Calumnia nemini parcit. Nec Deus immunis eſt a detrectatorum dentibus Non ſolum Luciani, ejus arrodunt providentiam: ipſi Alphonſi quandoque non ſatis ſibi temperant a). Parum erat, Chriſtum inter Judæos agentem, continuis ipſorum convitiis fuiſſe expoſitum: ulterius progreditur audacia. Quod Majores auſi non ſunt, veriti, ne, re comperta, quotidiano reprimerentur facto, verbis contrario: id ſupplevit poſterorum impudentia. Hos inter, autor famoſi libelli ניצחון non dubitavit mendacii notam inurere veraciſſimo Salvatori, ſuam in Sabbatho præſtitam ſanationem, exemplo *Judæorum*, *beſtias e fovea extrahentium*, defendenti b). Verba blaſphema a Te adducta ſunt circa finem c). Dudum etiam commemorarat eadem Münſterus d). Sed, in reſponſione ſubjuncta, ſuo non ſatisfecit officio. Non erant concedenda, quæ injurioſa ſunt in Soſpitatorem optimum, ipſique reclamant legum Ebraicarum literæ. Impleat ſe fœtore cloacæ, in quam ceciderat, Judæus ille Meidenburgenſis e), quem Sui, reverentia Sabbathi, extrahere exinde hæſitarint: eoque etiam poſtridie ſe saturet. Interneccionem patiantur, Maccabæorum tempore, in rupem transfugæ f). Naufragii periculo ſuos exponat gubernator ille apud Syneſium g). De vita quidem non periclitabatur ſtercoris recreatus deliciis h). Reliqui ſuſtinendo eadem, Divinas & Talmudicas leges ſusque deque habuerunt. Omnino enim etiam hæ Chriſti adſtipulantur ſententiæ. Concedunt enim opem ferendam beſtiæ periclitanti i). Qui vero adminicula præbet beſtiæ in foveam

a) Vid. Lipſ. lib. 1. monit. polit. c. 4. b) Matth. XII, 11. Luc. XIV, 5. c) Cap. III. §. 7. p. 66. d) Evangel. Ebr. Matth. ad l. c. p. 214. e) Cujus exemplo deterritus Münſterus, id videtur admittere, l. c. reſponſione ad Obj. p. 215. f) 1. Macc. I, 35. ſqq. g) Cyrenenſem, epiſt. 4. ad Euopt. fratr. p. m. 162. h) Vid. Buxt. Synag. Jud. cap. 16. p. 353. ſqq. i) Vid. Cod. Schabb. f. 128. b. l. 8. ſqq. cit. infra cap. ult. §. 8. p. 608.

Digitized by Google

veam decidenti, quibus aſcendat, ſeque exinde eruat; ille *erigit* eam, ſecundum Matthæum: ſeu, ut Lucas inquit, ἀνασπᾶ, *ſurſum trahit* vel *tollit*. Faceſſat hinc recens Maimonidis k) ſubtilitas, ac ſi *propriam manum adhibere educendæ*, ſit prohibitum; alio autem quocunque modo aſcenſionem promovere, legibus conceſſum. Quaſi vero manus non adhibeat, qui projicit pulvillos ac cervicalia! aut plus peccet, qui corpori animalis perituri manum admovet, quam qui inſtrumento, quo mediante eruitur! Qui reſtim projicit in puteum prolapſo, &, illa circa corpus ligata, periclitantem exinde extrahit; manus non injicit perituro, ſed reſti. Qui ſcalam demittit in profundum, ut aſcendat inde præcipitatus; recte dicetur eduxiſſe eundem, quamvis manum ei non injecerit. Et qui carceri incluſo, laqueos aliaque ſuppellectilia ſuppeditat, vel ſcalam etiam parieti applicat, aut muro quo detinetur; recte dimiſiſſe eundem accuſatur: utut, ſuppoſitis manibus, non ſublevarit erumpentem. Actio prædicatur etiam de eo, qui immediate in eam non influit; ſed ſaltem procurat l). Qui abſtracturi erant diſcipulos poſt ſe, non injecturi prædicebantur manus; ſed perverſa dicturi verba m). Cum Paulus poſtulat, ut Prætores ipſi in carcerem temere conjectos educant n); nequaquam ipſorum brachiis exportari appetit. Sufficit, fores ipſis præſentibus aperiri, occaſione & poteſtate exeundi ore ipſorum conceſſa. Pæonas ex Europa in Aſiam habitatum abductos, ἀνασπάστους vocat Herodotus o); eodemque nomine inſignit *colonos*, per Herculem, in agris hoſti ademptis collocatos, Dionyſius Halicarnaſſæus p): non certe funibus tractos. Ita enim promtam in bello operam ſibi præſtitam remunerabatur; quam vincti navare non potuiſſent. Quin ἀνάσπαστος dicitur q), per ſucceſſorem ſibi miſſum, literis vel verbis, e provincia avocatus in patriam. Nulla hic opus eſt vi, nullis funibus. Quos tamen & ipſos non excludunt leges Talmudicæ. Siquidem de die feſto, qui & ipſe Sabbathum dicitur r), hunc caſum enodantes, non acquieſcunt pulvillis iſtis ſupra s) conceſſis. Generali utuntur voce יעלה t), vel יסק u) *i. e. aſcendere faciat*, nomineque hinc deducto

k) Hilc. Schabb. cap. 25. §. 26. l) Vid. Interpr. §. 104. Conf. B. Glaſſius, Gr. ſacr. lib. 3. tract. 3. can. 22. p. 290. ſqq. it. l. c. can. 27. p. 320 ſqq. m) Act. X. v. 30. n) Act. XVI. v. 27. o) Lib. V. c. 12. coll. c. 15. p) Antiq. Rom. lib. 1. p. 34. q) Demoſth. Phil. IV. n. 4. ſecundum lectionem Interpr. ap. Budæum, Comm. ling. gr. col. 435. r) Vid. Bartenura Com. ad Beza, c. 1. th. 1. s) e Cod Schabb. f. 128. b. l. 9. t) Cod. Beza cap. 3. th. 4. u) Gemara l. c. f. 26. a. l. 7. 9. &c.

Digitized by Google

deducto העלאה x) quaſi *aſcendere factionem* dixeris. Omnia permittunt his vocibus, quæ eruendæ beſtiæ inſerviunt; nec funibus excluſis, nec manibus propriis y). Pone, primogenitum immaculatum, juxta Talmudiſtarum commenta, extrahi non licuiſſe; quod cibo hominum inſervire nequeat. Nutriendus fuerit, objecto pabulo, ad exitum usque Sabbathi z). Poterant hæc conceſſiſſe, cauſam Chriſti defenſuri. De hominum enim beſtiis loquitur Salvator a), non Deo ſacratis. Quod ſi Ebræorum leges ſolam primogenitam immaculatam e fovea non extrahunt, quia comedi non poteſt b); ſequitur juxta easdem, beſtiam aliam quamcunque, imprimis jam ante ad convivium diei feſti deſtinatam c), beſtiam mactationi aptam, ipſam quoque primogenitam ob maculam vel connatam vel ſupervenientem, extrahendam fuiſſe illico. De hac quidem ultima ſpecie, expreſſa legis verba ſonant d): reliquas exigit natura oppoſitorum, & idem caſus, alibi e), ſine reſtrictione ad primogenitas, de beſtia in genere conceptus. Verum nec res dubio caret de primogenito adhuc immaculato. Sit ita, non extrahatur propter hominum cibum, quem præſtare non poteſt f). Unius rei plures poſſunt eſſe cauſæ g). Lex certe ipſa, prudenti haud dubie conſilio, alteram oppoſitorum partem reticet: ne prohibuiſſe videatur extractionem integræ. *Si* (verba ſunt legis h) de primogenito) *habuerit maculam*, *extrahat & mactet: ſin minus*, *non mactet.* Ipſi Gemariſtæ i) obſervant, dicendum fuiſſe, *ſin minus*, *non extrahat nec mactet.* Non debebat omitti ea vox, quæ juxta Gloſſam interiorem k), fundamentum erat, & cauſa ſanciendæ legis totius. Solus verborum ordo, (quod non dicatur *educat & inſpiciat*, ſed *deſcendat & inſpiciat*,) quem tantopere urget Raſchi l), tanti momenti negotium non conficit. Mactatio ejus in fovea, cum Maimonide m), nec timenda fuit; nec profuiſſet, niſi membra etiam diſſecta extraherentur inde. Adhæc talis

 eſſe

x) Gloſſa inter. ad Cod. Beza, f. 26. a. l. 23. 39. y) Vid. ſupr. ad k citatum Maimonidem. z) Maim. hilc. Jom tob, cap. 2. §. 4. a) ὑμῶν ὄνος ἢ βοῦς, Luc. XIV, 5. Primogeniti etiam plerumque penes Sacerdotes erant. Vid. Maim. hilc. Bechoroth cap. 1. §. 7. 13. 14. Part. III. Op. b) Maim. Com. ad Cod. Beza cap. 3. th. 4. it. Hilc. Jom tob, cap. 2. §. 4. c) Vid. Maim. l. c. §. 2. d) Cod. Beza c. 3. th. 4. e) Cod. Schabb. f. 128. b. l. 8. ſqq. f) Maim. T Part. III. hilc. Bechoroth, c. 1. §. 3. 10. Comment. ad Beza c. 3. th. 4. g) Vid. infra ad lit. n. h) cit. Beza c. 3. th. 4. i) Cod. Beza f. 26. a. l. 8. 9. k) ad l. c. l. 22. 23. l) Gloſſ. cit. l. 25. ſqq. ad textus l. 9. m) Comment. ad Cod. Beza l. c.

Digitized by Google

eſſe poterat fovea, in qua vivere non valuiſſet beſtia, quantumvis accepiſſet pabulum n). Forte etiam ſolis pulvillis ſibi projectis, aſcendere nequit? Forte manifeſto discruciatur dolore? Atqui etiam beſtiæ in Sabbatho erat procuranda requies o). Liberetur e dolore atque afflictione, omne vita præditum p). Statutum legis deturbet ſtatutum ſcribarum q). Adminiculum autem periculo avertendo impar, perinde ac nullum eſt. Ipſismet Judæis r) celebratur R. Joſua, qui piam excogitarit fraudem, dummodo, ab anguſtia liberaturus, beſtiam quamcunque e fovea extrahat.

Hæc atque talia plura prolixe proſequeris *Clariſſime Magiſter!* per poſteriora imprimis Diſſertationis capita; integris legum verbis allegatis. Meum equidem, ſi exſequi viſum fuiſſet conſilium, preſſius inhæſiſſes legibus; ſepoſitis aliis omnibus, quæ vel nemo Judæorum exciperet, vel cæteroquin parum conveniunt ipſorum hypotheſibus. Verum tam ingenuo præditus es candore, ut religio Tibi foret, quicquam alieni Patronis, reverenter admodum a Te cultis, offerre pro domeſticis. Vix paſſus es, monſtratis Talmudiſtarum ſententiis, quicquam a me ſuperaddi, quod Tuum non foret. Adeo tuis tantummodo plumis ornari voluiſti; ut citius inermis in pugnam proruiſſes, quam alienis armatum armis Te ſtitiſſes conſpicuum. Et methodus tota tua eſt, & omnis, quæ hic deprehenditur, argumentorum enucleatio. De elocutione nil attinet dicere. Nihil de his omnibus mihi vindico: imo ne ſingula quidem, quod probe noſti, approbo. Approbo vero enixe ſingularem illum, pro Chriſti gloria defendenda, Zelum. Approbo Tuum, quem hucusque abunde declaraſti, diſcendi proficiendique ardorem incredibilem. Laudo pietatem in Deum, reverentiam in Patres Patriæ, atque ingens illud deſiderium, prodeſſe Tuis. Suſpicio alacritatem, in rebus difficilioribus promte ſuſcipiendis, expediendisque pro viribus, dexterrimam. Et de hoc ſpecimine præliminari, Tuo marte elaborato, ita Tibi gratulor; ut alterum, quo Præſidis vices ſuſtineas, propediem ſecuturum ominer. Deus conatibus Tuis laudabilibus ex alto benedicat, Patronos ſervet benignos, Tibique de tali proſpiciat ſparta, qua Patriæ admodum munificæ grata præſtes officia, & quæ tractare cœpiſti, ſtudia, exornes continuo. Dabam Jenæ, Non. Maji, An. cIↄ Iↄc IC.

n) Maim. hilc. Jom tob, c. 2. §. 4. coll. Cod. Schabb. f. 128. b. l. 8. ſeqq. o) Exod. XX, 10. c XXIII, 12. Deut. V, 14. p) Exod. XXIII, 5. coll. Cod. Schabb. f. 128. b. l. 15. 16. Beza f. 26. a. l. 7. Maim. ll. cc. q) Cod. Schabb. l. c. l. 16. r) Gem. Bab. Beza f. 26. a. l. 7. 8. f. 37. a. l. 17. ſqq. Maim. hilc. Jom tob, cap. 2, §. 4.

J. A. DANZII

Digitized by Google

JOH. ANDR. DANZII
RITUS EXCOMMUNICATIONIS
AD ILLUSTRATIONEM
MATTH. XVIII. v. 18.

ECcleſiam ſuam quam maxime Sanctam voluiſſe DEUM, vel inde patet, quod ipſe ſe proponit ei exemplum, quod in Sanctitate imitari debeat; quando inquit: *Sancti eſtote, quandoquidem ego Dominus Deus veſter ſum Sanctus.* Sanctiones quoque, quas in Eccleſia Judaica de legali immunditie obſervari volebat, id abunde comprobant. Quin imo Ipſe repurgavit eam, atque Sanctitati ſuæ reſtituit, quando *Cainum*, primum fratricidam, e terra Sanctitatis ſuæ ejecit, atque a facie ſua abire juſſit; filios Aaronis *Nadab & Abihu* igne peregrino eam profanantes igne cœlitus demiſſo conſumſit. Miniſtris quoque verbi ſui in mandatis dedit, ut juſta cura diſcernerent e verbi divini præſcripto inter purum & impurum, inter ſanctum & profanum. Nec defuiſſe etiam hac in parte officio ſuo Sacerdotes, teſtatur Sacra pagina. Nam & *Mirjam* Moſis ſoror, percuſſa lepra extra caſtra commorari jubetur. Rex *Oſias* lepra tactus e templo exturbatur. Nec in N. T. ceſſatum eſt ab Eccleſia purganda; ſed fideliter ejus ſanctitas vindicata. Nam *Chriſtus* ipſe ingrediens aliquando templum Hieroſolymitanum, venditores & emtores ex eo ejecit, & menſas nummulariorum, & cathedras columbariorum ſubvertit. Et quo Eccleſia ipſa Sanctitatem ſuam adverſus hæreticos, & quosvis impios tueri poſſet, ipſam Singulari poteſtate, quæ *Clavium*, ſive *Clavis ligans* dicitur, inſtruxit, *Matth. XVIII, 18. Quicquid ligaveritis*, inquiens, *in terra, ligatum erit in cœlis.* De qua *poteſtate Clavium*, ſive *Excommunicatione*, uti in foro appellari ſolet, Deo favente, pro virium mearum tenuitate in præſentiarum ſum dicturus.

§. 1. שמתא in foro Ebræorum vocant, quod Noſtrates *Excommunicationem:* voce non compoſita ex שָׁם & מִיתָה, ut *Rab* voluit: neque ex שְׁמָמָה & יִהְיֶה, ſive, ut *Baal Aruch* ſcribit, ex שָׁם & תֵּהֵא vel תִּיתֵי, ſecundum *Samuelem;* multo minus ex שָׁם & אָתָא, ut quibusdam Chriſtianis, tacentibus tamen in hoc Judæis, viſum. Verum ex themate quod Arabibus, ſi *Golio* credimus atque *Erpenio*, in II. Conjug. cujus characterem nomen exprimit, idem eſt ac *ignominia affecit, vituperavit, fœdum fecit:*

nomen

nomen vero inde formatum *fœtidas*, *res turpis*, ac *abominanda*. Hinc Metonymice rem vel perſonam impuram aut pronunciare, aut tanquam pollutam ſeparare, ne alii ejus contaminentur commercio; ac amplius per Synecdochen generis *Excommunicare*. Quanquam autem *Rabbenu Niſſim* aliique de Sola *Excommunicatione* uſurpari hanc vocem contendant: ſemel tamen iterumque in *Talmudicis* atque *Targumicis* rem denotat Deo vel Sacro uſui devotam.

§. 2. Duo ejus Synonyma uſitatiora ſunt נדוי & חרם, quorum & illud in ſignificatione *impuritatis* ac *rei abominandæ* paſſim per Scripturam ſacram, & profanos Autores, e. g. *Raſchium*, *Joſeph Karo*, aliosque legitur: ut non ſine fundamento quis diceret, ubi *menſtruatam* denotat, potius Synecdochen Generis ſtatuendam eſſe, quam Metonymiam Cauſæ. Per quam tamen alibi *Separationem* exprimit ob *impuritatem*, ac ſpeciatim eam, quæ ob certa delicta notoria, dicitur *Excommunicatio*. Hoc, ſc. חרם, nec ſecundum *Kimchium* ſolam *Exſcindendi* habet notionem, aut juxta Autorem *Toſaphoth* ac *Rabbenu Nathan*, ſola *anathemata Sacerdotum* exprimit, *Altiſſimi*, atque *Mortis*: nec opus eſt, ut cum Cl. *Seldeno*, in ſolo hoc argumento, quadruplicem ejus uſum ſtatuas: Quorum alius ſit, quando *rem Deo conſecratam* denotat, alius cum *rem jure Belli* ſ. *ob inimicitias internecioni aut odio inteſtino devotam*; atque ſi *talem jure pacis*; vel *quæ in commiſſum cadit*. Plus ſe commendant in hoc R. *Nathan* ſ. *Mardochai* ſ. *Iſaac* cognominatus, atque *Lud. de Dieu*: quorum ille aſſignat voci notionem *exciſionis*, *conſecrationis*, ac *Retis*: hic, poſtrema, tanquam quæ ad argumentum quod tracto, minime ſpectat, omiſſa, *Rei interdictæ*, *proſcriptionis ex Eccleſia*, atque Metonymice *proſcriptarum perſonarum*. Modo in illo Exciſionem extendas etiam ad privationem ab uſu conſueto, vitaque civili: in hoc ternario ad binarium revocato, dicas, primum ſignificare *interdictionem*, deinde ipſam *rem, vel perſonas interdictas*.

§. 3. Neſcio tamen, qui hæc ſcribenti continuo incidat, utrum forte omnium trium verborum, שמת, נדוי ac חרם, ſignificatio abſtractiva, prima ac propria ſit *ſejungere*, *ſeparare*; idque aut ob impuritatem: ut impurum, ne alios polluat, vel a communi uſu ſeparetur, vel e vita, civili modo, modo naturali; aut ob conſecrationem, ne profano, vel privato impendatur uſui, quod divino aut publico erat deſtinatum. (1.) In ſingulis enim ſignificationum Speciebus §. præced. allegatis, *Separationi* ſuus relinquitur locus. (2) Duobus prioribus Lexicographi ac Interpretes *Separandi* notionem aſſignant. Atque (a). חרם in Codice *Nedarim* paſſim inter ea recenſetur, quæ *ſeparare* denotant. (b). thema ejus apud Arabes eſt *inter-*

Digitized by Google

interdici, & in IV. cum qua Ebræorum Hiphil, (ubi Ebræum, incipit uſitatum fieri) coincidit, *prohibere, ſeparare.* (c) pro Ebræorum הקדיש Lev. XXVII. v. 14. ſeqq. non modo paſſim in Codice *Erachin*, ſed eodem cap. Biblico v. 28. ſqq. adhibetur החרים. (d). Eſr. X. v. 8. Spiritus S. pro eo ſubſtituit הבדלה, ac Luc. VI. v. 22. ἀφορίζειν, duo *Separandi* verba. (e). Antiquiſſimi *Targumiſtæ* Hieroſolymitanus ac Jonathan Lev. XXVII. v. 28. 29. &c. reddunt per אפרשא *ſeparationem.* (f.) Ad græcorum ἀνάθεμα pro חרם poſitum ea annotat *Scholiaſtes Syrus*, ex quibus abunde conſtat, voce ea audita, ſtatim *Separandi* conceptam fuiſſe notionem. (3.) In Talmudicis ipſorum oppoſitum eſt *admovere.* Et quanquam ea fere inter has voces ſit differentia, ut חרם reliquas ſuperet, & cum horrendas plerumque conjunctas habeat diras, uſitatius de extremo *Excommunicationis* gradu uſurpetur, contradiſtincto prioribus: id tamen perpetuum non eſt; Verum in *Talmude Hieroſolymitano* paſſim, nec raro in *Animadverſionibus* ad *Rabbenu Aſcher* in tali adhibetur Excommunicatione, ubi major nullo modo locum invenit: quippe quæ nec ob honorem magiſtri cuiquam imponitur, nec ullum percutit, niſi qui Minorem ſemel iterumque in ipſo repetitam, poſt crebras admonitiones contemſerit.

§. 4. Præter hæc tria Nomina uſitata vocatur quandoque Ebræis *Excommunicatio* חיואי דרבנן *Vipera Rabbinorum*, ob effectum, & quod literæ initiales vocum נדוי חרם שמתא in unum conjunctæ vocabulum efficiant נחש, *Serpentem* denotans. Item איסור nonnunquam dicitur i. e. *Prohibitio*, per Synecdochen Generis. Et ſi nomina formes a verbis in actu *Excommunicandi* uſitatis, interdum הבדלה *Separatio*, ריחוק *Eliminatio*, per eandem Synecdochen. Nonnunquam קללה *Execratio*, אלה *devotio*, מאירה *maledictio*, שבועה *adjuratio*, per Metonymiam, ſive *Cauſæ* dicas, qua actio ponitur pro effectu, cum diris illis fiat Excommunicatio; ſive *effectus*, quia excommunicatus ſub maledictione. Et h. m. etiam ברכה dicitur; voce inſuper per *antiphraſin* in ea non inuſitatam expoſita.

§. 5. Inter Græca *Excommunicationis* Nomina agmen merito ducit ἀνάθεμα; quod apud LXX Interpretes in omnibus Ebræo חרם reſpondet. *Juſtinus Martyr* reſponſione ad quæſt. 121. Ἀνάθεμα, inquit, *id dicitur, quod Deo eſt dedicatum atque deſtinatum, & in communem uſum non amplius convertitur; aut id, quod a Deo per malitiam eſt abalienatum.* Alias, eadem origine ἀναθεῖναι (cui & *ſeparandi* adſcribunt notionem & *ſuſpendendi*) ſervata, hæc obſervata eſt differentia, ut de *re Deo conſecrata*

Digitized by Google

ſumtum, ſcribatur per (η) ἀνάθημα; per (ε) vero, ut ſuperius, quando rem vel hominem denotat ἀφωρισμένον, a communione reliquorum ob delictum, vel votum, aut aliud quippiam *ſeparatum* ac diris devotum; vel ipſas execrationes ac devovendi & *ſeparandi* actum. De priori equidem in ſacra Scriptura N. T. unicum modo occurrit exemplum Luc. XXI. v. 5. nec apud LXX Interpretes magnum invenies adjumentum, cum Lev. XXVII. v. 28. Codices varient, aliis (ε) efferentibus, aliis vero (η). Apud Profanos vero paſſim deprehenditur. Ex illis in hoc negocio conferri meretur *Lucianus* in utroque *Phalari:* ubi cum ex inſtituto de dono Apollini conſecrando agitur, nomen cum verbo ſuo a capite pariter ac calce ubivis conſpicitur. Quæ tamen ſignificatio hujus loci non eſt. Alteram autem, quæ huc ſpectat, exhibet nomen per (ε) ſcriptum ἀνάθεμα, quod cum verbo ἀναθεματίζειν hinc inde in textu N. T. ſua relinquit veſtigia.

§. 6. Actus *Excommunicandi* indicatur quoque in N. T. verbo ἀφορίζειν Luc. VI. v. 22. per Synecdochen Generis. Item ἀποσυνάγωγον ποιεῖν Joh. XVI. v. 2. item δέειν *ligare* Matth. XVI. v. 19. c. XVIII. v. 18. Metaphora a captivis deſumta. Tanta vis eſt contextus in loco poſteriori, ubi h. m. vinctus pro Ethnico & publicano dicitur tractandus, cum quo nil habeant commercii, ut nil quicquam valeat, quod *Vir celebris* urget, non dici ἔξω τῆ ἐκκλησίας, ſed ἔξω σοι. cum multoties quis ob aliam, quam transgreſſionem legis, excommunicatus cauſam, uni perſonæ talis habeatur, qui alteri neutiquam. Nec majoris momenti eſt uſus verborum אסר atque שרי ſeu התיר *de re probibita & conceſſa:* Cum unius poſitio non ſit alterius excluſio. Uſurpantur enim non minus in hoc ipſo argumento de *vincula* Excommunicationis *injiciendo* ac *relaxando*, ut tam de perſona Excommunicata prædicentur, eamque in accuſativo regant, quam Excommunicationem ipſam ſ. ejus vinculum. Conf. Cod. *Moed Katon*, ad eumque *Rabbenu Aſcher*, ac inprimis *Piskeharoſch §. 51. &c.* & verum me dixiſſe deprehendes. Utut nollem urgere, ſuffixum his verbis annexum præciſe ad perſonam referendum eſſe, atque in Accuſativo pronunciandum: multo minus ut refugio ad ſtylum Chaldaicum ſuſcepto, pronomen cui ל præfixum eſt, in eodem redderem caſu patiente. Siquidem h. m. commodiorem ſaltem occaſionem præberem Adverſario excipiendi: cum poſterius coactum ſit, prius ambiguum, ac æque bene in Dativo perſonæ exponibile; præſertim quia caſus uterque & Dativus Perſonæ atque Accuſativus Rei ſæpe in hoc argumento conjunctim in titulo *Moed Katon* ejusque *Gloſſatore Raſchio*, itemque *Rabbenu Aſcher*, *R. Abraham f. David*, *Joſeph Karo* in *Schulchan*

chan Aruch, *R. Salomon* ad tit. *Nedarim &c.* occurrat, & expreſſe moneat *Gemara*, non dici: quod *ſolverint eum*, *ſed ei.* Neque cauſæ noſtræ quicquam decedit, ſi vel maxime perſonam in Dativo efferam, accuſativum rei, ubi expreſſus non eſt, ex parallel:ſmo phraſeos ſupplendo. Quid enim *ſolvere alicui Excommunicationem ſuam* aliud eſt, quam vinculo, quo ab aliis arcebatur, ſoluto, liberum ei cum aliis concedere commercium? Quæ ex Joſephi Lib. 1. c. 4 it. lib. 2. c. 7. de Bel. Jud. in hanc ſententiam afferri poterant, nunc brevitatis ſtudio omitto.

§. 7. Ex opinione quorundam Interpretum huc quoque accerſenda forent e 1. Cor. V, v. 2. 5. ἐξαίρειν ἐκ μέσου ἄλλων, ac παραδοῦναι τῷ Σατανᾷ. Extra ſcripturam vero apud Scriptores alios alia occurrunt *Excommunicationis* ſ. Nomina ſ. deſcriptiones, quorum partem nude recenſuiſſe ſufficiat. Syneſio dicitur ἀποκήρυξις *proſcriptio;* ἀποκήρυξις τελεία *proſcriptio totalis* de majori, ut videtur, Excommunicatione uſurpatur: qua ferire, *in perpetuum diſcidium relegare* dicit Tertullianus. Clemens in Conſtitutionibus κατάραν eam vocat, i. e. *Execrationem.* Excommunicati vero Chriſtianis veteribus dicebantur οἱ ἐν προσκλαύσει, quod, ut H. *Grotius* obſervat, non cum cæteris orabant, ſed ſecundum verba *Tertulliani: fidelibus legationes deprecationis injungebant*, ſqualidi interim & mœrentes: item χειμαζόμενοι *tempeſtate jacti*, quod velut extra Eccleſiæ portum in mundi alto jactarentur. Hinc etiam apud Græcos occurrunt οἱ ἀγορᾶς καὶ λιμένων εἰργόμενοι *foro & portibus excluſi;* etiam οἱ ἐκκηρυπτόμενοι *publico præconio ejecti* nominati. Ipſum *Excommunicandi* actum LXX Interpretes expreſſerunt per διαστέλλειν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀποικίας *amandare ab eccleſia & colonia.* Joſephus modo ἀπαλλοτριοῦν τοῦ πλήθους *abalienare* vocat *a cœtu;* modo ἐκβάλλειν τοῦ τάγματος *depellere e congregatione. Epiphanius* præter ἀναθεματίζειν uſurpavit etiam ἐπικαταρᾶσθαι *diris execrari;* Origenes ἀπελαύνειν τοῦ κοινοῦ *arcere a communicatione;* item ἀποκωλύειν ἥκειν ἐπὶ τὸν κοινὸν σύλλογον, *probibere, quo minus ad communem accedant conventum.* In Epiſtola Philippi ad Athenienſes eſt μυστηρίων εἴργειν *a myſteriis*, h. e. ſecundum Scholiaſtem Ariſtophanis, *a ſacrificiis arcere.* Juſtinus Martyr ad intendendam ſignificationem verbo compoſito in decompoſitum verſo, adhibuit cum *Matthæo* καταναθεματίζειν *diris devovere extremis.*

§. 8. Latine dicitur *Excommunicatio*, voce ab *Ex* privativo, ut in *exautoro*, *exarmo* &c. ac verbo *communico* formata, ut vi vocis nil ſit aliud, quam *communicationis privatio*, vel ut Canoniſtæ inquiunt: *Extra communionem poſitio.* Nonnunquam vocatur *Bannus*, a germanico bannen,

ſenſu cum δέειν quadantenus conveniente. Sæpius *diſciplina* vel *Cenſura Eccleſiaſtica*, Genere per Synecdochen poſito pro Specie, ac denominatione deſumta a Jurisdictione politica. *Tertullianus* dixit *cenſuram divinam*, item *Devotamentum*. Actum vero *Excommunicandi* deſcripſit per *Relegare a communicatione orationis*, & *conventus* & *omnis ſancti commercii*. item *a communicatione depellere*, *arcere*, *ſubmovere* &c. & in graviori pœna, *in perpetuum relegare diſcidium*. Cyprianus modo *Abſtinere* dixit, modo a *communicatione arcere*, *prohibere*, *cohibere*; *de Eccleſia ejicere*, *ſeu excludere*, *depellere*. Et ſic quoque multi alii. *Julius Cæſar* de moribus ac conſuetudine *Druidum*, qui alterum ex veteribus Galliæ populis genus nobile ac honoratum conſtituebant, agens, ſimilem actum deſcripſit per *interdicere ſacrificiis*. Germani vocant **den Bann**, & cum addito **den Kirchenbann**, item **den Bindeſchlüſſel**, generalius **die Kirchenſtraffe**.

§. 9. Eſt autem *Excommunicatio* a parte Rei nihil aliud quam diſciplina Eccleſiaſtica, qua Epicureiſmo & contumacia notati, ab Eccleſia conſuetoque Sanctorum commercio arcentur, in ſui converſionem, ſcandalique declinationem. Canoniſtis dicitur Cenſura a Canone vel homine prolato, privans legitima communione Sacramentorum, & quandoque hominum. Quæ ad ſolam Chriſtianorum *Excommunicationem* applicari poteſt.

§. 10. SPECIES conſtituit *Elias Levita* tres. שלשה מיני גזרות הן נדוי חרם שמתא ונדוי הוא הריחוק׃ ואם לא הודה שב היו מחרימים אותו׃ נקרא חרם שנכנס ברמח איבריו׃ ואם לא הודה שב היו משמתין אותו ופי׳ שמתא שם מיתה *Tres*, inquiens, *ſunt Anathematum Species*, NIDDUI, CHEREM, SCHAMMATA. & NIDDUI *quidem eſt ſimplex a cœtu Remotio. Quo ſi non convertatur, altera Excommunicationis ſpecie, quæ* חרם *dicitur, quod 248. hominis membra pertranſeat, cum multis diris eum devovent. Quod ſi ne ſic quidem convertitur, ultimo & acutiſſimo eum feriunt Anathematis telo, dicto* SCHAMMATA, *quod idem valet, ac* SCHAM MITA i.e. ibi mors. Sed deceptus bonus ille Grammaticus tribus diſtinctis vocibus ἀσυναρμόστοις; inconvenienti vocis שמתא compoſitione; atque ignorata Juriſconſultorum hypotheſi, quæ non in שמתא modo *mortem* ponit, aut *deſolationem*, ſed in *Excommunicatione* generatim, quocunque veniat nomine: ut non tantum ſilentibus, ſed & aperte contradicentibus Talmudicis hunc triplicem *Excommunicationis* ordinem ſtatuerit, e quorum infimus ſit נדוי, medius חרם, & Supremus

Digitized by Google

premus שמתא. Etiamſi expreſſe ſcripſerit *Rabbenu Aſcher:* חרם הוא חמור מאד מן הנדוי ומן השמתא כי יש בו נידוי ויש בו קללה ויש בו איסור הנאה מבני אדם חוץ מכדי חייו בלבד' *Cherem valde acerbum eſt, multo gravius, quam vel* נידוי*, vel* שמתא*; quandoquidem in eo & Separatio contineatur, & execratio, atque probibitio omnis, quod ob homine ſperari poteſt, commodi, eo ſolum excepto, quod ad vitæ ſufficit ſuſtentationem.* Quid autem contra unanimem Talmudicorum conſenſum valeat hominis Grammatici autoritas, qui plus punctis & accentibus permutandis, locandis, examinandisque impendit operam, quam ſtatutis Jurisperitorum, e quibus hoc diſcendum fuerat argumentum perfacile quilibet perſpicit.

§. 11. Nec in ſubſidium trahi poſſunt illa *R. Salomonis* verba ad Codicem *Peſachim*, quibus שמתא vocat *rem graviſſimam*, aſſerens: תלמיד שסרח היו במנין להלקותו ולא לנדותו משום דשמתא חמורה וחוששין לכבוד התורה. *Studioſum, qui fœdum quid commiſit, adjudicant ad flagellationem, nec ob honorem doctrinæ, eum excommunicant, quandoquidem Excommunicatio (SCHAMMATA) eſt res graviſſima.* Siquidem, ut non urgeam gratis aſſumtum eſſe Superlativum pro Ebræorum Poſitivo, (1) non inſtituit comparationem inter נידוי ac שמתא, hocque illo vocat gravius: Sed inter *Excommunicationem* ut ſic, ac flagellationem, quarum hanc ſtatuit ſemper Sapientibus mitiorem fuiſſe judicatam, præſertim in pœna erudito infligenda. מלקות יפה להם יותר משמתא והוו מלקי להו *Flagellatio*, idem *Raſchi* alibi aſſerit, *non tam turpis illis judicatur, quam Excommunicatio; propterea flagris cædebant Eruditos.* (2) Res ipſa loquitur, ultimam *Excommunicationis* Speciem ibi non poſſe intelligi; cum nec delictum, quod erat כי אזל מבי רב לפומבדיתא ביום טוב שני של עצרת deſertio Domus magiſtri in die ſecundo feriato Pentecoſtis, ac ſeceſſio momentanea ad Academiam *Pombeditam*, talem meruerit, ſed leviſſimam etiam in ipſo plebejo; nec Minor antea in ipſo fuerit adhibita, ante quam iteratam Major non habebat locum. אין מחרימין מיד אלא למי שנתקשה על פעם ושתים שבפעם הראשון מנדין אותו ושונין לו הנדוי לאחר ל' יום וממתינין לו עוד ל' יום ומחרימין אותו *Non anathemate devovent* (inquit *Rabbenu Jacob*) Specie Excommunicationis, quæ ex malo tamen *Eliæ* judicio adhuc multo mitior eſt ea quæ *Schammata* dicitur, *Subito; ſed eum tamen, qui ſemel iterumque ſe præbuit obduratum. Prima enim vice ſimpliciter eum removent, in eoque hanc levem Excommunicationem* (Nidduj) *repetunt poſt 30. dies. Poſt quos iterum*

rum præſtolantur eum 30. dies alios, antequam anathemate ipſum devovent. (3) Ipſa *Raſchi* verba pro nobis militant, illis enim cum contextu, in quem ſcripta ſunt, diligenter collatis, ſua quemlibet coget conſcientia, ut fateatur, indifferenter tam apud *Raſchium*, quam ipſum *Talmudis* textum voces שמתא atque נידוי fuiſſe adhibitas. Quanquam enim in textu prius dictum fuerit שמתיה רב יוסף *Schammatizavit eum Rab Joſeph:* ſubjungitur tamen fuiſſe, qui dixerint, quod flagellis eum percuſſerit, ipſumque allocutus fuerit *Abaj:* נשמתיה מר דרב ושמואל דאמרי תרוייהו מנדין על שני ימים טובים של גליות א״ל ה״מ איניש דעלמא הכא צורבא מדרבנן הוא דטבא ליה עבדי דבצורבא מרבנן אנגדתא דבר בי רב ולא ממינן אשמתא *Schammatizet* (ita retineo in gratiam diverſe ſentientium) *eum Dominus; quia Rab pariter ac Samuel uterque illorum ſtatuit, propter duos dies feriatos tempore Exilii per Nidduj excommunicent* (ignoſce h. l. verſioni extortæ). *Reſpondit ei, verba iſta de plebejo ſunt intelligenda; hic vero quidam eſt Magiſtrorum præſtantiorum, cui melius præſtiti. Siquidem in Oriente conveniunt quidem ad flagellationem diſcipuli, non autem ad ejus* Schammata *excommunicationem.*

§. 12. Atque id ipſum circa verba *Rabbenu Aſcher* eſt obſervandum, quando, אין משמתינן אלא על דבר חמור *non* SCHAMMATIZAMUS, inquit, ſcilicet Eruditum de quo ſermo, *niſi propter cauſam graviſſimam.* In quo exacte convenit cum *Maimonidis* principio capitis ſeptimi *hilcoth Talmud Tora*, ac *Schulchan Aruch* Jore Dea §. 334. n. 42. aliisque omnibus; expreſſeque ſubjicit, ut ſupra *R. Salomon*, השמתא חמורה היא מן המלקות *Excommunicationem graviorem fore flagellatione.* Quando vero חכם ששמועתו רעה *Sapiens malæ famæ* obnoxius dicitur τῷ נידוי leviſſimæ *Excommunicationis* Speciei: Id pro me militat. Siquidem talis culpa non inter leviora referri debet delicta: ſed non modo id, ob quod Eruditus *Rab Nathan f. Aſiæ*, quo de in præced. §. a *Rab Joſeph* excommunicatus legitur, multis modis ſuperat; Verum abſolute loquendo, unum eſt ex graviſſimis, ob quod homo eam de qua loquimur, incurrit cenſuram. E *Rambam*, *Joſeph Karo* ll. cc. *Rabbenu Aſcher*, ipſoque adeo Talmudico textu tit. *Moëd Katon*, ac autore *Toſaphoth* clarum redditur, ad famam malam Rabbino conciliandam concurrere *blaſphemationem nominis divini*, *ſtudium hæreſeos*, *opera Jeroboami ſimilia*, *ſcortationem*, *luxum*, *ac petulantem comeſſationem* &c. quæ partim ex ſtatutis Ebræorum capitalia ſunt, ac reos faciunt exciſionis, partim privant ſeculo futuro. Atqui ſi ob tam enormia peccata levem modo meruit *Excommunicatio-*

nicationem, quæ inter pœnam ac delictum ſervabitur proportio, ſi, qui altero die feriato paululum ſeceſſerat *Pombeditam*, Majori perculſus fuiſſet anathemate?

§. 13. Quod amplius e *Raſchio* affertur, *quaſi ex* שמתא *nulla unquam ſit redemtio*, *ſed* qui eo percutitur, *conſumtus & perditus*, *non egrediatur in æternum:* cum tamen tam per *Nidduj*, quam per *Cherem* rejecti poſſent recipi. Id omne partim ex vitioſa Ebraicorum verſione, partim ex falſa hypotheſi, ac neglecta ratione, qua ducti iſta protulerunt, unice videtur natum. Verſio ita debet corrigi ſecundum verba Ebræa: כשומן שטוח את התנור ונבלע בתוכה שאין יוצא לעולם כלומר מכה לכל מן דמשמתינן לידה דלא נפקא מיניה לעולם: *Eſt tanquam pinguedo fornaci illita*, *quæ intra eam abſorbetur*, *nunquam ex ea egrediens.* q. d. *Plaga eſt excommunicatio in unoquoque quem ea devovemus*, *quæ nunquam ab eo egreditur*, ſub: in caſſum. Hanc genuinam eſſe, probat non modo contextus, in quem conſcripta ſunt; ubi egredi cum *excommunicatione* conſtruitur, non homine: ſed etiam comparationis extrema, quæ fornax & homo, oleum ac *Excommunicatio*. Oleum eſt, quod intime fornacem penetrat, nec ex ejus ſuperficie defluit: ſic *excommunicatio*. Quin imo retinet mea verſio omnes voces in nativa ſignificatione ac ſede abſque ulla vel trajectione vel immutatione, ſequiturque correctiſſimam Editionem Venetam: Antiqua autem vim vocibus infert non exiguam. Nihil in Ebræo continetur, quod verbis: ſic *conſumtus eſt & perditus*, reſpondeat; niſi forte, ſi conjecturæ locus, pro מכה לכל מן legerint: הכי כלה למן, quod ad verbum: Sic *conſumtio* ſ. *perditio* ei &c. Sed h. m. nil opus fuiſſet voce כלומר *quaſi dicat.* Inſcitiam vero ſapit, quod non nemo temerario auſu, ut ſuis religioſe deſcriptis aliquem concilict colorem, legendum cenſet מכולכל. Si hæc forma occurreret, *ſuſtentandi* haberet ſenſum, non *perdendi:* niſi forte, ſed abſque Autorum ſuffragio, quemadmodum a תעה dicitur Gen. XXVII, 13. מתעתע. Vid. 2. Chron. XXXVI, 16. ex ערה Jer. XXXI, 38. ערער, ex שגא Jeſ. XVII, 11. תשגשגי, ex שעה Jeſ. XI, 8. שעשע, a מהה Jeſ. XXIX, 9. התמהמהו, a יפה Pſ. XLV, 3. יפיפית &c. tantam ſibi arrogavit licentiam, ut a כלה diceret in *Piïal* מכולכל; fructu in primo flore percunte.

§. 14. Deinde falſo hæc ad ſolum שמתא trahuntur, quæ generatim valent de *Excommunicatione*, quocunque veniat nomine. Certe turpiter alioquin reſpondiſſet in contextu *Riſch Lakiſch:* nec adverſarii ejus

Rab

Rab & *Samuel* ſatis alioquin rigidi acquieviſſent, ut de שמתא quæſitus reſpondeat de חרם, niſi forent *ἰσοδυναμοῦντα*. Hinc etiam apud *Jonathanem* Devt. VII, 2. 26. c. XIII, 18. שמתא adhibetur pro Ebræorum חרם: ac alibi, quod h. l. de שמתא & חרם affirmatur, prædicatur quoque de נידוי. Cum ratio, cur *Rab* & *Samuel Excommunicationem* dictam putarint, quaſi *Mors* vel *Deſolatio ibi*, ea ſit, qua l. c. hoc argumentum claudunt: כל מקום שנתנו חכמים עיניהם או מיתה או עוני *in quemcunque locum Sapientes ſuos direxerunt oculos, aut mors evenit, aut calamitas.* Quod ipſum idem *Raſchi*, de cujus mente hoc loco disquirimus, de *excommunicatione* infima aſſerit, ad titulos *Nedarim* ac *Schabboth*, ejusque exempla afferuntur in *Moed Katon*, de Heroë aliquo, cane calceos Rabbinorum corrodente, ac Erudito malæ famæ. Senſus autem eſt, quod mortem acceleret aut paupertatem; non quod ad mortem usque in ea permanere debeat; id quod de נידוי ac חרם ne diſſentientes quidem admittent. Certum enim eſt, in omni *Excommunicatione* hominem redire poſſe, ac ſoluto vinculo recipi. Quod autem Eruditus ille a *R. Juda* Excommunicatus ne quidem a נידוי liberari potuit; nec contrariam juvat ſententiam, quippe quæ τῷ שמתא modo talem rigorem tribuit; nec a qualitate *excommunicationis* evenit, ſed perſonæ partim excommunicantis, cui defunctæ non inveniebatur æqualis; partim excommunicatæ, quæ morte receptionem præoccupavit. Atque ſic in illo *Jeſu* in tit. *Sanhedrin* a *R. Joſua f. Perachiæ* anathemate perculſo, culpa non ſubſecutæ receptionis penes utrumque ſita erat. Penes Excommunicantem quidem, quod non paſſus fuit cito placari; penes excommunicatum vero, quod pertæſus tandem redire noluerit. Ac præterea factum id a reliquis usque adeo improbabatur, ut generale eidem oppoſuerint edictum, quo *quilibet, ſiniſtra arcente, dextera jubetur admovere.*

§. 15. Quæ ex R. *Abraham* f. *Davidis in Jore Dea*, *Rabbenu Aſcher* ad tit. *Moed Katon*, ac *Rabbenu Jacob* in *Piske baroſch* citati tituli afferri poterant, plus quidem ſpeciei habent; intimius tamen conſiderata nobis non adverſantur. Cum agant tantum de formula in minori *Excommunicatione* uſitata, cujus iteratæ cum prima idem eſt effectus. שמתא etiam perperam dicatur idem eſſe ac ארור; atque in iterata *Excommunicatione* æque adhibeatur נידוי, quam in prima.

§. 16. Ex effectu Species hic ſunt dijudicandæ, non Nominibus variis. Hinc cum Chriſtiani Veteres, qui, *Grotio* dicente, *omnia proba Judæorum inſtituta libenter ſequebantur,* duas conſtituant Species, quarum

aliam

Digitized by Google

aliam *Minorem* vocant, *Majorem* aliam. Illam, qua a ſolo uſu ſacræ Cœnæ ſuſpendebantur; hanc qua ſimul ab omnibus officiis honoratioribus arcentur, quibus Minori vinctus excommunicatione fungi poterat. „Nul„lum mihi dubium eſt, duas modo apud Ebræos *Excommunicandi* Species „dari, quarum *Majorem* communiter vocant חרם, voce Synecdochice ac„cepta.„ Ita in *Codice Moed Katon, Babyl.* מנודה מהו בדברי תורה אמר רב יוסף ת"ש מנודה שונה ושונין לו נשכר ונשכרין לו מוחרם לא שונה ולא שונין לו לא נשכר ולא נשכרין לו אבל שונה הוא לעצמו שלא יפסיק את למודו ועושה לו חנות קטנה בשביל פרנסתו *Quomodo ſe habet Excommunicatus* (Chriſtiani dicerent, a ſacra Cœna ſuſpenſus) *in rebus Doctrinam concernentibus? Reſpondet Rab Joſeph: veni ac audi. Suſpenſus docet ac docetur, mercede conducitur, & alii, ut mercede ab ipſo conducantur, ſinunt. Sed anathematizatus* מוחרם *nec doceat, nec ipſum alii docere poſſunt; non conducitur mercede ab aliis, nec alii ipſi ſuam pro mercede præſtant operam. Studere tamen poteſt pro ſe ipſo, ne ſuæ, quam didicerat, obliviſcatur Doctrinæ, ſibique ad ſui ſuſtentationem præparare tabernaculam.*

§. 17. ORIGO ejus in certo temporis puncto vix figi poterit. Recens non eſt. Et quanquam non aſſentiar Judæis, dicentibus in Codice *Erubin*, ac alibi: *Adamum, ex quo e Paradiſo fuit ejectus, usque dum gigneret Sethum in ſui ſimilitudinem, integros 130. annos fuiſſe ſub Excommunicationis fulmine, rem interea habens cum Dæmonibus:* audiendus tamen non eſt *Gratianus*, quando ad tempora nimis ſera *Pauli* provocat. Siquidem ante hæc Chriſtus diſcipulis ſuis poteſtatem contulerat *Excommunicandi*, & hanc cenſuram tanquam pœnam jam tum ſatis uſitatam prædicit ſuis. Conveniſſe etiam dicuntur Judæi, ut qui Chriſtum confiteretur, ejiceretur e Synagoga, excommunicatione proſcriptus. Ante hæc tempora *Cæſar* de *Druidibus* Galliæ altera nobili familia refert, *quod, qui decretis non ſtarent, eos ſacrificiis interdicerent; iis omnes decedant, aditum eorum ſermonemque defugientes, ne quid ex contagione incommodi accipiatur.* Nec *Grotius* rem acu tetigit, aſſerens, invaluiſſe, *ex quo Populus in Babyloniam abductus cum libertate amiſit jus publicorum Judiciorum.* Siquidem in ſtatum integrum reſtituti ea ſimiliter uſi ſunt, ut patet e Cap. X. v. 8. Esdræ. Et dudum ante id temporis erat introducta. Non urgebo nunc, quos Judæi cenſent *Excommunicatos, cœtum Coræ, Dathan & Abiram, Iſraelitas in deſerto totis quadraginta annis, Judam* quartum Jacobi filium, *Meros* in Libro Judicum c. V. v. 23. Nec provocabo ad *Mirjam* ſororem Moſis, aut

 Hagar

Hagar Saræ ancillam. Antiquius his omnibus ac certius exemplum ſtatim circa mundi primordia deprehenditur in *Caino*, ἀνθρώπῳ πρωτοτόκῳ, qui diſertis verbis, a commercio fidelium fuit ſeparatus, ut pudore ſuffuſus facilius reſipiſceret. Si Judæorum hypotheſi inſiſteres, qua ארור formulam ſtatuunt *Excommunicandi*, & נידוי formant ex נדד, expreſſis verbis excommunicationem in ejus hiſtoria deprehenderes. Verba enim in cap. IV. v. 11. Gen. reddere liceret: *Nunc itaque excommunicatione ſeparatus ſis a terra iſta, quæ aperuit os ſuum* &c. (quo facto, non foret Interpretibus tantus labor circa particulam מן, uſitata ſignificatione retenta): ea vero, quæ v. 12. & 14. verteres: *Exuleris & Excommunicatus in hac terra.* Quo de alias.

§. 18. CAUSA *ejus* EFFICIENS *Principalis Deus* eſt. Hic *Cainum* immediate e terra ſanctitatis ſuæ ejecit, atque peccatores obſtinatos ligare juſſit, & peccata ipſis reſervare. Ipſe etiam ligat peccatores clandeſtinos, quorum peccata omnium hominum oculos & mentes adhuc refugiunt, eosque e Sanctorum communione rejicit. *Inſtrumentalis* eſt *Eccleſia*, ad quam rem fratris ultimo deferre jubet Chriſtus; aut qui eccleſiam in hoc paſſu repræſentat, Senatus eccleſiaſticus, per Adminiſtros potiſſimum verbi divini. Quippe quibus diſcretio inter purum ac impurum commiſſa eſt, Lev. X. v. 10. Ezech. XLIV, 23. *Claves ligandi* a Chriſto traditæ Matth. XVI. v. 19. c. XVIII, 18. ac onus impoſitum, ut de peccatoribus rationem Deo reddant Ezech. III. v. 17. 18. gregi attendant Act. XX, 29. & ſuper animabus vigilent Ebr. XIII, 17.

§. 19. In Eccleſia Judaica fuit *Synedrium Magnum*, a quo in Cauſa quidem pecuniaria, unice fiebat *Excommunicatio*, הכל תלוי בדעת בית דין *Omne*, inquit, *Rabbenu Aſcher*, *dependet ab arbitrio Synedrii.* Erat hoc, ut non attendam ad conſeſſum של מומחה ושאין מומחה quem Cl. *Lightfoot*, *Authorizatorum* vocat, ac *non Authorizatorum*, triplex pro locorum varietate. *MOSES ÆGYPTIUS In principio*, inquit, *conſtituerant Senatum Magnum in Sanctuario, qui Synedrium Magnum dicitur, conſtans ex Viris LXXI. Præterea in unaquaque civitate Iſraelitarum, in qua 120. homines, aut plures, conſtituunt Synedrium minus in porta urbis ſedens, ſicut dicitur Am. V, 15. & conſtituite in porta judicium. At quantus ipſorum numerus? viginti trium. In civitate vero in qua non ſunt 120. conſtituunt judices tres, infra quos nullus eſt Senatus.* Quanquam autem in iſtiusmodi Synedrium etiam ex Laicis reciperentur, bona tamen pars erant Sacerdotes. *Non conſtituunt*, inquit idem Maimonides, *in Synedrium niſi Sacerdotes,*

Digitized by Google

dotes, Levitas, ac tam notæ familiæ Iſraelitas, qui digni ſunt, ſuas Sacerdotibus elocare filias, quia dicitur Num XI, 16. *& ſiſtant ſe ibi tecum, h. e. ſimiles tibi Sapientia, Reverentia atque Proſapia. Id vero Præceptum omnino eſt, ut ſint in Synedrio Magno Sacerdotes ac Levitæ, quando dicitur Deut. XVII, 9. & venias ad Sacerdotes, Levitas &c.*

§. 20. Ad hujusmodi *Synedrium* Chriſtum adduxerunt Presbyteri, Sacerdos Summus ac Scribæ, Luc. XXII, v. 66. & quia morte dignum ipſum judicabant, vinctum ab eodem remiſerunt ad Pilatum Marc. XV, 2. nempe ad ſubeundam pœnam capitalem. Quod *Grotius* de Eſſenis refert e *Joſepho* ac ſi de hac cenſura δικάζουσι μὲν οὐκ ἐλάττους τῶν ἑκατὸν συνελθόντες *diſceptarent non minus, quam centum in unum coacti:* Id generalius eſt ad alia quoque pertingens judicia nec cum communi Judæorum, præſertim Phariſæorum, convenit conſuetudine. Alioquin in re potiſſimum religionem ac pietatem concernente, unusquislibet Judæorum non poterat modo delinquentem Excommunicationis vinculo conſtringere; ſed ad id faciendum in tantum erat obligatus, ut ſi omitteret, ipſe Excommunicationis incurrat reatum. Neque ab hoc pueri ac mulieres excipiuntur. Nota eſt hiſtoria de ancilla quadam, quæ Coriarium aliquem excommunicationis vinculo conſtrinxit, quo aliquot annos manſit vinctus. Præcipue tamen illi, quæ ſcripturæ navarunt operam, hac pollent jurisdictione, quam etiam erga ſe ipſos, etſi vel ipſi minori excommunicatione teneantur, nihilominus efficaciter exercere poſſunt. Hac ſaltem ſervata differentia, ut extra impietatis crimen excommunicatus pro tali tantum habeatur ab illis, qui ſunt inferiores eo, a quo fuit excommunicatus, non qui excommunicantem dignitate ſuperant. Ob honorem ſibi non collatum in propria etiam cauſa Excommunicatione ferire poterant ſtudioſi legis divinæ, id quod tamen Aulico etiam ſummo integrum non erat, ſi *Joſepho* Caro credimus, neque valebat excommunicatio, quæ ab idonea alias perſ[illegible] ſuſcepta eſt ad conſequendam mercedem pro ſolutione.

§. 21. In primitiva Chriſtianorum eccleſia, in talismodi negotio Eccleſiæ vices ſuſtinebat Presbyterium, cujus mentionem facit Apoſtolus in priore ſua ad Timotheum epiſtola ſcribens: *Bene qui præſunt Presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime vero laborantes in verbo & doctrina.* Hoc diſciplinæ genus, ſcribit B. *Dürrius*, intelligit autem *Excommunicationem majorem*, in primitiva Eccleſia, quando hæc nondum recepta erat in fidem & clientelam Chriſtiani Magiſtratus, exercebatur a Presbyteris, ſive ab iis, qui præſidebant, probati quique Seniores, honorem iſtum

non pretio, ſed teſtimonio adepti. Synodi quoque univerſales hoc in caſu eccleſiæ ſuſceperunt partes. *Euſebius* memorat antiquitus inquiſitionem fieri ſolitam πλήθες παρόντος. *Tertullianus* de cœtu & congregatione locutus, ſubjicit: *Ibidem etiam exhortationes, caſtigationes, & cenſura divina. Nam & judicatur cum magno pondere ut apud certos de Dei conſpectu: Summumque futuri judicii præjudicium eſt, ſi quis ita deliquerit, ut a communicatione orationis & conventus & omnis ſacri commercii relegetur.* De Minori, ut apparet, excommunicatione verba faciens *Chryſoſtomus. Si dux*, inquit, *quispiam, ſi conſul ipſe, ſi is, qui diademate ornatur, indigne adeat, cohibe ac coërce, majorem tu illo habes poteſtatem.* Item: *Quod ſi ipſe pellere non audes, mihi dicas, non permittam iſta fieri. Animam prius tradam meam, quam alicui Dominicum corpus indigne ſanguinemque meum potius effundi patiar, quam ſacratiſſimum illum ſanguinem præterquam digno concedam.*

§. 22. In noſtris, qui Lutherani audimus, Eccleſiis obtinent Conſiſtoria Eccleſiaſtica, Presbyterio non diſſimilia. Poſteaquam enim vi *pacificationis religioſæ Anno 1552. Paſſavii initæ, Jura Epiſcopalia Principibus & ſtatibus Imperii proteſtanti religioni cognatis conceſſa fuerunt*, ipſi *Conſiſtoria Eccleſiaſtica*, in quibus Theologi & Juris-Conſulti conſident, inſtituerunt, iisque *Jurisdictionem eccleſiaſticam* commendarunt. Ad hæc deferre res eccleſiæ debent paſtores, ab iisque rurſum inſtrui, qua ratione hoc vel illo caſu ſe gerant; nequaquam vero illis licitum eſt, quenquam *a ſacra Domini cœna privato auſu aut affectu arcere*, nedum Majori notare Excommunicatione.

§. 23. OBJECTUM Excommunicationis eſt vel Perſonale vel Reale. Perſonale *ſunt Impœnitentes ſive rei gravioris delicti, aut vitæ doctrinæve Chriſtiano homine indignæ, contumaces & incorrigibiles.* Neque tamen in quasvis perſonas poteſtas Excommunicationis Eccleſiæ competit. Nam ſi princeps ita delinquat, ut excommunicationem mereatur, *tunc diſtincte procedere* ſuadet Magnif. Dn. *Schilter*. Equidem non negat poſſe ei, *quatenus eſt Eccleſiæ membrum, adeoque Clavium ſub poteſtate, jure denegari abſolutionem & S. communionem*, quæ Excommunicatio minor eſt; Majore autem, *quæ conſiſtit in remotione corporali ab externo eccleſiaſticæ ac civilis ſocietatis cœtu, ipſum puniri non poſſe. Cum ea admixtam habeat civilem coexercitionem quam contra contumaces plenarie requirat in ſubſidium. Talem poteſtatem autem Eccleſiæ in Principem non competere.* Siquidem ipſe Solus in territorio ſuo *obtineat ſupremam poteſtatem in utramque ſocietatem*

Digitized by Google

tatem, tum eccleſiaſticam, tum civilem, ut etiam totam eccleſiam ex civili ſocietate ſua removere poſſit.

§. 24. Eadem differentia ab antiquiſſimis jam temporibus fuit obſervata in Eccleſia Judaica. *Maimonides* e Cod. *Moed Katon* verbis tamen permutatis prodidit: *Senem ſapientia excellentem, item Principem ac Patrem Synedrii hoc eſt Præſidem Synedrii, atque ſecundum ab iſto, qui nefandum quid commiſit, non excommunicant unquam publice, niſi quando fecerit inſtar Jeroboami filii Nebat, ac hujus ſociorum. Verum ſi reliqua commiſit peccata, ſecreto eum cedunt fuſtibus, quia dictum eſt Hoſ. IV, 5. ſi corrueris interdiu, & corruerit tecum Propheta noctu, i. e. etiamſi corruat, tege illud inſtar noctis. Cæterum dicitur ipſi: Tuus te maneat honos, ac domi conſide, ſi quoque prohibitum eſt Synedrio, in uno erudito, qui reus factus eſt excommunicationis, proſilire, ac ſubito eum excommunicare, quin potius fugiunt ab hac cauſa, & declinant ab ea. Ac pientiſſimi quidem Sapientum ſummæ ſibi duxerunt laudi, ſi nunquam in commune conſultarint ad excommunicandum eruditum, utut convenerint ad flagellandum ipſum, cum flagellationis reus factus eſt. Etiam conveniunt de eo ad percutiendum ipſum ipſa plaga rebellionis.*

§. 25. Quod vero pro circumſtantia delicti ac temporis nec ipſi Principes, multo minus Eruditi ab hoc fulmine immunes fuerint, comprobant non modo canones apoſtolici multaque Concilia, quæ Anathemate feriunt ſpecie Excommunicationis ſuprema diverſa docentes, ſed & illuſtre illud exemplum de Imperatore *Theodoſio,* qui ab *Ambroſio* Epiſcopo Mediolanenſi excommunicatus, nullis lacrymis ſolutionem ab excommunicationis vinculo impetrare potuit, priusquam conſtitutionem de judiciis non præcipitandis promulgaret, aliisque qui pœnitentium erant, ritibus ſervatis, publice peccatum confiteretur, & conſtitutum pœnitentiæ tempus ſuſciperet. Sic *Fabianus*, Epiſcopus Romanus *Philippo Imperatori* aditum in eccleſiam prius non permiſit, quam ſcelerum, quæ commiſerat, faceret confeſſionem, iisque, qui humanitus lapſi fuerant, & in pœnitentium ordine ſtabant, ſeſe adjungeret.

§. 26. Neque Judæi, potiſſimum qui in Babylonia degebant, deſtiterunt penitus ab excommunicatione Eruditorum; ſed caute modo in ea ſuſcipienda proceſſerunt. Nota eſt hiſtoria de Erudito a *Rab. Joſeph* excommunicato e *Codice Peſachim.* De *Jeſu* a Præceptore ſuo *R. Joſua f. Perachiæ* anathemate percuſſo, e tit. *Sanhedrin.* De celeberrimo *R. Elieſer* e titulo *Bava Mezia*, & *Berachoth.* Babylonici, ac *Moëd Katon* Hieroſoly-

Digitized by Google

ſolymitani Talmudis, qui, indicata ſibi per R. *Akivam* nomine reliquorum excommunicatione, nullis miraculis editis obtinere potuit, ne arcto iſto conſtringeretur vinculo. *R. Simeon f. Lakiſch* a latronibus excommunicatus, ab omnibus Doctoribus in Auditorio congregatis pro legitime excommunicato declarabatur. Nec *R. Meir* immunis fuit, quo minus contra ipſum hoc telum dirigerent, & quanquam de præſtantiſſimo iſto Doctore, qui a *R. Juda* excommunicatione convinctus, in ea periit, aliquandiu a Concilio dubitatum fuerit; Tandem tamen doctrina ipſius ſtupenda non potuit eum ab illa liberare, ſi vel maxime multi eo in docendis aliis opus fore judicarent. De *Mar. Sutra Pio* cognominato dudum e *Moëd Katon* obſervavit R. *Abraham*, filius Davidis, quod quoties inſignis aliquis Rabbi Excommunicationis reus factus ſit, antequam ea iſtum conſtringeret, ſe ipſum prius in reverentiam excommunicandi Doctoris excommunicationi ſubjecerit. Atque *R. Giddel* faſſus eſt, ſe a *Rab* didiciſſe, Eruditum ſibi ipſi & vincire poſſe excommunicationis ligamenta, & rurſus relaxare. Propterea *R. Joſeph Karo* recenſitis ſuperioribus *Maimonidis* verbis immediate ſubjicit: *Verum ſi oderint famam ejus, utpote cum aſſiduus eſt in legendis Epicuræorum libris, ac bibit inter varias Muſicæ ſpecies, aut ob quem Collegæ ejus pudore ſuffunduntur, & nomen Dei profanatur per ipſum, talem excommunicationi ſubjiciunt.*

§. 27. Præter perſonas hactenus recenſitas, etiam eo tempore, quo ſchiſma, vel aliud majus periculum metuendum eccleſiæ, non temere cuivis infligendam eſſe excommunicationis pœnam, monent Canoniſtæ. *Gratianus* ſcribit: *Cum quisque fratrum*, i. e. *Chriſtianorum intus in Eccleſia conſtitutorum in aliquo tali peccato fuerit deprehenſus, ut anathemate dignus habeatur, fiat hoc ubi periculum ſchiſmatis nullum eſt; Verum quando ita cujusque crimen notum eſt omnibus, & omnibus execrabile apparet, ut vel nullos prorſus, vel non tales habeat defenſores, per quos poſſit ſchiſma contingere, non dormiat ſeveritas diſciplinæ.* Præſtat enim uno alteroque membro reſecto, reliquum corpus ſervaſſe immaculatum, quam illo cum maximo Eccleſiæ ſcandalo retento, totum corpus exponere exitio.

§. 28. Deinde ex Eccleſia aut eccleſiaſtico cœtu ejici non poſſunt, qui vel plane non ſunt in Eccleſia Chriſtiana, quales ſunt Judæi, Turcæ aliique gentiles; vel qui ſunt quidem in eccleſia Chriſtiana, adverſæ tamen religioni addicti, ut *Pontificii*, *Calviniani*, &c. vel eandem religionem nobiscum profitentur, hujus tamen aut illius Eccleſiæ particularis membra non ſunt. Qui enim in Eccleſia non ſunt, non poſſunt ex ea ejici, ſed civili

Digitized by Google

vili pœna ſunt coercendi, ſi delinquunt, cæteroqui judicio divino ſunt committendi, ſi corrigi & ad mentem ſaniorem adigi nequeant. Quid ad me, inquit Apoſtolus 1. Cor. V, 12. de iis, qui foris ſunt, judicare? Nonne de iis, qui intus ſunt, vos judicatis? Nam eos, qui foris ſunt, Deus judicabit. In verſ. 11. excommunicationis objectum facit eum, qui frater nominatur 2. Theſſ. IV, 6. fratribus denunciat, ut ſubducant ſe ab omni fratre, qui inordinate incedit. Ipſe Salvator Jeſus Excommunicandum bis vocat *ἀδελφόν σȣ*, tuum fratrem, Matth. XVIII, 15. Cum Judæi e captivitate Babylonica reduces in Samaritanos tela extorquerent anathematis a *R. Elieſare* conſignata, hi ipſorum ambiebant ſocietatem conjunctisque cum ipſis viribus templum erant ædificaturi Eſr. IV, 2. unde objectum erat non inidoneum ipſorum anathemati. Secus in *Tito Romano*, quo de in Cod. *Beracbot* Babyl. ac Hieroſolym. *Moed Katon*. Hinc aërem ſolummodo verberat illud excommunicationis telum, quod Romanus Pontifex quotannis die Jovis ante Paſchali in quosvis hæreticos & a fide Catholica apoſtatas ejaculatur. Siquidem ipſi ante & poſt excommunicationem ſunt & permanent iidem, qui fuerunt, ne quicquam damni inde accipiunt. Perperam etiam ſtatutum aliquando fuit in Synodis quibusdam, *oportere poſt mortem etiam bæreticos anatbematizari: nam finis Excommunicationis, qui primario intenditur, bic obtineri nequit*, converſio ſcilicet delinquentis & ſalvatio ſpiritus ejus. Poſt mortem enim neque converſio neque redemtio locum habet. Id vero plane ridiculum eſt, quod tradunt *Pandectæ Talmudicæ* de cane quodam, quod calceos Rabbinorum arroderet, excommunicationi ſubjecto, cui nihilominus ob id ipſum cauda igne fuerit conſumta.

§. 29. Quod ad *delicta* attinet; Quædam illorum per naturam ſuam ſunt talia, ut excommunicationem mereantur: Quale vitium eſt perverſitas doctrinæ verbo Dei in ſcripturis revelato e diametro repugnans, ac fundamentum fidei noſtræ plane ſubvertens. *Apoſtolus* Pſeudoapoſtolos Galatas a veritate Evangelii ſemel agnita avertere conantes anathematizavit. Gal. I, 8. 9. Titum ſuum quoque monet, cap. III, 10. Hæreticum hominem poſt unam & ſecundam correptionem devitare. Romanos precatur (cap. XVI, 17.) obſervare eos, qui diſſenſiones & offendicula præter doctrinam, quam didicerant, facerent, & declinare ab illis.

§. 30. Hoc ipſum poſt Apoſtolorum tempora ſtrenue obſervarunt Patres Eccleſiæ priſtinæ. *Auguſtinus* ut *Gratianus* habet, *Pelagium* & *Cæleſtium* novam hæreſin ſanctam Dei eccleſiam introducentes excommunicavit, & ab Eccleſia Dei ſeparavit. Patres *Synodi Antiocbenæ* Paulum *Samoſate-*

Digitized by Google

moſatenum hæreſeos convictum, & ab omnibus manifeſtiſſime deprehenſum. Falſi dogmatis reum, ab univerſa, quæ ſub cœlo eſt, eccleſia chriſtiana eliminarunt. Vid. *Euſeb. hiſt. Eccl. Lib. 7. c. 29.* *Arius Miletii* Sectator, cum Miletio ipſo Hæreſiarcha, a *Petro Antiſtite Alexandrino* excommunicatus eſt; Erroris autem venia impetrata ab *Achilla* Petri ſucceſſore in Eccleſiam receptus eſt Arius. Cum vero ipſe novam hæreſin, quæ ab ipſo Ariana dicta, ſuſcitaret, multosque in partes ſuas pertraheret, ab *Alexandro*, Achillæ ſucceſſore denuo excommunicatus & ſacro ordine motus fuit: Et cum ne tunc quidem quieſceret, poſt multas altercationes denique in *Synodo Nicena* unanimi concilii ſententia ipſe & qui ejus adhærebant Sententiæ, anathemati ſubjecti, eorumque libri igni adjudicati ſunt. Vid. *Niceph. hiſt. Eccl. Lib. 8. a c. 5-18.*

Apollinaris hæreſis damnata fuit in *Concilio Romæ* coacto a Damaſo Romæ, & Petro Alexandriæ, Epiſcopis.

Victor, Epiſcopus Romanus, *Theodotum* coriarium, qui primus aſſeruit Chriſtum nudum hominem eſſe, a communione Eccleſiæ ejecit.

Idem Pontifex, totius Aſiæ, vicinarumque provinciarum eccleſias, tanquam contraria rectæ rationi ſentientes a communione abſcidit, datisque literis, univerſos, qui illic erant fratres, proſcripſit & ab unitate eccleſiæ prorſus alienos eſſe pronunciavit.

§. 31. Cum hoc hæreſeos crimine multa alia conjungit Apoſtolus, quando inquit: *Nolite errare, neque fornicarii, neque molles, neque maſculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebrioſi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei poſſidebunt.* Scilicet ſi ad finem vitæ usque tales eſſe perſeveraverint. Nam easdem ſpecies recenſet *capite* præcedente *quinto*, verſu undecimo, & dicit, cum talibus, qui hujusmodi vitiis dediti, *ne cibum quidem capiendum eſſe, aut aliud quid habendum commercii.* Quod clare excommunicationem indigitat.

§. 32. Quædam delicta talia non videntur, ut excommunicationem per ſe mereantur, talia tamen evadunt ex conſequente & per accidens, propter contumaciam delinquentis. *Certum eſt*, inquit *Gratianus*, *pro tribus criminibus aliquem excommunicari debere, cum ad Synodum canonice vocatus venire contemnit; aut ſi poſtquam illuc venerit, Sacerdotalibus reſpuit obedire præceptis, aut ſi ante finitam cauſæ ſuæ examinationem a Synodo abire præſumit.* Sic ſi quis ſemel plus potus aſſumſiſſet, quam natura ejus ferret, ex quo crapula ſibi enata eſſet; Deinceps autem inciperet hilariorem ſe exhibere, atque conſuetudo ejus alias eſſet; nonnihil etiam exci-

Digitized by Google

excideret, quippe clamando, cantando; ecquis eſſet, qui ob unicum hunc actum ipſum vellet excommunicatum? Citatus autem ad reddendam de exceſſu ſuo rationem, venire recuſaret, merito ſuo excommunicaretur.

§. 33. Quædam denique delicta neque per naturam ſuam ſunt talia, ut excommunicationem mereantur. Neque per contumaciam delinquentis evadunt talia; alia tamen ſubeſt cauſa, ob quam puniantur excommunicatione, pœna licet graviore, atque delictum alias meretur. Ita ſi fornicationis vitium adeo commune fiat, ut totus pene mundus fornicationi ſit deditus, ſive ut Propheta inquit זנתה הארץ *ipſa quaſi terra ſcortetur;* merito puniretur graviore pœna atque hoc tempore fit; idque ut fornicantium multitudo minueretur, totaque reſpublica cum eccleſia bene audiret: Sic apud nos arbitraria hactenus pœna afficiuntur duellantes, capitali autem in Gallia, ſummo id omnino urgente neceſſitatis telo, ſtatuque reipublicæ. In *juribus Ebræorum* tit. *Sanhedrin*, item apud *Maimonidem*, ac *Moſem Kozenſem*, recenſetur, quod Synedrium percutere poſſit, atque aliam irrogare pœnam, utut in lege nihil de eo ſit mandatum. Idque non ut verba legis transgrediantur, ſed ut ſepimentum legi faciant. Nam hiſtoria refertur de quodam, qui Græcis in Judæos Imperantibus inequitaverat equo in Sabbatho, quem in Synedrium protractum obruerunt lapidibus. Non quod ita æquum fuerit, ſed quod id tempus exigeret. Alia hiſtoria accidit de Viro quodam uxorem ſuam ſub ficu ineunte, quem in Synedrium protractum fuſtibus caſtigarunt, non quod ita æquum fuerit, ſed quia pro ratione iſtius temporis videbatur neceſſarium. Sic *Simeon f. Schattach* dicitur uno die in *Aſcalon 70. ſuſpendiſſe mulieres*, nondum omnibus inquiſitionis, examinationis, atque admonitionis gradibus adhibitis, nec teſtimonio ſatis elucidato, ſed prout ipſi pro ratione temporis viſum.

§. 34. Cæterum nemo miretur, quod etiam pro capitalibus delictis Excommunicatio legatur inflicta. Cum talismodi homo penitus privetur gratioſa Dei præſentia aliiſque beneficiis ſpiritualibus, adeo ut totus pateat tyrannidi Satanæ. Unde *Auguſtinus* ſcribit: *Nihil ſic debet formidare Chriſtianus quam ſeparari a corpore Chriſti: Si enim ſeparatur, non eſt membrum ejus, ſi non eſt membrum ejus, non vegetatur ſpiritu ejus. Quisquis autem Spiritum Chriſti non habet, hic non eſt ejus.* Ut taceam, quod talis pro infami plane habeatur. Quid ſit autem amiſſio famæ ſatis docet Poëta, ſic canens:

Omnia ſi perdas, famam ſervare memento;
Qua ſemel amiſſa, poſtea nullus eris.

Accedunt & alia, quæ imponunt etiam revertenti; ita *Gratianus* matricidæ pœnitenti injungit, ut per annum integrum eccleſiam non ingrediatur, ſtet ante fores Baſilicæ orans & deprecans Deum; Completo vero anno introeundi in eccleſiam licentiam habeat, ſed tantum inter audientes ſtet, nec communicet. Præterlapſis autem tribus annis ad ſacram cœnam admittatur. Oblationes non offerat, priusquam adhuc alii ſeptem anni expleantur. Toto autem hoc tempore carnem non manducet, nec vinum bibat, exceptis diebus feſtis. Pedibus incedat quocunque proficiſcatur, arma ſecum non ferat. Singulis hebdomatibus tres dies jejunet. Quæ ſunt alia hic atrocia, infra ſuo loco dicentur prolixius.

§. 35. In *civilibus* quoque maxima interdum videtur inæqualitas eſſe inter delictum & pœnam, quæ tamen nequaquam talis eſt, ſi omnes circumſtantiæ, quibus pœna infligitur, recte examinentur. Sic inter milites pro capitali nonnunquam crimine nonniſi relegatio ab exercitu infligitur; quæ tamen tanti ab ipſis æſtimatur, ut generoſiores animi præ illa eligant certa occumbere morte: Nimirum renunciatur delinquens coram toto exercitu infamis, circumſtans autem cohors arma inverſa tenet, armis denique ipſius per lictorem fractis, ipſe ab exercitu pellitur. Sic quoque apud Res publicas quasdam adulterii crimen tantum unius menſis incarceratione plectitur, intra quod tempus incarcerato non niſi pultes & aqua ad alimentum porriguntur. Aut etiam mulcta tantum pecuniaria caſtigatur. In primum homicidii crimen Deus ſola Excommunicatione animadvertit. Sic *Plato* in legibus *Dec. IX.* non aliam in homicidam pœnam conſtituit, quam Exilii.

§. 36. Quod Ebræorum ſtatuta attinet, non male obſervat *Cl. Lightfoot*, adhibitam fuiſſe *excommunicationem, ut pœna eſſet iſtorum delictorum, quibus nulla alia pœna decernitur vel in paginis ſacris, vel in traditionibus.* E titulo *Moed Katon*, in quo ex inſtituto hoc argumentum pertractatur, videre licet, in duabus cauſis generalibus Excommunicationem fuiſſe adhibitam. *In re pecuniaria*, quando, ut *Gloſſa* habet iſtius loci, per *Synedrium* de ſolutione admonitus, eam præfracte omittit; atque ob Epicuriſmum. *Epicurum* autem in Codice *Sanhedrin* explicant eum, *qui Dei verba ſpernit, ac diſcipulos ſapientum.* Atque hinc eſt, ut in Codice *Beracboth* ſtatuant, quod in 24. cauſis Synedrium Excommunicatione animadvertat

Digitized by Google

adverlat ob honorem Rabbinorum. Has cauſas ſparſim per corpus *Talmudicum* traditas in titulis *Beracboth*, *Moed Katon*, *Gevammoth*, *Kidduſchin*, *Peſachim*, *Nedarim*, *Sanhedrin*, *Maccoth*, *Bava Kamma*, *Cholin* ac *Nidda*. In unum collegerunt ſpeciatim exprimentes, *Moſes Aegyptius* in *bilchoth Talmud Tora cap.6. Rabbenu Jacob* in *Arba Turim Part. II. §.334. Joſeph Karo in Schülchen Aruch Part. II. §.234. num. 43.* Atque ex noſtris *Buxtorffius*, *Coccejus*, *Seldenus*, *Lightfoot*, *Daſſovius*, aliique, ad quos brevitatis cauſa B. lectorem remitto, ne ſi ſingulas cauſas e ſede propria Talmudis allegatas exemplo aliquo, ut conſtitueram, illuſtrarem, chartæ excreſcerent nimium. In genere, excommunicaturus alium accurate attendere debebat, utrum delictum talem incurreret cenſuram. Siquidem inique vel ob cauſam non ſatis prægnantem excommunicans, ipſe ſibi hanc pœnam accerſit.

§. 37. PROCESSUS, quo peragi debet excommunicatio, varius eſt. Primo quod ad delictum; illud vel *publicum* aut publice notum eſſe debet, ita, ut autor reatum negare non poſſit; (de occultis enim non niſi Deo rationem reddere tenemur, ab eoque pœnam, quam meremur, expectare.) Vel ipſius autoris confeſſione, aut ſufficientibus aliorum teſtimoniis palam factum. Hac in parte multum olim peccatum fuit, quando excommunicationis fulmine ita temere prorumpebant, ut ſæpe delinquentem ignorarent. Ita S. *Benedictus* dicitur excommunicaſſe furem, neſciens quis ille ſit. Scilicet Abbas quidam amiſerat annulum: cum vero non inveniretur, qui rapuerat eum, tulit excommunicationem contra quemcunque annulum habentem: inventus autem fuit corvus, in cujus domuncula repertus eſt annulus. Longe aliud nos docet *Gratianus* ſcribens: *Nos vero a communione probibere quenquam non poſſumus (quamvis hæc probibitio nondum ſit mortalis, ſed medicinalis) niſi aut ſponte confeſſum, aut in aliquo, ſive ſeculari, ſive eccleſiaſtico judicio nominatum, atque convictum.*

§. 38. Deinde confitens Reus ubi habetur, prius obſervari oportet gradus admonitionum, quam deſcenditur ad ipſam excommunicationem; monente ipſo Chriſto *Matth. XVIII, 15. ſeqq.* Quem Paulus ſecutus eſt ſcribens ad *Titum cap. III, 10.* hæreticum hominem μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νουθεσίαν devita &c. Atque id ipſum inculcat *Gratianus* ſcribens: *Quando autem crimen notum eſt judici & aliis, aliquando reus inficiatur factum: Veluti, ſi quis negaret, interfeciſſe eum, quem ſub oculis judicis in conſpectu multorum interfecit. Hic quia ſe reum negat, ſine examinatione*

 feriri

feriri non poteſt. Aliquando evidentia ipſa operis reum eſſe teſtatur, quando opere publico crimen ſuum confitetur: Tunc poſt ſecundam & tertiam correctionem ſine examinatione damnandus eſt, ſi incorrigibilis extiterit.

§. 39. Eccleſia judaica pro varietate delicti procedebat varie. In re pecuniaria nemo excommunicari poterat, niſi qui ter citatus, die nimirum ſecundo ſeptimanæ quinto, ac ſecundo hebdomadæ ſequentis, expreſſis nominibus tam Actoris, quam Judicum, comparere aut ſolvere præfracte contemſerit. Sed ob Epicuriſmum in momento transgreſſionis, qui aderat, eidem incumbebat transgreſſorem excommunicationis vinculo conſtringere, ne connivendo vel executionem protrahendo, anſam præberet blasphemandi Dei. De jure quoque & delinquens notus eſſe debebat, ejusque delictum publice promulgari. Hinc, ut eſt in Codice *Moed Katon*, Talmud. Hieroſ. cum *R. Meirum* quærerent excommunicare, reſpondit illis: Non obtempero vobis, donec exprimatis, quem excommunicationis vinculo conſtringetis, & de quo ac quot rebus excommunicabitis. Ut ſæpe, miratus ſim, quo Autore, ac quo fundamento ille, qui Animadverſiones conſcripſit in *Schulchan Aruch*, ſtatuerit, *in negocio Excommunicationis non opus eſſe teſtimonio, ac ratione manifeſta.* Perſona vero in *Epicuriſmo* deprehenſa, ut de nomine nota ſit, neceſſe non erat: quia in aperto crimine deprehenſæ ſufficiebat dicere: *Sit Vir iſte, vel Mulier ea, in excommunicatione.* Nihilominus de facto ſæpe accidit, ut ſimiles cum Papicolis errarent errores. In tit. *Moed Katon* Babyl. refertur, quod canem calceos Rabbinorum corrodentem, ignorantibus illis, quis fecerit, excommunicarint. Quæ Excommunicatio adeo infeliciter ceſſit cani, ut igne in cauda concepto, ignominioſe perierit.

§. 40. In Eccleſia Chriſtiana aliquando ita fiebant iſti admonitionum gradus. Prima perſona lapſa indicabatur a paſtore Eccleſiæ, ſimulque commendabatur precibus publicis, ut Deus oculos mentis ipſi aperire, gratiamque ſuam ad converſionem concedere velit. Ipſius vero nomen reticebatur, nec delictum exprimebatur. Quod ſi prima admonitione pœnitentia non ducebatur, poſt aliquot dierum intervallum, monendo inſtabat Paſtor, ſimulque delictum nominetenus exprimebat; delinquentem tamen adhuc reticebat. Quod ſi ne tunc quidem pœnitentiæ ſignum aliquod edebat, & delinquens & delictum publice proferebatur, ſimulque e communione eccleſiæ rejectus, pro membro ejus ulterius non habebatur. Vid. *Lud. Dunte* in Deciſ. Caſuum Conſc. p. 501.

§. 41.

Digitized by Google

§. 41. Quem excommunicationis proceſſum etiamnum hodie adhibere ſuadent, qui de conſtitutionibus Eccleſiaſticis ſcripſerunt. Primum jubent, ut miniſter Eccleſiæ peccata notoria libere & intrepide pro concione objurget, unum atque alterum etiam, quod præcipue regnet, ſigillatim exprimendo: Autorem tamen reticeat. Deinde ſi concio nihil valeat apud ejusmodi hominem, privatim conveniat ipſum, & exaggeratis peccatis, ſerio dehortetur, ut abſtineat ab impietate ſua. Si nec privatæ admonitioni locum relinquat, miniſter Eccleſiæ ipſum deferat apud Superintendentem, qui aſſumto uno vel altero ex Miniſterio denuo ad vitæ emendationem ipſum adhortetur. Sineque his obtemperet, ad tempus arceatur a ſacra communione corporis & ſanguinis Chriſti: quæ excommunicatio minor eſt. Si ne ſic quidem aliquid efficiatur, coram Senatu Eccleſiaſtico præſentibus Senioribus populi, cum ipſo agatur, omniaque experiantur, quæ ad vincendum ipſum pertinere videantur. Si vero etiam hoc, eccleſiæ judicium audire contemnat, unanimi totius conſeſſus conſenſu excommunicationis ſententia in ipſum feratur.

§. 42. Facto excommunicationis decreto, actus ipſe peragatur per Superintendentem vel Paſtorem illius Eccleſiæ, ubi excommunicatio inſtituenda. Nimirum in publico eccleſiæ conventu ſiſtatur excommunicandus coram ſuggeſtu, & finita concione Paſtor indicet communioni, hominem præſentem enormiter peccaſe, maximumque ſcandalum Eccleſiæ præbuiſſe; aliquoties autem admonitum eſſe, ut reſipiſcat: verum ſpretis admonitionibus, nullam plane ſpem reſipiſcentiæ oſtendere: Proinde decretum eſſe, ipſum ex eccleſiæ pomeriis ejicere atque proſcibere. Poſtea ſchedam notificationis prælegat communioni, quam vid. ap. *Dedekenn. theſ. conſ. Theol. Jurid.* pag. infra cit. Hac prælecta, æditus per mediam eccleſiam perſonam excommunicatam educat, atque rem ſibi habere jubeat. Præterea admoneat Paſtor reliquum coetum, ut bene circumſpiciat ſe, ne ſimile quid committat; iſtius autem excommunicati converſationem omnem in refugiant, quo pudefactus in mentem melius commutet.

§. 43. Lapſus memoriæ eſt, quando Clariſſimus Buxtorffius (ex eoque multi alii, qui cum periti rerum Judicarum videri vellent, nec tamen fontes ipſorum adire poterant, ex rivulis tantummodo hauſerunt, quæcunque effutiunt,) ſcriptum reliquit, *congregatis eccleſiæ Antiſtibus, candelas accendi, quæ recitatis, quibus uti conſueverunt, maledictionibus, ſubito extinguantur, quod excommunicatus luce jam cæleſti ſit privatus,* *tene-*

tenebriſque adjudicatus infernalibus. Nihil de hoc, ut ut diligenter quæſiverim, deque argumento hoc præter utrumque Talmud, clariſſimos quosque Ebræorum JurisConſultos contulerim, ullibi potui deprehendere, ut non dubitem, Doctiſſimum Virum, quod de Eccleſia Chriſtianorum antiqua aliquando legerat, infirmitate memoriæ occupatum, adſcripſiſſe Judæis. De hac ſiquidem ex *Gratiani Decretalibus conſtat, quod circumſtent Epiſcoporum excommunicantem XII. Sacerdotes* (qui forte XII. repræſentarunt Apoſtolos, uti Epiſcopus Chriſtum; atque ſic eo minus de Judæis res non poteſt intelligi) *lucernas ardentes in manibus tenentes, quas in concluſione anathematis vel excommunicationis projiciebant in terram, & pedibus conculcabant. Mittebant quoque epiſtolam per parochiam, quæ continebat excommunicanti nomen, et cauſam excommunicationis, ne quis forte inſcius communicet excommunicato.* Judæi vero multis buccinis ad horrorem excommunicandis pariter ac audientibus incutiendum inflatis, anathemate feriunt. Samaritani quantum innoteſcit nobis ex *Pirke Elieſer* trecentis, Jeſus, ut in *tit. Sanhedrin* aſſeritur, quadringentis, ac *Heros* ille in *Moëd Katon* mille buccinis inflatis ſujiciebantur excommunicationi. Formula, qua tam in foro, quam extra judicium, uterentur, ſi *R. Abr. Dav. a Rabbenu Jacob in Jore Dea* citato credimus, pro varitate delicti non nihil variabat adeo ut in leviore quidem crimine diceretur abſenti: פלוני יהוה בנדוי *N. ſit in excommunicatione:* Præſenti nominis cogniti, ſervata perſona tertia (q.ſ. indignum judicarent, cujus exprimerent nomen:) ac nudo pronomine Demonſtrativo adjecto, פלוני זה בנדוי ליהוי *N. hic ſit in excommunicatione:* Ignoti vero nominis, ההוא גברא בנדוי *homo iſte ſit in excommunicatione:* In graviori autem delicto eadem ſerventur, niſi quod נדוי ſubſtituatur שמתא. Quæ tamen differentia in Talmude ipſo nuſpiam traditur, ut non immerito *D. Seldenus*, conſentiente *Maimonide*, ac *Gemara* ipſa tradat: *quanquam* נדוי *hinc inde pro excommunicatione ſumatur, nihilominus in ipſo tum forenſi, tum extra forum ſolenni excommunicandi actu non Niddui, Sed Schammatha, ut magis proprium & receptum, uſurpatum fuiſſe.* In Majore vero excommunicatione, formula quæ adhibeatur, erat ſecundum *Rabbenu Aſcher* יהא בחרם ſit in *anathemate:* juxta *Maimonidem* vero פלוני מוחרם וארור בו אלה בו שבועה בו נדוי *N. devotus eſto ac maledictus.* In illo ſit execratio, juramentum, ac excommunicatio. Modo non verba poſteriora, quod valde apparet probabile, virtutem exprimant חרם א״ב, & ad ipſam excommunicandi formulam minime ſpectent

Digitized by Google

ſpectent quæ adeo ſolis tribus abſolveretur vocabulis prioribus. Huic autem conciſæ adjicere ſolent omnes diras ac exſecrationes, quas undecunque poſſunt corradere. Cujusmodi exemplar exprimit *Buxtorffius* Lexic. Talmud. ad חרם, ac duo alia *Seldenus J. N. & G.* e *Pirke Elieſer* ac libro *Colbo lib. 4. cap. 7.* inter Chriſtianos uſitatam exhibet *Regino Prumienſis* ab *Hildebrando* editus *cap. CCCCX. ſeqq.*

§. 44. FINIS excommunicationis multiplex eſt; *Primarius* tamen eſt hominis peccatoris converſio. Paulus in poſteriore ſua ad Corinthios Epiſtola, *ſi quis*, inquit, *non auſcultat noſtro Sermoni*, *hunc notate per epiſtolam & nolite converſari cum ipſo*, *ut pudefiat*, hoc eſt, pudore tactus ad mentem redeat meliorem: item in *priore* ſua *ad Timotheum* ſcribit: *ſe tradidiſſe Satanæ Hymenæum & Alexandrum*, *ut caſtigati diſcerent non maledicere*, id eſt, caſtigatione hac adducti, deſinant & doctrinam fidei blaſphemare, et falſum ſuum dogma ſpargere. Optima autem pœnitentia eſt a peccatis deſiſtere, vel ut Germanice efferri ſolet: Nimmer thun iſt die beſte Buß.

§. 45. Hunc finem pœnitentiæ Iudæis quoque præfixum fuiſſe, evidentiſſime patet e notabili iſta longanimitate ac tolerantia, qua de menſe in menſem excommunicati expectarunt converſionem. *Rabbenu Aſcher* inquit e codice *Moed Katon* Babylonico: *Non eſt excommunicatio infra 30 dies*, *intra quos ſi non converſus fuerit*, *repetunt in eo excommunicationem poſt iſtos 30. dies*: *ſi nec intra hos convertatur*, *præſtolantur eum adhuc 30. dies alios*, *antequam anathemate eum devoveant.* JEſus in *Cod. Sanhedrin* a. R. *Joſua f. Petachiæ* excommunicatus aliquoties dicitur, ab eo ad pœnitentiam agendam admonitus, ut vinculum ipſi ſolveretur. Idcirco etiam, quam primum quis converſus fuerat, vel adverſarium ſuum, quem offenderat, reconciliaret, etiam intra 30 dies ſeparationi ſuæ antea determinatas in gremium Eccleſiæ recipiebatur: vinculo Excommunicationis ſoluto.

§. 46. *Secundarius* Excommunicationis *finis* eſt eccleſiæ Beatitudo, tum ratione ſui, tum cujuslibet ejus membri. Ratione membrorum; ne alter ad alterius exemplum peccare diſcat, et ſic vitium per totam ſerpat eccleſiam; Bene igitur *Hieronymus* ſcripſit *Reſecandæ ſunt putridæ carnes*, *et ſcabioſa ovis a caulis repellenda*, *ne tota domus maſſa*, *corpus & pecora*, *ardeant*, *corrumpantur*, *putreſcant*, *intereant.* Ratione Eccleſiæ; Ne cumulatis peccatis Deus ad indignationem juſtam provocatus, matrem cum pullis perdat; quemadmodum eccleſiæ antediluvianæ accidit,

cidit, quam præter paucas animas in arca *Noæ* conſervatas, Deus diluvii aqua penitus extirpavit. Idem fatum quoque experta eſt *Sodomitarum* eccleſia, ſulphure & igne cœlitus demiſſo conſumta. Præterea ne apud Exteros male audiat eccleſia, adverſariique occaſionem accipiant eam conviciandi, quaſi ſit tantum ſceleratiſſimorum hominum caterva, quæ quodvis facinus impune obire ſinat: Hæretici autem virtute verbi divini quidem adducti, ut fidem habeant religioni Chriſtianæ; Chriſtianorum vero impia vita deterreantur, quo minus fidem Chriſtianam ſuſcipiant: Quemadmodum Iudæi de contumacia ſua appellati, quare claræ Evangelii luci aſſenſum præbere detrectent; objiciunt nobis diverſas ſectas maximumque Chriſtianorum in religione diſſenſum, quo dubii reddantur, utri ſectæ adſtipulandum ſit: Manere igitur ſe dicunt, religioni ſuæ addictos, ne pejorem amplexentur, vitantes minus malam. Inprimis etiam ne Sacramenta polluantur contra claram *Chriſti* prohibitionem *Matth. VII.* v 6. *Nolite dare Sanctum canibus: neque projicite margaritas porcis;* Quo de *Chryſoſtomus* loco ſupra cit.

§. 47. Quod Ebræi in eo etiam æquitati juſtitiæ litare voluerint, delinquentes poenæ, quam meruerant, ſubjiciendo, vix in dubium vocare poterit, qui legem in tit. Nedarim promulgatam cum *Gloſſa R. Salomonis* contulerit. Ita autem illa: *audiens mentionem nominis divini in vanum prolati ex ore ſocii ſui, obligatus eſt ad excommunicandum eum, et ſi non excommunicat eum, ipſe reus fit Excommunicationis. Nam ubicunque invenitur mentio nominis divini, ibi paupertas invenitur, quæ eſt inſtar mortis, ſicut dicitur Exod. IV, 19 quia mortui ſunt omnes viri illi. Atqui Traditio eſt quocunque ſapientes ſuos direxerunt oculos, aut mors evenit aut paupertas*, (i. e. aut moritur ille, aut in paupertatem incidit) *Propterea opus habet* (talia audiens) *excommunicare eum* (nomen Dei vane proferentem) *ut in paupertatem incidat, quæ eſt inſtar mortis.*

§. 48. EFFECTVS igitur Excommunicationis dantur multiplices. Per eam enim ſeparatur Excommunicatus a Deo: Excommunicatio enim eſt a Deo et Eccleſia Separatio. E contrario vero Satanæ poteſtati traditur. *Omnis Chriſtianus*, dicit *Gratianus. qui a Sacerdotibus excommunicatur, Satanæ traditur; quomodo? ſcilicet*, quia *extra eccleſiam Diabolus eſt, ſicut in eccleſia Chriſtus: ac per hocquaſi diabolo traditur qui ab eccleſiaſtica communione removetur. Unde illos, quos tunc Apoſtolus Satanæ eſſe traditos prædicat, excommunicatos a ſe eſſe demonſtrat.* Excommunicatus manet ſub vinculis peccatorum ſuorum, nam *omnes quicunque*

Digitized by Google

que ligantur in terris, Deus vult ligare in cælis Matth. XVI, 18. idem etiam probat *Gratianus*: *Quicunque* inquiens *ab unitate fidei vel ſocietatis Petri Apoſtoli quolibet modo ſemet ipſos ſegregant, tales nec vinculis peccatorum ſuorum abſolvi, nec januam poſſunt regni cæleſtis ingredi.*

§. 49. Excommunicatus arcetur ab uſu ſanctiſſimi corporis & ſanguinis Chriſti ne tanquam indignus hoſpes ipſemet judicium ſibi edat & bibat 1 Cor. II, 29. Et quanquam excommunicato templum ingredi liceat, peculiari tamen & ſeparato ab aliis loco, ſecundum Conſtitutiones Saxonicas, ſingulis Dominicis & Feſtis, aliisque, quibus Sacra publica celebrantur diebus, ad auſcultationem verbi divini conſiſtere debet; finitis autem ſacris templo exire, aut per æditũum evocatur. Non admittitur ad officium Patrini in collatione baptiſmi; etiam deductione novorum nuptorum ad copulationem ſacerdotalem prohibetur: indignus quoque æſtimatur, qui ad alios Chriſtianos congreſſus, quippe nuptias, conviva baptiſmalia &c. admittatur.

§. 50. In civili autem vita toleratur, atque permittitur ipſi contractus, aliaque commercia civilia cum aliis exercere, quæ Chriſtianis etiam cum gentilibus intercedunt; a familiari tamen ejus converſatione omnes abſtinent. Sic *S. Iohannes* aliquando venit ad balneas lavandi gratia, et ibi offendit *Cerinthum:* Quem ubi conſpexit, continuo exſiliit non lotus, dicens ſociis: fugiamus hinc, ne balneæ ipſæ corruant, in quibus *Cerinthus* hoſtis veritatis lavat; Teſte *Euſebio.* Sanctus Iohannes etiam prohibet, *ne quis excommunicato oſculum det*, aut *ave dicat. Gratianus* ſub poena Excommunicationis interdicit, ne quis ſe excommunicato jungat in oratione, cibo, potu. Et *Appollinaris* ſenior a *Gregorio Laodicenſi* Epiſcopo reapſe excommunicatus fuit, quod cum *Athanaſio* Alexandrinæ Eccleſiæ Epiſcopo, ſub *Conſtantio* autem in exilium acto familiariter verſatus fuerit.

§. 51. In foro Politico talis reputatur infamis: Sic *Stephanus* Papa catalogum faciens perſonarum infamium, inter eas quoque recenſet excommunicatos: uti videre eſt apud *Gratianum Cauſ. VI. quæſt 1. can. 17. Infames eſſe eas perſonas dicimus, quæ* &c. & *omnes anathematizatos, vel pro ſuis ſceleribus ab Eccleſia pulſos* &c. Nec admittitur ad alterius accuſationem. Ita ſtatutum legitur in primo & ſecundo capite *concilii Carthaginenſis ſeptimi:* verba concilii ſunt: *Definimus eum recte ad accuſationem non admitti, qui poſtquam excommunicatus fuerit, in ipſa adhuc excommunicatione conſtitutus, ſive ſit clericus, ſive laicus, accuſare voluerit.* Nec ad ferendum teſtimonium admittitur. Idem hoc ſtatuit concilium

Carthaginenſe ſeptimum: Cujus verba ſunt: *Teſtes ad teſtimonium non admittendos eſſe cenſemus, qui nec ad accuſationem admitti præcepti ſunt:* Conſtitutum autem fuit, Excommunicatos durante excommunicatione, non admittere ad accuſandum. Multo minus alterum Excommunicare poteſt. *Audivimus* ſcribit *Alexander II. Papa*, *quod Henricus Ravennas dictus Archiepiſcopus viſus ſit te excommunicare. Verum quia ipſe, quippe excommunicatus, te excommunicare non potuit, Apoſtolica autoritate te tuosque abſolvendo, mandamus exinde nunquam curare.* Scilicet Archiepiſcopus Ravennas, hæreticus et excommunicatus, *Valerianum* Epiſcopum excommunicavit: quod cum *Alexander II.* audiſſet, ſcripſit *Valeriano* Epiſcopo, ut illam ſententiam non curaret, abſolvens eum de facto.

§. 52. Quod Judæi in hoc ultimo diſſentiant, ſupra dictum eſt. Apud hos enim in Cod. *Nedarim Mar Sutra*, Pius cognominatus, cum filius *R. Rab* reatum incurriſſet Excommunicationis, prius ſe ipſum excommunicavit, ac deinceps alterum, ne, ut expoſitio habet *Rabbenu Aſcher*, piger fiat, ac obliviſcatur alterum ſolvere. Valde tamen tubito, in illis procedere id ipſum, qui ex delicto aliquo excommunicatione percuſſi, ejus conſtringebantur vinculis. Hinc quanquam ille *a Riſch Lakiſch* excommunicatus, ſtatim hunc ipſum excommunicationi ſubjecerit, quæ firma ac valida a Doctoribus æſtimata fuit; non tamen cenſenda eſt ab excommunicato proveniſſe, cum præter meritum ſuum hoc in ipſum intenderat telum *Riſch Lakiſch*, quod exinde metam, ad quam collimabat, non attigit.

§. 53. Alias *Ebræi* æque graves effectus excommunicationi adſcribunt. Ut enim non tangam protritum illud effatum, quo mortem accelerare cenſetur aut miſeriam morti ſimilem: quod eventus comprobavit in *cane* Rabbinorum calceos corrodente, *Heroë* illo inſignem aliquem Rabbinum anguſtiis afficiente, item *erudito malæ famæ* a *R. Juda* excommunicato, de quibus in *Moëd Katon;* atque *in aulico iſto*, cujus in tit. *Schabbath* fit mentio, qui vipera Rabbinorum morſus ſanari non potuit. Nec cum quibusdam perperam illis redeundi viam præcludam; aut e templo penitus eliminem; vel a ſocietate, etiam uxoris ac domeſticorum ad quatuor cubitus arceam aut cujusvis manibus vitam ipſorum exponam, quaſi cuilibet eos interficiendi libera fuiſſet poteſtas. Quæ ſingula his ultimis verbis recenſita legibus Ebræorum minime ſunt conſentanea.

§. 54. Id extra dubium eſt ac ſimpliciter excommunicatione coram Synedrio factam conſequitur, quod proponam verbis *Rabbenu*

Aſcher

Digitized by Google

Aſcher, qui in *Iore Dea; Hoc eſt jus*, inquit, *Excommunicati ac anathemate percuſſi IN COMMUNI CONVERSATIONE: Non comedunt, nec bibunt cum eo, nec ſedent intra quatuor cubitos ab eo præter uxorem ſuam ac filios & domeſticos, quibus conſedere cum ipſo licitum eſt. Non in ſocietatem arceſſunt eum ad gratias agendas, ne adhibent eum ulla in re, quæ eget decemviratu. Et ligatus eſt, quantum ad lotionem ac raſionem, et* ex ſententia *R. Abr. f. Davidis, quantum ad veſtitum calceamentorum, Bona ejus in fiſcum referunt. Et quanquam permiſſum ſit cum eo colloqui. parce tamen fiat, nec niſi in ſumme neceſſariis.* Quod intelligendum puto, de percuſſo anathemate, qui nec mercede conducitur, nec alios conducere poteſt: nemo cum ipſo negotiatur, et ægre obtinet, ut tabernulam ſibi exſtruat ad vitæ miſeram ſuſtentationem. Quæ omnia Minore excommunicatione vincto, ſunt conceſſa. Etiam prohibere poteſt *Synedrium*, ut *nemo cum eo loquatur penitus & conſtituere, ut quicunque cum eo comedat, vel ſedeat intra quatuor cubitos ab eo, et ipſe percutiatur, anathemate.*

§. 55. In re doctrinam concernente, is qui Minori Excommunicatione vinctus erat, docere poterat, atque ab aliis informari: Majori autem qui conſtringebatur, nec ipſe docere poterat, nec ab aliis doctrinam expectare; proprio tamen Marte licitum erat ipſi operam dare literis, ne ſuæ, quam didicerat, obliviſcatur doctrinæ. Quantum ad cultum Dei publicum, licitum quidem erat ipſi templum ingredi, ſed, ut *Miſchna* habet in tit. *Middoth*, ordine inverſo, ut a quolibet animadverteretur. Et quanquam in Synagogis conceſſum ipſi ſit, ſeorſim ſuas ad Deum fundere preces; conſuetudine tamen (ex mente *autoris animadverſionum in Schülchan Aruch*) invaluit, ut ex ea ejiceretur ne in anguſtiam cogeret fideles reliquos, qui neceſſe habent, quatuor ab eo recedere cubitos. Quin imo ſi recte ſtatuit *Benjamin* cognomine *Lupus*, libera penes ſenatum erat facultas, in tantum rem ipſi aggravare, ut ne ejus circumcidantur filii, aut qui e ſuis vita decedat, ſepeliatur. Uxor quoque ipſius prohiberi poteſt a Synagoga, & liberi etiam a tonſtrina.

§. 56. Horrenda ſunt, et divini indicia digiti, ſi cum veritate conſentiunt, quæ recenſet *Joſephus de Eſſenis* peculiari Judæorum ſecta, quod ob delicta graviora conſortio ipſorum ejecti, ne cibum quidem oblatum capere potuerint, ſed more pecudum herbas decerpentes, fame miſerrime, niſi reciperentur, perierint. Etiam apud *Gentiles, in Druidibus*, ex ſententia *Cæſaris* id fuit obſervatum, ut quibus interdictum erat ſacrificiis; ii numero impiorum & ſceleratiſſimorum haberentur; iis omnes decederent, aditum eorum ſermonemque defugerent, ne quid ex conta-

tagione accipiant incommodi, neque iis petentibus jus redderetur, neque ullus communicaretur honos. Qui ex *Pythagoræis*, quod regulas inſtituti ejus non ſervaſſet, a cœtu arcebatur, eum omnes pro mortuo habebant, ita ut et κενοτάφιον ei ſtruerent. Qui *Romanis* olim *Sacri* dicebantur, & *inteſtabiles*, iis ut vita indignis, *aqua interdicebatur atque igni.* Apud *Sophoclem* reperimus: *Hominem illum interdico quisquis eſt e regione, cui ego impero, ne quis admittat, aut alloquatur aut cum eo communicet in precibus ad Deos, aut ſarificiis.*

§. 57. EVENTVS Excommunicationis alius eſt *in receptione*, alius quando Excommunicatus tempore excommunicationis *naturæ reddit debitum*. Enim vero durante inter Chriſtianos Excommunicatione ſive Majore, ſive Minore, jubent conſtitutiones eccleſiaſticæ, ut excommunicatus frequenter citetur ad Paſtorem ſuum aut Superintendentem vel etiam Conſiſtorium, lapſus ſui admoneatur, miſerrimaque, in qua jam viveret, vitæ conditio ipſi proponatur, nullis præterea admonitionibus, imo etiam objurgationibus parcatur, quæ ad convertendum ipſum aliquid faciant: victus ſi det ſpem veræ reſipiſcentiæ in eccleſiæ gremium recipiatur; præcedanea tamen peccati confeſſione atque eccleſiæ offenſæ reconciliatione.

§. 58. Peragi ſolet Reconciliatio hæc ſequentem *in modum:* primum ſiſtatur excommunicatus in eccleſia coram Præfecto Diœceſeos, eccleſiæ Patrono & Senioribus, aliisque de eccleſia ad hunc actum convocatis, & a Paſtore quæratur: Utrum confiteatur, firmiterque credat, ſe peccatis ſuis atque cordis contumacia Deum ad iram concitaſſe, æternam condemnationem promeruiſſe, eccleſiæ vero maximum ſcandalum præbuiſſe. Utrum ſerio et ex animo doleat de admiſſis peccatis atque ſcandalo dato. Utrum vere & ex animo Deo atque eccleſiæ reconciliari velit. Utrum firmiter conſtituerit apud animum ſuum a talismodi peccatis impoſterum abſtinere, vitamque honeſtam ducere. Utrum in teſtimonium poenitentiæ ſuæ, & fidei confirmationem S. coenam accipere velit. Deinde in congreſſu publico ſiſtatur toti eccleſiæ procumbens in genua ante altare; Paſtor vero ſermone ad populum habito proponat; Mandatum Dei eſſe, ut omnes enormiter peccantes & contumaces, a corpore eccleſiæ ſeparentur ac ſegregentur, ut ſic peccata ſua, et iram Dei adverſus peccata inſtar ignis ardentem agnoſcere diſcant: In quem finem concreditam eſſe eccleſiæ *Clavem ligantem* Notum autem eſſe, quale & quantum facinus Diaboli atque corruptæ naturæ inſtinctu præſens perſona perpetraverit, in eoque perſeverare religioni ſibi non duxerit, ac proinde merito ſuo eccleſiæ Cenſura notata ſit. Victam autem eſſe Præpoſitorum ſeriis admonitioni-

Digitized by Google

nitionibus, atque conſtituiſſe ad eccleſiam redire, & cum ea reconciliari: Ideo petitionem ei ne quaquam denegandam, quin potius gratias Deo agendas eſſe, pro converſione hominis, et hunc in finem præſentem actum eſſe inſtitutum. Tum cantentur aliquot Pſalmi et cantiones pœnitentiales.

§. 59. Iſtis decantantis *Paſtor* repetat priores quæſtiones, & *poenitens* ad ſingulas reſpondeat *affirmando*. Quæſtionibus atque reſponſionibus ultro citroque datis, paſtor poenitentem lætiſſimam illam Evangelii vocem iterum audire facit: *Mi fili! condonata tibi delicta ſunto. Et* poſt communioni eccleſiaſticæ ipſum reddat. Formulam qua mediante iſta receptio fieri ſolet, vid. *in ordinatioue Saxonica*, apud *Dedekenn. theſ. Conſ. Theol. Lud. Dunte Deciſ. Caſ. Conſc.* ubi de excommunicatione agunt. Poſtea brevem addat ad populum admonitionem, ut Deo gratias agant pro converſione iſtius hominis, ipſumque rogitent, ut in poenitentia cœpta jugiter conſervare poenitentem velit: Interea condonato delicto ipſum pro fratre rurſum agnoſcant, et lapſum nullatenus ei objiciant. Denique claudatur actus precationibus. His peractis communio incipiatur conſuetis ceremoniis, & abſolutus peccator una cum aliis Chriſtianis ad ſacram S naxin admittatur.

§. 60. Antiquitus complures poenitentiæ annos impoſuerunt peccatori revertenti, quibus debuit tantum *pane & aqua vivere*, *ſingulis hebdomatibus dies aliquot jejunare*, *diſcalceatus incedere*, *ad certum tempus diebus ac noctibus ante januas eccleſiæ ſtare*, *et peccata ſua deflere*, *longam profectionem ſuſcipere*, *aliaque plura facere*, *quæ etiamnum apud Pontificios recepta ſunt.* Vid. *Reginonem Prumienſem toto Lib. 2. de diſcipl. eccleſ. Germanor.* Præterlapſo poenitentiæ tempore excommunicatus vel anathematizatus ad januas eccleſiæ venire debebat, et Epiſcopus cum XII. Presbyteris ipſum circumſtare; ipſe autem terræ proſtratus veniam poſtulare, et de futuris cautelam ſpondere. Facto hoc, Epiſcopus idem, ſecundum *canonen Apoſtolicum XXXI*, qui ipſum excommunicaverat, niſi jam morte præceptus, apprehendens ipſum dextra, in eccleſiam introducebat, & communioni Chriſtianæ reddebat.

§. 61. Quando apud *Ebræos* in utroque *Talmude* paſſim inculcatur, *non dari excommunicationem infra 30. dies*, id ita intelligendum eſt, quod tot dies ſemper conſtituantur ei, qui primum nexu excommunicationis conſtingitur: Verum quam primum intra id tempus ad ſanam mentem redierit, adverſarium reconciliaverit, ac ſolutionem a vinculo, quo ob quamcunque cauſam conſtrictus tenetur, more decenti quæſiverit,

 illico

illico recipitur: ſin vero intra tempus conſtitutum converſus non fuerit, ſi quidem ob honorem denegatum privatim excommunicatus fuerat, nihilominus tempore iſto elapſo vinculum ipſi ſolvitur, modo ejus ſolutionem decenter petierit: haud ſecus ac condemnatus ad flagellationem, ictibus 40. acceptis non percutitur amplius, ſed ſuam ſuſtinuit poenam, ſive converſus fuerit, ſive minus. At ob transgreſſionem utriusque legis excommunicatus ſolvi a vinculo ſuo prius non poteſt, quam poenitentia acta ad frugem redierit. Quæ opinio *R. Abr. f. Dav. a Rabbenu Aſcher ejusque filio* adducta, multo probabilior eſt iſta, quæ in tit. *Moed Katon* inſigni alioquin viro *Abai* tribuitur, ac ſi in re pecuniaria tantum, in puncto reconciliationis etiam intra dies determinatos receptio fieri poſſit; in transgreſſione legis vero non priusquam 30 dies præterlapſi ſint, ut ut interea temporis ad frugem redierit. Cum poenitentia quocunque tempore inveniat locum. Hinc in *Cod. Nedarim R. Abba* coram *R. Hunna* ſedente, hic mulierem aliquam nomen Dei in vanum proferentem excommunicationis nexu ligaſſet, ac illico ea præſente vinculum ipſi reſolviſſet inter tria iſta, quæ ille ex hoc facto obſervaſſe deprædicat, etiam hoc unum eſt, quod אין בין נידוי להפרה ולא כלום *inter Excommunicationem ejusque retractationem nilquicquam interſit intervalli.*

§. 62. *Perſonæ* ſolventes eædem numero ſint, quæ ligarunt. Nam tritum illis eſt טום אסר וטום שרי *idem cornu ligat ac ſolvit;* quibus idem innuitur, ac ſi dicatur, ſono excommunicationis adhuc in auribus hominum perſtrepente alius percipitur, qui Excommunicationem rurſus diſſolvit. Aut illis defunctis vel peregre abſentibus, quæ ipſis exiſtimatione, ſapientia, pietate, annis & per omnia ſint æquales. Siquidem neceſſe eſt, ut accuratiſſime ſe examinet, quicunque ſuſcipit id ſolvere, quod proximus ſuus ligaverat, ut ei ſit æqualis. Hinc inſignis quidam *Doctor* a *R. Juda* excommunicatus, peribat in vinculis ſuis, quia *R. Juda* defuncto, nemo ipſi inveniebatur ſimilis. Quod ſi excommunicatus ignoret eum, a quo tali fulmine fuit percuſſus, abire poteſt ad Principem, qui ipſi ſuam ſolvat Excommunicationem. Siquidem, ut eſt apud *Rabbenu Aſcher*, in re dubia ac incerta ſequi ſolemus ea, quæ ut plurimum contingunt. Quid autem uſitatius, quam *Principem* reliquos ſuperare omnes? Si quis in ſomno fuit excommunicatus, ut ut noſcat, eum, qui ipſum excommunicaverit, opus tamen habet decem hominibus, qui leges ſciant interpretari, ut ipſum ab excommunicatione ſua ſolvant; Sin non invenerint, ad conquirendos eos intra milliare omnem adhibeat laborem. Si ne ſic quidem invenerit, ſolvant ipſi excommunicationem legere Biblia: quibus non

non inventis, alii decem ipſi ſolvere poſſunt: Quod ſi nec decem, in loco ubi habitat, deprehenduntur, etiam non niſi Tres ipſi ſolvere poſſunt. Id privilegi eſt *Erudito*, ut ab Excommunicatione, quæ execrationem ſive dejerationem adjunctam non habet, ſe ipſum ſolvere poſſit, ſi ligaverat, etiam, ex ſententententia *Maimonidis*, ob rem de qua reatum excommunicationis contraxerat ſuo merito. At reliquis id minime erat conceſſum, ſed decem alii ipſi ſolvant, haud ſecus ac eum, qui in ſomno fuerat excommunicatus.

§. 63. In enodatione ſive ſolutione ipſa inprimis ad id attendendum monent *leges Talmudicæ* tit. *Nedarim* ac alibi ut qui præſens nexibus anathematis innodatus fuerat, eidem quoque præſenti ſolvantur vincula: Qui vero abſens excommunicatus fuerat, tam abſens quam præſens recipiatur. Idque non ſine ratione: fieri quippe poterat, quod bene obſervant *Rabbenu Niſſim* ac *Rabbenu Aſcher* e Talmud. Hieroſ. ut, qui abſens vinculis ſuis eximeretur, interrogatus de eo ab aliis, reſpondeat ſe adhuc teneri: qui videntes, eundem trahi nihilominus in conſortium ac commercium reliquorum, occaſionem inde capiunt flocci pendere excommunicationem, eamque ceu inane terriculamentum parum revereri. Quod ſi abſens fuerat excommunicatus, in aliorum conſortium admiſſus iterum, in proclivi habebat cogitare, talem ejus fuiſſe ſolutionem, qualis ligatio. Nihilominus ne ulli præbeatur ſcandalum, præſtat ita inſtituiſſe ſolutionem, ut id clare intelligat excommunicatus. Etiam eum, qui ſub certa conditione ſive ab aliis, ſive a ſe ipſo excommunicatus fuerat, ſolutione indigere cenſent. e tit. *Maccoth Rab, Alphes Rambam, Rabbenu, Jacob, Joſeph Karo* aliique; modo, quo tempore conditionem poſuerat, ambiguus fuerit, utrum impleretur, an minus. Solutionis formula præſenti quidem erat; *ſolutum tibi ſit ac condonatum*; abſentem autem ſi quando recipiunt, *iſti N. inquiunt ſolutum ſit ac condonatum.*

§. 64. Quod ſi vero in impietate vitæ perſeveret excommunicatus, in eaque e vita diſcedat, denegare ipſi jubent Conſtitutiones Eccleſiaſticæ honeſtam ſepulturam: ſiquidem Deus ipſe notoriis peccatoribus & impoenitentibus hæreticis honeſtam ſepulturam deneget, jubeatque blaſphemos lapidare & ignominioſa morte afficere.

§. 65. Nimirum quo magis alii a peccatis deterreantur, ab iisque ſibi caveant, ſuadent ut omnes ceremoniæ, quæ in Chriſtianorum ſepultura obſervari ſolent, intermittantur. In ſilentio absque cantu & campanarum impulſu talis efferatur: quia cum abuſu nominis divini conjunctum eſſe ducunt, ſi verbum Dei in cantilenis & funebribus concionibus contentum,

tentum, ad ſepulturam talis cohoneſtandam adhiberetur, qui fuit verbi divini contemtor & illuſor. Neque etiam in locum ceremoniarum conſuetarum ſubſtituantur aliæ; v. 9. loco cantus ac campanarum adhibeantur tibiæ atque tympana. Cum hoc ſpeciem illuſionis habere poſſit, atque cum aliis etiam piis ac fidelibus in hoc eos conjungerit. Nullus Parochianorum vel Chriſtianorum præter proximos agnatos ſequatur funus: quia is in vita ſua Chriſti vexillum ſequi neglexerit. Extra coemeterium eo loco, ubi ad capitale ſupplicium rapti ſepeliuntur, humetur, aut ſi tandem in coemeterio, loco tamen a reliquorum fidelium ſepulcris ſeparato. Quia ſicut in civili republica ſceleratus a virtutis ſtudioſo diſcernatur, ita & eccleſiaſtica inter hos diſtinguendum ſit. Præterea Paſtor loci illius habito gravi ad populum ſermone, ipſum ad timorem Dei, vitæ pietatem aliasque virtutes ſerio adhortetur, dehorteturque, ne vilipendant Excommunicationem, ſed juſtiſſimi Dei maximam adverſus peccata iram in ea intueantur & revereantur, & alterius exemplo edocti, cautius ſibimet mercari diſcant. Vid. *Dedekenn. Theſ. conſ. Theol. Tom. 1. p. 882.*

§. 66. In Eccleſia *Ebraica* quantum ex *utroque Talmude* e tit. *Berachoth* ac *Moëd Katon* conſtat, aliquo ſub excommunicatione ſua defuncto, ſi quidem ob transgreſſionem legis alicujus conſtrictus fuerat, *non lugent eum, nec veſtes ejus cauſa dilacerant; Sed Synedrium lapidant ejus tumulum*, non, quæ verba ſunt *R. Judæ*, qſ. acervum lapidum ſuper ipſum conſtituerint, quemadmodum ſuper *Achan: verum mittebant, qui ingentem lapidem ejus imponeret tumulo.* Forte ad judicandum, quo mortis genere fuiſſet dignus. Id vero, quod animadverſio ad *Schülchan Aruch* adjicit, ac ſi Senatus excommunicatione mortuum ſepultura ſpoliare poſſet; de conſueta intelligo ac honeſta: cum vix probabile ſit, hominem penitus manſiſſe inhumatum.

§. 67. Animus nunc foret diſſerere, *an & quomodo Excommunicatio in Eccleſia Chriſtiana a jugo Pontificiorum liberata, vigeat aut vigere debeat, ac quam utilitatem præſtet.* Verum ne falcem videar in alienam miſiſſe meſſem, hæc hactenus ſufficiant. Deus omnia Eccleſiæ membra clementer cuſtodiat a graviore lapſu, quo Chriſto capiti ſuo vera fide unita permaneant, & ad ſalutem æternam conſerventur!

GLORIA DEO!

J. A. DANZII

Digitized by Google

JOH. ANDR. DANZII
CURA JUDAEORUM
IN CONQUIRENDIS PROSELYTIS
AD MATTH. XXIII, 15.

CAPUT I.
DE
CURÆ EXISTENTIA.

HAnc Salvator in noſtro Matthæi loco ſat apertis comprobatam dat verbis, dum infauſtam faciendorum Proſelytorum curam Phariſæis exprobraturus, in hæc erumpit ſequentia: Περιάγετε τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηράν. Locutio enim hæc ſi non reapſe proverbialis eſt, trito latinorum, *omnem movere lapidem*, aut græcorum πάντα κάλων σείειν, *omnem movere rudentem* reſpondens, uti haud abs re conjectatur Menochius a); certe quoad ſenſum tamen hic idem propemodum notat, adeoque ſummam Phariſæorum *operam*, *ſtudium*, *diligentiam* ſignificanter admodum exprimit.

At infrunito & perfrictæ frontis judæo hæc non ſatisfaciunt. Ut qui potius quo majores ſuos, quantum in ſe eſt, excuſet, & injuſte hanc dicam eis ſcribi evincat, pronunciatum Salvatoris ſuggillare ac falſitatis arceſſere, vel inde veretur minime; quod ſcilicet alioquin non modo gentiles ſponte ſua accedentes primum examinare b), ac tum demum ad ſe recipere in more

a) lib. 1. de Republ. Ebr. c. 3. quæſt. 2. κινεῖν habet Lucianus in fine Scythæ, alibi dicitur ἀνασείειν. Philo l.b. de Decalogo p. m. 587. C. *οἱ τῶν πελαργῶν παῖδες, γῆν καὶ θάλατταν ἐπιπετόμενοι, πανταχόθεν ἐκπορίζουσι τοῖς γονεῦσι τὰ ἐπιτήδεια.* b) *Maim.* hilc. אסורי ביאה *cap. 13 §. 14.* המצוה הנכונה כשיבוא הגר או הגיורת להתגייר בודקין אחריו שמא בגלל ממון שיטול או בשביל שררה שיזכה לה או מפני הפחד בא להכנס לדת׃ ואם איש הוא בודקין אחריו שמא עיניו נתן באשה יהודית ואם אשה היא בודקין שמא עיניה נתנה בבחור מבחורי ישראל i. e. *firmo cautum eſt præcepto, ut Proſelytum aut Proſelytam, ſi quando veniunt amplexuri religionem Judaicam, curioſe examinent, utrum propter divitias quas re-*

 por-

Digitized by Google

more habeant, ubi animadvertunt, id eos non alia quacunque de cauſa, quam unice religionis & veritatis cœleſtis amore facere c). Sed & inſuper tam

portaturus ſit, an vero propter dignitatem, ad quam aſpirare poſſit, vel ob timorem, tranſire ſub legem petierit. Quod ſi Vir fuerit, inquirunt, utrum oculos intenderit in mulierem Judæam; ſin fœmina, curioſe inquirunt, an forte oculis ferat quendam ex Iſraelitis juvenem. Cod. Jevammoth c. 4. fol. 47. a. l. 32. גר שבא להתגייר בזמן הזה אומרין לו מה ראית שבאת להתגייר i. e. *Si quis hoc tempore veniat Proſelytus, rogitans ut recipiatur, inquiunt ipſi: quid vidiſti ob quod accedis, ut fias Proſelytus?* &c. conf. pag. b. l. 12. ſqq. Eadem habentur apud *Maimon.* l. c. c. 14. §. 1. *Smag.* P. 1. nr. 116. fol. 40. c. 3. l. 38. ſqq. *Arba Turim* Part. 2. nr. 268. mox a principio. Hinc legitur in *Cod. Schabbath* f. 31. a. l. 18. ſqq. Celeberrimus ille *Sammaj* rejeciſſe multos, qui peracto examine, ejus non ſatisfecerant deſiderio. *Rabbenu Jacob* ex בעל הלכות in *Jore Dea*, n. 268. med. refert: חרש שוטה וקטן שבאו להתגייר אין מקבלין אותן מפני שאין כשרין להתנות עליהן *Si ſurdus, ſtultus, aut parvulus veniunt, rogantes ut Proſelyti fiant; non recipiunt eos: eo quod apti non ſint, quibus cum contrahatur.*

c) *Maim.* hilc. איסורי ביאה c. 13. §. 14. אם קבלו ולא פרשו וראו אותן שחזרו מאהבה מקבלין אותן שנאמר ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה ותחדל לדבר אליה i. e. *Si recipiant Præcepta hæc, nec ſe abſtrahant; ſed appareat, quod ex amore religionis acceſſerint, tunc accipiunt eos, quia dictum eſt Ruth. 1, 18. poſtquam vidit eam in propoſito abeundi ſecum obfirmatam, deſiit ad eam loqui ulterius.* Idem ibid. c. 14. §. 1. כיצד מקבלין גירי הצדק כשיבוא להתגייר ויבדקו אחריו ולא ימצאו עילה i. e. *Quomodo recipiunt Proſelytos juſtitiæ? ſi accedente aliquo ut Proſelytus fiat, inquiſitione in ipſum facta, non invenerint cauſam.* Vid. l. c. ſqq. coll. Cod. *Jevammoth* f. 47. b. l. 21. ſqq. ib. l. 13 dicitur: ומודיעין אותו מקצת מצוות קלות ומקצת מצוות חמורות מ״ט דאי פריש נפרוש i. e. *quæ ratio, quod,* antequam recipiunt proſelytum, *ſignificent ei nonnulla e Præceptis facilioribus, & quædam e gravioribus? Ut, ſi velit ſe ſubducere,* quo minus fiat Proſelytus, *ſubducat. Nil enim*, ut Gloſſa habet, *curamus.* Ita *Maim.* l. c. c. 14. § 5. ומאריכין בדבר הזה כדי לחבכן אם חזר בו ולא רצה לקבל הולך לדרכו *immorantur aliquandiu huic negocio, ut pungant eos* (lego לחבלן): *ſi quis ad ſe reverſus, nolit recipere,*

tam abjecte de Proſelytis ſentiant, nec magni æſtiment d): Cum non ſine ratione eosdem habeant ſuſpectos, quaſi a veritate ſemel agnita ob cauſas levi-

---

cipere, abeat via ſua. Idem c. 13. §. 15. כל החוזר מן הכותים בשביל דבר מהבלי העולם אינו מגירי הצדק׃ *Quicunque converſus fuerit Gentilium ob ullam e vanitatibus mundanis, non eſt e numero Proſelytorum juſtitiæ.* Propterea, ut eſt in Cod. *Jevammoth* f. 24. b. l. 17. ת״ר אין מקבלין גירים לימות המשיח כיוצא בו לא קבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה *ex ſententia Doctorum non recepturi ſunt Proſelytos tempore Meſſiæ, quemadmodum nec recepere in diebus Davidis ac Salomonis. Illius quidem*, quæ verba ſunt Maimonidis l. c. c. 13. §. 15. שמא מן הפחד חזרו ובימי שלמה שמא בשביל המלכות והטובה והגדולה שהיו בה ישראל חזרו׃ *ne forte metu fuerint converſi, neque tempore Salomonis; ne propter vigorem Regni ac felicitatem dignitatemque, qua tum florebant Judæi, ſe convertiſſent.* d) In multis enim æquiparantur cum ſervis. Deterioris ſunt conditionis, quam ſpurii ac Nethinæi. *Horajoth* c. 3. f. 13. a. [illegible] 29. כוהן קודם ללוי לוי לישראל ישראל לממזר וממזר לנתין ונתין לגר שזה גדל עמנו בקדושה וזה לא גדל עמנו בקדושה i. e. *Sacerdos præfertur Levitæ, Levita Iſraelitæ. Iſraelita ſpurio, ſpurius Nethinæo, Nethinæus Proſelyto: quoniam iſte adolevit nobiſcum in ſanctitate, hic neutiquam in ſanctitate nobiſcum adoleverit.* Mulieres ineptæ ſunt, haud ſecus ac bello captæ, adulteræ, aliæque deterioris conditionis fœminæ, quæ poſſint nubere Sacerdoti. Cod. *Derech Erez* cap. 1. הגיורת והשבויה והמשוחררת ואלמנת עיסה וסוטה חלוצה גרושה וחללה פסילות מן הכהונה i. e. *Proſelyta, & bello capta, item libertina, vidua conculcationis, adultera, exuto calceo renunciata, repudiata, ac prophanata, Sacerdotio ſunt ineptæ.* Conf. Maim. hilc. מלכים c. 8. §. 4. Joſephus contra Apion. lib. 1. f. 1035. 1036. Quin Genealogiis adhuc integris, ab aliorum quoque Iſraelitarum connubiis, quædam Nationes arcebantur in perpetuum, aliæ ad aliquot ſaltem generationes. Quo de vide prolixe diſſerentem *Seldenum*, Jur. Nat. & Gent. lib. [illegible]. cap. 14. toto. it. c. 15. 16. Præterea quam viles penes ipſos habiti ſint Proſelyti, etiam ex eo conſtat, quod, ſi quis Iſraelitam prorſus invitus interfecerit, capite fuerit plectandus; Iſraelita autem hunc etiam data opera & deliberato conſilio interficiens, nequaquam. Vid. Maim. hilc. רוצח cap. 5. §. 4. c. 2. §. 10.

Digitized by Google

leviculas deſciſcant, & ad gentilem impietatem non ipſi tantum redeant, verum etiam Iſraelitas ſecum ſeducant e). Cauſam enim fuiſſe aurei in deſerto confecti vituli, ſepulchrorum concupiſcentiæ f), & id genus delictorum

---

e) *Maim.* hilc. אסורי ביאה cap. 13. §. 18. רובן חוזרין בשביל דבר ומטעין את ישראל i. e. *Multi ipſorum reſiliunt quadam de cauſa, inque errorem abripiunt ſecum Iſraelitas. Raſchi* ad *Jevamm.* f. 47. b. l. 15. אוחזין מעשיהם הראשונים ולומדים ישראל מהם i. e. *retinent opera ſua priora, quæ diſcunt ab illis Iſraelitæ. Toſiphta* ad l. c. Cod. *Jevamm.* אין בקיאים בדקדוקי מצוות וישראל למדין ממעשיהם *Parum exercitati ſunt circa legum minutias; Iſraelitæ vero doctrinam capiunt ex ipſorum Operibus.* f) Maim. l. c. fin. צא ולמד מה אירע במדבר במעשה העגל ובקברות התאוה וכן רוב הנסיונות האספסוף היו בהן תחלה: i. e. *Prodi ac diſce, quid in deſerto acciderit, in negotio vituli Exod. XXXII. ac ſepulcris concupiſcentiæ* Num. XI, 4. ſqq. verſ. 34. *Atque ita in plerisque tentationibus colluvies illa extitit principio.* Quantum ad ſepulcra concupiſcentiæ, claram habemus Scripturæ literam loco nunc citato. De vitulo in deſerto luſo verba in hanc ſententiam ſonant paulo obſcurius. In שמות רבה Sect. 42. exinde id eliciunt, quod Exod. XXXII, 4. dicatur *iſti ſunt Dii tui o Iſraël, non Dii noſtri*, Supremumque Numen verſ. 7. non vocet eos populum ſuum, ſed populum Moſis. Verba f. 98. col. 3. fin. ita ſe habent: לך רד כי שחת עמך העם אין כתיב כאן אלא עמך אמר משה רבון העולם מניין הם עמי אמר הקב״ה עמך הם שעד שהיו במצרים אמרתי לך והוצאתי את צבאותי את עמי לא אמרתי לך שלא לערב בהם ערב רב אתה שהיית ענו וכשר אמרת לי לעולם מקבלין השבים ואני הייתי יודע מה הם עתידים לעשות אמרתי לך לאו ועשיתי רצונך והם הם שעשו את העגל שהיו עובדי ע״ז והם עשו אותו וגרמו לעמי לחטא/ ראה מה כתוב אלה אלהינו אין כתיב כאן אלא אלה אלהיך שהגרים עלו עם משה הם עשאוהו ואמרו לישראל אלה אלהיך לכך הקב״ה אמר למשה לך רד כי שחת עמך וכו׳ i. e. *Abi deſcende, quia perdidit populus tuus; non extat hic ſcriptum: hicce populus, ſed populus tuus. Dicebat Moſes: Dominator hujus mundi! undenam illi ſunt populus meus? reſpondit Sanctus ille Benedictus, populus tuus ſunt ideo, quod illis adhuc in Ægypto exiſtentibus, dicebam tibi Exod. VII, 4. & educam exercitus meos populum meum. Non dixi tibi, ut ne*

Digitized by Google

*ne immiſceres illis miſcellaneam turbam magnam. Tu, qua es manſue-
tudine ac æquitate, inquiebas mibi: Omnino recipiunt convertentes ſe*
(R. Moſ. Alſchech ad Exod. XXXII. fol. 146. col. 4. l. 4 fin. אמרו
רז"ל שאמר השם למשה אין לי חפץ בערב רב העולים עם
בני והשיב משה רבינו עליו השלום הלא טוב לקנות נפשות
האבודות האלו להביאם אל הקדושה). *Ego vero ſatis in-
telligens quod facturi ſint, reſpondebam tibi negando; voluntatem tuam
nihilominus perficiens. Et hi iſti ſunt, qui fecere vitulum, idololatræ
exiſtentes antea iidem fecere eum nunc, ac cauſarunt populo meo pecca-
tum. Conſidera, quod ſcriptum ſit! iſti ſunt Dii noſtri non extat hic;
ſed iſti ſunt Dii tui. Gentiles quippe, qui aſcenderunt cum Moſe, iſti fe-
cerunt illum, dixeruntque Iſraëli, iſti ſunt Dii tui. Ideo S. I. B. Moſi
dicebat: abi deſcende, quia perdidit populus tuus.* In eand. ſententiam
R. Sal. Jarchi Comment. ad Exod. XXXII, 4. אלה אלהיך ולא נאמר
אלה אלהינו מכאן שערב רב שעלו ממצרים הם שנקהלו על
אהרן והם שעשאוהו ואחר כך הטעו את ישראל אחריו:
Quam prolixiſſime quoque propugnat *R. Moſ. Alſchech* f. 146. tot. Col. 2.
med. ad mentem Doctorum libri זוהר inquit: חלילה לעבד אלהי
אברהם יוצאי ירך יעקב אשר אמרו נעשה ונשמע בהר סיני
לעשות כדבר הרע ההוא אך אין זה כי אם משכנות הרעים
הם ערב רב עלה אתם חמה עשוהו בלהטיהם וכשופיהם
להשרות פח טומאה בניצוצי האף והחימה ההם באופן כי
בהשליך אותם על האש יצא העגל ההוא וכו' Eamque fol. 147.
toto magis diducit, atque ad ſingula fere Scripturæ verba ita applicat, ut
Iſraelitis excuſatis, Proſelyti ſoli accuſentur criminis. col. 1. l. 7. ſqq.
ad verba Exod. XXXII, 1. fac *nobis*, annotat: ויעשו בערמה להסתיר
דבר בחלקלקות ובקרבם שמו ארבם וימתיקו בפיהם רעה בשתי
הנחות א' באמרם עשה לנו אלהים כלומר לא לישראל
בני אל חי חלילה להם כי אם לנו הערב רב בלבד/ ב' כי
לא לאלוה לעבדו הוא חפצנו כי אם למנהיג וסרסור אשר ילכו
לפנינו וגם זה לא לסרסיר ומנהיג לישראל כי אם לנו לפנ[illegible]
בלבד וזהו אשר ילכו לפנינו/ Mox ibid. l. 29. ſqq. ad v. 4. re jam
confecta, Iſraelitas demum intricatos aſſerit, verbis: הנה אז שננו
לשונם כמו נחש אל עם בני ישראל ואמרו אליהם אלה
אלהיך ישראל והוא כי בקשו להמרותם בהם ולכפור ראשונה
בדבור ראשון הלא הוא אנכי יהוה אלהיך אשר הוצאתיך מארץ
מצרים וכו' ואמרו אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ
מצרים להמרידם ביה אלהים אחרת אשר העלם מארץ מצרים

Digitized by Google

rum complurium. Quin & Meſſiam retardare g), tam ardentibus ab unoquoque ipſorum deſideratum precibus h). Unde & vulgare apud ipſos proverbium i): *Graves ſunt Proſelyti Iraclitis, ſicut plaga lepræ & ſcabies.* Anxie proinde eos conquiſiviſſe Phariſæos, minime videtur probabile.

Enim vero tanti hæc non ſunt, ut eapropter Apella vel quisquis alius parum reverenter de ſcripturæ auctoritate ſentiens, quicquam obtineat contra aſſerti veritatem. Primum enim dici poterat, ea quæ dicta hactenus ſunt ex Judæorum mente, non omnia priſtinis viguiſſe temporibus, quibus ſui adhuc juris ac libertatis erant Judæi: ſed ſequioribus potius ævis, poſt Chriſtum ſcilicet Salvatorem noſtrum, introducta k); Scribarumque ideo ſancita

---

והנה עתה נהפכו כקשת רמיה כי הנה בתחלה המתיקו בפיהם רעה באמרם כי לא לישראל היו עושים כי אם להם לבדם וגם לא לאלוה רק לכרסור ואמצעי אשר ילך לפניהם ועתה שמו לאל מלתם ויאמרו לישראל אלה אלהיך ישראל לומר לא לנו כי אם לך ישראל ולא למנהיג וסרסור רק אלהיך ממש ולא במקום משה אשר העלנו רק הוא אשר העלוך ישראל מארץ מצרים וכו׳ Conf. col. 2. l. 6. ſqq. l. 17. ſqq. l. 23. & inprimis l. 48. ſqq. it. col. 3. principio, ubi culpam omnem rejicit in *Proſelytos*, tanquam Iſraelitarum quosdam mala fraude ſeducentes. Ita quoque *Abarbanel* Comment. ad Exod. l. c. fol. 210. col. 3. l. 41. ſqq. מעשה העגל התחלתו היה מהערב רב שעלו עם ישראל ממצרים כי הם תמיד היו באמונותיהם הנפסדות והיו מסיתים ומדיחים לבני ישראל לעשות כמעשיהם׃ g) Cod. Nidda fol. 13. b. l. 13. תנו רבנן הגרים והמשחקים בתנוקות מעכבים את המשיח ita *e traditione Doctorum noſtrorum, Proſelyti & jocantes cum puellis minorennibus remorantur Meſſiam.* h) Quotiescunque enim hujus meminerint in ſcriptis ſuis, plerumque votum inſerunt: במהרה יגלה בימינו *cito revcletur in diebus noſtris.* *Maimon.* Comm. ad *Sanhedrin* f. 120. c. 1. l. 54. אנו מתאוין ומקוים לימות המשיח שהתאוו הנביאים והחסידים ימות המשיח ורבתה תשוקתם אליו וכו׳ i) Cod. *Jevammoth* fol. 47. b. l. 15. *Kidduſchim* fol. 70. b. l. antepenult. *Nidda* fol. 13. b. l. 15. קשין גרין לישראל כספחת *Quæ Maim.* hilc. *Iſſure biah* c. 13. §. 18. effert: קשים להם גרים לישראל כנגע צרעת k) Huic conjecturæ non levem præbent occaſionem verba Cod. *Jevamm.* f. 47. a. l. 32. citata à *Maim.* hilc. Iſſure Bia c. 14. §. 1. Conf. *Smag.* Part. 1. nr. 116. f. 40. c. 3.

ſancita monitis, ut Gentium, inter quas degebant, jugo ſervitutis preſſi, evitarent iram, graveſque in hujusmodi Præceptores animadverſiones l).

Deinde, quod ſpeciatim attinet *Examen memoratum*, expreſſe monent m), ne nimis duros ac rigoroſos in eo peragendo ſe præbeant. Idque, quod bene notandum, ideo, ne ad religionem Judaicam amplectendum alioquin ſatis prono, occaſionem faciant relabendi n). Certe Severitas

---

c. 3. l. 39. *Arba Turim* Part. 2. nr. 268. בזמן הזה *Tempore hoc.* Quod priſtino contradiſtinguitur, ad dies deſolatione Hieroſolymitana poſteriores, manifeſto reſtrictum per ea quæ ſequuntur: אי אתה יודע שישראל בזמן הזה דוויים דחופים סחופים ומטורפים וייסורין באין עליהם *noſtine, Iſraelitas hoc tempore languidos admodum eſſe, hinc inde depulſos, ὡς περικαθάρματα abjectos*, & ut navis fluctibus maris agitata (id quod inſerit R. Moſes Kozzenſis loc. jam cit.) *continuo conquaſſatos, quos innumeræ obruunt afflictiones?* Quam parum autem recentiores hæ Conſtitutiones conſuetudini tempore Chriſti uſitatæ præjudicare queant, in aprico eſt concludere. l) De quibus infra nonnulla e *Codicis* lib. 1. tit. 9. l. 16. Et certe, his ſolis deterritus *Ananias*, qui prius *Izatam* ad ſuas pertraxerat partes, Regi ſuaſit, ut a propoſita circumciſione deſiſteret, δεδοικέναι γὰρ (ut Joſephi verbis utar, Antiq. lib. 20. c. 2. p. m. 685. E.) ἔλεγε, μὴ τοῦ πράγματος ἐκδήλου πᾶσι γενομένου, κινδυνεύσειε τιμωρίαν ὑποσχεῖν, ὡς αὐτὸς αἴτιος τούτων, καὶ διδάσκαλος τῷ βασιλεῖ ἀπρεπῶν ἔργων γενόμενος. *Timere enim ſe,* ait, *ne re omnibus patefacta, ipſe periclitaretur tractus ad ſupplicium, tanquam horum auctor, qui non docenda Regem docuerit.* Paulo poſt: κινδυνεύσειαν δὲ καὶ αὐτοὶ τῆς αἰτίας ἐπ' αὐτοῖς ἐνεχθείσης. Atque ad hoc ſolum periculum declinandum, hodienum alio ablegant circumcidendos, quos ſubinde ad ſua pertraxerunt caſtra. Magnum horum numerum dabit *Illuſtris Esdras Edzardi*, Vir in Philologia Sacra, tractandisque Judæis meritiſſimus. m) Cod. Jevamm. f. 47. b. l. 1. 2. ואין מרבין עליו ואין מדקדקין עליו קיבל מלין אותו מיד *nec prolixi admodum ſunt, nec nimium curioſi circa ipſum; ſed ſi receperit, circumcidunt eum illico* Gloſſa ואין מרבין עליו שיפרוש לאיים דברים *non multum verborum cum ipſo faciunt ad terrorem incutiendum ipſi, quo ſe abſtrahat.* Vid. l. c. l. 20. Jore Dea nr. 268. R. Moſe Mikkozi l. c. f. 40. c. l. penult. n) *Maim.* l. c. c. 14. §. 2. ואין מרבין עליו ואין מדקדקין עליו שמא יגרום לטרדו ולהטותו מדרך טובה לדרך.

tas *Sammæi* ab ipſis improbatur Talmudicis, qui contra *Hillelis* facilitatem in admittendis Proſelytis miris modis approbant; omnibus ad imitationem excitatis o). De *Surdis* & *Stolidis* merito parum ſunt ſoliciti: cum ob defectum rationis etiam in ſanctitate, quam prætendunt, geniti, ab obſervatione multorum Præceptorum ſint immunes, geſtæque cum ipſis actiones irritæ p). Parum

לדרך רעה שבתחלה אין מושכין את האדם אלא בדברי רצון רכים וכן הוא אומר בחבלי אדם אמשכם ואחר כך בעבותות אהבה i. e. *non prolixi admodum ſunt, nec nimium curioſi de eo, ne cauſa præbeatur excruciandi ipſum avertendique a bona* quam meditabatur, *via, ad malam. In principio enim neminem trahunt, niſi blandis benevolentiæ verbis; quemadmodum ipſa Scriptura inquit* Hoſ. XI, 4. *funiculis humanis traham eos*, ac tum demum *denſis amoris funibus*.

o) Cod. Schab. fol. 30. b. l. penult. ת"ר לעולם יהא אדם ענותן כהילל ואל יהא קפדן כשמאי i. e. *Docent Doctores noſtri, quilibet ſemper ſit manſuetus ſicut Hillel, & nullo modo curioſus admodum inſtar Sammæi.* Quam admonitionem præmittunt hiſtoriis quorundam Proſelytorum, mox recitandis: quos ab hoc rejectos, promte ille receperat.

p) Exempli loco ſint *Sponſalia*, cæteroquin ſancte cuſtodienda. At quousque per illa obligentur *ſurdi ac ſtolidi*, ſequentia docebunt *Maimonidis*, in hilc. אישות cap. 4. § 9. e Cod. *Jevammoth* cap. 14. th. 1. & 2. חרש שנשא פקחת וכן חרשת שנשארת לפקח אין קידושין גמורים מן התורה אלא מדברי סופרים לפיכך אם בא פיקח וקידש אשת חרש הפיקחת הרי זו מקודשת לשני קידושין גמורין וכותן גט והיא מותרת לבעלה החרש/ אבל השוטה שקדש פיקחת או פיקח שקידש שוטה אין כאן קידושין כלל לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים i. e. *ſi ſurdus duxerit apertæ mentis ac loquelæ mulierem, atque ita ſi ſurda nupſerit aperto, ſponſalia illa nullum ex lege valorem obtinent, ſed unice e ſtatutis Scribarum. Quapropter ſi apertus ſuperveniens deſponderit ſibi uxorem ſurdi, quæ & ipſa aperta eſt, poſteriori huic deſponſata cenſetur legitime; & tradito ei libello repudii, conceſſa eſt marito priori ſurdo* (Vide alioquin Deut. XXIV, 4.). *ſed ſi ſtultus deſponderit ſibi ſagacem, aut ſagax deſponderit ſtolidam, nullum ſponſalia obtinent momentum, nec de lege, neque e ſtatutis ſcribarum.* Conf. Hilc. יבום c. 5. §. 24. ſeqq. In Cod. *Cholin* c. 1. th. 1. dicitur: הכל שוחטין ושחיטתן כשרה חוץ מחרש שוטה וכח *Omnes mactare poſſunt, ipſorumque mactatio eſt legi-*

Parum etiam facerent ad ampliandam Judæorum dignitatem. Sed quod de *parvulis* affert Rabbenu Jacob, vix ſatis ſolido nititur fundamento. Ipſos quippe ſi etiam renitentes abripiunt, circumcidendos ac baptiſmo initiationis mergendos, prouti hanc licentiam multa comprobant q); qua probabilitate demonſtratum dabunt, ultro accedentes rejici?

Quod

---

legitima; *exceptis ſurdo*, *ſtolido* &c. Cod. *Trumoth.* cap. 1. th. 1. חמשה לא יתרומו ואם תרמו אין תרומתן תרומה החרש והשוטה וכו *Quinque ne ſeparent primitias*, *aut ſi fecerint*, *irritum eſto: ſcilicet ſurdus*, *ſtolidus* &c. q) Cum parentibus quippe filii etiam infra tres annos nati, atque adeo uſu rationis deſtituti, ſimul initiantur, vel ex parentum ſententia, vel, in defectu patris, Concilii. Ad verba *Miſchnæ* cap. 9. Cod. *Cethubboth*: *Proſelytæ*, *captivæ ac ancillæ*, *quæ redemta*, *ad Judaiſmum adducta*, *ac libertati reſtituta fuerit*, *ſi infra tres annos ac diem unum natæ fuerint*, *dos eſto CC.* &c. hæc in *Gemara* Babyl. l. c. f. 11. a. l. 4. ſqq. annotantur: אמר רב הונא גר קטן מטבילין אותו על דעת בית דין מאי קמ"ל דזכות הוא לו וזכין לאדם שלא בפניו i. e. *Rab Hunna inquit*, *Proſelytum minorennem baptizant e ſententia Senatus* (ſi ſcilicet ut Gloſſa adjicit, *patrem non habeat*); *qui ſic vero? quia hoc cedit ei in emolumentum: quod præſtant alteri*, *etiam inſcio.* Ad verba שלא בפניו ea habentur in Gloſſa marginali: כלומר שלא מדעתו וקטן לאו בר דיעה הוא *idem valent*, *ac præter ſententiam ipſius: puer enim minus capax eſt ferendæ ſententiæ.* Paucis interjectis, l. 14. diſquiritur in Gemara מאי עסיקינן בגר שנתגיירו בניו ובנותיו עמו דניחא להו במאי דעביד אבוהון *de quonam loquantur verba Miſchnæ?* & Reſp. *De Proſelyto*, *cujus filii filiæque ſimul cum ipſo Judaicam amplectuntur religionem. His enim conducit in eo acquieſcere*, *quod ipſorum præſtat parens* &c. Conf. *Maim.* Hilc. *Iſſure bia* c. 13. §. 17. hilc. עבדים cap. 8. §. 20. ubi legimus: ישראל שתקף כותי קטן או מצא תינוק כותי והטבילו לשם גר הרי זה גר *Si quis Iſraelita Gentilem parvulum occuparit*, *aut infantem invenerit expoſitum*, & *baptizarit eum ad Proſelytiſmum*, *ecce talis eſt Proſelytus.* in Cod. *Jevam.* Hieruſ. f. 8. c. 4. l. 44. רבי יוחנן בעי הא בן קטן את מוהלו על כורחו אפילו כבנו של אורכנים *R. Johannes interrogavit; numquid filium parvulum circumcideres invitum? omnino*, *ſi vel maxime ſit inſtar filii Hircani.*

Digitized by Google

Quod vero etiam alia de cauſa, quam religionis amore accedentes receperint, factum comprobat Hillelis promte admittentis Gentilem r), amplectentem hac fine Judaiſmum, ut ſummos penes illos Pontificatus honores s) conſequeretur. Alia acceſſiſſe legitur, amore ſtudioſi cujuſdam mota, cujus continentia factum, ut quæſtus ea deſereret meretricios t). Nec Samaritanos u) traxit ad Judaiſmum veritas agnita; ſed leonum rabies, quam hoc modo erant evitaturi. Quæ cum *Ruth*, ex ſententia Talmudiſtarum

r) Cod. *Schabbath* fol. 31. a. l. 25. ſqq. מעשה בגוי אחד שהיה עובר אחורי ב״ה ושמע קול סופר שהיה אומר ואלה הבגדים אשר יעשו חושן ואפוד אמר הללו למי אמר ליה לכוהן גדול אמר אותו גוי בעצמו אלך ואתגייר בשביל שישימוני כחן גדול בא לפני שמאי אמר ליה גיירני ע״מ שתשימני כחן גדול דחפו באמת הבנין שבידו בא לפני הילל גיירה וכח i. e. *Accidit cum Gentili quodam, qui tranſiens Sanctuarium, audiverat vocem Scribæ dicentis* ex Exod. XXVI. v. 4. *& iſtæ ſunt veſtes, quas faciant: Pectorale ſacrum & Amiculum, ad quæ exceperat, cuinam hæ omnes? & cum responderetur ipſi, Pontifici Maximo; cogitabat Gentilis iſte penes ſe, abeam Judaicam amplexurus religionem, ea fine, ut Pontificem Maximum me conſtituant. Accedens itaque ad Sammæum, dixit: recipe me Proſelytum ea conditione, ut ponas me Pontificem Max. a quo regula architectonica, quam tum forte manu tenebat, abactus fuit. Sed poſtquam ad Hellelem venerat, lubens hic eum recepit* &c. s) Rex Agrippa in ſuis ad *Cajum Imperatorem Romanum* literis, recenſitis a *Philone* libro de legat. ad Caj. p. m. 797. F. inquit: πάππων δὲ καὶ προγόνων βασιλέων ἔλαχον, ὧν οἱ πλείους ἐλέγοντο ἀρχιερεῖς, τὴν βασιλείαν τῆς ἱερωσύνης ἐν δευτέρᾳ τάξει τιθέμενοι, καὶ νομίζοντες, ὅσῳ θεὸς ἀνθρώπων διαφέρει κατὰ τὸ κρεῖττον, τοσούτῳ καὶ βασιλείας ἀρχιερωσύνην. τὴν μὲν γὰρ εἶναι θεοῦ θεράπειαν, τὴν δὲ ἐπιμέλειαν ἀνθρώπων. i. e. *Avos proavosque Reges habui, & ex his aliquot etiam SVMMOS PONTIFICES; QVAM ILLI DIGNITATEM PLVRIS FACIEBANT, QVAM REGIAM: rati, quanto Deus præſtantior ſit hominibus, tanto etiam Sacerdotium regno. Miniſterium enim Dei eſſe, Cura vero hominum.* t) qua de e Cod. *Menachoth* c. 4. fol. 44. a l. 6. ſeqq. inprimis l. 28. ſeqq. evidens in hanc ſententiam teſtimonium perhibet *Toſiphta* Cod. *Jevam.* fol. 24. b. med. u) De quibus 2. Reg. XVII. v. 25. ſeqq. coll. Cod. *Jevam.* fol. 24. b. l. 10. ubi גירי אריות vocantur, *Proſelyti leonum.*

Digitized by Google

ſtarum x) *Eglonis Moabitarum Regis filia*, Machloni nupta, geſta adducuntur y), aliquamdiu dimiſſa; neutiquam huc ſpectant. Eam quippe *Naemi* non a religione arcebat Judaica, quam juxta Ebræorum leges z) dudum amplexa fuerat, antequam in thalamum admitteretur ſui filii: ſed quo minus itineris comitem eam reciperet, quam ſibi moleſtam non abs re poterat arguere. Nec deſunt exempla eorum, qui tempore *Davidis & Salomonis*, itemque *Mardochai & Eſther* Judæi facti; ſive metu ad id fuerint adducti, ſive ſpe dignitatis conſequendæ. Si vel maxime taceam *Gibeonitas* a) Regisque

x) Ad quos provocat *R. Sal. Jarchi* Comment. ad lib. *Ruth*, verbis הרי השיא עגלון מלך מואב את בתו למחלון דאמר מר רות בתו ושום תניתא רות של עגלון היתה: Ita *Targum* v. 4. c. I. בת עגלון מלכא דמואב: i. e. *& nomen ſecundæ Ruth, quæ filia erat Eglonis Moabitarum Regis.* y) Supra p. 650. ex Ruth I. v. 18. z) Quæ non permittebant Judæo, Gentilem qua talem uxorem ducere. Vid. Deut. VII, 3. c. XXIII, 3. coll. *Maimon.* hilc. *Iſſure bia* c. 12. a §. 1. ad 10. incl. Cod. *Jevam.* c. I. f. 16. 17. f. 77. a. b. &c. Quas tamen hos Elimelechi filios transgreſſos fuiſſe, cum *Targum hujus* loci aliisque Judæis, ſine ratione ſatis prægnanti ægre ſtatuimus. Quippe non modo *Orpa* v. 15. ad Deos ſuos iterum reverſa, ſuſpicionem præbet, eos aliquando a ſe fuiſſe deſertos. Sed & *Naëmi* v. 11. ad jus *Leviratus*, quo de Deut. XXV, 5. ſeqq. oculum videtur inflectere: quod non obtinet, niſi in matrimonio firmo ac legitimo. Cum Gentili autem initum, nullius penes ipſos eſt momenti. Ita *Maimon.* hilc. אישות cap. 4. 15. המקדש כותית או שפחה אין קידושין אלא הרי היא אחר קידושין כמו שהיתה קודם הקידושין וכן כותי ועבד שקידשו בת ישראל אין קידושיהן קידושין i. e. *Si quis Gentilem ſibi deſponderit aut ancillam, nulla reputantur Sponſalia: ſed ipſa, Sponſalibus peractis eodem modo ſe habet, quo ante Sponſalia inita. Atque ita ſi Vir Gentilis aut ſervus filiam Iſraëlitæ ſibi deſponderint, ipſorum Sponſalia nulla ſunt.* Quia, ut eſt in Cod. *Kidduſchin* f. 68. a. l. 14. אין קידושין תיפסים בחייבי לאוין *non obligant Sponſalia eos, quos lex conjungi prohibet.* Conf. plura l. c. e cap. 3. th. 15. a) Vid. 2. Sam. XXI, 1. ſeqq. *Toſiphta* Cod. *Jevam.* fol. 24. b. med. גבעונים בימי דויד נתוספו גרים על ישראל קן אלף i. e. *Gibeonitarum Davidis tempore, centum ac quinquaginta millia acceſſere ad Iſraëlitas, qui facti Proſelyti.* in *Gemara* Cod. citat. fol. 79. a. vindicta a poſteritate Saulis ſumta, cauſa affertur tantæ multitudinis

Digitized by Google

giſque *Ahaſveri* ſubditos b), quorum expreſſam facit mentionem ipſe Codex ſacer: Talmudiſtæ quoque vel coacti teſtimonium præbent veritati. Dum non modo multos memorato tempore ad Judaiſmum ſponte acceſſiſſe fatentur c): ſed & alibi d) ne eos quidem e numero Proſelytorum juſtitiæ (juxta *Maimonidis* verba ſupra p. 650. citata) eximunt, qui ob rem mundanam moti, converſionem procurarunt. Et mirum foret, qui temporibus Meſſiæ omnes terrarum Orbis incolæ iisdem labiis Deum celebraturi ſint e); ni reciperentur religionem amplexuri Meſſiæ! Hic Talmudiſtæ rurſus pudore ſuffuſi, in noſtra concedunt caſtra f), propriis deſertis.

De

tudinis ſubito converſæ, quæ probatur ex 1. Reg. V. v. 29. ubi Salomoni adſcribuntur *ſeptuaginta millia bajulorum, & octoginta millia lapicidarum*. Quos ne putes Iſraëlitas, obſtare volunt 1. Reg. IX. v. 22., nec mercenarios aliunde conductos, ob 2. Chron. II, 1. 16. quorum illud Iſraelitas ab operibus ſervilibus eximit; hoc Proſelytos eo ipſo numero diſtincte exprimit. b) Vid. Eſth. VIII, 17. c) *Maimon.* hilc. *Iſſure bia* c. 13. §. 15. היו גרים הרבה מתגיירים בימי דויד ושלמה בפני הדיוטות והיו בית דין הגדול חוששין להם לא דוחין אותן אחר שטבלו מכל מקום ולא מקריבין אותן עד תראה אחריתם: i. e. *multi converſi fuere Proſelyti in diebus Davidis ac Salomonis, præſentibus Plebejis. Quos ſolicite obſervarunt Senatores Concilii Magni, non repellentes eos; utpote jam baptizatos; neque tamen admoventes, donec ipſorum agnoſceretur finis.* d) Cod. *Jevam.* f. 24. b. l. 13. ſeqq. Propoſitis altercantium ſententiis, tandem א״ר יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב הלכה כדברי האומר כולם גרים הם: *inquit R. Iſaac filius Samuelis, qui filius Marthæ, ex ſententia Rab, deciſum fore juxta verba ejus qui ſtatuit, Omnes iſtos eſſe Proſelytos.* e) Vid. Zeph. III. v. 9. Zach. XIV. v. 9. Mal. I, v. 11. Jeſ. II. v. 3. ſeqq. c. IX. v. 1. 2. c. XI. v. 6. ſeqq. c. XLII. v. 4. 6. c. XLVIII. v. 6. Gen. XLIX. v. 10. f) In Cod. *Avoda Sara* fol. 24. a. l. 36. verba Jeſ. LX. v. 7. *Omnis Grex Kedar congregabuntur ad te*, R. Elieſer explicat: כילם גרים גרורים הם לעתיד לבא אמר רב יוסף מאי קרא כי אז אהפך אל עמים שפה ברורה וגו׳ א״ל אביי ודילמא מע״ז הוא דהדור בהו א״ל רב יוסף לעובדי שכם אחד כתיב: i. e. *Omnes illi erunt Proſelyti tempore Meſſiæ ſua ſponte attracti. Cui reſpondit Rab Joſeph: quis locus Biblicus id approbat?* Reſp. Zeph. III. v. 9. *quia tunc effundam ſuper populos labium purum &c. Ad quod excepit Abai: forte de idololatris*

Digitized by Google

De ſententia vero illa vulgari: Duri ſunt proſelyti Iſraelitis &c. quantus adhuc inter ipſos Magiſtros reperiatur diſſenſus, aliis in proſelytorum laudem non minus, quam in vituperium eam interpretantibus aliis, cognoſci poteſt ex *Toſiphta* ad Cod. *Kidduſch.* f. 71. a. *Smag.* f. 40. c. 4. l. 11. ſeqq. *R. Bechai* in *Cad hakkemach* f. 19. c. 1. &c. Hos ergo prius conciliet ſibi Judæus oportet, quam in Meſſiam noſtrum blaſphemias ſuas effutiat, ejusque effatum ullius falſitatis inſimulet.

Quod ut tanto minus vel poſſit, vel auſit, tot ac tanta diligentiæ circa proſelytos conſideranda objicimus exempla, tam manifeſta, ut non modo omnibus modis ad Judaismum hortari, ſed & cogere, Judæis fuiſſe non illicitum, aut minimum non inuſitatum, liquido commonſtrent; adeoque Magiſtrum veritatis contra cœcos illos duces eorumque cavillas valide ſatis tueantur. Eorum vero numerus cum propemodum infinitus ſit, aliqua duntaxat ex ipſis Judæorum monumentis in medium protuliſſe iisque ſpecimen vindiciarum feciſſe ſufficiet.

In prima ſtatim acie collocamus quaſi, ipſum nominatiſſimi iſtius Doctori

latris eſt, inter quos degit natio iſta? ſed huic reſpondit Rab Joſeph, ſenſum cognoſci verbis ſeqq. queis *ſcriptum: ut colant eum humero uno.* Ad quæ Gloſſa marg. משמע אין חילוק בעובדין ישראל והאומות תהא עבודתן שוה·בכל מצותיו: *ſenſus ipſorum literalis eſt, non fore diſſenſum inter Cultores Iſraelitas ac Gentes, ſed cultum ipſorum æqualem futurum quoad omnia Dei Præcepta.* Ibid. fol. 3. b. l. 7. ſeqq. ר׳ יוסי אומר לעתיד לבוא באין אומות העולם ומתגיירין ומי מקבלינן מינייהו ודתניא אין מקבלין גרים לימות המשיח וכו׳ אלא שנעשו גרים גרורים ומניחין תפלין בראשיהן תפלין בזרועותיהם ציצית בבגדיהם מזוזה בפתחיהם כיון שרואין מלחמת גוג ומגוג אומר להן על מה באתם אומרים לו על יהוה ועל משיחו שנ׳ למה רגשו גוים וכו׳ i. e. *R. Joſeph inquit: tempore Meſſiæ venient Gentes hujus mundi, & fient Proſelyti. Numquid vero recipiemus quosdam ipſorum? nonne alibi docetur: non recipient Proſelytos in diebus Meſſiæ &c.?* Vid. ſupra reliqua p. 650. e *Jevam.* f. 24. *Imo vero fient Proſelyti ſua ſponte attracti, apponentque Phylacteria capitibus ac brachiis ſuis, filamenta veſtibus, ac ſchedulas ſuis poſtibus. Aſpicientibus illis bellum Gog & Magog, dicet: ad quid veniſtis? reſpondebunt ipſi: ad Dominum & ad Meſſiam ejus, ſicut dicitur Pſ. II. v. 1. ad quid cum ſtrepitu concurrunt Gentes &c.*

Digitized by Google

ctoris Talmudici Hillelis factum. Qui certe in proſelytis faciendis minime ignavus, ſed nec iisdem recipiendis tam fuit curioſus, quemadmodum ſupra contra nos adducta requirere videbantur ipſa Judæorum placita. Examen namque vel inſtituebat nullum, vel ſane admodum placidum. Et ſi quis Scripturam modo recipiebat, gratus ei erat. Cum tamen alias non niſi qui & inſimul legem non-ſcriptam pari pietatis affectu veneraretur ac ſuſciperet, in Eccleſiæ Judaicæ gremium ab homine Phariſæo ſuſcipiendus fuerit.

Dein geminum ſatis illuſtre exemplum Joſephus lib. 20. ant. cap. 2. p. 685. exhibet, ex quo abunde datur cognoſcere, tantam Judæos faciendi proſelytos inceſſiſſe audaciam, ut ne aulas regias hujus rei gratia adire veriti fuerint: Similes ferme modernis Lojolitis, itidem nulli labori & operæ, quin etiam verecundiæ parcentibus. Verba ejus ſingula huc transferre ſuperſedemus. Sunt enim prolixiuſcula. Succincte itaque rem enarrare fuerit ſatis. Ad Judaiſmum converſus ibi memoratur Adiabenorum Rex Izates, hujusque mater Regina Helena. Et ille quidem ope Judæi cujusdam, Ananiæ nomine. Equidem hunc mercatorem vocat. At merces fortaſſe præ ſe tulit, ut earum prætextu tanto melius regiones pervagari poſſet, commodioremque homines cujusque etiam dignitatis & conditionis ad religionem Judaicam alliciendi occaſionem nanciſceretur. Ut ſic non immerito διδάσκαλος Izatis & auctor conſilii, Judaiſmum ſcilicet amplectendi, expreſſe Joſepho audiat. Ac haud vane dicatur timuiſſe, ne ſi occulta proferrentur in vulgus, ipſe arriperetur daturus pœnas, tanquam auctor omnium, qui non docenda Regem docuerit. Sed Regina mater Judæi hujus ſvaſionibus ſine dubio primum una cum filio ineſcata, tandem alio Judæo ejusdem furfuris accedente, religionem Judæorum amplexa, & Hieroſolymam templum viſendi deſiderio profecta dicitur. Confer. Joſeph. de Voiſin Obſerv. in Pugion. Raimund. lib. 2. c. 8. § 8. p. 299. Ex quo obſervare liceat præterea, Izatem hunc ab aliis alio nomine Monbaſum appellari, ac cum matre Helena tempore Imperatoris Claudii in terra Aratat ſive majori Armenia tenuiſſe Imperium. Ut proinde auctor commenti iſtius famoſiſſimi Schemhamphoraſch, dum ſub Helena hac Judæis imperante Jeſum Meſſiam noſtrum occiſum fabulatur, ſe inanem nugivendum non ſemel inſtar Soricis prodiderit. Quo de Raim. & Joſeph. cit. loc. pluribus.

Non minus apprime rei noſtræ inſervit, quod de Hircano, ſive, ut & vocatur alioquin, Johanne, ſummo Judæorum Pontifice & Principe, habet idem Joſephus ant. l. 13. c. 17. Dum eundem ſubactæ toti Idumæorum genti, ſub exterminii pœna circumciſionem edixiſſe aſſerit. At vero ad circumciſionem vi adigere aliquem, quid eſt aliud, quam violenter obtrudere Judai-

Judaiſmum, quem & totum Idumæi patriæ amore receperunt? aut ſi aliud, certe quia auſi ſunt illud, qua fronte ad hoc perpetrandum erubeſcent effrontes verpuli?

Ad hæc minime omnium aliquem Judæorum latere debebat aut poterat, quantopere circa convertendas mulieres bello captas atque militibus Judæorum ſingulari quopiam, quod Deut. XX, 14. conceſſum ſibi putant, vitiatas privilegio, laborare ſoleant. Fœmella enim talismodi ne gratis ſtuprata fuerit, vitiatori juxta Deut. XX, 11. neceſſario copulanda eſt matrimonio. Neque tamen antequam gentilismo prorſum miſerit repudium. Itaque ſi id facere non detrectet, quam lubentiſſime Judaismo eandem per baptismum initiant. At vero ſi manibus pedibusque renitatur penitus, tunc majus ſibi faceſſi credunt negotium, & longe alia rem aggrediuntur via, qua mulierem ad religionem Judaicam ſuſcipiendum perducant, imo verius cogant. Abducebant enim ſecum domum, inque ea per menſem quaſi tenebant captivam, ac tractabant fere turpiter: Deflere ibidem debebat religionem ſuam, abradere crines, ingentes alere ungues, & id genus ſe afficere aliis, quæ maximo ducebantur opprobrio. Menſe præterlapſo ſi non mutarat mentem, ita procedebant cum ea ſequentes menſes duodecim integros. Donec tandem tædio vere miſerrimæ hujus vitæ capta, proſelytiſſa aut juſtitiæ fieret, aut domicilii. Si vero domicilii, multorum incommodorum ſibi exiſtebat cauſa. Nec ſaltem ſe privabat matrimonio; verum omnem quoque prolis ad ſe transferebat curam, vitiatore ab his omnibus ſoluto. Ceu plura de his volenti videre eſt apud fuſe eadem tractantem Slevogtium Diſp. Acad. 37. §. 15. ſeqq.

Similis fere proceſſus eſt quoad omnia, quem cum ſervo captivo inſtituere aſſolent. Hunc enim quo & ad Judaismum amplexandum moveant, integro pariter primo a captivitate & ſervitute anno viribus omnibus laborant & modis. Si annuit eorum deſideriis, aſſerunt in libertatem; ſed ſi renuit, in perpetuum mancipium retro vendunt gentilibus. Atque hæc dum toto illo anno diebus ferme ſingulis pollicentur & minantur, quid abeſt, quin cogant?

Immo quo quæſo tendebant alio, quæ toties quoties modo ferebat locus & occaſio, inculcabant rudi gentilium plebeculæ, & ingeminabant ſæpiſſime: Neminem niſi vel Judæum, vel mores Judæorum amplexum, & per præcepta eorum (ut loquuntur) juſtificatum, vitam æternam poſſe conſequi: quo inquam hæc ſpectabant alio, quam eo unice, ut terrore incuſſo populo, & religionem Ethnicam (quo nomine etiam Chriſtianam appellant) deſerere perſuaderent, ſuamque Judaicam, amplectendam commen-

mendarent. Et hic ne forte miſeriæ, quibus duriſſime nonnunquam juſto Dei judicio, in captivitate ſudantes Judæi erant affecti, ſibi eſſent obſtaculo, quo minus ſuum obtinerent ſcopum, has ad indipiſcendam in altero ſeculo æternam ſortem fingebant conducere. Adeo nimirum gentilium ſatagentes videri volebant beatitudinis, ut quam vi & armis comparare nec audebant, nec poterant, hanc blandis verbis effectui dare conarentur. Atque hinc cum tanta Judæorum in convertendis, aut ſeducendis hominibus potius violentia partim eſſet, partim aſtutia, moti fuere primis poſt Chriſtum ſeculis Chriſtiani Imperatores aliquot, fibula injecta hanc coërcere Judæorum petulantiam, *ac ſanguinis pæna, exilio, omniumque bonorum præſcriptione cavere, ne Chriſtianum ad religionem ſuam traducere & circumcidere in poſterum audeant.* Vid. Codicis lib. 1. tit. 9. l. 16. & 18. it. tit. 10. tot.

Neque vero putandum, ultimis Salvatori propinquioribus, & quibus Phariſæorum ſecta tenebat primas, temporibus, proſelytos faciendi obtinuiſſe demum morem: Quin potius a plurimis retro revocandus eſt ſeculis, & inde cum primis Eccleſiæ Ebræorum initiis, ab ipſis Patriarchis ejus ducenda origo. Quanquam tunc non in omnibus cum Phariſæis comparandi, & æque ſubinde limites exceſſiſſe dicendi ſint. Abſit ut tam rigidi eorum ſimus cenſores, & ita ſentiamus de iis ſiniſtre. Phariſæi enim iſti quod ex ſingulari quadam hypocriſi & in ſpeciem ſanctitatis ſuſcepiſſe videntur, id Majores ſui, Judæi priſci ex vero DEI timore potius & ſincero religionis ſuæ amore fecerunt.

Et inter hos primo ſtatim loco referendus ſe offert ſanctiſſimus ex quacunque gente credentium Pater Abraham; utpote quem proſelytos feciſſe ipſæ ſacræ memorant paginæ. Profecturum enim juſſu Dei in terram ſibi ſuiſque poſteris promiſſam Canaan, una cum uxore Sarah, fratris filio Loto, cæteriſque opibus, animas quoque ſumſiſſe ſecum dicunt, quas in Charan hactenus habitationis loco comparaverant, Geneſ. 12. 5. At hoc poſterius cum de procreatione ſobolis carnali minime queat intelligi: Ex Sarah quippe ceu conjuge ſterili, Abraham nullam ſuſcepiſſe prolem cap. præced. v. 30. dicitur; Proin de converſione animarum ad verum vivumque cultum Ebræorum interpretes antiquitatis venerandæ exponere fuere ſoliti: ita ut quidam illorum Abraham proſelytos feciſſe viros, Saram vero fœminas dixerint. Quin & ſi Targum Hieroſol. ad Gen. XXI, 23. commentanti habemus fidem, dicendum fuerit, paraſſe Abrahamum in Berſeba ſplendidum quoddam convivium, nec convivas exceptos eo ante ſiviſſe locos ſuos linquere, quam proſelyti facti & de Dei cultu rite informati fuerint. Expreſſe enim ita autor: *Non fuerunt recedentes a locis ſuis usque dum proſely-*

Digitized by Google

proſelytos feciſſet (Abraham) *illos*, & *docuiſſet viam ſeculi.* Qua veritate, hiſtoriamne ſcil. an fabulam narret, nos in præſenti non erimus judices.

Abrahamo, ſecundum non neminem, Jacobus connumerandus eſt. Hic namque in Eccleſiam ſuam & familiam puellas Sichemitides a furore Simeonis & Levi immunes conſervatas, una cum aliis adhuc Ethnicis recepturus creditur, ut idola ſemoverent, veſtes mutarent, immo & baptizarent ſeſe ſerio admonens. vid. Geneſ. XXXV, 2. coll. Ab. Eſra, qui iſtud הטהרו mundate vos, per שירחצו הגוף quod laverint corpus exſerte explicat; Vnde & primam proſelytobaptiſmi originem idem Autor Jacobo huic acceptam fert, & ad præſentem locum provocat. De cujus tamen certitudine alibi.

Ejusmodi ex veteribus exempla quis dubitaret proferri poſſe quamplurima? Neque enim, ut taceam alios, dubium ullum, quin Joſephus in Ægypto, Moſes in Midianitarum terra ex Ægypto profugus, medii inter Ethnicos ſubinde nonnullos in gentili ſuperſtitione aberrantes ad rectam viam reducere conati fuerint. Certe Jethronem Moſis ſocerum eum tota ſua familia in mores Judæorum fuiſſe transgreſſum (ut loqui amat Tacitus) ex Exod. XVIII. eſt probabile admodum. Imo pro certo id habent Judæi commentatores ad iſtum locum. Qui & ante converſionem יתר, ſed poſt eam unica adjecta literula יתרו Jethro appellatum volunt. Poſt *Rabboth* inſtar omnium conferatur *Raſchi* in h. l. Quod ſi ita revera eſt, Moſes citra ullam dubitationem plurimum ad id rei præ aliis contuliſſe putandus eſt.

Verum ut ad Phariſæos, quibus cum & Salvatori & nobis res eſt, redeamus, & indagemus cauſſam, ob quam tantopere in faciendis proſelytis occupati fuerint, ut etiam non ubique Majorum ſuorum traditiones, quo quidem decebat pietatis affectu & reverentia ſervaſſe videantur: ſciendum, quod fuerint genus hominum aſtutum & arrogans, (teſte Joſepho antiq. lib. 17. c. 3. p. 585.) Imo, nimium quantum inhiantes lucro, & omnium quos ſol aſpexit unquam ſuperbiſſimi, uti ſæpiſſime hæc Salvator noſter, tum præprimis in 23. Matthæi cap. invectiva duriſſima, illis teſtatus eſt in faciem. Itaque nullum arbitror eſſe dubium, quin partim inanem ſectam ſuam propagandi; partim ſanctitatis gloriam quaſi omnium optime religioni Judaicæ cuperent, captandi; & partim denique quæſtum quendam ex factis proſelytis ſibi comparandi gratia, terram & mare circumiverint, ſive, quæ Hilarii (in h. l. p.m. 416.) hujus pharaſeos eſt paraphraſis, *in totis orbis finibus legis jugo aliquos ſubdere* anniſi fuerint. Plane ſic conſentientem habemus D. Hieronymum (in homil. ad h. l. cujus verba integre

 huc

huc tranſſcribere lectori non fuerit dividiæ: Scribæ illi, inquit, & Phariſæi totum luſtrantes orbem, propter negotiationes & diverſa lucra tam a diſcipulis captanda, quam propter imaginem ſanctitatis ſtudii habebant de gentilibus facere proſelytum. Hæc ille. Cui quem lubido tenet, addat Camer. Myroth. Münſter. annot. in Evang. Matth. Ebraicum, & Lightf. Hor. Ebr. & Talm. in h. l. Atque hinc etiam forte eſt, quod diligentiam hanc Phariſæorum, propter adhærens nimirum vitium, Salvator adeo taxet & damnet. Licet non ſimus neſcii, magnum adhuc inter autores, etiam ſanctos Patres, ut Chryſoſtomum, Origenem, Hilarium, aliosque, hoc in loco inveniri ſententiarum divortium: quas omnes hic recenſere charta, examinare modeſtia vetat.

Sed hæc omnia cum non usque adeo conſtare poſſint, ignorata ipſius proſelytiſmi & proſelytorum natura, de his quoque nonnulla dicenda erunt. Sit itaque

CAP. II.
DE
CURÆ OBJECTO.

Objectum ſunt Proſelyti. Qui quales ſint ut tanto melius innoteſcat, de eorum agendum 1. *nominibus*. diſtinctis *generibus*.

Nomina pro varietate linguarum ſunt varia. Ebræis tam in textu ſacro, quam profanis ſcriptis, dicuntur vulgo גירים, i. e. *peregrini, accolæ, hoſpites*. ex גיר *peregrinari, commorari*. Vnde & Chaldæorum ac Syrorum גיורא & ܓܝܘܪܐ. Ac ab his iterum Græcorum *γειώρας*, hinc & inde pro Ebr. גר á LXX. Interpp. uſurpatum.

Ipſum nomen *Proſelytus*, quod textus noſter habet, origine græcum eſt; aſt, ut quamplurima alia, latinitate fere donatum. Derivatum ex verbi *προσέρχομαι advenio* non aor. 2. neque præter. medio; ſed 3. ſing. præt. paſſ. *προσείλυται* vel *προσειλευται*, annotante B. Er. Schmidio (in noſtrum quem verſamus Matthæi locum,) ſimulac hinc rationem reddente, cur non cum ϑ, ſed τ potius ſcribendum ſit.

Significatio ergo ejus vi originationis hujus admodum generalis eſt, ita ut generatim *advenam* aut *adventitium* qualemcunque denotare poſſit. Ex prima tamen impoſitione tantum ſignificavit eos, qui Ethniciſmo addicti habitationis ſolummodo cauſa ad Judæos accedebant, quosque poſtea, cum & iis, qui religionem Judæorum amplectebantur, titulus hic fieret communis, domicilii proſelytos diſtinctionis gratia vocare ſueverunt.

Digitized by Google

runt, juxta Cameron. in Myroth. ad noſtrum locum. Nomen ipſum ergo, cum non repugnet, quo minus noviter in N. T. ad religionem Chriſtianam converſis potuerit tribui, illis ex nulla alia cauſa denegatum, e contra vero *Neophytorum* nomen attributum conjicio, quam ut Chriſtiani a Judæis, hoſtibus infenſiſſimis, ſe omnino ſepararent, ac etiam nominibus ſuos diſcernerent. (Videatur tamen præter Camer. c. l. B. Slevogt. decus quondam Acad. hujus haud vulgare, Diſp. Acad. 37. §. 5.)

Atque hæc de primo hujus capitis membro ſufficiant. Sequitur alterum, de diſtinctis ſcil. proſelytorum *generibus*. Eorum alii tria, *proſelytos juſtitiæ* ſcil *domicilii*, & *mercedis*; communius tamen alii duo tantum conſtituunt, ultimum omittentes, aut ad ſecundum potius non incongrue revocantes. Quorum veſtigia lecturi, quid uterque proſelytus, *juſtitiæ* & *habitationis*, ſit, dabimus paucis. Licet enim ille tantum hujus loci, ac in dicto Matthæi unice intelligendus ſit: attamen ut id pateat, de proſelyto domicilii quoque in hoc quidem cap. tractandum erit.

Quantum igitur ad *Proſelytum juſtitiæ*, ceu ordine & dignitate priorem attinet, is ita deſcribendus venit, quod ſit gentilis, qui religione „Ethnica repudiata totam legem Moſis, ſcriptam pariter ac non-ſcriptam, „ne minimo quidem excluſo apice, ex ſolo ejus amore & gloriæ divinæ „ſtudio in ſe ſervandam ſuſcipit, indeque non commodum aliquod tem„porale, ſed & perfectam juſtitiam, & conſequenter vitam in futuro ſeculo ad piſci ſperat. Et ob hanc ex lege expectatam juſtitiam, ſalutem, ſine dubio nomen גר צדק Proſelyti juſtitiæ ei fuit inditum, (conjectante Slevogtio ſup. c. l. §. 20.) Quantumvis & multoties abſolute ac ſine addito גיר ſeu proſelytus, tanquam ſpecies potior dicatur; Ceu vel ſaltim ex Lev. XVI, 15. coll. Deut. XIV, 21. abunde videre eſt.

Porro ſynonymice quoque *Proximum* Judæi eum vocant, contradiſtinctum *Fratri*, qui Iſraëlita tantum illis eſt genere & religione talis. Sed Salvator diſtinctionis hujus perverſum ſenſum in N. Inſtr. rejiciens, omnes omnino ſine diſcrimine homines proximos, & in religionis fundamento nobiſcum conſentientes fratres noſtros eſſe docet. At hæc nonniſi obiter (Conf. Ligtf. H. H. in Matth. V, 22.) Denique his addendum venit in Actis Apoſtolorum aliquoties (ut cap. VI, 1. IX, 29. XI, 20.) obvium *Helleniſtarum* nomen: quo ideo inſigniri cenſentur proſelyti juſtitiæ, quod Helleniſmum, h. e. gentilem impietatem, Patribus ita dictam, repudiaverint (Vid. Dn. D. Olearius in plane eximia Diſſert. de ſtylo N. T. ſect. 3. memb. 3. §. 9. p. 125.) Verum ita nonnulli ſaltem. Sunt enim qui per Helleniſtas illos, Judæos germanos potius, ſed in Græcia degentes, ac

Bibliorum verſione græca utentes intelligendos eſſe volunt. Quorum in numerum ſe profitetur Dn. Leusd. (in Philol. mixt. diſſ. 21. p. 143.) Quin alii, ut Clariſſ. Heinſius, Coccejus, Crotius, &c. peculiarem gentem a pure Græcis diverſam, cujus dialecto N. T. ſit conſcriptum, ſtatuentes, ex his locis fundamentum aliquod ſibi quærunt. Quos tamen ſolide poſt alios refutavit modo laudatus Olearius d. l. Quem, quum hæc perſequi ſit a ſcopo aberrare, adeat qui volet de his plura. Nobis, quia de proſelytis juſtis potiora ſunt quæ reſtant, potius pergendum eſt.

Alterum genus proſelytos domicilii ſub ſe complectitur. Qui non erant alii, quam qui ſeptem ſolummodo Noachidarum præcepta, inprimis illud de fugienda idololatria, a ſe ſervanda promitterent. Cæterum vero neque circumciſi, aut baptizati; ſed prorſus gentiles. Noachidarum, quæ vocantur, præcepta ſunt iſta: 1. eſt de idololatria. 2. על ברכת הש de nominis divini benedictione (ſive potius, quæ vocis hujus ambiguitas, maledictione, uti Jur. Nat. & Gent. pag. 124. & 116. Seldenus exponere mavult.) 3. homicidio. 4. revelatione turpitudinum. 5. de furto. 6. de judiciis 7. membro animalis vivi non comedendo. Priora ſex a primis ſtatim mundi initiis Adamo Deum dediſſe, poſtremum vero poſt diluvium, Noachi ætate, ſuperinduxiſſe pervulgata Judæorum eſt ſententia. Ad horum obſervationem & profeſſionem coram tribus, ſi non Iſraëlitis, nihilominus proſelytis domicilii (vid. Selden. I. N. lib. 2. c. 3. p. 152.) faciendam publice, uti quoslibet mortales, utpote queis in Adamo & Noacho binis vicibus lata cenſebant, quocunque modo cogere erat licitum. Ita, quod mireris, tam præciſe proſelytos eis adſtringebant, ut, ſi aliis legis præceptis operam dediſſe deprehenſi fuerint, mortis reos illos pronunciarint. Hinc ſummo jure comedebant morticinia, extra templum ſuper quodvis altare erectum offerebant ſacrificia, & iſtiusmodi peragebant alia, quæ tamen proſelytis juſtitiæ non minus quam Judæis erant prohibita. Contra vero, ſi Noachidarum illa præcepta tantum obſervaverunt, aſſignabant illis ſortem in futuro ſeculo; modo non, quia dictamen ſanæ rationis ſervanda eſſe, ſed Deus in lege dictitat, id fecerint. Hujusmodi ergo demum e gentilibus in terra ſua tolerabant. Alias autem nemini in Judæorum ditione pernoctare, multo minus habitare erat conceſſum.

Et ex his quidem proſelytorum domicilii ſatis ſuperque natura conſtare poteſt. Veruntamen ne benevolum Lectoris animum linquamus in ſuſpenſo, ſed tandem utra proſelytorum ſpecies in Matthæo intelligenda ſit, definiamus, illud unum, quod maxime huc facit non prætereundum.

Nimi-

Digitized by Google

Nimirum ex quo anni Jubilæi ceſſavit obſervatio, ſive, quod ad idem redit, poſtquam Judæi in feralem hanc captivitatem migrare & terra ſua extorres eſſe coacti ſunt, proſelyti domicilii publice amplius non fuere recepti. Si qui autem e gentilibus ultro Noachidarum præcepta & verbis & opere ſuſceperunt, illos non proſelytos, quin potius pios & religioſos vocarunt (vid. act. VIII, 27. cap. X. 1. 22.) Quamobrem ſat firmo hinc ſumpto argumento nixi, in noſtro loco non niſi proſelytos juſtos intellectos paſſim volunt Interpretes. Quibus cum hac in parte calculum addere non detrectemus, de proſelytis juſtis ceu unice huc ſpectantibus, miſſis illis alteris, in ſeqq. tractabimus plenius.

CAP. III.
DE
INAUGURATIONIS ACTU.

Quemadmodum in Proſelytis conquirendis ſæpiuſcule fuere ſolliciti; ita non minus curioſi & prolixi in iisdem inaugurandis & judaismo initiandis. Fieri enim id debebat per certa & rei huic deſtinata media, certis adhibenda ritibus, *circumciſionem* ſcilicet *Baptiſmum* & *Sacrificia.* Per hæc enim uti olim populus Iſraeliticus in fœdus divinum intromittendus erat; ita & quosvis alios extra gremium ſynagogæ Judaicæ prognatos, non niſi his tribus illius membra fieri, & fœderis divini participes reddi poſſe autumant. Idque hac ex ratione, quod quoad ſacra omnimoda Judæis ſemper cum proſelytis ſit æqualitas, ac in corpore Legis divinæ lex una eademque eis fore perhibeatur paſſim Numer. XV. v. 14. ſeqq. At vero extitiſſe eadem in Iſraelitis, qua *circumciſionem* quidem eſt indubium, ac inſuper tam ex primæva ejus inſtitutione, quam tempore agni paſchalis facta confirmatione clarum. Sed *Baptiſmus* nonnihil operoſiorem probationem poſtulat. Matriarchas Judæorum fuiſſe baptizatas ex eo inducunt (Jevam. fol. 46. p. 1. l. 34) quod deficiente in illis ordinario fœderis medio, circumciſione, vix aliud præter baptiſmum dici queat medium, quo ſub alas Majeſtatis divinæ congregatæ fuerint. Pro Patriarcharum autem baptiſmo ſtatuminando, ad Scripturæ loca, ubi conſecratio veſtimentorum lotione ſanguinisque aſperſione facienda præcipitur, provocant (Exod. XIX, 10. 14. c. XXIV, 8.) Non obſtante, quod exſerta in illis ablutionis corporis, vel baptiſmi, non injiciatur mentio. Etenim ſententia apud illos eſt receptiſſima, nullam unquam inſtituendam veſtimentorum lotionem, aut ſanguinis aſperſionem, niſi corporis quoque lo-

Digitized by Google

tio vel præceſſerit, vel conſecutura ſit. Unde Maimon. in hilc. Mikvaoth c. 1. §. 2. hanc in rem hunc formare amat canonem: *Ubicunque in lege jubetur abſterſio carnis, aut lotio veſtium ob immunditiem, nil intelligitur aliud, quam immerſio totius corporis in conceptaculo aquarum.* Ut nihil de Ab. Eſra dicamus, qui comm. ad Exod. XIX, 10. baptiſmum voce *conſecrationis* expreſſe mandatum ſtatuit. De quibus ſingulis legendæ pluribus Cl. Dn. Præſidis Antiquit. Ebr. ad Mt. 3. 6. dictatæ: ex quibus hæc pauca excerpere non piguit. Tandem nec *ſacrificia* in populo Iſraelitico defuiſſe, comprobant inde, quod poſt latam ſtatim legem eadem offerre, iisque Deum ſibi placare præceptum fuerit. (Conf. Exod. XX, 24. ſeqq.)

Sed cum hæc media non illico absque ulla mora gentilibus, quamprimum judaicam religionem ſe amplecti velle ſignificant, Judæi applicent, ſed potius præmittenda quædam præmittant; non fuerit iniquum, ab iisdem penitius conſiderandis tantiſper abſtinere, inque præliminaribus illis occupari.

Primo omnium cum initiando *examen inſtituunt* ſciſcitaturi, qua cauſa motus, ſub alas divinæ majeſtatis congregati, i. e. in gremium eccleſiæ judaicæ recipi cupiat: Spe ne temporalis cujusdam felicitatis, an vero metu periculi, concupiſcentia virginis, ſi vir, aut ſi mulier ſit, juvenis Iſraëlitici ſive quacunque re mundana alia? Id ſi deprehendunt, reprobant; Sin ſecus, & amore religionis eum adactum eſſe putant, in tantum quidem admittunt: at ut eum deterreant, de præceptorum gavitate, moleſtia, pœna transgreſſoribus ſtatuta, quin & miſeriis ac calamitatibus, quibus gens judaica duriſſime ſubinde afficiatur, ſedulo monent. Ne poſtea dicere poſſit queribundus, ſe, ſi id ſciviſſet ante, nequaquam tale jugum ſibi fuiſſe impoſiturum. Porro ſi his non deterreatur, nec dimoveatur a propoſito, demum recipiunt, præcepta tam levia quam gravia, cum pœnis, eorum ac Præmiis uberius explicant, articulos fidei ſuæ fundamentales prolixe inculcant, ac de cæteris, quantum ſatis putant, catechumenum ſuum inſtruunt, & tandem ad profeſſionem legis publice edendam adigunt.

His itaque ceu præliminaribus rite peractis, accingunt ſe tandem ad rem ipſam, & quem jam ſatis informatum cenſent, ſine interveniente mora *circumcidunt.* Quod plane eodem ac ſi Judæus fuiſſet circumcidendus, peragebatur modo. Niſi forſan diſcrimen aliquod in eo velimus quærere, quod proſelytorum circumciſioni non minus, quam baptiſmo; Triumviratus adeſſe debuerit, quo de poſtea. Præter fœmellas, naturæ, bene-

Digitized by Google

beneficio exemtos, nemo hic ab ea erat immunis. Adeo ut etiamſi jam ante in Gentiliſmo adhuc, Ægyptiorum, Colchorum, &c. Æthiopum &c. (a quibus prioribus ritum hunc ad Iſraelitas deveniſſe perperam tradere audet Herdotus in Euterpe cap. 104.) more fuiſſet circumciſus, reiteranda nihilo ſecius fuerit apud judæos circumciſio, ac reſanatum ex priori vulnuſculum refricandum, usque dum fœderis ſanguis, quem vocant provenire cerneretur.

Circumciſionem ſequitur *Baptiſmus*. Qui cum quoad finem quidem a noſtro hodienum uſitato parum differat, ejusque uſum juxta Selden. (de ſucceſſ. in Bon. Def. c. 26. p. 96.) pauciſſimi animadvertant, paullo uberiorem tractationem mereri videtur. Ne in limine offendamus, ante omnia diſtinguendus erit a luſtrationibus illis quotidianis: utpote quæ corporalis, immo ſpiritualis immudiciei, ſed leviticæ, ablutionem pro fine habebant unice. Licet autem hæc quoque in proſelytorum baptiſmate fuerit intenta, non tamen in ea tanquam fine ultimo ſubſiſtebant, ſed reſpiciebant aliquid amplius. Nam tansferebatur præterea per eadem gentilis in alium plane ſtatum, & novum induebat naturam & conditionem. Mutatus enim cenſebatur totus, ita ut inpoſterum non gentilis amplius; ſed Iſraëlita & Judæus eſſet quoad omnia. Hinc quamprimum baptizatus ex aquis emergebat, habebant eum veluti infantem recens ex utero egredientem, & pro ita regenerato, quaſi nunquam antea fuiſſet natus. Exuebat omnem conſanguinitatem & affinitatem priſtinam. Nulla ejus amplius in matrimoniis habeatur, ratio, & ſic nec lege levirationis teneri poterat. Quare, cum regeneratio tam nota, quam quod notiſſimum, apud Judæos fuerit, demiratur Salvator non immerito, quod Nicodemus Phariſæus eam neſciverit. Tu es Magiſter in Iſraël, inquit, & hoc neſcis? Joh. III. Ex merito hanc rem perſequitur ſæpius citatus Seldenus (lib. I. N. & G. 2. cap. 4. p. 158. ſqq) qui lectu non minus jucundus quam dignus, Lectori curioſo ſine dubio ſatisfaciet.

Præterea luſtrationes illæ iterabantur ſæpiſſime, ita ut nihil iis frequentius uſu apud Judæos fuerit. At vero Proſelyto-baptiſmus plus una vice conferebatur nemini unquam etiamſi ſemel eo tinctus ac Judaiſmo (a) repudiato ad gentilem impietatem relapſus, ab eo denuo ad judaiſmum reverſus fuerit. Non enim poſt factam Apoſtaſian fœdus baptiſmale irritum, quin ſartum tectum ex parte Dei quidem putabatur ſemper. Plane ut de noſtro ſemel cum Deo in baptiſmo icto Noſtrates propugnare aſſolent. Imo Anabaptiſmus adeo non erat in uſu, ut ne infantibus quidem a proſelytis in judaiſmo ſuſceptis conferendus fuerit: quippe quibus Baptiſmum

(a) vid. Seld. l. 2. c. 4. p. 165. & 142

ſmum per omnes generationes imputari, indeque commodum in liberos redundare ſtatuebant.

Cæterum, quod tempus, modum & reliquas baptiſmi hujus circumſtantias concernit, non adhibeatur antequam in circumciſione inflictum vulnus conſanuerat. Neque niſi in præſentia trium minime teſtium autoritate publica conſtitutorum. Qui non ſolum rei rite curandæ, proſpicerent: ſed & ſi quando proſelytiſmus in dubium vocaretur, de eo teſtimonium ſuum perhiberent. Et quum ob Triumviratus hujus præſentiam actus judicialis fuerit habitus, cavendum ne fieret die feſto, Sabbatho, noctu. Sed tamen ſi Sabbatho aut feſto die fuiſſet eorum baptiſmus peractus, inde non reddebatur fruſtraneus aut irritus; uti e contra trium iſtorum teſtium defectus irritum facere poterat. Locus rei huic peragendæ idoneus tantum minimum debebat complecti aquæ, ut totum in eo corpus immergi, & merſione una ablui potuerit. Unde minimam ejus requiſitam longitudinem & latitudinem cubitalem, profunditatem autem tricubitalem conſtituerunt JCti Judaici. Cujusmodi lacus 40. ſeatum capax, & communi vocabulo מקוה ſeu *conceptaculum* dicitur.

Aqua requirebatur ſponte congregata, non aliunde hauſta. Perinde autem ſive ſtagnans, ſive fluens. Nam & in fluentis uti menſtruoſæ, ita proſelyto lavare licuit. Et hinc Johannem in flumine Jordane ſine ullo Judæorum offendiculo baptizaſſe legimus. Aquæ marem mares, fœminam foeminæ immittunt, ſtantesque in iis collo tenus præſentes Triumviri de gravioribus quibusdam & lævioribus præceptis denuo inſtruunt. Circa quæ, cum iterum eorum mentio facienda fuerit, monendum brevibus, diſtinctionem hanc nec Salvatorem latuiſſe, dum Matth. V, 19. minimorum præceptorum meminit. Ex Seldeno autem (I. N. lib. 2. cap. 4. p. 142.) nota, præcepta graviora eſſe, quorum transgreſſoribus exciſionis pœna imminebat, aut ſupplicium ultimum ex ſententia ſynedrii irrogandum. Levia cætera, excepto tamen perjurio, quod gravioribus connumeratur, etiamſi dictis notis careat. His jam peractis ipſi tantum ſe aquæ immergebant, ac ita quidem ne unicus corporis vel capillorum apex illotus remaneret. Hic autem adultos tantum intellige. Infantes enim uti ſe ipſos immergere non poterant, ita & fortaſſis ab hujusmodi totalis immerſionis ritu, faciendæ ab aliis, eximendi ſunt. Equidem baptizabant eos una cum parentibus, & iis ſi orbati erant ad ſententiam Synedrii, parentum ſuſtinentis vices, attamen qui id factum, totine ſcil. an qua partem aliquam tantum tincti fuerint, non omnino liquet. De re ipſa interim certo ſatis conſtare ſufficit. Qua de lectionem meretur Lightfootus (Hor.

Digitized by Google

Hor. Hebr. ad Matth. III, 6. & Harmon. Evangel. ad Joh. III, 25. Contra modernos Anti-Pædo-Baptiſtas ex hoc capite Pædo-Baptiſmum feliciter aſſeverans. Scilicet cum infantum Baptiſmo nihil in V. T. & apud Judæos Salvatoris noſtri etiam temporibus fuerit notius & uſitatius, omni exceptione majori regula, qua in N. T. inſtitueretur vel confirmaretur, nullatenus indiguit; contra vero exſerta indiguiſſet prohibitione, ſi Salvator eundem improbaſſet, & ceu rejiculum voluiſſet abrogatum.

Sed hæc cum non ſint hujus loci & inſtitui, facimus miſſa, & ad ultimum, quod ſupereſt initiamentum, *ſacrificium* nimirum progreſſum facimus. Holocauſtum illud erat, ſive jumenti, ſive paris turturum aut columbarum. Cujus durante adhuc templo actualis oblatio erat neceſſaria prorſus; ſed hodie penitus eo deſtructo, ſi in omnem eventum templi reædificandi promittatur ſufficit. Neque ſic tantæ jam circumciſio & Baptiſmus habetur neceſſitatis: utpote quorum vel uno neglecto, res omnis fruſtra ſuſcepta eſt.

CAP. IV.
DE
PROSELYTORUM STATU SIVE DIGNITATE.

Tantæ proſelyti per hactenus dicta media in gremium Reipublicæ Judaicæ adoptati dignitatis fuerunt & nobilitatis, ut inter eos & Judæos vix ullum, aut certe leviſſimum tantum diſcrimen fuerit. Etenim in duobus ſaltim, nimirum *contrahendis matrimoniis*, dein gerendis *Magiſtratus politici officiis* conſiſtebat exigua quædam diſparitas. Quam ut de proſelytorum ſtatu, & eorundem æquali cum Judæis dignitate tanto melius judicium ferri queat, prius expediemus.

Igitur primum, nempe *connubia*, quod ſpectat, licebat equidem proſelytis cum Iſraelitis, & vice verſa his cum illis, cujuscunque ſexus, affinitatem per matrimonia contrahere; obſervato tamen ordine & diſcrimine (de quo legendus Seld. I. N. & Gen. lib. 5. c. 14. p. 646. ſeq.) Nihilominus in hoc paſſu deterioris paulo conditionis, quam ipſi Judæi, eſſe videntur, quod Pontifici maximo non ſolum, ſed & ſacerdotibus reliquis omnium promiſcue proſelytorum connubia a Deo vetita, cum fœmellis Iſraeliticis vero conceſſa ſint. (Ceu de Sacerdotibus videre eſt Lev. XXI, 5. אשה זונה וחללה לא יקחו: *mulierem meretricem ac profanam ne accipiant.* Ad cujus interdicti meliorem intelligentiam obſervandum, vocem זונה adeo extendere Judæorum Interpretes, ut non magis ſcortum, quam

virginem non Iſraelitidem ſub ea velint intelligi. Clarius aliquando eſt, quod ejusdem cap. comm. 14. de Pontifice ſupremo extat; quippe cui præterea virginem בעמיו e populo ſuo ducere præcipitur. Quod h. l. ideo Aben Eſra adjici judicat; כי הבתולה המתיהדת אסורה לה quod virgo Judaiſmum amplexa, h. e proſelyta ei prohibita fuerit. vid. Seld. de ſucc. Pontif. lib. 2. c. 2.

Sic & quoad *honores & officia Magiſtratus* capeſſenda, diſparitas quædam cernitur. Proſelyti ex alterutro Parente Iſraelita prognati ſynedrii minoris, quod 23. conſtabat ſenatoribus, membra fieri poterant. At a præfecturis & officiis conſularibus cæteris arcebantur. Ad ſynedrium magnum non niſi ſanguinis defæcatiſſimi Judæos admittebant, & ad ſolium regium non niſi quendam e fratribus evehere Deus Deut. XVII, 15. juſſerat. Simili fere modo, quo Paulus Neophytam populo ſtatim præficere 1. Tim. III. 6. prohibet.

An autem ex hoc quod magiſtratuum & judiciorum habuerunt communionem non omnimodam, conſequatur illico, eos nec cives Reipublicæ Judaicæ dicendos fuiſſe, uti cum incomparabili alioquin Seldeno (lib. II. Jur. Nat. cap. IV. p. 163.) contendit Menochius (de Republ. Ebr. cap. 3.) prorſus negandum videtur. Pauciſſimi enim ſic in Monarchica & Ariſtocratica Republica futuri eſſent cives. Ariſtoteles vero, ad quem provocatur, quando civem magiſtratus communione definiendum eſſe aſſerit, (lib. III, cap. I. Ita inquiens: *Πολίτης ἁπλῶς οὐδενὶ τῶν ἄλλων ὁρίζεσθαι μᾶλλον, ἢ τῷ μετέχειν κρίσεως καὶ ἀρχῆς* civem non in genere; ſed in tali vel tali Republica, Democratia nimirum exiſtentem intellexiſſe, aut ut cum magno Böclero (Inſtit. Polit. lib. I. cap. VI. p. m. 70.) loquar, potius exemplum civis, quam ejus definitionem dediſſe putandus eſt. Uti præter eum accurate deduxit Slevogt. (cit. diſſert. §. 32.)

Verum hæc tanti momenti non ſunt, ut inde ſimpliciter abſoluteque loquendo inæqualitas inter Judæos & proſelytos fuiſſe dicenda ſit. Nam & Pontifex ſupremus non omnes ſine diſcrimine virgines Iſraeliticas matrimonio ſibi copulare poterat, ſed quæ tantum ex nobiliſſimis Judæorum proſapiis oriundæ erant. Neque niſi viros Judæos illuſtres, & tam rebus geſtis quam generis nobilitate claros deligebant ſibi reges, & membra faciebant Synedrii. Itaque, ſi modo, quod vulgo probatum, a potiore ſumenda denominatio, exactam inter eos æqualitatem fuiſſe cum Talmudiſtis dicendum fuerit. Hi enim parvi dictam diſparitatem æſtimantes, toties e contra *ἰσοτιμίαν* proſelytorum & Judæo-

Judæorum eunt aſſertum, ut pro vulgari habeant diverbio: Proſelytus ſicut Iſraelita eſt in re quacunque.

Et ut ad ſpecialiora deſcendamus, potiſſimum erat conſpicua in his tribus: 1. quoad *nomina. 2. jura 3. privilegia.*

Nomina fuiſſe communia, tam ex ſacro codice conſtat, quam monumentis aliis. Non minus namque proſelyti, quam Judæi originarii, *Ebræi*, *Iſraelitæ*, quin etiam *Judæi* ſalutantur. Ac ſive hæc gentis, ſive religionis fuerint nomina, eis jure competebant. Profitebantur enim eandem, quam Judæi, religionem. Et per baptiſmum ita cenſebantur transformati, ut ethnici deſierint, & in perfectos Judæos transmigrarint. Atque hinc nata videtur illa diſtinctio inter *Iſraelitas genere* ſive *Ebræos ex Ebræis*, & *Iſraelitas* ſive *Ebræos ſimpliciter*, cujus haud obſcure Apoſtolus (Phil. III, 5.) meminit. Apprime quoque huc facit locus Eſth. (cap. VIII 17.) ubi qui e populis Judæi facti dicuntur, per proſelytos Judæorum interpretes explicant.

Omnium evidentiſſimum eſt quod in Actis (cap. II, 5.) habetur teſtimonium, ut in quo expreſſe religioſis e gentilibus, degentibus Hieroſolymis, hic Judæorum titulus tribuitur. Quibus e Joſepho ſufficiat addidiſſe unicum Iſa (lib. XX. ant. c. 2. p. 684) Regem Izatem ideo circumciſionem tam vehementer deſideraſſe ait: quia ſe abſque ea perfectum Judæum non fore putaverit. Cui mater exprobrans filii propoſitum dicit, Subditos Adiabenos Judæum in ſolio nequaquam toleraturos. Plura congeſſit Selden. (J. N. lib. II, c. 4. p. 155. ſqq.) ad quæ Lectorem ea deſiderantem peramenter velim remiſſum.

Quoad *Leges* & *Jura*, eaque ſive ſacra, cultum concernentia, ſive civilia & forenſia; omnem hic exulare disconvenientiam, vix probatione indigere videtur. Etenim totum corpus legum moſaicarum proſelytos fuiſſe amplexos & profeſſos publice, jam modo ſupra dictum fuit. Una ergo omnibus erat lex, una religio, ritus ac ceremoniæ, Judæis promiſcue & Proſelytis.

Atque ſic etiam non poterant non iisdem, quæ ex religionis judaicæ profeſſione & legum divinarum ſuſceptione pendebant, gaudere *privilegiis*, *dignitatibus*, & *immunitatibus*. Fœdus divinum non magis ad Judæos ſpectabat, quam proſelytos: quippe qui ipſi quoque בני בנות, filii fœderis, i. e. fœderati, peculium ac populus Dei audiebant. Quare licebat illis ingredi templum, in eo cum aliis orare, ſacrificia offerre, de iis & Paſchate comedere, & ſi quæ ſunt ejusmodi complura alia. Porro & civile fœdus cum cæteris habebant Judæis, utpote cum quibus in

unum coaluerunt populum. Sedes in terra benedicta, quin & in ipſa Hieroſolyma erant conceſſæ. Onera civilia, tributum, vectigal, ex æquo erant imponenda. Neque magis iisdem aggravandi proſelyti, quam Judæi reliqui. (quo ſpectat illud Exod. XXII, 20. Lev. XIX, 33. גר לא תונו ולא תלחצנו). Gentilem quemcunque etiam proſelytum domicilii, ex impia quadam traditione, impune quispiam pro lubitu poterat occidere; At qui proſelytum juſtum interfecerat, æque ac ſi Judæus fuiſſet interfectus, ſupplicio plectendus, & vitæ ejus faciendus erat FINIS.

CLARISSIMO AC LITERATISSIMO

D. JOH. HARTM. SCHEIBLERO

PHILOS. AC LIBR. ARTIUM MAGISTRO DIGNISSIMO,
S. S. THEOL. STUD. INDEFESSO

S. D. P.

JOH. ANDR. DANZ, P.P.

Biennium jam excurrit & amplius, *Clariſſime Magiſter!* ex quo mihi innotuiſti, *venerandi Patris* ſtipatus commendatitiis. Ab iſto tempore vix a meo receſſiſti latere; minimum nullus dies abiit ſtudiis deſtinatus, quin me adieris, & quæ tradebantur ſolicite ac attente hauſeris. Non memini, unquam a Te intermiſſum fuiſſe, quicquid partes ſeduli, ſed & modeſti ac pii Commilitonis explere ullatenus potuit. Quod ſi alii ſubinde ægre ferunt, ſciſcitando ipſorum excitari diligentiam: *Tibi* nil magis acceptum fuit, quam aſſidue inſtituto examine, confirmari, & ſicubi hæſitabas, dirigi rectius. Nunquam Te minus paratum offendi, nunquam propoſita tractantem oſcitanter. Nec dubium, quin eundem *Te* Reliquis præſtiteris. Teſtantur id inſignia illa, quæ a ſingulis noſtri Ordinis reportaſti, elogia, exantlato nuper examine. Non fuit ex omnibus qui non avitæ paternæque virtutis in *Te* deprehenderit veſtigia, clarique luminis reſplendeſcentes radios. Idem quoque præſens demonſtrat Exercitatio, *Tuo* conſcripta Marte. Multa ſunt, quæ non permiſere, ut plura de meo adderem. Sed nec *Tua* id permiſit ingenuitas. Proprios Patronis profectus probaturus eras: non alienis exorare Patrocinium. Perge hac via, & rebus laudabiliter geſtis, ad Celeberrimorum Majorum Tuorum gloriam aſſurge, vel Numine propitio, eandem ſupera.

JOH.

Digitized by Google

JOH. ANDREÆ DANZII
UXOR MARITUM REPUDIANS
AD MARCI X. 12, ſeq. & I. CORINT. VII, 10. 12.

I.

SApientiſſima Dei immortalis conſtitutione adeo arcte conſtrictos eſſe conjugum animos, ſacræ literæ docent, ut nulla in ſocietate nulloque cum homine conjunctis vivere poſſint conjuges, quos nulla temporum injuria, imo nihil, niſi ſola mors diſtrahere poſſit, & ut ea perpetua ſit voluptas conſuetudinis conjugalis, interruptam & per omnem vitam ducendam hanc ſocietatis ſuavitatem Deus conſtituit.

II. Poſtquam vero turpiſſime primæ innocentiæ jacturam fecimus, plurima in hanc ſocietatem prorupiſſe deprehenſa ſunt incommoda, adeo ut ſapientes aliqui etiam omnibus modis conjugium averſati fuerint, quemadmodum *Thales Mileſius* feciſſe dicitur, qui, cum vegeta pariter ac provectiore ætate interrogatus fuiſſet, cur uxorem non duceret, reſpondit: quod intempeſtivum eſſet. Diog. Laërt. in Vita ipſius cit. *Alex. ab Alex.* Genial. Dierum libr. IV. c. 8. Et D. Paulus aliquando a conjugio abſtinere commodiſſimum eſſe judicavit. Imo compertum habemus, in ſuaviſſimam etiam vitæ hujus delectationem non raro aliquid irrepſiſſe, quod alieniſſimos reddiderit conjugum animos, neque pati potuerit, interruptam eſſe ſuavitatem ſocietatis, delectationem vitæ, ac victus, voluptatem conſuetudinis interioris. Quare in id omni cura prudentes rerum publicarum gubernatores incubuere, ut diſſidia & ſimultates conjugum tollerent; ſive enim propinquis ea cura delata fuit, ſive aliis ad hoc negotium arbitris delectis vid. *Plat.* Dial. II. p. 1118. & prolixius *Alex. ab Alex.* Genial. Dier. Libr. IV. c. 8. & ibi *Tiraquellus.*

III. Quoniam autem nonnunquam tales caſus incidere compertum eſt, qui nullum prorſus reconciliationi futuræque inter conjuges gratiæ locum relinquere exiſtimabantur, data eſt conjugibus repudiandi facultas, qua ii quoque, qui de ſocietate per omnem vitam continuanda contraxerant, aut contrahere debuerant, poteſtatem habebant a conjuge divertendi omnique obligationi renunciandi.

CAPUT I.

Etymologia repudii cum ſynonymia, recitatis etiam iis, quæ de uxorum divortio diſtincta adhibent Græci, Ebræi, Arabes.

Jus illud a conjuge divertendi, quo ſive vir, ſive mulier utebatur, quum ex more reipublicæ, in qua vivebat, ſolenniter conjugi matrimonium renunciaret, omnemque conſuetudinis conjugalis amorem deteſtaretur, Romani aut *repudium*, aut *divortium* appellabant. In quibus hæc diſcriminis ratio ineſſe dicitur, quod *futurum matrimonium repudiamus, ut a futuro matrimonio non dici poſſit nos divertere* (*L. 191 ff de* verborum ſignif.) Solvebantur enim matrimonia æque ac ſponſalia; neque ea quæ viro tantum deſponſata erat, dici poterat divertere, quum domum nondum eſſet deducta a viro, neque vir cum illa divortium facere, quod divortium ſit, quum in diverſas partes abeunt, qui ex connubii jure arctiſſimis vinculis conſtricti ſunt, & conjux a conjuge, quamvis hic caſum aut acerbius, aut æquius ferret, divertit. Quod autem divortium a diverſitate *mentium* appellatum eſſe *Gajus* (l. Divort. 2. ff de divort) exiſtimat; vix nobis probabile videtur, quum non omnis voluntatum diſſentio, qua licet etiam capitali otio a ſe invicem diſſideant conjuges, divortium dici poſſit, ſed potius aut *a flexu viarum* hoc eſt *via in diverſa tendente* (Iſidorus Libr. X. Etymol. cap. 8. in Addit. Dempſter ad Roſin. cap. 38. Libr. V. Antiquit. Rom.) aut quia *in diverſas partes eunt conjuges, que diſtrahunt matrimonium* (*Gajus* l. c. it. *Paulus* l. inter divort. 191. ff. de verb. ſignif.

Repudium vero eſt, quum retractantur atque reſpuuntur ea, quæ de matrimonio, ſive futuro, ſive inito recepta ſunt, nec tantum repudiari dicitur conjux, quando prius, quam nova nupta domum mariti ſubeat, pacta matrimonialia reſcinduntur; ſed uxor, quæ jam tum materfamilias eſt, repudiari dicitur. (vid. *Val. Max.* Libr. II. c. 1. & in ff. libr. XIII. tit. II. de ritu nupt. ſæpius. *Seneca* de Benefic. Libr. III. c. 16. Cod. Libr. V. tit. 17. l. 13. *Sueton.* & alibi.) Quæ vox aliis quoque dictionibus ex uſu dicendi conſueto Romanis accommodata fuit, ita ut repudiari dicantur ea, quæ averſamur atque recuſamus (vid. *Cæſ.* Bell. Gall. Libr. I. c. 40. *Cic.* L. V, 9. Famil, &c.)

Nuntium denique remittere apud Romanos dicebantur, qui per libertum domo exire jubebant uxorem, aut perſcriptis de divortio tabulis eas ad conjugem deferri curabant, quibus res ſuas ſibi habere jubeatur. Ex quo dictio promanaſſe videtur, qua *renunciari* quicquam dicitur, quando reſcinditur id, de quo antea eſt conventum.

Apud Atticos uxor a viro diſcedens ἄνδρα ἀπολείπειν, virum, deferere, vir autem uxori nuntium remittens, eam, ἀποπέμπειν ſeu dimittere, & ἀπόλειψιν ſeu τῆς ἀπολείψεος γράμματα viro conjux ſcribere dicebatur, quum divertendi ab eo conſilium iniiſſet. (*Plutarch.* in Alcibiad. & Conjugal.

Digitized by Google

jugal. Præcept. f. 143.) Neque enim uxor cenſeri poteſt [ἀποπέμπειν τὸν ἄνδρα ſive virum dimittere, quem non ducebat; nova enim nupta in mariti domum deduci ſolebat, cujus poſſeſſione certe virum dejicere nequit, quum illius domina non ſit, aut ſi maxime fuerit, in illa tamen non dominatur, quum ex pacto teneatur, viri imperio ſubeſſe: poteſt autem nihilominus a viro divertere eumque deſerere. (vid. *Samuel Petitus* Comment. in lege. Atticas Libr. VI. p. 459. *Joſeph. Scaligeri* Animadverſ. in Euſeb. 2015. cit. cit. *Seld.* de Jure N. & G. Libr. V. c. 7. p. 891.

Pari ratione in Ebræorum Republica, ut vir uxori traderet ספר כריתות ſeu libellum repudii, conſtitutum fuit, quod ipſe illa ſuperior eſſet, cujus moderationi præcipue res familiaris, & quæ circa eam gerebantur, ſubeſſe credebantur. Quanquam enim uxor rite in foro agere poterat, ut divortium cum viro fieret: nihilo ſecius tamen ea ſua autoritate divortiorum tabulas non conficiebat, nec ſuo nomine confici curabat ex more patrio; qua ratione pariter a viro quoque divertere, non eum dimittere, ſed ipſa diſcedere atque dimitti, non autem marito nuntium remittere cenſebatur. Quod uſu veniſſe compertum habemus inter Ebræos in ſponſalibus pariter atque inito matrimonio: ex quo factum, ut ea, quæ teneriore ætate viro in matrimonium collocata, ſive etiam tantum deſponſata fuit, quando ætate provectione & adulta viri complexus refugeret, ממאנת ſive renuens appellaretur; alias מורדת ſive rebellis habebatur illa, quæ cum viro integra ætate nupta fuiſſet, a conjugali tamen conſuetudine penitus abhorrebat.

CAPUT II.

Exiſtentia repudii ab uxore marito traditi penes gentes quascunque non omisſis Chriſtianis tam priorum Sæculorum, quam ſequiorum; & denique de Ebræis.

Repudiandi vero hanc ſeu divortii faciendi poteſtatem communi gentium jure introductam atque uſurpatam fuiſſe conſtat: neque enim adeo omnem humanitatem exuiſſe populus aliquis honeſtatis amans exiſtimari poteſt, qui non quibusdam in cauſis uxorem, quæ in proprium luctum familiæque dedecus nupſiſſet, a viro divertere poſſe judicaverit. Apud Romanos quidem Romulus legem rogaſſe fertur, qua ſolis viris facultas relicta erat nuntium uxori remittendi, ſed non, niſi veneficii, ſublatorum liberorum atque partus aut adulterii rea. Sin alia de cauſa domo eam exturbaverit maritus, partem bonorum viri attribuit mulieri &c. uti eſt apud *Plutarchum* (in vita Romuli) quæ lex tamen quum dura nimis & iniqua in

uxores

Digitized by Google

uxores videretur, qualem & ipſe Plutarchus judicat, cum tempore omnis ejus obligatio intercidit, aliaque conſuetudo ſerpere atque prodire cœpit, qua uxores quoque divertere didicerunt. Id tamen non, niſi cauſa legitime cognita viro pariter atque uxori legibus XII. tabb. ſancitum fuiſſe autor eſt *Alex. ab Alex.* (Genial. Dier. Libr. VI. c. 10.) Verum ſæculorum improbitate aucta libertate ſua circa divortia ſatis immoderate turpiterque Romanæ matronæ abutebantur, quam intolerabilem animorum levitatem *Tertullianus* (cit. Calixt. Diſſertat. de Matrimonio & Divortio (Apologet. adverſus Gentes cap. VI.) acriter perſtringit: *ubi eſt*, inquit, *illa fecilitas matrimoniorum de moribus ubique proſperata, qua per annos ferme ſexcentos ab urbe Condita nulla repudium domus ſcripſit? at nunc in fœminis præ auro nullum leve eſt membrum, præ viro nullum liberum eſt oſculum: repudium vero jam & votum eſt, quaſi matrimonii fructus.* Inſignis nimirum erat matrimoniorum inconſtantia apud Romanos, poſtquam conſuetudo divortiorum prodiiſſet. Primus autem, qui uxorem repudiavit, fuit Spurius Carbilius Ruga anno ab U. C. DXX. (*Val. M.* Libr. II, c. 1.) vel ut alii habent CCCXXX. *Gell.* Libr. IV, c. 3. contigiſſe ait anno U. C. IↃXXIII. M. Attilio & P. Valerio Conſulibus; at *Libr. XVII.* c. 21. poſt Romam conditam anno quingenteſimo undecimo. *Plutarch.* in vit. Numæ *Scribit hoc falſum fuiſſe ſterilitatis cauſa, qui tamen reprehenſione non caruit* (*Val. M.* l. c.) *inviſus enim populo ob factum ſuum fuit, quamvis juraſſet, ſe uxorem quærendæ ſobolis gratiam habiturum* (*Gell.* Libr. XVII, c. 21.) Facto enim divortio & probatis in privato amicorum conſeſſu rationibus *jusjurandum præſtabant Cenſoribus*, legitimas fuiſſe divortii cauſas (*A. Gell.* Libr. XVII. c. 21. p. 1009. Hæc igitur quamvis ex lege juberentur, non minus tamen infeſtis omnium oculis aſpiciebantur ob inſolentiam facti. Nam ὥσπερ ἐν ἔλεισιν, inquit *Plutarchus* (in Vita Lycurgi circa finem) οἱ σφόδρα περιεῖλοι τὸν πρῶτον ἔχουσιν εἰπεῖν πατροκτόνον ἢ μητροφόνον, οὕτως Ῥωμαῖοι πάντες ἴσασιν, ὅτι Καρβίλιος σπόριος ἀπέπεμψε τὴν γυναῖκα πρῶτος ἀπαιδίαν αἰτιασάμενος.

Succeſſerunt alia leviſſima diſtracti matrimonii exempla, quemadmodum Sulpitium Gallum, Q. Antiſtium Verum, Ciceronem (*Plutarch.* in vita Cicer. vid. & plur. *Roſin:* Antiquit. Rom. Libr. V. c. 38.) & Paulum Aemilium (*Plut.* in vita illius, *Dempſter. ad Roſin.* l. c.) feciſſe, literis proditum eſt. Neque viri tantum pro ingenuo arbitrioque ſuo matrimonia ſolvebant, ſed egregie hoc quoque imitata eſt mulierum arrogantia, adeo, ut, quum *multitudo peccantium pudorem rei* ſuſtuliſſet, nulla repudio erubuerit, poſtquam *illuſtres quædam ac nobiles fœminæ non conſulum numero, ſed maritorum annos ſuos* computaſſent, exire enim videbantur *matrimonii*

Digitized by Google

monii cauſa, nubere *repudii*: *tamdiu* nimirum iſtud *timebatur*, *quamdiu rarum erat*, *quia vero nulla ſine divortio acta ſunt*, *quod ſæpe audiebant*, *facere didicerunt*. (*Senec.* de Benefic. Libr. III, c. 16.) Nota eſt inſolentia uxoris Mecœnatis in divertendo: *ipſe enim millies*, inquit *Seneca* (Epiſt. 114.) *ab uxore Terentia mœcha repudiatus*, *millies cum ea reconciliatus*, *millies eam duxit*. Et alibi: (de provid. c. III.) *Feliciorem ergo tu*, inquit, *Mecœnatem* putas, *cui amoribus anxio*, *& moroſæ uxoris quotidiana repudia deflenti ſomnus per ſymphoniarum cantum ex loginquo reſonantium quæritur*. (*Tiraquell.* ad c. 8. Libr. IV. Genial. Dier. *Alex. ab Alex.*) Similia Juvenalis (Sat. IX.) habet:

- - - *fugientem ſæpe puellam*
Amplexu rapui, *tabulas quoque ruperat & jam*
ſignabant: tota vix hac ego nocte redemi
Te plorante foris.

Infelicem profecto virum tantam proditæ atque nefariæ mulieris perverſitatem deguſtantem! quin potius uxorios, qui ita perdite amabant, ut diſſolutos hosce mores ferrent, aut quos uxoris deſiderium prorſus enecabat, quomodo M. Lepidum, quum uxoris facto divortio deſiderium ferre non poſſet, ægrum animoque & corpore confectum animam efflaſſe memorant (*Alex. ab Alex.* Gen. Dier. Libr. IV, c. 8. Neque hæc divertendi conſuetudo vegeta tantum & integra ætate fiebat, ſed ea quoque ingraveſcente divortiis utebantur, quam tanquam rem pervulgatam & familiarem obtigiſſe refert *Juvenal.* (Sat. VI) ut nuntium uxori ætate affectæ maritus remitteret:

Tres rugæ ſubeant, *& ſe cutis arida laxet*;
Fiant obſcuri dentes, *oculique minores:*
Collige ſarcinulas, *dicet libertus*, *& exi:*
Jam gravis es nobis, *& ſæpe emungeris*, *exi*
Ocius, *& propera*, *ſicco venit altera naſo.*

Et mulierum inſolentiam quoque eo pertigiſſe Seneca (de remed. fort.) memoriæ prodidit, ut a viris ætate provectis turpes anus divertérent: *quam multæ* enim, inquit ille, *quos in adoleſcentia amaverunt*, *in communi reliquere ſenectute? quoties anile divortium riſimus?*

Quamvis vero animum ſua ætate adjecerit ad emendanda hæc ſæculi ſui vitia Cæſar Octavianus Auguſtus & *modum divortiis* impoſuerit (*Sueton.* in vit. Auguſti c. 34.) ubi quodammodo *Mos & Lex maculoſum edomuit nefas Laudabanturque ſimili prole puerperæ* (*Horat.* Libr. IV, Od. 5.) *Damnoſa tamen quid non imminuit dies?* omnis enim ea legis ſeveritas rurſum

Digitized by Google

ſum ſublata eſt, & cum priſcorum Romanorum ſtudio honeſtatis ſimul occidit, quum populus Romanus ad omnis generis flagitia deſcendere non vereretur, quam matrimoniorum inconſtantiam ea tempeſtate uſurpatam fuiſſe ex Seneca demonſtratum fuit, eamque *Martialis* falſe deridere videtur acuto Epigrammate in Theleſinam quandam (Libr. VI. Epigr. 8.)

Aut minus, aut certe non plus trigeſima lux eſt.
Et nubit decimo jam Theleſina viro.
Quæ nubit toties, non nubit, adultera lege eſt,
Offendor mœcha ſimpliciore minus.

Et idem in Proculejam (Libr. X. epigr. 41.)

Menſe novo Jani veterem Proculeja maritum
Deſeris atque jubes res ſibi habere ſuas.
Quid rogo, quid factum eſt, ſubiti quæ cauſa doloris?
Nil Mihi reſpondes? dicam ego, prætor erat. &c.

Denique quid erat, quod prohiberet, quo minus fierent octo mariti.
Quinque per autumnos? (Juvenal.)
Atticis legibus conſultius eſſe judicabatur.

A barbaris his in rem publicam Chriſtianam infuſam quoque fuiſſe mulierum in divertendo levitatem, ea, quæ fere ab ultimis Eccleſiæ temporibus ad nos pervenerunt, monumenta teſtantur. In prima quidem ætate, quum mira ſcriptorum ſit paucitas, non adeo certum eſt, quibus de cauſis facta aut permiſſa fuerint divortia. De D. Thecla D. Apoſtoli Pauli diſcipula memorant, eam ſponſalibus renunciaſſe, quæ cum viro quodam Ampliſſimo contraxerat, ſed qui implacabili odio Chriſtianorum placita ipſumque Apoſtolum proſequebatur (*Baſil. Seleucienſis* Epiſc. in vit. Theclæ Libr. I *Epiphanius* Hæreſ. 78. n. 16. *Selden. Ux.* Libr. III, c. 28.) Et a *Juſtino* memoriæ proditum eſt (Apolog. init.) mulierem quandam, quæ ſcortationibus aliquando dedita fuerat, marito eodem turpi facinore ſe adſtringente, quum Chriſtianam pietatem amplexa eſſet, divortium cum marito feciſſe, quod neglectis ipſius ad caſtitatis & temperantiæ ſtudium exhortationibus vagas libidines ſectari non deſtitiſſet, quas æterno ſupplicio puniendas fore ipſi dixerat. Ex quo factum, ut quam maxime uxoris animus ab eo abalienaretur, & cum nullam emendationis ſpem ſupereſſe animadverteret, divertendi conſilium capiebat: poſtquam enim vir Alexandriam abiret, nec modum ſceleribus faceret, ne participem ſe ejus flagitiis eſſe oſtenderet, *τὸ λεγόμενον παρ' ὑμῖν ῥεπούδιον δοῦσα ἐχωρίσθη*, repudio, quod Romanis dicitur, viro dato divertit.

Succedentibus temporibus autem jura divertendi liberius uſurpata

fuiſſe

fuiſſe, non obſcure colligitur ex Conſtantini edictis, quibus ſæc. IV. a N. C. de divortiis ad arbitrium alterius conjugum faciendis cavit: *mulieri* enim *non licere*, inquit, *propter pravas ſuas cupiditates marito repudium mittere exquiſita cauſa, velut ebrioſo aut aleatori, aut mulierculario. Sed in repudio mittendo a fæmina hæc ſola crimina inquiri, ſi homicidam vel Medicamentarium vel ſepulcrorum diſſolutorem maritum ſuum eſſe probaverit, ut ita demum laudata omnem ſuam dotem recipiat.* (*Cod. Theodoſ.* Libr. III. tit. 16. Seld. p. 412.) Quam conſtitutionem tamen aliquanto liberioris juris eſſe voluit poſtea (l. 7. C. tit. de Repudiis. Eamque ſententiam Patres concilii Niceni, in quorum tempora edicta hæc inciderunt, nusquam improbaſſe deprehendimus, qui tamen ea apud pium Imperatorem erant autoritate, ut, ſi religionem eſſe credidiſſent, ita in cauſa divertendi ſtatui, Imperatorem ea, qua apud ipſum erant autoritate maxima, monere certe potuiſſent. Hoc igitur jure mulieres uſas fuiſſe in divertendo a viris omnino exiſtimandum, donec Sæc. V. lege præciperetur (*C. Theodoſ.* Libr. III, tit. 16. l. 2.) uxorem, quæ contra leges diverterat, non, niſi quinquennio exacto nubendi poteſtatem habere. In quæ tempora incidit divortium, quod cum viro ſuo feciſſe dicitur Fabiola (Epitaph. Fabiolæque eſt Epiſt. XXX. ad Oceanum *Hieronymus* cit. *Scherzero* Syſt. Theol. Loco de Conjug. & Seld.) *laus Chriſtianorum, miraculum gentilium, luctus pauperum*, quomodo eam Hieronymus celebrat.) Priore enim marito ob adulterii crimen repudiato alteri publice nupſit, quod illius factum Hieronymus comprobat, *melius eſſe*, aſſerens, *umbram ſubire conjugii, quam ſub gloria univiræ opera exercere meretricum.*

Quum autem exiguis adhuc limitibus divertendi jus illud circumſcriptum eſſe exiſtimaretur, liberior ea facta eſt poteſtas Sæculo V. a Theodoſio & Valentiniano, Imperatoribus, quum jam aliquot poſt centeſimum annum a conſtitutione Conſtantiniana anni decurriſſent, qua in Imperio Romano uſi fuerant. Quanquam enim Patres etiam aliqui vi verborum Chriſti de divortio aliter ſentire cogerentur: de hoc tamen negotio, quum præcipue illud fori civilis eſſe crederent, & aliquando de ſenſu juſſorum divinorum ambigerent, nihil moverunt. Ita enim *Baſilius M.* (in Epiſtolis Canonicis ad Amphilochium Epiſcopum Iconienſem (cit. Seld. Ux. p. 446.) Can. IX.) Domini dictum ἐξ ἴσου, inquit, καὶ ἀνδράσι, καὶ γυναιξὶν ἁρμόζει περὶ τοῦ μὴ ἐξεῖναι γάμου ἐξίστασθαι παρεκτὸς λόγου πορνείας, ἡ δὲ συνήθεια οὐχ οὕτως ἔχει, i. e. *viris pariter atque uxoribus convenit, quod non liceat matrimonium ſolvere, niſi ob cauſam ſcortationis; conſuetudo vero non ita habet.* Conſentit *Chryſoſtomus* (in Matth. homil. 17. in ſerm. 1, ſeu de decem mil-

 lium

Digitized by Google

lium debitore, it. homil. in Matth. 63. & Libr. de Virg.) ἕνα τρόπον ἀφέσεως eſſe docens. Imperatoriis tamen edictis aliter conſtitutum fuit, ita, ut etiam, quæ pœna quondam a Conſtantino irrogata fuit iis, qui leviter matrimonia pro ſuo arbitratu diſtraherent, omnem vim obligationis ab ea lege abſtulerint Imperatores ſupra memorati Theodoſius & Valentinianus. (vid. *Novell. tit. 17.*) Et deinceps poſt annorum aliquot decurſum ab iisdem ea divertendi poteſtas conceſſa fuit: *quando cauſas*, inquiunt, *repudii hac ſaluberrima lege apertius deſignamus. Sicut enim ſine juſta cauſa diſſolvi matrimonia juſto limite probibemus: ita adverſa neceſſitate preſſum vel preſſam, quamvis infauſto, attamen neceſſario auxilio cupimus liberari.* Et poſtea uxori divertendi facultas datur, *ſi maritum ſuum adulterum, homicidam, veneficum, vel certe contra imperium noſtrum aliquid molientem, vel falſitatis crimine condemnatum invenerit, ſi ſepulcrorum diſſolutorem, ſi ſacris ædibus aliquid ſubtrahentem, ſi latronem vel latronum ſuſceptorem vel abactorem aut plagiarium, vel ad contemtum ſui domusve ſuæ ipſa inſpiciente cum impudicis mulieribus (quod maxime etiam caſtas exaſperat) cœtum ineuntem, ſi ſuæ vitæ veneno aut gladio aut alio ſimili modo inſidiantem, ſi ſe verberibus (quæ ingenuis aliena ſunt) afficientem probaverit.* Quibus de cauſis optimo jure a viro mulier divertere poſſe exiſtimabatur; quod ſi vero pro ſuo ingenio divertiſſe compertum eſſet dotis mulcta & donationis ante nuptias afficiebatur, imo ad novas nuptias abire poterat, non tamen, niſi quinquennii tempore interjecto. *Quod ſi præter hæc nupſerit* (ita lex habet) *erit ipſa quidem infamis, connubium vero illud nolumus appellari.* Adeo credebantur conjuges ex mutuo diſſenſu jura connubiorum reſcindere poſſe, remque illam ad arbitrium legislatorum eſſe moderandam. Conſtitutionibus ſuperiorum Imperatorum *Anaſtaſius* Sæculo prope ſexto ſubſcripſit & addidit: *ſi conſtante matrimonio communi conſenſu tam viri, quam mulieris repudium ſit miſſum, quo nulla cauſa continetur licebit mulieri non quinquennium expectare, ſed poſt annum ad ſecundas nuptias convolare.*

Ex quibus certe haud obſcure colligitur, quanta repudiorum ea ætate fuerit licentia, & quanta uxoribus divertendi facultas fuerit relicta, adeo, ut pii etiam Imperatores multas in hoc negotio admiſerint cauſas non admittendas, & Imperator Juſtinianus juri ſuo inſeri paſſus ſit, ea, quæ in priſcorum Romanorum Gentilium republica de divortiis conſtituta fuerunt a Cajo, Paulo, Ulpiano, Hermogeniano aliisque Imperatoribus a cultu veri Dei alieniſſimis (vid. *Digeſt.* tit. de Divortiis & Repudiis, qui eſt Libr. XXIV. tit. 2. l. 60. Cod. Tit. de Repudiis, Libr. V. tit. 17.) A quibus non longe abie-

Digitized by Google

abierunt ea, quæ a Leone poſtea de divertendi jure approbata & conſtituta fuerunt.

Quanquam autem Patres in Imperatoriis hisce decretis acquieverint: id tamen an jure ita fieret, dubitarunt nonnulli. Sæculo autem XI. Alexius Patriarcha Conſtantinopolitanus edixit, ſacerdotem, qui ſecundis nuptiis eorum, qui ex mutuo conſenſu nuptias ſolverint, benedixerit, dignitate eſſe exuendum (cit. Seld. Libr. III, c. 32.) approbat tamen connubia uxorum, quæ a maritis cauſam divertendi ipſis ſubminiſtrantibus diſceſſerunt. Quem morem in hæc usque tempora apud Græcos obſervari perhibent.

In occidentali Eccleſia antiqua aliquanto durius acceptæ fuerunt mulieres connubii jura temere reſcindentes. Ita enim ſub exitum Sæculi V. lege Burgundiorum c. 34. cit. *Seld.* Libr. III. c. 30. Ux. *ſi qua mulier maritum ſuum, cui legitime juncta eſt, dimiſerit, necetur in luto.* Qua lege non omnem quidem ipſis divertendi poteſtatem negatam fuiſſe, æquitas hujus rei poſtulat, quam deinceps demonſtrabimus, ſed perexiguis tamen limitibus eam fuiſſe circumſcriptam, probabiliſſimum videtur. Quod in ſynodo Elibertina quoque factum eſſe memoratur, quæ (Can. VIII.) graviſſime in mulierum levitatem animadvertendum eſſe duxit, quum decreverit, *ut fœminæ, quæ nulla præcedente cauſa reliquerint viros ſuos, & alteris ſe copulaverint, nec in fine accipiant communionem.* (vid. *Calixt.* Diſſert. de Matrim. & Divort. & Seld.

Ea denique divertendi conſuetudo noſtra Patrumque noſtrorum memoria in Eccleſiam Orthodoxam introducta fuit, qualem & naturalis æquitas, & divina jura permittunt, quibus conſtitutum eſſe ſcimus, ut æquali jure fœmina in divertendo utatur atque vir uti poteſt adverſus conjugem. Ne autem temere conſtitutioni divinæ contraveniatur, lege cautum eſt, ne propria privataque temeritate a conjuge mulier diſcedat. Sed ſi quidem matrimonii vincula a conjuge laxata aut prorſus abrupta eſſe exiſtimaverit, viro diem dicat, itaque in foro adverſus ipſum agat, & quum denique juſta ex cauſa, ſive ex juſto dolore contra virum agere deprehenſa fuerit, res ſuas ſibi habere ipſum jubere poteſt, datoque viro repudio diſcedere.

In republica *Athenienſium* priſcis temporibus idem fieri conſueviſſe compertum habemus. Conſultius enim judicarunt, ut ſive vir, ſive mulier divertendi conſilium iniiſſet, cauſa ad judices deferretur, qui de ea cognoſcerent. Quod Alcibiadi aliquando obtigiſſe, literis prodidit *Plutarchus* (in vit. Alcib. f. 195.) Quum enim ſe turpiſſime omnis generis voluptatibus aliarumque mulierum cupiditati exponeret, uxor ab eo divertit, de qua, *εὔτακτος*, inquit, *δ' οὖσα καὶ φίλανδρος ἡ Ἱππαρέτη λυπουμένη δὲ ὑπ' αὐτοῦ*

περὶ τὸν γάμον ἑταίραις ξέναις καὶ ἀσταῖς συνόντες ἐκ τῆς οἰκίας ἀπιοῦσα πρὸς τὸν ἀδελφὸν ᾤχετο. Τοῦ δ' Ἀλκιβιάδου μὴ φροντίζοντος ἀλλὰ τρυφῶντος ἔδειτο τῆς ἀπολείψεως γράμματα παρὰ τῷ ἄρχοντι θέσθαι μὴ δι' ἑτέρων ἀλλ' αὐτὴν παροῦσαν. ὡς οὖν παρῆν τοῦτο πράξουσα κατὰ τὸν νόμον &c. Gratiam nimirum Alcibiades cum ipſa inibat, antequam ad judices res deferretur, divortiumque ſecundum Attica jura fieret, quæ eo tempore obtinebant. Nam ante hac apud Athenienſes matrimonium ita contractum fuiſſe ex Johannis Antiocheni Malala MS. allegat Seld. (Jur. N. & G. Libr. V. cap. 6. p. 588. quem ſe reperiſſe dicit in bibliotheca Oxonienſi) ut mulieres cum viris eſſent, quoad ipſis viſum fuiſſet, & quum alterius conſuetudinem conjux reſpueret, jus ad alium abeundi habuiſſe, atque hoc modo ex vagis libidinibus vagoque concubitu prolem ipſis fuiſſe acquiſitam, quam cuicunque matres vellent, viro alicui offerebant, qui eam velut de ſe ſuſceptam ſumma cum lætitia accipiebat atque alebat. Poſtquam vero Cecrops ex Aegypto redux factus fuiſſet, illum legem rogaviſſe, qua mos ille connubiorum abrogatus fuerit, indeque Cecropem διφυῆ dictum a quibusdam creditum eſſe (vid. Athenæus Libr. XII.) eo, quod ita hac lege nobilitarentur Athenienſium liberi, ut quibus parentibus orti eſſent, ipſis conſtaret.

Eadem conſuetudine tamen in habendis uxoribus imputos fuiſſe Lacedæmonios, pervulgatum eſt (vid. Xenophon in Rep. Lacedæm. & Plutarch. in vita Lycurgi, Tiraquell. ad Genial. Dies Alex. ab Alexandro Libr. 1, c. 24. eamque non ſolum indulſit civibus ſuis Lycurgus (Plut. in Vita Lycurgi) ſed Solon etiam lege lata invidiam eorum perſtringit, qui viris optime meritis & ſumma virtutis laude claris uxorum ſuarum copiam facere recuſarent Plut. in (Solone.) Quod *Platonem* in Republica ſua quoque conſtituiſſe *Ariſtoteles autor* eſt (Libr. II, cap. 1. Polit. atque Socratem Xantippen ſuam amico permiſiſſe ex Tertull. (Apolog. c. 39.) *Tiraquellus* refert (ad Geniales dies Alex. ab Alex, Libr. I, c. 24.) Et inter Romanos Catonem Uticenſem Martiam uxorem amico conceſſiſſe & poſt mortem recepiſſe, memoriæ proditum eſt (*Plut.* in Numa:) quod autem lenocinio hac in re uſus fuerit, & uſuariam amico dederit, uti loquitur *Alex. ab Alex.* (Libr. 1, c. 24. Genial. Dier.) id pernegat Mercerus (Comment. ad l. c.) in eoque ſe diſcedere aſſerit a ſententia Suidæ, Tertulliani, Zephyri, Salviani aliorumque, exiſtimans, id fieri non potuiſſe, niſi facto prius cum uxore divortio. Ideoque Catonem apud Lucanum atque alios notari, quod poſt obitum Q. Hortenſii, cui Martia nupta erat, illam ſine nova nuptiarum ſolennitate receperit, ac ſi nullum cum ea feciſſet divortium.

In Muhammedanorum republica non omnis quoque uxoribus ademta

enita eſt facultas divertendi. Licet enim nullum hac de re præceptum, imo ne permiſſionem quidem ex lege Muhamedis eruere potuerimus, ſuasque uxores indignisſime perſæpe & accipere & habere didicerint, utverum ſit illud *Ariſtotelis* (Libr. I. Polit. c. 2.) *ἐν τοῖς βαρβάροις τὸ θῆλυ καὶ τὸ δοῦλον τὴν αυτην εχει τάξιν*, eodemque apud ipſos loco habeantur uxor & mancipium. Et ne illi quidem dimittendi uxorem neceſſitas injungitur lege Alkorani (p. 276. ſt) qui quæſtum corpore uxoris facere auſus fuerit, ſed tantum reprehenditur: certum tamen eſt, ipſis quoque a viro divertere licere, ita tamen, ut cauſam ad judices deferant, neque propria autoritate e viri poteſtate exeant; quæ enim illud fecerit, in duplum ire cogitur. Nam ita lex (*Alk.* p. 63.) præcipit: *Si le femmes de libre condition, qui n'ont point commis de concubinage; ni d' abdultere ſe, cretement, ni bubliquement, convolent en ſecondes nôces & viennent a commêtre adultere, elles ſeront chatiées doublement plus, que les filles d' amour.* Uxores autem poſſe quoque viros ſuos in jus vocare, cognitaque cauſa hac ratione jubere marito receſſus habere, in republica ipſorum; uſitatiſſimum eſt. De quo *Sr. du Loir.* in libro, qui inſcribitur: Relation du Voïage de Levant (p. 176.) *un homme peut quitter* (les femmes) *fontes -- en ſe ſeparant de la legitime, mais il' n'en eſt pas quitte à ſibon marche de de celle ci, ſoit que la diſſolution de mariage vienne de la part de la femme, ou de la ſienne. Si la femme ſ' en ſepare avec juſte raiſon, il' eſt oblige de lui laiſſer ſa dot; ſi elle eſt repudiée avec cauſe, il ne lui donne rien &c.* Et *Adamus Olearius* (itiner. Perſic. Libr. V. c. 22.) Perſam aliquem narraſſe perhibet, paucis diebus ante, quam ipſi eo preveniſſent, virum aliquem a muliere impotentiæ poſtulatum fuiſſe, inter quos ex judicum ſententia factum fuerit divortium. Alia maritum in jus vocaverat, quod indigniſſime ipſam haberet, turpiterque amplexibus conjugalibus contra omnem honeſtatem abuteretur, quæ expreſſius allegato loco habentur. Cujus rei indignitate commoti judices, quum facinus hoc ab omni humanitate alieniſſimum eſſe cenſerent, uxori a viro divertendi poteſtatem fecerunt iſte autem ob commiſſi Flagitii atrocitatem exſectus fuit. *Antonius Geufraus* (de Turc. religione & ceremoniis libr. II.) generatim de Turc. ſi alterutri conjugum matrimonium diſpliceat, ipſi, libertas ſeparationis relicta eſt, et integrum cuique ad alterius matrimonium tranſire. Divortium a. apud illos faciunt improbi mores, l. infoecunditas. Cognoſcit de iſtis rebus judex ipſorum. (cit. *Seld.* Ux Libr. III. c. 21. p. 340.

Ea apud barbaros pariter atque Chriſtianos jura ſunt & olim fuerunt, quæ paulo altius huic usque repetere voluimus, quo facilius inde colligi poſſit

poſſit, communi gentium jure uxoribus quoque poteſtatem repudiandi maritos conceſſam fuiſſe. Inſolens vero in Judæorum republica exemplum hujus rei accidiſſe *Joſephus* (Antiquit. Libr. XV. c. 9.) refert de Salome Coſtobari Idumææ & Gazæ præfecti uxore, ubi, *ἐπεὶ μὲν εὐθὺς αὐτῷ γραμμάτιον ἀπολυομένη τῶν γάμον οὐ κατὰ τοὺς Ἰουδαίων νόμους. Ἀνδρὶ μὲν γὰρ ἔξεστι παρ' ἡμῖν τοῦτο ποιεῖν, γυναικὶ δὲ οὐδὲ διαχωρισθείσῃ καθ' αὐτὴν γαμηθῆναι μὴ τοῦ πρότερον ἀνδρὸς ἀφιέντος. Accidit ut Salome cum Coſtobaro diſſideret ; quare libellum repudii illi ſubito mittit diſſolvens matrimonium, non quidem pro more Judaico. Viro enim permiſſum eſt apud nos, illud facere* (propria autoritate) *uxorem vero divertentem nubere fas non eſt, niſi eam vir ipſus dimiſerit.* Exemplum hoc æmulata deinceps eſt Herodias Ariſtobuli filia (vid. *Joſeph.* Libr. XVIII, c. 7.) pari animi levitate inique virum deſerens.

Sed non eſt, quod adeo omnem humanitatem exuiſſe Judæos nobis perſuadere poſſimus, ut nulla de cauſa uxori permitterent, ut viro matrimonium renunciaret, quanquam pro ſuo arbitratu hocjure uti non poterat, ſed res ad judices deferenda erat, a quibus, quum cauſa cognita, et ſat gravis deprehenſa fuiſſet, privilegium viro irrogabatur, ut uxori res ſuas habere juberet uſitatoque repudiandi ritu dato libello eam dimitteret, atque ita facultatem alii nubendi accipiebat. Maritus enim, uti exiſtimat *Seldenus* (Ux. Ebr. Libr. III, cap. 18. pag. 309.) qui foedo oris aut naſi odore ſeu fœtore affectus erat, aut res foedas, veluti canum excrementa colligebat, aut ærifodinis ſe manciparat, coriisque ſeparandis deturparat (quæ exempla amplexibus uxoriis disconvenientia habentur) tum uxor pro ſuo ingenio arbitrioque in iis acquieſcebat, atque ea fieri permittebat, aut virum in jus rapere poterat, cum eoque coram judice de dimiſſione ſua agere. Quibus alias graviores cauſas accedere potuiſſe, ob quas a viro diverteret, dubium non eſt ; quando nimirum lepra maritus eſſet infectus, quo in cauſa neceſsitatem quoque impoſuerunt leges civiles uxori (ut perhibet *Seld.* l. c.) ut a viro diſcedat, niſi perpetuo adeſſent, qui eos ab amplexibus conjugalibus arcerent. Ne dicamus de viro מורד ſive refugiente amplexus conjugis, aut inepto ad conſuetudines interiores conjugum; imo quando nullam ſuſcepere ſobolem poſt decem annorum decurſum, idque aut exiſtimaretur viri culpa accidere, aut ſolum ambigeretur de ſterilitatis cauſa, uxor e viri poteſtate publicis judicum ſuffragiis vindicabatur (*Gemara Babyl.* l. ad tit. *Iabimoth*, cap. 6. fol. 616. *Maimonid* Iſchoth cap. 14. & cap. 24. *Seld.* Ux. Libr. III. c. 7. p. 276.) Et aliis denique de cauſis etiam mulier optimo jure divertere a viro poterat, niſi

Digitized by Google

niſi mallet cum viro manere, animoque ejus obſervaretur illud *Plutarchi* (conjugat. Præcept fol.) 143: Quid vero rivalis mea majore cum voluptate percipiat, quam ſic me excruciari & cum viro disſidere, domumque & thalamum deſerere?

Ex quo facile patet, *Joſephum* loco ante allegato non tam aſſerere (quanquam multa alibi quoque a vero remotisſima tradat) uxori nullatenus fas eſſe, a viro ſeu marito divertere, quemadmodum aliqui hæc verba accipiunt, & præcipue illi, viri etiam ſummi, qui novisſima verba in loco commemorato explicant: *uxori vero neque dimiſſæ licere, cuicunque, voluerit, nubere, niſi vir ejus prior conceſſerit*, cujus ſententiæ inconvenientiam infra exponemus. Sed nefas eſſe apud Ebræos, uxorem non niſi ob ſimultatem aliquam inter ſe atque maritum ortam torum ejus deſerere, & præterea ſua autoritate, ſuo nomine ſuaque manuſcriptas repudii tabulas ei mittere. Ut enim ea in divertendo levitate uti non poſſent, ſatis recte quidem in republica Judaica proſpectum erat: in eo tamen injustisſime jura connubii everterunt, quod viro quavis de cauſa, prout ipſi viſum fuerit uxores dimitti poſſe easque innocentisſimas inſigni animi levitate ædibus ſuis jure ſuo exturbari exiſtemarent. Quanquam enim acriter ſe opinioni huic ſchola Schammæana oppoſuiſſet, neque niſi ex ערות דבר ærvath dhabhar, ſive ut explicabant re turpi & admiſſo probro uxorem dimitti poſſe ſtatueret, Hilleliani tamen adeo ipſis palmam præripuere, ut etiam cœleſti ſuo oraculo בת קול ſeu voce cœlitus delapſa Hillelis ſententiam comprobatam fuiſſe ementiti fuerint (vid. *Gemar. Hieroſolymit.* ad tit. *Berachot* fol. 3. cit. 2) qua etiam ob cibum ignibus aduſtum uxor repudiari poſſe exiſtimabatur, imo ex Akibæ opinione, ſi quis pulcriorem aut magis ſibi accommodatam aliquam judicaverit, alteram (uxorem) dimitti poſſe Apella perſuaderi ſibi patiebatur.

Ea vero quæſtio quam a Judæorum Jureconſultis legumque interpretibus diu acriterque diſputata fuiſſet, ad Domini noſtri Jeſu Chriſti Soſpitatoris optimi deciſionem Phariſæi deferebant, non quidem, quod ii veritati ſtuderent, quibus mos erat a mendacio contra verum ſtare, ſed periculum faciebant (Matth. XIX, 3.) ſi qua ratione ita intercludi posſit Dominus, ut nullatenus elabi poſſet, quippe perſuaſi erant, nihil in hac controverſia conſtitui poſſe, niſi quod ſummam incurreret difficultatem. Cum Judæis igitur Chriſto res erat, de divortio, quale in Judæorum republica fieri conſueverat, ambigi ſimulabatur, non poterat ergo Dominus alio reſponſionem derivare, neque aliorſum deflectere, quam eam fuiſſe

Marc. X, 11. 12. Spiritus Sanctus docet: *ὃς ἐὰν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ γαμήσῃ ἄλλην, μοιχᾶται ἐπ' αὐτήν, καὶ ἐὰν γυνὴ ἀπολύσῃ τὸν ἄνδρα αὐτῆς καὶ γαμηθῇ ἄλλῳ, μοιχᾶται.* Quo non tantum ſæculi ſui perverſitatem reſpexiſſe Chriſtum arbitramur, qua uxores quoque hoc ſibi ſumebant, ut ob inimicitias quasdam *quoque* e viri poteſtate exire diſcebant, quale exemplum antea ex Joſepho memoravimus, ſed ad omnium ſæculorum divertendi poteſtatem, qua ex lege Judæorum uxores quoque res ſuas a marito vindicare poſſe exiſtimabantur: quæ cauſæ ſane non omnes pro juſtis haberi poſſunt, quum aliquæ ex iis jura connubiorum neque labefactent, neque penitus reſcindant. In loco quidem Matth. XIX. huic congruo nulla perhibetur mentio juris divertendi, quo mulier contra virum uti poteſt, quum Evangeliſta ibi maxime ad ſolutionem quæſtionis Phariſaicæ animum advertat, qui nullam litem movebant de divortio ab uxore cum marito faciendo quippe cui ſatis cautum atque proſpectum eſſe credebant. Apud Marcum vero ea quoque ſubjiciuntur, quæ Chriſtus de uxore quoque adjecit. Et quum nullam hic admiſiſſe Salvator legitur cauſam divortii faciendi apud Matthæum, niſi ſolam ſcortationem, nihil repugnat; videlicet heic de vinculo adhuc firmo, quo arctiſſime conſtricti tenentur conjuges, ſermo eſt, ibi de pactis matrimonialibus, quæ adulterii ſcelere reſcinduntur, licet conjugis conſuetudinem poſtea adulter non reſpuat, ſed adhuc cum eo vivere recipiat.

CAP. III.

Æquitas Repudiorum ab uxore marito mittendorum.

Individuam quidem *vitæ conſuetudinem* continere dicitur matrimonium (Inſtit. Libr. I. Tit. IX, §. 1.) quod de prima ejus inſtitutione animoque contrahentium accipi debet. Poſtquam vero primorum Parentum ſcelere a Deo defecimus, eoque illam peccandi conſuetudinem introduximus, ut nulla fides, nullaque jura ita ſancte habeantur, quin contra ea venire mortales audeant, (quum id quoque in connubiis factum fuerit:) jure ſuo ab alterius conjugis perfidiam leges conjugiorum evertuntur; neque enim heic viri jura potiora exiſtimari poſſunt, quam uxoris. Viro enim æque ſcelus eſt ac mulieri, fidem violare, & temere ea rumpere vincula, quibus perpetuo adſtricti tenentur conjugum animi. Quomodo enim vir jus illud iterum invadere, illudque perfide contra Dei uxorisve voluntatem uſurpare poſſe cenſebitur, cui, quum eo juſte ſe abdicare poterat) contracto

Digitized by Google

tracto matrimonio renunciavit? Quomodocorporis ſui poteſtatem, quam tamen non habet ipſe, ſed uxor (1. Cor. VII, 4.) aut alii facere (adulterium committens,) aut contra fidem datam honeſtatemque repetere ſeque ſibi vindicare poteſt (uti malitioſus, quem vocant, conjugis deſertor agit.) Eæ enim in matrimonio contrahendo leges tenendæ ſunt, ut vitæ conſuetudo ad extremum usque ſpiritum ducatur; ſecus ſi contraxerint conjuges, contra Dei inſtitutionem peccant. Licet enim ex mutuo conſenſu iritas velint connubii leges, iſtud certe velle non poſſunt, quum matrimonium ineuntes iſtud receperint. Si vero de continuando per omnem vitam conſortio ſemel conventum fuit: nulla honeſtate nexus illi abrumpi poſſunt; ſua enim natura ſcelus eſt, pacta contravenire. (confer. *Schultes*. de fide hæretic. relig. ſervanda.) Quod ab Ethnicis quoque creditum ſuit, adeo ut ipſos etiam Deos ſuos Stygiam paludem conteſtantes pacta teneri ſervare commenti fuerint Poetæ, quam dicebant poſitam eſſe Θεῶν μέγαν ἔμμεναι ὅρκον (*Heſid.* Theogon. v. 400.) Dii cujus jurare timent & fallere numen (*Virg.* Aeneid. VI, 324. conf. *Ovid.* III. Metam. ſab. *6*.

Quid ſi igitur contra hanc legem, quam ab ipſa natura accepimus, maritus venerit, perfidiæquæ notas turpiſſime ſubierit, quid uxori innocenti faciendum eſſe exiſtimemus? ferendane erit mulieri viri improbitas, ut impudicas complectatur mulieres, ſtupriſque debilitatus ex luſtrorum tenebris emergat, ut indigniſſime ſe habeat, omnemque tori atque amoris obligationem animo elabi patiatur? Prorſus non eſſe permittunt pietas & Chriſtianæ reipublicæ conſtitutiones, in eoque longinqua plurimorum ſæculorum memoria communi populorum ſuffragio conſenſum eſſe ſupra memoravimus.

Poſſe autem virum improbe rumpere ſanctiſſima matrimonii vincula dubium non eſt, quum illud ſæpe uſu veniat, quando jura ea, quæ ad torum pertinent, reſcindit, vitæque ſociam aut indigne deſerit, aut alius conſuetudinem & amores ſectatur, quod contra inſtituta divina eſt, qui duo juſſit eſſe in carne una, non plures: vetuitque ea ſeparari, quæ Deus conjunxit. Quod ſi a viro factum fuerit, jam ſui juris uxor habenda eſt, quod ſive in virum iterum transferre voluerit, atque ita amorem conjugalem redintegrare, ſive ſibi ſervare atque ita a viro divertere pro arbitratu ſuo poteſt, (*He that committeth adulterus*) *vidatbet an inſti. tution de whichGod affixed especial martes of reſpect and ſanctitus: be mourds bis neigbbours boncur and inlereſt in the moſt tender part* &c. *Heasmuch (or rather more) dis bonoureth andabuſcth timſelf not onety by commit-*

 tinga

tinga tact of ſo bigh fel injuſtice, but ty making hemſelf acceſſory tothe baſeſt perfidions neſſ. (confer. Prov. VI, 43.) *Barrow* Expoſ. of the Decalogue.

Num vero conſentaneum omni ex parte eſſe nequit illud *Apuleji: Mulier repudio digreſſa utramque habebit culpam, aut tam intolerabilis, fuit, ut repudiaretur, aut tam inſolens, ut repudiaret.* Nimirum aut nihil dicamus de homine minus idoneo ad conſuetudinem conjugalem, qui legitime contraxiſſe non creditur, & a quo niſi foemina divertere poſſet, in ſummum ſcortationis diſcrimen adduceretur innocentiſſima. Quam triſtes præterea & inexpectatos caſus incidere poſſe compertum eſt, qui, quum intolerabiles ſint ob flagitioſiſſimum, quo viri perſæpe in uxores indigniſſime uti poſſunt, animum, gratiſſima foret injuria, nullam divertendi poteſtatem uxori concedere. In ſtatu primæ innocentiæ nullum divortii quidem uſum fuiſſe certum eſt, quum neutra pars officio ſuo defutura fuiſſet: at quum peccati originalis injuria ea ſucceſſit connubiorum infelicitas, iniquiſſimum foret judicare, omnes injurias perferre uxorem in matrimonio oportere.

Nec deinde omnis poteſtas uxori a Chriſto ademta eſt circa repudia, dum docet: ἐὰν γυνὴ ἀπολύσῃ τὸν ἄνδρα αὐτῆς καὶ γαμηθῇ ἄλλῳ, μοιχᾶται. Conſtante enim matrimonio atque nexu conjugali profecto nefas eſſe credimus mulieri, ut a viro divertat; ſi vero viri perverſitate vincula earum pantur, atque obligatio tollatur illius perfidia, non tam uxor maritum dimittere, aut ab eo diſcedere, quam a viro indigne ipſa deſeri exiſtimanda eſt. Tum certe in eam ſervitutem uxor adduci non poteſt, ut a viri illam indigne deſerentis poteſtate ſe vindicare nequeat (1. Cor. VII, 14.) Quæ quidem *Apoſtolus* (*Ambroſius* in Cap. XVI. Lucæ cit. Calixt. diſſert. de Matrim. & Divort.) *negavit eſſe legis divinæ, ut conjugium qualecunque ſolvatur, neque ipſe præcepit, neque dedit deferendi poteſtatem ſed culpam abſtulit deſtituto.* Accedit, quod Chriſtus paria loco allegato faciat uxoris et mariti jura in divortiis faciendis; quod enim mulieri negat, id expreſſisſime quoque viro negatum eſſe aſſerit. Non autem omnem viro facultatem faciendi divortia eſſe ademtam Matth. V, 32. & XIX, 9. edocemur, ergo neque mulieri. Quod D. Apoſtolus quoque aſſerit 1. Cor. VII, 14. In illo quidem loco Chriſtus ſolam ſcortationis cauſam dirimendi matrimonii eſſe poſſe docet: poſtquam videlicet prius diſtractum eſt matrimonium ab adulterium committente; tum enim quamvis conſilium poſtea mutaverit, & matrimonium jam firmum eſſe voluerit, imo deprecetur, quum invito etiam divor-

vortium facere, eumque abjicere integrum eſt conjugi. Non enim jam res hæc ſui eſt arbitrii, quum omnis obligatio conſuetudinis conjugalis ex cauſa adulterii ſublata ſit, niſi ultro conjux veniam delinquenti dederit. Præter fornicationem addit Paulus deſertionem conjugis, non ut negaret doctrinam Chriſti, (ſcilicet non niſi ob adulterium divertendi poteſtatem accipere conjugem,) ſed quod jam tum ſatis matrimonium inique deſertum eſſe conſtet, quum neque animum cum conjuge amplius vivere impius deſertor habere exiſtimetur.

CAP. IV.

Circumſtantiæ & ſolennitates in divortio faciendo adhiberi ſolitæ.

Quum divertendi conſilium uxor iniiſſet, illud non, niſi certis ſolennitatibus adhibitis fieri poterat apud quasvis, quod ſciam, gentes; ſi quidem ex lege fieret divortium. Apud Romanos quondam connubia ſolvi conſueviſſe tribus modis: Uſurpatione, Diffarcenſione, & Remancipatione ex *Jac. Rævard.* (Commet. in XII tabb. cap. 19) perhibet *Roſinus* (Antiquit. Rom. Libr. V, c. 38.) Neque *divortium ratum* erat, *niſi ſeptem civibus Romanis puberibus adhibitis præter libertum ejus qui divortium faciebat* (*Digeſt.* Libr. XXIII. de divortiis lege 9.) Uxor tabulas dotales frangebat (vid. *Vetus Scholiaſtes Iuven.* ad Sat. IX & C. *Tacitus* Libr. II. Annal. cit. *Dempſt.* ad Roſin. Libr. V, c. 38. Antiquit. Rom.) claves remittebat (*Ambroſius* Epiſt. 65. *Roſing. l. c.* literisque divortii ad virum perſcriptis illi *res ſuas habere ſibi jubebant.* Attico jure uxor coram judice agebat, ut ſibi divertere a viro liceret, quod ipſa non per alium facere poterat, ſed ipſa præſto eſſe legibus jubebatur, viroque, ſi juſta repudii cauſa exiſtamabatur, ἀπολείψεως γράμματα ſeu ἀπόλειψιν ſcribebat, (*Plutarch.* in Alcib.) Qua judicum ſuffragiis approbata connubii jura everſa habebantur.

Pari quoque ratione hodie apud nos in foro contra virum uxor agere poteſt & debet, ſi quidem repudiandi animum habet, inque judicum ſententia acquieſcere. Moſcovitæ (ita ex Alexandr. Guagrino in deſcript. Sarmatiæ Europææ, Seld. Ux. Ebr. libr. III, 26.) divortia *inter ſe frequenter celebrant*, *Epiſcopis* permittentibus *literasque repudii dantibus divortium etiam tali modo* (*more gentili antiquitus obſervato*) *peragunt,*

Digitized by Google

quum ſibi vir uxor utrinque diſciplicent, tum extra pagum in trivium ambo prodire ſolent, mantili accepto, quod inter ſe maribus tenendo per medium diſcindunt, hocque inter ſe diviſo matrimonium etiam inter ſe diviſum eſſe putant. Et uxori repudiatæ vir dicere ſolet: Vade Tu Hac, ego illac pergam Adjicit vero: *ſed hic perverſus divortii modus nunc prorſus abolitus eſt.*

Ebræis uſitatiſſimum divortii monumentum fuit libellus, ספר כריתות ipſis dictus, h. e. excidii ſeu exciſionis ideo quod hoc ipſo conjuges diſtraherentur, & qui in unum corpus coaluerant, in partes velluti diſſecarentur, quod Syrus (Matth. XIX, 7) ܟܬܒܐ ܕܫܘܒܩܢܐ libellum ſeu ſcriptum deſertionis appellat, quod conjux conjugem & matrimonium deſtituat, deſertionisque teſtimonium literas eſſe jubeat. Alias (Matth. V, 31) ܟܬܒܐ ܕܫܘܪܝܐ repudii ſcriptum appellatur.

Morem autem illum, quo libellus Repudii dabatur, antiquiſſimum inter Ebræos eſſe ex ſacris literis conſtat (vid. Deut. XXIV, 2.) In libris quidem hiſtoricis antiqui foederis nulla commemorantur exempla datarum ejusmodi literarum: in uſu tamen eo quoque tempore fuiſſe facile colligitur ex Eſa. L, 1. & Jer. III, 1. & 8. Similitudines enim a rebus; in vulgus notis fieri ſolent. Quemadmodum vero inter conjunctionem Dei cum Eccleſia & conjugium nonnihil ſimilitudinis intercedit: ita quoque diſtractio eorum repudio aut divortio perquam ſimilis eſt. Dictiones itaque in republica Hebræorum ad connubii jura pertinentes ſpiritus S. abdicationi ſynagogæ accommodavit, quando Jeſa. L, 1. dicit: Quis eſt ille libellus repudii, quem dedi matri veſtræ, quod eam dimiſi? aut cui ex creditoribus vendidi vos? Ecce ob flagitium venditi eſtis, & ob ſcelera veſtra repudiata eſt mater veſtra (conf. Jer. III, 1. 8.) Ex quo non obſcurum eſt, conſuetudinem illam, qua in teſtimonium facti divortii conceptis quibusdam verbis tabulæ quædam conficiebantur, eo tempore antiquisſimo obtinuiſſe.

Quibus autem verbis illæ conſcriptæ fuerint, non ita perſpicuum eſt: certum tamen, in eas ſolemnem matrimonii renunciationem relatam fuiſſe, non abſimilem illi, quæ in lingua ſemi-Babylonica exhibetur. formulæ (*Miſchna* tit. *Gittin* cap. 9. Seld. Ux. Ebr. Libr. III. cit. c. 24. p. 369. הריאת מותרת לכל אדם ודין דיהוי לוכי מיזאי ספר תירוכין ואגרת שבוקין וגט פטורין למהך להתזסבא לכל גבר דתצביין *Ecce permiſſa ſis cuivis. Et hic tibi ad me datus eſto libellus repudii, literæ deſertionis & teſtimonium dimiſſionis; licitum itaque tibi ſit, nubere vero, cui*

volueris

Digitized by Google

volueris. Quibus poſtea tempus, locum, teſtes, & reliquas ad ſolennem matrimonii renunciationem concurrentes circumſtantias apponere conſueverunt. (Vid. *Maimon.* Halach Girurſchin cap. 4. *Salomon Jarchi* ad Talmud Babyl. Tit. Gittin cap. 9. fol. 85 b. *Moſen Mikolzi* Præcept. Affirmat. 50. Sepher חבץ לכל n. 31. Alpheſ. part. 2. tit. Gittin fol. 600. a. *Buxtorff.* Grammat. Chald. & Syr. Libr. III. *Schik.* Jur. Reg. Ebr. cap. III, Aula Theor. IX. *Seld.* Ux. Ebr. III, cap. 24. *Lightfoot.* Hor. Ebr. & Thalmud in cap. V. Matth.

Neceſſum vero erat, ut, ſi quidem pro legitimo habendus eſſet ejusmodi repudii libellus, (1) nulla vi ad divortium faciendum conjuges compellerentur, niſi honeſtatem publicam aliquis adeo negligeret, ut etiam cum infami vivere non dubitaret; tum enim in foro cogebatur ad faciendum divortium, alias non poterat (*Gemar. Babyl.* ad tit. *Erachin* cap. 8. fol. 21. & ad tit. *Jabimoth.* cap. 12. fol. 106. a. & tit. *Gittin* fol. 88. b. Add. *Maimon.* halach Giruſchin cap. 2. *Selden.* Libr. III, cap. 25. Ux. p. 375.) (2) in tabulas vero referendum erat divortium (3) quæ præcipue contineret maritum nolle, ut uxor amplius in poſſeſſione rerum ſuarum maneat. (4) atque ita velle, ut prorſus ſint diſtracti (5) uxoris nomen adjiciebatur (6) curabanturque omnia, quæ requiri poterant, donec nihil reſtaret, niſi exhibitio (7) quæ fiebat præſentibus & adhibitis (8) teſtibus minimum duobus ad (9) legem repudiorum (10) aut a marito ipſo aut a procuratore ejus (vid. *Selden.* l. c.) Alias conditiones in hoc negotio refert *Gerhardus* (Comment. in cap. XXIV. Deut.) quarum tamen aliquas incongruas eſſe ipſe judicat. Scriptas vero fuiſſe has divertendi literas publica ſcribarum autoritate non viri manu, uti ex *Auguſtino* (Libr. XVI, contra Fauſtum cap. 26) Gerhardus l. c. tradit, probabile non videtur.

Non autem permiſſam apud Ebræos fuit uxori, ut viro divertendi literas traderet, ſed quando juſta de cauſa a viro diſcedere animum induxerat, in foro agebat, ut a viro dimitteretur, qui ſuo nomine illi repudii epiſtolam perſcriptam exhibebat. Contigiſſe vero contra Ebræorum morem, ut Salome Coſtobaro repudii libellum ſcriberet, Joſephus in Antiquitatibus recte aſſerit.

CAP. V.

Cauſæ impellentes; ubi explicatur textus N. T. λόγος πορνείας & V. T. ערות דבר

Non iisdem de cauſis apud quosvis populos ſemper mulieres divertiſſe, ſupra expoſuimus. Apud Romanos ſumma levitate hæc a mulieribus

ribus peracta fuerunt. Apud Ebræos vero & horum ſectatores Muhammedanos durius accipiuntur, quæ eadem, quo viri ſolebant, temeritate in repudio remittendo uti audent. Chriſtianorum, legibus nulla relicta, eſt poteſtas uxori a viro diſcedendi, παρεκλὸς πορνείας λόγυ, niſi adulterio commiſſo connubii jura temeraverit (Matth. V, 32 & XIX, 9.) πορνείας autem vox ita late patet, ut ſimplicem pariter ſcortationem atque adulterium complectatur. Quamquam enim aliqui exiſtiment, non niſi τῇ μοιχείᾳ vocem πορνείας ll. cit. æquiparandam eſſe (vid. *Selden.* Ux. Ebr. Libr. III, c. 24:) exiſtimaverim tamen, non penitus excludi ſimplicem ſcortationem, utut adulterium eadem voce notari dubium non ſit; quia ea quoque matrimonia, quæ cum violata virgine contrahuntur, jure ſuo quoque reſcinduntur ob πορνείαν, cujus Suſpicionis ream B. virginem Joſephus repudiare quoque animum induxerat, vid. Matth. I, 19. *Juſtinus Martyr.* in dialogo cum Tryphone cit. *Selden.* Ux. Ebr. p. 368. quod more patrio nefas eſſe ducebat a ſponſa admiſſum, ita tamen voluit, ne, quod facinus eſſe credebat, in ſermonem hominum veniret, neque ipſi, quam eximia probitate alias eſſe perſpexerat, deque dote cum ipſa ageret. Vix enim locum invenit, quod *Baſilius M.* exiſtimat, probe intellexiſſe Joſephum ea, quæ cum Maria geſta fuerant, & quum juſtus dicatur, myſterium hoc cum ipſo a Deo communicatum fuiſſe, ejusve rei conſcientiam ſummum illi terrorem injeciſſe: quare φοβηθεὶν, inquit (Homil. Nativit. Chriſti) τοιαύτης γυναικὸς ἀνὴρ ὀνομάζεσθαι, ἐκελήθη λάθρα ἀπολῦσαι αὐτὴν, μὴ τολμήσας δημοσιεύσαι τὰ καθ᾽ αὐτήν. *Quum pertimeſceret vir ejusmodi fœminæ appellari, illi eam repudium mittere voluit, non auſus in vulgus edere ea, quæ cum ipſa acciderant.* Quomodo enim invitam deſerere illum potuiſſe ex reſerentia exiſtimabimus? quam nolebat παραδειγματίσαι h. e. infamiæ notam illi inurere, & animadverſione dignam deferre, ut gravius de eo exemplum ſtatueretur.

Πορνείαν autem μοιχείαν quoque denotare atque in ſe continere perſuaſi ſumus; qua voce etiam inceſtum alias D. Paulus ſignificavit 1. Cor. V, 1. Neque ullatenus ſtupro pollui uxor poteſt, niſi idem appellari mereatur adulterium. Et ſi ob πορνείαν ante contractum matrimonium repudia licite mittuntur, quanto magis ob adulterium. Conſentiunt interpretes; ita enim Syrus Matth. XIX, 9. vertit

ܕܟܠ ܕܫܒܩ ܐܢܬܬܗ ܕܠܐ ܓܘܪܐ ܥܒܕܐ ܘܢܣܒ ܐܚܪܬܐ ܓܐܪ

Quicunque dimiſerit uxorem ſuam, quæ adulterium non commiſit, aliamque duxerit, adulterium committit. Et *Tertullianus* (Adverſus Marcionem Libr.

Libr. IV, c. 34 & Libr. de Pudicitia cap. 16) cit. Seld. Libr. III, c. 27. p. 405) *præter cauſam adulterii, & præter ex cauſa adulterii, & præter cauſam moechiæ habet.* Et ita quoque B. Lutherus Matth. V, 32. Anglica verſio 1539. edita: *Ill hoſoever put away ſis wiſe (except it be for whoredome) cauſeth her ta play the whore*, generali vocabulo exponit generale vocabulum πορνείας: poſterior verſio habet: *except it be for advodwtry* &c. *committeth advowtry.* Wiclef loco Matth. V, 32. *out taken cauſe* fornication makéth her to do lecherie, and he that weddith the forſaken wiſe doth avowtrie; & eadem ratione quoque Matth. XIX, 9. vertit πορνείαν per *fornication* voce videlicet laxiorem admittente ſignificationem, quemadmodum etiam B. Lutherus l. c. Neque diſſona ſunt, quæ locis citatis in verſionibus Italico & Gallico ſermone perſcriptis habentur. (vid. *Seld.* p. 406.) *Auguſtinus* πορνείαν non ſolum proprie, ſed etiam metaphorice accipit, nempe pro idololatria, imo pro quovis flagitio, quod aut par haberi poteſt (Libr. I. de ſerm. Domini in monte) quando, *propter illicitas*, inquit, *concupiſcentias non tantum quæ in ſtupris cum alienis viris aut foeminis committuntur, ſed omnino quaslibet, quæ animam corpore male utentem a lege Dei aberrare faciunt, & perniciose turpiterque corrumpunt, poteſt ſine crimine & vir uxorem dimittere, uxor virum, quia exceptam facit Dominus cauſam fornicationis* (cit. *Calixt.* Diſſert. de Matrim. & Divort.) In quo tamen maxime diſſentit Apoſtolus (1. Cor. VII, 12. ſeqq.) qui nullum jus neque viro neque mulieri concedit faciendo divortio ob conjugis a vero Dei cultu abhorrentis impietatem! Quod ipſe Pater quoque animadvertiſſe videtur (Libr. I. Retractationum Cap. 19. cit. Calixt. ibidem) *quatenus enim*, inquit, *intelligenda atque limitanda ſit hæc fornicatia, et utrum etiam propter hanc* (improprie acceptam) *liceat dimittere uxorem laborioſiſſima quæſtio eſt; licere tamen propter iſtam, quæ in ſtupris committitur, nulla quæſtio.*

τῇ πορνείᾳ h. l. quidam æquipollere arbitrantur uſitatam Ebræorum dictionem ערות דבר (Deut. XXIV, 1.) Inter quos eſt *Tertullianus* (Libr. IV. contra Marcionem cit. Gerhard. Comment. in Deuter. XXIV) qui verba legis l. c. ita vertit: *ſi in ea inventum fuerit negotium impudicum;* indeque deducit: *ob ſolam uxoris fornicationem licitum fuiſſe Judæis repudium* Idem ſtatuere Burgenſem ait Gerhardus (l. c.) et *Dionyſius Carthuſ.* in. h. l. *Paulus*, inquit ille, *hoc loco haberi turpitudinem ſub eadem ſignificatione, qua & in Levitico, ubi de inceſtuoſis & adulterinis coitibus agitur, ex quo patet, quod nullo modo licebat, repudiare uxorem, niſi propter bujusmodi turpitudinem, quæ fornicationem includit.* Sed penitius

Digitized by Google

rem intuenti atque conſideranti facile de hac ſententia oboriri poteſt dubitatio. Lapidibus enim percuti, atque ita vita privari adulteram leges volebant; non igitur divortio tantum locus datus fuit, aut ſi quando hoc factum, non tantum Judæorum ſtatuta permittebant divortia, ſed lege vir compellebatur, ut ſine dote uxorem ædibus exturbaret, ſi vel maxime adulterii ſuſpicionem tantum incurriſſet, adeo, ut, ſi ea ſat gravis eſſet, maritus, qui uxoris ſcelus tolerabat, verberibus cæderetur, donec ſe eam dimiſſurum reciperet (*Maimon.* halach Giruſchin cap. II. et *Gemar. Babylon.* Sæpius tit. Ketuboth & tit. Jabimoth *Seld.* Ux Libr. III, c. 16. p. 199.) Quomodo igitur adulteram divortio ejectam alii nubere potuiſſe nobis perſuadebimus, quum ſane infamis is haberetur, qui, quod malum alius domo ejecerat, ad ſe recipere non dubitaret. זה הוציא מביתו וזה מכניסה. A quo & adeo Domitianus abhorruiſſe fertur (Alex. ab Alexandr. Libr. IV, c. 8. Gen. Dierum) ut equitem Romanum, qui mulierem, quam ob adulterium Martius dimiſerat, uxorem duxerat, judicum eraderet albo, infamiæque nota afficeret. Jura vero Moſaica concedunt divertenti ſecundas nuptias. הלכה והיתה לאיש אחר. Accedit, quod Chriſtus Judæorum perverſitati (*σκληροκαρδίᾳ*) datum eſſe a Moſe divortiorum licentiam perhibeat. Quod ſi igitur nulla alia de cauſa, niſi adulterii ergo facere divortium licuiſſet, ſuo jure uſi fuiſſent divortiis, non ex perverſitate. Per ערות דבר igitur potius omne *ἄχημον πρᾶγμα*, quemadmodum LXX vertunt, omnem rem turpem & indecoram deſignari, probabile magis videtur, ubi præcipue tamen adulterium adulteriique ſuſpicionem ſignificari non negamus.

CAPUT VI.

Effectus divortii quoad illata vel dotem, filios communi matrimonio genitos, nuptias ſecundas.

Denique quæ de dote aliisve ad eam rem pertinentibus, atque de liberis in conjugio genitis tum conſtitui ſolebant, quando uxor divertit, quum perſequi prolixiſſimum foret, & pro veritate variorum caſuum cauſarumque facti divortii aliter res habere potuerit, prætereaque ſe de illis, quæ de iſto jure hodie apud nos obſervantur, jure civili cautum ſit, quæ proſequi noſtri nec eſt ingenii, nec argumenti, Jureconſultorum cathedræ relinquimus. Æquiſſimum certe eſſe arbitramur, ut uxor, quam ſuo jure divertiſſe conſtiterit, optimo quoque jure res ſuas habeat adeoque dotem & quæ ad eam pertinent, Ebræis incrementum dotis, Romanis donationem ante nuptias appella-

Digitized by Google

appellatam. Liberos quum potiſſimum in patria poteſtate ſint, illi manere injuriam non eſſe, niſi aliter de ea re conventum fuerit, perſuaſum habemus.

Præcipuum vero eſt, quo conjugii conſuetudinem abolitum eſſe patet, quando ad novum matrimonium incundum animum adjicit mulier; quo facto jam prorſus de amoris redintegratione deſperari debere certum eſt. Ea autem arcenda non eſt, nec prohiberi ab eo poteſt, quum repudiato marito ſui facta ſit juris, quod, in quem transferre voluerit, arbitrii ejus eſt, quum nulla amplius ad priorem cum viro conſuetudinem illi detur obligatio: quando igitur ſe continere nequit, nubat; nulli heic ſervituti ſubjecta eſt. In qua quidem re nonnullos ex Patribus admodum injurios eſſe patet, inter quos & *Hieronymus* (ad Cap. XIX. Matth.) *ubicunque* inquit, *eſt fornicatio & fornicationis ſuſpicio* (ubi mirum in modum videtur excedere) *libere uxor dimittitur; ſic priorem dimittere (vir) jubetur uxorem, ut ſecundam prima vivente non habeat. Nec non quia poterat evenire, ut juxta eandem legem uxor quoque marito daret repudium, eadem cautela præcipitur, ne ſecundum accipiat virum.* Et Auguſtinus (Libr. II. ad Pollent. de adulterinis conjugiis Cap. XIII.) *Mulier alligata, quamdiu ſive mœchus, ſive caſtus ejus vir vivit, mœchatur, ſi alteri nupſerit;* &c. (cit. Calixt. l. c.) Paria habet antiquior ille Auguſtino Commentator in Epiſtolas Paulinas operibus Ambroſii appoſitus in 1. Cor. VII, mulieri non permittit, ut nubat, *ſi virum ſuum cauſa fornicationis dimiſerit, aut apoſtaſiæ, aut ſi illicitum impellente laſcivia uſum quærat uxoris, quia inferior*, inquit, *non omnino hac lege utitur, qua potior ſed viro, ait, licet uxorem ducere, ſi dimiſerit peccantem, quia non ita lege conſtringitur vir, ſicut mulier.* (conf. D. *Hildebrandus* Libr. de Nuptiis veterum Chriſtianorum.)

Pontificii quoque hodie divortium ita fieri non permittunt, ut novum iniri poſſit matrimonium, niſi Pontificis Maximi ſui conſenſu, quod initio hujus ſæculi Patrum noſtrorum memoria cum Margarita Valeſia Henricus IV. fecit ob prolis defectum, aſcita in uxorem Maria Magni Ducis Tuſciæ Franciſci II filia (*Thuanus* hiſt. Libr. 125) contra jus faſque nam

- - - ſidera terræ
Ut diſtant, & flamma mari, ſic utile recto.

Idemque cum Portugalliæ Rege Alphonſo Sæc. XIV. factum memorat *Franc. Loredanus* (delle lettere (Hiſtoriche parte ſeconda) qui conjuge filia Henrici Regis Caſtiliæ dimiſſa, ex qua tamen jam filium ſuſceperat, uxorem duxit Eleonoram Teleſiam, nobilem fœminam jam in conjugio viventem invito marito; verum, ut Autor inquit, *per non moſtrare d'haver rapita la Moglie al Marito fece, ingannando il Pontifice* (deceptum dicit Pontificem

Digitized by Google

ut in conſideratum illius factum aliquatenus excuſet) *render nullo il primo matrimonio, onde il marito oppreſſo dalla potenza del Rivale, ſtimo meglio prendere un' eſilio voluntario, che contendere co'l Re della propria Moglie.* Et Zacharias Pontifex Maximus primum decreviſſe fertur (*Gratiam* c. Concubuiſti 3293. 7. cit. Gerhard. LL. Theolog. de conjugio. §. 580) *ut uxor repudiato marito,, qui ſororem conſtupraverat, alteri viro nuberet, ſi continere nollet:* unde quidam aſſerunt, poſſe novas nuptias inire divertentem, ſi conjux inceſtus probrum admiſerit. Alias tamen ex decretis Patrum Tridentinorum non admittunt novum matrimonium, ſecus atque barbaros pariter atque Judæos fieri ſolebat, imo aliquando in prima ætate Eccleſiæ (*Juſtin. Martyr. Apolog.* I. init. fol. 41. *Hieronymus* Tom. I. *opp.* fol. 250. ſeqq. Epitaph. Fabiolæ Epiſt. XXX. ad Oecanum.) Neque vero ſimile videtur, quod quidam exiſtimant (vid. *Joſephus Scaliger* Animadverſ. Euſeb. num. 2015) ita quoque accipit *Gerhardus in Deut.* c. XXIV. *Calixt.* Diſſert. de Matrim. & Divort.) non potuiſſe, apud Ebræos uxorem, quamvis repudiatam nubere alii, niſi prior Vir ejus permiſiſſet, pro qua ſententia verba *Joſephi* (Libr. XV. Antiquit. cap. 9.) allegant: γυναικὶ δὲ ȣ̓δὲ διαχωρισθείσῃ καθ᾽ ἑαυτὴν γαμηθῆναι (ἔξεστι) μὴ τȣ̃ πρότερον ἀνδρὸς ἀφιέντος, h. e. *uxori divertenti fas non eſt nubere, niſi eam vir prius dimiſerit.* Quæ exponunt: uxori neque dimiſſæ licere nubere, niſi viri prioris conceſſu; ideoque ſi quidem vir voluerit, ut novum matrimonium ineat, adjicere literis repudii תהי גרושה מני ומותרת לכל איש *Eſto a me dimiſſa & conceſſa cuivis.* Quod tamen ipſi Joſepho contrarium eſſe credimus alias aſſerenti (Libr. XVIII, c. 7. Antiquit.) *libello* (maritus) *de non repetenda uxore, ſic enim poteſtatem accipit alii nubere; prius enim permiſſum non eſt* Ex quo patet libello adjecta verba vim potius addere repudio, quam prohibere uxori matrimonium (vid *Seldenus* Libr. III, c. 24. Ux.) In Regum quidem connubiis tradunt (*Schikhardus* Juris Reg. Ebr. Cap. III, Theor. IX) ut neque repudiatam ipſe duceret nec pateretur, ut alius uxorem duceret, quam ipſe dimiſiſſet (Hal. Malaca. c. II, §. 1.) Quod tamen utrum perpetuum fuerit, dubitari fortaſſe poteſt; Davidem certe Michalem ſuam ab alio recepiſſe ſacræ hiſtoriæ docent. Si vero unquam de uxoribus ita conſtitutum fuit, rem potius illam facti fuiſſe cenſemus, atque jure ſuo introductam ab iis, quibus ſuum, *ſic volo, ſic jubeo, ſtat pro ratione voluntas.* Quis enim eam, quæ innocens a marito, licet Rege, dimiſſa fuit, quum ea non ſit continentia, ut perpetuo ſibi a cupiditatum furoribus temperaret, perpetuos animi cruciatus juſte perferre poſſe ſibi perſuadeat.

Digitized by Google

In Eccleſia noſtra omnino concedendam facultatem mulieri divertenti ſtatuunt Doctores alii nubere, quum nulla ſit cauſa, cur innocentiſſime a conjuge deſtitutam aut pari pœna afficiendam eſſe exiſtiment, atque illum, qui ſe indignum matrimonio probavit. Certe in eam ſervitutem adduci nequit conjux (1. Cor. VII, 15.) Accedit, quod Chriſtus de divortio, quale inter Judæos in uſu erat, ubi novum matrimonium non prohibitum fuit, docens: ejusmodi divortium fieri poſſe affirmat, quando matrimonium coniugis perfidia ſit diſſolutum. Et quum nulla obligatio uxori detur ad prius matrimonium repudiato viro: certe a nuptiis arceri non poteſt.

Quæ quum ſat prolixe a Theologis noſtris propugnata ſint: nos heic pedem figimus, noſtrique Exercitii heic ponimus Finem.

JOH. ANDREÆ DANZII
SCHECHINA CUM PIIS
COHABITANS,
AD ILLUSTRANDAM
COHABITATIONEM CHRISTI SUIS PROMISSAM JOH. XIV. 23.
PROGRAMMA I.
§. I.

O Primus mundi Salvator, ſuis, imminente paſſione, valedicturus diſcipulis, ne ob diſceſſum ſuum contriſtarentur nimium, his eos alloquitur verbis, in limine lectionis *Pentecoſtalis* occurrentibus: *ſi quis diligit me, ſermonem meum obſervabit; & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus a);* in fontibus, μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν. Quemadmodum *manſio* a *manere* deducitur; ita eodem valore μονὴ a μένω, *maneo, permaneo, conſtans inhæreo:* ad perpetuam & fixam *commorationem* denotandam; quam *habitationem*, vel *inhabitationem* dicere conſuevimus, vago & deſultorio contradiſtinctam divertendi actui. Quæ tamen non impedit, quo minus *inhabitor, ordinari habitatione* in certo loco *durante*, ad tempus, & animo ad priſtinam *manſionem* redeundi, alio quandoque migret vel divertat.

§ II. Revocant Salvatoris verba in memoriam, ſimilem ferme promiſſionem, populo Iſraelitico olim in deſerto factam. Erecto quippe Tabernaculo, ac decenter initiato; Sacerdotibus quoque per integrum ſeptiduum legiti-

a) Joh. XIV. 23.

Digitized by Google

gitime conſecratis, expiatis, atque ad Sacra rite obeunda introductis *b*), Deus toti eccleſiæ Judaicæ, ritus iſtos cum reverentia ac expectatione magna intuenti, per Moſen ſpem facit; futurum, ut *eodem die*, qui octavus erat a conſecrationis initio, ad hoſtias ſecundum præſcriptum peractas, *Jehova ipſis appareat c*), & *gloria domini unicuique iſtorum conſpicienda præbeantur d*) In teſtimonium, quod cultus, quem tunc auſpicabantur primum, gratus ſibi foret ac approbatus.

§. III. Dicitur ibidem *Aaron* Pontifex maximus, omnia juxta præſcriptum pro virili executus, populo elevatis manibus benedixiſſe, ac, poſtquam Piacularia quæcunque, ipſumque holocauſtum ac Salutaria perfeciſſet *e*), *deſcendiſſe* de altari: quem mœſtum referunt, quod ſpe ſua exciderit, *Gloria Domini nondum apparente.* Ingreſſus vero denuo, una cum Moſe, in tentorium conventus, ubi ardentiſſimas ad Deum preces fudiſſe putantur *f*), ut promiſſionem ſuam populo jam promulgatam adimplere ne dedignetur; *ſimul ac egreſſi fuerant, denuo benedicentes populo, illico apparebat* GLORIA DOMINI *univerſo populo. Ac egrediebatur* IGNIS *a conſpectu Domini, & devorabat ſuper ara holocauſtum ac adipes quaſcunque, aſpiciente populo univerſo g*).

§. IV. Si fides habenda priſtinis Judæorum doctoribus *h*), memoria *vituli* a ſe conflati *i*), timidum reddiderat Aaronem, ut vix auſus fuerit, ad aram accedere; niſi Deus *Moſen juſſiſſet, ut ſurriperet eundem k*) & vel renitentem ad cultum divinum exercendum, initiaret. Quin initiato jam, ara apparuiſſe putatur *l*), ſub forma *vituli:* ad quam ideo accedere hæſitaſſet; donec Moſes erexiſſet eundem, verbis *m*), *accede ad aram hanc, & fac piaculare tuum: tenero, maturo tamen, in expiationem aurei iſtius conflati,* jugulato *vitulo.* Et nihilominus, cum peractis jam Sacrificiis, GLORIA DOMINI non ilico apparuiſſet, ita lamentatus introducitur *n*) *: novi ego, quod Deus immenſus mihi iraſcatur. Mei cauſa non deſcendit* SCHECHINA *Iſraëlitis. Ad hoc incitavit me frater meus Moſes, qui* juſſu ſuo *fecit, ut introirem, & pudore afficiar* ſolenniter, *non deſcendente Iſraëlitis* SCHECHINA. Poſt quam lamentationem *ilico ingreſſus fuerit Moſes cum ipſo* in Tabernaculum, *divinam implorantes gratiam:* ad quas preces SCHECHINA *Iſraelitis apparuerit.* Quæ in Scriptura vocatur GLO-

b) Lev. VIII. *c*) Lev. IX. 4. *d*) l. c. v. 6. *e*) l. c. v. 22. *f*) R. *Salomoni*, ex *Torath Cohanim* ad h. l. it. *Ab. Eſræ, ac Abrabbaneli.* *g*) l. c. v. 23. 34. *h*) in *Torath Cohanim,* ſeu *Siphra* ad Lev. VIII. 2. §. 1. 2. f. 22. col. 1. med. it. ad Lev. IX. 23. §. 19. f. 23. col. 3. l. 35. ſqq. *i*) Exod. XXXII. 1. ſqq. *k*) Lev. VIII. 2. *l*) annotante *Bechai* ad Lev. IX, 7. f. 130. c. 2. l. 30. ſeq. & *R. Moſ. fil. Nachman,* ex *Siphra* l. c. *m*) Lev. IX, 7. *n*) in *Torath Cohanim* ad Lev. IX. 23. §. 19. f. 23. c. 3.

Digitized by Google

GLORIA DOMINI; & in eo conſtitiſſe declaratur, quod *ignis* cœlitus delapſus, hoſtias in altari præparatas delingendo devorarit *o*).

§. V. Frequens fit mentio GLORIAE DOMINI per totam Scripturam V. T.; præcipue tamen in apparatu promulgationis Decalogi *p*), ac in conſecratione Tabernaculi Moſaici *q*), Templorum item per Salomonem *r*) ac Serubbabelem *ſ*) ædificatorum, nec non iſtius per Ezechielem *t*) delineati. Qui & alias crebram ejus mentionem facit *u*), perinde ac Moſes *x*), cum Prophetis aliis *y*). E verbis circa decalogum promulgatum, nec non Tabernaculum Moſaicum, ac Templum Salomonis occurentibus, inferres, vel *nubem* quandam in monte apparentem, ac iſtas adimplentem ædes, vel ignem ſub denſa nube in monte Sinai obvelatum, & in ara devorantem hoſtias, illam DOMINI GLORIAM denotaſſe: quam tamen verba *Haggæi* & *Malachiæ* in perſona quadam deſiderata nimium ac expetita, collocare videntur. Qui dici poterat *nube* illa, vel *igne* obvelata, ac veluti tecta. Id quod haud parum roboris acquirit é verbis Jeſaiæ *z*), loquelam huic GLORIAE DOMINI tribuentibus, ita appariturae, *ut omnis caro videat*.

§. VI. ONKELOS ſagaciſſimus Pentateuchi interpres Chaldæus, GLORIAM DOMINI in Lege occurentem, totidem verbis effert יקרא דיהוה *a*) pro Ebræo כבוד, ſimpliciter ſubſtituendo chaldæum יקר, eidem per omnia æquipollens. Id quod & IONATHAN *ben Uſiel* fere obſervat, in transferendis libris hiſtoricis, atque Prophetis *b*). Unde hinc parum ſubſidii invenitur pro re per GLORIAM intelligenda, clarius cognoſcenda. Alter tamen iſte *Pſeudo*-IONATHAN, qui Legem transtulit, clarius ſuorum mentem exprimit; pro duabus Ebræorum vocibus כבוד דיהוה ubivis ferme *c*) tres יקר שכינתא דיהוה vel איקר ſubſtituens: quæ denotant *gloriam* SCHECHINAE *Domini d*). In quo & Targum Jeruſolymitanum, quoties extat *e*), cum eodem conſentit. Ipſe quoque *Onkelos* (*f*

ac

I. 35. ſqq. *o*) Lev. IX. 24. *p*) Exod. XXIV. 16. 17. Deut. V. 21. *q*) Exod, XL. 34. *r*) 1. Reg. VIII. 10. 11. 2. Chr. V. 14. c. VII. 13. *ſ*) Hag. II. v. 7. 9. coll. Mal. III. 1. *t*) cap. XLIII. v. 2. 4. 5. cap. XLIV. 4. *u*) Ez. I. 28. c. III. 23. c. VIII. 4. c. X. 4. 18. c. XI. 22. c. XL. 5. *x*) Exod. XVI. 10. c. XIX. 18. Num. XIV. 10. 21. c. XVI. 19. c. XVII. 7. *y*) Jeſ. XL. 5. c. LVIII. 8. c. LX. 1. Hab. II. 14. *z*) cap. XL, 5. *a*) Exod. XVI. 7. c. XXIV. 16. 17. c. XL, 34. Lev. IX, 6. 23. Num. XIV, 10. 21. 22. cap. XVI, 19. cap. XX. 6. *b*) Vid 1. Reg. VIII. 11. Jeſ. XL. 5. c. LVIII. 8. Ez. I. 28. c. III. 23. c. VIII. 4. c. X. 4. c. XI. 22. 23. &c. *c*) Exod. XVI. 7. 10. c. 24. 16. c. XL. 34. Lev. IX. 4. 6. 23. Num. XIV. 10. c. XX. 6. *d*) Interdum enim vocem *Schechina* omiſit, v. g. Exod. XXIV. 17. Num. XIV. 21. c. 16. 19. c. XVII. 7. *e*) vid. Deut. XXXIII. 16. *f*) v. g. Gen. IX, 27. Exod. XVII, 7. c. XV. 17. c. XXXII. 3.

Digitized by Google

ac *Jonathan g*) genuinus SCHECHINAM multoties adhibent, ubi in textu Ebræo *Deus*, vel *Jehova* adhibetur: ut, ad mentem Rabbinorum *h*), omnem a Deo *corporis* ſuſpicionem removeant.

§. VII. MAIMONIDES quoque magnum illud eruditionis lumen in ſenſu GLORIAE DOMINI eruendo deſudavit, non tam ſuam tamen, quam receptam plerorumque ſententiam exhibens, verbis *i*): *Volunt, per eam intelligi* LVCEM *aliquam creatam, quam Deus miraculoſe alicubi habitare faciat, ad ſuam oſtendendam magnificentiam k*). *Interdum intelligi volunt, ipſam* SVPREMI ESSENTIAM, *& veram Ejus naturam.* Quam ſignificationem confirmari putat, ex reſponſione Moſi data; cui, Deum roganti, ut ejus videre liceat GLORIAM, reſponſum fuerit, non videbit ME ullus homo, dum vivit *l*). Haud raro, addit, intelligi *volunt laudem & glorificationem*, qua creaturæ, quælibet pro captu ſuo, Dei extollunt magnificentiam, ejusque celebrant majeſtatem *m*), Pro illuſtrandis duabus prioribus notationibus, alibi *n*). in ambiguitate verbi שכן eruenda occupatus, ait, id ipſum *proprie* de re corporea uſurpatum, *continuationem* notare *ſtationis*, vel *commorationem in certo aliquo loco. Habitare* enim *in loco aliquo, nihil aliud eſſe, quam continuo in illo permanere. Ut, quum animantia diu in aliquo loco, ſive communi, ſive proprio, ſubſiſtunt, dici de iis, quod in eo nonnunquam hinc inde moveantur. Metaphorice* autem accommodari ad omne id, quod conſtanter & aſſidue alicubi permaneat; licet nec illud corpus animatum ſit, nec hoc locus. Quo *ſenſu tropico*, addit, *attribui* etiam *Creatori; ad exprimendum continuam commorationem* שכינתו *cohabitationis ſuæ, aut providentiæ, in ullo loco, in quo continuo commoretur iſta* SCHECHINA, *aut circa quodcunque ejus continuo occupetur providentia o*). Tandem concludit: Ubicunque ergo SCHECHINA, (vel *habitare*,) *Creatori benedicendo tribuitur*, denotat, *continuationem* שכינתו *inhabitatianis ſuæ*, h. e. LVCEM vel *ſplendorem iſtum creatum in aliquo loco;* aut *continuationem providentiæ divinæ in re quapiam: pro ratione ſcil. cujusque loci* biblici.

§. VIII. Quæ de ſenſu verci שכן, *unde* שכינה, pro DEO, vel *gloria Dei*, apud Targumiſtas, omnesque Judæorum Doctores ſubſtitutum, derivatur, obſervat

5. 20. c. XXXIV, 6. 9. Num. XI, 20. c. XIV, 42. c. XVI, v. 3. *g*) Vid. Jud. VI. 13. Jeſ. XL, 22. c. LVII, 17. Jer. VII, 12. c. XXXIII, 5. Hag. I. 8. *h*) *Eliæ Levitæ* in Methurgeman rad. שכן f. 154. a. *Maimon.* More Nebuch. Part. I. c. 21. f. 16. b. l. 2. ſqq. Edit. Sabion. A. M. 313. *R. Bechai* ad Gen. XLVI, 4. f. 55. c. 4. l. 14. ſqq. *i*) in *More Nebuch.* Part. 1. c. 64. *k*) Quam probat ex Exod. XXIV, 16. & cap. XL, 35. *l*) Exod. XXXIII, 18 coll. v. 20. *m*) Quod probat ex Jeſ. VI, 3. coll. Hab. III, 3. it. Jer. XIII, 16. Pſal. XXIX, 9. *n*) l. c. cap. XXV, *o*) Prius probat, ad mentem

Digitized by Google

vat; conveniunt cum illis, quæ in limine de latinorum *manſione*, græcorumque μονῆ, allata fuerunt. Voces enim trium harum linguarum in eo conveniunt, quod *commorationem conſtantem & permanentem* denotent: niſi quod μονὴ, rarioris in Scriptura uſus *p*), non tam actionem, quam *locum permanendi* inferat. Ebræa vero שכינה vi formæ ſuæ, quæ Nominibus *actionem* denotantibus proria eſt, *habitationem* exprimat, vel *cohabitationem*, aut *inhabitationem* conſtantem; quæ cum *manſione* coincidit. Quam vero amplius per Metaphoram, ſive ἀνθρωποπάθειαν, & Metonymiam inſuper, ſuſtinet ſignificationem, *de Deo*, & nonnunquam *pro Deo* ipſo, uſurpata, indicandam in ſequentibus; in iſta nec *manſio*, nec μονὴ, ex uſu Scripturæ ad ejus exſurgit ſublimitatem.

§. IX. Quam numero tertio enarrat ſignificationem *Gloriæ*, pro *laude, glorificatione*, ſeu *celebratione*, fruſtra impugnat *Abrabbanel*. Loca Scripturæ a *Maimonide* pro notatione iſta probanda, adducta *q*), ſufficienter eam evincunt: ac LXX. Interpretes, aliique græci omnes, qui per δόξαν convertunt, calculum ſuum eidem addunt. Quum per hanc vocem in ipſo N. T. ſenſus *laudis, honoris* ac *dignitatis*, hinc inde *r*) approbetur. Ad loca tamen ex Lev. IX. adducta, vix applicari poterit: niſi δόξαν Joh. I, 14. & c. XII. 41. occurrentem, non male eo traxeris.

§. X. Plus momenti habet, quando ſignificationem ſecundo loco enarratam, qua GLORIA DEI ipſam Dei *eſſentiam*, ac veram ejus *naturam* denotare dicitur, ſimpliciter rejicit *s*); eamque ſententiam indignam judicat tanto Propheta, qualis Moſes fuerit, ſi a Deo precibus impetrare auſus fuiſſet, verbis *t*): *fac quæſo! videam gloriam tuam, ut ipſam Dei intueretur eſſentiam*, oculis *eam* luſtraturus corporeis *u*). Utpote quæ a nemine mortalium cognoſci perfecte poſſit, niſi ab ipſo Deo ſolo. Etiam Johannes Evangeliſta, *Deum* inquit *x*), *nemo vidit unquam*: & Paulus *y*) *nemo* ait, *hominum eum vidit; neque videre poteſt*. Id quod Moſi legislatori occultum fuiſſe nequit. Nec *Moſes Maimonides* id ignoravit. Quum diverſis locis *z*) declararit, *viſionem*

Interpretis *Ephodi*, ex Exod. XXIV, 16. & Deut. XXXIII, 16. alterum autem ex Exod. XXIX, 45. quo cum confert Interpres nominatus Gen. III, 24. *p*) legitur tantum in hoc XIV. capite Johannis v. 2. & 23. nec non 1. Macc. VII, 38. *q*) ex Jeſ. VI, 3. Jer. XIII, v. 16. Pſ. XXIX, 9. *r*) Vid. Joh. II, 11. c. V, 41. 44. c. VII, 18. c. VIII, 50. 54. c. IX, 24. c. XII, 43. c. XVII. 1. 4. 5. 24. *s*) in vera determinanda ſententia, quid per Dei *gloriam* intelligatur? an *nubes* tantum? an vero *ignis* tantum? aut utraque conjunctim? ad Exod. XL. v. 34. f. 223. c. 4. circ. fin. & f. 224. c. I. 27. ſq. *t*) Ex. XXXIII, 18. *u*) l. c. f. 224. col. 1. l. 40. ſqq. *x*) c. I, 18. *y*) 1. Tim. VI, 16. *z*) *More*

faciei Dei mortalibus impoſſibilem fore, ac inperceptibilem: omnemque hominem, qui eſſentiam ejus apprehendere fatagat, in ſua confundi apprehenſione. Finiti enim ad infinitum nullam dari proportionem.

§. XI. In eo vero, quod *Maimonides* primo loco per *Gloriam Dei*, lucem quandam intelligendam contendit *a*), ſeu ſplendorem extraordinarie & miraculoſe viſam, ad indicandam majeſtatis ac providentiæ divinæ præſentiam, id quod & alibi *b*) iisdem prorſus verbis inculcat; memoratus *Abrabbanel* eatenus eundem approbat: ac non modo ipſe aſſenſum eidem præbet ſimpliciter, ſed plures alios eidem aſſentientes nominat *c*). GLORIAM DEI ipſe aſſerit *d*), *non fuiſſe nubem; ſed rem Igni, ratione luminis ac ſplendoris ſui, ſimilem. Nubem autem circa eum fuiſſe, uti fumus ſemper eſt circa ignem.* Et quemadmodum lampades ignitæ apparent de medio nubium denſarum; ita fuiſſe GLORIAM DOMINI ſimilem Igni, in medio nubis ac caliginis denſiſſimæ.

§ XII. Interjectis quibusdam, ſuam de GLORIA DEI ſententiam ſatis rotunde verbis exprimit ſequentibus *e*): *Multo convenientius eſt, dicere, quod* GLORIA DOMINI *illa ſpiritualis ſuprema, denotet* CAVSATVM *illum* PRIMVM, *ab ipſo Benedicto productum. Hic enim initium eſt viarum ejus, ac principium creaturarum ejus: &* HIC IPSE EST, QVI VOCATVR STYLO SAPIENTVM *noſtrorum p. m.* SCHECHINA. *Minime autem convenit, cogitemus, ſanctos illos ſapientes p. m.* SCHECHINAM *vocaſſe* LVCEM *aliquam creatam ſenſibilem, ſecundum verba magni illius Doctoris Maimonidis. Neque etiam ſimiliter* SCHECHINAM *vocarunt ipſam ejus* ESSENTIAM, *ac quidditatem, juxta verba R. Moſis Nachmanidis. Verum* SCHECHINAM *vocarunt illum ipſum factum* ſeu effectum, *emanentem ab ipſo benedicendo primum. Et quia eſt ex ordine Exiſtentium, reliquorumque omnium principium; ejus Moſes quæſivit apprehenſionem: quæ denegabatur ipſi, quamdiu adhuc inter vivos ipſe viveret; prout dicebat Deus f*), *certe non videbit me ullus homo, dum vivit. Nam, quoniam fœtus ille primus eſt, cujus nomen idem cum nomine Heri ſui, cum ſit ſigillum Sancti iſtius benedicti, omnibus ejus attributis cognominatus: de eodem dixit g*), *facies meæ non videbuntur.*

§. XIII. Plura his verbis coacervantur: quæ ordine & diſtincte ſunt examinanda. Generalis ejus theſis his conſtant verbis: GLORIA *Domini* in Sacris commemorata, idem eſt ac SCHECHINA Talmudiſtarum, Targuſtimarum, reliquorumque Doctorum Judaicorum omnium; quos *Sapientum* ſuorum nomine

Nebuch. Part. 1. cap. 21. & 32. *a*) l. c. cap. XLIV. fol. 46. b. med. Edit. Sabioner. *b*) l. c. cap. XVIII. f. 15. a. l. ult. *c*) ad Exod. XL, 34. f. 224. c. 1. l. 27. ſqq. *d*) l. c. l. 13. ſqq. *e*) l. c. l. 49. ſqq. Quæ Ebraice etiam exhibuimus Differt. de *Inauguratione* Chriſti, §. 50. p. 427. in Notis. *f*) Exod. XXXIII, 20. *g*) l. c. v. 23.

Digitized by Google

mine comprehendit. Eandem verbis paululum diverſis, poſt infinitos alios, BECHAI *fil. Aſcher* in ſuo ad Exod XXIV. 17. Commentario *b*), ita exprimit: *Quod ſtylo Scripturæ dicitur* GLORIA *Domini, ſecundum ſtylum* SAPIENTUM, vocatur SCHECHINA *: hoc enim eſt i*), & *habitavit* GLORIA *Domini ſuper monte Sinai ;* & alibi *k*), *ut habitet* GLORIA *in terra noſtra. Eſt autem attributum Judicii* MANUS *vocatum, per quam creatus fuit totus hic Mundus, ſicut dicitur l*), & *iſta omnia manus mea fecit. Per* ISTA *intelligit exiſtentia omnia, Superiora* & *inferiora m*). Alibi *n*) ex voce אכבר Hag. I, 18. probaturus, quod SCHECHINA in templo ſecundo extiterit, ſecus ac plurimi Talmudiſtarum ſtatuunt *o*) quamvis non continuo; inquit, in ea voce latitare כבוד ſeu GLORIAM, *quæ ibi fuerit;* & *idem ſit, ac* SCHECHINA. Cui in præcedentibus *p*) tribuit, quod MANUS *Dei* vocetur: cum Jacobo in Ægyptum deſcenderit, eumque ac poſteros ibidem defenderit, & in libertatem eduxerit: Ægyptios prius per quinque famis annos ſuſtentarit, deinceps vero plagis affecerit variis: Iſraelitas autem per mare rubrum ac deſertum migrantes comitatus fuerit: quos antea in tantam creſcere fecerit multitudinem, ut ſexaginta myriadibus inde aſcenderint.

§. XIV. Veritatem hujus theſeos, quod ſcil. SCHECHINA Rabbinorum idem valeat, ac GLORIA *Domini*, in ſacris occurrens, multis exemplorum teſtiumque myriadibus probare valerem; ſi neceſſitas poſtularet, & præſens admitteret inſtitutum. Cui ſufficit, quod in loco ſuperius ex Levit. IX. citato, v. 4. 6. & 23. extantem GLORIAM *Domini*, autor *Torath Cohanim*, per SCHECHINA reddiderit: quem ad unum omnes Judæorum Interpretes in hoc imitantur, *Jonathanis* ſecuti veſtigia, vertentis v. 4. *hoc ipſo die gloria* SCHECHINAE *Domini revelabitur vobis*: v. 6. *ilico revelabitur vobis gloria* SCHECHINA *Domini:* & v. 23. *ilico revelabitur gloria* SCHECHINA *Domini univerſo populo.* Quam interpretationem nequicquam tollit IGNIS, verſu 24. in executione GLORIAE promiſſæ ſubſtitutus, *incendens hoſtias*; ac eapropter *Ignis devorans vocatus q*): utut in ſubſidium vocetur *Ignis* ille, qui vel in Templo Salomoneo hoſtias devoravit præparatas *r*); vel Gideonis *s*), Manoæ *t*), ac Eliæ *u*) victimas accendit oblatas. Dubio huic dudum ſatisfecit *Abrabbanel* in præce-

 den-

b) fol. 100. c. 1. l. 28. ſqq. *i*) Exod. XXIV, 16. *k*) Pſal. LXXXV, 10. *l*) Jeſ. LXVI, 2. *m*) Eo ferme deſcripta ordine, quo Col. I, 16. coll. Joh. I, 3. *n*) ad Gen. XLVI, 27. f. 56. c. 2. l. 14. ſqq. *o*) Cod. *Joma* Bab. f. 21. b. l. 18. ſqq. *Maccoth* Jeruſ. f. 32. c. 1. l. 7. 8. *Rabboth* ad Cant VIII, 9. f. 38. c. 2. l. 40. ſqq. *p*) ad Gen. XLVI, 4. fol. 55. c. 4. l. 11. ſqq. *q*) Exod. XXIV, 18. *r*) 2. Chr. V, 14. coll. c. VII, 1. 3. *s*) Jud. VI, 21. *t*) Jud. XIII, 20. *u*) 1. Reg. XVIII, v. 38.

dentibus adductus *x*). Neminem quippe *Ignis* ille, nec ad promulgationem Decalogi ex monte Sinai conſpicuus, nec ad Tabernaculum Moſaicum initiatum egreſſus, nedum ex reliquis privatis nominatis, læſit: cum Moſes ad illum libere acceſſiſſe dicatur *y*), & univerſus populus ad initiationem tabernaculi, impune Sacrificiis accenſis adſtiterit *z*). Perinde ac Gideon, Manoah, ac Elias. Uti *rubum* illam, in qua olim Moſi apparuerat, *accenſam non combuſſerat*; *a*); ita in reliquis ſolas devorabat hoſtias oblatas, offerentibus impune dimiſſis. Ob ſolam LUCEM *Igni* inſeparabiliter inhærentem, hujus inſignitur nomine; utpote in qua manifeſtaretur.

§. XV. Quoniam toties ferme pro *Deo* (אלהים vel יהוה), imo pro Pronominibus ad Deum referendis, a Targumiſtis SCHECHINA adhibetur, quoties *habitare*, *deſcendere*, *aſcendere*, *tranſire*, *venire* dicitur, aut aliquid facere *corpori* proprium; ut naturam *corporis* per hanc vocem a Deo removeant. Putares, vocem hanc *Deum ipſum* ſupremum notare, divinitatis Originem. Cum autem de hoc ipſo in infinitis locis dicatur, quod *habitare*, *aſcendere*, *tranſire*, *venire &c.* faciat SCHECHINA ſuum; non ſine ratione inferri licet, SCHECHINAM fore aliquid a ſupremo iſto Deo diſtinctum. Diſerte id adſtruit *Maimonides*, peculiari capite *b*), diverſis innixus rationibus: inculcat etiam *Lipmannus c*): & *Targumiſtæ*, ac Talmudiſtæ, ubicunque iſti vocem hanc cum יקר vel איקר, Ebræorum כבוד præciſe exprimentibus, conjungunt; hi autem certis tantummodo perſonis SCHECHINAM a Deo permitti aſſerunt *d*). Utrum autem *res* foret, vel *perſona*; non ſatis evidenter ubivis deſcribitur.

§. XVI. Et hinc factum, ut hæſitent autores, ipſimet etiam Chriſtiani, in voce iſta latine ſatis commode transferenda. Ad ductum *Maimonidis e*), redderes *glorioſam Dei cohabitationem*, vel *præſentiam* PROVIDENTIAE *divinæ glorioſam*. *Manaſſes ben Iſrael* ſimpliciter per *Divinitatem* reddidit *). Alii noſtratium *f*) *præſentiam Dei Majeſtaticam* vertunt: quidam nudam *majeſtatem*; Ebræorum כבוד, cui quandoque reſpondet, forte expreſſuri. *B.* noſter GLASSIUS *g*) *præſentiam* ſeu *majeſtatem*, aut *majeſtatis apparitionem*, quam *Lipmannus h*) גילוי השכינה, *Paulus i*) autem ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ, vocat.

x) §. *In eo vero* &c. *y*) Exod XXIV, 18. *z*) Lev. IX, 24. coll. *Abrabban*. f. 188. c. 1. l. 53. ſqq. *a*) Exod. III, 2. *b*) More Nebuch. Part. I. cap. XXI. f. 16. a. & b. *c*) in *Nizzachon* §. 124. ad Deut. IV, 39. p. 76. lin. 19. *d*) Vid. *Kidduſchin* f. 70. b. l. 31. 33. *Berach*. f. 6. a. l. 26. ſqq. *Pirke Avoth* cap. III, th. 2. & 5. *Nedarim*. f. 38. a. l. 17. 18. *Schabb*. f. 30. b. l. 25. 26. it. f. 139. a. l. 13. ſqq. *e*) loco citato ad (b) *) Concil. Lev. 1. p. 183. 184. &c. *f*) *Tayler* ad *Targ. Hieroſol.* Exod. XXXIV, v. 6. & 9. *g*) Rhetor. ſacr. tr. I, c. VIII. de ἀνθρωποπαθ. p. 152. (1156.) *h*) l. c. ad (c).

vocat. Nonnullis placet vertere *inhabitationem* Dei *gratioſam*: Buxtorfius *k*) generaliter transfert per *habitationem, cohabitationem*. Addit tamen, quod *in ſpecie dicatur de præſentia, gloria, & majeſtate divina, aut divinitate; quando dicitur hominibus eſſe præſens, aut cum eis converſari, auxilio ſuo, gratia & ſalutari præſentia adeſſe*. Chriſtianus *Gerſon l*) reddidit, *die gœttliche Beywohnung*.

§. XVII. Memoratu vero dignum eſt, quod verſio Arabica in Polyglottis Anglicanis כבוד יהוה transtulerit ANGELUM *Domini m*). Ad quam ſententiam explicari poterit *Malachias n*): quando pro denſa nube tabernaculum Moſaicum ac templum Salomonis, ad *Gloriam Dei* demonſtrandam, occupante, ſubſtituit ANGELUM FOEDERIS, *quem deſiderarint*; *Haggæo o*) ea propter, *deſiderium omnium Gentium* vocatum. Nec deſunt inter ipſosmet Judæos, qui per SCHECHINAM intelligunt *Angelum*, vel *Archangelum*, Angelorum Principem, quem nunc *Michaelem* nominant, nunc *Metatorem*; nunc *Angelum*, cui omnia Heri ſui competant attributa, ac in cujus medio ſit ipſum Domini ſui nomen. Qui Abrahamo, Jacobo, ac Moſi in rubo apparuerit, Iſraelitas per mare rubrum, vaſtumque illud deſertum, in columna nubis atque Ignis, deduxerit; Decalogum ipſis promulgarit, cum Moſe in monte locutus fuerit; & poteſtatem habeat, condonandi hominum peccata; nunc *Angelus facierum* dictus, nunc ipſa *Dei facies*, atque *Imago*. In ipſo opere *Talmudico p*), *ad Cabbaliſtarum* placita alioquin minus attento, *R. Oſchaja* introducit SCHECHINAM ſub nomine *Legati*, ubivis locorum exiſtentis. *Abbrabanelis* ſententiam ſuperius jam vidimus *: quo cum in hoc conſentit *Manaſſe ben Iſraël* †, & cordatiores Judæorum plerique, a nobis inpoſterum ordine adducendi pluribus.

§. XVIII. Nunc tempori inſervientes, obſervamus, *Eliam Levitam* in ſuo *Meturgeman q*) ſcripſiſſe, *Sapientes* ſuos p. m. *Spiritum Sanctum* vocaſſe *Schechinam*; *eo quod inhabitet Prophetas*. Subjicit tamen, ſed *forte in eo alia continetur ſignificatio, Cabbaliſtis uſitata: quam ego ignoro*. Id quod etiam in ſuo *Tisbi r*) declarat, verbis: *Cabbaliſtæ magna habent circa vocem* שכינה *myſteria*; *cum quibus nihil mihi eſt negocii*. Quæ iisdem pene verbis repetit *Philippus Aquinas s*):

conf. etiam. §. 108. p. 62. §. 189. p. 110. frequentiſſime, & §. 253. p. 138. *i*) Tit. II. 13. *k*) Lex. Chald. Talmud. col. 2394. *l*) verſione German. cap. XI. cod. *Sanhedrin*. *m*) Lev. IX, 4 *n*) cap. III, 1. *) §. *Interdictis*, *o*) cap. II. 7. †) Conciliat. quæſt. LXIV. p. 67. *p*) *Bava bathra* f. 25. a. l. 26. dicitur שלוח, & l. 33. מלאך *q*) f. 124. a. l. 14. ſeqq. *r*) in rad. שכן fol. 91. a. in fin. Edit. Baſil. A. M. 361. *s*) in *Dictionario*, quod vocat *abſolutiſſimum*, p. 459. a. poſt med.

§ XIX. Cui ſentententiæ corroborandæ inſerviret, quod cum in plurimis Talmudiſtarum t) locis SCHECHINA a populo Iſraëlitico *receſſiſſe* dicitur, alibi *u*) legatur, *Spiritus Sanctus* poſt mortem Haggæi, Sachariæ, ac Malachiæ, ab Iſraelitis *ſubductus*. Quo ſpectat & illud, quod Jona e patria profugiſſe perhibetur, ut impulſum *Spiritus Sancti*, ad prædicandum Ninevitis eum in Palæſtina incitantis, evitaret: cum extra eam, juxta eorum hypotheſin, SCHECHINA non commoraretur *x*). Ita etiam opinionem aſſerentium, quod ex Gentilibus ſeptem veri *Prophetæ* fuerint, a *Spiritu ſancto* agitati, everſuri urgent, SCHECHINAM non immorari ſuper Gentes *y*). Quod Moſes a ſua ſe ſepararit uxore, ex quo SCHECHINA eundem quocunque alloqueretur tempore *z*); id *Philo a*) effert, ex quo incœpit *Prophetam* agere, *divino afflatus Spiritu*. In *cod. Berachoth b*) mater Samuelis Hanna Pontifici Eli exprobrat, quod *Spiritus Sanctus* non commoretur apud ipſum; quod male de ipſa judicaſſet *c*): quod mox *d*) abſentiæ SCHECHINAE tribuunt. Quando ad nuntium de vita Joſephi, ejusque dignitate, Jacobi *ſpiritus revixiſſe* dicitur *e*); *Onkelos* transtulit, & inhabitabat rurſus *Spiritus ſanctus* Jacobum patrem ipſorum: quæ *Ionatham* effert, & commorabatur *Spiritus Prophetiæ*, qui ſubduxerat, ſe ab illo, cum vendiderant Joſephum *, rediit rurſus ſuper eum. Utriusque ſententiam exprimere voluit *Raſchi f*;) quando SCHECHINAM rurſus eum inhabitaſſe aſſerit. Idem quoque R. Salomon *Spiritum ſanctum*, & SCHECHINAM, ceu æquipollentia, in eadem adhibet periodo. Scil. cum Jehova apparuiſſet Abrahamo; hic *pronus cecidiſſe* dicitur, *in faciem ſuam g*), *præ timore* SCHECHINÆ. Nam *antequam circumcideretur, non habuiſſe robur ſtandi, cum* SPIRITUS SANCTUS *juxta ipſum ſe ſtiterat*. Forte etiam nonnihil momenti conferet collatio aſpectus *Goloriæ domini*

t) *Roſc. haſſchana* f. 31. a. l. 35. ſqq. *Echa rabb.* Præfat. f. 56. c. 2. l. 2. ſqq. *Aboth R. Nathan* cap. XXXIV. f. 9. c. 1. conf. IALKUT ad Jer. 1. f. 59. c. 3. circa fin. & ad 1. Ez. IX, 3. f. 70. c. 1. *u*) *Sanhedr.* f. 11. a. l. 24. 25. *x*) ad preces Moſis, juxta *Bav. batra* f. 15. b. l. 26. 27. conf. *Raſchi*, ac *R. D. Kimchi* ad Jon. l. 3. *Tanchuma* f. 52. c. 3. l. 20. Edit. Ven. *R. Joſeph.* fil. *Iekatill.* in *Schaare Ora* f. 7. b. l. 16. ſqq. Hinc admiratio illa, deſcripta Act. X. 45. ob dona *Spiritus S.* gentibus collata. *y*) *Bava bathra* f. 15. b. l. 2. ſqq. it. lin. 26. *z*) cod. *Schabbath*, f. 87. a. l. 13. ſqq. *Peſachim* f. 87. b. l. 10. ſqq. *Avoth. R. Nathan* cap. II. f. 2. c. 1. l. 3. ſqq. *Tanchuma* f. 53. c. 3. l. 2. ſqq. *a*) de vita Moſis lib. III. circa princ. p. 664. D. σχεδὸν ἀφ' οὗ τὸ πρῶτον ἤρξατο προφητεύειν καὶ θεοφορεῖσθαι. *b*) Bab. f. 31. b. l. 5. ſqq. *c*) 1. Sam. I, 15. *d*) l. c. l. 8. *e*) Gen. XLV, 26. 27. * obluctum immodicum, juxta *Schabbath* fol. 30. b. l. 25. 26. *f*) Commentario ad l. c. *g*) Gen. XVII, 1. 3.

Digitized by Google

mini b), quam SCHECHINAM vocant *i)*, inſtar *Ignis ardentis*, cum apparatione *Spiritus Sancti* ſuper Apoſtolos, in *linguis ignitis k)*. Quod tamen totum argumentum alias examinabitur diligentius.

§. XX. Rectam interim feſti, in memoriam inſtituti *Spiritus Sancti* ſuper primos Chriſtianos effuſi, celebrationem haud parum promovebit; ſi memineritis, *cives optimi!* illis ſaltem *inhabitationem manſionemque* ſuam, ac Patris ſui, promiſiſſe Chriſtum *l)*, *qui ipſum diligant*, ejusque reverenter *obſervent ſermonem.* Non commoratur *Sanctus Spiritus* in corde peccatis mancipato. Abigunt hæc hoſpitem ſalvandis omnibus ſummopere neceſſarium. Haud ſecus ac SCHECHINAM, juxta priſtinos Ebræorum doctores, expuliſſe dicitur *neglectus Præceptorum Dei*, non ſolum ab Adamo in peccatum prolapſo *m)*; ſed, poſtquam ſæpius redierat, tandem ab Iſraëlitis omnibus *n)*. SCHECHINA quippe non *facit manſionem*, nec *inhabitat* quempiam *ob riſum protervum*, nec ob *animum diſſolutum*, neque ob *confabulationem ludicram*, aut *verba otioſa*? ut etiam *Simeon fil. Aſſai*, vel juxta alios, *Simeon fil. Sumæ* dudum docuiſſe dicitur *o)*. Id quod pluribus confirmat ex recentioribus *Manaſſe ben Iſrael p)*, multique alii *q)*.

§. XXI. Agite igitur *Cives Chariſſimi*! & ita hoc feſto veſtros componite mores; ut ex illis eluceat, *Deum* ſacroſanctum apud Vos *divertiſſe*, ſuamque ibi *manſionem* occupaſſe, perpetuo *duraturam.* Id quod, poſt alia, declarabitis etiam, ſi erga Dei miniſtros, Vos a malo avocantes, divinum inſuper pro vobis cultum adminiſtrantes, vobisque ac Eccleſiæ toti, ad exemplum Moſis ac Aaronis *r)*, elevatis manibus benedicentes, veſtram exerceatis liberalitatem. P. P. feria Pentecoſtes prima, d. 19. Maji, 1720.

PROGRAMMA II.

§. XXII.

Gratioſa illa Dei Patris ac Filii COHABITATIO, quam *diligentibus Chriſtum, ejusque obſervantibus ſermonem*, promittit Evangelii Pentecoſtalis introitus *a)*, occaſionem ante hunc annum præbebat, diſſerendi de Ebræorum שכינה, in omnibus Targumiſtarum, Talmudicorum,

b) juxta Exod. XXIV, 17. *i)* vid. ſupr. §. *Plura.* *k)* Act. II, 3. *l)* l. c. in limine ex Joh. XIV, 13. *m)* ſecundum autorem *Schaare Ora* f. 6. b. l. 29. ſqq. *n)* juxta citata ſuperius, ad §. *Cui*, lit. (t). *o)* in cod. *Schabbath* f. 30. b. l. 21. ſqq. it. in *Peſachim* f. 117. a. l. 22. ſqq. coll. *Berachoth* f. 31. a. l. 22. *p)* *Conciliatore* in Lev. l. 2. p. 183. 184. *q)* v. 8. *Abraham* El. *Seba*, in *Zeror hammor*, Sect. ויקרא f. 91. c. 1. l. 41. ſqq. & col. 2. *r)* l. c. ſupr. ex Lev. IX. §. *Si fides.* *a)* Joh. XIV, 23.

rum, ac præcipue Cabbaliſtarum Scriptis, utramque ferme paginam ſupplente. Non tantum æqualis utriusque ſignificatio id urgebat; ſed recepta potiſſimum inter plurimos, Judæos pariter ac Chriſtianos, ſententia, *Spiritum ſanctum* per eam vocem *fore intelligendum:* de quo ceu palmario objecto, in hoc feſto ſacra occupatur Chriſtianorum meditatio. Cum autem alii *b*) *Chriſto* potius id nominis tribuendum putent; non prius certum ferri poterit judicium, quam ſi paulo plenius cognoverimus, quid de SCHECHINA jam olim docuerit, & adhuc hodie profiteatur Eccleſia Judaica.

§. XXIII. Targumicorum loca quædam jam olim congeſſit *Joh. Stephanus Rittangelius c*); e Talmudicis pauca *Buxtorfius d.*) Nos præterlapſo anno ſumma ſaltem tetigimus capita; contenti, lectorem ad fontes e quibus hauſimus, remiſiſſe. Cum autem promiſſio data, quod ipſa Judæorum verba pluribus in poſterum adducenda ſint; ex parte ſaltem hac vice promiſſioni ſatisfacturi, paucorum verba, latine tamen, & pro majori obtinenda fide, ad literam ferme reddita, communicabimus. Cum ſpiſſum compilandum ſit volumen, ſi omnia Antiquorum loca excerpi debeant.

§. XXIV. Paulo plenius iſtorum de SCHECHINA ſententiam congeſſit *R. Joſeph Gekatilja*, quem alii *Caſtilienſem* dicunt, in libro שערי אורה *e*): ubi, omiſſis, ſine detrimento genuini ſenſus, hinc inde vel ad rem ipſam minus neceſſariis, vel e ſerie Scripturæ hauriendis, leguntur ſequentia *f*): SCHECHINA fuit continuo *cohabitans* cum Iſraelitis ab hora præparati *Habitaculi*, de quo dicit Scriptura *g*), & faciant mihi Sanctuarium, ut *cohabitem* in ipſorum medio. Opus autem habes, magnam tenere radicem. Scito, quod in principio creationis hujus mundi, radicaliter SCHECHINA in his inferioribus extiterit. Ecce enim diſpoſitio creatorum omnium ſecundum ordinem graduum ita erat inſtituta, ut ſuperi reſpectum haberent ad ſuperiora, & inferiores ad infima. Quapropter SCHECHINA fuit *commorata* in his inferioribus. Et cum eſſet SCHECHINA infra; deprehendebantur cœli atque terra unum aliquod conſtituere. Id quod continetur verbis *h*): & perfecti fuerunt cœli atque terra, omnisque eorum exercitus. Nam conſummabantur

b) inter quos autor libelli Anglice conſcripti, ſub tit. *the Judgment of the ancient Jewiſh Church, againſt the Unitarians*, qui creditur *Petrus Allix* fuiſſe, in fronte verſionis Germanicæ, a *max. Rev. Dn.* Præpoſito *Seidel* confectæ, nominatus. *c*) ad libr. יצירה Abrahamo adſcriptum, p. 112. ſqq. *d*) in Lexico Chald. Talm. & Rabbinico, col. 2394. ſqq. *e*) i. e. *Portæ Lucis*, qui Compendium continet *Theologiæ Cabbaliſticæ*, impreſſus eſt *Mantuæ*, An. 321. i. e. 1561. Chriſti in 4to, abſque Commentario. *f*) fol. 6. b. l. 21. ſeqq. *g*) Exod. XXV, 8. *h*) Gen. II, 1.

Digitized by Google

tur hæc ab illis, & ab his implebantur illa: dum canales & ſcaturigines perfecte operarentur, & a Superis influxus fierent in inferiora, Jehova benedicendo, e ſuperis adimplente inferiora. Cujus rei ſignum proſtat verbis *i*): cœli ſunt thronus meus, & hæc terra ſcabellum pedum meorum. Unde patet, quod Jehova benedicendus commoratus fuerit in medio, æqualiter inter ſuperiora & inferiora.

§. XXV. Adventante (pergit Autor *k*) *Adamo* primo, & in peccatis prolapſo; diſſipabantur ordines, & confringebantur Canales, & deſinebant benedictionum piſcinæ: ſubducebatur SCHECHINA, & diſſolvebatur nexus.

§. XXVI. Adventante vero *Abrahamo*, *Iſaaco* atque *Jacobo* p. m. qui incipiebant retrahere eam (SCHECHINAM) ad hæc inferiora, præparabantque eidem tres thronos, extrema eam attrahentes attractionis parte, & ſua faciebant corpora SCECHINAE thronos. Verum nec quicquam attrahi potuit SCHECHINA in hanc terram ad *cohabitationem* fixam; ſed caſuali ſaltem *cohabitatione* ſuper eosdem *habitabat*. Id quod tecte indicatur per illud *l*), & aſcendit Deus de nexu Abrahami. Et de hoc loquuntur dicentes: Patres ipſi ſunt quadriga. Deprehendebatur tunc in ipſorum diebus SCHECHINA in aëre volitans: nec inveniebat quietem plantæ pedis ſui in hac terra, prout in principio creationis fuerat.

§. XXVII. Superveniente *Moſe* Doctore noſtro p. m. *m*), totoque cum ipſo Iſraële; qui parabant *habitaculum* & vaſa: corrigebant quoque deſtructionem Canalium, & recte diſponebant ordines, ac reparabant benedictionum piſcinas, derivantes eo aquas vivas e receptaculo fontano: redire faciebant SCHECHINAM ad *habitandum* in inferioribus in tentorio (per Moſen erecto). Non tamen ſuper pavimento; quemadmodum in creationis primordio. Quod arcanum continetur in illis *n*): facient mihi Sanctuarium, ut *habitem* inter ipſos. Ita inveniebatur SCHECHINA hoſpiti ſimilis, de loco uno migranti in alium. Nam ea propter dicebat *o*) *habitabo* inter ipſos; non autem *habitabo* infra, ſed inter illos, ad ſimilitudinem hoſpitis: q. d. quocunque locorum iverint, ibo cum illis, & *habitabo* in medio eorum; non tamen in loco fixo. Id quod tecte ſignificatur verbis *p*): & eveniebat, cum *proficiſceretur* Arca &c.

§. XXVIII. Deinceps *q*) ob rationem hujus arcani dolebat *David*, cupiens SCHECHINAE fixum determinare locum hic inferius: id quod tecte ſignificatur verbis *r*), qui juravit Domino, vovit robuſto Jacobi; quod non ingreſſurus ſim tentorium domus meæ &c. nec conceſſurus ſim ſomnum

Xxxx oculis

i) Jeſ. LXVI, 1. *k*) l. c. l. 29. ſqq. *l*) Gen. XVII, 22. *m*) l. c. l. ult. *n*) Exod. XXV, 8. *o*) l. c. *p*) Num. X, 35. *q*) Pergit l. c. f. 7. a. l. 6. ſqq. *r*) Pſal. CXXXII,

oculis meis, donec invenerim locum Jehovæ, *habitacula* robuſto Jacobi. Porro ſcriptum eſt *s*), certe elegit Jehova Zion, expetit in *ſedem habitandi* ſibi: hæc mea quies erit usque in æternum. Et quoniam quærebat David locum fixum conſtituere quieti SCECHINAE, dicebatque *t*): ſurge o Jehova! ad quietem tuam, tu, & arca roboris tui; rectæ cenſebantur cogitationes ipſius coram SCHECHINA ipſa; niſi quod miſerit, edixeritque eidem Jehova per Nathanem, ---- quod fileus ædificare debeat *u*). --- Quid *x*) fecit Rex David? præparavit argentum, aurum &c. omne id *y*), juxta ordines diſpoſitionis, ac neceſſitatem SCHECHINAE, juxta id, quod ſcriptum eſt *z*) ---- Et id omne *a*) in ſtructuram Quadrigæ, *thronum*, ac *habitationem* pro SCHECHINA.

§. XXIX. Poſtea venit *Salomo*, qui ædificavit domum iſtam, & ordine digeſſit omnes diſpoſitiones, ac figuras, eo modo, quo Pater ipſius p. m. ordinaverat. Quo facto, deſcendebat SCHECHINA ad hæc inferiora, & *habitabat* in domo perpetuitati dicata, juxta id quod ſcriptum 1. Reg. VIII, 12. 26. 27. Numquid in rei veritate *habitare* ſolet Deus cum ullo homine ſuper hac terra? Ecce hi cœli & cœlorum non potuerunt te continere: multo minus domus hæc, quam ædificavi. Nunc igitur *b*) ſurge Jehova Deus! ad requiem tuam, tu & arca fortitudinis tuæ. ---- Et *c*) cum abſolviſſet Salomo precari; tunc *ignis* aliquis *deſcendebat* de cœlis *& devorabat quodcunque holocauſtum*, *& hoſtias* quascunque. GLORIA audem IEHOVAE *replebat domum* iſtam. Deprehenditur SCHECHINA reverſa ad requiem ſuam, in domo ſeculis duratura. Quo tempore redibant Canales ad derivationes omnes, ad effundendum benedictionem per domum Sanctuarii. Id quod ſcriptum extat *d*): ſicut ros &c. --- & alibi *e*) de Zione &c. ---- De domo enim Sanctuarii Canales omnes derivabantur in omnes in univerſum provincias LXX nationum, reſpectu LXX Principum. E Jeruſalem quoque accipiebant dimenſum ſicut ſcriptum eſt *f*): & benedicentur per te omnes terræ cognationes. ---- Quod ſi, ſic. invenitur SCHECHINA emittens benedictionem quamcunque in menſura competente ad omnes terræ provincias, e domo Sanctuarii *g*).

§. XXX. Nunc noſtrum eſt, (pergit memoratus R. Joſeph *h*), ſigni-

2. 3. 4. 5. *s*) l. c. v. 13. 14. *t*) l. c. v. 8. *u*) conf. 2. Sam. VII, 5. 6. 7. 1. Reg. VIII, 19. *x*) pergit. l. c. l. 13. ſqq. *y*) loc. c. l. 21. *z*) 1. Chr. XXVIII, 11. 12. 13. 14. 16. 17. 18. 19. *a*) Pergit autor l. c. l. 33. ſqq. *b*) Pergit f. 7. b. l. 3. ſqq. e 2. Chr. VI, v. 41. 42. *c*) c. VII, 1. *d*) Pſ. CXXXIII, 3. *e*) Pſ. L, 2. conf. pluribus in שערי אורה f. 24. b. l. 7. *f*) Gen. XII, 3. *g*) Quæ in compendium redacta idem autor repetit fol. 74. b. l. 7. ſqq. *h*) l. c. f. 7. b. l. 16. ſqq.

ſignificare tibi, quod SCHECHINA illa ſoli adjudicata ſit Iſraeli, juxta id quod ſcriptum eſt *i*): faciant mihi Sanctuarium, ut *habitem* in medio ipſorum: alibi *k*), quos eduxi e terra Ægypti, ut ipſorum *habitem* medio: item *l*), & conſtituam *habitationem* meam in medio ipſorum. Quod arcanum dudum ſignificavimus tibi. Scil. hanc ipſam (SCHECHINAM) templum fore, ubi Jehova benedicendus in medio *habitet*. Jehova quippe benedictus Iſraeli dixit: recipite ad vos *habitaculum* meum, quod ego *inhabito*, tunc non ſeparabor a vobis in æternum. Et quamvis immunditiem contrahatis; non tamen a vobis SCHECHINA ſeparabitur, juxta id quod ſcriptum eſt *m*): *cohabitans* cum illis in medio impuritatis ipſorum. Et cum concedit Deus benedictus Iſraelitis donum hoc, ut *cohabite* CHECHINA inter ipſos; inveniuntur omnes theſauri Dei benedicti, & gazæ ejusdem, atque Conclavia ejus, ac omnes influentiæ ſpecies, & omnis benedictionis emanatio in Iſraelitarum manu depoſita. Tradit quoque in manum Iſraelitarum claves ad quemcunque theſaurum, ad aperiendum & recipiendum omnem influxum, ac benedictionem a SCHECHINA. Et hoc ipſum eſt, quod dicitur *n*): ponam *habitaculum* meum inter vos, & indeſinenter *ambulabo* inter vos, & ero vobis Deus.

§. XXXI. Atque adeo *o*) SCHECHINA eſt veluti משכנו *habitaculum* *p*), & משכונו *q*) *pignus* Sancti benedicti in manu Iſraelitarum, (hypothecæ loco poſitum). Cum itaque peccarent Iſraelitæ coram ipſo, & vaſtaretur templum; ecce hoc ſuum *habitaculum* & *pignus* oppignorabat in manum Iſraelitarum, & abire jubeat cum illis in exilium. Quod tecte inſinuatur verbis *r*): hæc ſunt depoſita הַמִּשְׁכָּן מִשְׁכַּן *Habitaculi iſtius*, *pignoris* teſtimonii, (de meo erga Iſraelitas amore). Et hoc ipſum eſt, quod dicimus *s*): dilecti nimis ſint Deo Iſraelitæ! quod, quocunque locorum exularunt, SCHECHINA ſemper cum ipſis extiterit, (ut pignus Dei, apud ipſos depoſitum). Exulantibus illis in Ægypto, SCHECHINA cum ipſis erat, ſicut dicitur *t*): omnino in exilium ad exulandum abductus fui cum domo Patris tui, dum eſſent in Ægypto: & alibi *u*) ſcriptum eſt: ego deſcendam tecum in Ægyptum. (Quæ Jonathan reddidit: *ego ſum ille, qui* VERBVM *meum deſcenſurus ſum tecum in Ægyptum* & VERBVM *meum aſcen-*

i) Exod. XXV, 8. *k*) Ex. XXiX, 46. *l*) Lev. XXV, 11. *m*) Lév. XV, 16. *n*) Lev. XXVI, 11. 12. *o*) Ita pergit l. c. 25. ſqq. *p*) ut paulo ſuperius J, 19. in auctore היכל *templum*. *q*) levi punctorum mutatione, ex מִשְׁכָּנוֹ fit מַשְׁכּוֹנוֹ per Paronomaſiam. *r*) Exod. XXXVIII, 21. *s*) cod. *Magilla* Bab. f. 29. a. l. 13. ſqq. *Taanith* Jer. f. 64. c. 1. l. 12. *Siphre* ad Num. X, 35. fol. 12. c. 2. l. 32. ſqq. Edit. V(n. *t*) 1. Sam. II, 27. *u*) Gen. XLVI, 4.

dere faciet te &c. *x*) Exularint in Babyloniam; SCHECHINA erat cum illis, ſicut dicitur *y*): propter vos miſſus fui in Babyloniam. Exularint in Elam; SCHECHINA una cum illis erat, prout dicitur *z*): ponam *ſolium* meum in Elam. larint in Idumæa; SCHECHINA cum ipſis, ſicut dicitur *a*): quis eſt ille veniens ex Edom? Similiter quoque, cum reverſuri erunt, SCHECHINA eos comitabitur, uti dicitur *b*): & שב *revertetur* Jehova Deus tuus cum turba captiva tua, tui miſertus. Non enim השיב dicitur, ut reddendum putes, *reverti faciet*; ſed שב, quod idem ac *revertetur*, vel *redibit*. Alibi *c*) dicitur: mecum de Libanon Sponſa. R. Meir dicit, rem explicari poſſe per Parabolam a Rege deſumtam, qui ſervo ſuo dicat, ſi me quæſiveris, en! ero apud filios meos, ſicut dicitur *d*): *cohabitabo* cum illis in medio impuritatum ipſorum: item *e*) quando polluunt *habitaculum* meum: & porro dicitur *f*): ne polluant caſtra ſua, in quibus *ego habito*: alibi vero dicitur *g*): ne polluatis terram illam, in qua vos habitatis; nam ego *habito* in medio ejusdem. Certe ego Jehova *habito* in medio filiorum Iſrael. Huc usque ille.

§. XXXII. Pleraque prolixi hujus diſcurſus ita ſunt comparata, ut ſuadere videantur, SCHECHINAM a Deo ſupremo, quem divinitatis dicimus originem, prorſus non differre; ſed cum eo per omnia coincidere, ut aliquod ejus attributum; ſolo conſpicuam effectu, defenſione ſc. providentia, aut inſpiratione. Inprimis cum autor alibi moneat, *h*) cavendum eſſe, *ne quis, quod abſit! duos concipiat*; *cum unus ſaltem ſit*. Deprehenduntur nihilomius in adductis, e quibus non immerito inferre quis poſſet, diverſa ſignificari ſuppoſita. Cujusmodi illud, quod SCHECHINÆ inferiora tantum tribuit., ac ad ſolam reſtringit gentem Iſraeliticam: & alibi *i*) *Scabellum pedum* throni, cui Jehova *k*) inſideat, eam vocare non dubitat: in quem ſenſum etiam *Jonathan ben Uſiel* כסא כבוד *thronum honoris*, cui Jehova inſidet *l*), SCHECHINAM tranſtulit. Præcipue autem, quod SCHECHINAM vocat *templum, in quo* Jehova benedictus *habitet* inter Iſraelitas: item *habitaculum*, vel tabernaculum ejus, ac *pignus* in manus Iſraelitarum, ceu arrham vel teſtem amoris *debiti*, depoſitum, & velut oppignera-

x) quæ *R. Bechai* fol. 55. c. 4. l. 11. ſecutus antiquos, accommodat SCHECHINAE. *y*) Jeſ. XLIII, 14. quaſi legeretur שלחתי *z*) Jer. XLIX, 30. *a*) Jeſ. LXIII, 1. *b*) Deut. XXX, 3. *c*) Cant. IV, 8. Quomodo Jehova quaſi maritum ſe gerat Iſraelitarum, autor *Portarum lucis* pluribus enarrat fol. 42. b. circa fin. & f. 43. a init. *d*) Lev. XVI, 16. *e*) cap. XV, 31. *f*) Num. V. 3. *g*) cap. XXXV, 34. *h*) eod. libro f. 76. b. l. 1011. *i*) eod. lib. f. 43. a. l. 2, *k*) juxta Jeſ. LXVI, 1. *l*) Jer. XVII, 12. coll. c. III, 17.

Digitized by Google

gneratum. De quo ejus ſenſu eo minus dubitabit, qui contulerit ejus verba, quibus per SCHECHINAM idem notari aſſerit, quod alias per *domum Sanctuarii*, *tentorium conventus*, ac vocem ארני, a Cabbaliſtis exprimatur *m*). Ut enim illa locum commorationis divinæ exprimunt: ita de nomine ארני haud uno in loco *n*) pronunciat, id fore *templum* nominis יהוה, quod in iſto *commoretur*, & per illud pronuncietur, & ita manifeſtetur hominibus. Ut autem thronus ejusque ſcabellum differt ab eo, qui eidem inſidet; item templum & habitaculum ab eo, qui in iis habitat; nec non pignus ab eo, qui oppignerat illud, tradens in poteſtatem alterius: ita differre diceres SCHECHINAM occupatam, inhabitatam ac oppignoratam a Jehova, ab hoc ipſo, qui eam occupet, inhabitet, & oppinerarit Iſraelitis. Quod ארני non eadem vox ſit cum יהוה, in omnium incurrit oculos; & ipſa literarum diverſitas ac ordo abunde comprobat.

§. XXXIII. Originem uſus ADONAI, in quo *Jehova habitet*, ſæpe nominatus *R. Joſeph* alibi *o*), Talmudicos *p*) ſecutus, adſcribit Abrahamo, Gen. XVIII, 3. Jehovam, cum tres viri juxta ipſum conſtiſtuti eſſent, ita alloquenti: *Adonai! ſi nunc gratiam inveni in oculis tuis, ne quæſo! transeas me.* Equidem in cod. *Schebuoth q*) eſt non nemo, qui vocem hanc ibi occurrentem *communem pluribus* judicat, in plurali vertendam, *Domini mei!* Sed plures ibidem merito eidem contradicunt; efferentes etiam hoc nomen, ut reliqua omnia in hoc argumento occurrentia, ſanctum fore, ſoli Deo tribuendum. Rationem quidem ſui aſſerti non adjiciunt. *R. Bechai r*) autem ex hac cauſa rejiciendam putat prioris ſententiam, quod *in omnibus codicibus* אֲדֹנָי *cum Kamez ſcriptum deprehendatur.* Quæ a punctis deſumta, vocem conſtituit ex duabus compoſitam *s*). *R. Sal. Iſaacides t*) urget principium capitis, ubi *Jehova* dicitur eidem apparuiſſe. Quibus & alia non minus prægnans adjici poterat: quod reliqua verba ad unum ſaltem ſint directa; nec dicatur, in oculis *veſtris*, neque ne *tranſeatis* ſervum *veſtrum*: uti juxta prioris ſententiam, dicendum fuiſſet.

§. XXXIV. *In Bereſchith rabba u*) *R. Caija* docet, quod verba

 iſta:

m) Vid. l. c. f. 6. b. l. 9. & 21. it. fol. 8. a. l. 15. *n*) Vid. l. c. f. 10. a. l. 34. b. l. 4. & dudum antea fol. 4. b. l. 29. ſqq. f. 5. a. l. 2. 4. *o*) ejusd. libri fol. 74. b. l. 7. ſqq. it. l. 27. *p*) cod. *Berach.* f. 7. b. l. 1. ſqq. ubi *R. Jochanan nomine R. Simeonis b. Iochai* ita pronunciat. *q*) fol. 35. b. l. 16. ſqq. Quæ etiam adducuntur in *Ialkut Simoni*, ad §. 18. f. 23. c. circa finem. *r*) Comment. in locum Geneſeos cit. f. 26. col. 3. l. 38. *s*) Ex אדן & הי, ut *columen* aut *baſin* cujuslibet *Entis* in hoc univerſo *exiſtentis* denotet. *t*) in *Gloſſa* ad cod. *Schebuoth* l. c. l. 18. quæ tertia eſt Gloſſæ. *u*) Sect. XLVIII. f. 53. col. 2. l. 23. ſqq.

Digitized by Google

iſta: ADONAI! *ſi nunc gratiam inveni in oculis tuis*, Abraham *dixerit ad maximum trium iſtorum; qui fuerit* MICHAEL. In proxime præcedentibus *x*) introducitur Sanctus ille benedicendus Abrahamum his allocutus verbis: *Cum nondum circumciſus eſſet, divertebant apud te filii hominum præputiati: nunc Ego, & filii familiæ meæ revelamur tibi.* Quæ in *Sohar y*) eodem ſenſu, verbis ſaltem Chaldaicis efferuntur h. m. *Dixit R. Abba, antequam circumcideretur Abraham, erat obſtructus. Cum autem circumciſus fuiſſet, revelabat ſeſe eidem tota, ac habitabat ſuper eodem* SCHECHINA *pleniſſime, prouti decet.* Suam in Rabboth ſententiam ex eo probant *z*) quod ſcriptum extet *a*): *& ſuſtulit oculos ſuos, & vidit*; (voce *& vidit*, bis repetita), *quod ecce tres viri conſtituti ſint juxta ipſum. Vidit ſcil.* SCHECHINAM, *& vidit Angelos.* --- *Nam tres illi erat* MICHAEL, *Raphael & Gabriel.* In paulo longius præcedentibus ejusd. Sectionis *b*), *R. Barachias nomine R. Levi* introducitur *dixiſſe:* verſu 1. *legi*, *Abrahamum fuiſſe ſedentem, qui quæſiverit ſtare: ſed dixiſſe eidem Sanctum benedicendum, ſede modo! in bonum omen tuis poſteris. Quomodo tu nunc es? ſedens*, SCHECHINA *ſtante, Ita poſteri tui ſedebunt*, & SCHECHINA *ſtabit juxta eosdem. Cum enim Iſraelitæ in Synagogas ac Auditoria ingreſſi, recitant confeſſionem fidei, ipſi ſedent in honorem* (vel ad Gloriam) *meam; cui Ego ad latus, prout dicitur c*)*: Deus ſtat in concilio fortis Dei.* --- *R. Samuel fil. R. Cajæ & R. Jodan nomine R. Chaninæ* (pro illuſtrando ſuperiori) *dicebant: ad quamcunque laudem, qua Iſraelita S. B. celebrant, ſuam ſuper eos habitare facit* SCHECHINAM. E quorum inter ſe collatione abunde conſtabit, quod ADONAI, SCHECHINA, & MICHAEL ſint æquipollentia, & eandem denotent *Angelum d*).

XXXV. Quæ ipſa ſententia haud uno *Talmudis* loco confirmatur. In cod. *Joma e*) hæc celebratur inter eos *doctrina* apud omnes recepta: *Tribus in via quadam incedentibus, primarius in medio incedat, reliquorum major ab iſtius dextera, & inferior a latere ejus ſiniſtro. Nam ita invenimus de tribus illis Angelis miniſterii apud Abrahamum:* MICHAEL *in medio incedebat, Gabriel ab ejus dextera, & Raphaël a ſiniſtra. In Bava mezia f*) quærunt: *quinam fuerunt tres iſti viri*, juxta Abrahamum conſiſten-

x) ejusd. loci l. 8. ſeqq. *y*) Part. l. f. 65. c. 3. l. 7. 8. Edit. *Sulzbazenſis*, novæ autem *Amſtelod.* f. 98. b. l. 1. ſqq. *z*) l. c. f. 53. c. 2. l. 10. ſqq. *a*) Gen. XVIII, 2. *b*) col. 1. l. 11. ſqq. *c*) Pſalm. LXXXII, 1. *d*) Quod ex *Bava bathra* f. 25. a. l. 26. ad quod ante hunc annum, ex præcipitantia quadam, provocabatur, probari nequit. Cum *Legatus* & *Angelus* ibi occurrens SCECHINA ipſa. *e*) f. 37. a. l. 28. ſqq. *f*) fol. 86. b. l. 41. ſqq. ed. Amſt.

Digitized by Google

ſiſtentes? MICHAEL, *Gabriel, ac Raphael.* MICHAEL *venerat, ut lætum nuntium afferret Saræ; Raphael, ut ſanaret Abrahamum*, ob circumciſionem langueſcentem: *Gabriel autem abierat ad evertendam Sodomam.* In cod. *Derech Erez g)* pluribus ead. referunt, verbis ſequentibus: *Tres Angeli, qui ad Abrahamum Patrem noſtrum veniebant, erant Gabriel*, MICHAEL, *ac Raphael. Gabriel veniebat, ad evertendum Sodomam ac Gomorrham; Raphael ad ſanandum Abrahamum:* MICHAEL, *ut Saræ lætum afferret nuntium de pariendo filio. Erat autem* MICHAEL *in medio, & Gabriel a latere ejus dextero, ac Raphael a ſiniſtro. Dum intueretur Abraham pater noſter Angelos hos, & ſuperveniret* SCHECHINA, *ſtans juxta ipſum; dixit reliquis:* Domini mei! *expectate hinc, usque dum expediam me apud* SCHECHINAM, *quæ Major eſt vobis* &c. SCHECHINAM hic vocat, quem ſuperius dixerat MICHAELEM; cujus hoc fuiſſe officium tradunt; ut Saræ lætum de partu Iſaaci afferret nuntium: quod in Scriptura ſacra *h)* Jehova denunciaſſe, refertur. Eodem, quoad præcipuum, ſenſu quo Major (ex adverſo) expectare rogatur minores, in cod. *Schabbath i)*, his verbis: *Dixit Rabh, major eſt introductio viatorum, quam acceptatio ipſius* SCHECHINAE, *prout ſcriptum extat k): & dixit, o* ADANAI! *ſi nunc inveni gratiam in oculis tuis, ne quæſo! tranſeas &c. Dicebat R. Eleaſar, veni ac vide! quod non ſecundum morem Sancti illius benedicendi ſe habeat conſuetudo carnis & ſanguinis. Mos eſt carni ac ſanguini, ne minor majori dicat, expecta! donec veniam ad te. Sed ecce de ipſo Sancto benedicto ſcriptum eſt l): & dixit* Abraham, ADONAI! *ſi nunc gratiam inveni &c. expecta donec introduxero iſtos viatores*, Gabrielem ſc. atque Raphaelem.

§. XXXVI. A quibus ſuam mutuatus eſt Gloſſam *m) Raſchi, qua* contendit quod *Angelum iſtum medium vocarit* ADONAI ſ. Dominum Abrahamus: *cum hoc ordine ante ipſum venerint, ut* MICHAEL *in medio procederet, Gabriel ab ejus dextera, & Raphael a ſiniſtra. Et quod Sanctum benedicendum allocutus ſit: quia in præcedentibus ſcriptum n), quod apparuerit ipſi Jehova; & deinceps o), ecce tres viri. Dixerit itaque Sancto iſti benedicendo p), ne quæſo! transeas a vicinitate ſervi tui: expecta me hic, donec introduxerim viatores iſtos.*

§. XXXVII. Abunde itaque hæc probant, quod SCHECHINAM habuerint pro *Angelo*: quem MICHAELEM hic dixere. Idem plures alii rotundis

g) cap. III. poſt med. f. 19. col. 2. ante fin. Edit. Amſt. *h)* Gen. XVIII, v. 10 & 13. *i)* Bab. fol. 127. a. l. 37. ſqq. *k)* Gen. XVIII, 3. *l)* l. c. *m)* ad cod. *Schebuoth*, f. 35. b. l. 16. ſqq. *n)* Gen. XVIII, 1. *o)* l. c. v. 3. *p)* l. c. v. 3.

tundis afferunt verbis. *R. Bechai*, cum paulo ante dixiſſet *q*), SCHECHINAM *Abrahamo fuiſſe revelatam; qua ſe dignum effeciſſet, quod in Praecepto circumciſionis fuerit occupatus: quae in Tabernaculo apparuerit, ſub voce* GLORIAE DOMINI *r*); & *Moſi innotuerit per* IGNEM *in rubo ardentem s*); Ubi tamen Angelus Jehovæ viſus dicitur. Paulo poſt e *Bereſchith rabba t*) adducit: *ubicunque locorum invenis* MICHAELEM, *ibi eſt Gloria* SCHECHINAE. Id quod eodem prorſus ſenſu *in Sohar u*) habetur, verbis ſaltem chaldæis, quæ ibi erant Ebræa: *in omni loco, quo invenis* MICHAEL, *qui Princeps eſt iſtorum* (Angelorum); *ibi eſt* SCHECHINA.

§. XXXVIII. In ſacra quidem Scriptura ante captivitatem Babylonicam exarata, nullius Angeli nomen exprimitur. Quod & *Reſch Lakiſch* obſervat, in loco e *Bereſchith rabba x*) allegato; ANGELI tamen cujusdam ſine certo nomine adducti frequens fit mentio, in tali Orationis ſerie, qua a natura *Dei ſupremi* nihil prorſus diſcrepare videtur. Quod autor liberi in limine adducti *y*), per *Angelum Redemtorem z*) SCHECHINAM intellexerit; dudum obſervavit *Menaſſe ben Iſrael a*), ex eoque B. *Theodoricus Hackſpan b*).

§. XXXIX. Haud raro tamen in tali orationis ſerie in Sacris mentio fit *Angeli* cujusdam, ubi Deus ſupremus hominum offenſus impietate, eosdem comitari recuſat, & ſui loco *Angelum* aliquem promittit comitem: qui neceſſario, ob oppoſitionem manifeſtam, diverſus eſt dicendus ab ipſo Deo, divinitatis origine. Cujusmodi v. g. poſt vitulum ab Iſraelitis conflatum *c*) ubi legitur: *Angelus meus ibit ante te; ego vero in die quo viſitaturus ſum, etiam in ipſorum animadvertam peccatum.* Et paulo poſt *d*): *mittam ante te Angelum* &c. *ſed* EGO *non aſcendam in medio tuo.* Et cum Moſes precibus inſtaret, ut Deus determinet, quam ſecum miſſurus eſſet *e*)? nil aliud obtinuit, quam VVLTVS *ejus* cum ipſo ituros eſſe *f*): per quos communiter *Angelum facierum* DEei intelligunt, ſecundum ſtylum Jeſaiæ *g*). Quæ verba *R. Bechai* per oppoſitionem interpretanda putat *h*), q. d. מלאך שהוא פניו *Angelum, qui eſt ejus* VVLTVS. Ut cum Moſe conveniat *i*) aliisque

q) in ביאור תורה על ad Gen. XVIII, fol. 26. col. 2. l. 37. ſqq. *r*) Lev. IX, 23. *s*) Exod. III, 2. *t*) l. c. ſuperius col. 3. l. 30. *u*) ad Gen. fol. 11. col. 1. l. 22. 23. *x*) Sect. XLVIII. f. 53. coll. 2. l. 12. *y*) circa medium ejusd. *z*) quo de Gen. XLVIII. v. 16. *a*) *conciliatore* Quæſt. LXIV. p. 87. *b*) Tractatu de uſu *librorum Rabbiniorum*, libro *Nizzachon* R. Lipmanni adjecto, cap. II. §. 113. p. 373. *c*) Exod. XXXII, 34. *d*) Exod. XXXIII, 2. 3. *e*) Exod. XXXIII, 12. *f*) l. c. v. 14. *g*) cap. LXIII, 9. *h*) l. c. f. 98. c. l. 24. *i*) Exod. XXXIII, 14.

Digitized by Google

aliisque Scripturæ locis *k*); eumque denotet, quem alio nomine שר פנים *Principem facierum Dei*, dicere conſueverunt.

§. XL. Quem ipſum eundem dicunt cum *Angelo* iſto, *in cujus medio* eſſe dicitur *nomen Dei l*) h. e. *Deus ipſe*, juxta communem linguæ Ebreæ indolem *m*): cui uſitatiſſime nomen מיטטרון ſeu METATORIS, (quo ſenſu caſtrorum *metator* & urbis, apud Ciceronem occurrit), tribuunt: qui, ut & nominibus proxime præcedentibus memoratus, idem ſit ac SCHECHINA. In quo acquieverit Moſes, verbis *n*): *ſi nunc inveni gratiam* in oculis tuis, *o* ADONAI *incedat quæſo!* ADONAI *in medio noſtro*. Quam vocem SCHECHINAE æquipollentem fore, jam ſupra monuimus verbis ex שערי אורה adductis. Ut plura autem nunc addantur, chartæ prohibet anguſtio.

§. XLI. Cognoviſtis *dilecti*! SCHECHINAM non modo ob peccatum Adami, ab inferioribus hiſce fuiſſe ſubductam; nec per Patriarchas revocari potuiſſe, ut ſedem fixam in terra figeret: retractam quoque ardentiſſimis Moſis ac Aaronis precibus, in tabernaculum ab ipſis erectum *o*), mox, cum vitulum conflarint, rurſus ſe ſubduxiſſe.. Et quamvis Judæis, ſi non unice, ut iſti gloriantur, præcipue tamen ſe affuturam promiſerit, iisque comitem ſe præbuerit in omnibus afflictionibus, atque exſiliis: ob flagitia tamen ipſorum deſeruit eosdem, in ſuum reverſa locum *p*). Non promiſcue omnibus Salvator ſuam promiſit *cohabitationem*, *manſionem apud ipſos facturus*; ſed illis ſaltem, *qui ipſum diligunt*, omnes mundi illecebras ac voluptates ſusque deque habentes, ac *ejus obſervaturi ſunt ſermonem*.

§. XLII. Cui conditioni annexæ *Cives optumi*! veſtram accommodetis vitam: Deique Sacerdotibus, quibus SCHECHINA, aut METATRON præeſſe dicitur *q*), ut Pontifex maximus, *veſtræ erga Chriſtum dilectionis* indicia evidentia edetis, liberaliter remunerando eosdem; qui altari inſervientes, de eod. vitam ſuſtentare obligantur *r*). P. P. prima Pentecoſtes feria, ipſis Calendis Junii MDCCXXI.

PROGRAMMA III.

§. XLIII.

IN Argumento de SCHECHINA cum piis *cohabitante* vel *commorante*, ante biennium ex hoc loco, circa finem ſimilis allocutionis *a*) obſervavimus, quod *Schechinam* intelligant, ubi in Scriptura ſacra adducitur *Angelus*,

 ſive

k) Deut. IV, 37. coll. Mal. III, 1. *l*) quo de Exod. XXIII, v. 20. 21. *m*) Qua de Interpr. §. 29. *n*) Exod. XXXIV, 9. *o*) Lev. IX, 23. 24. juxta ſenſum, anno præterlapſo, traditum, §. *Si fides*. *p*) juxta Hoſ. V. 15. *q*) in *Ialkut Rubeni* f. 99. c. 4. l. 11. ſqq. ex ציוני *R. Menachem* *r*) 1. Cor. IX, 13. Num. XVIII, 8. Deut. XVIII, 1. 2. *a*) impr.

Digitized by Google

ſive *Redemtor* ille cognominetur *b*), ſive *facierum c*), aut *fœderis d*); vel proprio nomine *Michaël e*), aut appellativo *Angelus*, cum hac reſtrictione, quod *nomen Dei* Supremi *in medio ejus* ſit *f*): unde *Angelum* dicunt, *cujus nomen idem cum nomine Domini ſui*. Quem ipſum ab officio, quod ſuſtinet, uſitatiſſime מיטטרון, interdum מיטטור compellare conſuevit Eccleſia Judaica.

§. XLIV. Ut itaque conſtet, quo jure id fiat, quodque determinet officium; non inconſultum erit, voces ipſas, quoad originem pariter ac ſignificationem, paulo intimius cognoſcere. Judæi in origine ejus determinanda hæſitant; nunc ad græcam, nunc Chaldæam, vel latinam, provocantes linguam; ad Ebræam vix unquam. Utut dupliciter id fieri potuiſſe, linguæ gnarus, non dubitaret aſſerere: præcipue ſi innotuerit eidem ſententia *Tikkunim* *), ad quem provocat *R. Ruben fil. Hoſchke g*), his expreſſa verbis, מטטרון *vocatur interdum* מטטור, *quum Præfectum agit ſuper* מטרא, *i. e. pluviam*. Quo ipſo originem vocis apud Ebræos in Scriptura uſitatiſſimæ, מָטָר ſcil. ſuppeditat; quæ *pluviam* ſignificat, a Deo ſupremo, unice dependentem †) omnibus præferendo *Hyadibus*. Non prorſus quippe inuſitatum eſt Ebræis, ut loco Dageſch fortis adhibeant quandoque ipſam literam, quæ per notam illam fuiſſet ſupplenda: ut in יששכר *h*) מהויאל *i*), יראייה *k*) ישררם *l*) עממיא *m*) &c. factum. Ad quorum imitationem, ſimplicior מטטור inflecti potuiſſet ad receptiſſimam apud Ebræos formam גִּבּוֹר *n*) *fortis*, Concretis denotandis aptam; & altera aucta in fine מטטרון, ad analogiam formæ non minus receptæ שִׁבָּרוֹן *o*) *confractio*, actionem uſitate denotantis. Quo analogia utrinque ſervata, prior legenda fuiſſet מְטַטּוֹר, q. d. *imbrifer*, vel *Imbricitor*, ut Jovem vocat *Apulejus* †) ὀμβροφόρος, aut ex *Hyadibus*; & poſterior מְטַטְּרוֹן, q. d. ὄμβρημα vel ὀμβρίας: Dageſch characteriſtico utrinque per literam, (quam illud virtualiter denotaret,) actu allatam, exhibito. Et, ſi vel maxime ob receptam hactenus pronunciationem, qua prior effertur METATOR, poſterior METATRON, modo indicatam analogiam ſpreveris: aliter tamen origo Ebræa מטר ſervari potuiſſet, ſi dixeris, voces indicatas inflectendas fore ad analogiam iſtarum, quæ penes Ebræos ac Rabbinos, prorſus extraordinarie quan-

c. III, 1. *e*) Dan. X, 13. 21. Jud. v. 9. Apoc. XII, 7. coll. *Jalkut Rubeni* maj. f. 99. c. 3. l. pen. & col. 4. l. 1. ſq. cum Exod. XXIII, 25. coincidit c. XXXII, 34. מלאכי, autem per anagrammma eſt מיכאל. *f*) Exod. XXIII, 21. *) cap. 75. f. 94. b. l. 11. ibi ad libr. *Raſiel* provocat: ibi v. nondum vidi. *g*) in Jalkut Rubeni majori f. 24. c. 2. l. 40. ſq. †) juxta Job. V, 10. Deut. XI, 14. c. XXVIII, 12. coll. cod. *Taanith* circa princip. & *Sanhedrin* circ. fin. ibi f. 2. a. l. 31. ſq. hic f. 113. a. l. 47. ſq. *h*) Gen. XXX, 18. *i*) Gen. IV, 18. *k*) Jer. XXXVII, 13. *l*) Jer. XVII, 18. vel חִפָּזוֹן *feſtinatio* Exod. XII, 11. &c. †) de *mundo* circa fin. p. 75. Edit. Elmenhorſt. antep. *Quem ipſum*. *b*) ut Gen. XLVIII, 16. *c*) ut Jeſ. LXIII, 9. *d*) Mal.

Digitized by Google

quandoque ſecundam radicalem geminant, ut voces Biblicæ הצוצרה *p*) עזאזל *q*) חגוגי, ex הגה *r*), & חזיז ex חזה *s*), una cum Rabbinorum חטוטרת *t*), it. שפופרת *u*), מטוטלית *x*), aliisque. Ut non provocemus ad linguam Arabicam, in qua ipſe character Conjugationis XII. poſtulat, ut ſecunda radicalis geminetur, inſerta litera quieſcibili: unde etiam extra eam, plura hinc afſert exempla mediæ geminatæ *Bochartus y*), Ad quorum imitationem legi poſſent מְמַטְרוֹן & מטַטוֹר *z*). Nihil tamen juvaret operoſa hæc ex lingua Ebræa derivatio. Cum nuſpiam ad eam reſpiciant antiqui Ebræorum Scriptores *), has voces, etiam ſine iutuitu ad *pluviæ gubernationem;* certo tribuentes Angelo: & inepte admodum diceretur *vox*, vel *digitus Dei* Moſi factus *pluviarum præfectus* †), cum oſtendiſſet ei terram ab Iſraelitis occupandam **), vel juberet eum aſcendere ad montem Abarim *b*): nec melius hoc nomine veniret is, qui Bileamo viam monſtraſſe dicitur, per quam iret ad Balakum. Ut non urgeam, inter honoris titulos XCII. Angelo METATORI apud *R. Akivam c*) tributos, nullam mentionem fieri *pluviarum præfecturæ*.

§. XLV. Neglecta itaque hac vocum iſtarum, (quarum poſterior ſimplici ſolum ן Afformativum adjicit *d*), literis ור tranſpoſitis), Origine Ebræa; nihilominus de genuina earum ſignificatione, e qua Officii vel functionis ejus ratio, & dependens inde dignitas ex parte dijudicari poteſt, præter *R. Nathan q*), *Eliam Levitam. r*), *Dav. de Pomis s*), *Philippum Aquinatem t*), *Davidem Cohen de Lara u*) in Lexicis ſuis, plures ex Commentatoribus Scripturæ fuerunt ſoliciti. E quibus eminet *R. Moſ. bar Nachman x*) & *Bechai*, uterque ad Exod. XII, 12. Illius verba latine reddita ad literam ſonant *y*): miniſterio LEGATI, *miſſi ab ipſo Benedicto, ad quaſcunque perficiendas operationes, quæ in hoc mundo ſunt peragendæ. Qui ipſe eſt Magnus ille Angelus, qui ea propter cognominatus fuit* מטטרון*: utpote cujus vocis ſignificatio eſt* מורה דרך, h. e. ὁδηγὸς *vel* MONSTRATOR VIAE. *Quo ſenſu occurrit in Siphre z*), *digitus Sancti illius benedicti factus eſt* מטטרון METATOR vel ὁδηγὸς Moſis

ſtii: conf. *Ennius* ap. Macrob. Saturn. l. VI, c. 2. p. m. 542. *p*) Hoſ. V, 8. Num. X, 2. & paſſim. *q*) Lev. XV, 8. 10. 26. *r*) juxta *Kimch.* ad Pſalm. V, 2. Pſal. XXXIX, 4. *s*) Job. XXVIII, 26. c. XXX. 25. & Zach. X, 1. *t*) in *Jore Dea* §. 274. apud *Kimch.* in rad. גב, & ad Jeſ. 30. 6. unde mutuavit *R. Sal. ben Melech* ad Lev. XXI, 20. nec non *Raſchium* ad Jeſ. l. c. ſignificat *gibbum.* *u*) i. e. *fiſtula* cava. Præter ll. cc. in *Muſaph. Aruch*, ac *Buxt.* L. T. col. 2501. crebro occurrit in eod. *Mikvaoth.* VI. th. 2. 5. 7. 9. *Chagiga* f. 22. a. l. 8. 9. 18. 20. *Erubin* f. 47. b. l. 21. ſqq. *Jevammoth* f. 15. a. circ. fin. & paſſim alibi. *x*) *Perpendiculum*, cod. *Kilajim* c. VI. th. ult. f. 30. a. l. 6. *Schabb.* f. 54. a. l. 24. *Kelim* cap. XII. th. 8. f. 21. b. l. 16. *Maim. Hilc. Schabb.* c. XX. §. 10. *y*) *Hieroz.* Part. I. lib. II. cap. 56. col. 654. l. 40. ſqq. *z*) ut effertur in

ſis, cui oſtendit totam terram Iſraelis. It. in Jelammedenu *), *& audivit Balak, quod venerit Bileam: miſerat enim* מטטרון h. e. ὁδηγὸν *a*) VIAE DVCEM *ante facies ſuas. Et amplius ibidem b*), *vide! Ego cœpi ponere ante facies tuas, ſi fas eſt dicere, ipſe tibi factus ſum* מטטרון, ſeu *viæ dux. Nec mireris! quum ecce ego aliquando acturus ſim* מטטור VIAE DVCEM *ante hominem præputiatum Cyrum prout dicitur c*), *ego ante facies tuas ibo: ante mulierem quoque Ego præcedam aliquando, ante Deboram ſc. atque Barakum, ſicut dicitur d*): *certe Jehova egreſſus jam eſt ante tuas facies. Et in hoc ſenſu in multis aliis locis. Atque ita audivi, quod* NUNTIUS *in lingua græca dicatur* מטטר. Quæ ipſiſſima verba *R. Bechai e*) expreſſo ipſorum autore repetit: niſi quod pro ultima periodo ſubſtituat, *atque ita dicitur* NUNTIUS *in lingua græca* מנטטור, (forte lat. *Mandatarius*;) quaſi non ex auditu aliorum habuerit, ſed cognitione propria. *Elias* autem *Germanus f*) ingenue ſuam fatetur ignorantiam, quod a Cardinali, ſuo in Ebraicis diſcipulo, audiverit, vocem מטטור penes Græcos denotare *nuntium*: quod forte ita ſe habere poſſit. Etiam *David de Pomis g*), ad linguam græcam provocat, in qua *cuſtodem* ſignificet; prout ex aliis audiverit. Quam tamen notationem *R. Bechai h*), perinde ac *Rabbenu Nathan i*) *R. Jeſaias Horwitz k*), ac ipſe *R. Akiva l*) ex lingua chaldaica derivant: utpote in qua *m*) vocem מִשְׁמַרְתִּי *Onkelos* chaldaice tranſtulerit

in *Pardes Rimmonim* Part. 21. cap. 15. fin. f. 122. c. 4. *) Niſi forte eximendus autor *Tanchuma*, circa fin. Paraſch. תשא f. 48. c. 3. l. 19. ſqq. dicens: *in deſerto ego incedebam ante eos* METATOR, *juxta* Exod. XIII, 21. *Jehova incedebat ante eos interdiu humilians ipſis altiora, & extollens valles*, והמטרתי & PLVERE FECI *ipſis panem de cœlo* †) in *Siphre* ad Deut. XXXII, 49. f. 59. c. 3. l. 23. Edit. Ven. coll. *Bereſch. rabba* Sect. V, f. 7. c. 2. l. 18. ſeqq. **) Deut. XXXIV, 1. ſqq. *b*) Deut. XXXII. 39. *c*) in *Othijoth R. Akivæ*, ſub fin. lit. א f. 11. c. 3. l. 5. ſq. & c. 4. l. 1. ſqq. *d*) De cujus uſu conf. Cl. *Hillerus*, Onomaſtico p. 184. ſqq. *q*) in *Aruch* f. 102. c. 4. l. 46. ſqq. *r*) in *Tiſbi* f. 53. a. Edit. Baſil. Conr. Waldkirchs, Iſnienſis autem Fagii p. 195. 196. *s*) in צמח דויד f. 116. c. 2. circa fin. & c. 4. init. *t*) in *Maarich hammaarachot* p. 290. col. 1. *u*) in שירי דויד p. 50. fin. *x*) ad Exod. XII, 12. f. 107. a. circ. fin. *y*) eadem ferme cum *Rabbenu Nathan*, niſi quod hic מטטור ſcribat, ubi ille מטטרון; ad ſignificandum, perinde fore, quam formam quis adhibere vellet. *z*) ad Deut. XXXII, 49. f. 59. c. 3. l. 23. Edit. Ven. *) h. e. *Tanchuma*, ad Num. XXII, 36. f. 85. c. 3. l. 11. Edit. Bomb. Ven. *a*) Phil. Aquinas l. c. citat hanc vocem in plur. מטטרין. *b*) ad Deut. II. 31. *c*) Jeſ. XLVIII. 2. *d*) Jud. IV. 14. *e*) f. 75. c. 3. l. 7. ſqq. *f*) l. c. ad (*r*). *g*) l. c. ad *h*) Comment. ad Exod. XXXIII. 20. f. 98. c. 2. l. 18. *i*) in *Muſaph Aruch* f. 102. c. 4. l. 51. 52. *k*) in שני לוחות הברית tit. *mater omnis viventis* f. 230. c. 3. l. 31. *l*) in אותיות *m*) Gen. XXVI, 5.

Digitized by Google

lerit מטרת h. e. CUSTODIAM *Verbi mei.* Verum מ hic Præformativum eſt: & durum foret, ſi dixerit quiſpiam, ט prius in מטטרון vicem ſuſtinere Dageſch fortis, primam radicalem (נ) verbi chaldaici נטר compenſantis; utut alioquin non abnuam, literam iſtam in fine ſyllabæ certa conditione ſonum induere ſequentis *n*). *Græca* quoque origo longe eſt obſcurior. Cum μηνύτωρ loco prioris ט ſubſtituat נ, quod vocali affectum, in medio non poteſt abjici, & in Dageſch latere; ut eius vicem ט ſuſtineat. Accedit, quod græci Scriptores latinorum METATOR expreſſuri, ט geminum retinuerint, pro ſolo E) ſubſtituentes [J]: prout ex collatione *Baſilicorum* *o*) cum *Codice* *p*), ad oculum demonſtrari poterit. Quod enim latini *metum* dicunt, id græci vocant μιτάτον, in pl. μιτάτα; & quod illis eſt *metator*, his vocatur μιτάτωρ, non modo in *Baſilicis*, ſed etiam apud *Suidam. q*)

§. XLVI. Equidem in pleriſque locis, quæ *Ramban*, & *R. Nathan* e *Tanchuma* adducunt, ſolo primo excepto, in modernis noſtris Codicibus, tam Veneto quam Francofurtenſi, pro מטטור vel מטטורים, ſubſtituitur, ubivis שלוח vel שלוחין, in ſenſu *nuntii* vel *Nuntiorum*, qui non multum diſcrepat a prima ſignificatione ὁδηγῦ, voci מיטטור ab illis *tributa*. Quam & autor *Tanchumæ* haud obſcure eidem alibi attribuit. Circa finem enim Sectionis תשא *r*) verba Moſis, Exod. XIII, 21. de Deo in tertia perſona loquentis, in primam Dei loquentis convertit: *in deſerto Ego incedebam ante illos* מיטטור METATOR, vel ὁδηγὸς, aut *viæ dux*, *caſtra ipſis determinans*. Pro qua ſignificatione probanda, provocare quoque potuiſſent ad *Rabboth* in Geneſin *s*). Ubi R. Levi introducitur docens, quod *ſint Interpretum nonnulli*, *docentes ſicut ben Aſſai*, *qualis etiam Suma*, *vocem Sancti benedicti* מיטטרון METATOREM ſ. *viæ ducem factam fuiſſe Moſi*, *qua hora dixerit eidem t*): *aſcende ad montem iſtum Abarim.* *Factam quoque eſſe vocem Dei benedicti* מיטטרון ſeu ὁδηγὸν *propter aquas*, *juxta id*, *quod dicitur u*); *vox Domini propter aquas*, ſcil. rite locandas: *quibus viam monſtrarit ad Oceanum*, *verbis x*), *congregentur hæ aquæ ab inferiori cælorum parte ad locum unum*, Oceanum ſcilicet y). Quod *Raſchi* & *Aruch* vocem מטטרון per *Gubernatorem* reddiderint, & *Anteceſſorem*, ut vult autor מתנות כהונה,

 ad

n) vid. Literat. §. 2. nota ad Lingualium נ. *o*) libr. LVII. tit. XII. p. 759. ſqq. *p*) lib. XII. tit. 41. *q*) Oper. Tom. II. p. 567. Edit. *Küſteri* Cantabr. 1705. ubi μιτάτωρ legitur, ὁ πρεαποςελλόμενος ἄγγελος πρὸ τῦ ἄρχοντος q. d. *Metator eſt nuntius, qui ante Principem præmittitur.* *r*) f. 48. c. 3. l. 19. ad verba Exod. XIII, 21. *Jehova incedebat ante eos* METATOR. *s*) Sect. V. f. 7. c. 2. l. 18. ſqq. *t*) Deut. XXXII. v. 49. *u*) Pſal. XXXIX, 3 *x*) Gen. I, 9. *y*) juxta l. c. e *Rabboth* l. 15. ſqq.

ad l. c. e *Rabboth z)*; non memini, me in Commentariis iſtius tam Scripturæ, quam Talmudis obſervaſſe: quamvis utrinque *) vocis מטטרון meminerit, cum adjecta deſcriptione reali. In *Aruch* vero originalis ejus auctor *R. Nathan* poſteriorem ſuppeditat explicationem *a)*, approbatus ab *Aquina b)*; utramque vero Animadverſionum in eundem compilator *c)*.

§. XLVII. Propius ad genuinam ſignificationem accedunt, qui origine græca atque chaldaica, ſi non neglecta, ſuppreſſa ſaltem, ad *Latium* ſe conferunt. Quo ipſo tamen nollem ſimpliciter approbare *R. Levi Gerſonis* filium: qui, ut probet *d)*, Prov. I, 8. per *matrem* intelligi SCHECHINAM, in gen. fœm. exprimi ſolitam, ſive מטטרון h. e. METATOREM, provocat ad latinorum *Matronam;* quaſi idem cum illo notaret, cum literæ ejus in multis cum iſto conveniant. Quamvis (ſepoſitis quæ de Jove *Orpheus*, *Euſebio e)* ac *Apulejo f)* citantibus, & de Venere *Virgilius g)* in eumque *Servius* ac *Taubm.* nec non *Macrobius h)* referunt), in divinis differentia ſexus non obſervetur. Cum ipſe Univerſi Creator in eodem Scripturæ capite *), nunc *Pater* dicatur, nunc *peperiſſe* cum dolore: idem Chriſtum *genuiſſe* aſſeritur **), voce tamen quæ ſæpius de fœminis in ſenſu *pariendi* occurrit †) ex *utero* prodeuntem ††), & in *ſinu* ejus exiſtentem *i)*. Quin ipſos Iſraelitas non modo, ut *B. Lutherus* tranſtulit *k)*, *Hieronymum l)* ſecutus, in utero geſtaſſe dicitur, & cum dolore *parturiviſſe m)*; ſed & terram ac orbem habitabilem *n)*, per inſignem Catachreſin metaphoricam, voce eadem adhibita, qua *Sapientia* hypoſtatica ab ipſo dicitur *o) genita*, vel *cum* aliquo quaſi *dolore parta*. De qua tota locutione conferri meretur Hieronymus *p)*. Adhæc non modo Pron. fœm. gen. אַתְּ de eo uſurpatur *q)*; ſed & de Spiritu ſancto

z) verbis מטטרון פר"שי והע'רוך מנהיג ומקדם לפנים. *) in Exod. XXIII, 21. & in cod. *Sanhedr*. f. 38. b. l. 36. *a)* Verba ejus ſunt, בראה שענין הקדמה הוא *videtur ſingnificare anticipationem*, ſeu ancedere. *b)* l. c. ſupr. §. 3. ad †) & §. ſeq. *c)* utpote cujus verba proxime citabuntur in altero poſt ſeq. §. 8. (*d*). *d)* in Comm. ſuo ad l. c. *e)* *Præpar. Evang.* lib. III. c. 9. p. 100. *f)* l. c. ſupr. §. Utut *g)* Æneid. l. 11. v. 632. *h)* *Saturnal.* lib. III. cap. 8. p. m. 401. ſqq. *) Deut. XXXII, 6. & 18. **) Pſ. II, 7. & CX, 3. †) ut etiam *Jeremias* c. XXX, 6. non dubitarit, aſſerere, *interrogate quæſo! & videte, nunquid pariat mas?* ††) Pſ. CX, 3. coll. Mich. v. 1. *i)* Joh. I, 18. *k)* Jeſ. XLVI, 3. *Die ihr von mir im Leibe getragen werdet, und mir in der Mutter lieget.* *l)* cujus verba ſunt, *qui portamini a meo utero, qui geſtamini a mea vulva.* *m)* Deut. 32, 18. *n)* Pſ. XC, 2. *o)* Prov. VIII. v. 24. 25. *p)* ad l. c. Jeſ. XLVI, 3. Oper. tom. III. col. 341. Edit. Martian. *q)* Num. XI, 15. quod tamen & alibi de mare invenitur, Deut. V, 24. Ez. XXVIII, 14. obſervante Maſora fin. f. 13. col. 4. circ. fin. &

Digitized by Google

ſancto idem ſexus ſequior longe frequentius occurrit *r.*) Nec reformidant Cabbaliſtæ, SCHECHINAM metaphorice nunc *matrem* vocare, nunc *matronam s*). Ad quam tamen vocem, מיטטרן iſtorum accommodari nequit; non tam ob Generis diſcrepantiam, quam ט prius abundans; utpote quod in voce originis latinæ, vim Dageſch fortis ibi exulantis, ſuſtinere nequit *t*): item que ob matrem lectionis, literam י, quæ pro *E* vel *I* adhiberi ſolet pro *A* autem nunquam. Quamvis quoad ſenſum optime conveniant.

§. XLVIII. Meliori tramite incedit *R. Benjamin Muſaphias* in ſuis ad *Aruch*, ſeu Lexicon *R. Nathanis*, Acceſſionibus *d*), manu in margine picta indicatis. Subjungit enim iſtius explicationibus, *vocem examinatam in lingua Romana ſignificare Præfectum, qui antecedat exercitum, ut exploret militibus locum quietis, & commorationis ſedem, vel Diverſorium.* Quo cum reapſe conſpirat *Dav. Cohen de Lara e*) niſi quod originem latinam reticuerit, ſcribens, METATOR *Principem denotat, qui figit & appropiat locum aut domos militibus.* Quibus hæc ſubjungit verba latina: METATOR *eſt menſor, qui juſſu atque autoritate Principis milites in domibus incolarum collocat, ſive in caſtris, qua parte debeat quisque tentoria figere oſtendit. Hiſp. Apoſentador, furiet.* Nemo linguæ latinæ gnarus frequentem uſum vocis METATOR, ejusque ſignificationem ac originem ignorare poterit: cum apud Scriptores claſſicos non minus quam Politicos ac Eccleſiaſticos idiomate latino uſos, admodum frequenter occurrat. Ex META derivatur, *finem* vel *terminum* rei cujuslibet denotante. Unde proxime provenit *metari*: quod idem eſt, ac *metis* poſitis, locum deligere *caſtris* locandis; quo ſenſu *Livius caſtra*, ait, prope Tiberim *metatus eſt*: &, quia de his frequentius uſurpatur, ſæpiſſime *caſtra metari* dicit, duabus vocibus in unam coaleſcentibus; quas tamen Curtius *) ſeorſim effert *metari caſtra*, approbatus pluribus. A quo *metari* immediate deſcendit functionem *metandi* exerens, METATOR: pro-

textuali maj. ad ll. cc. *r*) e multis vide Gen. I, 2. Joh. XXXIII, 4. Jeſ. XI, 2. *s*) E ſingulis libri *Sohar* partibus, brevitatis ergo, unum ſaltem adducam locum, Part. I. f. 22. a. l. 27. ſqq. P. II. f. 10. b. l. 30. ſqq. f. 51. toto, qui locus digniſſimus, ut legatur ab omnibus. P. III. f. 219. b. potiſſimum in *Raaja Mehemna*, ubivis Edit. Mant. & Amſtel. In Sultzb. autem P. II. f. 21. c. 3. l. 38. ſqq. *Jalkut Rubeni* ad Exod. XXIII, 20. f. 98. c. 4. l. 56. 57. ex Sohar refert, quod Angelus ibi introductus, ſit *Redemtor mundi*, & nunc *mas* dicatur, nunc *famina*. *t*) Quam rationem ט geminati affert *R. Recbai*, ad Ex. 24. v. 1. f. 98. c. 4. l. 24. ſqq. ea nullius eſt momenti. *d*) Ebraice: פי בלשון רומיי ממונה ההולך לפני הצבא לתור לאנשי מלחמה מנוחה ובית מלון *e*) in עיר דויד f. 50. fin. ebraice מיטטור פי שר קובע ומיחו מקום ובתים לאנשי הצבא. *) lib. III. cap. VIII. §. 19.

proprie eum exprimens, qui non ſoli Principi, ut *Suidas f*) opinatur, ſed militibus quibuscunque, ſive in urbe quadam, & adjacentibus pagis, ſive in campo aperto aliquamdiu commoraturis, certum locum tanquam hoſpitium ac diverſorium determinat, in quo divertant, donec jubeantur, alibi ſuas figere manſiones & habitacula. *Feſto g*) *metari caſtra* dicuntur, *quod* METIS *dirigantur certisque finibus*. Apud *Ciceronem h*) *Saxa* quidam a Cæſare, tribunus plebis conſtitutus, introducitur ut *caſtrorum* antea *metator*, & deinceps, ut ſperaret, *urbis*. Ubi nota poſtibus ædium adſcripta, ſingulis militum ſuum aſſignabant futurum hoſpitium.

§. XLIX. Quoniam autem hi ordinarie præcedunt Principes aut exercitum, ne adventantes in incerto aberrare cogantur; prout ad hoc alludens *Optatus i*) dicit, quod *ante venturos milites* METATORES, *ut fieri ſolet, caſtrorum mittantur, qui venturis militibus hoſpitia & tentoriorum loca deſignarent*. Inde factum, ut non modo Gloſſæ Iſidori METATORES dicant *manſionum* PRAEPARATORES; ſed & Vegetius *k*) METATORES eos vocet, *qui* PRAECEDENTES *locum eligunt caſtris*. Mauritius *l*) quoque eos ſimpliciter ANTEGESTORES dicit, *qui ante agmen eunt*, & *loca caſtris metandis idonea deligunt*, & *viam, qua duci exercitus commode poſſit, vident*. Ex quo fundamento *Petrus Chryſologus* linguæ latinæ peritiſſimus, Johannem Baptiſtam Chriſti *præcurſorem*, ejusdem appellat METATOREM *m*.) Quamvis vox ipſa METATORIS, vi ſuæ originis, hujusmodi *anteceſſum* non inferat; ut perperam ſibi imaginatur *Philippus Aquinas n*), & ante ipſum *Rabbenu Nathan o*). Sed potius eum, qui *manſionis terminum definitum*, *deſignat aliis*; *anteceſſu* & anticipatione in voce לפניהם i.e. *ante facies ipſorum*, utpote quæ in locis, unde eum inferunt, ubivis alteri eſt annexa, notorie latitante.

§. L. Nihilominus huc alludit CYPRIANUS *p*), Confeſſores incarceratos cum *Rogatiano* adhortans, ut hunc *ſequantur* in omnibus, *viam* ipſis ad gloriam *facientem*: qui primum ipſis *hoſpitium* in carcere *præpararit*, & METATOR quodammodo ipſorum, eosdem *antecedat*. Nec minus *Ambro-*

ſius

f) l. c. ſupr. *g*) de Verborum ſignificatione lib. XI. p. 239. Edit. Amſtel. 1700. *h*) Philipp. XI, v. 5. Oper. tom. II. p. 528. a. poſt. med. *i*) de *Schiſmate* Donatiſtarum lib. III. c. 4. p. 61. *k*) de re militari lib. II. cap. 7. *l*) de militia Rom. in Fragm. ap. *Turnebum* Adverſar. lib. XXIV. cap. 16. *m*) in *Sermone* quodam, quorum plures v. g. LXXX. XCII. habentur in Biblioth. Patr. maxima, tom. VII. p. 845. ſqq. *n*) l. c. ſupr. §. 3. ad lit. (*t*). *o*) l. c. §. 3. ad lit. (q) coll. §. 4. lit. (*a*) *p*) Epiſtola 81. Edit. Rigaltii Par. 166. quæ ſexta eſt in Edit. Jo. Ceſtrenſis, Brem. p. 13. circa fin.

Digitized by Google

ſius q) quærens, *qui* METATORES *itinera diſponunt* piſcibus, lege naturæ certo tempore ad Aquilonis flatus contendentibus? *qui duces iter dirigunt*? Ipſe quoque *Godofredus r*) vir acutiſſimus adjunctum illud retinet, aſſerendo, quod METATORES dicantur, *qui eligendi & præparandi hoſpitii cauſa* PROCURRUNT. Quod non videntur admiſiſſe, quotquot voce προμετάτωρ *Prometator* uſi ſunt *s*); alioquin Præpoſitione potuiſſent carere. De ſimplici plurima occurrunt exempla tam *Metatoris* quam *metati* in ll. cc. e Codice ac Baſilicis, nec non in codice Theodoſ. *). E quibus ad præſens inſtitutum obſervationem meretur hæc *Fr. Balduini t*) ad Optati l. c. annotatio: METATA *dicuntur in jure civili hoſpitia, quæ provinciales præbere jubentur militibus: &* METATORES, *ipſi hoſpites, qui excipiuntur, l. 9. C. de metat.* Verba legis ſunt: *Omnes, qui* METATA *in ſuis domibus præſtant, ſive hoſpitia præbuerint* METATORIBUS &c. vix aliter intelligenda. Quo ſenſu admiſſo, Ebræorum שכינה & מיטטור vel מיטטרון æque late paterent plerumque.

§. LI. Prolixa hæc nominalis deſcriptio hac unice fine inſtituta fuit, ne quis offendatur, ſi idem nomen מיטטור vel מיטטרון cognoverit a Cabbaliſtis etiam meræ applicatum creaturæ *x*). *Grotium* nil moror *y*), qui iſtorum ſententiam non ſatis percepit. Enochi enim filio cuidam tribuit, quod iſti de *Enocho* ipſo *z*), volunt intellectum, haud dubie, in odium Chriſtianorum; ſecuti Pſeudo-*Jonathanem*, qui Verba Gen. V, 24. chaldaice tranſtulit: *& coluit* Deum *Enoch in veritate coram Jehova, & ecce non erat ille cum inhabitantibus terram, verum attractus fuit, & aſcendit in Expanſum per Verbum coram Jehova, qui vocavit nomen ejus* מיטטרון *Scribam illum magnum*. Enim vero nihil hoc ipſo efficiunt ſolo nomine, pluribus

 commu-

q) Hexaëmeron lib. V. cap. 10. p. 58. poſt med. Oper. tom. IV. *r*) ad Cod. lib. XII. tit. 41. not. (*a*). *s*) adducti a *Carolo du Freſne* in Gloſſario mediæ & infimæ Græcitatis col. 919. poſt med. *) libr. VII. tit. 8. p. 343. ſqq. *t*) p. 132. a. poſt med. *u*) quæ autem l. 12. habentur, *Metatorum vacationem mereri* ambiguitati adhuc ſunt obnoxia. *x*) *Henocho* ſcil. fil. Jared, de quo Gen. V, 21. ſqq. & qui *Bileamo* viam ad *Balakum* oſtenderet, juxta Num. XXII. v. 5. ſqq. v. 36. ſqq. *y*) de Verit. Relig. Chriſt. lib. V. §. 22. p. m. 271. *z*) Poëtæ qui carmina, quibus Judæi in ſuis utuntur precibus, compoſuit, hanc tribuit ſententiam autor *Toſaph.* ad cod. *Jevammoth* f. 16. b. l. 13. ac Chullin f. 60. a. l. 33. qui ſimul refutat. Defendunt autem citati in *Jalkut Rubeni* f. 23. c. 3. l. 11. 16. 19. 39. 40. 58. col. 4. l. 12. ſqq. l. 40. 44. f. 24. c. 1. l. 21. 51. ſqq. c. 3. l. 26. it. circ. fin. & c. 4. init. it. l. 42. 46. 57. ſqq. f. 25. c. 1. l. 5. c. 2. l. 3. l. 37. ſqq. & paſſim alibi, ac præter iſtos etiam alii plerique.

communi. Cum definitio realis & differentia ſpecifica rationem formalem indicet, per quam unus ab altero ſecernatur. Quemadmodum in humana militia diverſi dantur, *Metatores*, quorum unus ſaltem *Generalis* vel ſupremus *caſtrorum Metator* ſalutatur, cui plures *Metatoris* nomen gerentes ſubjecti ſunt: horum alii uni ſaltem legioni aut Chiliadi *metata* præfigunt, alii uni ſaltem Centuriæ. Ita loca in præcedentibus adducta *a*) docent, idem nomen מיטטור, quod Deo ſupremo, ejusque digito vel voci tribuitur, applicari etiam iſtis, qui Bileamo ceu *viæ duces* fuerant additi. Quæ nominis communicatio dignitati Creatoris ſupremi nil derogat.

Optime enim diſtinguunt ipſi Cabbaliſtæ inter METATOREM primum, qui *Magnus* dicitur, & emanans, non e numero Angelorum creatorum, qui arbitrium peccandi & non peccandi aliquando habuerint: & inter METATOREM ſecundum, parvum, ac creatum, cui non modo Servi, ſed & *ancillæ* nomen competat, quique aliquamdiu vel peccare potuerit, vel non peccare *b*). Supremus ille *non creatus*, ſed *emanans*, atque adeo ab omni peccandi arbitrio exemtus, ex ipſa Talmudiſtarum mente *c*) dicitur in primæva hujus Univerſi creatione Deo ſupremo acclamaſſe *d*): *lætetur Jehova de ſuis operibus.* Ab aliis deſcribitur, ut autor vel *Princeps Legis e*), nec non in primæva Mundi creatione, Regis ſupremi *Architectus f*); qui creanda a Rege ſupremo percipiens, illico produxerit, & quo cum Deus, præcipue de homine creando, conſultarit, & ab eo cognoverit, quod hominis peccaturi transgreſſiones aliquando expiaturus ſit, pœna iſtorum in ſe recepta *g*). Quæ ſubli-

a) e *R. Monſ. bar Nachman* Comment. ad Exod. XII, 12. *R. Nathan* Aruch, ac *Bereſchith rabba* Sect. V. f. 7. c. 2. l. 18. ſqq. *b*) *Tanchuma* [illegible]39. c. 3. l. 43. *Bechai* ad Exod. XXIV. 1. f. 98. c. 2. l. 14. ſqq. c. 3. l. 6. dicitur eſſe *de non obnoxiis peccato*, ſed מן חנטיעות *de plantatione*, ſcil. divina. *Emanantem* vocat, autoritate aliorum, autor *Jalkut Rubeni* f. 24. c. 4. l. 29. 30. *Eſchel Abraham* f. 34. c. 1. l. 1. ſqq. l. 18. ſqq. l. 31. ſqq. quem modo adductus autor Jalkut Rub. f. 24. c. 3. l. 29. 30. differentia inter *Magnum & Parvum* præmiſſa, etiam l. 36. dicit *ipſiſſimam* fore *Schechinam:* Inferiorem autem vel *ſecundum* vocat f. 24. c. 3. l. 31. 34. *creatam:* Autor *Eſchel Abraham* f. 34. c. 1. l. 18. 36. 58. c. 2. l. 20. 21. *ſervum*, l. c. l. 27. 28. ex ipſo *Sohar* p. I. f. 181. b. l. 11. Edit. Amſtel. cum antea f. 24. c. 2. l. 36. 37. 38. 41. 44. 47. tam *ſervum* vocarat, quam ancillam. *c*) Autor *Toſaphot* cod. *Jevammoth* f. 16. b. ad l. 13. & *Chullin* f. 60. a. ad l. pen. *d*) ex Pſal. CIV, 31. *e*) in *Othijoth R. Akivæ* f. 11. c. 3. l. 17. 18. cui adeo tribuenda, quæ plerique *Legi* tunc nondum exiſtenti adſcribunt, & præcipue *R. Elieſer* Magnus in cap. III. f. 2. c. 3. l. 1. ſqq. *f*) vi Prov. VIII. 30. *g*) *Sohar* Part. I. f. 22. a. l. 20. ſqq. & b. hinc inde. Quæ deinceps f. 23. a. l. 19. SCHECHINÆ tribuit; ad ſigni-

ſublimia Enocho inter peccatores nato & converſanti, & inſuper diu poſt creationem Mundi genito *b*), nulla ratione poſſunt applicari. Atque adeo METATORIS nomen nullo modo, eidem competit, niſi id vel in ſenſu *cuſtodis*, cum quibusdam Ebræorum doctoribus intellexeris, quia *cuſtos portæ* cujusdam ſalutatur *i*); vel per *metatum*, aut *metatorium*, h. e. *hoſpitium* expreſſeris, quaſi *manſionem* vel *diverſorium* præbuerit SCHECHINA, a ſceleratis hominibus antediluvianis ſeſe ſubduxerit, non expreſſo. Cum vero revocata exinde, etiam certa hominum individua, v. g. Patriarchas atque Moſen inhabitaſſe dicatur *n*); tale quid etiam *Henocho* eveniſſe, conjiciendum, ob verba *R. Akivæ*, apud quem Deus introducitur loquens *o*): *& recepi cum* (METATOREM ſupremum *p*) *in Henochum filium Jared, de medio iſtorum* (peccatorum), *& aſcendere feci eum voce buccinæ ac vociferationis in ſublime q*); *ut ſit mihi teſtis, cum quatuor animantibus Mercavæ in mundo venturo.* Unde dicitur *R. Abrahamo Rowigo r*) *Operimentum* SCHECHINÆ; alibi *s*) *ſella curulis vel vehiculum* SCHECHINÆ: & *R. Jeſaia Horwitz t*) מטטרוני ait, i. e. (*metatum* vel *metatorium factus, in quo iſte* METATOR magnus) *ſe ſubduceret.* In Jalkut Rubeni habetur *u*), *Si non fuerit juſtus in hoc mundo; tunc* SCHECHINA *veſtit ſeſe in quodam Metatron, ſeu metato.* Qua ſolutione, in תיקוני הזוהר prolixe *x*) approbata, tolli poſſe prior *y*) arbitratur omnem Doctoribus motam controverſiam. De ſolo METATORE ſupremo, increato, & per emanationem orto, ac impeccabili nobis ſermo in poſterum. Henocho janitore, vel *metato* ac ſervo ſupremi Principis METATORUM, qui in iſto *manſionem* aut diverſorium habuerit,) penitus excluſo.

§. LIII. Quod autem hic ipſe *Angelus* METATOR *primus & ſupremus*, idem prorſus ſit cum SCHECHINA, ab officio quod ſuſtinet, cognomen hoc accipiente; probat I. permutatio horum Nominum apud diverſos Scriptores, reipſa alioquin inter ſe conſentientes. II. aperta Cabbaliſtarum aſſertio, quod METATOR vel מיטטרון ſit ipſiſſima SCHECHINA. III. æqualis

 utrius-

ficandum, quod idem ſit cum METATORE. *b*) juxta Gen. V, 18. ſqq. *i*) *Schene Lüchoth haberith* in אבן כל חי f. 230. c. 3. l. 26. Edit. Wilhermsd. *k*) Geneſ. Sect. XIX. f. 22. c. 2. l. 12. ſqq. *l*) f. 7. c. 2. l. 18. ſqq. *m*) f. 6. b. l. 29. ſqq. (*n* in *Schaare Ora* l. c. jam l. 32. ſqq. *Rabb.* l. c. l. 15. ſq. *Peſikta Rabb.* l. c. l. 33. ſqq. & col. 3. *o* in *Oſchijoth* ab ipſo denominatis f. 10. c. 4. l. 6. ſqq. inprimis l. 13. ſqq. *p*) l. c. l. 16. *q*) e Pſal. XLVII, 6. *r*) in *Eſchel Abraham* f. 34. c. 2. l. 25. *s*) f. 23. c. 1. l. 13. *t*) in in *Scheene Lüchoth habberith*, ad אבן כל חי f. 230. c. 3. l. 32. Edit. ad *i*] cit. *u*) f. 25. c. 2. l. 50. 51. *x*) cap. XXVIII. f. 73. b. & imprimis f. 74. a. *y*) l. c. l. 29. ſqq.

Digitized by Google

utriusque vocis שכינה & מטטרון ſignificatio; inprimis ſi שכינה rigidiſſime ſumta *cohabitationem* inferens, ut uſus ejus poſtulat, pro *inhabitante* metatum, ſeu *hoſpite* ipſo apud alium *divertente*, ſumatur. IV. collatio functionis utriusque, quam SCHECHINA in *metato*, Patriarchis eorumque poſteris in Ægypto, per mare rubrum, vaſtumque illud deſertum, ac Jordanem, nec non in Palæſtina adeunda z), diverſisque exiliis, determinando, apud quoscunque Judæorum Scriptores, non ſolos Cabbaliſtas, præſtitiſſe celebratur: quæ eadem prorſus eſt cum officio *Metatoris*, apud nos recepti. *Inprimis* V. realis *Angeli* METATORIS deſcriptio, e Talmudiſtarum aliorumque monumentis collecta: quæ tam ſublimia continet & ſtupenda, ut omnem captum viresque cujuslibet creaturæ, ipſorumque adeo Angelorum ſub hunc cenſum venientium, longiſſime ſuperent, & ſoli SCHECHINÆ competant ſupremæ. A quibus tamen ſigillatim nunc enarrandis, chartæ præſentis anguſtia nos excludit; alias bona fide ſupplendis.

§. LIV. Interea *Cives dilectisſimi!* memores conditionis, ſub qua Salvator ſuum Patrisque ad nos *adventum* ac *manſionem* promiſit, ſi ſcil. *diligentes Ipſum, Ejus obſervaturi ſimus ſermonem* a), Vobis quoque ſcripta opinemini! haud diſſimilia libri *Sohar*, Theologiæ Cabbaliſticæ poſt יצירה, dubio procul principis; quæ ita ſonant b): *ſi quis hominum aſſiduus eſt in cultu domini ſui* exercendo, *& ſacra excolenda Lege; cum eo Sanctus benedictus commoratur, cui* SCHECHINA *ab iſto ſe ſubducit: Sanctus ille benedictus longe ab eo recedit: atque omnes cuſtodiæ ſanctitatis Domini ſui ab eodem ſe avertunt. At commoratur ſuper eo Spiritus contaminans, & tota cuſtodia commaculans. Si ſuſceperit purificare ſeſe; adjuvant eundem: & ſi reapſe purificatus fuerit, per pœnitentiam converſus; Ille ipſe, qui ab eo ſe ſubduxerat, denuo redit, ſuper eo commoraturus.* Veſtra res agitur. Ita vos gerite, ut tota SS. Trinitas *manſionem* apud Vos inveniat, nec unqum ejiciatur amplius.

§. LV. Gratos quoque Vos præſtate erga Ejusdem Sacerdotes tam precibus, quam concionibus allaborantes, ut ſub gratioſis SCECHINÆ alis unumquemque Veſtrum retineant, ſempiternæ tandem felicitati transferendum. P. P. primo feſti *Pentecoſtalis* die, qui eſt 16 Maji, An. Orbis redemti MDCCXXIII.

PRO-

z) in occupanda autem ea, ſubſtitutum Principi *faciorum* putant *Principem Exercitus*; de quo Joſ. V, 14. h. e. *Metatori* vel *Michaeli Gabrielem*. a) Joh. XIV, 23. b) in Sect. מצורע Part. III. f. 53. b. l. 1. ſqq.

PROGRAMMA IV.

§. LVI.

ANte annum per Dei gratiam feliciter præterlapſum, in pari ad Vos allocutione argumentum de SCHECHINA *cum piis commorante*, vi promiſſionis, qua optimus Salvator diſceſſurus ſuos erigebat *a*), amplius illuſtraturi, docuimus *b*), eam intelligi per angelum, quem eccleſia Iudaica, voce licet ipſis non ſatis cognita מטטור vel מיטטרון compellare ſoleat. Quam latinam fore, & METATOREM ſatis quidem prolixe probatum dedimus *c*). Cum autem aſſertio, quod SCHECHINA *ſit ille* METATOR *ſupremus*, propriis Iudæorum verbis exhibenda foret; chartæ anguſtia excluſi, nuda probationis momenta paucis indicare tunc potuimus, verbis aſſertum probaturis in præſentem operam reſervatis.

§. VII. Quod *Angelus facierum*, vel *Michael*, ab officio quod ſuſtinet, מטור vel מטטרון h. e. METATOR cognominatus, prorſus idem ſit cum SCHECHINA, ex eo conſtare opinamur, quia I. Nomina hæc commemorata inter ſe invicem alternant, & unum pro altero ſæpiſſime ſubſtituitur, non modo apud diverſos Scriptores, re ipſa alioquin inter ſe conſentientes: ſed ſubinde in eodem Autore, nec raro in eadem prorſus Orationis ſerie. Ex infinitis referemus pauciſſima. Quando in *Schemoth rabba d*) aſſeritur, *ubicunque locorum in Scriptura Angelus dicitur viſus; ibi viſa fuit* SCHECHINA. Id quod iisdem ferme verbis & rationibus *R. Moſ. bar Nachman e*) accommodat *Michaeli*, ſcribens, *Moſes prophetarum maximus non occultaſſe vultum ſuum ab aliquo Angelo. At Doctores noſtri in Bereſchithrabba dixerunt, Angelus hic fuit Michael: quem, juxta R. Ioſen, ubicunque locorum videbant, nomine Domini noſtri Sancti appellabant.* Nam *ubicunque locorum Michael viſus fuit, ibi eſt gloria ipſius* SCHECHINAE. *Quibus verbis id volunt innuere, quod primum viſus ipſi fuerit Michael, ibique extiterit Gloria* SCHECHINAE: *quam Gloriam ipſe non viderat, non aptans mentem ad prophetiam. Cum autem animum attenderet, ad videndum, revelabatur ei aſpectus* SCHECHINAE, *& acclamabat ipſum Deus de medio rubi iſtius f*) *Nam in rei veritate Angelus Redemtor g*), *de quo dicitur h*), *certe nomen meum eſt in ejus medio: ille ipſe, qui Iacobo dicebat i*), *ego ſum Deus ille Bethelis: de quo intelligenda* ſunt *verba hæc k*), *&*

 clamavit

a) Ioh. XIV. 23. *b*) Programmat. A. C. 1723. circa fin. §. *Quod autem.* *c*) in precedent. §. *Proprius*, & ſqq. *d*) Sect. XXXII, circa finem, f. 151. c. l. 16. ſqq. *e*) Comment. ad Exod. III, 2. f. 93. a. cc. fin. *f*) juxta Exod. III. 4. *g*) de quo Gen. XLVIII, 16. *h*) Exod. XXIII, 21. *i*) Gen. XXXI, 13. *k*) Exod, III, 4

clamavit ad eum Deus. Verum vocatur hac proprietate angelus, ob gubernationem hujus Univerſi. Ita enim ſcriptum extat l), & eduxit nos Iehova ex Ægypto; alibi m), miſit Angelum, & eduxit nos ex Aegypto, & rurſus n) dicitur: Angelus facierum redemit eos, qui eſt vultus ejus vel facies; *juxta id quod ſcribitur o), Facies mea ibunt, & quietem tibi conciliabunt. Iſte ſcil. de quo dicitur p), & ſubito veniet ad templum ſuum Dominus ille, quem vos quæritis, ſcil. Angelus fœderis, in quo delectamini, ecce venit.* Etiam *R. Bechai* *) e Bereſchith rabba ſimiliter adducit: *in quocunque loco invenis* MICHAELEM, *ibi eſt gloria* SCHECHINAE. *Quapropter, quum Abraham eosdem vidiſſet, currebat poſt eos, inſtar currentis poſt* SCHECHINAM. Quod & in ipſo SOHAR †) invenitur, verbis ſaltem Chaldæis: *in omni loco, quo invenies* MICHAELEM, *qui eſt caput illorum* (Angelorum), *ibi eſt* SCHECHINA.

§. LVIII. Quod eorum unus de *Angelo* generaliter, alii de *Michaele* ſpeciatim pronunciant, quaſi iſto viſo, viſa fuerit SCHECHINA: id ipſum *R. Moſes Alſchech p)* ad Majores ſuos prvoocans effert: *Omnis Angelus abſolute dictus in ſcriptura, eſt Princeps facierum* METATOR, *cujus nomen eſt, ſicut nomen ſui Domini, ſecundum ſermonem Doctorum noſtrorum p. m. ad textum Biblicum r), ecce ego miſſurus ſum Angelum ante facies tuas &c. & quum dicit s), ecce Angelus meus ibit &c. Inclinat enim mens ad Gloriam Benedicendi.*

§. LIX. Eadem quoque alternatio deprehenditur in collatione *Talmudis t)* cum *Sohar u)*. Ibi ad quæſtionem a quodam hæretico motam, (quo nomine Chriſtianos pungere conſueverunt), quisnam intelligatur Moſi dixiſſe *x*), dum habetur: *& ad Moſen dixit, aſcende ad Iehovam, & quare dicatur, aſcende ad Iehovam? quum dicendum fuiſſet, aſcende ad me?* reſpondetur, METATOREM, *cujus nomen coincidit cum nomine ſui Domine prout dicitur y), certe nomen meum eſt in medio ejus, dixiſſe Moſi, ut ad Iehovam aſcenderet.* At quod exceperit ille hæreticus; *ſi ita eſt,* (quod eodem cum Domino ſuo compelletur nomine), *adorent eum!* cui Reſp. *ſcriptum adjicitur z): ne* תמר בו *h. e. ne* תמירני בו *permutes me*

l) Deut. VI, 21. *m*) Num. XX, 16. *n*) Ieſ. LXIII, 9. *o*) Exod. XXXIII, 14. *p*) Mal. III, 1. *) ad Gen. XVIII, 2. f. 26. c. 3. l. 30. ſqq. † Part. I. f. 11. c. 1. l. 22. ſqq. Edit. Sultzbac. *q*) ad Exod. XII, 12. f. 101. c. 4. l. 14. ſqq. Edit. Amſtel. An. M. 470. Chr. 1701. *r*) Exod. XXIII, 20. *s*) Exod. XXXII, 34. *t*) cod. *Sanhdr*. cap. IV. f. 38. b. l. 35. ſqq. *u*) Part. II. cc. finem Sect. Veelle hammiſchpatim, ad Exod. XXIV, 1. f. 52. c. 1. l. 38. 39. Edit. Sultzb. ſed. Amſtelod. f. 125. b. l. 25. *x*) Exod. XXIV. 1. *y*) Exod. XXIII, 21. *z*) l. c. v. cod.

Digitized by Google

me cum iſto. Exc. *Si ita eſt*, quod Deo non ſit æqualis, *in quem finem addita ſunt* verba *non condonabit prævaricationi veſtræ*, ſi condonandi facultate non pollet *a*)? *reſpondebat ei, fidei articulus eſt in manu noſtra, quod*, (ut Gloſſa adjicit,) *nulla poteſtas apud eum ſit, noſtra condonandi peccata*; unde *ne quidem loco tabellarii loci eum reciperemus, quia ſcriptum eſt b*): *niſi facies tuæ incedant &c.* In *Sohar*, ubi l. c. eadem movetur quæſtio, mentio Hæretici omiſſa, verbis Scripturæ ex Exod. XXIV, 1. præmiſſis, ſubiungitur: *quisnam eſt ille, qui Moſi dixit, aſcende ad Iehovam?* & reſpondetur, *is erat* SCHECHINA.

§. LX. Equidem in ſubjecto allocutionis hujus determinando, etiam Cabbaliſtas inter ſe diſſentire, ingenue fatetur *R. Menachem Rikanatenſis c*): ex utriusque tamen patris ſententia, prout ab illo recenſetur, conſtat, SCHECHINAM cum METATRON ſeu METATORE coincidere, & unam eandemque determinare Perſonam. Ne quis de eo dubitet, en! propria ipſius verba, latine ſaltem reddita! quibus reſpicit ad explicationem ſuam capiti præcedenti additam: qua Angelum ibi promiſſum *ſepties* SCHECHINAM dixerat, & ſemel *Angelum Redemptorem d*). Nunc vero ita loquitur *e*): *Circa ſermonem hunc diſſident inter ſe Sapientes Cabbalæ, juxta duas illas ſententias, ſuperius commemoratas. Sunt qui interpretantur, Deum Celſiſſimum exaltandum fuiſſe Moſen, mandando, ut aſcenderet ad Iehovam, h. e.* מיטטרן *vel* METATOREM, *aliquoties nomine, quod Deo ſupremo appropriatum eſt, appellatum. Quia per hunc* מיחטרן *h. e.* METATOREM *innuitur* SCHECHINA, *ita* ordinarie *vocata.* Voce *aſcende vult ſignificare, ut aſcendat ad locum iſtum glorioſum*, (ad lit. Gloriæ), *ubi eſt Angelus ille Redemptor f*): *nec veniat ad Deum ipſum ſupremum, dicentem g*) *certe non videbit me ullus homo, dum vivit h*). *Verum erat Moſes in nube, ubi commorabatur* SCHECHINA *i*). *Quo ipſo exaltatus fuit ac elevatus ſenſibiliter ſuper reliquos Prophetas omnes, adeo ut attingeret ipſam Iſraelitarum Pulchritudinem k*). *Iuxta hoc vero aſcenſio hæc in gratiam Moſis neutiquam fuiſſet*

a) Conf. Matth. IX, 3. Marc. II, 7. Jeſ. XLIII, 25. Iob. XIV, 4. Pſal. CXXX, 4. it. *Becbai* ad Exod. XXIII, 20. f. 98. c. 2 l. 32. ſqq. *R. Ioſeph Gekatilj* in *Schaar Ora*, f. 8. h. b. l. 14. ſqq. *b*) Exod. XXXIII, 15. *c*) Comment. ad l. c. f. 106. c. 1. l. 16. ſqq. Edit. Venetæ. *d*) ad Exod. XXIII. v. 20. ſqq. f. 105. c. 3. l. 23. 24. ſqq. *e*) f. 106. c. 1. l. 16. ſqq. *f*) de Quo de Gen. XLVIII, 16. in *R. Menachem* f. 106. c. 1. l. 22. *g*) Exod. XXXIII, 20. *h*) Conf. cum hoc *R. Matathias de Lakrath* ad *Schaare Ora* Part. X. f. 108. b. Edit. Offenbacenſis. *i*) *Rekenat* l. c. f. 106. c. 1. l. 24. *k*) l. c. l. 25. ſqq. תפארת autem eſt in corpore Sephirarum medio, correpræſentans, vocaturque יהוה. Vid. *Rittang.* lib. *Iezira* p. 11. & 13.

fuiſſet neceſſaria; quia jam olim apparuerat eidem in rubo l). Neceſſaria tamen propter Aaronem, Nadab, Abibu, ac LXX. de Senioribus Iſrael. Alii vero contendunt, quod non eſſet fas, ut Altisſimus diceret, aſcende ad inferiorem. Ac eapropter interpretantur in contrarium. Quod Angelus iſte מיטטרן *h. e.* METATOR *m) Moſi dixerit, ut aſcenderet.* Id quod æquipollenter *Sobar n)* tribuit *angelo fœderis; Targum Ionathanis* MICHAEL, quem *Gubernatorem* dicit Sapientiæ, vel Principem *o*). Quæ verba manifeſtiſſime indicant, *quod Gloria Iebovæ, Michael, Angelus Redemptor*, vel *Fœderis*, & *qui Moſi in rubo apparuerit*, præcipue SCHECHINA & METATOR, de quo potiſſimum nunc ſumus ſoliciti, ſit una eademque perſona, a Deo ſupremo, divinitatis origine, diſtincta.

§. LXI. Quod diverſi autores in fundamentis fidei conſentientes, inter ſe collati probarunt, eadem ſi non majori facilitate evinci poterit, ſi ejusdem Autoris verba, e diverſis collecta locis conferantur invicem. Celeberrimus liber *Sobar* in ſectione *Bereſchith p)* Architectum, per quem Deus omnia creaverit, Sapientiam ſcil. ſupremam, vocat inter alia SCHECHINAM, verbis: *Regi cuidam plurima ædificanda erant ædificia, cui artifex erat Architectus, qui nil quicquam faciebat niſi per licentiam Regis iſtius, juxta id quod legimus q): eram penes ipſum Architectus Regius. Certe is erat Sapientia ſuprema, & columna iſta media, Rex infra, Deus artifex ſupra: atque hic idem eſt Mater ſuprema, Deus artifex infra, & hic idem eſt* SCHECHINA *infra. --- manus dextera, & manus Iebovæ vocata* eidem, interjectis quibusdam *r*). Idem tamen liber in eadem Part. I. *s*) Seniorem domus, ac ſervum Dei immenſi dicit; מטטרן h. e. METATOREM, *qui principium ſit creationis ſuæ, Dominator in univerſa quæ posſidet, cui dominium dederit ſuper omnes ſuos exercitus.*

§. LXII. Idem *R. Moſes Nachmam*, qui juxta dicta ſuperius *t*) SCHECHINAE, ubi MICHAEL apparuiſſe dicitur, vel Angelus Redemtor, Angelus mundi Gubernator, qui Iſraelitas ex Aegypto eduxerit, Angelus facierum, vel potius Angelus qui eſt facies Dei, Angelus fœderis, deſideratus Iſraelitis ceu ipſorum delectatio; alibi *u*) Angelum iſtum magnum, per

l) Exod. III, 2. *m*) in proxime præced. memoratus. *n*) Part I. f. 67. c. 3. circa fin. l. pen. & f. 68. c. 2. l. 1. ſqq. Edit. Sulzb. ſed Amſtel. f. 102. b. circa finem l. 4. a fin. ſqq. & f. 103. a l. 1. 2. *o*) vi Prov. I. 20. ſqq. c. III, 19. c. VIII, 12. ſqq. *p*) f. 22. a l. 26. ſqq. Edit. *A*mſtelod. in Schulzbac. vero Part I. f. 25. c. 1. l. 53. ſqq. *q*) Prov. VIII. 30. *r*) l. c. f. 23. a. l. 2. 3. *s*) Sect. חיי שרה f. 126. c. 4. l. 5. 10. ſqq. in *Medraſch banneelam.* *t*) §. 2. *Quod Angelus* ad Exod. III, 2. *u*) ad Exod. XII, 12. fol. 107. a.

Digitized by Google

per quem omnia Opera in hoc mundo peragenda effectui dantur, מיטטרון METATOREM exinde ait vocatum, quia vox iſta ὁδηγὸν ſeu *viæ monſtratorem* ſignificet: qui ceu *digitus Sancti benedicti* Moſi totam terram Iſraelis oſtenderit, & in terra occupanda vix dux ipſis extiterit *x*).

§. LXIII. An autem in *Medraſch Echa rabbati y*), cujus verba integra latine verſa mox adducturi ſumus z) METATRON cum SCHECHINA æquipolleat, quando iisdem immediate ſubjicitur *a*): *Eadem hora S. B. amare flebat, dicens, væ mihi! quid feci? habitare feceram* SCHECHINAM *meam inferius propter Iſraelem. Nunc vero cum peccarint, reverſus ſum ad locum meum primum. Abſit, ne riſus factus ſim genti, ac ſubſannatio creaturis! Eadem hora venit* METATRON, *& procidit ſuper facies ſuas, dicens ante ipſum: o Dominator hujus mundi! ego flebo, Tu vero flere noli. Cui reſpondit, ſi tu non permittis mihi, ut nunc plorem; in locum ego introibo, quo ut introeas, tibi permiſſum non eſt, & flebo, juxta Ier. XIII, 7.* Iudicent alii. Prorſus de eo dubitare nequit, qui conſiderarit, quod

§. LXIV. Plurimi rotundis verbis aperte aſſerunt, SCHECHINAM fore eundem METATOREM *ſupremum*. In *Tikkune Sohar b*) quum palam dictum fuiſſet, METATRON eſt *ipſiſſima* SCHECHINA, paulo poſt *c*) hæc additur reſtrictio, ſi ſcil. *cum* י *addito* מיטטרון *ſcribitur*. In ipſo *Sohar d*) introducitur *Paſtor fidelis e*) pronuncians, quod *in* METATRON ſeu *Metatore, quoniam decem contineat veſtientes ſe in ipſo, decem ſcil. Sephiroth, apparuerit Sanctus ille benedictus in* SCHECHINA *ſua, quæ ipſa easdem decem Sephiras contineat.* Ejusdem valoris eſt, quando ibidem, interjectis quibusdam *f*) idem aſſerit: *Columna medietatis eſt* METATRON; & paulo poſt *g*), METATRON *eſt in columna medietatis.* Cum aliunde conſtet SCHECHINAM per *columnam* medietatis ab eodem intelligi. Quo cum conſpirant quæ in *Eſchel Abraham h*) prolixe leguntur, in compendium contracta his verbis: *Columna medietatis eſt* METATRON, *in quo apparet Sanctus ille benedictus in* SCHECHINA *ſua. R. Moſes*

*Zzzz Cor-

y) f. 55. c. 2. l. 2. ſqq. *z*) ad rationem III. lit. g) §. *De quo &c.* *a*) l. c. l. 4. ſqq. *b*) Cap. XXVIII. f. 73. b. l. 16. *c*) f. 74. a. *d*) Part. III. Sect. פנחס f. 226. c. 4. l. 25. 27. ſqq. Edit. Amſtel. ſed Sulzb. f. 91. c. 4. l. 31. ſqq. *e*) רעיה מהימנא vocatus paſſim per totum librum. *f*) f. 227. a. l. 15. Edit. Amſtel. ſed Sulzb. f. 91. c. 4. l. 5. 6. *g*) ibi l. 25. hic l. 22. *h*) Cap. I. quod continet Arcanum quatuor graduum

Digitized by Google

Corduero in Introductione ad Theologiam Cabbaliſticam *i*), METATRON inquit, *eſt* SCHECHINA. In opere ipſo *Pardes Rimmonim k*), cujus introitum conſtituit præcedens, aliorum adducta ſententia ſubjungit: *mihi vero videtur, quod* SCHECHINA *vocetur* METATRON מיטטרון *cum* י *præciſe;* ſed מטטרון METATRON *absque jod, eſt Angelus* SCHECHINAE *legatus, etiam vocatus miniſter.*

§. LXV. Alibi integro & prolixo capite *l*) demonſtrare conatur, quod METATRON ſit SCHECHINA. Quo ſenſu id velit intellectum, in limine his indicat verbis *m*): *Angelus hic duobus vocatur nominibus; interdum dicitur* מטטרון, *& nonnunquam vocatur* מיטטרון *cum* [י] *jod, hac intentione. Quando Angelus hic veſtimentum eſt* SCHECHINAE, *&* SCHECHINA *occultat ſeſe in ejus medio, ſuaſque ipſa oſtendit operationes per eundem; tunc vocatur* מיטטרון METATRON *cum jod: indicio,* ſermonem fore *de* SCHECHINA *coronata denario, quæ deſcendit ac occultat ſe, atque abſcondit ſemet ipſam in iſtius medio. Non tamen* SCHECHINA *ipſa; ſed ſcintilla ac lumen a* SCHECHINA *emanans, eaque ſcintilla ac lumen a decem perficitur radiis, & ſi dicere fas eſſet,* SCHECHINAE *vocarem exilium.* Interjectis quibusdam *n*), *in hoc* ait METATORE *eſt ſcaturigo obſignata,* ſcil. SCHECHINA [י] h. e. Jehovæ, *coronata a* [י], i. e. *a decem Sephiris, littera* [י] quæ decem valet, *e* מיטטרון METATORE *mutuata; per quem Sephiræ omnes X. in hoc mundo operantur.* Eadem ferme multis interjectis *o*), paulo clarius repetit, alias adducenda.

§. LXVI. Ad eundem provocans *R. Ruben fil. Haſchke* in *Ialkut Rubeni p*) majori, clarius loquitur, METATRON מיטטרון inquiens, *cum* י *eſt* SCHECHINA; *absque jod autem* מטטרון *eſt putus Angelus,* SCHECHINAE *miniſter. Qui & puer vocatur, non ratione ætatis; ſed quia ſervitia præſtat pueri coram* SCHECHINA, *in diſtribuendis alimentis pro omnibus turmis Angelorum de mundo hoc inferiori.* Interjectis quibusdam pergit *q*): SCHECHINA *longe excelſior eſt Henocho, convenienter cum illo, quod per traditionem accepi, fori-*

ſanctorum f. 9. c. III. l. 26. *i*) inſcripta אור נערב h. e. *Lumen dulceſcens*, Part. VII. ſub ם f. 37. c. II, l. 13. *k*) Porta XXIII. cap. 13. f. 153. c. II, l. 33. 34. *l*) Porta XVI, אב״יע inſcripta, cap. IV, a fol. 93. c. IV. l. 10. ſqq. usque ad f. 94. c. II, l. 18. *m*) l. c. l. 12. ſqq. *n*) l. 20. 23. ſqq. *o*) f. 94. c. I. l. 10. ſqq. *p*) f. 24. c. 2. l. 2. ſqq. ubi provocat ad fol. 5. libri *Pardes*. *q*) l. c. col. 3. l. 27. ſqq.

Digitized by Google

fore METATOREM *magnum &* METATOREM *parvum; quorum magnus eſt ipſiſſima* SCHECHINA *e qua ille emanat, & de nomine ejus* SCHECHINA *vocatur* METATRON. Paulo poſt r) *invenimus*, inquit, *in Sohar, quod duo ſint* METATORES, METATRON *maximus &* METATRON *parvus creatus*. Unde per conſequentiam concluditur, magnum vel *maximum* fore *increatum*. Id quod obſcure aſſeritur ab eodem, prolixa oratione interjecta, verbis ſqq. s). *Manifeſtum hinc eſt, quod ſit* METATRON *Emanationis, & Metatron creationis, qui eſt Nuntius.* METATRON *autem emanotionis eſt ille, qui Moſi apparuit in rubo t), nec non Ezechieli, ubi de eo dicitur u) tanquam aſpectus hominis ſuper eo ſuperne. Et qui ita apparebat, eſt de quo dicitur x): in imagine noſtra, juxta ſimilitudinem noſtram.* Quam conſultationem liber *Sohar y)* tribuit *Architecto* z), Univerſi Regem his alloquenti verbis, *faciamus hominem a)*: additque *b)* quod ſit SCECHINA, ac METATRON cognominetur, *Sapientia* illa *ſuprema* ac *æterna c)*, quæ *ſecundam* conſtituit *Sephiram d)*

§. LXVII. De quo aſſerto eo minus dubitandum, quo Ill. certius conſtat, quod utriusque vocis שכינה & מטטור eadem ferme ſit ſignificatio; niſi quod hæc Concretum denotet METATOREM, illa vero rigidiſſime ſumta, Abſtractum *Habitationem* exprimat, cum *manſione* Evangeliſtæ *a)* convenientem, & *metationi* Columellæ *b)* potius æqui pollentem, quam METATORI vel *metato*: niſi alterum Rabbinorum מיטטרון propius cum ebræa conveniat. Cui *Nicolaus Fullerus c), Coccejo d)* ac *Vitringæ e)* approbatus, rigide inhæret, vocemque שכינה vel שכינתא unice exponendam putat, per *habitationem* vel *inhabitationem*; græce κατοίκησιν aut potius σκήνωσιν vel κατασκήνωσιν, a LXX. Interpretibus ſuppeditatam *f)*. Et hæc

r) l. c. l. 34. ſqq. *s)* l. c. col. 4. l. 29. 30. nec non f. 10. c. I. l. 5. ſqq. & impr. l. 9. coll. f. 24. c. 3. l. 29 30. 31. col. 2. l. 2. 3. f. 23. c. III. l. 40. ſqq. *Toſaphot* ad cod. *Chüllin* f. 60. a. l. penult. *t)* Exod. III, 2. *u)* Ezech. I, 26. *x)* Gen. I, 26. *y)* l. c. paulo ſupr. ad lit. (d) §. *Quod diverſi &c.* *z)* ita denominato ex Prov. VIII, 20. *a)* Gen. I, 26. *b)* l. c. f. 22. a. l. 25. ſqq. b. l. 20. ſqq. f. 23. a. l. 19. coll. f. 21. a l. 13. *c)* *Sohar* Part. III. f. 10. b. circ. fin. Ed. Amſt. ſed Sulzb. f. 4. c. 4. circ. fin. *d)* de qua in יצירה cap. I. §. 4. *Schaare Ora* f. 82. a. l. 1. ſqq. b. l. 23. ſqq. *Eſchel Abrah.* f. 10. c. II. III. f. 12. a. & b. f. 13. c. I. II. *a)* Ioh. XIV, 22. *b)* lib. III, cap. 15. *c)* Miſcellaneorum ſacr. lib. II. cap. 4. *d)* in Conſiderat. Reſp. Iud. cap. IV. Oper. tom. VII. p. m. 30. *e)* Obſervat. ſacr. lib. I. cap. 4. §. 2. p. 161. ſqq. it. tom. II. lib. V, cap. 16. §. 7. p. 198. *f)* ad Ezech. XXXVII, 27.

ipſa ſignificatio rigidiſſima ſubinde retineri poteſt; inprimis quando Deus benedictus dicitur סלק שכינתו *ſubduxiſſe* vel aſcendere feciſſe COHABITATIONEM *ſuam*, aut נסתלקה שכינה COHABITATIO *ſubducta*, vel in ſublime elevata. In *Medraſch Echa rabbathi g*) introducitur Deus loquens: *Templo combuſto, nulla mihi amplius ſedes in hac terra ſupereſt.* אסלק שכינתי *ſubducam* COHABITATIONEM *meam ab illa, aſcenſurus in priſtinum meum habitaculum, juxta illud h*): *ibo reverſurus in locum meum, donec reatum ſuum agnoſcant, meamque expetant faciem.* *E Bammidbar rabba i*) adducit *R. Iſaac Arama k*), unde ſua mutuatus eſt *R. Tobias l*) quod *qua hora Sanctus benedictus hunc mundum condiderit, deſideravit habere* דירה HABITACULUM *in inferioribus, cujusmodi* דירה *ſibi foret apud Superos. Cum autem Adam unicum illud præceptum de vitando eſu arboris ſcientiæ boni ac mali n) non obſervaret,* סלק הק"בה שכנתו *ſuſtulit Sanctus ille benedictus ſuam* SCHECHINAM, *vel* HABITATIONEM *in expanſum primum. Cum Kain ſuccederet, Habelem interficiens, ſuſtulit* SCHECHINAM vel HABITATIONEM *ſuam in expanſum ſecundum. Cum generatione Enoſi ſuccedente, idololatræ fierent, juxta dicta o*): *tunc profanatio introducta fuit, nomine Iehova aliis tributo; ideo ſubduxit* SCHECHINAM vel *Cohabitationem ſuam in Expanſum tertium. Succedente generatione antediluviana, de quibus dictum extat p), dicebant Deo recede a nobis, nam notitia viarum tuarum non delectamur; ſubducebat* HABITATIONEM *ſuam in Expanſum quartum. Succedente Generatione diſperſionis, quæ dicebat q*): *agedum! ædificemus nobis urbem, quid fecit S. B.? diſperſit eos, & ſubduxit* COHABITATIONEM *ſuam in expanſum quintum. Succedentibus Sodomitis, de quibus dicitur r*): *viri Sodomæ mali erant, & peccabant contra Jehovam valde; ſubduxit* COHABITATIONEM *ſuam in Expanſum ſextum. Succedente Amraphel cum ſociis ſuis, qui exacerbabant eum; ſubducebat* שכינתו COHABITATIONEM *ſuam in Expanſum ſeptimum.* Deus hic ubivis ſubjectum eſt ſuam ſubducens SCHECHINAM: quæ in loco e *Rabboth* citato, Dei nomine omiſſo, paſſive dicitur נסטלקה השכינה *ſubducta fuit* SCHECHINA, vel COHABITATIO in expanſum primum, ſecundum &c.

§. LXVIII. Quamvis hic tolerari poſſit COHABITATIO, perinde ac in in-

1. Chr. XXVIII, 2. 2. Chr. VI, 21. Sap. IX, 8. 2. Macc. XIV, 35. *g*) Præfat. l. c. f. 55. c 2. l. 2. ſqq. *h*) Hoſ. V, 15. *i*) Sect. XIII. f. 251. c. II. l. 13. ſqq. *k*) in *Akedath* Jizchak, Præfat. libri שמות vel Exod. f. 108. c. III, Porta XXXIV. *l*) in מעשה טוביה Parte I. f. 19. c. III. *n*) de quo Gen. II, 17. *o*) Gen. IV, 26. *p*) Iob. XXI, 14. *q*) Gen. XI, 4. *r*) Gen. XIII,

Digitized by Google

infinitis aliis locis; ex ipſa tamen Orationis ſerie haud obſcure patebit, quod non erraret, qui per SCHECHINAM intelligeret, *metatum* ſeu *commorationis locum.* Cum in *Echa rabbathi s*) Deus conqueritur, ſibi non amplius fore מושב *habitationis ſedem* in hac terra; & in *Akedath Iizchak t*) ac *Moaſe Tobija u*) deſiderarit habere דירה *habitaculum* vel *hoſpitium*: quod cum *metato* coincidit. Ejusdem deſiderii divini memini autor *Bammidbar rabba x*), & alibi *y*) etiam *R. Joſua*, dicens: *conditiones ſtatuebat Sanctus ille benedicendus cum Iſraelitis, in Ægypto adhuc viventibus; quod non educturus eſſet eos exinde, niſi ſub hac conditione, ut facerent ſibi* משכן HABITACVLVM, *quo habitare* vel commorari *faceret* שכינתו *ſuam* SCHECHINAM *inter ipſos, juxta id quod ſcriptum eſt z*) : *ut cognoſcant, quod ego ſim Jehova ipſorum Deus, qui eduxerim eos e terra Ægypti*, לשכני *ut* HABITEM *in ipſorum medio, h. e. ea conditione, ut habitem* (Onkelos & Jonathan, vt *habitare* vel commorari *faciam* SCHECHINAM *meam*) *inter eos. Itaque erecto* משכן HABITACVLO, *ilico deſcendit* SCHECHINA, *& commorata eſt in ipſorum medio.* Parum convenienter verteretur: ut *habitare* faciam *habitationem* meam, & deſcendit *habitatio.*

§. LXIX. Quemadmodum autem tam Pater, quam Filius apud pios commorantes Evangeliſtæ *a*) recte dicuntur SCHECHINAM, h. e. *manſionem* habentes, hoſpites apud eos divertentes, & SCHECHINAM agentes, *metato* ab ipſis reapſe occupato. Ita eadem vox SCHECHINA uſitatiſſime in omnibus Iudæorum ſcriptis, non tam *commorandi actum*, vel *commorationem* & *inhabitationem* denotat; quam *commorantem*, *cohabitantem*, vel hoſpitem apud alios, vel certo in loco *divertentem.* Sive Abſtractum pro Concreto uſurpari dixeris, per receptam apud Philologos *b*) regulam; ſive ex idiotismo linguæ ebrææ, איש vel בעל ſupplendum ſtatuas, cum plerisque Ebræorum Doctoribus *c*): aut poſt ἀνθρωποπάθειαν inſuper Metonymiam effectus pro cauſa *d*) conceperis. Omnia enim eodem recident. Et ta-

 li-

v, 12. *s*) l. c. e. Præfat. f. 55. c. II, l. 2. *t*) l. c. l. 2. & 4. *u*) l. c. f. 19. c. III. l. 31. & 34. *x*) Sect. XII. f. 248. c. I, l. 35. ſqq. *y*) in Peſikta rabb. f. 7. c. II, l. 10. ſqq. *z*) Exod. XXIX, 46. *a*) Iohanni cap. XIV. 13. *b*) Conf. *B. Glaſſius*, Philolog. ſacr. lib. III, tract. I. Can. 7. p. 25. ſqq. *c*) juxta Interpr. mei §. 174. *d*) Vid. *B. Glaſſius* Rhetorica ſacr. tract. I, cap. II, num. I. p. 1060. (vel p. 22. ſqq. ut *ſalus pro Salvatore.*

li caſu SCHECHINA cum METATORE prorſus coincidit, & hæc duo perfecta inter ſe conſtituunt Synonyma; niſi quod alterum ſit ebræum & latinum alterum priore latius nonnunquam uſurpatum. Quod enim *Metator* in *metato* ſeu hoſpitio vel diverſorio, pro ſe aliisque adventuris hoſpitibus determinato, ipſe quoque *commoretur* ac *divertat*; nemo facile vocabit in dubium. Hoc certe ſenſu in leg. IX. Cod. ſupra *e*) citata: qui *metata* in ſuis domibus præſtant, dicuntur *hoſpitia præbere Metatoribus.*

§. LXX. In *Medraſch Echa rabbathi f*) Deum Eccleſia Iudaica his alloquitur verbis: *ſtante Templo, intra quod Tu deſcendebat de cælo excelſo,* ומשרה שכינתך *habitare facient* SCHECHINAM *tuam*, h. e. METATOREM *etiam ſuper me.* Ibidem in Numeros *g*) dicitur: *nullus locus in hac terra immunis eſt a* SCHECHINA. Ubi tn. utraque ſignificatio locum invenire poteſt. *R. Ioſeph Iekatilja h*) de SCHECHINA pronunciat, *quod fuerit* שׁוֹכֶנֶת *cum Iſraelitis perpetuo, ab hora conſtituti* המשכן *habitaculi*: & paulo poſt *i*), *quod fuerit* שכינה שרויה *locata in inferioribus.* Ut mox *k*) *Jehova benedicendus* שרוי *locatus in æquali medio, Superiorum ac inferiorum.* Et infinita occurrunt loca, ubi de SCHECHINA adhibetur שׁוֹרָה *l*) & chaldaice שְׁרְיָא *cohabitat m*) שָׁרְתָה *n*) שְׁרַת *o*) יִשְׁרֵי *p*), & interveniente Sancto benedicto, idem verbum in Pael *q*) vel Aphel *r*): cum quo verbo, ad effugiendam tautologiam, שכינה per *cohabitationem* reddi nequit; ſed concretive per *cohabitantem* & *hoſpitem.*

§. LXXI. Quando *R. Moſes Corduero s*) geminam voci שכינה ſignificationem tribuit, uſitatiorem, ut ſit מְשַׁכֶּנֶת HABITARE FACIENS *in mundo in-*

e) Programmat. A. C. 1723. §. *Nihilominus.* *f*) Præf. cir. f. 55. c. 1. l. 27. 30. 31. *g*) Sect. XII. f. 248. c. l. 10. *h*) in *Schaare Ora* f. 61. b. l. 21. *i*) l. c. l. 25. *k*) l. 20. *l*) v. g. cod Schabb. f. 30. b. l. 25. 26. f. 92. a l. 33. *m*) in Targ. Num. V, 3. c. XVI, 3. Pſ. LXXXII, 1. Raſchi Comment. ad Gen. XLV, 27. Bechai ad Gen. XLVI, 27 f. 56. c. II. l. 1. 3. 4. 5. 7. 9. 18. &c. qui & ירדה *deſcendit,* de ead. adhibet f. 54. c. 4. l. 11. & alibi: utrumque in loco proxime e Bammidbar rab. Sect. XII. f. 248. c. I. l. 40. 42. ac ex Hiphil. in Bereſch. rabba Sect. XIX. f. 22. c. II. l. 17. ſqq. & Bammidbar rab. Sect. XIII. f. 251. c. II. l. 18. ſqq. *p*) Gen. IX, 27. *q*) Pſ. LXXIV, 2. &c. *r*) Deut, XII, 11, Ier. VII, 12. &c. *s*) in *Pardes Rimmo-*

Digitized by Google

inferior, omnem Emanationem ſupremam; & minus uſitatam ut ſit LOCVS ſeu HOSPITIVM, *in quo commorentur* vel *divertant* alii. Prior exacte cum מטטרון METATORE coincidit, in quantum non aliis modo determinat hoſpitia; ſed ipſe quoque eadem inhabitat: & poſterior cum *metato,* quam reſpectu Dei Patris obtinet; cujus apud Cabbaliſtas nunc משכן *t) σκηνὴ u)* vel *tabernaculum* dicitur, nunc *palatium x)* nec non *Sanctuarium y)* atque *veſtimentum z).* Quem ad modum vice verſa juſti dicuntur *a) ſuum ſanctificare corpus, ut domus Sanctuarii atque Templum evadat, in cujus medio* SCHECHINA *commoretur, ſanctum atque magnificum.* Quo reſpectu *ipſorum ipſorum opera, in quantum e corpore ſuo ædificant domum Sanctuarii, ſuperant opus cælorum atque terræ,* h. e. *opera exercitus cæleſtis atque terreſtris.* Quam formulam utriusque fœderis Scriptura approbat *b)*: in qua SCHECHINA rurſus METATOR introducitur, in corpore piorum *divertens.*

§. LXXII. Utriusque IV. *comparationem* officii, & V. *ſublimitatem* METATORI tributam, Ebræorum verbis deſcribemus alias; ſi quidem Deus benigniſſimus ulteriorem vitam, ac vires ſufficientes clementiſſime conceſſerit.

§. LXXIII. Nunc anguſtia ſpatii excluſis plura non licet addere, niſi paternam ad *Cives dilectiſſimos* admonitionem, ut memores ſint, juxta monitum Apoſtoli *c)* ſe *templum Dei* fore, quoniam *Dei ſpiritus eos inhabitat:* ne privent ſeipſos gratioſa Salvatoris promiſſione *d)*, quod *Pater*

monim, Sect. XXIII. ערכי הכנויים cap. XXI. f. 168. col. 1. l. 40. ſqq. *t)* Ibidem cap. XIII. f. 156. c. III. l. 36. 37. *Schaare Ora* f. 7. b. l. 25. 26. *u)* Apoc. XXI, 3. *x)* היכל *Schaare Ora* f. 7. b. l. 19. ſqq. *y)* l. c. f. 6. b. l. 10. coll. Exod. XV, 17. 1. Cor. III, 16. 2. Cor. VI, 16. Eph. II, 21. *z)* *Pirke Elieſer* cap. III. f. 2. c. III. l. 24. coll. Pſ. CIV. 2. & *Maimon. More Nebuch.* P. II. cap. XXVI. 1. Tim. VI, 16. *a)* in Niſchmath Adam R. Aaron Samuelis fil. R. Moſis Schalom. cap. II, §. IV. f. 14. b. l. 20. ſqq. 29. ſqq. l. 36. ſqq. *b)* Exod. XXV, 8. Lev. XXVI. 11. 12. ubi Onkelos & Ionathan conferri merentur, Ezech. XXXVII, 27. it. 1. Cor. III, 16. 17. c. cap. VI, 19. 2. Cor. VI, 16. Eph. II. 20. cap. III, 17. Ebr. III, 6. 1. Petr. II. v. 5. *c)* 1. Cor. III, 16. *d)* Ioh.

ter ſuus, *ipſeque ad illos venturus ſit, cohabitationem* vel *manſionem apud eos facturi.* Qui non commorantur in homine peccati mancipio; niſi per ſeriam converſus fuerit pœnitentiam: qualem conantem ſuffulciunt *e*), *ad eumque* SCHECHINA *revertitur f*)

§. LXXIV. Cujus reditum declaraturi, gratos teſtabuntur animos erga Dei miniſtros, quotidie eosdem ad converſionem ſeriam devotis revocantes ſuſpiriis. P. P. primo feſti Pentecoſtalis die, qui in anno Orbis redemti MDCCXXIV. nunc incidit. XXVIII. Maji

XIV. 23. *e*) cod. *Schabb.* f. 104. a. l. 27. 28. *Joma* f. 38. b. l. pen. *Menach.* f. 29. b. l. 34. ſqq. *Avoda ſara* f. 55. a. l. 26. 27. *f*) *Tikkune Sohar* cap. XXII. f. 65. a. l. 17.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

J. A. DANZII

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google